

Calvin Lark

Pr. # ~~(881) 888~~ 8729

कलस माल

CAH

૩૪૪૬૧૨

૩૪૪

નૂર મ મોળી ન

યા ને

અલ્લાહની પવિત્ર રસી.

ઇસમાઇલી ઇગામોનો જવલંત ઇતિહાસ

મુળ લેખક

વઝીર અલીમામદ જાનમહમદ ચુનારા

આવૃત્તિ ચોથી

સને ૧૯૬૧

પ્રત-૨૦૦૦

મુખ્ય

ઇસમાઇલીયા એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયાનું પ્રકાશન

~~સુલતન મુહમ્મદ~~
~~મુલક મુહમ્મદ~~

NOORUM - MOBIN

OR

The Sacred Cord of God.

**A GLORIOUS HISTORY
OF**

ISMAILI IMAMS

By :-

VAZIR ALIMAHOMED JANMAHOMED CHUNARA

4th Edition 1961

Copies 2000

ISMAILIA ASSOCIATION FOR INDIA, BOMBAY

નુરમ મોળીન ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

ઈ. સ. ૧૯૩૬ ના જાન્યુઆરી માસમાં “નુરમ મોળીન” ની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રગટ થયા પછી જ્યારે ઇ. સ. ૧૯૫૦ માં ૧૪ વરસ પછી આ ગ્રંથની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ હતી ત્યારે જગતના વાતાવરણમાં ઘણો મોટો પલટો આવી ગયો હતો. બીજી વિશ્વયુદ્ધની ઘોર યાતનામાંથી એ ઔદ વરસના ગાળા દરમિયાન જગત પસાર થઈ ચૂક્યું હતું અને આના કારણે રાજકારણથી માંડીને જગતની અને માનવીની દૈનિક સ્થિતિમાં પણ પલટાઓ આવ્યા હતા. ઇસમાઇલી ધર્મિયો હાસમાં પણ ઘણા નવા નવા પ્રકરણો ઉમેરાયા હતા. એ સમયે ૪૮માં જોમાનાં ધણી સરકાર નૂર મોલાના સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. એ વિશ્વના રાજકારણમાં ઘણો જ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. તે હઝરત ઇમામની ઐતિહાસિક ડાયમંડ જ્યુબિલીની પણ હિંદ અને આફ્રિકામાં એમ એ સ્થળોએ ઇસમાઇલીઓએ અપૂર્વ એવી ઉજવણી કરી હતી. વરસો સુધી શુલામીની યાતનાઓ ભોગવ્યા પછી હિંદુસ્તાન પણ આઝાદ થઈ ચૂક્યું હતું. તે પાકિસ્તાનના નામે જગતના પહેલા નંબરના ઇસ્લામી રાષ્ટ્રની પણ સ્થાપના થઈ ચૂકી હતી. પેલી બાગુ બરમા અને લંકાએ પણ સ્વતંત્રતા મેળવી હતી.

આ તમામ દેશો સાથે ઇસમાઇલીઓને ગાઢ સંબંધ એ સમયે પણ હતો અને આજે પણ છે. આ પછી ફરી એક વરસના જ દૈનિક સમયમાં આ ઐતિહાસિક ગ્રંથની ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ હતી અને ત્યારબાદ પૂરા દશ વરસ પછી જ્યારે આજે ૧૯૬૧ માં આ ગ્રંથની ચોથી આવૃત્તિ પ્રગટ થઈ રહી છે ત્યારે તે સમય જગતના વાતાવરણમાં જેમ ગરબનાક પલટો આવ્યો છે તેમ ઇસમાઇલી ઐતિહાસમાં પણ નવા અને અનોખા પ્રકરણો ઉમેરાયા છે.

આ કાળ દરમિયાન જે સદુથી મહાન પલટો આવ્યો તે એ.કે. ૪૮ ઇસમાઇલી ઇમામોમાં સદુથી લાંબામાં લાંબા સમય સુધી ઇમામત ભોગવનાર, ઇસમાઇલીઓને કીર્તિ, સંપત્તિ, સમૃદ્ધિ, રિખ્ખિ અને સિધ્ધિના શિખરે પહોંચાડનાર પરમ પ્રતાપી અને પ્રતિભાશાળી ઇમામ, હઝરત ઇમામ સર સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ધી રાષ્ટ્ર ઓનરેબલ હિજ રાયલ હાઇનેસ નાં આગાખાન સાહેબ ત્રીજાએ તા. ૧૧ જુલાઈ ૧૯૫૭ ના જોમો સિદ્ધાર્થો અને ઇલાહી નૂરે યુવાન જીસ્મમાં પ્રવેશ કર્યો. હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની મુકકમિલ વસિયત મુજબ તેઓશ્રીના પ્યારા વડા પીતા અને હિજ એક્સેલેન્સી લેફ. કર્નલ નાં પ્રિન્સ અલી એસ. ખાનસાહેબના વડા શાહમદ “પ્રિન્સ હરીમ” ૪૯ માં ઇમામ તરીકે ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા અને ઇસમાઇલીઓના હાઝર ઇમામ અને ચોથા આગાખાન તરીકે જાહેર થયા.

મોલાના હાઝર ઇમામ જે સમયે ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા તે સમયે જગતમાં કદી ન આવેલા ક્રાંતિકારી અને અદ્ભૂત હેરફારો થઈ રહ્યા હતા. અણુયુગના મંડાણ થઈ ચૂક્યા હતા. વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રે નવી નવી શોધખોળો થઈ રહી હતી. બેલગાડીના મુગ પછી કમે કમે પ્રવેશોલા જેટ વિમાનને પણ લોકો બૂલી રહ્યા હતા અને તેના સ્થાને રોકેટો આવી રહ્યા હતા. મનુષ્ય મંદ્ર, મંગળ અને શુક્રના ગ્રહ સુધી પહોંચવાની એ સમયે તૈયારીઓ કરી રહ્યો હતો.

આ અજબના ફેરફારોને લઇને શિક્ષણના ક્ષેત્રે, આરોગ્યના ક્ષેત્રે, વેપાર અને ઉદ્યોગના ક્ષેત્રે તો ફેરફારો કરવાની માનવી માટે જરૂર ઉભી થઇ જતી સાથે સાથે તેના માટે સમગ્ર જીવન પદ્ધતિમાં પણ ફેરફાર કરવાની સખત આવશ્યકતા ખડી થઇ હતી. આજ પ્રમાણે રહની-આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે પણ મનુષ્યને નવી દોરવણી અને નવા પ્રકારની અગત્યતા રહેલી હતી. સમગ્ર જગત નવા સ્વાંગ સજી રહ્યું હતું, કહો કે જગત નવયુવાન બની રહ્યું હતું અને આવાજ સમયે, નવયુવાન બની રહેલા જન્મતમાં નવયુવાન ધમામના કદમો ચલાવ્યા; હાજર જોમાના ધણી નવયુવાન થઇ પમાર્પા, ધલાહી નૂરે યુવાન જીરમમાં પ્રવેશી સુષ્ટિ ઉપર દિવ્ય પ્રકાશ ફેલાવ્યો, મોલાના હાઝર ધમામે તરીકે "પ્રિન્સ કરીમ"નું આગમન થયું.

"શાહઝાદા કરીમ"ની ધમામતની ગાદીએ નિમજ્જન કરવા પાછળનો હઝરત ધમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. નો મહાન હેતુ, તેઓશ્રીની વસિયતમાં આ માટે કરવામાં આવેલ ઉદ્દેશ પરથી જાણીતે જગત આખું જેમ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ બની ગયું હતું તેમ જગતે મહાન ધસ-માઇલી ધમામની મહાનતા સામે શિર પણ ઝુકાવ્યું હતું. હઝરત ધમામે પોતાની વસિયતમાં જણાવ્યું હતું કે "અણુવિજ્ઞાનની શોધ સાથે જગતની પરિસ્થિતિમાં તાજેતરના વરસો દરમિયાન જે મૂળભૂત વિરાટ ફેરફારો થયા છે તેથી અમને ખાતરી થઇ છે કે શિયા મુસ્લિમ ધસમાઇલી ધમામના શ્રેષ્ઠ હિતાયે અમારે અમારા અનુયાયી તરીકે એવી યુવાન વ્યક્તિની પસંદગી કરવી જોઇએ કે જે નવા યુગમાં ઉછરી હોય અને તાજેતરના વરસોમાં તેમજ આ નવા યુગની વચ્ચે જેનો વિકાસ થયો હોય અને જે પોતાના ધમામતના સમય દરમિયાન જીવનમાં નવી દ્રષ્ટિ આપી શકે."

વસિયતમાં હઝરત ધમામે જગતમાં થયેલા ફેરફારોને અનુલક્ષીને જે પ્રમાણે દિર્ઘદ્રષ્ટિભર્પા શબ્દો ટાંક્યા હતા તે પ્રમાણે બિરાજીર મોલાના હાઝર ધમામે ધમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા પછી તુરંત જ જગતમાં ઠેરઠેર પથરાયેલા પોતાના વહાલા ધસમાઇલી અનુયાયીઓને નવા યુગઅનુસારની દોરવણી આપવાની શરૂઆત કરી. ધર્મથી માંડીને રાજકારણ સુધીના પ્રશ્નો માટે મોલાના હાઝર ધમામે ધસમાઇલીઓને નવા સમય પ્રમાણેનું માર્ગદર્શન આપ્યું. નવા સમયમાં શિક્ષણની વધી ગયેલી મહત્વતા માટે ધસમાઇલીઓને આપે સંભાન બનાવ્યા અને કોઇ પણ ધસમાઇલી જાણક શિક્ષણ લેવાથી વંચિત નજર રહે એમ ભારપૂર્વક ફરમાવ્યું સાથે આ મારેનું રચનાત્મક કાર્ય પણ જગતભરમાં મોટા પાયા ઉપર શરૂ કરાવ્યું.

આજ પ્રમાણે આરોગ્ય સંબંધી, વેપાર અને ઉદ્યોગ સંબંધી જીવન જીવવાની પદ્ધતિઓ સંબંધી અને જીવનને સ્પર્ષતી તમામ જાગતો સંબંધી મોલાના હાઝર ધમામે ચોક્કસ દોરવણીઓ આપી પરિણામે ધસમાઇલીઓ, જે કે જગતમાં ક્રાંતિકારી ફેરફારો આવ્યા હોવા છતાં ઝડપથી નવા જગતને અનુરૂપ બની ગયા, આજે બની પણ રહ્યા છે.

દસ વરસ દરમિયાન થયેલો આ અપૂર્વ ફેરફાર હતો. આનાજ સાથે સાથે જગતમાં ખીજ પણ પલટાઓ આવ્યા હતા. જેમ ગત વરસો દરમિયાન હિંદ, પાકિસ્તાન બરમા અને લંકા આઝાદ થયા હતા તેમ આફ્રિકા ખંડ ઝડપથી આઝાદી લણી ફૂથ કરી રહ્યો હતો. એક વખતનું બ્રિટિશ ગોલ્ડ કોસ્ટ ધાનના નામે સ્વતંત્ર બન્યું. બેલ્જિયમની સત્તા તળે રહેનાર કોંગો પણ મુક્ત બન્યું, મોઝામ્બિકે પણ સ્વાધિનતા મેળવી, તો સાથે સાથે બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકાના ટાંગાનિકા, કેનિયા અને યુગાન્ડાએ પણ સ્વાધિનતા લણી પગલા માંડ્યા. ખીજ આજી મલાયા અને સિંગાપોર

સ્વશાસનને વર્ષા. આ તમામ દેશોમાં ઇસમાઇલીઓ બહોળી સંખ્યામાં વસતા હોવાથી આ દેશોના નવા જીવન કાળે તેઓના જીવન ક્રમમાં જે ફેરફારો થવા જોઈએ તેની દોરવણી એ દેશોમાં વસતા ઇસમાઇલીઓને ઇમામે ઝમાન તરફથી મળવા લાગી, તો આ બાબુ વરસો થયા આઝાદ બની ગયેલા, હિંદ, પાકિસ્તાન, બરમા અને સિલોનમાં પ્રગતિના જે નવા મંડાણો થયા હતા તે માટે તેમને પણ વખતોવખત દોરવણીઓ મળતી રહી.

ઉપરાંત યુધ્ધ અને શાંતિ તેમજ શાંતિ અને યુધ્ધની દ્વિધુખી વાતો પણ જન્મતના ચોક્કમાં તાજેતરના વરસો દરમિયાન થતી રહી અને તેના લીધે જન્મતજનો એક અકળામણ અનુભવી રહ્યા. આવા કાળમાં ઇસમાઇલીઓને ધીર, ગંભીર, મજબૂત, મક્કમ અને શક્તિશાળી બનાવવા માટેના મોલાના હાઝર ઇમામના અવિરત પ્રયત્નો ચાલુ રહ્યા. મોટા મણી ચકામ એવા તમામ રાષ્ટ્રોના વડાઓ સાથેની આપની મુલાકાતો સદા ઇસમાઇલીઓ માટે લાભમાં પરિણમતી રહી.

છેલ્લા દસ વરસો દરમિયાન આવા અદભૂત ફેરફારો થયા અને એવા કાળમાં નૂરમ-મોખીનની આ ચોથી આદતિતુ પ્રકારના હાથ ધરવામાં આવ્યું. આ સમયે આ ઐતિહાસિક મંથની અગત્યતા કોઇપણ સમય કરતા અનેકગણી વધી ગઇ હતી.

આ બાબુ મુખ્ય કારણ તો એ કે આજનું જગત તર્ક, બુધ્ધિ અને સચોટ પુરાવાઓ ઉપર આધાર રાખતું થઇ ગયું છે. જીવનની ઝીણી ઝીણી બાબતોથી માંડીને ધર્મ જેવી મહાન, અગત્યની અને મહત્વની બાબત વિશે પણ માનવી તર્ક, બુધ્ધિ અને પુરાવાઓ ઉપર આધાર રાખતો થઇ ગયો છે. કોઇ પણ વસ્તુને સચોટ પુરાવાઓ સિવાય સ્વીકારવા આજનો મનુષ્ય તૈયાર નથી તેથી ઇતિહાસની મહત્વતા ક્યારે નહોતી એટલી આજે વધી ગઇ છે.

આજનું બાળક નવા સમયનું બાળક છે, આવતી કાલે એ નવા સમયનો માનવી હશે અને નવા સમયના આ નવા માનવીઓ પોતાના મઝહબને અકક્લથી, તેમ સાથે સાથે સચોટ પુરાવાઓ સાથે સમજી શકે, પોતાના ઝમાનાના ઇમામને અને મહાન ઇમામોને અકક્લ દ્વારા મળેલી શ્રદ્ધા સાથે જોળીને તે માટે "નૂરમ-મોખીન" જેવા પુરાવાઓ સાથેના ઐતિહાસિક મંથની મહત્વતા પણ વધી ગઇ છે.

આ પુસ્તક ઐતિહાસિક પુરાવાઓ સાથેનું પુસ્તક છે. જે પ્રમાણે મોલાના હાઝર ઇમામે નવા સમયમાં ઇસમાઇલીઓને નવા જીવનપ્રવાહને અનુરૂપ બનાવવા તનતોડ કાશિશો કરી છે તેજ પ્રમાણે તેઓશ્રીના તમામ પૂર્વજોએ પોત પોતાના સમયમાં, પોતાના સમયતા વાતાવરણ મુજબ એ સમયના ઇસમાઇલીઓને તે સમયના જીવનપ્રવાહને અનુરૂપ બનાવવા જે પ્રયાસો કર્યા હતા તેનું સચોટ અને સંપૂર્ણ પુરાવાઓ સાથેનું આલેખન આ પુસ્તકમાંથી જ મળી રહે છે. આ ઉપરાંત જન્મતના વાતાવરણ ઉપર, જન્મતની આજે મહાન ગણાતી પ્રજાલિકાઓ પૈકીની કેટલીક અગત્યની મહાન પ્રજાલિકાઓ ઉપર પણ બની શકે તેમ ઇસમાઇલી ઇમામોની કેટલી પ્રબળ અસર આજે પણ છે તેની સંપૂર્ણ દસ્તાવેજી વિગતો આ પુસ્તકના પ્રકરણે પ્રકરણમાં ભરી પડી છે. આના ઉપરાંત, જન્મતકલ્યાણ અને તેમાંથી પાસ કરીને ઇસ્લામીઓ અને ઇસમાઇલીઓના કલ્યાણ માટે ઇમામે ઇમામ હોવા છતાં જે કુન્વવી કપ્ટો ઉઠાવ્યા છે તેની વિગતો પણ આ પુસ્તકમાંથી જ મળી શકે છે. ઇમામોની બાદશાહીના દાંડણે તેઓ તરફથી તેમના સમયની પ્રજાને અને દેશને જે મહાન કલ્યાણકારી લાભો મળ્યા છે તેની વિગતો પણ આ મંથમાંજ સમાયેલી છે. અલઅઝહર જેવી જન્મતની શુદ્ધ પુરાણી યુનિવર્સિટી આજે પણ બની શકે તેમ ઇમામોની જાહેનલાલીથી જન્મતને પકેદગાર કરે છે. એ પુરાતન વિશ્વવિદ્યાલયનો આજે તો રત્નોને પણ લાભ આપવાની હાલમાંજ ગોઠવણ થઇ છે.

હાઝર ઇમામ શાહ કરીમના જીવન ઉપરનું કમળખંધ ઇતિહાસીક પુસ્તક પણ તેઓએ લખ્યું છે. એ પુસ્તક ઇમામે ઝમાનના જીવન ઉપર લખાયેલું પહેલું પુસ્તક હતું જેને લખવાનો વ્યાજબી પણ જેમ તેના લેખક આલીમહ સુલતાનને મળે છે તેમ તેને પ્રગટ કરવાનો પણ હિંદની ઇસમા. ઇસ્લામી એસોસિએશનને પણ મળે છે. આ ઐતિહાસિક ગ્રંથમાં પણ પાછલા ઇતિહાસને લખનાર તેઓ છે તો સાથે સાથે આ ગ્રંથના પ્રકાશન કાર્યમાં પણ તેઓએ ઉવટ સુધી મહેનત કરી છે જે માટે તેમને પણ ધન્યવાદ આપું છું.

આ પુસ્તકની 'ટેકનીકલ' બાબતો માટે જાણીતા વિદ્વાન લેખક, ચિંતક અને ધર્માભ્યાસી આલીમહ ઇસમાઇલ પંજુભાઇ "સહરે" સતત દોરવણીઓ આપી છે જેનો ઉલ્લેખ કરવો અહિં જરૂરી છે. તેઓ તરફથી એસોસિએશનને હમેશા આવા લાભો મળતા રહ્યા છે જે આનંદની બાબત છે. અમે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ. આનાજ સાથે સાથે આ પુસ્તકના અગાઉથી ગ્રાહક બનીને જે સંસ્થાઓ અને જે દીનદારોએ અમને સહકાર આપ્યો છે તેમનો પણ આભાર માનીએ છીએ.

ફોટોની બાબતમાં પણ ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે. મોલાના હાઝર ઇમામના ઇલા ફોટોઓ ઉમેરવામાં આવ્યા છે તો ઘણા જૂના ફોટોઓ ન હટકે એળા પણ કરવા પડ્યા છે. ફટલાક ફોટોઓના બ્લોક પુરાણ થઇ ગયા હોવાથી તે ડાપવા યોગ્ય રહ્યા નહોતા અને તેના ફરી બ્લોક બનાવી શકાય તે માટે મૂળ તસ્વીરો મળી શકી નહીં તેથી અમને એ ફોટોઓ એળા કરવા પડ્યા છે જે માટે વાંચકો ક્ષમા કરશે એવી આશા છે. પાનાઓની સંખ્યા વધી જવાને કારણે ઇન્ડેક્સ પણ રદ કરવું પડ્યું છે.

આ મહાન પુસ્તકને જ્યારે પ્રગટ થઇ રહ્યું છે ત્યારે એક ઘણાજ કરુણ અને દુઃખદ બનાવની અમારે બારે હૃદયે નોંધ લેવી પડે છે. આ બનાવ છે આપણા વહાલા શાહજાદા, હિજ એલેક્ઝેન્ડ્રી લેફ. ઈર્નલ નામ પ્રિન્સ અલી એસ. ખાનસાહેબની કરુણ વશતનો. આજના યુગના તમામ ઇસમાઇલીઓ જેઓથીના પ્રેમ, વાત્સલ્ય અને દોરવણી પ્રાપ્ત કરવાનું સદભાગ્ય મેળવી ચૂક્યા છે તે આપણા વહાલા "પ્રિન્સસાહેબે" પોતાના મહાન પિતામહી હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ એ. સ. ના ઇમામતકાળ દરમિયાન વરસો સુધી ઇસમાઇલીઓને દોરવણી આપી હતી. પોતાના પ્યારા પુત્ર મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમના જોમા દરમિયાન પણ તેઓ નામદારે ઇસમાઇલીઓ માટે સતત પ્રેમ અને વાત્સલ્યની વર્ષા કરી હતી. હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહના પ્રકરણમાં નામ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના મહાન જીવનકાર્યની ઠેર ઠેર નોંધ છે. આવી આ વિરલ વિભૂતિની વિદાય જેમ ઇસમાઇલીઓ માટે એક કારમી ખોટ છે તેમ સમગ્ર જગત માટે પણ એક વસમી ખોટ છે. આ મહાન નરવીર, મુહમ્મદી ખાનદાનના આ મહાન નખીરાની પ્રેમભરી યાદને અમે ઝળી હૃદયે અહિં સંભારીએ છીએ.

અંતમાં, આ પુસ્તકની ચોથી આવૃત્તિ અગાઉની ત્રણ આવૃત્તિઓ કરતા વિશેષ શ્રેયસ્કર થઇ પડશે તો અમારા પ્રયત્નને અમે યથાર્થ ગણીશું.

રીઝીએશન એન્સર્સ, મુંબઈ. } જુસબઅલી ઇસમાઇલ ઉકા
પ્રેસીડેન્ટ,
તા. ૧૧મી જુલાઈ, ૧૯૬૧ } ઇસમાઇલી એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયા

૭૭૭ આ પ્રથમ ઐતિહાસિક પ્રથમ હોવાથી અને તે ઐતિહાસિક પ્રથમ હોવાથી તે સંપૂર્ણ પુરાવાઓ
પ્રાપ્તિ સાથેના હસ્તાવેશ ઉપર આધાર રાખીને હોવાથી તેમજ આજના માનવી પુરાવાઓ અને હસ્તાવેશો
પ્રાપ્તિ કરીને એમાં જળવવામાં આવેલા હોવાથી આજના ઇસમાઇલી બાળકના ધાર્મિક જીવનપદ્ધતિમાં
પ્રાપ્તિ તેમજ આવતી કાલના ઇસમાઇલીના વિકાસમાં આ પ્રથમ ખૂબ અગત્યનો ભાગ ભજવશે.

૭૭૮ આ પુસ્તકની પ્રથમ પ્રગટ થયેલ પીછા આવૃત્તિમાં જેમ કેટલાક જરૂરી ફેરફારો
કરવામાં આવ્યા હતા અને કેટલીક બાબતો નવા કે જે રજૂ થઈ હતી તેમ આ ચોથી આવૃત્તિના
પ્રકાશન સમયે પણ ખૂબ અગત્યના ફેરફારો કરવામાં આવ્યા છે. કેટલીક બાબતો ઓછી કરાઈ
છે, કેટલીક બાબતો ફેરફારમાં આવી છે તે કેટલીક નવી બાબતો આમેજ પણ કરાઈ છે.

૭૭૯ ત્રીજી આવૃત્તિમાં દક્ષિણ પ્રમાણ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. નો ઇતિહાસ ૧૯૫૧ સુધીનો
પ્રકાશનમાં આવ્યો હતો જ્યારે આ ચોથી આવૃત્તિમાં છેક તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ સુધીનો
પ્રકાશનમાં પૂરા ૭૪ વરસના ઇમામતકાળનો સંપૂર્ણ ઇતિહાસ આપવામાં આવ્યો છે.

આનાજ સાથે સાથે મોલાના હાજર ઇમામના જીવનનું નવું પ્રકરણ પણ આમેજ થયું છે.
મોલાના હાજર ઇમામ શાહ ફરીમુના જીવન ઇતિહાસમાં તેઓશ્રીના જન્મથી માંડીને કાલમાં
૧૯૬૧ ના મે માસમાં લખેલ આફ્રિકાની મુલાકાત સુધીની બાબતોનો સમાવેશ કરી નાંખવામાં
આવ્યો છે.

૭૮૦ આ પુસ્તકના મૂળ લેખક વઝીર અલીમહમદ જાનમહમદ યુનારા છે. આ પુસ્તક જ્યારે
લખવામાં આવ્યું હતું ત્યારે તેમણે તેમના તે સમયના સાથીઓ સાથે ૮ વરસ સુધી મહેમત
ઉઠાવી હતી. નવા સંશોધનો તેમને કરવાના હતા, ઘણી બાબતોમાંથી દવાલાઓ લેવાના હતા,
તેને તપાસવાના હતા, પુરાવાઓ સાથે સરખાવવાના પણ હતા અને તે પછી તેને રજૂ કરવાના
હતા. આ કેટલું કપડું કામ છે એ તો તેનો અભ્યાસીજ નાણી શકે. આ કાર્યને તેઓએ ઇમામની
દુઆ અને દયાથી પાર પાડી ઇસમાઇલી કોમને એક પાઠમાર પુસ્તકની ભેટ આપી.

૭૮૧ આજે આ પુસ્તકના મૂળ લેખકની વય એટલી નથી જેટલી એ પુસ્તક પહેલવહેલું પ્રગટ
થયું ત્યારે હતી.

૭૮૨ એ સમયના યુનારા યુવાન હતા જ્યારે આજે યુનારા વૃદ્ધ થઈ ગયા છે. અલબત્ત, તેઓ
વૃદ્ધ જરૂર થઈ ગયા છે પરંતુ શરીરે જુરસા અને મનોબળમાં તો તેઓ આજે પણ યુવાન છે જેની
પ્રતીતિ અમને આ ચોથી આવૃત્તિના પ્રકાશન સમયે થઈ. તેમને કરાચી ખાતે આ પુસ્તકના
પાનાઓ સુધારવા, તેમાંથી કમી કરવા જેવું લાગે તે કમી કરવા અને ઉમેરવા જેવું લાગે તે
ઉમેરવા મોકલવામાં આવ્યા. આ કાર્યને, તેઓ વૃદ્ધ થઈ ગયા હોવા છતાં યુવાનના ઉત્સાહથી
અંતમ આપ્યો. દરેક પ્રકરણને તેઓ ત્રીજીવટથી તપાસી પણ ગયા અને નવા સુધારાઓ પણ
કરી આપ્યા. આ તકે હું વઝીર અલીમહમદ જાનમહમદ યુનારાને તેમના જુરસા, મનોબળ અને
કાર્યશક્તિ માટે અભિનંદન આપું છું અને સહકાર માટે હિંદની ઇસમાઇલીઓ એસોસિએશન
વતી આભાર માનું છું.

૭૮૩ દક્ષિણ પ્રમાણ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. નો ૧૯૫૧ પછીનો ઇતિહાસ લખવાનું તેમજ
તેનીજ સાથે સાથે મોલાના હાજર ઇમામનું પ્રકરણ લખવાનું કાર્ય યુવાન ઇસમાઇલી લેખક
અને પત્રકાર આલીમહ સુલતાન વી. નુરમહમદે ખૂબીથી પાર પાડ્યું છે. "ઇલાહી નૂર" જેવું
આજના સમયનું ખૂબ જ ઉપયોગી પુસ્તક તેઓ આ પહેલાજ કોમને આપી ચૂક્યા છે તો મોલાના

નુરમ મોબીન

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

એક સમયે જ્યારે નેરલા દુઃ સમયમાં "નુરમ મોબીન" ની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડી ત્યારે એ એ આ ઉપયોગી પુસ્તકની ઇસમાઇલી કોમમાં ફેલાવી દેવા પ્રયત્ન કરે છે. ઇતિહાસ એ સંસ્કૃતિ (Civilization) નું પ્રતિબિંબ છે. ઇતિહાસમાંથી પ્રજાની સંસ્કૃતિનું માપ નીકળી શકે છે. ઇસમાઇલી ઇમામોના ઇતિહાસ એ ઇસમાઇલી પ્રજાના ઇતિહાસ છે. પોતાના ઇમામો સાથે ઇસમાઇલી પ્રજા કયા રીતે એકતર થયેલી છે એ "નુરમ મોબીન" ના પાને પાને નોંધાયેલું છે. ઇસમાઇલી પ્રજાની આવી દિશાગીરી દુનિયાની બીજી પ્રજાઓના ઇતિહાસમાં જવલ્લેજ નેવા મળે છે. આવું મુજબ ઇમામોના કરમાનાના પાલનમાં સમાયેલું છે. ઇમામ માટે ઇસમાઇલીઓને ફરજ પડે છે તે બીજી કોમોની સમજમાં ઉતરવું, મુશ્કેલ છે. એના માટે આ વિષયના ઉડાણમાં ઉતરવાની જરૂર પડશે.

ઇમામે મોબીન પાને બહેર ઇમામ સુસા કોટ (સરકઝ, Cordoba) ની આસપાસ દુનિયા બરના તથા કરોડ ઇસમાઇલીઓને ડાખલા છે. પોતાની પ્રાચી અને વહેવારીક ઉન્નતિ માટે ઇસમાઇલીઓ પોતાના ઇમામ તરફ બદનાઈશ મીટ માંડી રહ્યા છે અને ઇમામ પોતાના મુરીદોની બહેતરી શેમા છે એ બરાબર બજુતા હોવાથી તેઓ ઇસમાઇલીઓને માગદશન કરાવે છે. ઇમામ અકસે કુલ છે. તે ઉલીલ અમર છે. એની બજુત બહાર કશું નથી કરજુ ખુદાવંદતઆલાએ કુરાને શરીદમાં જણાવી દીધું છે :

અમે ઇમામે મોબીનમાં સમાવી છે. (સુરા ૩૬ આયાત ૧૨) ઇસમાઇલીઓ આ વસ્તુ બરબર બજુતા હોવાથી પોતાના રોહબર ઇમામે ઝમાનનું દરેક કારમાં પોતાની બહેતરી માટે છે એ સાંપૂર્ણપણે સમજે છે.

વખત બદલાવા સાથે ઇમામે ઝમાનની પ્રવૃત્તિઓ પણ બદલાય છે. મીસર કે જ્યાં ઇસમાઇલી ઇમામોએ "ફાતમી ખિલાફત" ની બહોજલાલી દુનિયાને દેખાડી હતી ત્યાં આજે જુદા ફિરકાને રાજઅમલ ચાલે છે. ત્યાંની પ્રજા પણ જુદા ફિરકાની છે. છતાં જેમણે ઇસમાઇલીઝમનું પાત કયું છે તેઓ આજે પણ મીસરમાં મોટી સંખ્યામાં દેખાય છે.

કરખલાના જગમાં શહીદ થયેલા ઇસમાઇલી ઇમામ હકરત ઇમામ ફુસેન અ. ના પવિત્ર મસ્તકને પાછળથી કાતિમો ઇમામે મીસરના કરો ખાલે લાવીને ત્યાં દફન ક્રિયા કરી હતી. અહીં જે મઝહબ બાંધવામાં આવી છે ત્યાં અત્યારે પણ દરરોજ સેકડો બાવિકો આવી બંદગી ગુનગરી જાય છે. આ બાવિકો બહેરમાં ગમે તે ફિરકામાં હોય છતાં અંતઃકરજુથી ઇસમાઇલી છે. તેમનું ઇમાન મુસ્તહીમ છે અને ઇસમાઇલીઝમનું મર્મ તેઓ સમજી ગયા છે.

ઇમામોના ઇતિહાસમાં એવું ઘણી જગ્યાએ આવે છે કે વખત અને સંજોગ પ્રમાણે ઇમામે જુદા જુદા વેશમાં રહેતા હતા. ઇસમાઇલીઓ પણ જેના રાજઅમલમાં રહેતા રાય તેનો મઝહબ બહેરમાં પાળી અદરખ નેથી પોતાના પવિત્ર ઇસમાઇલી મઝહબની જ્યોત પ્રકાશિત રાખી પોતાના વશજોમાં પણ એજ ભાવના પ્રગટાવી જતા હતા. રાજદારી અટપટા સંજોગો અને કાવતરાં તથા કિન્નાબોરીથી બચવા માટે ઇસમાઇલીઓને સંજોગ પ્રમાણે પર્તવાની ફરજ પડતી હતી.

આને પણ પામીર અને અતરાફના પ્રદેશમાં લાખો ઇસમાઇલીઓ વસે છે જેમણે આસો વર્ષો થવા પવિત્ર ઇમામના જાહરમાં દોહાર નથી કર્યા હતા તેમનું ઇમાન અને ઇસમાઇલીપણ અડગ અને પહોળી જેમ રહી રહ્યું છે.

આ ઇસમાઇલી મઝહબની ખુબી છે એની દિલસુરીની વિગતમાં ઉતરવા માટે આ સ્થાન નથી પરંતુ જમતે જોઇ લીધું છે કે ઇસમાઇલી પ્રભુ એક વિશિષ્ટ પ્રભુ છે જેનો મઝહબ, જેનો કાયદો અને જેનું જીવન ઇમામની ફરમાનબરદારી છે.

ઇમામ, વખતની જરૂરીયાત પ્રમાણે ફરમાન કરે છે; એ પોતાની બહેતરી માટે છે એ ઇસમાઇલીઓનું ઇમાન છે કારણ એ ફરમાન કરવાની એ ખુદાતઆલા તરફથી સત્તા ધરાવે છે. (જુઓ કુરાને યરીફ સુરા ૪ આયાત ૫૯) આમ હોવાથી ઇસમાઇલીઓની પ્રગતિ કદિ રૂંધાતી નથી અથવા "હવે શું કરવું?" એની વિમાસણમાં તેઓ પડી જતા નથી; કારણ તેઓને દરેક જમાનામાં દરેક વખતે દોરવણી-હિદાયત-મળતી રહી છે.

આ પવિત્ર ઇમામોનો ઇતિહાસ આ "નુરમ મોબીન" માં એકઠો કરવામાં આવ્યો છે તેથી એનું વાંચન ફક્ત ઇસમાઇલીઓ માટે જ નહીં પણ દુનિયાની દરેક પ્રજાઓ માટે વાંચવું જરૂરી છે. આવી કિમતી વસ્તુ દુનિયાની ખીજ પ્રજાઓ વાંચી શકે તે માટે "નુરમ મોબીન" નું અંગ્રેજી ભાષાંતર તૈયાર કરવાની કોશીશ ચાલુ છે.

આ ત્રીજી આવૃત્તિમાં, ખીજી આવૃત્તિ આખી તપાસી જઈ નવી શોધખોળ ઉપરથી ફેરવોક ઉમેરા કરવામાં આવ્યો છે ઉપરાંત, ઉવટમાં, ૪૮ માં જોમાના ધણી મોલાના હાઝર ઇમામના જીવન ઇતિહાસ સંબંધી ૩૦ પાના ઉમેરવામાં આવ્યા છે અને ૧૯૫૧ ઇસ્વી સુધીનો ઇતિહાસ લેવામાં આવ્યો છે.

આ સિવાય આ દળદાર પુસ્તક વાંચવામાં સુગમતા થાય તે માટે એનું ઇન્ડેક્સ પણ તૈયાર કરી જાપવામાં આવ્યું છે.

(૬) આ સિવાય ફેટલાહ નવા ફાટાઓ ઉપરાંત જે ખાસ તૈયાર કરાવેલા ચાર્ટ (નકશાઓ) જમા પવિત્ર ઇમામોની વંશાવળી અને તેમના વંશમાંથી જે જે સુખ્ય ફરકાઓ બહાર પડ્યા તે દેખાડવામાં આવ્યા છે અને ઇમામોએ દુનિયાનાં કયા કયા ભાગોમાં ઇમામત ભોગવી છે તે દેખાડવામાં આવ્યું છે.

મિશનરી જાહરખાલી આહમદ સુરીએ આ ત્રીજી આવૃત્તિ તપાસી જઈ સુધારા વધારા કર્યા છે ઉપરાંત મોલાના હાઝર ઇમામનો નવો ઇતિહાસ લખ્યો છે અને ચાર્ટ બનાવવામાં તેમજ સૌથી અટપટું એનું ઇન્ડેક્સ બનાવવાનું કામ ધણી જહેમત ઉઠાવી પાર પાડ્યું છે તે માટે તેમને ધણી ધન્યવાદ ઘટે છે. તેમણે એક યાદગાર કિતાબને વધુ યાદગાર અને વધુ વહેવાર બનાવી છે એમા કશો શક નથી.

ઇસમાઇલી ઇમામે "નુરમ મોબીન" ની ત્રીજી આવૃત્તિ જલદી મળી શકે તે માટે એને ઝડપથી જાપી પ્રગટ કરવા માટે ઇસમાઇલી આ એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયાના પ્રેસ અને પબ્લીસીટી ડિપાર્ટમેન્ટના ઓનરરી સેક્રેટરી હુસૈન મુખી વલીમહમદ નાનજી હુદાએ ધણી થયે ઉઠાવ્યો છે અને ઉપયોગી સલાહ સુચનાઓ આપી છે તે માટે તેમને પણ ધણી ધન્યવાદ ઘટે છે.

ખીજી આવૃત્તિ બહાર પાડતી વખતે પણ એવીજ મહેનત ઉઠાવી હતી.

"રિફોર્મેશન એન્ડ પ્રોગ્રેસ" } ગુલામહુસૈન એસ. યાવરભાઈ
મુબારક } પ્રેસીડેન્ટ
ઓગસ્ટ ૧૯૫૧ } ઇસમાઇલી આ એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયા

નુરમ-મોખીન

ખીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

“અને તમે સઘળા અલ્લાહની રસીને મળ્યુત વળગી રહો
અને જુદા પડી જાઓ નહિ.”

કુરાને શરીફ સુરા ૩ આયાત ૧૦૩

“આ પેઠી નાજુદ થવાની નથી.”

ખામખામ માત્રી પ્ર૦ ૨૪-૩૪

“હિમામે ઝમાનને ઓળખ્યા વગર જે મરી જાય છે,
ચોકકસ તે અજાણતાના મોતમાં નાશ પામે છે.”

હદીસ

હખસિલ્લાહ યાને અલ્લાહની રસી અર્થાત ઝમાનાના ઇમામને સીલસીલો, જે નસલ મા
તમમ આ પૃથ્વી ઉપર માણસજાતને મલકાવે તેમજ મોટા ભાગે દેશાલવા માટે કામગીરી સંવિધા મંજૂર
મોજાદ રહેવાનો છે એ વિષે ખુદાઈ ક્રિતાબ કુરાને શરીફમાં પ્રાથમિકાલમે ખુદાઈની આજ્ઞાથી
પ્રવચન કરનાર મહમદ મુસ્તાફા સલ. પીતાની હદીસમાં આ માટે સરમોહ રીતે ખુદાઈની
કર્મ છે.

ખામખામ અને ગીતામાં આ ખુદાઈ શાયનીની હસ્તીની અને જમત ઉપરની તેની જરૂરતની
વિમતો દર્શાવેલી છે.

આ ખુદાઈ શાયની, આ અલ્લાહની પવિત્ર રસી, આ નુરાની વંશ, જે ખુદાઈનાલાની
હસ્તીની સાખીતી (ફજ્જવ) હોવાથી હમેશા હાજર હોય છે અને ખુદાનું જ્ઞાન યાને મારફતે
ધલાહી ઇન્સાન જાતને પહોંચાડે છે.

ખુદાઈનાલાએ કુરાને શરીફમાં ફરમાવ્યું છે : (સુરા ૧૭ આયાત ૭૧) “તે દિવસે (કમામતના
દિવસે) અમે ફરેક ક્રામને તેના ઇમામના નામથી બોલાવશું.” અને હ૦ રસુલ સલ. પશુ પીતાની
હદીસમાં ફરમાવ્યું છે : “જો એક પગા પશુ પૃથ્વી ઉપર ઇમામ ન હોય તો તે તમામ વસ્તી સાથે
મારત થઈ જાય.”

આ વિષય ઉપર કુરાને શરીફ અને હદીસના તેમજ અન્ય ધર્મ પુસ્તકોના સંખ્યાબંધ
પુરાવાઓ રજુ કરી સમાપ્ત થયે છે. પરંતુ તેમ કરવાની અહીં જરૂર નથી. કારણ આ પુસ્તક
“નુરમ મોખીન” એ પવિત્ર ઇમામોના ઇતિહાસનું પુસ્તક હોઈ એમાં આખ્યાતિમક બાબતો ઉપર
વિશેષ બાર નહીં મુકતા પવિત્ર ઇમામોના જીવનચરિત્રો તથા તેમનો સમકાલિન ઇતિહાસ જ રજુ
કરવામાં આવ્યો છે. આ માટે “પ્રવેશક” માં જણાવ્યા પ્રમાણે પૂર્વ અને પશ્ચિમના આગલા
સૈકાઓમાં થયેલા અને આ સૈકાના અનેક ઇતિહાસકારોના ઇતિહાસ પુસ્તકોમાંથી સામગ્રી
એકત્રી કરી આ પુસ્તકનું સંજન કરવામાં આવ્યું છે.

૬૦ બલી અં ને પહેલાં ઇમામ હતા. ત્યારથી હાલના. અમાનાના ૪૮ માં ઇમામ હજરત મોહાના આમા સુલતાન મુહમ્મદશાહ રાષ્ટ્ર ઐનરખલ દિજ રાયલ હાઇનેસ નામદાર આગાખાન સુધીના સુલતાન ૧૪૦૦ વર્ષનો જવલંત ઇતિહાસ, જે અરબસ્તાનથી સધને હિંદુસ્તાન સુધીના જગતના જુદા જુદા દેશોમાં પડવામાં આવ્યો છે અને જેના પડનેવાઓ તે ઇસમાઇલી ઇમામો છે એનું વર્ણન ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિથી આ પુસ્તકમાં રજુ કરવામાં આવ્યું છે.

આ ૧૪૦૦ વર્ષના ઇતિહાસની દ્રષ્ટિથી કુદરત સમયમાં, ઇસમાઇલી ઇમામોએ રાજકર્તાઓ તરીકે અરબસ્તાન, સીરીયા, હાહેરવાન. મીસર અને આલમેતમાં જે ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના પાયા નાખ્યા છે તેનું ફળ આખા જગતની ઇસ્લામી પ્રજા આજે મેળવી રહી છે.

ઇસ્લામી તવારીખમાં સૌથી જળકેતો તખકકો જે 'હાતમી ખિલાફત' ના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. (ઇ. સ. ૬૦૬ થી ઇ. સ. ૧૧૭૧) તે ઇસમાઇલી ઇમામોની ખિલાફતનો તખકકો હતો.

ઇસમાઇલી ઇમામો ફક્ત ધર્મના ફેલાવા અથવા ધર્મના રક્ષણનું જ કામ નોતા કરતા પણ તેઓએ સાથે સાથે ઇસ્લમ, તહેઝીબ (સંસ્કૃતિ); રાજકારણ, બંધારણવાદ, શહેરીપણા, ફુનર ઉલોગ, શિક્ષણ અને માનવસેવાના સખકો દુનિયાની જુદી જુદી પ્રજાઓને આપ્યા છે. અને અત્યારની ધરીએ પણ આપી રહ્યા છે.

ઇસમાઇલી ઇમામોની આ વિશિષ્ટતા છે.

પ્રુદાતઆલાએ સૃષ્ટિનું નિર્માણ કર્યું ત્યારથીજ પ્રગતિની પણ શરૂઆત કરી છે. ફક્ત ધર્મની પ્રગતિ થાય અને બીજા બધા અંગો સ્થગિત રહે એ પ્રુદાતઆલા કદી ઇચ્છતો નથી અને તેથીજ પ્રુદાતઆલાની "ફુલજત" (સાખીતી) અર્થાત અમાનાના ઇમામો, પ્રુદાતઆલાની સૃષ્ટિની સર્વાંગી પ્રગતિ માટે જગતમાં વખતો વખત, જરૂરત પ્રમાણે, પોતાની "સત્તા" યા ક્રાંતિ લાવે છે અને સમય અને સંજોગ અનુસાર આગલા ઇમામોના ફુકમોમાં ફેરફાર કરે છે. નવા ફુકમો મહાર પાડે છે અને એ પ્રમાણે પ્રુદાતઆલાએ અમાનાના ઇમામોને-ઇમમે મોખીનને-સોપેલું કામ તેઓ સતત ચાલુ રાખે છે કારણ કે પ્રુદાતઆલાએ ફરને શરીફમાં ફરમાવ્યું છે: "તાબેદારી કરો અફલાહની, તાબેદારી કરો રસુલની અને તાબેદારી કરો તમારામાંના ફુકમ ફરવાની સત્તા રાખનાર (ઉલીલ અમ્ર)ની"

(સુરા ૪ આયાત ૫૯)

જેઓ આ પ્રુદાત ફરમાનો મર્મ સમજે છે અને 'ઉલીલ અમ્ર' (ફુકમ ફરવાની સત્તા રાખનાર) ને ઝોળખે છે તેઓ પોતાની દીની અને 'ફુલવા તરકકી' કરી રહ્યા છે એમ કહી શકાય નહીં નથી.

ઇમામોનો આ ફીવી વંશ, આ નુરાની નસલ, જુદા જુદા દેશોના માનવીઓ સાથે ફેવી રીતે એકરૂપ થઈ જઈ, જુદા જુદા વખતે, સમય અનુસાર જુદા જુદા ધંધાઓ અને કાર્યો કરે છે અને પોતાનું મુખ્ય કામ-પ્રુદાતઆલા માટેની દિવાયત-દરેક સંજોગોમાં ચાલુ રાખે છે એનું બંધન આ પુસ્તકના પાનાઓમાં ઐતિહાસિક પુરાવાઓ સાથે બરપુર આપવામાં આવ્યું છે જે ઉપરથી સાધારણ વાંચનારને ઇમામોની કામ કરવાની રીત માટે અચંચો અને માન ઉપજે તે પોતાની કશી નવાઈ નથી કારણ પ્રુદાતઆલાએ ફરને શરીફમાં ફરમાવ્યું છે: "દરેક વસ્તુ અમે જાહેર ઇમામોમાં ગણી છે."

(સુરા ૩૬ આયાત ૧૨)

પોતાની ફીવી શક્તિથી ઇમામ બધી વસ્તુની માહિતી રાખી રાખે છે અને બંધનથી મુક્ત થવાનું છે એ તેનાથી અબપરુ નથી હોતું તેથી "ઉલીલ અમ્ર" (ફુકમ ફરવાની સત્તા રાખનાર)

તરીકેના તેના કરમાનેનો અમલ કરવાથી દુનિયાને સુખ પહેાચે છે અને એ પવિત્ર કરમાને પ્રમાણે નહીં આપવાથી નુકસાન પાવે છે. આ માટે પ્રુદાતઆલાએ કુરાને ચરીફમાં કરમાવ્યું છે : "જે સુખ તને મળે છે તે પ્રુદા તરફથી અને જે દુઃખ તારા ઉપર આવી પડે છે તે તારા પોતા-તરફથી છે."

(સુરા ૪ આયાત ૭૬)

આના અર્થનમાં દાલના સમયના અનેક લાખલાઓ આપી ચકાવ એમ છે પણ તેમ નહિ કરતા પહેલાં પ્રમાણ હોવું જોઈએ. આના વખતનો એક જ એતિહાસિક પ્રસંગ આપીશ.

જંગે સિદ્દીનમાં જ્યારે સુઆવિયાનું લશ્કર, હઝરત અલી અ. ના લશ્કર સામે ટકી ચકાવે ત્યારે અને દારી જવાની બધી ઉપર આવી મળે ત્યારે ઉમર બિન આસના કહેવાથી તેના લશ્કરે કુરાને ચરીફને બાલા ઉપર લગાડી તેના સોગંદ આપી હઝરત અલી અ. ના લશ્કરને મદદ આપે કરવા પિનવવા માગ્યા. કુરાને જેવી પ્રુદામાં કિતાબની આજુ આપવાથી હોવું જોઈએ. આના લશ્કર અચકાઈ મળે અને દુસ્મન ઉપરનો હુમલો અટકાવી દીધો ત્યારે હોવું જોઈએ. પોતાના લશ્કરને કરમાવ્યું કે દુસ્મને દારી રહ્યા છે, તેઓ પ્રુદામાં રાહ પર મળે પોતાની જામ અચાવવા માટે પવિત્ર કુરાનની આજુ લઈ રહ્યા છે, એ લોકોની જાળમાં ફસાઈને તરી. હતા પણ જ્યારે એમના લશ્કરે માન્યું નહીં અને કુરાને ચરીફની કસમ આપનાર ફરખીઓના હાથેથી જાળી ચકાવ નહીં ત્યારે હોવું જોઈએ. પોતાના લશ્કરને કરમાવ્યું કે આપણા દુસ્મને જે કુરાનનો હવાનો આપે છે તે કુરાને સામેલ છે જ્યારે હું કુરાને નાતિક છું (બોલતો કુરાન છું, મારી વાત માનો અને દુસ્મનેને ફના કરી નાખો. પરંતુ મુસલમાનોએ "કુરાને નાતિક" ની વાત નહીં માની અને એના પરિણામે જંગે હઝરતની મદદ આપતે વહેારો લીધી, જે પ્રસંગ માટે સાડાતેરસો વર્ષો થયા હજી પણ દુનિયાના મુસલમાનો એ મદદનું ભુજને માટે તૈયાર કરી રહ્યા છે.

આ હતકથા નથી પણ ઇતિહાસની ખીના છે જેનો ઉપર અનેક તવારીખ નવેશાએ મોટા અંશે લખ્યા છે.

આ "નુરમ મોખીન" પ્રગટ કરવાનો હેતુ એ છે કે હીજરી સનની શરમાતથી આજ સુધી ઇમામી સીલસીલાએ પ્રુદામાં ફકમ મુજબ, દુનિયામાં રહી, ઇતિહાસ રચી, જગતને સાચો રસ્તો દેખાડવાનું કાર્ય કર્યું છે તેનું વર્ણન નામ, દેશ, તારીખ અને વિષયની સાથે વાંચકને મળે.

પ્રુદાતઆલાએ કુરાને ચરીફમાં કરમાવ્યું છે : "તું (પયગમ્બર) માત્ર ચેતવણી આપનાર છે અને દરેક કામ માટે એક રસ્તો બતાવનાર છે."

સુરા ૧૩ આયાત ૧૭

આ રસ્તો બતાવનાર પવિત્ર પ્રમાણ છે જેઓ દરેક જમાનામાં લોકોને રસ્તો બતાવવાનું કાર્ય કરતા આવ્યા છે.

નુરમ મોખીનના મુળ લેખક શ્રીયુત અલીમહમદ જાનમહમદ યુનારાએ વર્ષો સુધીની મહેનત અને "ઇસમાઇલી" અઠવાડિક પત્રના સંપાદકની મદદથી ઇસમાઇલી કામને એક વહગાર પુસ્તક આપ્યું છે આ માટે એમને અને એમના ગોહીયાઓને ખસો ધન-વવાદ થતો છે. યુજરાતી ભાષામાં સળંગ રીતે, ૪૮ ઇમામો સુધીનો ઇતિહાસ, અરબી, ફારસી, અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ, ઉર્દુ, યુજરાતી, સીંધી બોજકી, બહોરા અરબી વગેરે ભાષાઓના સેંકડો પુસ્તકોના આધારે લખવું એ હિમાલય જેવું મેટું કામ છે એમાં કશો શક નથી. આ મહાન કામ પાર પાડીને શ્રીયુત યુનારાએ અને તેમના ગોહીયાઓએ ઇસમાઇલી કામને એક અમર પુસ્તક આપ્યું છે.

નુરમ મોબીનની સુધારા વધારા સાથેની આ બીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનું કામ ભણીતા મિશનરી બહરઅલી મહમદ શામજીને સોંપવામાં આવ્યું હતું, જે તેમણે બે વર્ષ સુધી સતત મહેનત કરીને અને શોધખોળ કરીને તૈયાર કરી છે એ પણ પ્રશંસાને પાત્ર છે.

પહેલી આવૃત્તિના પ્રવેશકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે, આ ઐતિહાસિક કૃતિમાં કેટલીક શોધખોળ અને સુધારા વધારાને અવકાશ હતો, જે પણ અંશે આ બીજી આવૃત્તિમાં કરવામાં આવ્યા છે જેથી આમાં સખાણું વધવા પામ્યું છે.

પહેલી આવૃત્તિ કરતા આ બીજી આવૃત્તિની સામગ્રી મોટી કરવામાં આવી છે અને કામગીરી બીકણા પાતળા વાપરવામાં આવ્યા છે જેથી તેમાં મેટર વધુ આવ્યા હતા વાંચવામાં સુગમતા થાય. પહેલી અને બીજી આવૃત્તિઓ તરફ જતા આ બીજી આવૃત્તિમાં નવું સંશોધન દેખાઈ આવે છે. મિશનરી બહરઅલીએ જુદી જુદી બાબાના ગ્રંથોમાંથી સંશોધન કરી અગત્યની અને ઉપયોગી બાબતો લગભગ સઘળા ઇમામોના ઇતિહાસમાં ઉમેરી છે. તેમજ ન્યાં ન્યાં બાબતોપ રહી ગયો હતો તે પ્રશ્ને અંશે કાઢી નાખી હેડીંગ મથાળાઓમાં જરૂરી સુધારા કરી બાબા પણ કંઈક અંશે વધુ સરળ અને સાદી બનાવવાની કોશીશ કરી છે.

“નુરમ મોબીન” ની પહેલી આવૃત્તિમાં ઇ. સ. ૧૯૩૪-૩૫ સુધીનો મૌલાના હાઝર ઇમામનો ઇતિહાસ લખાયેલો છે, જ્યારે આ બીજી આવૃત્તિમાં, ત્યાર પછીનો વાને ઇ. સ. ૧૯૪૬ સુધીનો મૌલાના હાઝર ઇમામનો ટૂંક ઇતિહાસ પણ લેવામાં આવ્યો છે.

એકંદરે આ બીજી આવૃત્તિ વાંચકોને વધુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

ઇસમાઇલી ધર્મ કેટલો પ્રગતિશાળી ધર્મ છે એનો ઇતિહાસ આ આપણા પવિત્ર ઇમામોના ઇતિહાસના પુસ્તકોમાંથી મળી આવે છે. પોતાના મઝહબથી અને પોતાના ઇમામોના ઇતિહાસથી વાકેફ રહેવું દરેક ઇસમાઇલીની પ્રથમ ફરજ છે. માટે દરેક ઇસમાઇલીની એ પહેલી ફરજ છે કે તેઓ “નુરમ મોબીન” વાંચે અને પોતાના પુત્ર પુત્રીઓને વંચાવે.

કાંઈ પણ ઇસમાઇલી પર “નુરમ મોબીન” વગરનું ન રહે એવી ભારી અંતઃકરણપૂર્વકની ઇચ્છા છે.

“રિફિએશન ચેમ્બર્સ”

મુંબઈ ૬

ડિસેમ્બર-૧૯૪૬

ગુલામહુસેન એસ. થાવરભાઈ

પ્રેસીડેન્ટ

ઇસમાઇલીયા એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયા

પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

‘ગાલિબ’ નદીમે હોસ્તસી આતી હય સુએ હોસ્ત,
મરાગુલે હક હુ બંગીયે સુતુરાબમે.

આ સંપિટનો સજનદાર એકજ છે, તે સર્વ સક્રિયમાન હોષ સમણી પ્રસંદા તેનેજ પડે છે. હમરત મહમ્મદ પયગમ્બર (અ.) ને તેણે પોતાના ખાસ મિત્ર મણી મનુષ્ય સંપિટના ઉખાર અર્થે અતિમ યુગના નખી તરીકે પૃથ્વીપટ ઉપર જન્મ આપ્યો. “ઇમામે માખીન” હમરત અલી (અ.) એ તેમના પયગમ્બરી મીસનમા દરેક સહાયતા કરી અને કયામત સુધી એકબીજા લિખા સમા એ માધુમ્મ ઇમામ એકજ “મુરીમત” તો સિલસિલામાં દાગર અને વિદ્યમાન રહેશે આ નુરને પ્રભાવરા મમે તેવસા શુમરાલી શમુએ આદરે પણ ઇમામની જાતનો દિવ્ય અગાહાટ નિરતર પ્રકાશતો રહેશે અને આ સંપિટની ઘટમાળ તેની અતિથી અતિમાન થયા કરશે. કુરઆને શરીફમાં અસ્લાહતાલાએ આ વાતની સાક્ષી આપતા ફરમાવ્યું છે કે, “યેરીફુના અષ્ટ પુતકુ નુરલાહે એ અફવાહેદિમે વિયાએ અસ્લાહો અઈ પુતિમે નુરકુવસવ ફરહલ કાફિન :- તેઓ ઇમ્મ છે કે, તેઓ ખુદાતાલાનો પ્રકાસ પોતાના રહેા વડે ઓલવી નાખે પણ ખુદા આ સિવાય બીજુ પસંદ કરતો નથી કે પોતાનો પ્રકાસ પુર્ણ કરે; એ કે કાફરો તે નાપસંદ કરે તો પણ (ક-કર) આ ખુદાઇ વચન પ્રમાણે અસ્લાહતાલાનું નુર સંપિટજનોની દિદાયત અર્થે સદાકાળ કાયમ રહેશે અને આ સંપિટની ઘટમાળ તેની અતિથી અતિમાન થયા કરશે.

અસ્લાહતાલાનો આભાર કે તેની પ્રેરણાના પ્રતાપે અને મામદર્શનના અંમે આ “નુરી સિલસિલા” ના ઇતિહાસની એટ જનસમાજના કરકમળમાં મુકવા અમે સક્રિયમાન થયા છીએ અને એ કહેવાની બાગ્યેજ આવશ્યકતા છે કે આઠ વર્ષની લાંબી શોષખોળનું ફળ આ કૃતિ છે. ઇસમાઇલી સંપ્રદાય દુનિયામાં હમેશા અલ્પ સંખ્યામાં વરતો રહ્યો છે, એટલુંજ નહિ પણ તે વિખરાયેલો અને છુટાછવાઇ રિથિતિમાં પણ રહેતો હોવાના લીધે તેનો સરળ ઇતિહાસ મળવાનું કાવં કઠિન છે. આ મુશ્કેલીના અંગે જુદા જુદા ઇતિહાસક્રમ થોમાંથી કટો કટો મેળવી એકમિત સ્વરમે મુસ્તક આકાર આપવામાં વિલંબ લાગે એ કુદરતી છે. આટલું છતાં અમે એ પરિસ્થિતિને આધીન થઈ અમારાથી બની શકતું દરેક કરવામાં મથ્યા રાખી નથી.

અમે એ ઇતિહાસ લખવાનું આરંભ્યું ત્યારે એક મુળ નેમ દ્રષ્ટિ સન્મુખ રાખીને કામ લીધું છે; એટલે કે દરેક કામની મોનનીય વ્યક્તિઓના નામો સખ્યતા સહિત રજુ કર્યા છે. જ્યારે ઇર્ષાનું ઇતિહાસકારોએ માનનીય ઇસમાઇલી વ્યક્તિઓને ઉતારી પાડવા કે તેમના અનુયાયીઓ મટે અવદિત બાવામાં પ્રહારો કરવામાં લગ્યેજ બદે, કંઈક સયમ દેખાડ્યો નથી. અમે એ તેમના નહારા કાંપલાનું અનુસરણ નહિ કરતા સરળતાભરી શૈલીમાં વિચતો લીધી છે જેને લખને વાંચકવર્ગ કોઇપણ પ્રકારની માનસિક અસ્વચ્છતા વિના શાંતિથી સાર પ્રહણ કરવા શકિતમાન થઇ શકે છે. ઇતિહાસકારોમાંના કેટલાક તો કંગાળ મનોદશા અને પક્ષપાતના દુશ્વળથી એટલા બધાં જોતપોત થયેલા દેખાય છે, કે જ્યાં ઇસમાઇલી નામ આવ્યું કે તેના વર્ણનને સ્પાદા કરી જવાની વલણ પણ તેઓ દેખાડવા વિના રહ્યા નથી, અથવા એક વસ્તુને અળખામણું સ્વરૂપ આપવા મનસ્વી રંગ પુરીને રજુ કરવામાં આધુપાધુ જોયું નથી તેમની આવી રીતી કાંઈને પણ અરોચક થઇ પડે એ ખુદલું છે, ઉપર વિવેચન કર્યા મુજબ પક્ષપાતી ઇતિહાસકારોની કૃતિઓમાંથી પણ સંશોધન કરવાના અમેને પ્રસંગ મળ્યા છે અને દરેક કમાનામાં એવી વ્યક્તિઓને ઇમામની

મૌનુદગી ખુચલી રહી છે, એ વિષયમાં બીનુ-મુરિલસ-ઇતિહાસકારો સંબંધે તો કંઈ કહેવાપણું રહેતું નથી પરંતુ હાલના સુધરેલા યુગમાં પણ કેટલાક મુરિલસ ખંડુઓએ જ્યાં અંતર પાડ્યું છે ત્યાં તેમને એ સ્પષ્ટ કહેવાની લાગણી અમે જોવાની સકતા નથી. તેઓએ સમજવું જોઈએ કે, ઇસમાઇલીઓ પણ ઇસ્લામના વિશાળ વૃક્ષની એક શાખા છે, જેઓ પોતાના "ઇમામ" ને "હાજર" જુએ છે અને જેમના ફકમ અનુસાર "દીની" તેમજ "ફુન્યવી" પધરવી કરે છે. "ઉસિલ અમ્મ મિન્કુમ" ની મુરાદ તેઓ ઇમામે કમાનથી લે છે. સ્વભાવિક છે કે તેને અંગે કદાચ કિયામતમાં નિર્દોષ મતદાર રોલ પરંતુ, ઇસ્લામના મુળ સિદ્ધાંતોને કેળવેલી સકવું નથી, જેમાં અસ્લાહ, રસુલ, ઇમામ, મીઝાન (અદલ), ક્યામતનો સમાવેશ થાય છે.

અમો પોતે વર્ષોથી જોતા આવ્યા છીએ કે, હિન્દુસ્તાનના ખોળાઓને બહુ થોડો ભાગજીવામિક સ્થિતિમાં પોતાના પત્ત ઉપર ઉભેલો જણાયો છે, ત્યારે મોટો ભાગ બીજા પાસેથી જીવવા માટે આશા રાખે છે. તેઓ પોતાનું ધર તપાસવા સમય લેતા નથી અને જે કંઈ બહારોણકાર પરજાર મળી જાય તેને દેખાડેથી કે જમમાં અટવાઈ વળી રહે છે. આટલો ખુલાસો કર્યા પછી અમો એ કહેવાની જરૂર માનીએ છીએ કે ફુન્યામાં ઇર્ષાનોર ઇસ્મના કાવેકાર આમિમીનો કાપ તોરો નથી; તેઓ ખુદાર દી "શીરીટ" પર પરદો ખાખી દેવા જરાપણ અચકાતા નથી તેવાઓને ભોગ થનાર ઇસમાઇલીને તેઓ ઇસમાઇલીપણામાંથી ઉખેડી નાખી બીજે પંથે ચડાવી દેવાનો પ્રયાસ કરે છે. બાવા સંજોગોમાં અમો અમારી નરી આંખે ઇસમાઇલી સંપ્રદાયને અન્યાય ચતો જોઈએ છીએ પરંતુ એ ન્દાનો સરખો જનસમુદ પોતાની વાચા ખોલીને કરે શું અથવા એમનાથી થાયે શું? આવી સ્થિતિમાં માત્ર એકજ ઉપાય રહેલો છે અને તે એ કે શાંતિપ્રિયતાથી પોતાનું સાહિત્ય જગત સન્મુખ મુકી જગતને સત્યાસત્યનો તોલ કરવા શક્તિમાન બનાવી અને તેમના અપેક્ષાત ક્રુદ્ધોને ન્યાયને નામે અપીલ કરવી. અમારા આ શુધ્ધ હેતુની પ્રતિ અર્થે "નુરમ મોબીન" અથવા અલ્લાહની પવિત્ર રસી" નામની આ કૃતિમાં હઝરત અલી (અ.) થી લઈને મોહાના હઝર ઇમામ આગા મુલતાન મુહમ્મદશાહ (અ.) સુધી અડતાલીસ ઇમામનો સિલસિલાવાર અહેવાલ લખવાનું બીડું ઝડપવાની હામ બીડી છે અને તે માટેનું સંશોધન અંગ્રેજ, ફ્રેન્ચ, અરબી, ફારસી, ઉર્દુ, સિંધી ગુજરાતી, ખોજકી અને હોરા અરબી લીખીમાંથી કરીને આ હજાર મંથની સામગ્રી એકઠી કરી છે; છતાં એટલું તો જીલ્લ કરવું પડશે કે ઇતિહાસ-સાહિત્યના સમુદ્રમાંથી થોડાં ખિંડુઓજ અમો રજુ કરી શક્યા છીએ. સંબંધી કે વિરોધી મંથોમાં બની ફાતમી અને નિઝારીઓનું આગેખન બહોળું છે. ઇતિહાસમાંથી ઉપર સામાન્ય દ્રષ્ટિપાત કરનારને પહેલીજ નજર એ હકીકત જણાઈ આવ્યા વિના રહેતી નથી કે મુળ પુરુષના વ્યક્તિત્વને દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખીને તેના સ્વરૂપમાં ફેરફાર થયેલો છે; એટલે એ વ્યક્તિઓના સમાગમમાં નહિ આવેલા ઇતિહાસકાર તેને ઝોળખી શકે નહિ અને તેને અંમે તેઓના ઇતિહાસવર્ણનમાં અનેક ખુલોનો ભોગ થઈ પડ્યા છે; વળી એ પણ અપણે જોઈએ છીએ કે કેટલાક ઇતિહાસકારો આ ઇતિહાસવર્ણનમાં તટસ્થ રહ્યા છે; બીજા હાથ ઉપર કેટલાકોએ પોતાનો ઇર્ષાનો ઉભરો લાવી ખાલી કરેલ છે, જ્યારે અન્ય દિશામાં ઇસમાઇલીઓને ન્યાય આપનારાઓની બહુ થોડીજ સંખ્યા દેખાય છે, જેઓ પણ મોટી સંખ્યા તળે દબાઈ ગયા છે; ત્યારે વિદેશી ઇતિહાસકારોએ મોટી સંખ્યાવાળા ઇતિહાસકારોને જ્યારે બાબુએથી આધાર લીધેલો હોવાથી પોતાની જાળજી તાથી દોરવાઈ જઈને પોતાની લેખિનીને દોષિત કરી તેઓ નિંદાપાત્ર કર્યા છે. કેટલાક વિદેશી ઇતિહાસકારો કે પ્રવાસીઓ કે વિરોધી વલણ ધરાવનારાઓ પોતાના મુરખીઓની અસર તળે

હેણને તેઓ પોતાના સરપરસ્તોનું મન પ્રસન્ન કરવા પોતાની કૃતિઓને કલકિત કરી છે. માઠો પોતો નામના પુરોપીયન પ્રવાસીનું કષ્ટાંત આ માટે પુરતું થઇ પડશે. માઠો પોતો જાતે વેનિકવન હતો અને તે તાતારી રાજ્યકર્તાઓના સમાગમમાં આવી પછી તેઓનો આગ્રહિત થયો હતો, જોડો પોતાના ગુરુઓનો પ્રસાદ કરવામાં તેણે પોતાથી બનતું કર્યું છે. માઠો પોતોને તાતારી દરબારમાંથી મોટો દરમાયો મળતો હતો. ઇસમાઇલીઓને તાતારીઓ પોતાના હરીફ સમજતા હતા. તેઓએ આસમોનના ઇસમાઇલી દિલ્લા ઉપર ચડાઇ કરી ઇસમાઇલીઓની મોટી કતલ ચલાવી હતી. આ બિના જગપ્રસિદ્ધ છે. માઠો પોતો તાતારીઓ અને આલમેલીઓનો સમકાલિન હતો. આલમેલી પડી ભાગ્યા પછી તેણે પાસેના કઝાખન પ્રદેશના માર્ગથી જવાનું હતું, એટલા દુરના સમાગમમાં આવેલા ઇતિહાસકાર પણ ઇસમાઇલીઓને કદી પણ “એસેસિન્સ” તરીકે આજખાવ્યા નથી.

આ રથને “એસેસિન્સ” શબ્દના વિષયમાં કંઇક ખુલાસો કરવાની જરૂર છે. ખરી રીતે જોતાં અમુક પદ્ધતિને દ્રષ્ટિમાં રાખનાર ધર્મગ્રન્થની ખ્રિસ્તી ઇતિહાસકારોના વર્ણનમાં પાછળથી એ શબ્દ જણાય છે, કારણ મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોએ કદી પણ એવો શબ્દપ્રયોગ કર્યો નથી. “એસેસિન્સ” શબ્દનું મુળ શબ્દો તેરમી ખ્રિસ્તી સદી સુધી આપણને આવડે પડે છે. ખરી હકીકત એવી છે કે આ શૈક્ષમાં થયેલા કુઝેડ (ખ્રિસ્તી ધર્મગ્રન્થ)નો ઇતિહાસ લખનાર ખ્રિસ્તી ઇતિહાસકારોએ તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કર્યો હતો અને ત્યારથી તે પુરોપીય સમાજમાં પ્રચલિત થયો છે. આ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ માટેનો પ્રયાસ કરનાર પણ એ વિષયમાં કંઇ નિર્ણય કરી શક્યા નથી. ઇસમાઇલી ધર્મ અને સાહિત્યના મહાન દ્રોન્ય અભ્યાસી સિદ્ધવેસ્ટર ડીસેસી જોવાએને પણ તે માટે શુભવાણું પડ્યું છે. ઇ. સ. ૧૮૦૬ માં ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ક્રાન્સમાં “મેમોયર ઓન ધી ડીનેસ્ટી ઓફ ધી એસેસિન્સ એન્ડ ધી ઓરીજન ઓફ ધેર નેમ-“એસેસિન્સ” રાજવંશના સંસ્મરણો અને તેના નામકરણનું મૂળ” એ વિષે આપેલા ભાષણમાં તેઓએ ૨૫૪૫ જેટલા ઉદાહરણ કર્યાં છે કે, એ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં જે મર્યાદાઓ મેં મારા પોતાને માટે બાંધી છે, તે જુદા જુદા વિદ્વાનોએ યોગ્યતા આ નામની જુદી જુદી વ્યુત્પત્તિના સવાલની ચર્ચામાં ઉતરવામાંથી મને અટકાવે છે. મારા માટે એટલું જ કહેવું પુરતું થઇ પડશે કે તેઓ સમજા બુલ્લ કરે છે; કારણ કે તેઓએ આ શબ્દ વાપરનાર કોઇપણ અરબી અથવા અભ્યાસ કર્યો નથી, એ નિસંદેહ છે, “એસેસિન્સ” શબ્દને બદલે પુર્વ દેશના ઇતિહાસકારો ઇસમાઇલીઓ માટે હમેશા “ઇસમાઇલી” અને ક્યાંક ક્યાંક દુરાગ્રહને લઇને “મુલહિદ” અથવા “આતિની” શબ્દ વાપરે છે.”

મો. સિદ્ધવેસ્ટર ડીસેસીના ઉપર ટીકેલા અભિપ્રાયથી દેખાય છે કે આ શબ્દનું મુળ મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોમાં નહિ પણ તાતારીવાળા ખ્રિસ્તી ઇતિહાસવેત્તાઓના વર્ણનમાંથી જડે છે અને એક અથવા બીજા હેતુસર તેઓએ તેની યોજના કરી હતી.

ખરી રીતે તો ઇસ્લામનો પરાજય કરવા કુઝેડ (ખ્રિસ્તી ધર્મગ્રન્થ લખનારાઓ) આવી હતાં એટલે તેમની નિષ્ઠા ઇસ્લામને કોઇપણ પ્રકારે બદનામ કરવાની હોય એ સહેજે સમજી શકાય એમ છે. “એસેસિન્સ” શબ્દનો પાયો કેવી બનાવટી રીતે નાખવામાં આવ્યો હતો, તે આ ઉપરથી સારી રીતે સમજી શકાય છે એટલે એ વિષયમાં વધુ કહેવાની જરૂરત હવે રહેતી નથી.

“તારીખે જહાંગુશા” નો લેખક અતા મલિક જુલૈની તાતારીઓનો પક્ષકાર અને તેમનો એક રાજ્યકર્મચારી હોઇ તાતારી રાજ્યમાં એક મોટી પદવી ધરાવતો હતો. તેના અંતઃકરણમાં

ઇસમાઇલીઓ પ્રત્યે બહી ભાવના ઉદભવે એ આકાશ કુસુમવત છે; છતાં તે સત્યતાને સુંદર રીતે નહિ તો બેડોળ સ્વરૂપમાં રજુ કર્યા વગર રહી શક્યો નથી. આલમોતના પતન પછી પણ આ ઇતિહાસકાર જીવતો હતો, પરંતુ સતુના મુખમાંથી સ્પષ્ટ રીતે બસા શબ્દો નિકળે એમ હતું જ્યાં ?

મિસરમાં બની ક્રાંતિથીના મુઝમાં અબ્બાસીઓ તેમના પ્રબળ દરીદ્ર હતા અને તેઓ ઇચ્છતા હતા કે બની ક્રાંતિથી રાજ્ય પડી ભાંગે તો અબ્બાસીઓ એક જવાહરી રીતે ઇસ્લામી સામાજ્યનું તંત્ર નિર્વિખે ચલાવી શકે અને દરીદ્રથી મુક્ત એવા વાતાવરણમાં તેઓ છુટકારાનો દમ ખેંચી શકે, પાછળથી ઇરાનમાં આલમોતમાં રથપાયલા નિઝારી રાજ્યના સમયમાં પણ બની અબ્બાસ તેમના સમકક્ષિન હતા. બની ક્રાંતિથી કે નિઝારીઓનું બળ છિન્નભિન્ન નહિ કરી શકવાને લીધે ઇસ્લામી આલમમાં તેમની અપકીર્તિ થાય તે માટે ધર્મના વિષયમાં દુરાગ્રહી આલીમેને હથિયાર ખનાવી તેમના વિરુદ્ધ ફતવાઓ બહાર પાડી કે ઇતિહાસકારોને આશ્રય આપી તે દ્વારા ખોટી વાતોને પ્રચાર કરી અબ્બાસીઓ પોતાની વિરુદ્ધતા બહેર કરતા રહેતા હતા. આવી દરિદ્રાઈની ભાવનાને અંગે તેઓએ કેવા પ્રયત્ન કર્યા હતા તેનો ઉલ્લેખ છપ્પને ખસડુન પણ કર્યા વગર રહી શક્યો નથી. આ પરિસ્થિતિ વચ્ચે બની ક્રાંતિથી અને બની અબ્બાસીઓ એકતા ઉપર આવી શક્યા નહિ; પરિણામે ઇતર ધર્માવલંબીઓ બન્નેને મીટાવી નાખવા શરતસંજ્ઞ થયા. તેઓએ પ્રથમ આલમોતની ઇસમાઇલી રાજ્યસત્તાનો અંત આણ્યો અને ત્યારપછી બગદાદના બની અબ્બાસીઓના રાજ્યનો પાયો ઉખેડી નાખ્યો. બન્ને ઇસ્લામી સત્તા એ પ્રકારે પડી ભાંગી અને તાતારીઓનો ઝડો ઉડતો થયો. આ ઘટના બન્યા પછી બની ક્રાંતિથી એટલે કે નિઝારી વંશના ધર્માઓએ દરવેશીનું જીવન ધારણ કર્યું અને પોતાની દબવતથી ઇસમાઇલી સંપ્રદાય આગળ વધવા લાગ્યો.

આ ઇતિહાસિક ઘટનાના મુઝમાં “શમ્સ તખ્તેઝ” નામની ઇસમાઇલી વ્યક્તિ અમત્યનું રથાન ધરાવે છે. એ ઝમાનામાં ઇસમાઇલીઓને વિપરિત સંજોગો વચ્ચે કામ કરવું પડતું હોવાથી તેમના સંબંધમાં મળતા નામ અને સરખા સમયને અંગે કેટલોક મુંઝવાડો ઉત્પન્ન થયો છે. “હઝરત શમ્સ તખ્તેઝ” અને “હઝરત શમ્સ સબ્ઝવારી (મુલતાની)” ને એકજ વ્યક્તિ તરીકે કેટલાક ગ્રંથકારોએ આલેખી છે. તારીખે શુલહારે શમ્સ નામના ગ્રંથમાં પણ બન્નેને એકજ વ્યક્તિ દેખાડવામાં આવી છે, આવા મતોતરો વચ્ચે અમેએ “ઇસમાઇલી વિરલાઓ” ની અમારી પ્રથમ કૃતિમાં એકજ વ્યક્તિ તરીકેના મતનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. અને તેનું કારણ આ મત સ્વીકારનારા ગ્રંથકારોનું અનુસરણ હતું; પરંતુ “નુરમ મોખીન” ના સંશોધન દરમ્યાન કેટલાક એવા સાધનો અમેને મળી આવ્યા જેની રૂએ આ બન્ને વ્યક્તિઓ જુદી હતી એવી અમેને ખાતરી થઈ. મોલાના જલાલુદીન રૂમીના મુરશિદ હઝરત શમ્સ તખ્તેઝ છપ્પને હઝરત ઇમામ અલાઉદીન મુહમ્મદ (અ.) છે, જ્યારે મુલતાનવાંસા હઝરત શમ્સ તખ્તેઝ, પીર સલાહુદીન સબ્ઝવારીના પુત્ર છે. આ બન્ને મહાન નરો ઇસમાઇલી વક્તના મુશ્મુલર પુલો હતા.

મરાન મધે બાદશાહ ઇસમાઇલ સફવીના સમયમાં ઇસ્લામશરી મઝહબ રાજ્યધર્મ થઈ પડ્યો હતો. ઇસમાઇલીઓને તેને લઈ પોતાની અલ્પ સંખ્યાના સભ્યો પણ કપટ સહન કરવું પડ્યું હતું. આલમોતના પતન પછી રાજકારણમાંથી દારૂ થઈ ઇસમાઇલીઓ ઇરાનના આજર બાવલન પ્રમણમાં વસવાટ કરી રહ્યા હતા, જેનું પાટનગર તખ્તેઝ હતું. આ સમયમાં હઝરત ઇમામ શમ્સુદીન મુહમ્મદ (અ.) એક ઝરકોબ તરીકે વ્યાપારી જીવન ગાળતા હતા, તો પણ

‘ઇસમાઇલી ઇમામતનું’ અસ્તિત્વ વડપણુ ઓછું નહોતું. સફવી અને કાચારી બાદશાહેની શાહ-
ઝાદીઓ સાથે ઇમામોના સન્નો થયા હતા, જે કે બાદશાહે ઇસ્લામશરી મઝહબના ઉપાસકો
હતા. ઇરાનમાં આ યુગમાં પણ મુસ્લામાલી શરના, ઇતિહાસકારના અધિણા પક્ષપાતના અને
ઇરાની શાહેની સાહી નવાઝેશોમાં એ લોકોએ જતા ક્યાં નહોતા; વળી ધાર્મિક ઇર્ષાના કારણે
પોતાની કૃતિઓમાં ઇસમાઇલીઓની બની શકતી વિરૂધ્ધતા તેઓએ દાખલ કરી, પણ ઇમાનાઓ
પછી ઇસમાઇલી વિરૂધ્ધતા કયન ખોટા લાગતા કુટનોદમાં મુધારા કરી ઇસમાઇલીઓને ઇસ્લામ
આપવા કેટલા ઇતિહાસકારોએ મંથન કર્યું છે. બની હાતિમી સમતનનના સમયે તેમજ નિઝારી
રાજ્ય અમલમાં ઇસમાઇલી સાહિત્ય બહોળું બહાર પડ્યું હતું. ઇતિહાસમાંથી તેના પુરાવા મળી
આવે છે. આ ઇસમાઇલી રાજ્યો પડી બાંચા પછી સત્તા પર આવનારા રાજ્યોએ મઝહબી ઇર્ષાના
અંગે ઇસમાઇલી સાહિત્યને બાળીને તેનો નાશ કર્યો હતો, જેના પરિણામે આજે ઇસમાઇલીઓ
પોતાની પુણી શોષ પારકા પર કરે છે.

તારીખે ઇસ્લામના કર્તાનું એવું કયન છે કે તવારીખનું સંશોધન કરતા આપણને રવીકારનું
પડશે કે મુરલમ ઇતિહાસમાં બની હાતિમી. યહેનશાહત સિવાય એવું એકેય ગૌરવભર્યું રાજ્ય
નથી કે બીજા કોઇ વંશે. એમ કહ્યું હોય. આ સત્યતાબર્યા સમુદો સામે તામુખ ધરાવનારોઓ
બળભળી ઉઠે અને સમયાનુસાર પોતાના હાથે આવેલી તકનો ગેરઉપયોગ કરી ઇસમાઇલીઓ
વિરૂધ્ધ ઇતિહાસોમાં રમત કરે, તે તેવાઓનો કોઇ હાથ પકડી શકે નહિ અને આવી ખોટી વિગતો
નોંધાયલી હોવાના અંગે તે કાળજીની ચતા બીજા અભણ ઇતિહાસકારો પણ તેનો આશરો લે એ
મનવા જોગ છે અને એજ કારણને લઇ આપણે જોઇએ છીએ કે શુતકાળમાં ચોખવટનો પ્રસંગ
ઉભો ન થવાના પરિણામે આજે પણ ફત્તેરમાં એવી નોંધો કાયમ પડી છે. શુંડા કામ કરનારા
“કરામતીઓ” તરીકેના કે ખુન કરનારા “એસિન્સ” ના ખોટા આળ ઇસમાઇલીઓ પર ચડાવવામાં
આવ્યા અને હજુયે ચડાવવામાં આવે છે. ખરી રીતે જોતા એ કર્મોના કરનાર ઇસમાઇલીઓ
નહોતા. કરામતીઓનો અંત ઇસમાઇલીઓના હાથે આવ્યો હતો અને પોતાના રક્ષણ અર્થે કે
રાજકારણના અંગે બળવાન દુરમનો સામે તાના બાથ બીડવા સમર્થ ન હોવાને લીધે નડતી મુશ્કેલી
દૂર કરવા સિવાય બીજા કોઇપણ સ્વર્થને લઇને ઇસમાઇલીઓએ કદી પણ “ખજર” કે બીજા
દયિયારનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

હઝરત અલી (અ.) ના સમયમાં અને તે પછીના ઇમામોને એક જગ્યાએ બહીને અલ્લાહ
તરીકે માન્યા. બની હાતિમી યુગમાં હઝરત ઇમામ હાકિમ અલુ (અ.) એ રાજ્યના પોલિટિકલ
સબબને અંગે ખિસ્તી દેવળો તોડાવ્યા કે યહુદીઓના ગળામાં પાંચ શેર વજનનો ધાતુનો બનાવેલ
“વાઝરડો” કે ખિસ્તીઓના ગળામાં “કોસ” પહેરવાં શાહી ફરમાન બહાર પાડ્યું, આલમોતના
ઇસમાઇલી યુગમાં હઝરત ઇમામ અલા ઝકરિયા સલામે (અ.) રમજન માસની તા ૧૬ મીને
રાજો છોડી દેવા હુકમ ફરમાવી પોતાના મુરીદોની કસોટી કરી, એ સઘળા પ્રસંગોમાં ઇમામત
સાથે રાજકારણ જોડાયલું હતું, તેના વિચાર નહિ કરતા ફેવળ વાતાવરણથી રંગાયલો એક મુસ્લિમ,
એક યહુદી કે એક ખિસ્તી જે ઇતિહાસ લખવા બેસે તો શું લખે? વાંચકવર્ગ એ બિનાને સાધારણ
ગણીને જતી કરવી જોઇતી નથી.

અમારી કૃતિમાં બની અબ્યાસ અને બની ઉમૈવાનું વર્ણન વિસ્તારથી કરેલું છે. ઇરાનમાં
ઇમામોના વસવાટ પછી સફવી, નાદિરી, ઝંદ અને કાચારી રાજ્યોની વિખતો વિસ્તારથી આપેલ છે.

બની કાલિમી રાજ્યના સમયમાં બની અગ્નિપ્રાસીઓ અને ઉભવી શાખાઓ પણ રાજ્ય કરતી હતી અને તેઓ રાજકારણને અંગે હમેશા અથડામણમાં આવી કરતા હતા, તેજ પ્રમાણે ઇસમાઈલી ઇમામો સાથે ઇસ્નાઅશરી બાદશાહોનું પણ તેમની બહુમતીને અંગે અથડામણ ઉભી થતી હતી. એ જોતા ઇતિહાસિક પદનાઓના ખ્યાલ આપવા અમારી કૃતિમાં તેની નોંધ લીધી છે.

ઇસમાઈલી ઇમ. મોના મંજુ તખ્તકા અરમ, અજમ અને હિંદ ખાતે થયા છે. તેમની દમ્. વતો પણ ત્રણે તખ્તકાઓની દિકમતોથી ભરપૂર છે, જે વડે દિવાવત મેળવી અરમો, અજમીઓ અને હિંદીઓ ઇમામની સનાખત સુધી પહોંચ્યા. બીજી ઇસ્લામી પ્રબળે હાથે આવા સંબંધો આપવા પામ્યા નથી, તેઓએ એકજ ધોરણે દાઅવતનો ઘરોમઘર ખાખ્યો છે. તેના અંગે ઇસમાઈલી દમ્.વત વિશ્વેષ તક લેવા કોઇ બ્યક્તિ દીકા કરે ને પહેલા અસ્લાહ પાકના કલામો કે, “એક મન્હરનો દાખલો આપવા હું શરમતો નથી.” એ વિસરવું જોઇતું નથી.

અસ્લાહ નુર છે અને તે સપુર્ણ છે. તેના કદી પણ ભાગ પડતા નથી. આ પાક નુર “નુર” ના પહાડ પર ચમક્યું. હઝરત મુસા (અ.) એ અંગાર મેળવવા જતા એ નુરને, એક આડમાં જોયું. હઝરત આદમ (અ.) ના પુતળામાં આ નુર પ્રવેશતા સધળા ફરિશ્તાઓએ એ નુરને સિજદો કર્યો, એ પ્રમાણે ઇસમાઈલીઓ આ પવિત્ર નુરને ઇમામના સીનામાં સમજી તેનેજ નેમન કરી રહ્યા છે.

દુનિયા અને આખેરતનું મુળ અસ્લાહ છે. અસ્લાહને માનવો એ ઇસ્લામનો મુળ સિધ્ધાંત છે; પરંતુ તેને કેવા પ્રકારે સમજવો એ એક સવાલ છે. અલલે સુન્નત સમજે છે કે ખુદાવંદતાંલા કયામતના દિને તખ્ત ઉપર જલ્લાગર થઈને ન્યાય કરશે. ઇસ્નાઅશરી શીઆઓ સમજે છે કે અસ્લાહ “મરઘ” નથી; એટલે ખુદા દુનિયામાં અને આખેરતમાં જોવામાં આવશે નહિ. “અસ્લાહકા દીદાર ઔર મહમ્મદકી શકાઅત” એ વાકયો ઇસ્લામી આલમમાં પ્રચલિત છે અને તેની મુરાદ “કલામે રબ્બાની” થી લે છે. એ જોતા જેમ સુશી લોકો પોતાના મુશ્કીલની તસવ્વુર કરી લે છે, તેજ પ્રમાણે ઇસમાઈલી ફિરકો ઇમામના જમામાં અસ્લાહને જલ્લાગર થયેલો માની “અલીનો દીદાર એ અસ્લાહનો દીદાર” કહેતા, યદુસ્લાહ અસ્લાહનો હાથ, વજદુસ્લા ખુદાનો મહેરા, લિસાનુસ્લાહ ખુદાની જબાન, અયનુસ્લાહ ખુદાની આંખ” ની મુરાદ પણ ઇમામથી લે છે.

ઇમામ દુનિયામાં એક મનુષ્ય તરીકે છે : નેમણે ખાધું, પીધું, હાલ્યા, ચાલ્યા, સુતા, જાગ્યા, પોતાની આલઅવલાદમાં મશગુલ રહ્યા, બાદશાહી કરી, ગરીબો ભોગવી, કેદમાં પુરાયા, આઝાદીમાં રહ્યા, સોદાગર બન્યા, વેપારવણજ કર્યો, લડાઈઓ કરી-તેમા કોઇ સમયે હાર્યા તો અનેક વખતે જીત્યા-રાજ્ય અને મજલસ માટે લડ્યા, કોઇ સમયે પોતાની જાત માટે લડ્યા. તેમા શહીદ થયા, શત્રુઓના હાથે જોર પીને વફાત પામ્યા દગાબાજોના ધા ત્રીલીને હક થયા અને અજસ આવી ઉભી રહેતા ક્યારેક પણ કરી ગયા. તેઓના માટે કુદરત તરફથી કોઇ એકજ રહી કાયમ નથી; માત્ર “ઝુરીયત” યાને “વંશ” અલીની ગાદી ઉપર આવે, તેજ “અલી”-તેજ જમાનાનો “ઇમામ”, ઇમામતને ઇસમાઈલી દ્રષ્ટિ સન્મુખ રાખીને ઇસમાઈલી દમ્.વતને હમેશા દિકમત સાથે કામ કર્યું છે. તે એક સિધ્ધાંત પર અચળ રહેતા બીજી બ્યક્તિના અંતરમાં ઉતારવા એક નહિ તો અનેક રીતે સમજ પાડવા બનતું કર્યું છે. તેના હેતુ બહુવા વગર એકજ માર્ગે વિચરનારા બીજા માર્ગ માટે ચુનોચરા ભલે કરે; પણ બન્ને માર્ગોનું રેશન એકજ હોય છે. અરબમાં રહેનાર “અરબને” કહો કે હિંદમાં કલમો લખનાર તેના કરોડો ભાઈ છે; તો એ તેના માન્યમાં કદાચ નહિ આવે અને કહેશે કે હિંદ તો હિંદુઓનોજ દેશ છે; એવી સ્થિતિવાળાને

શી રીતે સમજવવાં એ એક પ્રશ્ન થઈ પડે છે. ઇસમાઇલીઓને જાણવાની જુદા જુદા મણીનો પણ આ એક સમસ્યા છે. આના અનાજ, સારા અને ઉશ્ર એ ત્રણ વસ્તુઓ ઇસમાઇલી કિયાઓમાં મુખ્ય છે. અનાજ, કાપડ અને માતુઓમાં અલ્લાહનો હક છે જ્યારે રૂપાચલા અનાજની જુદા જુદા દિરકાઓ નઝરનિયાઝ કરે છે અને તેના ઉપર શતેશામાની જેવી મઝહબી કિયાઓ કરી દેશી, કે બાજી, કે પાતાના કુટુંબીઓને અપરોચી દે છે. ત્યારે ઇસમાઇલીઓ આ પવિત્ર થયેલું અનાજ ઇમામને અર્પણ કરે છે. તે પછી તેના એકલા માંલીક ઇમામ અને છે અને તેમનીજ મુન્સરીથી "નાદી" થાય છે. આમેસહા એ પવિત્ર ઇમામનું રૂપ કરેલું પાણી હાય છે જેમ ઇસ્લામમાં સામાન્ય રીતે "આમે કમકમ" છે; જેના પીવાથી અતઃકરણની શુદ્ધિ થાય છે અને "કૈયત" પર હાટવાથી તેના મારે આસાની મનાય છે તે પ્રમાણે આમેસહા પણ એક પ્રકારનો પવિત્ર પ્રસાદ છે. ત્રીજી વસ્તુ ઉશ્ર અર્થાત દર્શાદ છે. તે વિષે અલ્લામાં ઇબ્ને જોઝીએ લખ્યું છે કે બની ફાતિમી ખિલાફતનો સુખ ખેડો તે વેળા જઝિયા વેરે લેવામાં આવતો હતો. એ રિવાજને અંધ કરી "ઉશ્ર" અર્થાત દર્શમો ભાગ ઝકાત નઝરનિયાઝની રકમો રાજ્યને અપાતી હતી, જે વડે રાજકારોબાર ચાલતો હતો. ઉશ્ર વસુલ કરવાનો જુનો ઇસ્લામી રિવાજ છે અને તે ઇસ્લામની શરૂઆતથીજ છે; તે આજે પણ ઇસમાઇલીઓ ઇમામને અર્પણ કરે છે. સર વિલયમ મ્યુર લખેલી "ખિલાફત, તેની ચડતી પડતી, અને પતન" નામની કૃતિમાં ઉશ્ર Tithes નું વર્ણન જુદી જુદી જગ્યાએ કર્યું છે. હઝરત અબુબકરના ખિલાફત કાળમાં બની અબ્સ અને ખીજ અરબ કબીલાઓનો ઇસ્લામ વિરુદ્ધનો બળવો સમાપ્ત પછી ઉશ્રનું નાણું જુદા જુદા દેશો અને કબીલાઓમાંથી આવવા વિધેનો ઉલ્લેખ છે. (પૃ. ૧૬) હઝરત ઉમરના ખિલાફતના સમયનું વર્ણન કરતાં સર વિલયમ મ્યુર લખે છે કે તેમના સમયમાં જમીન અને મિલકતવેરે "ખિરાજ" અને પોલ ટેક્સ" - "જઝિયા" લેવાતો હતો. પાછળનો વેરે મિલ મુસ્લિમ પાસેથી લેવામાં આવતો, જ્યારે મુસ્લિમો આ કર ભરતા નહોતા પણ તેમને Tithes-ઉશ્ર ભરવું પડતું હતું જે જમીનની પેદાશનો દસમો ભાગ એટલે દર્શાદ જેટલો થતો હતો. (પૃ. ૧૨૪) ખાલિફ બિન વલીદને બની તખલખના ખિસ્તી અરબો શરણે થયા પછી તેઓ પોતાનો ધર્મ સાચવીને અરેબીયામાં રહેવા માંગતા હતા તેમણે એક ડેપુટેશન મોકલી હઝરત ઉમરને અરબ યુગ્મરી કે, જઝિયો લેવાને બદલે મુસ્લિમો પાસેથી લેવાય છે તેમ ઉશ્ર લેવામાં આવે તો તે બેવડું આપવા તેઓ તૈયાર છે અને તેના બદલે મુસ્લિમોને જે છુટછાટ અપાય છે તેવી છુટ તેમને આપવી. હઝરત ઉમરે આ માંગણી ધણી ઉદારતાથી સ્વીકારી. (પૃ. ૧૨૪). અત્રે પણ ઉશ્રનો રિવાજ દેખાઇ આવે છે. આ પ્રમાણે ખીજ પણ દ્રષ્ટાંતો મળી રહે છે. આ ઇસ્લામી રિવાજને અનુસરીને ઇસમાઇલીઓ આ 'ઉશ્ર' - દસોદ ઇમામને અર્પણ કરે છે. બની ફાતિમી રાજ્ય મિસરમાં હતું. ત્યારે પણ ઇસમાઇલીઓ એ પ્રકારે ઉશ્ર અર્પણ કરતા હતા.

ઇસ્લામનો પ્રચાર કરવામાં બની ફાતિમીઓએ આગળ પડતો ફાજો આપ્યો છે. હિન્દુસ્તાનમાં હઝરત શમસુદીન, પીર સદરદીન, હઝરત પીર હસન કબીરદીન અને તેમની બહેણી ઓલાદ આખા હિંદમાં પ્રસરી ગઈ હતી, એટલુંજ નહિ પણ ગિઝની, અફઘાન હિન્દુકુશમાં પણ તેમણે તબ્લીગ કરી હતી, જેમના હાથે કરોડો મનુષ્યો ઇસ્લામમાં આવીને અલ્લાહ, રસુલ અને ઇમામને યોગ્યપણે પામ્યા હતા. વખત જતા કાંઈ એ સમયના હાકિમના બળે કે, કાંઈ મોટા સમુદના દબાણથી જુદા જુદા દિરકાઓમાં દાખલ થઈ જુદા પડી ગયા હતા. છેલ્લા દોરમાં દરવેશો, સાદાતો, સુફીઓ, ઓલિયાઓ અને ઇમામને અનુસરનારાઓના હાથે દબાવતનું મહાન કાર્ય થવા પામ્યું હતું.

ધમામને માની તેના હુકમ પર પ્રાણ પાપરનારા ધર્મમાં કમલે ને પગલે સુધ મયા છે. તેઓ આત્મમા જીવતા જીવન આકૃતિ આપવામાંથી અચકાયા નથી. તેઓએ સત્ય માર્ગનું અનુસરણ કરતા દિવાલોમાં ચણાધ-જતા એક ઉચ્છવાસ સરખોય કહાડ્યો નથી. તેઓ સન્માર્ગે ગમન કરતા તિક્ષણ હથિયારોનો ભોગ થઈ પડતા બચ પામ્યા નથી. એ પ્રકારના અનેક અત્યાચાર સદન કરી ધમામની આધીનતામાં ઇસમાઇલીઓ માર્ગ નિર્ગમન કરતા રહ્યા છે. આને તેને સાચાં તેરસો વર્ષના બંધાણ વાધ મયા છે. ઇસમાઇલી જનતાના જીવનવિધમાં અનેક પરિવર્તક સંભોગો નોંધાયા છે; પરંતુ એ પવિત્ર ધમામની અખંડ ધર્મ ઇમારતમાંથી એક પણ કાંકરી કાળ ખસેડી શક્યો નથી અને ખસેડી શકશે પણ નહિ. આ ધર્મજીવન તો સદાકાળ આત્મા અને સમૃદ્ધિવાન રહેવાનું છે, તેની સામે મરતક ઉચકનારાઓના મરતક ઢળી પડવાના છે.

અમારી આ ઇતિહાસકૃતિ પહેલી છે, છેલ્લી નથી; એમા પણ સુધારા વધારાને અવકાશ દશે એમ અમે માનીએ છીએ. એ દિશામાં વિશેષ શોધખોળ થતી જશે તેમ તેમ વધારે વિગતો મળવા સંભવ છે. અત્યાર સુધીમાં જે ઇસમાઇલી ઇતિહાસમયો ગુજરાતી ભાષામાં લખાયા છે તેમા આ મંથ એક વધારે મોદિતી આપનાર અને વધારે સમયની શોધખોળનું પરિણામ છે અને વિશેષ દુર્લભસ્થિત પ્રમાણોના જીવનરૂપ છે. એ પ્રકારે અમારા અભ્યાસમંથનનું આ અદના ૬૦ વાંચકવર્ગના કરકમળમાં મુક્તા અમેને આનંદ થાય છે. વાંચકવર્ગ અમારા મમ અને કાર્યને ઉત્તેજનની દ્રષ્ટિથી નોંધને અપનાવશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

આ પ્રવેશક પૂર્ણ કરતા અમેને કહેવું નોંધ્યે કે અનુભવ માત્ર જીલ્લે પાત્ર છે; કદાચ અમે પણ તેનો જાણે અજાણે ભોગ બન્યા હોઈએ તો એ સ્વભાવિક છે. સુચ બંધુઓ તે માટે મોટું મન દેખાડી દરગુજર કરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. ઉપર આ મંથની ઇતિહાસ સંકલનામાં જોડાયેલી પાક કાતમાં શુભ વૃત્તિ રાખીને અમે અમારા આ મહાન કાર્યમાં સફળ થયા છીએ તે માટે અમારા અહોભાગ્ય માનીએ છીએ અને ભવિષ્યમાં પણ એ અમર જ્યોતિ-નુરમ મોખીન પોતાના દિવ્ય પ્રકાસથી શુભ કાર્યો કરવા પ્રેરણા આપતી રહેશે એવી આશા સાથે આ પ્રવેશક પૂર્ણ કરીએ છીએ.

સાં ક જિ યું.

★

				પૃષ્ઠ
૧	ધમામ	મીલાના	શાહ અલી	૧-૨૦
૨	"	"	" દુસેન	૨૧-૩૨
૩	"	"	" અવનુલ આબેદીન	૩૪-૪૩
૪	"	"	" મુહમ્મદ ખાકિર	૪૫-૫૪
૫	"	"	" ભાઈર સાદિક	૫૫-૬૪
૬	"	"	" ઇસમાઇલ	૬૬-૭૨
૭	"	"	" મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ	૭૩-૭૭
૮	"	"	" વશી એહમદ	૭૮-૮૨
૯	"	"	" તકી મુહમ્મદ	૮૩-૮૭
૧૦	"	"	" રઝી અબ્દુલ્લાહ	૮૮-૯૦
૧૧	"	"	" મુહમ્મદ મહેદી	૯૧-૧૦૪
૧૨	"	"	" કાશમ ખાન કાશમી	૧૦૫-૧૦૯
૧૩	"	"	" મન્સુર	૧૧૦-૧૧૪
૧૪	"	"	" મોએઝ	૧૧૬-૧૩૯
૧૫	"	"	" અઝીઝ	૧૪૧-૧૫૧
૧૬	"	"	" હાકિમ	૧૫૨-૧૬૯
૧૭	"	"	" ઝાહિર	૧૭૦-૧૮૦
૧૮	"	"	" મુસ્તનસિરખિલાહ	૧૮૧-૨૦૯
૧૯	"	"	" નિઝાર	૨૧૧-૨૧૯
૨૦	"	"	" હાદી	૨૨૨-૨૩૯
૨૧	"	"	" મોહતદી	૨૪૦-૨૪૪
૨૨	"	"	" ઝાહિર	૨૪૫-૨૫૧
૨૩	"	"	" હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ	૨૫૨-૨૫૭
૨૪	"	"	" અલા મુહમ્મદ	૨૫૮-૨૬૭
૨૫	"	"	" ખુદ જલાલુદીન હસન	૨૬૮-૨૭૩
૨૬	"	"	" અલાઉદીન મુહમ્મદ	૨૭૪-૨૮૩
૨૭	"	"	" રઝનુદીન ખુરશાહ	૨૮૪-૨૯૩
૨૮	"	"	" રામસુદીન મુહમ્મદ	૨૯૪-૩૦૫
૨૯	"	"	" કાસમશાહ	૩૦૭-૩૧૯
૩૦	"	"	" ઇસ્લામશાહ	૩૨૦-૩૩૧
૩૧	"	"	" મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ	૩૩૨-૩૩૫

૩૨	"	"	"	મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ (ખીળ)	૩૩૬-૩૩૯
૩૩	"	"	"	અબ્દુરસલામશાહ	૩૪૦-૩૪૨
૩૪	"	"	"	મરીમ મિરઝા	૩૪૩-૩૪૫
૩૫	"	"	"	બુઝર અલી	૩૪૬-૩૪૯
૩૬	"	"	"	મુરાદ મિરઝા	૩૫૨-૩૫૪
૩૭	"	"	"	બુલદિકારઅલી	૩૫૫-૩૫૭
૩૮	"	"	"	નુરદીન અલી	૩૫૮-૩૬૦
૩૯	"	"	"	ખલીલુલ્લાહ અલી	૩૬૧-૩૬૪
૪૦	"	"	"	નિઝાર (ખીળ)	૩૬૫-૩૬૮
૪૧	"	"	"	ચૈયદ અલી	૩૬૯-૩૭૦
૪૨	"	"	"	હસનઅલી શાહ	૩૭૧-૩૭૩
૪૩	"	"	"	કાસમઅલી	૩૭૪-૩૭૬
૪૪	"	"	"	અબુલ હસનઅલી	૩૭૭-૩૮૩
૪૫	"	"	"	ખલીલુલ્લાહ અલી (ખીળ)	૩૮૪-૩૯૧
૪૬	"	"	"	શાહ હસનઅલીશાહ (આગાખાન પહેલા)	૩૯૪-૪૩૦
૪૭	"	"	"	શાહ અલીશાહ (આગાખાન ખીળ)	૪૩૨-૪૩૬
૪૮	"	"	"	શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ	
(નાઠ આગાખાન ત્રીજા)					૪૩૮-૬૧૦
૪૯ મોલાના કાઝર હમામ દિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ ઠરીમ (આગાખાન ચોથા)					૬૧૧-૬૬૩

Scorum - Mobin.

૭૮૬

અલ્લાહ તોહાર

નૂરમ મોબીન.

યા ને

અલ્લાહની રસી.

HAZRAT IMAM SHAH MURTZA ALI

(Before Hizri 3 to A. H. 40).

(૧)

હ. ઈમામ મૌલાના શાહ મુરતઝા અલી (અ. સ.)

(હિ. સ. પુર્વે ૩ થી હિ. સ. ૪૦ સુધી)

..... ૦

વંશાવળિ

હક મૌલાના શાહ ઈમામ મુરતઝાઅલી અ. ની વંશાવળિ "તારીખુલ ખુદ્દા" (જલાલુદ્દીન સુયુતી) નામક પુસ્તકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે હ. અલી બિન અબુ તાલિબ, બિન અબ્દુલ મુતલિબ હાશમ બિન અબ્દે મનાફ બિન કુસય બિન કિલાબ બિન મુરે બિન કબ્બ બિન લુવે બિન માલિબ બિન શીહર બિન માલિક બિન નઝર છે. જ્યારે સુન્ની સંપ્રદાયના જાણીતા હદીસશાસ્ત્રી ખુખારીએ પોતાના "સહીહ ખુખારી" ના હદીસ સંપ્રદમાના "મખઉસન નખી" વાળા પ્રકરણમાં હ. નઝરથી આગળ વધીને "ફિતાન બિન ખુઝેમા બિન મુદ્રિકા બિન ઇલિયાસ બિન મુઝર બિન નિઝાર, બિન મઅદ બિન અદનાન" સુધી ગણાવે છે. (જો કે મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોના કથન અનુસાર હ. અલી અ. ની મુખ્યારક વંશાવળિનો સિલસિલો હ. આદમ અ. સુધી પહોંચે છે, પરંતુ

અમુક ઇતિહાસકારો વચ્ચે થોડાક નામોની મતદેરી જોવામાં આવે છે. આમ હતા એ ઇતિહાસકારો અંતે તો હ. આદમ અ. નેજ મુળ પુરુષ તરીકે દર્શાવે છે. આનું વર્ણન ઇસ્લામી ઇતિહાસિક ગ્રંથોમાં વિસ્તરિત રીતે આપવામાં આવ્યું છે.)

હૃદ અબુ તાલિખ અ. નો સુખારક જન્મ અને વફાત

હ. હમામ અલી અ. ના દાદાશ્રી, હ. અબ્દુલ મુતલિખ અ. ની વફાત પછી એવણશ્રીનું ધાર્મિક વડપણ હ. અલી અ. ના પિતાશ્રી હ. અબુ તાલિખ અ. ના હાથમાં આવ્યું. સાથે સાથે હ. મુહમ્મદ સ. નું રક્ષણ અને પોષણ પણ તેમને સુખત કરવામાં આવ્યું. હ. અબ્દુલ મુતલિખ અ. ના અગિયાર ફરજદો હતા એ સદ્ગુણ હ. અબુ તાલિખ અ. અને પશ્ચાત્તર સાહેબના પિતાશ્રી હ. અબ્દુલ્લા અ. એ બન્ને એકજ માતાના સંતાનો હતા કે જેમનું નામ હ. ફાતિમા મખમુ. નિયા બિન્તે ઉમર બિન આએઝ હતું. હ. અબુ તાલિખ અ. નો જન્મ ઇ. સ. ૫૬૨ માં થયો હતો. તેઓશ્રીની વય પચીસ વરસની થતા આપના માથે ધાર્મિક વડપણની જવાબદારી આવી. ઇતિહાસકારો તેઓશ્રીને “હમરાન” તરીકે પણ સંબોધે છે. પરંતુ તેઓશ્રી “અબુ તાલિખ” ની નામસંજ્ઞાથી જ વધુ પ્રસિદ્ધ થયા છે. અરબો તેઓશ્રીને “શમુલ કુરેશ” “રખસે મકકા” “વલદે હાશમિ” વિગેરેના માનનીય લકબોથી સંબોધતા હતા. હ. અબુ તાલિખ અ. ની વફાત દિજરીથી ત્રણ વરસ પહેલાં થઈ હતી અને આપની વફાત બાદ આપના ઘરાનામાં રહેલું ધાર્મિક વડપણ હ. અલી અ. ના હસ્તે આવ્યું.

હ. હમામ અલી અ. નો સુખારક જન્મ

હ. હમામ અલી અ. નો સુખારક જન્મ “અયતુલ્લાહ” માં તા. ૧૨મી રજબ અને શુક્રવારના દિવસે “આમુલ ફિલ” (૧) ના અઠાવિસમા વરસે, અર્થાત ઇ. સ. ૫૮૯ માં થયો હતો. આપના વદાલા માતૃશ્રીનું નામ હ. ફાતિમા બિન્તે અસદ હવે હાશમ હતું.

હઝરત અલી અ. ના મુખ્ય નામો અને લકબો

હઝરત મોલાના અલી અ. ના મુખ્ય ત્રણ નામો અલી, હવદર અને અસદ છે. આપના માતૃશ્રીએ પોતાના પિતાના નામની રજૂતિમાં આપનું નામ “અસદ” પાડ્યું હતું. આપના બાળપણના હેરતલયાં પરાક્રમો જોઈને પાછળથી “હવદર” નામ રાખ્યું હતું. જ્યારે હ. પશ્ચાત્તર આપને “અલી” નામે બોલાવતા હતા. એ ત્રણ નામોમાં મુખ્ય નામ “અલી” છે. (૨) હઝરત અલી અ. ના લકબો પણ પુષ્કળ છે, જેમાં અગીરલ મોમિનીન, અસદુલ્લાહ, સુરતઝા, પદુલ્લાહ, મુરિકલ કુશા, શાહે મદાન, શેરે પઝદાન, શાહે જુલફિકાર, ફુલફુલ સવાર વિગેરે પ્રખ્યાત છે. આપને “નફસે રમુલ” પણ કહેવામાં આવે છે. મજકુર લકબ કુરઆને શરીફમાની “મુબાહીલા”

૧ “આમુલ ફિલ” અર્થાત આપનાં હાથોના વરતને કહેવામાં આવે છે. હવદરનો અર્થરાહ નામનો સત્તાપિય હાથોઆના રસાલા સહિત કાળાનો પિનાસ કરવાના હેતુથી ચક્રી આવ્યો હતો, પરંતુ તેના લક્ષરનો રોગચાળાથી અથવા “અબાબીદ” નામના પક્ષીઓની કંકરુણી નાચ થયો હતો તેની માદમાં આ નામ પડ્યું હતું.

૨ હઝરતે ખવાસે આઈમા નામક ગ્રંથમાં ઉલ્લેખ છે કે કેટલાક લોકોના કહેવા મુજબ જ્યારે હઝરત અલી અ. હઝરત મુહમ્મદ સ. ની સુખારક ખાંધ પર કાળાની મૂર્તિઓ તોલવા માટે ચડ્યા, ત્યારથી તેઓશ્રીનો મરતબો, ઉચ્ચતા તથા મેહતાનાં કારણે તેમને “અમી” ના નામથી મોટા સંબોધવા લાગ્યા.

માટેની આયાત સુરે આલે ઇમરાન આ. ૧૧ ના શબ્દ અન્ફોસના ઉપરથી મળેલો કહેવાય છે. અરબસ્તાનમાં મમનના "નજરાન" નામના રથને વસ્તા ખિસ્તી વિદાનેએ હ. નખી મુહમ્મદ (સ. અ. સ.) ની તસુઅન વિશે વાંચી ઉપાસો અને નખી સાહેબ પાસે સામિતિ માટે આવ્યા. ત્યારે સન્નાઇનો નિર્ણય કરવા માટે, અલ્લાહના ફકમ વડે એવો કરાવ કરવામાં આવ્યો કે "બન્ને સમૂહે અમુક રથને જઇ, જેઓ અસત્ય ઉપર હેઠલ તેઓના મર કોપ બિતરે એવી ખુદા પાસે દુઆ માંગવી." આ પ્રસંગનો ઇશારો ઉપરની આયાતમાં જે "અન્ફોસના" અમારા પ્રાણ (નફસે રસુલ) શબ્દ વપરાયો છે, તેના સંબંધમાં એક દિવસે, હઝરત નખી સાહેબને હઝરત અલી અ. તરફ સંકેત કરી, ઉમર બિન આસે પ્રશ્ન કર્યો તેના જવાબમાં હઝરત નખી સાહેબે ફરમાવ્યું : "શું મારા પ્રાણ સંબંધમાં તું મને પૂછે છે?"

કુરાને શરીફ, હદીસો અને બાઇબલમાં હઝરત અલી (અ.) ની પ્રશસ્તી

હઝરત અલી અ. ની મુબારક શાનમાં સંખ્યાબંધ આયતો કુરાને શરીફમાં આપેલી છે અને એ પ્રત્યેક આયતની વહય થવાતું કારણ અર્થ થતા ટિપ્પણવાર વર્ણન "આયતે જલી શી શાને મોલાના અલી" નામક પુસ્તકમાં આપવામાં આવેલ છે. સુન્ની સંપ્રદાયના જાણીતા વિદ્વાન અલ્લામાં જલાલુદીન સિયુતિ "તારીખુલ ખુદા" માં જણાવે છે કે : "હઝરત અલી અ. ની મુબારક શાનમાં ત્રણસો આયાતો નાઝિલ થઇ છે. એનો ઉલ્લેખ ઇબ્ને અબ્બાસે પણ કરેલ છે. વળી કુરાને શરીફમાં કેટલાક રથને "નુર" અથવા "નુરન મોબીન" અને "એલિલ અમ્મ" (૧) આવે છે. તેના માટે પણ ધણા તફસીરકારો હઝરત અલી અ. તથા એમની માદીએ ખિરાજ નાર પ્રત્યેક ઇમામ પ્રત્યે નિર્દેશ કરે છે. મોલવી મકસુલ અહમદ પોતાની ભાષાંતરકૃતિમાં તફસીરે અપાશીનો હવાલો આપીને ઝાલેકત કિતાબનો અર્થ હઝરત અલી અ. થી જણાવ્યો છે. (૨) આ ઉપરાંત આપની "ફઝીલત" ની પ્રશસ્તિમાં પાક કુરાનની આયતો ઉપરાંત હઝરત નખી સાહેબની અનેક હદીસો-મુખવચનોમાં પણ ઉલ્લેખો છે. આપને નાતિકુલ કુરાન અર્થાત "મોલતા કુરાન" તરીકે પણ સંબોધવામાં આવે છે. હ. અલી અ ની ફઝીલતો, ઇન્જીલ અને તોરાતમાં પણ છે. આપની પ્રશસ્તિમાં જુદા જુદા સંખ્યાબંધ પુસ્તકો લખાયા છે. જગત આખા અને સમગ્ર જગતજનો ઉપર આપની દિવ્ય વ્યક્તિત્વનો પ્રભાવ છે.

રૂપ અને રંગ તથા ગુણ અને જ્ઞાનનું વર્ણન

હઝરત અલી અ. નું કદ મધ્યમથી સહેજ ઊંચું હતું, રંગ આછો પડેલો અને રતાશ પડતો હતો. ચહેરો સૌન્દર્યશાળી અને દેખાવ પ્રભાવશાળી હતો. હસમુખા રવબાવને અંગે કાંત હનેશા દેખાતા હતા. ધીમી ચાલે ચાલતા હતા અકંદરે શારીરિક બાંધો સુંદર અને મજબૂત હતા. આપ વફત્ત હતા, ગણીત વ્યાકરણ, ખગોળ વિદ્યા વગેરે પુઠ્ઠળ વિદ્યાના ઉરતાફ હતા. ઇસ્મે તસવુફ-તત્ત્વજ્ઞાનમાં આપ સર્વ ઇસ્લામીઓના ઇમામ છે. સરીઓ આપના વસીલાથી આજે તપ સાધનાઓ કરે છે. અનસ બિન માલિક કહે છે કે હઝરત નખી મુહમ્મદ સ. ફરમાવતા હતા કે, આપ હિદાયતના ઇફ્ક છે. ઇમાનની નિશાની છે અને સધળા મોમિનોના "નુર" છે.

૬. અલી અ. સ. માં દુન્યવી રીતે એક મદાન માણસમાં હોવા જોઈએ તેવા સર્વે, સદૃશી વિશેષ સદગુણો હતા, અનેક વિશેષતાઓ હતી. આપશ્રીના આવા અનેક વ્યક્તિત્વ અને ગુણોના તેજભર્યા જ્વહારોના પ્રતિદાસના પાને નોંધાએલા છે. યુધ્ધમાં વખતની શત્રુઓ તરફની આપની મામાણુ લાગણીઓએ જગતને યુધ્ધમાં નવી નીતિના બોધપાઠ આપ્યા. શત્રુઓ પ્રત્યે પણ માનવતાભરી લાગણી ફેળવવાની કે દાખવવાની શરૂઆત થઈ હોય તો તેની શરૂઆત કરનારા ૬. હાજી અલી અ. સ. હતા. યુધ્ધમાં જાને પક્ષે લોકો ઓછું રેડાય તેવા પ્રયત્નો કરનારા અને તેવી નિતી રાખનારા પણ ૬. હાજી અલી અ. સ. હતા.

૬ અલી અ. સ. ઓકયતાના મદાન દિમાયતી પણ હતા. ખલીફાઓની ચુંટણીઓ વખતે ઇસ્લામની અંખડતિતા જળવી રાખવા માટે આપશ્રીએ સંજોગે પ્રમાણે મદાન રાજદારી અને મુતસદીને ઢાળે તેવું પણ લઈ ઇસ્લામની ઓકયતા કાયમ રાખી પરિણામે આને તમામ દિરકાઓના ઇસ્લામીઓના હૃદયમાં આપ બિરાજી રહેલા છે.

૬. અલી અ. સ. તરફથી જે નવા નિતીનિયમો અસ્તિત્વમાં આવ્યા તેની આજના જગત ઉપર પણ ઘેરી અસર છે અને આજે પણ જગત એજ નિતીએ ચાલે છે. લોકશાહીનો વાવટો જાણે રાખનારા ૬. અલી અ. સ. ની લોકશાહી પ્રત્યેની નિતીનો આજે જગતના મદાન રાષ્ટ્રો રિવકાર કરે છે. બહાદુર સેનાની, પછી બલે તે શત્રુદળનો પણ હોય તેને બિરાવનારા ૬. અલી અ. સ. હતા અને આના કારણે આપશ્રીના પછી ચયેલા ધર્મયુધ્ધોમાં : કુબેડોમાં વ્યક્તિગત વિરતા અને બંદાફૂરીની કંદર થવા લાગી હતી.

યુધ્ધમાં અને રાજકારણમાં જનતાના કલ્યાણ અર્થે બાંધછોડની નિતી અપનાવનારા પણ આપશ્રી પ્રથમ હતા. જંગે સિરીનમાં આપે લવાદીનો રિવકાર કરી હિંસાખોરી અટકાવી હતી અને બાંધછોડની નિતી અપનાવી જગતને મદાન બોધ આપ્યો હતો. ધર્મ, રાજકારણ, રાજકુ જીવન અને માનવજગતના તમામ પ્રશ્નોમાં ૬. અલી અ. સ. તરફથી નવી દ્રષ્ટિ અને નવી નિતી મદવા જેનો પડછાયો પ્રબળ રીતે આજના જગત ઉપર પણ છે. તેઓ મહામાનવ હતા, પણ વધારે હતા નેટલા જગત આપને સમજે છે.

આપના વિશે વિશ્લેષરના તવારીખનવેશોએ આજ પર્વત જે કંઈ પણ લખ્યું છે, તેમાં જે કંઈ પણ લખાયું છે તેથી અનેક ગણા મદાન ૬. અલી અ. સ. હતા.

હઝરત અલી અ. ના લગ્ન

૬. અલી અ. સ. હઝરત નબી મહમદ સ. અ. ના કાકાઈ બાઈ તેમજ જમાઈ પણ થતા હતા. ૬. નબી સાહેબના પદાલા શાહજાદી જનાબ હાતિમગુજઝોદરા સાથે આપના લગ્ન તા. ૧લી ઝિલ્હજ હીજરી સન ૨ અને શુક્રવારના થયા હતા. તે વખતે જનાબ હાતિમગુજઝોદરાની વય ૫૬૨ વર્ષની અને હઝરત અલી અ. સ. ની એકવીસ વર્ષની હતી. એ પવિત્ર ખાતુનના કુબે, બીજા હાજી હઝરત હાજી હુસેન અ. જન્મ્યા હતા જેમની પવિત્ર કાતથી હાજી મોની મુબારક વંશાવલી આજ પ્રર્વત, અતુટ રીતે જારી રહી છે.

હઝરત અલી અ. ની નિર્ભયતા

હઝરત અબુ તાલીબ અ. અને જનાબ ખદીજગુલ કુબરાની સહયાતાથી હઝરત નબી મહમદ સ. ઇસ્લામનો પ્રચાર જોસજોર કરી ચકયા હતા. એટલું જ નહિ પણ હઝરત અબુ તાલીબ અ. ના પ્રભાવથી અધર્મી વિરોધીઓ ૬. નબી સાહેબને બિદકુલ રંગડી ચકયા નહોતા.

પરંતુ એ બન્ને યુગુર્ગોની વશત પછી વિરોધીઓ હઝરત નખી મહમદ સ. ને હેરાન કરવાને ખુશી રીતે બહાર પડ્યા. એ કસોટીબચાં સંજોગો વચ્ચે હ. નખી સાહેબને હિજરત કરવાની આજ્ઞા મળી. આથી હિસામના કુટુંબમાંથી અણુ જહલ, અહીના કખીલામાંથી તલહા, ખની ઉમ્મયામાંથી હકમ ખાન આસ તે, મરવાનનો પિતા, ખની હાશમના ધરાનામાંથી અબિલહખ (હ. નખીના કાકા) તથા વંશમાંથી નસર ખાન હારિસ અને ઉમ્મદ ઇબ્ને હલહ વિગેરે વિરોધી. ઓએ, હ. નખી સાહેબને શહીદ કરવાનો ઇશદો કરી, તેમના ધરને ઘેરો નાખ્યો. જેથી હઝરત નખી સાહેબ કાઇપણ માર્ગે ધરથી બહાર નિકળી ન શકે, પરંતુ હ. અલી (અ. સ.) ના શૌર્યેએ અહિં શત્રુઓના પ્રયત્નો નિષ્ફળ કર્યા અને હઝરત નખી સાહેબ મોડી રાત્રે શત્રુઓને ખબર ન પડે એ રીતે મદીના તરફ પ્રયાણ કરી ગયા. (૧) હઝરત મોલા અલી અ. સ. કેત અનુસાર હ. નખી સાહેબના ખીજાના ઉપર તેમની ચાદર ઓઢીને સુઈ ગયા. શત્રુઓએ વહેલી સવારે ધરમાં ધસી આવીને ચાદર ઉઘડી તો હઝરત મહમદ સ. ને બહલે હઝરત અલી અ. ને સુતેલા જોયા. આથી તેઓની અબપળીનો પાર રહ્યો નહી. તેઓએ તપાસ કરી પણ હઝરત નખી સાહેબને કયાય પતો ન લાગતા, શત્રુઓએ હઝરત નખી સાહેબની ખાતમી આપવા પ્રશ્નો કર્યા, હઝરત અલી અ. એ એકદમ ઉભા થઇને નીહરતાથી કહ્યું : “શું તમે હઝરત મોહમદ સ. મને સોંપી ગયા હતા. કે તેમના વિશે મને પુછો છો?” (૨) શત્રુઓ પોતાની બાજુ લેધી વળી ગયેલી જોઇને, કાંધમાં હ. નખી સાહેબનું ધર છોડીને જતા રહ્યા. હઝરત અલી અ. ત્રણ દિવસ સુધી જરૂરીયાત પુરતી વસ્તુઓ એકઠી કરીને સકકાથી મદીના બણી રવાના થયા, એક સો પચ્ચીસ માઇલનું આ અંતર હઝરત અલી અ. એ સખત ગરમીની ઋતુમાં પગપાળા ચાલીને કાપ્યું હતું. ઇસ્લામના સ્થાપકની પડખે આ રીતે નિહરતાથી ખડા રહેનાર હ. અલી (અ. સ.) હતા.

ધર્મયુધ્ધો અને ઇસ્લામના અલમખરહાર

ઇસ્લામના જોટલા પણ ધર્મયુધ્ધો થયા છે, તે સધળામાં હ. અલી અ. મોખરે રહેતા હતા અને દીનનો જંડો આપના હાથમાં રહેતો હતો. ઓહદ, બદરના મહાન યુધ્ધોમાં આપે અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. આપના શૌર્ય સામે કાઇપણ યોધો ટકી સકતો નહોતો. અયયરની લડાઇમાં વિજય મેળવી ઇસ્લામનો કંઠો વગાડ્યો હતો.

જંગો અયયર

અયયરના યુધ્ધ વખતે, હઝરત નખી સાહેબે ચાલીસ દિવસમાં અયયરનો અનિત ગદ સર કરવા શત્રુઓને કહ્યું હતું. હઝરત અલી અ. ની આંખો દુઃખતી હતી, તેથી આપ આ લડાઇમાં ભાગ લઇ શક્યા નહોતા. લડાઇ ચાલુ થઇ જવા પછી ઓમલુચાલીસ દિવસ નીકળી ગયા છતાં ઇસ્લામના વિજયનું કાંઈ ચિન્હ ન દેખાવોથી શત્રુઓ પવિત્ર પયમખરની મંરકરી કરવા લાગ્યા. હઝરત નખી સાહેબને તેથી આધાત થયો અને હ. અલી અ. ની ગેરહાજરી સાંભળ્યાં

૧ એઅસતના ૧૩ માં વરસે અર્વાત હ. નખી સાહેબ ઉપર નજુવત નાઝિલ થઈ તેના પછી ૧૬ માં વરસે આ યદના બનવા પામી હતી. આજ બનાવની યાદગીરીમાં હિજરી સનની શાઆત થઇ હતી.

(૨) આ વર્ણન અબૂલ હિસા રશીદ ઇતિહાસમાં મળી આવે છે. આ મહાન જવામદીબચાં બનાવ મોટે ડુંગરની શરીફ, મુરે બકર, આ, ૨૦૦ માં સંકેત છે એવી તશ્સીરોનો માન્યતા છે.

લાગી. તેઓમાંના મુખેથી હૃદયના ઊંઠા બાવ સાથે આ શબ્દો સરી પડ્યા : “વા અલી અદરિકની” અને હજરત અલી અ. અમાનક હજ્જેક કહીને તેમની પાસે આવી ઉભા રહ્યા. આ ધલાહી મદદથી હજરત નખી સાહેબે શુકાના અદા કર્યા.

હજરત નખી સાહેબ સાથે મંત્રણા કરી હજરત અલી અ. આગળ વધ્યા અને અંબબરના મુખ્ય લોખંડી જંગી દરવાજાને આપના બાદુબળ વડે ઉખેડી તેને ખંદક-ખાદી ઉપર ગોઠવી દીધો. આ દરવાજા દ્વારે પડતાં, દરવાજાનાં છેડાને હજરત અલીએ પોતાના હાથે મુંબારક પર પકડી રાખ્યો, જેથી ધરલામી ગરકર તેના પરથી સહેલાઈથી પસાર થઈને અંબબરના કિલ્લામાં દાખલ થઈ મધુ અને હજરત નખી સાહેબની આગાહી મુજબ બરાબર ચાલીસમાં દિવસની સાંજે દારૂંશુ મુખ્ય થયા પછી અંબબરના કિલ્લા ઉપર ધરલામનો મહાન ઝડો ફરકાવવામાં આવ્યો. ધરલામની અને ધરલામના મહાન સ્થાપકની શાન આ રીતે મહાન ધ્રુમાને ખુલ્લું કરી

ગદીરે ખુમ્મ

હજરત નખી સાહેબની છેલ્લી હજને “હજ્જતુલ વિદાઅ” કહેવામાં આવે છે આ પછી ૧૨મી હીજરીમાં આપની વધાંત થઈ હતી. છેલ્લી હજયાત્રા કરી અને મદીના પધારતા હજરત નખી સાહેબ સાથે એક લાખ ચાલીસ હજાર યાત્રાળુ હતા. માર્ગમાં ખીજાએ પશુ ભેગા થયા અને સંખ્યામાં વધારો થયો હતો. આ મંજવર કાફલાના સરદાર હજરત નખી સાહેબ “ગદીરે ખુમ્મ” નાં મેદાન પાસે આવી પહોંચ્યા ત્યારે “વહી” ઉતરી, જેમાં ખુદાંતઆલાએ ફરમાવ્યું હતું કે :

હે પયગમ્બર, તારા પરવરદિગાર તરફથી સંદેશો તારા તરફ નીચે મોકલવામાં આવ્યો છે. તે પહોંચ્યા અને જો તું તેમ નહિ કરે તો તેનો સંદેશો તે પહોંચ્યાડેલો નથી અને ખુદા તને માણસોથી બચાવશે, ખરેખર ખુદા કાફરાને રસ્તો બતાવતો નથી.

(સુરે માએદા આ. ૬૭)

આ વહી ઉતરતા હજરત નખી મુહમ્મદ સ. એ મુસાફરી અટકાવીને “ગદીરે ખુમ્મ” ના મેદાનમાં મુકામ કર્યો. કાફલાઓ જેમ આવતા ગયા તેમ તેને રોકવામાં આવ્યા. આમળ જાહેલા અને પાછળ રહી ગએલા યાત્રાળુઓને સવારો મોકલીને તેમને ભેગા થવાની ખબર આપવામાં આવી. સધળા એકઠા થયા અને જન સંખ્યા ઘણી વધી મધ. તે સધળાઓ ધલાહી સંદેશો સાંભળી શકે એ માટે ઉંટોના કળવા ગોઠવીને એક ઊંચો મિચ્છર જોડો કરવામાં આવ્યો તેના પર હજરત નખી સાહેબ ચઢ્યા અને હેઠળ મુજબનો ખુતબો પઢ્યા :-

“હે હાજર રહેલા લોકો હું સર્વથી પહેલા અલ્લાહે મને આપેલી નિયામતો માટે તે માટે જાતનો આભાર માનું છું, જે અલ્લાહ મારી જાતમાં ભેગામાં આવે છે મહાન અલ્લાહે મને તથા મળનારી કુચીઓ મને સોંપી છે અને મારા પાસેથી જે વચન લીધું છે તેની આપણી અને પોતાના ભેદો સોંપ્યા છે તેની સદાવતા વડે મને અંતર્યમ્હુની નવાજીશ થઈ છે.

હે લોકો, અલ્લાહથી ડરો અને ધર્મયુધ સિવાય જન્મ ન કરો. સર્વથીજ તે પાકાતથી ધેરાએલી છે. હવે એ વખત નજીક આવે છે કે જે વખતે અનેક કામો થશે. જે મારા ઉપર આક્ષેપો મુકશે વિરોધીઓની અસત્યતા લોકો રવીકારશે. મેં સંદેશ સિવાય વિશેષ કાંઈપણ પહોંચાડ્યું નથી. આક્ષેપ મુકનારાઓને તેમના આરોપો માટે પુરવામાં આવશે.”

હજરત નખી સાહેબે શરમાવ્યું : “તમે મારી ‘હજરત’ ની અધ્યાપુર્વક અને દૃઢ મને પયરવી કરો. તેઓ મખ્સુકમાં સર્વથી ‘આલા’ છે. તેઓ પયગમ્બરી હક્ક પ્રાપ્ત કરનારા છે. તેઓજ તમને શમરાહીથી બચાવશે તથા સદ્વર્તન તરફ દોરવી જશે. અમારા લીધેજ સૃષ્ટિનું મંડાળ થયું છે. અલ્લાહે અંગેને પયદા કર્યા, ત્યારે અમારા ‘નુર’ વડે સૃષ્ટિનો અધિકાર દુર થયો. અમારી અહલેખત દિદાવત કરનારા છે એને તેઓ પાક અલ્લાહના હુકમ મુજબની મજબૂત રસી છે. તે કદી પશુ છૂટશે નહિ જે એને પકડી રહેશે તે અમાન પામશે. જેમના સોગંદ અલ્લાહ પાકે કુરાને શરીફમાં વાદ દેવડાવ્યા છે. એ વાતને સત્યતાપુર્વક માનો. અલ્લાહ તમારા રક્ષણકર્તા છે. અલ્લાહે આ આપાતથી અહલેખતના પ્રેમનો સદેશ પહોંચાડ્યો છે :—

હે, હે મુહમ્મદ, (લોકોને) કે હું તમારાથી નખુચતના બદલામાં એ સિવાય કાંઈ નથી ચાહતો કે મારા સર્ગોન્માલાઓથી પ્રેમ કરે. આ તેઓજ છે, જેઓની દરેક પ્રકારની અસ્વચ્છતાઓ દુર કરી ‘મે’ પવિત્ર બનાવ્યા છે, હે લોકો હું આજ કદી રહ્યો છું તે અલ્લાહનો હુકમ છે. હે હાજર રહેલાઓ હજરત અલી અ. ના સંબંધમાં અલ્લાહતાલાએ આપાત નાજિલ કરી છે. હજરત અલી અ. સૌપ્રથમ મુરલીમ છે, સદ્વર્તનશાળી અને પરદેઝગારના ઇમામ છે અને અલ્લાહે જે આપાત આપી છે, તે પહોંચાડીને ‘મારું’ કર્તવ્ય હું આજે ‘પુણું’ કરું છું. આજે તમારા ઇમામને જાહેર કરું છું અને મારા માટે તે તમારા માટે દામાની વાચના કરું છું આ પછી નીચે મુજબની વહી નાઝીલ થઈ.

“આજે ‘મે’ તમારા માટે તમારો ધર્મ ‘સંપૂર્ણ’ કર્યો અને તમારા પર મારા આશિર્વાદ ‘પુણું’ કર્યા છે અને તમારા માટે ‘મે’ ઇસ્લામ ધર્મ પસંદ કર્યો છે.”

(માએદા : ૩)

૬. નખી મુહમ્મદ સ. ના આ ઉલ્લા ખુતબાથી ‘ઇસ્લામી આલમમાં એક નવો જોશ પેદા થઈ ગયો. ‘અંતા મોલાઇ’ ની ગર્જનાથી ગદીરે ‘ખુમ્બતુ’ વિશાળ મેદાન ગાજી ઉઠ્યું. ૬. અલીનો જયધોષ થયો. હજરત અલીની જાહેરી ઇમામત માટે પ્રથમ મુબારકી આપનાર હજરત ઉમર (રઝી) હતા. તેણે અતિ આનંદમાં આવી મુંસાફે કરતા કહ્યું : “અખખીન, અખખીન, લક આ અલી, અન્ત મવલાઇ વ મોલા, કુલ્લે મોઅમેનિન વ મોઅમેનાત : વા અલી, આપને મુબારકી છે. આપ મારા મોલા થયા અને આપને આ પવિત્ર દિન મુબારક થાય કે આપ સર્વે મોમીન રત્ની પુરપોના મોલા થયા.” ત્યારબાદ એક પૂછી એક મોમિન આવતા ગયા અને હજરત અલી અ. ની “બયઅત” કરતા ગયા. પુરપ વર્ગે બયઅત કરી લીધા બાદ રત્નોઓએ બયઅત કરવાનું શરૂ કર્યું.

ઇસ્લામના રાજકવિ હિરસાન બિન સાબિતે શાનદાર મુબારક દિવસની તારીખમાં કસીદા લખી, હજરત નખી મુહમ્મદ સ. ના અનુમોદનથી હાજર રહેલી માનવમેદનીને વાંચી સંબોધાવ્યો. આપત્રીના દિદાર કરી મરત બનેલા મોમિનોના “વા અલી, વા અલી, ના નારાઓથી મયદાન ગાજી ઉઠ્યું અને આ રીતે ૬. આદમ અ. સ. થી સીલસીલાવર ૬. અલી અ. સ. સુધી આપત્રીના પવિત્ર પરાનામાં ઉતરી આવેલું ધાર્મિક નેતૃત્વ જગત ઉપર જાહેર થયું. ૬. ઇમામ અલી અ. સ. ને ઝમાનાના ઇમામ તરીકે જગતે પ્રથમ વખતે જાહેરમાં જાળખ્યા, આજ દિન સુધી સરવરે કાવનાતના સાથે અને પ્રડપે ઉલા રહી ધર્મનું રક્ષણ કરનાર અને મોમીનોને નબતને માંમે દોરવનાર મહાન ઇમામ જાહેર થયા અને આપત્રીની જહૂરાતની સાથે મહાન મઝહબ ઇસ્લામ પણ સંપૂર્ણ બન્યો.

નુરમ મોળીન

નુર હમામતના સિલાસિલા જારી રહેવા, દીનો દુનિયા તક,
કાલ હવ દાવરકા મેરી કિતાબ ઓર આલ રહેગી ચાંદ સુરજ તક.

૬૦ નખી સાહેબની વફાત અને ખિલાફત

ઇસ્લામના રથાપક સરવરે કાવનાત હ. પયગમ્બર સાહેબની દૈહિક વિદાયનો સમય પણ અંતે આવી પહોંચ્યો. અજ્ઞાનતામાં કુબેલા માનવ જગતને જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપનાર, માનવીને સંપૂર્ણ માનવી બનાવનાર અને સત્ય ધર્મની રથાપના કરી “અલ્લાહો અકબર” નો એકશરવાદનો સિંધાંત જગતને સમજાવનાર હ. પયગમ્બરના મહાન અને દિવ્ય જીવન વિષે ઇસ્લામી અને બિન ઇસ્લામી એવા સંખ્યાબંધ વિચિત્ર લેખકોએ આ મહાન હરતી ઉપર સેંકડો પુસ્તકો લખ્યા છે. માનવ આત્માને અલ્લાહ સાથે સીધો સંપર્ક જોડાયો હોય તો તેનું જ્ઞાન આપે તોહિદના સિંધાંતથી આપ્યું હતું. આપે આપના જીવનમાં એ મહાન સંપર્કને અનુભવ્યો પણ હતો “મએરાજ” તરીકે ઓળખાતો આપશીનો આ દિવ્ય અનુભવ એ ઇન્સાની આત્માનું અલ્લાહ સાથેનું સીધું જોડાણ હતું. અલ્લાહ સાથેની એકાગ્રતામાં આપે એ પરમશક્તિનો સાક્ષાત્કાર કર્યો હતો અને એ મહાન અનુભવ બધી સદુને દોરવી જવા આપે ઇસ્લામ દ્વારા મનુષ્યોને જ્ઞાન આપ્યું હતું. આ માટે સર્વ ઇન્સાનોને જરૂરી એવા ભૌતિક અને શ્દાની નિતીનિયમો આપે રજુ કર્યા અને ઇન્સાનને તન અને મનથી પવિત્ર બનાવવા કાર્ય કર્યું.

ઇન્સાનને સદાએ આવી દોરવણી અને આપું જ્ઞાન મળતું રહે, હિદાયત કદી બંધ ન થાય તે માટે અલ્લાહના હુકમથી આપે આપના ઉતરાધિકારી અને એક માત્ર વારસદાર તરીકે- પહેલા હમામ તરીકે હ. અલી અ. સ. ને જાહેર કર્યા અને ત્યારપછી હિ સ. ૧૧ માં આપે દૈહિક રીતે આ શાની દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો.

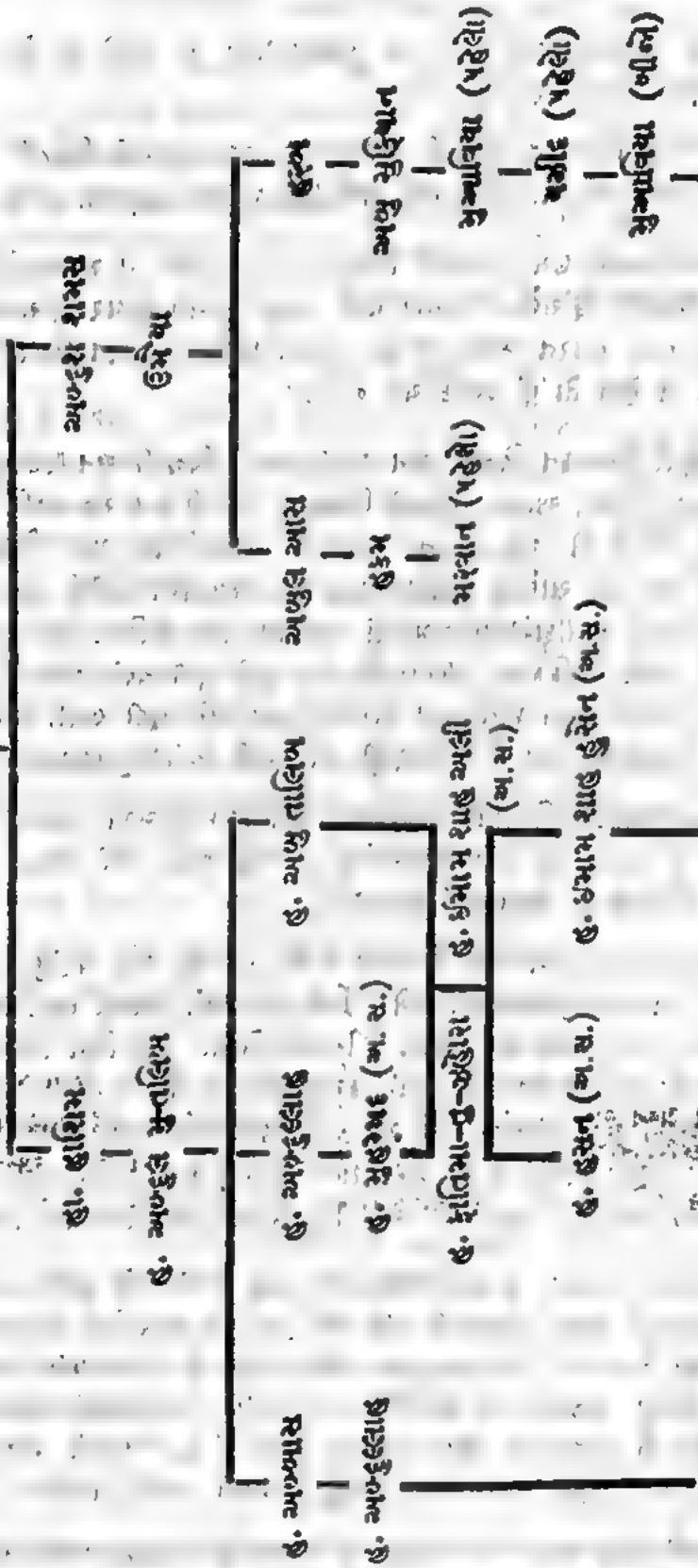
હ. નખી સાહેબે જે સમયે દૈહિક રીતે આ જગતનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારે ખીજ બાજુ મુસ્લિમો આ સમયની પોતાની સાચી ફરજને બૂલી જઇને, જે કે હ. અલી અ. સ. હ. નખી સાહેબના દુન્યવી અને શ્દાની સત્તાઓના એકમાત્ર વારસદાર હોવા છતા ખીલાફતપદ માટેની ચર્ચાના કાયમાં લાગી ગયા. “સફીફએ બની સાઅદા” નામના રથાનમાં જાહેરી ખિલાફતની ચર્ચા શરૂ થઇ. “અન્સાર” અને “મુહાજરીન” પોતાની દીની સેવાઓ રજુ કરવા લાગ્યા. તેમના કબીલામાંથી એક ખલીફ સુંદવાની વાત ન રહેતા એકમાંથી ખલીફ અને બીજામાંથી “વઝીર” બનાવવાની દરખાસ્ત મુકવામાં આવી, આ અવસરે હઝરત અબુબકરે જણાવ્યું કે, “એક આનમાં જો તલવાર રવી શકે નહીં. આ વાત અસંભવિત છે.”

ત્યાર પછી હાજર રહેલાઓ સુંદણી માટે વાદવિવાદ કરી અંતે એકજ વ્યક્તિને ખલીફ તરીકે નીમવાની વાત નહીં થઇ અને છેવટે ખલીફ તરીકે હઝરત અબુબકરને સુંદી કહાણવામાં આવ્યા.

હ. નખી સાહેબના જીરમ મુબારકની અંતિમ ક્રિયા કરી જ્યારે હ. અલી (અ.) પધાર્યા તો રિયતિ બદલાએલી જેતા ફરમાવ્યું કે, “નબુવતના ખાનદાનને અલ્લાહે જે માન આપ્યું છે, તેને તેમો પોતાના ઘરમાં લઇ જાઓ નહિ. અમારાજ ઘરમાં પાક કુરાન નાઝીલ થયું છે. અમારા ઘરમાં જુલાઇલ વહી લાવના દતા. ધર્મના રહસ્યોમાં અમે સંપૂર્ણ છીએ. અલ્લાહની સ્પષ્ટિની બલાઇ અમોજ સમજી રાખીએ છીએ- “મદીરે ખુમ્મ” માં પણ અમારીજ જાહેરાત થઇ હતી.”

કુરેશીઓની મુખ્ય ત્રણ શાખાઓ

હ. અબ્દે મનાફ

એમના વંશમાંથી ૩૭
'અબ્દુલ્લાહ' ખલીફા
થયા.

બીજા દાતિમા હમામ જેમનાથી
હમામતનો સિદ્ધસિદ્ધો બાબસુધી
કાયમ છે અને સદા કાયમ રહેશે.

આમ છતાં ખિલાફત જુદી થઈ આ બનાવ પછી હ. અલી અ. એ ઇમામીઓ સાથે પોતાનો રહેની સંબંધ કાયમ રાખ્યો.

પહેલી જાહેરી ખિલાફત દિજરી સન ૧૧ માં સ્થપાઈ અને દિજરી સન ૧૩ માં પુરી થઈ. દરમિયાન હઝરત અલી અ. ઇસ્લામની બલાઈના કામોમાં સહાયતા કરતા રહ્યા.

ત્યાર પછી હઝરત ઉમર જાહેરી ખિલાફત પર આવ્યા. તે સમયમાં પણ હઝરત અલી અ. ની દરબાર ઉપરનો ફેસલો આપનાર હતી. બધી વખતે અમરા ફેસલાઓ આપની પાસે લાવવામાં આવતા હતા. હઝરત અલી અ. ની આ ન્યાયપ્રથાથી હઝરત ઉમર બોલી ઉઠતા "જો હઝરત અલી અ. ન હોત તો હું હલાક થઈ જતો!"

બીજી જાહેરી ખિલાફત દિજરી સન ૧૩ થી લઈને દિજરી સન ૨૩ સુધી રહી. તે બાદ ખિલાફતપદે હઝરત ઉરમાન આવ્યા. એમની ખિલાફત દિજરી સન ૨૩ લઈને દિજરી સન ૩૫ સુધી ચાલી હતી. જો કે એ ત્રણ મહાન ખલીફાઓ તથા એમના પછી ચોથા મહાન ખલીફા હ. ઇમામ અલી અ. સ. સાથેનો ખિલાફત કાળ એ ઇસ્લામનો સોનેરી યુગ હતો. ઇસ્લામની આજુ એ ચાર મહાન ખલીફાઓના સમયમાં લગભગ મધ્ય એશિયા અને દુર પૂર્વથી માંડીને પૂર્વ યુરોપ સુધી અને આફ્રિકાના સીમાડાઓ પાર કરી ચૂકી હતી. ઇસ્લામી સંસ્કૃતિના ઉગમૂળ એજ સમયે રોપાયા અને ઇતિહાસને એક અસ્મિતા અને ખૂદી ભરી, માનવતા અને તોદિ-દના વિચારોથી રંગાએલી નૂતન વિચારસરણી અને નવી જિંદગી-સદાકાળ માટે મળી.

પરંતુ, હ. ઉરમાન (રફિ)ના ખિલાફતકાળ દરમિયાન ઇસ્લામમાં આંતરિક કુસંપ પ્રચલિત થઈ પડ્યો હતો, ઠેર ઠેર પક્ષકારોનું સામ્રાજ્ય જાહેરું દેખાતું હતું, અંતે વાતાવરણ એક જ બગડી ગયું અને તેના પરિણામે હ. ઉરમાનનું ખૂન થયું.

ત્રીજી ખલીફાની વફાતને સાત દિવસનો ગાળો નીકળી ગયો પરંતુ કોઈ ખલીફ મુકરર કરવામાં આવ્યો નહોતો. કુફાવાસીઓ ઝુબેર બિન અવામને ચઢાતા હતા. બસરાની પ્રજાની દ્રષ્ટિ તત્કાલ બિન અબ્દુલ્લાહ પ્રત્યે હતી. રીનાવાળાઓમાં સાદ બિન વિકાસનું નામ લેવાતું હતું. કેટલાકો અસામા બિન એદ માટે ઇશારો કરતા હતા. તાત્પર્યે કે જેનો જેનાથી સંબંધ હતો તેઓ તેનો પક્ષ લઈને પ્રજા સન્મુખ નામ રજુ કરતા હતા. છેવટે બધા વાદવિવાદ પછી, મદીના શરીફના અમેસરો, મુહાજરીને અને અન્સારોએ એકમત થઈ હઝરત અલી અ. ને ખલીફપદ સ્વીકારવાની અરજ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને કેટલાકો વધામણી દેવા હઝરત અલી અ. ને ધરે

દોડી ગયા અને કહેવા લાગ્યા "જમત ખલીફા વિના સુનું છે અને એ પદવી માટે અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ આપના જેટલી યોગ્યતા ધરાવતી નથી માટે કૃપા કરી આપ તેનો સ્વીકાર કરો." હઝરત અલી અ. દરમાલ્યું કે, "અમેને જરાય ઇચ્છા નથી. તમેને જે સખ્સ પસંદ પડે તેને ખિલાફત આપો. અમારા નિયમ મુજબ અમે તેને ટેકા આપીશું!" અંતે લોકોનો આગ્રહ વધી જવાથી હઝરત અલી અ. એ સ્વતંત્રપણે ઉતર આપતા દરમાલ્યું કે, "તમારી જેમા બલાઈ થશે તે પ્રમાણે હું મારી ઇચ્છાનુસાર પમલા લઇશ, પણ હું કોઈને આધીન રહીશ નહીં!"

બીજે દિવસે લોકો તત્કાલ બિન અબ્દુલ્લાના વડપણ હેઠળ હઝરત અલી અ. ને ધરે આવ્યા અને અરજ મુજરી કે : આપ મરિજદે નબવીમાં પધારો ત્યાં સધળા એકઠા થયા છે અને ખલીફ

તરીકે આપની બચત કરવા આવર છે. આ પ્રમાણે મુસ્લિમ પ્રજાના આશુભવાં આગ્રહથી હઝરત અલી અ. ખલીફા રિવકારી ખિલાફતની ગાદી ઉપર બિરાજમાન થયા અને હાજર રહેલા મુસ્લિમોએ બચત કરવાનું શરૂ કર્યું. પ્રથમ તલ્હા બિન અબ્દુલ્લાહ, તે પછી જુબેર બેન અવામ, હકીમ બેન હિલા, માલિકુલ અસ્તર. એવી રીતે એક પછી એક આવતા ગયા અને બચત કરતા ગયા. ત્યારબાદ હઝરત અલી અ. એ ખુતબો કહી સાંભળાવ્યો જે પુણ્ય થતા હાજરીનો આનંદની લાગણી અનુભવતા પોતપોતાના રહેઠાણો તરફ પાછા ફર્યા.

બની ઉમૈયા

આ બની ઉમૈયાના આગેવાનો હ. અલી અ. ની વિરોધતા કરતા હતા. જેના પરિણામે ખુનખાર યુધ્ધો થયા હતા. તે છતાં, ઇસ્લામની પ્રતિદિન ઉન્નતિ થતી જતી હતી અને બની ઉમૈયા નબળા પડતા જતા હતા. હઝરત અલી અ. ના અદ્ભૂત પરાક્રમે તેમજ આપની વિભી જુલશીફારની સામે કોઈ ટકી શકવા સમર્થ ન હતું. સમય બદલાઈ ગયેલ હોવાથી, બની ઉમૈયાની પુરાણી યત્નતાએ પણ વલણ બદલ્યું અને પોતાની મનોકામના પુર્ણ કરવા માટે બહેરમા ઇસ્લામનો રિવકાર કરીને તેઓએ અંદરખાનેથી ફરમની ચાલુ રાખી અને અનુકુળ સમયની રાહ જોવા જોવા લાગ્યા. (૧) આખરે હઝરત અલી અ. ના ખિલાફત કાળમાં તેઓને તક મળતા હઝરત અલી અ. ની ખિલાફત સામે ઝુલુમવા શામ ખાતે તેઓ અમીર મુઆવિયાની ક્રમકે ગયા. અમીર મુઆવિયા હઝરત ઉમરના સમયથી જ શામમાં મવનર હતા જ્યાં દર શુક્રવારે, હઝરત ઉરમાનનું ખુન, ખિલાફત મેળવા માટે હઝરત અલીએ કરાવ્યું છે, એવી જાતનું ગંદુ પ્રચાર કાર્ય થઈ રહ્યું હતું. આથી બીનમોહિતગાર લોકો ઉસ્કેરાઈ જતા હતા.

બીજા તરફથી મદીનામાં યુધ્ધના મૂળ નખાઈ રહ્યા હતા. આ અરસામાં હઝરત પયગ. અરના મહોરદાર જનાબ આયશા યાત્રા કરી પાછા વળતાં તેમણે માર્ગમાં હ. ઉરમાનના ખુનની વાત સાંભળી, તેથી તેમને જુની વાતનો આઘાત થયો અને વાતાવરણ અનુકુળ જોતા હઝરત અલી અ. ને સામનો કરવા નિશ્ચય કર્યો. જંગે જમલ તેનો કારણ રૂપ બન્યું. તલ્હા અને જુબેરે હ. અલી અ. ની બચત કરી વફાદારીના સોગંદ લીધા હતા, છતાં તેમના મનમાં ઉચાટ રહ્યા કરતો હતો કારણ કે ખિલાફતપદના તેઓ પણ ઉમેદવાર હતા. જેથી તેઓ અનુકુળ વાતાવરણની તક શોધતા હતા. જનાબ આયશાના ઇરાદાની તેઓને ખર પડતા તેઓ તેમને મક્કે જઈને મળ્યા. અહીં મક્કાના હાકિમ અબ્દુલ્લા બીન હજરમી જનાબ આયશાને સહાયતા કરવા તૈયાર થઈ બેઠો હતો, આ સમયે તૈયારીઓથી હઝરત અલી અ. દુન્યવી રીતે અન્યથા હતા. આપે જે લશ્કર એકઠું કર્યું હતું, તે અમીર મુઆવિયાના મુકાબલા પુરતું જ હતું. જનાબ આયશાના આક્રમણની અને તલ્હા જુબેર તેમની ક્રમકે ગયા છે એ વાત સાંભળી ત્યારે હઝરત અલી અ. એ મદીના વાસીઓને સર્વ હાકીકતથી વાકેફ કર્યા. પરીણામે મદીના વાસીઓએ યુધ્ધમાં સાથ આપવાની કબુલાત આપી અને યુધ્ધની તૈયારીઓ થવા લાગી.

તલ્હા અને જુબેરના કહેવાથી જનાબ આયશા, હઝરત ઉરમાનના ખુનનો અલ્લો લેવા માટે તલ્હા અને જુબેર સાથે બસરામાં આવીને ઉસ્કેરણીબર્ષા લાવણો કરવા લાગ્યા, પરંતુ તેની ખાસ કોઈ અસર થઈ નહીં. બલકે, બની સાદ કબીલાના એક શખ્સે તલ્હા અને જુબેરને

સંમોખીને કહ્યું, “તમેએ મિત્રધર્મ બરાબર બળવ્યો! પોતાની રત્નીઓને જોજલમાં રાખીને પવિત્ર નખીની રત્નીને લોહી મેદની સમક્ષ લઈ આવ્યા!” બસરાના હાકેમ, ઉસ્માન ખીન દનીફે તો તેઓના પર હુમલો કરી યુધ્ધ આરંભી દીધું. જનાબ આયશાએ યુધ્ધ અટકાવી સુલેદની ઇચ્છા દર્શાવતા હાકેમે રપાટ ચઢેલાં કહી દીધું કે તલ્લા અને જુબેરે હઝરત અલી અ. ની બચાવ તોડી નાખી છે. તેઓને દુર કરવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી સુલેદ પર આવવું અશક્ય છે.” આ ઉપરથી પુનઃ યુધ્ધના મોરચા મંડાયા જેમા મધ્યા બસરાવાસી માર્યા ગયા અને હાકેમ કેદ પકડાયો. તલ્લા અને જુબેરે તેને મારી નાખવાની પયરવી કરી પરંતુ જનાબ આયશાએ તેને છોડી મુક્યો. હાકેમે શાખા મદીને આવી હઝરત અલી અ. ને સમજાવ સમાચાર કહી સંબળાવ્યા.

જંગે જમલ

હઝરત અલી (અ.) એ કુદાથી યુધ્ધ સામગ્રી મંગાવવાથી, તેમજ હઝરત હસન (અ.) ના વિવેચનની સારી બસર થતાં વીશ દંભરત કુદાવાસીઓ યુધ્ધ સામગ્રીથી સજ્જ થઈને, હઝરત અલી (અ.) ની તરફેણમાં લડવા બસરા તરફ રવાના થયા. ખીજા બાજુ હઝરત અલી (અ.) એ પણ મદીનાથી સૈન્ય લઈ બસરા તરફ પ્રયાણ કર્યું અને બસરાના અક વિશાળ મેદાનમાં પડાવ નાખ્યો. ઇતિહાસમાં આ યુધ્ધ “જંગે જમલ” ના નામે ઓળખાય છે, કારણ કે જનાબ આય. શાએ એ યુધ્ધ વખતે જિંટ પર સવાર થઈને સરદારી લીધી હતી.

હઝરત અલી (અ.) એ બે દિવસ સુધી સુલેદની વાટાઘાટ ચલાવી છેવટે આપત્રીએ જતે પણ તલ્લા અને જુબેરને બોલાવી ફરમાવ્યું: “તમે બચાવતથી બંધાએલા છો, તેથી હડાઈ કરવાનું કારણ રહેતું નથી અને નહીં માનશો તો એક સમયે ઝાલીમ થશે.” એવી હઝરત નખી સાહેબની આગાહીની પણ યાદ આપી. આથી જુબેર ખામોશ થઈ ગયો. પરંતુ જનાબ આયશાએ જુબેરના દીકરા અબ્દુલ્લાહ અને તલ્લાને યુધ્ધમાં શામિલ થવા માટે સમજાવવા લાગ્યા.

બંને પક્ષ પાસે વીશ વીશ દંભરત સૈન્ય હતું બંને બાજુ મુસલમાનો હતા. તેઓનું લોહી વ્યર્થ ન રેડાય તેટલા માટે હઝરત અલી (અ.) એ છેવટે સુધી સમજૂતિ માટે પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો. પરંતુ તેનું કશું પરિણામ આવ્યું નહીં અને અંતે યુધ્ધ થયું. માલિક ઉસ્તરે ત્રણ દિશાએથી આક્રમણ કર્યું. મુસલમાનોના લોહીની નીકા વહેતી જોઈ હઝરત અલી (અ.) મધુજા પિન્ન થયા અને પોતાના લશ્કરને ફરમાવ્યું: “આ મુસલમાનોની બરસપરસની લડાઈ છે, કાંઈ બાજે તો તેને બાગવા દેજો, કાર મારવાનો પ્રયત્ન કરજો નહીં, ફક્ત પોતાના બચાવ માટે મક્કમતાથી ઉભા રહેજો.”

ખીજા બાજુ પોતાના લશ્કરની ઉશ્કેરણી કરી લડી રહેલા તલ્લા અને જુબેર મરણ પામતા, જનાબ આયશાએ સૈનિકમાં પુનઃ નુરસો રડ્યો. એ જોતા હઝરત અલી (અ.) ને લાગ્યું કે જનાબ આયશાનો જિંટ મરણ નહીં પામે ત્યાં સુધી યુધ્ધ બંધ પડશે નહીં, તેથી આપે માલિક ઉસ્તરને આ કાર્ય સોંપ્યું. જિંટના બચાવ અર્થે સીંતર પાસખાનો એક પછી એક આવ્યા અને તે સમજા માલિક ઉસ્તરના હાથે માર્યા ગયા. અંતે તેણે જિંટના પગપર તલવારનો ધા કરવાથી જિંટ મોંઘ પર પહોંચાઈને મરણ પામ્યું. હઝરત અલી (અ.) આ જોઈને જનાબ આયશા પાસે આવ્યા અને તેમને સમજાવી મદીના તરફ રવાના કર્યા. અહિં હ. અલીની તરફેણમાં આ જંગનું પરિણામ આવ્યું.

જંગે સિફરીન

હઝરત અલી (અ.) ના વિજયના સમાચાર મુઆવીઆએ શામ ખાતે સાંભળ્યા, ત્યારે પોતાની રિયતિ ધણી હોડી થયેલા જોઇ તેણે એક મોટું લશ્કર તૈયાર કરી હઝરત અલી (અ.) સાથે યુધ્ધ કરવા રવાના થયું. પાછળથી ઉમર બિન આસ અને હલો ખુદ અમીર મુઆવીઆએ પણ મોટા લશ્કર સાથે ફર્ય કરી. ખીજા બાજુ હઝરત અલી (અ.) એ પણ પાયદળ લશ્કર તૈયાર કરી રવાના થયું અને તેની કુમકે મલિક બિન ઉસ્તરને સેનાપતિ તરીકે સૈન્ય સાથે મોકલાવ્યો. હઝરત અલી (અ.) નું લશ્કર જંગા ઝોળંગી, દુરાત ચીરી, સામની સરહદમાં દાખલ થઇ ગયું અને પાછળથી હઝરત અલી (અ.) આપના સૈન્ય સાથે આવી પહોંચ્યા, અમીર મુઆવીઆએ અણુલ આવરને મોખરાની દુકાનીની સરદારી આપીને હઝરત અલી (અ.) ને સામનો કરવા રવાના કર્યો. માર્ગમાં મલિક બિન ઉસ્તર સાથે તેનો ભેટો થતા બન્ને લશ્કરો વચ્ચે યુધ્ધ નાનું. અણુલ આવર જગ્યા અનુકૂળ નહીં લાગવાથી દુરાતથી પાછળ દોડીને સિફરી નમાં લશ્કરની ગોઠવણી કરવા લાગ્યો અને અમીર મુઆવીઆને ખબર આપીને પાણી પર કબજો કરી લીધો. પરંતુ હઝરત અલી (અ.) એ રપટ શબ્દોમાં જણાવી દીધું કે “અમે પાણી માટે લડવા નથી આંના, નહીં બન્ને લશ્કરના ઉપયોગ માટે ખૂલ્લી રહેવી જોઈએ.” અને એમજ થયું.

બીજો દિવસે હઝરત અલી (અ.) એ અમીર મુઆવીઆને લોકમતે રવીકારેલી ખિલાફતનો હક કબૂલ રાખવા અને “અયઅત” કરવાનું કહી મોકલાવ્યું. પરંતુ યુધ્ધ સિવાય તેનો કશો ઉત્તર આપવામાં આવ્યો નહીં. આથી હઝરત અલી (અ.) એ લશ્કરના પેટા વિભાગો પાડીને વ્યુહ રચના કરી સૈન્યની હારખંધ ગોઠવણી કરી. હલો લઇ જવાનો બદોખરત કર્યો. અમીર મુઆવીઆએ તેનું અનુકરણ કરીને યુધ્ધ આરંભી દીધું. આખો ઝીલહજ માસ આ ખૂનખાર યુધ્ધમાં વ્યતિત થઇ ગયો. જંગમાં કાંઈ પરિણામ આવ્યું નહિ. ત્યાર પછી ઇસ્લામી નવા વર્ષ - મોહરમની શરૂઆત થતી હોવાથી આખો મહિનો યુધ્ધ મુલતવી રહ્યું. કારણ કે એ મહિનામાં અરબ પ્રજા લડવાનું સારું ગણતી નથી. આ મહિનો પુરો થતા હઝરત અલી (અ.) અમીર મુઆવીઆને અગાઉ પ્રમાણે પુનઃ કહેણ મોકલાવ્યું, જેના જવાબમાં અમીર મુઆવીઆએ હઝરત ઉસમાનના ખૂનનું બદાનું આગળ ધર્યું.

આથી હઝરત અલી (અ.) એ તેને કહ્યું : “મે સુલેહ માટે તમને ધણા સમજાવ્યા, પરંતુ તમે હક તરફ વળ્યા નહીં, હવે લડવા તૈયાર થાઓ.” તરતજ રણ મજનાઓથી મેદાન માંજ ઉઠ્યું એક પછી એક યોધો રણબુમિમાં આવતો ગયો. આ રીતે સાત દિવસ યુધ્ધ ચાલુ રહ્યું. ત્યાર પછી હઝરત અલી (અ.) એ સત્વર પરિણામ આણવા માટે યુધ્ધ નીતિ બદલીને, સાચા-ઇક ફુમલો કર્યો અને આગળી હરોળ ચીરી નાંખી, આવી રિયતિ જોઇને ઉમર આસ ગભરાવવા લાગ્યો અને પોતાના લશ્કરને હઝરત અલી (અ.) ની ફાજની જમણી બાજુના લશ્કર ઉપર અધિક બળપૂર્વક તૂટી પડવાનો ફકમ આપ્યો, જેથી લશ્કર નાસભામ કરવા લાગ્યું. એ વખતે હઝરત અલી (અ.) એ આપના લશ્કરને પાછા કરવા પોકાર કર્યો, પરંતુ તેઓ પાછા ફર્યા નહીં. આવી રિયતિ જોઇ મધ્ય અને ડાબી બાજુના લશ્કરને જમણી બાજુએ લડવાનું કહ્યું. પરંતુ તેઓ પણ હિંમત હારી ગયા હતા. પોતાના લશ્કરની આવી નબળી રિયતિ જોતા હઝરત અલી અ. એ ઘોડા ઉપરથી ફાટી પડી, તલવાર ખેંચીને ફરમાવ્યું : “હું એકલોજ લડવા માટે પુરતો છું તમારી કાંઈ પણ અમત્યતા નથી.” આટલું કહેતાની સાથેજ આપશ્રી એકદમ ધસારો કરીને

ચતુદ્ધનમાં ધૂસી ગયા. હઝરત અલી (અ.) ના ધસારાથી લશ્કરમાં નવચેતનનો સંચાર થયો. હઝરત હસન, હઝરત હુસેન અને તેમના ભાઈ હ. મુહમ્મદ દનરિયાએ પણ યોગ્યતાને દોઢાવીને ચતુદ્ધનને નાશ કરતા હઝરત અલી અ. ની નજદીક આવી પહોંચ્યા. તેઓનું અનુકરણ ખીજ સરદારોએ પણ કર્યું. આ સમયે માલિક ઉસ્તર જોશમાં આવીને યુધ્ધભૂમિને શામીઓના લોહીથી તરબોળ કરી નાંખી યુધ્ધનો રંગ બદલાઈ ગયો અને માલિક ઉસ્તર, અમીર મુઆવિઆ સુધી પહોંચી ગયા. એ જોઈને અમીર મુઆવિઆએ ગભરાટથી નાસવા માંડ્યું.

શામી લશ્કરમાંથી અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર બહાર આવીને માલિક ઉસ્તર પર વાર કર્યો. હઝરત અલી અ. ના લશ્કરે તેના ટુકડેટુકડા કરી નાખ્યા. ખીજ તરફ ઉમર બિન આશ ઉપર અમ્માર બિન યાસિર એકલા ટૂટી પડ્યા. ઉમરે પોતાના સરદારોને ધસારો કરતા તેઓ સધળા ઓએ એકઠા થઈને અમ્મારને શહીદ કરી નાખ્યા. આ રીતે એક ખીજ ઉપર ચતા હુમલાથી મુસલમાનોનું ખૂન રેડાવું જોઈને હઝરત અલી (અ.) નું દિલ દ્રવી ઊઠ્યું. આપત્તિએ અમીર મુઆવિયાને હરમાળ્યું : “મુસલમાનોનું લોહી શા માટે રેડે છે ? મારી સાથે હાથોહાથ આવી જા. આપણા બન્નેની હાર છતથી યુધ્ધનો નિર્ણય થઈ જશે.” ઉમર બિન આસે અમીર મુઆવિયાને કહ્યું : “શુરવીરતા તો એમાં જ છે કે તમે હઝરત અલી અ. ને એકલે હાથે જ સામનો કરો !” પરંતુ અમીર મુઆવિયાની હિંમત ચાલી નહિ, જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે, “હું કદી પણ હઝરત અલી (અ.) ની સામે જનાર નથી. તેમની સામે જઈને પાછા જવો, આવ્યો હોય એવો કોઈ પણ માણસ મેં જોયો નથી !”

અમીર મુઆવિયાએ આ યુધ્ધ નિમંત્રણ સ્વિકાર્યું નહીં ત્યારે હઝરત અલી અ. એ પુનઃ રજુસંક્રામમાં અપલાવ્યું અને મંજબુત હાથે ઝડપમાં લાગ્યા. માલિક ઉસ્તરની તલવાર પણ વિજળી વેગે પુનઃ ચાલવા લાગી. આ વખતે અમીર મુઆવિયાએ ઉમર આસ જેઓ એક મહાન સેનાનાયક પણ હતા તેમને કહ્યું : “જો આ વખતે આપણે નિષ્ફળ નિવડ્યા તો સદાને માટે આપણા નાશ થઈ જશે, હવે તો કોઈ યુક્તિ શોધી કાઢવી જોઈએ !” થોડીવાર વિચાર કરીને ઉમર આસે, અમીર મુઆવિયાને કહ્યું : “મને યુક્તિ સૂઝી આવી છે. થોડાજ વખતમાં યુધ્ધ પિરામશે અને અંતે આપણો વિજય થશે !” ઉમર આસે શામી લશ્કરને પોતાની આ યુક્તિ જણાવી દેતા સધળાઓએ કુરાને સરીફને નેજા ઉપર ચડાવી પનાહ માંગતા હોય તેવો દેખાવ કર્યો. એ જોતા હઝરત અલી (અ.) ના લશ્કરે જૂલાંવામાં પડી અને લડવાનું બંધ કરી દીધું.

આથી હઝરત અલી (અ.) એ લશ્કરને રૂપેટ સંદેશમાં જણાવ્યું : “શામી લશ્કરના નાશ અને અમીર મુઆવિયાના મરણના બચથી આ કાવતરું રચવામાં આવ્યું છે. તમારે આ પ્રયત્નની જરાપણ દરકાર ન કરવી જોઈએ. થોડાજ વખતમાં હવે લડાઈનો અંત આવી જશે અને છત આપણી છે. તમારે લડવાનું ચાલુ રાખવું જોઈએ !”

હઝરત અલી (અ.) ના લશ્કરે ઉત્તર આપ્યો : “અમોને પવિત્ર કુરાનનો વારસો દેવામાં આવે છે. પનાહ માંગનારાઓને કેમ કતલ કરીએ !” હઝરત અલી (અ.) એ હરમાળ્યું આ માત્ર પ્રપંચના પાથરવામાં આવી છે. તેઓ ખરા દિલથી પનાહ માંગવા તૈયાર નથી. તમારે એ પ્રપંચમાં ફસાવું ન જોઈએ મને ઝોળખો, હું કુરાને નાતિક છું. મારી ફઝીલત પણ કંઈ ઓછી નથી.” છતાં લશ્કરે વધુ સાંભળવાની કાંઈપણ દરકાર ન કરી. હ. અલી અ. ની આગા ઉઘાપી મુસલમાનોએ અહિં મંજીર જૂલ કરી.

હઝરતની આવી દશાથી હઝરત અલી અ. એ ધણીજ ખિન્ન થઈ ફરીવાર એકલે હાથે લડી લેવાનો ઇરાદો બહાર કર્યો. આ જોઈને હઝરત અલી અ. ના સાથીદારોએ આપશ્રીને ઘેરી લીધા. થોડે દુર માલિક ઉસ્તર શત્રુદળથી લડી રહ્યા હતા. મામલો બિચકેલો જોતા તેઓ હાજિ મારીને દોડી આવ્યા અને કહ્યું: "ઓ કુશવાસીઓ, તમે આ શું કરી રહ્યા છો? તમે કેના સામનો કરો છો? તમે ક્યાં જઈ રહ્યા છો? તેનું તમને જ્ઞાન છે? લડાઈ પૂરી કર્યા વિના અધૂરી મૂકી દેવાનો આ સમય નથી. જો એમ કરશો તો ઇરાક પાછા સલામત જઈ શકશો નહીં!" આ સાંભળી કુશવાસીઓ ઉશ્કેરાઈને પોતાની તલવારો ખેંચી માલિક ઉસ્તર સામે ધસી ગયા, પરંતુ હઝરત અલી (અ.) એ વચ્ચે પડી તેઓને અટકાવ્યા.

લવાદોની નિમણૂક

હઝરત અલી (અ.) એ આ પછી શામી હઝરત જેઠે મસલત ચલાવવાનું યોગ્ય ધાર્યું. શામીઓએ પણ સુલેહ કરવાનો તથા બન્ને પક્ષના બે લવાદોની નિમણૂક કરી અને તેઓના નિર્ણયને બંધનકારક ગણવાનો પોતાનો ઇરાદો દર્શાવ્યો. અમે પોતાના પક્ષના લવાદ તરીકે ઉમર બિન આસનું નામ આપ્યું. હઝરત અલી અ. એ અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ અને ત્યાર પછી માલિક બિન ઉસ્તરને પોતાના પક્ષના લવાદ તરીકે નિમવાની ઇચ્છા દર્શાવી, પરંતુ શામીઓએ એ બન્ને નામો કબૂલ ન કરતા અબુ મુસા અશઅરીનું નામ સૂચવ્યું. હઝરત અલી (અ.) અબુ મુસાને પસંદ કરતા નહોતા, છતાં પોતાના હઝરતો આગ્રહ જોતા ગમે તે પરિણામ આવે તેની પરવા કર્યા વિના આપે મૌન ધારણ કર્યું. આ રીતે હઝરત અલી (અ.) ના પક્ષનો લવાદ અબુ મુસા અશઅરી નિમાયો. લવાદોની નિમણૂક થતા લડાઈ બંધ પડી. આ યુદ્ધમાં બંને પક્ષના વીર હજાર માણસો માર્યા ગયા.

ઉમર બિન આસનો પ્રપંચ

સુલેહની રાત અનુસાર આઠ માસ પછી "દુઝમતુલ જંદલ" માં બન્ને પક્ષના ચારસો માણસો એકઠા થયા. લવાદી ફેંસલો આપવામાં આવે તે પહેલા ઉમર બિન આસે જોળા અબુ મુસાને ખાનગીમાં મળીને હઝરત અલી (અ.) અને અમીર મુઆવીયા બન્નેને પદબ્રજ કરી કાંઈ ત્રીજી વ્યક્તિને ખલીફ બનાવવાનું સમજાવ્યું. ઉમર આસની આ યુક્તિમાં કેવળ રાજરમત અને પ્રપંચ સમાવેલો હતો અબુ મુસા તેનાં સહેલાઈથી ભોગ થઈ પડ્યો. લવાદો પોતાનો ફેંસલો સંભળાવવા આવ્યા ત્યારે ઉમર આસે અબુ મુસાને પોતાનો અભિપ્રાય પહેલા બહાર કરવા જણાવ્યું. અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસે, અબુ મુસાને તેમ કરવા ના પાડી. પરંતુ અબુ મુસાએ કાંઈ ખાન આપ્યું નહિ અને મિખ્બર ઉપર ચઢીને કહ્યું: "હું હઝરત અલી (અ.) અને અમીર મુઆવીયા, બન્નેનો ખિલાફત ઉપરથી હક કાઢી નાખું છું. મુસલમાનો જેને જોઈએ તેને પોતાનો ખલીફ મુકરર કરે." ત્યાર પછી ઉમર બિન આસે મિખ્બર પર ચઢીને કહ્યું: હું પણ હઝરત અલી (અ.) ને ખલીફપદથી પદબ્રજ કરું છું અને અમીર મુઆવીયાને તેની જગ્યાએ રથાયું છું. તેને ખરેખરે ખલીફ છે."

અબુ મુસાને ઉમર આસના આ પ્રપંચની સમજૂતી પતી ગયા પછી ખજર પડતા તે ધણીજ દિલગીર થયો અને ઉમર આસને તેની ચાલબાજી માટે સખ્ત સબ્દોમાં કપકા આપ્યો. લવાદોના અસંતોષકારક નિર્ણયને અંગે સુલેહ પડી લાંબી. મુરિસમોને તેમની ગંભીર ભૂલનું પહેલું પરિણામ મળી ગયું.

મીસરમાં બળવો અને ખારજીઓનાં છળપ્રપંચો

અમીર મુઆવીઆની ઉશ્કેરણીથી મીસરમાં બળવો થયો, તેમાં બળવાખોરોને ખૂબસી રીતે અમીર મુઆવીઆના સહકારીઓએ સહાયતા કરી. આ બળવામાં હઝરત અલી (અ.) ની તરફનો ગવર્નર મહમદ બિન અબુબકર માર્યો ગયો. હઝરત અલી (અ.) ને તેની બાલુ થતા માલિક ઉસ્તરને મીસર ખાતે તેની કુમકે મોકલાવ્યો. પરંતુ અમીર મુઆવીઆના પક્ષકારોએ માર્ગમાં ઝેર આપવાથી તેઓ મરણ પામ્યા. અમીર મુઆવીઆએ ઉમર બિન આસને મીસરના ગવર્નરની પદવી આપી અને ત્યાં પોતાની સત્તા જમાવી. આ સમયે બની રહ્યું હતું. તે દરમિયાન એક ત્રીજો પક્ષ કાંઈ જુદીજ ગોઠવણ કરી રહ્યો હતો. એ પક્ષ ખારજીઓનાં હતો. કુદાની મરિજદમાં અબ્દુલરહેમાન ઇબને મુલજિમ, મુબારક બિન અબ્દુલ્લાહ અને ઉમર બિન અબુબકર ત્રણેએ મળીને એવો નિર્ણય કર્યો કે, “ખિલાફતના અધરા કેવળ ત્રણ વ્યક્તિઓને માટે થાય છે. આથી હઝરત અલી અ; અમીર મુઆવીઆ અને ઉમર બિન આસને ઠાર કરવા જોઈએ.” આ નિર્ણય અનુસાર, અમીર મુઆવીઆનો વધ કરવા રમઝાન માસની સતરમી તારીખે મુબારક બિન અબ્દુલ્લાહ દમિસ્ક બહુ રવાનો થયો. ઉમર બિન આસને પ્રાણ લેવા ઉમર બિને અબુબકરે મીસર તરફ પ્રયાણ કર્યું અને ઇબને મુલજિમ હઝરત અલી અ. ને રાહીદ કરવાના ઇરાદાથી કુદામાં રહેલો.

રમઝાન માસની અઠારમી તારીખે અમીર મુઆવીઆ દમિસ્કની મરિજદમાંથી બહાર આવવા ઊભા થતા, મુબારકે તેના પર તલવારનો ધા કર્યો. પરંતુ તે પાછા હઠી જવાથી ખભા ઉપર અખમ લાગ્યો અને ખભાનું હાડકું માંસ સાથે કપાઈ ગયું. આથી અમીર મુઆવીઆ જમીન પર પડી ગયા. હાજર રહેલા લોકોએ તરતજ મુબારકને પડી લીધો. અમીર મુઆવીઆએ ભાનમાં આવ્યા પછી મુબારકનો વધ કરાવ્યો.

મીસરમાં ઉમર આસ ખીમાર હોવાથી મરિજદમાં આવી ન શક્યો તેથી તેણે પોતાના બદલામાં બીજા શખ્સને મોકલાવ્યો જેને ઉમર આસ સમજી ઉમર બિન અબુબકરે તેનું ખૂન કર્યું. હાજર રહેલાઓ તેને પણ તરતજ પકડી લીધો અને ત્યાંજ તેને કતલ કરી નાખ્યો.

જંગે નહેરવાન

આ મદાન લગાઈ હઝરત અલી અ. અને ખારજીઓ વચ્ચે નહેરવાન નામના મુકામે થઈ હતી. ખારજી ચઢ્ઢ મૂળ અરબી ભાષાના છે, જેનું બહુવચન “ખારીજ” છે અને જેનો અર્થ સમૂહમાંથી બહાર નીકળેલા થાય છે, તે પ્રમાણે આ ખારજીઓ ખોટી રીતે દોરવાઈ જઈને હઝરત અલી અ. ના પક્ષકારોથી જુદા પડ્યા હતા અને બળવા કરીને રાજદારી દ્રષ્ટિએ ચાલુ વાતાવરણમાં ખલલ પાડવાનો ભાગ તેઓએ ભજવ્યો હતો. પરિણામે હઝરત અલી (અ.) ની ખિલાફતના છેલ્લા બે વર્ષ તેમજ ઉમૈયાઓના રાજઅમલ દરમિયાન બન્ને પક્ષો વચ્ચે આવી મુરિલમ સામ્રાજ્યના પૂર્વ ભાગની શાંતિનો ભંગ કર્યો હતો અને ખાસ કરીને હઝરત અલી (અ.) ઉપર અમીર મુઆવીઆને ફાવી જવાનો માર્ગ તેઓએ સરળ બનાવી દીધો હતો.

જંગે સિદરીનમાં અમીર મુઆવીઆએ હઝરત અલી અ. સન્મુખ મૂકેલી દરખાસ્તથી ઇસ્લામમાં ફિરકા પડવાનો પ્રથમ પ્રસંગ ઊભો થયો. તે માટે ખાસ કરી બની તમીમવાળાઓએ તો લગાઈનો સીધો વિરોધ દર્શાવ્યો અને તેઓ ઇલાહી વાણીમાંના “જુદા સિવાય અન્ય કાંઈ

ફકમ કરવાનો અધિકાર નથી-લા ફકમ ઇસ્લા સિલ્લાહ" નો પોકાર કરતા લશ્કરમાંથી નીકળી જઈને ચાલ્યા ગયા, જેથી તેઓ "ખારજી" નામે ઓળખાય છે. તેઓ હરરા નામના ગામડા બાણી કૂચ કરી જતા રહ્યા અને એક અબલવા સિપાહી અબ્દુલ્લાહ બિન વહબ અલ રાશીબીને પોતાના સરદાર તરીકે ચૂંટી કાઢ્યો. ખારજીઓની ખીજી નામસંજા "હરરિયા" આ ગામડાના નામ ઉપરથી પડી છે આ ખારજીઓને નાનો સમૂહ ધીરે ધીરે વધતો ગયો અને નહેરવાનની નહેરના કઠિ ડાવણી નાખી પોતાના બળવાખોર લશ્કર સાથે ઇબ્ને વહબે મુકામ કર્યો.

હજરત મુહમ્મદ (સ.) ની બવિબ્બવાણી હતી કે, યા અલી, તમારી જાહેરી ખિલાફતના વખતમાં એક સમૂહ તમારી સખ્ત દુશ્મનાવટ કરશે. તેઓ મોટેથી કુરખાન । કુરખાન । કહેશે પરંતુ કુરખાનનાં ફકમની હરકાર કરશે નહિ. એ કોમો આદ અને સમુદની કોમો જેવી કરી મએલી કોમો હશે. તીર કમાનમાંથી નીકળી જાય છે તેમ એ લોકો નાસી જશે. એ કોમ પોતાને મુસલમાન કહેવાવશે, છતાં તેને બેશ પશુ ઇમાન હશે નહીં." નહેરવાનના ખારજીઓ તેની નિશાની રૂપ હતા. આ ખારજીઓ મદયન સર કરી ત્યાંની પ્રજા ઉપર દરેક પ્રકારના બુલ્લમો કરી બારે બુંદકાદ અલાવતા હતા.

હજરત અલી (અ.) ને આ ખબર પહોંચ્યા ત્યારે આપઘીએ પ્રજાને દુઃખમાંથી ડોહાવવાનો ઇરાદો કર્યો. ખીજી તરફથી પ્રજાજનોએ પણ પોતાને આ આફતમાંથી મુક્ત કરવા અરજ કરતા, હજરત અલી (અ.) એ ખારજીઓ ઉપર ચલાઇ કરવા વિચાર કર્યો. પરંતુ અમીર મુઆવીયા શામમા એસી હજરતુ લશ્કર એકઠું કરીને આપઘી સામે લડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો હતો. હજરત અલી (અ.) પણ તેના અમાવમાં લશ્કર એકઠું કરી રહ્યા હતા. આ લશ્કરને શામ બાણી કૂચ કરવાની હતી પણ સંજોગને લઈ તેને ખારજીઓ સામે લડવા નહેરવાન બાણી રવાના કર્યું. આ લશ્કરે "મારકીન" નામની મન્જિલ પાસે પહોંચી પડાવ નાખ્યો.

ત્યાર પછી બન્ને પક્ષોએ પોતાની હરોળ સમારીને એક ખીજાને સામનો કરવા રાહ બેસ્યા લાગ્યા. હજરત અલી અ. (એ) પોતાનો વાવટો એક જિંબાણવાળી બૂમિ ઉપર બોલી જાહેર કર્યું કે "જે માણસ યતુના લશ્કરમાંથી છૂટો પડી અમારા વાવટા તળે આવશે તેને અમાન આપવામાં આવશે અથવા જે સિપાહીઓ અમારા સામનો નહીં કરતા કુશ બાણી ચાલ્યા જશે અથવા મદીના પાછા જશે, તેઓને પણ સલામતી મળશે. આ જાહેર કર્યા પછી હજરત અલી અ. (એ) જ હજરત મુનહા લડવૈયા વાવટાના રક્ષણ માટે કરતા ગોઠવી દીધા. આ જોઈ ખારજીઓમાં ભય પેસી ગયો, જેથી ખારજીઓમાંથી ફેટલાહિએ લડવાનું માંડી વાળી કુશ તરફ પ્રયાણ કર્યું અને ફેટલાહિએ હજરત અલી (અ.) ના વાવટા તળે આવીને અમાન બેળવી. આ રિથતિ જોઈને અબ્દુલ્લા બિન વહબ ખારજી વિચારમાં પડ્યો, કારણ કે આ પ્રકારે લશ્કરને મોટો કામ છૂટો પડી ગયો હતો અને તેની પાસે કેવળ ચાર હજાર જ લડવૈયા રહ્યા હતા. આ રિથતિ નિહાળી ઇબ્ને વહબ નાશી છૂટવા પ્રારંભ કર્યો પરંતુ તેમ થવું અસકય હતું. જે તેનું લશ્કર નાસવા જાય તો તે પહેલા જ ઘેરાઈ જાય એવો ભય હતો. આથી તેણે મરણિયા થઈને લડવા માટે લશ્કરને ફકમ આપ્યો.

લડાઈનો ધોરણસર આરંભ થયો. ઇબ્ને વહબ હજરત અલી અ. ને અસબ્યતા અને તોજા ગાંધી સંજોગી પોતાનો સામનો કરવા ઉશ્કેરવા લાગ્યો. હજરત અલી અ. એ ખુલ્લિકારની મુઠ ઉપર હાથ મુખારક મુકી સામે આવી ઊભા રહ્યા અને સામસામે વાર થવા લાગ્યા. અતે અબ્દુલ્લા ઇબ્ને વહબ હજરત અલી અ. ની ખુલ્લિકારનો ભોજ થઈ પડ્યો અને તેના ઊભા બે સીધા ફકડા થઈ જવાથી ચીરાઈ જઈને ભોંય પર પડ્યો.

ત્યાર પછી હજરત અલી (અ.) ખારજીઓના લશ્કર ઉપર તૂટી પડ્યા. શત્રુઓનો ધાણ નીકળી ગયો. તેઓમાંના માત્ર નવ જણજી જીવતા રહ્યા અને આશ્રય શોધી પ્રાણ બચાવવા આમતેમ દોડી રહ્યા હતા. હજરત અલી (અ.) ના લશ્કરમાંથી ફક્ત નવ માણસ માર્યા ગયા. આ લડાઇનું પરિણામ હતું. ખારજીઓનો ઉપદ્રવ શમ્યો. હજરત અલી અ. એ પોતાના લશ્કર સાથે સંપૂર્ણ છત મેળવી કુદા બંધી પ્રયાણ કર્યું.

સલમાન ફારસી

મહાન અસલાખી સલમાન ફારસી મૂળ ધરાની વંશના હતા. તેમનું અસલ નામ “માદ. ખીદ” અથવા “રૂખીદ” હતું. કાઝરન સિરાજ વચ્ચે આવેલા “અરબન” નામના સ્થાનમાં કે જુલાઈ અથવા ઇસ્ફહાનના એક ગામડામાં તેમનો જન્મ થયો હતો. તેમના પિતા શુક્રખશાન એક ખેડૂત અને અગ્નિ પૂજક હતા. તેમના ઘરમાં ઓલવાય નહીં તેવી આત્મ સદા સળગતી રહેતી. સલમાન ફારસીએ યુવાવસ્થામાં ખિસ્તી ધર્મ અંગિકાર કર્યો હતો, પરંતુ તેણે ખિસ્તી પાઠરી પાસેથી “અરબસ્તાનમાં એક પયગમ્બર જાહેર થશે.” એવી બિધિવાણી સાંભળી હોવાથી તેઓ એક કાફલા સાથે અરબસ્તાન આવ્યા અને ઇસ્લામ ધર્મમાં દાખલ થયા હતા. ઇસ્લામના આરંભમાં જ ઇમાન લાવનારાઓમાંના તેઓ એક હતા. લશ્કરના બચાવ માટે જે ખંદો (ખાહીઓ) નો “જંગે ખંદક” માં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, તે ખાહીઓ ખોદવાની સલાહ પણ તેમણે આપી હતી. હજરત અલી અ ની ખિદમતમાં તેઓ પોતાનું સર્વસ્વ સમજતા હતા. એમનું સ્થાન હજરત અલી (અ.) ના દ્વાર પરજ હતું. હજરત મુહમ્મદ (સ.) તેમને “અંતા મિન્ના અહલુલ બયત” કહીને પોતાની અહલેબયતમાંથી ગણતા હતા. જીવનના અંતિમ સમય સુધી તેઓ હજરત અલી (અ.) અને હજરત મુહમ્મદ (સ.) ની સેવામાં તન્મય રહેતા હતા. તેઓ ખંદગી તથા દીની ક્રિયાઓ ફારસી ભાષામાં કરતા હતા.

વફાદાર કમ્બખર

હજરત અલી અ. ના વફાદાર અને પ્રિય ખિદમતગાર તરીકે “કમ્બખર” નું નામ ઇસ્લામી જમતમાં જાણીતું છે. તેનું મુખ્ય નામ “ફતાહ” હતું અને હબસ (એબીસીનિયા) ના બાદશાહનો પુત્ર હતો. કમ્બખરના માટે સામાન્ય રીતે એવી વાત પ્રચલિત છે કે તેના અર્ધભાઈ કાકાએ, હજરત અલી (અ.) નું માથું લાવી આપવાની શરતે પોતાની પુત્રીના લગ્ન તેની સાથે કરી આપવાની કબૂલાત આપેલી હોવાથી, કમ્બખર મદીને આવી હજરત અલી (અ.) ની શોધ કરવા લાગ્યો. હજરત અલી (અ.) ને આવતા જોઈ તેણે “હજરત અલી કોણ છે ? કેવા છે ? તેમની શક્તિ સામે કોઈ ટકા શકે કે કેમ ?” વિગેરે બાતથી પૂછી; હજરત અલી (અ.) એ આ પુછપરછ પરથી તેનો હેતુ જાણી ફરમાવ્યું : “શરીરના બાંધામાં, સ્વભાવમાં અને શક્તિમાં તેઓ બરાબર મારા જેવા જ છે. જો-તું મને કુસ્તીમાં જીતી શકીશ તો હજરત અલી (અ.) ને પણ જીતી શકીશ અને તારો હેતુ પાર પડશે.”

આ સાંભળી કમ્બખર હજરત અલી (અ.) સાથે કુસ્તી લડ્યો અને તેમાં તે હારી ગયો. ત્યાર પછી હજરત અલી (અ.) એ ફરમાવ્યું : “હું પોતેજ અલી છું ! તને મારું માથું જોઈએ તો લે આ તલવાર અને મારું માથું પુરીથી ઉતારી તારી મુરાદ બર લાવ !” આ દિલેરીની કમ્બખર પર કોંડી અસર થઈ અને હજરત અલી (અ.) ને પોતાના આઠા તરીકે કબૂલ કરીને તેણે આપશ્રીની ખિદમત સ્વીકારી તથા જીવનભર વફાદાર રહી હજરત અલી અ પર કુરબાન થનાર એક વફાદાર ખિદમતગાર તરીકે પોતાનું નામ જમતભરમાં અમર કર્યું.

લા. ફત્વા ઇલ્લા અલી

૬. ઇમામ અલી અ. આપની અદ્ભુત શક્તિના કારણે 'લા. ફત્વા' ના શૌર્યભર્યા નામે પણ ઓળખાય છે જેટલાક ઇતિહાસકારો જણાવે છે કે જો એ હદના યુધ્ધ વખતે આપશ્રીએ હાથ-વેલા અદ્ભુત શૌર્યને કારણે આપશ્રી 'લા. ફત્વા' તરીકે મશહૂર થયા હતા. હિ. સ. ૩ માં થયેલા ઓહદના યુધ્ધ વખતે અણુ સુધિયાન અને તેની રત્ની હિંદાએ અરબોના કબીલાઓને ઉશ્કેરી પાંચ હજારનું લશ્કર એકઠું કર્યું હતું, શત્રુઓનું બળ વધુ હોવાથી ઇસ્લામી લશ્કરના જેટલાક સૈનિકો ૬. પયગમ્બર સાહેબને મુઝી નાસી ગયા હતા પણ જેમના હસ્તક ઇસ્લામી ઝંડો હતો તે શૌર્યવંતા ઇમામ ૬. અલી અ. ખૂબ વીરતાથી લડ્યા. આનો ઉલ્લેખ કરતા 'મઆરેબુન્નખુવત' અને 'કસકુલ અમ્માહ' નામના સુન્ની લેખકોના ગ્રંથોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે આ યુધ્ધ વખતનું ૬. ઇમામ અલી અ. નું શૌર્ય જોઇ દિરસ્તાઓએ 'લા. ફત્વા' ઇલ્લા અલી, લા સઇફ ઇલ્લા મુલકિહાર' નો નાક કર્યો હતો અને ૬. અલી અ. ની દિવ્યશક્તિની અબ્બેહતા જગતને જણાવી હતી.

ઇમામના આશિકો

૬. ઇમામ શાહ અલી અ. ની દિવ્યતાની તેમજ આપમાં રહેલા અદ્ભુતના નૂરની જેઓને જ્ઞાનાખત અને ઓળખાણ થઇ તેઓ સર્વેએ પોતાના માલિક અને સ્વસ્વ તેમજ આકાંક્ષા તરીકે ૬. ઇમામ શાહ અલી અ. નો સ્વીકાર કરી આપશ્રીની ભક્તિમાં મદાઆનંદ મેળવ્યો.

આપને પરમશક્તિ અદ્ભુતના સ્વરૂપ તરીકે માનનારાઓ પણ આ પૃથ્વી ઉપર છે. હકીમ નાસિર ખુશર હારા બોધ પામેલા અને મધ્ય એશિયામાં આજે લાખોની સંખ્યામાં વસી રહેલા મોલાઇઓ, આખા ઇરાનમાં પ્રસારેલા અલી ઇલાહીઓ, શામની હદમાં વસવાટ કરી રહેલા નુસે. શીઓ, લેબેનોનના પહાડોમાં વસતા દરૂઝીઓ વિગેરે ૬. અલી અ. ને ખુદાઇ સ્વરૂપમાં સ્વીકારે છે. નુર પરસ્તોની આ નામાવલિમાં શેખ, ગાલિયા, ખિઝરવી, સુવેદાની, શમ્સી અને બાતિની નામના દિરકાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ સહુ પોતપોતાની રીતે પરંતુ ૬. અલી અ. ને ખુદાઇ સ્વરૂપમાં બાળે છે અને અનન્ય ભક્તિભાવથી આપની ભક્તિ કરે છે.

જેમો સિદ્ધાઈ

ઘોર અજ્ઞાનતા અને અંધકારના સમયે નૂતન અને ચિરંજવી પ્રકાશ-સતત પ્રકાશ આપનાર, સૃષ્ટિના અંત પ્રયંત કાયમ રહેનાર 'ઇલાહિ નૂર' ના જેમાધારી ૬. અલી અ. સ. એ જાહેરી રીતે ઇમામતનો દોર સંભાળ્યો અને આ દોર સંભાળ્યા પછી અને તે પૂર્વ સરવરે કાય. નાતની પડખે રહીને તેમણે ધર્મનું અને ધાર્મિક જનોનું રક્ષણ કર્યું અને તેમને મુક્તિ અને પ્રગતિની દેડીએ નવી દ્રષ્ટિ સાથે દોરવ્યા મનુષ્યો અને મનુષ્યજીવનને સ્પર્શતા તમામ પ્રશ્નોમાં આપે ઝમાનાના ઇમામ તરીકે ઇસ્લામીઓને અદ્ભુત માર્ગદર્શન આપ્યું અને જ્યારે આપશ્રીની ઝળકતી ઇમામતનું ઠગ મું કિર્તીવંતું વરસ ચાલતું હતું ત્યારે આપે જેમો સિદ્ધાઈ.

રમઝાન માસની તા. ૬ ના અબ્દુલરહમાન ઇબ્ને મુલજિમ તેના બે સાથીઓ સાથે કુફાની મરિજમાં દાખલ થયો. હજરત અલી (અ.) એકાંતમાં હતા. આ લોકો ૬. ઇમામને શહીદ કરવાના ઇરાદાથી આવ્યા હતા. બન્નેમાંથી એક જણે તલવારનો વાર કર્યો પણ તે ખાલી ગયો તે પછી બીજા બાજુથી ઇબ્ને મુલજિમે તલવારનો ઘા કર્યો તે હજરત અલી અ. ના મુખારક માથા પર લાગ્યો તેથી આપશ્રી શારીરિક રીતે સખ્ત ઝખમી થયા. ખૂની અને તેના સાથીઓએ નાસ-ભાગ કરી મુઝી. બે સાથીઓ તો નાસી છૂટ્યા, પરંતુ ઇબ્ને મુલજિમ પકડાઈ ગયો. હજરત અલી અ. ને જખમી હાલતમાં ઘેર લઈ જવામાં આવ્યા. આપના જીરમ મુખારકની સારવાર કર્યા

છતા જન્મ મેરી હોવાથી એજ માસની ૨૧ મી તારીખે હીજરી સન ૪૦ માં આપે જોમો સિદ્ધાર્થો.

હઝરત અલી અ. એ જાહેરી ખિલાફત પાંચ વર્ષ જોમવી હતી અને આપશ્રીની ઇમામતનો સમય ૪૩ વર્ષ પર્વત લાંબોયો હતો. આપના પછી ઇમામતની ગાદીએ હ. ઇમામ ફુસેન (અ. સ.) બિરાજ્યા.

હઝરત અલી (અ.) ની કૃતિઓ

હઝરત અલી અ. એ જીવન દરમ્યાન કેટલાક મંથો લખ્યા હતા એ પૈકી “એકસો વચનો” નું એક પુસ્તક છે જેનું બાષાંતર રસિદુદ્દીન વતવતે કર્યું છે. હઝરત અલી (અ.) ના બોધ વચ. નોનું અંગ્રજી બાષાંતર કરીને એડીનબગ શહેરમાં વિલિયમ પૂલે ‘જાપુ’ છે. “કલામે મોલા” ના નામે વિખ્યાત પામેલા એ બોધ વચનોના મશહૂર પદો આજે પણ સર્વત્ર વંચાય છે, જેનું દરેક બાષામાં બાષાંતર થયું છે. હઝરત અલી (અ.) કાવ્યરચના પણ કરતા હતા. આપશ્રીની કવિતાઓનું એક “દીવાન” પણ છે જે અરબી બાષાના અભ્યાસમાં ચાલુ છે અને તે અરબી સાહિત્યમાં જાન્યું રચાવે છે.

હઝરત અલી (અ.) એ જીવન દરમ્યાન જુદા જુદા પ્રસંગોએ આપેલા “ખુતબા” (બાવણો) નો સંગ્રહ સાહિત્યમાં “નહેજુલ બલાગા” ના નામથી સુવિખ્યાત છે. આ પુસ્તકનું વિવરણ અસ્લામાં ઇબ્નુલ હદીદે સામાન્ય ઇસ્લામની દ્રષ્ટિએ લખ્યું છે. ઉર્દુ બાષામાં પણ આપના ખુતબાઓનો સંગ્રહ જાપવામાં આવ્યો છે.

હઝરત અલી અ. ની મહોરદારો

હઝરત અલી અ. તી મોહરદારોના નામ આ પ્રમાણે છે : (૧) જનાબ હાતિમા મોહરા, એમના જીવન દરમ્યાન હઝરત અલી (અ.) એ બીજા લગ્ન કર્યા નહોતા : (૨) ઉમ્મુલ બનીન હરમ બિન ખાલિદ, (૩) અસમા બિન્તે ઉમીસ-અલ-અસમીઆ, (૪) અમામા બિન્તે અબિલ આસ, (૫) મુખિબ્યા બિન્તે અમર-ઉલ-કયસ, (૬) ઉમ્મે સાઅદ બિન્તે ઉરવાહ બિન મસઉદ અરસકશીઆ, (૭) લયલા બિન્તે મસઉદ બિન ખાલિદ અતમીમી, (૮) ખઉલા (હનીફા) બિન્તે કયસ ઇ. જાહર અલ હનફિયા, (૯) ઉમ્મે હબીબ્યા બિન્તે રબીઆ.

શાહઝાદા અને શાહઝાદીઓ

(૧) હ. હસન, (૨) હ. ઇમામ ફુસેન, (૩) હ. મોહસિન જેઓ નાનપણમાં ગુજરી ગયા હતા, (૪) હ. અયનબ, (૫) હ. ઉમ્મે કુલસુમ એ પાંચે હ. બીબી હાતિમાના પેટે અવતર્યા હતા. હ. ખઉલા પેટે (૬) હ. મુહમ્મદ અકબર ઉર્ફે મુહમ્મદ હનીફ, હ. અમામાના પેટે (૭) હ. મુહમ્મદ અલઅસગર, હ. લયલાના પેટે (૮) હ. અહુરુદ્દમાન બકબ અબુબકર અને (૯) હ. ઉબયદુલ્લાહ, હ. ઉમ્મે હબીબીના પેટે (૧૦) ઉમર અને (૧૧) હ. રકૈયા, હ. ઉમ્મુલ બનીના પેટે (૧૨) હ. અબ્બાસ, (૧૩) હ. અહુદુલ્લાહ, (૧૪) હ. ઉસમાન અને (૧૫) હ. જાહર, હ. અસમાના પેટે (૧૬) શાહયા અને (૧૭) ખોન.

આ ઉપરાંત હ. ઉમ્મુલ હસન હ. અયનબ, હ. સુમરા હ. મયમુન, હ. અમામા, હ. હાતિમા, હ. ઉમ્મે હાની અને હ. ઉમ્મે સલમા હઝરત અલી અ. ની શાહઝાદીઓ હતી.

હઝરત અલી અ. એ જોમો સિદ્ધાર્થ બાદ કુશમાં પુરાત નદીના-પુરમાંથી ગામનું રક્ષણ કરવા માટે બાધિલા બંધ (પુસ્તા) નજદીક આપના જીરમ મુબારકને સુપુર્દે ખાક કરવામાં આવ્યું હતું. અને પાછળથી “નજદ” શહેર વસાવવામાં આવ્યું હતું.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH HUSSAIN

(A. H. 40-61)

..... 0

(૧)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ હુસૈન અ.

(હિજરી સન ૪૦-૬૧)

જન્મ

હઝરત ઈમામ શાહ હુસૈન અ. નો મુબારક જન્મ મદીના શરીફમાં તા. ૩૭ ચાબાન હિજરી સન ૪ માં થયો હતો. હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. માતાના ગર્ભાવાસમાં ૭ માસ રહ્યા હતા. ઇતિહાસકારો દર્શાવે છે કે હઝરત ઇસા બિન મરિયમ અને યાહ્યા બિન ઝકરિયા સિવાય એટલે દુકા સમય માતાના ગર્ભાવાસમાં રહીને જનમ્યા હોય તો તે હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. છે.

નામ અને લકબ

હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. ના પિતાશ્રી હઝરત અલી અ. અને આપના માતાશ્રી હઝરત નખી સાહેબના પ્યારા પુત્રી જનાબ શાહિમતુઝ્ઝ-ઝોહરા છે. આપનું મુખ્ય નામ હુસૈન અને ઉપનામ 'અબ્બા અબ્દુલ્લાહ' હતું. આપશ્રીના લકબો ઘણા છે.

બાલ્યાવસ્થા

હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. ની બાલ્યાવસ્થા અને આપશ્રી પ્રત્યે આપના નાનાશ્રી હઝરત નખી મુહમ્મદ સ. ના ખનહદ પ્રેમના અનેક બનાવો પુસ્તકોમાં વર્ણવેલા છે. હઝરત મુહમ્મદ સ. હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. ને ઘણું ચાહતા હતા. હઝરત મુહમ્મદ સ. જ્યારે બંદગી કરતા અને સિન્દમાં જતા ત્યારે હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. આપના નાના સાહેબના ખર્ચા ઉપર સ્વાર થતા. તેઓ પાછા ઉતરતા નહિ ત્યાં સુધી નખી સાહેબ સિન્દમાં જ રહેતા હતા.

ત્રણ શરતો

હઝરત મૌલા મુતઝ્ઝાબલી અ. ની બાદ ઈમામતની મસનદ પર હઝરત ઈમામ હુસૈન અ. બિરાજમાન થયા.

એમના વડીલ બંધુ હઝરત હસન અ. ને લોકોએ અમીર મુઆવિયા સામે ઇસ્લામમાં દાખલ થતી બાદશાહતની પહેલી બિદઅતને નિર્મૂળ કરવા માટે તૈયાર થવા કહ્યું. પરંતુ હઝરત હસન અ. તો સંસાર વિરહત યદ્દ યાદે ઇલાહીમાં લીન રહેતા હતા અને મુસ્લિમોમાં 'વયધ' લોકો રેડાય એ ચાહતા નહોતા, છતાં કુશવાસીઓના આગ્રહથી એમણે મુખના મોરચા મંડિયા હતા. પરંતુ આ મુખમાં પથ્થુ હોય તો કુશવાસીઓ બેવફા નીવડતા, હઝરત હસન અ. એ અમીર મુઆવિયા સાથે સુલેહ કરી અને આ ત્રણ શરતો સુલેહ યદ્દ: ૧. હઝરત અલી અ. માટે બહેર કે ખાનગીમાં બૂંડા શબ્દો બોલવા નહિ. ૨. હઝરત અલી અ. ના કુટુંબને ખર્ચ પરંતુ વર્ષાસન આપવું અને ૩. અમીર મુઆવિયા પોતાના પછી કોઈને રાજગાદીએ નિમી નય નહિ.

આ સુભેદ યયા પછી જાહેરમાં તે શાંતિ જણાવવા લાગી, પરંતુ અમીર મુઆવિયાના હુકમમાં ત્રીજી શરત ખટકતી હોવાથી તેનો ઇલાજ કરવા તે અંદરખાનેની યોજનાઓ ધકવા લાગ્યો. કારણ કે હઝરત ઉસ્માનના ખૂનના બરોડા હેઠળ તેણે મેળવેલી રાજસત્તા પોતાના વંશ માટે મુકી જવાની તેની ઇચ્છા હતી.

‘તારીખુલ ખરલામ’ ના કર્તા જણાવે છે કે મુઆવિયા પોતાની દયાળીમાં જ પોતાના પુત્ર યઝીદને રાજગાદીએ નિમવાનો પ્રયાસ કરતો હતો, કારણ કે યઝીદ હઠીલો ને દુરાચારી હોવાથી મુઆવિયાના સાથીદારોના વિચારો પણ તેના માટે સારા નહોતા અને તેનામાં કાંઈ જાતની લાયકાત નહોતી, વળી યઝીદ જાને રાજ્ય લેખી હોવાથી ચાલુ ધટનેઓ ઉપર બહુ લક્ષ આપતો હતો અને તેથી અમીર મુઆવિયાના મનમાં પણ તેના સાથીદારોએ કાંઈ જીદુજ હસાવેલું હતું છતાં પણ, હઝરત હસન અ. સાથે થયેલી શરત બિબ્ધમાં નડશે અને હઝરત હસન અ. જ્યાં મુધી દોયાત હોય ત્યાં સુધી યઝીદ નિર્વિખે રાજ્યધિકારી થઈ શકશે નહિ, એમ અમીર મુઆવિયા ધારતો હોવાથી તેણે હઝરત હસન અ. ને ઝેર આપવા માટે, હઝરત હસન અ. ની બીબી જાઅદાને એક લાખ દિરહમ અને યઝીદ સાથે લગ્ન કરી આપવાની લાલચ આપી. બીબી જાઅદા આ લાલચમાં ફસાઈ ગઈ અને બેવફા નીવડી, પોતાના પતિને ઝેર આપ્યું, જેથી એમની વફાત થઈ. આ દુઃખક બનાવ પછી મુઆવિયાએ બીબી જાઅદાને હરાવેલી રકમ મોકલાવી કહેવડાવ્યું કે, “લાલચને વશ થઈ પોતાના પતિનો પ્રાણ હરનાર સ્ત્રી ઉપર વફાદારી માટે વિશ્વાસ થી રીતે રાખી શકાય? આ કારણે યઝીદ સાથેના લગ્નનો રવીકાર કરી શકાય એમ નથી.” આ સાંભળીને જાઅદાના પરતાવાનો પાર રહ્યો નહિ. આ પ્રમાણે અમીર મુઆવિયાનો હેતુ પાર પડી જતા તેણે બીજું નડતરો દર કરવા તરફ પોતાનું લક્ષ રોક્યું.

યઝીદની બયઅત માટે મુઆવિયાની ચળવળ

કુશાના હાકિમ મુધીરા ખીન શોઅબાને હાકમપદનો ધણો મોહ હતો. અમીર મુઆવિયાની ઇચ્છા ન હોવા છતાં યઝીદની બયઅત લેવાના બહાને તે પોતાના હાકમપદને ટકાવી રાખવા માંડતો હતો, ‘તારીખુલ ખુલાના’ મંતવ્ય અનુસાર મુધીરા ખીન શોઅબાના સુચનથી યઝીદની બયતની ચળવળના મુળ નંખાયા હતા. પોતાના સ્વાર્થ ખાતર તેણે કરેલા સુચનથી, યઝીદને ખિલાફતપદે બેસાડવાનો અમીર મુઆવિયાનો વિચાર દ્રઢ થઈ જતાં તેણે હવે ક્યવહારુ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. સર્વથી પહેલાં શામ-જ્યાં બની ઉમ્મયાનો પ્રભાવ સારો હતો અને તે પછી ઇરાકવાસીઓથી યઝીદની બયઅત લેવામાં આવી.

હિજરી સન ૫૧ માં અમીર મુઆવિયાએ હજને બહાને મકકા શરીફ જઈ યઝીદ માટે પોતાની મીજબુદગીમાં પરાણે બયઅત લેવા માંડી, એ વખતે આગેવાન ગણાતા ચાર શખ્સો હતા. ૧. હઝરત હમામ હુસેન અ., ૨. પ્રથમ ખલીફ હઝરત અબુબકરના પુત્ર અબ્દુરેહમાન, ૩. ખીજા ખલીફ ઉમરના પુત્ર અબ્દુલ્લાહ, ૪. અબ્દુલ્લાહ ખિન મુબેર; આ ચાર શખ્સો બિબ્ધમાં યઝીદના માર્ગમાં કંટકરૂપ થઈ પડશે એમ અમીર મુઆવિયા માનતો હોવાથી પ્રથમ તેણે અબ્દુલ્લાહ ખિન ઉમરને અને પછી અબ્દુરેહમાન ખિન અબુબકરને પોતા પાસે તેડાવીને યઝીદની બયઅત કરવા માટે સમજાવ્યા, પરંતુ તેઓ બન્નેએ જ્યારે સ્પષ્ટ ચબ્દોમાં ઇન્કાર કર્યો ત્યારે અમીર મુઆવિયાએ ધમકી આપતાં કહ્યું: “હું એટલું જ જોવા ઇચ્છું છું કે યઝીદથી કોણ કોણ વિરુદ્ધ છે?” અબ્દુરેહમાને તો તેનો કડક જવાબ આપી રખસદ લીધી.

ત્યાર બાદ અબ્દુલ્લાહ બિન મુબેરનો વારો આવ્યો. અમીર મુઆવિયાએ તેને કહ્યું: “તું તો એક પ્રપંચી લોકો છો અને તે આ બંનેના કાનમાં ટુંક મારીને તેઓનો અભિપ્રાય બદલાવી નાખ્યો છે.” આ સાંભળી ઇબ્ને મુબેરે કહ્યું: “જો તમે ખિલાફતથી કંટાળી ગયા હો તો પછી સિદાસનનો ત્યાગ સા માટે કરતા નથી?” આ જવાબ આપી ઇબ્ને મુબેર રવાના થઈ ગયા. પછી અમીર મુઆવિયાએ મિઝબર પર ચઢીને લોકોને સંબોધીને કહ્યું કે: “અમોએ વિરોધીઓની આવી વાતો સાંભળી છે. તેઓનું કહેવું છે કે અબ્દુલ્લાહ બિન હિમર, અબ્દુર-હમાન બિન અબુઅકર અને અબ્દુલ્લાહ બિન મુબેર કાંઈ કાંઈ પણ યઝીદની બચાવત કરવાના નથી, વસ્તુતઃ તેઓએ બચાવત કરી છે.” લોકોએ જવાબ આપ્યો કે આમ જનતા સમક્ષ તેઓ બચાવત કરશે નહિ ત્યાંસુધી અમે માનવાના નથી.

આમ છતાં યઝીદની ખિલાફતના કાર્યમાં ખલેલ ન પડે તે માટે, શહેરમાં એવી અથવા ઉડાવવામાં આવી કે ઉપદ્રા ત્રણે આગેવાનોએ યઝીદની બચાવત કરી લીધી છે. ખરી રીતે તો એ ત્રણે જાણ તેની વિરુદ્ધતા કરી રહ્યા હતા, બીજી તરફથી મરવાન બિન હકમ મદીના સુન્નવરામાં યઝીદ તરફથી લોકોની બચાવત પ્રસાદે લઈ રહ્યો હતો. આ પ્રયત્ન ચાલુ હતા તે દરમિયાન અમીર મુઆવિયાનું દિવસી સન ૬૦ ના રજબ માસમાં અવસાન થયું.

યઝીદ રાજગાદીએ.

અમીર મુઆવિયાના મરણ પછી યઝીદ પોતે બહાર પડ્યો. શામીઓએ તેની બચાવત કરી લીધી. ત્યારબાદ યઝીદે મદીનાવાસીઓને પોતાની બચાવત કરવાનો સંદેશો મોકલાવ્યો. હઝરત ઇમામ હુસેન અ. તથા અબ્દુલ્લાહ બિન મુબેર તેનો અસ્વીકાર કર્યો અને તેજ રાત્રે તેઓ મદીના સુન્નવરા છોડી મક્કા મોઅઝઝમા બહી પ્રયાણ કરી ગયા.

કુફાવાસીઓનું આમંત્રણ

આ સમયે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. રાજ્યસત્તાથી અલગપણ જાળવી રહ્યા હતા, અને તે યઝીદની બચાવત નહિ કરવાના હેતુને લઈને હતા. આ દરમિયાન હઝરત ઇમામ હુસેન અ. પર કુફાવાસીઓના અનેક પત્રો આવવા લાગ્યા. જેમાં યઝીદના કારણે ઇસ્લામમાં પ્રચાર પામતી અધર્મિ માન્યતા અટકાવવાનો આગ્રહ થઈ રહ્યો હતો અને યઝીદના દુરાચારને લઈને પ્રભાવ નોને ભોગવવા પડતાં કષ્ટોનો હૃદયદાયક ચિતાર પણ આપવામાં આવ્યો હતો. આટલું છતાં હઝરત ઇમામ હુસેન અ. શાંતજ રહ્યા હતા.

કુફાવાસીઓ અધીરા થઈ ગયા અને આપશ્રીની હુજુરમાં ડેપુટેશન સાથે એક પત્ર મોકલ્યો, જેમાં લખવામાં આવ્યું હતું કે: “યઝીદે અત્યાચાર માંડ્યો છે. નિર્દોષ લોકોનાં ખૂન કરાવે છે અને તેમનાં ધન માલ લુંટાવે છે. ચોતરફ ત્રાસ વર્તી રહ્યો છે. અમે આપને હઠાશે પત્રો લખી ચુક્યા છીએ, હવે અમે કુફાવાસીઓ આપને અરજ કરીએ છીએ કે કૃપા કરી આપ એક વખત કુફામાં આવો, અમે આપની સાથે રહીને યઝીદ સામે ધર્મયુધ લડીશું અને તેમ કરતાં અમારું મૃત્યુ થશે તો ધણી ખુશી સાથે મૃત્યુને ભેટીશું. ખુદાના આત્મ અમોને અધર્મતામાંથી ઉગારે અને ફરીથી હકની રથાપના કરે. અમે દરેક રીતે આપની સેવામાં હાજર છીએ.”

હઝરત મુસ્લિમની ઘટના.

યઝીદના અત્યાચારનું આવું ત્રાસભયું વર્ણન સાંભળી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને ધણું લાગી આવ્યું અને તેની ખરી તપાસ કરવા માટે મકકાથી આપના કાકાના દીકરા હઝરત મુસ્લિમ બિન અકીલને કુદા બણી વિદાય કર્યા અને ફરમાવ્યું કે, કુદાથી આવેલા એલચી અને કુદાવાસીઓના સંખ્યાબંધ પત્રોની હકીકત ખરી હોય તો અમેને જણાવજો, તે પછી અમે કુદા તરફ પ્રયાણ કરશું.

હઝરત મુસ્લિમ પોતાના બે મદદનીશ અને બે બાળકો સાથે લઇને કુદા બણી રવાના થયા. આ મુસાફરીનો માર્ગ વિકટ હોવાથી માર્ગમાં પાણીની અછત થતાં મુસ્લિમને એક સાથી અર્ધરસ્તે મરણ પામ્યો. હવે પોતાના બે બાળકો અને સાથી સહિત ધણા સંકટો વેઠી હઝરત મુસ્લિમ કુદામાં દાખલ થયા. અહિં તેઓએ મુખતાર બિન અણુ ઉપચારના ધેર પ્રથમ ઉતારો કર્યો.

હઝરત મુસ્લિમનાં હાથે બચઅત.

હઝરત મુસ્લિમના આગમનની કુશીઓને ખબર પડતાંજ ટોળાબંધ લોકો તેમની મુલાકાતે આવવા લાગ્યા અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની બચઅત કરી પોતાનો ભુરસો જાહેર કર્યો. અત્રે મોટી સંખ્યામાં કુદાવાસીઓએ તેમના હાથે બચઅત કરી.

કુદાવાસીઓનો પ્રેમ અને પ્રવૃત્તિ જોઇ પહેલાંજ દિને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને પત્ર લખી હઝરત મુસ્લિમને જણાવ્યું કે, “બાર હજાર કુદાવાસીઓએ મારા હાથ ઉપર આપની બચઅત કરીને પોતાના જન માલ અને ઓલાદ આપના ચરણોમાં કુરબાન કરવાની વશદારી દર્શાવી છે. “બચઅત” નું કામ ચાલુ છે. બીજા એક લાખ માણસો તૈયાર છે, જેઓ આપની પધરામણી સુધીમાં “બચઅત” કરી લેશે; માટે આપ સમય નહિં જવા દેતાં સત્વર પધારવાની મહેરબાની કરશો.”

હઝરત મુસ્લિમને આ પત્ર લઇને કુદાના બે સવાર મદીના બણી રવાના થઇ ગયા અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના હાથ મુખારકમાં પત્ર મૂકી વિનંતી કરી કે, “આપ કુદા પધારવા કૃપા કરો. સઘળા કુદાવાસીઓ આપની આગુરતાથી વાટ જોઇ રહ્યા છે.”

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ પ્રત્યુત્તરમાં ફરમાવ્યું “તમે પાછા કુદે રવાના થઇ જાઓ, અમે નજદિકમાં આવશું.” હઝરત મુસ્લિમને એ સંદેશો પહોંચ્યાંજો.

કુદાના આ સવારો ગયા પછી પચાસ કુદાવાસીઓનું એક બીજું ડેપુટેશન હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને તેડવા આવ્યું અને કુદા બણી પ્રયાણ કરવા આમ્રહ કરવા લાગ્યું. કુદાવાસીઓને એક પત્ર લખી આપીને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ તેમને રવાના કર્યા, થોડો વખત પસાર થતા એક ત્રીજું ડેપુટેશન ઇમામની હુજુરમાં કુદાથી આવી પહોંચ્યું. તેણે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને કુદા ખાતે તેમની સાથે પધારવા ધણી કાકલુદીભરી અરજ કરી. કુદાવાળાઓનો આટલો બધો આમ્રહ જોઇ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ વીરતા સાથે બવિખ્યનો સામનો કરવા કુદા તરફ પ્રયાણ કરવાની ઝડપી તૈયારી કરવા માંડી.

આ સમયે કુદાના હાકિમ નોઅમાન બિન અશીર અન્સારી હતા. યઝીદના કેટલાક પક્ષકારો તેની પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા કે, “તમે અંધારામાં ગોથા ખાઓ છો. વાતાવરણમાં શું બની

રહુ' છે તેની તમને કશી ખબર નથી. એક તરફ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. કુદરે આવવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે અને બીજી તરફ હઝરત મુસ્લિમના હાથ પર અનેક કુશવાસીઓ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની તરફેણમાં "અવખત" લઈ રહ્યા છે. આ જોતા હઝરત મુસ્લિમને કંતલ કરવામાં નહિ આવે તો યજીદનો હિત જોખમારો અને તેનું માફું પરિણામ આવશે."

નોખમાન બિન ખસીર તેઓને ઉતરે આપતા કહ્યું :-તમેએ મારી પાસે જે બાબત રખા કરી તેનો મૂળ સુદો શું છે અને તમે જે કહેો છો તેમા કેટલી સત્યતા છે તેની કાંઈ સાબિતી આપી શકો છો? આ સિવાય હઝરત મુસ્લિમને કું કાંઈપણ કરી શકતો નથી. ન તો કું તેમને કેદ કરવા તૈયાર છું અને ન તો તેમને કંતલ કરવાની મારી ઇન્જા છે. પૂરાવાની ગરહાજરીમાં કશુંએ મધ સારું નહિ.

કુદમાં ઇબ્ને ઝિયાદના દાવપેચ

નોખમાન બિન ખસીર અન્સારી બની ઉમૈયાની નોકરીમાં હતા, પરંતુ હઝરત પયગમ્બર સ. ના એક "અસહાબી" તેમજ બની શતિમાના આદેશોમાંના એક હતા. તેથી તેમણે યજીદના પક્ષકારોએ જીડતો જવાબ આપ્યો. બની ઉમૈયાના લોકો નોખમાનની આ વલણ જોઈ ક્રોધેરાઈ ગયા અને યજીદને આ સમજાવી દહીકત અતિશયોક્તી સાથે લખી મોકલાવી. આથી યજીદે કોષ બંધાઈને, પોતાના શુલામની સલાહ અનુજ્ઞ, નોખમાનને કુદમાં કાઢેમીમાંથી પદબજટ કરી તેની જગ્યાએ ઇબ્ને ઝિયાદની નિમણૂક કરી અને તેને લખી જણાવ્યું કે હ. મુસ્લિમને કુદમાંથી જીવતા જવા દેશો નહિ. આ સમયે ઇબ્ને ઝિયાદ અસરાને ગવર્નર હતો. તેને યજીદનો પત્ર મળતાંજ તે વેશ બદલી કુદમાં દાખલ થયો અને હ. મુસ્લિમની, પોતાના શુલામ મારફતે ત્રણ હજાર દિરહમ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની હુજુરમાં ભેટ ધરવાના બહાને, શોધ કરી લીધી. હઝરત મુસ્લિમને તેની જાણ થઈ જતા હાની ઇબ્ને ઈવાદના ઘરમાં રહ્યા. ઇબ્ને ઝિયાદને તેની પશુ ખાતમી મળી ગઈ; તેથી તેણે હાનીને બોલાવીને હ. મુસ્લિમને પોતાની પાસે લઈ આવવા દુકમ ક્યો, હાનીએ નિઝરતાથી ઇન્કાર કરતાં ઇબ્ને ઝિયાદે તેને સખત માર માર્યો. કુશવાસીઓને ખબર પડતાં, ઇબ્ને ઝિયાદની "કસરલ ઇમારત" તરફ તેઓએ ધસારો ક્યો. ઇબ્ને ઝિયાદ ગભરાયો. વાતાવરણ બગડ્યું જોઈ, કાઝી મારફતે લોકોને શાંત કરવા માટે, "હાનીને હ. મુસ્લિમના સમાચાર પૂછવા માટે રોકેલ છે, તેમને કાંઈપણ દુઃખ આપવામાં આવશે નહિ." એવી જાહેરાત કરાવી, આથી એકઠી યથેલી માનવમેદની વિખરાઈ ગઈ.

હઝરત મુસ્લિમની શહાદત

હાનીના કેદની વાત સાંભળીને ચાલીશ હજાર કુશવાસીઓ હઝરત મુસ્લિમના ઘર આગળ એકઠા થઈ જવાથી તેમજ ઇબ્ને ઝિયાદનાં મહેલમાં મોટા મોટા આગેવાન કુરીઓની વાટાપાટના પરિણામે હાનીને છોડી મૂકવામાં આવ્યો. ઇબ્ને ઝિયાદનો આ પ્રયત્ન હતો. પરંતુ લોકો તેને સમજી શક્યા નહિ અને સમજાવી વિખેરાઈ ગયા. ત્યારબાદ હઝરત મુસ્લિમ હાનીના ઘેરથી નીકળી એક વૃધાના ઘેર ગત વિતાવી. વૃધાનો પુત્ર, મહમદ અશઅસનો શુલામ હોવાથી, તેણે ખાતમી આપી દેતાં યજીદના લશ્કરે વૃધાના ઘરને ઘેરી લીધું. હઝરત મુસ્લિમને એક પળમાં વાતાવરણ જાણી લઈ, બહાદુરી સાથે બહાર આવી આનમાંથી તલવાર ખેંચીને યજીદના લશ્કરને પડકાર ક્યો કે "તમેને હઝરત અલી અ. ની બુલદિકારના મા યાદ નથી? અમે તેની છાયામાં વસેલા 'હક રાહના ફિદાઈ' છીએ. 'ના હક-આલીલ'નો નાશ કરનારા લડવૈયા છીએ. આજે તમારી, ખબર

અમારી તલવાર લેશે!" આ બોલવા સાથે હઝરત મુસ્લિમ યજ્ઞીદના લશ્કર પર તૂટી પડ્યા. તેમની ધ્રુમકે દાની બિન ઉરવાહ આવી પહોંચ્યા તેની તલવાર પણ ઝપાટાબંધ ચાલવા લાગી. પરંતુ શત્રુઓનાં સંખ્યાગળ વધુ હોવાથી હઝરત મુસ્લિમ અને દાની બિન ઉરવાહ જખમોથી બોલીબોલાણ મધ ગયા અને પીડા અને ઘાત પણ જખાવા લાગ્યો. આ રીતે જોઈ યજ્ઞીદના લશ્કરે ખુબ ગ્નેરથી ધસારો કર્યો, અંતે બન્નેને કેદ કરી ઇબ્ને ઝિયાદ પાસે લઇ ગયા. તેણે એ બંનેને કોદા ઉપર લઇ જઈ નિર્દય રીતે કતલ કરવાનો દુકમ આપ્યો. આ સાંભળી હઝરત મુસ્લિમ અને દાની બિન ઉરવાહ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની ખિદમત કરતાં ચહીદી મળે તેને જ્યાંમતે સમજી દસને ગુખડે શોદલને પામ્યા.

હઝરત મુસ્લિમ બલુતા હતા કે કુશવાસીઓ બેવધા છે, તેને હું પહોંચી વળીશ. પરંતુ મારા બંને બાળકને મદીના રવાના કરી દઉં તો બહેતર થશે. તેથી કેદ પકડાવા અગાઉ પોતાની ધારણા અનુસાર નોકરો સાથે પોતાના બાળકોને મદીના રવાના કર્યા, પણ કુદરતને કંઈ જુદું જ કર્યું હતું. બાળકો મારે પણ ચહીદી મરતો નિર્માણ થયેલો હતો. તેથી તેઓ માર્ગ ચૂકી જઈ યજ્ઞીદના એક લશ્કરી અધિકાર દારિસના હાથે મર્યા તેણે આ બંને બાળકોને કતલ કરી નાખ્યા. એવી રીતે હઝરત મુસ્લિમ, દાની બિન ઉરવાહ અને હઝરત મુસ્લિમના બન્ને બાળકોની લડાઈ પહેલેજ શહાદત થઈ.

હ. ઇમામ હુસેન અ. ની રવાનગી.

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને હઝરત મુસ્લિમનો પત્ર મળતાં મકકાથી કુદા લશ્પી જવા આપ ક્યારના રવાના થઈ ચૂક્યા હતા અને "કાદસિયા"ના ત્રણ માધલના શસલા ઉપર આવી પહોંચ્યા હતા. બસુસો દ્વારા તેની ખબર યજ્ઞીદને મળી ચૂકી હતી કે, હ. ઇમામ મકકાથી પ્રયાણ કરી ચૂક્યા છે. આ ખબર પહેલાંથી જ યજ્ઞીદે લશ્કરી વ્યવસ્થા કરી રાખી અને "કાદ. સિયા" નજદિક હઝરત ઇમામ હુસેન અ. પહોંચ્યા કે, તેમનો માર્ગ રોકવા ચહીદી સેનાપતિ કુર ઇબ્ને રિયાહી એક હજારના સૈન્ય સાથે આવી પહોંચ્યો. હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ તેને વિગતવાર સમજાવ્યું કે, કુશવાસીઓના આમંત્રણથી અમે નમારા મહેમાન બનીને આવ્યા છીએ અને પાછળથી કોઈ દેવો એના જેવું અરાબ કાર્ય કોઈ નથી. તું મારા નાના હઝરત મુહમ્મદ સ. નો કલમો પડે છે; તેમનો જ હું નવાસો છું. મારો સામનો કરવાથી તારી સખળી બંદગી રદ જશે. આ બે દિવસની તકલાદી દુનિયાના લોભમાં તારી આકેબત બરબાદ ન કર, તું વાદ રાખજે કે આટલું કરવા છતાં દુનિયા તારી થવાની નથી!" હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના આ ઉપદેશથી તેનો હૃદયપલટો થઈ ગયો અને તેણે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની સેવા સ્વીકારી લીધી.

કરબલાની બૃમિમાં

ત્યારબાદ દુરની અરજ ઉપરથી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ કુશનો રસ્તો બદલીને "કરબલા" બજી રવાના થઈને ત્યાં પહોંચ નાખ્યો. આ જોઈ ઇબ્ને ઝિયાદે ઉમર સાદને 'રવ'નો પ્રાંત બગીરમાં આપવાની લાલચ આપીને તેની સરદારી હેઠળ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. નો સામનો કરવા લશ્કર મોકલાવ્યું. કરબલામાં આ સમયે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. સાથે ૭૨ કુટુંબીઓ અને રનેહીઓ મળીને કુલે ૧૪૦ જણ હતા. જેઓ હથિયાર સજીને હારબંધ યજ્ઞીદોનો સામનો કરવા કિદાગીરીથી ઉભા રહ્યા.

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની અંતિમ ઇચ્છા મુસલમાનોનું વ્યથા લોહી ન રેડાય તેવી હોવાથી ઉમર સાદ સાથે આપે સંદેશ સલામ્યા જે ને એક અઠવાડિયું નીકળી ગયું, આખરે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ સંધિ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી કે, યઝીદને એવો ભય લાગતો હોય કે તેની ખિલાફત છીનવી લેશે, તો અમે મક્કા અથવા અન્ય રથને ચાલ્યા જઈએ. પરંતુ કોઈપણ રીતે યઝીદની બંધનતા તો અમે કરનાર નથી. ઉમર સાદે પોતાને એમા કરો પણ વાંધા ન હોવાનું જણાવી, હઝરત ઇમામ હુસેન અ. સાથેની વાતચીતને વિગતવાર અહેવાલ ઇબ્ને ઝિયાદને લખી મોકલાવ્યો. જેના જવાબમાં ઇબ્ને ઝિયાદે લખ્યું કે, “પ્રથમ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ મારી પાસે આવી યઝીદની બંધનતા કરવી જોઈએ અને તે પછી તેમને યઝીદ પાસે લઈ જવામાં આવશે.” હઝરત ઇમામે તેનો ખૂલ્લો ઇન્કાર કર્યો. ઇબ્ને ઝિયાદની આવી કડક વલણને અંગે મુલેહના સંદેશ પડી લાગ્યા અને યુધ્ધની તૈયારીઓ ચલાવાઈ ગઈ.

સંદેશોમાં વિલંબ

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. કરબલાના મેદાનમાં મોહરમની પહેલી તારીખે આવી પહોંચ્યા હતા, પરંતુ સંદેશોમાં સાત દિવસનો વિલંબ થયેલો હોવાથી, મોહરમની આઠમી તારીખ ચલા આવી અને ઉમર સાદે કોઈપણ દિલચાલ કરેલી ન હોવાથી ઇબ્ને ઝિયાદ છંછેડાયો અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. સામે આક્રમણ શરૂ કરી દીધું તેમનું માથું મુખારક પોતાની પાસે મોકલી આપવાનો હુકમ કાસિદ સાથે લખી મોકલાવ્યો અને જો ઉમર સાદ, હઝરત ઇમામ હુસેન અ. પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવી જરાપણ વિલંબ કરે, તો તેને પણ ક્રૂર કરીને, હઝરત ઇમામ હુસેન અ. સામે આક્રમણ કરવા માટે શિખ્ર ઝીલ જોડાવે, રવાના કર્યો. મોહરમની તા. ૬ મીના સાંજે ચાર વાગ્યાના શુમારે ઇબ્ને ઝિયાદનો હુકમ મળતા, ઉમર સાદ લડવા તૈયાર થયો અને દુરાત નદીના કિનારાનું મુખ રાખી રાખવા તેણે પાંચસો સૈનિકો સાથે ઉમર બિન હુનજને મોકલાવ્યો.

રણભૂમિમાં અંતિમ સંદેશ

મોહરમની દસમી તારીખ ચતા હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ જોઈ લીધું કે યઝીદનો પક્ષકારો કોઈપણ માર્ગે માનવાના નથી. યુધ્ધનું અંતિમ માર્ગ છે તેથી આપે પોતાની સાથે આવેલાઓને સંબોધીને ફરમાવ્યું : “તમારી સાથે યઝીદીઓને કરો સંબંધ નથી, તેઓને અમારી સાથે જ શરૂતા છે, મારે તમે જ્યાં જવું હોય ત્યાં મુખેથી જઈ શકો છો.”

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના સાથીઓએ ઉતર આપ્યો કે :—“યા મૌલા જે આપનો દુરમન છે, તે અમારા પહેલેથી જ દુરમન છે, જેથી પહેલા અમે અમારી કુરબાની આપીને યઝીદીઓને પૂરવાર કરી આપશું કે બેવકાઈ સામે વફાદારી શું કરી શકે છે ! એ કુમાર્ગીઓની આંખો તેથી ખુલશે અને અમને આપની ખિદમતનો લાભ મળશે, અમારી ઇચ્છા તો તમારી સાથે અંત સુધી રહેવાની છે. અમરું ગમે તે યાવ તેની અમો દરકાર કરતા નથી. અમારા મૌલાની પ્રસન્નતા એજ અમારું જીવનધ્યેય છે.”

સાથીઓનો આવો દિદાગીરી ભરેલો ઉતર સાંભળ્યા પછી ઉંટ પર સવાર થઈને યઝીદી લશ્કરને સંબોધી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ અંતિમ સંદેશ આપતા ફરમાવ્યું : “તમારામાંથી જે અમેને જાણે છે અને જે નથી જાણતા તે સધળાને હું જણાવું છું કે અમે હઝરત મુહમ્મદ સ. ના નવાસા છીએ. હઝરત ઇસા અ. ની અથવા હઝરત ઇસા અ. ની કોઈ પણ નિશાની આજે

મીનુદ હોત તો તેમની ઉમ્મત પોતાના નખીની ચાંદગીરીની વસ્તુ માની તેને પોતાની આંખે લગાડત, તેનું સન્માન કરત, આજે તમને શું થયું છે કે અમારા પવિત્ર નાનાની ઉમ્મત તરીકે પોતાને ઓળખાવીને, અમારા વિરોધી થઈ અમારા લોહીના તરસ્યા બન્યા છે. અમે આ સંસારથી વિરક્ત થઈને અમારા ચાહકો વચ્ચે જીવન નિર્ગમન કરતા હતા. અમારા વિષે શત્રુઓને બય હતો, તે દુર કરવા માટે મદીનાથી મક્કા આવી રહ્યા હતા. ત્યાં પણ તેઓએ અમને નયિંતતાથી ખેસવા નહિં હતા સંખ્યાબંધ કાગળો લખીને કાસિદો પર કાસિદો મોકલી અમને બોલાવ્યા અને અમે તમારી વચ્ચે આવીયા ત્યારે તમે અમારાથી બેવડા થઈ તલવાર ખેંચી અમારી સામે ઊભા રહ્યા છે.

કરબલાનું ઇતિહાસિક યુદ્ધ

આ પ્રમાણેના ખુલ્લો પુણ્ય થતાંજ દુર ઈન્ને રિયાહી ખૂલ્લી રીતે પ્રમામના લશ્કરમાં બળી ગયો. આથી શિખ્ર ગભરાયો અને સધળા લોકો પ્રમામના પક્ષમાં બળી જઈ એવો બય લાગવાથી તેણે ઉમર સાદને સત્વર યુદ્ધ આરંભવાનું સૂચન કરતાં ઉમર સાદે તીર ફેંકીને યુદ્ધને ધોરણુસર આરંભ કર્યો. પ્રથમ ઈન્ને ઝિયાદ અને ઉમર બિન સાદના કુશી ગુલામો રણુ-બ્રમિમાં સામેનો કરવા આવતાં વહબ બિન અબદુલ્લાહ હલખીએ તે બન્નેને કતલ કરી નાખ્યા, જેથી યઝીદી પક્ષના સાલિમે ફીદી આવીને વહબ ઉપર તલવારનો ધાંકરીને તેમને યહીદ કર્યા. ત્યારપછી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના પક્ષમાંથી હસન અને કતેઅ નામના બે યોધાઓ શત્રુ ફળના પુષ્કળ માણસોનો કચ્ચરધાણુ કાઢીને શહાદતને મરેતમે પહોંચ્યા. હવે દુર મેદાનમાં આવ્યો, અમીર હસીન બિન નમીરનો વધ કરી, તેણે યઝીદી સૈન્ય પર જોશબેર આક્રમણુ કર્યું. જેના પરિણામે સેંકડો કાફરા માર્યા ગયા. શત્રુલગમાં ત્રાસ વર્તાઈ ગયો. આ જોઈ ઉમર સાદ મંભરાયો અને યઝીદી લશ્કરને એકત્રિત આક્રમણુ કરવાનો દુકમ આપ્યો. દુર શત્રુલગ સાથે એકમે હાથે ધણીવાર સુધી યુદ્ધ ખેલીને અંતે ધેરાઈ જતાં તે પણ શહાદત પામ્યો. ત્યારપછી શત્રુઓએ જોશબેર એક સામટો હુમલો કર્યો અને મરણિયા થઈ વધુ બળથી લડવા લાગ્યા. હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના બાકી રહેલા માણસો બરાબર જવાબ આપતા રહ્યા. લડાઈએ ઉમર સ્વરૂપ ધારણુ કર્યું. હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના પક્ષકારો વીરતાથી શત્રુલગને વિધતા પોતાના પ્રાણુ હરતે મુખે અર્પણુ કરતા હતા. જ્યારે શત્રુઓ લાલસીને અંગે લડવા આવેલા હોવાથી નિશાસ સાથે આંખોમાંથી આંસુઓ વરસાવતા, ચીસો પાડતા, પોતાના પ્રાણુ તજતા હતા.

૬. અલી અસગરની શહાદત

અહલેખતના તંખુઓ બે હારમાં ગોઠવાયેલા હતા અને એ તંખુઓની પાછળ ખાલીઓ ખોદી તેમાં આગ બાળવામાં આવી હતી. જેથી શત્રુઓ પાછળના ભાગમાંથી ધસારે લાવી શકે નહિ. આ ગોઠવણુને અંગે શત્રુઓને ફક્ત સામેથીજ આવવાનો માર્ગ રહેલો હોવાથી, હઝરત ઇમામ હુસેન (અ.) પોતાના કુટુંબીઓનો ખમાવ કરી રાક્યા હતા. શિખ્ર અને તેના સાથીઓએ ખયમા તોડી પાડવાની કોશિશ કરી, પણ સખત મુકાબલા સામે તેમને પાછા હઠવું પડ્યું. બપોરની બાંદગી વખતે બન્ને પક્ષોએ લડાઈ બંધ કરી, પરંતુ બાંદગી પૂર્ણ થતાંજ શત્રુઓએ પુનઃ હલ્લો શરૂ કરીને, દુરથી તીર ફેંકવા લાગ્યા. આ વખતે હઝરત ઇમામ હુસેન અ. આપના નાના શાહઝાદા હ અલી અસગરને

હાથમાં લઈ નંજુ બહાર નીકળતાં એકાએક દરથી એક તીર હ. અલી અસમરને વીંધીને આરપાર નીકળી ગયું. હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એ દરમાન્યુ : વહાલા દરબદ ખુદા તને વધાવી લેશે અને જન્મતમાં તારા દાદા તને જલ્દી મળશે. હું પણ તારી પાછળ આવું છું.” તે પછી બાળકનું શરમ આપતી બહેન હ. અયનબને સ્વાધીન કરી પોતે થોડાપર સવાર થઈ યત્રીદીઓના જુથ વચ્ચે આવી વીરતાથી ઝઝૂમવા લાગ્યા. જેને ધા લાગતો તે કાફરના બે કદકા થઈ જતા અને તે જુમિપર પડી ધુળ ચાટતો થઈ જતો.

મહાન ફિદાઈ હઝરત અબ્બાસ

હઝરત અબ્બાસ કરબલાની ઘટના બની તે વખતે બરજવાનીમાં હતા. તેઓએ યુધ્ધ કળાનું સારામાં સારું શિક્ષણ મેળવેલું હોવાથી, કરબલાના યુધ્ધમાં એમની હરવીરતા સારી રીતે પ્રકાશમાં આવી હતી. તેઓ હઝરત ઇમામ હુસેન પ્રત્યે અસિમ પ્રેમ ધરાવતા હતા એટલું જ નહિ પણ તેઓ નાનપણથીજ પોતાના ઇમામ પ્રત્યે ફિદાગીરીની અને ખિદમત કરવાની ભાવના સેવી રહ્યા હતા અતે કરબલાના યુધ્ધ વખતે એમને એ તક સાંપડી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. એક બાળુ તલવાર ફેરવી રહ્યા હતા, જ્યારે બીજા બાળુ હઝરત અબ્બાસ કાફરો પર સતત મારો ચલાવી, કાફરોનો કચ્ચરધાણ કાઢી સાહસપૂર્વક આગળ વધ્યા જતા હતા. આ જોઈને શિઅ ઝીલ જોશન જેવાનાં મુખેથી પણ આફ્રિનના પોકારો નીકળી ગયા. પરંતુ હઝરત અબ્બાસને હતાશ કરવાના પ્રપંચથી શિઅ કહેવા લાગ્યો કે “અમારા કાફરોના લશ્કર સામે તમે જીતવાના તો નથી, નાહક પ્રાણ ખોવા પડશે અને તમારી યુવાની પર દયા આવે છે, તમારા સરદાર હ. હુસેન અ. ને અમે યત્રીદની “બયઅત” કરાવ્યા વિના નહિ છોડીએ, માટે મારું કહેવું માનીને યત્રીદની સેનામાં આવી જાઓ, હું તમારા માટે બલામણુ કરી તમોને સેનાપતિનો ઓખો અપાવીશ.”

શિઅના આ ચબ્દો સાંભળી હઝરત અબ્બાસે તલવાર ખેંચી શિઅને કહ્યું “ઓ બદ. કાર! શું તું મને લલચાવી મારા આકાંતી તાબેદારીથી વિમુખ રાખવા માગે છે! મારા શરમમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી હું કદી પણ ઇમામની તાબેદારી છોડી યત્રીદનો સાથી થનાર નથી. તારી લાલચોને હું ઠોકરે મારું છું! શું તું મને કુશીઓ જેવો દગાખોર સમજે છે. મારા આકા હ. ઇમામ હુસેન પર મારી માલજીન રવરવ કુરબાન છે!”

હઝરત અબ્બાસ, કુશીઓના સૈન્યને પોતાની યુધ્ધકળાનો પરિચય આપતા, કાફરોને લોહીનું રનાન કરાવતા શત્રુ ફળનો કચ્ચરધાણ કાઢતા હતા. બીજા તરફ ચારે બાળુથી તીર અને તરવારની વર્ષા આ એકલા વીર પુરુષ પર ચલાવાઈ. હઝરત અબ્બાસ ધા ઝીલતા રણજુમિમાં ઝઝૂમતા આગળ વધી રહ્યા હતા, તેવામાં શામી સૈનિકોએ તેમને ઘેરી લીધા અને નોફિલ બિન અરઝક નામના એક સૈનિકે ઘેરાનો લાજ લઈ એવી તલવાર મારી કે હઝરત અબ્બાસનો જમણો હાથ, પ્રભાથી જુદો થઈ ગયો. જમણો હાથ સહીદ થતા કુશીઓએ એકત્રિત થઈ હઝરત અબ્બાસને ધા પર ધા મારવા મંડ્યા, તેથી એમનું આખું શરીર ઝખમી થઈ જતા પોકાર્યું. “યા મોલા અદરિકની-યા મોલા, મારી મદદે આવો.” આપના સેવકે પોતાના પ્રાણ કુરબાન કર્યા છે, હવે કેવળ આપના દિદારની આરમુ છે!”

હઝરત અબ્બાસની શહાદત

આ અવાજ સાંભળીને હઝરત ઇમામ હુસેન (અ.) દોડી આવ્યા અને એ મહાન દિદારનું માથું ખોળામાં લઇને પૂછ્યું પ્રેમભાવથી તેમનાં મુખ બણી જોયું. બન્નેની આંખો અરસપરસ મળી અને મહાન દિદાર હઝરત અબ્બાસની આરઝુ પૂર્ણ થઇ અને તેમના પ્રાણ હરતે મુખે આ ફાતી ફનિયા તજી ગયાં. હઝરત અબ્બાસની દિદારીરી અચળજ રહી. તેઓ હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ને આખી જીંદગી "આઠા" તરીકે સંબોધતા હતા કદી પણ "બાઈ" શબ્દ તેમના મુખેથી ઉચ્ચારાયો નહિ.

હ અલી અકબર અને હ. કાસિમની શહાદત

હઝરત અલી અકબર પણ કરબલાના મેદાનમાં વીરતાપૂર્વક મુખ્ય ક્યું. સંખ્યાબંધ યત્રીદીઓ તેમણે પણ સંહાર કર્યો હતો. બની હાશમીઓના પુત્રોમાની વીરતા, ઉદારતા અને હમદદીની ભાવના તેમનામાં પૂરેપૂરી હતી. હઝરત અલી અકબર મયદાનમાં વીરતાપૂર્વક લડતા હતા તે દરમિયાન તેમને પણો જખમો લાગ્યા હતા. ચોમેરથી યત્રીદી સૈનિકો તેમના ઉપર પ્રહારો કરી રહ્યા હતા તેઓ તેમનો સખ્ત જવાબ દેતા હતા. અંતે મનકક બિન મરુંદ અબ્બાસની બરછીનો તેમને મા લાગ્યો. એ મા ફારી હોવાના સળંગે તેઓ પણ શહીદ થયા.

હઝરત અલી અકબર નવયુવાન હતા. પણો ખુબસુરત હતા. તેમનો ચહેરો હઝરત નખી સ. થી મળતો આવતો હતો. તેઓ માથે ખુલ્લા શખ્તો હતા જેથી તેમનું સૌંદર્ય ઓર દોષી નીકળતું હતું.

હઝરત કાસમ બિન હસન બિન અલી પણ કરબલાના રણજંગમાં બહાદુરીથી લડતાં શહીદ થયા હતા. યત્રીદીઓ વચ્ચે તેઓ પણ શુરવીરતાથી લડતા હતા અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ઉપર પોતાના પ્રાણની કુરબાની કરવાની ભાવના સેવી રહ્યા હતા. તેઓ ઉગતા યુવાન હતા. હઝરત કાસમ પણ ખીબા હાશમી વીરો પ્રમાણે કરબલાના રણજંગમાં અરજક શામીના હાથે શહીદ થયા હતા.

અહલેબયતને આખરી સદેશો

હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના સઘળા સમા સાથીઓ શહીદ થઈ ગયા પછી, હઝરત ઇમામ હુસેન અ. અહલેબયતને મળવા અને હઝરત ઝયનુલઆબેદીન અ. ની મુલાકાતે ખવમામાં આવ્યા.

આ વખતે હઝરત ઝયનુલઆબેદીન અ. ખીમાર હતા. લોખંડનું બખ્તર પગથી તોડવા જતાં એમને જખમ લાગ્યો હતો અને તેણે ખીમારીનું રૂપ લીધું હતું. ખવમામાં હઝરત ઝયનુલઆબેદીન અ. ચામઝના પાયરણ પર બેસા હતા. તેમના ફેર્ક દ. ઝયનુલ આપની બાજુમાં બેસા હતા. પિતાશ્રીને આવતાં જોઈ આપ ઉઠવા જતા હતા પણ ખીમારીની અશક્તિને લઇને આપથી ઉઠી શકાયું નહિ. આપે યુખના સમાચાર પૂછતા, ખીમારીમાં આઘાત ન થાય તેના કારણે પૂરે પૂરી ખખર આપવામાં આવી નહી, પરંતુ હ. ઇમામ હુસેન અ. એ પોતાની આ છેલ્લી મુલાકાત હોવાનું જણાવી દરમાન્યું: "વહાલા દરઝંદા! તમે મારા પછી ખલકના ઇમામ અને કખીલાના રક્ષક હો અને સર્વમાં શ્રેષ્ઠતર હો. અલ્લાહ તમારી શહાદત આદતો નથી. તમારી નસલ કયામત

સુધી કાયમ રહેશે, માટે તમે એમારી પાછળ આવશો નહિ." ત્યાર પછી આપના આરા દરજ્જોનો હાથ હાથમાં લઈ અહલેબયતને સંબોધી દરમાલુ : "અમારો આખરી વખત આવી લાગ્યો છે અને તેને અમે ખુશીયા બેટવા જઈએ છીએ. તમે પણ ખુદાની રજા પર રાજ રહેજો. મારા પછી ખાનદાનના આગેવાન અને અમારી જગ્યાએ અજાહલના ઇમામ અનુલખામેદીન છે. એમની આજ્ઞા પ્રમાણુ તાબેદારી કરવું."

આ પ્રમાણે અહલેબયતને આખરી પયગામ આપી આપશ્રી ખવમામાંથી બહાર પધાવ્યા.

આખરી ઘટના

હઝરત ઇમામ દુસેન અ. કાનમી પછે દવે એકલાજ પોષા રહ્યા હતા. આપશ્રીના માથામાં અને કુંબીમાં સખળા આ દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા હતા એ વાતમાં પણ ખુદાવંદી સંકેત હતો. ખાનદાને નખુલવતના સખળા પુરવો પછી હઝરત ઇમામ અનુલખામેદીન અ. વિદ્યમાન રહે અને સખળા કુંબીમાં હઝરત ઇમામ દુસેન અ. ની હયાતીમાં સાહજતનો રતખો પામે એમાં એક છુપો રાક્ષ [મેફ] સમાવલો હતો. તે પ્રમાણે હઝરતના અટલ નિવમ અનુસાર તેનું પશ્ચિમ આવ્યું. ઇમામને એ માટે દર્ષ કે શોક નહોતો અને આવી રિયતિ વચ્ચે આપ રજુ જગમાં ગયા અને ધરવીરતાથી લડવા માડ્યું. યઝીદી રોનિકા એમેરથી પ્રકારો કરવા લાગ્યા, જેથી હઝરત ઇમામ દુસેન અ. નું શરીર અખ્મોથી ભરાઈ ગયું, છતાં રજુખુમિમાં આપની તલવાર એમેર ઝલુમી રહી હતી. ચારે બાજુ યઝીદીઓનાં સખોના હગલા પડેલા દેખાતા હતા. ઇમામ લડતા હતા, શરીરમાંના અખ્મોમાંથી લોહી વહેતું હતું. અને એક તીર તેમની પીઠમાં ખુંચ્યું. એ તીરને આપે પીઠમાંથી ખેંચી કાઢ્યું, પરંતુ ઝુરઆહ ઈબ્ને શરીફ તેમને આ દરમ્યાન તલવારનો ધા કર્યો. હઝરત ઇમામ દુસેન અ. એ પોતાના હાથે આ ધા અટકાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તે અગાઉ તલવાર પોતાનું કામ કરી ચૂકી હતી. અંતે સિનાઈ ઈબ્ને અનસ નખલ આપના સામે ધસી આવ્યો અને લાલો માર્યો. આ લાલોના ધાથી આપ જમીન પર પડી ગયા પછી આપનું મસ્તક શિઅ બિન જિઅ બેરુને છુટું કર્યાનું જણાવે છે અને એવો સામાન્ય મત પણ છે. હઝરત ઇમામ દુસેન અ. ના શરીર પર ૩૦ અખ્મો અને ૪૩ ચીરાઓ પડવાની ગણતરી કરવામાં આવી છે. કરબલાની આ ઇતિહાસિક લડાઈ મહોરમ માસની દશમી તારીખે થોડા કલાકમાં આ પ્રકારે પૂર્ણ થઈ. હઝરત ઇમામ દુસેન અ. ની અવસ્થા વફાત વખતે આશરે ૫૮ વર્ષની હતી. શતુદળમાં સીરિયન ખિરતીઓ પણ હતા.

નુરાની કુડુંબ

હઝરત ઇમામ દુસેન અ. ના પાંચ મહોરદારો હતા અને તેઓનાં કુખે અગ્યાર સાહજાદાઓ અને ચાર સાહજાદીઓ જન્મી હતી. સખળી મહોરદારોમાં હ. ખીખી શહરબાનુ મુખ્યત્વે જણીતા છે. જેમની કુખે હઝરત ઇમામ અનુલખામેદીન અ. હતા જેમનું નામ હ. "અલી અકબર" હતું. ઝાકિર દુસેન ફત તારીખુલ ઇસ્લામ પરથી જણાય છે કે, કરબલામાં ૧૮ વર્ષની વયે શહીદ થયેલા હ. ઇમામ દુસેન અ. ના ખીખી સાહજાદાનું નામ પણ હ. "અલી અકબર" કહેવામાં આવે છે પરંતુ ખરું જોતાં તેમનું નામ હ. "અલી અસગર" હતું. વળી એક ખીખી હુથમલ સાહજાદાનું નામ હ. "અલી અસમર" કહેવામાં આવે છે, તેમનું નામ હ. "અબુદુલ્લા

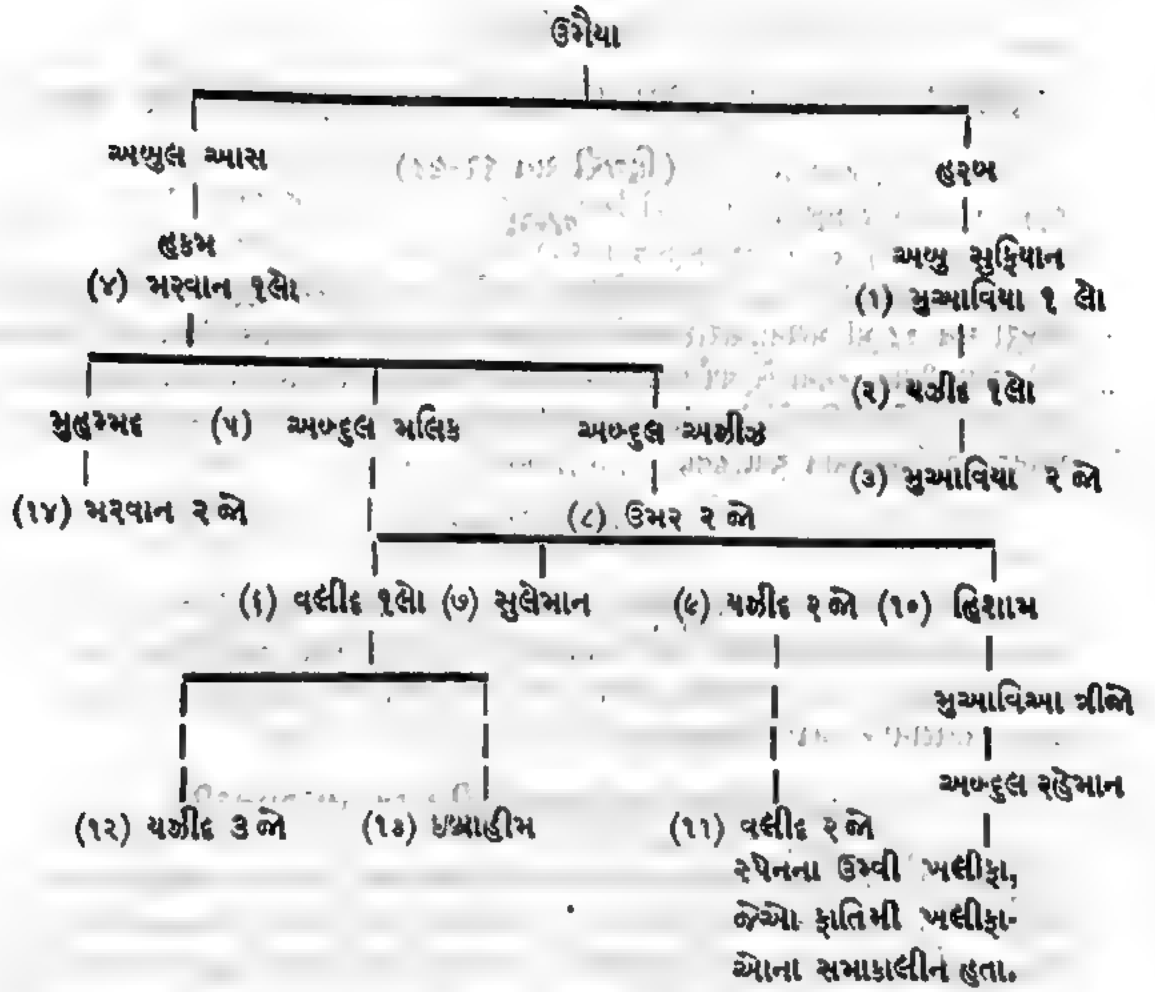
અસગર" હતું. આ સિવાય બીજા શાહજાદાઓ હ. અબદુલ્લા, હ. મુહમ્મદ, અને હ. નકર હતા. બીજીની શાહજાદાઓમાં હ. સફીના અને હ. ફાતિમા હતા. કેટલાકોએ હ. ફાતિમા સુગરા અને હ. અવનમ એમ બે શાહજાદાઓ વર્ણવી છે.

શહીદોની અંતિમ ક્રિયા

કરબલાની લડાઇ પુર્ણ થયા પછી શહીદોના પવિત્ર શ્રમોની બની અસદ નામના એક અરબ કબીલાના કાફલાએ દફન ક્રિયા કરી હતી. યઝીદના દરબારમાંથી વતન બહુ પાછા ફરતાં અહલેબયતે કરબલાના મેદાનમાં આવી શહીદોની આખરી ક્રિયા કરી હતી અને ત્યાંથી તેઓ પોતાના વતન મદીના બહુ સીધાવી ગયા.

અને કરબલાનું પુષ્પ સદા માટે આવી કરુણ અસર મૂકી પુરું થયું, પરંતુ યઝીદી ઇસ્લામો પુરી ન થઇ. જેઓના મુખારક હાથોમાં સત્યનો અલમ હતો, આલમના રક્ષણની અને સત્યની રખેવાળી જેમના શીરે હતી એ તે સમયના મદાન ઇમામ હ. ઇમામ હુસેન અ. સ. એ મોમિનો, ધર્મ અને સત્યના રક્ષણ કાળે યઝીદિયતનો-શયતાનિયતનો સમનો કયો અને ધર્મનું રક્ષણ કયું ને ધર્મ આળે પણ જીવંત છે. પાક ઇમામ અને તેની પાક આલને ખીટાવી દેવાની યઝીદની મિથ્યા કાશિશો મિથ્યા બનીનેજ રહી, યઝીદ મટી ગયો, તેનો નાશ થયો પણ ઇમામતની આલ ચાલુ રહી, ઇમામતનો સુર્ય પ્રકાશતો રહ્યો અને સદા પ્રકાશતો રહેશે. પાક ઇમામોનું કાર્ય અને તેમની વિરાટ શક્તિનો પરિચય એટલેજ હ. ઇમામ હુસેન અ. સ. નું મદાન જીવન કે ને દિવ્ય જીવનમાંથી સમગ્ર વિશ્વને ઇમામ અને ઇમામતની શક્તિ અને શાનના આળે લગ્નરો વરસોથી દર્શને થઈ રહ્યા છે અને સદા થતા રહેશે.

ઉમ્વી ખલીફાઓ

કુલે ૧૪ ઉમ્વી ખલીફા થયા હતા જેમની અનુક્રમ સંખ્યા નામ આગળ ક્રાઉનસમ આપવામાં આવી છે.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ZAIN-UL-ABEDIN

(A. H. 61-94)

..... 0.....

(3)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ ઝયનુલઆબેદીન અ.

(હિજરી સન ૬૧-૯૪)

જન્મ

હઝરત ઇમામ શાહ ઝયનુલઆબેદીન અ. નો મુબારક જન્મ ગુરવાર તા. ૫મી રાબાન હિજરી સન ૩૮ માં મદીના શરીફમાં થયો હતો. આ વખતે હઝરત ઇમામ અલી અ. ની વૃધ્ધાવસ્થા હતી. આપશ્રીના જન્મના બે વર્ષ બાદ હઝરત ઇમામ અલી એ જોમો સિકાયો હતો હઝરત ઇમામ કુસેન અ. એ જોમો સિકાયો તે વખતે આપશ્રીની ઉંમર ૨૩ વર્ષની હતી અને આપશ્રી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા.

નામ અને લકબ

હઝરત ઇમામ શાહ ઝયનુલઆબેદીન અ. નું મૂળ નામ 'અલી' હતું. આપશ્રીની કુનિયત (નામસંજા) અબુ મુહમ્મદ અને અબુલ હસન હતા. 'અબુલ અહમ્મદ' જેવા આપના અન્ય બહુ લકબો છે. મળે ખલકાને આપનો લકબ 'ઇન્નલ ખયરતીન' પણ જણાવ્યો છે, પરંતુ આપશ્રી 'ઝયનુલઆબેદીન' ના લકબથી જ મમશકુર છે.

હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. ના માતૃશ્રી

હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. ના માતૃશ્રી સાસાનિયન વંશના છેલ્લા જરથોસ્તી બાદશાહ યઝ્દેઝ્દ બિન શહરિયાર બિન નૌશિરવાનના શાહઝાદી હતા. એમનું મૂળ નામ 'શાહે ઝનાન' હતું. હઝરત ઇમામ અલી અ. એ પાછળથી "શહેરઆનુ" નામ રાખ્યું હતું. (૧) ઇસ્લામી ઇતિહાસમાં એવણુ એજ નામે વિખ્યાત છે. હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. નો જન્મ થયા પછી સુવાવડમાં જ એમની વફાત થઈ હતી. (૨).

૧ તેમના અરબસ્તાનમાં આવવા માટે ઇતિહાસમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અમીરલ મોમીનીન હઝરત અલી અ. તરફથી ખુરાસાનના એક ભાગની હકુમત માટે મોકલાવવામાં આવેલ હારીસ ઇબ્ને અબિર સાથે ઇરાનના છેલ્લા સમાદ યઝ્દેઝ્દ બિન શહેરવારની બે પુત્રીઓ મદીવામાં આવી હતી. શાહે ઝનાન નામની પુત્રી હઝરત ઇમામ કુસેન અ. સાથે પરણી અને જેમના પિટે ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. જન્મ્યા અને બીજી પુત્રી પ્રથમ ખલીફા હઝરત અબુબક્રના પુત્ર મુહમ્મદને પરણી, જેના પિટે હાસિમ જન્મ્યા. (શામુસો, જિલ્લ ૩૯, પૃષ્ઠ ૪)

૨ નાસિખુત-તવારિખ ઓયુને અખબારે રિઝા, તઝકિરતુલ અહમ્મા, ઇત્યાદી ઇતિહાસોમાં આ બાબત સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવી છે.

૩૫ અને રંગ, તેમજ ગુણ અને જ્ઞાનનું વર્ણન.

હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. તું શરીર પાતળું પણ મધ્યમ કદનું શુરવીરતાની અચળ સ્વાધી આપે તેવું આપના દાદાશ્રી હજરત ઈમામ અલી અ. થી પણોલાગે મળતું આવતું હતું.

આપશ્રી ધણીજ સદનશીલ હતા. વાણી ગૌરવશીલ હતી. સાદા ભોજનનો આહાર કરતા. સેવકો ઉપર પ્રેમ રાખતા, દુઃખીઆઓને સહાય કરતા અને દાન કરવામાં ધણીજ ઉદાર હતા. દેમેશી સાદા અને ફેટલાક વખતે ઉમદા વસ્ત્રો પણ પહેરતા હતા.

રાજદારી ધટનાઓને અંગે મદ ધર્મ મયેલ ધર્મજ્ઞાનની પ્રશંતિને આપશ્રીએ પુનઃ સજીવન કરી હતી. ધર્મજ્ઞાન સંબંધે સવાલોનો અને ગૂચવણોમાં વિષયોનો 'રાસેખુન શીલ હલમ' તરીકે આપ ખુલાસાઓ આપતા હતા. ઈમે લદુની (પ્રેરણા જ્ઞાન)ના જીવંત ઝરણા આપની પવિત્ર આત્માથી ઝરતા હતા, જેનો ફેડ ખુદની ખલકતને આપે પહોંચાડ્યો હતો. શેખ અંતારે હ. ઈમામને સુશી મંજૂના એક તારલા તરીકે વર્ણવ્યા છે બીજા મહાન 'મુતકલ્લીમ' ઈસ્લામી તત્વજ્ઞાનના જોડા અબ્બાસી, હસન-અંસરી પણ હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. સાથે જ્ઞાન જોષ્ટી કરી, આપના જ્ઞાનથી દિગ્મુદ થયા હતા. હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. ના વિશાળ જ્ઞાન વિષે આવા અનેક દ્રષ્ટાંતો આપના જીવનચરિત્રના પુસ્તકોમાંથી મળી આવે છે. હજરત ઈમામ અલી અ. પેટે, હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. કાવ્યપ્રેમી પણ હતા, અને પ્રસંગોપાત કાવ્યરચના કરતા હતા, એ કાવ્યમાં જોડી શિખામણો આદિના હાયા અંકિત થયેલી છે. જગત જનોની બેવકાઈ અને આપના પિતાશીના સાથે ચલાવવામાં આવેલ દુષ્ટ વર્તન માટે કટાક્ષ અને બેદબર્માં શબ્દોનીયે તેમાં નોંધ છે. હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. ના પુષ્કળ બોધવચનો હજુ પણ મળી આવે છે.

કુદમાં આપેલો ઇતિહાસીક ખુતબો.

હજરત ઈમામ હુસેન અ. ની ફેદિક વિદાય પછી, હજરત ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. અને કુદખીઓને જોડે પર સવાર કરી ઉમર બિન સાદ અને શિમ્મ જિલ જોશન સાથે કરબલાથી કુદા લઈ જવામાં આવ્યા હતા. કુદા પહોંચ્યા પછી કુદાવાસીઓનું દિલ બરખાં આવ્યું અને તેઓ રડવા લાગ્યા કુદાવાસીઓના આ રુદરનો અવાજ હ. ઈમામ અયુસઅબેદીન અ. ના કાને આવ્યો ત્યારે આપશ્રીએ તેઓને ખામોશ રહેવાનું કહી તેમને સંબોધીને ફરમાવ્યું: "અય લોકો! હું હુસેન બિન અલી છું અને અબિ તાલિબનો પુત્ર છું, જેમને કરબલામાં શહીદ કરવામાં આવ્યા અને તેમના કુદખીઓને યઝીદી રૌનની દેખરેખ તળે અહીં લાવવામાં આવ્યા છે. એ બધું તમારી બેવકાઈને લઈને થયું છે અને હવે રડવાથી શી ફાયદો છે? હું તમને ખુદાના સોગંદ આપીને પૂછું છું કે, શું તમોએ મારા પિતાને પત્રો લખીને બોલાવ્યા નહોતા અને તેમના હાથ ઉપર 'અયઅત' કરી નહોતી? તે પછી તમોએ પોતાનું વચન તોડી અને તેમના સામે લડાઈ લડી અને શત્રુઓના હાથો મજબૂત કર્યા નથી? આ તમોએ આખરત માટે કેવું ખરાબ લાગ્યું તૈયાર થયું છે! અને કેવો કુમાર મેળવ્યો છે! તમો કેવું મોઢું લઈ અલ્લાહના દરબારમાં જશો અને કષ આંખોથી હ. નબી મુહમ્મદ (સ.)ને જોશો? જ્યારે તેઓ તમને પૂછશે, કે, "મારી ઈતરતને તમોએ શા માટે શહીદ કરી અને તેમનું સન્માન નળવ્યું નહિ? શું તમો મારી ઉમ્મતમાં નહોતા?" તો તમો શું જવાબ આપશો? અમે દુઆ ફરમાવીએ છીએ કે ખુદા તેઓ ઉપર કૃપા

કરે, જેઓ ખુદા, રસૂલ અને અહલેબયતના હકમાં અમારી સાંખામણ સ્વીકારે છે!"

સાંખણી બધાં કહેવા લાગ્યા : અમે બધાં આપની હકને બણીએ છીએ અને આપની તાબેદારી વાળા સમજીએ છીએ. આપ જે હુકમ આપશો તે બબવી લાવી શકીશો. ખૂનનો બદલો લઈશું!"

હા. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ લોકોનો આવો જવાબ સાંભળીને કહ્યું :— "હવે હું તમારા સોગંદનો વિચાર કરીશ નહિ. હું તમારી જાનીતિ બાંધું છું. મારા પિતાને જે વર્તન ચલાવવામાં આવ્યું છે તે મને યાદ છે. હું માત્ર એ વાત ઈચ્છું છું કે તમે અમને સાથ આપો નહિ. તેમજ અમારા શત્રુઓને પણ સાથ નહિ આપો, તમો તટસ્થા બનવો એજ તમારા માટે લાભદાયી છે." આટલું કહીને તેઓથીએ ખુલ્લો પૂછ્યો કર્યો. (૧)

અહલેબયત કહાં આવ્યા પછી બીજા દિને ઇબને ઝિયાદે 'કસરલ ઇમારત'માં દરબાર ભર્યો બહુ કુરીઓ પણ હાજર હતા. ત્યાં અહલેબયતને દરબારમાં લઈ જવામાં આવ્યા અને ઇબને ઝિયાદના દરબારમાં હા. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન (અ.) સાથે કેટલાક સવાલ જવાબ થયા પછી અહલેબયતને દરબારમાંથી વિદાય કરવામાં આવ્યા.

નૂરની સર્વવ્યાપકતા

આ પછી કાફલો શામમાં આવી પહોંચ્યો પછી યઝીદના દરબારમાં અહલેબયતને લઈ જવામાં આવ્યા. યઝીદે હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. બણી મોઢું કરીને કહ્યું : "તમારા પિતાએ મારી બાદશાહી મેવાનો વિચાર કર્યો હતો. મારો હક તેવજો ઝોળખ્યો નહિ અને લડાઈના પરિણામનો વિચાર કર્યો નહિ." આ પ્રસંગે દરબારની બહાર નોખત વાંચતી હતી. યઝીદે હા. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. સામે જોઈ કહ્યું :— "સાંખણો, આ મારી ને મારા બાપની બાદશાહતની નિશાની છે!"

હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. મૌન રહ્યા થોડો વખત બાદ અજાન પોકારાઈ તે બણી ઇશારો કરીને હા. ઇમામે યઝીદને કહ્યું :— "લે સાંખણ! અમારા બાપદાદાની બાદશાહતની નિશાની આ છે અને તું તારા પિતા સહિત સધળા તે સામે માયું બુકાવે છે." (૨)

દરબાર બરખાસ્ત થયો અહલેબયત ઉપરના બંધનો કસાડી નાંખવામાં આવ્યા અને હરમનો મહેલમાં મોકલી દેવામાં આવ્યા.

એક ઇતિહાસકાર લખે છે કે હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. ના શામના રહેઠાણ દરમ્યાન યઝીદે એક કુશળ બાંધણકાર (ખતીબ) ને હઝરત ઝયનુલઆબેદીન અ. ના બાપદાદાનો દાવો બહેર કરવા અને ઉમ્મી રાજ્ય વિરુધ્ધના બળવાના પરિણામનું વર્ણન કરવાનું કહ્યું. ખતીબ મિખર પર ચઢી એ મતલબનો ખુલ્લો બધો લેના ઉતરવા પછી હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. મિખર પર ગયા અને હેઠળ મુજબનો ખુલ્લો આપ્યો :— "આ સભામાં હાજર રહેલાઓ

૧. સ્વાનેહ લિખી ઇમામ ઝયનુલ આબેદીન (અ) પૃષ્ઠ ૧૪-૧૫

૨. ખાલ હસન નિઝામી કુત-મોકદરમ નામા પૃષ્ઠ ૧૨૦-૧૨૮

જે અમને ઓળખે છે, તેઓને અમારી ઓળખાણ આપવાની જરૂર નથી. પરંતુ, જેઓ અમારી નસલને જાણતા નથી તેઓને હું જણાવું છું કે, હું ઇસ્લામના સ્થાપકનો નવાસો છું. હઝરત અલી મુરતઝા અને જનાબ કાતિમા આદરાના પૌત્ર અને હ. ઇમામ હુસેન (અ.) નો પુત્ર છું. સર્વ પ્રકારના ઉત્તમ સદગુણો અમારામાં પરિપૂર્ણતાની હદે પહોંચેલા છે. અમને એવો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે કે જે કોઈને અપાયો નથી. જ્યારે જોવા શરિફતા અમારા ધરમાં ઉતરતા હતા, અને આસમાની કિતાબ અમારા ધરમાં નાજિલ થઈ છે.”

હ. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ અહિં સુધી પુતળો આપ્યો. તેવામાં હાઝર, રહેલાઓ ઉપર તેની બારે અસર થયેલી જણાઈ. લોકોની લાગણી, યજીદ વિરુદ્ધ ઉશ્કેરાવા લાગી. મઝબહાદ વધી પડતાં યજીદને લાગ્યું કે, ક્યાંય અત્રે તોફાન ન થઈ જાય. એવું વિચારી તેણે મોઅઝમીનને અજ્ઞાન આપવાનો દુકમ કર્યો. હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ પુતળો બંધ કર્યો.

મદીનામાં બળવો-યજીદનું મરણ

શામમાં ફેટલાક વખત રોકાયા પછી હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન મદીને આવ્યા અને ત્યાંજ રહેવા લાગ્યા. કરબલાના પુષ્પ પછી હ. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. શાંત અને સંસાર વિરક્ત થઈ પોતાનું જીવન નિર્મમન કરવા લાગ્યા. કોઈ પણ પ્રકારની રાજ્યદારી બળવળમાં જોડાયા નહિ. હઝરત ઇમામ અલી અ. અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. પ્રત્યેની કુશાવાસીઓની ખેવફાઈ રાતદિન આપને અંતરમાં સાલ્યા કરતી હતી. કુરીઓ ઇમામને ઇમામ તરીકે ઓળખનાર નહોતા. ફેવળ હઝરત પયગમ્બરના કુટુંબીઓ તરીકે એમને સહાય કરવા તૈયાર થતા હતા. પરંતુ સમયનું ચક્ર ફરી જઈને સામનો કરવાનો વખત આવી લાગતા તેઓ શીરુ જની જઈ સત્યનો ત્યાગ કરી પીઠ-ફેરવી માસી જતા. એવા ખેવફા લોકો ઉપર હવે વિશ્વાસ મુકવા હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. બીહુલ તૈયાર ન હતા. આ સમજના કારણોની આપના ઉપર જાંડી અસર થઈ હતી, જેથી બહાર જીવનમાં શામ નહિ લેતાં, આપશ્રી એકાંતમાં રહીને ઇસ્મેદીન તથા મુરીદાની પ્રગતિની પ્રવૃત્તિમાં રચાપચ્યા રહેતા હતા.

કરબલાના છેલ્લા અત્યાચાર પછી લોકોનાં મન ઉશ્કેરણીભર્યા અને ચંચળ બન્યા હતા અને ફેટલાક અમગધ્ય લોકોના મનમાં યજીદી દોરનો અંત લાવવાના વિચારો ધોળાયા કરતા હતા. એ લોકોને યજીદી મવનરોની આપખુદી અને અપ્રમાણિકતાથી વધારે પ્રોત્સાહન મળ્યું. મદીનામાં યજીદનો પિત્રાઈ ઉસમાન બિન મુદમ્મદ આ સમયે મવનરે હતો તેનો સ્વભાવ અત્યંત ક્રૂર હતો. સત્તાનો તેને અતિશય મંદ હતો. રાતદિન અનીતિના કાર્યમાં તે ફૂંભેલો રહેતો અને યજીદી રાજ્યઅમલનો પ્રભાવ ખેસાડવાની નિરંતર કાશિશ કરતો હતો. ઘણા લોકોના મન એના વર્તનથી દુભાયેલા હતા. આ પરિસ્થિતિને લઈ અબ્દુલ્લા બિન હન્ઝલા નામના એક અગ્રેસરે યજીદી સત્તા સામે ‘માયુ’ ઉચ્ચકયુ’ અને તે પોતાના નામની સત્તા લોકોમાં ખેસાડવા લાગ્યો. અબ્દુલ્લા બિન હન્ઝલાનો ઇરાદો જાણી લઈને મન્ઝર બિન બુબેર નામનો એક ખીજો શખ્સ તેને મળ્યો અને તેને એવી સલાહ આપી કે, “હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ના નરે અશ્મ હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. છે. તેઓશ્રી ઝમાનાના ઇમામ છે. આપણે તેઓની ગુલામીનો દમ ભરનારા છીએ. આપથી વધુ માનવંત વ્યક્તિ આજે જગતમાં એક પણ નથી અને કોઈ આપનું સ્થાન પણ લઈ શકે એમ નથી. પ્રથમ એ વિષયમાં આપ નામદારનો શી વિચાર છે તે આપણે જાણી લેવું જોઈએ.”

મન્ઝર બિન ઝુબેરની સલાહ અબદુલ્લાહ બિન હન્ઝલાને ઠીક લાગતાં બન્ને જણાં મળીને હઝરત ઇમામ ઝૈનુલઆબેદીન અ. ની હુજુરમાં આવ્યા અને અરજ કરી કે “યા મોલા! અમે યઝીદ સાથે યુધ્ધ કરી આપના પિતાશ્રીનો બદલો લેવા તૈયાર થયા છીએ. આપ કૃપા કરી અમારી આગેવાની સ્વીકારો!”

હઝરત ઇમામ ઝૈનુલઆબેદીન અ. એ ફરમાવ્યું :— “અબદુલ્લાહ અને મન્ઝર! તમારી લાગણી અને વફાદારી જોઈને હું ધણેજ ખુશી થયો છું, પરંતુ હું તમે અમારા દાદાશ્રી અને પિતાશ્રીના સમયના બનાવોથી અબલ છો? હું એ પ્રસંગો તમોને યાદ નથી? હું કુશીએ પ્રથમ સાથ આપી પાછળથી ખેવફ થયા નહોતા? હું ખારજીઓની કથની કમકમાટી ઉપભવનારી નથી? છતાં તમારો છેવટનો નિર્ણય બળવો જગાડવાનો હોય તો અમે મદીના છોડી ચાલ્યા જઈશું અને જ્યાં શાંતિ હશે ત્યાં રહીશું.”

હઝરત ઇમામ ઝૈનુલઆબેદીન અ. ના શબ્દો સાંભળી અબદુલ્લાહ બિન હન્ઝલા અને મન્ઝર બિન ઝુબેરે રૂબરૂ લીધી પરંતુ, તેઓના વિચાર બદલાયા નહિ અને તેઓએ યઝીદ સાથે બળવો જગાડવા માટે ચળવળ ચલાવી લોકોને ઉશ્કેરી મૂક્યા અને શહેરમાં ખુનામરડી સર થઈ. તે દરમિયાન અબદુલ્લાહ બિને હન્ઝલા આગળ વધતો ગયો. યઝીદે તેનું આગળ વધતું બળ તોડી પાડવા મુસ્લિમ બિન અકબાને રવાના કર્યો એક વિશાળ મેદાનમાં બન્ને લડકરનો ભેટો થયો અને ખૂબ જોરથી યુધ્ધ ખેલાવા માંડ્યું. યઝીદી સૈન્યની પ્રબળતા આગળ અબદુલ્લાહ બિન હન્ઝલાથી ટકી શકાય નહિ અને તે હાર્યો. એના સાથીદારોની મોટી સંખ્યાનો પણ સંહાર કરવામાં આવ્યો. વિજયના પોકારો કરતું મુસ્લિમ બિન અકબાનું સૈન્ય તે પછી મદીના નગરમાં દાખલ થયું અને શહેરમાં ભૂટકાંટ કરવા લાગ્યું. ત્રણ દિવસ સુધી મદીનામાં કત્લેઆમ ચાલી. (૧) દશ હજાર લોકોનો આ કત્લેઆમમાં વધ કરવામાં આવ્યો. જેમાં સ્ત્રી, પુરુષો, બચ્ચાઓ, સહાબીઓ, મુહાજરીનો, ઉલ્મા અને તાબેઈનનો પણ સમાવેશ થતો હતો.

હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ બળવામાં મરવાનાં હરમને બળવાખોરોનાં આક્રમણથી બચાવી લીધા હતા. મદીના ઉપરાંત શામ, દમિસ્ક, કુશ વિગેરે રથજોએ પણ ફસાદ થયા અને અરાજકતા ફેલાઈ ગઈ, એટલુંજ નહિ પરંતુ ખાનએ કાબા અને મસ્જિદુલ હરામને પણ ખુસ્કાન થયું અને ઘણી ખાનાખરાબી થઈ.

આ ઘટના પછી મદીનાવાસીઓ પાસેથી બચત લેવામાં આવી. “રવાનેહ ઉમ્મી ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ.” ના કેતાં, ઇતિહાસિક મંથોનો હવાલો આપી જણાવે છે કે, હું ખુદાની શાન છે! મુસ્લિમ બિન અકબાએ હઝરત ઇમામ ઝયનુલ આબેદીન અ. ને બચત કરવાનું તો કશું નહિ પરંતુ ઘણીજ ઇઝત આપી આપના સાથે સારામાં સારો વર્તાવ કર્યો. આ યુધ્ધ પછી યઝીદ મરણ પામ્યો.

મકકામાં અબદુલ્લાહ ઝુબેરનો રાજ્યરંગ

આ બનાવ પછી અબદુલ્લાહ બિન ઝુબેરને સારી તક મળી અને પોતાની લાંબા સમયની ઇચ્છા હવે પાર પડી એમ જાણીને તેણે મકકામાં પોતાની સત્તા ખેસાડી દીધી. અબદુલ્લાહ બિન

મુબેરના નામનો ખુબો મક્કા ઉપરાંત મિસર અને સામમાં પણ બહુવામાં આવ્યો, ઈરાકમાં તેનો બાઈ મુસઅબ બિન મુબેર તેના વતી અમલ ચલાવવા લાગ્યો.

હજરી સન ૧૬ માં હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા, અને તેમના કુટુંબને તથા કુશના ૭૦ અગ્રમણીઓને પોતાની પાસે બોલાવી અબદુલ્લા બિન મુબેરે બચત કરવાનું કબાલુ કર્યું. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા હજરત અલી અ. ના પુત્ર હતા અને હજરત પ્રમામ હુસેન તથા હજરત હસનના સાવકા ભાઈ થતા હતા. તેમણે અબદુલ્લાને ખૂલ્લે ખૂલ્લું જણાવી દીધું કે, “જ્યાંસુધી આમ પ્રજાવર્ગ તમારી બચત નહિ કરે ત્યાંસુધી અમે તૈયાર નથી.” આ ઉપરથી અબદુલ્લા મુબેર અને મુહમ્મદ બિન હનફિયા વચ્ચે બોલચાલ થઈ. આ દરમ્યાન એવા સમાચાર આવ્યા કે, મુખતાર બિન અબુ ઉબૈદા સકરીએ કુશ ઉપર કબળો કરી લીધો છે અને તે હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાના નામની બચત લઈ રહ્યો છે. ઇબ્ને મુબેરે આ ખબર પછી વધારે કબાલુ ચલાવી ઝમઝમના કુવા પાસે આજુબાજુ લાકડાઓ ગોઠવી હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા અને તેમના સાથીઓને કેદ કરીને સંઘળાને જીવતા બાળી નાખવાનો સમય મુકરર કર્યો.

પરિણામે હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાએ પોતાના એક માણસને ખાનગી રીતે કુશ મોકલી મુખતારને પોતાની રિયતિ વર્ણવી. આ પરથી મુખતારે અબુ અબદુલ્લાહ જફલીને ઘોડેસવાર રોન્ય આપી રવાના કર્યો. અને તેની કુમકે ખીજી રોન્ય મોકલાવ્યું. અબુ અબદુલ્લાહ જફલી દોડસો સવારો સાથે મક્કામાં દાખલ થયો. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા અને તેમના સાથીઓને જીવતા બાળી મૂકવામાં માત્ર થોડોજ વખત બાકી રહ્યો હતો. એટલામાં અબુ અબદુલ્લા જફલી ધસી આવ્યો. ઇબ્ને મુબેરના રોનિકો નાસી ગયા અને હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાને છોડવી લઈ અને લડાઈ કરવા લસકરે આજા માંગી. કુમકમાં ખીજા ચાર હજારનું લસકર પણ આવી પહોંચ્યું. ઇબ્ને મુબેર કરી મર્યો. આ પછી હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા “શોઅબે અલી” નામની જગ્યામાં જતા રહ્યા.

એક તરફ આ બની રહ્યું હતું, જ્યારે બીજી તરફ અબદુલ્લાહ મુબેરનો ભાઈ મસઅબ બિન મુબેર મુખતાર સાથે લડી રહ્યો હતો. હ. પ્રમામ હુસેન અ. ની શાહદતના બદલા માટે તેઓ અહિં લડી રહ્યા હતા. મુખતારના માર્યા જવાના અને મસઅબ બિન મુબેરે કુશ પર કાબૂ મેળવી લીધાના સમાચાર મળ્યા. મક્કામાં અબદુલ્લાહ બિન મુબેરને આ સમાચાર મળતાં તેણે હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાને મક્કા છોડી જવા કહ્યું અને તે પછી હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા મક્કા છોડી ગયા, અને ઇબ્ને મુબેરના મરણ પામતા સુધી તેઓ માજા આવ્યા નહિ.

ઈમામની આશ્ચર્યકારક ઉદારતા

મદીનામાં વાંતાવરણ શાંત થયા પછી મક્કામાં અબદુલ્લા બિન મુબેરના મુકાબલા માટે દમિરકથી હસન બિનનમીર નીકળ્યો. તેણે મક્કા ઉપર મારો ચલાવ્યો, અને અબદુલ્લા બિન મુબેરના રોનિકો બચાવ કરી રહ્યા હતા આ મુખ્ધ ચાલતું હતું. તેમાં હસીન બિન નમીર સમાધાન માટે ચર્ચા શરૂ કરી પરંતુ તેમાં તેને સહજતા મળી નહિ. અને સામનો રાજનમર દમિરકથી તેને કાંઈ રખડ કુમક નહિ હોવાથી હસીન દમિરક ઉપડી જવા ચાલતો હતો પરંતુ ધાસચારો ખૂટતાં તે તેની શોધ કરવા લાગ્યો.

હસન બિન નમીર માર્ગમાં એક નવજવાન અરબને ઊંટ પર સવાર થઈને જતાં જોયો. તેના સાથે ધાસચારાના ઊંટો પણ હતા. હસીને તેની આગળ જઈને ધાસચારો ખરીદવાની પોતાની

પ્રજા દર્શાવી, પરંતુ પેલા અરજ નવજવાને તેની કાંઈ પણ કિંમત લીધા વિના તે ભેટ આપ્યો. એક અભયપુરા પુરવની ભેટથી હસીને અભયખી પામ્યો. તેણે પૂછ્યું :— “આપ કાણ છો?” હું ઇમામ અયનુલઆબેદીન અ. એ હું” એવી ઓળખાણ પેલા અરજે આપી અને હ. ઇમામે તે કાણ હોવા વિષેનો સામો પ્રશ્ન પૂછ્યો. હસીને ખિન નમીરે પોતાની ઓળખાણ આપી અને હઝરત ઇમામ અયનુલઆબેદીન અ. ને કહ્યું :— “યા ઇન્ને અક્બર યઝીદ મરણ પામ્યો છે. એ આપે સાંભળ્યું હશે. જગત ખલીફ વગર ખાલી છે. આપ મારી સાથે, શામ પધારો હું આખા ઇસ્લામી જગતના તમને ખલીફ બનાવીશ. ત્યાં હું આં મારા પાંચાકબાર સાથીઓ આપની ગયઅત કરીશું. ઇરાકીઓ ખાન યુરીઆ વગેરે આંમને કબલપાસ આંને મેંવશ નથી.”

હસીને ખિન નમીરના આ શબ્દો સાંભળી ધાસના બારા તેની આગળ ફેંકી દીધે હઝરત ઇમામ અયનુલઆબેદીન અ. એ કહ્યું :— “અમે કોઈની ગયઅત લેવા માગતા નથી.” આટલું કહી જીંટ દોડાવતા તપાથી રવાના થઈ ગયા. હસીને ખિન નમીર બની હાંસમની ઉદારતા બોધને અભયખીમાં ગરકાવ થઈ ગયો.

મુઆવિયા ખિન યઝીદનો અંતરનાદ

યઝીદનું મૃત્યુ દિવસે સન ૬૩ માં થયા પછી તેનો પુત્ર મુઆવિયા ખિન યઝીદ રાજ્યગાદી પર આવ્યો, પરંતુ તેણે લોકમેદની વચ્ચે જાહેર કર્યું કે, એ રાજગાદી ઉપર મારો કરો દક નથી. એના ખરા હકદાર હ. ઇમામ અયનુલઆબેદીન છે. એ સમયે હું આ રાજ્યસત્તા સ્વીકારવા તૈયાર નથી. તેના આવા શબ્દોથી લોકો રોષે બરાણા અને બની ઉમેયાના લોકો તો ખાસ કરીને તેની સામે છોડાઈ પડ્યા. તેના આવા સત્ય કથનથી સધળા તેની વિરુદ્ધ થઈ ગયા. આવી સ્થિતિ વચ્ચે કેટલાક લોકોએ મુઆવિયા ખિન યઝીદને પૂછ્યું :— “તમે આ પદ ગૃહસ્થ કરતા નથી તો પછી તમારી જગ્યાએ કોની નિમણૂંક કરો છો?”

મુઆવિયાએ નિમણૂંક કરવાનો પણ ઇન્કાર કરી જણાવ્યું : મારા પાપદાદાએ જનાબ રસુલ સ. ની ઇતરતને શહીદ કરી, તેમનો દક જિનવી લઈ જે અધોર પાપ કર્યું છે, એવા અધોર પાપમાં હું સામિલ થવા નથી ઇચ્છતો. અને તે સમયથી તે એકાંતમાં રહેવા લાગ્યો અને કદી પણ ઘરમાંથી બહાર નીકળ્યો નહિ. (૧) એમ કહેવામાં આવે છે કે, તેને મેર આપવામાં આવ્યું હતું, આ બનાવ બન્યા પછી માત્ર ચાલીસજ દિવસ તે જીવવા પામ્યો હતો.

મરવાનીઓના રાજઅમલમાં

બીજા મુઆવિયાના મરણ પછી અમીર મુઆવિયાના વંશની સમાપ્તિ થઈ અને તેના કાકાઈ વંશજ મરવાનીઓ રાજ્યસિંહાસને આવ્યા. તેનો પહેલો બાદશાહ મરવાન ખિન હકમ થયો. તેણે સાત વર્ષ અને સાત મહિના પચાંત રાજ્ય ભોગવ્યું. મરવાન હઝરત ઉસમાનના સમયમાં તેમનો સલાહકાર હતો અને લાંબા વખતથી બાદશાહતની લાલસા રાખતો હતો. અંતે તે પોતાના હેતુમાં સફળ થયો. અમીર મુઆવિયાએ મહુદા અમરૂર્વક નાખેલી બાદશાહતનું ફળ મરવાનીઓએ આપ્યું. મરવાન ખિન હકમના મરણ પછી તેના દીકરા અબ્દુલમલિક ખિન મરવાને રાજ્યપદ ધારણ કર્યું. તેણે હઝરત ઇમામ અયનુલઆબેદીન અ. ને કેદ કરવાનો હુકમ બહાર પાડ્યો હતો.

કવિ ફઝલ અને હિશામ

હઝરત ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. ની પ્રશંસામાં કવિ ફઝલે લખેલો કસીદો પણ આપના જીવનની રસમામગીની એક સુંદર કહી છે. આ કસીદાથી હ. ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. ને ઇમામ તરીકેનો મદિમા અથવા સમક રીતે પ્રગટ થાય છે. કવિ ફઝલે પુરું નામ અબુ હસન બિન ગાલિબ હતું. તે તમીમી કબીલાનો હતો. ફઝલ એનું તખલ્લુસ હતું. એક વેળા હિશામ બિન અબુલુલ-મલિક ઉમવી પોતાના ખિલાફતકાળ પહેલા ચાત્રા કરવા ગયો ત્યારે લોકોની બીડમાં તેને કયાંયે જગ્યા ન મળતા આ સમયે નિહાળવા માટે એક જગ્યાએ તે બેસી ગયો. હ. ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. પણ એ રથને હતો. આપ જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં ત્યાં તેમના માટે લોકો ધણીજ જમીની જગ્યા કરી આપતા. ઇમામની આટલી ઇજ્જત થતી જોઈ એક અબુલુલુ શામીએ હિશામને પૂછ્યું: “આ શામી શખ્સ છે, જેને આટલું બધું સન્માન આપવામાં આવે છે?” હિશામનો વિચાર થઈ પડ્યો કે એ ખરી વાત કહી દેવામાં આવશે તો કદાચ શામીએ પોતાના વંશને જોઈ સન્માનીય સમજશે અને રાજ્યપ્રભાવ જતો રહેવાનો ભય જીભો થશે; એટલે તેણે પોતાની અભિપ્રાય પ્રગટ કરી કે, “તે કદાચ મક્કા, મદીના કે વમનનો કાંઈ શખ્સ હશે!”

કવિ ફઝલે શામીએનાં ટોળામાં હાજર હતો. આ શબ્દો સાંભળી તેને ઉકળાટ થઈ આવ્યો. તેણે પેલા શામીને કહ્યું: “હિશામને શું પૂછો છો? મને એ સવાલ પૂછો! હું તેમને સારી રીતે જાણતું છું.” આટલું કહીને તેણે પોતાનો શિદ્ધ કરીદો કહી સંભળાવ્યો જે ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ હોઈ આજે પણ જનતા તેનું વાંચન કરે છે.

આ કસીદો સાંભળીને હિશામને ઘણો કોષ મળ્યો. તેણે કહ્યું—“હ. ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. ની પ્રશંસા તે આજે કરી છે, તેવી કદી પણ અમારી તારીફ કરી નથી.” કવિ ફઝલે ઉમવી દરબારમાં આવતો જતો હતો, તે બિનાને અબુલક્ષીને હિશામે આ શબ્દો કહ્યા હતા.

કવિ ફઝલે જવાબમાં જણાવ્યું છે. અમીર! તારો નાના એવલુશીના નાનાથી જેવો હોત હઝરત અલી ને જનાબ હાતિમાનો જે મરતબો છે, તે તારા માતાપિતાનો હોત તો અવશ્ય હું તારી એવી પ્રશંસા કરત.”

હિશામે તે પછી ઉમવી દરબાર તરફથી કવિ ફઝલને અપાત્ર વર્ષાસન બંધ કર્યું અને મક્કા મદીના વચ્ચે આવેલા અરઝાન નામના એક સ્થાનેમાં કેક પૂરવામાં આવ્યો. હ. ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. ને આ ખબર પડતા બાર હજાર દિરહમ કવિ ફઝલને મોકલાવ્યા. કવિ ફઝલે અહેસાન માનીને પાછા વાળતા કહ્યું: “મેં આ કસીદો માત્ર અલ્લાહ અને તેના પયગમ્બરની પ્રસન્નતા માટે જ કહ્યો છે. પૈસા મેળવવાની લાવનાથી આ કાર્ય મેં કર્યું નથી!”

હઝરત ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. એ તે રકમ પાછી કવિ ફઝલ પાસે મોકલાવીને જણાવ્યું કે, “ઇમામ જે રકમ એકવાર બક્ષિસ કરે તે પાછી લેતા નથી. એટલે એ રકમ તારે કબૂલ કરવી જોઈએ.” હ. ઇમામના આગ્રહથી આ રકમ કવિ ફઝલે કબૂલ રાખી. મજકૂર કવિને ઉમવી ખલીફ હિશામના પિતા અબુલુલમલિક તરફથી વાર્ષિક ૧૦૦૦ દિરહમ સાલીઆલું મળતું હતું. આ ઘટના પછી તેને કારગૃહમાં પૂરવામાં આવતા તેણે ખલીફના નિંદા કાવ્યો રચવાનું શરૂ કર્યું પરિણામે તેને બસરામાં દેશપાર કરવામાં આવ્યો, તે પછી તેને હ. ઇમામ અબુલઆબેદીન તરફથી બમણું વર્ષાસન તેના મરણ પર્વત ૪૦ વર્ષ સુધી મળતું રહ્યું હતું.

કારસી બાપાના બાણીતા કવિ મોહાના અબદુરરહમાન બાગીએ ઉપર વર્ણવવામાં આવેલી ઘટનાના વર્ણન સાથે કસીદનો કારસી તરબૂનો કર્યો છે. પણ મૂળ અરબી કસીદો મલો બાનો છે. અને કસીદમાંથી ચૂરેલા શેરોનો તરબૂનો હેઠળ આપવામાં આવે છે :-

આ એક એવી વ્યક્તિ છે કે જેના પગલાને મકકાની પથરાળ ભૂમિ ભણે છે. ખાનએ કાબા હરમ પણ તેને ઓળખે છે.

અલ્લાહના સમજા બંધઓથી જે શ્રેષ્ઠ છે એવા પિતાનો તે પુત્ર છે. તે પરહેઝમાર, માનનીય અને પવિત્ર નર તરીકે બાણીતો છે.

હઝરત પયગમ્બર તેના નાનાથી છે. જ્યાં સુધી લેખિની રહે ત્યાં સુધી ખુદાની કૃપા ભરી રહે.

કુનિયાના ઉત્તમતમ ખાનુ હાજિમા ઝોહરાનો આ પુત્ર છે, જેની તલવાર દુસ્મનો માટે હઠેર સમાન છે. એવા મહાન ઇમામ અલી (અ.) નો એ પુત્ર છે.

જેના હાથથીની મહત્વતાનો નખીઓની મહત્વતાએ સ્વીકાર કર્યો છે અને તેની જીમ્મતની મહત્વતાને અન્ય જીમ્મતોએ કબુલ રાખી છે.

તેઓએ ઇબ્રજતના એવા જિંયા શિખર સુધી એક એવો મહેલ ચણ્યો છે કે ત્યાં અરબ અજમના મુસલમાનો પહોંચી શકતા નથી. સામાન્ય રીતે સૃષ્ટિ તેમના ઉપકાર તળે દબાયેલી છે અને તેના સમયે અંધકાર અને કંગાલીયત જતા રહ્યા છે.

આ હાજિમાનો પુત્ર છે. (હિશામ પ્રત્યે ઉદ્દેશીને) જો તું અને ઓળખતો નથી તો હવે બાણી લે કે તેના નાનાથી હઝરત પયગમ્બર છે.

તેમનું ઝરણુ હઝરત પયગમ્બરના ઝરણુથી ફટકું છે. તે માટે તેમા શુણે રીતભાત અને જુદા જુદા સ્વરૂપો ઉચ્ચ પ્રકારના છે.

“એ કાણુ છે ?” એમ તારું કહેવું તેમને તુકસાન પહોંચાડી શકવું નથી, તું ખરેખર તેને ઓળખતો ન હોય તો પણ જો તું ઇન્કાર કરે તો શું થયું ? અરબ અને અજમની પ્રભાઓ તેમને ઓળખે છે.

આ (ઈમામ) એવા ઝોઝામાંથી છે કે જેની મિત્રતા ઇન્સાનનો ધર્મ છે અને તેની સત્તા ક્રૂર છે. તેની નજીકમાં મુક્તિ અને શાંતિ સમાયેલી છે.

ખુદાની યાદ પછી તેમની યાદ સર્વથી ઉચ્ચતર છે. દરેક પ્રકારના આરંભમાં તેની સમજા વાતો તેઓ ઉપર પૂર્ણ થાય છે.

અલ્લાહે તેમને દિવસોનો આરંભ થયો ત્યારથી મહત્તા આપ્યાં છે. તે માટે તેમની “લોહ” ઉપર કલમ લખી રહી છે.

જે ખુદાને ઓળખે છે તે તેમની આરંભની રિશતિને પણ બાણે છે, દીન તો એમના પરથીજ મોકાને મળ્યો છે.

તેઓ સરદાર અને આશીર્વાદિત હોવાના કારણથી એવા કયા મોકા છે, જેઓ તેમના શુભાશોમાંથી મજાતા ન હોય ?

મુહમ્મદ બિન હનફિયા

૬. મુહમ્મદ બિન હનફિયા વિષે કટકું વર્ણન અગાઉ આવી ગયું છે, પરંતુ તે ઇતિહા.

સની સંકલના પરત્વે છે. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા કોણ હતા અને હઝરત ઝયનુલઆબેદીન અ. સાથે તેમનો કેવો સંબંધ રહ્યો હતો તે અત્રે જોઈશું.

એમનું નામ મુહમ્મદ હતું તેમણે બાપ અબુમ હાસમ હતા. તેઓ હઝરત ઇમામ અલી અ. ના પુત્ર હતા. હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. ના ઝમાનામાં હઝરત ઇમામ અલી અ. ના વંશમાંથી તેઓ એકલાજ જન્મી વધના નર વંશધર હતા. તેઓ હ. ખુલા બિન્તે બહર હનફિયાના પેટે અવતર્યા હતા. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા હઝરત અલી અ. ના પુત્ર હોવા છતાં તેઓ ઇતિહાસમાં પોતાના ખીલાના નામેજ પ્રસિદ્ધ થયા છે. તેઓ સદચરિત્રવાન અને નરવીર હતા. ખીખી આપશાની શામિલગીરીવાળું જંગે જમલનું જે યુદ્ધ થયું તેમાં પોતાના પિતા હઝરત ઇમામ અલી અ. ના પક્ષના હા મુહમ્મદ બિન હનફિયા ખજધારી હતા.

હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાની માતા હ. ખુલાના લગ્ન હઝરત અલી અ. સાથે થયાની ઘટના એવી રીતે વર્ણવામાં આવી છે કે હઝરત અબુબકરની ખિલાફતના સમયમાં સેનાપતિ ખાલિદ બિન વલીદે હનફિયા કખીલાવાળાઓને કતલ કરી તેમનાં બાળબચ્ચાંઓને મદીના મોકલ્યા, તેમાં હ. ખુલા પણ હતા, આ વખતે તે નવયૌવના હતા. આ બનાવ પછી હઝરત અલી અ. વેર તેમના લગ્ન થયા હતા. એવું પણ કહેવાય છે કે હ. ખુલા બહુ બળવાન હતા અને હઝરત અલી અ. તેમને જીત્યા પછી તેઓના લગ્ન થયા હતા.

હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાને હઝરત અલી અ. યુધ્ધના સમયે હંમેશ આગેવાની આપતા હતા. આ વિષયમાં લોકોએ તેમને પૂછ્યું કે “તમારા પિતા હઝરત અલી અ. યુધ્ધના પ્રસંગોએ તમને અમરયાન આપે છે અને તેમના ખીજ પુત્રો હઝરત હસન અ. અને હ. હુસેન અ. ને શા માટે યુધ્ધમાં વડપણ આપતા નથી અને તેમનું રક્ષણ શા કારણે કરે છે?”

હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાએ ઉત્તર આપ્યો કે “હું મારા પિતા માટે હાથ સમાન છું અને હઝરત હસન અ. અને હઝરત હુસેન અ. હઝરત પયગમ્બર (સ) ની આંખો છે આંખોનું હાથે વડે રક્ષણ કરવામાં આવે છે એવો સામાન્ય નિયમ છે. (૧)

આ જવાબથી હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાની હઝરત હસન અ. અને હઝરત હુસેન અ. પ્રત્યેની પ્રેમભાવના દેખાઈ આવે છે. રિવાયતોમાં આવેલું છે કે, હઝરત મુહમ્મદ હનફિયાએ ફરીઓ પાસેથી હઝરત ઇમામ હુસેન અ. ની સદાદતનો બદલો સંપૂર્ણપણે લીધો હતો.

હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાની આશરે ૬૬ વર્ષની વય થઈ હતી. દિનરી સન ૮૧ માં તેઓ અવસાન પામ્યા હતા. આ મણતરીએ તેઓ દિનરી સન ૧૧ માં જન્મ્યા હતા, મકકામાં તેમનો જન્મદિવસ કરવામાં આવ્યો હતો.

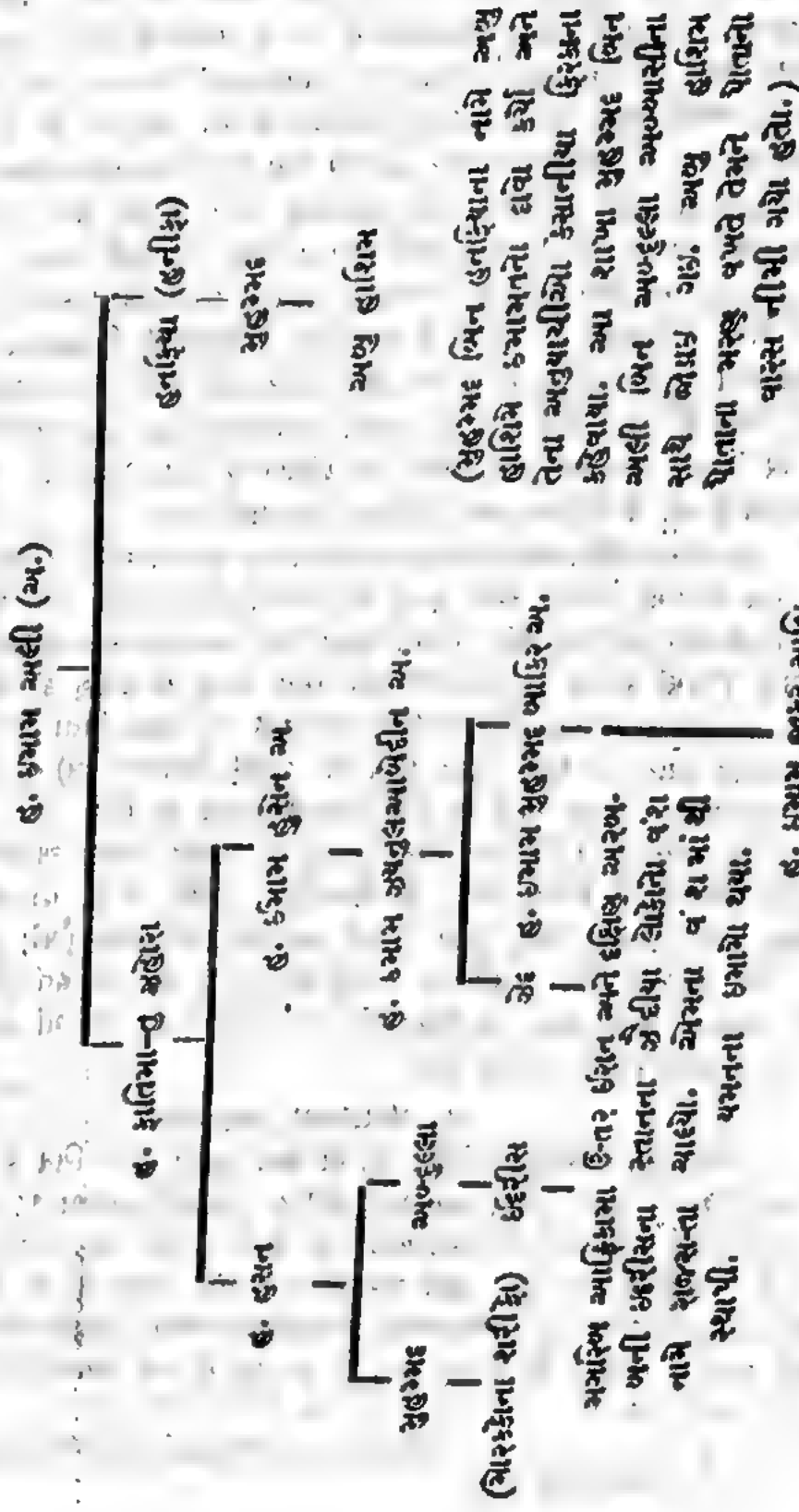
હ. ઇમામના વારસદાર

હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. નાં લગ્ન હઝરત હસન બિન અલીના પુત્રી જનાબ ફાતિમા વેરે થયા હતા. તેઓને સાત પુત્રી અને ૬ પુત્રો મળી સંધળા ૧૬ સંતાન થયા હતા. જેમાંથી સફળી વડા હઝરત મુહમ્મદ બાકર અ. હતા. જેમને હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ પોતાની વંશતના એક માસ અગાઉ ઇમામતના હકદાર વારસ બહેર કર્યા હતા. હ. ઇમામના ખીજ પુત્રો જૈદ, અબદુલબકર, અબદુલ્લાહ, હસન, હસનુલ અસમર, અલી અકબર, અલી અસમર ને ઉમર એ પ્રમાણે હતા. દિ. સ. ૯૪ માં હ. ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન (અ.) એ જોશો સિંચાઈ હતો.

બેભા સિદ્ધાંત

૬. ધમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. પ્રત્યે વહીદ યહૂદી મરુતા રાખતો હતો. તેણે ધમામના શુરમ મુન્નારને ગ્રંર આપે બ્નેમો સિરેયો.
૭. ધમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. એ શુરમાની અંતિમ સમયની રાત્રે આપના ફરજદ હ. મુહમ્મદ આકિરને વર્સીઅત ફરી કિબ્ગી સન ૯૪ માં ૧૮ વર્ષની વયે આ જગતનો દિલ્ક રીતે ત્યામ ક્યો. જન્નપુલ જાગીઅ નામના કબરતાનમાં આપના કાકાશ્રી હમ ત હસન અ. ની બ્નેડમાં આપના શુરમ મુન્નારકને સુપુરે આમ ફરવામાં આલ્યું. આપના જીવનના વિલામ આવી રીતે પાડી મકાય; ૩ વર્ષ આપના ઘદાશ્રી હમ્મદન અલી સાથે, ૧૦ વર્ષ હમ્મરત હમન અને ૧૦ વર્ષ હમ્મરત ધમામ ફતેન સાથે અને ૩૪ વર્ષ ધમામ તરીકે.

ਅੰ. ੧੩੨ ਅ. ੬੯

डॉ० एन० सी०

હજરત મોહાના ઇમામ અય્યુબઅબેદીન અ. અને તે પછી આપના વંશજોની તેની સમજ અર્થે ખાનદાને અહીંનું વંશવંશ આ રથાને આપવામાં આવે છે.

समाभत वेणु। नृद भूद पथे। इवी रीते हस्तीभा आश्व,

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH MUHAMMAD-BAQIR

(A. H. 94-114)

(૪)

હઝરત મૌલાના ઈમામ મુહમ્મદ બાકિર અ.

(હિજરી સન ૯૪-૧૧૪)

મુબારક જન્મ

હઝરત મૌલાના ઈમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૫૭માં સફર માસની ૩૭ તારીખે, મંગળવારના દિવસે મદીનામાં થયો હતો. આપના દાદાશ્રી હઝરત મૌલાના ઈમામ હુસેન અ. ની શહાદત સમયે આપની ઉંમર ૪ વર્ષની હતી. હરબલાના બનાવ પછી ૩૩ વર્ષ ૫૫૦ ત આપશ્રી આપના પિતા હ. ઈમામ અયુબઅબ્દેદીન અ. સાથે રહ્યા હતા એટલે ઈમામ મતની મંસૂફ ઉપર આપના ત્યારે આપની વય ૩૭ વર્ષની હતી.

નામ અને લકબ

હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ના માતૃશ્રી જનાબ હાતિમા, હઝરત હસન બિન અલી બિન અબુ તાલિબના પુત્રી હતા. જેઓનું ઉપનામ “ઉમ્મે અબ્દુલ્લાહ” હતું. હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ના માતાપિતા બન્ને તરફથી અલવી અને હાશમી હતા આપનું નામ મુહમ્મદ અને ઉપનામ “અબુ બકીર” છે. આપના મુખ્ય અને બહુતા લકબ “બાકીર” છે. શાકિર તથા કાદીની સંજોગોથી અબુ આપ ઓળખાતા હતા.

આગમવાણી

“મહશ અન્વાર” ના ઉલ્લેખ અનુસાર, ‘મદીનતુલ હદીસ’ સરવર કાયનાત હઝરત રસુલે ખુદાએ, હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બાકીર અ. ને તેમના જન્મ પૂર્વે “બાકીરુલ ઉલુમ”-ઇસ્માઇલમાં પ્રવીણનો લકબ આપ્યો હતો અને આપશ્રીના નામ વગેરેનું વર્ણન તેઓ નામદારે આગળથી બાખ્યું હતું “મહશ અન્વાર” વિગેરે ગ્રંથોમાં એ સંબંધેનો ઉલ્લેખ મળી આવે છે. હઝરત રસુલે ખુદાની આ આગમવાણી બખિર અન્સારીના કથન પરથી લેવામાં આવી છે.

બખિર અન્સારીનું કથન છે કે : “મારા ભાવિ જીવનમાં થનારી ઘટના વિષે અવિચ્છવાણી બાખતા હઝરત પયગમ્બરે મને હરમાલુનું : “મારો એક ફરજાંદ જે મારી આખના નૂર હઝરત ઈમામ હુસેન અ. ની નસલમાંથી હશે. તેની જોડે તારી મુલાકાત થાય ત્યાંસુધી તું હયાત રહીશ. તેનું નામ “મુહમ્મદ” હશે અને તે “ઇમ્મે દીન” ને વિકસાવશે.

હઝરત નખી મુહમ્મદ સ. ની આગમવાણી મુજબ જામિર અન્સારી પોતાની ઉત્તર અવસ્થામાં આંખોનું નુર ખોલી ચૂક્યા હતા પરંતુ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ની મુલાકાતથી મુશરફ થઇ પોતાની જાતને દુઃખમાંથી ઉગારવા બાંધણી થયા હતા અને તે પછી ઇમામની ખિદમતમાં રહ્યા હતા.

“બાકિર” શબ્દનો અર્થ

“બાકિર” અરબી શબ્દ છે અને તે શબ્દકોષ અનુસાર “બાકિર અર્જ” પરથી લેવામાં આવેલો છે. તેનો અર્થ “પૃથ્વીને પર્વત બનાવનાર” અથવા “જુપી હકીકતને પ્રમટ કરનાર” થાય છે. “બાકિર” લકબથી તેઓને ઓળખવાનું બીજું કારણ એ છે કે, આપશ્રી ઈલાહી રહસ્યો, ઇફે તસવુફ અને મઆરિફતની વિદ્યાઓમાં પ્રવીણ હતા. “ઉમુલ કિતાબ” નામનું પુસ્તક હઝરત મુહમ્મદ બાકિર અ. એ લખ્યું છે. ફક્ત જ્ઞાનના અધિકારીઓ જ તે સમજી શકે છે. આપશ્રી આવું બહોળું જ્ઞાન ધરાવનારા હોઇ, હઝરત નખી સાહેબની આગમવાણી અનુસાર આપ “બાકિર ઉલુમ” ની સંજ્ઞાથી લોકપ્રિય થઇ પડ્યા હતા. પ્રાથમિક જ્ઞાન મેળવવા અર્થે મોટા મોટા મોકુફીસો (૧) અને તાંબેઇનો (૨) પણ આપની સેવામાં હાજર રહી વિદ્યા સંપાદન કરતા હતા. ઉપરાંત ઘણા આલીમો-વિદ્વાનો પણ ધર્મના મુશ્કેલ સવાલોના ઉકેલ કરાવવા માટે તેમના પાસે આવતા હતા. ઇસ્લામ જગતમાં ફકીહ (૩) તરીકે પંકાયેલા અત્તાર બિન જરાહ, અબુ હનીફા, ઝહરી જેવા વિદ્વાનોએ પણ આપની હુજુરમાંથી ધર્મજ્ઞાનનો લાભ મેળવ્યો હતો. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. આપના પિતાશ્રી પ્રમાણે સંસાર વિરક્ત રહીને ફક્ત અરબસ્તાનમાં જ નહિ પરંતુ અરબસ્તાનની બહારના મુલ્કોમાં પણ ચારે તરફ ઇસ્મજાનનો પ્રકાશ ફેલાવવાના કાર્યમાં જ સમય ગાળતા હતા.

રાજ્યના સલાહકાર તરીકે

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ઉમ્વી ખલીફા વલીદના શાસનકાળનાં છેલ્લા વર્ષે, ઇમામતની માદીએ બિરાજમાન થયા હતા. આપશ્રી રાજ્યકારણમાં બિલકુલ ભાગ લેતા નહોતા હતાં મુલકી સવાલોના સંબંધમાં ફેટલીફ એવી ઘટનાઓ બનવા પામેલી છે કે જે વખતે ઉમ્વી ખલીફાએને હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ની સલાહ અને સૂચનાઓની જરૂર પડતાં આપને માનસહિત આમત્રણો આપવામાં આવ્યાં હતાં.

ઇસ્લામની હુકુમતનાં પ્રારંભકાળથી, ઉમ્વી ખલીફા અબ્દુલમલિક બિન મરવાનના સમય સુધી ચલણી સિક્કાઓ પાડવાનો રિવાજ નહોતો અને દેશના નાણા બંધાર માટે જે સિક્કાઓ ચાલતા હતા તે રોમન બાદશાહના હતા, ઇસ્લામી દેશોમાં પણ ઇસ્લામ વિરુદ્ધ મનાતી હોય એવી છાપો પાડી, રોમન બાદશાહ ક્યસર પોતાની સત્તા દેખાડવા માટે રોમન સિક્કાઓ ચલાવતો હોવાથી ખલીફા અબ્દુલમલિકે તેને ઇસ્લામી કરવા માટે જાણીતા માણસોની એક સભા બોલાવી. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને પણ તેમાં પધારવાનું માનસહિત આમત્રણ આપ્યું. સભાએ રોમન ચલણને બંધ કરી, ઇસ્લામી ચલણ ચાલુ કરવાનો સર્વાનુમતે નિર્ણય

કયો. અને હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અઃ ની સલાહથી સિકકાની એક બાજુ “શાહબાદા હસલ્લાહ” અને બીજી બાજુ “મુહમ્મદુર-રસુલિલ્લાહ” એ શબ્દો સખવામાં આવ્યા, ઇસ્લામી જગતમાં સિકકાઓનાં ચક્રચુગાં આ રીતે આરંભ થયો.

ઉમરી ખલીફા અબ્દુલમલિકના પુત્ર હિશામના રાજ્યકાળમાં પણ એવી એક ઘટના બની હતી. શામ અને ઇરાકથી હિજાજ તરફ જનારા મુસાફરોને પાણીની બહુજ હાડમારી ભોગવવી પડતી હતી, મુસાફરોને પ્રાણ પણ તજવા પડતા હતાં. આથી ખલીફા હિશામે એક જબરદસ્ત કૂવો ખોદવાનો કુકમ આપ્યો. જમીન ધણી સખત હોવાથી ખોદકામમાં ધણી સમય નીકળી ગયો. ઉપરાંત પાણીની સપાટી સુધી કૂવો ખોદાઇ ગયો ત્યારે એક બીજી આફત નડી અને છેક તળાએ ખોદકામ કરનારા મનુષ્યો ઉપર પાછા આવી ચક્રવાળ નહિ. તેની તપાસ કરવા બીજા મનુષ્યો નીચે ઉતર્યા, તેઓ પણ ઉપર આવી ચક્રવા નહિ અને અંદરજ મરણ પામ્યા. આવી રીતે મનુષ્યોનો ત્રીજો ભાગ મરણ પામવાથી ખોદકામના અધિકારીઓએ ખલીફા હિશામ પાસે ફરિયાદ કરી. આ ઉપરથી ખલીફા હિશામ જાતે દમિસ્કથી મકકા આવ્યો અને આ બાબત ઉપર વિચાર કરવા જાણીતા અને સુધ્ધિશાળી લોકોની સલાહ ખોલાવી. જેમાં હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અઃ ને પણ આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું. સલામાં ઠાઉપણુ સખસ કાંઇ પણ બોલો શક્યો નહિ. પરંતુ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અઃ એ જાતે તપાસ કરી અભિપ્રાય આપ્યો કે “જેઓના પર ખુદાઇ ઠાપે ઉતર્યો હતો તે કામ, એકકાશવાસીઓનું એ રથાન હોઇ કૂવાનું બાધકામ એ જગ્યાએ બંધ કરવું જોઇએ અને તેના બીજા છેડાએ કૂવો ખોદાવવામાં આવશે તો આવી જાતની મુશ્કેલીઓ નડશે નહિ.” ખલીફાએ ઇમામની સલાહથી બીજા રથાને કૂવો ખોદાવ્યો જે આજે પણ અરબસ્તાનના ‘હઝરમુત’ નામની જગ્યા પાસે આવેલો છે.

૬. ઇમામની ઉદારતા

જાનિર ઇમામે અબ્દુલ્લાહ અનસારીનું એક કથન (૧) હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અઃ ની ઉદારતાનું એક સુંદર દર્શાવતું પાઠ છે. જાનિર કહે છે કે : “એક દિવસ હું ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અઃ ની સેવામાં હાજર હતો, ત્યારે એક કવિએ આવીને એક કસીદા (પ્રશંસા કાવ્ય) રજૂ કરવા દેવા માટે ઇમામને વિનંતી કરી. હ. ઇમામે પરવાનગી આપતાં કવિએ ઇમામની સાનમાં એક ભાવપૂર્ણ કસીદા સંભળાવ્યો. હ. ઇમામે પ્રસન્ન થઇ કવિને ધન્યવાદ સહિત નાણાથી ભરપૂર એક થેલી ભેટ આપી આ જોઇને કવિએ બીજું એક કાવ્ય સંભળાવવાની પરવાનગી માંગી. પરવાનગી મળતાં કવિએ બીજી કસીદા સંભળાવ્યો. આથી ઇમામે તેને એક બીજી નાણાથી ભરેલી થેલી ભેટ આપી કવિ ઇમામની ઉદારતા જોઇ દિગ્મુદ થઇ ગયો. તેના મનમાં અનેક કલ્પનાઓ થવા લાગી. “ઇમામ પાસે તો કાંઈ નથી” એ લોકવાયકાનું ચિત્ર તેના મનમાં પ્રમવા લાગ્યું, પોતાના મનમાં ઉદભવેલી શંકાનું નિવારણ કરવા કવિએ પુનઃ અરજ કરી, “હે સખી ઇબ્નુલ સખી, આપ આજા આપો તો હું મારું ત્રીજું કાવ્ય આપની સેવામાં રજૂ કરું.” ત્રીજવાર પણ એજ પ્રમાણે હઝરત ઇમામે તેના પર નવાજિસ કરી ત્યારે કવિ મુગ્ધ બની ગયો હઝરત ઇમામે તેના મનમાં ઉદભવેલા વિચારોના તરંગોને પારખી લઇ ફરમાવ્યું : “તું કયામત સુધી જો કસીદા સંભળાવતો રહીશ તો હું પણ તને આવીજ રીતે દરેક કસીદા માટે નવાજતો

રહીશ. અમે જમાનાના ધમામ છીએ, વાદ રાખ, અમે કાંઈપણ વસ્તુઓના મોહતાજ નથી” આ સાંભળી કવિને પોતાના મનમાં ઉદભવેલી ખોટી કલ્પના માટે પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો.

મૂળ કથનકાર જાણિર અનસારી આ સર્વે ઘટના જોઈ રહ્યો હતો આથી જંગે કરબસાની ઘટના સંબધમાં તેને શંકા થઈ. જેથી તેણે પોતાના મનના પૂર્ણ સમાધાન માટે હજરત ઇમામની સેવામાં વિનયપૂર્વક અરજ ચુગરી કે “હે જમાનાના ધમામ! લોકો કહે છે કે જંગે કરબસા વખતે આપના હાથથી હજરત ઇમામ હુસેન અ. પાસે અનાજ પાણી જેવા સાધનો ન હતા, શું એ વાત સાચી છે?”

હજરત ઇમામ મુહમ્મદ ખાકિર અ. એ દરમાયુ : “હે જાણિર! જે માણસ ઇમામને મોહતાજ સમજે છે, તે ઇમામથી વિમુખ થયેલો છે. જગવાદી લોકો અમને રંક સમજે છે, પરંતુ વસ્તુતઃ સકળ સૃષ્ટિ જેનાં કબજામાં છે, તે ઔદાર્યતા અને મહાન શક્તિના અમે પ્રકટ રવરવ છીએ. અમે મોહતાજ નથી. અમારામાં કાંઈ પ્રકારની ઉણપ નથી!

હમિરકની દરબારમાં

હજરત ઇમામ મુહમ્મદ ખાકિર અ. અને શાહજાદા હજરત જાફર સાદિક અ. મક્કામાં હતા, તે દરમ્યાને એક વખતે હજરત જાફર સાદિક અ. એ લોકોની મેદની સમક્ષ ખુલ્લો આપ્યો જેમાં “હું અસ્લાહનો આભાર માનું છું” કે, હજરત પયગમ્બર સ. ને રિસાલત આપી અને તેમનું અમે વંશધરને ઉમ્મતના માનનીય બનાવ્યા છે. અમે આ પૃથ્વી ઉપર અસ્લાહના ખસીફા અને ઇમામ છીએ. અમેને જે લોકો અનુસરે છે તે સદ્માગી છે અને અમારી વિરુદ્ધતા કરનાર ભાગ્યદિણ છે,” વગેરે ધણીજ અસરકારક તેમજ અગત્યની બાબતો આપત્રીએ જણાવી. આ વખતે ખસીફ દિશામ બિન અઢૂલમલિક પણ મક્કામાં હતો.

હજરત જાફર સાદિક અ. આ સમયે જુવાન હતા અને આપત્રીનો આ હિમ્મતભર્યો ખુલ્લો સાંભળી લોકો ઉપર ભારે અસર થઈ. ખસીફ દિશામને ભાધ જે આ મેદનીમાં હતો તેણે આ ખુલ્લો સાંભળ્યો અને પોતાના ભાધ દિશામને જઈને સંધળી ખીના કહી સંભળાવી. દિશામે આ અવસરે કાંઈપણ પગલાં લેવાનું વ્યાજખી ધાર્યું નહિ પરંતુ તક શોધવા લાગ્યો.

આ બનાવ પછી ખસીફ દિશામ મક્કાથી પોતાના પાટનગર હમિરકમાં ગયો અને ત્યાં જઈને મદીનાના ઉમ્મી ગવર્નરને, હજરત ઇમામ મુહમ્મદ ખાકિર અ. અને તેમના પુત્ર હજરત જાફર સાદિક અ. બન્નેને હમિરક ખાતે મોકલવાનું લખ્યું. આ હુકમ મુજબ તેણે હ. ઇમામને અરજ કરતાં, બન્ને સુઝર્ગવારો હમિરક પહોંચ્યા, પરંતુ ત્રણ દિવસ ખસીફ સાથે મુલાકાત ન થઈ અને ચોથા દિને દરબારમાં આવવાનું જણાવ્યું.

હજરત ઇમામની અદભૂત તીરંદાજી

આ વખતે દરબારની રિયતિ નુદીજ જણાતી હતી. દિશામની અતરાફમાં લશ્કરીઓની એક મોટી સંખ્યા હથિયારો સજીને બેઠી હતી. ખસીફ દિશામ તખ્ત પર બેઠો હતો. મધ્યમાં તીરંદાજીની સામગ્રી ગોઠવી હતી. ત્યાં દરબારીઓ અમીર ઉમરાવો તીરો ફેંકી રહ્યા હતા. હજરત ઇમામ મુહમ્મદ ખાકિર અ. તરફ જોઈને દિશામે કહ્યું :— “આપ પણ આ અમીરો પ્રમાણે તીર ફેંકો,!”

૬. ઇમામે જવાબ આપતાં કહ્યું :—“કું વયોદ્યમ થયો છું. હવે કું તીર ફેરી શકું એમ નથી. જો મને આ પ્રશ્નથી મુક્ત રાખવામાં આવે તો ધન્યજન બહેતર થશે.”

“ખુદાના સોમંદ,” ખલીફ દિશામે કહ્યું “કું તમને આ પ્રશ્નને મુક્ત રાખી શકતો નથી.” તે પછી ખલીફાએ બની હમ્મયાના અમીરસરા પૈદીના એકને ઇચ્છારા કરીને એક તીર કાઢ્યું. ૬. ઇમામને આવવા કહ્યું. તરત ૬. ઇમામે તીર કમાનમાં ચડાવીને નિશાનાની બરાબર વચ્ચેમાં માથું. તે પછી બીજું તીર પહેલા તીરના ભાયામાં માથું. એમ એક પછી એક તીર મારતાં મારતાં બ થાઓના કટકે કટકા કરી નાખ્યા. હાજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિરને તીરંદાજમાં આટલા મધા પ્રવીણ જોઈને દિશામ મનમાં અકળાવા લાગ્યો. તેનો વિચાર ઇમામ ઉપર પ્રભાવ પાડવાનો હતો, પરંતુ તે જાતેજ આપના પ્રભાવમાં આવી ગયો. તે પછી ખલીફે કહ્યું :—“અણુ જાહેર (ઇમામની નામસંજા છે.) આપે પછી સુંદર તીરંદાજ કરી છે. આ કળામાં અરબ અને અજમના તીરંદાજ મોઢા પણ આટલા કુશળ નથી. વધાવરથાને લઇ મારામાં શકિત નથી. એમ શા માટે કહેતા હતા ?” તે પછી ખલીફાએ પોતાનું માથું નમાવી દીધું.

આ પછી તેણે હાજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને પોતાની જમણી બાજુએ બેસાડ્યા. તેઓબીના શાહજાદા ૬. જાહેર સાદિક અ. ને ડાબી બાજુએ જગ્યા આપી કહ્યું :—“અરબ અને અજમના મોઢા પર ફરેશનાં ખાનદાને ગર્વ કરવો જોઇએ કે તેઓમાં આવા માનનીય શુશ્રુર્ગો છે. ઇમામ તરફ રજૂ થઇ તેણે કહ્યું ‘આપને આ તીરંદાજની કળા કોણે શીખવી એ કૃપા કરી જણાવશો.’”

હાજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. એ ફરમાવ્યું “મદીનાવાસીઓ આમળ આ કળા સહજ છે. મારી બાધાવરથામાં કું પણ ત્યાં ફેટલાક દિવસ પર્વત તીરંદાજ કરતો હતો. તે પછી આજ દિન પર્વત એવો કોઇ પ્રસંગ મળ્યો નહોતો. આજનો પ્રસંગ પહેલોજ છે.”

“એવો તીરંદાજ મેં ક્યારે પણ જોયો નથી.” દિશામથી મોલી જવાયું “શું આપનો શાહજાદા પણ આપના જેવી તીરંદાજ ભણે છે ? ૬. ઇમામે હાજરમાં જવાબ આપ્યો.

ફરીવાર દમિરકમાં

ફેટલાક દિવસો પછી હાજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. પોતાના શાહજાદા હાજરત જાહેર સાદિક અ. સાથે દિશામના આમનજથી ફરી દમિરકનાં ફરખારમાં પધરામણી કરી ત્યારે ખલીફે ફરવાળ મુધી આવીને આપમીનો સત્કાર કર્યો, અને ઇમામને એક જાંઘા આસન પર બેસાડી પછી પોતે બેઠક લીધી. જો કે ઉમવી ખલીફાઓ બની શકિતથી ઇમામો સાથે અંદરખાનેથી જુદાઇ રાખતા હતા. છતાં જાહેરમાં કોઇપણ જાતનો દેખાવ ન આપતા તેઓને જાન આપતા. આ વખતે હાજરત ઇમામ અને ખલીફે દિશામ વચ્ચે “મમામત” ના વિષયપર વાતચીત થતા, ૬. ઇમામે ફરમાવ્યું ઇસરાદે મકનુન-યુત ખુદાઇ રહરયો અમને સોંપ્યા હતા અને તે સંબંધની હાજરત નથી સાહેબની ફેટલીકે હદીસો પણ ઇમામે રાંધી સાબિતીઓ આપી. આ સાંભળી દિશામ ચૂપ થઇ ગયો. હાજરત ઇમામે મુહમ્મદ બાકિર અ. એ જાતે વાત જાહેર કરતાં દિશામના મુજ, મરતબા, હકુમત અને જાહેરલાલીનો ભેદ મન પણ ડર રાખ્યો નહિ અને તેની પૂરેપૂરી ખાત્રી થઇ જાય તેના માટે રાશન દલીલો અને સચોટ સાબિતીઓ ફરમાવી. પોતાનો પ્રભાવ નાખવા દિશામે ૬. ઇમામને આમનજ આપ્યું હતું. જ્યારે તેનાથી ઉલટું ફરખારમાં હાજર રહેલા મોઢા પર ૬. ઇમામની આ દિવેતાનો પ્રભાવ પડ્યો.

ખ્રિસ્તિયો જોડે વાદવિવાદ

એક વખતે હ. ઇમામે ખાદશાહી મદ્રેસ નીચે મોકાની બીડ જોઇ, તેઓમાંના એક રાખ્સને આપે પૂછ્યું :—“આ બીડ શાની છે ?” તેણે ઉત્તર આપ્યો :—“દેલ્લાહ સંસારત્યાગીઓ અને ધર્મત્યાગીઓ અને એકલા થયા છે. તેઓને એક મોટા પાદરી વર્ષમાં એકવાર અહિં આવે છે. તે સમયે સધળા એકલા થયેલાઓ તેને ધર્મવિષયમાં સવાલો પૂછે અને પાદરી તેઓની મુશ્કેલી દાખવા જવાઓ આપે છે. આજે તેજ વાર્ષિક દિન છે !” એ સાંભળી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને આપશીના શાહજાદા હઝરત નજર સાદિક અ. એ ટોળામાં દાખલ થતા જોયું કે એક વૃદ્ધ મનુષ્ય અમાઓ બાંધી જાયા આસન ઉપર બેઠો છે. તેણે જનસમુદ્ધ તરફથી પોતાની આંખો ફેરવી બીજી બાજુ નજર નાખી તો તેના દ્રષ્ટિએ “ઇમામ” આવ્યા, આપશીનો નૂરાની ચહેરો જોઇ પાદરીએ પૂછ્યું :—“શું આપ અમારામાંથી છો ?”

“હઝરત મુહમ્મદીમાંથી.” ઇમામે ફરમાવ્યું. તે પછી દેલ્લાહ સવાલ જવાબ થતા ઇમામે ફરમાવ્યું કે, “હઝરત ઇમામ મસીહનો દીન સાચો છે પરંતુ તાજે નથી અને હઝરત નબી મુહમ્મદ સ. નો દીન તાજે છે. તાજ ખોરાકથી ઇન્સાનની તંદુરસ્તી સચવાય છે, તે પ્રમાણે તાજ દીનથી રહેને શક્તિ મળે છે !” આ વિષયમાં વધુ વાતચિત થતા ઇમામના હાથે પાદરીએ ઇસ્લામ ધર્મ મેહલું કરી આપની બચ્ચત કરી.

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ની ધર્મચર્ચા અને મખરિફત-તાન બધી દુનિયાજુઞ્ઞાન ખેંચાઇ રહ્યું હતું. અન્ય મજહબના વિદ્વાનો પણ આપશી સાથે ચર્ચા કરવા આવતા હતા અને ઇસ્લામની સચ્ચાઇ બધી તેના રવીકાર કરતા.

ઇમામની કીર્તિ ધર્મનો સંપૂર્ણ વિજય કરાવનાર દિવસ વિજીતિ તરીકે ખહેરમાં વિધવા લાગી. ખલીફ દિશામ બિન અબ્દુલમલિકને ઇર્ષા થઇ કે રખે ઇમામ પોતાનો પ્રભાવ વધારીને મારી રાજસતા ખૂંચવી લે; જેથી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને ખલીફે તાકીફો સદેશ મોકલાવી તેમા “આ વિજયની કદર તરીકે ખિલઅત અર્પણ કરવાની હોઇ ઉતાવળે રાજધાની તરફ આવવા” તેણે વિનંતી કરી અને તે મુજબ હઝરત ઇમામ અ. ને ધણા માનસહિત ખિલઅત પણ અર્પણ કરી રવાના કર્યા. છતાં અંદરખાનેથી દુશ્મની તો ચાલુ જ રાખી.

મદીનાવાસીઓનું વર્તન

ખલીફ દિશામના ફરમારમાંથી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. અને હ. નજર સાદિક અ. મદીના બધી પાછા ફરતા હતા, ત્યારે ખલીફે પોતાની આંતરિક વિરુદ્ધતાના કારણે એવો કુકમ મોકલ્યો કે, “માર્ગમાં આ બન્ને ભુમુર્ગવારોને કોઇએ પરાણા રાખવા નહિ, કોઇએ તેમને માલ વેચવો નહિ, કારણ કે તેઓ અણુ પુરાણના વંશમાના બે બહુમરો છે.”

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. અને તેમના પુત્ર હ. નજર સાદિક અ. ને ખલીફ દિશામના ઉપલા કુકમ અનુસાર મદીનાના વતનીઓ તરફથી ધણી કનડઅત કરવામાં આવી. આવી સ્થિતિ જોઇને હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ત્યાંના એક પર્વત ઉપર ચઢ્યા અને હઝરત શાએમ અ. ના મોકાના વર્તનની વાદીમાં જે આપાત નાઝિલ થઇ છે તે મોટે અવાજે પઢ્યાં આપાત એ હતી :—“બહીયુલ્લાહ અયૂલ્લુહ ઇન ફુતુમ મુઅમેનીન” “પુછ જે બાકી રાખે છે તે તમારા માટે વધારે સારું છે, જો તમે ઇમાનવાળા હો” (૧.)

આપણાના અવાજની અસરથી શહેરીઓના દિલોમાં ભયની લાગણી પેદા થઈ । એક વયોવૃદ્ધ સપ્તે શહેરીઓને સંબોધીને કહ્યું : "એ વિભૂતિ તેજ પૂર્વત ઉપર તેજ રથજે ઉભી છે, જ્યાં હઝરત શાહેજ અ. ઊભા રહેતા હતા તેમજે શહેરીઓને એજ પ્રકારે ચેતવણી આપી હતી અને તે પછી મદીનાવાસીઓ પર અઘાહનો કહેર ઉતર્યો હતો (૧) માટે આપણે જો એ પરાજીઓ માટે આપણા દરવાજા નહિ ખોલીએ તો આપણી પણ આપણા પૂર્વજોની જેમની કહંગી હાલત થશે."

આ ચેતવણીથી નગરજનો ડરી ગયા અને સધળાએ પોતાના દરવાજા ખોલી નાખ્યા । ત્યાર પછી આ બન્ને સુરુંગવારો પર્વત પરથી ઉતરી શહેરમાં આવ્યા અને ત્યાંથી કૂચ કરતા મદીના ભણી રવાના થઈ ગયા । હ. ઇમામની રવાનગી બાદ તે શહેરમાં એવી વખા માલી કે ખોલી સંખ્યામાં માણસો મરી ગયા.

ઐદ બિન અલી માટે ભવિષ્યવાણી

જન્મતમાં પૂર્વજાળથી બનતું આવું છે, તેમ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકીર અ. ના જન્મનામાં પણ બન્યું. હ. ઇમામના બાપ ઐદ ઇમામતનો દાવો કર્યો અને કેટલાક લોકો તેમના પ્રભાવમાં આવી ગયા અને કેટલાક કુદાવાસીઓએ ઐદને કુદા આવીને બની ઉઘેયાના રાજ્ય-તંત્રનો અંત લાવવા માટે કાગળો લખ્યા. કુરીઓના આમંત્રણથી ઐદે યુધ્ધ સામગ્રી એકઠી કરી ત્યારે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકીર અ. એ તેનો ધરાદો ભણી આ કાય પરથી હાથ ઉઠાવી લેવા ઐદને સમજાવ્યું : "અને હરમાનું અંત ઐદા અસ્સહાથી ડરી તમારા પ્રાણને દુશ્મનોના હાથથી બચાવો" નહિ તો પ્રાણ ખોવા પડશે. પરંતુ આવેશમાં આવી મથેલા ઐદે તેની દરકાર કરી નહિ તે પછી ઐદે યુધ્ધ માટે કુદા તરફ પ્રેરણા કહ્યું જ્યાં ખલીફ હિશામ બિન અબ્દુલમલિક તરફના અમીર યુસુફ બિન ઉમર સકરી સાથે યુધ્ધ થયું. આ લડાઈમાં ઐદના સધળા સહાયકો નાસી છૂટ્યા અને પોતાના ચોડાક સાથીઓ સાથે તેઓ એકલા રહી ગયા. દરમાન સાંજ પડી ત્યારે ઐદ જખ્મોથી ચૂર થઈ ગયા. એવી રીતિમાં તેઓ પોતાના તંબૂ ભણી જઈ રહ્યા હતા કે, અચાનક એક તીર આવીને તેમના કપાળમાં લાગ્યું જેથી તેમનું ત્યાજ અવસાન થયું.

તે પછી યુસુફ બિન ઉમર સકરી ઐદનું માથું લઈને, ખલીફ હિશામ બિન અબ્દુલ-મલિકને મળવા ગયો. દુશ્મનોએ ઐદની લાશને પાછળથી શુળી ઉપર ચડાવી અને પછી લાશને ઉતારીને બાળી મૂકી. તેની રાખ ઉઝાડી ચૂકવામાં આવી, આ પ્રકારે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકીર અ. ની આગાહી પ્રમાણે ઐદનો અંત આવ્યો. આ રીતિને જોઈ મણાખરા ઐદીઓ ઇમામની ખયઅતમાં પાછા આવ્યા.

અમુ હાશિમનો ખોટો દાવો

હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાનો પુત્ર અમુ હાશિમ પણ ઇમામતનો ખોટો દાવેદાર હતો. તેનો દાવો હતો કે "મારા પિતા હ. મુહમ્મદ હનફિયા ઇમામ હતા અને તેમના પછી હું ઇમામ છું." તેના અનુયાયીઓ કેસાનિયા કહેવાતા હતા અને તે શિયા સંપ્રદાયનો એક ફાટો માનવામાં

૧. હઝરત શાહેજ પંચઅમ્મરની આ ઘરના ફરમાને મારીશની સુરે કુદમાં વર્ણવેલી છે.

આવે છે. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકર અ. અને ખલીફ હિશામના સમયમાં તે પોતાનો પક્ષ બળવાન બનાવવાની કોશિશ કરી રહ્યો હતો. સામમાં ખલીફ હિશામને આ ખબર પડતાં તેણે અણુ હાશિમને સામમાં તેડાવ્યો અને ખાનગી રીતે એવો હુકમ કર્યો કે અણુ હાશિમને માર્ગમાં ફરમાવે એર પાછા દેવું. તે અર્થે રસ્તે હતો કે, તેને ખલીફ હિશામના હુકમ મુજબ એર આપવામાં આવ્યું. અણુ હાશિમ સમજી ગયો અને અબ્બાસીઓના મુખ્ય મથક “ફુમેમાં” ભણી રવાના થયો અને દમિસ્કનો માર્ગ ઊડી દીધો. અબ્બાસીઓ પણ આ સમયમાં પોતાની ખિલાફત સ્થાપવાનું પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા અને આ વખતે તેમનો સરદાર મુહમ્મદ બિન અલી હતો. અણુ હાશિમને પોતાના મથકે આવેલો જોઈને મુહમ્મદ બિન અલીએ તેનો ધણો આદર સત્કાર કર્યો. અણુ હાશિમનું અન્ને આવવાનું કારણ એ શંકા હતી કે “એરની અસરથી હું માર્યો જઈશ એટલે મારું કાર્ય અધૂરું રહી જશે; તેથી બહેતર એ છે કે મારો દાવો અબ્બાસીઓને સોંપી દઉં.” અણુ હાશિમના આ ઇરાદા અનુસાર પોતાનો દાવો મુહમ્મદ બિન અલી અબ્બાસીને સોંપી દીધો તે મરણ પામ્યો. મુહમ્મદ બિન અલી ઉમ્મી તંત્ર છતી ખિલાફતપદે આવે તે પહેલાં મરણ પામતાં તેનો પુત્ર હયાદિમ બિન મુહમ્મદ બિન અલીએ તેની જગ્યાએ વડપણ લીધું. તે પણ મરણ પામતાં અરસાના હાથમાં આ વડપણ આવ્યું અને તેજ પહેલો અબ્બાસી ખલીફ થવા પામ્યો.

કેસાનિયા સંપ્રદાયનો અંત

કેસાનિયા સંપ્રદાયની ઇમામતના સંબંધમાં અન્ને થોડાક ઇશારા કરવાની જરૂર છે. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયા (હનીફ)એ ઇમામતનો દાવો કર્યો હતો, એમ કહેવામાં આવે છે. ૧૨૮ ઇ. સ. સિક પ્રથમ ૧૨થી એણે દેખાવું નથી. બલકે હઝરત ઇમામ ફુસેન અ. ની ઇમામતને તેઓ માન્યતા રાખતા હતા. છતાં એમ કહેવું જોઈએ કે હઝરત અલી અ. ની ઓલાદમાં તેઓ સૌથી મોટી અવરયાના હોવાને અન્ને કેટલાકે તેમને વડા તરીકે માનતા હતા અને એવી માન્યતા ધરાવનારા કેસાનિયા કહેવાયા અને અહિંથી આ સંપ્રદાયનો પાયો ૧૩૧૦. હ. મુહમ્મદ બિન હનફિયાએ આમ છતાં પોતે ઇમામ છે એવું જાહેર કર્યું નહોતું. બલકે તેઓએ પોતાની જાંઘીમાં લેકાતે રૂબરૂ કહી દીધું હતું કે, “ઇમામ ફુસેન અ. પછી ઇમામ અયુબઆબેદીન અ. ને હું ઇમામ માતું છું.” અને તે પ્રમાણે કેટલાક કેસાનિયાઓએ પણ પોતાની માન્યતા બદલી હઝરત ઇમામ અયુબઆબેદીન અ. ની ઇમામત સ્વીકારી હતી. વસ્તુસ્થિતિ આવી હતી છતાં તેમના પુત્ર અણુ હાશિમે ઇમામતનો દાવો કરી કેસાનિયા દાવતનો પ્રચાર કર્યો હતો. અને ઉપર જોઈ મલા તેમ અણુ હાશિમ મરણ પામતાં કેસાનિયા સંપ્રદાયનો અંત આવી ગયો.

ઇમામતનો એક બીજો દાવેદાર

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકર અ. ના જમાનામાં ઇમામતના બીજા પક્ષ દાવેદારો હતા, તેમાંના એક અબ્દુલ્લાહ ઇબ્ને અલી ઇબ્ને અબ્દુલ્લાહ ઇબ્નુલ ફુસેન પણ હતા. એની ઇમામતના દાવાના સંબંધમાં એણે કહેવામાં આવે છે કે સાચા ઇમામનો હક પહેલાંના મારે પુરાસાનથી હર મોમિનોનું એક જુથ મદીના આવ્યું હતું. આ લોકો પુષ્કળ જરજવાહેરાત અને બચાવ માલનો પૈસો પોતાની સાથે લઈ આવ્યા હતા. ઇમામ કોણ છે એ નક્કી કરવાનો નિર્ણય કરીને એ માલ તેમને સુપ્રદ કરવો. આ ઇરાદાથી તેઓ પ્રથમ અબ્દુલ્લાને મળવા ગયા. તેણે પોતાની ઇમામતની સાબિતિમાં હઝરત પયગમ્બર સ. ના બખતર, વીંટી, લાકડી અને

અમારો દેખાડ્યા આવતી કાલ આવવાનું જણાવી તેઓએ રખસદ લીધી. આ લોકો અબદુલ્લાના મર્યાદાથી બહાર મીઠળતા હતા. એટલામાં હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. નો એક સેવક ત્યાંથી નીકળ્યો અને તેણે જુથમાના દરેકનાં નામ લઈને ઇમામના ઘેઃ આવવાનું આમંત્રણ આપ્યું. તે આમંત્રણ સ્વીકારીને તેઓ હ. ઇમામની હુકુમમાં આવ્યા ત્યારે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. એ, હજરત બહર સાદિક અ. ને અંગૂઠી લઈ આવવાનું જણાવ્યું અને તેની બરકતથી અબદુલ્લાહે દેખાડી હતી એ સમજી વસ્તુઓ ત્યાં કાજર થઈ મંઈ. આ જોઈને તે લોકોને આરથાં આવી અને સમજો માલ હ. ઇમામને સોંપી દીધા.

ઝૈદ બિન હસનની વિરુદ્ધતા

એક અન્ય ઝૈદનું પણ વર્ણન છે, કે જે ઇમામની વફાતના માટે દુશ્મનોના હથિયાર બન્યો હતો. પહેલા ઝૈદ હજરત ઇમામ અબુલઆબેદીન અ. ના ફરજ અને હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ના બંધુ થતા હતા, ત્યારે આ ખીજ ઝૈદ હજરત હસન બિન અલી અબુ તાલિબનો પુત્ર, ઇમામના કાકા થતા હતા. ઉમવી ખલીફા ઉમર બિન અબ્દુલઅઝીઝના સમયમાં ઝૈદ બિન હસન અવરથાની નજરે બની ફાતિમીઓમાં મોટા હોવાથી તેમના પાસે ફાતિમી મિલકતની નોંધ ખલીફ તરફથી મંગાવવામાં આવી જેના જવાબમાં તેમણે જણાવ્યું કે : “હજરત અલી અ. થી લઈ વંશપરંપરા આ મિલકતનો હક હ. ઇમામની સાથે ઉતરતો આવે છે, એટલે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. તે તમોને આપી શકે.” તે પછી હ. ઇમામ પાસેથી એ નોંધ મેળવવામાં આવી હતી. આ બનાવથી ઝૈદ બિન હસન બિન અલી અબુ તાલિબ ઇમામ પ્રત્યે દુશ્મનાવટ રાખવા લાગ્યા, અને ખલીફ દિશામના વખતમાં આ દુશ્મનીએ ઉમ સ્વરૂપ લીધું, જેથી ખલીફ સાથે મળી જઈ ઇમામના પ્રાણ હરવા મારેના કાવલરો તેઓ કરવા લાગ્યા. ખલીફ દિશામ પણ ઇમામનો પ્રભાવ સાંપી શકતો નહોતો એટલે તેણે ઝૈદ બિન હસનને પોતાનો હથિયાર બનાવ્યો. જે કે તેઓ ઇમામની ઇમામત અને વંશપરંપરાના હકને જાણતા હતા છતાં દુનિયાની માયાએ તેમને ફસાવ્યા હતા.

અંતે ખલીફ દિશામે એક કાગળ આપી ઘોડાના ઝેરી છૂન સાથે ઝૈદને ઇમામ તરફ મોકલાવ્યા, કાગળમાં એવું લખ્યું હતું કે : ઝૈદને ધર્મશિક્ષણ આપશો અને આપની પાસે રાખશો. આ ઘોડાનું છૂન હું તમને ભેટ તરીકે આપુ છું તે સ્વીકારશો. ઝૈદ બિન હસન આ કાગળ અને છૂન લઈને હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. પાસે મંદીને આવ્યા.

હ. ઇમામે આ કાગળ પાંચીને ભેટ સ્વીકારતાં ફરમાવ્યું :— “તમે જે કાર્ય માટે આવ્યા છો તે ફેટલું બધું લાંબન લગાડનારું છે તે તમારે જાણવું જોઈએ. તમે એમ ધારતા હશો કે મને એ વિષે કંઈ ખબર નથી ? પરંતુ કયા ઝાડની લાકડીનું છૂન બનાવી મારા માટે મોકલાવ્યું છે, અને તેમાં છું છે. તે હું સારી રીતે જાણું છું !”

જેમો સિદ્દાઈ

કહેવાય છે કે દિશામે મોકલાવેલા છૂનવાળા ઘોડા ઉપર સવારી કરવાથી આપની શરમાની તબિયત લચડવા માંડી હતી. આજ ત્રણ દિવસ પશંત શારીરિક ખીમાર રહ્યા. ચોથા દિવસે પોતાના પુત્ર હજરત બહર સાદિક અ. ને ઇમામત સોંપી દિજરી સન ૧૧૪ ના કીલકજ માસની ૭ મી તારીખે જેમો સિદ્દાઈ “જન્નુલ મજીઅ” નામના મંદીનાના કચરતાનમાં આપના મુખારક શરમને જુમિલક કરવામાં આવ્યો હતો.

ઇમામનો નૂરાની પરિવાર

ક. ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ના ફરજ હોમાં સર્વથી વધુ ફરજ હ. ઇમામ જાફર સાદિક અ. હતા. ખીજા ક. અલી, ત્રીજા ક. અબ્દુલ્લાહ અને મોયાનુ' નામ ક. ઇમાદીમ હતું. ક. અબ્દુલ્લાહ અસગર નામના પશુ આપખીના એક ફરજ હતા. ઉપરાંત આપખીને ક. ઉમ્મે સમ્મા અને ક. ઝયનબ નામની બે સાહજાદીઓ હતી.

હજરત હમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. એ જોમે સિદ્ધાયા પછી હમામતની મસનદ ઉપર
હ. હમામ બાકર સાદિક અ. બિરોજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH JAFFER SADIQ

(A. H. 114-148)

(૫)

હઝરત મૌલાના ઈમામ જાફર સાદિક અ.

(હિજરી સન ૧૧૪-૧૪૮)

મુબારક જન્મ અને નામ તેમજ લકબ

હઝરત ઈમામ જાફર સાદિક અ.નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૮૩ ના રબીઉલ અવ્વલ મહિનાની તા. ૧૭ મીના મદીના મુન્વરમાં થયો હતો. આપશ્રીનું મૂળ નામ જાફર, ઉપનામ અબુ અબ્દુલ્લાહ તથા અબુ ઈમાદ હતા. આપશ્રી 'સાદિક' ના લકબથી જામશુદ્ધ છે.

આપના માતૃશ્રીનું નામ હ. "ઉમ્મે ફરવા" હતું. "હાતિમા" તરીકે પણ આપ ઓળખાયા છે. હઝરત અબુબકરના પૌત્ર કાસમ બિન મુહમ્મદના આપ પુત્રી હતા. હઝરત ઈમામ જાફર સાદિક અ.ના પિતાશ્રી હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને જેમો સિદ્દીકના સમય નિકટ આવતા લોકોની રખડમાં ઈમામતની ગાદીના વારસ અને મોમિનોના મોક્ષતા તરીકે હઝરત ઈમામ જાફર સાદિક અ.ને જાહેર કરી પોતાના પછી "ઈમામ" જાહેર કર્યા હતા.

રંગ અને રૂપ તેમજ જ્ઞાનનું વર્ણન

હઝરત ઈમામ જાફર સાદિક અ.ની મુખમુદ્રા તથા શરીર ઉજ્જવળ અને સફેદ હતું. આપશ્રીનો પહેરવેશ ધણે જાગે સાદો રહેતો. ધર્મ અને ઇસ્લામી સંસ્કૃતિને લગતું વિશાળ જ્ઞાન ધરાવતા હતા, એટલું જ નહિ પણ ફિત્તિમાં પણ ધણુંજ પારંગત હતા. જંગતભરના પરહેઝાર લોકોમાં આપશ્રીનો દરજ્જો ધણો જાગ્યો હતો. લાંબા સમય સુધી આપનો નિવાસ મદીનામાં હોવાથી ઇસ્લામના જુદા જુદા કબીલાઓને ખાસ કરીને ઘણો ફાયદો મળતો હતો. અનુયાયીઓને તત્વજ્ઞાનનું અમૂલ્ય પણ આપ દ્વારા પ્રાપ્ત થયું હતું.

ધર્મજ્ઞાનનો પ્રચાર

હઝરત ઈમામ જાફર સાદિક અ. મદીના નગરની પોતાની સુંદર વાડીમાં સમજા ફરકાના લોકોને ઉચ્ચ પ્રકારનું અને રહાની જ્ઞાન સિખવવા વિદ્યાલય ચલાવતા હતા. આ વિદ્યાલયમાં શિષ્યો શિષ્યોએ ફિક્હ-ધર્મનિયમશાસ્ત્ર તથા તત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો છે. જાણીતા મુસ્લિમ વિદ્વાનો : મુસ્લિમ સુરી, ઇબ્ને અયનિયા, શાઅબા, બાયઝીદ ભુસ્તામી, યાહ્યા અલકતાન, અબુ અમુલ અલ-સિન્જસ્તાની તેમજ અન્ય ઘણા પ્રખ્યાત મુસ્લિમ વિદ્વાનો આપ.

ત્રીના શિષ્યો હતા. અહેલે સુન્નતના માલિકી સંપ્રદાયના પેષા હઝરત માલિક બિન અનસ અને હનફી સંપ્રદાયના પેષા હઝરત અબુ હનીફા પણ આપમીના શિષ્યો હતા. (૧).

અરબના ત્રણ જાણીતા વંશો

હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. ના સમયમાં ઘણા ઇતિહાસિક પરિવર્તનો થયેલા હોવાથી અને બની ઉમૈયાના રાજ્ય અમલનો અંત આવતાં, હાતિમી વંશના ઇમામોના નામનો ઉપયોગ કરીને, બની અબ્બાસના રાજ્ય અમલનો પાયો પડ્યો હોવાથી, અત્રે અહીં મુનાફકી ચાલુ થતા અરબના "ત્રણ જાણીતા વંશો" ની રૂપરેખા આપવી રચાને ગણાશે.

બની હાશમ, બની અબ્બાસ અને બની ઉમૈયાના ત્રણ જાણીતા ખાનદાનના આદિપુરુષ હઝરત અહીં મુનાફ હતા. તેમના પુત્ર અબ્દુલ્લાહ સયી બની ઉમૈયાનો વંશ અને ખીલ પુત્ર અબ્દુલ મુતલિબથી બની હાશમ અને બની અબ્બાસના વંશો ચાલ્યા. (૨) આ કારણે બની ઉમૈયા કરતાં, આ બે વંશો-બની હાશમ અને બની અબ્બાસ-વચ્ચે વધારે નિકટનો સંબંધ હતો. ઉપરાંત અબ્બાસના પુત્ર અબ્દુલ્લાહ જેઓ ઇસ્લામી જમતમાં, ઇબ્ન અબ્બાસ તરીકે જાણીતા થયેલા છે, તેઓ હઝરત ઇમામ અલી અ. ના સર્વમોટા ચાલક હતા. છતાં એમનાં વંશજોએ રાજ્યદારી લાલસાએને અંગે, બની હાશમી વંશમાંથી ઉતરી આવેલા હાતિમી ઇમામો વિરુદ્ધ અનેક તકલીફો ઊભી કરી હતી.

ઉમૈયા ખલીફાઓનો રાજ્યઅમલ

હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. ઉમૈયા ખાદશાહ અબ્દુલમલિકના રાજ્યકાળમાં જનમ્યા હતા. આપ કિશોર અવસ્થાએ પહોંચ્યા ત્યારે અબ્દુલમલિકની કારકિર્દીનો અંત આવી રહ્યો હતો. આપ યુવાવસ્થાએ હતા, ત્યારે વલીદનો રાજ્યકાળ હતો. જ્યારે આપમી ભર યુવાનીમાં હતા ત્યારે મુલેમાન તથા ઉમર બિન અબ્દુલઅઝીઝનો સમય શરૂ થયો. ઉમરે ત્યાં જુદીથી "બાએ ફિદક" નામની મિલકત હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને પાછી સોંપી હોવાથી બની ઉમૈયાના લોકોએ ઉમરને ઝેર આપ્યું હતું. તેણે બે વર્ષ પાંચ મહિના રાજ્ય ભોગવ્યા પછી રાજ્યગાદીએ યઝીદ બિન અબ્દુલ મલિક આવ્યો તેણે ઉમર બિન અબ્દુલઅઝીઝની રાજનીતિ પ્રમાણે ન ચાલતાં, બની ઉમૈયાની દુશ્મની કરવાની પુરાણી રાજનીતિ અખત્યાર કરી. તેનાં પછી તેના ભાઈ હિશામ ચાલીશ વર્ષની વયે દિજરી સન ૧૦૫ માં રાજગાદીએ બેઠો. હિશામે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ને, હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. સાથે શામમાં બોલાવ્યા એ વખતે હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. શાદઝાહ હતા. ખલીફ હિશામ પછી વલીદ બિન યઝીદ દિજરી સન ૧૨૫ માં ગાદીએ આવ્યો અને તે એક વર્ષ ત્રણ મહિના રાજ્ય ભોગવી દિજરી સન ૧૨૬ માં મરણ પામ્યો. ત્યારપછી યઝીદ બિન વલીદ ગાદીએ આવ્યો. મરવાન અલ હમાર ઉમૈયા વંશનો છેલ્લો ખાદશાહ હતો, તે દિજરી સન ૧૨૭ માં ગાદીએ બેઠો હતો. પાંચ વર્ષ પછી તેણે રાજ્ય ભોગવ્યું. પંત્ર આ પાંચ વર્ષમાં એક પણ દિવસ તે શાંતિથી બેસી શક્યો નહોતો. રાજ્યમાં બળવા થવા લાગ્યા. જ્યારે ખીલ બાલુ બની અબ્બાસીઓએ સિંહાસન મેળવવા દિલચાલ શરૂ કરી. ઉપરે બની ઉમૈયાનું પતન બની અબ્બાસીઓના હાથે જ થયું.

અબ્બાસીઓનાં દોર પહેલાંની રૂપરેખા

હમરો ઇમામ રાહ જમરે સાદિક અ. ના સમયમાં, એક આબુ જવારે ઉમવી રાજ્યના પાયા ડિલગમી રહ્યા હતા અને અબ્બાસીઓ રાજ્યસત્તા હાથ કરવા માટે કાવાલાવા કરી રહ્યા હતા, ત્યારે બીજી આબુ ઇમામતના ખોટા દાવેદારો બહાર આવવા લાગ્યા. હમરેત ઇમામ અબ્દુલઆઝેદીન અ. ના પૌત્ર અને હોદ્દા પુત્ર વાલાએ પણ ઇમામનો દાવો કર્યો. હમરેત ઇમામ જમરે સાદિક અ. એ તેને ચેતવ્યો છતાં તે ચેતવો નહિ અને પોતાના અનુયાયીઓ સાથે ખુરાસાન તરફ ગયા. પોતાના હાકિમે તેને યુળી પર ચઢાવી મારી નાખ્યો. તેના પિતા એક બિન અલીનો પણ એવોજ, હુદય અ. વ. આવેલો. ખાતેખાતે ઉપર વાંચી ગયા છોએ, આ બનાવ બન્યા પછી અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયા બિન અબ્દુલ્લાહ બિન જમરે તોયારે દિજરી સન ૧૨૭ માં ઇમામતનો દાવો કર્યો તેણે હુદયુ હુદયુ કે હા મુહમ્મદ હનીફનાં પુત્ર અબુ હાસિમે તેને “નસ” કરી છે તેણે અબુ હાસિમના સિખાતોને અનુસરીને પોતાની દબવતનો પ્રચાર કર્યો. પરિણામે તેને કુશમાં હમને મરદાનમાં સમજાતા પ્રાંત, ધધ. આથી તેણે કસબા તાબે કરવાનું શરૂ કરી પોતાની અતા જમરે સાદિક અને પોતાના કુટુંબીઓને રાજ્યના મુખ્ય શહેરોના વાલી અને હાકિમ બનાવ્યા.

અબ્બાસી વંશના રચાયક અબુલ અબ્બાસ અરસફ અને તેના ભાઈ અબુ જમરે, મનસુર બની, હાશમના કાકાનાં જોડાવાથી, અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયાએ તેઓને પણ હાકિમ પદ આપ્યું. એટલામાં ઉમવી વંશના છેલ્લા ખલીફ મરવાન અલ હમરે, અબ્દુલ્લાહ પર ચડાઈ કરી તેને હરાત બંધી નસાડ્યો. હરાતમાં અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયા અને તેના ભાઈઓને હાશીમે કેદ કરી, તેના સમાચાર ખુરાસાન પ્રાંતના જાણીતા મુસ્લિમ રાજદારી અબુ મુસ્લિમને (૧) પહોંચાડ્યા. અબુ મુસ્લિમે અબ્દુલ્લાહ બિન મુઆવિયાના કતલનો હુકમ મોકલાવતાં, તેને મારી નાખવામાં આવ્યો. ઉમવીઓનું રાજ્ય જિન્નબિન્ન થવા લાગ્યું, છતાં તેણે અનુયાયી હજી કાયમ રહી જવાથી તેણે એવો પ્રચાર કર્યો કે અબ્દુલ્લાહ પુનરાગમન કરશે. આ દળના એક ભાગે ઇસહાક બિન એક બિન હારિસ અલ અનસારીને પોતાના ‘ઇમામ’ તરીકે માન્યો. આ શિરકો “હારિસિયા” તરીકે ઇતિહાસમાં ઓળખાય છે.

મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ્લાહ

હમરેત ઇમામ અબ્દુલઅઝીઝના સમયમાં, બની હાસમ અને બની અબ્બાસના અગ્રેસરોની અબવા મુકામે મળેલી એક સભામાં અબ્દુલ્લાહ અબ્દુલ હસને (૨) પોતાના પુત્ર, મુહમ્મદ નાસ અઝઝિયાને “મહેદી” તરીકે લાયક ઠરાવી, જોડાને બચવત કરવા માટે જોરદાર બાપણ આપ્યું. આ સાંભળી અબુ જમરે મનસુરે પણ બાપણ કરીને અનુમોદન આપતા, સોજોએ તેની બચવત કરી. તેણે મદીના, મકકા અને બસરામાં કેટલાક વર્ષો સુધી “મહેદી” તરીકે રાજ્ય પણ ચલાવ્યું. જો કે અબ્બાસીઓએ જમરેમાં તેને ટોળા આપ્યો, પરંતુ અંદરખાનીથી તેઓ રાજ્યસત્તા હાથ કરવાના ચોક્કસ ઝાઝવી રહ્યા હતા અને જવારે તેઓ બળવાન થઈ ગયા ત્યારે ખલીફ મનસુરના સમયમાં તેઓએ મુહમ્મદનો (મહેદી) સામનો કર્યો. એ યુદ્ધમાં તેના સાથીદારો નાસી જતા મુહમ્મદ માર્યો ગયો.

૧. આ દળના પાછળથી અબ્બાસી વંશની રાજ્યસત્તા ચલાવવા માટે કારણરૂપ બની હતો.

૨. હમરેત હસન બિન અલી બિન તાલિબના વંશજ

આ પ્રકારે ઇસ્લામી આલમમાં, પર્મ અને ઇમામના નામે અનેક ઉત્પાતો થઈ રહ્યા હતા, એટલું જ નહિ પણ ઘણા ફેરફારો થતા રહેતા હતા બની ઉમૈયાનો રાજ્યોનો દોર હજુ ચાલુ જ હતો. જો કે અમીર મુઆવિયાએ રથાપેલા ઉમવી વંશનો અંત થઈદના ખીજા પુત્ર મુઆવિયાના સમયમાં જ આવી ગયો હતો. પરંતુ મરવાનીઓએ તેને પોતાના હસ્તક લઈને ટકાવી રાખવા કાસિશો કરી રહ્યા હતા. તેઓ મૂળ ઉમૈયા વંશનાજ હતા.

ઉમૈયાઓનું પતન અને અબ્બાસીઓનો આરંભ

હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. આપના ઇમામતના કાળમાં ઘણા મોઠાપ્રય હોવાથી ઉમવી રાજસત્તાના પાપા ડગમગવા લાગ્યા અને એક બૂઝાતા દિવક પેઢે દિવસે દિવસે ઉમવી સત્તાનો પ્રકાશ ઝાંખો પડવા લાગ્યો, તેને પુનઃ પ્રકાશિત કરવા ઉમવીઓ તરફથી પ્રયાસો થઈ રહ્યા હતા. એજ સમયમાં બની અબ્બાસીઓ તરફથી અણુ મુસ્લિમના પ્રયાસો સફળ નીવડતા તેણે અબ્બાસીઓનો ઝંડો ફરકાવ્યો. ઇરાક અને પુરાસાનમાં તેના રાજ્યવર્તનની રથાપનો થતા ઉમવી સામ્રાજ્યના પર્મ ઉખડી ગયા. અણુ મુસ્લિમે બની ઉમૈયાનો ઠોટો કાઢવામાં એક ચતુરાઈ એ વાપરી કે થઈદના સમયમાં બનેલી હઝરત ઇમામ ફુસેન અ. ની કરુણ મૃત્યુને અંગે ઇસ્લામી જનતાના દિલ દલાયલા હોવાથી તેઓમાં તેણે ખદલો લેવાની ભાવના જાગૃત કરી. મુલેમાન સુદ્ધ ખિજાલ અને મુખતાર બિન અણુ ઉખેદાના આક્રમણો એના પરિણામરૂપ નીવડ્યા. અણુ મુસ્લિમને વેગ મળ્યો. જનસમુહનો મોટો ભાગ તેની અસર તળે આવી ગયો તે સંઘળાના એકજ બળ વડે અણુ મુસ્લિમે ઉમૈયાના અંતિમ બાદશાહ મરવાન અલ હમરની સત્તા તોડી પાડી.

અબ્બાસીઓના છળપ્રપંચ

ઉમવીઓ સામેના અબ્બાસી યુદ્ધ દરમ્યાન ઇરાકમાં ઉમવી રાજ્યની સત્તા તોડી પાડનાર મુખ્ય પુરુષ અણુ મુસ્લિમનો સહકારી, અણુ સલમા હતો, કુદના વિજય પછી અણુ મુસ્લિમે સંઘળી સત્તા અણુ સલમાને સોંપી. અણુ સલમાએ બની કાલિમીઓની કાષ્ટ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિને ખિલાફતની પદવી આપી, તેના નામની દઅવતનું બહાનું કરી, ઉમવીઓના પાટનગર હમિરક પર હુમલો કરવામાં આવે તો ઘણી સફળતા મળે એવા વિચારથી તેણે બની કાલિમી વંશની જુદી જુદી ત્રણ વ્યક્તિઓ : ૧. હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. ૨. હઝરત હસન બિન અલી બિન અબુ તાલિખના વશંધર અબ્દુલ્લાહ, મુહમ્મદ નહસ અઝઝકિયાના પિતા, ૩. ઉમર ઇબ્ને અલી ઇબ્ને ફુસેન (જેઓ હઝરત ઇમામ ઝયનુલઆબેદીન અ. ના એક ફરજંદ હતા અને 'ઉમરલ અઝરફ' ના લકબથી જાણીતા હતા. તે) ને જુદા જુદા કામલો લખ્યા અને ખિલાફતપદ ધારણ કરવાની અરજ કરી. અણુ સલમાના સચન અનુસાર કાસિદે સૌથી પહેલા હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. ને પત્ર આપ્યો. હઝરત ઇમામે મજબૂર પત્ર પોતાના સામે બળતા એક દીવા પર રાખી તેને વગર વાંચ્યે બાળી નાખ્યો અને કાસિદને કહ્યું : "પત્રનો જવાબ એા છે." ત્યાર પછી કાસિદે બીજો કામળ અબ્દુલ્લાહને આપ્યો, તેણે હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ. ની સામે મસલત કરી, તેનો અસ્વીકાર કર્યો. ત્રીજો પત્ર "ઉમરલ અઝરફ" ને મળ્યો તેણેપણ ઉડતો જવાબ આપ્યો. ત્રણમાંથી કોઈએ પણ અણુ સલમાના આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો નહિ, કારણ કે તેઓ અબ્બાસી વંશના છળ પ્રપંચથી સારી રીતે માદિતમાર હતા. (૧).

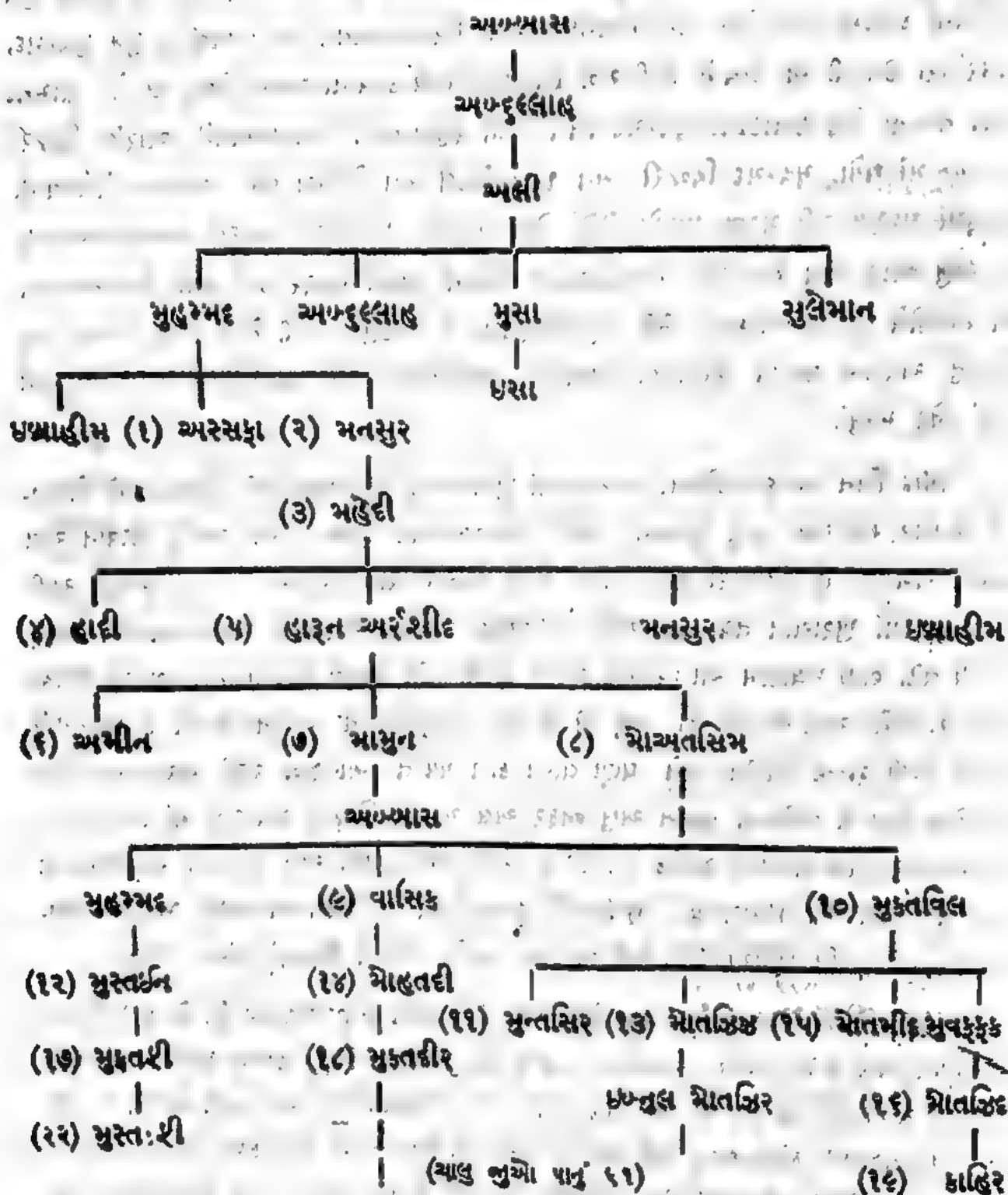
અબ્બાસી ખલીફાઓ

અબ્બાસી વંશના વડવા અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (ઇબ્ને અબ્બાસ) અને તેમનો પુત્ર અલી બની હાતિમા પ્રત્યે પ્રેમ અને માનની સાગણી પરાવતા હતા, પરંતુ અલીનો પુત્ર મુહમ્મદ, વંશપરંપરા ઉતરતી આ પ્રમાણે લોડી રાજ સિંહાસન હાથ કરવાના સ્વપ્ના સેવવા લાગ્યો. શામના ખિલ્ફા નામના એક ઇલાકામાં મુહમ્મદ બિન અલી રહેતો હતો. તેની દબવતનો આરંભ દિજરી સન ૧૦૦ માં થયો. મુહમ્મદ દિજરી સન ૧૨૪ એટલે પૂરા ચોવીસ વર્ષ સત્તાનત મેળવવાની વેતરણમાં મરણ રહી મરણ પામ્યો. તેણે પોતાના પુત્રો ઇબ્રાહીમ, અબ્દુલ અબ્બાસ અરસફા અને અબુ બહર અલ મનસુરને સિલસિલાવાર પોતાના વારસ મુકરર કર્યા હતા. તેના અવસાન પછી ઇબ્રાહીમે વંડપણ રવીકાયું. તેણે બહુ વેગપૂર્વક કામ કર્યું. વળી તેના ફરીકે ઘવેઘર અબુ હાસિમનું અવસાન થવાથી કેસાનિયા પંથવાળા અનુયાયીઓ તેની સાથે બળી ગયા જેથી તેને બમણું જોર મળ્યું.

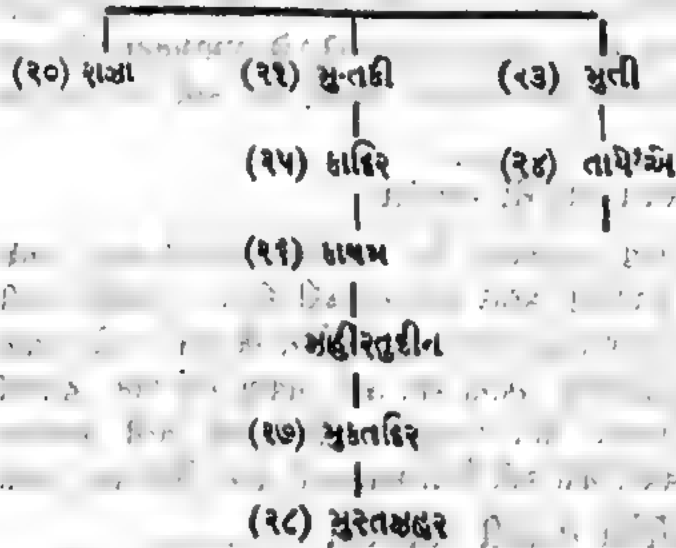
યઝીદ બિન અબ્દુલમલિકના રાજકાળમાં પુરાસાનમાં અબ્બાસીઓને ખિલાફતપદે બેસાડવાની ખટપટ શરૂ થઈ. અબુ મુરિહમ તેમનો પ્રચારક હતો. હેલા ઉમ્વી ખલીફ મરવાન અલ હમારના સમયમાં તે સત્તાધારી થઈ પડ્યો. અંતે દિજરી સન ૧૨૬ માં બળવો જગાડી અલી વર્ષના સમયમાં પુરાસાન તથા ફક્ક જીતી લઈ અબુલ અબ્બાસ અરસફાને ખલીફ બનાવ્યો, કારણ કે, તેના વડો આઈ ઇબ્રાહીમ આ હરમ્યાન મરણ પામ્યો હતો અબુલ અબ્બાસના સમયમાં ઉમ્વીયા વંશના રાજ્યનો અંત આવ્યો, તો પણ એ વંશના અબ્દુરહેમાન નામના રાખસે છદ્મી જઈને રબેનમાં ઉમ્વી રાજ્ય રચાવ્યું અને ઘણા લાંબા કાળ પર્યંત આ રાજ રહ્યું. અરસફાના મરણ પછી તેના પિતાની વસિયત મુજબ અબુ બહર અલ મનસુર દિજરી સન ૧૩૬ માં ખિલાફતપદે આવ્યો. હઝરત ઇમામ બહાદુર સાદિક અ. ની કારકિર્દીનો મોટો ભાગ અલ મનસુરના રાજઅમલમાં પસાર થયો હતો અને ઇમામ પ્રત્યે ખૂબી રીતે દુસ્મની કરનાર પ્રથમ અબ્બાસી ખલીફ અલ મનસુરજ હતો બની હાતિમા અને બની અબ્બાસ વચ્ચે અહિંથી ઉવટનું ભંગાણું પડ્યું.

અબુ મુરિહમ પેઠે સ્વાર્થવશ થઈ લોકો કેવી રીતે ખોટા ઘવો રજૂ કરે છે, તે ચાટે "ઇબ્ને મુહન્ના"નો અત્રે સંકેત કરવો. અરથાને ગણાશે નહિં. હાસમ બિન હકીમ પુરાસાનમાં અબુ મુરિહમનો મંત્રી હતો તેણે પાછળથી ખુદાનો ઘવો કર્યો હતો. તે પોતાના મોઢા પર ખૂરખો પહેરતો હોવાથી લોકો તેને "મુહન્ના" કહેતા હતા, તેના પુષ્કળ અનુયાયીઓ થયા, જેઓ સફેદ કપડા પહેરતા હોવાથી "અવઝિમ્યા" કહેવાયા. મનસુરના પુત્ર મહેદીએ તેને ઘેરી લીધો આ હરમ્યાન કિસ્લામાંના એક કૂવામાંથી ચંદ્રમાની રાશની પ્રગટ કરવાનો તેણે મોઅજિઝો દેખાડ્યો. સાંજના વખતે જ માઇલ સુધી તેના પ્રકાશ રહેતો હતો એમ કહેવાય છે. અંતે ઘેરા લાંબા વખત સુધી રહેવાથી મુહન્નાએ પોતાના બાળબચ્ચાઓને બાળી મૂક્યા અને પોતે પણ દુસ્મનોના હાથમાં જવાને બદલે બળી મૂક્યો.

બ ની અ બ્બા સી એ ની વં શા વ ળી

—(આલે પાના ૧૦૫ી)

જે નામના આગળ આંકડા લખેલા છે તેઓ અબ્બાસી ખલીફાઓ હતા અને આંકડા સિવાયના નામો અબ્બાસી વંશનો સિલસિલો બતાવવા માટે આપવામાં આવ્યા છે.

શાંત હૃદય

હઝરત હમામ બહર સાહેબ (અ.) ધર્મવિદ્યાની વૃદ્ધી કરવા તરફ સદા આધુ અને શબ્દસત્તામાં મહાશનારાઓને ધર્મરક્ષક સમજાવી તેઓને શિરાતસ મુસ્તહીમ સંતપ્ત અને માત્રે લાવવા પ્રયાસ કરતા રહ્યા. પરંતુ હ. હમામ હાથપણ રાજાનીય કાર્યોમાં ભાગ લેતા નહિ.

હઝરત પયગમ્બર (સ.) ની વંશત પછી આ મહત્વનું કાર્ય (શાંત હૃદય) હઝરત હમામ બહર સાહેબે આ

એ ઉપાડી લીધું હતું અને હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ આપમીના સહકારી હતા. તે બાદ એવોજ સમય હજરત ઇમામ નહર સાદિક (અ.) ના ઝમાનામાં આવ્યો હતો. આપની પવિત્ર જાતના પ્રતાપે ઇરાકમાં ધર્મવિદ્યાઓના ઝરણા વહેતા દ્રષ્ટિએ પડે છે. ઇમામતના ઓળટી દીપકથી ધણી વિદ્વાનોના હૃદયમાં વિદ્યાના અનેક દીવાઓ પ્રકાશ્યા હતા અને એ પ્રજ્વલિત ઉત્તરોત્તર ચાલતી આવે છે.

દરમિયાનના આરંભ

ઇરાકમાં રાજકીય અટપટનું વાતાવરણ શાંત થયા પછી હજરત ઇમામ નહર સાદિક (અ.) એ અન્ય દેશોમાં પણ સત્કર્મનું પ્રચાર કાર્ય શરૂ કરી દીધું. આપમીએ મદીનાની પશ્ચિમની જમીન તરફ સુરિયાની અને હલવાની નામના બે ક્ષેત્રોને એ કાર્ય માટે રવાના કર્યા. "મરુના" મુકામે પહોંચી સુરિયાનીએ ત્યાંના અત્યાચારો નિવાસ કર્યો અને હલવાની "સાનર" નામના રથને જઈ તેના તાબાના ગામ "નામુર" માં રહ્યા. આ બંને ક્ષેત્રોના પ્રવાસથી "ઇમ્મે કાહેરી" નો પ્રચાર વધતો ગયો અને લોકો ઇમામતનાં નૂરને ઓળખવા લાગ્યા.

અબ્બાસીઓ તરફની સત્તામણી

હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ની છતી દિન પર દિન વધતી જતી હતી. ઇમામની વધતી જતી ખ્યાતિથી અબ્બાસીઓ મહારાવા લાગ્યા. અબ્બાસીઓ જો કે હજરત અલી અ. ના પરમ મિત્ર અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાસ (છપ્પે અબ્બાસ) ના વંશજ હતાં અને બની ઉઘેયા કરતાં સગપણમાં વધારે નજીકના હતા અને હજરત અલી અ. ના ધાર્મિક અને આત્મિક ગૌરવથી વિશેષ પરિચિત હતા તેથી તેઓએ હજરત અલી અ. ના વંશજને નામે દરમિયાન કરી જનસમૂહને ભોળવી રાજ્ય વસાવી લીધું. ઉપરાંત અબ્બાસી ખલીફ અબુલ અબ્બાસ અરશએ હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ના પ્રાણને હાની પહોંચાડવાની ઇચ્છાએ આપને ઇરાક તેડાવ્યા હતા. પરંતુ હ. ઇમામની અસાધારણ પ્રતિભા જોઈને પોતાનાં અર્ધમ ઇરાકથી અટકી જઈ મોટું નજરાણું અર્પણ કરી માનસહિત મદીના તરફ આપને વિદાય કર્યા. દિજરી સન ૧૩૬ માં ખલીફ અરશનું ચિતળાના રાગથી અવસાન થયું. ત્યારબાદ તેનાં બાપ નહર અલ-મનસુર ખિલાફતની ગાદી ઉપર બેઠો. ખલીફ મનસુર અતિ લોબી અને અત્યાચારી હતા. પ્રજા તેના નામથી ડાંપતી હતી. એનો લકબ "હવાનકી" હતો. એ લકબ પડવાનું કારણ તેનો લોભ હતો. અરબી ભાષામાં "હવાનક" દમડીને કહે છે. ખલીફ મનસુરના મન ઉપર પણ હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. નો બહુ ભય રહેતો હતો, તે માટે કાંઈપણ ઉપાયે આપમીના પ્રાણ લેવા ચાલુ ઉપાયો ચોજતો હતો.

એક ભયંકર ઘટના !

એક વેળા ખલીફ મનસુરે મદીનાના મવનર હસન બિન કાસમીને લખ્યું કે "હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ના પરમાં આજ સમાદી રજો નથી તેઓ આજમાં પેરાઈ જાય" ખલીફ મનસુરની આજ્ઞા અનુસાર તેણે આજ સમાદી. આજ એટલી બધી ફેલાઈ ગઈ કે આપમીના મકાનના દરવાજા અને આંગણમાં પણ આમની જવાબાઓ નીકળવા લાગી ધરમાંથી બહાર નીકળવાનો કે અંદર પેસવાનો એક માત્ર ન રહ્યો. પરંતુ હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. આજના કાઝાઓ વચ્ચે બહાર નીકળ્યા ને અંદર ગયા. એમ કારે પડીએ આંટા ફેરવા લાગ્યા અને કહેતા હતા કે, "જમીન જેના કારણે રિષ્ટ રહી છે, તે

પૂરે છે કે હજરત ઇમામ અ. અમારા પૂર્વ પુરુષ હતા, તેમના માટે નમરહની આજ કંડી મળી નહોતી" એ વચનોના ઉચ્ચારણ પછી આજ હોલવાઈ ગઈ અને હ. ઇમામના શરીરની કાષ્ઠપણ ધન પહેંચી નહિ. એ જોતા લોકો હેરતમાં પડ્યા ઇમામ નહર સાદિક અ. નું મહાન મહીનાના વસ્તીવાળા ભાગમાં આવેલું હોવાથી એ મોઝબિહો [જોધને લોકોનો ઇમામ પ્રત્યે આદર વધવા સાગ્યો, એથી અલીફ મનસુરના બધામાં એવડો વધારો થવા પામ્યો.

ઇમામનો નિકર ઉપદેશ

એક વખત અલીફ મનસુર દવાનકીના અંગ પર માખી બેઠી. તેણે તેને ઉડાવવાની મણી જાણિય કરી પણ તે વારે મરી આવીને અલીફને પજવવા લાગી. તે બહુ કંટાળી ગયો આ દરમ્યાન અચાનક હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. આવી ચઢ્યા. આપશ્રીને જોઈ તેણે પૂછ્યું :- "ખુદાએ માખીને શો માટે પેદા કરી દશે ?"

હ. ઇમામે જવાબ આપ્યો :- "સતાધારીઓને પોતાના ગર્વનું જ્ઞાન થાય તે માટે !" હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. નો આ ઉત્તર કુરઆન શરીફની આપાતથી સંબંધ રાખે છે, જેમાં મહાના કાફરો પોતાના સર્જનદાર તરીકે માનતા હતા તે મુર્તિઓને માખ જેવા નાનકડા જીવને પણ ઉડાવવાની શક્તિ ન હોવાનો ઉલ્લેખ છે. તેજ અનુસાર મનસુર સતાધારી અલીફ હોવાનો દાવો કરતો હોવા છતાં તેનો ગર્વ એક માખે ઉતારી નાખ્યો હતો. અભિમાન ઉતારવા માટે આ એક ઇશારો હતો.

હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. જુદી જુદી વિદ્યાઓમાં પારંગત હતા, તેમજ હજરત નખી મુહમ્મદ સ. ના મુખવચનો (હદીસો) નું પણ આપને બહોળું જ્ઞાન હતું. આપના પિતાશ્રી હજરત ઇમામ મુહમ્મદ ખાકિર અ. પણ ઇસ્લામી જ્ઞાનની આ શાખામાં પ્રવીણ હતા અને પિતાશ્રી તરફથી એ જ્ઞાન આપને મળ્યું હતું. ઇસ્લામી વિદ્યાનો આપશ્રી પાસેથી એનો લાભ લેતા હતા. હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. દ્વારા મશહૂર થયેલા હ. પગમખરના મુખવચનો ખાસ સતાવાર માનવામાં આવે છે. આપશ્રીએ કેટલાક પુસ્તકો પણ લખ્યા છે જેમાં "રિસાલો" બહુ ખ્યાલિ પામેલો છે.

જામે સિફાયે

હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. નો પ્રાણ્ય લેવા રાજવના કર્મચારીઓ તક સોધી રહ્યા હતા. તેમજ ઇમામતનો ચિરાગ બુઝાવવાના નિષ્ફળ પ્રયત્નમાં રાજાવલા હોવાથી હ. ઇમામે પોતાના વડા પુત્ર હજરત ઇસમાઇલ અ. ને ઇમામ તરીકે મુકરર કર્યા પછી છૂપી રીતે બસરા તરફ મોકલવાની દીધા. અલીફ દવાનકીએ અંતે હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ને હિન્જરી સન ૧૪૮માં કાષ્ઠપણ રીતે શહીદ કરવા પોતાની પાસે તેડાવ્યા. પરંતુ, રખરમાં તેની હિંમત ચાલી નહિ. આ બટના પછી આપશ્રીના શરીરને છુપી રીતે ઝેર આપવામાં આવ્યું, જેથી તેજ વર્ષમાં આપે જોમો સિફાયે બીજી રીવાજત એવી પણ છે કે મુસ્લાઓએ "શરા" લાગુ કરવાના કારણે હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ના કાનમાં સીસું ગરમ કરી અડખાસી ખાધી મનસુરના કુક મથી રેકવામાં આવ્યું જેથી સત્રાલ માસની પંદરમી તારીખે આપે જોમો સિફાયે મહીનામાં જન્નતુલ બકીઅ નામના કબરતાનમાં આપશ્રીના મુખ રક ઇસ્મને મુખે આક કરવામાં આવ્યું આ રથજેજ આપના પિતાશ્રી તથા કાદમીની મુખાર

નરમ ધાબીન

રમેને તેમજ દરરત દસને બિન અડી બિન અણુ તાલિબ તથા દરરત અલી અ. ના બીજા વંશજોનાં શુભોને પણ ત્યાંજ સુપુર્ણ આક કરવામાં આવેલ છે.

ધમામના ફરજદો

દરરત ધમામ નગર સાદિક અ. ના સાત ફરજદો અને ત્રણ પુત્રીઓ હતી. પહેલા ક. ધરમાઇલ, બીજા અબ્દુલ્લાહ, ત્રીજા ઉમ્મે દરવા; આ ત્રણે બાઇ બહેન જનાબે હાતિમાના કુખે જનમ્યા હતા. ચોથા મુસા હાજિમ, પાંચમાં ધરલાક, છઠ્ઠા મુહમ્મદ; તેઓ બર્તી નામની રત્નીના પેટે જનમ્યા હતા. પાંચમી જેમનું નામ દમીદાખાતુન રાખવામાં આવ્યું હતું. સાતમાં અબ્બાસ, આઠમાં અલી, નવમાં અસમા, દસમાં હાતમા સુમરા; આ બહેન બાઇઓ ગુદી ગુદી માતાઓના પેટે જન્મેલાં સંતાન હતા. દરરત ધમામઇલ અ. ના માતા સૌથી વધુ માનનીય હતા.

દરરત ધમામ નગર સાદિક અ. સુડીના ધમામોનો નિવાસ અરખમ્તાન રહ્યો હતો અને તેમા પણ મહીના નગર મુખ્ય હતું. ત્યાર પછી આપના શાહજાદા દરરત ધમામઇલ અ. થી ધમામોએ એ સ્થળ બદલાવીને સારિવાના એક પ્રગણા સલમિયામાં વસવાટ કર્યો હતો. ધમામોના સલમિયાના નિવાસ દરમ્યાન કયા કયા ધમામો યદ્ય ગયા તથા ધમામ નગર સાદિક અ. ના બીજા પુત્રોની વિગતો સાથેની વંશાયણી આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવી છે.

હરરત ધમામ નગર સાદિક (અ.)

ધમામઇલ અ.	મુસા હાજિમ	અબ્દુલ્લા અલ ફતહ	ધમામઇલ અ.	અબ્બાસ	મુહમ્મદ	અલી
મુહમ્મદ બિન.	અલી રજા	(એમને માનનાર		(એમના અનુયાયીઓ		
ધમામઇલ અ.		'ફતહિયા' કહેવાયા)		'સમનિયા' કહેવાયા)		
	મહમ્મદ તકી					
વડી અહમ્મદ અ.						
	અલી નકી					
તકી મુહમ્મદ અ.						
	હસન અસકરી					
રમી અબ્દુલ્લા અ.						
	મુહમ્મદ મહેદી					
	સામરાની બારમાં ગાયમ થયાનું					
	કહેવાય છે. એમને માનનારા					
	ધરના અશરી કહેવાયા					

દરરત ધમામ ધમામઇલ અ. થી ધમામતની માદી સારિવા (રામ) ના સલમિયા નગરમાં હતી અને દરરત ધમામ અબ્દુલ્લાહ ઉર્દે મુહમ્મદ મહેદી અ. સુધી ધમામતનું વડું મથક ત્યાંજ રહ્યું હતું. દરરત ધમામ રમી અબ્દુલ્લા અ. પછી મધરિબ આફ્રિકામાંના કાવરવાન પ્રજાની છત થતા હ. ધમામ મહેદી અ. નું વડું મથક કરવાન અન્યુ, જ્યાં તેઓએ 'મહેદિયા' માટે નિમી મેધાવીને નગર વસાવ્યું.

Hazrat Mowlana Inani Ismail

" " " Muhammad
" " " Vafi Ahmed
" " " Taqi Muhammad
" " " Razi Abdullah

PART II. SYRIA & IMAMAT

ભાગ ૨જો.

સીરિયા અને ઈમામત

હજરત મોલાના ઇમામ હસનાઇન અ.

" " " મુહમ્મદ અ.
" " " વસી એહમદ અ.
" " " તાહી મુહમ્મદ અ.
" " " રાઝી અબ્દુલ્લા અ.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ISMAIL

(A. H. 148-158)

..... O.....

(૧)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ ઈસમાઈલ અ.

(હિજરી સન ૧૪૮-૧૫૮)

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસમાઈલ અ. હિજરી સન ૧૪૮ માં ઈમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા હતા. આપણુ પૂરું નામ ઈસમાઈલ મુહમ્મદ હુજુ અને "અલ મહમુમ" તરીકે જાણીતા થયા હતા.

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસમાઈલ અ. ના માતૃશ્રી હઝરત હસન અ. ના પુત્રની પુત્રી હ. હાતિમા હતા.

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસમાઈલ અ ઉપર આપના પિતાશ્રી ધણા પ્યાર રાખતા હતા. આપ ધણાં ખુબસુરત હતા. આપના પિતાના સમયમાં જ જનશીન તરીકે સધળું ધાર્મિક કાર્ય ઉત્તમતા હતા. ધર્મના મૂળ તરફ વિશેષ ધ્યાન આપતું જોડું જ્ઞાન, સરળ પ્રકૃતિ, જોડ્યા સદગુણો, અને સ્વાભાવિક વિલક્ષણતાએ પ્રજાસમૂહનો પ્રેમ ખેંચી લીધો હતો, અસંખ્ય લોકો હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ અ. પાસેથી ધર્મબોધ મેળવી આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરતા હતા.

હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ સાલમિયામાં

હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ અ. ની લોકપ્રિયતા અને જનસમૂહનું ખેંચાણ અબ્બાસી ખલીફ મન્સુરને ખૂબસૂરત લાગ્યું વળી આપના પિતાશ્રીએ આપના પર "નસ" કરેલી હોવાનું સંભળતાં ખલીફ વધારે રાગે બરાયો અને પિતા પુત્રનો ધાત કરવા માટે જુદા જુદા રાજ્યો રોક્યા. એ લોકોએ ઈમામની સત્તામણી ચાલુ કરી અને આપના પ્રાણને હાની પહોંચાડવા માટે તક શોધી રહ્યા હતા. હઝરત ઈમામ જાહેર સારિક અ. ને આ બાતથી મળતાં હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ અ. ને સીરિયા તરફ ગુપ્તપણે રવાના કર્યા અને હઝરત ઈસમાઈલ અ. એ શામના ઇલાકામાં આવેલા "સલમિયા" નામના સ્થળે આવી મુકામ કર્યો.

હઝરત ઈસમાઈલના ગુપ્ત રીતે મદીના મુઝી ચાલ્યા જવાથી કોઈ કહેવા લાગ્યા કે આપ ખીમાંરીના સબબે બહાર નીકળતા નથી. ધણાઓ રાજદારી કારણ આપવા લાગ્યા એકંદરે "ધણી અફવાયો" બોલવા લાગી; જેથી ખલીફ મન્સુર ઉગ્રાયો અને આપની તુપાસ કરાવી પરંતુ કશી બાતથી મળી નહિ.

ઇમામતના અન્ય હાલો

હાલના ઇમામ હસમખાન આ સમયમાં શાંતિથી વસવાટ કરી રહ્યા હતા, એ દરમ્યાન મહીનામાં, ઇમામતનો હાલો કરનારા કેટલાક સખસો બહાર બાબા જેઓના હાલો ઇમામ શાહ હસમખાન આ ના નાના બાપ હાલો તુસા કાઝિમ ઉપરાંત ખીજાઓ પણ હતા. આ વિષે એ વખતે ઇમામી જગતમાં કેવું વાતાવરણ મળતી, કેવું હતું તેની હું કંઈ વિગત જાણે આપવી રહ્યાને જેખરી

હાલના ઇમામ બહાર સાદિક આ ના ખીજા દરજ્જા હાલો તુસા કાઝિમે પણ ઇમામતનો હાલો કર્યો. તેમને પણ અબ્બાસી ખલીફે પોતાના પાસે તેડાવી કેટલાક સમય પોતાની ઉમરનો મોટો ભાગ કેદખાનામાં ગાળ્યો હતો અને દિલ્લી સન ૧૮૩૫માં રજા મેસની રજા શુક્રવારના રોજ બંદીખાનામાં ખલીફે મોકલેલી એ બે બેળવેલી દાક્તરના આદારથી એમનું અવસાન થયું. હસમખાનનીઓથી જુદા પડેલું હાલો તુસા કાઝિમે માનનારું આ ટોળું "મુસવિયા" ના નામે ઓળખાયું. હાલો તુસા કાઝિમ પછીના વંશજ હાલો અલી રજા, હાલો મુહમ્મદ તરી, હાલો અલી નડી, હાલો હસન અસકરી અને હાલો મહેદી સુધી આવીને એ સિલસિલાની સમપ્તિ થઈ.

હાલના તુસા કાઝિમ પછી થયેલા ફરકા

હાલના તુસા કાઝિમના અવસાન પછી એમનાં અનુયાયીઓમાં બે પક્ષ પડી ગયા. એમાંના એકનું નામ "મયદુરિયા" અને ખીજાનું નામ "વાઠેરિયા" હતું. "મયદુરિયા" ફરકાવાળાઓ હાલના તુસા કાઝિમની વફાત પામવાની વાત માનતા નહોતા. "વાઠેરિયા" ફરકાવાળાઓએ તેમને ક્યાંત માનતા હતા અને સ્પષ્ટ પાપથી બરાઈ ગયા પછી તેઓ પાછા ઝડપ કરી એવી માન્યતા ધરાવતા હતા. "મુસવિયા" શીરકાના આ બે પક્ષ ઉપરાંત "અકતાઇયા" નામનો એક પક્ષ હતો. હાલના તુસા કાઝિમ અવસાન પામ્યા છે એ વાત આ લોકો માનતા હતા. વધુમાં તેમના દરજ્જા હાલો અલી તુસા રજાનો તેમના પિતા પછી આ ફરકાવાળાઓએ ઇમામ તરીકે સ્વીકાર કર્યો. આ ફરકાનો સિલસિલો હાલના મહેદી સુધી આવીને પોતાના આગલા એક ફરકા "વાઠેરિયા"ની માન્યતા અનુસાર તેઓ હાલના મહેદીને સામરા નામની ગારમાં જીવતા ગેળ થવાનું માને છે. આવી રીતે આ ફરકાના બાર ઇમામો થયા પછી તેનું નામ "ઇરનાઅશરિયા" પડી ગયું.

હાલના હસન અસકરી પછી થયેલા અગિયાર ફરકા

'મોસમે બહાર' માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે આ ફરકામાં ખીજા પણ તરફો પડ્યા હતા. "અકતાઇયા" ફરકા ઇરનાઅશરીઓના અગિયારમા ઇમામ હાલના હસન અસકરીના સમયમાં અગિયાર ફરકામાં ભેદાઈ ગયો, અર્થાત "અકતાઇયા" ફરકામાં અગિયાર તરફ પડી ગયા. આ સમયના ફરકાઓની ઇમામ વિષેની માન્યતા સિવાયની અન્ય માન્યતાઓમાં ખાસ કરી જોવામાં આવતો નથી. એમાંના એક ફરકાની માન્યતા છે કે, હાલના હસન અસકરી વફાત પામ્યા નથી અને વફાત પામશે પણ નહિ. તેઓજ બાબર અમાનાના 'મહેદી' અને 'કાંબ' છે અને પૂર્વમાં વળીવેલાં મજદુર લોકો મોઝવનાર એજ નર છે.

ખીજા એક ફરકાની માન્યતા છે કે, તેઓની વફાત થઈ છે પણ પાછા જીવતા થઈ દિશાને દર કરી; તેમના પછી ખીજો ફાઇ ઇમામ થઈ ચકે નહિ.

ત્રીજા દિરકાની માન્યતા છે કે, હઝરત હસન અસકરીની વફાત થઇ છે અને તેમના બાપ જાહેર ઇમામ અને ગાદીવાર છે. તવારીખમાં અને “જાહેર કઝાબ” અટલે અસત્યવાદી જાહેર તરીકે પણ વર્ણવવામાં આવ્યો છે.

ચોથા દિરકાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરીની વફાત થઇ છે એ વાત ખરાબર છે. પરંતુ, તેઓ ખરેખરા ઇમામ નહિ પણ ઇમામનો સહજ ધરાવતા હતા અને તેમના બાપ જાહેર ખરા ઇમામ છે. હઝરત હસન અસકરીની ઇમામત નિર્વશતાને કારણે ખરી દરતી નથી અને તેમના જામને ફક્ત ઇમામ તરીકે સંડોવવામાં આવે છે.

પાંચમા દિરકાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરીની વફાત થઇ છે. એમની ઇમામ તની માન્યતા મારે આપણે દોષપાત્ર આ કારણે છીએ કે તેઓ વારતવિક ઇમામ નહોતા. વાસ્તવિક ઇમામ તો તેમના સંતાનવાળા બાપ મુહમ્મદ છે.

છઠ્ઠા દિરકાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરી પોતાની પાછળ પુત્ર મુકી ગયો છે. તેમની વફાત પહેલાં એ વર્ષ ઉપર તેનો જન્મ થયો છે. આ પુત્ર હઝરત હસન અસકરીના બાપ જાહેર અને તેના અનુયાયીઓની બીકથી ગેબ છે અને તેજ છેલ્લા સમયનો મહેદી છે.

સત્તમ દિરકાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરીના દીકરા એમની વફાત પછી બાદ મહીને જન્મ્યા હતા તેમના જીવનમાં આ રીતે પુત્રજન્મ થયાની વાત સાચી નથી.

આઠમા દિરકાની માન્યતા છે કે, હઝરત હસન અસકરીની વફાત ચોક્કસ થઇ છે એમા જરાએ મંકા નથી અને તેમની કાંઈ અવલાદ નથી; તેથી તેમના બાદ કાંઈ ઇમામ નથી; હવે શુધ્ધિનો રહેનુમા ખુદા એકલો જ છે.

નવમા દિરકાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરી વફાત પામ્યા છે, પરંતુ શુધ્ધિની કલ્પના અનુસાર એમના ફરજંદ હોવા જોઇએ, નહિં તો આ જગત ઇમામ વિના બેવરિયત દીઠામાં આવે નહિ.

દસમાની માન્યતા છે કે હઝરત હસન અસકરી વફાત પામ્યા છે, તેમના પછી એમના પુત્ર કે બીજા કાંઈ વ્યક્તિ અવશ્ય ઇમામ હોવી જોઇએ, નહિંતર જગતનું તંત્ર સ્થિર રહી શકે નહિ.

અગિયારમો દિરકો એમ માને છે કે, હઝરત હસન અસકરીની વફાત થઇ છે તે બાદ તેમના ફરજંદ ઇમામ છે, જેઓ ફુરુશનોની પ્રબળતાને સહ જેબ થયા છે અને જગત જુલમથી ભરાઈ જતા પાછા જાહેર થઈ જલાલ કરી પુનઃ ધર્મની સ્થાપના કરશે. આ અગિયારમો દિરકો “ઇસ્નાઅસરી” નામે ચાલુ થયો હતો. હસન અસકરીની ૨૮ વર્ષની વયે દિજરી સન ૨૬૨માં વફાત થઇ હતી.

હઝરત ઇમામ હસમાઇલ અ.ના બાપ અબુલ્લાહ અમ-રુતેદને એક રોજાએ ‘ઇમામ’ માન્યા, પરંતુ અબુલ્લાહ પોતાના પિતાથી હઝરત ઇમામ જાહેર સાદિક અ. પછી કેવળ ૭૦ દિવસ દલાલ રજા હતા. એમને ઇમામ તરીકે માનનારા “હતદિમ્યા” કહેવાયા હઝરત ઇમામની એક અન્ય પુત્ર મુહમ્મદની એક રોજાએ ઇમામત સ્વીકારી, જેઓ “સમનિયા” તરીકે જોળખાયા હતા.

હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. મદીનામાંથી ખાનગી રીતે આવ્યા બધા પછી એક દિરકાએ ઇમામન અહિંજ ખત્મ થયેલી માની, અને તેઓને “મહેદી મવહિદ” તરીકે સમજી આપની “ઇમામત”ની માનવા સાગ્યા અને તેઓએ પોતાને “ઇસમાઇલિયા” તરીકે ઓળખાવ્યા. એમનું માનવું છે કે, કયામત બરપા કરવા ફરીથી હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. દુનિયામાં પ્રગટ થશે. એ સખએ તે દિરકાવાળા “કામચુલ કયામત” તરીકે ઓળખાય છે.”

હઝરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ના સમય પછી જેટલાક આલિમે પણ ઇમામ તરીકે બહાર આવ્યા, જેમાં ચાર મુખ્ય છે. અબુ હનીફા નોઅમાન બિન સખિત જેમને દુકમાં ઇમામ અબુ હનીફા કહે છે. અહેમદ ઇબને હમ્મલ, જેમને ઇમામ હમ્મલ અને માલિક બિન અનસ જેમને ઇમામ માલિક કહે છે. ચોથા અબુ અબ્દુલ્લાહ મોહમ્મદ બિન ઇડરીસ અરશારી જેઓ ઇમામ શાફિ તરીકે ઓળખાય છે. આ પ્રમાણે જે ચાર વિભાગ પડ્યા, તેને ઇસ્લામી જગતમાં ચાર જળવાઇ રહે એ આશયથી ખલીફ હારન અલ-રશીદે કબુલ રાખ્યા. આ ચાર ઇમામના નામે સુન્નત વચ-જમાઅનના ચાર મોટા સંપ્રદાયો “હનફી”, “હમ્મલી”, “માલિકી” અને “શાફિ” નામે ઓળખાય છે.

આવી સ્થિતિ વચ્ચે પણ ઇસમાઇલી મઝહબ વમન, યમામા, બહેરન, સિંધ, હિંદ, મિસર, ઉત્તર આફ્રિકા સુધી ફેલાઇ ગયો હતો. જાણીતા ઇસમાઇલી કાષ્ટો સુરીઆની અને હલવાની એકજ વર્ષમાં મરણ પામ્યા હતા, તે પછી અબુ અબ્દુલ્લાહ સુરીએ અને ઇબને હવથએ પ્રચાર કર્યો હતો.

હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ પર “નસ”

હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. માટે ખાન અલાઉદ્દીન અતા માલિક જુવેની ફત “તારીખે જહાંગુશા” અને મુહમ્મદ કાસિમ ફરિસ્તા ફત “તારીખે ફરિસ્તા” માં “નસ” ની વાતને સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે, આ ઉપરાંત અરબી ઇતિહાસિક ગ્રંથ “અસરાફન-નુતકા” માં ‘સખેલુ’ છે કે, “જ્યારે હઝરત ઇમામ નહર સાદિક અ. ની જીરમાની તખીયત લથડવા લાગી ત્યારે આપે પોતાના અનુયાયીઓમાંના વિશ્વાસુ લોકો અને કુટુંબીજનોને બોલાવી, આપના પૂર્વે સખ ગયેલા ઇમામો પેઠે, હઝરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલને ઇમામતની ‘નસ’ કરી નહર રીતે ઇમામત સંપી હતી, વળી હઝરત ઇમામ નહર સાદિક અ એ એક વેળા હઝરત શાહ ઇસમાઇલની રૂબરૂમાં પણ લોકોને ફરમાવ્યું હતું કે : “ઇસમાઇલ મારી બાદ ઇમામ છે અને જે તમોએ મારા પાસેથી ઇમ્મ મહલ્ય કયું છે એજ તમો ઇસમાઇલ પાસેથી મહલ્ય કરી ચકરી.”

હઝરત ઇમામ નહર સાદિક અ. એ હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ પર ઇમામતની નસ કરી હોવાના સમાચાર, ફાતિમી વંશના વિરોધી ખલીફ મનસુરને મળતાં તે હઝરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલને પકડવા માટે જાસસો મોકલી કાવતરાંઓ કરવા લાગ્યો. જેટલાક ઇતિહાસકારોના કથન અનુસાર ખલીફે હઝરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલ અ. ને પોતાની રાજધાની બમદાદ તરફ મોકલી આપવા કુકમ કર્યો આવી સ્થિતિ વચ્ચે હઝરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલ અ. સુખ એ નથી પોતાનું કામ કરી શકે તે દલા માટે, હઝરત ઇમામ નહર સાદિકે આપઘાતે મદીનામાંથી છુપી રીતે રવાના કરી, શાહ ઇસમાઇલ વધાત પામ્યા એવું નહર કરી જનાઝાની એક ફકત નહરે દેખાવ પૂરવી યુક્તિ કરી હતી.

વખતો વખત હઝરત ઇમામ નહર સાદિક ફરમાવતા કે, “વલાહ ઇસમાઇલની જુદાઈથી

મને ખૂબ લાગી આવતું નથી, કારણ કે મેં મારો કાલ પૂરો કર્યો છે." હ. ધમામ નજર સાદિયે પોતાના વારસદાર કોને નિમ્મા તેની તપાસ કરવા આવનારા બસસેએ ખસીકે કમરત ધમામ ઇસમાઇલી મુકિતપર્ક બહેર કરાએલી વસતના સમાચાર આપતા તે ચિંતામુક્ત બન્યો.

હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી બસરામાં

હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. એ થોડા દિવસ બસરામાં રહેવા દીધો. આપ પોતાની ધમામતની સજિત વડે બસરાના રાગીઓને સહા આપી સાળ કરતા હતા એક દિવસે લોકોની બિમારીથી અપંગ થઇ ગયેલો સાહ વર્ષનો એક વૃદ્ધ બસરાની બજારમાં પોતાની ડુકાનમાં દારૂ ખૂરીના પાકાના કંડિયા મૂકી રહ્યો હતો, બાલુમાંથી હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી પસાર થતા લોકો આવતું સન્માન કરવા લાગ્યા આ જોઈને પેલો અપંગ હઝરત ધમામ નજર સાદિયે બ.ને બનુવાથી હોવાથી હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. ને કહેવા લાગ્યો: "હે બાલે નખી મારા તરફ આવના હાથે લંબાવો!" હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. એ તે શખસનો હાથ પકડી ડુકાન પરથી ઉતારી પોતાના સાથે થોડેક મુધી ચલાવીને તેનો હાથ છોડી દેતા તે સાંજે બંધને દોડતો ડુકાન પર બેસી ગયો. આ જોઈને લોકો તે શખસને આશ્ચર્ય પામી મૂકવા લાગ્યા: "તને સાંજે હરી દેનાર" એ શખસ કાણ છે?" તેણે કહી દીધું કે "હઝરત મોલાના સાહ ઇસમાઇલી અ. છે." આ બાબતની ખુબ જાહેરાત થતા "ધમામ" બસરા છોડી સલમીયા બંધ રહ્યા.

હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. કાતિમી વંદના ધમામ હોવાનો સ્વીકાર વિરોધીઓએ પણ ક્યો હતો, છતાં આપના માટે અપશબ્દો બોલવા ચૂકતા નહોતા, એટલું જ નહિ પરંતુ આપના સાહજાદા હઝરત ધમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલી અ. ને નિર્વસંસિધ કરવા માટે આકાશ પાતાળ એક કરતા હતા. પરંતુ કંદહાર અને ખુરાસાનમાં ઇસમાઇલી મઝહબના બહેળા પ્રચાર એ બનાવે વરી વાતોને તોડી પાડી હતી.

સલમિયામાં નિવાસ

હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. ના સલમિયામાં નિવાસ પછી આપે ઇસમાઇલી મઝહબની દિલચ્છી તથા તત્વજ્ઞાનનો ફેળવાયેલા દાઇઓ મારફતે પ્રચાર શરૂ કરી દીધો, પૂર્વે થઇ ગયેલા ધમામો આ જ્ઞાન, મઝહબમાં આગળ વધેલા મુસ્લીઓને જ બક્ષિય કરતા હતા. બપોરે હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. એ આમ ઇસમાઇલીઓમાં પ્રચાર કર્યો. આથી દમિસ્ક, સીરીયા, મિસર અને તેની અતરાફના પ્રજામાં ઇસમાઇલીઓની સંખ્યા પ્રતિદિન વધવા લાગી. પાંચ વર્ષ જેટલો સમય પસાર થઇ ગયા પછી દિનગરી સન ૧૫૪૫ના વર્ષમાં બની કાતિમીઓની હામલત પ્રત્યે લોકોના વધતા જતા પ્રેમના સમાચાર એક ખારજીએ બલદાહ ખાતે બબ્બાસી ખલીફને પહોંચાડ્યા. આ સમયમાં બલદાહ બબ્બાસીઓનું પાટનગર હતું. આ નગરમાં પૂર્વે નોસિરવાને આંદિલ શબ્દ કરી ગયો હતો. તેના શબ્દકાળ કરમ્યાન બલદાહનું નામ "બાગે-દાહ" અર્થાત શરિયાત સંબંધવાને બગીચો હતો. પાછળથી અપંગ થઇ ગયે "બલદાહ થડ" છે.

ઇસમાઇલી મઝહબનો પ્રચાર અને મિરાનની સ્થાપના

હઝરત ધમામ નજર સાદિયે અ. ના સમયથી જ સુધિયાની અને હલવાની નામના બાહોશ દાઇઓને બન્યે દેશો ભણી મોકલી અવતરના કાર્યની શરૂઆત તો થઇ ચૂકી હતી, પરંતુ હઝરત ધમામ ઇસમાઇલી અ. એ મુર્સેલદેશ અર્થે ધારણુદરની ચોળના પડી તેને બવરિમત બનાવી, ઉપરાંત

નાયબો અને દાઇઓ નીચા, જેઓ મઝહબનો પ્રચાર અને દાઇ મંડળની અન્ય ગોઠવણો કરવામાં મશગુલ રહેતા હતા. હ ઇમામની મુલાકાત પણ આ નાયબો અને દાઇઓ મારફતે થઇ શકતી હતી. આ સમયે ધર્મના ઊંડા રહસ્યોનું શિક્ષણ આપવાની પણ ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી. આથી મુરીદો પોતાની આત્મિક શક્તિની ખીલવણીની સાથે સાથે પોતાના જ્ઞાનમાં પણ વધારો કરી શકતા હતા. એટલુંજ નહિ પણ થોડા સમયમાં આવા ઉચ્ચ શિક્ષણથી તેઓ કાબેલ ઘટતરીકે બહાર પડી શકતા હતા. આ તત્વજ્ઞાન અને ધર્મના ઊંડા રહસ્યોનું શિક્ષણ મેળવવા આવનાર શખ્સની લાયકાત તરફ ખાસ ધ્યાન રાખવામાં આવતું હતું. આવી જાતનું જ્ઞાન મેળવનારાઓને માનનીય અને મોટા અધિકારીઓ તરીકે ગણવામાં આવતા હતા.

અબદુલ્લાહ બિન મયમુન

અબદુલ્લાહ બિન મયમુન આની તાલિમ આપનાર વડા દાઇ હતા. તેઓ મહાન અસહાણી સલમાન શારસીના વંશમાંથી ઉતરી આવેલા હતા. એમનું જ્ઞાન પણ મહાન ઉચ્ચ પ્રકારનું હતું. હઝરત ઇમામ જાહર સાદિક અ. ના ઝમાનામાં અબદુલ્લાહ પોતે અને તેના પિતા અબુ મયમુન બન્ને ઇમામના આશકો હતા અને તે પછી હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. સાથે અબદુલ્લાહનો સેવાધારી તરીકે સંબંધ ચાલુ રહ્યો હતો. અતે તેઓ દાઇ બન્યા હતા અને ઇસમાઇલી ધર્મના “ખાખ” ની ઉચ્ચ પદવી ધરાવતા થયા હતા. અબુ મયમુન હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. તથા હઝરત ઇમામ જાહર સાદિક અ. ના ફરમાનો સાંભળનાર તથા તેનો પ્રચાર કરનારા તરીકે ગણાય છે. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ના વખતમાં પણ અબદુલ્લાહ બિન મયમુને ઇસમાઇલી દંઅવતના કાર્યમાં અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો છે. આ વખતે “અસકર મુકર્રમ” નામનું રથળ દંઅવતનું મુખ્ય કેન્દ્ર હતું. એ ૨૫૪૮ કરવાની જરૂરત છે કે અબદુલ્લાહ બિન મયમુનના વંશ સાથે ક્ષતિમી વંશના ઇમામોનો વંશ ઉપજાવી કદાચવાને કેટલાક દિતશતુઓએ પ્રયાસ કર્યો છે, પરંતુ એ કદીકત સત્યથી તફદન વેગળી છે (૧). સારાંશ કે હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. અને હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ના સમયમાં અબદુલ્લાહ બિન મયમુન એક વડા દાઇ હતા.

જામે સિકૈયો

આમળ જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. ની શામ-સલમિયા ખાતેની દંઅવતની દિલચાલ ખલીફ મનસુરની જાણમાં આવી, ત્યારે અર્શાત મધ્ય ધણીજ ચિંતામાં પડી ગયો. તેણે પોતાના તાબા હેઠળના જામ દમિસ્કના વાલીને, હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. ની પોતાને કંઇપણ ખબર ન આપવા માટે પત્રમાં કપકો લખી દુકમ કર્યો કે : “હઝરત ઇસમાઇલ અ. ને કેદ કરી મારા તરફ રવાના કરો.” દમિસ્કના વાલીને ખલીફ મનસુરનો પત્ર મળ્યો, પરંતુ તે “ઇસમાઇલી” મઝહબનો સ્વીકાર કરી ચૂકેલો હોવાથી તેણે ઇમામને આ વાતની ખબર આપી જેથી થોડા દિવસ માટે ઇમામ સલમિયાથી ખીજે રથાને જતા રહ્યા. તે પછી દમિસ્કના વાલીએ ખલીફને ખબર આપી કે, “અત્રે ઇમામનો પતો મળી શકતો નથી. તમેને માથે બરમાળ્યા લાગે છે.” આ વાત કંડી પડ્યા પછી ઇમામ સલમિયા ખાતે પહોંચી આવી પોતાના કાર્યમાં મશગુલ

સહ મુખ, આપમીએ ૧૦ વર્ષ ઇમામત મોગવી દિનરી સન ૧૫૮માં સહમિયામાં જોમો સિદ્ધામે
આપના ઇશ્મ મુખારકને સહમિયા ખાતેજ મુખુરે ખાક કરવામાં આવ્યું.

ક. ઇમામના શાહઝાદાઓ

હજરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. ના હજરત મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અને ક. અલી બિન
ઇસમાઇલ એમ બે ફરજદો હતા. હજરત મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ આપના કાકા હજરત મુસા
કાઝિમ અને હજરત ઇસફાકથી ઉમરમાં મોટા હતા આપના ભાઇ ક. અલી બિન ઇસમાઇલથી
આઠ વર્ષ મોટા હતા. હજરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલની વફાત પછી ઇમામતની મસનદ ઉપર
હજરત મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM MUHAMMAD BIN ISMAIL

(A. H. 158-197)

..... O.....

(9)

હઝરત મૌલાના ઈમામ મુહમ્મદ બિન ઈસમાઈલ અ.

(હિજરી સન ૧૫૮-૧૯૭)

હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બિન ઈસમાઈલ અ. હિજરી સન ૧૫૮ માં રાષ્ટ્રમાધેતની મસ્જિદ પિરાજમાન થયા. આ સમયે આપની ઉંમર ૨૬ વર્ષની હતી. આરેબીયાના નામ સાદકાદા હ. અહીં બિન ઈસમાઈલ ૧૬ વર્ષના હતા. હ. ઈમામનો લકબ "વસી મુહમ્મદ" અથવા હતો આ બંને બાબો આપના દાદાશ્રી હ. ઈમામ નહર સાદિક અ. પાસે મુદીના ખાતે રહેતા હતા. જે સમયથી હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ અ. ની દુશ્મની કરવા માટે અબ્બાસી ખલીફ ખલ મનસુરે હમર હસી ત્યારથી જ હઝરત ઈમામ નહર સાદિક અ. એ પોતાના આ બંને પૌત્રો જતન કર્યું હતું. હઝરત ઈમામ નહર સાદિક અ. ની વફાત પ્રયત્ન બંને બાબો એ જ સમયે રહ્યા હતા. હઝરત ઈમામ ઈસમાઈલ અ. ની વફાત થવાના વર્ષમાં જ ખલીફ મનસુરે પશુ મરણ નીવળ્યું હતું અને એ જ વર્ષથી હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બિન ઈસમાઈલ અ. ની ઈમામ તરીકેની કારકિર્દીનો આરંભ થાય છે.

ખલીફ મનસુર અબ્બાસી પછી તેનો પુત્ર મહેદી બિન મનસુર ખિલાફત પર આવ્યો અને હિજરી સન ૧૬૬ માં તે પશુ મરણ પામ્યો. અબ્બાસી વંશનો એ ત્રીજો ખાદશાહ હતો. તે પછી તેનો પુત્ર મુસા દાદી બિન મહેદી અબ્બાસી ખિલાફત પર આવ્યો, જેનું હિજરી સન ૧૭૦ માં એટલે માત્ર એક વર્ષ રાજઅમલ બોગવી ચૂક્યું થયું તેના અવસાન પછી તેનો બાઇ હારન અરશિદ અબ્બાસીએ ખલીફ પદ ધારણ કર્યું. તેનું મરણ હિજરી સન ૧૬૩ માં એટલે હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બિન ઈસમાઈલ અ. ની વફાત પહેલાં ચાર વર્ષ અગાઉ થયું હતું. જેથી ઈમામનો તે સમકાલીન હતો. તેણે પશુ પોતાના દાદા મનસુર ખીન અબ્બાસીની રાજનીતિ ધારણ કરી અને હાલિમી પ્રત્યેની પોતાની તેવીજ વલણ આણુ રાખી હતી.

ઈસમાઈલી ધર્મનો પ્રચાર

હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ બિન ઈસમાઈલ અ. એ આપના પિતાશ્રીની વફાત પછી અબ્બાસી ખલીફાઓની દુશ્મનીબરી રાજનીતિને અંગે ખાનગી નિવાસ આણુ રાખ્યો અને અવતરુ કામ પશુ તે પ્રકારે જ આગળ વધારતા રહ્યા. ઈમામના સંખ્યાબંધ હાથો દરેક રીતે મહેરોમાં જઈને અવતરુ કામ ઉમંગભરે બજાવતા હતા. અહિંયામે હમર લોકો ઈસમાઈલી હાથોવાળા હાથે ઈમામની બપવત કરતા હતા. આમ પ્રતિકુળ સંજોગો વચ્ચે પશુ ઈમામનો પ્રચાર મજબૂત રીતે ચલાવા માંડ્યો હતો.

હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. જાતે પણ એક દહેરથી બીજી દહેરમાં રહેતા રહેતા હતા તથા આપના દાદાથી હજરત ઇમામ નહર સાદિક અ. વા મદીનાના નિવાસ રથને પણ આવતા હતા જ્યાં દાદાઓ તથા મુખ્ય અમીરોની ખાનગીમાં ધાર્મિક સલાઓ ભરવામાં આવતી હતી. આ પ્રકારે થોડાક વિશ્વાસુ માણસો સિવાય આમ સોફાને ઇમામના નિવાસની ખબર પડતી નહોતી. પરંતુ પ્રસંગોપાત દાદાઓ આપની મુલાકાતો લેતા રહેતા હતા અને પત્ર વ્યવહાર પણ કરતા હતા. સખળા દાદાઓ અને અમીરો હ. ઇમામ પ્રત્યે વફાદારીથી વર્તતા હતા અને મજબૂત સગતા સખળા વ્યવહારોમાં ઇમામના કુકમ અનુસાર કાર્ય કરે જતા હતા.

૬. ઇમામ પ્રત્યે ખલીફ હાશન અરશિદની રાજનીતિ

ખલીફ હાશન અરશિદ અબ્બાસી દિજરી સન ૧૭૦ માં ખિલાફતપદે આવ્યા પછી તેણે હ. ઇમામની શોધખોળ માટે પોતાના ભસસોને જુદી જુદી દિશાઓમાં મોકલ્યા. તેઓ તરફથી ખલીફાને ખબર મળી કે હજરત ઇમામ હસમીન અ. સમમિયા ખાતે વસતા પામ્યા છે અને આપની ગાદી ઉપર હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. બિરાજે છે અને મદીના તરફ મવા છે. આ ખાતથી ઉપરથી ખલીફા હાશન અરશિદે ઇમામને પકડવા પોતાના માણસોને મદીના તરફ રવાના કર્યા.

ખલીફા હાશને પોતાની બેગમ મુબેદને પણ આ વિષે વાત કરી હતી. મુબેદા શુબ્હિશાળી અને બની હાતિથીઓ પર આરથા રાખનારી રત્ની હતી. હજરત પયગમ્બરના વંશધરો પ્રત્યેની પોતાના પતિ ખલીફા હાશન અરશિદની વિરોધી વલણ તે ભણતી હતી, છતાં તેણે કદી પણ પોતાની કાગળીની ભણુ તેને પડવા દીધી નહોતી. દાદાઓની ખાનગી સલા માટે મદીના ખાતેના હ. ઇમામ નહર સાદિક અ. ના મકાનમાં હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. આવનાર હોવાથી ખલીફાના માણસો આપને પકડવા જનાર છે, એ જાણ્યા પછી તે વ્યાકુળ બની ગઈ અને હ. ઇમામને માહિતગાર કરવા પોતાના એક ખાનગી વિશ્વાસુ માણસને તેણે ઉતાવળે રવાના કર્યો. હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. ને ખલીફાના ઇરાદાની ભણુ થતા પોતાના બાઈ સાહજાદા હ. અલી સાથે આપે કુશા કણી પ્રયાણ કર્યું. કેટલોક વખત સુધી હ. ઇમામે કુશમાં ખાનગી નિવાસ રાખ્યો પરંતુ, ત્યાં પણ સંતિથી રહેવા દેવામાં નહિ આવતા આપે કુશ છોડ્યું.

હ. ઇમામની મુબારક શાદી

ખલીફા હાશન અરશિદ તરફથી ઇસલાક બિન અબ્બાસ અલ હારસી "રથ" પ્રાંતના મવનર હતા. કાલમાં એ પ્રાંતને તહેરાન કહેવામાં આવે છે. મવનરની બહેન સારાહ નજર કેદી તરીકે ખલીફાના મહેલમાં રહેતા હતા. ઇસલાક બિન અબ્બાસ અલ હારસી ખાનગી રીતે બની હાતિથીને મોદિબ હતો. તેની બહેન સારાહ પણ બની હાતિથી પ્રત્યે સારી ભાવના ધરાવતી હતી. સારાહને હાતિમા નામની એક પુત્રી હતી, જે પોતાના પિતાના મરણ પછી પોતાના મામા ઇસલાક બિન અબ્બાસ અલ હારસીને ત્યાં ઉછરી હતી. હજરત ઇમામ હસમીન અ. અને હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. ની ખબરો વારંવાર મુબેદા બેગમ સારાહ મારફતે પહોંચતી હતી અને સારાહ તેને એ વિષયમાં બરોપાખાન ખબરો પૂરી પાડતી હતી. એકવાર સારાહે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હસમીન અ. સામે "પોતાની પુત્રી હાતિમાને પરણાવવાનો ઇરાદો મુબેદા બેગમને જણાવતા તેણે એ હમ્મદ પ્રત્યે મુશીબતો આ સખળું ખાનગીમાં બન્યું."

આ બનાવ પછી મુબીન બેગમે સારાબને નજર કેદમાંથી છોડવવા પુષ્કળ પ્રયત્નો કર્યા અને અંતે તેની કાશિશાથી સારાહ છૂટી અને તેમને "૨૫" જવા દેવામાં આવ્યા. સારાહ "૨૫" ખાતે પાછી ફરી ત્યારે મુબીન સાથે થયેલી વાતચીતથી અમીર ઇસહાકને માહિતગાર કર્યા અને તેમણે આ વાત કબુલ રાખી. તે પછી પોતાની પુત્રી કાતિમાને વિશ્વાસુ માણસો સાથે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ના નિવાસે મોકલી આપી. ત્યાં ઇમામ સાથે લગ્ન થયાં આ બાબુના પેટે હ. ઇમામ શાહ વશી એહેમદનો મુબારક જન્મ થયો અને હ. ઇમામ વશી એહેમદની ઉંમર બે વર્ષની હતી, તે વખતે આપના માતૃશ્રી વફાત પામ્યા. હ. ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. આ દરમ્યાન "૨૫" માં રહેતા હતા. હ. ઇમામના બાળપુત્રનું નામ હ. "અબ્દુલ્લાહ" હતું અને તેઓ વશી એહેમદના લક્ષણથી ભણીતા થયા હતા.

હ. ઇમામનો "૨૫"માં નિવાસ

અલીફ હાફિઝ અરશિદને પોતાના ભણસો તરફથી એવા સમાચાર મળ્યા કે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. "૨૫" ખાતે અમીર ઇસહાક બિન અબ્બાસ અલ-હારસીને ત્યાં રહે છે. આથી અલીફએ હ. ઇમામને તાકીદે કેદ કરી બગદાદ ખાતે મોકલી દેવાનો કાગળ "૨૫"ના મવનરને લખ્યો. એ કાર્ય કરવા માટે તેમને મોટો હોદ્દો અને ભગીરે આપવાનું વચન પણ પત્રમાં આપ્યું હતું.

અમીર ઇસહાકે આ કાગળે હ. ઇમામને દેખાડ્યો. તે પછી તેમણે અલીફ હાફિઝ અરશિદને જવાબ લખી મોકલ્યો કે, "હજરત મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. નો પતો અત્યાર પર્ષત લાગ્યો નથી, છતાં તપાસ ચાલુ છે. તેઓ કેદ પકડાતા બગદાદ ખાતે રવાના કરવામાં આવશે!"

આ બનાવ પછી થોડો સમય રહીને ફરીથી અલીફ હાફિઝ અરશિદને તેના ભણસોએ ખબર આપી કે, હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. હજુ સુધી અમીર ઇસહાક સાથે "૨૫" માં છે અને ત્યાંથી તેઓ ઘણાંઓને અવત માટે મોકલાવે છે.

આ ખબર પરથી અલીફે ફરીથી અમીર ઇસહાકને ધમકા કરેમો કાગળ લખ્યો અને લખ્યું કે જો "તમે હ. ઇમામને બગદાદ નહિ મોકલાવશો તો હરફરને લખને હું "૨૫" આવીશ!"

૨૫ના ગવર્નર અમીર ઇસહાકની કુરબાની

આ કાગળ પણ અમીર ઇસહાકે હ. ઇમામને દેખાડ્યો જેથી શાહઝાદા અબ્દુલ્લાહને લઇ હ. ઇમામ મરાનના "નિહાવંદ" શહેરના સુરક્ષિત કિલ્લા તરફ જવા તૈયાર થયા. આ શહેર ત્યાં કિલ્લો અમીર ઇસહાકના પ્રથમ મિત્ર મનસુર બિન બેશનના તાબામાં હતો. અમીર ઇસહાકે જે બીના બની હતી તે સમળી અમીર મનસુરને લખી જણાવી અને તેમના પાસેથી અમીર ઇસહાકે કાઢીને પાસે આવેલો "સરદતા" નામની એક ખીજનો વિરતાર ખરીદી લીધો. ત્યારપછી હજરતે ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. આપના પરિવાર સાથે ત્યાં જઈ વસ્યા. અત્રેના વંસવાદ દરમ્યાન ઇમામે ઘણાંઓની પણ નવેસરથી વ્યવસ્થા કરી અને તેમને જુદા જુદા પ્રાંતોમાં અવત કરવાનું કાર્ય સોંપ્યું.

અલીફ હાફિઝ અરશિદના બીજા કાગળનો જવાબ પણ આમણો કાગળ જેવોજ અમીર ઇસહાકે મોકલાવતા, અલીફ કેમવેસમાં એક મોટું લશ્કર લઇ "૨૫" આવ્યો અને અમીર ઇસ

કાઠ નરક. મહામતીના મુદ્દમની માતમી બેળવવા દબાવ્યું હતું. પરંતુ એમણે કાઠપણ પ્રકારની માહિતી આપી નહિ. અમીર ઇસલામની આવી અગમ વલણથી ખલીફને વિશેષ રાજ આડ્યો અને અમીરને ચાલુકના રાજાઓ મારવાનો હુકમ કર્યો. ચાલુકના માર્યા તેમની પીઠ હારી મધ અને અંતે સખત મારની અસરથી અમીરનું મૃત્યુ થયું. અમીર ઇસલામ દ. મહામતી સેવા માટે પોતાના પ્રાણની ફરજાની આપી અને અંતિમ પ્રયત્નો કર્યા છતાં પણ દ. મહામતી શોધખોળમાં ખલીફ હારન અરસિદ નિષ્ફળ નીવડ્યો.

૬. ઇમામના બીજા લગ્ન

હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. નિદાવંદ ઇલાકાના કાઠમાની "સરહતા"ની ખીણના વિસ્તારમાં રહેતા હતા. અલી દ. મહામે અમીર અબુ મનસુર બિન જોહનની પુત્રી વેર લગ્ન કર્યાં. જેમને પેદે ચાર પુત્રો જન્મ્યા. એક તરફ દ. મહામતે કેદ કરવા ખલીફના જાસસો નિષ્ફળ કાઢીશો. કરી રહ્યા હતા. જ્યારે બીજી તરફ ઇમામતનું નૂર પ્રકાશમાન બની ચોમેર પ્રસરી રહ્યું હતું અને મુઝહબનો પ્રચાર વધ્યે જતો હતો; જીવના જોખમે દ. મહામતના ઘણા દબવત કરી રહ્યા હતા જેના પરીણમે મુરીદાના કાફલાના કાફલા નિદાવંદ બની દ. મહામતના દીધર માટે આવતા હતા.

૭. ઇમામના મકાનને ઘેરો

મુઝહબના વધતા જતા પ્રચારની ખબર બગદાદમાં ફરીથી ખલીફ હારન અરસિદને પડી. હવે તેણે મુહમ્મદ બિન અલી પુરાસાનીને ૨૫૦ થોડેરવારો સાથે "નિદાવંદ" મોકલ્યો અને "સરહતા" ગામમાં જઈને હજરત ઇમામને કેદ પકડી પોતાની પાસે લઈ આવવા અને આ કાપ સામે કાઠપણ માથું જોડે તો તેનો સખતાઈથી સામનો કરવા અને ઉવટ સુધી લડીને દ. મહામતને કાઠપણ રીતે જવા દેવાની તક નહિ આપવા બલામણ્ય કરી.

મુહમ્મદ બિન અલી પુરાસાની પોતાના થોડેરવારો સાથે "નિદાવંદ" આવી પહોંચ્યો અને ત્યાંથી "સરહતા" આવી તેણે બપોરના વખતે દ. મહામતનું મકાન ઘેરી લીધું. આ અચાનક આવી પડેલા ઘેરાથી દ. મહામતના મુરીદો અભયથી પામ્યા. મુહમ્મદ બિન અલી પુરાસાની થોડા પરથી ઉતરીને આગળ વધ્યો અને દ. મહામત જ્યાં બિરાજ્યા હતા ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો. આ સમયે દ. મહામતનો નૂરાની પ્રભાવ જેમને આપથી સાથે વાતચીત કરવાની તેની હિંમત આવી નહિ. દરમ્યાન મહામે તેના તરફ નજર કરી અને તેના ઉપર એવી તો જાડી અસર થઈ કે, પોતાના મરાદથી હાથ ઉઠાવી લઈ મહામતના ચરણોમાં તેણે માથું ઝુકાવી દીધું. દ. મહામે પોતાના હાથ મુજારથી તેને જાગો કરી "કાઠપણ શોધ કરવાનું કારણ નથી, એમ માયાબરી રીતે ફરમાવી તેના માથા ઉપર પોતાનો હાથ મુજારક ફેરવ્યો.

'સાબુર' માં ઇમામનો નિવાસ

ત્યારબાદ મુહમ્મદ બિન અલી પુરાસાનીએ દ. મહામતને બગદાદના ખલીફની આપથીના વિરુધ્ધની સખળી ચળવળ વિષેની વિગત કહી સંભળાવી અને સાવચેત રહેવા વિનંતિ કરી. આ વાતચીત પછી દ. મહામત નિદાવંદ પ્રમણથી ફરજ કરી મુહમ્મદ બિન અલી પુરાસાની સાથે

“સાબુર” નગરમાં આવી શાગ્યા અને ત્યાંના બણીતા શહેરી કમાસ બિન છુટકના ધેર મુકામ કર્યો. “સાબુર” ખાતેના હ. ઇમામના નિવાસ દરમ્યાન ઇમામે કમાસની પુત્રી “રીયત” સાથે લગ્ન કર્યા જેમના પેરે એક પુત્રનો જન્મ થયો. પુત્રના જન્મ પછી બે મહીને હ. ઇમામના આ ત્રીજા મહેરદાર “રીયત” ની વધાત થય.

“સાબુર” માં ઠરીશમ થયા પછી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. એ અતરા. રૂના મુલકોમાં બણી મુસાદરીઓ કરી દાઅવતનું કાર્ય પૂર જેશમાં રૂર કર્યું. પરિણામે અત્રે પણ મણા ભેટા ઇમામના હાથ મુખારક ઉપર “અવઅત” કરી.

મહમુદાબાદ શહેર વસાવ્યું

“તારીખે ફિરરતા” ના કર્તા મુહમ્મદ કાસિમ ફિરરતા લખે છે કે: હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. આપના પિતા અને દાદાની વધાત પછી મદીનાથી “રય” બણી દિનરત કરી મયા અને વર્ષો પર્થત આ મુલકમાં વસવાટ રાખ્યો. અત્રે આપે આપના નામ પરથી “મહમુ. દાબાદ” નામનું એક શહેર વસાવ્યું જે આજે પણ મોજુદ છે.

જેએ સિદ્ધયો

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ને “સાબુર” માં પણ ધર્મના વિરોધીઓએ સાંતિથી રહેવા દીધા નહિ. ખલીફ હાશન અરશિદના માણસો હ. ઇમામનો પ્રીછો મકકવા અત્રે પણ આવ્યા. જેથી હ. ઇમામ “સાબુર” થી ખાનગી રીતે “ફરગાના” બણી વિદાય થયા. “ફરગાના” માં નિવાસ કર્યા પછી દાઇઓ સાથેના સંબંધો પણ વ્યવહાર હ. ઇમામે બંધ કર્યો. થોડા વખત પછી “ફરગાના” થી પણ પ્રયાણ કરી આપના પિતાશ્રીના સલમિયા ખાતેના નિવાસમાં આવી રહ્યા. સલમિયા ખાતે પણ આપની સત્તામણીઓ કાંઈ ઓછી થઈ નહિ. પરંતુ એવી સ્થિતિમાં પણ ઇમામે પોતાનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું. આપના ઝમાનામાં દાઅવતની મોરચાની પ્રગતિ થઈ ઇસમાઇલી મઝહબના પ્રચારનું કાર્ય વેગપૂર્વક ચાલુ રહ્યું. એ દરમ્યાન દિનરતી સવ રહ્યું માં આપે જેએ સિદ્ધયો. આપના મુખારક હઝરતે મહમુદાબાદ ખાતે સુધુદે ખાક કરવામાં આવ્યું.

હ. ઇમામનો પરિવાર

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. પોતાની પાછળ ત્રણ પુત્રો મૂકી મયા દતા. આપના પ્રથમ મહેરદાર હ. કાતિમાના કુખે જન્મેલા વડા પુત્ર હ. અબ્દુલ્લાહ આપના પછી ઇમામતની માદી ઉપર “વશી એદમદ” ના લક્ષથી બિરાજ્યા. “નિદાવંદ” ના અમીર મનસુર બિન જેશનની પુત્રી નેક અખતરના કુખે જન્મેલા શાહઝાદા હ. હુસેન અને શાહઝાદા હ. અલી પણ આપની સાથે રહેતા હતા.

ખલીફ હાશન અરશિદ દિનરતી સન ૧૬૩ માં મરણ પામ્યો અને તેના પછી તેના પુત્ર અમીર બિન હાશન અરશિદ ખિલાફત ઉપર આવ્યો. તે ચાર વર્ષ રાજ્ય ભોગવી મરણ પામ્યો. હ. ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ની ઇમામતની કાઠીદી દરમ્યાન આ બનાવ બન્યા હતા. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અ. ની વધાત થઈ ત્યારે ખલીફ અમીર અબ્બાસી માદી ઉપર હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM WAFI AHMED.

(A. H. 197-212)

(૮)

હઝરત મૌલાના ઇમામ વફી એહમદ અ.

(હિજરી સન ૧૯૭-૨૧૨)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ વફી એહમદ અ. નું મૂળ નામ હ. અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન હસમુલ્લહ હતું. "અહર અલ-મુસદ્દક" તરીકે પણ આપશ્રી ઓળખાય છે, આપના માતૃશ્રીનું નામ હાતિમા હતું, જેઓ "૨૫" ના અગીર હસદાક બિન અબ્બાસના બહેન સારાદના પુત્રી થતા હતા.

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ વફી એહમદ અ. હિજરી સન ૧૯૭માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા. આપ મધ્યાહ્ન આનંદી સ્વભાવના હોવાથી, વાતચીત તથા ઉપદેશ હમેશા હસ્તે મુખે કરતા હતા. આપ ઇમામત પર આવ્યા ત્યારે બમદાદનો ખલીફ અમીન બિન હારુન અર્રશિદ અબ્બાસી હતા, પરંતુ તે હિજરી સન ૧૯૮માં મરણ પામતા તેનો બાઈ અલ-મામુન અબ્બાસી સિંદાસને આવ્યો. ખલીફ અલ-મામુનને બની હાતિમા આનંદનું વરપણ અને ગૌરવ ખૂબ કરતું હોવાથી, તેણે પણ પોતાના પૂર્વજો પ્રમાણે અદલેખવત તરફની દુરમની આંધુ રાખી હતી. હઝરત ખલી અ. ના વંશ સાથે દુરમની રાખવાના કારણે તેના રાજઅમલ દરમ્યાન મધ્યા બળવા થયા હતા. તેણે હઝરત ઇમામ વફી એહમદ અ. ની શોધખોળ માટે પોતાના સામ્રાજ્યના બુદ્ધ બુદા કાઝીમાં ઘણા અસસો રાખ્યા હતા. એ અસસો હ. ઇમામને ઓળખવા શુદ્ધ કરતા અને બિચારા ખીલ નિર્દોષ લોકોના ખૂનો કરી નાખતા હતા. મઝહબના દાઇઓ સાથે તેમનો બેટો થઇ જતા, તેઓની પણ વધુની સત્તામણી કરવામાં આવતી હતી અને તેઓના પાસેથી હ. ઇમામની ખાતમી મેળવવા માટે સખતમાં સખત તકલીફો આવતા હતા, છતાં એ દિવાઇ દાઇઓ પોતાના પ્રાણ જતા સુધી હ. ઇમામની માદિતી બતાવવાનો ઇન્કાર કરતા હતા.

હ. ઇમામના શાહઝાદા અલી અલ-લયસ આગેવાન તરીકે

હઝરત ઇમામ વફી એહમદ અ. એ આપના પિતાશ્રીની વફાત પછી, નિહાવેલ પ્રગણમાં અમીર મનસુર બિન બેલનના પિત્રાઇ અમીર હમદાનને ત્યાં ઉતારે કર્યો હતો. અમીર હમદાન પોતાની પુત્રી આમેનાખાતુનના લગ્ન હઝરત ઇમામ સાથે કરી આપ્યા. અમીર હમદાન ધર્મપ્રેમી હોવાથી, હ. ઇમામની સેવામાં હરહમેશા મશગુલ રહેતા હતા. આમેનાખાતુનના કુખે એક પુત્ર અલી અને હાતિમા નામની પુત્રી જન્મ્યા હતા. શાહઝાદા અલીને, તેમના માતાએ "અલ-લયસ" નો લકબ આપ્યો હતો.

અબ્બાસીઓ ઇમામત સાથે ઉમ ચતુતા રાખતા હતા એ હ. ઇમામ નજીતા હોવાથી, તેમને અબ્બાસીઓની ફરમની ઓછી ઘણી જાય એટલા ખાતર આપમી મર્યાદા (૧). ખાતે મહાન ખાધી, અમર શાહગર તરીકે ખાનગીમાં વસવાટ કરવા લાગ્યા અને જાહેરી કામકાજ શાહ. જાદા હ. અલી અલ-લયસને સોંપી આપ થોડાક સમય નિવૃત્તિમાં રહ્યા. મર્યાદામાં હ. ઇમામના ખાનગી રહેઠાણ દરમ્યાન દાઇઓ તથા શિદાઇઓએ શાહલાદા હ. અલી અલ-લયસની આજેવાની હુકમ દબવત વિગેરેનું કામ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. આ દરમ્યાન એહમદ ઇબ્ને અલ-કમ્યાલે ઇમામની દાવો કર્યો હોય તેની પ્રત્યક્ષ જાણમાં એક અજાણ સમજના લોકો સપડાઇ પડ્યા, કારણ કે તેણે પોતાના અનુયાયીઓને કયામતના દિવસે મહાન દરજ્જે આપવાની સાલચ આપી હતી. થોડાજ સમય પછી તેનું પોકળ ખુલ્લું પડી જવાથી તેના પોતાનાજ અનુયાયીઓએ તેને મારીને તેના કંદકે કંદકા કરી નાખ્યા.

ઇસમાઇલી ધર્મનો પ્રચાર

આ ખનાવ પછી હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. એ નિહારકથી આપના ૩૨ નિશાસ દાઇઓ સાથે "દયલમ" પરગણા તરફ ફર્ય કરી અને "અશનાશ" નામના ગામમાં મુકામ કર્યો અને આપના સાથે આવેલા ૩૨ દાઇઓને આખા દયલમ પરગણામાં ફેલાવી દીધા. તેઓની દાઅવતના પરિણામે મહાહબને ઘણાજ પ્રચાર થવા પામ્યો. અશનાશના રહેઠાણ દરમ્યાન હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. એ અલવી ખાનદાનની એક બાતુ સાથે લગ્ન કર્યા અને તેમના કુખે એહમદ નામના પુત્રનો જન્મ થયો, જેઓ "તકી મુહમ્મદ" ના લકબથી રોશન થઇ, હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. પછી ઇમામત પર આવ્યા હતા.

ખલીફ મામુનની બેદી રાજનીતિ

હઝરત પયગમ્બર સ. ની આલ પ્રત્યેની ખલીફ મનસૂર દવાનીકની ચતુતાબરી રાજનીતિ ખલીફ અલ-મામુને પણ ઘણીજ સખ્તાઇથી અમલમાં મૂકી, જેથી ઇસ્લામી આલમમાં પણ બળવા થવા લાગ્યા. હઝરત ઇમામ જાહર સાદિક અ. ના સમયથી વાતાવરણ ઉમ હતું. તેથીજ રિયતિ અન્ન-મામુનના સમયમાં પણ હતી. આથી ખલીફ મામુને બળથી નદિ પણ કળથી કામ કરવાની રાજનીતિ અમલમાં મૂકી. અલવીઓના એક બળવાત પક્ષને શાંત પાડી કાબૂમાં લાવવા હઝરત અલી રઝા બિન મુસા કાઝિમને "ગાદી વારસ" હરાવી, પોતાની પુત્રી ઉમ્મે દુખીયા બેડે લગ્ન કરી આપ્યા અને તેમના નામના સિકકા પણ પડાવ્યા. ખલીફની બેદી રાજનીતિના ઊંડા હાવપેચ અબ્બાસીઓ પ્રથમ સમજી શક્યા તરીકે પુરવું અતિ અબ્બાસી ખિલાફતનો અંત ખલીફ મામુનના હાથેજ આવવા માંડ્યો છે, એમ તેઓને લાગવા માંડ્યું જેથી કોઇવેશમાં તેઓએ ઇબ્રાહિમ બિન મહેદીને અબ્બાસીઓની ગાદીએ બેસાડી ખલીફ મામુનને પદભટ્ટ કરી નાખ્યો. પરિણામે સામસામા પક્ષો ઊભા થયા, રાજ્યમાં લૂંટફાટ ચાલી અને સર્વત્ર અધિર વ્યાપી ગયું. અબ્બાસી વઝીર ફઝલ મવા ખલીફા ઇમાલીમથી સર્વ વાતો છુપાવતો હોવાની હકીકત ખલીફની જાણમાં આવતા વઝીર અને નવા ખલીફ વચ્ચે મતભેદ થયો. પદભટ્ટ ખલીફ મામુને આ તકનો લાભ લઇ વઝીર ફઝલને મરણી નાખ્યો અને ઝેર ભેગવેલી દ્રાક્ષ મોકલવાથી હઝરત અલી રઝા

૧. ઇમામત મજ્હૂર રહેલા "મર્યાદાના કિસ્સા" તરીકે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે સોલિયાના એક ઇસમાઇલી શરહાર શેખ સિનાનની ચરહારી હુકમ પ્રિસ્ટીઓ સાથેના ત્રીજા કામે-પર મુખમાં આ કિસ્સાએ અમલનો ભાગ ભજવી હતો. જેમાં મહાન હઝરત મહસના ઇમમ અલી મુહમ્મદ અ. ના ઇતિહાસમાં આવેલો.

બિન મુસા કાઝિમનું પણ તરતજ અવસાન થયું, પણ લોકોને અધારમાં રાખવા જાહેરી રીતે પોતાની બંધી લાગણી દેખાડી તેમની કબ્ર ઉપર પાછળથી એક મકબરા બાંધાયા; એમ કરીને ઉરફસાબલી પ્રબળતા મનને શાંતી આપી અને રાજ્યની લગભગ પોતાના હાથમાં લઈ લીધી.

ઇમામના બાઇ ફાતિમી સેવાધારી તરીકે

હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. એ નિહાવંદથી “દયલમ” બણી જતી વખતે પોતાના બાઇ હઝરત ફુસેન બિન મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલને ધર્મ પ્રચાર કરવાની આજ્ઞા આપી હતી અને સખળા મોમિનોને તેમને સહકાર આપવા દરમાબુ હુ.

હઝરત ફુસેન બિન મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ નિહાવંદથી વ્યાપારી પોતાકમાં યાત્રાજીઓ સાથે મકકા તરફ રવાના થયા. તેઓ સામરા ખાતે આવી પહોંચ્યા પછી અહેવાઝવાસીઓ સાથે તેમની મુલાકાત થતા તેમને ખબર મળી કે “ઇમામ” ના “ખાનગી” વસવાટના સખળે અહેવાઝ ખાતેના દાઇઓ તેમના નામે અર્થાત ફુસેન બિન મુહમ્મદના નામે દબવત કરે છે અને તેઓ કહે છે કે, હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. પછી આપના બાઇ “ઇમામ” છે. આવી વસ્તુસ્થિતિ જોતા તેઓને ખેદ થયો અને તરત અહેવાઝ બણી રવાના થઇ દાઇઓને તેડાવીને ખરી વાતથી વાકેફ કરી તેઓને જણાવ્યું કે “ઇમામ” દયલમ ખાતે વસવાટ કરી રહ્યા છે પરંતુ એ વસવાટ ખાનગી હોવાથી તમે તેની જાહેરાત કરશો નહિ, આ વાત ફક્ત તમે દાઇઓની જાણ માટે છે. હું પોતે તો ઇમામનો અદના સેવક છું.

અહેવાઝમાં ઇસમાઇલી મિજલસ

આ પછી અહેવાઝના ઇસમાઇલીઓની એક આમ મિજલસ બરવામાં આવી તેમાં પણ હઝરત ફુસેન બિન મુહમ્મદ ખુલંદ અવાળે હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. તરફથી આશિર્વાદ પહોંચાડતા કહ્યું :- “ઇમામ દુનિયાની સપાટી ઉપર હમેશા હયાત અને મૌજુદ રહે છે, અલ્લાહની સ્પષ્ટિમાં આપણે સખળા ઇમામના દાસ છીએ હું “ઇમામ” નથી પણ તેમના તરફનો એક અદના દાસ છું. તમે પોતાના હૃદયને સત્ય વિચારથી પવિત્ર રાખો, કદીપણ શેતાનની આજ્ઞા માંડો નહિ શેતાન ઇન્સાનના લિઆસમાં આવે છે અને તે દિલમાં વસવસો નાખે છે, તેથી સાવચેત રહી ઇમામના દામનગીર રહેજો !”

ફાતિમી સેવાધારીઓની ફિદાગીરી

હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ ના દરજ્જા હ અલી અલ-કવસને આપના પિતાશ્રી તરફથી સત્તાની રાએ જે કામકાજ કરવાની નવાજીશ કરવામાં આવી હતી, તે પ્રમાણે તેઓ નિહાવંદ ખાતે કામ કરી રહ્યા હતા, ત્યાં ખાતે તેઓએ બે હજાર જેટલાં મુરીદોને “ઇમામ” ને નામે “અવત” કરાવી.

એક વખતે શાહઝાદા હ. અલી પોતાના સાથીઓ સાથે સિદ્ધાર કરવા મયા હતા, ત્યાં સંજોગવશાત હ. ઇમામની શોધમાં નીકળેલા અબ્બાસી લશ્કરનો ભેટો થતા, તેઓ દુશ્મનો વચ્ચે ઘેરાઇ ગયા. શાહઝાદા અલી સાથે બહુજ થોડા સાથીઓ હતા. છતાં તેઓ દુશ્મનો સાથે વીરતાથી ઝડપી “શહીદ” થયા. આ દરમિયાન હઝરત ફુસેન બિન મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ અહેવાઝથી સમીના બણી રવાના થયા. સલીનામાં તેમને પોતાના બનીબના શહીદ થવાના સમાચાર મળતા.

ત્યાંથી આનુગી રીતે કૃત્ય કરી "આરઝમ" નાં રસ્તે હ. હમામની હુઝુરમાં જવા પ્રયાણ થયું. હ. હમામની શીફ માટે દુસ્મનોના જૂથના જૂથ કરી રચા હતાં અને માર્ગ પરથી પસાર થતી વટેમાર્ગીઓ પાસેથી ખાતમી મેળવવા તેમની સતામણી કરી રહ્યા હતા. હજરત હુસેન પણ એનાં માર્ગથી પસાર થતા દુસ્મનો વચ્ચે ઘેરાઈ ગયા. બન્ને પક્ષો વચ્ચે યુધ્ધ થયું, તેમાં હજરત હુસેન બિન મુહમ્મદ પોતાના સાથીદારો સહિત શહીદ થયા.

આ વખતે નિહાવંદના પહાડોમાં શાહઝાદા હ. અલી અલ-લયસના ફરજંદ, શાહઝાદા હ. અહેમદ અલ-લયસ એકલા રહેતા હતા. એમની વય ધણી નાની હોવાથી દુસ્મનોથી બચાવી રાખવા "દાના" દાવાએ તેમને નિહાવંદથી લઇ જઇને "મહેદીકુનગઢ" નામના ગામડામાં વસવાટ કર્યો આ ગામડામાં એમની બાલ્યવસ્થાનો મોટો ભાગ પસાર થયો. દાવા હમાનદાર હતા. મહેદીકુનગઢમાં જ તેઓ યુવાન થયા હતા. હજરતે તેમને વિલક્ષણ ભુષિ આપી હતી. તેમણે પણ ઇસમાઇલી મુઝહબનું દાઅવત કાર્ય હાથ ધર્યું અને દલ્લાથી તથા આગુર્વાથી આગળ વધાર્યું. ટાળાખંધ લોકો એમનો સહયોગ સાબળવા આવતા હતા. એમના પ્રભાવથી મહેદીકુનગઢના હજારો રહેવાસીઓ સતપથી બન્યા. આગળ જતા અતરાફની જમિમાં ઇસમાઇલીઓનો વિસ્તાર વધતા શાહઝાદા હ. અહેમદ બિન અલી અલ-લયસે ચાર હજાર નરવીરાનું લશ્કર તૈયાર કરી "સલીના" બણી કૃત્ય કરી. દુસ્મનોના વીરતાપૂર્વક મુકાબલો કરી નિહાવંદમાં પ્રવેશ્યા જ્યાં દાઅવતનું કાર્ય આગળ ધપાવવા બંદોબસ્ત કર્યો.

ફરી સલમિયામાં

હજરત હમામ આપના ફરજંદ અને બાઇની શહાદત પછી આપના ગાદીવારસ ફરજંદ "તકી મુહમ્મદ"ને લઇને "સામરા" રવાના થયા. કેટલોક વખત ત્યાં ગાળ્યા પછી શામ બણી પ્રવાણ થયું અને ત્યાંથી સલમિયામાં એક વેપારી તરીકે સહકુટુંબ નિવાસ કર્યો. જ્યારે સાથે આવેલા દાઇઓએ વેપારીના આડતિયા તરીકે અતરાફના દેશોમાં મુસાફરીઓ કરી, દાઅવતનું કાર્ય કુશળતાપૂર્વક કરવાનું ચાલુ રાખ્યું.

દાઇઓની દીદાર માટે હમામની શીફ

હજરત હમામ વરી અહેમદ અ. ની મંદાન પરહેઝગારી અને સદગુણોને આંગે સલમિયાના લોકો આપનું અત્યંત સન્માન કરતા હતા, તેઓ હમામને એક જિયા ફરજળના અમીર અથવા શ્રીમંત વેપારી સમજતા હતા અને હ. હમામ પણ અતરાફના દુસ્મનોનું વાતાવરણ જોઇ ખાસ લોકો સિવાય આમ વર્ગમાં સામાન્ય રીતેજ રહેતા હતા. આથી હ. હમામના વસવાટની કોઇને પણ ચોક્કસ ખબર પડતી ન હતી. વળી હ. હમામે એટલા બધા રથજો બદલાયા હતા અને દેશ-પરદેશની સંખ્યાળંધ મુસાફરીઓ કરેલી હતી કે જેથી હ. હમામ કયા છે, એ કહેવું પણ મુશ્કેલ થઇ પડ્યું હતું. બાવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે કેટલોક વખત નીકળી ગયા પછી હ. હમામના દીદાર માટે તકસીલતા ફેટલાહ પ્રેમીઓએ કાઇપણ રીતે હ. હમામને શીફને આપના દીદારથી મુશર્ફ થવાનો નિર્ણય કર્યો. આ નિર્ણય ઉપર આવ્યા પછી નામાંકિત દાઇઓ દુરમુઝ અને તેમના પુત્ર મહેદી, સુરહાબ બિન ફરતમ અને તેમનો પુત્ર હમરાન મળી ચાર જણાઓએ લાંબી મુસાફરીની તૈયારી કરી. મુસાફરીના ખર્ચને પહોંચી વળવા ઇસમાઇલી મુરીદોએ ચાર હજાર દીનારનો ફાજો કરી આપ્યો, જેમાંથી તેઓએ અત્તર તથા ખાળકોને આનંદ આપનારી વસ્તુઓ ખરીદ કરી,

સદ્ભિયામાં હ. ઇમામની મુલાકાત

જામે સિદ્ધાર્થ

STANDARD FORM NO. 64

HAZRAT MOWLANA IMAM TAQI MUHAMED

(A. H. 212-225)

(૬)

હજરત મૌલાના ઈમામ તકી મુહમ્મદ અ.

(હિજરી સન ૨૧૨-૨૨૫)

હજરત ઈમામ તકી મુહમ્મદ અ. નું મૂળનામ હ. એહમદ બિન અબ્દુલ્લાહ બિન મુહમ્મદ બિન હસમીય છે. "અસ્તકી" આપનામદારનો સંબંધ હોવાથી ઇસ્લામી આલમમાં "તકી મુહમ્મદ" ના નામે વિખ્યાત થયા છે. ઉપરાંત આપની સ્થાન લોકપ્રિય હોવાથી "મુહમ્મદ અલ-હમીય" અર્થાત "વહાલા મુહમ્મદ"ના લાકડા નામે પણ જાણીતા છે. આપનામદાર હિજરી સન ૨૧૨ માં ઇમામ તકી મસનદ પર બિરાજમાન થયા ત્યારે બગદાદના ખલીફ અલ-મામુન અબ્બાસીને સિંહાસન પર આવ્યે ૧૪ વર્ષ પસાર થઈ ગયા હતા. પોતાની હમેશની રાજનીતિ અનુસાર તેણે પણ પવિત્ર ઇમામની શોધ કરવાની આનહા કાશિશો કરી, પરંતુ તે તેમાં ઉવટ સુધી શક્યો નહિ.

બૃહદ અથ અખવાનુસ્સર

હારન અરશીદના શાસનકાળમાં ગ્રીક, સંસ્કૃત, ઇત્યાદી ભાષાઓમાંની જુદી જુદી વિદ્યાઓ અને ફિલસૂફીના ગ્રંથોના અરબીમાં તરજુમા કરવા માટે રાજ્ય તરફથી ઉત્તેજન મળતું હોવાના કારણે ઇસ્લામી ફિલસૂફીનો કંઈક અંશે વિકાસ થવાનો આરંભ થતા, સામાન્ય વિદ્યાન સમુદાય ફિલસૂફી તરફ ઢળવા લાગ્યો હતો. જો કે ફિલસૂફીનો આ આરંભ-કાળ હોવાથી તેને સામાન્યવર્તન પચાવી નહોતો ચકતો. કારણ કે તેમાં નિરંકુશતાનું તત્વ વધુ પ્રમાણમાં હતું, તેથી ઇસ્લામ ધર્મ અને વિજ્ઞાન એ બન્ને વસ્તુઓ જુદી છે, એવી વાદવિવાદ અને ઝગડો બન્ને પક્ષ તરફથી ઉત્પન્ન થયો હતો. એ વખતે ખલીફ મામુનના ધાર્મિક વિચારોમાં પણ પરિવર્તન થયું હતું તે "મુતઝલી" અથવા "મુઅતઝલા" ફિરકાના વિચારો ધરાવતો થયો અને એ પંથને લગતા પોતાના નિરંકુશ વિચારો ઇસ્લામના ઉપદેશો વર્ગમાં પરાણે હસાવવાની પ્રવૃત્તિ આદરી. વળી તેની એવી પણ માન્યતા હતી કે કુરાને સરીફની રચના આ કુનિયામાં થઈ છે. જેના સામે અહેલે સુન્નત વલ્લ અમામતના ચાર વડા પેશા પોઈ એક હજરત એહમદ બિન હમ્મલે વિરુધ્ધતાનો ઝંડો ઉઠાવ્યો. જેના લીધે તેમને જમનિવાસ જોમવૈયો ગણાયો. (૧)

ખલીફ અલ-મામુનની આ રીતે ધર્મમાં સુધારો વધારો કરવાની યજ્ઞવળમાં જઈવાળું મિશન હોવાથી સરવે કાપનાત હજરત રસૂલ સ. ના શિક્ષણ અનુસારના સત્ય ધર્મથી ઇસ્લામીઓ થોડેક અંશે વિમુખ થવા લાગ્યા. જેથી તેના માટે યોગ્ય અને સંગીન ઉપાય થવાની ખાસ

જરૂર જીવી થઈ હતી, એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ અને દિલસૂરી અલગ અલગ હોવાના અગ્રાથી આમ લોકોના દિલસૂરી અને અજ્ઞાન તરફથી રહ્યા હતા. આવી પરિસ્થિતિ દરમિયાન જરૂરત ઇમામ તકી મુહમ્મદ અ. ના દામિયો હાવત માટે ઇસ્લામી આલમમાં ફરી રહ્યા હતા, તેઓની અજ્ઞાનતા આ બાબત આવતા તેઓએ ઇસ્લામી આલમમાંથી આ કલુષિત વાતાવરણને પોતાની નજરની શક્તિ વડે શુદ્ધ કરવા “ઇમ્મના બાબ” જરૂરત ઇમામ તકી મુહમ્મદ અ. ને વિનંતિ કરી જેથી હ. ઇમામે દિલસૂરીની દ્રષ્ટિએ ચર્ચા કરતો એક બૃહદ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો. આ ગ્રંથના બાબત રિસાલા છે. ફરક રિસાલામાં જુદી જુદી જ્ઞાન ચર્ચાઓ કરવામાં આવેલી છે અને છેલ્લા રિસાલામાં એ સમજાવવા વિષયના સારરૂપ ચર્ચા કરવામાં આવેલી છે. આ છેલ્લો રિસાલો ઉપસંહારરૂપ અખાવલો હોય તેનું નામ “રિસાલતુલ-જમાલ” રાખવામાં આવ્યું છે, જેનો સવિસ્તર અહેવાલ ઉલુલ-અખબાર નામના ઇતિહાસિક ગ્રંથના ચોથા ભાગમાં આપવામાં આવ્યો છે. આ એન્સાઇક્લોપિડિયા-સર્વજ્ઞાનસંગ્રહ “અખવાનુરસદા” ના નામે જગપ્રસિદ્ધ છે, જેની અમરકીર્તિ આજે પણ ઇસ્લામી આલમ ઉપરાંત પૂર્વ અને પશ્ચિમના સાંસ્કૃતિક જગતમાં કાયમ છે. ‘અહેલે મઅરિફત’ ની દ્રષ્ટિમાં કુરાને શરીફ પછી “અખવાનુરસદા” પ્રથમ દરજ્જાને ધરાવે છે. રાજ્યદારી કારણસર હ. ઇમામે આપનું નામ અને નિવાસ શુષ્ક, રાખેલા હોવાથી આ રિસાલાના લેખક તરીકે ઇમામે ‘પોતાનું’ તખલ્લુસ “હુમાયુન” રાખ્યું હતું. એ ઉપનામમાં પણ એક ખુખી એ રહેલી છે કે, હ. ઇમામના મુખ્યાર્થ નામની અખજાની ગણતરીએ જેટલી સંખ્યા થાય છે, તેટલો “હુમાયુન” શબ્દનો પણ એકંદર સરવાળો આવે છે. આ અમર ગ્રંથ “અખવાનુરસદામાં” ઇમ્મે ઇલાહી, ઇમ્મે હિકમત, ઇમ્મે મઅરિફત તેમજ જુદી જુદી અનેક વિદ્યાઓ અને ધર્મજ્ઞાનનો સંગ્રહ છે, એટલુંજ નહિ પણ તેમા જગતના કોઇપણ વિષયની ચર્ચા બાકી રાખવામાં આવી નથી.

બની ફાતિમી ઇમામ જગતમાં મોજુદ છે.

આ ગ્રંથ તૈયાર થઈ રહ્યા પછી એક દિવસે અબ્બાસી ખિલાફતના પાટનગર બગદાદની બાબત મરિજોદના કિલ્લેચાદ-મહેરાબમાં રાત્રીના સમય દરમિયાન જુદા જુદા રિસાલાઓ રાખી દેવામાં આવ્યા સવાર થતા લોકોની નજર તેના પર પડતા એ વિષે તરેહવાર ચર્ચાઓ થવા લાગી. અતે અલીફ મામુન પાસે આ રિસાલાઓ લઈ જવામાં આવ્યા. અલીફ આ રિસાલાઓ જોઈ પહેલા તે કિમ્મત બની ગયો. ત્યાર પછી તેણે ઉલમાઓને બોલાવ્યા, જેઓ પણ એ જોઈ આશ્ચર્યચકિત બની ગયા. અલીફ મામુનને લાગ્યું કે, આ પુસ્તક કોઈ સાધારણ વિદ્વાનનું લખેલું નથી અને ધર્મજ્ઞાનના અધિકારી પવિત્ર ઇમામ વિના અન્ય કોઈ તે લખી શકે નહિ. આથી તેના મનમાં ચોક્કસ થઈ ગયું કે બની ફાતિમી વંશના વારસદાર ઇમામ આ જગતમાં મોજુદ છે અને મારી સ્વાર્થ લલામતી માટે આપની શોધ કરવી જોઈએ. અત્યાર સુધી તે એમ માનતો હતો કે બની ફાતિમી વંશમાંથી હવે કોઈ રહ્યું નથી. ધર્મ અને દિલસૂરી પરસ્પર વિરુદ્ધ નહિ પરંતુ સમાનતા ધરાવનારી વસ્તુઓ હોવાની ચર્ચા “અખવાનુરસદા” માં આપવામાં આવેલી હોવાથી એ જમાનાના અલિમો વચ્ચે ‘એ બન્ને વિષયમાં બિન્નતા હોવાનો’ ચાલતો વાદ ટાળવામાં આ પુસ્તકની બારે અસર થઈ હતી. લોકો પર થયેલી સારી અસર દાખી દેવા માટે આ સાધન દ્વારા પોતાની મતલબ સાધી લેવાની તક ખસીકે એમા જોઈ અને તેથી હ. ઇમામને હાથ કરવા માટેનો તેનો ઇરાદો મજબૂત થયો.

કોઈ અણુ તિરમિઝી

આ સમય દરમિયાન, સંજોગવશાત અણુ તિરમિઝી નામના એક ઇબ બગદાદમાં આવ્યા.

અલીદાસને તેની મુલાકાત લીધી. અલીદાસે પોતાના હિલમાં હાં પેલ પથ્થર, હોય એવો, હાંક કરીને ધીમે ધીમે દાખલ કર્યો પર સારી અંદર નાખી તેને પોતાની નજીક રાખ્યો. આ દરમ્યાન દાખના ફાનાબધમાં સુખનો અને વાતચીત પણ મણી અન્યમણી પમાડનારાં હતા. અલીદાસ પણ જાણે કે, ઇમામનો આશય અને નિખાલસ મોમિન હોય એવો દેખાવ કરી વર્તવા લાગ્યો. અલીદાસ માન્ય અબ્બાસીનો આ દેખાવ હતો તે દાખ તિરમિઝી સમજી શક્યો નહિ, તેને અલીદાસ પર પૂરેપૂરો વિશ્વાસ આવી ગયો. અંતે બરાબર તક સાધીને, અલીદાસ માન્યને પાસા દેંદો કહ્યું, “હું કે ઇમામનો પરવાનો છું” જો કે, ઇમામની મને મુલાકાત થઈ જાય તો હું મારી તમામ સહતનત અને મુદ્દા કે, ઇમામના ચરણોમાં પરી દઈ મન્ય બનું!” આ સાંભળીને દાખનું હૃદય પીમળી ગયું, તેણે એવું કંઈ માની અને એક વખતે ખાનગીમાં-અલીદાસને અંદર ન પડે એવી રીતે-રવાના થઈ હરિશ્ચંદ્ર કાવ્ય તરીકે મુદ્દામંદની અ. ની વૃત્તિમાં રજૂ થયો. કે, ઇમામને અલીદાસ માન્યની સમજી દેશિયત કરી, સંભાળાવીને કહ્યું, “યા ઇમામ, અલીદાસ માન્ય હવે પોતાના મુદ્દા માટે સરમીદો છે માટે હવે આપ સહતનતના માલિક થઈ જમતમાં રાશન થાય!”

જવાબમાં કે, ઇમામે હરમાન્યુ : “તિરમિઝી, હું જાણતો નથી, અલીદાસ હિલ કિન્નાથી બરપૂર છે, તે સદંતર જુદો છે. તેનું હિલ પરચર કરતા પણ વધારે સખ્ત છે!” આમ છતાં દાખ વારંવાર આમલ કરવા લાગ્યો. કે, ઇમામે જોયું કે દાખને પરિણામ શું આવશે તેની અંદર નથી, ત્યારે કે, ઇમામે હરમાન્યુ : “તિરમિઝી, તને બરોસો છે તો હું માન્ય પાસે જઈને અલ-ઇમામ તરીકે હાલો કર અને જો તે અંદર ઇમામને માનવાવાળો કરશે તો તેણે જે વાયદા કર્યા છે તે પ્રમાણે તને ખિલાફત આપી સર્વસ્વ તને અર્પણ કરશે-જો આમ અને તો મને અંદર આપજો તો હું જાહેર રીતે આવીશ” ત્યારે દાખએ અંદર કરી, “યા સાહેબુલ અમાન, એ સુધિયત બાદશાહ છે, તે ઇમામવની નિશાનીઓ જોશે અને મારી પરીક્ષા કરશે!” આથી ઇમામે પુનઃ હરમાન્યુ : કે, “તને સર્વ વસ્તુઓ મરસર થશે! અમારા નૂરના પ્રતાપે માન્યના હવાસ છડી જશે અને કસોટી કરશે તો તેને યાદીન થશે!” પરંતુ ખુબ વાદ રાખજો, કે માન્ય હરગીઝ બદા નહિ કરે અને તને કતલ કરી નાખશે!” છતાં તિરમિઝી માન્ય પાસે ગયો અને કહ્યું કે, “હું તમામ આલમનો ઇમામ છું” કત તારી શરૂતાથી હું લોકોથી મારી ઇમામત પોશીદા રાખતો હતો. હવે તને ખાત્રી થાય કે હું રહેબર અને ઇમામ છું!” આ સાંભળીને અલીદાસ દાખ સાથે સવાલ જવાબ કરીને તેની પરિક્ષા કરી દીની, ખાખતો અને હિલસરીની મુશ્કિલોની તિરમિઝી સાથે જણાવટ કરી. તિરમિઝીના વર્ણનથી અલીદાસે ખાત્રી થઈ મધ કે અચીત તિરમિઝી અમાનનો ઇમામ છે. એજ વખતે જમ્લાદને બોલાવી અને તેને કતલ કરાવી નાખ્યો. “મોક્કમે બહાર” ના કતાં આ દેખાવ પૂર્ણ કરતા જણાવે છે કે, “અંદર ઇમામનો ઇશદો ખુદાતઆલાનો ઇશદો છે અને ઇમામનો કીલ દક્ક જલે શાનવનો કીલ છે, ખુદાવદેઆલમની કબ્બત જેવી ઇમામની કબ્બત છે (૧).”

અબ્બાસી શાસનમાં અવ્યવસ્થા અને બળવો

અબ્બાસી સહતનત આ સમયે ખુબ સંકટામયમાંથી પસાર થઈ રહી હતી, એક પછી એક વિદ્રોહ તેની સામે થતા હતા, જેને સમાવવા માટે અબ્બાસી ફોજ સતત શેકાવલી રહેતી હતી આ વાતાવરણ વચ્ચે હિજરી સન ૨૦૫માં “તાહેરિયા” વંશના લોકોએ ‘ખુરાસાન’ તથા

માવરા ઉનહર ના પ્રગણા છતી લીધા. દિનરી સન ૨૦૬ માં "ઝિયાદિયા" વંશી યમન છતી લીધું. દિનરી સન ૨૧૦ માં 'મુલકિયા' વંશવાળાઓએ કુદિરતાન અને હમદાનમાં પોતાનું રાજ્ય રચાવ્યું. 'અમ-જમીરા' માં નસર બિન સિખત ઉલ્લીએ સખત બળવો જગાડ્યો અને પાંચ વર્ષ પર્વત તેનું આક્રમણ ચાલુ રહ્યું. હઝરત બહરે તૈયાર તથા કેટલાક અલી વંશના નખીરાઓએ આ રિયતિ અનુકૂળ બળથી હથિયાર ઉપાડ્યા. જૈદી પંથવાળા મુહમ્મદ બિન ઇબ્રાહિમ તખાતિખાઇએ કુશમાં બળવો કર્યો અને સાથે સાથે તેણે "આલે-રસુલ" ના નામે લોકોને હમ્બત પણ કરવા માંડી. ખતી સયખાનના એક મોટા સરદાર અબુ સરાયાસરી બિન મન્સુર સયખાનીએ તેમને સહાયતા આપી, જે અબ્બાસીઓના વડા વઝીર ફઝલના એક સરદાર અને સેનાપતિ હરસમાના લરહરી સરદારોમાંના એક હતા અને એક જ બળ વડે કુશના અબ્બાસી ગવર્નર હસન બિન સુહેલના રીન્યને પરાજિત કરી આખા દક્ષિણ ધરાક ઉપર કબ્જો મેળવ્યો. વિજયના ખીબ દિને મુહમ્મદ બિન ઇબ્રાહિમ તખાતિખાઇ મરણ પામ્યો. જેથી અબુ સરાયે તેની જગ્યાએ મુહમ્મદ બિન જૈદને અમીર બનાવ્યો. અબ્બાસી સેનાપતિ હસન બિન સુહેલે અબુ સરાયા સામે ખીજવાર આક્રમણ કર્યું પરંતુ તેમાં તેણે ફરીથી હાર ખાધી. આ દરમ્યાન જૈદી અબુ સરાયાના પક્ષમાં અલીઓ બળ્યા અને તેઓ દરેક જગ્યાએ ફરી વળ્યા.

હવે અબુ સરાયાએ કુશમાં રહીને બસરા, વાસિત તથા મદયન બધી જૈદી લરહર મોકલાવ્યું અને ધરાકના બધા પ્રાંતો તથા શહેરો તેણે છતી લીધા. અલીઓમાં તેથી ઉત્સાહ વધ્યો અને એક જ બળથી અબ્બાસીઓના ધરાને તેઓએ આગ લગાડી નાશ કર્યો આ કાર્યમાં બસરા તથા અહેવાઝના જૈદીઓ તરફથી નિમાયેલા ગવર્નર જૈદ બિન મુસા કાઝિમે મોટો ભાગ બજવેલો હોવાથી તે "મુહુન્નાર-આતશી જૈદ" તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો હતો. મક્કા મોઅઝમાની યાત્રાતી મોસમ આવતા અબુ સરાયાએ હુસેન બિન હસન બિન ઇમીમ ઝયનુલી આબેદીનને મક્કાના ગવર્નર નિમ્યા. ઇબ્રાહિમ બિન મુસા કાઝિમને યમનના સુબા તરીકે અને હારસના ગવર્નર તરીકે ઇસમાઇલ બિન મુસા કાઝિમને નિયુક્ત કર્યા. મદયન બધી હઝરત હસન બિન અલીના વંશજ મુહમ્મદ બિન સુહેલના બિન ઇબ્રાહિમ બિન હસન મુસન્નાને મોકલી અગદા ઉપર પૂર્વ દિશાએથી ચડાઇ લઇ જવા જણાવ્યું. આ પ્રકારે અબુ સરાયાનો રાજ્ય વિસ્તર વધતા વધતા વિશાળ બની ગયો.

અશાંત વાતાવરણ

અબ્બાસી ખલીફના વડા વઝીર ફઝલ બિન સુહેલે અબુ સરાયાને પરાજિત કરવા હરસમા નામના સેનાપતિને રવાના કર્યો, જગપ્રસિધ્ધ નહેરવાતના પુષ્પ રથને બંને પક્ષો વચ્ચે ખુલ્લા સ્થાપ થઈ, જેમાં અબુ સરાયા માર્યો ગયો અને મુહમ્મદ બિન જૈદ પકડાઈ જતા તેને, ખલીફ મામુન પાસે લઇ જવામાં આવ્યો. અબુ સરાયાનો દોર એવી રીતે દસ મહિના પર્વત ચાલ્યો.

તે પછી દિનજની પ્રજાએ મુહમ્મદ બિન બહરેને પોતાના અમીર બનાવ્યા. તેમના વિરુદ્ધ યમનમાં ઇબ્રાહિમ બિન મુસા કાઝિમે માયુ ઇચકયુ; પરિણામે તેઓની વચ્ચે ધરાનની સરહદથી લઇ યમનની સરહદ સુધી લડાઈ જમી. એ દરમ્યાન વડા વઝીર ફઝલના હાથે અબ્બાસી સેનાપતિ હરસમા અંગત દુકમનીના કબજે માર્યો ગયો; તેના મરણ પછી તેને આહનારા લરહરે અગદામાં બળવો કર્યો.

આવી રાજખટપટો વચ્ચે ખલીફ મામુન અબ્બાસીનું દિનરી સન ૨૧૮ માં મૃત્યુ થયું અને તેની જાહીએ તેનો ભાઇ મોઅતસિમ અબ્બાસી આવ્યો. મામુનના પુત્ર અબ્બાસને રાજકીય

દ્રષ્ટિએ રાજપદ સેવકમાં આપ્યું તકિ. ખલીફ થયા થયા પછી પોતાના બાકી માયુનનું અનુકરણ કરી મોઅતસિમ 'રાજકારોબાર ચલાવવા લાગ્યો. હઝરત અબ્બાસ પ્રત્યે 'રાજપત્ર' અરબ લશ્કર ખારી બાહના ધરાવતું હતું. મોઅતસિમને એ લશ્કર ટાળવા નહું તું કોન્ય તૈયાર કરું, જેની સહાયતાથી પોતાના રાજઅમલમાં થયેલા કેટલાંક વિમુદ્ધો તે છૂટી શક્યો હતા. તું લશ્કરને અરબ રાજપત્ર રવાન મળતા અરબો ઉદ્દેશ્યા. અબ્બાસે રાજ્ય સામે મળવો કર્યો, તેમા તેઓએ તેનો સાથ આપ્યો, પરંતુ અબ્બાસ માર્યો ગયો અને તેના મરણની સાથે અરબ લશ્કરનું રવાન હમ્મૅસ માટે તું કોન્યે લીધું.

હઝરત મુહમ્મદ તકી બિન અલી રજા બિન મુસા કાઝમ પોતાની પત્ની સાથે ખલીફ મોઅતસિમની મુલાકાતે ખગદાદ ગયા, જ્યાં તેમને ખારી નાખવામાં આવ્યા. ખલીફ મોઅતસિમ પણ એક પ્રાણ્યંતક ખીમારીનો ભોગ થઈ દિજરી સન ૨૨૭ માં મરણ પામ્યો.

જેમો સિકાર્યો

હઝરત ઇમામ તકી મુહમ્મદ અ. ના સમયમાં રાજકીય જમતમાં આવી અશાંતિ પ્રવર્તી રહી હતી, હતા આપશ્રી શામના હેમ્સ (ઇમીસા) નજદીકના સલમિયા ખાતે આપના દાદાના રહેઠાણમાં નિવાસ રાખીને, દુરદરાજના દેશોમાં દાખલો મોકલતા હતા, જેઓ મઝહબના પ્રચાર કાર્ય માટે પમન, બેહરન, યમામા, મિસર સોમાલીયેન્ડ, વિગેરે રથળોમાં ફેલાઈ ગયા હતા. પંજબ-હિન્દુસ્તાનમાં પણ દાખલ આવી ચૂકી હતી. હ. ઇમામ જાતે પણ વ્યાપારી વેશ સલમિયા ઊડી લાંબી મુસાફરીએ રવાના થયા હતા. સલમિયાથી કુફા, કુફાથી ક્યલમ, ત્યાંથી અસકર મુહર્રમ અને ત્યાંથી આપશ્રી પાછા સલમિયા આવી રહ્યા હતા, કારણ કે તે વખતે હ. ઇમામનું મુખ્ય મથક "સલમિયા" હતું. અત્રે દિજરી સન ૨૨૪ માં આપે જેમો સિકાર્યો અને હરમ અપારકને પણ સલમિયામાં જ સુપુરે ખાક કંવામાં આવ્યું.

હઝરત ઇમામ તકી મુહમ્મદ અ. ના બે રજા હતા. હ. ઇમાદિમ અને હ. ફુસેન હતા. હઝરત ઇમાદિમ આપની કયાતીમાં જ વફાત પામ્યા હતા, જેથી હ. "ફુસેન" ને જાનશીન નિમ્યા. જેઓ આપના પિતાની વફાત પછી ઇમામતની મસનદ પર "રજી અબ્દુલ્લાહ" નો લક્ષ્ય ધારણ કરી બિરાજમાન થયા. આપશ્રીએ આપના કાકાની પુત્રી જેડે લગ્ન કર્યા હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM RAZI ABDULAH

(A. H. 255-268)

(૧૦)

હઝરત મૌલાના ઈમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ.

(હિજરી સન ૨૨૫-૨૬૮)

હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ (અ.) નું મુળનામ હ. હુસેન બિન એહમદ બિન અબ્દુલ્લાહ હતું. રઝી અબ્દુલ્લાહ આપનો લોકબ હોતો. હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. નો સમકાલીન ખલીફ મામુનનો બાઈ ખલીફ મોઅતસિમ હતો. હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા, તેના ત્રણ પગલાં બાદ એટલે હિજરી સન ૨૨૭ માં ખલીફ મોઅતસિમ મરણ પામ્યો. હઝરત ઇમામની ઇમામત દરમ્યાન બીજા પણ ૭ ખલીફો થયા હતા. ખલીફ મોઅતસિમ પછી અલ-વાસિફ, હિજરી સન ૨૨૭-૨૩૨, તેનો બાઈ અલ-મુતવકિફ ૨૩૨-૨૪૭, તેનો પુત્ર અબુ નહર મુસ્તબ્સિર ૨૪૭-૨૪૮, મોઅતસિમનો પુત્ર મુસ્તબ્સ ૨૪૮-૨૫૨, મોઅતઝિર બિન મુતવકિફ ૨૫૨-૨૫૫, અલ-વાસિફનો પુત્ર મોહતદી ૨૫૫-૨૫૬. અબ્બાસી ખલીફ મોઅ. તમિદ બિન મુતવકિફ ૨૫૬-૨૭૯, પણ ઇમામનો સમકાલીન હતો.

હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. એ ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા પછી ધર્મ પ્રચારનું કાર્ય વ્યવસ્થિત કર્યું અને ફરદરાજના સુલ્હોમાં હાજરો મારફતે અબિવાનુરસદાનો પણ પ્રચાર કરી સાબિતિઓ કાયમ કરી હતી.

‘અદરલ માઅની’ માં જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ તકી મુહમ્મદ અ. રચિત ‘અબ્બાનુરસદા’ ગ્રંથમાંથી હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. એ એક બોધદાયક અને અત્યંત ઉપયોગી સંક્ષિપ્ત રીતે સારમંથે રચ્યાને તેનો પણ પ્રચાર કર્યો હતો. જેનું નામ આપે ‘જમીઅતુલ જમીઆ’ રાખ્યું હતું, આ ઉપરાંત જેઓ સત્ય ધર્મની શોધમાં હતા તેમને સત્ય ધર્મમાં હાજર કરતા હતા. આ રીતે ધર્મનો પ્રચાર ચોતરફ થઈ રહ્યો હતો, અબ્બાસીઓ બાબની નજર વધતી જતી સઘળી દિલ્લાસ તપાસી રહેવા હતા. આથી હાજરો નામ, હામ અને ઠેકાણું તદ્દન ગુપ્ત રાખતા હતા, છતાં અહુજ વફાદાર અનુયાયીઓ પાસે ખાનગીમાં જાહેર કરતા હતા.

હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. એ ધર્મપ્રચારનું કાર્ય વ્યવસ્થિત કરી કુદા તરફ પ્રયાણ કર્યું. જ્યાં આપની સાથે ઇબ્ને હવરાજની મુલાકાત થઈ, જેઓ પાછળથી મહાન હાજ થયા હતા.

વફાદાર દાઇ ઇબ્ને હવશબ

ઇબ્ને હવશબનું પૂરું નામ અબુલ હાસિમ અલ-ફરેન બિન અલ-ફરેન બિન હવશબ હતું. તેઓ કુશાના રહેવાસી હતા અને ઇસ્લામી ધર્મનો અંગિકાર કર્યો તે પહેલાં તેઓ ઇસ્નાઅશરી મઝહબના એક ઉલમા હતા અને ઇમામની ઝકુરાતની પરિક્ષા કરતા હતા એક વખત અચાનક હઝરત ઇમામ સાથે તેમની મુલાકાત થઇ. હઝરત ઇમામના સમાગમના ફળરૂપે તેમની ઇજા ફળીજુત મધ અને તેમણે સતપંથનો અંગિકાર કર્યો. પાછળથી તેઓ દાઇ થયા હોવાથી, હઝરત ઇમામ તરફથી તેમને યમનની દઅવતનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું હતું.

યમનમાં સતપંથનો પ્રચાર

હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. ની આજ્ઞાનુસાર વફાદાર દાઇ ઇબ્ને હવશબે, યમનના એક ઇસમાઇલી અફી બિન ફઝલ સાથે યમન તરફ પ્રયાણ કર્યું અને ત્યાં ધર્મ પ્રચારનું એક મોટું મથક રચાયું. આ કાર્ય માટેની તેમની શુધિમતા, વિશાળજ્ઞાન અને સદગુણના પ્રતાપે, અસખ્ય લોકોના મન પર ધર્મના આદર્શનીય રહસ્યોની પવિત્ર અસર થઇ અને લોકોની મોટી સંખ્યાએ તેમની મારફતે હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. ની બચઅત કરી યમનની દઅવતમાં શોગ્ય સફળતા મળ્યા પછી દાઇ ઇબ્ને હવશબે આબુબાલુના ઇલાકાઓમાં પોતાના હાથ તળેના દાઇઓને રવાના કર્યા. જેથી ત્યાં પણ ધર્મનો સારો પ્રચાર થયા પાછો 'સખ્યા' માં પણ સતપંથનો ઝંડો ફરકાવવામાં આવ્યો. જેના પરિણામે દાઇ ઇબ્ને હવશબને હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. એ "દાઇયુલ-કિબાર-વડા દાઇઓનો" દરજ્જે નવાજિશ ફરમાવી અને તેમના હાથ તળે દાઇઓની એક મોટી સંખ્યા સોંપવામાં આવી, જેઓ ધર્મપ્રચારનું કાર્ય પુરજોશથી કરવા લાગ્યા. દાઇયુલ-કિબાર ઇબ્ને હવશબે દઅવતનું કાર્ય હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. ના સમયમાં ખાનગી રીતે ચાલુ રાખ્યું હતું.

યમન તરફનું સતપંથના પ્રચારનું કાર્ય પુરજોશમાં ચાલેલી, હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. રચ્યા દમદાન અને દમદાનથી ઇરાનના આઝારબાઇજનન થઇ ઇસ્તમ્બુલમાં આવી વસવાટ કર્યો. અહિં પણ દ. ઇમામે મઝહબના પ્રચારકાર્ય માટે આબુબાલુના ગામેમાં દાઇઓ રવાના કર્યા ત્યારપછી આપ પુનઃ સલમિયા પધાર્યા અને બાદમાં આપે અરકર મુકર્રમમાં વસવાટ કર્યા હતા. અહિં શાહઝાદા દ. મુહમ્મદ મહેદી અ ને, મુબારક જન્મ થયો.

અદભૂત અને દિવ્ય ભવિષ્યવાણી

હઝરત ઇમામ રાહી અબ્દુલ્લાહ અ. એક સમયે જુસ્માની રીતે બીમાર હતા તે વખતે આપના ફરજદ હઝરત મુહમ્મદ મહેદી અ. ને પાસે તેડાવી ફરમાવ્યું : "મારા નૂર ચરમ ફરજદ, તમોને ફરદરાજ મુલકોમાં જવું પડશે અને આપણા નાના હઝરત નબી મુહમ્મદ સ. ની જે મહાન ભવિષ્યવાણી છે, તે તમારા દ્વારા પૂર્ણ થશે અને મહેદી તરીકે તમો દુનિયામાં રોશન થશો."

"ઝહરલ માઅની" ના નિર્દેશ અનુસાર દ. ઇમામના દાઇઓ હઝરત નબી મુહમ્મદ સ. ની મુબારક હદીસ : "શી રા'સે સલાસા મિયા તલ્લહિશ શમ્સ બિન મધરિબ" મારી બાદ ત્રણસો વર્ષે સર્થ "મધરિબ તરફથી ઉગશે." એ ભવિષ્યવાણી ટાંકીને ખુસ વધાઇ આપી પોતાનું પ્રચાર કાર્ય પુરજોશમાં કરતા હતા અને આ ભવિષ્યવાણી અનુસાર "મહેદી" ના ઝકુરાતનો સમય ધણોજ નજીક આવી લાગ્યો હોવાનાં ખુશીલયાં સમાચારો આપતા હતા.

હાતમિ ખાનદાન તરફથી જુદા જુદા ખલીફાઓની શત્રુતાના કારણે દુન્યવી રીતે ધર્મ અને ધાર્મિકજનોના કષ્ટાણુ ખાતર ડેટલાક હાતમિ ઇમામેએ જાહેરમાં દેખાવ દેવાનું થોડા માન્યું નહોતું. પરંતુ હવે સમય પલટાવા લાગ્યો હતો. સત્યના સૂર્યે અસત્યનો નાશ કર્યો હતો, સત્યધર્મ પ્રકાશી રહ્યો હતો. અને સરવર કાપનાતની દિવ્ય ભવિષ્યવાણી અનુસાર "મહેદી" ના પ્રગટીકરણનો સમય આવી રહ્યો હતો.

જોમો સિફાર્યો

"ઉયનુસ અખખારના" ના જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. આપના સલમિયાના વસવાટ દરમ્યાન "હાશમી" તરીકે જાણીતા થયા હતા. અહિં સલમિયામાં પણ અખખાસી જાસસોની શત્રુતાથી આપે અસકર મુકર્રમ તરફ પ્રયાણ કર્યું અને ત્યાં દિજરી સન ૨૬૮ માં આપે જોમો સિફાર્યો અને આપના પછી શાહઝાદા હઝરત મુહમ્મદ મહેદી અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

Hasrat Mowlana Imam Muhammed Mahdi

" " " Qa'im

" " " Mansur

ગણેશ હિંદી ભાગ ૩

(સંસ્કૃત ભાગ)

PART III

N. W. AFRICA & IMAMAT

ભાગ ૩ નો.

મધરિખ આફ્રિકા અને ઈમામત

હાસરત મોલાના ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ.

" " " કાલમ અ.

" " " મનસુર અ.

HAZRAT MOWLANA IMAM MUHAMMED MAHDI

(A. H. 268-322)

.....0.....

(૧૧)

હઝરત મૌલાના ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ૦

(હિજરી સન ૨૬૮-૩૨૨)

હઝરત મૌલાના ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. તું પૂરું નામ અબુલ કાસિમ મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ બિન હુસૈન બિન અહમદ બિન અબ્દુલ્લાહ છે. આપની કુનિયત-નામસંતા અબુલ કાસિમ, લકબ “મહેદી” અને નામ મુહમ્મદ છે. આપનો જન્મ, સુબ્હાનક દિજરી સન ૨૬૦ ના સન્વાત્ર માસમા, તા. ૧૨મી ને વાર સોમવારના થયો હતો અને હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. પછી દિજરી સન ૨૬૮ માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

ઇમામના કાકા સૈયદુલ અયર

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના સુબ્હાનક લગ્ન આપની કાકા હઝરત મુહમ્મદ બિન અહમદની નેક અખ્તર પુત્રી સાથે થયા હતા. આપના કાકાનો લકબ અબુઅલી અલ-હકીમ તથા ‘સયદુલ અયર’ હતો. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. બાળ વયમાં હતા તે વખતે આપનું પોષણ પણ એમને સુપરત કરવામાં આવ્યું હતું, પરંતુ હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ ની વફાત બાદ સૈયદુલ અયર પોતાના એક પુત્રને “ઇમામ” તરીકે જાહેર કરવાનો ઇરાદો કરતા તે પુત્ર મરણ પામ્યો. બીજા પુત્ર માટે ઇરાદો કરતા બીજો પણ મરણ પામ્યો. ‘સૈયદુલ અખ્તર’ અને ‘ઇસ્તિલાલ-ઇમામ’ ના નિર્દેશ અનુસાર હ. ઇમામ મહેદી અ. ના કાકા સૈયદુલ અયરના આ પ્રમાણે એક પછી એક બધા પુત્રો (૧) ગુજરી ગયા ત્યારે તેમણે પોતાની બૃથ માટે પ્રાયશ્ચિત કર્યું.

સમકાલીન ખલીફાઓ

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ઇમામતની ગાદી પર બિરાજ્યા તે વખતે બમદાદમાં મોઅતમિદ બિન મુતવકિફલ ખિલાફતપદે હતો. ઉપરાંત હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના સમકાલીન ખલીફાઓ મોઅતમિદ ૨૭૬-૨૮૬, મુકતશી ૨૮૬-૨૯૫, મુકતદિર ૨૯૫-૩૨૦ અને કાદિર ૩૨૦-૩૩૯ સુધી ખિલાફત પર હતા. આ અબ્બાસી ખલીફાઓની અને ખાસ કરીને મુકતદિર

૧. “ઇસ્તિલાલ-ઇમામ” નામના પુસ્તકના બહુવિધ પ્રમાણે દર પુત્રો અને “મોસમે બહાર” ના બહુવિધ પ્રમાણે આઠ પુત્રો ગુજરી ગયા.

અલીશની જોડાકીલરી વડું છું કથી. સમજી જનતા ત્રાસી જીદી હતી. પવિત્ર હમામતી વિરુદ્ધતા પણ ચાલુ હતી. તેઓના જનસે હજરત હમામતી દિલચાલની દરેક ખાતમી મેળવવાતી કાયમી રી રહ્યાં હતાં.

યાકુબ બિન લયસની વીરતા

બુની અબ્બાસીઓ સામે બહાદુરીપૂર્વક બંડ ઉઠાવનારમાં યાકુબ બિન લયસનું નામ મોખરે છે. સફરી વંશમાં જન્મેલા આ યોધાએ આપ બળે ગરીબાઇમાંથી આગળ વધી અબ્બાસીઓના કબજા હેઠળના ખુરાસાન, સીસ્તાન, માન્જરદાન, કેરમાન અને ખુનિસ્તાન ઉપર દિ. સ. ૨૫૬ માં વિજય મેળવી હતો અને આ પ્રદેશોનો શાસક બન્યો હતો.

યાકુબની ઇચ્છા અબ્બાસી અમલનો અંત આણવાની હતી પરંતુ તેણે કળથી કામ લેવાનું નહીં કયું અને કાસક મારફત અબ્બાસી અલીશને સંદેશ મોકલ્યો કે : 'તમે અલીશ છે તેથી હું તમારી બચત લેવા માંગું છું.'

યાકુબના આ સંદેશ પાછળ રહેલો બચ આલેક અલીશ પામી ગયો. યાકુબ બની કાતિમીનો પ્રેમી હતો એ અલીશ જાણતો હતો પણ યાકુબની બહાદુરી પણ અલીશના જાણમાં હતી તેથી અલીશ પણ કળથી કામ લીધું. તેણે પોતાના દરબારીઓની સહાયથી પોતાના પક્ષના આલીશો મારફત યાકુબ માટે એવો રસ્તો જોઈ કરાવ્યો કે, 'યાકુબ બંડખોર છે, તેની નીતિ રાજ્યને બરબાદ કરવાની અને રાજ બનવાની છે.' રસ્તામાં બની અબ્બાસીઓની મદદતાના યુદ્ધગાન પણ ગાવામાં આવ્યા હતા. આ રસ્તાના પરિણામે ઘણાં યાકુબના પક્ષમાંથી નીકળી અબ્બાસીઓના પક્ષમાં જઈ ગયા.

આ યુક્તિને યાકુબ સમજી ગયો અને તેણે સીધો સામનો કરવા નિષ્ફળ નહોતો પરિણમ્યો. બહાદુર યાકુબના પક્ષે સંખ્યા ઘણી ઓછી હતી છતાં દિ મુતથી કામગીરી થઈ પણ અંતે સમય જોઈ આ વખતે પાછા ફરવાનું યાકુબે યોગ્ય ધાર્યું અને અમીર યાકુબ ખુરાસાન પાછો ફર્યો. ખુરાસાન આવી તેણે વિશાળ પાયે ઉપર યુધ્ધની તૈયારીઓ કરવા માંડી. પંચોતેર હજારનું જંગી સૈન્ય તેણે એકઠું કર્યું.

અલીશને આની ખબર પડતા સુલેહ માટે કહેવરાવ્યું પરંતુ યાકુબે અલીશને જવાબ મોકલતા કહ્યું : 'મને રાજ્ય કે ધન-વૈભવની લાલસા નથી. મારી તલવાર જુલમખોરો માટે ઉઠી છે અને જુલમોનો નાશ કરીને જ તે મ્યાનમાં જશે. સાચા હકદારો બની કાતિમીઓની સંપૂર્ણ વફાદારી બદા કરી આ શમશેર હું મ્યાન કરીશ.'

આ પછી લડાઈની જોશબેર તૈયારીઓ થવા લાગી. અમીર યાકુબે પોતાના પ્રદેશનો રાજ્યભાર પોતાના બાઇ ઉમર બિન લયસને સુપ્રત કર્યો અને તેને સફરી વંશના બાદશાહ તરીકે જાહેર કર્યો બની અબ્બાસીઓ સામે તે ફરી એક વખત યુધ્ધ કરી શકે તે પહેલાં અચાનક કોઇ રાતમાં તે સપડાયો, અને ઇલાજો છતાં દિ. સ. ૨૬૫ માં તેનું અવસાન થયું.

કરમતી ફિરકો

આ સમયે કરમતી ફિરકો કે જે અર્ધ ધાર્મિક અને અર્ધ રાજકીય આશયવાળો એક હતો. તેણે અબ્બાસી વંશના પાયા હલાવ્યા. દિજરી સન ૨૭૮ માં કરમતીઓએ

પ્રથમ બળવો જગાડ્યો હતો. સામાન્ય માન્યતા પ્રમાણે એ પાંચનો પહેલો પ્રચારક ખુઝિસ્તાનનો વતની હમદાન બિન અશઅસ અલ-હરમતી નામનો એક અબ્દુલો રખસ હતો. જે ઉપરથી તેના અનુયાયીઓ હરમતી તરીકે ઓળખાય છે.

દિજરી સન ૨૭૮ થી ઉપર જણાવ્યા મુજબ અલ-હરમતીએ જુદા જુદા સરદારો દેહન રાજસતા સામે માયું જોયકી દેશબરમાં કેટલાક વર્ષો પ્રયત્ન અર્થાતિ ફેલાવી દીધી. બની શકતી. મીઓની ખિલાફતના આરંભ કાળમાં પણ આ બળવાખોરોનો હિસાબ ચાલુ હતો.

દીદાર માટે ઇમામની શોધમાં

હઝરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. થી લઇને તેમના પછીના ઇમામો અબ્બાસી ખલીફાઓના અત્યાચારોને અંગે પોતાના નિવાસ ખાનગી રાખતા હોવાથી તેઓના નિવાસની કાબી બાએજ ખબર પડતી હતી. એટલું જ નહિ પણ ઘણા અનુયાયીઓ ઇમામના જાહેરી દીદાર માટે તલસતા હતા અને તેના માટે ઇમામની શોધમાં નિકળતા હતા.

હઝરત ઇમામ વશી એહમદ અ. ના દિદાર માટે દાઇ કુરમઝ તથા તેમના સાથીઓ કેવી રીતે ઇમામની શોધમાં નિકળ્યા હતા તેનું વર્ણન આગળ આવી ગયું છે. એજ પ્રમાણે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ની દરતબોશી અને અને દીદાર કરવા અણુ ગરીર, અણુ સલમા, અણુ હસન બિન અત-તિરમિઝી, જિયાદ બિન અલ-ખશામી, અહમદ બિન અલ-મવસિલી અને અણુ મુહમ્મદ અલ-ફરી નામના છ મુખ્ય દાઇઓ ઇમામના દિદાર અર્થે દારસ, ઇરાક, હરાન અને યમન પ્રાંતનો પ્રવાસ કરવા વેપારીઓના વેશો મુસાફરી પર નીકળ્યા. પ્રવાસ કરતા કરતા તેઓ હલખ મેસોપોટેમીઆ અને અન્ય રથજોએ એક વર્ષ પર્વત જાનના જોખમે સતત મુસાફરીઓ કરી છતાં દિદાર થયા નહિ, ત્યાર પછી તેઓ હિમ્સ (ઇમીસી) પરમણામાં ગયા. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. પણ આ પરમણામાં "જબલુસ-સુમાક" નામની ટેકરીઓમાંના "ચકલીનું મઠ" એ નામના આશ્રમમાં પસવાટ કરી રહ્યા હતા. દાઇ અણુગરીર અને જિયાદ અદિથી પસાર થતા, હઝરત ઇમામના સમાચાર સાંપડ્યા કે તુરતજ બંને દાઇઓએ કુશુરમાં પહોંચી જઇ દિદાર કર્યા. હ. ઇમામની આજ્ઞાનુસાર અન્ય દાઇઓને બોલાવવામાં આવતા તેઓ સંધ્યાઓએ પણ અત્યંત હપથી હઝરત ઇમામ મહેદી અ. ના દિદાર કર્યા. હઝરત ઇમામે તેઓને હરમાનો હરમાવી અન્ય સંધ્યા દાઇઓને તેમજ વફાદાર મુરિદોને મુલાકાતનું સમાચારો અને મુખ્યારક હરમાનો પહેચાડવા પોતપોતાના રથાને જવાને હુકમ કર્યો તે મુજબ તેઓ રથના વખા: (૧)

ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. સલમિયામાં

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. આ પછી સલમિયામાં પોતાના મુદામી હઝરત ઇમામ ઇમ અ. નું નિવાસ રથાને વેપારી વેશો વસવાટ કરવા લાગ્યા. અદિ હઝરત ઇમામને જુદા જુદા રથજોએ ધર્મબોધ કરતા દાઇઓ તરફથી કાસિદો મારફતે મોખિનોના સમાચારો નિયમિત મળતા હતા. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. આ સમયે પોતાને "હાશમી" તરીકે પણ ઓળખાવતા હતા. કેટલાક અબ્બાસીઓ પણ પોતાને "હાશમી" તરીકે ઓળખાવતા હતા. આ સંધ્યા "હાશમી" ઓ તરફ આપમી મલોજ સારો સંબંધ ધરાવતા હતા એટલું જ નહિ

પરંતુ સલમિયાના ગવર્નરે પ્રત્યે પણ સારા પ્રેમભાવ રાખી તેઓને અવારનવાર બેઠ સોમાદો મોકલતા હતા. પરંતુ જ્યારે અબ્બાસી ખલીફ રતરથી સલમિયાના ગવર્નર તરીકે એક તુગ્કી યુસામની નિમણૂક થઈ ત્યારે હઝરત ઇમામની ખાતમી મેળવી, બગદાદ જઈ અબ્બાસી ખલીફના કાન બંભેરી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ અ ને ગિરફતાર કરવાનો ખલીફનો કુકમ લઈ લશ્કર સાથે સલમિયા તરફ કુચ કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો.

દાઇયુલ કિબાર અબુલ હુસેન

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. આપની મસનદ પર બિરાજ્યા પછી તરતજ આપ. થીએ દાઇ અબુલ હુસેન બિન અલ-અસવદની દાઇયુલ-કિબાર યાને સર્વ દાઇઓના વડા તરીકેની નિમણૂક કરી, હમ્પત માટે મિસર મોકલ્યા હતા. આ પછી સમગ્રો પત્રવ્યવહાર તેમના ઉપર આવતો હતો અને તેઓ હઝરત ઇમામની ફજુરમાં પહોંચાડતા હતા પ્રથમ જે વ્યવસ્થા ચાલતી હતી તેમાં પણ તેઓએ ફેરફાર કરી નાખ્યો. એવામાં કુશાના એક દાઇ અબુ મુહમ્મદની વફાત થતા તેના ત્રણ પુત્રો: મુહમ્મદ, અબુલ કાસિમ અને અબુ મહમુલે સંપ કરીને પોતાના બનેલી અબુલ અબ્બાસને ધર્મદોષી માનીને તેનું ખૂન કર્યું; આ સમાચાર દાઇ અબુલ હુસેનને મિસરમાં મળતા તેમણે અબુલ કાસિમને કુશાની હમ્પતના ઓધા પરથી પકડાઈ ક્યો, પરિણામે, અબુલ કાસિમ અને તેના બન્ને ભાઇઓ મુહમ્મદ અને અબુ મહમુલના મનમાં દુશ્મનીનું ખીળ રોપાયું; જેથી તેઓ દાઇયુલ-કિબાર અબુલ હુસેન તથા લાગ મળે તો હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને શહીદ કરવાની વેતરણુ કરવા લાગ્યા. (૧.)

મહાન વિજેતા મિશનરી અબુ અબ્દુલ્લાહ

આ દરમ્યાન ખસરાના કોટવાલ અબુ અબ્દુલ્લાહ અને તેમના ભાઇ અબુલ અબ્બાસે, “અબુલ-અબવાબ” દાઇ ફિરોઝ મારફતે ઇસમાઇલી ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. અબુ અબ્દુલ્લાહનું પૂરું નામ અબુ અબ્દુલ્લાહ અલ-હુસેન બિન અહમદ બિન ઝકરિયા હતું. તેઓ યમન પ્રાંતના પાટનગર ‘સ-આ’ ના વતની હતા. એમને ઇતિહાસમાં “સુરી” અથવા “શીધ” (૨) તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, સતપંથ અખતવાર ક્યાં પછી તેમને એ લક્યો મળ્યા હતા. સતપંથી થયા પછી ખસરાના કોટવાલનો ઓધો. છોડીને હ. ઇમામના ચરણોમાં પોતાની સેવા અર્પણુ કરી મઝહબી કાયમાં મશયુલ થયા હતા. તેઓ ઘણા વિદ્વાન અને રાજકારોબારની અતિ ઉંચ સમજશક્તિ ધરાવતા હતા. હઝરત ઇમામની આજ્ઞાનુસાર તેઓ ઇસમાઇલી ધર્મની ફિલસૂફીનું જ્ઞાન સંપાદન કરવા મિસર ગયા હતા. ત્યારપછી તેઓને યમનમાં દાઇયુલ કિબાર, -વડા દાઇ ઇબ્ને હવશબ હરતક રાખવામાં આવ્યા હતા.

મધરિબ આફ્રિકામાં ઇસમાઇલી ધર્મપ્રચાર

અબુ અબ્દુલ્લાહ પૂરેપૂરો પારગત થયા પછી તેમને ‘મધરિબ’ (આફ્રિકા) તરફ ખરખરી અને બની કતામની કબીલાના ખરખોમાં દાઇ તરીકે ધર્મ પ્રચારનું કાર્ય કરવા માટે

‘મધરિબ-ઇમામ’ ના જણાવ્યા પ્રમાણે અબુ મહમુલે પાછળથી અબુલ હુસેન-દરબાર હુદી તેને રિવાજી મારી નાખ્યો. જ્યારે અબુ મહમુલે પછીજ હાંટકાઈ કરી બળવો કર્યો હોવાથી અબ્બાસી ખલીફ ખુઅતરફે તેને બમદાક પકડી મંગાવી અને ઘણીજ ખરાબ રીતે રિવાજીને મારી નાખ્યો.

૨ “સુરી” આત્મજ્ઞાનીને કહેવામાં આવે છે, જેને ઇબ્ને કુશાનું જ્ઞાન હોય “શીધ” એ “શીયા” સમજાવું એક ૧૫ ૭.

રવાના કરવામાં આવ્યા. તેઓ કંઈપણ સાધન કે સંપત્તિ પોતાના સાથે લઈ ગયા નહોતા અને પોતે એકલાજ આફ્રિકા તરફ જઈને ઇમામની આજ્ઞાનુસાર દબ્બવતના કાર્યનો આરંભ કર્યો હતો. તેઓ ધણીજ દૈનિકીઓ, પ્રભાવશાળી અને ખતીલા હોવાથી, સતત પ્રયાસો વડે અને મીઠીવાણી જેવા ઉત્તમ શબ્દોના પ્રતાપે કતામા અને બરબરી કબીલાઓમાં ધણીજ મોહનિય થઈ પડ્યા હતા. પરિણામે મોટી સંખ્યાના બરબરી અને કતામાના અરબોએ ઇસ્માઈલી ધર્મનો અંગીકાર કર્યો હતો. આ બરબરી અને કતામાના લોકો જન્મથીજ લડવૈયા અને શુરવીર હતા.

સલમિયાથી ઇમામ મહેદીની રવાનગી

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે એક બાબુથી તુરકી શુલામ સૈન્ય લઈને સલમિયા તરફ આવી રહ્યો હતો; બીજી તરફથી કરમતીઓએ પણ બળવો કર્યો હોવાથી, તેઓનું સૈન્ય સલમિયા પર હુમલો કરવા આવી રહ્યું હતું. આથી અબ્બાસી ખલીફે, આ હુમલો હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ની સચના અનુસાર થઈ રહ્યો હોવાનું માનીને, સલમિયા તરફ દૈનિક કરી રહેલા તુરકી શુલામને, કરમતીઓને માર્ગમાંજ રોકી દઈને, તેઓથી પહેલાં સલમિયાનો કબજો લઈ લેવા માટે બચદાઈથી હુકમ મોકલ્યો. બચદાઈ ખાતેના હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના હાથએ જીજી થતા તેઓએ આ ઉદ્દેશપાતના સમાચાર, તુરકી શુલામનું સૈન્ય સલમિયા પહોંચે તેનું પહેલાં હઝરત ઇમામને 'સદેશવાહક-કબુતર' મારફતે પહોંચાડી દીધેલ હોવાથી, આપણી દિગ્ગરી સન ૨૮૬ માં સલમિયા છોડી દમિસ્ક તરફ રવાના થઈ ગયા. આ વખતે હઝરત ઇમામના શાહઝાદા હઝરત કાયમ જેઓ બાબ વયમાં હતા, તેઓ તથા 'બાબુલ-અબવાબ' વડા દાઇ ફિરોઝ, વહાદાર નોકર તૈયબ, કતામા ટેરીટરીના દીઇ અબુ અબ્દુલ્લાહના ભાઇ અબુલ અબ્બાસ અને હજુરીઓ બહાર બિન અસી અલ-દાનિય આપના સાથે હતા. હઝરત ઇમામ દમિસ્ક પધાયા ત્યારે અબ્બાસી ખલીફે મોઅતદિદ તરફથી ફેરફારના હુકમ દમિસ્કના ગવર્નરને મળી ગયેલો હોવાની આપને જાણ થતા, હઝરત ઇમામે ટાઇબિરીયા તરફ પ્રયાણ કર્યું. ટાઇબિરીયાના એક રથાનિક દાઇ માર્ગમાં પવિત્ર ઇમામની રાહ જોતા ઉભા હતા; કારણ કે તેમને 'સદેશવાહક-કબુતર' મારફતે સમાચાર મળી ગયા હતા કે પવિત્ર ઇમામે સલમિયા છોડ્યું તેજ દિવસે પાછળથી કરમતીઓએ સલમિયા પર હુમલો કર્યો છે અને ઉપરથી તુરકી શુલામનું સૈન્ય આવતા, ધણીજ ખુવારી થવા પામી છે અને સલમિયાના ધણા રહેવાસીઓની કતલ કરવામાં આવી છે અને બસસો પાછળ આવી રહ્યા છે, કેમકે અબુ મહમુદે મરતામરતા પણ વેરલાવે હ. ઇમામની જાતબી આપી દીધી હતી. આથી હ. ઇમામે ટાઇબિરીયાથી રમલા તરફ પ્રયાણ કર્યું. આ ગામ પેલેસ્ટાઇનમાં આવેલું છે.

'રમલા'ના ઇસમાઈલી ગવર્નર

'રમલા'ના ગવર્નર, હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના ચૂરત અનુયાયી હોવાથી તેમણે પવિત્ર ઇમામની ધણીજ પ્રેમપૂર્વક આગતા સ્વાગતા કરી. અને પણ આપને ફેરફારના અબ્બાસી ખલીફેનો ધરવાનો લઈને દમિસ્કથી એક કાસિદ ગવર્નર પાસે આવ્યો હતો, પરંતુ ગવર્નરે તેને ઊડતો જવાબ આપી રવાના કરી દીધો રમલામાં હઝરત ઇમામ ધણો વખત રહ્યા હતા.

‘સિરતે ખકર’ ના કથન અનુસાર “રમલા” ખાતે હઝરત ઇમામના વસવાટ દરમ્યાન એક રાત્રે, કેટલાક ખરતા તારાઓથી આકાશ રોશન થઈ જતા, ગામના લોકો આ દ્રશ્ય જોવા એકઠા થયા. હઝરત ઇમામ પણ આપના શાહજાદા અને ગવર્નર સાથે મહેલના ઝરખેથી આ દ્રશ્ય જોવા માગ્યા, આ વેળા ગવર્નરનો હાથ પકડી હઝરત ઇમામે ફરમાવ્યું: “તુઓ આ નિશાનીઓ અમારી હોદ્દની સાબિતિઓ છે.”

‘રમલા’ થી હઝરત ઇમામ મહેદી અ. મિસર પધાર્યા. અત્રે આપના હાથ અણુ અણી નેઓ મિસરમાં દબવતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા, તેમણે હ. ઇમામની મુલાકાત લીધી. મિસરમાં પણ અબ્દુલ્લાહ અ. મહેદીથી ગયા હતા, પરંતુ તેઓ કાંઈ શક્યા નહોતા. જો કે આપના હુકમોના અંકુશને બિન અણી અણ-હાજિબને મિસરના ગવર્નર શંકા ઉપરથી પકડી તેના પાસેથી ખાતમી મેળવવા તેને તકલીફ આપી હતી. પરંતુ તેમા તે નિષ્ફળ જતા તેને ઊંડી ચૂકવામાં આવ્યો હતો.

યમનમાં ઇસમાઇલીઓની ફતેહ

આ દરમ્યાન વડા હાથ ઇબ્ને હવસએ યમનમાં મહાન ફતેહ મેળવી લીધી. તેમણે હઝરત ઇમામ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. ના સમયમાં યમન તરફ દબવતનું કાર્ય આરંભ્યું હતું જે આપણે આગળ વાંચી ગયા છીએ. ઇબ્ને હવસએ ત્યાર પછી સતત પ્રયાસો કરી સમગ્ર યમન દેશમાં ધર્મનો બહોળો ફેલાવો કરી યમનના પાટનગર ‘સન્આ’ માં પણ સતપંથનો ઝંડો ફરકાવ્યો, એટલું જ નહિ પણ મોટી મોટી સત્તાઓ પણ સતપંથ અંગિકાર કરી શરણે આવી ગયેલ હોવાના પરિણામે હિન્દી સન રહકની આસપાસ આખું યમન કબ્જે થયું.

મધરિખના રાજવીનો પરાજય

ખીજી તરફ વડા હાથ અણુ અબ્દુલ્લાહ પણ મધરિખ તરફ દબવતનું કાર્ય પૂર જોશમાં કરી રહ્યા હતા. એ વખતનો મધરિખનો અધલખી વંશનો રાજકર્તા અબ્દુલ્લાહ બિન ઇબ્રાહીમ ઉપર તેની અવ્યવસ્થા અને અધીરના કારણે પ્રભુનો એક સમુહ ક્રોધે ભરાયો હતો. આ દરમ્યાન હાથ અણુ અબ્દુલ્લાહની પ્રતિદિન થતી પ્રગતિ અને જની હતામા તથા ખરખરી ઠામના લોકોમાં તેમની વધતી જતી લોકપ્રિયતાની બાદશાહને જાણ થતા તેણે સતપંથી પ્રચારને અટકાવી અને પોતાના રાજ્યની હદમાંથી ઇસમાઇલીઓની મારી હાથવવાનો ઇરાદો કર્યો અને તેના માટે તેણે “ઇસમાઇલી. ઓને કાઇપણ પ્રકારનો સહકાર નુ આપવા અને જ્યાં પણ ઇસમાઇલી મળે તેને કતલ કરી નાખવા” પ્રભુ જોય દુકમ બહાર પાડ્યો. ઉપરાંત તેણે અમીર ઇબ્રાહીમની સરદારી હેઠળ ૪૦,૦૦૦ નું સૈન્ય તૈયાર કરી મલુશાહ નામના રથને એકાએક હુમલો કર્યો. આ વેળા અણુ અબ્દુલ્લાહના સંજોગો નબળા હતા અને લશ્કરી તૈયારી પૂરેપૂરી થઈ નહોતી, તેના કારણે પ્રથમ તો અણુ અબ્દુલ્લાહની હાર થઈ પરંતુ તેઓ જરાય હતાશ થયા વિના ‘મસીલાહ’ ના રથસેવમાં મોરચો માંડી ઝડપથી ફાળને અવસ્થિત કરીને અધલખી સૈન્ય પર સામે હુમલો કર્યો આ સંગ્રામ જે અસમાન પક્ષોની વચ્ચે હતી, કારણ કે એક તરફ અધલખી રાજ્યના ધોરણસરના તાલીમજન્ય સહાયો અને ખીજી તરફ ધર્મ માટે પ્રાણ આપનારા વીર પ્રભુજનો હતા. છતાં અણુ અબ્દુલ્લાહના સૈનિકો મથુજી બહાદુરીથી લડ્યા અને છેવટે અધલખી સૈન્યની હાર થઈ. આ યુદ્ધ ચાર મહિના પર્વત લંગાડું, અધલખીઓની હારના પરિણામે અધલખી સેનાપતિ

અમીર ઇમાદીમ પોતાની રાજધાની ટયુનિસ બહુ નાહો. અબલખા બાદશાહ પણ બીજા મુઠ્ઠસ તરફ નાસી છૂટ્યો અને માર્ગમાં બીમાર પડી જવાથી 'રમલા' મુકામે વફાત પામ્યો.

અબલખાએ હાથ પછી દાંધ અણુ અબ્દુલ્લાહ પોતાના વિજયી લશ્કર સાથે ટયુનીસની રાજધાનીમાં દાખલ થયા. શહેરમાં ચોતરફ લશ્કરી પહેરા ગોઠવી દીધા પછી તેઓએ જે મામે છુટ્યા હતા તેની વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યા.

૬. ઇમામની મિસરથી રવાનગી

આ વખતે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. મિસરમાં વેપારી વેશે વસવાટ કરી રહ્યા હતા. આપનો ઇરાદો અત્રેથી દાખલ-કિયાર મળે દવશખના આમંત્રણથી યમન તરફ જવાનો હતો, પરંતુ સન્નેડો-જેતા આપે મધરિખ (આફ્રિકા) તરફ જવાનો ઇરાદો કર્યો. હઝરત ઇમામે એકાએક આ રીતે પોતાનો ઇરાદો બદલ્યો: હોવાની દાંધ ફિરાજને જણ્ય થતા તેણે હઝરત ઇમામનો સાથ છોડી, બેવકા થઇ યમન તરફ નાસી જઇ વિરુધ્ધતા કરવાની ઠાણિશ કરી હતી, પરંતુ તે મરણ પામ્યો.

હઝરત ઇમામે અત્રે મિસરથી વેપારીનાં એક કાફલા સાથે ત્રિપોલી તરફ પ્રયાણ કર્યું. માર્ગમાં 'તાનુના' ગામ પાસે એક લટારુની રાણીએ કાફલા ઉપર હુમલો કર્યો. આ ઇમામીમાં દાંધ અણુ અબ્દુલ્લાની સાથે અણુ અબ્બાસ જેઓ ૬. ઇમામની સાથે હતા, તેઓ ઇમામી થયા હતા. કાફલો ત્રિપોલી પહોંચતા તેને વિજેરી નાખી, હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. એ ત્રિપોલીમાં મુકામ કર્યો અને વડા દાંધ અણુ અબ્દુલ્લાહને ૬. ઇમામે આપની પધરામણીના સમાચાર આપવા તથા બધી વિગતોની તપાસ કરવા અણુ અબ્બાસને કેટલાક કતામા તામકવાળાઓ સાથે કચરવાન રવાના કર્યા. આ કતામા તામકવાળાઓ દાંધ અણુ અબ્દુલ્લાહ તરફથી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને 'મધરિખ' તરફ પધારવાનું આમંત્રણ આપવા માટે આવ્યા હતા. બખુલ અબ્બાસ કચરવાન પહોંચ્યા ત્યારે અબલખા બાદશાહ ઇમાદીમનું મરણ થયેલું હોવાથી તેની ગાદીએ તેનો પુત્ર ત્રિપાદતુલ્લાહ હતો. તેને અબ્બાસી ખલીફ તરફથી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને કેદ કરવાની સચના મળી ગયેલ હોવાથી તેના માણસો આવતા જતા મુસાફરોની ખારીદથી તપાસ કરતા હતા. તેમા અણુ અબ્બાસ માટે શંકા આવતા તેમને કેદ કરી બાતમી મેળવવા માટે તેમના પર જીલમ ગુજારવામાં આવ્યો, પરંતુ બાતમી ન મળવાથી તેમને છોડી મૂક્યા.

સિન્નિલમાસામાં પધરામણી

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ત્રિપોલીથી કરતીકિયા અને તુઝર થમને સિન્નિલમાસા પધાર્યા. અણુ અબ્બાસના કચરવાનમાં કેદ થવાના સમાચાર હઝરત ઇમામને પહેલેજા મળી ગયા હોવાથી, આપે સીધા 'મધરિખ' તરફ જવાના બદલે વચ્ચે સિન્નિલમાસામાં મુકામ કર્યો.

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના નિવાસસ્થાનમાંના બગીચાનો માળી એક દિવસ એકાએક હર્ષમાં આવીને પૂછારવા લાગ્યો "મહેદી પધાર્યા છે" આથી તેને હઝરત ઇમામની દુનુરમાં લઇ આવતા તેણે જણાવ્યું: અમારા રખ વડવાઓ ફક્ત મયા છે કે હઝરત ઇમામ મહેદીની પધરામણીથી આ બગીચાના મુકામ મયેલા પાણીના ઝરાઓ પુનઃ ખળખળ વહેતા થશે, આને એ ઝરાઓ વહેતા થયા છે, અચિત આપ "મહેદી" છે !"

કયરવાનમાં મહાન વિજય

આ હરમ્યાન વડા દાઢ અણુ અબ્દુલ્લાહ, અપલખી બાદશાહના પતન પછી ફતેહ પર ફતેહ પ્રાપ્ત કરીને વિજયનો વાવટો ફરકાવતા પાટનગર "કયરવાન" માં પણ દાખલ થયા. કયરવાનથી ત્રણ માસના અંતરે "રકાદ" નામનું સુંદર શહેર આવેલું હતું તેમા મોટી મોટી ઇમારતો, બહેર બગીચાઓ અને હમામો હતા તેના પણ અણુ અબ્દુલ્લાહે કબજો લઈ તેમા સુધારા વધારા કર્યા.

મહેદીની ઝહુરાતનો સદેશો

છતેલા દેશની વ્યવસ્થા કરી, પશ્ચિમ આફ્રિકાની આમ પ્રજાને સદેશો મોકલતા વડા દાઢ અણુ અબ્દુલ્લાહે જણાવ્યું: "જે 'મહેદી' ની તમે ઇન્તેઝારી કરો છો તે 'મહેદી' ની ઝહુરાતનો સમય ધણોજ નજદીક છે. મારી બાદ ત્રણસો વર્ષે સુયં 'મધરિય' તરફથી ઉગશે. હઝરત નખી સાહેબની આ સુબારક હદીસ ટાંકીને વધુમાં તેમણે કહ્યું કે, મધરિય (આફ્રિકા) આપણે જાણ્યું છે. 'મહેદી' અ. લેના માલિક છે, એ 'મહેદી' કાણ છે? હઝરત રસુલે કરીમ સ. ફરમાવ્યું છે કે એ 'મહેદી' નું નામ મારા નામ જેવું હશે અને મારા પિતાશીના નામ જેવું તેના પિતાશીનું નામ હશે. આ હદીસ પ્રમાણે 'મહેદી' તરીકે મિરાજતા આપણા પવિત્ર ઇમામનું નામ 'મુહમ્મદ' છે અને તેમના પિતાશીનું નામ 'અબ્દુલ્લાહ' છે, જેની ખૈયાત કરવા માટે સમસ્ત પ્રજાને નું દબવત કઈ ઇમામ મુહમ્મદ અ. ની દામન પકડવાની ખબર આ સદેશો દ્વારા આપું છું અને આ તક જે સાંપડી છે તેને કાઢ જતી ન કરે."

દિજરી સન ૨૯૬ માં સમમ મધરિય (આફ્રિકા) ની જીત પછી આ સદેશાથી કયરવાનમાં ઇસમાઇલીઓનું ગૌરવ વધ્યું. લોકોના જૂથના જૂથ સતપંથમાં દાખલ થવા લાગ્યા. બની હતા. માના એક વડા સગદાર હસન બિન હારને આ પ્રચાર કાર્યમાં બારે સહાયતા કરી, બરબરીઓના ફેટલાહ કબીલાઓએ પ્રથમ વિરોધ કર્યો, પરંતુ સત્ય સમજી તેઓ પણ મોટી સંખ્યામાં મઝહબ અંગિકાર કરવા લાગ્યા. વડા દાઢ અણુ અબ્દુલ્લાહે કયરવાનના સાહી મહેલ ઉપર "મહેદી"નો વાવટો ઉડાડ્યો અને તાબાના સધળા શહેરો અને કસબાઓમાં ઇસમાઇલીઓને ગવર્નર તરીકે મુકરર કર્યા. સધળે સુલેહશાંતી પથરાઈ રહી અને ત્રણ માસ પર્વત રાજ્યની ઉત્તમ વ્યવસ્થા કરવાથી પ્રજાની રિયતિ પણ દિવસે દિવસે સુધારા પર આવી.

સિન્જિલમાસામાં હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને આ ફતેહના સમાચાર મળતા આપે કયરવાન તરફ જતા અણુલ કાસિમ છપ્પે હસન મુતલબીની નામના એક મુસાફર સાથે વડા દાઢ અણુ અબ્દુલ્લાહને અભિનંદન આપતો એક સુબારક સદેશો મોકલ્યો હતો.

સિન્જિલમાસામાં હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. વસવાટ કરી રહ્યા હતા તે વખતે ત્યાંના ગવર્નર અલીસા બિન મિદદાર હતો. તેણે પ્રથમ હઝરત ઇમામની ઘણી ખાતરબરદારી કરી ધણુંજ માન આપ્યું, પરંતુ આ સમાચાર બગદાદના ખલીફ મુકતદિરને મળતા, તેણે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. તથા આપના સાથીદારોને ટુરતજ મિરહતાર કરવાનું તેના પર ફબાલ્યું હતું. આથી ગવર્નર અલીસા બિન મિદદારને બેય લાગતા તેણે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. અને આપના શાહઝાદા કાયમ, બહર અલ-હાજિબ, વફાદાર તૈયબ છવાદી સાથીદારોને જુદા જુદા રથજોએ નજર કેદી તરીકે રાખ્યા, એટલુંજ નહિ પણ ઇમામના સાથીદારો ઉપર મુદમ ગુમરવા લાગ્યા.

સિનિલમાસા ઇસમાઇલીઓના કબજામાં

એક વડા દાઢ અથુ અબ્દુલ્લાહે સમજી તૈયારીઓ પ્રથમથી રાખી હતી. પરંતુ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને રાજસિંહાસન ઉપર બેસાડવાની ક્રિયા કરવાનું બાકી રહ્યું હોવાથી, હઝરત ઇમામને "આપ નામદાર જલ્દી પધારો લશ્કર તૈયાર છે." લખીને વારંવાર આમંત્રણો મોકલાવ્યા હતા. છતાં વિશ્વંય થવાથી અથુ અબ્દુલ્લાહે તપાસ કરતા તેમને હઝરત ઇમામની ગિરફતારીના સમાચાર મળતા એક જંગી લશ્કર તૈયાર કરી, સિનિલમાસા તરફ કુચ કરી. ગવર્નર ઇબ્ને મિદરાર સાવચેત હતો, તેણે પણ લશ્કરી તૈયારી કરી રાખી હતી, અને લશ્કરો વચ્ચે સિનિલમાસાના મેદાનમાં મુકાબલો થયો. ઇબ્ને મિદરાર દારની અણી ઉપર હતો, એવામા સંજ પડી અને અંધારનો લાલ લાઘ તે નાસી જૂટ્યો. ગવર્નરના નાસી જવાથી તેના રૌનિકા પણ પલાયન કરી ગયા અને ઇસમાઇલી ફોજ પોતાના સરદાર દાઢ અથુ અબ્દુલ્લાહની સરદારી તળે વિજય વાવટો ફરકાવતા શહેરમાં દાખલ થયા.

આ પ્રકી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. અને આપના શાહઝાદા હ. કાયમ અ. ની હુકુરમાં અથુ અબ્દુલ્લાહ ખૂલે પગે ચાલીને ગયા. હ. ઇમામ અને શાહઝાદા કાયમને પાણીદાર અથો પર સવાર કરી તેની લગામ પકડી, "મહેદી" ના આગમનની વધાઇ દેતા, હાર બજારમાં પગપાળા માનવમેદની વચ્ચે ફર્યા. એ સમયે અથુ અબ્દુલ્લાહની અખિભાંથી હર્ષના અથુઓ વહી રહ્યા હતા. ત્યાંથી હ. ઇમામ તથા આપના શાહઝાદા અને વડા દાઢ અથુ અબ્દુલ્લાહ, શહેર બહાર ઉભા કરવામાં આવેલ શામિયાનામાં આવી પહોંચ્યા. હઝરત ઇમામ એક જિંયા આસન પર બિરાજમાન થયા. આપે સુંદર ઝબ્બો (ખિલઅત) પહેર્યો અને એજ પ્રમાણે શાહઝાદા કાયમે પણ ક્યું. ઇસમાઇલીઓએ આ વેળા ગગનમેદી અવાજોથી આપને વધાવી લીધા. સમજાએ હઝરત ઇમામની દરતબેશી કરી. હઝરત ઇમામે આ ખુશીના પ્રસંગે વડા દાઢને ધણીજ દુઆઆશીશો ફરમાવી આપના મુબારક હાથે તેને "ખિલઅત" પહેરાવી એક પાઘડીની શાલ અને "તલવાર" ભેટ આપી. એજ પ્રમાણે બાકર અલ-હાજિય તથા વફાદાર તૈયબ તથા અન્ય સેવાધારીઓને હઝરત ઇમામે અક્ષીશો આપી.

બહાદુર ઇસમાઇલી રૌનિકાએ અલીસા બિન મિદરારને કેદ પકડી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ની હુકુરમાં દાખલ કર્યો. શાહઝાદા હઝરત કાયમ અ. ની લલામણી તેને છોડી મૂકવામાં આવ્યો. તેણે એ પછી સિનિલમાસામાં પોતાનું બાકીનું જીવન ગાળ્યું.

ત્યારબાદ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ.; દાઢ અથુ અબ્દુલ્લાહ, પોતાના સાથીદારો, વફાદાર ઇસમાઇલીઓ અને લશ્કર સાથે ફતેહમંદીથી દમદમ સહિત એક પછી એક મંજલ પસાર કરતા, રકાદા થઇને કયરવાન નજદીક આવી પહોંચ્યા. કયરવાનની પ્રગળે હ. ઇમામની મુબારક પધરામણીના ખુશ સમાચાર મળતાં, લોકો શહેર બહાર આવી હ. ઇમામનો પ્રેમપૂર્વક બારે સત્કાર કર્યો. દિજરી સન રહજતા રખીઉલ આબિર મહિનામાં કયરવાનમાં ઇમામન પધરામણી થઇ.

હ. ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ખિલાફતના તખ્ત પર

ખીજે દિવસે કયરવાનના એક આલીશાન મેદાનમાં એક મોટા શામિયાનો ભીમો કરવામાં આવ્યો. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. પધારી સિંહાસન પર બિરાજમાન થયા. આપના

પુવાન શાહઝાદા હઝરત કાયમ અ. જમણી તરફ એક તલવારથી સજ્જ થઈ સિંહાસન પાસે બેઠા હતા. દરબાર શરૂ થતા પહેલાં હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. અલીશી તરીકે જાહેર થયા અને બની ક્ષતિથી સસ્તનતનો પાયો નાખ્યો. ત્યારપછી દાઇ અબુ અબ્દુલ્લાની સરદારી હેઠળ દાઇઓ અને સરદારો હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ની હુકમ પુરવરામાં પેશ થઈ, દરનખોશી કરી. એવી રીતે લાગલગાટ ત્રણ દિવસ સુધી "દરનખોશી" ની ક્રિયા ચાલુ રહી. પ્રજાના સંઘર્ષો વર્ગ-રાય તથા રંકને હ. ઇમામની મુલાકાતનો એક સરખો લાભ મળતો રહ્યો. દરત-ખોશીનું કાર્ય પૂર્ણ થયા બાદ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. શહેરની વ્યવસ્થા કરવામાં અને રાજકારણમાં મરચુલ થયા.

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. રાજ્યના સિદ્ધાંતને આવતા પ્રથમ બની કતામા તથા બરબરી કબીલાના ઇસમાઇલીઓને મોટા મોટા ઓખાઓ અને જાગીરાની બક્ષિશો આપી અને દ્રાવિડીસ અને સકલિયા-સીસીલી પર ઇસમાઇલી ગવર્નરો મુકકર કર્યા. આ સમય દરમિયાન સકલિયાના રોન્ને દિજરી સન ૩૧૩ સુધી લડીને કલુરિયા-કેલેખિયાના કેટલાક શહેરો ટોરો-ટો અને ઓટ્ટો-ટો વિગેરે કબજે કરી લીધા અને લોખાડી ઉપર હુમલો કરીને પયરાન તથા એમ્મોઝા ક્ષતિથી સત્તા તળે આપવા હતા, આવી રીતે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના સુંદર રાજ-તંત્રથી રાજ્યની હદ પ્રતિદિન વધતી ગઈ અને ઇસમાઇલીઓની ખ્યાતિ દરેક સ્થળે ફેલાવા લાગી.

અબુલ અબ્બાસનું કાવતરું

દાઇ અબુ અબ્દુલ્લાહના ભાઇ અબુલ અબ્બાસથી આ જાહોજલાલો જોઇ શકાય નહિ. રાજ્ય-ભોગવવાની લાલસા તેના મનમાં જન્મી, જેથી બની કતામાના કેટલાક સરદારોને ભોળવી તેણે એક કાવતરું રચ્યું અને દાઇ અબુ અબ્દુલ્લાહને ભરમાવી તેમને પણ રાજ્યની લાલસા આપી પોતાના પક્ષમાં લીધા અને અબુ અબ્દુલ્લાહને રાજ્યાસને બેસાડવાની બાજુ રચી. આ કાવતરાની જાણ થતા; હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ને ખેદ થયો અને કોઇપણ ભોગે બન્ને ભાઇઓને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. એ શુભ હેતુમાં કેટલાક ઇસમાઇલી સરદારોને પણ સાથે લીધા પરંતુ સમજાવક અર્થેની ઇમામની નરમ વલણ જોઇ અબુ અબ્દુલ્લાહને ગર્વ ઉત્પન્ન થયો અને "ઇમામ અમારાથી ડરે છે" એમ પોતાના મનમાં ધારી લીધું. પોતાના કાવાદવાની પૂર્ણાકૃતિ માટે કેટલાક બેવકા લાલચુ ગુલામોને અબુલ અબ્બાસે ઇમામને શહીદ કરવા માટે રોક્યા. આ દિલચાલની જાણ ઇસમાઇલીઓને થતા એક હથિયારખંધ ટોળું અબુ અબ્દુલ્લાહના મહેલે ધસી ગયું. બન્ને પક્ષો વચ્ચે ઝપાઝપી થઈ. ઝુબેર બિન તમારપના ભાલાથી અબુ અબ્દુલ્લાહ અને ગઝરવિયાના હાથે અબુલ અબ્બાસ માર્યા ગયા. આ બનાવ દિજરી-સન ૩૦૮ માં બન્યો. એ પછી રાજ્યમાં શાંતિ છવાઇ અને નવા ધોરણે વ્યવસ્થિત રીતે રાજ્યનો પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો.

"મહેદીયા" નો પાયો નાખ્યો

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના અમલ દરમિયાન રાજ્યની સીમા દિવસે દિવસે હવે વધતી જતી હતી. પૂર્વમાં બરકા અને પશ્ચિમમાંના તાહિરત પણ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદીની સસતનતમાં આવ્યા હતા. દિજરી સન ૩૦૧ અને ૩૦૭ માં શાહઝાદા હ. કાયમે સિંહદિયા (એલેકઝાન્ડ્રિયા) અને મિસરના કેટલાક બીજા ઇલાકાઓ પણ છતી લીધા; પરંતુ મુકતદીર અબ્બાસીએ ગુલામ મુનિસ સાથે ઘસકર મોકલતા બન્ને પક્ષો વચ્ચે સખ્ત યુધ્ધ ચલ્યું અને ક્ષતિથી ઘસકરને સમય જોઇ પાછું ખેંચવું પડ્યું.

દિગ્ગરી સન ૩૦૩ થી ૩૦૬ સુધીમાં હજરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. એ બહારના હુમલાઓથી પ્રભાવે સુરક્ષિત રાખવા કપરવાન પાસે એક મજબૂત ગઢ બંધાવી તેનું નામ પોતાના નામ પરથી “મહેદિયા” રાખી તેને પાટનગર બનાવ્યું. દિગ્ગરી સન ૩૦૫ માં ફાત્મા-ફત્મા છત્રીસી બાદશાહને તાબે થયે. કપરવાનના બની કાતિમી રાજ્ય સાથે દિગ્ગરી સન ૩૦૬ માં તેનો મુદ્દા બોડી દેવામાં આવ્યો. સિન્ધિયમાસાનો વિદ્રોહ પણ આ દરમ્યાન શમાવવામાં આવ્યો હતો.

૬. ઇમામના નામનો ખુલ્લો

મધરિય આફ્રિકાના મુસ્લિમોમાં હવે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ નું નામ ખુલ્લામાં બધાવા લાગ્યું. અને પ્રભુ આપને બની કાતિમી અર્થે તરીકે માનવા લાગી. રપેનના બની ઉમ્મયા અને બગદાદના અબ્બાસીઓ પણ આપને કાતિમી તથા અફવીઓ તરીકે પિછાણવા લાગ્યા.

દિગ્ગરી સન ૩૧૫ માં મધરિયના બલાકાઓમાં બની કાતિમીઓને અમલ ધીમે પડતા અબુલ કાસિમ મદમદે મદાઇ હરી બળવાખોર કળીલાઓને જીતી લીધા. “રીફ” ઉપર હુમલો કરીને “શિદાર” જીત્યું અને “જરાદ” ના દાકમ હસન બિન અબીલ અયસ છત્રીસીને તાબે થયે.

શેખ વજહદીન મધરિયીને બશારત

વજહદીન મધરિયી નામના ધણીજ ખ્યાતી મામેલા એક શેખ દસ વર્ષની ઉંમરના હતા ત્યારથી તેમને ઇબાદતનો શોખ ઉત્પન્ન થયો હતો. ત્રીસ વર્ષની વયે શેખે એકાંત રચણ વજ આગળ વધવાનો ઇરાદો કરતા એક રાત્રે તેમને સ્વપ્નામાં “બશારત” થઇ: “હે શેખ! આ રથાન તજીને આગળ જતો નહિ, આજથી એકસો વર્ષ બાદ એક દેવી પુરુષ જાલે નખી, ઓલાદે અલી અલ હુસેની તારા રથજે પધરામણી કરશે. એ જગતના ઇમામ હશે અને સમગ્ર “મધરીય” (આફ્રિકા) ના બાદશાહ હશે, એ મહા પુરુષનું નામ “મુહમ્મદ” લખ્યું “મહેદી” અને કુનિયત “અબુલ કાસિમ” હશે. આપની બચાવત તારા બચાવત તારા નસીબમાં લખેલી છે.”

“બશારત” ને બરાબર એકસો વર્ષે હજરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ શિદાર પર જતા આપને એક વૃક્ષ હેઠળ એક વૃક્ષ ઇબાદતમાં મશગુલ થયેલા બેવામાં આવ્યો. હજરત ઇમામ થોડા પરથી ઉતરી શેખ મધરિયી તરફ ગયા. શેખે આંખ ઉઘાડી હ. ઇમામના દીકાર થયા.

આ દરમ્યાન બખીલશાહ નામના એક ખુતબરત બાદશાહને ત્રણ રાત્રીથી લાંબલગાટ એકજ પ્રકારનું સ્વપ્ન આવ્યા કરતું. હોવાથી તે મમરાટથી પીરમદ શેખ વજહદીન પાસે પોતાના સ્વપ્નાની તાસીર પૂછવા માટે આવી ચડ્યો. બાદશાહે અહિં આવવા પૂર્વે પોતાના મજબબના આલિમોને સ્વપ્ન ઉઠેલ પૂછ્યો હતો પણ સંતુષ્ટ ન થવાથી અહિં આવ્યો હતો. તેનું સ્વપ્ન આવા પ્રકારનું હતું: “ચહેરના એક મોટા દરવાજામાંથી ત્રણસો જોરોની કતાર પસાર થઇ રહી હતી અને એમરે અંધારું ફેલાઇ ગયું હતું. પરંતુ તેવામાં “મધરિય” માંથી એકાએક સૂર્ય ઉગતો દેખાયો.” શેખે આ સ્વપ્નાની તાસીર જણાવી કે “હજરત નખી મુહમ્મદ સ પછી ત્રણસો વર્ષે હજરત ઇમામ શાહ હસમાબલની સીધી નસલે ઉતરી આવેલા આલે નખી, ઓલાદે અલી “મહેદી” તરીકે મધરિયના દેશોમાં સૂર્યની જેમ રાશન થયા છે અને તેઓ અહિં પધારેલા છે અને એમની બરકતથી તારી સધળી મુસીબતો દૂર થશે.” આટલું કહી શેખે ઇમામ સાથે

આદશાહની મુલાકાત કરાવી. ત્યાર પછી આદશાહે ઇસ્લામનો સ્વીકાર કરી દ. ઇમામની બચાવ કરી અને પોતાના શહેર જામિલરતાન તરફ પધારવાની અરજ કરતા હ. ઇમામે તે કબૂલ કરાવી, શેખ વજહદીન મધરિબી સાથે જામિલરતાન પધરામણી કરી. જામિલશાહે પોતાની પ્રબળ દઝરત ઇમામ મહેદીની ઝડપરાતનો સદેશો આપતા સમરત પ્રબળે “ઇસ્લામ” નો સ્વીકાર કર્યો. ત્યાર પછી સધળાઓ ઇબ્રાહિમખાનામાં ગયા, જ્યાં શેખ વજહદીન મધરિબી હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. નો ખુલ્લો પડયા. આ મુલાકાતનું વર્ણન “મહેદીનામા” માં વિસ્તાર પૂર્વક આપવામાં આવેલ છે.

રાજ્યમાં બળવા

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના રાજ્યકાળમાં પશ્ચિમ (મધરિબ) તરફના કેટલાક નાના રાજ્યો અવારનવાર બળવો જમાડવાની કોશિશ કરતા હતા, જે હ. ઇમામના સેનાપતિઓ સમાવી દેતા હતા. ઉપરાંત હ. ઇમામે આપના શાહઝાદા હઝરત કાયમ અ. ને ચૂનકા લશ્કરની સરદારી આપી પશ્ચિમ (મધરિબ) ના એક શહેરના બળવાખોરોને નસિદત કરવા રવાના કર્યા. શહેરને ઘેરા નાખવામાં આવ્યો. જેથી બળવાખોરો હઝરત કાયમ અ. ને શરણ આપ્યા, ફાતમી સત્તાનો વિસ્તાર ટાળીસ, મસીલા અને મિલાન વિગેરે સુધીનો વધ્યો હતો.

બની ફાતિમીઓનું રાજ્ય આ સમયે મિસરથી લઇને બહરે મુહમ્મત-રાતા સમુદ્ર અને ખાલદાતના ટાપુઓ સુધી અને બહરે રૂમ-બુમખ સમુદ્રથી લઇને સહેરાએ આઝમ-સદરાના રણ સુધી વિસ્તરેલું હતું.

ઇતિહાસ સાથે અબ્બાસીઓની રમત

બની ફાતિમીઓ સત્તા ઉપર આવ્યા પછી પ્રતિદિન એમના રાજ્યનો વિસ્તાર વધતો જતો હતો, પરંતુ બની અબ્બાસીઓ અને બની ઉમૈયાઓની શત્રુતા ઘટતી નહોતી. ૯૨ વર્ષના ગાળા દરમ્યાન બની ઉમૈયાના ૧૪ બાદશાહો થયા. આ વંશના છેલ્લા બાદશાહ મરવાન અલ હમારના સમય સુધી અને તે પછી અબ્બાસીઓનો એકલે હાથે દૌર શરૂ થયો. તેના અંતકાળ પર્વત બની ફાતિમીઓ તરફ શત્રુતા ચાલુ રહી. ઇસ્લામી જન સમુદાયમાં બની ફાતિમીઓની લોકપ્રિયતા વધતી જતી હતી છતાં આમ જનતા તેઓની તરફેણમાં એકદમ ઓછી ન જાય તે માટે બની અબ્બાસીઓએ એક નવીન રાજનીતિ ધારણ કરી. બની અબ્બાસીઓ એ યુમના વિલા અને સાહિત્યના ‘મુરબ્બી’ ગણાતા હતા અને એ કારણે અનેક વિદ્વાનો અને ઇતિહાસકારોનો આશ્રયદાતા હતા, તેથી એ લોકોને હાથમાં લઇ “હઝરત ઇમામ મોલાના શાહ મુહમ્મદ મહેદી અ. બની ફાતિમી નયા” એવું ઇસ્લામી જનતા સન્મુખ દેખાડવા માટે તેઓની વંશાવળી સાથે એક કાઠવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

બની ફાતિમીઓના વર્ણનમાં શૈયદ અમીરઅલી લખે છે કે “અલી કાહિરબિલાહના સમયમાં બમદાદના આલિમોએ ફત્વો આપ્યો હતો કે હઝરત ઇમામ મોલાના શાહ મુહમ્મદ મહેદી અ. હઝરત અલી મુરતઝા અને જનાબ ફાતિમાની ઓલાદમાંથી નથી; પરંતુ એ ફત્વો માત્ર દુસ્મનીનું પરિણામ છે. મિકેઝી, ઇબ્ને અસીર, અબુલ ફિદા અને ઇબ્ને ખલીકાન જેવા સધળા તવારિખનવેશોએ “અબુલ્લાહ મહેદી”ને ખરા શૈયદ બની ફાતિમી તરીકે દેવાનો ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે.”

૬૦ ઇમામની વંશાવળી

"આસારે મુહમ્મદી" માં જણાવ્યા મુજબ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ની કાતિ અને પ્રભાવ દિવસે દિવસે વધતા જોઇને અબ્બાસી ખલીફ મુકતદીરે ઉલમાઓ અને ખતીબોને બારે લાલચો આપી ઇમામને શહીદ કરવાનો હતો. મેળાઓ અને તેમાં ન ફાવતા હ. ઇમામની વંશાવળી ખોટી કરાવવાના મિથ્યા પ્રયત્ન કર્યા હતા. અબ્બાસીઓના આ અસત્ય પ્રચારને લીધે મૂળ વસ્તુથી બિન માહિતગાર કેટલાક ઇતિહાસકાર બિલ્દી દિશામાં દોરવાઇ ગયા તેમજ અબ્બાસી રાજસતાની લાગવગ તળે દુઆએલા ઇતિહાસકારાઓ આ પ્રચારને ઉતેજન આપ્યું, છતાં પણ સત્ય છુપું ન હતું. એ સાચી મૂળ હકીકત ઉપર વિદ્વાન ઇતિહાસવેતાઓએ પ્રકાશ પાડ્યો છે. જાણીતા તવારિખનવેશ મિકેઝી લખે છે કે, બની કાતિમીઓને રાજદ્વારી દ્રષ્ટિએ નબળા બનાવવા માટે બની અબ્બાસી. ઓએ ઉલમાઓને લાલચ આપી આમ જનસમૂહમાં શંકા ફેલાવવા બની કાતિમીઓની બનાવટી વંશાવળી ઉપર સહીઓ લખને તેનો પ્રચાર કર્યો હતો."

જાણીતા ઇતિહાસકાર અબુ તાલિખ ખગદાદી 'ઉયનુત-તવારિખ' માં દર્શાવે છે કે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. નું નસબ આ પ્રમાણે છે :—અબુલ કાસિમ મુહમ્મદ અલ મહેદી ઇબને અબ્દુલલાહ અરઝી ઇબને કાસિમ અતકી ઇબને અહેમદ અલ વશી ઇબને મુહમ્મદ અલ વસી ઇબને હસમીયલ ઇબને જાફર અરસાદિક અ. ખીજા અનેક સત્તાધારી ઇતિહાસકારો પૈકી પણ કાતિમી ઇમામોની વંશાવળીના પુરાવા મળી આવે છે.

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના રાજ્યકાળના છેલ્લા ભાગમાં ફાસ-ફેઝ અને મધરિખ તરફના મુલ્કોના ગવર્નરે બળવો ઉઠાવી રપેનના બની ઉમૈયાથી મળી જઈને બની કાતિમીનું નામ ખુલાખા બજાવવાનું બંધ કરી બની ઉમૈયાનું નામ દાખલ કર્યું. આથી હઝરત ઇમામ મહેદી અ. એ આપના જનરલ અહેમદ બિન અસલયનને તેના તરફ મોકલ્યો; તેઓએ વિદ્રોહી ગવર્નરને હરાવ્યો અને "મધરિખ અકસા" નો આખો પ્રદેશ જીતી લઈ બની કાતિમી રાજ્ય સાથે જોડી દીધો. "મધરિખ અકસા" એ આજનો "મોરકો" નો પ્રદેશ છે.

અહલે સુન્નત વલ જમાઅતના ચૂરત અનુયાયી ઇતિહાસકાર સિયુતી લખે છે કે, હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના અદલ ઇન્સાફ અને ઉદારતાના ગુણોને લઈને આપની પ્રજા આપનો પ્રત્યે અસીમ પ્રેમ ધરાવતી હતી.

જોમો સિકાયો

રપેનનો ઉમ્મી ખલીફા હ. ઇમામ પ્રત્યે બારે શત્રુતાની નજરે નિહાળતો હતો. તેના ઉપર ચરાઇ લઈ જવાની તૈયારીઓ થઈ રહી હતી, તે દરમિયાન હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. એ તા. ૧૫મી રબીઉલ અવ્વલ દિજરી સન ૩૨૨ માં જોમો સિકાયો. આપે લગભગ ૨૪ વર્ષથી વધુ સમય રાજ્ય કર્યું હતું આપના મુઆરક જીરમને મહેદીયામાં સુપ્રદે ખાક કરવામાં આવ્યું હતું. આ પછી ઇમામની મચનદ ઉપર હઝરત ઇમામ કાયમ અ. બિરાજમાન ગયા. સાથે સાથે રાજ્યસિંહાસને પણ આપથી બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH QA'IM

(A. H. 322-334)

(૧૨)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ કાયમ અ.૦

(હિજરી સન ૩૨૨-૩૩૪)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ કાયમ અ. તું પુરું નામ અબુલ કાસિમ મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ શાહ અલ-કાયમ બિઅમ્રિલાહ હવું. આપનો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૨૮૦ ના મોહરમ મહિનામાં સલમિયા ખાતે થયો હતો. આપશ્રી તા. ૧૫મી રબીઉલ અવ્વલ, હિજરી સન ૩૨૨માં ઇમામત અને ખિલાફતના તખ્ત ઉપર બિરાજમાન થયા હતા. આપનું નામ “મુહમ્મદ” હવું, પરંતુ આપશ્રી “કાયમ બિઅમ્રિલાહ” ના લકબથી જગત્પ્રસિદ્ધ થયા છે. આપને હઝરત ઈમામ શાહ મુહમ્મદ મહેદી અ. એ જાનશીન જાહેર કરી બચવત લેવાનું ફરમાન કર્યું હવું.

સમકાલીન અબ્બાસી ખલીફાઓ

અમદાદના અબ્બાસી ખલીફ રઝિ બિન મુકતદીર ૩૨૨-૩૨૬, મુતકી બિન મુકતદીર ૩૨૬-૩૩૩ અને મુસ્તકશી બિન મુકતશી ૩૩૩-૩૩૪, હઝરત ઈમામના સમકાલીન હતા

બનાવટી મહેદી

હિજરી સન ૩૨૨ માં ઇબ્ને તાલુત નામના એક શખ્સે “મહેદી” ના પુત્ર હોવાનો દાવો કરી ત્રિપોલીને ઘેરા નાખ્યો, પરંતુ તેણે પોઠળ તુરંતજ બહાર પડી જવાથી તેનાજ સાથીદારો તેનાથી અલગ પડી ગયા. અને તેને મારી નાખ્યો.

“મધરિબુલ અકસા” તરફ પાછો બળવો ફાટી નીકળ્યો. હિજરી સન ૩૨૩-૨૪ માં એ બળવો મોટા વિસ્તારમાં ફેલાઈ ગયો. પરંતુ બની ફાતિમી સરકારે તેને દાબી દબ મુબેહસાતિ સ્થાપી અને “રીફ” ના ઇદિસીઓને તાબે કર્યા.

જગતનો પ્રથમ ફાતિમી હરિયાઈ કાફલો

હઝરત મૌલાના શાહ કાયમ અ. ને યુધ્ધકળાનો ઘણોજ અનુભવ હતો. આપે આપના પિતાશ્રીની હવાતીમાં અનેક યુધ્ધોમાં સરકારના જનરલ તરીકે ભાગ લીધો હતો, આપ યુધ્ધમાં હમેસા મોખરે રહેતા હતા. સુપ્રિસિધ્ધ ઇતિહાસવેતા ફૌયદ જરદીય અમીરઅલીના કથન અનુસાર જગતમાં સૌથી પહેલા મોટામાં મોટો હરિયાઈ કાફલો નતેયાર કરનાર ફાતિમી ખલીફ હઝરત મૌલાના શાહ કાયમ અ. હતા. જાફરિયાઈ જહાદી

તૈયાર કરવાનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે બની શકતીઓનાં મુદ્દા ઉપર ઇટાલીઅન ચાંચીયાઓ ચડી આવી લૂટફટ કરી નાસી જતા હતા, જેનાં પરિણામે પ્રાંતને બહુ જ ખમણું પડતું હતું.

ઈટલીમાં, ફતેહ.

એક વેળા લાયગોરિયા કાંઠાથી “પીસા” અને તેની અંતરાક્ષના રથજોએ વરતા ઇટાલિયન ચાંચીયાઓ બની શકતીઓ આરાઓમાં ચડી આવતા, હઝરત ઇમામ શાદ કાયમ અ. સ.એ, એ ચાંચીયાઓના ઉપદ્રવનો જડમૂળથી નાશ કરવા પોતાના અમીરલ બહર (એડમીરલ)ને રવાના કર્યા, જે દક્ષિણ ઇટાલિયા “ગેટા” થઈ “જીનોવા” શહેર સુધી પહોંચી ગયા. “જીનોવા” શહેર ધણા લંબા સમય સુધી બની શકતીઓ ખલીફના તાબામાં રહ્યું હતું. “લોન્બાર્ડી” નો પણ એક ભાગ શકતીઓ કબજામાં આવ્યો હતો.

“તારીખુલ ઇસ્લામ” ના કર્તા રૌયદ ઝકિર ફુસેન લખે છે કે, અણુ યઝીદ ખારજી બળવો ન કરતે તો બની શકતીઓ આખોયે ઇટલી દેશ સર કરી લેત, પરંતુ અણુ યઝીદની બળવાખોર ચળવળ અટકાવવામાં તેઓનું દ્રવ્ય અને રૌનિક બળ ખર્ચાયાથી ઇસ્લામની મહાન ફતેહનું કાર્ય શકાઈ ગયું.

અણુ યઝીદ “દજ્જલ”

શકતીઓનું પાટનગર “મહેદિયાહ” અંધાઈ તૈયાર થયું, ત્યારે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. એ કોઈ એક વ્યક્તિને તીર ફેંકવાનો હુકમ કર્યો અને આ તીર જ્યાં પડ્યું તે રથજો હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ.એ એક મરિજદ અંધાવી બલિષ્ઠવાણી બાંખી કે : “દજ્જલ અલય લઆનત અહિં આવી પહોંચશે.” “ઝહરલ મઆની”ના નિર્દેશ અનુસાર અણુ યઝીદ મુખલિદ બિન કયદાદ નામના રાખસનો પણ એ જ વખતે જન્મ થયો હતો.

‘તારીખુલ ઇસ્લામ’નાં જણાવ્યા પ્રમાણે અણુ યઝીદનો જન્મ “કસ્તિલિયા”માં થયો હતો. બાળવયથી “છાંબાદી” ખારજીઓના સહવાસમાં રહેવાથી તેણે એ પંથ રવીકાર્યો હતો. યુવાવસ્થામાં તેણે મોરકકો નઝદીક, તાહિત નામના એક ગામમાં શિક્ષક તરીકેનું પણ કાર્ય કર્યું હતું. તે અન્ય સર્વ ધર્મના અનુયાયીઓને કાફર સમજતો હતો, રાજ્ય સામેની લડાઈને જલાદ-ધર્મયુધ્ધ માનતો હતો. પોતાની નેમમાં ફાવવા માટે તેણે લોકોને વ્યાખ્યાનો આપવાનું પણ શરૂ કર્યું હતું. પરિણામે તેના પક્ષમાં અનેક લોકો બળી ગયા. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ.ના રાજઅમલ દરમ્યાન અઃ સધળી તૈયારીઓ કરી લઈ, આપની વફાત બાદ “જઅલ” અને “રાસ” નામના રથજોએ તેણે યાગવો જગાડ્યો. લોકો તેને “દજ્જલ” કહેતા હતા અને તેના સમર્થનમાં એક દહીસ ટાંકતા હતા કે “મહેદિયામાં ‘મહેદી’ના સામે દજ્જલ બીજો થશે” પરંતુ તેણે તો લોકો પર પ્રભાવ નાખવાના ઇરાદાથી “શેખુલ મોમનિન”નો લઠગ ધારણ કર્યો અને ભારે પરહેઝગાર હોવાનો દંભ કર્યો હતો. મધેડા સિવાય અન્ય કોઈ પ્રાણીની અસવારી કરતો નહોતો, જેથી લોકોમાં તે “સાહેબુલ હેમાર” તરીકે જાણીતો થયો હતો. લોકોને દેખાડવા ફક્ત ઉનના વસ્ત્રો પહેરતો હતો; પોતાની દિલચાલ મજબૂત બનાવવા તેણે એક ખીજ રાજદારી સાલ્યાજી ધારણ કરી બની શકતીઓની સહતનત હાથ કરવાનો તેનો હેતુ હોવાથી, બની શકતીઓ નોંડે રાત્રુવટ ધરાવતા રથેનના ઉઘ્વી ખલીફ નાસિર સાથે મિત્રાચારી બાંધવા પોતાના તાબાનાં દેશોમાં ઉઘ્વી ખલીફના નામને ખુલ્લો પહાવવાનું તેણે આશુ કર્યું. બરબરી કામના પણ ધણા લોકો તેની સાથે જોડાયા હતા.

સકલિયાના વતનીઓની વહાલે

દિગ્ગરી સન ૩૨૩માં દક્ષરણ મોલાના ઇમામ શાહ હાથમ અ ના જનરલ જોદાને સિઠાંદ્રિના
"એનેઝાંદ્રિયા છતી લીધું". પાછળથી અની ઇપ્શીદના લશ્કરના અળથી ફાતિમી રોન્યને ત્યાંથી
અમી જવું પડ્યું.

કરી અંજલિ.

બાહશાહો અને જાણીતા નરવીરો ઇસમાઈલી મઝહબમાં.

દિનરી સનની ચોથી સદીના આરંભકાળમાં બની શકિતથી બહાર દહરત ઇમામ શાહ કાયમ બનાવેલ કુલકથા શકિતથી દાખલો પુરાસાની આસપાસના મુલકોમાં પ્રસરી ગયા હતા. તેઓમાંના એક ઇસમાઇલી સિંધાંત અનુસાર હુસેન બિન અલી મર્વઝીને ખેંચત કરાવી. તેમના ઉત્તરાધિકારી મુહમ્મદબિન

નખશાળી થયા. તેઓએ સતપ થની પ્રવૃત્તિઓ દ્વાનસઓક્ષેનિયામાં ચાલુ કરી તે પછી 'નફસ' માંના અમીર ઉમરાવોને ધર્મના સિધ્ધાંતો સમજાવીને પોતાના પંથમાં ભેળવી લીધા, જેઓ સધળા જાણીતા હતા અને રાજદરબારમાં માન પામેલા હતા. આ લોકોમાં હાજી અયતાસ, અબુઅક બિન અસઅશ, અબુ મન્સુર ચંગાની વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

સમ્રાટ નરત્ર બિન અહેમદે મઝહબનો ઉપદેશ કરવા માટે દાદ અબુલ હુસેનને જુખારા ખાતે તેડાવી, પોતાને ત્યાં મહેમાન તરીકે રાખી પાછળથી તેમને ખિલઅત અર્પી સાલિયાણું બાંધી આપ્યું. પુરાસાન પ્રગણામાં રાજ્યના ખજાનામાંથી સાલિયાણું મેળવનારા તેઓ પહેલા 'અદવી' હતા.

દાદ હુસેન, સમ્રાટ નરત્ર બિન અહેમદ વિરુદ્ધ ઝંડો ઊંચકવાના કાવતરાનો ભોગ થઈ પડતા તેઓનું અવસાન જુખારાનાં કારામહમાં થયું. આ સમાચાર હઝરત ઇમામ શાહ કાયમ અ. ને મળતા, જુખારાના બાદશાહ પાસેથી ૧,૧૯,૦૦૦ દીનાર વસુલ કરી બચવું ભાલમાં જમે કરવામાં આવ્યા.

જુખારાના સમ્રાટ નરત્ર બિન અહેમદનો, અબુ અબ્દુલ્લાહ જાફર બિન મુહમ્મદ નામનો એક માનિતો કવિ હતો જે "રુદકી" નામે જગમગાડુર છે અને હારરસી કાવ્યનો જન્મદાતા તેમજ એ સમયના કાવ્ય સાહિત્યનો મુકટમણી ગણાય છે. કવિ રુદકી પણ બની શકિતમીની મહોબત ધરાવતો હતો અને હમેશા 'ઇમામ' ના ગુણગાન ગાતો હતો. "રિયાસત નામા" માં વર્ણવ્યા પ્રમાણે કવિ રુદકી પણ ઇસમાઇલી હતો.

હઝરત ઇમામ શાહ કાયમ અ. ના શાસનકાળમાં ધણા મોટા મોટા રઇસો અને બાદશાહોએ સતપંથ અંગિકાર કર્યો હતો. જે કે બની શકિતમીઓથી ફુરમનાવટ ધરાવનારાઓએ હમેશા ઇસમાઇલીઓ પર અને ઇમામની સલતનત પર આક્રમણ કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. બની શકિતમીઓ પણ તેનો યોગ્ય જવાબ વાળતા રહ્યા હતા.

અબુ યઝીદના જુદ્દો

અબુ યઝીદે પણ દિજરી સન ૩૩૨ માં 'તબસા', 'મરમાજના', 'અરબસ' અને 'સખીયા' કબ્જે કરી લીધા હતા. હઝરત ઇમામે તેને મહાત કરવા લશ્કર મોકલ્યું અને બીજું લશ્કર 'બાબા' તરફ મોકલ્યું. પરંતુ અબુ યઝીદે લશ્કરને હરાવી 'બાબા' માં દાખલ થઈ, માણસો અને બચ્ચાંઓની કતલ ચલાવી. ત્યારબાદ તે ટયુનીસ તરફ આગળ વધ્યો. કયરવાન અને રકાદા, કબ્જે કરી, આફ્રિકામાં લૂંટ આમ અને કતલેઆમ ચલાવી કેર વર્તાવ્યો. દિજરી સન ૩૩૩ માં શકિતમી લશ્કરે મહેદિયા આગળ નાકાબંધી કરીને જબરે ફુમલો કર્યો. આ ફુમલામાં છ વખત તે સખત હાર ખાતો રહ્યો. અંતે દિજરી સન ૩૩૪ ની શરૂઆતમાં તેના માણસોમાં મતભેદ પડતા સધળા નાસવા લાગ્યા અને ફક્ત ત્રીસ માણસો તેના સાથે રહ્યા, આથી અબુ યઝીદ પણ નાસી છૂટ્યો. તેના માણસોના વિખરાઈ જવાના સમાચાર મામડાઓમાં મળતા, લોકોએ તેના 'આમીલો' ને કતલ કરી નાખ્યા. તારીખે ઇસ્લામના કથન અનુસાર અબુ યઝીદે ફરી પાછા ધણા માણસોને એકઠા કરી ખુનામરકી અને લૂંટના હુકમો આપ્યા. તેના લશ્કરે દિજરી સન ૩૩૪ ની બાબરીમાં ટયુનીસમાં દાખલ થઈ મામને લૂંટી મરિન્દો તારાજ કરી નાખી. પાછળથી એજ વર્ષમાં શકિતમી

ફાળે ટયુનીસ કબજે કરી લીધું. અહીં યઝીદે ફરી પાછો ટયુનીસ પર હુમલો કર્યો, પરંતુ તેમાં તેણે હાર ખાધી. આ પછી તેણે ફરી લશ્કર એકઠું કરી "સુસા" પર ઘેરા નાખ્યો. આવી રીતે તે વારંવાર પરાજિત થવા છતાં પણ તે ફરી ફરી લશ્કર એકઠું કરી મુઘાળલો કરવા તૈયાર થતો હતો. તાત્પર્યે કે અહીં યઝીદનો અળવો સમાવવામાં હઝરત ઇમામ કાયમ અ. નો રાજઅમલનો મોટો ભાગ અપભાર થવા પામ્યો હતો.

જેમો સિકાર્યો

અહીં યઝીદનો અળવો ચાલુ હતો, તે દરમિયાન હઝરત ઇમામ શાહ કાયમ અ. એ જેમો સિકારના અહીં યઝીદનો ઉપદ્રવ દબાવવાનું કાર્ય હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. પર આપ્યું. આરે પછી ધીરજ અને બુધ્ધિપૂર્વક એ કાર્ય હાથ ધર્યું. હઝરત ઇમામ શાહ કાયમ અ. એ તા. ૧૪મી સન્વાલ દિજરી ૩૩૪ માં જેમો સિકાર્યો. જે વખતે આપની વય આસરે ૫૫ વર્ષની હતી. ૧૨ વર્ષ અને ૭ માસ આપનો રાજઅમલ ચાલ્યો. આપના જીરમને મહેદિયા ખાતે સુપુરે ખાક કરવામાં આવ્યું. હઝરત ઇમામ અહીં તાહિર મન્સુર અ. એ આપના પિતાશ્રીના પછી રાજસિંહાસન પર બિરાજી 'મધરિજ'નું રાજ્યતંત્ર હાથમાં લીધું અને ઇસમાઈલીઓના ઇમામે બરદક તરીકે ઇમામતની સંભાળ લેવા પિરાજમાની થયા.

હઝરત ઇમામ શાહ કાયમ અ. ના, હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. હઝરત હમ્મી અને હઝરત અદનાન એમ ત્રણ ફરજદો હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM MANSUR

(A. H. 334-341)

.....0.....

(13)

હઝરત મૌલાના ઈમામ મન્સુર અં

((હિજરી સન 334-341))

હઝરત ઈમામ શાહ મન્સુર અ. હિજરી સન 334ના વર્ષમાં ઈમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા. આપણું પૂરું નામ અબુ તાહિર ઇસમાઇલ મન્સુર બિલ્લાહ અ. હુ. આપનો ખુબારક જન્મ હિજરી સન 302માં કયરવાન ખાતે થયો હતો. આપના પિતાશ્રી હઝરત ઈમામ શાહ કાયમ અ.એ જોમો સિકાયો ત્યારે અબુ યઝીદ ખારજી 'કનાઅત' અને 'સુસા' ઉપર ઘેરો નાખી પડ્યો હતો. અબુ યઝીદનો બળવો સમયે નહિ ત્યાં સુધી તે સમયના રાજકીય સંજોગોને જોતા હઝરત ઈમામ શાહ કાયમ અ.ની જીરમાની વિદાયના સમાચાર હ. ઈમામે બહાર પાડ્યા નહિ, તેમજ ખલીફ પછુ જાહેરમાં ધાણું કર્યું નહિ ઉપરાંત ખુલ્લા કે ચલણી સિકકામાં પણ ફેરફાર કરવામાં ન આવ્યો. જે કાંઈ શહીદીરમાન કે હુકમનામા બહાર પડતા તેમાં "અમીર ઇસમાઇલ જાનશીન" એ પ્રમાણે સહી કરતા હતા.

હઝરત ઈમામ મન્સુર અનો જન્મ આપના દાદાશ્રી હઝરત ઈમામ મુહમ્મદ મહેદી અ.ના શાસનકાળમાં થયો હતો. આપના દાદાશ્રીએ બવિખ્ય કાંખ્યું હતું કે "આ બાળક હઝરત નબી મુહમ્મદ સ. અને હઝરત ઈમામ અલી અ.ની નિશાની છે, ક્ષતિમી વંશના પ્રકાશિત દીપક છે, વિદ્રોહની અગ્નિ તેઓ જુગાવશે. ઈમામુલ ઇન્સો જન્મ છે અને ખુદાની ખલ્કતને દબાવના નુસ્ખોથી ઉગારશે." ઇતિહાસવેતાઓએ લખ્યું છે કે હઝરત ઈમામ મન્સુર અ. જીરમાની રીતે શુરવીર, જુમ્હિયાળી, શાંત સ્વભાવના, હસમુખા, ઉપરાંત ઉમ્મદરજ્જના કવિ અને ઉમદા ભાષજુકાર હતા અને પૂર્વ તૈયારી વિના કલાકો સુધી એકધારું પ્રવચન કરી શકતા હતા.

અબુ યઝીદનો "સુસા" પર ઘેરો.

સલ્તનત આ સમયે અશાંત વાતાવરણમાંથી પસાર થઈ રહી હતી અબુ યઝીદનો બળવો સંપૂર્ણ નિમૂર્ણ કરવાનો હોય હ. ઈમામે પ્રથમ આ કાય કાય ધકું. અબુ યઝીદના "સુસા" પરના ઘેરાથી બની ક્ષતિમીઓને અન્ય રીતે પણ ધણું ખમણું પડ્યું હતું, એટલું જ નહિ પરંતુ પ્રસંગ જોઈ મધરિજુલ અકસાના પ્રદેશ ઉપર ઉમ્મી ખલીફ નાસિરે પણ પોતાની સત્તા જમાવી દીધી હતી.

"સુસા" પરનો ચાલુ ઘેરો પ્રબળનો માટે અસહ્ય થઈ પડ્યો હોવાથી "સુસા"ના વતનીઓ પણ તેને નિષ્ફળ કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા હતા. હઝરત ઈમામ મન્સુર અ.એ આપના પિતા.

બીની દિલ્હિ વિદાય પછી રાજ્યની સમાપ્તિ હાથમાં લેતા વેંતજ સહાયક ખમીર ધરાવનાર 'કરવીરાનું' સરકાર તૈયાર કરી અણુ યત્નીદ ખારજ ઉપર ચલાવ કરી. 'સુસા'ના વતનીઓના પહેમેથી જ સહકાર દોષ બની શકીએ' સરકારી બળ વધવા પામ્યું. આ અશાંતિના સમયમાં મહેદિયા અને સમુદ્ર કાંઠાના થોડાક કિલ્લાઓ અને જરો સિવાય અન્ય કોઇ પ્રદેશ બની શકીએ. બીના કબજામાં રહી નહોતો. આવા વિપરિત સંજોગમાં પણ દિમ્મત હારી ન જતાં પોતાની પ્રજાના રક્ષણ અને સલામતી અર્થે હ. ઇમામ પોતે પણ સહાયમાં બંધાયેલા પડ્યા હતા.

શકીએ ફોજની શુરવીરતા—મનસુરિયા વસાવ્યું.

હઝરત ઇમામ મન્સુર અ.વ. સરકાર સુસા પાસે આવી શામતા, એ સહેરના વતનીઓ સાથે ઉપર જણાવ્યા મુજબ જોડાઈને અણુ યત્નીદ સામે રણજંગે ઉતર્યું. બની શકીએની ફોજે ધણી કરવીરતાથી યુધ્ધ કર્યું, અણુ યત્નીદ સામે સમય ન ટકી શક્યો, અને નાસી છુટ્યો. નાસેલો અણુ કપરવાન આવી પહેમેથી લોકોએ તેને આશ્રય ન આપ્યો અને તેણે નીમેલા બર્બરને પણ સહેરમાંથી દાંડી કહાડ્યો. છેવટે દિલ્હી સન ૩૩૪માં પોતાના સાથીદાર સાથે 'કપરવાન'થી એ દિવસના માર્ગ ઉપર આવેલા 'સખીયા'માં પનાહ લીધી અને પુનઃ કુમલા માટે તૈયારી કરવા લાગ્યો. ત્યાં, ૨૪મી શાબાનના હઝરત ઇમામ મન્સુર અ.વ. કપરવાનમાં આગમન થયું, તે જ દિવસે અણુ યત્નીદ દરેલો લઈ આવ્યો. પહેમે દિવસે શકીએ સરકારે છત મેળવી પરંતુ બીજા દિને તેને પાશુ દહતું પડ્યું, છતાં સુસા તથા મહેદિયામાં રહી કુશલતા સામનો કરવાનું આજુ રાખ્યું. આવા કટોકટીના સમયમાં હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. આપની સાથે શકીએ ફોજની એક સંખ્યા લઈ બંધે રણભૂમિમાં આવી પહોંચ્યા અને વીરતાપૂર્વક જંગમાં ઝડપ્યા. અંતે અણુ યત્નીદથી ટકી શકાયું નહિ. તે દરી બાગ્યો પરંતુ દરી નવી સરકારી સામગ્રી સાથે તેણે ૧૫મી મહારમના કપરવાન મુકામે દેખાવ દીધો આ વેળા પણ દારણ યુધ્ધ થયું; અંતે અણુ યત્નીદ હારીને નાસી ગયો. હ. ઇમામે બની શકીએની એ વિજય સ્થાન પર એક સહેર વસાવી તેને 'મનસુરિયા' નામ આપ્યું.

અણુ યત્નીદનો અંત.

દિલ્હી સન ૩૩૫માં હાથવત કાપને વ્યવસ્થિત કરી જુદા જુદા પ્રદેશોમાં હઝરત ઇમામ મન્સુર અ.એ હાથઓ રવાના કર્યા ઠેર ઠેર બની શકીએનાં થાણા બેસી ગયા અને પ્રતિદિન ઇસમાઇલી વસ્તી વધવા લાગી. ટોળેબંધ લોકો મજદૂરમાં હાથલ થવા લાગ્યા.

પરંતુ અણુ યત્નીદ ખારજીનો ત્રાસ સદંતર નાખૂદ તો થયો નહોતો તેથી હઝરત ઇમામે એ ત્રાસ સદાને માટે દૂર કરવા હતા. ૨૦મી રબીઉલ અવ્વલના વીર લડાઈમાં રૌન્ય લઈ તેની પૂંક પકડી અને જંગલ અને પહાડોની દરકાર કર્યા વિના તેની પાછળ વધતા ગયા, એટલે સુધી કે સુદાનના એક એવા ઉલજકે રથએ આવી પહોંચ્યા કે જ્યાં પાણીની એક પખાલની કિંમત એક દીનાર પડતી હતી. એ દરમ્યાન હ. ઇમામ મન્સુર અ. હુરમાની રીતે બીમાર થતાં આપે ઉમત નામના ગામમાં નિવાસ કર્યો. આ તક જોઈ અણુ યત્નીદે 'મસીહા'ને ઘેરા નાંખ્યો, પણ હ. ઇમામ સાબ થતાં જ મસીહા પાસે આવી પહોંચ્યા અણુ યત્નીદ ઘેરા ઊઘડી નાસી છુટ્યો. અને કતામાના એક કિલ્લામાં ભરાઈ બેઠો. હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. ત્યાંપણ જઈ પહોંચ્યા. બની શકીએ રૌન્ય વીરતાપૂર્વક કિલ્લા ઉપર કુમલો કરી અણુ યત્નીદને બહાર આણી હઝરત ઇમામ પાસે હાથર કર્યો. અંતે તેનો અંત આવ્યો.

“હકાંચકુલ અખ્યાર” ના કર્તા સખે છે કે અણુ યજ્ઞીદ ખારજી નાતિક દતો અને તેણે તથા તેના સાથીઓએ દ્વંદ્વ દલવી નાખે તેવા અત્યાચારો કર્યા હતા.

ઇન્ને ખલીકાનનું કથન

ઇન્ને ખલીકાન પોતાના ઇતિહાસિક પુસ્તકમાં જણાવે છે કે :-

“અણુ યજ્ઞીદ ખારજીને હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. એ જે દિન પરાજિત કર્યો તે વેળા હું તેમની સાથે હતો. જેમ જેમ અમે આગળ વધતા જતા હતા તેમ તેમ પોતાના હાથમાંના બે બાજા એક પછી એક ઇમામ ફેંકતા જતા હતા અને હું તે બાજા ઝમીન પરથી ઉઠાડી, ખંખેરી તેમને આપતો જતો હતો. એક સારા શુકન તરીકે એ ઘટનાને જણાવતા મેં (અણુ જાહર) એક કાવ્ય ચરણ ટાંક્યું, જેનો ભાવાર્થ એ હતો કે “તેણી પોતાના હાથમાંની લાકડીઓ આમ તેમ નાખતી આગળ વધતી જતી હતી એટલે સુખી કે દુઃખરનો પ્રદેશ તેનું નિવાસભુવન બની ગયું.... અને જે કે એ નિવાસ વિદેશમાં હતો, તો પણ વતન તરફ પાછો ફરતો પ્રવાસી પોતાનું ઘર જેઠા જાનનાં આગળે સંપ્રમાણે તેની સાંકળું.”

મજદૂર કાવ્યપદ સાંભળી ઇમામે ફરમાવ્યું :- “અણુ જાહર આજની ઘટનાને એના કરતાયે વધુ સુખામ અને ઉચ્ચતર વચન હેઠળ મુજબ છે, તે ત્હેં શા માટે ન ટાંક્યા ? હું તને એ યાદ અપાવું છું કે :-

“અને અમેએ મુસા તરફ વહી માંકલી કે તારી લાકડી તું નીચે ફેંક. પછી જે ભુડી વસ્તુઓ તેઓ (મજદૂરો) એ ખનાવી હતી, તે સઘળી તે ગળી ગઈ, પછી સત્ય સાબિત થયું” ને તે અસત્ય નાણુદ થયું.”

આ સાંભળી અણુ જાહરે કહ્યું :- “યો મોસાના ! આપ હ. રસુલિલ્લાહના લાડીલાં છો. આપ એકલાજ ઇશાહી ઇસ્માના જ્ઞાન ધરાવનારા છો, આપનું કથન સત્ય છે.”

મનસુરિયામાં સત્કાર

અણુ યજ્ઞીદ ખારજીનો ફસાદ સમ્યા પછી દિજરી સન ૩૩૬ ના મહોરમની તા. ૨૩ મીએ વિધિસર હઝરત ઇમામ મન્સુર રાજ્યવસિંહાસને બિરાજમાન થયા અને દરેક રથથે બિલાહતના ઇમાયાર રવાના કરવામાં આવ્યા. સહર માસની ગીજી તારીએ અમીર ઉમરાવોને સાથે લઈ હ. ઇમામ મનસુરિયા બણી રવાના થયા. જે કળીલાવાળાઓ ફરી ગયા હતા, તેઓ માર્ગમાં મળ્યા અને પોતાની બધા માટે તેઓએ પચાપ કરી કામા યાગી હ. ઇમામે ઉદર દિલે તેઓને મારી બધી. ત્યારપછી આપત્રી “મનસુરિયા પધારના આપના શાહજાદા હઝરત મોએઝ અ. એ દબદબા. બર્ચો સત્કાર કર્યો

ફાતિમી સલતનતના સિકકાઓ

બની ફાતિમીઓએ પોતાનો રાજ્યઅમલ શરૂ થયો ત્યારથીજ પોતાના નામના ચલણી સિકકાઓ શરૂ કર્યા હતા. જેમાના કેટલાક સિકકાઓ પશ્ચિમ દેશના મુઝિબમ-સમહરમાનમાં તેમજ ખાનગી વ્યક્તિઓ પાસે અજેય મોજુદ છે. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. અને હઝરત ઇમામ સાદ કાશમ અ ના સમયમાં પણ અન્ય સિકકાઓ ઉપરાંત દીનાર પણ ચાલુ હતા. હઝરત ઇમામ કાશમ અ.ના સમયની સોનાની દીનાર સિન્જિલમાસાની દંડેશાળમાં પાકવામાં આવી હતી. હઝરત ઇમામ મન્સુર અ ના સમયની સોનાની નો દીનારના આગેલા ભાગમાં વિવિધ કલ્પો

અને પાછલા ભાગમાં “અક્ષ-મન્સુર બિલાહ અલ-ધમામ અમીરલ મોઅમિનીન” કાતરવામાં આવ્યું છે. આ દીનાર હ. ઇમામના પાટનગર “મન્સુરિયા”ની દેશાળમાં પાડવામાં આવી હતી તેનો ઉલ્લેખ પછાતમાં કાતરવામાં આવ્યો છે.

ફઝલનો અંત.

અવરાસના પર્વતોમાં અણુ યઝીદ ખારજના પુત્ર ફઝલે બળવો જમાડ્યો, અને દુશ્મને કરતીલા અને કહસા તથા તેની આજુબાજુના બે ગામો પણ જીતી લીધા તેમજ બરબરીઓ તથા બાકી રહેલા કેટલાક અન્ય બળવાખોરો પણ તેની સાથે જોડાયા. આ સમાચાર હઝરત ઇમામ મન્સુર અને મન્સુરિયામાં મળતાં, આને એક મોટી ફોજ સહિત શાહજાદા હઝરત મોએઝ અને સાથે લઇ “અકસરે કરીશા” તરફ રવાના થયા અને તા. ૨૮મી સફરની સાંજે “હસન-માવાસ” નામની જગ્યાએ મુકામ કર્યો. સવાર પડતાં બંને લશ્કર વચ્ચે મુકાબલો થયો. આ યુધ્ધમાં શાહજાદા હઝરત મોએઝ અને સરદારી આપવામાં આવી હતી. એ સમયે આપની વય માત્ર ૧૦ વર્ષની હતી, અને યુધ્ધભૂમિમાં આપે પહેલી જ વાર સરદારી લીધી હતી. શત્રુજન વચ્ચે શાહજાદા હઝરત મોએઝ અ. વીરતાપૂર્વક જંગ ખેલી અને આપે “હસનમાવાસ” પર ફરી લીધું.

વિજય મેળવી હઝરત ઇમામ મન્સુર અને દુશુરમાં શાહજાદા મોએઝ અ. પધારતાં હ. ઇમામે આપને પ્રેમથી આલીંગન કરી લલાટે ચૂંબતો આપ્યા. હવે ઇમામ જાતે યુધ્ધમાં ઉતર્યા બંને પક્ષો વચ્ચે હવે ખૂબ યુધ્ધ થયું અંતે ફઝલની ફોજ નાસવા લાગી. આ નાસભાગમાં ફઝલ કેદ પકડાયો, અને અણુ યઝીદના ત્રાસનો સંમૂળગો અંત આપી ગયો.

ગવર્નર હસન બિન અલી કલ્બી

અણુ યઝીદના બળવા દરમ્યાન મધરિજુલ અકસાના ગવર્નર બેવકા થઇને અંદુસ-એન્ડુ-હુસિયા (દક્ષિણ સ્પેન)ના ઉમ્વી ખલીફ નાસિરના નામનો ખુત્બો પઝાવવાનું આજુ કર્યું હતું. તેને તાગે કરવા હ. ઇમામે લશ્કર મોકલતાં, તે નારી ગયો. લશ્કરે તાદિત જીતી લીધું. સકલિયા-સીસાલીની પ્રબળો પણ બળવો ઘણી દહને ખેંચી લેવાની ચરતે સુલેહ કરવામાં આવી અને હસન બિન અલી બિન અળીલ હુસેન કલ્બીને ત્યાંના ગવર્નર બનાવી રવાના કરવામાં આવ્યા, તેઓએ બળવાખોરોને બરાબર ઠેકાણે પાડ્યા. રમના વડા હમ્મખિસ-શાદિએ પણ ત્રણ વર્ષની ચઢેલી ખેંચણી હ. ઇમામને ભરપાઇ કરી, પરંતુ ઇસ્તખ્લુક-ફોર્ટન્ટીનો પલના ખિરતી બાદશાહે સમુદ્ર માર્ગે સકલિયા ભણી લશ્કર મોકલ્યું, જે ઓરનિત-ઓરાન્ટો ખાતે ઉતર્યું. હઝરત ઇમામ મન્સુર અને એક સેવક ફરખને આ સમાચાર મળતાં, એક બળવાન દરિયાઇ કાફલો લઇને તે ગવર્નર હસન બિન અલી કલ્બીની કુમ્કે પહોંચી ગયો. પોતાના રૈનિકાને હ. ઇમામના કાફલા સાથે જોડી દઇને કલોરિયા-કેલેસિયા ઉપર ગવર્નર હસને જોશબેર ધસારો કર્યો અને રમીઓનો મુકાબલો કરવા લશ્કર પણ એકદમ આગળ ધ.યું. બની ક્ષતિમી ફોજનો દોર-ઇમામ જોઇને લડ્યા વિના દુશ્મનો “બારા” ભણી નાસી ગયા.

કલોરિયાનો વિજય

શિયાળો આવી લાગતાં હસન પાછા મસીના ખાતે વળી આવ્યા અને ઉનાળાનો આરંભ થતાં ફરી તેઓએ કલોરિયા ઉપર હલ્લો કર્યો. દિબરી સન ૩૪૦ના ૬મી ઝિલહજના દિને “જરાબ” આગળ રમીઓની સખત દાર થતાં, રમના બાદશાહ ફોર્ટન્ટનાઇનને સુલેહ કરવાની

દરજ પડી. ત્યાંથી રવાના થઈ 'રીયુ' નામનું એક શહેર સર કરી ગવર્નર હસને એ શહેરના મધ્ય ભાગમાં એક લગ્ન ઘણાદત્તગાદ ચલાવી.

કોરિયાના વિજયની ખુશાલીમાં અણુ જાહેર મર્ષદીએ હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. ની કુતુરમાં એ અવસરની મુજારકી આપનારી કવીતા પેશ કરી હતી. રવઝવરસદાના કર્તા મીર ખેરિ પોતાના પુસ્તકમાં તેમાંના એક કાવ્યપદનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે લખ્યો છે :-

"ઉમેદ રાખું છું કે આપની આંખોના નૂર અશ્મ હઝરત મોએઝ લેદીનિસ્લાહનું બખ્તાવર નામ મુજારક મકકા અને મદીનાના મિશ્કર ઉપર ફાતરાશે અને ઇસ્લામી સલતનતના ખલીફ તરીકે દીનારો અને દિરહમો ઉપર તેઓ નામદારનું નામ લખવામાં આવશે અને "ઇમામત"ના ખુર્જમાં તેઓથી મુફ્તમણી સમ દીપી નીકળશે."

હસન બિન અલી કદખીના કાલિબર્ગ વિજય પછી બની ફાતિમીઓ તરફથી તેમને સકલિયા અને તેની અતરાફના મુલ્કો સોંપી એક ખંડણિયા સુબા તરીકે નીમવામાં આવ્યા અને હસનના ખાનદાને એ ઓધો લાખા કાળ પર્યંત ભોગવ્યો. આ ખાનદાનના છેલ્લા અમીર હસનના સમય દરમિયાન દિ. સ. ૧૧૫૨ માં કાઉન્ટ રોજરે સકલિયા પાશ્વં છૂટી લીધું હતું.

સકલિયામાં બની ફાતિમીઓ સિક્રો બેસેલો હોવા છતાં વારંવાર બળત્રા થતાં હોવાથી, તેનો લાભ લઈ મોરકકો અને મધ્યિય આફ્રિકાના બની છદ્દીસના તાબા હેઠળના પ્રદેશ ઉપર રખેનના ઉચ્ચ રાજ્યકર્તા નાસિરે કબ્જો કરી લીધો હતો જે કે આજે અલજિરીયા તરીકે ઓળખાતો મધરિબનો મધ્ય પ્રાંત બની સન્હાજના હાથમાં હતો, જેઓ બની ફાતિમીઓના અડગ મિત્રો અને વફાદાર અનુયાયીઓ હતા. એ પ્રાંતની હકુમત એ સમયે ઝીરી બિન મિનાહના હાથમાં હતી, જેણે અલજિરીયાની રાજધાની વસાવી હતી.

જેમો સિક્રાર્યો

ફાતિમી સલતનતને ઉપરના સંજોગોમાં સુવ્યવસ્થિત કરવાની જરૂરત હતી, એવામાં હઝરત ઇમામ મન્સુર અ.એ અણુ યઝીદને કબરવાનમાંથી ફાંકી કહાડ્યા અર્થે તેની નજદીકના રણમેદાનમાં વિજય મેળવી યાદગાર તરીકે આપના નામ પરથી વસાવેલા મનસુરિયા ખાતે દિજરી સન ૩૪૧માં જેમો સિક્રાર્યો અને આપના મુજારક શરમને ત્યાંજ સુપુર્દે ખાક કરવામાં આવ્યું,

Hazrat Mowiana Imam Shah Mu'izz

"	"	"	"	Aziz
"	"	"	"	Hakim Bi-amri'llah
"	"	"	"	Zahir
"	"	"	"	Mustansir
"	"	"	"	Nizar

PART IV EGYPT & IMAMAT

ભાગ ૪થો
મિસર અને ઈમામત

હઝરત મોવાના ઇમામ શાહ મેઝીઝ અં

" " " " અઝીઝ અં

" " " " હાકિમ બિઅમ્રિલ્લાહ અં

" " " " અઢિર અં

" " " " મુસ્તનસિર અં

" " " " નિઝાર અં

HAZRAT MOWLANA IMAM MU'IZZ

(A. H. 341-365)

.....0.....

(૧૪)

હઝરત મૌલાના ઈમામ મોએઝ અ.

(હિજરી સન ૩૪૧-૩૬૫)

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. નું પૂરું નામ અબુ તમીમ મઆદ હતું. રાજ્યાસને બિરાજતી વેળાએ હ. ઇમામે "મોએઝ લે દીનીલાહ" લકબ ધારણ કર્યો હતો. આપનો જન્મ મધરિઅ આફ્રિકાના "મહેદિયા" માનના એક શહેરમાં હિજરી સન ૩૧૬ ના રમઝાન માસની ૧૧મી તારીખે થયો હતો. હિજરી સન ૩૪૧ના સન્વાલ માસના આંદના દિને આપશ્રી ઇમામતની મસનદે બિરાજમાન થયા હતા. આપશ્રીના રાજ્યઅમલ ૨૩ વર્ષ અને ૬ મહિના રહ્યો હતો અબ્બાસી ખલીફાઓમાંથી મુતી'અ બિન મુકતદિર ૩૩૪-૩૬૩ અને તા'અ બિન મુતી'અ ૩૬૩-૩૮૧ હ. ઇમામના સમકાલીન હતા.

બની ફાતિમીઓના દારૂલ ખિલાફતને મિસરમાં સ્થાપનાર હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ના પેટલાક જુદા જુદા સિકકાઓ સચવાયેલા આજે મળી આવે છે, તેમાં હિજરી સન ૩૪૭ ના સિકકામાં પવિત્ર કલમા ઉપરાંત વચલા વર્તુળમાં "વ અલિયુન અફઝલુન વસિયીન વ વઝીરે ખયરલ મુરસલીન" એ શબ્દો કેતરેલા છે ખીજા વિભાગમાં "અલ મોએઝ લે દીનીલાહ અમીરલ મોમિનીન" અને છેક અંદરના વર્તુળમાં તથા વચલા દાયરામાં "દઆઉલ ઇમામ મઆદ લ તવહિદુલ્લાહુરસમદ" અને હાશિયામાં "બિસમીલ્લાહ" શબ્દ પછી ટંકશાળના સ્થળ તરીકે મન્સુરિયા અને સિકકા પાડવાની સાલ ૩૪૭ કેતરેલા છે. આ સિકકાનું વજન ૬૨ ગ્રેન (મહંબાર) છે.

મિસરની ટંકશાળમાં હિજરી સન ૩૬૩ માં પાડેલી દીનારો ફક્ત ટંકશાળના નામના અપવાદ સિવાય મન્સુરિયાની દીનારો પ્રમાણેની જ છે. દારૂલ ખિલાફત મિસરમાં છાપવામાં આવેલા સિકકામાં આ દિનાર સર્વથા પહેલી છે. જેને અંગે મિસરની ચડાઇની માઝી જૈહરે ફતેહ કરી તેની અને નવીન શહેર કેરો બાંધવાની યાદગીરી એ દીનાર પૂરી પાડે છે. આ પ્રસંગે એ પણ જણાવવાની જરૂર છે કે માઝી જૈહર મિસર ફતેહ કરવા મહેદિયાથી રવાના થયા તે પ્રસંગે હિજરી સન ૩૫૮માં પાડેલી સોનાની દીનારો પણ મળી આવે છે.

હ. ઇમામની ફઝીલત

"મખ્ય યુગનો ઇતિહાસ" ના કર્તા મી લેન પુલ લખે છે કે મિસર વિજેતા હઝરત ઇમામ અલ-મોએઝ અ. બની ફાતિમીઓના ઇતિહાસમાં એક નવું પાતું ઉમેરે છે. આપ જન્મથી જ રાજદારી પ્રકૃતિવાળા હોઇ એક પ્રખર-રાજનિતીજ્ઞ હતા. હ. ઇમામનું વિદ્યાજ્ઞાન એટલું તો વિશાળ હતું કે આપ અરબી ભાષામાં કાવ્યો લખતા અને સાહિત્યમાં રસ લેતા હતા. આપે યુનાની

બાપાનો પણ અભ્યાસ કર્યો હતો અને જરૂર તેમજ સુદાની બાપાઓ પણ જાણતા હતા ઉપરાંત પૂર્વ યુરોપ વાસીઓ સાથે વાતચીત કરી શકવા માટે રલાવોનીક બાપાનું પણ આપે જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. આપનું વક્તવ્ય અનેક હતું. હ. ઇમામના અનેક જરૂરની ગુણોમાં અદલ ઇન્સાફ માટેનો આપનો અનુદદ પ્રેમ ખાસ નોંધપાત્ર હતા.

દેશનું બંધારણ અને સુવ્યવસ્થા

હ. ઇમામના અનુપમ રાજ્યામલ દરમિયાન મધરિબ આફ્રિકાએ મણી પ્રગતી કરી હતી. પ્રજાની સુખસાંતિના દરેક સાધનોની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી જેના પરિણામે લોકોનું જીવન સુખમય અને નિર્મિત બન્યું હતું. દેશની આંતરિક અસાંતિને આપે મજબૂતીથી દાખી દીધી અને દરેક કાર્ય માટે કાયદા કાનૂન મુકરર કર્યા. પ્રાંતોની જાતે મુલાકાત લઈ જીલ્લાવાર વહેંચણી કરીને તેના પર અનુબવી, ઠરેલ અને ચોખ્ખા અમલદારો નિમ્યા. ઉપરાંત આપે "નિઝામિયા" અને 'મિલિશિયા' રૈન્ય પણ તૈયાર કર્યું. "નિઝામિયા" રૈન્ય કાયમ માટે રહેલું હતું, જ્યારે 'મિલિશિયા' રૈન્યના યુધ્ધ વખતે બરતી કરવામાં આવતી હતી. "મિલિશિયા" ફોજમાં લડાવક કોમના લોકો ઘખલ થતા હતા. રાજ્યને લશ્કરી ધોરણે મજબૂત બનાવવામાં આ બંને રૈન્યે ધણો અમલનો ભાગ બજાવ્યો હતો. દરિયાઈ કાફલો પણ વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યો હતો અને વ્યાપાર કુન્નરને ધણું ઉત્તેજન મળતું હતું.

હ. ઇમામની ઉદારતા અને ક્ષમાવૃત્તિ

અશુ ગઝીદના દિનનામાં સંડોવાયેલા જરૂરની જાણીતાના કેદીઓ અને અન્યોને દહરત ઇમામ મોએજ અ. એ રાજસિંદાસને આવના જીવતદાન આપ્યું અને તેના રૈન્યના બાકી રહેલા સરદારોને પણ મારી બક્ષી હ. ઇમામનું કૃપા બરેલું વર્તન જોઈ મુદ્દમદ બિન ખિઝર તથા બીજાઓએ દઅવત કબૂલ કરી, વફાદારીના સોગંદ લખને હ. ઇમામના હાથ ઉપર એજ રથજે બધઅત કરી.

દહરત ઇમામ મોએજ અ. ની ખિલાફત દરમિયાન અનેક મદતવના બનાવોમાં મિસરના વિજય પછી તેના સિપેદસાલાર ગાઝી જોહરે કેરો શહેર વસાવ્યું અને ત્યાર પછી ક્ષાંતિમી સહ. તનતના "દારૂલ ખિલાફત" તરીકે એ શહેરને હ. ઇમામે પસંદ કર્યું. આ રથાને મિસરની એ યુમની રાજકીય સ્થિતિનું અવલોકન કરવાની જરૂર છે.

ગુલામ કાકુર અંગરક્ષક

"એ શોર્ટ દિરટરી એફ ધી ક્ષાંતિમીઝ ખિલાફત" કતાં મી. એલિયરી જણાવે છે કે મિસર ખાતે દિજરી સન ૩૩૫ માં ઇખ્શીદ મુદ્દમદ બિન ગુઝનું અવસાન થવા પછી તેનો પુત્ર અબુલ કાસિમ ઉન્નુર ગાદી ઉપર આવ્યો. આ સમયે તેની ઉંમર ૧૫ વર્ષની હતી. મકુમ્બેના હબસી ગુલામ કાકુર દેખાવે ખિલામજો, શરીરે ભારી અને કદરૂપો હતો. તેને ૧૦ વર્ષની ઉંમરમાં એક મિસરી અમીર ખરીદ્યો હતો, એક વખતે બાદશાહની હુકુમમાં કાકુરના હાથે અમીર બેટ મોકલાવતા તેણે કાકુરને રાખી લીધો અને એ પછી તે ધીમે ધીમે આગળ વધતો ગયો. પ્રથમ તે ઇખ્શીદીના હરમમા સેવા કરતો હતો. પરંતુ પાછળથી રાજદારી કાર્ય તેની પાસેથી લેવામાં આવ્યું. તેણે પોતાના મિલનસાર સ્વભાવથી અને મીઠા વચનોથી રાજ્યના દરેક કમચારી સાથે મિત્રતા સાધી લીધી અને ઉંચકે ઇખ્શીદીએ પોતાતા બે પુત્રોના અંગરક્ષક તરીકે તેની નિમણૂક કરી.

કાકુરના કાવાદાવા

મિસરનો અમીર ઇબ્રાહીમી મરણ પામતા રાજ્યમાં બળવો ફાટી નીકળ્યો. કાકુરે દુરઅરેથી વાપરી બળવો દાબી દેવાથી રાજ્ય અને પ્રજા બંનેમાં તેની લોકપ્રિયતા વધી ગઈ. રાજ્યમાંની અશાંતિ હજી પૂરેપૂરી શમી નહોતી, એવામાં બળર મંડ્યા કે હમદાન કમીલાવાળો રોકુદ્વલા અલી શામના પાટનગર દમિસ્કનો કબજો કરી રમલા ઉપર ચઢાઈ લઈ આવે છે. એક મોટા લશ્કર સાથે તેનો મુકાબલો કરવા કાકુર જાતે બહાર પડ્યો. બંને પક્ષનો ભેટો થતા અલી હમદાની પરાજિત થઈ નાસી છૂટ્યો. બીજી તરફ લૂંટનો પુષ્કળ માલ હાથ કરી કાકુર મિસરમાં પાછો ફર્યો. આ વિજયે તેની ખ્યાતિમાં ઘણો વધારો કર્યો, જે કે રાજ્યના ધારણ અનુસાર તે કંઈ સત્તા ધરાવતો નહોતો તો પણ કુનેહથી સઘળું કામકાજ તેના હાથમાં આવી પડ્યું. પ્રજા જનોમાં કાકુર હવે “ઉસ્તાદ” ની સંજ્ઞાથી ઓળખાવા લાગ્યો. સમય જતાં જુઝ્માની બંદગીના ખુલાખામાં પણ તેનું નામ લકબ સાથે લેવામાં આવ્યું. સગીર રાજા ઉન્નુર મોટો થતો ગયો તેમ તેમ વાલીપદ ભોગવતા કાકુર અને રાજા વચ્ચે અણબનાવ થતા કુપી દુશ્મની વધવા લાગી અને બંને અરસપરસ કાવાદાવા કરવા લાગ્યા. અંતે દિજરી સન ૩૪૬ માં ઉન્નુર કાવત્રાઓનો ભોગ થયો, કાકુરે તેને ઝેર આપેલું હોવાથી તેનું મરણ થયું.

ઇતિહાસકાર મિકેઝી લખે છે કે કાકુરે સઘળી સત્તા પોતાના હાથમાં રાખી રાજ્યાસને ઉન્નુરના નાના બંધુ અબુલ હસન અલીને બેસાડ્યો. નામ ખાતરના આ રાજાને તેણે ૪ લાખ દીનારનું વર્ષાસન બાંધી આપ્યું. પણ ખરી રીતે રાજ્યનું આખું તંત્ર કાકુરના હાથમાં હતું, નવા રાજાની વય ૨૩ વર્ષની થવા આવી તો પણ તે કાંઈની મુલાકાત લઈ શકતો નહોતો; કારણ રાજમહેલમાં તેને પૂરી રાખવામાં આવ્યો હતો. દિજરી સન ૩૫૫ માં તેનું પણ અવસાન થયું. તે સમયે કાકુરે ઝેર આપેલું હોવાની ચંકા પ્રજાના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ હતી.

ગુલામ કાકુર-મિસરના અમીર તરીકે

અમીર અબુલ હસન અલીના મરણ પછી થોડા સમય પર્વત બગદાદના ખલીફની સંમતિવાળા રાજ્યકર્તા વિનાનું મિસર ખાલી રહ્યું, જે કે રાજ્યની સર્વ સત્તા આગળ જણાવ્યા મુજબ કાકુરના તાબામાં હતી. કેટલોક સમય તરી ગયા બાદ મિસરના અમીર તરીકે બગદાદના ખલીફ તરફથી ખિસ્મતનો મળેલો ઝબ્બો તેણે દિજરી સન ૩૫૫ના સફર મહિનાની ૧૦મી તારીખથી જાહેરમાં પહેરવાનું ચાલુ કર્યું.

કાકુર જ્યારે આ રીતે મિસરનો અમીર થયો ત્યારે દરરોજ ઇમામ મોએઝ અ.એ પોતાના કેટલાક હાઇઓને તેના પાસે મોકલાવ્યા, જેઓ તેણે પોતાના દરબારમાં સુંદર રીતે સન્માન કરીને માન સહિત મુલાકાત લીધી તથા બની શકે તેમ ખલીફ તરીકે હ. ઇમામ સાથે વફાદાર રહેવા માટે બંધન કરી, એટલું જ નહિ પણ પોતાના દુકુરિયા અને રાજ્યના મુખ્ય ઓધીદાર પાસેથી પણ વફાદારીનું વચન લેવડાવ્યું. આ એલચી મંડળની મુલાકાતના પરિણામે બની અબ્બાસીઓનાં વડપણમાંથી નીકળી બની શકે તેમની ઇતરંગાયા કાકુરે સ્વીકારી.

કાકુરના અંતિમ દિવસો

કાકુરે કુલે ૨૨ વર્ષ રાજ્ય કર્યું, જેનો અર્ધો ભાગ ઇબ્રાહીમી મુહમ્મદ બિન જુઝ્માને બે શાહ-ઝાદાના “ઉસ્તાદ” કે વાલી તરીકે અને બાકીનો અર્ધો ભાગ સ્વતંત્ર “અમીર” તરીકે તેણે ગાળ્યો હતો.

પોતાના શાસનકાળના અંતિમ સમયે તે પ્રજાજનોમાં અગ્રિય થઇ પડ્યો હતો, એને એશઆરામમાં પડી ગયેલો હોવાથી રાજકર્મચારી તરીકેની તેની લુધ્ધિ મંદ પડવા લાગી હતી. અગાઉ હમદાનીઓને હાર આપવામાં જે પરાક્રમ કાફૂરે દેખાડ્યું હતું, એને ક્ષતિગીઓને મિસર પર ચઢાઇ સહ આવવામાંથી રોકવા માટે જે સફળતાભરી લુધ્ધિ તેણે દેખાડી હતી, તેવી કુશળતા તે પાછળના ક્રમાનામાં દેખાડી શક્યો નહિ. તેનો પ્રભાવ દિવસે દિવસે ઘટતો જતો હતો. જ્યારે બીજા બાબુ શામમાં કરમતીઓ બળવાન થવા લાગ્યા. મક્કા જતા મિસરી યાત્રાળુઓના કાફિલા તેઓ લૂંટી લેતા હતા. કાફૂરે તેઓને કંઇ શિક્ષા કરી નહિ. નુબિયાવાસીઓ પણ મિસરની દક્ષિણે આવેલા મુલ્કોમાં ભારે લૂંટકાદ કરતા હતા; તેઓને પણ કાફૂર અટકાવી શકતો નહિ.

મિસરમાં અંધાધુધી

આ સમય ફરમિયાન નામક નદીમાં પુર ન આવવાથી મિસરમાં દુકાળ પડ્યો. પ્રજા અતિશય પીડાવા લાગી. શામમાં કરમતીઓની લૂંટકાદ અને ખુનામરડી વધતી ગઇ. કરમતીઓની ઉપદ્રવને શમાવવા ગયેલા તુર્કી અને યુનાની સૈન્યને પગાર ખરાબ ન મળતાં તેઓમાં પણ અસંતોષ ફેલાયો. આવી પરિસ્થિતિ ફરમ્યાન દિનરી સન ૩૫૬ના જમાદીપુલ અન્વયમાં કાફૂર મૃત્યુ પામ્યો.

કાફૂરના મરણ પછી મિસરમાં અંધાધુધી વધી ગઇ. નવા અમીરની નિમજ્જક માટે ફરખાર ભરવામાં આવ્યો પણ તેનું કંઇ પરિણામ આવ્યું નહિ. ઇબ્સીદ મુદગમદ બિન તુગ્જના એક પૌત્ર અબુલ ફવારિસ અહેમદની પસંદગી કરવામાં આવી, પરંતુ રાજકારણનાર તો કાફૂરના સમયના વડા વઝીર ઇબ્રુલ કુરાતની સત્તામાં રહ્યો, એવામાં કરમતીઓના હાથમાંથી છૂટીને ફુસેન બિન અબ્દુલ્લાહ બિન તુગ્જ મિસર આગેા. તુર્કી લશ્કરે તેનો સત્કાર કરી પોતાના વડા જનરલ તરીકે તેને સ્વીકાર્યો, તરતજ તેણે વડા વઝીર ઇબ્રુલ કુરાતને કેદ કરી તેની પાસેથી નાણાંની એક મોટી રકમ કઢાવી. તે પછી તે શામ તરફ પાછો આવ્યો ગયો.

મિસરી પ્રજા હ. ઇમામની સહાય માંગે છે

લશ્કરીઓના પગાર ચઢી ગયેલા હોવાથી તેઓ ખૂલ્લો બળવો કરવા તૈયાર હતા. તેઓને કાશુમાં રાખી રોકે તેવી કોઇ વ્યક્તિ મિસરમાં નહોતી. આવી અવ્યવસ્થામાં દુકાળ અને મરડોના ત્રાસ ફેલાયા લાગ્યો. જેથી મિસરની વણી જ કંદંગી સ્થિતિ થઇ, આ કટોકટીમાંથી ઉગારનાર મિસરમાં કોઇ નહોતું. અંતે દુઃખથી વ્યથિત બનેલી પ્રજાએ બની ક્ષતિગીઓને ડેશની દુર્દશા ટાળવા અને મિસરના રાજકારણનારની લગામ હાથમાં લેવા માટેનું આમંત્રણ આપ્યું, પરંતુ કેટલાક સતાલોભી તાયફાવાળાઓ અને સગીર રાજા અબુલ ફવારીસના નામે લાભ લેવા ઇચ્છતા તેના પક્ષકારોનો સામનો થવાના સ્વભાવિક રીતે સંભવો હોવાથી ચઢાઇ સહ જવા પહેલાં તે માટેની તૈયારી કરવામાં હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. મરગુલ થયા. સૈન્ય સરળતાથી કૂચ કરી રોકે ને માટે મહેદિયાથી છેક મિસર સુધીના માર્ગમાં ઠેર ઠેર કૂવા ખોદાવ્યા, પડાવ નાંખવા માટે નિયમિત અંતરે મંજિલો કાયમ કરવામાં આવી અને શસ્ત્રાશસ્ત્ર તૈયાર કરવાનો હુકમ બહાર પાડવામાં આવ્યો અને પોતાના માનિતા અબુલ હસન જોહરને વડા સેનાપતિ (કમાન્ડર-ઇન-ચીફ) મુકરર કર્યા.

મહાન વિજેતા ગાઝી જોહર

મિસરવિજેતા તરીકે ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ જોહરનો જન્મ ઇટાલિયન રાજ્યના સીસીલીમાં થયો હતો, જેને અરબ પ્રજા 'સહિયા'ના નામે ઓળખે છે. એમનું '૫૩' નામ અબુલ હસન જોહર

મિત્ર અબ્દુલ્લાહ છે. એમનાં પિતા બાઇએ-ટાઇન સામ્રાજ્યના યુનાની કામના એક માન્યવર પ્રમખન હતા, અને સામાન્ય રીતે “યુનાની કાતિબ” તરીકે મશહૂર હતા. પિતાના ઉચ્ચ સંસ્કારની જોડે, પરંતુ અસર પડી હતી. સંજોગવશાત ગાંધી જોડેનું મુલાકાતોનાં ટોળાં સાથે કચરવાનમાં આવવાનું મતા, હજરત મમામ મોએઝ અની નજદીકી પ્રાપ્ત થઈ. પાછળથી પોતાના મુંઝર આરિખ અને વહાદારીભરી ખિદમતના પ્રતાપે પ્રગતિ કરતા રહીને બની કાતિબી રીતના વડા સેનાપતિ (કમાન્ડર-ઇન-ચીફ)નો ઓળખો તેઓ પ્રાપ્ત કરી શક્યા હતા.

“રવઝતુરસશ” નામના હારસી ઇતિહાસમંથનું કથન છે કે હ. મમામ આપના પ્રિય જોડેને જાગી પકવિ બનાવત કરી એક મોટા રોગ સહિત ગમરિખી બાકસાના મસાકા ગણી રવાના થયાં. તેઓ એ પ્રદેશ પર નિજન મેળવના અંતરે મુખી પહોંચ્યા ગયા કે એટમાનીક મહાસામરના બંદરે અને આવેદાન ! ટાપુઓ સુધી હ. મમામની આજ્ઞા ફેલાવી અને સમુદ્રની મશહૂર માછલીના શિકાર કરી, તેનું પેટ ચીરી ગળીમતના માલ સાથે હ. મમામને ચરણે ધરવા મોકલી. આ બેટ મોકલવામાં એવો ગર્ભિન મસારો કરવામાં આવ્યો હતો કે માછલીના પેટ પ્રમાણે આ તરફનો પ્રદેશ ચીરીને તેમાં મૂલી જતા રાર કરવામાં આવ્યો છે, આથી હજરત મમામ મોએઝ અ.એ આ છતો મેળવવા માટે તેમને આશિર્વાદો મોકલ્યા.

હજરત હસન અ.ના વંશધરોને મમામના ઉપદેશ

નિજન મેળવના રીતે હજરત હસન એનાં બની મદીસી વંશજના પોતપોત ફેઝમાં ગાંધી જોડે આવી પહોંચ્યા, જ્યાં જાને બકર અને ઇન્ને વાસિલ નામના બે શખ્સો જેઓ “મમામત” નો દાવો કરતા હતા તેઓની સાથે સિન્નિલમોસાના શીરનેર બનેલા શાહઝાદાઓને કેદ કરી હ. મમામની હુજુરમાં મોકલવામાં આવ્યા. હ. મમામે એ કેદીઓ ઉપર કૃપા કરી માન સહિત રાજસભામાં તેમને બેઠક આપીને કહ્યું : “હે ઇબ્રીસ બિન હસન બિન અલી ઇન્ને અલુ તાલીબ અ.ના વંશજ તમારું અને અમારું ખાનદાન માન અને પ્રતિષ્ઠામાં અળગું નથી, પરંતુ એટલું યાદ રાખજો કે શારીરિક વંશની તાબેદારી ધર્મી મનુષ્યો માટે વ્યર્થ છે. એ માટે હજરત તુહ નખીનું દ્રષ્ટાંત મોખુદ છે. “ઉલિલ અમ્ર”ની તાબેદારી માટે ઇસ્લામમાં કહેવામાં આવ્યું નહોત અને ઝુરીયત અનુસાર “મમામત” મળી નહોત, તો તમેને સમજવવાની જરૂર નહોત; પરંતુ મમામતની એ મસનદ ઉપર અમારો હક વાજીબ છે. એ સખ્સે અમારી મમામતના રીકારથી “અલ્લાહ” અને “ઝીલ ફરખા”ની બનાવત થઈ શકે છે, માટે તમારો ખોટો દાવો છોડી દઇ ખલકતને ખોટો માર્ગે જતી ગયાવો ! નમેને દવે પછી ખરી વસ્તુઓ જાણવા માટે વિચાર કરવા છોડી મૂકવામાં આવે છે.” આ પ્રમાણે શીખામણ આપી એ લોકોને જીવતદાન આપી છોડી મૂકવામાં આવ્યા.

કાતિમી દરિયાઈ કાફલાના પરાક્રમે

હિજરી સન ૩૪૪માં રખેનના ઉમ્મી ખલીફ નાસિરે એક મોટું વેપારી બારકસ તૈયાર કરાવ્યું. આટલું જંગી જહાજ કોઇપણ રાજ્યે એ યુગમાં બનાવ્યું નહોતું એ બારકસ ધંધાર્થે બદરે રમ-બૂમખ સમુદ્રના કડિના સહેરોમાં મોકલવામાં આવ્યું. માર્ગમાં એક અન્ય વહાણ એ બારકસને મળ્યું. જેમાં સકલિયાના ગવર્નરનો કાસિદ રાજ્યના અગત્યના કામજો લઇ હજરત મમામ મોએઝ અની હુજુરમાં જઈ રહ્યો હતો. તેનો સંબોધ માલ અસખાજ લૂંટી ઉમ્મી બારકસ જતું રહ્યું. આ સમાચાર મળતા હજરત મમામ મોએઝ અને ઘણે બેદ થયા,

અને નાસિર ઉમ્મીનો ગર્વ ઉતારવા એક જંગી કાફલો તૈયાર કરાવી સહિયાના ગવર્નર દસન બિન બલી હજીના વડપેળ હોળ રૂપેન ઉપર કુમલો લઇ જવા રવાના કર્યો. મજકુર કાફલાએ માયરાના બંદરમાં પૂરી જઈને ત્યાંના સખળા ઉમ્મી પારકસોનો નાશ કર્યો અને કાતિમીઓના ગોગરિયા લાંટી જનાર અને સિંહદીયાથી માલ અરબાબ લઇ પાછા ફરતા પારકસને પકડી લીધો આવી રીતે કાતિમી કાફલો મોટી રહેલ સંવિત પાછો ફર્યો.

કાતિમીઓના આ શાનદાર વિજયથી નાસિર ખુદ રોષે બરાબો અને બની કાતિમીઓ પાસેથી તેનો બદલો લેવા દિજરી સન ૩૪૫ માં ૭૦ લડાયક પારકસોનો એક કાફલો પોતાના નીકા સેનાપતિ-અમીરજી બદર આલિબ સાથે રવાના કર્યો, તેણે બની કાતિમીઓના મુઠામાં ભૂંટકાદ કરી. આવી રીતે બની કાતિમીઓ અને ઉમ્મીઓ વચ્ચે વખતોવખત લડાઇઓ થતી રહેતી હતી.

કાતિમીઓએ સર કરેલું મોરકડો

મધરિખના દેશોમાં ઉમ્મીઓનો બુલમ વધી પડતા હજરત ઇમામ મોએઝ અ. ના હુકમથી બની કાતિમી સિપેહસાહાર ગાઝી જોદરે તેનો ગર્વ ઉતારવા ફર્ય કરી અને "સન્દાજ" ના એક સરદાર બિલકિન ઇબને ત્રીરી સાથે જોડાઇ જઈને સુધ્ધ માટેની તૈયારી કરી. આ એકત્ર થયેલા લશ્કરે ઉમ્મી સત્તા હેઠળના મુલ્કો હાસ અને સિન્જિલમાસા તરફ આગળ વધી તે સર કર્યા. તક સાધી રૂપેનનો ઉમ્મીઓ બળવો કરે તો તેને પૂર્ણ વળવા પશ્ચિમ બણી ફર્ય કરી છેક સમુદ્રના કાફા સુધીનો સધજો મધરિખ પ્રદેશ છૂટી લીધો. બની કાતિમીઓ પ્રત્યેની કુરમનાવટના કારણે રૂપેનના ઉમ્મીઓનું બળ ધણુંજ નબળું પડી ગયું હતું એ રાજસતાનો પ્રાણપાતક અંત અંતે ખિસ્તી કારરીલ વંશીના હાથે આવ્યો અને તેથી મુસ્લિમ બળને એક મોટો ફટકો પડવા પામ્યો હતો.

એટલાન્ટિકના મુલ્કો પર ફરકતો કાતિમી ઝંડો

મધરિખ (આફ્રિકા) નો મુલ્ક ઉમ્મી અસરથી મુકત કરી ગાઝી જોદરે એ પ્રદેશમાં શાંતિ રચાવી. આ સમય દરમ્યાન બની કાતિમીઓ વિરુદ્ધ જઇ ચાલ્યા બિન મુદ્દમદ પકરનીએ ઉમ્મીઓની ખુલ્લી તરફેણ કરી અને ગવર્નર તરફેણ પોતાના તાબાના શહેરોમાં બની ઉમ્મીઓનો ખુબો પગથો. એનો સમાચાર ગાઝી જોદરને મળતા "મધરિખલ અવસત" માં પહોંચી જઇ ઉમ્મી ગવર્નરનો વધ કરી દિજરી સન ૩૪૮ માં એટલાન્ટિક મદાસાગરના કિનારા સુધીના સખળા દેશો છૂટી લઇ, બધા ઉમ્મી ગવર્નરોને હાંકી કાઢ્યા અને એ રીતે બની કાતિમી ઝંડો એટલાન્ટિક સમુદ્રના આખા કિનારા ઉપર ફરકતો ફરવામાં આવ્યો.

રમીઓ ઉપર મુસ્લિમોનો વિજય

રૂપેનના ઉમ્મી ખલીફ હકમ બિન હિશમે પોતાની રૈયતના ફેટલાક લોકોને સિંકદ્રિયા ખાતે દેશપાર કર્યા હતા. આ દેશપાર થયેલા સખ્શોએ દિજરી સન ૨૧૦ માં પોતાના સરદાર અબુ હફસ બિન ઉમર સોએબ બસોલીની સરદારી તળે કીટનો ટાપુ રમીઓ પાસેથી સર કર્યો હતો. દિજરી સન ૩૫૦ સુધી અબુ હબસ વંશ કીટમાં રાજ્ય કરતો રહ્યો; તે પછી દિજરી સન ૩૫૧ માં રમીઓનું એક જંગી લશ્કર એ ટાપુ ઉપર હલ્લો કરવા ચડી આવ્યું. રમીઓનો મુકાબલો કરવા પૂરતી શક્તિ ન હોવાથી મદદ મેળવવા કીટશનના રાજ્યતાએ, હજરત ઇમામ મોએઝ અ. ને વિનંતી કરી. આથી હ. ઇમામે તેઓની કમુકે લશ્કર મોકલ્યું અને કીટશની

રાજ સાથે મળી જઈને આ બંને સરકારે રમીઓ સાથે યુધ્ધ કર્યું. જેમાં મુસ્લિમોનો વિજય થયો અને રમના ખિસ્તી લડવૈયાઓને મોટી સંખ્યામાં કેદ તરીકે પકડવામાં આવ્યા.

ફાતિમી પ્રતાપે સકલિયાનું ગૌરવ

યોગ્ય સમય પછી બની ફાતિમી રૌન્ય વિદ્રાવ થતા રમીઓ ફરી પાછા ચઢી આવ્યા અને તેઓએ કીટશ સર કરી લીધું. આ વેળા કીટશના મુસ્લિમોએ અન્ય દિશાઓથી એનો બદલો મેળવી લીધો. સકલિયાના જે સમજા કિલ્લાઓ રમીઓના કબજામાં હતા તે સર્વે દિવસ સુધી રમીઓના કબજામાં રહેવા લાગ્યા અને રમીઓની એ એટ પરની સત્તા જરૂરથી ઉપેક્ષા નાખી અને બની ફાતિમીઓના વડપણ હેઠળ હસન ખિન અલી કલ્બીના વંશજોએ એક સદીથી વધારે મુદત સુધી ત્યાં રાજ્ય કર્યું. કલ્બી અમીરોની સત્તા તળે સકલિયા ઉન્નતિની ટોચે આગળ વધતું રહ્યું અને વિદ્યા ઉન્નતરનો ચોમેર પ્રચાર થયો. બગદાદ અને કાઝોવાની યુનિવર્સિટીઓની તુલનામાં પાલમોની બેઠક વિદ્યાગીઠ જરાંગ ઉતરતી નહોતી. રાજ્યની સુવ્યવસ્થાથી પ્રભુની આબાદી અને શાનદમ્બિના સાધનો વધી ગયા. બની ફાતિમીઓની સરપરરતીના પ્રતાપે સકલિયાને આ ગૌરવ પ્રાપ્ત થયું હતું.

મરાઠીમાંથી મુસ્લિમોને લોપી કલાડવા રમના ખિસ્તી બાદશાહ મોન્ડેટ્ટાધનની સહાયતા લઈ ખિસ્તીઓના વડા હમયુન પોપ સુહન્ના દસમાએ લશ્કર એકઠું કરી ચઢાઈ કરી, પરંતુ તે પોતાના એ પ્રયત્નમાં ફળીભૂત થયો નહિ; તેની નિષ્ફળતા ખાસ કરી બની ફાતિમી લડવૈયાઓની વીરતા અને ફાતિમી સરદારોની કુશળતાને આભારી હતી.

૬. ઇમામ મોએઝ અ. નો પ્રભાવ-‘કરકયુ ઓરડર’

ઇતિહાસકાર રોન્લી લેન-પુલ લખે છે કે ગાંઝી જોહરે મધરિબ (આફ્રિકા) માં જે રહેલા મેગવી તે ખરી રીતે હજરત ઇમામ મોએઝ અ. ની રાજકીય જીટજાટ અને અંગત લાગવમને આભારી લેખાય, બની ફાતિમીઓની કહેવાતી ‘ઇલ્લાહી’ માન્યતા કદર વિરોધી મુસ્લિમો અને રોમેથી એ ઇમાનામાં ખુદ પાટનગર કબરવાન ખદખદી રહ્યું હતું. કોઇપણ પ્રકારે બહાનું કાઢી રાજ્ય સામે બળવો કરવા તેઓ રાત દિવસ તક જોતા બેઠા હતા, પરંતુ હજરત ઇમામ મોએઝ અ. એ વિષયમાં પૂરા સાવધ હતા. ટંટા હિસાદમાં દંભેશના પાવરધા એવા આ મુસ્લિમોને કોઇપણ પ્રસંગ નહિ આપવા માટે કેટલાક ઉપાય લેવામાં આવ્યા હતા અને સમય અનુસાર ‘કરકયુ ઓરડર’-રાત્રી ફરમાનનો અમલ શરૂ કરવામાં આવ્યો. સૂર્ય આચમતી વખતે દરેક શેરીમાં બુગલ ફુંકી લોકોને ચેતવણી આપવામાં આવતી હતી અને તેને અનુસરી સઘળા લોકો પોતાના ઘરોમાં જતા રહેતા હતા. આ દુકમનો ભંગ કરનાર મોતને શરણે થતો હતો. બળવાખોરો શાંતિ ભળવતા હતા, ત્યાં સુધી તેમની જોડે ન્યાયસર ચર્ચન કરવામાં આવતું હતું. કરકયુ ઓરડરની આ પ્રથા આજે પણ દેશોએ અપનાવી છે.

શેખોનું ડેપ્યુટેશન-૬. ઇમામની મુલાકાતથી મળેલી નવી પ્રેરણા

ઇતિહાસકાર મિકેડી દશવિ છે કે, આ અશાંતિના સમય દરમ્યાન શેખોનું એક ડેપ્યુટેશન હજરત ઇમામ મોએઝ અ. ની મુલાકાતે આવ્યું હતું. ૬. ઇમામે આ વખતે તદ્દન સાદો ચેપાક ધારણ કર્યો હતો અને ડેપ્યુટેશન સાથે જે ઓરડામાં મુલાકાત થઈ તેમાં પુસ્તકો સિવાય અન્ય કોઈ પ્રકારની

ભવદાદાર સામગ્રીનું નામ નિશાન પણ નહોતું. હ. ઇમામ ખાનગીમાં જહોજલાલીબધુ' જીવન ગાળે છે, એવો શેખોને ખ્યાલ હતો; પરંતુ આ સાદગી જોઈને તેમના વિચારમાં પરિવર્તન થયું. આ મુલાકાત પ્રસંગે થયેલી વાતચીત દરમ્યાન હ. ઇમામે જણાવ્યું કે, "હું એકલો હોઉં છું ત્યારે કેવા કાર્યમાં મરગુલ રહું છું તે તમે જોઈ શકો છો, પૂર્વ અને પશ્ચિમના મુલોમાથી જે પત્રો આવે છે, તે હું જાતે વાંચું છું અને તેના જવાબો પણ મારા હાથે જ લખું છું. દુનિયાની સઘળી મોજમજલથી હું પર છું અને ફક્ત તમારી જાંદગીની સલામતી, તમારી આલમોલાદની આખાદી અને તમારા દુશ્મનોના પરાજય માટે હું નિરંતર પ્રયત્ન કરું છું. હું તમોને ફરમાવું છું કે, એક પુરુષ માટે એક પત્ની પૂરતી છે. તેનું, તમો ભરણપોષણ કરશો તો ખુદાએ જેમ આપણને મધરિબમાં વિજય આપ્યો છે, તેમ મધરિકમાં પણ આપણે વિજય થશે." ઉપદેશને નવીન પ્રેરણા મળી અને તે નવીન વિચારથી પ્રભાવિત થયું.

ગાંઝી જોહર મિસરના માર્ગે

આપણે આગળ જોઈ ગયા છીએ કે મિસરના અમીર કાપુરે 'બની હાતિમીઓનું' વડપણ સ્વીકાર્યું હતું અને તે પછી તેનું મરજુ થતાં મિસરમાં અધેર વ્યાપી રહ્યું હતું; પરિણામે બધી કપરી સ્થિતિ થઈ પડતાં હઝરત ઇમામ મોએઝ અને મિસર-આવવાનું મિસરી પ્રજાએ આમંત્રણ આપ્યું હતું. એ દરમ્યાન હ. ઇમામના જનરલ જોહર, ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે મધરિબના આખાથે પ્રદેશમાં બની હાતિમીઓને ઝડપે ફરકતો કરી મહેલિયા પાછા ફરતાં મિસર પર કબ્જા કરવાનો તેમને હુકમ મળ્યો. મિસરના રાજપ્રકરણમાં લાંબી મુદત સુધી અગત્યનો ભાગ લેજવનાર યાકુબ બિન કિલીસને પણ આ યડાઈમાં ગાંઝી જોહરની સાથે મોકલવામાં આવ્યો.

દિજરી સન ૭૫૮ના રખીઉલ આબિરની તા. ૧૪મીના ગાંઝી જોહરે મિસર બધી પ્રવાણ કર્યું એક લાખ બદાહુર અરવારો તેમની સાથે હતા. રાજ્ય તરફથી એક હજાર અને બસો પેટીઓ નગદ નાણાંની આપવામાં આવી હતી. જોઝ નામના હ. ઇમામના એક સાચા આસકે એક લાખ અશ શી અને બાવીસ હજાર દિરહમો ચઢાવના શુભ પ્રસંગે ગાંઝી જોહરના લગાડના ધનભંડારમાં વધારો કરવા હ. ઇમામને અર્પણ કર્યાં.

બની હાતિમીઓના સમયને ખાસ ઇતિહાસકાર મિકેઝીના આધારે મી. લેન-યુલ લખે છે કે એ કરોડ ચાલીસ લાખ સોનાની દીનાર મિસરની ચઢાઈ પ્રસંગે છૂટે હાથે અક્લિસ આપવામાં આવી હતી. એક લાખ શરતો સન્નિજત અથસેના તથા પુલકળ પાવલગની સરદારી આપી હઝરત ઇમામે જનરલ જોહરને મિસરબધી રવાના કર્યો. એક હજાર ઉંટે તથા વાટ ખર્ચના નાણાં અને સરસામાન ઉપાડવા અસંખ્ય ભારખરદારી ઘોડાઓ પણ તેમના સાથે હતા.

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ગાંઝી જોહરને વિદાય આપવા પોતાના દરબારીઓ સહિત પધાર્યા ત્યારે ગાંઝી જોહર હ. ઇમામના ચરણોમાં પોતાનું માથું નમાવી આશા મળવાની ઇન્તેઝારીમાં ઊભા હતા. હ. ઇમામ ઘોડા પર અરવાર હતા. આપે ગાંઝી જોહરને કેટલીક બલા-મણો કર્યા બાદ આપના ચારે શાહઝાદા હ. અબ્દુલ્લાહ, હ. નિઝાર, હ. તમીમ અને હ. ઓઝીલને ઘોડા પરથી હેઠા ઉતરી ગાંઝી જોહરને વિદાય આપવાની આશા કરી. એ જોઈને રાજ્યના સઘળા ઉચ્ચ દરજ્જાના સત્તાધારીઓ અને ઉમરાવો પણ પોતાના અશ્વો પરથી ઉતરી પડ્યા અને શાહઝાદા સાથે સંધળાઓએ ગાંઝી જોહરને વિદાયગીરીની સલામી આપી. પોતાના આકા હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.ના ફરત મુબારકને અંખત કર્યું. હ. ઇમામે પ્રસન્ન થઈ તેમને કૃત્ય કરવા

આણા આપતાં, તુરત વિદાયના બુમલો ફૂંકવા માંડ્યા અને સઘળાઓનાં વિજયનાદોથી વાતાવરણ ગરજી ઊઠ્યું. ગાંઝી જોહર પોતાના લશ્કરને લઈ ખુશાલીના પોકારો સાથે માર્ગ કાપવા લાગ્યા.

ગાંઝી જોહર સમક્ષ મિસરી ડેપુટેશન

હજરત ઇમામ મોએઝ અ.એ વિદાય આપતી વખતે સજેલા વસ્ત્રાલંકાર અને બખતર વિગેરે ગાંઝી જોહરને એ શુભ પ્રસંગની વાદ તરીકે બેટ મોકલાવ્યા અને ગાંઝી જોહરના સત્કાર માટે અને વશાદારીની બચત કરવા માટે, માર્ગમાં આવતા મુલ્કોનાં સઘળા ગવર્નરોને કાસિદો મારફતે હદી મોકલાવ્યું. પરંતુ ગરકાના ગવર્નર અફલાએ મોટાભાના વિચારોથી પ્રેરાઈને હજરત ઇમામનાં સંદેશાની બિસ્ફુલ પરવા કરી નહિ અને ગાંઝી જોહરને એક લાખ દીનારના બદલામાં ફાસલાવીને બચત માટે અખાલા કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી. પરંતુ ગાંઝી જોહરના પવિત્ર વિચારો અને ગવર્નરના ગંદા વિચારોમાં મોટો તફાવત હતો. ગાંઝી જોહર તેની યુક્તિમાં ફસાયા નહિ. પરંતુ ગવર્નર અફલાને બચત અને તાબેદારી સ્વીકારવી પડી.

લશ્કર સહિત આગળ વધતા એલેકઝાન્ડ્રિયા પર ગાંઝી જોહરે ચઢાઈ કરી. અંતે ઉદાર શરતોના પરિણામે એ નગર શરણ આવી ગયું. આ પ્રમાણે હ. ઇમામનું સૈન્ય વિજયકાંઠા વંગોડતું આગળ વધી રહ્યું હતું, તેના સમાચારથી “પુરતાત”ના ગવર્નર અને અમલદારો એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે પ્રજાજનોના જનમાલની સલામતીની શરતે, વઝીર ઇબ્રુલ પુરાતે સુલેહ માટે ગાંઝી જોહરને પત્ર લખવો અને આ પત્ર કાલિમી વંશના માનનીય અમીર અબુ જહર મુસ્લિમ બિન ઉબૈદુલ્લાહની આગેવાની હેઠળ એક ડેપુટેશનના આધારમાં જઈ દાથોદાથ આપી પ્રજાની ઇચ્છાનો ખુશરો કરવો. આ આગળ વઝીર ઇબ્રુલ પુરાતે કબૂલ રાખી.

લિજરી સન ૩૫૮ના રજબની ૧૮મી તારીખે અમીર અબુ જહર મુસ્લિમ બિન ઉબૈદુલ્લાહનાં વડપણ હેઠળ નામાંકિત નરોનું એક ડેપુટેશન મિસરી રવાના થયું અને તેણે “તારણુ” નામના ગામમાં ગાંઝી જોહરની મુલાકાત લીધી. ડેપુટેશને વિસ્તારપૂર્વક પોતાનું નિવેદન તેમની સમક્ષ રજૂ કર્યું. ગાંઝી જોહરે શરતો નક્કી કરી કરારનામું લખી આપ્યું, જે કરારનામું લઈ ડેપુટેશન “પુરતાત” ખાતે પાછું ફર્યું.

કરારનામાનો ભંગ—ઇખ્શીદીઓનો બળવો

મિસરનો વઝીર ઇબ્રુલ પુરાત પ્રજાજનો સહિત ડેપુટેશનનો સત્કાર કરવા શહેર બહાર આવ્યો. ત્યાં આગળ પેલું કરારનામું વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું અને લોકોની જનમાલની સલામતીની મજૂરીવાળા ગાંઝી જોહરના પત્રો તેને સોંપવામાં આવ્યા. તે પછી કરારનામાની શરતો વિષે હાજર રહેલાઓએ ચર્ચા ચલાવી પરંતુ કોઇપણ ચોક્કસ નિર્ણય પર આવી શકાયું નહિ. અમુક શરતોના સંબંધમાં મિસરીઓ વચ્ચે મતભેદ પડ્યો. ઇખ્શીદી અમલદારો ગાંઝી જોહરની કબૂલાતના વિરોધી હતા અને તેઓએ લડાઈ માટેની તૈયારી કરી. ‘નેહરીર અરશોઇઝાઇ’ ને સેનાપતિ બનાવી વિરોધી પક્ષે શસ્ત્રો સજી ગીઝા બણી ફગ કરી.

“પુરતાત”થી મિસરીઓ ઇખ્શીદી લશ્કર સહિત હુમલો લઈ આવે છે એવી ખબર ગાંઝી જોહરને મળતાં, તેમનો સામનો કરવા પોતાનો પડાવ ઉપાડી લીધો અને તા. ૧૧મી સાબાનના દિને ગીઝા ખાતે કાલિમી સૈન્ય આવી પહોંચ્યું. દુશ્મનના મથકનો કબજો કરવા કાલિમી સૈનિકો તૂટી પડ્યા. પહેલાજ હુમલામાં સંખ્યાબંધ ફેદીઓ પકડાયા. તેઓને કચરવાન બણી પહેરેગીરો સાથે મોકલાવી આપી, ગાંઝી જોહરે આગળ વધવા માંડ્યું.

મિસરીઓની યાચના—ખીનું ડેપુટેશન આવે છે

આગળ જતાં મિસરિયાતુરસયાદીનું નામનું માછીઓનું એક ગામ હતું. જેનો ઘાટ દુશ્મનોના નાખામાં રહ્યો. કાતિબી રોન્ને મજદૂર ઘાટ કબજે કરી લેતાં દુશ્મનોના રોન્નેના એક ભાગ ઘાટની આ પાર આવી ગાઝી જૌહરના ચરણોમાં પોતાના શસ્ત્રો મૂક્યા. પરાજિત થવા છતાં કેટલાક દુશ્મનો એ ઘાટ ઉપર પહેરેગીરે રાખી વધુ હુમલો લાવવાની તૈયારી કરી, જે જોઇ ગાઝી જૌહરે પોતાના પડા જનરલ નાહર મળેને ફલાદને ઘાટનો કબજો લેવા માટે આજ્ઞા કરતાં કહે :— “પાદ રાખો કે, તમારી ગેવાની હજરત મમામ મોએઝ અ.ને જે દિવસ માટે જરૂરત હતી, તે આજનો દિવસ છે!” નાહરે ઘાટ પાર કરી જવાની તૈયારી કરી એટલામાં ખુદ જનરલ જૌહરે પોતાનો સિંધળો પોશાક શરીરથી દૂર કરી ઘાટમાંથી પેલે પાર જવાનું શરૂ કર્યું અને તેમની પાછળ રૈનિકે પશુ પળવારમાં આવી પહોંચ્યા, જ્યાં ઇખ્શાદીઓ અને તેમના પક્ષકારો પર હુમલો કરી દુશ્મનોને કેદ પકડ્યા. રાત્રીનો એ સમય હોવાથી કેટલાકો ઘાટ પરથી નાસી છટકા અને શહેરમાં જઈ પરામાં ભરાઇ બેઠા. પોતાના લશ્કરની કોઈડી રિયતિ જોઇ શહેરના લોકોને ભય લાગ્યો માંડ્યો, અને એક ડેપુટેશન લઇ જઈ ગાઝી જૌહરની દરી ક્ષમા માંગવા અને વિનંતી પત્ર લખી તેમના પાસે લઇ જવા અથુ નાહરને તેઓએ અરજ કરી, જે તેણે કબુલ કરી. એક અરજ તૈયાર કરી કાતિબી સેનાપતિને પહોંચાડવામાં આવી. જનરલ જૌહરે પ્રજાજનોની વિનંતિ સ્વીકારી શહેરમાં લૂંટ કે અત્યાચાર કરવાની સખ્ત મનાઇ કરનારો હુકમ બહાર પાડ્યો, જેથી નગરજનોને શાંતિ મળી અને જામરો ખૂલતાં શહેરનો નિયમસરનો કારોબાર ફરી ચાલુ થઇ ગયો.

ગાઝી જૌહરેના હુકમને અનુસરી દેશના આગેવાનો, સત્તાધારીઓ, અમીરો અને ધનાઢ્યોનું એક ડેપુટેશન ગીઝા ખાતે ગયું અને તેણે તેમને શહેરનો રોન્ને સાથે કબજો લેવા માટે પધારવાની વિનંતિ કરી. આ ડેપુટેશનમાં હાજર રહેલાઓમાં વઝીર મન્નુલ કુરાત અને એલચી અથુ નાહર સિવાય સધળા ઘોડા પરથી ઉતરીને પ્યાદા ચાલવા લાગ્યા. ગાઝી જૌહરની ડાબી બાજુએ મન્નુલ કુરાત અને જમણી બાજુએ એલચી અથુ નાહર કૂચ કરવા અગાઉ ઊભા રહ્યા અને એવી રીતે સલામીની ક્રિયા પૂર્ણ થયા બાદ સધળા પ્રતિનિધિઓ પ્રથમ શહેર બહી વિદાય થયા અને વિજયી કાતિબી રોન્ને પોતાના શસ્ત્રો સહિત સાંજે ચાર વાગે હિજરી સન ૩૫૮ના શાબાન માસની ૧૭મી તારીખે મિસરમાં દોખલ થયું, જે વેળા પ્રજાજનોએ તેઓને બંધ આવકાર આપ્યો. ગાઝી જૌહરે આ અવસરે પોતાના શરીરે ઝરિયાનથી ભરપૂર વસ્ત્રો પોતાના ઓધાના ચિન્હ રૂપે પરિધાન કર્યા હતા અને ઘોળા રંગના એક પાણીદાર અશ્વ ઉપર સવાર થયેલા હતા.

અણુધારેલો હલો—અથુ યુસુફનો પરાજય

ઇખ્શાદીઓના મળતીયા અને કાતિબીઓ સાંધેની સંધીની વિરુધ્ધતા કરનારા કેતામા કબીલાના કેટલાક અરબો શહેર બહાર ખીણોમાં ભરાઇ બેઠા હતા. કાતિબી લશ્કરે શહેરની ચોત. રૂક ફરીને મેદાન બહી આવ્યું, ત્યારે ચેતવણી આપ્યા વિના તેઓએ હુમલો કર્યો. આ અણુધારેલી ઘટનાથી કાતિબી રોન્ને સાવધ બનીને ભરાઇ બેઠેલા દમલખાનેને કુનેદથી ઘેરી ધીમે ધીમે આગળ વધતાં બાથે બાથ આવી ગયા. આ હાથોહાથની લડાઈમાં દુશ્મનોની મોટી ખુવારી થઇ અને તેમના સરદાર અથુ યુસુફને પકડી ગાઝી જૌહર પાસે લઇ જવામાં આવ્યો. ગાઝી જૌહર સામે તુમાખી. ભરી વર્તણૂક દાખવતા અથુ યુસુફે કહ્યું : “તું એમ નહિં સમજતો કે, હવે મિસર તારા તાબામાં આવી ગયું છે, હું છવતો છું ત્યાંસુધી તું આ ભૂમિનો ધણી થઇ શકે એવી તારી તાકાત નથી!”

આ સખ્તો સાબળી રાધે નહિ બસતાં માઝી જોહરે તેની સાથે મ્હોં મલકાવ્યું અને અણુ પુસુરને ઊઠી દેવાનો કુકમ કર્યો. તે પછી તેઓએ અણુ પુસુર બણી એક તિન દ્રષ્ટિ દેંકતા કહ્યું: "ભા, તું હવે છૂટો છે અને તારી આશા પૂરી કરી લે તું બંદીવાન રિયતિમાં કાંઈ કરી શક્યો નહિ, હવે તને કહેવાનું કારણ નહિ રહે!"

માઝી જોહરના આ વીરતાભર્યા વચનો સાબળી તેમની ઉદારતા પર દિશા થઈ વીર માઝીના ચરણોમાં અણુ પુસુર મુકી પડ્યો. તે પછી સખળા કતામાના કળીલાવાળાઓ પણ તેની સાથે જોડાયા.

વિજયી ફાતિમી સેના—નવું શહેર વસે છે

મિસરમાં પ્રવેશ કરવાની સાંજના "પુસ્તાત" શહેર બહાર ફાતિમી રીન્ધે ડાવણી નાંખી. ડાવણીની હદમાં માઝી જોહરે ખારસો વાર જમીન ઉપર નિશાની કરી જુદી પાડી. ત્યાં આગળ એક નવું શાહી શહેર-દારૂલ ખિલાફત વસાવી તેમાં હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.નૉ શાહી મહેલ બંધાવવાનો પ્લાન તૈયાર કરાવી હ. ઇમામની હુકમમાં રવાના કર્યો. જેને હઝરત ઇમામ તરફથી બદલી મળી મુયા પછી માઝી જોહરે નવું નગર વસાવવાની યોજના દાખ કરી. હ. ઇમામના મહેલનો પાયો નાંખવાનું કામ શરૂ કરવા પહેલાં આખા પ્લાનના વિસ્તારમાં મજૂરોને કાદાળી સહિત ફરતા જોડવી દીધા જેથી કુકમ મળતાં એક જ વેળાએ એક સામટો ફરતો પાયો બેઠવાના કામનો આરંભ કરી શકાય. રાત્રી પહેલાં પાયો નાંખવાનું કામ આરંભાઈ મધુ અને જોતજોતામાં બંધ તૈયારીઓ ચાલુ થઈ ગઈ.

ખીજે દિવસે સવારના નગરજનો શહેરમાંથી બહાર નીકળી ફાતિમી રીન્ધની ડાવણી તરફ આવતાં તેઓની અન્યબી વચ્ચે નવા નગરના પાયા નાંખાયા જોયા. એ શહેરનું નામ "અલ-કાદિરા" રાખવામાં આવ્યું જે પાછળથી 'કેરા'ના નામે પ્રસિદ્ધ થયું અને આજેય ઇસ્લામી આલમમાં "ઉમ્મુલ દુનિયા-જગજનની" તરીકે મશહૂર છે.

આ રથાને માઝી જોહરે નવાં વસાવેલાં શહેર અને તેની અંદર પોતાના આઠા હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. અને રાજકુલ તથા શાહી રીન્ધ વિગેરે માટે કરેલી વ્યવસ્થાનો ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા છે, કારણ કે એ નવા શાહી શહેરની આબાદી થકી જ મિસરનું નામ જગમગ કરેલું છે અને ફાતિમીઓની જ્વલંત કારકીર્દીએ અમર નામના મેળવી છે.

ફાતિમી મિસરનાં નવા રંગરૂપ

મિસર-અલ-અતિક અથવા પુરાણ પુસ્તાત દિજરી સન ૨૧માં ઉલમાઓએ મિસર હતેક કર્યા પછી વસાવવામાં આવ્યું હતું. દિજરી સન ૧૩૩માં પુસ્તાતના ઇશાન ખૂણામાં "અલ અરકર" નામના પરાંનો ઉમેરો કરવામાં આવ્યો હતો. ખરી રીતે નવું શહેર ખાસ ડાવણીની વપરાશ માટે હતું. દિજરી સન ૨૫૬માં અલકિતિષ નામની એક ખીજ ડાવણીનો ઉમેરો કરવામાં આવ્યો, જેનો પાછળથી અબ્બાસી ખલીફાએ થોડેક અંશે અગ્નિથી નાશ કર્યો હતો. પુરાણ પુસ્તાતનો અગ્નિથી નાશ થયા પછી જ લોકોએ નવા શહેરમાં આવી વસવાટ કર્યો હતો અને ત્યારથી તે આબાદ થતું ગયું.

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. માટે જે રાજમહેલ બંધાવવાનો હતો, તે માટે નમરના ચોકની પૂર્વમાંની નવા શહેરને ખરેખર બે ભાગમાં વહેંચી નાંખતી જગ્યા પસંદ થઈ હતી. એ જગ્યાના એક ભાગમાં અત્યારે 'ખાન-અલ-ખલીલી' નામની વિદેશી સોદાગરોની 'સરા' તથા ખીજ ભાગમાં 'મરિનદે

હસનન" આવેલા છે. દક્ષિણ ખાજુના ખાજુ-મુલેલાથી લઇને હાલરત ઇમામ અમીએ પાછળથી બાંધેલા રાજબુવન અને આ રાજ્યમહેલ વચ્ચેના "બયનલ-હસરન" નામના યોગાન આગળથી થઇ "ખાજુલ દુલ્લ" પર્યંત એક રાજમાર્ગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો.

૬. ઇમામના મહેલની ઉત્તરમાં વડા વજીરના હાલરત મકાન હતું અને દક્ષિણે અલ-અમ. હરની જગ્યા ઇમાદતગાંઠ ચણવામાં આવી, જેનું કામ ગામી જોહરે નવા શહેરનો પાયો નાખ્યા પછી યોગાકેળ વખતમાં હાથ ધર્યું હતું, અને જે દિગ્ગરી સન ૩૬૧ના રમઝાન માસની ૭મી તારીખે પૂર્ણ થયું હતું. ગામી જોહરે ૬. ઇમામના મિસરમાં નિવાસ અર્થે બંધાવેલું આ નવું શહેર એક ઇમારતજ નહિ પણ આપના પરિવાર તથા સરકારી અમલદારો અને રસાલા માટેના મકાનોની દારમાળા હતી. જેની અંદર ત્રીસ હજાર માણસોના સમાવેશ થઇ શકતો હતો. એને ફરતી એક એનેક દરવાજવાળી જાંચી દિરાલ યોએર બાંધેલી હોવાથી અંદરના ભાગમાં રાહદારીઓની નજર પડી શકતી નહોતી. તેનો દેખાવ અદ્ભુત હતો.

લરકરીઓના રહેઠાણની વ્યવસ્થા

રાજમહેલ સાથે રોનિકા માટે પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. જે માટે જુદી જુદી બરાકા જુદા જુદા રોન્યો માટે બાંધવામાં આવી. યોગાતની પશ્ચિમ બાજુની ચાર "દારો" મા એ બરાકા હતી. જે બજવાની, અમીરી, જોહરી અને મુલેલાના નામે ઓળખાતી હતી, ફરદાખ્યાહ, મુતદખ્યાહ, અકદી અને મહમુદિખ્યાહ નામની ચાર અન્ય બરાકા એની પશ્ચિમે હતી અને આ બન્ને બરાકાની વચ્ચે નીલ નદીની નહેરતું જળ વહેતું હતું. ગામી જોહરની જુદી જુદી ટુકડીઓના અર્થવા તેમના અફસરોના નામ ઉપરથી આ નામે યોજવામાં આવ્યા હતા. રાજ્યના સિપેહસાલારના રહેઠાણ માટેની વ્યવસ્થા રાજ્યજારની પૂર્વ દિશામાં કરેલી હતી અને એજ તરફ યુનાની લરકર માટેની બરાકા હતી. જ્યારે દક્ષિણ તરફ દેલમીઓ અને ટુકડાં રોન્યની છાવણી હતી, જેના ઇમાન ખુશામાં ઉજુર નામના રીદી કેપ્ટનના નામે ઓળખાતી એક બરાકા અને તેની પશ્ચિમે બકિયાહ નામની બીજી છાવણી હતી. એ ઉપરાંત રાજમહેલની દિવાલની બહાર બીજી નાની મોટી લરકરી ટુકડીઓની "કુમ્પો" હતી.

ગામી જોહરે બંધાવેલા શાહી શહેર અલ-કાદિરાના વિસ્તાર વર્ણનમાં મિસરના પુરાતત્વ ખાતાના અમલદાર અલી પાશા મુબારકના આધારે મોફેસર ૩૫૨૫. એસ માર્ગેલીઅથ લખે છે કે શહેરની દરેક બાજુએથી લગભગ આશરે ૧૨૦૦ મીટર-ગા માઇલની હતી અને તેનું ક્ષેત્રફળ ૩૪૦ ફેદાન હતું. જેમાંથી ૭૦ ફેદાને "શરકિયાહ" રાજ્યમહેલ માટે, કવાયેક માટેની બે જગ્યા માટે ૩૫ તથા કાઝુરના બગીચામાં ૩૫ ફેદાને રોકાયેલા હતા અને બાકીના ૨૦૦ ફેદાનમાં લરકરી બરાકા હતી. ઝમાનાના વહનની જોડાએક પાછળથી મકાનો બંધાતા ગયા અને તેનો વિસ્તાર વધતો જઇને અસલ 'અલ-કાદિરા'થી તે અત્યારે છ ધણું મોટું થવા પામ્યું છે.

મિસરમાં કાતિમી ખુત્બો ૬. ઇમામ મોએઝ અ. ખલીફતુલ મુસ્લેમીન

"તારીખુલ ઇસ્લામ" નામના ઉર્દુ ઇતિહાસીક ગ્રંથ અનુસાર બની કાતિમી ખલીફાઓના સંપૂર્ણ અધિકારમાં આખું મિસર આવી ગયા પછી દિગ્ગરી સન ૩૫૮ ના ત્રીલકાક મહિનાની તારીખ ૮મીથી નીચે મુજબના સમયે ઉમેરી ખુત્બો પઠવાનું શરૂ કરવામાં આવ્યું :

અમલાદુઃખા સહ્યે અલા મુદમદિલ મુસ્તફા વ અમ્મા અલિયુલ મુર્તુજા વ અલા ફાતિમતિલ અલુલ વ અલલ હસન વલ હુસૈન સિબ્બત રસુલિલ લખીના અઝદખા અન્હોમુ રિજસા વ તહરરુમ તતહીરા વસલે અલલ અધમતિ તાહેરીના આખાએ અમીરલ મો'મેનીન.

દિજરી સન ૩૫૬ ના રખીલિસ આખિરની ૧૮મીના જુ'આને દિને પુરાણા ઇઆદતખાના "મરિજે અમ" મા બંદગી વખતે ગાઝી જોહરની હાજરી વચ્ચે ખતીબ અબ્દુસસમી બિન ઉમર અબ્બાસીએ "ખલીફુલ મો'મનીન, હ. મમામ શાહ મોએઝ એ." એ નામોઆર સહિત પહેલ. વહેલા ખુત્બો પઢાવ્યો. મજ્જુર ઇઆદતગાહ દિજરી સન ૨૧૨ માં અબ્દુલ્લાહ બિન તાહેરે હરી અણાવી હતી અને અન્પારે પણ કેટલાક ફેરફાર સહિત એ બંદગીનું સ્થળ મોમુદ છે.

ખુત્બો પૂર્ણ થઇ રહેતા ખતીબ અબ્દુસસમી અબ્બાસીએ વાએઝ કરી હતી, જેમા "અહેલે ખયત" અર્થાત હઝરત અલી અ. તી નસસે નરવંશજ મમામેનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અવસરે સંખ્યાબંધ રીનિકો પણ બંદગીમાં શામિલ થયા હતા.

ગાઝી જોહરનું નામ પણ જેડી તેમના ગારે દુખા ગુજરવામાં આવી હતી. પોતાના આઠા મોલાયિલની જોડાએક પોતાનું નામ સાંભળી ગાઝી જોહરે તે પ્રત્યે નારાજ દેખાડી જણાવ્યું કે:- "હું તો બની ફાતિમીઓનો ગુલામ છું, આકાનો સાથે ગુલામનું નામ શોભે નહિ!" પાછળથી તેમનું નામ કાઢી નાખવામાં આવ્યું હતું.

ઇ'ને ખલિફાન મજ્જુર પ્રસંગ લખી ઉમેરે છે કે એજ વર્ષ અર્થાત દિજરી સન ૩૫૬ના "જમાદીયુલ અવ્વલ માસમા "હયાઅલા ખયરિલઅમલ" શબ્દો અઝાનમાં ઉમેરવામાં આવ્યા હતા. ઇઆદતમાં "બિરિમસ્લાહ" ખૂલ્દ અવાજે પઢાવવા લાગી, તેમજ અહેલેખયતના ફઝાયલો-ગુણવર્ણનો સાથે સઘળા ખતીબો બંદગીમાં ખલીફુલ મુસ્લેમીન અમીરલ મો'મેનીન તરીકે હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. નું નામ લેવા લાગ્યા અને એ મુજબ શહેરમાંની સઘળી ઇઆદતગાહોમાં અમલ થવા લાગ્યો.

મરફી અને દુકાળ નિવારણનું કાર્ય

મિસર પર કબજે કર્યા પછી જે મુસ્કિલમાં મુસ્કિલ સવાલ ગાઝી જોહર સાથે હતો તે નીલ નદીમા પુરતા પર ન આવવાથી પડેલા દુકાળનું નિવારણ કરવાનો હતો. ગાઝી જોહર મિસર છતી લેવાની ખબર હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ને પડતા અનાજથી ભરેલા વહાણો સાથેનો એક કાફલો દ. ઇમામે મિસર બધી રવાના કર્યો હતો. આથી પ્રજાજનોને રાહત મળી ઉપરાંત મિસરી પ્રજાને ખાત્રી થઇ ગઇ કે અગાઉના પ્રજાને રંજાડી મોજમજાહ ભોગવનારા અમીરો અને એવર્ન. રોનો દાર હવે પૂરા થયો છે અને તેની જગ્યાએ આપણે એક એવો બાદશાહ મેળવવા ભાગ્યશાળી થયા છીએ કે જેને હૈયે પ્રજાના સુખદુઃખ નિરંતર વસે છે.

ગાઝી જોહરે પ્રજાજનોમાં આ અનાજ વહેંચવા માટે એક ફાટવાલની દેખરેખ હેઠળ એક ફાહાર ખોલ્યો અને લોકોને તે વહેંચવાનું કાર્ય તરતજ શરૂ કરી દેવામાં આવ્યું. દુકાળનો લાભ લઇ ભારે નફા ખાવાની લાલચે અનાજ મોંઘું વેચાતું હતું, તે અટકાવવા માટે કાળા ખખર કરીને વેચનારાઓને પકડી પકડીને ચાખૂડે ફટકારવાનો હુકમ ગાઝી જોહરે આપ્યો, મિસરી અમલદારોએ પૂરતી કાળજીથી તે અમલમાં મૂક્યો. આ દુકાળની ભયંકરતાનો ખ્યાલ એટલા પરથીજ આવી શકે છે કે રાહત માટેના પૂરેપૂરા પગલા આવી રીતે લેવાયા છતાં દિજરી સન ૩૬૦ ના અંત સુધી દુકાળ જેવી રિયતિ ગામડાંની હતી ઉપરાંત દુકાળ પછી તરતજ મરફી

હારી નીકળી હતી. દિજરી સન ૩૬૧ના શરૂઆતના મહિનાઓ દરમ્યાન આ દુકાળનો અંત આવ્યો, તે પછી જ થોડા મહિનામાં દેશે પુનર્જીવન પ્રાપ્ત કર્યું અને મરકીનો ઉપદ્રવ પણ થોડા વખત પછી દૂર થયો. બની શકે તેવા બધા કુશળ વહીવટ, પ્રજા વાતસલ્ય અને ઉદાર કારોબારનું આ સ્વપ્ન પરિણામ હતું.

ગાઝી જોહરે મિસરનો કબ્જો લીધા પછી બાશમુર ઇલાકામાં એક ઇમ્પ્રીદી અમલદારે દિજરી સન ૩૬૧માં જંગાડેલા હિસાદના અપવાદ સિવાય તમામ લોકોએ હ. ઇમામની તામેદારી રાજી ખુશીથી સ્વીકારી લીધી હતી. બળવાખોરોની પેચેરટાઇન સુધી પૂંઠ પકડવામાં આવી અને એ ઇમ્પ્રીદી અમલદારને શત્રુની લશ્કરે કદ કપાડ્યો.

ન્યુનિયા નમ્યુ

ગાઝી જોહરે હવે મિસરની પ્રતિષ્ઠા વધારવા બધી લક્ષ આપવા માંડ્યું. એક પ્રાચીન કાળથી જગતનાં ધાર્મિક તથા રાજકીય ઇતિહાસમાં મિસરની કીર્તિ જાય રહી હતી પરંતુ ઇમ્પ્રીદી ગવર્નરના મૃત્યુ પછી તેની પ્રતિષ્ઠાને ઘણો આંચકો લાગ્યો હતો. ગાઝી જોહર મિસરની પ્રતિષ્ઠા પુનઃ મેળવવા પ્રયત્ન કરવામાં મશગુલ થયા. શત્રુની રાજઅમલ પૂર્વે દિજરી સન ૩૫૫માં મિસર ઉપર ન્યુનિયનો હુમલો લાવી, ફાવી ગયા હતા. હવે તેઓનું માથું નમાવવા ગાઝી જોહરે દિજરી સન ૩૬૨માં ન્યુનિયા-તુબાના રાજકર્તા જયોર્જ પાસે એક એલચી મંડળને મોકલીને તેને હાથે આપી ખંડણી ભરવાનું કહેવામાં આવ્યું. ન્યુનિયન રાજકર્તાએ એ એલચી મંડળનું ભારે માન સહિત સ્વાગત કર્યું અને ખંડણી ભરવાનું કબુલ કર્યું.

કરમતીઓ કોણ હતા ?

ગાઝી જોહરે જો કે મિસર ફતેહ કરી લીધું હતું અને રથાનિક સુખસાંતિ માટેના સઘળા પગલાં લેવામાં આવ્યા હતા, તે છતાં બહારનો ભય તો માથે ઝબુમતો જ હતો. મિસરમાં શત્રુની રાજઅમલના આરંભિક વર્ષોમાં કરમતી બળવાખોરોના હુમલાઓથી દેશમાં કાંઈક અસાંતિ રહેતી હતી. જેથી તેના બચાવ માટે કેરો શહેરને ફરતી બાંત બાંધવા ઉપરાંત ખંડેની એક હારમાળા ખોદવાની પણ જરૂરત ગાઝી જોહરને જણાઈ હતી, જે મુજબ શહેરને ચારે બાજુથી સુરક્ષિત બનાવવામાં આવ્યું.

ઇતિહાસકાર માર્ગોલીઅથ લખે છે કે મૂળ ઉત્પત્તિમાં કરમતીઓ અને બની શકે તેવા અનુયાયીઓ એક દેખાય છે અને આરંભ કાળમાં ઇમામતના સિધ્ધાંતની નજરે તેઓ વચ્ચે અંતર નેપું દેખાતું નથી. પરંતુ એક સદી જેટલો સમય વહી જવા દરમ્યાન આ બંને પક્ષવાળાઓ વચ્ચેની ભિન્નતા ક્રમે ક્રમે વિશાળ બનતી ગઈ હતી. અન્ય દિશાઓથી જોતાં સદી જેટલી લાંબી મુદત દરમ્યાન બની શકે તેવા અનુયાયીઓ મધરિબમાં આપાદ થતા ગયા હતા ત્યારે અરબ અને અબ્બાસી ખલીફાઓની હકુમત તામેનાં પૂર્વ તરફના ઇલાકાઓમાં કરમતીઓ મારફાડ કરી રહ્યા હતા.

આ સ્થળે એ વિષયનો રહેઠા કરવાની જરૂર છે કે કરમતીઓ અને શત્રુની મઝહબવાળાઓ બંને આખ્યાતમવાદની એક પ્રજાલીને અનુસરનારાઓ હતા. બંનેની માન્યતાનો એક ભાગ હઝરત પયમઅર સ.ના પિત્રાઇ તથા જમાઇ હઝરત અલી અના વંશધરોમાં ઇલાહી અંશ હોવાની આશય રાખવાનો હતો. પરંતુ રાજનીતિને અનુસરી શત્રુનીઓની એ માન્યતા કંઈક અંશે નરમ પ્રકારની રહી જ્યારે પૂર્વ તરફના પ્રદેશમાં રહેતા કરમતીઓ સઘળા ધાર્મિક ક્રિયાકાંડોના સખત

ઉપરના દત્તા અને પૂર્વે ઇસ્લામમાં કદીયે પેદા થયા ન હોય તેવી ઉમ માન્યતાવાળા કરમતીઓ દત્તા, ગાઝી જોહરે મિસર હતેલ ક્યું, તે વેળાએ કરમતીઓના વડો-કબીર હસન બિન અહેમદ અલ-આઅસમ હતો, જેનું પદ મયક ઇરાની અખાતમાના “અદસા” નામના ગામમાં હતું.

શામ છતાયું

આ પ્રસંગે એ વાદ રાખવાનું છે કે શામ ઇબ્રાહીમી રાજ્યનો એક દિરસો હોય શામના રાજદારી પ્રકરણમાં મિસરના સમ્રાટ તરીકે બાગ લીધા વિના મિસરનું રાજકારણ ચિયરતા પકડી શકે નહિ, એ ગાઝી જોહરે જણી લીધું હતું. મિસરનો આગલો ઇતિહાસ પણ સાફ દેખાડી આપતો હતો કે શામના સંબંધથી તે કદીપણ અળગું રહ્યું નહોતું. કાકુરના મરણ પછી મિસરમાં વ્યાપેલા અંધિરે દરમ્યાન અબુલ હવારિસના નામના અને ગાદીવારસ તરીકે નિમાયેલા ફુસેન બિને તુઝ્ક ઇબ્રાહીમી પ્રસંગરંગ પરખી લઇને વઝીર ઇબ્રુલ કુરાતને લૂંટી શામમાં પાછો આવ્યો આવ્યો હતો અને તે અત્યારે “રમસા”માં પોતાની સત્તા જમાવી બેઠો હતો તેનું બળ તોડી પાડવા ગાઝી જોહરે પોતાના મદદનીશ સેનાપતિ જનરલ જાહર ઇબ્રુને ફલાહને મોકલ્યા.

અબુ અલી જાહર ઇબ્રુને ફલાહ અલ કતામી હઝરત ઇમામ મોએઝ અના એક જનરલ હતા, અને સેમને કાયેદુલ કબાદ જોહર સાથે મિસર હતેલ કરવા હ. ઇમામે મોકલ્યા હતા. જોહર તરફથી આગા મેળવી તેઓએ શામ તરફ કૂચ કરી. દિજરી સન ૩૫૮ના ઝીલકાંદ મહિનામાં ‘ફુસેન’નું નિવાસ સ્થળ રમલા લીધું અને તેને કેદ પકડી મિસર મોકલ્યો. મિસરવાસીઓ આ જાલીમનો આવી રીતે અંત આવેલો જોઇ સંતોષની લાગણી અનુભવતા હતા. આ વિમલ દરમ્યાન કરમતીઓના સરદાર અબુ મરવાન અને ખીજ કેટલાક વડા અમલદારો માયા ગયા તેમજ કેટલાકો કેદ પકડાયા, જેઓને મન્સુરિયા તરફ હઝરત ઇમામ મોએઝ અની ફુઝુરમાં રવાના કરવામાં આવ્યા અને ફુસેનને કારાવાસમાં મોકલી દેવામાં આવ્યો, જ્યાં તેનું દિજરી સન ૩૭૧માં મૃત્યુ થયું.

કરમતીઓનો ઉપદ્રવ

ફુસેન બિન તુઝ્કને પરાજિત કર્યા પછી જનરલ જાહરે ઉત્તર ભણી આગળ વધ્યો અને દમિરકવાસીઓ સાથે થોડાક મુકબલા પછી દિજરી સન ૩૫૮ના મોહરમ મહિનામાં દમિરક શહેર તાબે ક્યું ત્યારપછી દમિરક બદાર આવેલી યઝીદ નદીના કાંઠા ઉપરના અદુકકા ગામમાં પડાવ નાખ્યો.

દમિરક ક્ષતિમીઓના હાથમાં આવી રીતે આવવાના પરિણામે કરમતીઓની અંધડામણમાં ક્ષતિમીઓને આવડું પડ્યું, કારણ કે કરમતી સરદાર હસન બિન અહેમદ અલ-આઅસમને છેલ્લા કેટલાક વખતથી દમિરક ખંડણી આપતું હતું, તે હવે બંધ કરવામાં આવી હતી.

હઝરત ઇમામ મહેદી અના પ્રકરણમાં કરમતી દિરકાની જે રૂપરેખા દોરી છે, તે પ્રમાણે એ દિરકાના મુળ ઉત્પાદક દમદાનની નિવૃત્તી પછી, જુદા જુદા સરદારો હેઠળ રાજસત્તા સામે માયું જાયકી દેશબરમા તેઓએ અશાંતિ ફેલાવી દીધી હતી, તેમના એક સરદાર-કબીર અબુ સહદિ ‘અહેસા’ માં પોતાની સત્તા જમાવી બદારના પાટનગર હંજર ઉપર બે વર્ષ પર્વત ઘેરા નાખ્યો, જે દરમ્યાન તેના અનુયાયીઓનો સમૂહ વધી જતાં તે શહેર સર ક્યું. દિજરી સન ૨૮૬માં કબીર તરીકે જાહેરમાં દેખાવ દીધા પછી દિજરી સન ૨૮૭માં જસરા પર સત્તા મેળવવાની તેણે મિશ્કળ કોશિશ

કરી હતી; ત્યાર પછી તેણે ઓમાનનો કબજો મેળવવા હાંકાં ખાયાં હેવટે દિજરી સન ૩૦૧માં કેટલાક અન્ય કરમતી સરદારો સાથે અણુ સમૂહનો વધ કરવામાં આવ્યા પછી તેનો ખીજો પુત્ર તાહેર, જેને કબીર તરીકે નિમવામાં આવ્યો હતો, તે ઉમર આવે ત્યાં સુધી તાહેરના વડીલખંધુ અણુલ કાસિમ સમૂહે કામચલાઉ સરદારી સીધી. અણુ તાહિર સુમેમાને "કબીરપદ" ઉપર આવ્યા પછી મક્કા ઉપર હુમલો કર્યો હતો. દિજરી સન ૩૩૨ માં તેના મરણ પછી તેના ત્રીજા પુત્ર અણુ મન્સુરનું પણ એક વર્ષમાં અવસાન થયું. જેથી અણુ સમૂહના વડા પુત્ર કાસિમે ફરી 'કબીરપદ' હાથમાં લીધું.

કરમતીઓ જુદી જુદી હોસ્તી બાંધે છે

એવું જણાય છે કે દિજરી સન ૩૬૦ માં આફ્રિકા અને એશિયાનિવાસી કરમતીઓ વચ્ચે સંપૂર્ણ ભંગાણું પડ્યું. કારણ કે આફ્રિકાવાસીઓ કરમવાનમાં બની કાતિમીઓને સાતુફળ થઇ જવાથી એશિયાવાસી કરમતીઓને ભય લાગવા માંડ્યો અને હવે બની કાતિમીઓ વિરુદ્ધ બગદાદના ખલીફ સાથે સંબંધ જોડવામાં એશિયાઈ કરમતીઓએ સલામતી લેઇ. આ સમયે હસન બિન અહેમદ અલ-આબસમ કરમતીઓનો વડો હતો, જેણે એક નવી ખાજી ગોઠવી, ઉપર જણાવ્યા મુજબ તેના નામનો ઉપયોગ કરી કાતિમીઓને દમિસ્કમાંથી હાંકી કઢાડવા અબ્બાસી ખલીફની સલામ માગી. હસન જાણતો હતો કે બગદાદના અબ્બાસી ખલીફોએ અને કાતિમીઓ વચ્ચે સંપર્ક થયા પછી કરમતી હોવાથી અબ્બાસી ખલીફ પાસેથી તેને જોઇતી મદદ મળી રહેતા, તે પોતાના ધારેલા હેતુમાં પાર પડશે; પરંતુ બગદાદના એ સમયના અબ્બાસી ખલીફ મુતીએ હસનને ધિક્કાર સહિત તરછોડી કઢાડ્યો. આ દિશામાંથી નિરાશા મળતા તેણે બીજી તરફ પાસું નાખ્યું. મિસર હતેલ થયું, તે ઝમાનામાં હલખ એલેપોમાં શિયા વંશના રવતંત્ર રાજકર્તા હકુમત કરતા હતા. ધરાકમાં જુલેયો વંશી રાજકર્તા મોઇઝુદુલ્લા હતો અને તે કરમતીઓ જોડે સંબંધ ધરાવતો હતો, જેથી હસને એ સંબંધને આગળ વધાર્યો. વળી તેણે કુરાત નદી ઉપરના બસરા નજીકના રખ્દા નામના સ્થાનમાં હમદાની વંશના શાહજાદા જોડે પણ મિત્રાચારી બાંધી. કેટલાક લઝાવક કબીલાના માત્ર લંદકાદના શાખીન બાહતી અરબ રૌનિકાને પણ તેણે પોતાના પક્ષમાં ભેળવ્યા.

જનરલ બાહરની શાહાહત

હસન બિન અહેમદ અલ-આબસમ આ પ્રમાણે સમજી સામગ્રી એકી કરી દમિસ્ક પહોંચી ગયો. ઉપર જણાવ્યા મુજબ અફ્રિકા ગામમાં જનરલ બાહર હાવણી નાખી પડ્યા હતા, તે દરમિયાન હસનના ધસારાના સમાચાર મળતા પોતે ખીમાર હોવા છતાં તેનો મુકાબલો કરવા દૂર કરી. બન્ને લશ્કરનો ભેટો થતા બિપણુ સુધ્ધ થયું જેમા જનરલ બાહર કુસ્મનોને હાથ કેદ પકડાયા અને તેઓએ તેમને કલ કર્યા. મજકુર લઝાવમાં કાતિમી ફોજને પણ 'અમરુ' પડ્યું. આ બનાવ દિજરી સન ૩૬૦ ના ત્રીલકાદ માસની તા. ૬ઠી ને ગુરવારના દિને બનવા પામ્યો હતો. બાહર બિન હલાદના અવસાન પછી તેમના નિવાસજૂવનના દાર પર એ વીરનરની યાદી બળવરા હેઠળ મુજબનો લેખ ફાતરવામાં આવ્યો હતો :-

"અય મહેલ ! તારા નિવાસીને તે લાગ્યના રમકડા બનાવ્યા છે અને તેઓ કદિય પાછા ન મળે તેવી રીતે તેમને તે વિખેરી નાખ્યા છે. તારી અંદર અમોએ એક વેળાએ જોયોને રહેતા દીઠા હતા અને જોયોના દરતો દારા બાગ્યદેવી બધા લેખોની શ્રુષ્ટિ કરતી હતી, તેવા વીરનર આજે કયા છે ?"

દમિસ્કના આ વિજયની ઉજવણીમાં શહેરની બધી મસ્જિદમાં હજારો ધમામ મોએઝ અ. સામે હસન કરમતીએ "તખરિ" (ધાર્મિક નિંદા) શરૂ કરી. કરમતીએ હવે ધાર્મિક લામ. શીમાં પણ બેદરકારી દેખાડવા લાગ્યા હતા, કારણ કે અહેમેનયત તરફની મોહનયત તેઓએ ત્યજી દીધી હતી.

દમિસ્ક લીધા પછી હસન અલ-આઅસમે દક્ષિણ બશ્શી કબ્જ કરી. "બાશ" નગર પર હસ્તો કરવાનું છોડી દઇ 'રમલા' માંથી પસાર થઇ તે વિજળીક ઝડપે મિસર ઉપર હસ્તો કરવા ખસી આવ્યો. તેણે સુએઝ અને કરામ પર ધાડ નાખી નાખી અને એ પ્રકારે સુએઝની સામુ. દ્રધુની તેના હાથમાં આવી, તેના આ વિજય જોઇને "ટીનીસ" તેની તરફેણમાં જોડાઇ ગયું. ત્યાર પછી આગળ વધતા "અયનુરશમ્સ" સુધી આવી ત્યાં છાવણી નાખી અને કેરો શહેર પર ચઢી જવાની તે તૈયારીઓ કરવા લાગ્યો.

ગાઝી જોહરની વ્યૂહરચના

ગાઝી જોહરે મિસર છૂટવા માટે જે કુશળતા દાખવી હતી તેથી પણ વિશેષ આતુષ આ વિપરિત સંજોગોમાં તેમને દાખવવું પડ્યું હતું. હસન બિન અહેમદ અલ-આઅસમ કરમતીના "અયનુરશમ્સ" સુધી આવવાની ખબર ગાઝી જોહરને મળતા ઉપર જણાવવામાં આવ્યા મુજબ તેમણે કેરો શહેર આગળ ખાડીઓ ખોદી રક્ષણ માટેની તૈયારીઓ કરી દીધી. મિસરના પુરાણા ઇખ્શીદી અમલદારો જે કદાચ દગો કરે તો તે માટે આમલો મિસરી વઝીર ઇમ્બુલ પુરાતની ખાનગી દિલ્લયાસ ઉપર દેખરેખ રાખવા એક જસસ મુકરર કરવામાં આવ્યો; કારણ કે હસન અલ-આઅસમ કરમતીના લશ્કરના ચોડા રોનિકો મિસરના નગરજનોના પોષા. કમાં શહેરમાં દાખલ થઇ જુના ઇખ્શીદી સરદારોને ફાતિમીઓ વિરુદ્ધ બળવો જમાડવાનું સમજાવતા હતા.

કરમતીઓને પહોંચી વળવા માટે ગાઝી જોહરે દુરમનના રૌન્ક ઉપર વીસ છાપાઓ મારવાની યોજના કરી હતી. આ યોજના અમલમાં મૂકવાના બીજા દિવસે હસન કરમતી ખાડીઓ ઉપર ધસારો લઇ આવ્યો. ફાતિમી લશ્કરે તેનો બહાદુરીથી મુકાબલો કર્યો, જેના પરિ.ણામે કરમતીઓને બારે ખુવારી સાથે સુએઝ બશ્શી-માઝા હાથે પડ્યું. આ હારથી દુરમનો એટલા તો મલરામ થયા કે પોતાનો સરસમાન પણ તેઓએ પડતો મૂક્યો. આ સંધળી સામગ્રી બની ફાતિમી લશ્કરે હાથ કરી લીધી.

"અયનુરશમ્સ" પાસે હસન કરમતી છાવણી નાખી પડ્યો હતો, ત્યારે તેને મદદ કરવા માટે કરમતીઓને એક દરિયાઇ કાફલો નીલ નદીમાં આવી પહોંચ્યો હતો, તેના પણ સામનો થતા પોતાના સાત બારકસો છોડી તેઓને નાસી જવું પડ્યું, જેથી ફાતિમીઓને મજકુર બારકસો સાથે ૫૦૦ ફેદીઓ અને પુષ્કળ માલ અરબાબ મળ્યા.

અત્રે એક બનાવ નોંધવા જેવો એ છે કે ગાઝી જોહરના રૌન્કમાં જોડાયેલા મિસરી વૉલન્ટીયરો તથા ઇખ્શીદી સરદારોએ બારે બહાદુરી દેખાડી હતી અને કરમતીઓને પરાજિત કરવામાં તેમને ફાવો ઓછો નહોતો.

ફાતિમી સૈન્યે વગાડેલો હાકો

હજારો ધમામ મોએઝ અને મિસર ઉપર કરમતીઓએ કરેલી ચલામના સમાચાર પહોંચા. ડવામાં આવેલા હોવાથી ઇબને અમ્મારની સરદારી હેઠળ કપરવાનથી કુમકુનું લશ્કર આ છૂટના

સમયે આવી પહોંચ્યું. આવી રીતે વધુ મદદ મળવાથી ઇમામને વિજય મેળવવા ઉપરાંત દરિયા માં પશુ વિજય મેળવવા દુસ્મનોની પૂંદ પકડી ગાઝી જોદર 'ટીનીસ' પર ચઢી ગયા. ત્યાંના લોકોએ પોતાની બલ માટે પરતાવે કરવાથી, ગાઝી જોદરે તેમને ઉદ્ધર કરતો સાથે માફી આપી. દસન અલ-આઅસમ સાથે લૂંટફાટના આશયથી જોડાયેલા અરબો પશુ દેવે કાતિમીઓનાં બચથી છૂટા પડી ગયેલા હોવાથી કરમતીઓનું બળ ધણું ઘટી ગયું હતું, અને કાતિમી રૌન્યે આ તકનો સારો લાભ લીધો. પાછળ હટતા દુસ્મનોની પૂંદ પકડી રાખી, ગાઝી જોદરે "બાકા"ની વહારે ચઢી જઈ એક જનરલ તરીકેની પોતાની જગ્યામાં જઈ કુશળતા પૂરવાર કરી. દસન કરમતી ત્યાંથી દમિરક બહુ નાહો, જ્યાં કેટલાક સમય પર્વત શેકાયા પછી ફરી પગબર થતાં કાતિમીઓ ઉપર ચઢાઈ લઈ જવાની તે તૈયારી કરવા લાગ્યો.

કયરવાનના વાયસરૌય યુસુફ ઝીરી

"૧૧૭૭ તરફ ગાઝી જોદરને લાગ્યું કે હજરત ઇમામ મોએઝ અ. મિસર પધારી હકુમત સંભાળી લે. એ સમય દેવે આવી લાગ્યો છે. જેથી એક અરજી અદબ સાથે હ. ઇમામની દુસ્મનોમાં રવાના કરતાં, જે માન્ય રાખી હ. ઇમામે મિસર બહુ પ્રયાણ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. આપે ઇજિપ્તના પોતાના નાયબ તરીકે યુસુફ બિન ઝીરીની શુધવાર ત. ૨૨મી ઝીલહજ દિજરી સન ૭૬૧ના નિમણુંક કરી. દિજરી સન ૭૬૨ના આરંભમાં કયરવાનથી મિસર બહુ વિદાય થતી વખતે હજરત ઇમામ મોએઝ અ. યુસુફ બિલકીનને તાબે રહેવાની આજ્ઞા કર્યા પછી કેટલીક મદદ તપની સલાહ આપી છેવટમાં હ. ઇમામે બલામણ કરી કે, "અહુ અરબો ઉપરની જગત વસુલ કરવાનું કદી પણ અંધ કરવું નહિ; અરબીઓને તલવારની ધારે રાખવા; પોતાના સગાઓ, બાઈઓ અને પિત્રાઈઓને કદી પણ અધિકારવાળો ઓધો આપવો નહિ, કારણ કે આ સગાસંબંધીઓ પોતાને અપાએલા અધિકાર કરતાં વધુ અધિકાર માટેનો પોતાનો હક ધારતા હોય છે, અને રૈયત સાથે માથાથી વર્તવું."

ઇમામે ઝીરીનું આખું નામ અબુલ ફતુહ બિલકીન ઇમામે ઝીરી ઇમામે મનાદ અલ-ફુમેરી અરસન્દાજ છે. તેમને યુસુફને નામે લોકો બોલાવતા હતા. યુસુફે હ. ઇમામનું નાયબપદ અથવા અન્ય સજ્દામાં કદીએ તો વાયસરૌયપદ શોભાવ્યું. સમયવહને ઇજિપ્તના સ્વતંત્ર આદેશાદ જેવો તે થઈ પડ્યો, તો પણ પોતાના રાજ્યમાં બની કાતિમીની ખુબી પદાવવાનું આજુ રાખ્યું. યુસુફના વંશમાંથી બધા મળી ૮ રાજકર્તાઓ થયા અને ૧૬૨ વર્ષ પર્વત તેમની હકુમત ચાલી.

હ. ઇમામનું મિસર માર્ગે પ્રયાણ

હજરત ઇમામ મોએઝ અ. કયરવાનથી મિસર બહુ વિદાય થયા ત્યારે યુસુફ લાંબે સુધી વળાવવા સાથે ગયો. શાહી સવારી આગળ વધતાં દાબુસ, દાબુલીસ, અન્દાબિયા અને બરકા વટાવી વસંત ઋતુમાં સિહંદ્રીયા ખાતે આવી પહોંચ્યા, જ્યાં હજરત ઇમામ મોએઝ અ.ને દિલ્લીખાન આવકાર આપવા દુસ્તાતનો કાઝી અને ખીજ રાજવધિકારીઓ આવેલા હતા, જેઓને ઇમામે મુલાકાતનું માન આપ્યું. ત્યાંથી કૂચ કરી ઉનાળાના આરંભમાં ગીઝા મુકામે હ. ઇમામે પડાવ નાખ્યો, અહિં પોતાના પ્યારા ઇમામ અને આકાના દીદાર માટે ગાઝી જોદર આવ્યા. થોડોક સમય અગ્રે વિખાંતિ લઈને દબદબા સહિત દારૂ-ખિલાફત બહુ જવાની હ. ઇમામે તૈયારી કરી. પોતાના માલિકના સન્માનના મદિમાબર્ષા પ્રસંગે મિસરે સુંદર શણગાર સજ્યો હતો.

મિસરમાં શાનદાર પધરામણી

બધા સરખા સાથે દબળા સહિત હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. મિસરમાં દાખલ થયા. બન્ને બાળુએ પ્રભળનો પોતાના કૃપાવંત બાદશાહને જોઇને “અહલન વ સહલન”ના પોકાર કરી વધાવી લેતા હતા. આ સરખાનાં બન્ને બાળુનાં રસ્તાપર હારખંધ હથિયાર સળેલા સંત્રીઓનો પહેરો મૂકવામાં આવ્યો હતો. આગળ ગાઝી જોહર ચાલતા હતા. તેમને પ્રભળનો “મુબારક મુબારક” કહી વધાઇઓ આપતા હતા. ગાઝી જોહરના હર્ષની કશી સીમા નહોતી. રાજ્યના બીજા અમલદારો, અફસરો અને લશ્કરી વડાઓ હ. ઇમામની સવારી પાંછળ ચાલતા હતા. આ દબળાં જોઇને પ્રભળનોનાં હૃદય આનંદથી ઝલકાઇ ઊઠ્યા.

ધનસંપત્તિની વિપુલતા

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. કયરવાન છોડી મિસર બહી પધાર્યા ત્યારે “આસારે મુહમ્મદી” નામના ઇતિહાસમંથના જણાવ્યા અનુસાર પચાસ હજાર ઊંટ અને દસ હજાર ખચ્ચરથી લાદેલા ઝરજવાહિર હ. ઇમામ પોતાની સાથે લાવ્યા હતા. કયરવાનથી રવાના થયા તે દરમ્યાન માર્ગમાં આવતા શહેરોના ગવર્નરો અને અમીર ઉમરાવો હ. ઇમામની મુલાકાત લેતા હતા; જેમના પાસેથી હ. ઇમામને પુષ્કળ ભેટ સોગાદો અને નજરાણા મળ્યા હતા, આ સધળી ઝરજવાહિરાતની અને ધનદોલતથી ભરેલી પેટીઓ હ. ઇમામે રાજ્ય મહેલના આંગણે મૂકી અને શહેરમાં ઢંઢેરો ફેરવ્યો કે, “દરરોજ જે મહેતાતાન આવે તેણે એક મૂઠાંમાં સમાય તેટલી દોલત લઇ જવી!” આ વાતની સાક્ષી આપતી ખાલી સંદુકો આજે પણ મોજુદ છે. હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. રમઝાન માસની પાંચમી તારીખે મિસરમાં પ્રવેશ કર્યો અને આપે પોતાનો નિવાસ રાજ્ય મહેલમાં રાખ્યો. રમઝાન પૂરો થતાં પૂર્ણ થયેલી “નમ એ અઝહર”ની પ્રખ્યાતગાદમાં ઇમામે ઇત્તી બંદગી બજાવી. આ બંદગી રચના શાહી મહેલ આગળ આવેલું હતું. “નમ એ અઝહર”ની બધા પ્રખ્યાતગાદ પાછળથી જગતમાં એક મદાન યુનિવર્સિટી-વિદ્યાપીઠ તરીકે વિખ્યાતી પામી.

“આસારે મુહમ્મદી”ના જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.એ પોતાના વડીલ હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ., હઝરત ઇમામ કાયમ અ. અને હઝરત ઇમામ મન્સુર અ. જેમના મુબારક હુરમો મિસરમાં સાથે લાવવામાં આવ્યા હતા તેને “કસ-અલ-કબીર”ના મોગાનમાં ભુમિદાલ કરવામાં આવ્યા હતા.

ઇતિહાસકાર રટેલીન લેન-પુલ કહે છે કે, હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.એ મિસરમાંના પોતાના રાજ્યમહેલમાં નિવાસ કર્યા પછી દરબારમાં લોકોનાં ટોળેટોળાં આવવા લાગ્યાં અને હ. ઇમામના ચરણોમાં નજરાણું મૂકવા લાગ્યા. આ સધળા નજરાણામાં ગાઝી જોહરનું નજરાણું ખૂબું સુંદર અને કિંમતી હતું. કરતુરીથી મહેકતાં સોનાના રત્નજડિત જીન અને લખામો સહિત પાંચસો પાણીદાર અધી, બાકદ્રિયન ઊંટો ઉપર રેશમના તંબુઓ, સાંઢળીઓ, ખચ્ચરો, બારઘરી ઊંટો સોનાચાંદીના વાસણોથી ભરેલી રૂપાની નકશીવાળી સંદુકો, સોને મહેલી તલવારો, કિંમતી જવાહિરાતથી મહેલી નકશીવાળી માંદીની કારકેટો, જવાહિરાત જડિત “અમામો” અને મિસરની બનાવટના સધળા પ્રકારના નમૂનાઓથી ભરપૂર નવસો પેટીઓ વગેરેનો તેમા સમાવેશ થતો હતો. આ સધળો ધનભંડાર એકલા ગાઝી જોહરે જ હ. ઇમામના ચરણોમાં ધર્યા હતા. ઉપરાંત આ અર્પણ થયેલી વસ્તુઓથી અનેક વધુ વસ્તુઓ પ્રભળે અર્પણ કરી હતી.

હઃ ઇમામ પ્રજનનું વડપણ રવીકારે છે

હઃરત ઇમામ મોએઝ અ. એ મદના દિને સમગ્રી મુસ્લિમ પ્રજનનું વડપણ રવીકારી “ઇમામ” તરીકે ઇદની બંદગી બજાવી અને ત્યાર પછી મિમ્બર ઉપર મિરાજમાન થઇ ખુલ્લો બણ્યો. ધાર્મિક બોધ આપી ધર્મ ક્રિયાઓની હિદાયત કરી. આ દબદબા ભરી ક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી હ. ઇમામે પોતાના સૈન્યના મોખરે અથ ઉપર સવાર થઇ રાજભૂવન તરફ રવાના થયા. હ. ઇમામના ચાર પુત્રો બખતર સજી અંગરક્ષક-બોડીગાર્ડ તરીકે હ. ઇમામને વીંટળાઇને ચાલતા હતા. આ સરખસના મોખરે સોના તથા રતનજડિત અબાડીવાળા હાથીઓ ચાલતા હતા અને હ. ઇમામના આગમતની ખબર આપતા હતા. રાજભૂવનમાં દાખલ થયા પછી હ. ઇમામે નામાંકિત પરાણાઓને ઇદની શાનદાર મિજબાની આપી. હિજરી સન ૩૬૪ માં મિસરમાં પહેલીજવાર ઇદ મોટી ધામ. ધૂમથી ઉજવવામાં આવી હતી.

“કરત-અલ-મોએઝ”-ઇમામનું રાજભૂવન

હઃરત ઇમામ મોએઝ અ. નું રાજભૂવન ધણું વિશાળ હતું. જલ્દી એક નાનકડું શહેર. વર્તમાન પેરે શહેરનું તે એક આકર્ષક કેન્દ્ર હતું જુના પાટનગર કુસ્તાતથી થોડે દૂર એ બાંધવામાં આવ્યું હતું, એ આપણે ઉપર વાંચી ગયા છીએ. મિસરી પ્રજાને તેને “અલ-મદીના” ના નામે ઓળખતા હતા. તે એક બાદશાહી કિલ્લા સમાન હતું, એમાં બની હાતિમી ખલીફ અને તેમની માનનીય હરમ, અંગત કુટુંબીઓ, ચોક્કાબાનો, ચૂનંદ સૈનિકો. રાજ્યના મોટા અધિકારીઓ માટે પણ સગવડ રાખવામાં આવી હતી. રાજમહેલનો વિશાળ યોગાન વટેમાથુંઓ માટે બંધ હતો. વિદેશી રાજ્યોના એલચીઓ સુધ્ધાને પણ ખલીફની મુલાકાત માટે આવતા કિલ્લાની બહાર સવારી ઉપરથી ઉતરવું પડતું હતું. બાઇએન્ટાઇન અને ઉસમાની દરબારો પ્રમાણે એલચીઓને રક્ષકો વચ્ચેથી હ. ઇમામની હુજુરમાં લઇ જવામાં આવતા હતા. અત્રે એ પણ જણાવવું જોઇએ કે, મશરિકના શહેનશાહે પોતાના એલચીને મિસરના વિજય પછી ગાઝી જૈહર પાસે અને હાતિમી ખલીફ હઃરત ઇમામ મોએઝ અ. પાસે પણ મોકલ્યો હતો.

હ. ઇમામનું ખાસ નિવાસભૂવન “કરત-અલ-કુબીર” માં હતું. જેને “કરત-અલ-મોએઝ” તરીકે પણ ઓળખાવામાં આવતું હતું. અત્રે વરતા હ. ઇમામના હરમ, બચ્ચાંઓ, ચોક્કાબાનો, નોકરચાકરો, ખિજમતગારો, ખ્યાનસરાઓ મળી સમગ્રાની સંખ્યા ૧૮ હજારની થવા જતી અને પાછળના મુખમાં એ સંખ્યા વધીને ૩૦ હજાર જેટલી થવા પામી હતી.

“કરત-અલ-સગીર”-હઃ ઇમામ અઝીઝની યાદગાર

પાછળથી હઃરત ઇમામ અઝીઝ અ. એ બંધાવેલું “કરત-અલ-સગીર” મશરિખ દિસામાં હતું. આ મહેલનો માર્ગ કાકુરના બગીચામાં હતો. અદિ અંગ કસરત માટે એક બ્યાયમશાળા બાંધવામાં આવી હતી. આ બન્નેને “બયનલ-કસરીન” નામની જગ્યા જુદી પાડતી હતી. મખ. બાગમાં આવેલા મેદાનમાં એકી સાથે દશ હજાર સૈનિકો ‘પરેડ’ કરી શકતા હતા. બન્ને મહેલોને જોડતો એક બુચિમાર્ગ હતો. જેમાંથી હ. ઇમામ આવજવ કરતા હતા તેની નજદીક આપના વડીલોના મકબરા આવેલા હતા અલ-અઝહરની ઇબાદતગાહ પણ નિકટમાં જ આવેલી હતી. હ. ઇમામ જતે દર જુગ્મોના દિવસે બપોરે પધારી બંદગી બજાવતા હતા.

“કરરે-અલ-મોએઝ” ની લખ્યતા

“કરરે-અલ-કખીર”ની લખ્યતાનું વર્ણન કરવામાં અરબી ઇતિહાસકારો થાકી ગયા છે. આ મહેલમાં ચાર દબ્બર ઓરડાઓ હતા, જે મધ્યમાં આવેલા “સુવર્ણ હોલ” બાજી જતા વચ્ચે સોનાના દારણ એક લઘ્ય મંડપ-પેલેસિયન પણ હતું, જેની અંદર “સુવર્ણ સિંહાસન” ઉપર પોતાના દરબારીઓ વચ્ચે બેસી રાત્રિની ઇમામો બિરાજતા હતા. તેને સોનાની ભળીવાળા પરદાઓ હતા. જેમાંથી ઇસ્લામી તહેવારોની જે ઉજવણી કરવામાં આવતી હતી, તે હ. ઇમામ નિહાળતા હતા. સંજેમરમરના રત્નભોવાળા “લીલમ-હોલ” ની ધુમ્મટવાળી એક બારી હતી. “દીવાને-ખાસ” માં ઇમામ પોતે સોમવારે તથા ગુરુવારે મોઢા આસન ઉપર બિરાજી દુઃખિયાઓ તથા પિડિત પ્રજાજનોની કાફ સાંભળી, તેનો નિકાલ આણતો હતા.

આ સઘળી ઇમારતોની દારમાળાનો “પ્લાન” હ. ઇમામે જાતે યોજ્યો હતો. એની શીશી શીશી વિગતો ઉપર પૂરું ખ્યાન દેવામાં આવ્યું હતું. ગાંઝી જોહરે ત્રણ વર્ષ પર્થત આ કામ પાર પાડવા માટે સખ્ત મહેનત કરી હતી. આની લખ્યતાનો ખ્યાલ આજે પણ અનેક પૂરાવાઓ પરથી મેળવી શકાય છે.

શિક્ષણ અને લલિતકળા

હજરત ઇમામ મોએઝ અ. ના એક મહોરદારે “કરાફા” ખાતે એક ઇમાદતગાહ બંધાવી હતી, તેના શણગાર માટે છૂટથી ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો. એક ઇરાકી આર્કિટેક્ટ-શિક્ષીએ એ ઇમાદતખાનાની “ડીઝાઇન”-આકૃતિ દોરી હતી. તેની શીક્ષીંગ અને બીંતોને બસરાથી મોક્ષા વેલા કારીગરોએ રંગ લગાડ્યો હતો. ઇરાનના સુસ્તર ગામના મશહૂર રેશમનાં વણકરો દ્વારા એક તાફો વણવાનો હ. ઇમામે હુકમ આપ્યો હતો, જેમા કસબી અને રંગબેરંગી ઝરીકામથી દુનિયાનો નકશો ચીતરવામાં આવ્યો હતો, એની કિમ્મત બાતીસ હબર દીનાર થઇ હતી.

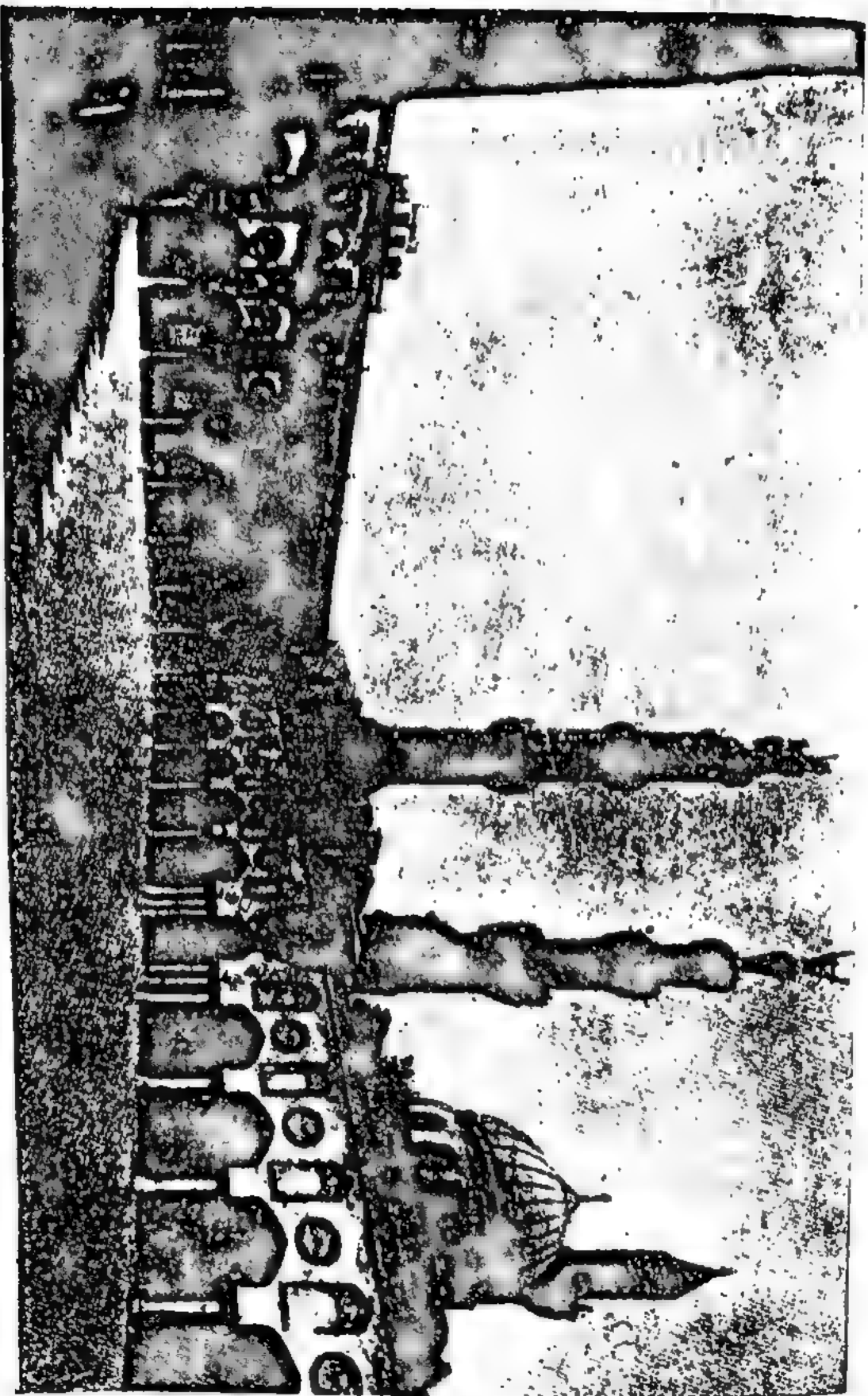
બની રાત્રિનીઓ ઉજવણી અને સાદિતપના પ્રેમી હોવા ઉપરાંત વિદ્યાકળાને દરેક પ્રકારે ઉત્તેજન આપતા હતા; લલિતકળાઓ તો બની રાત્રિનીઓના શાસન દરમ્યાન પૂર્ણ કળાએ ખિલી હતી. ચિત્રકળાને નવીન જીવન આપનાર બની રાત્રિનીઓજ હતા અને એવી રીતે જીવંત વસ્તુઓના ચિત્રો માટેના સામાન્ય લોકોનો અભ્યુગમો ટાળ્યો હતો. બની રાત્રિની હુકમત તળે દુન્તર-કલાનીએ ભારે ખીલવણી થઇ હતી. મિસર અને સકલિયામાં તે વિશેષ વૃદ્ધિ પામી હતી. વિખ્યાત “એયો” ની કારકેટમાં પોપટ અને અન્ય પંખીઓની આકૃતિઓ ચાંદીમાં કાતરેલી હતી. “વિક્ટોરિયા અને આલબર્ટ મુઝિયમ” માં હિજરી સન ૩૬૦ની સાલમા કાતરેલી દોથી દોંતની મંજુષ (પેટી) રાત્રિની કારીગરોની કલાનું પરિણામ છે. વેનિસમાં સેન્ટ માર્કના ખજાનામાંના રાટિકના “કુન્ન” ઉપર હજરત ઇમામ શાહ મોએઝ અ. ના પુત્ર હજરત શાહ અલ-અઝીઝનું નામ કાતરેલું છે.

રાત્રિની ન્યાયખાતું—મહાન ન્યાયસુર્તિ કાઝી નોઅમાન

હ. ઇમામ મોએઝ અ.એ ન્યાયખાતાને પણ જાંચા પકિતએ મૂકવા કાળજી લીધી. ઇમામે ખલિફાનના કથન અનુસાર હ. ઇમામ કયરવાન હોડી મિસર જતી વેળા કાઝી નોઅમાનને સાથે લઇ ગયા હતા અને ત્યાં ખાતે વડી અદાલતના ચીફ જરડીસ તરીકે તેમને નિમવામાં આવ્યા હતા. અરબી જાપામાં વડા જજને “કાઝી-યુલ-કુઝાત” કહેવામાં આવે છે.

હઝરત મૌલાનાં મુખમ મોએઝ (અ.) પોતાના સિપેહસાહાર જોદર તથા કિદાઇઓની ફાજ સાથે,
મિસરના વિજય પછી અને ફાતિમી સલ્તનતનો વાવડો મિસરમાં ફરકાવ્યો તે સમયે ખલીફ
સાદ મોએઝ (અ.)ની પ્રજા સાથેની પહેલી મુલાકાતનો દેખાવ.

ફાતિમી બદીશાહોએ રધા પેલા વિશ્વની મોટામોટી કનિદાસ પ્રસિદ્ધ યુનિવર્સિટી.

“ ગમ - એ - એ અહિર ”

સિદ્ધિપાત્ર અને અભિપ્રાયનું અંગૂઠું છે. ઉચ્છિન્નલાલુન પૂકલા એ વિષયમાં તેમની મહાપુણ્ય કૃતિ છે. અદ્વૈતબળતના અઠાસદાનું એમાં સમર્પન કરવામાં આવ્યું છે. તેઓ હંમેશાં હ. ઉશ્મીમની સેવામાં હાજર રહેતા હતા.

કાઝી તો અમાનનું પૂરું નામ અથુ હતીકે રીયદના કાઝી-મુલ-મુલકાત તો અમાન બિન મુલકમદ હતું. શિયા જમાતના તેઓ મહાન ફકીહ અને નિયમશાસ્ત્રી હતા.

અમીર મુખતાર લખે છે કે તેઓ નિયમશાસ્ત્રમાં એટલા બધા પ્રવિણ હતા કે તેમનો કોઈ દરીદ્ર નહોતો; એમણે ધણા પુસ્તકો લખ્યા છે અને અસ્થિઝાન કહે છે કે, તેઓ પહેલા માલેકો સિંધાતને અનુસરનારા હતા, પરંતુ પાછળથી શીઆ સિંધાતોની પચરવી કરનાર થયા. “ફાયમુલ-ખરસામ”, “ધરતોહુ ફઆવાત” “અમવાઅલ-ફીહ” અને “ઇકિતસા-અલ-ફીહ” પણ એમની કૃતિઓ છે.

ઉપર એમનો સરસ કાવ્ય હતો. એમની ન્યાય જીવવાની શુદ્ધિ અદ્ભુત હતી.

भव्य इतिमी हरियाण्ड उद्देशे।

ધતિદાસકાર લેન-પુલ જણાવે છે કે, હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. રાજકાજમાં નિત્ય ઉમ્મ
મયી બામ લઘ રાજ્યશક્તિ કરવા અને બળ ટકાવી રાખવા પૂરતો ખર્ચ રાખતા હતા. હ. ઇમામને
વારસામાં સહસ્રિયાનો કાફલો મળ્યો હતો, જે રૂપેનના કાંઠા ઉપર હિન્દી સન ૩૪૪ માં ચઢાઈ
કરી મનીમતનું પુઠ્ઠળ દ્રવ્ય અને સંખ્યાબંધ કદીઓને પકડી લાવ્યો હતો. રૂપેનના ખંદીકે જવા
બમાં ટયુનીસ ઉપર પોતાનો કાફલો મોકલ્યો જેણે ટયુનીસના “નોબોના” નકઢિકના એક નાના
ખાસને બાળી નાખ્યો હતો અને ખરખરી કીનારા ઉપર લૂંટફાટ ચલાવી હતી, જેને લઈ બંની
કાતિમી શહેનશાહતને વધારે મોટા દરિયાઈ કાફલાની જગી તૈયારી કરવી પડી. પરિણામે કેરોના
બંદર તરીકે હાલના “શુલાહ” ના બદલે તે સમયના “મકસ” ખાતે એક કકકો બાંધવામાં આવ્યો
અને હસો લગભગ વહાણો તૈયાર કરવામાં આવ્યા. અરબોના મિસરપર વિજય થવાની તવારીખ
ખમાં સર્વથી મહાન કાફલો મિસર ખાંચ્યો હોય, તો તે બંની કાતિમીઓનો હતો. એ કાફલાની
ભવ્યતાનો ખ્યાલ એટલા પરથી આવી શકે છે કે, હકીમ નાસિર ખુસરૂએ, હઝરત ઇમામ મોએઝ
અ. ના સાસનકાળ બાદ પોણી સદી પછી એ ખારકસો જોયા હતા; જેનું વર્ણન કરતા લખે છે
કે, “એક ખારકસ ૧૫૦ કયુબીક શીટ લાંબુ અને ૬૦ શીટ પહોળું હતું”

हरमतीओना सत्तामह

હઝરત ઇમામ મોએઝ્ઝ અ. ની મિસરમાં પધરામણી થઇ ત્યાં સુધી શામતી હકેમતનો કાયડો હતો અશુદ્ધિલોન રહ્યો હતો. કરમતીએનો ભય હતો કબુમી રહ્યો હતો તેઓએ ટિપીસ લેવાનો ફરી પાછો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ તેઓ સફળ થયા નહોતા, તે પછી કાધિ-વધુ દિલ્લાવાલ થઇ નહોતી. હઝરત ઇમામ મોએઝ્ઝ અ. એ તેના સરદાર સાથે પત્રવ્યવહાર કરવા માંડ્યો, પરંતુ હ. ઇમામના સમાધાનીકર્તા પત્રના, જવાબમાં કરમતી સરદાર હસન બિન અહેમદ અલ-આઅસમે તોછડો જવાબ આપ્યો:

ત્યાર પછી કરમતીઓ વસંતઋતુમાં ફરી “અયનુશાસ” ખાતે ચઢી આવી. જળવાખોર ધામણીદીઓ અને હરીફ અલ્વીઓ સાથે જોડાઈ જઈને ઝડપભેર મિસરના સપળા બાગોમાં તેઓ ખસરી ગયા આ સમયે હ. ઇમામ તેમને ઉત્તર વાળવા તૈયાર થયા. પરંતુ બની ક્ષતિમી લશ્કર પોતાનું રક્ષણ સામટી રીતે કરી એમ નહોતું. હ. ઇમામના શાહઝાદા હ. અબદુલ્લાહે ચાર હજાર સૈનિક સાથે નીલના ત્રીવેણી સંગમ પ્રદેશમાં દુશ્મનોના સૈન્યને ફતેહમંદીથી હરાવ્યું હતું. એમ ક્ષતિમી લશ્કરની કેટલીક શક્તિ વપરાઈ ગઈ હતી, તે સમયે ફેરા પર ધસી આવતા કરમતી સૈન્યને અટકાવી શકાયું નહિ. દુશ્મનો ફેરા પાસે આવી પહોંચતા ક્ષતિમી સૈન્યને આદિઓમાંથી નીકળી શહેરમાં જવાની ફરજ પડી.

કરમતી દમિસ્ક પડ્યું

તે પછી કરમતીઓના બની બેઠેલા એક મિત્ર ‘બની તપ’ના સરદારે પોતાના મળતિયા અરબોને યુધ્ધબૂમિમાંથી ખસેડી લીધા જેથી કરમતી સૈન્યમાં બાગસ પડતા ક્ષતિમી સૈન્ય બહાર આવીને કરમતીઓ ઉપર તૂટી પડ્યું. હસન કરમતી આ આક્રમણના પરિણામે નાસી છૂટ્યો. ક્ષતિમી સૈન્યે તેની છાવણી કબજે કરી અને તરતજ દશ હજારનું ક્ષતિમી સૈન્ય શામ ઉપર ચઢી ગયું. અત્રે કરમતીઓના બન્ને સરદારો વચ્ચે મતભેદ જામવાથી એક સરદારે બીજા કરમતી સરદારને ક્ષતિમી સૈન્યના હાથમાં સોંપી દીધો. આ સરદાર તથા તેના પુત્રોને મિસર મોકલવામાં આપ્યા કરમતીઓની લૂંટફાટ અને ઉપદ્રવ આથી તૂટી પડ્યા પરંતુ દમિસ્ક કેટલીક ગેર વ્યવસ્થાને અંગે કષ્ટ ભોગવતું રહ્યું.

ક્ષતિમી સૈન્યે બેરૂત છૂટ્યું

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. માટે ખવાળસરા “રયાને” રૂમીઓ પાસેથી ટ્રાબ્લીસ-ત્રીપોલી છૂટી લીધું. હ. ઇમામે તેને દમિસ્ક ઉપર ચઢાઈ કરવા જણાવ્યું, પરંતુ તૂટી અમીર ઇફતગીન સામે તે ટકી શક્યા નહિ, ઇફતગીને શામમાં અબ્બાસી ખલીફનું નામ ખુલામાં ચાલુ કર્યું. એક બીજા ખવાળસરાએ ક્ષતિમી સૈન્યની કુમકે જઈને “બેરૂત” સર કર્યું. આ ખોટને લઈને શામ માંના ખિસ્તીઓનાં રૂમી સરદાર “ઝીમીસીસ” વફાદારી ઇફતગીને એકદમ સ્વીકારી લીધી અને સુલેહના કરાર કર્યા. બીજી બાજુ રયાન ટ્રાબ્લીસમાંથી આગળ વધ્યો અને તેણે રૂમીઓને પરાજિત કર્યા.

હિજરી સન ૭૬૩માં બની ક્ષતિમીઓની કુમકે કચરવાનથી દશ હજાર લશ્કરી ચોખ્ખાઓ આવી પહોંચ્યા, તેમની મદદથી દુશ્મનો પર ક્ષતિમી સૈન્યે કિતીવંત વિજય મેળવ્યો.

મકકા-મદીનામાં હ. ઇમામનો ખુલ્લો

મિસર, હિજઝ અને શામના પ્રજાજનોએ હ. ઇમામની ‘બવઅત’ કરી મકકા મેઅઝમા અને મદીના મુનંવરામાં પણ હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.નો ખુલ્લો ભણવાનું ચાલુ કર્યું. તે પછી હ. ઇમામે બે વર્ષ પચાત ફેરામાં નિવાસ કરી અનેક સુધારાઓ કર્યા. ઇતિહાસકાર લેન-પુલના કથન અનુસાર યાકુબ ઇબ્ને કિલીસ અને અરલુગને જમીનના સામાન્ય કારોબારી તરીકે નિમ્ના “અમીરાત”ની ઓશીસમાં ફરજોજ એ બે અમલદારો મેસતા હતા. તેઓ દાણ, જઠાત, માધાવેશ, વઢક અને મહેસુલની ફરક શાખા પર દેખરેખ રાખતા હતા તેઓ મહેસુલ વસુલ કરવામાં

ઝીણવટથી કામ કરતા હતા. જેમાં લોકોની હરિયાદ અને માંગણી પ્રત્યે ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવતું હતું. આ મહેસૂલી અમલદારોના કુશળ કારોબારથી મહેસૂલમાં મોટો વધારો થયો. સધળી જગત હાતિમી સિકકાઓમાં વસુલ કરવામાં આવતી. “પુરતાન”માં માત્ર એક જ દિવસનો વેરો ખાસ હજર દિનાર થતો હતો અને કોઇ કોઇ વાર એક લાખ વીસ હજર જેટલો પણ થવા જતો. ટીનીસ, દમિયાત અને અશમુનેન ખાતે એક વેળાએ એક દિવસમાં બે લાખ દીનારનો વેરો વસુલ થતો હતો.

હઝરત ઇમામનો પરિવાર

હ. ઇમામ પોતાની પચરંગી પ્રજાની અનદદ કાળજી રાખતા હતા પુરાણ પાઠનગરના રહેવાસીઓને હરકત કરવાની પોતાના આફ્રિકન રૌનિકોને હ. ઇમામે મનાઇ કરી હતી, તેઓને “અયનુરશ્સ”ની આવીઓ પાસે વસાવ્યા હતા સાંજના સમયે એક દલકારો ફરનાતમાં ફરી વળતો હતો, જેથી રૌનિકોને અંધારું થયા પહેલાં શહેર છોડી પોતાની બરાકોમાં જવું પડતું હતું.

બની અમ્મોસીઓના તાબામાંના શહેરો મિસર, દયારે શૈલઝમાન, દમિસ્ક, મક્કા, મદીના, શિકંદ્રીયા વિગેરે હાતિમીઓએ પોતાના મહાન ભોમ અને બહુબળથી સર કર્યા હતા. કમાન્ડર-ઇન-ચીફ ગાઝી જોહરની બહાદુરી તેમાં મુખ્ય હતી અને તે ઇતિહાસના પૃષ્ઠો પર સોનેરી બહારે નોંધાયેલી છે.

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.ના હઝરત અબ્દુલ્લા, હઝરત નિઝાર (અઝીઝ), હઝરત તમીમ અને હઝરત ઓઝીલ નામના ચાર શાહઝાદા અને સાત શાહઝાદીઓ હતી.

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ના આમમનથી હવે ઇમામતનું દરખાતું અને “દારૂલ ખિલાફત” મિસર થવાથી હ. ઇમામને મિસરના પહેલા ખલીફ તરીકે ગણી તે પછીના તેમના વંશજોને મિસરના ખલીફો તરીકે ઇતિહાસકારો ઓળખાવે છે.

જેમો સિક્કાર્યો

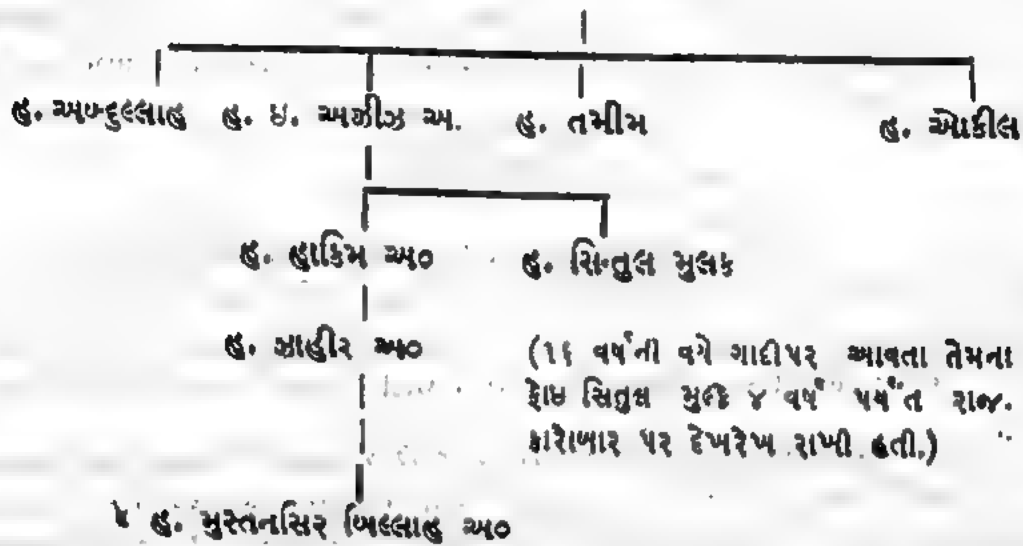
દિજરી સન. ૩૬૫ ના રખીલ આબિરની તા. ૧૫ ના હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. એ જેમો સિક્કાર્યો, વફાત સમયે હ. ઇમામનું આયુષ્ય ૪૬ વર્ષનું હતું. “નહેસ” નામના રથને આપે જેમો સિક્કાર્યો, આપના મુબારક જીરમને કાહેરા (કેરો) મા ભૂમિદાહ આપવામાં આવ્યો હતો.

મુવળ્લુ યુગ

હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ના ઉપર દર્શાવેલા ચાર પુત્રો ઉપરાંત સાત પુત્રીઓ પણ હતી. હ. અબ્દુલ્લાહ સૌથી વડા પુત્ર હતા. અને દિજરી સન ૩૬૪ એટલે આપના પિતામીથી એક વર્ષ અગાઉ વફાત પામ્યા હતા. ખીજ પુત્ર હ. અઝીઝ અ. ઇમામતની ગાદીએ આવ્યા હતા. ત્રીજ પુત્ર હ. તમીમ અરબી બાપાના એક બાહોશ કવિ હતા. અરબી ઇતિહાસોમાં એમની કવિતાઓ મળી આવે છે. હ. ઓઝીલ વિષે ખાસ ઉલ્લેખ થયેલો જણાતો નથી. મિસરમાં બની હાતિમી સલતનત રથપાયા પછી ઘણી પ્રગતિ થઇ હોવાથી ઇસમાઇલી ઇતિહાસનો આ “મુવળ્લુ યુગ” છે.

મિ સ ર મા કા તિ મી ખિ લા ફ ત

હાજરત ધર્મામ મોખેલ અં

HAZRAT MOWLANA IMAM AZIZ

(A. H. 365-386)

O. S. S. S. S.

(૧૫)

હઝરત મૌલાના ઈમામ અઝીઝ અ.

(હિજરી સન ૩૬૫-૩૮૬)

હઝરત ઈમામ અઝીઝ અ. હિજરી સન ૩૬૫ના રખાહિલ આખિરની તા. ૧૫મીએ ફતિમી ખિલાફત અને ઈમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા. તા'ઈ ખિન મુતીબ ૩૬૩-૩૮૧ અને કાન્દિર ખિન મુકતદિર ૩૮૧-૪૨૨ હ. ઈમામના સમકાલીન અબ્બાસી ખલીફ હતા.

હ. ઈમામનું પૂરું નામ અબુલ મન્સુર નિઝાર અલ-અઝીઝિયેલ્લાહ અ. હવું. આપનો જન્મ "મહેદિયા"માં હિજરી સન ૩૪૪ના મહોરમ માસની તા. ૪મીને શુબારના દિને થયો હતો. હ. ઈમામે ૨૧ વર્ષની યુવાન વયે રાજ્ય અને ધર્મની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી હતી.

હઝરત ઈમામ અઝીઝ અ. તખ્ત પર બિરાજતા ફતિમી રાજ્યકર્મચારીઓ અને પ્રજા-જનોએ આપની બખ્ષત લઈ વફાદારી પ્રગટ કરી. આપના અમલમાં રાજકારણના ફરતાવેળે પર ખલીફ તરીકે જે મહોર લગાડવામાં આવતી હતી, તેના પર "યનસરફ અઝીઝુલ જબ્બારે નબસરિલ ઈમામિન નિઝારે" કાતરેલું હતું.

"રવઝતુરસફા"માં જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઈમામ અઝીઝ અ.ની બખ્ષત લેનારાઓમાં આપના કાકા હ. હયદર, આપના પિતાના કાકા હ. અબુલ યુસુફ અને આપના દાદાના કાકા પણ હતા. બખ્ષતના દિને હ. ઈમામે એક પવિત્ર ખુતબો નવાજેશ કર્યો જેમાં પ્રજાને ધણી અમૂલી શિખામણો આપવામાં આવી હતી.

હ. ઈમામના રાજ્યઅમલના ફતિમી ચલણી સિકકાઓ

ઇતિહાસકર લેન-પુલ દર્શાવે છે કે હઝરત ઈમામ અઝીઝ અ.ના ચલણી સિકકાઓ મિસર ("પુસ્તાત")માં હિજરી સન ૩૬૫ થી ૩૮૬ પેત્રેસ્ટાઇન (રમલા)માં હિજરી સન ૩૬૮ થી ૩૮૩, મહેદિયામાં હિજરી સન ૩૭૦ થી ૩૮૪, ઇફ્રિકિયા અને મનસુરિયામાં હિજરી સન ૩૬૭ થી ૩૮૬, સક્લિયામાં હિજરી સન ૩૬૬ થી ૩૭૭, શામના ટ્રોપોલીસમાં હિજરી સન ૩૭૪ અને મક્કામાં હિજરી સન ૩૬૬માં પાડવામાં આવ્યા હતા.

મિસરની ટંકશાળમાં સિકકા દર વર્ષે પાડવામાં આવતા હતા, ત્યારે અન્ય ટંકશાળોમાં હઝરત અનુસાર સિકકા છપાતા હતા. જે સિકકાઓ યુરોપવાસીઓને મળી આવ્યા છે તે સવળા સોનાના છે, પરંતુ રૂપાનાજી પણ ધણા મોટા પ્રમાણમાં ચાલણું હતું.

હ. ઇમામ અઝીઝ અ.નો ન્યાયધંટ

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ના સંપૂર્ણ ઇતિહાસકારોએ ગુલુગાન ગાયા છે. તેઓ લખે છે કે: હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. ઉમદા સ્વભાવના, દયાભાવ રાખનારા નરવીર, સુધ્ધિશીલ, પૈર્વાન, સહનશીલ, સદ્વર્તનશાળી અને ગુનેહગારોને ક્ષમા આપનારા ઉમદા ગુલુવાળા એક રાજવી હતા. આપ દુસ્મન પર કૃપા કરતા બધે ફેટલીક વખતે તેને નવાજી પણ દેતા હતા. આપ ન્યાયપ્રિય, ઉપરાંત વિદ્યા અને જ્ઞાનમાં પણ પ્રવીણ હતા. સાહિત્યપ્રેમી અને કવિ પણ હતા. અરબી ઇતિહાસકારોએ આપની ફેટલીક કાવ્યપંક્તિઓ પણ આપી છે. દુરાચારીઓ સાથે સખ્તાઇથી કામ લેનારા, નિડર અને અચ્છા સિકારી તરીકે આપને ઇતિહાસકાર ઓલિયરીએ ઓળખાવ્યા છે. કાષ્ઠપણ પ્રબળજન આપની બેધડક મુલાકાત લઇ શકતો. હઝરત દાઉદ અ.ના મશહુર થયેલા “ન્યાયધંટ”વાળી પ્રથા હ. ઇમામે અદલતમાં દાખલ કરી હતી. (૧) અથ, ક્ષવેરાત વિગેરેની પરિક્ષા હ. ઇમામનું વિશિષ્ટ લક્ષણ હતું. હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.નો રંગ બહિંવણો, રખસાર રક્તવર્ણીય, આંખો મોટી અને જ્યોતિર્મયી, આકૃતિ બન્ધ કેસરી સિંહનો બાસ કરાવતી હતી.

ખ્રિસ્તી દેવળ બાંધવાની પરવાનગી

ઇતિહાસકાર ઓલિયરી કહે છે કે, હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. સર્વે ધર્મોવાળા તરફ બારે પ્રેમ ધરાવતા હતા. હ. ઇમામના એક મહોરદાર ખ્રિસ્તી હતા, જેઓના બે બાપ્તિસ્માને ખ્રિસ્તી ધર્મના “માલકાઇટ” સંપ્રદાયના “પેટ્રીયાક” નિમવામાં આવ્યા હતા. “પુસ્તાત”માં “અબુસ્લૈમ” નું ખંડિયર થયેલું મંદિર ફરી બાંધવાની કિબ્તી પેટ્રીયાકને હ. ઇમામે પરવાનગી આપી હતી.

ધાર્મિક છુટાપણ

ઇતિહાસકાર લેન પુલ લખે છે કે હ. ઇમામના રાજ્યમાં ધાર્મિક છુટાપણ ખાસ નોંધનીય હતું. ખ્રિસ્તી મઝહબના બીસપ સેવરસને કાઝી ઇબ્ને નોઅમાન જેવા વિખ્યાત મુસ્લિમ અલિમ સાથે ધાર્મિક સિધ્ધાંતોના મુદ્દાઓ ઉપર વાદવિવાદ કરવા માટે હ. ઇમામ હિતેજન આપતા હતા.

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ના દરબારમાં બે વર્ષ પર્વત ઇસા બિન નેસ્ટોરિયસ નામનો ખ્રિસ્તી વઝીર હતો. દીવાની કામકાજ માટે પણ ગેરમુસ્લિમોને તક આપી હતી હ. ઇમામના શાસનકાળના અંતિમ ભાગમાં યુનાની સમ્રાટ બેસિલનો સામનો કરવા હસો લગ્ગલક બારકસોનો કાફો હ. ઇમામે તૈયાર કરાવ્યો હતો; તેમાંથી નીલ નદી પરની “મકસ”ની ઝોડીમાં પડેલા સર્વથી મોટા અઝાર બારકસોને કાબજે આગ લગાડી દીધી. વહાણના ખલાસીઓ અને અમલદારોને આજુબાજુ વરતા યુનાનીઓ ઉપર શક જતાં એક મોટું ફુલક થયું, જેમાં પુષ્કળ યુનાનીઓ મરણ પામ્યા. તેમના ધરો લૂંટી લેવામાં આવ્યા આટલું જતાં ખ્રિસ્તીઓ વિરુધ્ધની એ દિલમાલ નહોતી. હ. ઇમામે તુર્કી તથા બરબરી સૈન્યને મોકલી આ રમખાણ તરતજ દાબી દીધું અને જ મહિના જેટલી મુદતમાં ઇબ્ને નેસ્ટોરિયસની ખંતથી સર્વ કરતાં ઘરસ જ નીકાઓ તૈયાર કરવામાં આવી.

વડા વઝીર માકુમ બિન કિલીસ

હ. ઇમામના વડા વઝીર માકુમ બિન કિલીસ હતા જે જન્મથી હઝરત મુસા અ.નો અનુયાયી હતા. તેના પિતાએ તેને પ્રથમ શામ બણી રવાના કર્યો અને ત્યાંથી મિસર આવી

થયું. પોતાની કુશળતાથી ત્યાર પછી તેણે ખગલનગરીનો ઓખો પ્રાપ્ત કર્યો હિજરી સન ૩૫૬માં તેણે પવિત્ર મસ્જામ ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. અગ્રીર કાપરનું હિજરી સન ૩૫૬માં મૃત્યુ થતાં મિસરમાં વ્યાપી રહેલા અધિર ફરગ્યાન વઝીર મળ્નુલ દુરાતે યાકુબની ધનસંપત્તિ જાણી તેને ફદખાનામાં પૂર્યો, જ્યાંથી તે જટકી જઈ કયરવાનમાં હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.ની પનાહમાં આવી રહ્યો હતો અને આગળ જળાવ્યા મુજબ ૬. ઇમામે મિસરના વિજય માટે શાઝી જોદર સાથે તેને મોકલ્યો હતો. ત્યારથી તેના ઉપર ૬. ઇમામની અમીદશિ વધતી ગઈ હતી અને અંતે તે વડા પ્રધાન પદે પહોંચ્યો. યાકુબ વિદ્યાસાનનો ભારે શોખ ધરાવતો હતો. ખીબ પ્રધાનો પણ જ્ઞાન પ્રત્યે આહુના ધરાવતા હતા, પરંતુ યાકુબનો આહ સધળા કરતાં વધી જાય એવો હતો. ધાર્મિક જ્ઞાનને અંગે ક્ષતિમી વંશને રાજ્યાસને ગિરાજ્યા હોવાથી તેમનાં વિરોધીઓનો અને અન્ય વંશનાં ખલીફાઓને ટેકા આપનારા સાહિત્યનો પ્રચાર લોકોમાં કરવામાં આવતો હતો, જેમાં ફેટલાક નખ્સીતા વિદ્વાનોની એક લાંબી હારમાળા સંકલિત હતી. આ વિરોધી પ્રચારની સાથે સત્તની તુલના થઈ શકે એવું સાહિત્ય મંડળ રચાવવા અને તેના નિભાવ માટે રાજ્ય પાસેથી માન્ટ મેળવી સત્તાધારી પુસ્તકો બહાર પાડવા, તેનો અભ્યાસ ચાલુ રાખવા અને તેને દરેક ઉત્તેજન આપવાની જોડવણી કરવામાં આવે તે બહારથી આવતા વિરોધ પક્ષના સાહિત્યના પ્રવાહ સામે તે ઢાલનું કામ આપી શકે, એ ખાસ જરૂરનું હતું. યાકુબ બિન કિલીસે તે માટે જાતે પુસ્તકો લખ્યા અને એ પુસ્તકોમાંના શિક્ષણ અનુસાર વર્તનારા ચારિત્રવાન પુરુષો તૈયાર કરવા માટે એક યુનિવર્સિટી (વિદ્યાપીઠ) બનાવવાની તેમણે યોજના તૈયાર કરી.

જગપ્રસિધ્ધ વિશ્વ વિદ્યાલય નામ-એ-અઝહર

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. જેઓ મિસરના ખીબ બની ક્ષતિમી ખલીફ હતા આપના સમયમાં વઝીર યાકુબ બિન કિલીસે ૬. ઇમામના હુકમ મુજબ યુનિવર્સિટીની યોજના તૈયાર કરી. જેના ખર્ચ માટે ૬. ઇમામે મંજૂરી આપતા, પ્રથમ ૩૫ વિદ્યાર્થીઓ માટેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી અને તે માટેની જોડવણી શાઝી જોદરે પાટનગર ફેરોની જોડાજોડ બંધાવેલ છપાદતગાહ “નઅએ અઝહર” માં કરવામાં આવી. આવી રીતે “અલ-અઝહર” યુનિવર્સિટીની શરૂઆત થઈ. જેના નામમાં પણ એક વિશેષતા સમાવલી છે ઇસમાઇલી ઇમામે બની ક્ષતિમી હોવાના સબબે એ વંશ સુચક નામ એ વિદ્યાપીઠ માટે પસંદ કરવામાં આવ્યું. ૬. ખીબી ક્ષતિમાનો પ્રસિધ્ધ લકબ “અઝ-ઝોહરા” (તેજસ્વી) છે અને આપની રમૂતિમાં “અઝહર” નામ રાખવામાં આવ્યું. આ સંસ્થાની કમેકમે અદભૂત થઈ અને તે જગતની એક જલ્દ યુનિવર્સિટીમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. આ યુનિવર્સિટીને લાભ લેવા દુનિયાના પ્રત્યેક ભાગમાંથી દેશ વિદેશના લોકો આવતા હતા. એમાં ધર્મના બેદલાવુ વગર દરેક પ્રકારનું ઇસ્લમ શીખવવામાં આવતું હતું. આ યુનિવર્સિટી આજે પણ જગત માટે ઇસ્લમના કેન્દ્ર તરીકે સુપ્રસિધ્ધ છે અને સર્વપ્રિય છે.

“લીટરરી હિસ્ટ્રી ઓફ પરશિયા” ના કર્તા પ્રોફેસર ઇ. જી. આઉન જણાવે છે કે : ફેરોની યુનિવર્સિટીમાં નામાંકિત પ્રોફેસરોને સાંભળવા માટે લોકોની ઠઠ જામતી હતી. ઉપરાંત દરેક ધર્મો પ્રત્યે સંપૂર્ણ સહિષ્ણુતા બતાવવામાં આવતી હતી.”

જે કે બની ક્ષતિમી રાજ્યઅમલ પછી અન્ય વંશના મુઝિહમ રાજ્યકર્તાઓએ તેની સ્થાપનાના હેતુને બદલી નાખીને જુના (ઓથોડાફ) વિચારનું એક મહાન કેન્દ્ર બનાવ્યું હતું. પોતાની સધળી દરીફ સંસ્થાઓને જાંખી પાડી દેવાવાળા તેના કયા સંજોગો

હતા, તે એટલા બધા ખુલ્લા નથી, હતા રપેન અને ઇરાકની યુનિવર્સિટીઓથી ફેરાનું વિશ્વવિદ્યાલય હજી પણ ફેરા રીતે જવતું છે તે આપણે સમજી શકીએ છીએ. આ ફેરામાં તે સમયે ફાઇનગર કેન્દ્ર તરીકે નહોતું, ત્યારે ઇસ્લામનું “ઇસ્લામ-ખિલાફત” ફેરા હતું. ઇસ્લામમાં પણ તેને સર્વોપરીપદ સોંપ્યું હતું. કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ ઇસ્લામી નહિ પણ વિદેશી ભાષા બોલનારું શહેર હતું. “અઝહર” વિશ્વવિદ્યાલયની તે સમયમાં પણ બહુ દરીફ સંસ્થાઓ હતી. પાછળના યુગમાં અર્થાત મુસ્લુમાના શાસનકાળમાં પોતાનું નામ અમર રાખવા હમલમ દરેક ખાદશાહે અંકે વિદ્યાપીઠ બાંધી તેના પાછળ ઉદાર રકમો ખર્ચી હતી. આટલું હતા “અઝહર” અન્ય સંસ્થાઓથી ખામણ વધી હતી, તેનું કારણ એ હતું કે તે સર્વથી પુરાણી, કીર્તિવંત અને ચડિયાતી ખાદશા સંસ્થા હતી અને તેનું નામ આખી ઇસ્લામી આલમમાં જણીતું થતું હતું. આ સંસ્થા સિવાયના અન્ય વિદ્યાર્થીઓને કીર્તિવંત બનવાની તક બાગ્યેજ મળતી હતી.

એક હજાર વરસો પછી અલ અઝહર

મહાન કીર્તિથી ઇસ્લામ સ્થાપિત આ જગત્સિંધ શૈક્ષણિક કેન્દ્રને આજે એક હજાર વરસ જેટલો સમય થવા આવ્યો છે-આ લખાણ છે ત્યારે એટલે ઇ. સ. ૧૯૫૬, ડિ. સ. ૧૩૭૬ માં, હતા આજે એક હજાર વરસોથી એ કેળવણીકેન્દ્ર વિશ્વમાં બેન્નેડ અને બેનમૂન તરીકે ફની પોતાની વિશેષતાઓ જાળવી રહ્યું છે અને પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમના જગતને પોતા તરફ ખેંચી રહ્યું છે, વધુને વધુ આકર્ષી રહ્યું છે.

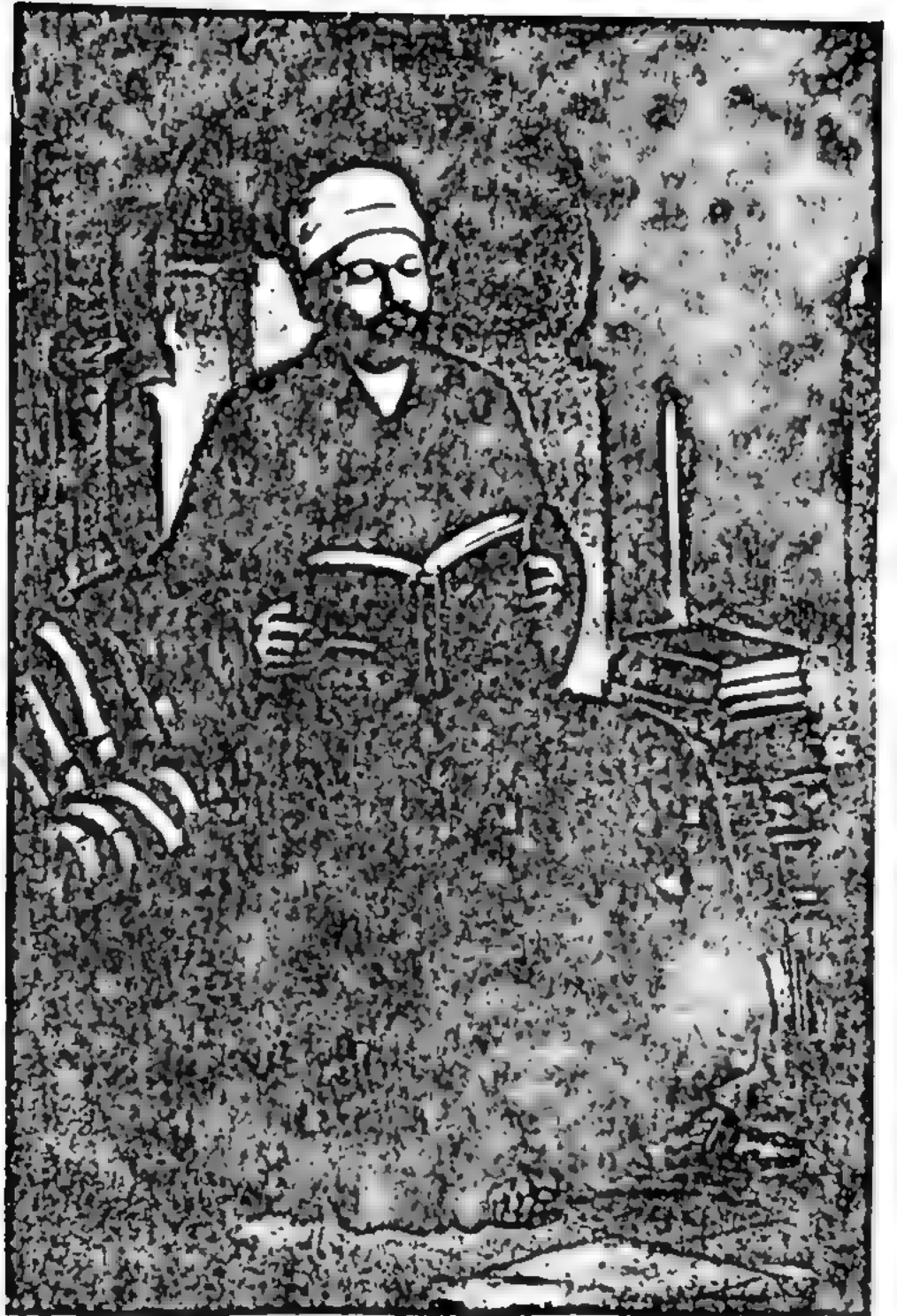
આજે-એક હજાર વરસો પછી આવેલા જગતના પલટાઓમાં આ મહાન કેળવણી કેન્દ્રને એટલિય યુગ પ્રમાણેની આધુનિકતાઓ અપવામાં આવી રહી છે. અગાઉ અઝહરના વિદ્યાર્થીઓ ચટાઇ ઉપર બેસી જ્ઞાન મેળવતા પણ આજે અઝહરના વિદ્યાર્થીઓ અને જ્ઞાન આપનારા પ્રોફેસરો માટે દરેક પ્રકારની આધુનિક સગવડો કરવામાં આવી છે.

અપંગો અને અધજનો પણ તાલીમ મેળવી એક મનુષ્ય તરીકે જીવી શકે છે એવું આજના જગતને સમજાયું છે પણ એ સમજાવનાર અને એ સિધ્ધાંત પ્રતિપાદન કરનાર પ્રથમ કેળવણી કેન્દ્ર અઝહર હતું જેનો આજના જગતે ખુલ્લો સ્વીકાર કર્યો છે. આજે અઝહરમાં અંગ્રેજી, ફ્રેંચ અને જર્મન ભાષાઓનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે અને આ ભાષાઓમાં જગતને પથગામ આપનારા આલિમો અઝહરમાં તાલીમ મેળવી રહ્યા છે. ઉપલી ભાષાઓનું શિક્ષણ જામ એ અઝહરમાં હાલમાં ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું છે.

આ વિદ્યાપીઠ પોતાની આધુનિક પ્રયોગશાળા પણ આજે ધરાવે છે ઉપરાંત ૧૯૫૬ ના વરસમાં લાખો ડોલરોને ખર્ચે અલ્લતન મિશન સીટી-ધર્મપ્રમાર નગરીનું બાંધકામ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે. આ મકાનમાં પાંચ હજાર વિદેશી વિદ્યાર્થીઓને રાખવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

હિંદ, પાકિસ્તાન, આફ્રિકા, અફઘાનિસ્તાન, ઇન્ડોનેશિયા, ન્યુઝિલેન્ડ અને ફિલીપાઇન્સ ઉપરાંત વિશ્વના અનેક દેશોના વિદ્યાર્થીઓ આજ અઝહરમાં તાલીમ મેળવી રહ્યા છે. આજે અહિં શિક્ષણ લેનારાઓની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦ ની આંકવામાં આવે છે.

૧૯૫૬ ના વરસમાં આ વિદ્યાપીઠ માટે પ્રગટ થયેલી ઉપર મુજબની માહિતીપૂર્ણ હકીકતોમાં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે આ વિદ્યાપીઠના આરંભકાળે શિક્ષણ મેળવનારાઓની સંખ્યા

૧૯૬૬-૬૭ના સુકીમ નાસિર ખુસરો : એક બનણીના ઇશ્કનામીના દિલસુખ, કવિ,
મિશનરી અને પ્રવાસી.

૩૫ ની હતી જે વધીને આજે ૧૦,૦૦૦ જેટલી થઈ હતી. ૧૮મી સદિમાં મિસરના રાજા મુહ. અમ્મલીએ પણ કેટલાક સુધારાઓ કર્યા હતા. અઝહરમાં તાલીમ લેતા અર્જન્ટી કોરકિર્દીવાલા વિદ્યાર્થીઓને કાયદાશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, રાજકારણ, વિજ્ઞાન અને તબીબીજ્ઞાન આપવા પરદેશ પણ મોકલવામાં આવે છે.

એક હઝર વરસો પસાર થયા છતાં આજે આ મહાન વિદ્યાપીઠ પોતાની ઐતિહાસિકતા, મહાનતા અને ગૌરવ જાળવી રાખ્યા છે. તેમાં વધારાઓ થઈ રહ્યા છે.

મિસરની જાહેજલાલી

મિસરમાં બની ફાતિમી સલતનતની રચાવના થયા પછી, મિસરની સર્વ પ્રકારે વણી જ પ્રગતિ થતાં તેની જાહેજલાલી ખુબ વધવા પામી હતી. ખાસ કરીને હઝરત ઇમામ અઝીઝ અના સમયનું રાજ્ય સૌથી જાણ્યામાં જાણી કદાચ પહેલું હતું.

"અઝહર" યુનિવર્સિટીની રચાવના કરીને ફાતિમીઓએ મિસર અને સમરત ઇમામી આલમ ઉપર મહાન અઘેસાન કર્યો છે. "અઝહર" યુનિવર્સિટીએ મરમામની ભૌતિક અને આખ્યાતિમક પ્રગતિ સાધવામાં પણ ઘણું જ અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. દુકાળ અને સિરિયાથી મરમામીઓના ઇમામીઓ આખ્યાતિમ ફાતિમીઓએ મળખૂતાથી કામ લીધું. હોવાથી બ્રમખ સમુદ્રના કિનારાઓના પ્રદેશોની હદ સુધી અરિયરિયાથી સિરિયા અને અરખરતાનના પવિત્ર સ્થળોએ પણ બની ફાતિમીઓની સત્તા પ્રસરી હતી. લોકોના જનમાલની સલામતી વધવાથી મિસરની વસ્તીમાં વધારો થયો અને વેપાર રાજગારમાં પણ અત્યંત પ્રગતિ થઈ હતી. (૧)

આર્થિક વિકાસ માટે પણ હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ એ ઘણા જ સુધારા કર્યાં. આરે લાંચ રશ્વતની બદી નાખી દીધી અને બેટ સોગાદો લેવાનો રિવાજ સંતર અંધ કરાવ્યો હતો. ફરેક અમલદાર તથા રાજમહેલના નોકર ચાકરોને નકકી કરેલો ચોક્કસ પગાર આપવાનો રિવાજ દાખલ કર્યો. ઉપરાંત ઇરાની બનાવટના નવી જાતના કસબી અમામીઓ, સોનાજડિત અખતરો અને એવી અન્ય અનેક સામગ્રીઓ હઝરત ઇમામે પોતાના રાજ્યમાં દાખલ કરી હતી.

હઝરત ઇમામનો રાજ્ય વિસ્તાર

હઝરત ઇમામ શાહ અઝીઝ અના શાસનકાળમાં 'તારીખે ઇસ્લામના કથન અનુસાર ફાતિમી સામ્રાજ્યનો વિસ્તાર વધ્યો હતો. (એમીસા), હમાત, સીઝર અને હલખ ફતેહ કરી એ મુલ્કો બની ફાતિમી સલતનત સાથે જોડી દેવામાં આવ્યા હતા. હિજરી સન ૩૮૨માં મોસલના હાકેમ મુખમલીક બિન મુરૈયખ અઝીલીએ પોતાના સમરત રાજ્યમાં અર્થાત મોસલ, મદયન, કુશ અને અંબાર વિગેરેનો જેમાં સમાવેશ થાય છે, ત્યાં હઝરત ઇમામના ચલણી સિક્કા ચાલુ કરીને હઝરત ઇમામનું નામ ખુલામાં દાખલ કર્યું હતું.

ફાતિમીઓનું સંઘર્ષ રૈન્ય બની કતામાં લોકોનું હતું. તેઓ હિદાઇ અને વિદ્યાસુ લડવૈયા હતા. દુશ્મનેનો વખતો વખત સામનો કરવો પડતો હોવાથી તેને સંગઠિત કરી સારા પાયા ઉપર લાવવા હઝરત ઇમામે લક્ષ આપ્યું. સાથે સાથે તુર્કી દેલખી અને ઇરાની રૈનિમનું પણ લશ્કર જીત કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી બન્ને પક્ષો વચ્ચેનું સમતોલપણ જાળવાઈ રહે, કતામી તથા ખરખરી

લશ્કર “મહરિબા” (પશ્ચિમ દેશના વતનીઓ) અને તુર્કી તથા દેલ્હીઓ “મશારિકા” (પૂર્વ દેશના વતનીઓ) તરીકે ઓળખાતા હતાં.

અમીર ઇફતગીન તક સાથે છે

અમીર ઇફતગીન શામ ખાતે મોટું લશ્કર લઈ આવવાના સમાચાર ફેલાતા, દમિસ્કના કેટલાક વિદ્વન સંતોષીઓએ તેના સાથે પત્તવહેવાર કરી, ફાતિમીઓને હાંકી કાઢવાની શરતે તેને અમીર તરીકે કબૂલ રાખવાનું વચન આપ્યું.

ઇતિહાસકાર એલિયરીનું કથન છે કે ફાતિમીઓ તરફ અણુગમની લાગણી ધરાવનાર કેટલાક ધર્મઝનૂની દમિસ્કવાસીઓની આ શરતો તરફ લક્ષ્યાઈ ઇફતગીન તક સાધીને સાનિયતલ-ઉકાબ સુધી આગળ વધી ગયો. ફાતિમીઓ શામમાં યુનાનીઓ ત્રિપોલી પર હુમલો લઈ આવવાના હોવાથી તેઓને સામનો કરવામાં રોકાયેલા હતા, આથી ઇફતગીન કેમપણ સામનો વગર દમિસ્કમાં દાખલ થઈ ગયો.

ઇફતગીને દમિસ્ક શહેરનો કાવાદાવાથી પૂરેપૂરો કબજો મેળવી લીધા બાદ શિષ્ટાચાર અનુસાર બગદાદના અબ્બાસી ખલીફનું વડપણ તેણે સ્વીકાર્યું. છતાં તેને બની ફાતિમીઓની ખીંક રહેતી હોવાથી તેણે કરમતીઓ સાથે મિત્રાચારી બાંધી, કરમતીઓએ પણ ઇફતગીનને મદદ આપવા કબુલિત આપી. પરિણામે તેઓનું એક મોટું રૌન્ય દમિસ્ક આવી પહોંચ્યું.

દમિસ્કના રાજકારણનો કોયડો

બની ફાતિમીઓએ મિસ્ર તામે કરી લેવાના પરિણામે શામના કોયડાની શરૂઆત થઈ હતી અને તે પ્રથમથીજ મિસ્રના ફાતિમી રાજ્ય માટે ભારરૂપ થઈ પડ્યો હતો. હઝરત ઇમામ મોઅમેઝે અ. પોતાની વફાત વખતે વડા વઝીર ઇબ્ને કિલીસને ત્રણ લલામજો કરી હતી. તેમાંની એક એ હતી કે “જુમ્હાના ખુબા”માં તથા ચલણી સિક્કાઓમાં હ. ઇમામનું નામ રાખવામાં આવે ને હમદાનીઓ જોડે સુન્નેહ જળવી રાખવી અને તે પ્રમાણે યુનાનીઓ જોડે પણ સારો વર્તણૂક કરવો. શામને સત્તામાં રાખવાની ઇચ્છા મિસ્રના રાજકર્તાઓ માટે સદાય મુશ્કેલરૂપ નીવડી છે, તે માટે ફાતિમી ખલીફની વિધીસરની સાર્વજનિક સત્તાને તે સ્વીકાર કરે તો વધુ કંઈ ન મેળવવાની સલાહ આપી હતી. જ્યારે અત્યારે પણ સમય વર્તીને આવવાનું હતું. કરમતીઓનો બચ પણ મિસ્રના દ્વાર પર ઝબૂમતો હતો. પોતાની નેમમાં ફાવવા માટે કરમતીઓએ ઇફતગીન સાથે મિત્રાચારી સાધી હતી, કારણ કે દમિસ્કમાંથી તેને ફાતિમી ગવર્નર આવર્દને હાંકી કહાડ્યો હતો.

ગાઝી જૌહર દમિસ્કના રણસંગ્રામમાં

હઝરત ઇમામ અઝીઝે અ. શામનો સવાલ ગાઝી જૌહરને સોંપ્યો અને એક મોટું રૌન્ય તેમને સોંપવામાં આવ્યું. ગાઝી જૌહરના આગમનના સમયાર મળ્યા તે સમયે કરમતીઓ “રમલા” મુકામે હતા અને “અકદા” સામે ઇફતગીને ઝાવણી નાંખી હતી, ગાઝી જૌહરના આવવાની ખબર સાંભળતાં કરમતીઓ ગભરાયા અને તેઓ “રમલા”થી નારી છૂટયા. ગાઝી જૌહરે તેને કબજે લીધો. કેટલાક કરમતીઓ એક પોતાના વતન “ઝાહસા” બહુ દૂર કરી ગયા જ્યારે બીજા ચારે દિશામાં વિખરાઈ ગયા હતા. પોતાને નિરાધાર અવસ્થામાં આવી પડેલો

જેમ 'તાઇમીરિયા' બધી ઇશ્તગીન પાછળ હઠી ગયો. જ્યાં કેટલાક વિખરાઇ ગયેલા કરમતીઓને પોતાના વાવટા તંજે એકઠા કર્યા અને તે પછી પોતાની તુકી ફોજની સહાયથી ગાઝી જોહર સામે યુધ્ધમાં ઉતરવાની તૈયારી કરી. પહેલાં તેણે 'હાઊરાન' અને 'દમિસ્ક' પાસેના ઇલાકા 'અસ-નિયા'માંથી લડાયક સામગ્રી મેળવી અને શહેરને ઘેરા સામે ટકકર ઝીલવી પડે તો તે મારે અન્ન પાણી પશુ પુરતા પ્રમાણમાં સંધરી લીધા.

ઝીલકાદ મદિનાના અંત ભાગમાં ગાઝી જોહર પણ ત્યાં ખાતે આવી પહોંચ્યા. તેમણે દમિસ્ક આગળ પોતાની છાવણી નાંખી. છાવણીની આબુખાણુ જાડી ખંદો ખોદવામાં આવી અને પોતાના સૈનિકો આવળવ કરી શકે તે માટે વચ્ચેવચ્ચે માર્ગ મૂકવામાં આવ્યો. ઇશ્તગીને પોતાના સરદાર કાસમ શરેખને અનિયમિત ધાડા નાખવા અને સામનો થતાં હુમલો પણ કરવાનું કામ સોંપ્યું અને નિયમિત સૈન્ય શહેરમાં રાખવામાં આવ્યું. દિજરી સન ૭૬૬ના રખીઉલ-આખિરની તા. ૧૧મી સુધી લડાઇ ચાલુ રહી, છતાં ફાતિમીઓને કાંઇપણ લાભ દેખાતો નહોતો. જેથી ગાઝી જોહરનો ઉત્સાહ મંદ પડી ગયો. અમીર ઇશ્તગીન શહેર છોડી નાસી જવાના વિચારમાં હતો, પરંતુ દમિસ્ક છોડવા પહેલાં તેણે સઘળી તરફથી મદદ મેળવવાના પ્રયત્નો કર્યા હોવડે તેને આશાબર્ષા સમાચાર મળ્યા કે તેની કુમકે કરમતી સરદાર હસન બિન અહેમદ અલ-આઅ-સમ આવી રહ્યો છે. ગાઝી જોહરને આ સમાચાર મળતાં ઇશ્તગીન સાથે સંધી કરવામાં તેઓએ ડહાપણુ જોયું અને ઇશ્તગીનની ભારે ખુશાલી વચ્ચે ત્યાંથી ચાલી જવાનું ગાઝી જોહરે કબુલ કર્યું. તે પછી તેઓ 'તાઇમીરિયા'માં આવી પહોંચ્યા. આ વાત કરમતીઓને ખાલુમ પડતાં ફાતિમી લશ્કરની તેણે પૂંઠ પકડી અને બન્ને લશ્કર 'રમલા' મુકામે સામસામા થઇ જતાં એક નાની લડાઇ થઇ, જેમા કરમતી સરદાર હસન બિન અહેમદનું મૃત્યુ થયું, જેથી કરમતીઓના "કબીર" નો આપ્ધો તેનાં પિત્રાઇ ભક્ષરને સોંપાયો; જ્યારે અણુ સૈયદના છ પુત્રોમાંના એકજ હયાત પુત્ર યુસુફની સત્તા તંજે કરમતી લશ્કર આવ્યું; એ પછી જ "સૈયદો" ના હસ્તક પોતાનું લશ્કરી બળ મૂકવાનો રિવાજ કરમતીઓમાં પડ્યો. ખરી રીતે કહેતા અ જ જણાની "ઇલેક્ટ્રીવ મિલીટરી કાઉન્સિલ" (નિયુક્ત લશ્કરી મંડળ) બનેલી હતી.

સુલેહના સંદેશા

કરમતી સરદાર હસન બિન અહેમદના મરણ પછી કરમતીઓ અને ઇશ્તગીનના પક્ષે વચ્ચે ઝગડો ઊભો થયો. પરિણામે કરમતીઓ તેને મુકાને ચાલ્યા ગયા. છતાં ઇશ્તગીન હિંમત હાર્યો નહિ અને ગાઝી જોહર સાથે લડવાનો નિર્ણય કર્યો. બન્ને પક્ષ વચ્ચે યુધ્ધ થતા ગાઝી જોહરને હાર ખમીને "અસ્કેલાન" બધી ચાલ્યા જવું પડ્યું. આ ફતેહથી કુલાહ જઇને ઇશ્તગીને "અસ્કેલાન" ઉપર ઘેરો નાખ્યો. બીજી તરફથી હ. ઇમામ શાહ અઝીઝ અ. ને પોતાના લશ્કરની દારના સમાચાર મળતાં આપે ગાઝી જોહરની સહાયતા માટે જાતે રવાના થવાની તૈયારી કરી. મિસરમાં સામગ્રી એકઠી કરતા થોડો વિલંબ થયો. તે દરમ્યાન ઇશ્તગીન અને ગાઝી જોહર વચ્ચે આ બે શરતે સંધી થઇ : ૧ ગાઝી જોહરે બદલાની અમુક રકમ આપવી અને ૨ "અસ્કેલાન" શહેરના દાગ પર ઇશ્તગીન પોતાની તલવાર લટકાવે તેની દેશથી ગાઝી જોહરનું લશ્કર શાંતિથી પસાર થાય આ શરતો કબૂલ રખાઇ અને ફાતિમી સૈન્ય "રમલા" ના માર્ગે મિસર બધી રવાના થયું.

હ. ઇમામ અઝીઝ યુધ્ધમાં—ઈફતગીનનો પરાજય

પરંતુ હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. મોટા લશ્કર સાથે તેમની કુમરે આવતા હતા, માર્ગમાં ગાઝી જોહર સાથે ભેટા થતા ઇફતગીન પર હલ્લો લાગે જવા બન્ને લશ્કરે એકત્ર થઈને દમિસ્ક બાજી પાછા ફરી આગળ વધવા માંડ્યું. આ બખર ઇફતગીનને “તાખ્ખીરિયા” માં મળી. થોડાજ વખતમાં ફાતિમી સૈન્ય દુશ્મનોની સરહદ ઉપર આવી પહોંચ્યું અને બન્ને પક્ષો વચ્ચે યુધ્ધ થયું. દમિસ્ક પહોંચીને તેના પર બની ફાતિમી તાવડો ફરકતો થયો અને થોડા સમયમાં જ ઇફતગીનની હાર થઈ તે એકદમ નાસી છૂટ્યો. આ લડાઈ દિજરી સન ૩૬૮ ના મોહરમ માસની તા. ૨૩મીને શરવારના દિને થઈ હતી. કેટલાક ફાતિમી સૈનિકોએ ઇફતગીનને કેદ પકડીને હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. ની સેવામાં હાજર કર્યો. તેને બીબા તુર્કી કેદીઓ સાથે મિસર લાઈ જવામાં આવ્યો.

“રવઝતુરસફા” ના જણાવ્યા મુજબ ઇફતગીનનો સ્થળ પલટો થયો હતો અને હ. ઇમામે પણ તરતજ ઉદાર દિલે તેને મારી આપી હતી.

ઈફતગીનનું સન્માન

કેરો શહેરમાં પહોંચ્યા પછી હ. ઇમામે ઇફતગીનને બાજી બક્ષિશો, ખિલાત અને રહેવા માટે એક બંધ મકાન આપવામાં આવ્યું. ફાતિમી દરબારમાં એક માન્યવર પરાણા તરીકે તે રહેવા લાગ્યો. ઇફતગીન હ. ઇમામ અઝીઝ અ. ના ઉપકારથી સદા ખાશી રહેતો અને સવુંને હ. ઇમામની કમાલતિ અને ઉદારતાની કહાકોતો કહેતો.

હ. ઇમામે લશ્કરી ગુણો પ્રાપ્તતા તુર્કીઓનો એક વિભાગ બોલો કરવાની યોજના કરી અને તે અનુસાર કેરો ખાતેના તુર્કી અને દેલ્લી કેદીઓને છૂટા કરીને ઇફતગીનની સરદારી તળે મુકવામાં આવ્યા અને આ રીતે હ. ઇમામે પોતાનું સ્વતંત્ર અંતરક્ષક સૈન્ય બનાવ્યું. દિજરી સન ૩૭૨ માં ઇફતગીનનું મૃત્યુ થતા સુધી હ. ઇમામની તેના પ્રત્યે માયાભરી નજર રહી અને તે પણ એક સેવક તરીકે હ. ઇમામની સેવામાં રહ્યો.

યુસુફ ઝીરીને દ્રીપોલી ભેટ અપાયું

“તારીખુલ હરલામ” નાં કતાં દર્શાવે છે કે, યુસુફ (બિલ્કીન) બિન ઝીરીએ મધરિયાના આખા મુલક પર ફરી કબ્જે જમાવ્યા પછી હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. પાસે દ્રીપોલી અને તેના વિસ્તારના મુલકો પોતાના તાબામાં સોંપી દેવાની અ.જ કરતા દિજરી સન ૩૬૮ માં “સરન અને “અન્દાબિયા” ના પ્રદેશ સાથે દ્રીપોલીનો આખો પ્રાંત તેને ભેટ દેવામાં આવ્યો.

યુસુફ (બિલ્કીન) ઝીરીએ મધરિયામાં “ઝન્નાત” ના કબીલાનો બગવો સમાવ્યો હતો. અબરા બિન ઉમુલ અન્સારે નબુવતનો દાવો કરતા તેની સાથે યુધ્ધ કર્યું હતું. બની ઇફરીસના પાતલખત “ફાસ”—ફેઝ અને “સિન્જિલમાસા” ઉપર તેણે ફરીથી અધિકાર જમાવ્યો હતો. મધરિ. મુલ અકસાના કેટલાક ઇલાકા રખેનનો ઉગ્ની ખલીફ દબાવી બેઠો હતો, તેની સાથે યુધ્ધ કરી યુસુફે સઘળા ફાતિમી મુલકો પાછા કબ્જે લીધા. દિજરી સન ૩૭૧ માં બની ઉમૈયાના મૂળ આ મુલકોમાંથી તદ્દન ઉખેડી નાખવામાં આવ્યા.

પુસુર ઝીરીનું દિજરી સન ૩૭૩ માં મરણ થતા તેનો પુત્ર મનસુર દ્રીપોલી અને ટમુનીસનો રાજકર્તા થયો. તેણે હઝરત મમામ અઝીઝ અ. ને ફસ લાખ દીનારનું નજરાણું આપ્યું. પુસુર ઝીરીના મરણની તુક સાધી બની હુમ્મિયા ફરીવાર મધરિયુલ અકસા બધી મસી આબ્યા અને રવાના કબીલે લીધો.

સકલિયાનું રાજકારણ

દિજરી સન ૩૬૮ માં સકલિયાના હાતિમી ગવર્નરે "કિરતના" અને "કલરિયા" માં "ટારિન્ત" અને "ઉરવાનિયા" સર કરી લીધા હતા. દિજરી સન ૩૭૦ માં ફલેન્ડર્સનો આદશાહ બ્રેડવીલ કુમેડ (ધર્મયુધ્ધ) પર નિકળ્યો હતો. તેણે માલ્ટાનો કિલ્લો તાબે કર્યો. આ કિલ્લો પાછો મેળવવા હાતિમી ગવર્નરે આદશાહ બ્રેડવીલ સામે યદાઇ કરી. દિજરી સન ૩૭૨ માં સકલિયાનો ગવર્નર એ લડાઇમાં માર્યો મર્યો. સકલિયાવાસીઓએ રણસંભામમાંજ તેના પુત્ર જાખીરને તેના પિતાનું વડપણ આપ્યું. તે પછી હાતિમી રીન્યે એવો એક સખ્ત હુમલો કર્યો કે આદશાહ બ્રેડવીલને નાસી જવું પડ્યું અને જાખીર સકલિયા બધી પાછો કર્યો. તેને રાજ્યવધીવદ નિષ્ફળ નીવડવાથી હ. મમામે તેને પદબખ્ષ્ટ કરી અબુલ કાસિમના બત્રિન જાહર બિન મુહમ્મદ બિન હસન કબીલે સકલિયાનો ગવર્નર બનાવ્યો. દિજરી સન ૩૭૫ માં તેણે મરણ થતા તેના લાઇ અબ્દુલ્લાહને ગવર્નરપદ આપવામાં આવ્યું. દિજરી સન ૩૭૬ માં તે પણ મરણ પામતા અબુલ મુસુર બિન અબ્દુલ્લાહને આ ઓખો સોંપાયો.

દમિસ્કમાં ફરી હાતિમી વાવટો ફરકયો

ઇસ્તેમીનના શરણે થયા પછી આપણે દમિસ્કના મામલાને એમજ ઊભર્યો છે. તે બધી ફરીવાર નજર નાખ્યું. ઇસ્તેમીનની ગેરહાજરી દરમ્યાન એના વઝીર ફરશામે દમિસ્કનો કબજો કરી લીધો હતો, જો કે તેણે હ. મમામ અઝીઝ અ. નો ખુલ્લો ચાલુ રાખ્યો હતો; આ સળખે હ. મમામે તેને બદલ રાખ્યો. દિજરી સન ૩૭૨ માં મિસર બેલાવીને તેને પદબખ્ષ્ટ કરવામાં

આવ્યો અને તેના રવાને દમિસ્કનો ગવર્નર ખતલજ નિમાયો. પરંતુ તે પણ ચોખ્ખ પૂરવાર ન થવાથી "મકનુર" નામના શખ્સને આ ઓખો અપાયો. આગળ જતા તેની પણ અભિમાનદાતિ બિહારવા સાગતા પ્રજાજનોને લે પણ પીડવા લાગ્યો.

ગવર્નર "મકનુર" પ્રજાજનો સામે સાદુ વર્તન નહિ ચલાવતા દિજરી સન ૩૭૮ માં તેની જગ્યાએ હઝરત મમામ અઝીઝે પોતાના સેવક મુનીરને ગવર્નર જનરલ બનાવ્યો. મુનીર દમિસ્કમાં ફરીકામ થયો. રાજ્યમાં તેની સઘળી સત્તા પૂર્ણપણે જામી જતા પોતાની સ્વતંત્ર હકુમત રથાપવાની તેની લાલસા થઇ આવી. દિજરી સન ૩૮૬ માં તેણે માયું જીચકયું. તેની બેધમાનીથી નારાજ થઇ તેના ગર્વનું ખંડન કરવા "મંજુતગીન" નામના તુર્ક સરકારને હઝરત મમામ અઝીઝ અ. એ દમિસ્ક બધી રવાના કર્યો, જેણે ત્યાં પહોંચતા બેંહતજ દમિસ્ક ઉપર આક્રમણ કર્યું. મુનીરે મદો-મત થઇ તેનો સામનો કર્યો. પરંતુ "મંજુતગીન" ના સખ્ત હુમલા સામે તે ટકી શક્યો નહિ અને અંતે તેને રણબુમિં ઊડીને નાસી જવું પડ્યું. આ યુધ્ધ પછી ફરીવાર દમિસ્ક તથા તેના તાબાનાં મુલકો ઉપર જાતી હાતિમીઓનો વાવટો ફરકતો થયો.

પેલેસ્ટાઇનની લૂંટફાટ

હિજરી સન ૩૬૬ માં એક એવો બનાવ બન્યો કે, પેલેસ્ટાઇનના સંપત્તિ અરબો અને બની તથા નામના લાગવગવાળા કબીલાના સરદાર અમીર મુહર્રજ બિન દમદલ બિનુલ જર્રાફ મલો બળવાન થઇ પડતા, પોતાની સત્તાનો દુરુપયોગ કરી રમલાના આબુબાલુના પ્રદેશમાં ભારે ત્રાસ ફેલાવીને લૂંટફાટ ચલાવી રહ્યો હતો. હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. એ આ વર્ષમાં તુક સરદાર હુસૈનની સરદારી હેઠળ તેનું બળ તોડી પાડવા એક લશ્કર મોકલ્યું. અમીર મુહર્રજ સાથે ફાતિમ સૈન્યનું યુધ્ધ થવાના પરિણામે તે હારી ગયો અને ત્યાંથી નાસી જઈને અન્તાકિયા (એન્ડીઓક) ના ગવર્નરની પનાહમાં છૂપાયો. તે પછી સાઅદુલ્લાહ હમદનીના તાબાના 'હેમ્સ' નમર બધી તે આપ્યો ગયો.

ગાઝી જોહરનું અવસાન

ગાઝી જોહરે હ. ઇમામની છેલ્લા દમ સુધી એક વીર ફિદાઇ તરીકે અનહદ સેવા બજાવી હતી. ઇબ્ને ખલિકાનના કથન અનુસાર ગાઝી જોહરે પોતાની આખી જીંદગી સુધી ઉદારતા ધાખવી હતી. તેમણે બની ફાતિમી રાજ્યકાળમાં અતિશય ઉચ્ચ કોટીના તેજસ્વી નર તરીકેની લાંબી કૌરફિદી પસાર કરી હતી. આજે પણ ગાઝી જોહરનું નામ ફાતિમી ઇતિહાસના પાનાઓ પર ઉજ્જવળ સ્થાન ધરાવે છે. છેલ્લી લડાઇ શામમા લડી અને તેમા સંપૂર્ણ વિજય મેળવ્યા પછી તેમણે હ. ઇમામની સેવામાં રહી નિવૃત્તિમાં દિવસો ગુજાર્યા હતા. હિજરી સન ૩૮૧ માં ઝીલકાદ માસની તા. ૨૦ મીએ મિસરમાં તેમની વધાંત થઇ. હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. એ જાતે તેમના જનાઝામાં પધારીને આ વીર ફાતિમી યોધાને અંતિમ માન આપ્યું હતું.

કીર્તિવંત ફાતિમી પ્રધાન

યાકુબ ઇબ્ને કિલીસે પણ વઝીર તરીકે બની ફાતિમી ખલીફની પંદર વર્ષ સુધી સેવા બજાવી હતી. દેશની આંતરિક શાંતિ અને રાજ્યની આર્થિક સ્થિતિ તેમણે ધણા મજબૂત પાયા પર ઢાલી મૂકી હતી. હિજરી ૩૬૮ માં તેમનું અવસાન થયું હતું.

હ. ઇમામના કવિબંધુ હ. તમીમ

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. ના બાઇ હઝરત અબુ અલી તમીમ અતિ ઉચ્ચ બુદ્ધિમતા ધરાવતા હતાં તેઓ એક ઉચ્ચ શ્રેણીના કવિ હતા તેમના કાવ્યોની એક મોટી સંખ્યા સોઅલબી ફૂત 'યતીમ તુદદર' માંથી મળી આવે છે. "દવલુલ મન્કતિયા" ના કર્તા હોય છે કે, તેમનું અવસાન હિજરી સન ૩૭૪ ના ઝીલકાદ માસમા મિસર ખાતે થયું હતું. તેમની અંતિમ કિયામાં હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. એ ભાગ લીધો હતો. તેમના પોતાના બગીચામાં તેમને ફરન કરવામાં આવ્યા. કાઝી મુહમ્મદ મજ્નુલ નોઅમાને તેમને ગુસલ આપ્યું હતું એમનાં શબને "મુબ્બા" વિંટાળવામાં આવ્યા હતા, "કરાફા" ના કબ્રસ્તાનની ઇબાદતગાહમાં છેલ્લી બંદગી પડવામાં આવી હતી.

કાઝી મુહમ્મદનું અવસાન

કાઝી મુહમ્મદ ઇબ્ને નોઅમાન પણ ધણાજ વિદ્વાન પુરુષ હતા, જેઓ ચૌદ વર્ષ પર્શન્ટ બંદગી કરાવવા મારેના પેશ ઇમામ અને ટંકશાળ તથા તોલ માપના કાચરેકટર હતા તેમને વડા જજ-કાઝીબુલ ફુઝલાત પણ નિમવામાં આવ્યા હતા. સિકંદિયા, હરમૈન અને શામનાં કાઝી

તરીકેનો માનસર્થો ઓધો પણ તેઓ ભોગવતા હતા. તેમના પુત્ર અબ્દુલ અઝીઝના લગ્ન ગાઝી જોહરની પુત્રી વેરે કરવામાં આવ્યા હતા. હ. ઇમામે તેમના ઉપર ઘણી નવાજીશ કરી હતી. કાઝી મુહમ્મદ ઇબ્ને નોઅમાનનું દિજરી સન ૩૮૯ માં અવસાન થયું હતું.

દેશની આબાદી

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. ના સમયમાં બાંધકામેને કમતા જે સુધારા વધારા થયા તેમાં મુખ્ય મોતીચોક, કરાફાનું કબ્રસ્તાન, સુવર્ણ રાજમહેલ, કરતલ સગીર, આપના માતૃશ્રીનો રાજો, હાકિમના નામે ઓળખાતી છાદતગાહ, કેટલાક ઉપયોગી પુરો, નહેરો તથા દરિયાઈ ગોદીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. હ. ઇમામના રાજ્યકાળમાં લોકો એટલા બધા સુખી હતા કે દરરોજ દિવસે ઇદ અને રાત્રે શબેઅરાત પ્રમાણે ખુશહાલ જીવન ગુજારતા હતા.

જોમો સિકાર્યો

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. ના રાજ્યઅમલના અંતિમ દિવસોમાં રમના ખિસ્તીઓ, શામના કેટલાક બની હતીમી ઇલાકાઓમાં લુંટફાટ અને ખૂનરેજી ચલાવી રહ્યા હતા. તેઓની સાન ઠેકાણે લાવવા હ. ઇમામ પોતે અટાક લઇ ગયા હતા. દિજરી સન ૩૮૬માં ખિલખિસ મુકામે હ. ઇમામ પહોંચ્યા. ત્યાં ખૂનખાર મુખ થયું, તેમાં શારીરિક રીતે કમખી થતાં આપની જરૂરમાની નખીયત લઇડી પડી. આથી કાઝીમુલ ફઝલત મુહમ્મદ બિન નોઅમાન અ. જનરલ અણુ મુહમ્મદ અલ હસન ઇબ્ને અમ્મારને પોતાની પાસે તેડાવી હઝરત હાકિમ અ. જેઓ તે વખતે જરૂરમાની રીતે માત્ર અગિયાર વર્ષની વયનાં હતા તેમને પોતાની પાછળ ઇમામ તથા ખલીફ તરીકે રાજ્યાસને બેસાડવાની ભલામણ કરી. તે પછી પોતાના પુત્રના મુખ મુબારક ઉપર ચૂંબન કર્યું. દિજરી સન ૩૮૬ને રમઝાન માસની તા. ૨૮મીનાં દિને હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.એ જોમો સિકારતાં ઇમામતની મસનદ ઉપર અને ખિલાફત પર આપના શાહઝાદા હઝરત ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ. ખિરાજ્યા.

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ની અંતિમ ક્રિયા

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ની જરૂરમાની વિદાયના બીજે દિને હઝરત ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ. આપની અંતિમ જરૂરમાની ક્રિયા માટે ખિલખિસથી ખિસર પાઠા ર્યાં. હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.ની મઝારની બાલુમાં રાજમહેલના એક ભાગમાં જરૂર મુબારકને સુમિદાદ આપવામાં આવ્યો.

HAZRAT MOWLANA IMAM HAKIM

(A. H. 386-411)

.....O.....

(૧૬)

હઝરત મૌલાના ઈમામ હાકિમ અ.૦

(હિજરી સન ૩૮૬-૪૧૧)

હઝરત ઈમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના મુબારક જન્મ 'હાદિરા મોહઝિયા' (કેશ)માં હિજરી સન ૩૭૫ના રખીઉલ અવ્વલની તારીખ ૨૩મીને ગુરુવારની રાત્રે થયો હતો. આપનું પૂરું નામ હ. અબુ અલી મન્સુર અલ-હાકિમ બેઅઝિઝ્લાહ અ. હતું. આપ હિજરી સન ૩૮૬ની તા ૨૮મી રમઝાનના ઈમામતની મસનદ અને બની ફાતિમી ખિલાફતની માદી ઉપર બિરાજમાન થયા. એ વખતે આપની શારીરિક વય માત્ર અગિયાર વર્ષની હતી. હાદિર બિન મુકતદિર અબ્બાસી ૩૮૧-૪૨૨, હઝરત ઈમામનો સમકાલિન હતો.

હ. ઈમામના ગુણદર્શન

ઇબ્ને ટુલાક લખે છે કે, હઝરત ઈમામ હાકિમ અબુ અલી અ. સખી, હરવીર, ન્યાયી, વિદ્વાન અને 'સાદિમે કરામત' દત્તા.

આપે વિદ્યા પ્રચાર માટે વિદ્યાલયોને ધક્કું ઉતેજન આપી તેના નિભાવ અર્થે જાગીરોની ખસિશ કરી હતી અને વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવા વિદ્વાનો અને ધર્મશાસ્ત્રીઓને મુકરર કર્યા હતા.

સામાન્ય રીતે ઇબ્ને યુનુસ તરીકે ઓળખાતા, વિખ્યાત ખગોળશાસ્ત્રીએ હઝરત ઈમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના નામ ઉપર એક ઉત્તમ પ્રકારનું "પંચાંગ" ચાર વિભાગમાં તૈયાર કર્યું છે જે "હાકિમી પંચાંગ" તરીકે આજે પણ વિખ્યાત છે.

હ. ઈમામના રાજ્યનું ચલણ

હઝરત ઈમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના ચલણી સિકકા મિસર, (ફરતાત), મનસુરિયા, મહેદિયા, ઝરીયા, સકલિયા, દમિસ્ક, અકકા, અરકેલાન, પેલેરટાઇન, ટાઇબીરિયા, દ્રીપોલી, અલ-હાદિરા, અલ-મહડસા મક્કા અને મદીનામાં પાડવામાં આવતા હતા.

હઝરત ઈમામ હાકિમ અ.ના સેનાં રૂપાનાં નાણાંની અબ્જબી પમાડનારી વિમલો હતી. હાલકાર મિકેઝીએ લખી છે તે અનુસાર રાજ્યનું ચલણ નિર્વાહિત કરવા અર્થે તેનું વજન પણ ચોક્કસ રાખવા માટે કાયના તોલ ખનાવવામાં આવ્યા હતા.

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના રાજ્યકાળની મળી આવેલી એક સોનાની ૦૧ દીનારનું વજન આશરે ૧૫૦ અને ૧૫ ગ્રેન (૫૬ બાર) જેટલું છે. એના અમ કામનો લેખ ૨૫૭૮ વાંચી શકાય છે, જ્યારે વિભાગમ "અલમન્સુર અબુ અલી અલ-ઇમામ અલ-હાકિમ બેઅમ્રિલ્લાહ અમીરલ મોમ્નેનીન" શબ્દો ૨૫૭૮ દેખાય છે. દિનરી સન અને ટંકચાળના નામ અર્ધા જુસાયલા છે.

હ. ઇમામનો રાજ્યાભિષેક અને જીવંત

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ની દૈનિક વિદાયના ત્રીજે દિને સવારમાં રાજમહેલમાં રાજ્યાભિષેકનો દરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો. ખાળ શહેનશાહ વિધિસર પોતાના પૂર્વજોના સિંહાસન પર બિરાજમાન થયા. સઘળા ઉમરાવો અને દરબારી અગ્રેસરો પોતાનાં ઓપ્પા અનુસાર એક એક પછી આવી અને ખાળ શહેનશાહ પ્રત્યે વક્ષાદારીનાં સોગંદ લીધા.

આ પછી હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ના વિશ્વાસુ તુકી ગુલામ બર્જવાને સફુથી પહેલા હ. ઇમામની જીવંત કરી. હ. ઇમામ અઝીઝે પોતાની વક્ષાતનાં સમયે હ. ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના 'શિક્ષક' તરીકે તેને નિમ્નો દતો. એનું પૃથુ અબુલ ફતુહ યુસુફ બિન અબ્દુલ્લાહ બર્જવાન હતું. દિનરી સન ૩૮૮માં, મિસર, હિન્દુજ, શામ અને મધ્યરિખનો 'નાઝિમ'—વહીવટી અમલદાર અને શતિમીઓનાં સઘળાં એરટેનો 'સુપરવાઇઝર' બર્જવાન હતો. ફેરનાં એક મહોલ્લાનું નામ આજે પણ 'બર્જવાન' છે.

બર્જવાને બચઅત કર્યા બાદ હાજર રહેલાઓએ બચઅત કરી. બચઅતનું કાર્ય પૂર્ણ થતા હઝરત ઇમામ હાકિમ બેઅમ્રિલ્લાહ અ.ને 'જમાનાના ઇમામ' અને હાકિમુલ વકત બની શતિમી ખલીફ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા 'શિક્ષક' બર્જવાન સાથે કાઝી નોઅમાનને અને ઇબ્ને અમ્મારને દેખરેખ રાખવા માટે નિમવામાં આવ્યા હતા.

ઇબ્ને અમ્માર અમીનુદ-દૌલા

આ સમયે ઇસા બિન નેરટોરીઅસને કાઠી મૂકીને ફેરમાં કતામાં પક્ષનો આગેવાન ઇબ્ને અમ્માર વડા વઝીરના ઓપ્પા પર આવ્યો. તેની સાથે રાજ્યના મંત્રીની પદવી પણ જોડાએલી હતી. વળી તેણે અમીનુદ-દૌલા(૧) નો ખિતાબ ધારણ કર્યો.

બર્જવાન અને ઇબ્ને અમ્માર વચ્ચે ચક્રમાક

બર્જવાન ધીમે ધીમે પણ સંગીનતાથી પોતાનો વગવસીલો વધારતો જતો હતો. હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.એ પોતાના રાજ્યકાળમાં 'કતામા' અને અન્ય 'બરબરી' કબીલાઓની સાથે સમતો. કપણ જાળવવા ખાતર તુકી અને ઇરાનીઓ (દિલમીઓ)ને લશ્કરમાં દાખલ કર્યા હતા. એ લોકોએ બર્જવાનને ટેકા આપ્યો છે, એવા સમાચાર ઇબ્ને અમ્મારને મળતાં વેંતજ તેણે શામનાં તુકી ગવર્નર મંજુતગીનને કાબૂમાં રાખવા પોતાની કેમનાં એક બરબરી સરદાર સુલેમાન ઇબ્ને જાહર ફલાહની સરદારી હેઠળ લશ્કર મોકલ્યું આથી 'અરફલાન' અને "રમલા" માં બન્ને પક્ષો વચ્ચે નાની

૧ ઇતિહાસકાર ઓલિયીના મત મુજબ બની શતિમી રાજ્યમાં "ફહલા" રાજ્ય પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો આ પહેલીવાર છે. હીસરીના કમન અનુસાર આ સમયની નવીન જાણનાનું એ સુચક છે અત્યાર સુધી બની શતિમીના વસંતે સઘળાં વડા બર્જવાન "ઇમામ" કહેવાતા હતા. તેઓ પ્રથમ હકિકિયામાં અને પછી મિસરમાં રાજ્ય વસાવવા શક્તિમાં થયાં એથી હુન્નવી હકુમતના અર્પસુચક રૂપ "ફહલા" રાજ્ય-પ્રયોગ થયેલો દેખાય છે.

સાચ પણુ થઇ, જેમા તુકી લશ્કરની હાર થતા, મંજુતગીન કેદ પકડાયો અને મિસર મોકલવામાં આવ્યો. કેરોમાં તુકી પક્ષ બહુ બળવાન હોવાથી મંજુતગીનની દિલસોઝી મેળવ્યા વિના પોતે સર્વસત્તાધિશ બની શકે તેમ ન હોવાથી ઇબ્ને અમ્મારે પોતાનો પક્ષ મજબૂત બનાવવા મંજુતગીનનું સારમાં 'સારુ' સન્માન કર્યું.

મંજુતગીન પર વિજય મેળવ્યા બાદ સુલેમાન ઇબ્ને નહર હલાદને શામનો ગવર્નર બનાવવામાં આવ્યો અને તે ત્યાંથી મદાઇ લઇ જઇને ટાઇપીરિયાસ બધી આબજ વધ્યો. આ દરમ્યાન તેણે પોતાના બાઇ અલીને પોતાના નાયબ તરીકે દમિસ્ક મોકલાવ્યો પરંતુ દમિસ્કના પ્રજાજનોએ તેને ગવર્નર તરીકે માન્ય રાખ્યો નહિ અને શહેરમાં પણ દાખલ થવા દીધો નહિ. આ સમય દરમ્યાન સુલેમાનનો એક ધમકી પત્ર દમિસ્કની પ્રજાને મળ્યો, જેથી ગભરાઇ જઇને દમિસ્કવાસીઓએ પોતાનો વિરોધ તજી દીધો અને અલીને શહેરમાં દાખલ થવાની અરજ કરી. પરંતુ તેણે આ સમયે પોતાનો મિત્રજ ગુમાવ્યો અને પ્રજાજનોને કનલ કરી નાખ્યા અને શહેરના કેટલાક બાજો બાળી મૂક્યા, પછી શહેર બહાર ડાવણી નાખી અલી પડ્યો રહ્યો. થોડા સમયમાં સુલેમાન આવી લાગ્યો. પ્રજાજનોએ તેના પાસેથી માફી માગી અને વફાદારીના સોમંદ ખાવા લાગ્યા, આથી સુલેમાને તેઓને માફી આપી. સામી દીપોલી દરિયા કાંઠેનું એક અગત્યનું બંદર હતું, તે કતમી કબીલાના બરબરી ગવર્નર અર્થાત પોતાના પુત્રના સરદાર ઇબ્ને અમ્મારના પક્ષકાર જયશના તાબામાં હતું, તો પણ પોતાના બુદ્ધિબિંદને કારણે સુલેમાને તેને પદમ્બટ કરી પોતાના બાઇ અલીને સોંપ્યું. જયશ નારાજ થઇ મિસર પાછો ફર્યો અને બર્જવાનના પક્ષમાં બળી ગયો.

ઇબ્ને અમ્મારની હાર

બર્જવાનના કાંવાદાવા કેરોમાં સફળ થયા હતા તેની મદદે તુકીઓ અને દેલમીઓનું મજબૂત બળ હોવાથી, તેમજ ઇબ્ને અમ્મારના પક્ષનો મોટો ભાગ શામમાં હોવાથી બર્જવાનની સત્તા નમાવવા હાલ તે અશકત હતો. આ બન્ને અમેસરીની સાદમારી અને અંદરો અંદરના કુસંપને અંગે કેરો શહેરમાં ધોળો દિવસે લૂંટ, ખૂનો અને અમર્યાદાના ગુનાઓ વધી પડ્યા હતા. આવી રિયતિ વચ્ચે કેટલાક વહેમીઓ એમા હ. ઇમામનો હાથ હોવાનું માનીને ઇબ્ને અમ્મારને દ. ઇમામ વિરુદ્ધ કાવતરા કરવા માટે ઉશ્કેરવા લાગ્યા. ઇબ્ને અમ્માર આવી દુબટ સલાહથી કંપી ઉઠ્યો. જો કે રાજ્યની સર્વ સત્તા તે હાથ કરવા માગતો હતો તો પણ આવા દુબટ ધરાણથી તને અલગ રહેવાની સલાહ આપી થયેા હપકો આપેા.

બર્જવાનની સત્તા એટલી વધી ગઇ હતી કે, અમીર ઉમરાવો અને મોટા અધિકારીઓમાં તડ પડવા લાગ્યા. "મશારિકા" તરીકે ઓળખાતું તુકી અને ધરાની લશ્કર બર્જવાનના પક્ષમાં બળી મયું જ્યારે ઇબ્ને અમ્મારના પક્ષમાં "મધરિય" રૌન્ધ તો હતુંજ, કારણ કે તે જાતે પણ કતમી કબીલાનો હતો. આ રીતે બર્જવાન અને ઇબ્ને અમ્મારના વચ્ચેની શત્રુતાએ બર્જકર રૂપ પકડ્યું. શહેર તંથા શહેર બહારના પરાંઓમાં બન્ને રૌન્ધો વચ્ચે રમખાણ થવા લાગ્યા જેમા ઉંચે ઇબ્ને અમ્મારના પક્ષની હાર થઇ. રાજદારી ખટપટમાંથી અળગો થઇ ઘેર બેસી રહે તો ઇબ્ને અમ્મારને વર્ષાશન આપવા અને જમીર દેવાનું વચન બર્જવાને આપ્યું. ઇબ્ને અમ્મારે આ સમજી રવીકારી લીધું. બર્જવાનના સઘળા પાસા સંરખા પડતા હોવાથી અને રાજકારણમાં તેના કાઇપણ મજબૂત દરીફ રહ્યો ન હોવાથી પોતાની છત સમજીને અર્વિષ બની જઇ દ. 'ઇમામ'ની સન્નપતા અને સન્માન જળવચમાં તે પહાત પડવા લાગ્યો.

હિજરી સન ૩૮૭ માં ઇબ્ને અમ્મારની પડતી થયા પછી બજવાને “વાસિત” અને “સીફાર”ના ઓધાઓ પોતે હાથ કરીને રાજ્યનો કર્તાદત્તા બની બેઠો. બજવાને તે પછી સર્વથી પહેલા જે સવાલ હાથમાં લીધો તે દમિસ્કનો હતો. તેણે દમિસ્કની પ્રજાને લખી મોકલાવ્યું કે, “સુલેમાન ઇબ્ને અહમદ હલાહનો વિરોધ કરો, કતામા કબીલાની સત્તા પડી ભાંગેલી હોવાથી વડી સરકાર અર્થાત બની કાતિબી ખલીફ તરફથી તમોને પૂરેપૂરી કુમક આપવાની ખાત્રી આપવામાં આવે છે.

દમિસ્કના લોકોને આ પ્રકારે ઉત્તેજન મળવાથી તેઓએ સુલેમાનને શહેરમાંથી હાંકી કહાડ્યો. આટલું જતા એ ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે કે તુકી અથવા કતામા એ બંનેમાંથી કોઈપણ પક્ષ અંતિમ હદ સુધી જવા જોઈતો સંગીનતા મિસરમાં ધરાવતો નહોતો. શામમાંથી બરબર રૈન્ય પાછું ફરે તેમા બચ રહેલો હોવાનું બજવાને ખૂબ સમજતો હતો. તેણે થોડા સમય પછી ઇબ્ને અમ્મારને તેના ખુદનાજ ધરમાંજ રાજકેદી તરીકે નજર કેદ રાખ્યો હતો. જતા તેની સધળી જગીરો અને આવકના સાધનો કાયમ રાખવામાં આવ્યા અને થોડા દિવસો પછી તેને છોડે મુકવામાં આવ્યો હતો. તે હવે બહાર અને દરબારમાં પણ આવજાવ કરી શકતો હતો.

જનરલ જયશની ફતેહ

સુલેમાન અહમદ હલાહની પડતી પછી શામમાં ગેરબ્યવસ્થા થવાથી એક બાબુ બદુહન સર. દાર મુહર્રજ બિન ફગફલ બિન જરહિ રમલા અને તેની આબુઆબુના ગામોમાં ધાડા મારવાનું ચાલુ કર્યું અને ખીજી બાબુ “ઓલાકા”ની સરદારી હેઠળ “તાયેર” બળવો કર્યો અને શહેનશાહ ડ્યુકસની સરદારી હેઠળ યુનાનીઓએ “એપામિયા” પર ઘેરો નાખ્યો. આ રીતે બે બાબુના વિદ્રોહથી ગભરાઈ ન જતા બજવાને એક વખતના ઇબ્ને અમ્મારના પક્ષકાર જયશની સરદારી હેઠળ શામ બંધી મુહર્રજને તાબે કરવા લશ્કર મોકલ્યું. જ્યાં પહોંચતાજ સુલેમાન ઇબ્ને અહમદ હલાહને દ કરી મિસર રવાના કરવામાં આવ્યો અને ત્યાં બજવાખોરો સાથે યુધ્ધ થતા તેઓની હાર થઈ અને તેઓ શરણે આવ્યા.

ત્યાર પછી હુસેન બિન અબ્દુલ્લાહની સરદારી હેઠળ કેટલુંક લશ્કર જયશે “તાયર” ખાતે મોકલ્યું અને ખોતે મુહર્રજ પર ચઢાઈ લઈ ગયો. ગામમાં “ઓલાકા” અને મિસરથી આવેલા બની કાતિબી લશ્કર વચ્ચે ઝપાઝપી થઈ. ઓલાકાને યુવાનના બાદશાહની તાત્કાલિક મદદ ન મળવાથી તેની સખત હાર થઈ અને તાયરવાસીઓ બિન શરતે શરણે આવ્યા. ઓલાકાને બંદી વાન કરી મિસર મોકલી આપવામાં આવ્યો.

ખીજી તરફ જયશ પોતાના મોટા લશ્કર સહિત મુહર્રજ પર આક્રમણ કરવા આગળ વધી રહ્યો હતો, એ જોઈને મુહર્રજ ડરીને નાઠો. જયશ દમિસ્કમાં દાખલ થયો. જયશ કતામા કબી. લાનો એક બરબરી હોવાથી પ્રજા ચિંતાવુર બની, જેથી જયશે ખાત્રી આપનારું લાપણું કર્યું. પરિણામે પ્રજાજનો પોતાની જાન માલની સલામતી વિષે નચિંત બની શરણે આવ્યા. દમિસ્કનો ખી રહેલો બચ આ રીતે ફર થવા પામ્યો અને પ્રજા પણ સંતુષ્ટ થઈ.

એક કુઈ યુવાનની બહાદુરી

દમિસ્કની અશાંત સ્થિતિનો લાભ લઈ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી યુનાનીઓ મુસ્લિમ પ્રજાને પીડી રહ્યા હતા, તેનો ઉત્તર આપવાનો હવે જયશે વિચાર કર્યો. દમિસ્કમાં પૂર્ણ શાંતિ સ્થપાયા

પછી પોતાના બહેનના લગ્ન કરને લઇને 'એપામિયા' બધી તેણે કુચ કરી અને યુનાની બાદશાહ ડ્યુક્સનો સામનો કર્યો. અને પછી વચ્ચે દારણ યુધ્ધ થયું. અને પછીની એમાં મોટી ખુવારી થઇ. કમનસીબે જયરા આ યુધ્ધમાં હારી જતાં તે પાછળ દડયો અને પાછળ હઠતા મુસ્લિમોની પૂંક પકડવાને બદલે દુશ્મનો લુંટફાટ કરવામાં મશગુલ બન્યા. એ દરમ્યાન એદમદ ધબને અબ્દુ-લહક નામનો એક કુદ યુવાન પોતાના એક નાના દળ સાથે યુનાનીઓ પર ચડી આવ્યો. યુનાની બાદશાહ પોતાના અધિકારી અને પુત્રો સાથે એક કુંડાળામાં ધેરાઇને બેઠો હતો. વળી તે છતથી અભિમાની પણ બન્યો હતો, તેને અંગે એદમદની નાની ટોળી જોઇ દુશ્મનો શરણે આવે છે એમ તેણે માની લીધું.

નજીક આવતાં વેંતજ યુનાની શહેનશાહ ડ્યુક્સ પર એદમદ તલવાર લઇને તૂટી પડ્યો અને તેના એક જ પાંચી યુનાની બાદશાહ મરણ પામ્યો. પોતાના બાદશાહના આવા ઓચિંતા અવસાનથી યુનાનીઓ ગભરાટમાં પડ્યા; એ તક લાઇ આવેલી જોઇને મુસ્લિમોએ એકદમ ધસારો કર્યો અને વિજયી નીવડ્યા. આ પ્રકારે અણુધારેલી રતેદ મળતાં જયરા ત્યાંથી 'અંતાકિયા' તરફ ચઢાઇ લઇ જવા આગળ વધ્યો. ત્યાર પછી તે પાછો દમિસ્ક આવ્યો. યુનાનીઓનો હવે ભય ટળી ગયો હતો, તેથી તેણે રથાનિક કળીલાઓના સરદારો જોએ અવારનવાર કમા હસાડ કરી આખા શત્રુમાં બગવો જગાડતા હતા, તેઓ બધાઓને યુક્તિપ્રયુક્તિઓથી કતલ કરી નાખ્યા અને કેટલાકને કેદ પકડી મિસર રવાના કરી દીધા. જનરલ જયરાની આ રાજદારી કુનેહથી શામખીરી શાંતિ અને વ્યવસ્થા રચાઇ.

જયરા હ. ઇમામને અર્પણ કરેલી મિલકતો

જયરા પોતાના અવસાન પહેલાં પોતાની સઘળી માલમિલકતનું 'વીલ'—વસિયતનામું કર્યું હતું, જેમાં લખ્યું હતું કે "આ માલમિલકતના માલિક બની શાંતિથી ખલીફ હઝરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ છે, એમાં મારા પુત્રો કે કુટુંબીઓનો કાંઇપણ હક નથી."

ઇતિહાસકાર ઓલિયરી એ મિલકતનો અડસટો ૨,૦૦,૦૦૦ સોના મહોરો હોવાનું જણાવે છે. દિજરી સન ૩૬૦માં જયરાનું મૃત્યુ થતાં તેનો પુત્ર એ 'વીલ' લઇ મિસર આવ્યો અને હ. ઇમામનો કદમ યુવારકમાં મૂકીને અરજ યુગ્મરી કે: "આ સર્વે માલ મિલકતનો કબજો લેવાની કૃપા કરો."

હઝરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ.એ પ્રસન્ન થઇ ફરમાવ્યું:— "તારા પિતાનું વસિયતનામું અમેએ વાંચ્યું છે, અને ધન દોલત અને મિલકતની જે વ્યવસ્થા કરી છે, તેની યાદી પણ જોઇ ગયા છીએ. હવે અમારી ઇચ્છા છે કે આ સઘળી ધનસંપત્તિ તારા કન્યાણ અને આબાદી અર્થે વું ભેગવ!" આવી ઉદારતાના અનેક દ્રષ્ટાંતો હઝરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ.ની આખીએ રાજકારકિદીમાં મળી આવે છે અને તેને અંગે તેઓ પ્રજામાં ધણા જ લોકપ્રિય થઇ પડ્યા હતા.

બર્જવાનનો ઘમંડ અને સત્તામંદ

'શામ'ની લડાઇ ચાલુ હતી તે દરમ્યાન બર્જવાને 'બરકા' અને 'દ્વાબલીસ' કબજે કરવા પણ લશ્કર મોકલાવ્યું હતું અંદિ પણ પોતાના આશયમાં રતેદમંદ થતા આખાય બની શાંતિથી

સામાજ્યમાંના બળવાખોરોને તાબે કરવામાં આવ્યા. પરિણામે સમગ્ર કરીફામ થયા પછી કતામી કબીલામાં ફક્ત બિન ઇસમાઇલને "તાયર"નો ગવર્નર નિમવામાં આવ્યો. ગુલામ "યનાસ"ના કાબુ તો "બરકા" મુકાયું, મમલુક મયસુરને દ્રાહલીસ સોંપવામાં આવ્યું. મમલુક યમનના અધિકારમાં સરહદ ઉપરનાં થાણા 'ગીઝા' અને 'અરકલાન' રાખવામાં આવ્યા. યુનાનીઓને શાંત રાખવા માટે લેમની જોડે ૧૦ વર્ષ ૫૫૦૦ના સુલેહના કરારે કરવામાં આવ્યા.

દમિસ્ક અને યુનાનીઓ પરના આ વિજયથી અમીર ઉમરાવો અને પ્રબળને ઉપર બળવાનનો સારો પ્રભાવ પડ્યો અને પોતાની સફળ કાર્યવાહીથી ગર્વિષ્ઠ થઇ તે પોતાને સર્વ-સત્તાધારી માનવા લાગ્યો. સત્તાના મદદમાં હવે હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ની મંજૂરી વગર તે સર્વ કારોબાર કરવા લાગ્યો. હ. ઇમામ તેની સામે વાંધો ઉઠાવતા બળવાન તેની કથી પશુ દરકાર કરતો નહિ. પોતાના ઇમામ અને મલિક પ્રત્યેની બળવાનની આ વર્તણૂક અસહ્ય હતી. એટલું જ નહિ પણ એનાથી આગળ વધીને બળવાન હ. ઇમામ વિરુદ્ધ કાવતરાં યોજવા લાગ્યો. પરિણામે દિજરી સન ૩૬૦માં એક શાહી જનધારી અબુલ ફઝલ રમદાને ઉશ્કેરાઇને તેના પેટમાં છરી ધોતીને તેને મારી નાખ્યો.

૬. ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. રાજ્યસત્તા સંભાળે છે

બળવાનના મૃત્યુના લીધે શહેરમાં બળવો ફાટી નિકળ્યો. પોતાની રૈયત સાથે કામ લેવાનો હ. ઇમામનો આ પહેલો પ્રસંગ હતો. બળવાની શરૂઆત થતાં જ મહેલમાંથી હ. ઇમામ બહાર નીકળી શહેરમાં આવીને પ્રભુ સમુખ જાહેર કર્યું કે: "બળવાને મારી વિરુદ્ધ કાવતરું રચ્યું હોવાથી તે શાહી 'જનધારી'ના હાથે માર્યો ગયો છે. તમોને તમારા બાદશાહના આ ખુલાસાથી સંતોષ થશે અને તમો પહેલાંની જેમ સુલેહશાંતિથી રહેશો એવી હું આશા રાખું છું." હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના આ ઉદગારો સાંભળી બળવાખોરો શાંત થયા અને તરત જ શાંતિ પ્રસરી ગઇ.

બળવાનના મૃત્યુ પછી હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ સત્તા સંભાળી. હજરત ઇમામ હવે આપના ગુણો પરિચય પ્રબળ કરાવવા લાગ્યા. આપે બળવાનના ઓપ્પા પર ખિસ્તી ફામના એક આગેવાન ફક્ત બિન ઇમાદિમની નિમણૂક કરી. માઝી જોહરના પુત્ર હુસેનને "કાવફુલ કલ્લાદ"નો ખિતાબ અર્પણ કરી વડો સેનાપતિ બનાવ્યો. રદ્યારવાળા સાલેહને 'મિસિકાગુલ રૈફ વલ કલમ', ઇબ્ને આબ્દુનને "અલ-કાશી". હસા ઇબ્ને નેસ્ટોરિયસના પુત્ર ઝુ'અનિ "અસ્શાશી", અલ-હુસેન બિન તાહેરને "મુલ રિયાસતૈન" વગેરે લકબોથી નવાજવામાં આવ્યા. ફક્ત બિન તમીમને દમિસ્કનો ગવર્નર બનાવવામાં આવ્યો, પરંતુ હંક સમયમાં તેનું મૃત્યુ થતાં તેની જગ્યાએ અલી બિન ફલાહની હ. ઇમામે નિમણૂક કરી.

૬. ઇમામની ઉમદા રાજનીતિ

સ્વતંત્રપણે પોતાના હાથમાં રાજતંત્રની લગામ લેવાની સાથે જ હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. રાજ્યની વ્યવસ્થામાં મરશુલ થયા. દિજરી સન ૩૮૬માં હ. ઇમામ તરફથી હજેરા બહાર પાડવામાં આવ્યો કે રાત્રે શહેરના દરવાજા બંધ કરવા નહિ અને સઘળા મકાનો અને દુકાનોના પશુ દરવાજા

જુદા રાખવા. શહેરમાં રાતે ઢિવા તથા મસાલો બળતી ચૂકવાનો પણ કુકમ કર્યો. ગાંધીજીની પાસે રાતે બેસવાનો કુકમ કહાડવામાં આવ્યો. આ સમયથી ઇસમાઇલી મઠબની માર્મિક મિજલસો પણ રાતે મળવા લાગી. ચોર કે લૂંટારાનો ભય જરાપણ રહ્યો નહિ. હ. ઇમામ પોતે પણ શહેરમાં એક સામાન્ય શહેરી માણસ હરતા હતા. ચોકીદારો અને પહેરેગીરો હ. ઇમામની આવી રાજનીતિથી ચોંકતા રહેતા હતા અને પોતાનો પહેરો બરાબર સંભાળતા હતા.

હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી આપના પૂર્વજોની નીતિ અનુસાર ખ્રિસ્તીઓ અને યહૂદીઓ પ્રત્યે પણ માર્મિક સહિષ્ણુતા દાખવતા હતા. અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે ઇમામના માતૃમી મસાઇ બાનુ હતા. આ પણ સમભાવના પરિણામે એક જોડાણ રૂપ હતું. હ. ઇમામે પોતાના અમલદારો પ્રત્યે પણ ઉદાર વર્તવ રાખ્યો હતો. પ્રજા આથી આપને ધણી ચાહતી હતી.

હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. આપના પૂર્વજો પ્રમાણે જાહેર બાંધકામમાં પણ માર રસ લેતા હતા અને જ્ઞાનપ્રચાર અર્થેની આપની કાશિશો આજેય યાદગાર છે. દિનરી સન ૩૬૩ માં આપે “જોએ રાશીદા” નામક એક ઇબાદતગાહ બાંધી અને શહેરમાં દસ્તી ધરાવતા મજાદતખાનાઓના નિબાવ અર્થે મોટી રકમોની માંટ બાંધી આપી.

ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ દારૂ-હિકમત

“આસારે મુહમ્મદી” ના મંથકર્તા જણાવે છે કે હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. એ દિનરી સન ૩૬૫ મા “દારૂ-હિકમત” નામની એક શિક્ષણ સંસ્થા રચાવી હતી, તેને “દારૂ-ઇફત” પણ કહેવામાં આવે છે. તેમાં લાભ લેતા અબ્યાસીઓ માટે ખાસ “અબ્યાસકમ” ગીવટથી તૈયાર કરવામાં આવ્યા બાદ તે પ્રમાણે કેળવણી આપવા માટે ખાસ પ્રવીણ, સુશિક્ષિત અને સુસંસ્કારી અધ્યાપકો રોકવામાં આવ્યા હતા. અધ્યાપકોની પસંદગી કરવાની હોય ત્યારે પ્રથમ ઉમેદવારોને હ. ઇમામની હુજુરમાં જવું પડતું. જ્યાં હ. ઇમામ તેની સાથે ધર્મશાસ્ત્ર, ગેઠક, ફિલસૂફી અને ખજોળશાસ્ત્રના વિષયો પર ચર્ચા કરતા હતા ચર્ચા પછી લાયક જણાતા તેને અધ્યાપકની પદવિ મળતી હતી. આ શિક્ષણ સંસ્થામાં દીન અને દુનિયાનું ધણાજ ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું; એટલુંજ નહિ પણ હિકમત અને મઆરિફતનું જ્ઞાન આપી “રૂદાની” બાબતોમાં પણ અબ્યાસીઓને પારંગત બનાવવામાં આવતા હતા જેથી અબ્યાસીઓ અદર્શ તત્ત્વજ્ઞાન અને આધ્યાત્મિક વિષયોનું મંથન કરી ઉપરિચિત થતી ગૂંચવણોનું નિરાકરણ કરતા અને જે વસ્તુનું નિરાકરણ થતું મુશ્કેલ લાગે તેનું નિરાકરણ હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ને અદબ સહિત પૂછી લેતા. આ શિક્ષણ સંસ્થા ખાસ લોકો માટે એક આસિર્વાદરૂપ થઈ પડી હતી. જે કે સંચાલકોની હિમ્મતના અભાવે તે પાછળથી અંધ થવા પામી હતી, તો પણ આજેય તેની કીર્તિ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ છે.

વિદ્યાર્થીઓને હિશીઓ અને જળખાઓ

જામ-એ-અઝહર તો કાતિમી શાસનકાળ દરમિયાનની એક મહાન વિદ્યાપીઠ બની ચૂકી ઉપરાંત મદરસાએ જોડરિયા. દારૂ ઉદ્યમ એને કુતુબખાનાઓ જેવી શિક્ષણસંસ્થાઓ પણ કાતિમી ઇમામો નિભાવતા હતા અને જ્ઞાનપ્રચારને વેગ આપતા હતા. શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરનારાઓને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટેની દરેક સુવિધાઓ મળી શકે તે માટે કાતિમી ઇમામો છૂટે હાથે નાણા અર્પતા હતા. તે સમયે મિસરમાં જે પુસ્તકાલય હતું તે વિશ્વનું સર્વેથી મોટું અને મહાન પુસ્તકાલય ગણાતું.

હઝરત ઇમામ શાહ હાકિમ અં

દેવના આ સામગ્રીમાં બે લાખ ઉપરાંત પુસ્તકો હતા જેમાં હરતમેખિત પુસ્તકો પણ ખૂબ મોટા સંખ્યામાં હતા જે પ્રાચીન વિદ્યાઓ ઉપર પ્રકાશ પાડતા. દારૂલ રિકમત પાછળ બે લાખ અને સતાવન હજાર દીનારનો ખર્ચ આવતો હતો એમ માનવામાં આવે છે.

કુન્નર ઉદ્યોગ, વૈજ્ઞાનિક તાલીમ વિગેરે પ્રકારની તાલીમો માટે પણ હાતિમી ઇમામોએ પુષ્કળ લક્ષ આપ્યું હતું અને આ માટે ચાર લાખ અને બારસી હજાર દીનારને મંજૂર કરાવ્યા હતા. આ વિદ્યાલયોમાંથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરનાર વિદ્યાર્થીઓને 'ડિગ્રીઓ-પદવીઓ આપવાની પ્રથા હાતિમી ઇમામોના કાળમાં શરૂ કરવામાં આવી જે આજે પણ ચાલુ છે, આજે ડિગ્રીઓ સાથે જે જગ્યાઓ વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવે છે તે પ્રથા પણ હાતિમી શાસનકાળ દરમિયાન જ શરૂ થઈ હતી. જેને જગ્યાઓ મેળતાં તેને 'ખફતા' અને 'ખલા' તરીકે સંબોધવામાં આવતા, ધાર્મિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરનારને પણ ડિગ્રીઓ આપવામાં આવતી જેમાંની મુખ્ય ડિગ્રીઓ 'હુઝતે આઝમ' 'હુઝતે અઝાધર' અને 'હુઝતે માદુક' તરીકે ઓળખાતી હતી. હ. ઇમામના હરમાનથી મુનિવસિં. રીના વડા આ ડિગ્રીઓ અપાવવા કરતા.

દાઈઉદ્દુઆતનો ઓહો

બની હાતિમીઓના શાસનકાળમાં વડા કાઝી અર્થાત ઓહ જરરીસ પછીનો હ જન્મે વડા દાઈનો રહેતો હતો. બન્ને એક જ પ્રકારનો સામાન્ય રીતે સફેદ પોષાક ધારણ કરતા હતા, વડા દાઈના હાથ તળે પીળા બાર મદદનીશો રહેતા હતા. વડા દાઈ 'દાઈઉદ્દુઆત'ના લક્ષણથી ઓળખાતા હતા. મઝહબમાં જેઓ દાખલ થતા હતા, તેમને ધાર્મિક વિષયોમાં વાકેફ કરવાનું કામ પણ તેઓ બજાવતા હતા. હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના રાજ્યકાળમાં 'દાઈઉદ્દુઆત'નો ઓહો બની અબદુલ કવિના ખાનદાનમાં વંશપરંપરા ઉતરતો આવ્યો હતો.

હ. ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ની યાદગાર ઇમારતો

હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. એ બાબ-અલ-કુતુબ નામના દાર નજીક એક ઇબાદતગાહ ચણાવવાનું કામ દિજરી સન ૩૮૦માં શરૂ કર્યું હતું અને દિજરી સન ૩૮૧ સુધીમાં તેનું અણતર લોકો બંદગી યુગની શરૂ થતાં તેટલું થયું હતું. પરંતુ હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના રાજ્યઅમલ દરમિયાન દિ. સ. ૩૮૪માં એ ઇબાદતખાનાનું બાંધકામ સંપૂર્ણ થયું. એ માટે હ. ઇમામે ચાલીસ હજાર અસરશી ખર્ચી હતી અને તે ઇતિહાસમાં આજેય "જાઝમે-હાકિમ" તરીકે મશહૂર છે. કાળચક્રની ગતિને લઈને એ ઇબાદતખાનું આજે ખિરમાર હાલતમાં છે, તો પણ તેની એક વેળાની જાહેરાતલાલી અને ભવ્યતાનો ખ્યાલ આંખે જોનારને આવ્યા વગર રહેતો નથી.

નમે અઝહરનો ઉલ્લેખ હઝરત ઇમામ મોઝીઝ અ. તથા હઝરત ઇમામ અઝીઝ અ.ના જીવનકાળમાં કેટલોક આવી ગયો છે, પણ ખરી રીતે કહેતાં એ વિશ્વવિખ્યાત વિદ્યાલયને લોકપ્રિય બનાવનાર તો હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. જ છે. એ કારણે પ્રોફેસર માર્ગોલીઅથ-જાઝમે અઝહરના ખીજા સ્થાપક તરીકે હ. ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ને જણાવે છે. આપે ત્રણ ઇબાદતગાહો સ્થાપી અને એક મદાન પુસ્તકાલયની સ્થાપના કરી. આ પુસ્તકાલય "કસ-અલ-અસરિક"માં આવેલું હતું જેનું બેઠ ખત આજે પણ સાચવી રાખવામાં આવ્યું છે અને તેમાં હ. ઇમામે આપેલા નાણા અને તેનો કારોબાર કેવી રીતે કરવો તેની વિસ્તારપૂર્વક વિગતો આપવામાં આવી છે. આ ખતમાં હ. ઇમામે બાંધેલી ઇબાદતગાહો, અલ-અઝહર વિશ્વવિદ્યાલય,

સાવંજનિક પુસ્તકાલય અને અકેડેમીને આવેલી ભેટોનું વર્ણન કરેલું છે. અલ-અઝહર પછી બંની ક્ષતિથી વંદિત રહેલો જાંબાવેલા મકાનોમાં હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અની 'અન્-નિઝા-રશીદા' નું સ્થાન છે. જે કેરો શહેરની પહેલી દીવાલની બહાર અને બીજી દીવાલની અંદરના ઘેરાવામાં આવેલી છે. આજે તે અંદરેર સ્થિતિમાં પડેલી દેખાય છે. એક લેકચર હોલ પણ ઇમામે જાંબા-વેલો હતો. જેના માટે પ્રોફેસરોની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.

હાજીઅધી તથા અનીતિનો અટકાવ

દિનરી સન ૩૬૨માં હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ એક સરકારી વટહુકમ દ્વારા શબ્દમાં હાજીઅધી નહેર કરી. આ કાનુનનો ખૂબજ સખ્તાઈથી અમલ પણ કરવામાં આવ્યો.

આ ઉપરાંત અનીતિમાન સ્ત્રીઓને પણ બારે સળ કરવામાં આવતી હતી. વૃધ્ધ વયની નસસ સ્ત્રીઓ હ. ઇમામ તરફથી ગુનાની તપાસ કરતી હતી. અનીતિમાન સ્ત્રીઓ અને દુરાચારી પુરુષોને દીવાલ સાથે ચણી લેવામાં આવતા હતા. આજે અમલમાં મૂકાતા આવાજ કાનૂનની સર આત કરનાર ઇસમાઈલી ઇમામ હતા.

હું ઇમામની નગરચર્યા

રેનલી લેન-પુલના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. નહેરશવનની સમાગમમાં જેમ જેમ વધુ આવતા ગયા તેમ તેમ આપનો પરિચય લોકોને થતો ગયો. પ્રભુમાં જુવાવેશ ભેગાજ જવાની આપને દેવ હતી અને એવી રીતે લોકોના સુખદુઃખથી આપે જાતે માહિતગાર રહેતા. રાત્રે આપ નગરચર્યા જોવા ફરતા ઉપરાંત દરબાર પણ બરતા, બજારમાં વેપારીઓના તોલમાપ જાતે તપાસતા.

યહુદીઓ-ખ્રિસ્તીઓ માટે પ્રજાની ફરિયાદો

ખ્રિસ્તીઓ અને યહુદીઓ પ્રત્યે પ્રજાજનોની પુષ્કળ ફરિયાદો હ. ઇમામ પાસે આવી હતી મિઠ્ઠી જણાવે છે કે ખ્રિસ્તીઓ અને યહુદીઓ બંની ક્ષતિથીઓના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન સરકારી ઓધાઓ ધરાવતા હોવાથી લોકો પર બુદ્ધિ ગુજરી ખૂબ ધનસંપત્તિ તેઓએ એકઠી કરી હતી. અને તેઓ મદોન્મત બન્યા હતા. આ નિરંકુશતા ટાળવા રાજદારી કુનેહવાળી સખ્તાઈનો અમલ કરવામાં આવ્યો.

અન્ય શાહી વટહુકમો

ઉપરાંત હ. ઇમામની આજ્ઞા પ્રમાણે "મહુખિયા" ખાવાની મનાઈ કરવામાં આવી, સરખ કબજે કરી નીલ નદીમાં વહેવડાવી દેવામાં આવ્યું, જૂનારની બદી ટાળવા "દામ" જેવી રમતોનો પણ નિષેધ કરવામાં આવ્યો અને તેના પાટિયા અને સોમઠાં બાળી નખાયા.

"તારીખુલ ઇસ્લામ" માં જણાવ્યા પ્રમાણે હ. ઇમામના હુકમને અનુસરી કેલિપ્સ પ્રજાજન દ્વારા કે બીંગડા વગરની માછલીનો વેપાર કરી શકતો નહોતો. ગુલામો ખરીદવાની પણ મનાઈ કરવામાં આવી હતી.

ખુદાની ખલકત સન્મુખ જમીન સુધી મુકવાનો રિવાજ રૂમીઓની “ખિદમત” હોય. દિજરી સન ૪૦૨ માં ખલીફના અદબ ખાતર બૂમિને ચૂંમવાની અને સલામ કરતી વખતે ચૂંમન કરવાનો રિવાજ હજરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ. એ બંધ કરાવ્યો હતો. આ સલામમાં ગાયનવાદનને ધંધો કરનારાઓને અને નબુમીઓને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા. પ્રળના સામાન્ય વર્ગ સુધીના લોકોને એક સરખી રીતે ન્યાય મળે તે માટે લોકોની અરજ હતી. ઇમામ બંને સાંભળતા અને તેને ચૂકાદો આપતા.

અલુ રકવાનો બળવો-ફઝલની ફતેહ

દિજરી સન ૩૬૬ માં મધરિમ આફ્રિકા ખાતે એક બળવો ફાટી નીકળ્યો અને થોડા સમયમાં તેણે બારે ગંભીર રૂપ ધારણ કર્યું. આ બળવાના પરિણામે લોકોને પણ ચિંતા થવા લાગી. એ ફિસાહના મૂળ ધણા હોડા હતા. રયેનની ઉગ્ધી સત્તા તળેના મુલક જોડે તેને સીધા સંબંધ હતો. આ બળવાનો નેતા અલુ રકવા નામનો એક શખ્સ હતો, જે દરવેશો પ્રમાણે પોતાની સાથે એક હાગળ રાખતો હતો. પ્રથમ તે મિસર ગયો અને ત્યાંથી મકકા, યમન, શામ, જહ પહોંચ્યો, દરેક રચળે ઉગ્ધી વંશને ટેકો આપનારો પક્ષ ઊભો કરવાનો તેનો ખાસ હેતુ હતો. તે પોતાના કુશળતા ભર્યા પ્રચાર કાવના પરિણામે બની ફાતિમીઓનો વિરોધ કરતા અનુયાયીઓ મેળવી શક્યો. તે પછી “રસુલ બે અમિદલાહ” અને “મન્સુરે અદુ-અલાહ” ના લખાણ ધારણ કરી તેણે પોતાને અમીર તરીકે જાહેર કર્યો. તેના અનુયાયીઓમાં “ઝનાટા”વાલાઓનું મોટું દળ હતું. હજી લાંબો સમય પસાર થયો નહોતો કે કેટલાક અરબી કબીલાઓ તથા ફેરાના લોકો પણ તેની સાથે જોડાયા, લડાયક તાલિમ વિનાના એક મોટા સૈન્યની સરદારી લઈ અલુ રકવા પૂર્વ બાજી આગળ વધ્યો અને ‘અરકા’ પર આક્રમણ કરી તે તેણે કબજે કર્યું. તેના મુકાબલા માટે ઇનાલની સરદારી તળે ગયેલ ફાતિમી લશ્કરની માર્ગમાં પાણીની તંગી અને અન્ય કપરા લંજોગોમાં થયેલી હારના સમાચાર મિસરમાં હજરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ.ને મળતાં ફઝલ બિન સામેદની સરદારી હેઠળ બીજું લશ્કર મોકલવાની આપે આજ્ઞા કરી. દરમિયાન અલુ રકવા પ્રથમ થયેલી જીતથી ગર્વિષ્ટ બની મિસર પર ચડી આવવા આગળ વધવા લાગ્યો. બની ફાતિમી લશ્કરે ગીઝામાં હાવણી નાંખી, દુશ્મનો આવીને છાપો મારે તેના પહેલાં જનરલ ફઝલે તેઓના પર અણધાર્યો હુમલો કર્યો જેથી તેઓ ગભરાઈ ગયા. હજરત ઇમામે ફઝલની કુમકે બીજું ચાર હજારનું ઘોડેરવાર લશ્કર મોકલાવ્યું. આ ખબર રકવને પડતાં તે નાસી છૂટ્યો. ફઝલે તેની લાંબે સુધી પૂંક પકડી, અલુ રકવા પોતાનો જીવ બચાવવા ન્યુબિયામાં ભરણ બેઠો અને ન્યુ-બિયાના બાદશાહ પાસે બની ફાતિમી એલચી તરીકે દોંગ કરીને થોડા દિવસ પરાણા તરીકે રહ્યો. અંતે ફઝલને ખબર પડી જતાં તેને કેદ કર્યો અને અંતે તેનો નાશ થયો.

હજરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ.એ દિજરી સન ૩૬૮માં રાજ્યના વડા સેનાપતિ-કમાન્ડર-ઇન-ચીફનો ઓળખી સાલેહ બિન અલી રદખારીને આપ્યો. આ વર્ષના રજબ માસની ૧૬મી તારીખે કાઝીયુલ-ફઝલાત અને વડા દાઇ અબ્દુલ અઝીઝ હારેમ થતાં, તેની જગ્યા માલિકે બિન સઇદ અલ-ફઝાને આપવામાં આવી અને હમિરકના ગવર્નર તરીકે અલી બિન ફલાહની નિમણૂક થઈ.

ધાર્મિક સ્વતંત્રતા

ઇબને અલ્લિફાન લખે છે કે, મહામના આદેશકાળના ખલીફોએના “તખરિ” (ધાર્મિક

નિંદા) માટે ઇમામ તરફથી મનાઇને કુદમ કદાવવામાં આવ્યો અને તેમના નામ પાછળ 'રુહી અલ્લાહો અન્હુમ' લખાવવાની છુટ આપવામાં આવી. અન્ય બાબુએ હઝરત અલી અ.ના નામ સાથે 'અલ્લયહિરસલામ' લખવાની પણ છુટ હતી. દરેક મુસ્લિમ-શીઆ કે સુન્ની-કેમ પણ મઝહબ પાળવાને પૂરેપૂરા સ્વતંત્ર હતા.

અર્થસુચક ખુત્બો

દિલ્લી સન ૪૦૧ મોસલના રાજા હરવાસ બિન મુકદ્દિફે અબ્બાસી અલીશની તાબેદારી તજીને પોતાના આખા રાજ્યમાં હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.નો ખુત્બો પઢાવ્યો અને 'અમીર અલ મોમીનીન' તરીકે કબૂલ કર્યા. પરિણામે મોસલ, અંબાર, મદયન અને અન્ય શહેરોમાં બની કાલિમીઓનાં નામે નીચે મુજબના શબ્દો સાથે લોકો ખુત્બો ભણવા લાગ્યા :-

"એવો મા'અબુલના વખાણુ કર કે જેના નૂરથી તાઅરસુબ કરનારાઓની આંખ ખુલ્લી ગઇ, અને તેની કુદરતથી અધર્મિ'પણાની બી'તો ભાંગી ગઇ તથા તેના નૂરનાં વળુદથી 'હક'નો સૂર' 'મધરિબ'માં પ્રકાશ્યો."

એક બીજો બળવો

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના રાજ્યકાળમાં ધર્મટોંગના ઓહા હેઠળ એક બીજો પણ બળવો ફાટી નીકળ્યો હતો. તેનો મુખ્ય નાયક હસન બિન અબ્દુલમલેક નામનો એક શખ્સ હતો. તેને પણ રખેનના ઉખી રાજ્યકર્તા તરફથી ઉત્તેજન મળતુ હતું. લોકોનું જે'માણુ કરવા અને પોતાનો હેતુ પાર પાડવા પોતાને અબ્બાસી વંશના એક નખીરા તરીકે ઓળખવી, હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ની રાજ્યસત્તા પર પોતાનો ખરો હક્ક છે એવો દાવો તેણે રજૂ કર્યો તેણે અનેક પ્રકારની લાલચોની પણ ભહેરાત કરી. લોકો ભરમાયા અને તેઓએ કાલિમી સરદારમાં હંજો કર્યો. આ હસનની કનડગતના સમાચાર જ. ઇમામને મળતાં જનરલ ફત્વની સરદારી હેઠળ તેને પકડવા એક લશ્કર લઇ ઇમામે રવાના કર્યું. જનનંદ ફત્વ મિસરથી ફત્વ કરી હસનના નિવાસસ્થળે આવી પહોંચતા બંને પક્ષો વચ્ચે યુધ્ધ થયું. ઘોડા સમવની ખૂનખાર લડાઇ પછી હસન પકડાઇ ગયો. તેના સાથીદારો નાસી ગયા. હસન ઓતને સરણે થયો.

હરસાનનો બળવો

દિલ્લી સન ૪૦૧ના વર્ષમાં સર્વથી ખ્યાન જે'ચનારી બિના હરસાન બિન મુકદ્દિફ બિન ફત્વ બિન જન્દોનો બળવો હતો. દિલ્લી સન ૩૯૬માં દેશ તજી ગયેલા ત્રણ જણામાંના એક દુસેને હરસાનને મળવો કરવા ઉશ્કેર્યો હતો. વઝીર મન્સુર બિન આબુલુનની સચનાથી દુસેનના બે પુત્રો અને બે ભાઈઓને મારી નાખવામાં આવ્યા હતા, આ કારણે હરસાનનો આશરો લઇ તેને હ. ઇમામ સામે હથિયાર સજવાને દુસેને ઉશ્કેર્યો હતો. પરિણામે એ બળવાખોરના સરેમર સાથે અરબોની એક સંખ્યા જોડાઇ તે પછી તેની જોડે મકકાના મુલતાન દુસેન બિન બુક્રની સરદારી હેઠળ આખા દિલ્લજના કબીલાવાળાઓ પણ જોડાઇ ગયા. હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ આ બળવાખોર દિલ્લયાલ દબાવી દેવા 'યારખતગીન'ની સરદારી તલે એક મોટું લશ્કર હમ્મ ભણી રવાના કર્યું. રીન્દ શામમાં આવી લાગતાં મીઠાં અને અરિહાન વચ્ચે

“કમીનગાહ” અર્થાત જુપાઇ રહેવાની જગ્યા આગળ કાતિમી રીતને યુક્તિથી લઇ આવવામાં હરસાન દાવી ગયો, અને ત્યાં આગળ બન્ને પક્ષ વચ્ચે ચએલી લડાઇમાં જનરલ ચારખતગીન માર્યો ગયો. તે પછી બળવાખોરોએ રમલા ઉપર ઘેરા નાખ્યો. લાલચમાં આવી દરૌજી નવા શીખાઉ લડતવાના ટોળેટોળી તેમની સાથે બેઠાવા લાગ્યા. હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ બળવાખોરોને શાંતિયા સમજાવવા માટે પત્રો લખ્યા, પરંતુ એ પરત્વે તેઓએ કાંઇ લક્ષ ન આપતાં સામયિક જીતથી કુવાઇને મકકાના સુલતાન હુસેન બિન બહરને ખિલાફતનો ઓખો સ્વીકારવાનું આમંત્રણ આપ્યું, જે કબૂલ રાખી, મકકામાં પોતાનો એક નાયબ નિમી અને મુદરજને આવી મળ્યો, જ્યાં બગલાખોર લશ્કરે તેને અમીરલ મોમીનીન તરીકે વધાવી લીધો.

હરસાનને માફી-મકકામાં કાતિમી ખુલ્લો અને સિકકા

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ ફરીવાર ઉદારતા દર્શાવી અને હરસાન અને મુદરજને આની અસર થતાં તેઓ નવા ખલીફ બનેલા મકકાના સુલતાનને તજ હ. ઇમામને સંરક્ષે આવ્યા. પરિણામે મુદરજ અને મકકાના સુલતાનના પક્ષ વચ્ચે ભારે ઝડપડો થયો, અને છેવટે હુસેન મધર્ગબીને પોતાની સાથે લઇને સુલતાન મકકે આવ્યો આવ્યો, જે કે હરસાને હજુ હથિયાર ફેંકી દીધા નહોતા.

આ ઘટના પછી થોડા દિવસ બાદ હ. ઇમામે, બહર બિન હસાની સરદારી તળે શામમા એક રીતે મોકલાવ્યું. તેણે મુદરજના પુત્ર હરસાન અને તેના સાથીદારોને ‘રમલા’ માંથી ફાંકી દીધા. જે વર્ષ પછી પોતાના પિતાની બ્રહ્માભૂતી હરસાને હ. ઇમામની મારી મેળવી અને તે બુગીરદાર બની સુબેદશાંતિથી મિસરમા રહેવા લાગ્યો.

કાતિમી ખલીફની વિરુદ્ધ મકકાના સુલતાને દિજરી સન ૪૦૩ સુધી વિરોધી વલણ કાયમ રાખી, તે પછી તેણે પણ હ. ઇમામ પાસે ક્ષમા વાચી, મકકામાં કાતિમી ખુલ્લો પડવાની તથા કાતિમી સિકકા ચાલુ કરવાની કબૂલાત આપી અને તેનો અમલ પણ તરત કરવામાં આવ્યો.

કાદિરખિલ્લાહ અબ્બાસીનું પ્રચાર કાર્ય

આ સમયે અબ્બાસીઓનો પગીસમો ખલીફ કાદિરખિલ્લાહ સિંદાસન પર હતો. તેનાથી બની કાતિમીઓની બહોળલાલી બેઇ રાકાઇ નહિ અને તે કારણોને અંગે તેણે પોતાના વડપણ હેઠળ ઉલમાઓની એક સભા બરી, આલિમેને એકઠા કરી એક નાનો રિસાલો તૈયાર કરાવ્યો, જેમા બની કાતિમી ખલીફ ખરા કાતિમી નથી, એમ સિદ્ધ કરવાનો નિષ્ફળ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો. આવા સંક્રયિત ધર્મવિચારને પરિણામે બગદાદમાં શીઆ અને સુન્નીઓ વચ્ચે ઝડપડો થતા હટલાક માણસો માર્યા ગયા.

તારીખુલ-ઇસ્લામના કતાં જણાવે છે કે અબ્બાસી ખલીફ કાદિરખિલ્લાહે બની કાતિમી ખલીફ પ્રત્યે વિરુદ્ધા દેખાડી દિજરી સન ૪૦૨ માં બની કાતિમીઓની એક ખોટી પ્રજાવણી તૈયાર કરાવી, તેમા તેઓને “મબુસી” અર્થાત અગ્નિપૂજક અને “ઝિન્દીક” તથા “મુલદિદ તરીકે ઓળખાવવાનો પ્રયાસ કરી તેના ઉપર સુન્ની તથા શીઆ ઉલમાઓની સહીઓ લીધી. અબ્બાસી ખલીફનું આ કામ માત્ર રાજદારી ધર્મને અંગે હતું. ઇસ્લામી જગતમાં તેઓ

હઝરત ખીખી કિતિમાના તેમજ હઝરત અલી અના વંશધર દોવાથી હ. ઇમામનું સન્માન અબ્બાસી ખલીફાઓ પોતાની રાજસતા માટે હાનિકારક સમજતા હતા.

હઝરત ઇમામ હાકિમ અ. ની ન્યાય પ્રિયતા

અમુનુનનો વડો પાદરી હેવેરસ કહે છે કે દિજરી સન ૪૦૨ માં ફોના એક વેપારીએ પોતાની સધળી મુડી કાયદામાં મનાઈ કરવામાં આવેલા ફોની ખરીદી કરવામાં રાહી. પરંતુ રાજ્યના કુદમ અનુસાર આ માલ જપ્ત કરી તેનો નાશ કરવામાં આવ્યો, જ્યાં તે વેપારીએ હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. વિરુદ્ધ વડા કાઢીની અદાલતમાં રાજ્યવતી રાજ્યના જવાબદાર વડા અધિકારી-ખલીફ તરીકે ફરિયાદી માંડી. કિતિમી ખલીફે પોતાના ઉપર માંડવામાં આવેલી ફરિયાદીનો જાલે અંદાલતમાં પધારીને જવાબ આપવાની મહેરબાની કરમાવી. મુકદમાની તપાસ શરૂ થતા વેપારીએ એક હજાર સોના મહેરબાની નુકસાની બતાવી એ રકમ ભરપાઈ કરવાનો કુદમ કરી આપવાની કાઢી પાસે અરજી ગુજરી. ખલીફે પોતાના ન્યાયમાં જણાવ્યું : “જપ્ત કરેલા ફોનો ઉપયોગ કલામે રબાની અનુસાર મના કરેલું પીણું બનવવા માટે કરવાનો એ વેપારીનો હેતુ હતો કે નહિ એ જોવાનું છે. જો સોમંદ પર એ વાતનો તે ઇન્કાર કરે તો તેની નુકસાની બરી આપવામાં મેં તૈયાર છીએ.”

વેપારીએ કાઢી સન્મુખ અરજ કરી કે નુકસાનીની રકમ હાજર કરવામાં આવે નહિ ત્યાં મુધી સોમંદ લેવાની મારી મરજી નથી. હ. ઇમામ રકમ હાજર કરી તે પછી વેપારીએ સોમંદ પર જણાવ્યું કે, આ ફોનો માત્ર ખાવામાં ઉપયોગ કરવાનો હતો. આ ઉપરથી વેપારીને નુકસાનીના નાણા બરી દેવામાં આવ્યા. દાવાનો નિકાલ થઈ ગયા પછી કાઢીએ ફારજ થતા પોતાની ફરજની રૂએ અદબ સાથે હ. ઇમામને સલામી આપી. કાઢીના ન્યાયી વર્તનથી હ. ઇમામે તેના પર પ્રસન્ન થઈને ફરિયાદીને યોગ્ય ફેંસલો આપવા માટે તેને કાંમતી બેટ સોંપાડો આપી. આ દ્રષ્ટાંત હ. ઇમામની એક સાચા પ્રભુપ્રિય અને ન્યાયી રાજવી તરીકેની વિશેષતા પૂરવાર કરે છે.

હ. ઇમામની ઉદારતા

કાઢી શાહબુદ્દીન પોતાના “મસલકુલ-અ-સાર” નામક મંત્ર હ. ઇમામની ઉદારતા વર્ણવતા લખે છે કે “હઝરત હાકિમ અબુ અલી અ.” નગરચર્ચા જોઈ માટે સહેરમાં ફરવા નીકળ્યા એ દરમિયાન આપને ખાસ લાગવાથી એક બગીચાના દરવાજા પાસે આવ્યા, જ્યાં એક માણસને બેબેલો આપે જોયો તેને તેના સેવકો ઘેરીને ઉભા હતા. પાણીની માંગણી કરતા એ રુપ્સ દોડતો મયો અને હ. ઇમામના દસ્ત મુખારકમાં અદબ સાથે ઠંડા પાણીનો કટોરો ધર્યો. હ. ઇમામે પાણી પીધા બાદ પેલા રુપ્સે અરજ કરી : “મારા બગીચામાં આપના કદમ મુખારક કરીને પાવન કરવા કૃપા કરો !” હ. ઇમામે ખુશી સાથે બગીચામાં પ્રવેશ કર્યો તેણે હ. ઇમામે પાસે, જમણ વાનીઓ રજૂ કરીને જમવા વિનંતી કરી હ. ઇમામે તેમાંથી થોડું લીધું. આ મહેમાની કરનારની મુખમુદા ઉપર નિરાશા બર્ષા ચિન્હ દેખાતા હતા. હ. ઇમામે તેની દિલગીરી જાણી શું બાબત છે તે વર્ણવાનું કરમાવતા, પેલા રુપ્સે કહ્યું : “હું એક અદના મરીખ માણસ છું. મારી મુશ્કેલી જોઈને મારે નથી. મારો મોટો વેપાર છે. મણી બગીચો છે પરંતુ નાણાની તંગીના લખમે તે કિલિબુદ્દીન હાલિફાલ થઈ રહ્યો છે.”

હ. ઇમામને આ સાંભળી તેની હાલત પર કયા આવતા આપે કરમાઈયું : “બમારી

અમારો અમારો અમારો હોય તો અમે પણ રાજ થઈએ. તમે ચિંતા કરશો નહિ. તમારી મુશ્કેલી
દૂર થઈ જશે." આ પછી હ. ઇમામે એક કરોડ સાત લાખ દિરહમ પેલા શખ્સને મોકલી દીધા.

હલખ અંકલિયુ અન્યુ

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના શાસનકાળ દરમ્યાન બની ફાતિમીઓની કીર્તિ
પૂર્ણ રીતે ઝળકી ઊઠી હતી. જુએષ રાજવી સપ્ટુદ-દૌલાના પ્રયોગ અબુલહયળ હલખ ઉપર
કુમરો લઈ આવતાં મન્સુર ખિન હુલુએ હ. ઇમામને યાચના કરતા તેને સંપૂર્ણ સહાય આપ-
વામાં આવી. પરિણામે એક વર્ષ દિજરી સન ૪૦૪ના રમઝાન માસમાં હ. ઇમામે મન્સુરના
નામે હલખ અને તેના આજુબાજુના પ્રદેશના ભેગવટાનો પરવાનો લખી આપ્યો, અને આવી
રીતે એ પ્રદેશ બની ફાતિમીઓનો અંકલિયો ઇલાકો બન્યો.

હલખના વિજેતાને સુખારક-ઉદ-દૌલાનો ખિતાબ

દિજરી સન ૪૦૬માં મુરતઝા અને ફાતેહ કલાષ વચ્ચે ઝઘડો થયો. એ સમયે ફાતેહ
મિસ્કના કિસ્લાનો મવનર હતો. બળવો જગાડવામાં તેણે સાલેદને ઉત્તેજન આપ્યું હતું, એવી
મુરતઝાને યાંકા હતી. અંતે ફાતેહે ખુલ્લો બળવો કર્યો અને મુરતઝાને હલખ છોડી આપ્યા જ્યા
હજી. આ સંદેશો મળ્યા પછી મુરતઝા હજી તો "આબુલ જનાન" નામના શહેરના દાર પાસેના
મહેલમાં હતો; ત્યાં તો ટોલ, પડખ અને જુગલોના અવાજ સંજળાયા અને તે ગભરાયો.
અંતે કોઈપણ તપાસ કર્યા વિના પોતાના કુટુંબ સહિત 'અંતાકિયા' બહી નાસી છૂટ્યો, જ્યાં
તેને મુનાની આદશાહે રક્ષણ આપ્યું.

મુરતઝાના તાસી જવાના સમાચાર મળતાં વેંત ફાતેહે હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી
અ.ની આદશાહ તરીકે જાહેરાત કરી અને સાલેદના સાથે મુલેદના કરાર કર્યા. ફાતેહે આ સઘળી
ખટના હ. ઇમામની દુશુરમાં લખી મોકલાવી જેથી કહાપણથી મામલો કાબૂમાં લાવવાની સેવાની
કદરસનાસીમાં તેને "સુખારક-ઉદવાલા વરસખદા"નો લક્ષ હ. ઇમામે નવાજિરા કર્યો. હવે હલખ
ઉપર ઇમામની સંપૂર્ણ સત્તા રચાપિત થઈ. દિજરી સન ૪૦૭માં હલખની પ્રજા જે કરવેરા
બરતી હતી તે માફ કરવામાં આવ્યા. મુરતઝાની સઘળી ધમસંપત્તિ ફાતેહેને આપવામાં આવી.
અમીર અઝીઝુલ્લવલા નામના મંજુતગીનના એકવારના આમીનિયનને હલખનો કિલ્લો સોંપીને
"તાયર"નું મવનર પદ લેવાનો ફકમ મળતાં તેણે "તાયર"નો કબજો લઈ લીધો.

બની ફાતિમીઓનો સાહિત્ય પ્રેમ

બની ફાતિમી ખલીફાઓ સાહિત્ય પ્રત્યે અત્યંત ચાહ ધરાવતા હતા એ તો જમમસિખ
વાંત છે. જામે-અઝહર અને દારલ હિકમતની મહાન લાયબ્રેરીઓ ઉપરાંત ઇતિહાસવેત્તાઓના
જણાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ની મહાન લાયબ્રેરીમાં ચાલીશ અંક-
ભારમાં હતા, જે દરેકમાં અઠાર હજાર મંથો હતા. ફક્ત સોનેરી અક્ષરોએ લખાયેલા બાર
હજાર તો કરાને ચીક હતા.

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ના રાજ્યકાળમાં અબુ યુસુફની જેમ હમીદુદીન ખિન

અહેમદ બિન અબ્દુલ્લાહ અલ ફરમાનીએ પણ સાહિત્યની બહોળી સેવા કરી મોટા મંથકુર તરીકે કીર્તિ સંપાદન કરી હતી. “મનુષ્ય આત્માની ઉત્પત્તિ” નામનું તેનું લખેલું પુસ્તક પણ વિખ્યાત છે.

અણુ હામીદ અહેમદ ઇબ્ને મુહમ્મદ અલ-અંતાકી પણ હ. ઇમામનો સમકાલીન કવિ હતો. તેનું કાવ્યનામ “અણુ રકામક” હતું. શોઅલબીએ એના જીવન અને કાવ્ય વિષે ‘યતીમતુદ્દર’માં ઉલ્લેખ કર્યો છે આ કવિ સુંદર કાવ્ય રચતો હતો. તેણે દઝરત ઇમામ મેઝ્ઝેઝ અ., દઝરત ઇમામ અઝીઝ અ. અને દઝરત ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ.ની શાનમાં કસીદાઓ રચ્યાં છે. “અંતાકી”નો અર્થ “અંતાકિયા”નો રહેવાસી થાય છે અને તે હલખની નિકટમાં આવેલું એક શહેર છે.

જગપ્રસિદ્ધ “કેરો” શહેરની સુંદર વ્યવસ્થા

દઝરત ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ.ના રાજ્યકાળમાં સારામાં સારા બહાદુર પોલીસોની ફોજ હતી. જે બધીજ તાલીમખાળ અને કડક શિસ્તવાળી હતી. ક્રોધ પ્રતિહાસકાર ગુલ શ્ટ્રેન્જના જણાવ્યા પ્રમાણે એ વખતે આખી દુનિયામાં કેરડોવા, બગદાદ, કેરો અને ઈમરક આ ચાર શહેરોજ ફક્ત એવા હતા કે જેમાં પોલીસ ખાતું અને શેરીઓના દિવા ગોઠવવામાં આવેલા હતા. આ ચાર શહેરોમાં છેલ્લા બે ઇસમાઇલી શહેરો છે. કેરો એટલું જગપ્રસિદ્ધ શહેર હતું કે તેને “જમત માતા” તરીકે કહેતા અને તેના માટે એવી એક લોકવાયકા પ્રચલિત હતી કે “જેણે કેરો ન જોયું તેણે કંઈ ન જોયું.”

હ રૂઝી ઓ !

દઝરત ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ.ના સમયમાં એક બીજો શિરોઃ “દરૂઝી”ના નામે ખંદાર આવ્યો હતો.

“દરૂઝી” સાહિત્યમાં એવી વાત મળે છે કે દિજરી સન ૪૦૭ માં મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ દરૂઝી નામનો એક ધરાની દાષ હતો. તે “ખાતુની માન્યતા” ધરાવતો હતો કીર્તિની ખલીફતી ફૂજુરમાં પોતાના ‘ખાતુની’ અકીદાને અનુકૂળ વાતાવરણ મળતા તેને આરથા આવી અને તેણે એક પુસ્તક પણ લખ્યું. જેમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે કે, ખુદાતઆલાએ જે “ઇલાહી રહ” દઝરત આદમ અ. માં પુકડ્યું હતું, તે તબકકે તબકકે એક નખીમાંથી થઇ બીજા નખીમાં આવી હ. ઇમામ અલી અ. દ્વારા પસાર થતું રહ્યું હતું અને આજે તે ‘રહ’ હ. ઇમામ હાકિમ અ. માં ઉતર્યું છે.

આ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલ તે પછી શામ બધી લિખનાનના પર તોમાં જઈ વસવાટ કરવા લાગ્યો. અત્રે એક મોટી કામ વસ્તી હતી. તેમાં તેણે “ઇમામની ઇલાહિયત”નો પ્રચાર ચાલુ કર્યો. શેઝા વખતમાં આ આખી કામે તેનો સ્વીકાર કરી લીધો આ રીતે દરૂઝી મઝહબની સ્થાપના થઇ.

દિજરી સન ૪૧૦ માં આ પછી હમઝા બિન અલી બિન અહેમદને હ. ઇમામ હાકિમ અણુ અલી અ. એ પોતાના રાજ્યનો વઝીર બનાવ્યો. આ સમય પણ હ. ઇમામના ઇલાહી

વ્યક્તિત્વમાં માનતો હતો તેણે દુર્રઝી માન્યતાના પ્રચાર અર્થે ખાસ પ્રયાસો કર્યા હતા, જેને લીધે એ ઇમાનો મૂળ સ્થાપક હમઝા મનાય છે.

હમઝા બિન અલી બિન અહેમદ હાદી ઇરાનના "જવઝાન" નામના ગામનો વતની હતો. દુર્રઝીઓ પોતાના વર્ષની ગણતરી. હમઝાના યુગથી કરે છે. હમઝાનો ધાર્મિક સમાગમ હાજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. સાથે દિજરી સન ૪૦૫ માં ખાનગીમાં ચાલુ હતો. તેનો નિવાસ "મંતરીઓ" ખાતેની "જવઝે ખીર" નામની ઇમાદતગાહમાં હતો, જે અસલમાં એક "અલી" નો રામ્નો હતો. ત્યાર પછી તેણે દિજરી સન ૪૦૮ માં દુર્રઝી સિધ્ધાંતનું સમર્થન ખુલ્લી રીતે કરવા માંડ્યું હતું.

દુર્રઝીઓના ધર્મમાં

"હાજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ખુદાઇ ૧૨ છે" એવી માન્યતાનો પ્રચાર જનસમૂહમાં થોડો વખત પછી મૂળ રીયાના સહેરનો હસન અલ-અબ્રમ નામનો એક ઇરાની પણ કરવા લાગ્યો.

આ સંધળા દર્રઝી દાઇઓમાં સર્વથી વિખ્યાત હમઝા હતો. દિજરી સન ૪૧૧ માં હ. ઇમામની જીરમાની વિદાય પછી તેણે ઇસમાઇલ બિન મુહમ્મદ તમીમી, મુહમ્મદ બિન દારાબ, અબુ ખપર સલમી બિન અબદુલ વહાબ અને બહાઉદીન નામના વિદ્વાનોને દુર્રઝી ધર્મના પ્રચાર માટે નિમ્ણા. આ ઉક્તી વ્યક્તિ તો પોતાના મહાન પ્રયોના પ્રતાપે દિંકમાં પણ જાણીતી છે.

દુર્રઝી ધર્મપુસ્તકોના આધારે બોલીવરી જણાવે છે કે, કેટલાક ખ્રિસ્તીઓ અને યહુદીઓએ હ. ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. પાસે આવી સતપંથ અંગિકારની ઇચ્છા પ્રગટ કરી હતી.

દિજરી સન ૪૧૨ દરમ્યાન હમઝાના અનુયાયીઓ પોતાના દુર્રઝી અકીદામાં અંતિમ હદ સુધી ગયા હતા. હાજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ની કુઝુરમાં દાખલ થતી વખતે કેટલાક દર્રઝીઓ સલામ કરતા બોલતા કે : "અરસલામો અલયકા સાઇલાહા ઇસ્લાહા, અરસલામો અલયકા હા શરીફ સહા" અને કહેતા કે "અમેને ઇયન અને મરુધ આપનારા અને તવંગીરી તથા ફરીરીના માલિક તારા પર સલામ !"

ઇતિહાસકારો આ સમયનો ઉલ્લેખ કરતા દર્શાવે છે કે, સતપંથ મઝહબના સર્વથી ઉચ્ચતર દરજ્જાના (પાને મઆરિફતના) શિક્ષણના કારણે પ્રજાજનોના આચર વિચારોમાં બારે પરિવર્તન થયું હતું.

દુર્રઝીઓના ત્રણ વિભાગ

હાજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ના સમયમાં સ્થપાયેલો આ દર્રઝી ફિરકો પાછળથી ત્રણ વિભાગમાં વિકસત થઇ ગયો. આ વિભાગ "સુવેદાની" "ખઝરવી" અને "દુર્રઝી" એ નામથી ઓળખાય છે. આ ત્રણેમાં "દુર્રઝી" વિભાગ સૌથી બહોળો સંખ્યાવાળો છે.

વઝીર હમઝા દુર્રઝી ધર્મસાહિત્યનો સત્તાધારી લેખક છે. તેણે એ વિશે ઘણું સાહિત્ય લખ્યું છે. "દુર્રઝી" ધર્મ પરના તેના લાખણોનો સંગ્રહ "કીતાબ અલ્-ધર્રઝ" ના નામે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે.

જોમો સિકાર્યો

દિનરી સન ૪૦૮ થી ૪૧૧ સુધીના વર્ષો મિસરના ઇતિહાસમાં અસાધારણ બનાવોની યાદી સમાન છે. હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. હમેશ કરતાં વધુ વાર પોતાના રાજ્ય-મહેલથી બહાર હવે ફરતા લાગ્યા હતા. પોતાના માનીતા સફેદ ગધેડા પર અસ્વારી કરી તદ્દન સાદા પોષાકમાં કશા પણ બાદશાહી દાઢમાઠ વગર હ. ઇમામ બહાર આવજાવ કરતા હતા. કોઇ વેળા પાસખીમાં ફરતા તો કોઇ વખતે નીલ નદીમાં નૌકાવિહાર કરતા નજરે પડતા હતા.

“તારીખુલ ઇસ્લામ”ના ઉલ્લેખ પ્રમાણે હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.એ કેરો પાસે “જામલ મુકતમ”ની રોંચ પર પોતાના માટે એક એકાંતગૃહ બંધાવ્યું હતું. મોટે ભાગે તેઓ રાત્રે ત્યાં જતા અને એકાંત એવરથામાં રહેતા હતા.

ઇખ્તે અલિફાનના કથન અનુસાર દિનરી સન ૪૧૧ના સવાલની ૨૭મી તારીખની મોટી રાત્રે મહેલમાંથી બહાર નીકળી “મુકતમ”ના પહાડ પર આખી રાત ફરવામાં ગાળી હતી અને અહિંથી હ. ઇમામ ત્રણ દિવસ સુધી રાજ્યમહેલમાં પાછા ફર્યા નહિ. ઇતિહાસકાર મિકેલીનું કથન છે કે હ. ઇમામને આપના શત્રુઓએ છુરમાની રીતે આ સમય દરમિયાન શહીદ કરતાં આપે જોમો સિકાર્યો.

હ. ઇમામની શોધખોળ કરવા ગયેલા સેવકો નસીમ અને ખીજઓને લોહીથી ખરડાયેલી નિશાનીઓ મળી તે લાવીને રાજ્યમહેલમાં હ. ઇમામના બહેન શાહઝાદી સિલુલ મુદક પાસે રખા કરી પછી તરત રાજ્યમાં આપે જોમો સિકાર્યો હોવાની જાહેરાત કરવામાં આવી અને આપના શાહઝાદા હઝરત મોહાના ઝહિર અલી અને ઇમામ અને બની શતિમી ખલીફ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા. સધળા દરબારીઓએ આપની વિધીસર બચબચત કરી વફાદારી દર્શાવી. હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ની વફાત સમયે ઉમર છત્રીસ વર્ષને સાત માસની હતી. પચીસ વર્ષ અને ઓગણીસ દિવસ પર્વત આપે ખિલાફત તથા ઇમામત ભોગવી અને દિનરી સન ૪૧૧ના સવાલ માસની તા. ૨૭મીના રોજ “જામલ મુકતમ”માં આપે જોમો સિકાર્યો. હઝરત ઇમામને શહીદ કરનાર તરીકે અમુક લોકો ઉપર યોગ્ય હતી. જેમાંના એક રાજ્યનો વડો સેનાપતિ અમીર અલ-જયુસ યુસુફ બિન હવાસ અદીલા ધારવામાં આવતો હતો. હઝરત ઇમામ ઝહિર અલી અ. રાજ્યાસને ખિરાજના પછી તેના પર બારીકાઈથી નજર રાખી અને ખાત્રી થયા બાદ તેને દેહાતફંક આપવામાં આવ્યો. એ ઉપરાંત હઝરત ઇમામ ઝહિર અલી અ.ના રાજ્યકાળમાં દિનરી સન ૪૧૫માં બની દુસેનના કબીલામાંથી એક શખ્સને પકડવામાં આવ્યો. જેણે સ્વીકાર્યું કે “હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ.ને મેં મજ્જહબી શત્રુવટને અંગે શહીદ કર્યા હતા.” તેની ઝડપી લેતાં કેટલીક વસ્તુઓ પણ હાથ આવી હતી. આ ઇકરાર કર્યા પછી તેણે પોતે પોતાના પેટમાં છરી મારી આપઘાત કર્યો હતો.

શતિમી ખિલાફતકાળની અજોડતા અને અનુકરણીય પ્રથાઓ

હ. ઇમામ શાહ મોએઝ અ. સ. થી હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. સુધીના મિસરના શતિમી ખિલાફત-કાળ દરમિયાન નવી ને નોખી, બેજોડ અને આજે પણ અનુકરણીય એવી શાસનપદ્ધતિઓ અમલમાં આવી. શતિમી ઇમામોએ દેશના શાસનકર્તાઓ તરીકે પ્રજામાં લાભો

જે પદ્ધતિઓ અમલમાં મૂકી તેના આજે એટલિક યુગમાં પણ જગતના મોખરેના રાષ્ટ્રો અમલ કરી રહ્યા છે. કાલિમી ખિલાફતકાળ દરમિયાન જે રાજ્યપદ્ધતિઓ અસ્તિત્વમાં આવી તેના આજે પણ જૂઠ્ઠી પ્રજાના કલ્યાણઅર્થે અમલમાં ચલાવવામાં આવે છે.

હ. ઇમામ શાહ મોઝેઝ અ. સ ના ખિલાફતકાળમાં 'કરકયુ ઓર્ડર' ની પ્રથા અમલમાં આવી જે આજે દુનિયાભરના રાષ્ટ્રોએ અપનાવી છે. દરિયાઈ સેનાની શરૂઆત પણ હ. ઇમામ શાહ મોઝેઝ અ. સ. એ જ કરી હતી જેના અનુકરણરૂપે વિવિધ સુધારાઓ સાથે જગતભરના રાષ્ટ્રો પોતાના દરિયાઈ કાફલાઓ ધરાવે છે અને દરિયાઈ સેનાનું મહત્વ સમજતા થયા છે.

ઇન્સાફના મૂલ્યો પણ કાલિમી ઇમામોએ જ આપ્યા. પ્રજાને જમે તે સમયે ઇન્સાફ મળી રહે તે માટે ન્યાયધટ્ટની પ્રથા શરૂ કરનાર હ. ઇમામ શાહ અજિઝ અ. સ. હતા. મોગલ સમ્રાટ જહાંગીરનો ન્યાયધટ્ટ ઇતિહાસમાં પ્રખ્યાત છે પણ તેના જન્મદાતા હ. ઇમામ શાહ અજિઝ અ. સ. હતા. લાંચ રૂપત રાજ્ય સામે સતત લડાઈ હોય છે અને આ પ્રથાની નાબૂદી કરનાર પણ હ. ઇમામ શાહ અજિઝ અ. સ. હતા, ધાર્મિક જૂઠાપણાને આજે લોકશાહી દેશો ખૂબ મહત્વ આપે છે અને તેની શરૂઆત હ. ઇમામ શાહ અજિઝ અ. સ. તરફથી કરવામાં આવી હતી.

હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. ના સમયમાં પણ અનેક સુધારાઓ હરતીમાં આવ્યા જેનું આજનું જગત જૂઠ્ઠી અનુકરણ કરી રહ્યું છે. દારૂબંધી, અનીતિનો અટકાય, જૂઠાની નાબૂદી, વિગેરે વિગેરે આજના જગતમાં ખૂબ પ્રિય એવી રાજ્યપદ્ધતિઓના મૂળ પ્રણેતા હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. હતા. આજે જગતના આજેવાન રાષ્ટ્રો પોતાના રાજ્યમાં રત્તી પોલીસો અને અને જસૂસો રાખે છે પણ તેની શરૂઆત હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. ના સમયથી થઈ હતી. પ્રજાનાં સુખ દુઃખ જાણવા રાજાઓ રાત્રે નગરચર્ચા જોવા નીકળતા હોવાની વાતો ખૂબ પ્રચલિત છે અને આ પ્રથાની શરૂઆત પણ હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. ના સમયમાં થઈ હતી. મશીનને ગુલામ તરીકે વેચવાની અને ખરીદવાની પ્રથા માનવતાથી વિરુદ્ધ હોવાનું આજે જગત કહે છે પણ આ પ્રથાની નાબૂદી કરનાર હ. ઇમામ શાહ હાકિમ અ. સ. હતા.

કાલિમી રાજ્યકલ્પાઓ જન્મતને એવી એવી રાજ્યપદ્ધતિઓ આપી છે જેનું આજનું જગત સ્વીકાર કરી, તેને અપનાવી અને અમલમાં મૂકી રાજ્યની અને પ્રજાની સલામતી માટે ઉપયોગ કરી રહ્યું છે.

HAZRAT MOWLANA IMAM ZAHIR

(A. H. 411-427)

.....O.....

(૧૭)

હઝરત મૌલાના ઈમામ ઝાહીર અં

(હિજરી સન ૪૧૧-૪૨૭)

હઝરત મૌલાના ઈમામ ઝાહીર અ.ના મુબારક જન્મ દિનરી સન ૪૧૧ના રમઝાન માસની તા. ૧૦મીને બુધવારના દિવસે કાહિરા મોએઝિયા (કૌશ) ખાતે થયો હતો. આપનું પૂરું નામ અને લકબ હ. અબ્દુલ હસન અલી અવ-ઝાહીર લિ-મઅઝાઝે દીનિસ્લાહ અ. હતા. આપ દિનરી સન ૪૧૧ માં, ઈમામતની મસનદે અને બની ફતિમી ખિલાફતના તખ્ત પર બિરાજમાન થયા હતા.

હ. ઈમામના વિશિષ્ટ ગુણો

હઝરત ઈમામ ઝાહીર અ.ના રાજકીય ગુણવર્ણનમાં ઇતિહાસમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, આપ રાજ્ય કારોબાર માટેની દક્ષતા અને સંપૂર્ણ અગમખુધિ ધરાવતા હોવાના લીધે રાજ્ય માંનો સખળો ફિસાદ આપે સમાવી દીધો હતો. “હબીબુલ-સિયર”ના કતબે લખ્યું છે કે હઝરત ઈમામ ઝાહીર અલી અ. રાજ્યકારોબારમાં પ્રવીણ અને ન્યાયી હતા.

હ. ઈમામના રાજ્યકાળના ફતિમી ચલણી સિકકાઓ

ઇતિહાસકાર લેન-યુલના કથન અનુસાર હઝરત ઈમામ મૌલાના ઝાહીર અલી અ.ના ચલણી સિકકા મિસર, મનસુરિયા, મહેદિયા, ઝવિલા, સકલિયા, ફિલિસ્ટીન (રમલા) અને તામરની ટંકચાખમાં પાડવામાં આવ્યા હતા. દિનરી સન ૪૧૩ના સિકકા ઉપરથી બની ફતિમીઓની ટંકચાખોમાંના એક સ્થાન તરીકે સિકકામાં “સિકકા” નામ પહેલવહેલું આવે છે. વળી એ જમાનાના ચલણી તોલમાપ તથા તેમાંના લખાણો એક સરખા રાખવા બુદી બુદી સાલના કાચના સંખ્યાબંધ વજન પણ સચવાયેલા મળી આવ્યા છે.

હઝરત ઈમામ ઝાહીર અલી અ.ના રાજ્યઅમલની જે એક સોનાની ૧૦ દીનાર ૨ ડી આવી છે, તેનો પ્રથમ ભાગ અને હાંસિયો જે કે અપૂર્ણ છે તે પણ તે અન્ય ફતિમી સિકકાઓ જેવાજ છે; જ્યારે બીજા ભાગમાં “અવ-ઝાહીર લિ મઅઝાઝે દીનિસ્લાહ અમીર-અવ-મોમેનીન” અને બીજા વર્તુળમાં અવ-ઈમામ અબ્દુલ્લાહ વલીયોદ્દ અબુલ હસન અલી” અને તેજ હાંસિયામાં “બિરિમસ્લાહ” “સન્નત ઇશીન અરબા મિયાત” એટલા ચબ્દો સાદવાંથી-ચકાવ છે. આ દીનારનું વજન ૧૬૫ ગ્રેન (ધઉંશાર) છે. ખાસ કરી ઐતિહાસિક વાકયોનું

પ્રમાણ જોતાં આ નાનકડા સોનાના સિકકા ઉપરનું લખાણ અસાધારણ છે. આ સમયના સિકકામાં “લા શરીફલહુ” નજર પડે છે. બીજા વિકાગના પહેલા વર્તુળમાં “અલી”ના નામના સંબંધમાં એક ખાસ વિશિષ્ટતા જોવામાં આવે છે અને તે એ છે કે, લખાણનાં ગોળ ચક્રવાનાં કારણે એ શબ્દો પહેલે કે લખાણના અંતે લખ શકાય છે. એ જ લખાણમાં “અલ-ઇમામ” અને “અલ-હસન” શબ્દોમાં “કુરી” દાલને મળતા વધારાના અક્ષરો દેખાય છે પણ લખાણ સાથે તેના કંઈ સંબંધ નથી; બંને કેવળ શોભા ખાતર એ વાપરેલા દેખાય છે.

હિજરી સને ૪૨૩ની સોનાની મળી આવેલી અન્ય ૮ દીનારમાં હાગીના અથવા માદળિયા તરીકે લટકાવવા માટે પાડેલા કાંજાના સમયે કેટલાક શબ્દો કપાઈ ગયા છે. તે અપવાદ બાદ કરતાં તેમાં કંઈ પણ તુટી દેખાતી નથી અને તેના ઉપરનું લખાણ પણ સહેલાઈથી જોઈ શકાય છે, તે પ્રમાણે “રસુલ” શબ્દનો “વાવ” દીનારમાંનો ‘ર’ અને ‘અસકલિયા’ માંથી ‘મે’ અને ‘સીન’ ઊડી ગયા છે, જે લખાણના ઉકેલમાં કંઈ ગંભીર મુશ્કેલી ઊભી કરતા નથી. આ દીનાર “સકલિયા-સિસિલીની ટંકશાળમાં પાડવામાં આવી હતી. તેનું વજન ૫૬૨ મેન (મહલાર) છે.

હિજરી સને ૪૨૫ની સોના મહોર મિસરની ટંકશાળમાં પાડેલી મળી આવી છે. તેનું વજન ૬૩ મેન છે. આ મહોરમાં ઐતિહાસિક વાક્યો સારા ‘રેટ’ દેખાડે છે. એની વિશિષ્ટતામાં ‘કલમા’ ની સાથે સાંકેતિક ચિન્હ એકજ જગ્યાએ સાથે લખેલું જોવામાં આવે છે અને ત્યાર પછી અલ્લાહની ખાસ લાક્ષણિક સંતાઓ “અરેહમાન” અને “અરહિમ” હાંસિયામાં આપેલી છે. અર્થાત આખી “મિસ્મલાહ” લખેલી છે જે દરેક મુસ્લિમ કૃતિઓના આરંભમાં મળી આવે છે; વળી “અલી” અને “અલ-ઇમામ” શબ્દો આગળ પાછળ કરેલા છે, જેમાં હીઅર્થ સમાએલો છે :—૧ ઇમામના આદિ પુરુષ હઝરત ઇમામ અલી અ. તું સચક હોવાથી જોડાજોડ ૨ મે જુદ ઇમામ “અલી રમે” નું પણ એ રૂપ છે.

હઝરત ઇમામના ફોઈ શાહઝાદી સિતુલ-મુદક અને દેશની પરિસ્થિતિ

હઝરત ઇમામ આદિર અલી અ. રાજ્યગાદીએ બિરાજમાન થયા તે સમયે આપની ઉંમર સોળ વર્ષની હતી. આથી આપના ફોઈશ્રી શાહઝાદી સિતુલ મુદકે ચાર વર્ષ પર્થંત વિકટ અને જોખમભર્યા રાજ્યકારોબાર સુંદર રીતે અને વ્યવસ્થાપૂર્વક ચલાવ્યો હતો. જાણીતા ઐતિહાસિક ગ્રંથ “રવઝતુરસદા” ના કથન અનુસાર તેમને વડા સેનાપતિ બનાવવામાં આવ્યા હતા. જો કે લશ્કરી નાણકાની આપખુદ સત્તા પર તેમને અમલ ચલાવવાનો હતો.

હઝરત ઇમામ આદિર અલી અ. ના સમયમાં સંજોગવશ સંપૂર્ણ શાંતિનો કંઈક અભાવ હતો. રાજ્યની અંદરના અને બહારના એવા બે પ્રકારના દુશ્મનોનો રાજ્યને સામનો કરવાનો હતો. એક પ્રકારે તો મિસરનું રાજ્ય પોતાના હસ્તક લેવાની લાલસા ધરવતી યુનાની-ઇરાની આદિ હકુમતોની દુશ્મની હતી. બીજો પ્રકાર હ. ઇમામનું વડપણ જોઈ ન શકનારા ઉમ્વીઓ તથા અન્ય રાજવીઓનો હતો. કાંતિમી રાજ્યમાં સહેજે નબળાઈ આવે અથવા એવા કારણો ઉપયોગ થાય તો તેને રાજકીય રંગે રંગી સામનો કરવાનો આ સંઘળા તક શોધતા હતા.

હઝરત ઇમામ મનસુર (અ.) ના રાજકાળમાં અણુ ધક્કીના બળવાને દાખી દબને ફરી સમસ્ત રાજ્ય પોતાના કબજામાં હ. ઇમામે લીધા પછી સંગીન પાયા પર તેની વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર હતી અને બંને પ્રકારના દુશ્મનો સામે ટક્કર ઝીલવા માટે તેને શક્તિમાન બનાવવાનું

૧૭૨. રાજ્યના નજરે ચડે અવતરનું હતું. તેજ પ્રકારે હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ના રાજ્યઅમલ સમયે પણ રાજ્યની પુનરચના કરવાની જરૂર-જોખી થઇ હતી.

હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. સિંદાસન પર બિરાજતા, હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ના હેલ્લા વડા વઝીર રહસુર-રહસા અબુલ હસન બિન અમાર બિન મુહમ્મદે હ. ઇમામની બચાવત કરી અને હ. ઇમામના વડા વઝીર તરીકે તે મુકરર થયો. હ. ઇમામના ફાઇ શાહઝાદી સિતુલ મુલ્ક ને "નાયબ-ઉલ-સલ્તનત" ની પદવિ આપવામાં આવી.

હજરત ઇમામ હાકિમ અબુ અલી અ. ઈ પોતાના પિત્રાઇ બાઇ અબ્દુર્રહીમને દમિસ્કને ગવર્નર બનાવ્યો હતો. તે અઘાપી એ પદવિ ભોગવતો હતો. હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ઝાદી પર બિરાજમાન થયા પછી પછી તેને શાહઝાદી સિતુલ મુલ્કે મિસરમાં પાછા આવવા લખી મોકલાવ્યું. પરંતુ અબ્દુર્રહીમ એ આગાને તાબે થયો નહિ અને તેણે દમિસ્કના સ્વતંત્ર રાજ્ય કર્તા તરીકે પોતાને જાહેર કર્યો અને ત્યાં ફાતિમી કાયદાઓ પ્રચલિત હતા તેને રદ કરીને પ્રજા વર્ગમાં લોકપ્રિય થવાના તે પ્રયાસ કરવા લાગ્યો પરંતુ તેની એ પ્રજાપ્રિયતા લાંબો વખત ટકી શકી નહિ. પોતાના સ્વાર્થ માટે પ્રજાને નિયોવવાની તેની રાજનીતિએ તેને પ્રજામાં અળખામણો બનાવ્યો. આ તક સાધી શાહઝાદી સિતુલ મુલ્કે પોતાને ટેકા આપનાર પક્ષની સહાયતાથી તેને ફેદ કરી મિસર તેડાવ્યો. મિસરમાં તેને ચાર વર્ષ પર્વત ફેદ રાખવામાં આવ્યો, જ્યાં તેના પર ખીમારીએ કુમસી કર્યો; જેથી શાહઝાદી સિતુલ મુલ્કની વશાત દિજરી સન ૪૧૫ માં થઇ તેના ત્રણ દિવસ અમાઉ તે મરણ પામ્યો.

નવા ઓધેદારોની નિમણુંક

"તારીખુલ ઇસ્લામ" ના કર્તા લખે છે કે, શાહઝાદી "સિતુલ મુલ્ક" ની વશાત પછી હમ્મી ખાદિમ મા'ઝાદ રાજ્યનો વડો તંત્રી થયો. કાયદે મા'ઝાદ સાથે શરીફ કમીર અજમી વડા પ્રધાને, શીખ નજીબ-ઉદ્દવલા જરજરાઇએ અને શીખ ઉમ્મિદ મોહસિન બિનલ દવાસે ખાનગી કરારનામું કર્યું કે, હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ની કુતુરમાં અમે ત્રણ સિવાય અન્ય કોઇ કામચલાઉ થઇ શકે નહિ. કાયદે મા'ઝાદ હસ્તક રાજ્યસત્તાનું આખું તંત્ર હોવાથી આ કરારના પરિણામે ખારેલો રહેયો પડી ગયો અને તેથી ફાતિમી સામ્રાજ્યના સંધળા કારોબાર પર તેઓને કબજો જામી ગયો. કામિયુલ કુઝાત-મીદ જરદીસ (વડા કાઝી), હાઇયુલ-ફુઆત-મુખ્લ હાઇ, નકીયુલ તુકમા-મુખ્લ નકીય, (છડીદાર), રાજ્યછત્રધારી, ફાતિમા-સહિયા અને અરજદાર સુખ્માને વીસ દિવસમાં એક વખત ખલીફની સેવામાં હાજર થવાની પરવાનગી મળતી, તેઓ સિવાય અન્ય કોઇપણ હ. ઇમામની કુતુરમાં જઇ શકતો નહોતો.

દિજરી સન ૪૧૮ માં અબુલ હાસિમ અલી બિન અહેમદ જરજરાઇને હ. ઇમામે વડો પ્રધાન બનાવ્યો. તેની રાજનીતિ ઉત્તમ પ્રકારની સિધ્ધ થઇ. હ. ઇમામને વશદાર હોવાના કારણે વડા પ્રધાનનો ઓધો તે ઉપર સુધી ભોગવતો રહ્યો અને વડા પ્રધાન તરીકેની કારકીર્દિથી તેઓ એક કુશળ રાજનીતિજ્ઞ તરીકે સાબિત થયા હતા.

દેશમાં પુનઃ આબાદી અને સુવ્યવસ્થા

ઇતિહાસકાર લેન-પુનના જણાવ્યા મુજબ હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ના સમયમાં પ્રજા પરના કેટલાક અંધનો હળવા કરવામાં આવ્યાથી લોકોને રાહત મળી હતી છતાં નીલ નદીમાં

પાણી પૂરવું નહિ હોવાથી બે વર્ષ પર્વત દેશમાં દુકાળ પડ્યો અને અનાજની બારે અછત થતા મોંઘવારી વધી જવા પામી. ખોરાક માટે જનવરોની કતલ કરવાની મનાઇ કરવામાં આવી, કારણ કે આ સમયમાં બારદારી જનવરોની પણ અછત થઇ પડી હતી અને એક દોરની કીંમત પચાસ દીનાર આવવી પડતી હતી. આ મોંઘવારીનો અસરને આગળ વધતી અટકાવવા કડક કાયદાઓ મકામાં આપ્યા. મિસરીઓનો સામાન્ય ખોરાક મેદાં, બકરા, મરધા કે અતકા તે મળતાજ નહોતા. લોકો પોતાનો સરસામાન વેચવા તત્પર થવા છતાં તેનો કોઇ ખરીદનાર મળવો મુશ્કેલ હતો. ખોરાકની તંગીને લીધે લોકો ખીમાર પડવા લાગ્યા અને કેટલાક બળવાન શહેરીઓ ધાડ પાડી જનતાને ચરેમાર્ગે અને વણજીરોને લૂંટવા લાગ્યા હાજીઓ સુધ્ધાને તેઓએ છોડ્યા નહિ. આ તકનો લાભ લઇ શામી બળવાખોરો સરહદના શહેરો પર ચડી આવ્યા. રાજમહેલ પાસે પ્રજાજનોના ટોળેટોળા એકઠા થવા લાગ્યા પ્રજાની પીડા ટાળવામાં રાજ્યનો સંઘર્ષો ખળળો ખાલી થઇ ગયો હતો. લોકો પરન કરવેરા ચડી ગયા હતા. આ કપરા સંજોગોનો લાભ લઇ બળવાખોરો બળવો કરી બેઠા. તેના ત્રાસમાંથી બચવા પ્રજાજનોએ સમિતિઓ બનાવી અને રાજ્ય તરફથી પોતાના રક્ષણ માટે બળવાખોરોને જરૂર કરવા તેઓને પરવાનગી મળી અને બળવાખોરોને શહેરમાં ધસી આવતા અટકાવવા મહોલ્લે મહોલ્લે કાંટાળી વાડ ઉભી કરવામાં આવી. આખરે હિજરી સન ૪૧૬ માં નીલ, નદીમાં પુષ્કળ પાણી આવ્યું અને આબાદીનું પુનઃ આગમન થયું. અન્નવરથા ફર થતા ફરી લોકોને રાહત મળી અને ધોરણસર રાજ્યનો કારોબાર ચાલુ થયો.

નામદાર શાહઝાદાનો સુબારક જન્મ

હિજરી સન ૪૨૦ માં હજરત ઇમામ આદિર અલી અ. ના શાહઝાદા હજરત મુરતનસિર-હસાદ અ. નો સુબારક જન્મ થયો. પ્રજાએ ના. શાહઝાદાનો જન્મોત્સવ બારે ધામધૂમથી ઉજવ્યો. આખા મિસર શહેરમાં તે દિને તહેવાર પાળવામાં આવ્યો. ધરોધર રાશની પ્રગટાવવામાં આવી. સમસ્ત પ્રજાએ ના. શાહઝાદાના જન્મ દિનનો ઉત્સવ મોટી ખુશાલી સાથે ઉજવ્યો હતો.

એજ વરસના અંતમાં રમલામાં ધરતીકંપ થયો. એ દેશમાંના પહાડો પણ તેના સખ્ત આંચકાથી ભૂમિભેગ થઇ ગયા. રમલાની ઇમારતો, ઇમાદતગાહો અને તેના મિનારાઓ પડી જવાથી ઘણું નુકસાન થયું.

અબ્બાસી ખલીફ તરફથી હાજીઓની સત્તામણી

મિસરમાંથી હજ માટે જતા યાત્રાળુઓનો એક સંઘ ઉપડતા હજરત ઇમામ આદિર અલી અ. એ તેમને ઇમામ અકરામો આપ્યા, ખિલઅતો અપર્ણ કરી. આ યાત્રાળુઓનો સંઘ હજ બમદ્દ પહોંચ્યો હશે કે સુલતાન મહમદ સયકતગીનના એલચીએ અબ્બાસી ખલીફ કાદિરખિસ્લાદના કાન લાંબેયાં કે મિસરના રાજકર્તા “બેદીન” છે, તેની ખિલઅતો યાત્રાળુઓએ કેમ લીધી તે હું સમજી શકતો નથી. આ પરથી ખલીફ કાદિરખિસ્લાદ અબ્બાસીના હુકમ અનુસાર હાજીઓ પાસેથી ખિલઅતો છીનવી લઇને બાળી નાખવામાં આવી.

ઇસમાઇલી મઝહબનો પ્રચાર-ધાર્મિક છુટછાટ

હજરત ઇમામ આદિર અલી અ. એ હાજીઓને અર્પેલી ખિલઅતો અબ્બાસી ખલીફ કાદિર બાળી નાખી હતી, તેથી હ. ઇમામને ખેદ થયો. ઇસમાઇલી મઝહબના પ્રચારને બળવાન

ખનાવવા મઝદૂખી શિક્ષણને મોટા પાયા પર લાવી વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવા "દામધમુલ-મર્યામ" તથા "મુખતસર-અલ વઝીર" (૧) નામના પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવાની હ. ઇમામ તરફથી આજ્ઞા કરવામાં આવી આ કામના પ્રચાર માટે વિદ્વાન દાઇઓ નિમવામાં આવ્યા. આ ઉપરાંત મઝદૂખી ઉન્નતિ અર્થે અન્ય ઉપાયો પણ યોજવામાં આવ્યા. આ પ્રચારકાર્યની ખારેલી અસર થવા પામી અને મિસર તથા બની શાંતિથી સામ્રાજ્યમાંના લોકો ટોળાખંધ ઇસમાઇલી મઝદૂખમાં બળવા લાગ્યા. તેમ છતાં ઇતિહાસકાર લેન-પુલ લખે છે કે, સમજા દિરકાના મુસ્લિમોને પોતાનો ધર્મ પાળવાની સંપૂર્ણ છૂટ હતી. અહેલે સુન્નત ઉપર પોતાની ધાર્મિક ક્રિયાઓ બળવી લાવવા માટે કોઇપણ પ્રકારનું બંધન મઝદૂખમાં આવ્યું નહોતું.

ઇસમાઇલી દાઇની ખલાફુરી

દઝરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ના સમયમાં બીજા પણ ઘણા રાજકીય અને ધાર્મિક ઉપદ્રવો જાળ્યા હતા, જેથી શાંતિથી રાજ્યને કંટાળ સંભોગમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું. એક સમયે હસન અલ-અજદા નામના "ફરગાના" શહેરમાં રહેતા એક શખ્સે એક નવો ઉત્પાત જમાડ્યો. દઝરત ઇમામ વિશે તે અનિષ્ટ વિચારોનો પ્રચાર કરવા લાગ્યો. તેની વાત્સલ્યતુરીથી લોકો તેની પ્રવચનજામાં આવી ગયા. આ નવા ઉપદ્રવના મુળિયા જોડા ઉતરે તે પહેલાં તેને નાબૂદ કરવા દાઇ દમીદુદીનને દઝરત ઇમામ ઝાહિર અ. એ "ફરગાના" મોકલ્યો. આ દાઇએ હસન અલ-અજદા સાથે પ્રથમ દિયાર ન બંચકતા ડહાપણુનો માર્ગ લઇ સમજાવવાના પ્રયત્ન કર્યા અને પોતાના સાથે વાદવિવાદ કરી, તેની બૂલ બરેલી માન્યતા સુધારવા તેને તક આપી. પરંતુ હસન અલ-અજદા અને તેના સંમર્થીઓએ હાવાદ છોડ્યો નહિ. તેને ફરીવાં મંજીર ચેતવણી આપવામાં આવી છતાં તેણે કાંઇપણ દરકાર ન કરતાં ઘુમાખી દેખાડી. આ દાઇ દમીદુદીને દિયાર ઉપાડ્યા અને હસન અલ-અજદા અને તેના અનુયાયીઓને જેર કરી હ. ઇમામ વિરુદ્ધ થતા જુદા પ્રચારકાર્યોનો અંત આણી "ફરગાના" માં પુનઃ શાંતિ રચાવી.

શામમાં પુનઃ અશાંતિ

ઇતિહાસકાર લેન પુલે કરેલા નિર્દેષ અનુસાર દઝરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ. ના રાજ્ય. કાળમાં મિસરની બની શાંતિથી હકુમતની સત્તાની અસર શામમાં જાગ્યેજ દેખાતી હતી. ફિલિસ્તીન-પેલેસ્ટાઇનમાં દરશાન બિન દગદગની આગેવાની હેઠળ જાગેલા રમખાણુ અને દમિશ્કની આસપાસ સિનાને જમાડેલા બળવાના પરિણામે છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી હ. ઇમામના ફેધ શાહઝાદ સિતુલ મુલકના હિંદી સેવક ફિરોઝની સત્તા તળે મૂકાયેલું હત્ય તેના હાથમાંથી સાલેહ બિન મિરદાસે છીનવી લઇને શાંતિથી સામે વિરોધ કરી જીંચક્યો હતો. એ બળવાખોરોનું બળ તોડી પાડવા અને પ્રજાને અનેક હાડમારીઓમાંથી ઉમારવા શાંતિથી સૈન્યના કુશળ સેનાપતિ અને સીઝારિયા (હંસરિયા) ના મવનર અનુસ્તગીન દીઝખીરીને એક મોટા સૈન્ય સાથે શામ બણી રવાના કરવામાં આવ્યો. "તાઇખીરિયા" નામના રથજ નજદીક "ઉખુવાન" નામના રથજ પાસે બંને

૧. આ પુસ્તકો દઝરત ઇમામ અઝીમ અ. ના વડા વઝીર યાકુબ બિન કિલીસના રચેલા હતા. જેમનું વર્ણન દઝરત ઇમામ અઝીમ અ. ના પ્રકરણમાં આવી ચકુ છે. આ ઉપરાંત કિતાબુલ અઝમાન ઇમુલ-અબ્દાન નામના તેમના પુત્રને પણ સુમરિખ છે. દઝરત ઇમામની આજ્ઞાનુસાર આ પુસ્તકોનો પણ અભ્યાસ કરવામાં આવતો હતો.

શેનનો મામનો થતા યુધ્ધ થયું અને તેમા સાલેહ બિન મિરહાસ માર્યો જતા તેના પક્ષનો પરાજય થયો. તે પછી તેણે બળવાખોર દરસાનની પૂઠ પકડી, જે ઉવરે નાસી છૂટ્યો અને રૂમીઓના આમ્રમ તળે ભરાઈ બેઠો. આ પ્રકારે ઉત્તર પ્રદેશ સિવાયનો શામનો સમગ્રો મુલક મિસરના બની ફતિમી ખલીફના તોખામાં આવ્યો. (૧).

રૂમેનમાં ફતિમીઓનો ખુત્બો

હઝરત ઇમામ હાકિમ અબુ અ. ના હાથે ઉમ્વી ખલીફ હાશિમ યુધ્ધમાં સપડાઈ જતા તેને દેહાત દંડની શિક્ષા કરવામાં આવી હતી, ત્યારથી રૂમેનની ઉમ્વી ખિલાફત બની ફતિમીઓની હકુમત તળે રહી હતી અને ઉમ્વી વંશના નખીરાઓને ખંડણિયા સુબા તરીકે મુકરર કરવામાં આવતા હતા. હઝરત ઇમામ આદિર અ. ગાદીએ આવ્યા ત્યારે બંદગી પછી બની ફતિમી ખુત્બો બજાવવામાં આવતો હતો તેને બંધ કરવામાં આવ્યો. હ. ઇમામને મિસરમાં આ ખબર મળતા ઉમ્વીઓને ચેતવણી આપવામાં આવી. આ ચેતવણીથી ઉમ્વીઓએ બચકિત થઈ પોતાના રાજ્યમાં ફાળીથી બની ફતિમી ખુત્બો ચાલુ કર્યો અને દરેક ઇબાદતગાહનાં 'અમીર-મોમીનીન' તરીકે હ. ઇમામનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો.

સિંધમાં બની ફતિમીઓનો ખુત્બો

સિંધમાં પણ બની ઉમ્વી અને અબ્બાસીઓની સત્તા પડી લાંગી ત્યારે "સુમરા" એ સિંધના રાજ્યકર્તા થયા હતા. આ કામ બહુ બળવાન હતી.

સુમરા કામની ઉત્પત્તિ વિષે જુદી જુદી ભાષાઓના લેખકોએ જુદી જુદી હકીકતો દર્શાવી છે સુમરાઓ પોતાને અન્સારની નસલમાંથી ઓળખાવે છે તેમને અરબી, ફારસી અને સિંધી મુસ્લિમ લેખકોએ મૂળ આરબ વંશના દર્શાવી અને તે માટેના પરાવાઓ પણ આપ્યા છે.

'તાહફુલ ફિરામ' માં મિરઝા હલીમબેગ જણાવે છે કે બગદાદ પાસે સુમરા નામનું એક ગામ છે અને સુમરાનો કબીલો એ ગામનો છે તેથી તેની ઉત્પત્તિ મૂળ આરબ વંશ સાથે સંબંધ રાખે છે. તવારીખમાં આ કામ માટે એવા પણ ઉલ્લેખો મળે છે કે હ. અલી અ. સ. ના એક ફરજંદ કે જેઓ હ. મુહમ્મદ હનીફના નામે સુવિખ્યાત છે તેમની ઔલાદમાંથી સુમરાઓની ઉત્પત્તિ થઈ હતી.

ગાઝી મોહમ્મદ હાસિમ જ્યારે સિંધ ઉપર ચડી આવ્યો ત્યારે તેની સાથે સુમરા કબીલાના એકસો માણસો આવ્યા હતા જેઓ અહિં રિયર થતા તેઓની વંશાવેલો સિંધમાં વિસ્તર્યો. તેઓએ અહિં પૂર્ણ જહોજલાલી સાથે સેંકડો વરસો સુધી રાજ્ય કર્યું તેમના શાસનકાળની મુદ્દા માટે જુદા જુદા ઇતિહાસકારો જુદી જુદી વર્ણના આપ્યા દર્શાવે છે. આ કામ એટલી તો બળવાન હતી કે મિત્રાચારી જળવી રાખવા માટે બની અબ્બાસીઓ દમેશા તેમને ખિતાબો અને ખિલાત મોકલતા. આ સુરમાંથી પ્રથમ સિંધનાં જગીરદારો હતા અને પાછળથી તેઓનું સ્વતંત્ર રાજ્ય થયું હતું. "તાલુકાતે અરબો દિન્દ" ના કર્તા લખે છે કે સુમરાઓ "મસમાઇલી બાતિની ફિરકાના મુસલમાન હતા." મોલવી અબ્દુલ હલીમ શરૂ લખે છે કે "સુમરાઓને ઇતિહાસકારો

એ હિંદુ લખ્યા છે, પરંતુ ખરી રીતે તેઓ 'ઇસમાઇલી' ખાતિની ફરકાના મુસલમાન હતા. "મુસતાને યુમ" નામની તારીખમાં નોંધ મળી આવે છે કે "મુમરા" ઇસમાઇલી હતા અને તેઓએ સિંધ અને મુલતાન ઉપર રાજ્ય કર્યું હતું. તેઓ મુલતાનના હાકિમેના તાબામાં હતા. અને એ સમયે મુલતાનના હાકિમે બની ફાતિમી ખલીફાઓ તરફથી નિમાતા હતા. સૌથી પહેલા, જ્યારે બની ફાતિમીઓએ રથાપેલું "કેરો શહેર ફૂનિયાના અન્ય બંદરો સાથે વેપારી દરીયાઈ કરવા લાગ્યું ત્યારે સિંધ-દિંદ સાથે સંબંધ જોડાતા, દરરત ઇમામ અઝીઝ અ. નો એક સિપેહસાહાર સિંધ પર ચડાઈ લાવ્યો હતો અને બની અબ્બાસીઓ પાસેથી સત્તા છીનવી, બની ફાતિમીઓના સુબા મુકરર કર્યા હતા. તેમજ બની ફાતિમીઓનો ખુલ્લો અને ચલણ ચાલુ કર્યું હતું. એ સમયથી અર્ધાંત દિજરી સન ૩૭૫ થી બની ફાતિમીઓનો વાવટો સિંધ પર ફરકતો થયો.

મુલતાન પર બની ફાતિમીઓની હુકુમત

પંજાબ અને સિંધ વચ્ચે આવેલું મુલતાન ધણું પુરાતન શહેર છે. દિજરી સન પહેલાં રોકાના અંતમાં સિંધના રાજકર્તા "દાદિર" ની સત્તા હેઠળ તે હતું, જેને અલીમુદીન મુહમ્મદ હાસિમે છતી, લીધું અને ત્યારથી તે બની ઉમૈયા ખલીફાઓની સત્તા હેઠળ આવ્યું. પરંતુ અલીમુદીન મુહમ્મદ હાસિમે ખલીફાએ માવના ચામડામાં સીવીને મોકલવાનો ફર ફકમ કર્યો જેનો અમલ થતા સિંધમાં ઉમૈયા સત્તા નબળી બની. ત્યાર પછી અબ્બાસીઓનો દોર ચાલુ થયો. પરંતુ બની ફાતિમીઓના દોરની શરૂઆત થઈ ત્યારે મુલતાન પર બની અબ્બાસીઓની સત્તા, તેમના હાકિમે અને સુબાઓ વચ્ચેના કુસંપને બંને પડી બાંગી હતી. બની ફાતિમીઓના સુબાઓએ મુલતાન છતી લીધા પછી બની ફાતિમી રાજ્ય અમલની રથાપના કરી જુમા મસ્જિદમાં બની ફાતિમીઓનો ખુલ્લો અને ચલણી સિક્કાઓ ચાલુ કર્યા હતા.

"તારીખે સિંધ" ના ઉલ્લેખ મુજબ, બની ફાતિમીઓના સિપેહસાહાર જલમ બિન સાયબાએ આખું સિંધ અને મુલતાન દિજરી સન ૩૭૫ માં છતી લઈને બની ફાતિમી ચલણ ચાલુ કર્યું હતું. સાહસિક અરબ ખસરી મુકદ્દશી ના પ્રવાસમંથ "ફિતાહુલ બખ્ષીર" ના કથન અનુસાર દિજરી સન ૩૭૫ માં મુલતાનના મુસલમાનો ખુલ્લામાં મિસરના બની ફાતિમી ખલીફાનું નામ લેતા હતા અને બની ફાતિમી ખલીફાના ફકમથી મુલતાનના અમીરોની નિમજૂતી થતી હતી. દહીઓ-નજરાણું બની ફાતિમીઓને મોકલવામાં આવતું હતું અહિંના સધળા રાજ્ય કારોબાર પણ તેઓના હસ્તક હતો. તેઓના ફકમથી એક રૌનકદાર મસ્જિદ પણ બાંધવામાં આવી હતી.

મહમુદ ગઝનવીની હિંદુસ્તાન પર ચડાઈ

જ્યારે મુલતાન બની ફાતિમીઓની સત્તા હેઠળ હતું ત્યારે ગઝનવીના રાજ્યકર્તાઓએ સ્વિસે દિવસે બળ વધતું જતું હોવાથી તેઓ મુલતાનની અતરાફના દેશો પર અવાર નવાર આક્રમણ કરી લૂંટફાટ ચલાવી રહ્યા હતા. અફપતગીન પછી સબકતગીન રાજ્યસત્તા પર આવ્યો ત્યાં મુધી ઇસમાઇલી સુબાઓ અને ગઝનવીના અમીરો વચ્ચે મિત્રાચારી ભર્યો સંબંધ હતો. પરંતુ, "તારીખે ફરિશ્તા" ના ઉલ્લેખ અનુસાર મહમુદ ગઝનવી સત્તા પર આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાના

પિતાની નીતિ વિરુદ્ધ અમલ કર્યો. ગ્રેફેસર જાઉને પણ મહમુદ ગઝનવીને ધરમાધલીઓ પ્રત્યે તાઅસુખ-ધર્મ-ધતા ધરાવનારા અને ઇસમાધલીઓના દુશ્મન તરીકે વર્ણવ્યો છે.

ગ્રેફેસર જાઉનના જાણીતા પ્રમાણે મહમુદ ગઝનવીએ બાર વખત હિંદુસ્તાન પર સફળતા પૂર્વક ચડાઈ કરીને, કાશ્મીર અને ઉત્તર-પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનનો મોટો ભાગ પોતાના કબજે કરી લીધો હતો. મહમુદ ગઝનવીની આ રીતે ફતેહ ચલાવી તે જોરમાં આવી ગયો. તેણે કારણ એ પણ હતું કે બની અબ્બાસી ખલીફ તરફની તેને મદદ મળતી હતી. એક સમયે અબ્બાસી ખલીફ મહમુદ ગઝનવીને ખિલઅત મોકલી ખુબ પ્રશંસા કરી સમ્યું કે બની ફાતિમીઓના અનુયાયીઓ પ્રત્યે જરાય દયા બતાવશો નહિ આવી તેણે મુલતાન પર આક્રમણ કર્યું. પરંતુ મુલતાનના ઇસમાધલી સુબા શેખ હમીદ લોદીનો પૌત્ર અબુલ ફતેહદાદ બિન નાસિરુદ્દીન બિન શેખ હમીદ લોદીએ ત્રણ દિનાર દીનાર ખાંડણી તરીકેના આપીને સુલેહ કરી લીધી જેથી મુલતાન પરથી લડાઈનાં વાદળાં વિખેરાઈ ગયા.

પરંતુ અબ્બાસીઓની ઉશ્કેરણીથી પોતે કરેલ સુલેહને તોડી દિજરી સન ૪૦૦ માં લીધા મુલતાન પર પુનઃ હુમલો લઈ આવ્યો. ઇસમાધલીઓએ પૂર જોરમાં તેનો સામનો કર્યો પરંતુ ગઝનીના લશ્કરનું ત્રણ લાખનું સંખ્યાબળ હોવાથી ઇસમાધલીઓ માટે મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. આંતે અબુલ ફતેહદાદ લડતા લડતા પકડાઈ ગયો. તેને કેદમાં નાખી તેને બની ફાતિમીઓનું વડપણ અને ઇસમાધલી ધર્મ તજ દેવા ધણું સમજાવવામાં આવ્યું, છતાં તેણે મચક ન આપતા, તેની આંખો ફાડી નાંખી મળ્યા હુ.એ આપી રિબાતીને દિજરી સન ૪૦૨ માં જોરના કિસ્લામાં. ૬. ઇમામ અને મજહબ પ્રત્યે અડગ રહેવાને અંગે भारी નાખવામાં આવ્યો.

સુમરાઓનો પુનઃ ઉદય

હિ. સ. ૪૪૫ માં સિંધ અને મુલતાનમાં ગીઝનીના મુલતાન તરફથી બુઅલી નામે એક કાટવાલ કારોબાર સંભાળતો હતો. ઇસમાધલી સુમરાઓએ આ કાટવાલ સામે જંગ કરી વિજય પ્રાપ્ત કર્યો અને સિંધ ઉપર કબ્જે મેળવ્યો. બુઅલી નાસી ગીઝની કાઝ્યો પરંતુ મુલતાન તેના ઉપર રાષ્ટ્રે કરાયો અને તેને કેદમાં પૂર્યો. હિ. સ. ૪૪૦ માં મુલતાન અબ્દુરશીદ જયારે સંતા ઉપર હતો ત્યારે તેણે બંલી બીન રખ્માને 'અમીરુલ ઉમરા' નો ખિતાબ આપી સિંધ ઉપર ચડાઈ લઈ જવા રવાના કર્યો. બંલી બિન રખ્માએ સિંધ ઉપર આક્રમણ કર્યું પણ સુમરાઓ બહાદુરીથી લડ્યા. ગીઝનીના લશ્કરને સખત હાર મળી, સેનાપતિ નાસી છૂટ્યો અને ફરી એક વખત સિંધ અને મુલાકાત પર ઇસમાધલી સુમરાઓએ સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યું. તેઓએ આ પછી લાંબો સમય અહિં રાજ્ય કર્યું.

ખ્રિસ્તી રાજ્યમાં ખુલ્લો

દિજરી સન ૪૨૧ માં ફાતિમી રાજ્ય પર રૂમી દયસરનું જ લાખનું રૌન્ય ચઢી આવ્યું. હલખની હદમાં તે આવ્યું તે સમયે જતુ ધણી જરમાસવાળી બનતા પાણીની તંગીથી રૂમી રૌન્યનો મોટો ભાગ વ્યાકુળ બન્યો આ રિયતિ દરખાન હલખવાસીઓએ તેમના પર છાપે મારવાથી રૂમી લશ્કર ચિન્નબિન્ન થઈ ગયું અને ઇસમાધલીઓનો વિજય થયો.

આ બનાવ પછી રૂમી કચસર ખીજા કો-સ્ટ-ટાઇને કાલિમીઓ સાથે કરારનામું કર્યું. આ તહનામા અનુસાર બાઇએ-ટાઇનના ખિસ્તી રાજ્યની અંદરની દરેક મસ્જિદોમાં હજરત ઇમામ ઝાહિર અલી અ નો ખુલ્લો પદાવવાનું મંજૂર કરવામાં આવ્યું અને આ કરાર અનુસાર જે સલમના "અલ કિયામા" અર્થાત 'અર્થ' ઓછ રિસરેકશન' બાંધવાની પરવાનગીના બદલામાં કો-સ્ટેન્ટી. નોપલની ભાંગી પડેલી ઇમાદતગાહ પુનઃ બાંધી દેવામાં આવી. આ રીતે બની કાલિમી અને રૂમીઓ વચ્ચે સંધી થઇ. આ કરાર ફરીવાર દિજરી સન ૪૨૮ માં કરવામાં આવતા રૂમી બાદ. શાહ માઇકલ ચોથાએ પાંચ હજાર મુરિશમ ફદીઓને મુકત કર્યા હતા અને એ દેવળ ચણવાની જૂદ મળેલી હોવાથી મિસરી નિલ્લપશાસ્ત્રીઓ જે સલમ મોકલવામાં આવ્યા.

"તારીખુલ ઇસ્લામ" માં જણાવ્યા મુજબ દિજરી સન ૪૨૫ માં બગદાદ ખાતે તુર્કોએ બળવો કરતા તેમને શાંત કરવા હજરત ઇમામ ઝાહિર અ. એ ત્યાં ખાતે ઇસમાઇલી દાખીઓ રવાના કર્યા જેથી દાખીઓનો મોટો સમૂહ એકઠો થઇ ગયો. પરિણામે ઘણા લોકોએ ઇસમાઇલી અમલત સ્વીકારી.

ઇસમાઇલી ફિલસૂફ હકીમ અબુઅલી સીના

ઇસમાઇલીના સુપ્રસિદ્ધ ફિલસૂફ હકીમ અબુઅલી સીનાનો જન્મ બુખારા પાસે "સીના" નમરમા દિજરી સન ૩૭૦ માં થયો હતો. તેમને 'શંખુરુઇસ' ની સંજ્ઞાથી તેમજ "તઝકીરુલ-શાઅરા" ના કર્તા હોલતશાહના કથન અનુસાર લોકો તેમને "ફુજુલુલ-દકક" તરીકે પણ સંબોધતા હતા. મદાન ઇતિહાસકાર ઇબ્ને ખલિકાનના જણાવ્યા પ્રમાણે હકીમ અબુઅલી સીના ઇસમાઇલી હતા અને સૂફી ઇસમાઇલી સાથે તેઓએ આધ્યાત્મવાદીઓના ઇશ્મે તસવુદને અભ્યાસ કર્યા હતા. ત્યાર પછી તેમણે અન-નાટલો નામના પ્રખ્યાત ફિઝીશિયન સાથે પોરશાવરીની જાણીતી વિદ્યાઓ, તર્કશાસ્ત્ર, જૂમિતી ઇત્યાદીનું શિક્ષણ સંપાદન કર્યું. તેઓએ ૧૭ વર્ષની વયે તો એક બાહ્ય ફિઝીશિયન (તબીબ) તરીકે નામના મેળવી લીધી. સામાની બાદશાહ નુહ બિન મન્સુર પિતાના સમયથી જ સૂરી હતા. બાદશાહે હકીમ અબુઅલી સીના પાસેથી સારવાર કરાવીને સારો લાભ જોતાં હોવાથી બાદશાહ હકીમ અબુ અલી સીનાના ગાઢ પરિચયમાં આવ્યા હતા. આ બાદશાહે તેઓને પોતાની અમૂલ્ય લાયબ્રેરીનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપી હતી, પરંતુ દુર્ભાગ્યે લાયબ્રેરીને આગ લાગવાથી તે તારાજ થઇ જતા હકીમ સીનાના દુરમનો કહેવા લાગ્યા કે તેમણે જાણી જુઝીને આગ લગાવી છે. જેથી પોતે લાયબ્રેરીમાંના અમૂલ્ય પુસ્તકોમાંથી મહેનત કરીને જે ઇલ્મ સંપાદન કર્યું હતું તેના પોતેજ એકલા જ અમાનતદાર તરીકે રહી શકે (૧).

પોતાના પિતા અમીર અબદુલ્લાહના અવસાન પછી હકીમ અબુઅલી સીનાએ બુખારા છોડી ખારિઝમના પાટનગર "કોરઠ" માં વસવાટ કર્યો. ખારિઝમશાહની દરબારમાં પાંચ ઇસ્લામી નર રત્નો હતા જગતમાં પંકાયેલા તબીબ અને ફિલસૂફ હકીમ અબુઅલી સીના, તત્ત્વજ્ઞાની અબુ સુત્રેદ મસીહી, વૈજ્ઞ દસન અબુમ અઝમાઝ, ઇતિહાસકાર અબુ રવદાન અલ-ખીરની, ગણિત-શાસ્ત્રી અબુ નસ્ન અરઠ વગેરેની ખ્યાતિ તે સમયે આખી ઇસ્લામી બાલમમાં ફેલાયલી હતી.

સુલતાન મહમુદ મઝનવી એ સમયમાં અતિ બળવાન રાજવી હતો તેના દરબાર સુધી આ પાંચે નર રત્નોની ખ્યાતી ફરી વળી હતી. એ વીરલાઓ પોતાના દરબારમાં આવતા, તેની નામના

અમર થાય એવી ઇચ્છાથી સુલતાન મહમુદ મઝનવીએ આ લોકોને બોલાવી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો. તેણે પોતાના એકઠા અમીર હુસેન બિન અલી બિન મીકાઇલને આરિઝમશાહ ઉપર પત્ર લખી મોકલ્યો. આરિઝમના દરબારમાં પહોંચીને સુલતાનનો તે પત્ર એલચીએ રજૂ કર્યો, જેમાં આ પાંચે રત્નોને પોતાના દરબારમાં મોકલવાની માંગણી કરવામાં આવી હતી. સુલતાનનો આ પત્ર વાંચીને આ પાંચે રત્નોને પોતાની સમક્ષ લેવાની આરિઝમશાહે કહ્યું, “સુલતાન મહમુદ મઝનવી બળવાન રાજા છે. પુરોસાનેથી હિંદુ પર્યંત તેની સત્તા પ્રવર્તે છે. તેને ધરાકે અજમ પર અધિકાર ભોગવવાની પણ લાલસા છે. હું એવા બળવાન બાદશાહ સામે આટલા કારણસર જેઅમ ખેડવા તૈયાર નથી, તમે સુલતાન મહમુદના દરબારમાં જવા તૈયાર છો કે નહિ? હું તમારી પોતાની ઇચ્છા બજાવવા માંગુ છું.”

અલ-બીરૂની, અલ-બખ્તાર અને અરફ એ ત્રણે જણ સુલતાનના દરબારમાં જવા તૈયાર થઈ ગયા. પરંતુ હકીમ અબુઅલી સીના અને મસીહીની જવાની ઇચ્છા ન હોવાથી તેઓ “કારક” થી આજ્ઞા ગયા અને આરિઝમશાહે પણ તેમની ઇચ્છા આડે કાંઈ અવરોધ મૂક્યો નહિ.

ભણીતો ઇતિહાસકાર ઇબ્નુલ અસીર લખે છે કે, હકીમ અબુઅલી સીના “કારક” થી નીકળ્યા પછી કેટલોક કાળ કષ્ટમય જીવન ભોગવી અંતે સુન્નિયા વંશના બાદશાહ અલાઉદ્-દીન અબુ બકર બિન કાકુયાના રાજ્યમાં વઝીરની પદવી પર નિયુક્ત થયા.

હિજરી સન ૪૨૮ ના અંતમાં બાદશાહના ધર્મવિચારમાં પરિવર્તન થયું અને તેણે પણ ઇસમાઇલી મઝહબ અંગિકાર કરી બની ફાતિમી ઇમામની બચઅત કબૂલ રાખી. વાતાવરણ અનુકૂળ મળી જતા હકીમ અબુઅલી સીનાએ પણ પોતાના ધર્મવિચારનું ધક્કું સાહિત્ય પ્રગટ કરી તેનો પ્રચાર કરવા માંડ્યો. સામાન્ય રીતે ઇતિહાસકારો ઇસમાઇલીઓને જે સંજ્ઞાથી સંબોધે છે, તે અનુસાર ઇબ્નુલ અસીરે પણ હકીમ અબુઅલી સીનાને સંબોધ્યા છે. કાઝી નૂરુલ્લાહ શુસ્તરી પોતાની વિખ્યાત કૃતિ “મન્ઝલીસ-ઉલ-મો’મેનીન” માં લખે છે કે, હકીમ અબુઅલી સીના ઇસમાઇલી મઝહબના એક અનુયાયી હતા અને પોતાના જીવનના અંત સુધી ઇસમાઇલી રહ્યા હતા. તેમને એ કારણે ધણા દુઃખ વેઠવા પડ્યા હતા. હકીમ નાસિરે ખુસરૂના લખાણોમાંથી પણ હકીમ અબુઅલી સીનાના ઇસમાઇલી ધર્મના અનુયાયી હોવાનો પુરાવો મળી રહે છે.

મોઝેસર નિકલસન દર્શાવે છે કે હકીમ અબુઅલી સીનાની ફિલસૂફી એરિસ્ટોટલ અને અરિસ્ટોટલની મીક ફિલસૂફી અને ઇરાનના અધ્યાત્મવાદના મિશ્રણરૂપ હોવાથી લોકોની રૂચીને તે તદ્દન અનુકૂળ થઈ પડી અને પૂર્વના દેશોમાં અત્યારે પણ તે સર્વોપરી સત્તા ધરાવે છે. તેની મુખ્ય કૃતિઓ વૈદકજ્ઞાન, માનસશાસ્ત્રી, અધ્યાત્મ વિદ્યા વગેરેને લગતી હતી. આજનું યુરોપ પૂર્વના જે મહાન નરોના નામ સન્માનપૂર્વક લે છે તેમાં હકીમ અબુઅલી સીના પણ અગ્રસ્થાન ધરાવે છે અને તેઓ યુરોપિયન જન્મતમાં એવીસીના (Aviceenna) ના નામે વિખ્યાત છે. તેઓ એક અગ્રેહ હકીમ હતા.

હકીમ અબુઅલી સીના, હજરત ઇમામ અઝીઝ અ. હજરત ઇમામ હાકિમ અબુઅલી અ. અને હજરત ઇમામ અહિર અલી અ. ના સમકાલિન હતા. તેમની વચ્ચે હજરત ઇમામ અહિર અલી અ. ની વચ્ચે પછી બીજા વર્ષે એટલે હિજરી સન ૪૨૮ ને રમઝાન માસમાં થઈ હતી.

જોડો સિકાર્યો

દિનરી સન ૪૨૪ માં હવળનો ફટલોક બામ સાલેલ બિન મિરદાસે હાથ કરી લીધો હતો તે પાછો મેળવવા હજરત ઇમામ આદિર અલી અ. એ એસી હજરતુ' રાતિમી રીન્વ. કમ્પર ખપ્ને અબ્દુલ્લાહની સરકારી તળે રવાના કર્યું. ઇતિહાસકાર મિકેઝી લખે છે કે, ઇફ્રિકિયા (ટાન્જાનિકા અને ટયુનીસ) મિસર, શામ અને હિન્દુસ્તાન હજરત ઇમામ આદિર અલી અ. ની હકૂમત તળે હતા. હ. ઇમામે પોતાના સાથીઓને યુધ્ધવિદ્યા, રાજકીય ગાન અને જુદી જુદી કળાઓ ભરતે શીખવી હતી.

દિનરી સન ૪૨૭ માં હજરત ઇમામે આદિર અલી અ. ની જીરમાની તબિયત અસ્વસ્થ થઈ અને ફેરો નિકટ મિસરના "અયનુરશ્મસ" નામક પરાંમા આપે જોડો સિકાર્યો. આપની વય આ વખતે ૩૧ વર્ષ ૧૧ મહીના અને ૨૬ દિવસની હતી. નજબઉદ્દવલાએ આપના મુબારક જીરમને પશુજાન સન્માન સહિત "ફેરો" માં લાવી ત્યાં ખાતે બુમિદાહ કર્યું હ. ઇમામે ૧૫ વર્ષ ૧૦ મહીના અને ૩ દિવસ સુધી ઇમામત અને ખિલાફત ભોગવી હતી. તે પછી આપના શાહઝાદા હજરત મુસ્તનસિર ખિલાફ અ. ઇમામત અને ખિલાફતની ગાદી પર બિરાજમાન થયા હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM MUSTANSIR BILLAH

(A. H. 427-487)

.....O.....

(૧૮)

હઝરત મૌલાના ઈમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ.

(હિજરી સન ૪૨૭-૪૮૭)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૪૨૦ ના જમાદિયુલ-આખિરની તા. ૧૭ મીની રજિયામણી પ્રભાતે કાદિર મોએઝિયા (કરૈ) શહેરમાં થયો હતો. આપનું પૂરું નામ હઝરત અશુ તમીમ રૌષદ અલ-મઆદ અલ-મુસ્તનસિર બે અબિલ્લાહ હતું.

ઇતિહાસકાર લેન-પુલના ઉલ્લેખ અનુસાર આપના પિતાશ્રી હઝરત ઈમામ શાહ કાદિર અલી અ. એ હઝરત ઈમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ને આઠ માસની વયમાં પોતાના જ્ઞાનશીલ જાહેર કર્યા હતા. આપ હિજરી સન ૪૨૭ ના શાબાન માસની ૧૫મી તારીખે ઈમામતની મસનદે તેમજ બંની શાહી ખિલાફતની ગાદી ઉપર બિરાજમાન થયા હતા.

બગદાદના અબ્બાસી ખલીફાઓ, કાયમ બિન કાદિરબિલ્લાહ ૪૨૨-૪૬૭, મુકતદી બિન મુહમ્મદ ૪૬૭-૪૮૭ અને મુસ્તકદિર બિન મુકતદી ૪૮૭-૫૧૨ હઝરત ઈમામના સમકાલિન હતા.

મિસરી પ્રજાને હ. ઈમામના પવિત્ર દીદારનો લાભ

હઝરત ઈમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. તખ્તનશીન થયા તે સમયે આપની વય માત્ર સાત વર્ષ અને કેટલાક માસની હતી. હ. ઈમામની બાલ્યવસ્થા દરમ્યાન સઘળા કારોબાર આપના માતૃશ્રી હસ્તક હતો, જેમણે ધણીજ કુનેદપૂર્વક આ કાર્ય બજાવ્યું હતું.

“રવઝતુસસા”ના કથન અનુસાર હઝરત ઈમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. પહેલ વહેલા બાર વર્ષની વયે રાજયકર્મચારીઓ અને લશ્કરી અમલદારો સહિત નીલ નદીને કાંઠે વિહાર કરવા સવારીએ નીકળ્યા હતા. આ સમયે મિસરી પ્રજાના ઠોળેઠોળાં પોતાના પવિત્ર ઈમામ અને ખલીફના દીદાર કરી પાવન થયા હતા અને એ દિવસ સમગ્ર મિસરમાં તહેવાર તરીકે પાળવામાં આવ્યો હતો.

ફાતિમી સિકકાઓની જવલંત રૂપરેખા

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. ના રાજ્ય અમલમાં મિસરની ટંકશાળમાંથી ૬૨ વર્ષ દિજરી સન ૪૮૬ સુધી સોનાના સિકકાઓ એકધારા બહાર પડતા રહ્યા હતા. અન્ય ફાતિમી ટંકશાળો જેવી કે સિકંદ્રીયા, ખરતા, મનસુરિયા, મહેદિયા, સહલિયા, પેલેસ્ટાઇન, દમિરક, તાઇ-ખીરિયા, અકકા, તાયર, ટ્રિપોલી હલખ અને મદીના ખાતે પણ સિકકાઓ છપાયા હતા અને તે બની ફાતિમીના રાજ્ય વિસ્તારમાં ચાલુ હતા. આ સિકકાના તોલમાપ સરખા રાખવા માટેના ૬. ઇમામના શાસનકાળના કાચના વજનો (Gibbs weights) પણ ધણી મળી આવ્યા છે.

બની ફાતિમીના નામવાળા સિકકા મનસુરિયાની ટંકશાળમાં ઉલ્લે દિજરી સન ૪૩૮ માં છાપવામાં આવ્યા હતા. તેમજ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. ના નામના કેટલાક સિકકા મહેદિયાની ટંકશાળમાં દિજરી સન ૪૫૪ થી ૪૫૭ સુધી પાડવામાં આવેલા દેખાય છે. બની ગ્રીસીએ ફરીવાર ૬. ઇમામની 'આણુ' રવીકારેલી હોવાની સાબિતી એ પૂરી પાડે છે. સહલિયાના અમીર બની કલખીઓ તો પોતાના રાજ્યઅમલના આરંભથીજ બની ફાતિમી ખિલાફતના નામવાળા સિકકા પાડવાનું અને ચલણુ તરીકે વાપરવાનું ચાલું રાખ્યું હતું. આ સિકકાઓની છેલ્લામાં ઉલ્લે સાલ દિજરી સન ૪૪૬ તથા ૪૪૮ ની જણાય છે. હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. ના નામે બગદાદ-મદીનતુ-રસલીમમાં દિજરી સન ૪૫૦ માં બની ફાતિમી સિકકા છાપેલા હોવાની નોંધ 'ફાહને' કરી છે.

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. ના સમયની દિજરી સન ૪૨૮ માં મિસર ખાતે છાપેલ જે સોનામહોર મળી આવી છે, તેના બીજા ભાગમાં "અલ-ઇમામ-મઆદ અલુ તમીમ અલ-મુસ્તનસિર ખિલાહ અમીરલ મો'મેનીન" તથા હાંસિયામાં આખી "ખિરિમહાદ" સાથે ટંકશાળનું નામ અને વર્ષ તેમજ પ્રથમ ભાગનું સંખ્યું લખાણ ૨૫૦૮ વાગી શકાય છે આ સોના મહોરનું વજન ૬૭ ગ્રેન (મઉંબાર) છે. ૬. ઇમામની તખ્તનશીની પછી એક વર્ષને અંતરે છાપેલી આ સોના મહોર આપના પિતાશ્રી હઝરત ઇમામ અદિર અલી અ. ના દિજરી સન ૪૨૫ માં છાપેલા સિકકા જેટલીજ સુંદર છે.

આ સિકકાની કારીગીરી ઉચ્ચ કોટીના કુશી સિકકાઓ ઉપર સરસાઇ લઇ જાય છે. ખરું જોતાં આવા સિકકાઓ ઉપરથી ઇતિહાસકારોને ઘણું જાણવાનું મળે છે અને ખાસ કરી ઇતિહાસકારોએ આપેલા રાજ્યભિષેકના વર્ષો વચ્ચેનો સંબંધ એથી જાણી શકાય છે. હઝરત ઇમામ અદિર અલી અ. ના રાજ્ય અમલને છેલ્લામાં ઉલ્લે સિકકા દિજરી સન ૪૨૫ નો આજે પણ દરતી ધરાવે છે. આપની વફાતનું વર્ષ દિજરી સન ૪૨૭ છે, જ્યારે હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. નો વહેલામાં વહેલો દિજરી સન ૪૨૮ નો ચલણુ સિકકા જણાય છે. આ ઉપરથી અનુમાન બાંધવું કેટલું સરળ છે તે સહેજે સમજી શકાય તેવું છે.

જુદી જુદી ટંકશાળો-સિકકાઓ પરના લેખો

દિજરી સન ૪૩૬ માં મિસરમાં છાપેલી સોનાની દીનારનું વજન ૬૩૩ ગ્રેન (મઉંબાર) છે. તેનું લખાણ પ્રથમ વિલામમાં ઉપર દર્શાવેલી સોના મહોર જેવું જ છે, છતાં તેમાંના ચન્દોના અનુક્રમમાં ફેરફાર જોવામાં આવે છે અને તે દેખીતી રીતે કળાકારની પોતાના વિચાર પ્રમાણેની ગોઠવણી જણાય છે. દાખલા તરીકે બીજા ભાગમાં "મઆદ અલુલ્લાહ વ વલીયોલુ-અલ ઇમામ

અણુ તમીમ અલ-મુસ્તનસિર ખિલાહ અમીરૂલ મો'મેનીન" લખેલું છે. આ લેખમાં 'મઆદ' શબ્દ જુદો પડી જાય છે, જે હઝરત ઇમામનો લક્ષ્ય નહિ, પણ નામ છે અને એ નામ 'મઆદ' કાતિમી વંશના મિસરમાં રાજ્ય ભોગવનારા પહેલા અલીફનું પણ હતું. આ સિકકાના શબ્દોના અળગાપણાથી આપ નામદાર માટેનો કાવ જોઈ શકાય છે. સામેની બાજુએ કોતરેલા 'અલી' અ. ના કાઉન્ટર પાર્ટ" માટે એમ હોય એ પણ બનવાનું છે. એજ વર્ષના જાપેલા અન્ય સિકકાઓ, પણ મળી આવ્યા છે સિકકાઓના અવ્યાસી મિ. એડમરના જણાવ્યા મુજબ 'મઆદ' ને બદલે 'મુહમ્મદ' લખેલું છે.

હિજરી સન ૪૪૨ માં "તાયર" ની ટંકશાળમાં જાપેલા સિકકાઓમાંથી સચવાયેલી ત્રણ સોનાની દીનારોનું વજન અનુક્રમે ૫૬૫, ૬૦ અને ૬૬ ગ્રેન (ધઉંબાર) છે. એના પ્રથમ વિભાગમાં પવિત્ર ક્ષમા ઉપરાંત વચલા વર્ણવેલા "વ અલિયુન અફઝલુલ વસિયીત વઘીરે ખયરુલ મુરસલીન" એવો લેખ છે, જે વિશેષતા સૂચક છે. તેજ પ્રમાણે બીજા વિભાગના પહેલા વર્ણવેલા "અલ મુસ્તનસિર ખિલાહ અમીરૂલ મો'મેનીન અને વચ્ચેના વર્ણવેલા "અલ ઇમામ માઅદન તવહિદુલ્લાહુરસમદ" ખાસ ધ્યાન ખેંચનારું વાક્ય છે. આ દીનાર. માંના ત્રણ ગોળા વિભાગના લખાણો મિસરના વિજેતા પહેલા બની કાતિમી અલીફના "મુહમ્મિયા તરીકે મેશહૂર થયેલા સિકકાઓને મળતા આવે છે. ધારવા મુજબ ઉપર જણાવેલા સિકકામાંહેના લખાણોવાળી દીનાર પુરાતન "તાયર" નગરમાં પાડેલા સિકકામાંથી સચવાયેલી છે. વળી પહેલા ઇમામ હઝરત અલી અ. ને એમા લગાડવામાં આવેલા ઇફકાઓ ખાસ ધ્યાન ખેંચનારાજ નહિ પરંતુ, એ સમયે "મસમાઇલીઝમ" કેટલી દૃઢ સુધી પ્રચાર પામ્યું હતું, તેનો પણ ખ્યાલ એ ખિતાબોથી મળી આવે છે.

હિજરી સન ૪૬૫ ની જે દીનાર ફરેની ટંકશાળમાંથી બહાર પડી છે, તેના પ્રથમ વિભાગના કાંસિયામાંનું લખાણ ચોક્કસ અક્ષરોમાં છે. આ મહોર સારી રીતે સચવાયેલી છે. બીજા વિભાગમાં "મઆદ" અફઝલુલ હમામ અણુ તમીમ અલ-મુસ્તનસિર ખિલાહ અમીરૂલ મો'મેનીન અલિયુન" આ શબ્દો જેમ છેડે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રથમ વિભાગમાં "અલિયુન લાઇલાહા ઇલ્લાહ વાહદુલ્લા શરીફુલ્લુ મુહમ્મદુન રસુલિલ્લાહ વલિયોહુ" એ શબ્દોમાં શિરોભાગે હઝરત અલી અ. નું નામ ખાસ લક્ષ ખેંચે છે. આ સોના મહોર આગળ કરતા ચાર ગ્રેન (ધઉંબાર) વધારે વજનદાર છે.

હિજરી સન ૪૨૬ માં હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ નો દલખમાં જાપેલો સિકકો પેરિસની 'ખિખિયોથિક નેશનલ" માં છે. વળી હિજરી સન ૪૪૨ થી ૪૪૭ પર્ચતના સિકકાઓ પણ જોવામાં આવે છે.

હલખ પુનઃ કાતિમીઓના કબજામાં

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. રાજ્ય સિંહાસને ખિરાબ્યા તે વખતે વડા વઘીર તરીકે અણુલ કાસિમ અલી બીન અહમદ જરજરાઇ અને શામના ગવર્નર તરીકે અનુસ્તગીન દિઝિબીરી હતા. અનુસ્તગીન ન્યાયપરાયણ, મુસદ્દી અને ઠરેલ સુધિવાળો હતો. તેણે શામમાં પુષ્કળ સુધારા કર્યા હતા. અન્ય બાદશાહો પણ તેને માનની નજરથી જોતા હતા. ખાસ કરીને

સુખાનનો આદર્શ હોવાથી કંપતો હતો, કારણ કે હેમાત અને અધામિયા (એપામિયા) વચ્ચે યુનાનીઓનો સામનો કરી ક્ષતિઓએ તેમને સખત દાર આપી અને એવા નિર્બળ બનાવી મૂક્યા હતા કે લાંબા સમય સુધી તેઓ મુસલમાનોને રંજીટી શક્યા નહોતા.

હઝરત ઇમામ મુરતનસિર ખિલ્લાહ અ. શામના આ ગવર્નર અનુસ્તગીન ઉપર બણે આઠ ધરાવતા હોવાથી વડા વઝીર જરજરાઈ ઇર્ષા રાખતો હતો અને તેથી તેના ઉપર બળવો કરવાનો આદેશ મૂકીને તેના તરફ દમિસ્ક લશ્કર મોકલાવ્યું અનુસ્તગીન હેમાત ગાલ્યો ગયો એને ત્યાં કેટલું લશ્કર એકઠું કરી હલખ પર ચઢાઈ કરી.

“રવઝતુરસકા” ના દર્શાવ્યા પ્રમાણે હઝરત ઇમામ મુરતનસિર ખિલ્લાહ અ. એ પહેલવહેલા જે મોટું કાર્ય હાથ ધર્યું તે ક્ષતિમી લશ્કરને હલખ કબ્જે કરવા મોકલાવ્યું તે હતું. ત્યાંના વાલી નરમ બિન સાલેહ બિન મિરદાસે બળવો જગાડ્યો હોવાથી તેને કેદ કરી મિસર મોકલાવવામાં આવ્યા. આ રીતે હલખ ફરીવાર ક્ષતિમી કબજામાં આવ્યું. ક્ષતિમી ફાળે મધરિબ, દયાર બક અને દયાર રમિયા પર પણ ચઢાઈ કરી હતી, આ આક્રમણોમાં પણ ક્ષતિમી લશ્કર વિજયવંત નીવડ્યું હતું.

હઝરત ઇમામ મુરતનસિર ખિલ્લાહ અ. ના ગવર્નર તરીકે અનુસ્તગીને દમિસ્કમાં સખત કાર્ય હકુમત ચલાવતા ત્યાં સુલેહ શાંતિ સ્થપવાનું શક્ય થઈ પડ્યું હતું, એટલું જ નહિ, પણ પુરાતના કાંદાના પ્રદેશ પર આવેલા હર્મનના ગવર્નર ઉપર ક્ષતિમીઓનો પ્રભાવ પડી ગયો હોવાથી તેણે હર્મન, સરેજ અને રકકાની ઇમાદતગાહોમાં ક્ષતિમી ખલીફની આજુ ફેરવી ખુત્બો આજુ કર્યો હતો.

અરસુલૈહી ખાનદાનની અનુપમ સેવા

અબુસલહસન અલી બિન મુહમ્મદ બિન અલી અરસુલૈહી યમનના કાઝીનો પુત્ર હતો. તે ઇસમાઇલી દાઇ અમીર બિન અબ્દુલ્લાહ અઝઝઝવારી પાસેથી કુરાને શરીફની તાલીમનું શિક્ષણ સંપાદન કરતો હતો. આ રીતે દાઇના સહવાસમાં આવતા તેણે ધર્મ અંગિકાર કર્યો. હઝરત ઇમામ મુરતનસિર ખિલ્લાહ અ. પ્રત્યે તે અત્યંત પૂજ્યભાવ દર્શાવતો અને સદા સેવામાં તત્પર રહેતો હતો. મક્કા યાત્રા કરવા જતા યાત્રાળુઓના ભોમિયા તરીકે અરસુલૈહીએ ૫૬૨ વર્ષ સુધી કાર્ય કર્યું હતું. એ દુરદરાઝ યાત્રા માર્ગના પ્રદેશમાં તે વખતે “નન્હ” નામનો વડો સરદાર હતો. અરસુલૈહીને લાંબી મુદત પછી તક મળતા તેણે પોતાની દબ્બતમાં આવેલા ૬૦ અનુયાયીઓની સરદારી લઈ ત્યાંની હકુમત પર દુમનો કર્યો, જેમાં તેને ફતેહ મળતા “જબલ મશાર” નો તેણે કબ્જો લઈ લીધો. દિજરી સન ૪૫૨ માં નન્હનું મૃત્યુ થતા તેના ભય સદાને માટે ટળી ગયો. ત્યાર પછી ત્રણ વર્ષમાં તો સમગ્ર યમનમાં તેની આજુ વર્તાવા માંડી એ પ્રદેશના વડા મયક તરીકે ‘સના’ મા તે વસવાટ કરતો હતો. લગભગ ૧૬ વર્ષ સુધી યમનના શહેરો તેમજ અતરાફના થોડાક ભાગોમાં અને દિબ્બજના પવિત્ર શહેરોમાં હઝરત ઇમામ મુરતનસિર ખિલ્લાહ અ. નું નામ ખંદગી પછી ખુત્બામાં બજાવામાં આવતું હતું. દિજરી સન ૪૭૭ માં અરસુલૈહીએ પોતાના નાયબ તરીકે પોતાના પુત્ર માલિક અલ-મુકર્રમને નિમીને પોતાની પત્ની અને પોતાના અધિકાર તળેના દેશવાસીઓને સાથે સાથે લઈ, યાત્રાએ જતા માર્ગમાં “અલ-મહન્મ” નામના રથનો નન્હીક ઓવણી નાખી, જ્યાં “નન્હ” સરદારનો પુત્ર અરસુલૈહીના સૈનિકોના હાથમાંથી ઘટકી નષ્ટ સુધી રીતે ઓવણીમાં દાખલ થઈ તંબૂમાં ધૂસી ગયો અને અરસુલૈહીનું મૃત્યુ આવી ગયું.

અબ્બાસી પાટનગર બગદાદની મસ્જિદોમાં ૬૦ ઇમામનો ખુલ્લો

ઇતિહાસકાર લેન-પુલના ઉલ્લેખ અનુસાર અરબસ્તાનમાં મસમાઇલી ધર્મ અંગિકાર કરનાર અલી ઇમને સુલ્તીના પ્રવાસોના પરિણામે બની કાતિમીઓની ક્રાંતિ અરબસ્તાનમાં વધી ગઇ હતી. દિનક્રમે અને ધમન પોતાની સત્તા હેઠળ આપ્યા પછી હઝરત મુતથી મકકાના મિમ્બર પર કાતિમી ખલીફની આજુ અલી ઇમને સુલ્તીએ વર્તાવી હતી. આગળ ચાલતા એજ ઇતિહાસકાર જણાવે છે કે જે પવિત્ર રથનો (મકકા-મદીના વગેરે) મા ઇસ્લામનો ઉદ્ભવ થયો હતો, તેમા જ માત્ર નહિ પણ અબ્બાસી ખલીફના પુત્ર પાટનગર બગદાદની સધળી મસ્જિદોમાં પણ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. નો બંદગી પછી ખુલ્લો બજાવામાં આવતો હતો. આ સમયની યાદગીરીમાં બગદાદની ટંકશાહીમાં બની કાતિમી ખલીફ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના મુખ્યાર્ક નામના ચલણી સિકકાઓ પણ પાડવામાં આવ્યા હતા. (૧)

મિસરની આબાદીનો ચિતાર

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના સમયમાં બનેલી મહત્વની અને ઇતિહાસિક બાબતોમાં એક બાબત એ છે કે, લગભગ દિનક્રમે સન ૪૩૬ મા એક મહાન ફિલસૂફ અને પ્રવાસી હકીમ નાસિર ખુસરૂએ મિસરની મુલાકાત લીધી હતી અને તે સમયના ફરો શહેરની અસાધારણ આબાદી, બજારો, વેપારની પરિસ્થિતિ, માર્ગો, શહેરોઓ અને મકાનો, લશ્કરી શિસ્ત (ડીસીપ્લીન), ઉપરાંત બની કાતિમી રાજ્યનું ગૌરવ, સંસ્કૃતિ અને દરબારની બચ્ચતા વગેરેનું અત્યંત ઉપયોગી અને રસમય વર્ણન પોતાના "સફરનામા-પ્રવાસમંથ" નામના જગવિખ્યાત પુસ્તકમાં ધણીજ સુંદર રીતે કરી બની કાતિમી રાજ્યઅમલની જાહેરાતો અને આબાદીનો સ્પષ્ટ ચિતાર આપ્યો છે, જે આજે પણ એક મહત્વની બાબત તરીકે ઇતિહાસના પાનાઓ પર જળવાઈ રહેલી જોવામાં આવે છે. ઇરાન અને ઇરાકનાં સમૃદ્ધ દેશોના નાસિર ખુસરૂ પ્રવાસી હોઇ, એ દેશોની સધળી રાજ્ય દરબારોની જાહેરાતો, બચ્ચતા, સુંદરતા, અને સંસ્કૃતિ નાસિર ખુસરૂને ઉચ્ચ અને અદ્ભૂત લાગી હતી. એવીજ રીતે બની કાતિમીઓની ક્રાંતિ રાએ પહોંચ્યા પછી અસુક વર્ષો બાદ, યુરોપમાંથી ખ્રિસ્તી ક્રુઝેડ-ધર્મયુધ્ધમાં લાગ લેવા આવેલા ક્રુઝેડરોના હુલ્લે પર પણ એવીજ ઉત્તમ ઊંપ પડી હતી. તેનું કારણ એ કે એ સમયનાં દુનિયાના અન્ય શહેરો કરતા, સુંદરતા, સંસ્કૃતિ અને બચ્ચતામાં બની કાતિમી સત્તા હેઠળનું પાટનગર, બની કાતિમીઓની સંસ્કૃતિના દેન્દ્રશ્પ અને ગૌરવશ્પ ફરો શહેર સર્વથી ચઢિયાતું હતું. જે કે પ્રવાસી નાસિર ખુસરૂએ ફરોની મુલાકાત લીધી હતી તે સમયે મિસરનું લશ્કર પશ્ચાત્તીમાં સંડોવાયેલું હતું, એવા વખતે પણ તેમણે ફરોનું લશ્કરનું વર્ણન કાંઈ ઓછું ઉપયોગી અને રસમય નથી.

મહાન ફિલસૂફ કેવિવર હકીમ નાસિર ખુસરૂ

"મજ્મુઉલ-ફુસહા" નામની કૃતિમાં રિઝા કુલીખાને દર્શાવ્યું છે તે પ્રમાણે, તથા સ્વરચિત "દિવાને નાસિર ખુસરૂ" મા તેઓએ પોતે કરેલા નિર્દેશ અનુસાર, હકીમ નાસિર ખુસરૂનો જન્મ પુરાસાનના પાટનગર ખજ્જ ખાતે, દિનક્રમે સન ૬૬૪ મા થયો હતો. આ સન નાસિર ખુસરૂ ફત "સફરનામા-પ્રવાસમંથ" ના ફિ.અ અનુવાદક ચાલ્સ. શેફરે પણ સ્વીકાર્યો છે. તેમનું ૫૩

નામ 'અણુ મુખનુદીન નાસિર ખુસરૂ અલ-કાદિયા અલ-મરવઝી' હતું. હકીમ નાસિર ખુસરૂ એક ધર્મતમા પુરુષ હતા અને પોતાના મઝહબના રાજ્યનગર-દારૂલ-ધમામત તરીકે ફરોને તથા ખની હાતિમી ખલીફ દરરત ધમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ને સાચા ધમામ તરીકે સમજતા હતા. પોતાની એ ધસમાધલી ધર્મ માન્યતા તેઓએ પોતાની કૃતિઓમાં છૂટથી વર્ણવી છે. કારણ કે તેઓ એક ચૂસ્ત ધસમાધલી હતા. પ્રોફેસર બાઉન જણાવે છે કે તેમનો સર્વથી વિખ્યાત "સહરનામા-પ્રવાસગ્રંથ" જે કે આમજનતા માટે લખાયેલો છે, તે પણ તેમણે કેટલેક ઠેકાણે કરેલા ઉલ્લેખ પરથી ૨૫૫૮ જણાય છે કે તેઓ ખની હાતિમી પેઢીના ખરા હકદારપણા માટે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવતા હતા અને ખની હાતિમી ખલીફને તેઓ સાચા ધમામ તરીકે કબીલારતા હતા. તેઓએ સહરનામા (૫૫૪ ૨૧૦) માં જણાવ્યું છે કે, "ખની હાતિમીઓને કેવળ કાપડેઝરનો સત્તાધિકારીઓ અને ખુદાઇ બગીચાના બાગખાનો (ધમામ) છે." તેઓ કુરાને શરીફની "તાવીલ-૨૫૫૮કરણ" માં માનતા હોવાથી, તેમણે પોતાની કૃતિઓમાં ધર્મથી નિકટનો સંબંધ ધરાવતા વિષયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં પૂરતી સાવચેતી રાખી છે.

જીવન પદો

હકીમ નાસિર ખુસરૂ પ્રથમ ખુરાસાનમાં ચગઃએગ સલજુકીના રાજ્ય દરખારમાં રાજમંત્રી અને મહેસલ ખાતાના એક અધિકાર તરીકેનો નેખમલયોં ઓધો ધરાવતા હતા પરંતુ તેમના જીવનમાં એક સાંકેતિક ઘટના ખનુવાથી તેમને દૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઇ જતા, સંસારી માયાથી વિમુખ થઇ, પોતાના ઓધાનું રાજનામું આપી, તેઓ દિજરી સન ૪૩૭ ના જમાદિયુલ આખિર માસની તા. ૬ઠી ને ચુરુવારના દિવસે મકકે પાત્રા કરવા રવાના થયા. આ વેળા તેમની વય આશરે ૪૩ વર્ષની કહેવાય છે. પહેલા તેઓ નિશાપૂર ખાતે જઇને વિશ્વવિખ્યાત મહાન સૂફી અને કવિ ઉમર ખમ્યામ અને આલેમોતના યોધા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલા હુઝતે આઝમ હસન સખ્યાહના શિક્ષાગુરુ શેખ મોદ્દિફને મળ્યા અને અને ત્યાંથી કુમિસ જઇને મહાન સૂફી સંત બાયઝીદ ખુસ્તામીની સમાધિસ્થળની મુલાકાત લીધી ત્યાર પછી દમગાન માર્ગે સમનાન પહોંચી અણુ અલી સિનાના એક શિષ્ય નિશાઇને મળ્યા હતા. દિજરી સન ૪૩૮ ના સફર માસની તા. ૨૦ મીના દિવસે તેઓ તબીઝ પહોંચ્યા. હલખ, ત્રિપોલી, જૈરત, સિદોન, તાયર, અકકા, હાયફા, જરસલમ (ખયતુલ મુકદ્દસ) થઇ મકકે હજી કરી દમિસ્કથી જેરસલમ ગયા અને ત્યાંથી દરિયા માર્ગે અનુકૂળ ન લાગતા તેઓ ખુસ્ત્રા માર્ગે મિસર જવાનો ધરાદો કયો આ પ્રમાણે તેઓ દિજરી સન ૪૩૬ ની સફર માસની તા. ૭મી ને રવિવારના દિવસે ફરો પહોંચ્યા. નાસિર ખુસરૂ બ્યારે મિસર પહોંચ્યા ત્યારે તેઓએ કદી ન જોયેલી શાંતિ અને સુખ સલામતી ત્યાં નિહાળી હતી.

હાતિમી 'પાટનગર ફેરોનું' ગૌરવભર્યું વણુન

હનિદાસકાર લેન-પુલ લખે છે : "હકીમ નાસિર ખુસરૂએ, ફરો અને મિસરના અન્ય રચનાતું વણુન રસમય વર્ણન કર્યું છે જે સદલાગે જળવાઇ રહ્યું છે. નાસિર ખુસરૂએ મુલાકાત લીધી ત્યારે "રોયલ સીટી" ફરો શહેર અતિ ઘણું વિશાળ હતું અને તે "અલ-કાદિરા અલ-મોઝાકયા" તરીકે વિખ્યાત હતું. શહેરના માર્ગો અને શરીઓ દીવા ખતીઓથી રોશને થયેલા હતા. તેમાં પાકી ઈરાના ચણેલા ધરો લગભગ ૨૦,૦૦૦ હતા, તે સઘળા પાંચથી છ માળના હોવાથી પ્રવાસી નાસિર ખુસરૂને ફરથી કિલ્લા સમાન દેખાતા હતા. ફરેક મકાન એક

બીજાથી અલગ અલગ અને પાણી માટે કુવા કે રેંટમાળ સહિત સુંદર બાગ બગીચાથી સુશોભિત થયેલા હતા. દુકાનોની સંખ્યા પણ લગભગ ૨૦,૦૦૦ ની હતી. આમાની કેટલીક દુકાનોમાં કયાય ન બંધવી તરેહતરેહની નકશીદાર દીવા બતીઆ નેંધને નાસિર ખુસરૂ છકક થઇ ગયા હતા. બગીચામાં મેવો અને શાકભાજી પુષ્કળ વેચાતા હતા. જુદી જુદી જાતના સુંદર વાસણો અને ખાસ કરીને લીલા રંગના પારદર્શક કાચ જેમને તેઓ ધણીજ અળખ્યા પામ્યા હતા. તેઓ વર્ણવે છે કે “પૂરતાત શહેરની બનાવટના વાસણો એટલા તો બારીક હતા કે તેમાંથી તમે તમારા હાથ જેમ શેઠા.” આ સઘળી દુકાનો અને મકાનોના માલિક હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. હતા. જેની વાર્ષિક ઉપજ આશરે ૯૭,૫૦,૦૦૦ દીનાર જેટલી થતી હતી. પરંતુ નાસિર ખુસરૂ વધારે અળખ તો ત્યારે થયા હતા કે જ્યારે તેઓએ સંગીન પત્થરોથી ચણવામાં આવેલ રાજમહેલ જોયો. જે કે નાસિર ખુસરૂએ રાજમહેલના અંદરના ભાગની વિગતો ધણીજ ઓછી આપી છે, તો પણ ચાંદીના પગથિયા સાથેનો સિંહાસનવાળો વિખ્યાત દરબાર હોલનો તેઓએ નિર્દેશ કર્યો છે. (૧)

પ્રજાની જાનમાલની સલામતી

ઇતિહાસકાર પ્રોફેસર બ્રાઉન લખે છે કે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના ૬૦ વર્ષના લાંબા રાજઅમલ વખતે, ઇસમાઇલીઓ અને બની ફાતિમી પેઢી, સત્તા અને કીર્તિની ઊંચામા ઊંચી ટોચે હતી. ઉત્તર આફ્રિકા, મિસર, સિસીલી, માલ્ટા, સિરિયા અને એશિયા માધ્યેનાં તેમજ રાતા સમુદ્રના કિનારાઓ સુધીના અમુક ભાગો પર હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. નું સામ્રાજ્ય હતું એટલુંજ નહિ પણ વાસિત અને ખુદ બગદાદ, મક્કા અને મદીના સુધી પણ ફાતિમી સત્તાનો રવીકાર થતો હતો. આ વખતના સુંદર રાજઅમલનો, આપની પ્રજાની સુખ સલામતી અને આજાદીનો ચિતાર, જેને લોકો “હુજ્જતે ખુરાસાન” તરીકે ઓળખતા હતા તે નામાંકિત કવિયર, પ્રવાસી અને ઇસમાઇલી ફાઇ નાસિર ખુસરૂએ આપણને આપ્યો છે.

હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના રાજઅમલની શ્રેષ્ઠતા, ધન સંપત્તિ, સુખશાંતિ, અને પ્રજાની સલામતી માટે નાસિર ખુસરૂ ધણીજ અધ્યા ધરાવતા હતા. તેઓનું કેરોનું વર્ણન, તેની મરિજદો (અઝદર સહિત), તેના મુખ્ય દરજ્જા હતાઓ, તેના બાગબગીચાઓ, મકાનો અને પરાઓની વિગતો પ્રશંસનીય છે. બની.ફાતિમી રાજઅમલના વહીવટ અને કારભાર માટે તેઓએ આપેલ વિગતો આત્યંત ઉપયોગી છે. ખાસ કરીને ‘લસ્કરની ડીસીપ્લીન’ ની તેઓના હદય ઉપર જિંદી છાપ પડી હતી.

નાસિર ખુસરૂ કેરો શહેરની, પુષ્કળ ઝર-ઝવેરાત અને માલથી ભરપૂર બજારો જેમને ધણીજ અળખ્યા પામ્યા હતા. લોકોના જાન માલની એટલી બધી સલામતી હતી કે વેપારીઓને ચોરીના બીકે પોતાની દુકાનો અને ગોડાઉનોને તાળા મારવાની પણ જરૂર પડતી નહોતી. પોતાના સહરનામાં-પ્રવાસ મંથમાં એ વિષેનું રસીલું વર્ણન કરતા તેઓ જણાવે છે :-

“જ્યારે હું દિજરી સન ૪૩૯ માં ત્યાં હતો ત્યારે બાદશાહ હઝરત ઇમામ મોહાના શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ને ઘેર પુત્રનો મુબારક જન્મ થયો, જેથી બાદશાહની આજ્ઞાનુસાર પ્રજા

ધામધુમ કરી રહી હતી. શહેર અને બજારો એવી સુશોભિત રીતે શણગારવામાં આવી હતી કે જેનું હું વર્ણન કરીશ તો કદાચ લોકોને માનવામાં નહિ આવે. કાપડના વેપારીઓની દુકાનો અને નાણા વટાવવાની દુકાનો સોનું, ઝવેરાત, નાણું, ભરતકામ અને રેશમી કાપડોથી એટલા હદ સુધી ભરપૂર હતી કે બેસવાની જગ્યા પણ રહેતી નહોતી. સમગ્ર પ્રજા બાદશાહની ન્યાયવૃત્તિથી એટલી બધી નિશ્ચિત અને નિર્ભય હતી કે કોઈને પણ ચોર લોકો માલ લૂંટી જશે એવા ભય પણ રહેતો નહોતો.” (૨)

નીલ નદીના બંધ ખોલવાની ક્રિયાનો મહોત્સવ

મિસરની આબાદીનો સર્વ આધાર નીલ નદીના પાણીના પુલ ઉપર અવલંબિત હોવાથી નીલ નદીમાં પાણી ભરાતા તેના બંધ ખોલવાની, ગ્રામીન કાળથી ચાલતી આવેલી પ્રથા પ્રમાણેની ક્રિયાનું પણ નાસિર ખુસરોએ પોતાના સફરનામા-પ્રવાસમંથમાં સુંદર વર્ણન કર્યું છે. તેઓ લખે છે કે વર્ષા ઋતુ પૂર્ણ થયા બાદ નીલ નદીના બંધો ખોલવા માટે ખલીફ તરફથી જાહેર કરવામાં આવે, તે દિવસ જાહેર તહેવાર તરીકે સમસ્ત પ્રજા પાળતી હતી અને આ જાહેર પર બંધ ખોલવા ખલીફ જતા તે દિને એક હજાર માણસને ખાસ રોકવામાં આવતા. તે પ્રત્યેકના હાથમાં એક એક પકડેલો રહેતો જેની સો સોની દાર કરવામાં આવતી. તેની પાછળ બુગસો, ટોલ, શરણાઓ વગરના વાજાવાજાઓ પછી દારબંધ લોકો ચાલતા હતા. તેની પાછલી હરોળમાં રૌનિકાનું એક દળ ઝંડા સહિત ચાલતું. એ પ્રકારે ખલીફના રાજમહેલના દાર પાસેથી આખું સરખસ શહેરના કાંઠા સુધી જઈને પાણું આવતું. આ દમામદાર સરખસની સામગ્રીઓ સહિત પાછળના ભાગમાં ખલીફ સૈન્ય સાથે ગૌરવથી ચાલતા દેખાતા હતા.

નીલના પાણી ભરાઈ ગયા પછી બંધ (ખલીજ) ખોલવા માટે બની કાતિમી ખલીફ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. પધારતા હતા ત્યારે હકીમ નાસિર ખુસરોએ આપના દર્શન કર્યા હતા. આપ બધા મુખાકૃતિવાળા એક યુવાન હતા. આપે મુબારક શરીરને સંદેહ “કફતાન” તથા “અમામા” વડે અતિશય સાદાકથી શણગાર્યું હતું. એક વડા અફસરે આપના માથે રાજજત્ર ધરી રાખ્યું હતું. આ જત્ર અમૂલ્ય હીરા મોતીઓથી મટેલું હતું. દેલમના ૩૦૦ ઇરાનીઓ હ. ઇમામની પાછળ હથિયાર સજ્જ પગપાળા ચાલતા હતા. બન્ને બાજુએ અમ્બર તથા અમરના સુવાસિક દ્રવ્યોનો ધુપ કરતા સેવકો ચાલતા હતા. પ્રજાજનો સલવાતો પડતા જોવામાં આવતા હતા.

કાઝિયુલ-કુઝાત, દાઇઉદ-દુઆત, હકીમો, તથા અફસરો હ. ઇમામની પછવાડે દારબંધ ગોઠવાયેલા હતા. તેની સાથે સાથે અંગરક્ષક લશ્કરના ૨૦,૦૦૦ બની કતામના બરબરી સવારો, ૧૦,૦૦૦ ખાતીલીઓ, ૨૦ હજાર સુદાનીઓ, ૧૦ હજાર તુર્કીઓ, ૩૦ હજાર ખાદીમો, ૧૫ હજાર દિબજના બંદીઓ, ૩૦ હજાર સીદી, યુરોપીઅન, “ખાદીમો” અને “ઉસ્તાદો”, ૧૦ હજાર નોકર ચાકર, ૩૦ હજાર સીધી ખડગધારીઓ, ઉપરાંત ખલીફના હુજુરિયાઓમાં મુધરિય, યમન, રમ, રલાવોનીયા, જ્યોશ્યા, નુબિયા, એબિસીનિયાના રાજવીઓ અને દર દેશવરોમાંથી આવેલા તુર્કસ્તાનના તારતરીઓ અને હિંદુસ્તાનના દિલ્લી નરેહના શાહઝાદાઓ પણ એ મહોત્સવમાં શામિલ

હતા. નીલ નદીના મુખ પાસે બંધાવેલા “પેવેલિયન-અસ્તુકકાર” પાસેથી બની કાતિમી ખલીફ બંધ (ખલીજ) ખોલતા લોકો નદીમાં નહાવા માટે ફ્રી પડ્યા. એ ધામધુમ જેવા માટે મોટી મેદની એકઠી મળતી હતી.

જમીનવેરાની અંખી

એ સમયની આખાદીનો ખ્યાલ આપવા હજરત ઇમામ મુરતનસિર બિલ્લાહ અ. ના ઝમાનાના જમીનવેરાની એક યાદી ઇબ્ને કહહાલ દ્વારા દિજરે સન ૪૮૨ મા તૈયાર કરવામાં આવી હતી. એ યાદીમાં ૧૨૭૬ કીરટ્રીક્ટ અને ૮૬૦ ગામડાઓના ઉત્તરના ચૌદ પ્રાંતોની આવક ૨૦,૪૦,૦૪૦ દીનાર અને દક્ષિણના આઠ પ્રાંતોની આવક ૧૦,૨૦,૬૫૩ દીનાર મળીને ૩૦,૬૦,૬૯૩ રૂપાડેલી છે.

આ આવકના આકાઓમાં ખાસ કરીને ઉત્તર કઠિના સિકન્દ્રિયા, દમીયાત, દીનીસ અને અપર ઇજીપ્તમાના કુશત, નેકાદા, તથા ઇખ્મિયાના પ્રાંતો ગણવામાં આવ્યા નથી. સાત વર્ષનો કુકાળનો સમય બાદ કરીએ તો મિસરની આખાદી એટલી બધી વધી ગઈ હતી કે તે પછીના ૨૦ વર્ષ પર્વત છતે સિવાય કુઃખનું નામ પણ શોધ્યું જડ્યું નહોતું, તો પણ આ લાંબા સમય દરમ્યાન શામમાં અવારનવાર યુધ્ધો તો ચલાવે કરતા હતા.

કાતિમી લશ્કરનું વર્ણન

હકીમ નાસિર ખુસરુએ કાતિમી લશ્કરની સંખ્યા આશરે ૨,૧૫,૦૦૦ ની લખી છે, જેમાં યોડેરવારોના રૌન્યમાં ૩૫,૦૦૦ તે ઉત્તર આફ્રિકામાંથી આવેલા બરબર તાયફના અરબોજ હતા. ૫૦,૦૦૦ હિન્દુવાસી અરબો, ૩૦,૦૦૦ હન્નર મિસરી સૈનિકો હતા. પાયદળ લશ્કરમાં પણ જુદી જુદી કોમોનું તત્વ વિશેષ પ્રમાણમાં હતું. જેમાં ૨૦,૦૦૦ સીદીઓ હતા. ૩૦,૦૦૦ યુરોપ-વાસીઓ ૧૦,૦૦૦ શામીઓ, તુર્કીઓ અને કુર્દો હતા. ૩૦,૦૦૦ જેટલી સેવકોની સંખ્યા હતી. જેમાં મોટે ભાગે મધ્ય આફ્રિકાના રહીશો હતા. રાજ્યમહેલના રક્ષકોની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦ સૈનિકોની હતી અને તેમાં આફ્રિકા, ન્યુબિયા, સુદાન અને યુરોપના જુદા જુદા ભાગોમાંથી આવેલા બહાદુર વિદેશીઓની મોટી સંખ્યા હોવાનું જણાવેલું છે. આ ઉપરાંત રાજ્યમહેલના ૧૨,૦૦૦ ખિજમત-ગારો સાથે મહેલમાં વસનારાઓની એકંદર સંખ્યા ૩૦,૦૦૦ ની હતી. રાતે એક હન્નર પાયદળ ને યોડેરવારો મહેલમાં ચોકી પહેરા લગતા હતા.

બની કાતિમી જાહોજલાલીનું એક આદ્યું અવલોકન

ઇતિહાસકાર લેન-પુલે કરેલા વર્ણન પ્રમાણે હજરત ઇમામ મુરતનસિર બિલ્લાહ અ. ના ખજાનામાં હજરત ઇમામ મોએઝ અ. અને હજરત ઇમામ કાયમ અ. ની તલવારો, હજરત ઇમામ ફસેન અ. નું છાતીએ પહેરવાનું બખતર, હજરત હમઝા ર. ની ઢાલ, હજરત અલી અ. ની વિખ્યાત બેધારી મુલ્લિકાર અને હજરત નખી મુહમ્મદ મુરતકા સ. ની વિજયવંતી “સયફ” તો પણ સમાવેશ થતા હતા.

સિકન્દ્રિયા, દમિયાત, અરહેલાન, અને અન્ય શામી બંદરો, રાતા સમુદ્રમાંના અઝિયાબના ખારામાં બની કાતિમી ખલીફ નીકા-રૌન્ય રાખ્યું હતું. આ કાફલામાં ૭૫ લગાવક ખારકસો, ૧૦

ટ્રાન્સપોર્ટ અને ૧૦ ગલીએશીયલ હતા, જે એક વડા અમીરલ-બદર-નોકા સેનાપ્તક્ષની સરદારી હેઠળ હતા. રાજકારણમાં સુવ્યવસ્થા જાળવવા બની કાતિબી અમલ દરમ્યાન તેના બે વિભાગ (૧) દિવાની તથા (૨) લશ્કરી પાડવામાં આવ્યા હતા, જેના વડા અધિકારીઓ અર્થાત સત્તાધારી વખીરને આ બે વિભાગ સોંપવામાં આવ્યા હતા : (૧) સાહેબુસ સપદ અને (૨) સાહેબુલ-કલમ એવી તેમની બે સંજાઓ હતી પહેલો ઓધો લશ્કરી વડાનો અને બીજો શહેરીજનોના રક્ષકનો હતો. અમીરલ-આખ નામનો એક ત્રીજો ઓધો પણ હતો. આ દરમિયાન વડા વખીરથી ઉતરતો હતો.

બની કાતિબી ખલીફની ખાસ જે વીસ નોકાઓ હતી, તે દરેક નોકા ૫૦ ગજ લાંબી અને ૨૦ ગજ પહોળી રહેતી હતી. આ નોકાઓ રાજ્યમહેલ માટે પાણી લઈ આવતી હતી. આ નોકાઓને સોના ચાંદીની પટ્ટીઓ લગાડી જવાહિરાતથી જડવામાં આવી હતી અને રેશમી માદાઓ તથા પરદાઓથી ઉત્તમ પ્રકારે શણગારવામાં આવી હતી. આ નોકાઓને લાંબાં રસ્તાં માટે ખાસ એક જુદું કુંડ રાખવામાં આવ્યું હતું, જેમાં ચોકી પહેરા હેઠળ નોકાઓ બાંધી રાખવામાં આવતી હતી.

ધસમાહલીઓનો “સુવર્ણ યુગ”

મિસર (પુસ્તાત) અને કેરો. વચ્ચે એક માઇલનું અંતર હતું. આ વિસ્તારમાં સુંદર બાગબગીચા આવેલા હતા. જ્યારે નીલ નદીમાં પાણી ભરાત ત્યારે એ સ્થાન સરોવર જેવું દેખાતું, જે બિરકત-અલહયશના નામે લોકોમાં જાણીતું થઈ પડ્યું હતું. દરરોજ સાંજના આ સોદામણી સ્થળે શહેરીજનો સહેલગાહે આવતા હતા. તેની નિકટમાં હઝરત ઇમામ મોએઝ અ.ના શાહઝાદાએ વસાવેલી પુષ્પવાટિકા, સેન્ટ જોનનો મઠ અને રાક્ષસી કદના અંજીરી વૃક્ષ તથા પગ-થિયાવાળું તળાવ હતું. મિસરમાં સાત અને કેરોમાં આઠ ઇબાદતગાહો હતી, “ખાનકાઓ” ની સંખ્યા બસોની આવતી હતી અને “કુકાનો” માં મળી આવતા “નકકી બાવ” યુરોપની એક ખાસ વિશિષ્ટતા મનાય છે, પરંતુ ખરી રીતે કહેતાં એ કાતિબીઓના રાજ્યઅમલનું એક વધુ અનુસરણ છે. દરેક માત્ર એટલો જ છે કે જે વ્યાપારીઓ માલકો પાસેથી વધારે બાવ લેતા તે તેને યુનેદમાર નદીકે બ્રિટ પર બેસાડી શહેરમાં ફરવવામાં આવતા હતા અને થંટડી વગાડીને તેના યુનાદની પ્રબળ અખર કરવામાં આવતી હતી. વેપારી લોકો મધ્ય અને અચ્ચરને વાહન તરીકે ઉપયોગમાં લેતા હતા કે જે અખરના ચોકમાં બારેયા મળી શકતા હતા, જેની સંખ્યા ૫૦,૦૦૦ ની હતી.

મિસરમાં બની કાતિબી સલતનતની સ્થાપના થયા પછી મિસર અનેક રીતે અત્યંત ધણીજ પ્રગતિ કરી હતી. ધસમાહલીઓના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન વેપાર, ઉદ્યોગ અને ખેતી વાડીનો પણ અત્યંત વિકાસ થવા પામ્યો હતો. એક આખો ઝબ્બો આંગળીની વીંટીમાંથી પસાર થઈ શકે એવું ખારીક કાપડનું ઉત્પાદન પણ થતું હતું. (૧) સારાંશ હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. તે રાજ્યકાળ મશહૂર ઇતિહાસકાર ઓસિયરીના જણાવ્યા પ્રમાણે ધસમાહલીઓનો “સુવર્ણ યુગ” હતો.

Mowlana Imam Shah Hadi

" " " Muhtadi
" " " Kahir
" " " Hassan Ala Zikrihi's-Salaam
" " " Ala Muhammad
" " " (Khud) Jalal-ud-Din Hassan
" " " Ala-ud-Din Muhammad
" " " Rukn-un-Din Khurshah

PART V

ALAMUT & IMAMAT

ભાગ પમો

આલમુત અને ઈમામત

અહીં હજરત મોલાના મુખમાં શાહ હાદી અ.
" " " મોહતદી અ.
" " " કાહિર અ.
" " " અલા ઝિક્રિયા સલામ અ.
" " " અલા મુહમ્મદ અ.
" " " ખુદ જલાલુદ્દીન હસન અ.
" " " અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ.
" " " રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ.

HAZRAT MOWLANA IMAM HADI

(A. H. 490-530)

.....O.....

(૨૦)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ હાદી અ.

(હિજરી સન ૪૯૦-૫૩૦)

હઝરત ઈમામ શાહ હાદી અ. હિજરી સન ૪૯૦ માં આપની પિતામી હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ નિઝાર અ. બાદ ઈમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયાં. આ સમયે ઈમામતની ગાદી “આલમુત” પરથી રોશન થઈ રહી હતી, મહાન વીર હસન બિન સબ્હાહ “આલમુત” પર ઇસમાઇલી રાજ્યઅમલની સ્થાપના કરી ચૂક્યા હતા. હસન બિન સબ્હાહે પોતાના ઉત્તમ ચારિત્ર અને આત્મિક બળને આંગે પ્રગળાવ્યા હતા. આદ્ય મેળવી લીધેા હોવાથી સંખ્યાબંધ લોકો મઝહબમા દાખલ થયા હતા. જેમને હસન બિન સબ્હાહે એવું આલાદરબળનું શિક્ષણ આપ્યું હતું કે તેઓ વીર ફિદાઈ તરીકે, આજ્ઞા થતાજ દરેક પગે, દરેક સંજોગોમા, ઈમામની ખિજમત માટે તૈયાર રહેતા હતા. તેઓ વીર હસન બિન સબ્હાહને “શૈખુલ-જબલ” ના લાડકા નામે સંબોધતા હતા.

સમકાલિન રાજ્યોની ટુંકી રૂપરેખા

ઇતિહાસકાર વોન હેમરના આલેખન મુજબ સુલતાન મલેકશાહનો રાજ્યઅમલ મધ્યયુગની તવારીખમા સર્વથા વિશેષ અગ્રવસ્થિત યુગ હતો. એ, દરમ્યાન અનેક પુરાણી વંશોનું પતન અને નવા રાજ્યોનો ઉદય થયો હતો. તખ્તિસ્તાન, હલબ, દયારબક, બની ઝિયાદ, બની મિરદાસ અને મરવાનની કામ અદ્રસ્ય થઈ ગઈ હતી. હિજરી સન ૪૭૧ અને તે પછી એ જગ્યાએ “દાનિશમદે-આવંદ” અને ‘ઉર્તુક’ ના ખાનદાન કુલ, તખ્તિસ્તાન અને મરાદીનમા સિંહાસને બેઠા. સલજુકી વંશના સ્થાપક તુપરિલ બેગના યુગથી ઇરાનમા સલજુકીઓ રાજ્ય કરતા હતા. તેમની શાખાઓ હિજરી સન ૪૭૭મા શામમા ફેલાઈ ગઈ હતી. અબ્બાસી ખલીફાઓનું પાટનગર બગદાદ અંદર અંદરની લડાઈથી જિન્નભિન્ન થઈ રહ્યું હતું. જુદા જુદા ફિરકાના મુસલમાનો લડી રહ્યા હતા, આ સમયે ઇસમાઇલી દાઇઓ તથા ઇસમાઇલી અધિકારીઓ આખા એસિયામા પ્રસરી ગયા હતા અને આ સમય દરમ્યાન હસન બિન સબ્હાહને આલમુતના પહાડ ઉપર એક ફળદ્રુપ જમીન મળી આવી હતી.

આલમુતની પૂર્વસ્થિતિ

આલમુત, ઇરાનની ‘કઝવીન’ શહેરની ઉત્તરે પચાસ માઇલ પર આવેલા ‘રદખાર’ પ્રાંતમા એક અછતપાલ હતો, તેને તથા તેની આસપાસના પ્રદેશને લોકો “તાલકાન” ના નામે ઓળખતા.

ઇસમાઇલી ફિલસૂફીનો અભ્યાસ

નાસિર ખુસરૂનો પ્રવાસ, તેઓએ પોતાનું વતન છોડ્યું અને પાછા દિબ્રી સન ૪૪૪ ના જમાદીઠ અવલ મહિનાની તા. ૨૬ મી ને સનિવારના પોતાને દેશ પહોંચ્યા ત્યાં સુધી પૂરેપૂરા સાત વર્ષનો પ્રવાસ ગ્રેફિસર ખાઉન લખે છે જ્યારે રવઝતુરસફા, દખીખુસ-સિયર અને દખિસ્તાનુલ-મઝાહિખમાં લખ્યું છે કે હકીમ નાસિર ખુસરૂ સાત વર્ષ સુધી મિસરમાં રયાધ રહ્યા હતા. તેઓએ વિશ્વવિખ્યાત “જામીએ અઝહર” માં ઇસમાઇલી ફિલસૂફીનો અભ્યાસ કર્યો હતો. “દારશ-હિકમત” માં પણ તેઓએ દાખલ થઈ બહોળું વાંચન કરી ઘણું જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. દાખઉદ-દખાત, ખાળાએ મુલોયિદ સાથે સંપર્ક સાધી તેઓ ઘણીવાર ચર્ચા કરતા હતા; કારણ કે દાખઉદ-દુઆત ખાળાએ મુલોયિદ હકીમ નાસિર ખુસરૂના ઉસ્તાદ-શિક્ષાગુરુ હતા મહાન ઇતિહાસવેતા મિકેલી અને અન્ય ઇતિહાસવેતાઓના કથન અનુસાર બની શકે તેવી અલીશાહીના શાસનકાળમાં ઇસમાઇલી ધર્મપ્રચાર કાર્યના મુખ્ય વ્યવસ્થાપક પણ ખાળાએ મુલોયિદ હતા. ઇસમાઇલી ધર્મ અંગિકાર કરનારા લોકો પાસેથી “અહદ” લેનાર તરીકેની પદવિએ તથા ઇમામે ઝમાનની પવિત્ર ફુજુરમાં નવા સુરીફને પેશ કરવાનું કાર્ય કરનાર પણ તેઓજ હતા. હકીમ નાસિર ખુસરૂએ જેને “મજલિસુલ-ફુકમા” નું નામ આપ્યું છે, તે મંડળીના સરનશીન તરીકે પણ તેઓ હતા. એના માટે ઇતિહાસકાર મિકેલીએ તેમની પ્રશંસા પણ કરી છે. મિકેલીના જણાવ્યા પ્રમાણે એ પદવિ માટેનો પોશાક પણ ખાસ ન્યાયાધીશના જેવોજ ઝભાવાળો હતો. ખાળાએ મુલોયિદને નાસિર ખુસરૂએ “દારપાળ” (દરખાન) ની ઉપમા આપી છે, તેમના હાથ નીચે જ્ઞાની અને અનુભવી બીજા બાર “નકીબો” હતા: મિસર, શામ અને બની શકે તેવીના સઘળા રાજ્ય વિસ્તારમાંના શહેરમાં તેમનો એક પ્રતિનિધિ (નાયબ) રહેતો હતો. સારાંશ નાસિર ખુસરૂને ઇસમાઇલી ફિલસૂફીનું જિહું જ્ઞાન શિખવનાર એ ખાળાએ મુલોયિદ હતા. પરંતુ નાસિર ખુસરૂને વક્તા તરીકે બહાર લાવનાર, હઝરત ઇમામ શાહ સુરતનસિર બિલ્લાહ અ. ના એક વઝીર અણુ નરત સદકા ઇબને યુસુફ હતા.

નાસિર ખુસરૂ “દાખઉદ-દુઆત” સુકકર થયા

હકીમ નાસિર ખુસરૂએ આ રીતે મિસરમાં ઇસમાઇલી દાખઓ અને નકીબો મારફતે ઇસમાઇલી ધર્મની ફિલસૂફી અને તત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કર્યો. ઇતિહાસકાર ઝોગિયરીના દર્શાવ્યા પ્રમાણે હકીમ નાસિર ખુસરૂ કરોમાં બે કે ત્રણ વરસ રહ્યા પછી તેમને ઇસમાઇલી ધર્મની ‘ખાસ’ મંડળીના જોયા તબક્કામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. (૧) ગ્રેફિસર ખાઉન જણાવે છે કે નાસિર ખુસરૂ મિસરમાં બે કે ત્રણ વર્ષ રહ્યા, એ યાદગાર સમયને, તેઓએ પોતાના જીવનકાળના ‘સૌથી મોટા કાળ’ તરીકે ગણ્યો છે, કારણ કે નાસિર ખુસરૂ, બની શકે તેવી અલીશાહી હઝરત ઇમામ સુરતનસિર બિલ્લાહ અ. ના રાજ્યના સુંદર વહિવટ, ન્યાય અને જાહેરાતલાક્ષીથી પરિચિત થયા હતા. એટલુંજ નહિ પણ તેઓને ઇસમાઇલી ધર્મના ગૂઢવાદમાં પણ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. (૨)

૧. ફિઝી એફ ઇસમાઇલી અલીશાહી પાડું ૧૬૬

૨. લિટરરી ફિઝી એફ પર્ચીયા, વોલ્યુમ બીજું પાડું ૨૨૩

"તારીખુલ ઇસ્લામ" ના કથન અનુસાર હકીમ નાસિર ખુસરૂ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ના શાસનકાળમાં સાત વર્ષ મિસરમાં રહ્યા હતા. તેઓ વ્યાપારી પોશાકમાં હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ની દુશુરમાં દાખલ થયા હતા અને કેટલોક સમય પસાર થયા પછી હઝરત ઇમામ નરહથી અજમ અને ખુરાસાનના મુલકો માટે "દાખઉલ-દુઆત" અર્થાત વડા દાખ મુકરર થયા. નાસિર ખુસરૂ, મિસરથી વિદાય લેતા પહેલાં હઝરત ઇમામ મુસ્તસિર ખિલ્લાહ અ. એ તેમને ફરમાવ્યું કે : 'અમારા વડા શાહજાદા હ. નિઝાર અમારા જાનની છે "

ધર્મના પ્રચારકાર્યમાં સંકટો

હકીમ નાસિર ખુસરૂ ખુરાસાનના મુલકોમાં ઇસમાઇલી ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટેનો અધિ. કાર મેળવી મિસરથી પાછા ખુરાસાન આવ્યા અને ત્યાં તેઓએ મિસરમાં ખિલાફતની ગાદીએ બિરાજતા ઇમામે ઝમાન હઝરત મોલાના શાહ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ની દબ્બલત શરૂ કરી. આ ધર્મપ્રચારના કાર્યથી ત્યાંના વતનીઓ તેમના દુશ્મન બની ગયા અને તેમના પ્રાણ લેવાનો ઇરાદો કર્યો. નાસિર ખુસરૂને દુશ્મનોના આ દુષ્ટ ઇરાદાની જાણ થતા, તેઓ પહાડી પ્રદેશોમાં નીકળી ગયા અને ત્યાં જઈને તેઓએ ધર્મપ્રચારનું કાર્ય આગળ ધપાવ્યું. પહાડી પ્રદેશોના પ્રવાસ દરમિયાન જુનેઢવાર તેમને અનાજ નહિ મળતા કંઈમૂળ ખાઈને તેના પર સંતોષ રાખવો પડ્યો. પગપાળા પ્રવાસ કરવાથી તેમનાં પગોમાં ફાલ્લા પડતા ત્યારે તેઓ સંબોધી કહેતા "મારા શત્રુ શું શું મને મારા માલિકની સેવાથી દૂર રાખવા માગે છે ?" આ રીતે અનેક સંકટો અને હાક-મારીઓ વેઠીને વીસ વર્ષ સુધી તેમણે ખાનગી રીતે ધર્મપ્રચારના કાર્યમાં ગુળચંદ્રી એમના અણ-થક પ્રયાસોના પરિણામે પહાડી પ્રદેશોમાંના મોટી સંખ્યાના લોકોએ તેમના હરતક ઇસમાઇલી ધર્મ અંગીકાર કર્યો. "ગૌહરે રીઝ" નામના ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે હકીમ નાસિર ખુસરૂના સદગુણોથી આકર્ષાઈને મોટી સંખ્યાના ગદખશાનવાસીઓએ પણ તેમની દબ્બલતનો સ્વીકાર કર્યો હતો.

અબ્બાસીઓનો ગંભીરોટ

નાસિર ખુસરૂ, બની કાતિમી ખલીફ હઝરત ઇમામ મોલાના શાહ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ની દબ્બલત અને ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા તે ખુરાસાનના અમીરો અને હકુમતોએ ગમ્યું નહિ, એ કારણે તેઓ નાસિર ખુસરૂને હલ્કો પાડવાનો પ્રવાસ કરી રહ્યા હતા. આ પ્રચાર કાર્ય વધી પડતા ખુરાસાનના રાજ્યનું વડપણ બોગવતા બની અબ્બાસી વંશનાં ખલીફા ગભરાવા લાગ્યા અને નાસિર ખુસરૂના આ ધર્મપ્રચાર કાર્યથી મોટો સમૂહ ઇસમાઇલી ધર્મ અંગીકાર કરી ગેરેશ એવા બચ્યા તેમને દેશપાર કરવામાં આવ્યા. નાસિર ખુસરૂ એક રથને લખે છે :-

"હું નીલવર્ણીય આકાશના રવામી । મુજ સેવક તરફથી તારી હઝારો પ્રશંસા હોજો, કયા-મનનો દિવસે અબ્બાસના વંશજની મારી દાદ સચ્ચાઈથી આપજો, તથા તે ટોળીના લોકો જેઓ આત્મે રસુલ અને તેની કિતાબને ધાર્મિક ઋણ કરવા માટે કામે લગાડી છે, તેઓથી પણ મને વધુ આપજો."

નાસિર ખુસરૂ યમગાનના પહાડોમાં

ત્યાર પછી નાસિર ખુસરૂએ પોતાની ઉતરાવરથામાં સૈયદ સોહરાબ નામના ઇસમાઇલી રે પોતાવું કાર્ય સોંપી પોતે યમગાનના પહાડોમાં પંદર વર્ષ સુધી નિવૃત્ત રહી ખુદાની

બંદગીમાં તબ્લીગ રહેવા લાગ્યા. તેમના સદગુણોથી આકર્ષાઈને ઘણા લોકો એક મદાન સહી તરીકે તેમની મુલાકાત લઈ દિવાનત મંજૂ કરી તેમના સદ્ગુણો બનતા હતા.

હકીમ નાસિર ખુસરોએ જુદા જુદા ધર્મસાસ્ત્રો અને કેટલીક ભાષાઓ ઉપરાંત જ્યોતિષશાસ્ત્ર અને ખગોળશાસ્ત્રનો પણ જોડો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓ પોતાના સમયની કેવળ એક સુશિક્ષિત વ્યક્તિ તરીકે જ નહિ પરંતુ એક અસાધારણ બુદ્ધિશાળી અને મદાન વ્યક્તિ તરીકે પ્રખ્યાત હતા. જગતના મદાન વિદ્વાન સાહિત્યકારો અને ઇતિહાસકારો આજે પણ એમના પ્રત્યે અદ્ભૂત માન દર્શાવે છે. જો કે તેમણે પોતે પોતાની કૃતિઓમાં જણાવ્યું છે તે પ્રમાણે તેમણે આટલી કમાલિયત પ્રાપ્ત કરી હોય તો તે ફક્ત હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ની ખિજમતના પ્રતાપે જ હતી.

ઇતિહાસકાર દાઉદ ખલીલના ઠાળનિયમ અનુસાર હકીમ નાસિર ખુસરોની વફાત દિવસની સન ૪૮૨ માં “યમગાન” આતે થઈ હતી. આ ઉપરથી તેમની વય ૮૭ વર્ષની થઈ હોવાનું જણાય છે.

વિદ્વાન દાઉદ રૌયદ સોહરાબ

પુરાસાનના વડા દાઉદ હકીમ નાસિર ખુસરોના બહેનના પુત્ર રૌયદ સોહરાબ પણ એક મહાદુર ઇસમાઇલી દાઉદ હતા. તેમણે પોતાના મામાં નાસિર ખુસરોના સહવાસમાં રહીને પવિત્ર ઇસમાઇલી મઝહબનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. યમગાન પ્રજાણમાં હકીમ નાસિર ખુસરો ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરતા હતા તે વેળા રૌયદ સોહરાબ તેમના એક સહયોગી હતા. મામાના સમામમમાં રહેવાથી તેમના જ્ઞાન અને બુદ્ધિમાં ભારે વૃદ્ધિ થઈ હતી. એટલું જ નહિ પણ તેમના રસેહબર્માં સહવાસે સોહરાબના હૃદય પર જોડી અસર કરી હતી. બની કાલિમીઓના કીર્તિસ્થંભ તરીકે સમગ્ર જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ “જામ્એ અઝહર” યુનિવર્સિટીમાં દાઉદ રૌયદ સોહરાબે ઉચ્ચ કેળવણી સંપાદન કરી “જેન્નુએટ”-પદ્ધતિવારી પણ ચલાવતા. આ શિક્ષણ મેળવ્યા પછી ત્રણ વર્ષ સુધી તેમણે ધર્મપ્રચાર કાર્યને લગતું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. ત્યાર પછી તેમણે “સદિકતુન નાઝરીન” નામનું એક પુસ્તક લખવાનું શરૂ કર્યું. ગૂંચવણભર્યા પ્રશ્નોના હિકલ કરવામાં તેમના વિદ્વાન હકીમ નાસિર ખુસરો તેમને સહાયતા આપતા હતા. યમગાન પ્રજાણમાં નાસિર ખુસરો, હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના “દાઉદુલ-કબીર” અર્થાત વડા દાઉદનો દરજ્જો બોગવતા હોવાથી, પોતાના અધિકારોની રૂએ તેઓએ હ. ઇમામની કૃપા વડે સોહરાબને દાઉદ તરીકેની પદવિ આપી, ધર્મપ્રચારનું કાર્ય સોંપ્યું હતું. મધ્ય અશિયામાં નાસિર ખુસરોએ જે ઇસમાઇલી ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરી સંખ્યાબંધ લોકોને ધર્મમાં દાખલ કર્યા હતા, તેમાં અમુક અંશે દાઉદ રૌયદ સોહરાબનો પણ હાથ છે.

રૌયદ સોહરાબને ધર્મપ્રચાર કાર્ય માટે જુદા જુદા રથગાએ મુસાફરી કરવી પડતી હોવાથી, તેઓ લાંબા સમય સુધી હકીમ નાસિર ખુસરોની મુલાકાત પણ લઈ શક્યા નહોતા. હકીમ નાસિર ખુસરોની વફાત સમયે, રૌયદ સોહરાબ ધર્મપ્રચાર માટે પ્રવાસ પર ગયેલા હોવાથી તેઓ હકીમ નાસિર ખુસરોની અંતિમ મુલાકાત પણ લઈ શક્યા નહોતા. પરંતુ હકીમ પોતાની વફાત પ્રહેલા પોતાનું જન્મપ્રસિદ્ધ “વજહેદીન” નામનું પુસ્તક, દાઉદ રૌયદ સોહરાબને “મહેબતની પાઠ” તરીકે ભેટ આપવાની તસિયત કરી ગયા હતા.

૧૬મ માસીન

હકીમ નસિર ખુસરૂની વક્ત બાદ દાઇ શેયદ સોદરાએ ચમખાનના પ્રમથામાં ધર્મપ્રચારનું કાર્ય ચાલુ રાખ્યું હતું. આ દરમ્યાન તેમને અનેક સંકટોનો સામનો પણ કરવો પડતો, એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વખતે પ્રાણનો ભય જોભો થતા, જંગલોમાં અને નાના નાના ગામડાઓમાં વસવાટ કરી, જીવન ટકાવવા ખાતર જંગલના કંદમળ ઉપર નિર્વાહ ચલાવવો પડતો હતો. દાઇ શેયદ સોદરાએ આ પ્રમાણે અનેક સંકટો વેઠી ત્રીસ વર્ષ સુધી ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કર્યા બાદ અવસાન પામતા, નસિર ખુસરૂની આરામગાદ પાસે તેમના શબનો ખૂમિદાહ કરવામાં આવ્યો હતો.

મધરિખ (આફ્રિકા) ના રાજવંશ

“તારીખુલ ઇસ્લામ” ના લખવા મુજબ ઇફ્રિકિયાનો ગર્વનર મોએઝ બિન બાદિસ ઇસમાઇલી સાથે બહુ સખ્તાઇથી વર્તતો હતો. તેણે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ને ખુલ્લો કહાડી નાખી, અબ્બાસી ખલીફાનું નામ ખુલ્લામાં ચાલુ રાખ્યું. વઝીર યાઝુરીની સલાહથી હ. ઇમામે, અરબના એ કબીલા “શાઅબા” અને “રિયાહ” વાળાને હાથમાં લઇ, મોએઝ બિન બાદિસની પાછળ છોડી મૂક્યા. દિજરી સન ૪૪૩ માં એ એ કબીલાવાળા અરબોએ પાછળથી પોતાની સંખ્યા વધારીને ટ્રાન્સીસ ફતેહ કર્યું અને કયરવાનથી ત્રણ મંજલ પર આવેલા “જરદાન” આજળ તેઓના ત્રણ હજારના લશ્કરે મોએઝે ઇબ્ને બાદિસના સાહેબનરની સંખ્યાવાળા લશ્કરને ફસગતાથી સખ્ત હાર આપી, “બાબા” કબીલે કર્યું. દિજરી સન ૪૪૭ માં કયરવાનમાં એ અરબ કબીલાવાળાઓએ પ્રવેશ કર્યો. મોએઝ ઇબ્ને બાદિસ “મહેરિયા” બણી નાસી છૂટ્યો અને ત્યાં દિજરી સન ૪૫૬ માં મરણ પામ્યો. તેની જગ્યાએ તેનો પુત્ર તમીમ સિંહાસને આવ્યો. તેણે દિજરી સન ૪૭૦ માં અરબોને હારાવી કયરવાનમાંથી ફાંફી કહાડ્યા તેમજ અન્ય કેટલાક ઇલાકા સર કર્યા. દિજરી સન ૪૮૦ માં અરબોથી શહેરને મુક્ત કરી તે સ્વતંત્રપણે હકુમત કરવા લાગ્યો. એના અવસાન પછી એનો પુત્ર યાબા હાકમપદે આવ્યો જેણે ઇફ્રિકિયામાં ફરી પાછો બની હાતિમી ખુલ્લો ચાલુ કર્યો. સિસિલી-સર્ડિયાના ખ્રિસ્તિ બાદશાહ “રોબર્ટ” દિજરી સન ૪૫૩ માં “મહેરિયા” છૂટી લીધું ત્યાં સુધી બની ઝિરીના રાજવી યાબાએ ચાલુ કરેલો બની હાતિમી ખુલ્લો એકધારો ચાલુ રાખ્યો હતો.

હલખમાં ફરી બળવો-મોએઝ-હીલા શરણે

દિજરી સન ૪૪૦ માં હલખવાસીઓએ બળવો જમાડ્યો અને હલખ પોતાના તામે કર્યું હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ને આ બિનાની જાણ થતા બળવો સમાવવા એક શૈન્ય મોકલાવ્યું આ શૈન્ય હલખની સરહદ પાસે પહોંચ્યું તે વખતે ધોધમાર વરસાદ પડ્યો અને રેલમાં કેટલાક શૈનિકો તણાઇ મર્યા, તેમની લડાયક સામગ્રી પણ બરબાદ થઇ ગઇ જેથી શૈન્ય પાછું મિસર ખાતે આવ્યું અને નવી તૈયારી કરીને ફરીવાર હાતિમી લશ્કર હલખ પર ચડાઇ લઇ મર્યું, જેથી શહેરનો બની એકેડો રાખ્યકર્તા દારી જતા નાસી છૂટ્યો. એ રીતે ફરીથી હલખ બની હાતિમી ખલીફના કબજે આવ્યું. દિજરી સન ૪૪૧ માં ૩૦ હજાર શૈનિકોનું બનેલું હાતિમી લશ્કર હમિરક સર કરવા મોકલવામાં આવ્યું અને તેના પરિણામે મોએઝ-હીલા શરણે આવ્યો. તેણે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ને ૪૦ હજાર દીનારનું નજરણું કરીને રેલા શહેરમાં પોતાનો નિવાસશુદ રાખ્યો.

હાલરત ઇમામ મુસ્તાફિર બિલ્લાહ અ.એ મોએમ્મુદ-દીલાને સત્તા પર સિદ્ધ કર્યા પછી તેણે ધુનાની સહેનશાહબાનુ "યિઓડારા" અને અબ્બાસી ખલીફની દરબારમાંના સુલતાન ટુમરિક ખેમ સહજુદી સાથે પોતાનો પરિચય વધાર્યો. દિનરી સન ૪૪૬ મા તેણે હલખના બદલામાં બેરત, અકકા-એકર અને જુબેલ લીધા અને હલખમાં ફરીથી બની કાતિમી ગવનરો સત્તા પર આવ્યા. કેટલાક વખત પછી મહમુદે પોતાના કાકા સામે જંગ કરી મીકાની સહાયથી દિનરી સન ૪૫૭ મા હલખ પાછું સર ક્યું અને સુલતાન અફઘ અરસલાનના નામની પ્રજા પાસેથી અપમત લીધી. આ ગોઠવણ હલખની પ્રજામાં ઘણી અપ્રિય થઈ પડી. હલખના ઇસમાઇલી પ્રજા જનોને આથી ખેદ થયો અને તેઓ બહેરમાં અસંતોષ વ્યક્ત કરતા રહ્યા.

વઝીર અલ-યાઝુરીની રાજનીતિ

દિનરી સન ૪૪૨ માં એક નાવિકનો પુત્ર અલ-યાઝુરી નામનો સખ્સ બની કાતિમી ખલીફનો વઝીર નિભાયો. તે બહાની નિકટમાં આવેલા 'યાઝુર' નામના ગામમાં રહેવાસી હતો. તેણે આઠ વર્ષ પર્વત દહતાથી પ્રધાનપદ ભોગવ્યું તે ઉપરાંત અને સુધારક કાતિમી હતો. પોતાના શાનના પ્રમાણમાં તે નિખાલસપણે ધણા અખતરા કરતો હતો, તેમાં નિષ્ફળ પણ જતો હતો. છતાં સુન્નાઈ તેને આત્મ આર્થિક દેવી નહિ. લોકકલિતની દિશામાં તેણે પહેલું પગલું એ લખ્યું કે રાજકોશરમાંનું સમગ્ર અનાજ ચાલુ ઓછા બજાર ભાવે વેચી નાખ્યું જેથી બજારમાં ભાવ ઝડપી ગયા. આ પગલાથી રાજનીતી મહેસૂલમાં ભારે ઓટ આવી અને એથી પણ વઝીર પરિણામ પાછળથી નીલના પાણી સુકાઈ જતા દુકાળ પડ્યો તે દરમિયાન આંધ્ર પ્રજાજનોની યથા પડેલી વિષમ સ્થિતિને પહેાંચી વળવા મીકા બાદશાહ કા-સટ-ન્દાઇન મોનોમોકાસ પાસેથી રૂબાઇ સુલ્લ અનાજ મેળવવાની ગોઠવણ કરવામાં આવી, જેથી પરિસ્થિતિમાં તાત્કાલિક સુધારો થયો અને કેટલોક સમય સુધી જરૂર પડતાં મોસમોમાં મહક મળતી રહી. દિનરી સન ૪૪૭ માં કા-સટ-ન્દાઇનનું મરણ થતા સુધી બની કાતિમી અને મીકા વચ્ચે સારી ઓડયતા રહી પરંતુ રાણી યિઓડારાના અધિકારપદે આવ્યા પછી બની કાતિમીએ સાથે કડક વ્યવહાર રાખવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો, તેથી મિત્રચારીના કરારનું સ્વરૂપ અદલાઈ ગયું. વળી દરેક વર્ષે મિસ્રમાં દુકાળ પડે તેવું તો કાંઈ નહોતું પણ મીકા રાણીની શરતો અનુસાર કરાર તો હંમેશાં માટે બંધન હતો યથા પડે તેમ હતું. આ વિચાર કરી કાતિમીએ યિઓડારાને કાંઈ અચક આપી નહિ જેથી બદારથી આવતું અનાજ બંધ પડી ગયું, બંને અન્તાકિયાની નિકટમાંની કાતિમી પ્રજાની સંતાનથી પણ થવા લાગી.

ખ્રિસ્તીઓ પ્રત્યેનું વલણ

બીજા વર્ષે નીલમાં પૂરતા પાણી આવ્યાથી વઝીર યાઝુરીએ છટકા ખરીદી કરી અને તે પણ જરૂર પડે તો કામ લાગે એવા આશયથી અનાજના કોશર ભરી રાખ્યા જેની સમી કાંચે મૂડીદારો ઉભો પાક ન લઈ લે અને બજાર પડી જવાથી વેપારી સરતે ભાવે લઈને કાપણી ન કરે, તેના માટે આવશ્યક પ્રમદા કર્યા, જેથી બૂતકાળમાં ભાવ આનારાઓના કાંચે મેકેતોને ઘણું ખમતું પડ્યું હતું, તેમાંથી બચી ગયા, બીજા બાબુ કિન્તીએ કાંચેનું તેનું વર્તન સખત હતું. પરંતુ મહેસૂલ વેરા વસૂલ કરનારાઓ પર લોકોની ખારાજ ઉપર એ સ્વબાવિક છે. છતાં એ કબૂલ કરવું જોઈએ કે રાજનીતી આમદાની માટેની તેની કાળજી અને સામણી તેમાં જણાઈ

આવે છે કારણ કે પ્રથમ બની કાતિબી રાજ્યઅમલ હેઠળ જે સંગીન વ્યવસ્થા મહેસલના ખારામાં હાથલ કરવામાં આવી હતી તે બંધારણ હવે દીલું પડી ગયું હતું. જે કે ખુદ યામુરીએ પોતાના મોખ્યાની રૂએ મળતા નિયમિત દરમાયાથી એકઠું થઈ શકે તે કરતાં પણ અનહદ વધુ દ્રવ્ય ભેગું કર્યું હતું તો પણ એક રીતે કહેતાં યામુરી એક બંદો અને સારો રાજ્યવીવટ કરનારો મણાવવો જોઈએ. ખ્રિસ્તીઓ સામેના તેના કડક પગલાઓમાંનું એક પેટ્રીયાક ફિરદોડાલસને કેદમાં પુરવાની ધરના પણ ગણાય. ઇતિહાસકાર ઓલિયરી કહે છે કે એમાં કામીએ કે લાગણી જેવું જરૂરને જણાવું નહોતું છતાં આ બિનાને કેટલાક ઇતિહાસકારોએ ધાર્મિક અસદિષ્ટતા અને અત્યાચાર તરીકે વર્ણવી છે.

હિજરી સન ૪૫૦ માં યામુરી મરણ પામ્યો તેના પર રાજદ્રોહી તરીકેનો આક્ષેપ મૂકવામાં આવ્યો કે બગદાદના ખલીફાઓ સાથે તે ખાનગીમાં પત્રવ્યવહાર ચલાવે છે, પરંતુ ખરું કારણ તો એ હતું કે, રાજ્યના દ્રવ્યમાંથી તેણે ઉચાપાત કરી આઠળક સંપત્તિ એકઠી કરી હતી. અંતે ઝેરના પરિણામે તેનું મૃત્યુ નીપજ્યું હતું.

રાજનીતિજ્ઞ બસાસીરીની બહાદુરી-અબ્બાસી ખલીફ કેદખાનામાં

“તારીખુલ ઇસ્લામ” ના ઉલ્લેખ અનુસાર હિજરી સન ૪૫૦ માં હઝરત ઇમામ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ. ના શાસનકાળમાં સૌથી વધારે મહત્વનો એક બનાવ બન્યો હતો જેનું મુખ્ય પાત્ર બસાસીરી નામનો એક તુર્કી હતો. ઇબ્ને ખલિકાનના કથન પ્રમાણે બસાસીરી બગદાદના તુર્કી સૈન્યનો જનરલ હતો. એકવારના યુગ્મી બાદશાહ બહાઉદ-દૌલા ઇબ્ને ઇઝ્દ-દૌલાનો તે એક ગુલામ હતો અને બગદાદના અબ્બાસી ખલીફની દરબારમાં તેના નાયબ તરીકે રહેતો હતો. તેનું પૂરું નામ અબુલ હાસિમ હારિસ અરસલાન ઇબ્નુલ બસારીર અતુર્કી હતું.

ઇતિહાસકાર મસઉદી કૃત “મુર્વુજુઝ-ઝહબ” પરથી જણાય છે કે બસાસીરીને પ્રથમ અબ્બાસી ખલીફ અલ મોઅતસિમની નોકરીમાં રાખવામાં આવ્યો હતો, ત્યારપછી બગદાદના ખલીફ કાયમે ૪,૦૦૦ તુર્કી સૈન્યનો તેને જનરલ બનાવી સર્વોપરી સત્તા આપી હતી તથા ઇરાક અને ખુઝસ્તાનના ખુત્બામાં તેનું નામ બજાવવાની આજ્ઞા કરી હતી. પરંતુ બસાસીરી શિયા હતો અને ખલીફના વઝીર રઇસુર ઉસા સાથે મતભેદ પડતાં તેને ખલીફના દુકમથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યો. જ્યાં તે તેના નિકટના સંબંધી નુરદ-દૌલા દુએસ પાસે “મહિલા” માં આવ્યો. પરંતુ ઇશ્તિફાકે બસાસીરીને કાંઈ કાદવા મારે દુએસ પર કબ્જો કરતાં ત્યાંથી તે “રહેબા” માં આવ્યો, કારણ એ સાહસિક વીરનરને હવે લાગ્યું કે બની કાતિબીઓની નવાજીશો મોજુદ હોવા છતાં અબ્બાસી પર આધાર રાખવા કરતાં બની કાતિબીઓની સરણમાં રહી સ્વતંત્રપણે કાંઈ કરી બતાવે જોઈએ. આ વિચારોથી પ્રેરાઈને તેણે પોતાની નીતિ બદલી નાખી અને કાતિબી ખલીફ કાંઈ ઇમામ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ. ની તાબેદારી સ્વીકારી. દુક મુહતમા કાંઈ ઇમામે તેને “રહેબા” મવનર બનાવ્યો. હિજરી સન ૪૪૮ ના સંવાલ માસમાં બસાસીરી અને દુએસ મળીને “મોસલ” ના વાલી ફરેશ બિન બદરાનને “સન્દર” મુકામે પરાજિત કર્યો. હવે ફરેશ પણ આ બંને સાથે મળી ગયો. આ મંજે રાજદારી સમક્ષાએ બની કાતિબીનું વડપણ સ્વીકારી “મોસલ” ના બિલાહત ખાનામાં હઝરત ઇમામ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ. ના નામનો ખુત્બો બંજાવ્યો.

દિજરી સન ૪૫૦ માં તુધરિલ બેગે પોતાના બાઈ ઇબ્રાહિમ નિયાલનો બળવો દબાવી દેવા માટે હમદાન લખી કૃત્ય કરી. આ દરમ્યાન બસાસીરીએ અબ્બાસી ખલીફ સામે બળવો જાગી અગદાદ ફતેહ કરી, અબ્બાસી ખલીફ કાયમને ફેદ કરીને રધમુરૈસા (વઝીર) ને દેહાન દેડ આપ્યો અને અબ્બાસી ખીલાફતના ચિન્હ સમા લેખાતા, જમો, અમામો અને સુવર્ણ સિંહા. સન કરો મોકલાવી, અગદાદને ફાતિમીઓની સત્તા તળે મુકી, હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાફ અ. નો ખુત્બો અગદાદમાં આલુ કરી દીધો. આ બદાદુર બસાસીરીની અગદાદ પરની અજોડ ફતેહની આ ઇતિહાસિક ઘટના છે.

બરાબર એક વર્ષ પછી, દિજરી સન ૪૫૧ માં તુધરિલ બેગ અગદાદ આવી પહોંચતા બસાસીરી સાથે યુધ્ધ કરી તેને કુદા પાસે હરાવ્યો અને અબ્બાસી ખલીફ કાયમને છોડાવીને ફરોવાર તેને અગદાદના સેંદાસને બેસાડ્યો. તુધરિલ બેગના સૈનિકોએ દિજરી સન ૪૫૧ માં ઝીલદજની તા. ૧૫ મીને ગુરુવારે બસાસીરીનો વધ કર્યો અને તેનું મસ્તક આખા અગદાદમાં ફેરવવામાં આવ્યું, તેમજ તેનું શરીર ઘણી પ્રે મદાવી “નુબા” ના દ્વાર પાસે લટકાવવામાં આવ્યું. આવી જાગી સત્તા ધરાવનાર બસાસીરી ઉપર તુધરિલ બેગ સલ્જુકીએ આ વિજય બેળવવાથી અબ્બાસી ખલીફ તેને સુલતાનની નામસંજા અને રૂકનુદ્-દૌલાનો ખિતાબ આપી, જે ઇસ્લામી દેશોમાં અબ્બાસી ખલીફના નામની ખાણ હતી, તે સ્થળા મુસ્લિમી સંપર્ક દક્રમત તેને સોંપી દીધી. જ્યારે અબ્બાસી ખલીફ કાયમે તુધરિલની મત્રીજી અરસલાન ખાતુન ખિન્તે ફાઉદ સાથે લગ્ન કર્યા, વળી તેણે પોતાની પુત્રી સૈયદાના લગ્ન તુધરિલ સાથે પણ છૂપી રીતે કરાવી આપ્યા હતા.

અબ્બાસીઓએ બનાવેલી ખોટી વંશાવળી-યમનમાં ઇમામનો ખુત્બો

“રવઝતુરસદા” માં નિદેશ કરવામાં આવ્યો છે કે દિજરી સન ૪૪૬ માં એક સિતારો આકાશ પર એવો ઉગ્યો હતો કે જેનું તેજ અદમા જેવું હતું. તેના તેજસ્વી કિરણોથી ધણા દેશો પ્રકાશિત થઈ ગયા અને તેની રાશની ધણા લાંબા સમય પ્રવૃત્ત રહેવાથી લોકો ઉપર સંકટ આવી પડ્યું છે એમ ફેટલાહો માનવા લાગ્યા. દિજરી સન ૪૬૦ માં “જમાદીલ-અવલ” ની તા. ૧૨ મીના દિને મિસર અને તેની અતરાફના મુસ્લિમો મોટો ધરતીકંપ થયો, જેથી સમુદ્રના તળાંબે રહેતા માછલીઓ સુધા ઉછળીને બહાર આવી પડી અને ધણા લોકો અન્નવસ્ત્ર વિનાના થઈ પડ્યા. હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાફ અ. એ લોકોને મદદ કરવા ઉદાર દિલે પુષ્કળ ખનદોલતની નવાજીશ કરી. આ આવી પડેલી આફતના સમયમાં ઉદારતા પ્રબલ માટે બહુ રાહતરૂપ થઈ પડી હતી.

એજ વર્ષમાં રાજદ્વારી હરીફાઈના પરિણામે અબ્બાસી ખલીફની સચનાથી બની-ફાતિમી ઇમામોની એક ખોટી વંશાવળી તૈયાર કરવામાં આવી, જેમાં અલવીયો મધરિખ અને મિસરના રાજ્ય. કર્તા છે, પરંતુ તેઓ બની-ફાતિમી દેવાનાં દાવો કરે છે તે જૂઠાં છે, બલ્કે તેઓનો વંશ, મજ્હુસી. ઓથી જન્મ મળે છે, એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. બની અબ્બાસના દાગતાવળગતાઓએ આ લખાણ પર સહીઓ કરી હતી અને તેની નકલો દેશપરદેશ મોકલવામાં આવી હતી.

“આસારે મુહમ્મદી” નામના ઇતિહાસમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ ખોટી વંશાવળી યમનના હાકિમ અલી ઇબ્ને મુહમ્મદને મળતા તેણે અબ્બાસી ખલીફના આ કાય પ્રત્યે તિરસ્કાર દર્શાવી

તેના કામળો ફાડી નાખ્યા અને હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિસ્લાહ અ. ની તાબેદારી કબૂલ રાખી, અબ્બાસી ખલીફાઓના નામ પમનની ઇલાહતગાહોના ખુલ્લામાંથી ફાડી નાખીને બની-હાતિથી ઇમામનું નામ લખાવ કર્યું. બની હાતિમીનો પ્રભાવ એ રીતે દિવસે દિવસે વધતો જતો હતો. હરમ સરીફમા "ખાનાએ કાબા" માંથી કાળા રંગનો અબ્બાસી પરદો ફાડીને બની હાતિ. ખીનો સફેદ રંગનો પરદો નાંખવામા આવ્યો હતો, જેના પર હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિસ્લાહ અ. નું મુબારક નામ નકશ કરવામાં આવ્યું હતું.

મિસરમાં સાત વર્ષનો લયકર દુકાળ

હિજરી સન ૪૬૦ થી ૪૬૭ સુધી મિસરમાં સાત વર્ષ પર્વત ચાલુ સખત દુકાળ પડવાથી લશ્ચા પ્રભળનો બૂખતરસથી મરી ગયા. કેટલાકો દેશત્યાગ કરી નાસી ગયા. ઉત્તર અને દક્ષિણમાં બળવાખોરોનું બળ હોવાથી બહારની દુનિયા સાથેનો મિસરનો સંબંધ કપાઇ ગયો. લોબ્બર મિસ-સમાં બરબરોએ ભચ્ચી ખુઝીને કરેલી લૂંટફાટથી રિયતિ વધુ કપરી બની. દેસબરમાં અસાંતિ ચાલુ થઇ ગઇ, પુલો અને નહોરોના બાંધકામ લાંબી નાખવામાં આવ્યા. દુરમનો પાટનગર અને આજુબાજુના પ્રદેશ કબજે કરવાની દરેક યુક્તિઓ શોધી રહ્યા હતા. એ માટે પ્રભળને બૂખે મારવાનો તેમજ ઇલાજ શોધી કઢાડ્યો. પ્રભળનો મોરો ભાગ બેઠાર થઇ પડ્યો હતો. પંધીશાજમાર તૂટી પડ્યા હતા. મોઢા મોઢા તવંગરો પણ મહોતાજ થઇ પડ્યા હતા. રાજમાતાએ પણ પોતાના કુટુંબીઓ અને બાનુઓ સાથે કેરોથી જતા રહીને બમદાદમાં આસરો લીધા હતા. આ આદત દરમિયાનજ દેસમા મરફી ફાટી નીકળી, જેથી મરજુનું પ્રમાણ ધણું વધી ગયું. પ્રભળનોના મરજુથી મહોસ્લાના મહોસ્લા ખાલી થઇ ગયા. બીજી તરફ સૈન્યને પગાર ચૂકવતા રાજ્યનો ખંભોનો પણ પૂરો થઇ ગયો, જેને અંગે મહેલમાં રાખેલી કળાકૃતિઓ અને અમૂલ્ય વસ્તુઓ સઘળી વેચી નાખીને જે કાંઈ રકમ ઉપજી તે પ્રભળના બચાવ અર્થે ખર્ચી નાખવામાં આવી. એક સમયે ત્રણ લાખ દીનારની કિંમતના લીલમ પાંચ સોમા એક તુર્કીએ ખરીદ કરી લીધા. ૭ લાખ દીનારના અવેરાત દર દાગીનાઓ ફક્ત વીસ હજાર દીનારમાં વેચાણ; આ પ્રકારે ફક્ત એકજ પખવાડીઆમાં ત્રણ કરોડ દીનારની ૪૩૦ વસ્તુઓ તુર્કી લશ્કરને પગાર ચૂકવવા માટે વેચવી પડી હતી. ખબર. ઓનો સંમદ આશરે સિતૌર-અંસી હજારની કિંમતનો, એક મૂર્ખ માથુસે દેવતા નાખવાથી સળગી ગયો. આ બધામા કદી ને પૂરી શકાય એવી નુકશાની ગઇ હોય તો તે મંગલવર લાઇ. ઊંચીની કહી શકાય. જેમા જગતની સઘળી વિદ્યાઓ અને ઉત્તમ પ્રકારના સાહિત્ય અને શાસ્ત્રોના આશરે એક લાખ પુસ્તકોનો ભંડોળ હતો. જેમા નામાંકિત લેખકોના લખેલા હસ્તલિખિત ગ્રંથોનો પણ સમાવેશ થાય છે. અરબી લુગાતની ૩૦ નકલો પણ હતી. મદાન ઇતિહાસવેતોઓએ લખેલા પુસ્તકો પણ સાથે હતા. આ સઘળા તુર્કી લશ્કરને પગાર ચૂકવવા માટે વેચી નાખવા પડ્યા હતા અથવા લૂટાઇ ગયા હતા. નં કે ઇતિહાસકાર લેન-પુલના જણાવ્યા પ્રમાણે હ. ઇમામની ખાનગી લાઇબ્રેરીના પુસ્તકો ખર્ચી જવા પામ્યા હતા. કેટલાક પુસ્તકો બહારગામ પણ મોકલો આપવામાં આવ્યા હતા. બની હાતિમીઓ સાહિત્ય પ્રત્યે કેટલો વાહ ધરાવતા હતા તેનો ઉલ્લેખ કરતા એજ ઇતિહાસવેતા જણાવે છે કે ગમનાક તબાહી થઇ છતા બની હાતિમીઓએ એટલા બધા પુસ્તકો પુનઃ એકઠા કરી લીધા હતા. આ દરમિયાન નાસિરદોલા કેરો ઉપર હુમલો લઇ આવ્યો, જેનો બચાવ તુર્કી સૈન્યે કર્યો હતો. આ સમયે મિસરનો થોડો ભાગ ભાગ લાગવાથી બળી ગયો હતો.

બદ્ર જમાલીના હાથમાં સત્તાના સુત્રો-મિસરમાં પુનઃવ્યવસ્થા અને આબાદી

“આસારે મુહમ્મદી” ના નિર્દેશ મુજબ એ પ્રકારે સંજોગો અંતિમ હદે પહોંચ્યા પછી હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ સુરિયાના હાકિમ બદ્ર જમાલી લશ્કી એક ફરમાન રવાના કરી તેને સત્વર હાજર થવા કહેવામાં આવ્યું. હુકમ મળતા વેંતજ બદ્ર જમાલી હઝરત ઇમામની હુકમરમા આવી પહોંચ્યો. તેનું આગમન ખાનગી રાખવામાં આવ્યું હતું. હ. ઇમામ સાથેની મુલાકાત પછી હઝરત ઇમામે બદ્ર જમાલીની વડા પ્રધાન તરીકે નિમણૂંક કરી. તેણે શામથી પોતાનું અંગરક્ષક લશ્કર બોલાવી મંગાવ્યું. ઇતિહાસકાર એલિયરીના લખવા મુજબ તેણે સૌથી પહેલું કામ ફેરોના તુકી મવનર “ઇલ્ડેગુઝ” ને બંદીવાન બનાવવાનું કર્યું. ગાથી લશ્કરી જોડાણી પર અંકુશ બેઠો અને તુકી રોન્યે બદ્ર જમાલીનો સત્કાર કર્યો. તે પછી તેણે બેવકા તુકી આગેવાનોને મંત્રણાના બહાને પોતા પાસે લેડાવ્યા અને તે દરેકનો વધ કરાવ્યો. પરિસ્થિતિને અનુસરી આ રીતે તેને સખ્ત હાથે કામ લેવું પડ્યું હતું આ રીતે બદ્ર જમાલીએ લશ્કરી દોર પર પોતાનો અંકુશ બેસાડ્યો. તેની આ કામગીરીથી હઝરત ઇમામે “વઝીર-ઉલ-સલ્ત-વલ-કલમ” નો માનવતો લખ્યો તેને અર્પણ કર્યો. આ ઉપરાંત “કાઝીયુલ-કુઝાત” અને “દાઉલ-કુઝાત” ની પદવી પણ તેને અર્પણ કરી. આ રીતે થોડા વખતમાં ફેરોની રાજ્યવ્યવસ્થા ફરી અસલ સ્થિતિ પર આવવા માંડી.

તે બાદ બદ્ર જમાલી રોન્ય સહિત લોઅર મિસર લશ્કી રવાના થયો અને માર્ગમાં જે લૂંટમાર અને અધિર ચાલી રહ્યા હતા તેને ફરી દુર કરી સિંકદ્રિયા પાસે આવી લાગ્યો, ન્યા થોડી વિરુધ્ધતા થઈ; તેનો તેને મુકાબલો કરવો પડ્યો. અંતે એ શહેર પણ હ. ઇમામને શરણે આવ્યું. દિજરી સન ૪૬૭ સુધીમાં ફેરોના મોટા ભાગમાં-લોઅર મિસરમાં શાંતિ ફેલાવા પામી. ત્યારપછી દિજરી સન ૪૬૮ માં બદ્ર જમાલીએ અપર લશ્કી કૂચ કરી અને ત્યાંના સુદાની લશ્કરને વિખેરી નાખવામાં તે ફતેહમંદ નીવડ્યો. આવી રીતે આ ભાગમાં પણ શાંતિની સ્થાપના કરવામાં આવી. અંતે બદ્ર જમાલીના પ્રયત્ન વડે મિસર ફરીથી સંજીન અને વ્યવસ્થિત બન્યું. વળી આ દરમિયાન નીમ નદીમાં જે વર્ષથી પાણીનો પ્રવાહ પણ પુરકળ આવતા દેશમાં સુકાળ થયો. અને પ્રબળ સુખ-મય શ્રવન મુન્નરવા લાગી.

જામએ અઝહર” માં સુધારા વધારા-ગંજવર લાયબ્રેરીની સ્થાપના

મિસરના બચકર ફકાળના સાત વર્ષ પસાર થયા પછી સર્વત્ર સુખ શાંતિ, અને આબાદીના ચિન્હો નજરે પડવા લાગ્યા કે તરતજ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ એક બંધ લાયબ્રેરીની સ્થાપના કરી, બની શાંતિઓના સાહિત્ય પ્રેમનો એક સુંદર દાખલો બેસાડ્યો. આ ગંજવર લાયબ્રેરી તે વખતે જમતમાં હસ્તી ધરાવતી લાયબ્રેરીઓમાં મોટામાં મોટી ધારવામાં આવતી હતી. જેમાં ઇસમાઇલીઓના લખેલા પુસ્તકો મોજુદ હતા; તેના લાભ સર્વ મોકો છુટથી લઈ શકતા હતા, આ લાયબ્રેરીના વ્યવસ્થાપક તરીકે એક વિદ્વાન અબ્દુલ્લાહ આરિફની નિમણૂંક કરવામાં આવી હતી. હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. ની ફેરો ખાતેની લાયબ્રેરીમાં એક લાખ પુસ્તકો હતા. ઉપરાંત “રય”માં પણ માર્કો લિરો પર લાકડી, ચક્રમ તેટલા પુસ્તકોની એક સુંદર લાયબ્રેરી હસ્તી ધરાવતી હતી. “દાર-હિકમત” ની લાયબ્રેરીમાં વીસ લાખ પુસ્તકો હતા. સિરિયાની ત્રિપોલીની લાયબ્રેરીમાં વીસ લાખ પુસ્તકો હતા. જેમાં

જિયાસથી સાઠ દળર તો ફક્ત કરાને ચરીફની તકસીરો હતી. (૧) “દારૂ દિકમત” પાછળ પણ બે લાખ સત્તાવન દકાર દીનારનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હતો.

ઇતિહાસકારોના કથન અનુસાર, બની ફાતિમીઓની કારિગર્યના સમાન “બાબ” અજદરે” પણ આ સમયે સારી પ્રગતી કરી હતી. હજરત હમામ મુસ્તાસિર ખિલાફ અ. એ ફેળવણીની પદ્ધતિમાં અફઝલ સુધારા વધારાઓ દાખલ કર્યાં. પરિણામે કાલેન્જમા શિક્ષણ સંપાદન કરીને સેકેડ વિદ્યાર્થીઓ આઈસવાફી અને મહાન પુરુષ તરીકે બહાર આવવા લાગ્યા. આ મહાન કાલેન્જમાંથી પણ ચારિત્રવાન માણસો બહાર આવ્યા જેની કારકીર્દી ઇસ્લામી ઇતિહાસોના પાના પર સુવર્ણરે નોંધાયેલી છે.

બદ્દ જમાલીની આગમથેતી

ઇતિહાસકાર મેન-પુલના ઉલ્લેખ અનુસાર, દિજરી સન ૪૬૭ માં જેસલમમાં સલજુકી ગવર્નર અતસીએ પ્રવેશ કર્યા પછી તે પાંચ વર્ષ સુધી દર વર્ષે દમિસ્કને ઘેરી લેતો હોવાથી અને આબુબાલુના પ્રદેશના પાકનો નાશ કરતા રહેવાના પરિણામે તેમજ બની ફાતિમીતા આંખ-મીઆમણીના સંબંધે ઉવટે દિજરી સન ૪૭૨ માં દમિસ્ક શહેર તેણે મેળવ્યું. એ સમયે બની ફાતિમી કંમોન્ડર-એન-અફ બદ્દ જમાલી નીલ નદીના ખિણના પ્રદેશો તાબે કરવામાં રોકાયેલો હતો, તેવામાં “અતસીઝ શામની સરહદ ઓળંગી કરાની સરહદ પરના “ગીઝા” અને “અલ-અરીય” સુધી વધી આવ્યો અને તેને અટકાવવા માટે બદ્દ જમાલીએ ફેશિશ કરી, પરંતુ સમ-જૂતી નહિ થતા લડાઈ થઈ જેમાં દુસ્મનોની હાર થઈ. ઇતિહાસમાં જેમ બને છે તે પ્રમાણે મિસરમાં શાંતિની સ્થાપના કરીને ફાતિમી લશ્કર જૂદું થતાજ એકદમ દમિસ્ક પર ઘેરા નાખવામાં આવ્યો, પરંતુ સલજુકી સુલતાન મલેકશાહનો લાઇ વુલય દિજરી સન ૪૭૪ માં આવી પહોંચતા મિસરીઓને પાછા દહી જવું પડ્યું. પાછળથી અબ્બાસી સુલતાન તરફથી વુલયને શામનો વાઇસરોય નિમવામાં આવ્યો હતો.

બદ્દ જમાલીનું અવસાન-તેનો પુત્ર અફઝલ વઝીરપદે

ઑલિયરી જણાવે છે કે દિજરી સન ૪૭૮ માં વુલય સર ક્યું, તે પછી તેનો ભત્રીજો બક્ર્યાફ તેની સામે યુધ્ધમાં જિત્યો, જેની સામે વુલયને ફેટલાક સમય પર્વત લડાઈઓ કરવી પડી હતી; જેમાં ઉવટે બક્ર્યાફના સૈન્યના હાથે દિજરી સન ૪૮૬ માં વુલય માર્યો ગયો. આ તકનો લાભ લઈ બની ફાતિમી સેનાપતિએ દમિસ્ક પર હુમલો કર્યો જ્યાં વાતાવરણ અત્યુકુળ નહિ પડતા બની ફાતિમીઓએ “તાયર” અને “અકકા” પાછા હાથ કર્યા. આ વિજય પછી બદ્દ જમાલીનું દિજરી સન ૪૮૭ માં અવસાન થયું અને તેની જગ્યાએ તેનો પુત્ર અમીર અબુલ કાસિમ અલ-અફઝલ આવ્યો.

બની ફાતિમી વડા વઝીર બદ્દ જમાલીએ બારે કુશળતાપૂર્વક ૨૦ વર્ષ પ્રવંત પ્રધાનપદે બોતવ્યું હતું. મિસર શહેરને બક્ર્યાફના દુસ્મનોના આક્રમણથી બચાવવા કરી શહેરની અગ્નિ દિશાએ “જબલ-અલ-જયુશી” નામનો એક પર્વત હતો તેના ઉપર લોખંડી બાંધકામવાળો એક કિલ્લો પણ તેમણે બાંધ્યો હતો. આ કિલ્લામાં લડાઈના સમયમાં ઉપયોગમાં આવે તે માટે દારૂગોળો તથા હથિયારોનો એક મોટો જથ્થો રાખવામાં આવ્યો હતો.

ગાંધી જીંદગી: બની શકે છે સમગ્ર ભારતના કમાન્ડર-ઇન-ચીફ જેમણે ભિક્ષુ રહેલો હતો.

હાજી-એમ-આ'ઝમ શેખ આબ્દુલ મલિક ખિન અલાશ: જેઓ આઝરમાધ્યમ અને
હસરદાનનાં પદો મિસનરી અને કુશળ રાજનીતિજ્ઞ હતા.

એ ઉપરાંત બદ જમાલીએ જેરા સહેરના મુખ્ય ત્રણ દરવાજા, “બાબ-ઉમ-ખુદૈયા,” “બાબ-ઉન-નરત,” અને “બાબ-ઉલ-પુલુહ” ને પુનાની કારીગીરીથી શોભાવમાન કર્યો. જેની અત્યારે પણ પ્રશંસા કરવામાં આવે છે.

હઠ ઇમામના માતૃશ્રી રાજકારણમાં

ઇતિહાસકાર ઓલિયરી દર્શાવે છે કે હઝરત ઇમામ અહિર અલી અ. ના એક સુદાની મોહરદાર કે જેઓથી હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ના માતૃશ્રી હતા. તેઓ હ. ઇમામના રાજ્યઅમલના આરંભના વર્ષોમાં સખળી દેખરેખ રાખી વહીવટ કરતા હતા.

ઇતિહાસકાર લેન-પુલ દર્શાવે છે કે બની શકે તેવી તવારીખમાં એ સમયે ત્રીજા વખતે રાજકારણમાં એક ખાતુની સર્વોત્તમ વહીવટી કુશળતા જગતે નીકળી હતી. પહેલા એવાજ ખાતુ હઝરત ઇમામ અહીઝ અ. ના ખિસ્તી મહોદ્દાર હતા, બીજા હઝરત ઇમામ હાકિમ અલુ અલી અ. ના બહેન અને ત્રીજા હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ના આ સુદાની માતા જેઓ હ. ઇમામની સગીર વય દરમ્યાન રાજ્યમાં વડપણ ધરાવતા હતા.

હસન બિન સખ્યાહ

હસન બિન સખ્યાહ પણ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ના સમયમાં એક મહાન પીર પુરુષ હતા. એમનો જન્મ દિજરી સન ૪૩૨ માં ઇરાનના “રય” પ્રગણના “કુમ” નામના ગામગ્રામ થયો હતો. જ્યાં તેમના પિતાએ કુશળી આત્મીને વસવાટ કર્યો હતો. તેમનું “પરુ” નામ અલ-હસન બિન અલી બિન મુહમ્મદ બિન બહર બિન અલ-ફુસેન બિન અરસખ્યાહ અલ-ફુમેરી હતું. યમનમાં પૂર્વકાળમાં રાજ્ય કરી ગયેલા “ફુમેરી” વંશના બાદશાહના ખાનદાનના વંશમાંથી તેઓ ઉતરી આવેલા હોવાનું મનાય છે. તેઓને ફક્રમાં “અલ-ફુમેરી” ની સંજ્ઞાથી પણ ઓળખવામાં આવે છે. જે કે તેઓ જોય ખાનદાનીનો ખોટી રીતે જરાય મર્થ લેવા નહોતા અને તેઓ હમેશા કહેતા હતા કે, પોતાની જોય ખાનદાનીને યાદ કરીને કશ્શ લેવા કરતા હ. ઇમામના એક સેવક તરીકે રહેવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું. (૧) તેમની સાત વર્ષની વય હતી ત્યારથી તેઓ વિદ્યાભ્યાસ માટે અત્યંત શોખ ધરાવતા હોવાથી તેઓએ નિશાપૂરના એક મદ્રેસામાં શોખ મોદ્દિકના હાથ નીચે ઇસ્મ શિખવાનું શરૂ કર્યું. વિશ્વવિખ્યાતી મેળવનાર મહાન સૂફી ઉમર ખીયામ અને ખાલ નિઝામુલ-મુલ્ક પણ તેમના સહાધ્યાથી હતા. સતર વર્ષની વય થઈ ત્યાં સુધીમાં તેમણે બહોળું વાંચન કરી ઇબ્નુલ અસીરના જણાવ્યા પ્રમાણે ગણિતશાસ્ત્ર, જૂજોળ વિદ્યા, જ્યોતિશાસ્ત્ર, ફિલમૂરી વગેરેનો અભ્યાસ કરી લીધો હતો. તેઓ રવલાવે મિલનસાર પરંતુ મકકમ, હિંમતવાન, દિલેર અને અદ્ભુત વ્યક્તિત્વ ધરાવનારા ચારિત્રવાન પુરુષ હતા.

હસન બિન સખ્યાહ ઇસમાઇલી ધર્મમાં

હસન બિન સખ્યાહ પ્રથમ તેમના પિતાની માફક ઇસ્માઅલરી ફિરકાના અનુયાયી હતા. પરંતુ બાહોશ ધર્મપ્રચારક હકીમ નાસિર ખુસરૂની તેમના પર અસર થયા પછી તેઓ “રય”

ખાતે અમીર દારાખ નામના એક કાતિબી દાઇના સમાજમત આપ્યા, જેમના સાથે તેમણે વાદ-વિવાદ કર્યો. જેની અસર તો થઇ જતા તેઓ એ વખતે અહરજ રહ્યા. ત્યાર પછી તેઓ બચવાની આશ ન હોય એવી સખ્ત માંદગીમાં પટકાઇ પડ્યા. તેમનું હૃદય સતપંથની શોધખોળ પ્રત્યે ખેંચાયા કરતું હોવાથી, તેઓ સાબ થયા પછી તરતજ છુનજમે સરજા અને મોમિન નામના ઈસમાઇલી દાઇઓ જેઓ ધરાનના લોકપ્રિય આગેવાન અબ્દુલમલિક બિન અતાશના હાથ નીચે દાઇ તરીકેનો અધિકાર મેળવીને ધર્મપ્રચારનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા. આંતે હસન બિન સખ્ખાહે દાઇ મોમિનના હાથ પર બની કાતિબી ધમામની બચાવત કરી. દિજરી સન ૪૬૪ ના રમઝાન માસમાં, ઇબ્ને અતાશ, જેમની પ્રવૃત્તિનો પ્રસાદો મસ્જદાન અને આઝરખાયજાન હોવાથી રમ ખાતે આવ્યા, ત્યારે હસન બિન સખ્ખાહે તેમની મુલાકાત લેતા તેઓએ મુબારકી આપીને હસન બિન સખ્ખાહને ધર્મમાં આગળ વધવા અને હઝરત ધમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ, ના દીદારથી પવિત્ર થવા અને મિસરના પાટનગર કેરો જવાની સલાહ આપી.

હસન બિન સખ્ખાહ મિસરમાં

ઇબ્ને અતાશની સલાહ અનુસાર હસન બિન સખ્ખાહ દિજરી સન ૪૬૭ માં મસ્જદાન ગયા અને ત્યાં ઇબ્ને અતાશના નાયબ તરીકે બે વર્ષ કાર્ય કર્યું. ત્યારબાદ તેઓ આઝરખાયજાન, મયાફારિકીન મોસિલ, રહ્યા, દમિરક સાઇડોન, તાયર અને અકકા માગે થઇ, દરિયાઇ રસ્તે મિસર જવા રવાના થયા અને દિજરી સન ૪૭૧ માં કેરો આવ્યા, જ્યાં દાઇઉદ-દુઆત છુદાઉદે અને અન્ય નામાંકિત વ્યક્તિઓએ તેમનો સંતકાર કર્યો. ઇતિહાસકાર એલિયરી લખે છે કે દિજરી સન ૪૭૧ માં એક ધરાની દાઇ હસન બિન સખ્ખાહે મિસરની મુલાકાત લીધી તેની પૂર્વે નાસિર ખુસરુએ લીધેલી મુલાકાત સાથે એનો નિઠરનો સંબંધ હતો.

હસન બિન સખ્ખાહ મિસરમાં અઢાર માસ રહ્યા હતા. એ દરમ્યાન તેમણે ધર્મની ફિલ-સૂશીનો અબ્યાસ કરી હઝરત ધમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ની કૃપા પ્રાપ્ત કરી હતી. જે કે પ્રોફેસર બાઉનના જણાવ્યા પ્રમાણે તેમને અઢાર માસ પર્યંત હઝરત ધમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ની મુલાકાત થઇ નહોતી. કસોટીનાં તબક્કામાં ખસાર થયા પછી 'મુલાકાત' માટે તેઓ વધુને વધુ આતુર થવાથી હઝરત ધમામે તેમને 'પોતાની' દુઝુરમાં ખોલાવી 'મુલાકાત' નું માન આપી આશિર્વાદો આપ્યા અને 'દાઇ' નો માનવંતો દરજ્જો અપેક્ષા કરી લોકોને ઉપદેશ આપવાનો હુકમ કરાવ્યો.

હસન બિન સખ્ખાહની અડગતા

એ સમયે ધમામતના હકદારની બાબતમાં બે પક્ષો ઊભા થયા હતા; એક પક્ષ હ. ધમામના વડા પુત્ર હઝરત નિઝાર અ. નો હતો, જ્યારે બીજો પક્ષ તેમના નાના હઝરત મુસ્તઅલીની તરફેણ કરી રહ્યો હતો. 'જમેઉત-તવારિખ' ના નિર્દેશ અનુસાર હઝરત ધમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. એ હસન બિન સખ્ખાહને એક મુલાકાત દરમ્યાન આપના વડા પુત્ર હઝરત શાહ નિઝાર અ. પોતાના જાનની હોવાનું જણાવ્યું હતું, જે ઉપરથી હસન બિન સખ્ખાહે કાદિસ્તાનના ફિલાઓમાં પોતાના ધર્મપ્રચારનું કેન્દ્ર રચાવી ત્યાં હઝરત શાહ નિઝાર અ. ની દખલત શરૂ કરી હતી.

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. એ પોતાના ઇવનકાળ દરમ્યાન હઝરત શાહ નિઝાર અ. ને આપના "જનની" અને બની ફાતિમી સક્કતનતના માલિક તરીકે વિધિસર જાહેર કરી અને આપના રાજ્ય વિસ્તારના પ્રાંતિક ગવર્નરને રીતસર આ બાબતની ખબર આપી. બાથી હસન બિન સમ્માહ પોતાની સમગ્ર લાગવમ હઝરત શાહ નિઝાર માટે એકઠી કરવા લાગ્યા. જ્યારે બીજા બાબુ રાજ્યના વડા વઝીર તથા સિપેહસાલાર અદુલ જમાલીએ, મુસ્તેઅલીને પક્ષ લઈ દિલ્લાહ શરૂ કરી દીધી. એક વેળા હસન બિન સમ્માહે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ની ફરમા, વડા વઝીરની હઝરત શાહ નિઝાર અ. ની વિરુદ્ધતા દિલ્લાહ બાબતમાં અરજ કરતા, હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. એ તેમને પોતાની સમ્માહ પર કાયમ રહેવા માટે મન્યવાદ આપી ફરમાવ્યું કે :- "તું હઝરત નિઝાર અ. ની તરફદારીમાં મજબૂત રહેજે."

મિસરથી રવાનગી-આલમુત વસાવ્યું

હસન બિન સમ્માહની દિલ્લાહ પરથી બંદ અને રાજ્યના અન્ય અધિકારીઓના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થતા, હસને બિન સમ્માહને નડતર રૂપ માની, પકડીને દરિયા કિનારે આવેલા "દુમિયાત" ના એક ખંડિયેર કિસ્લામાં ગુપ્ત રીતે રૂદ કર્યો. છતાં હસન બિન સમ્માહ નાહિંમત ન થયા. "મુનાબત" અને બાતમીયાના પરિણામે કિસ્લાની દિવાલો અમત્કારિક રીતે એકાએક તૂટી પડતા, હસન બિન સમ્માહ અન્યબાં વચ્ચે છટકારો પામીને, હઝરત શાહ નિઝાર અ. ની અન્ય મુલકોમાં "દઅવત" કરવાનું યોગ્ય ધારી, મિસર છોડી, વહાણમાં બેસીને દિજરી સન ૪૭૨ ના રજબ માસમાં સિકદ્રિયા નરહ રવાના થયા ત્યાંથી આગળ વધતા સિરિયાના કિનારે તેમનું વહાણ ખરાબે ચડ્યું, જેથી પગ વાટે દક્ષિણ, જમણા અને પુછીસ્તાનના માર્ગે દિજરી સન ૪૭૩ ના ઝીલ્દજ્જ માસની આખરીએ મસ્દકાન પહોંચ્યા. ત્યાર પછી તેમણે યઝદ, કિરમાન, તખિસ્તાન, દમગાન અને ઇરાનના અન્ય રથજોએ જઈ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. અને તેઓશ્રીના વડા પુત્ર નિઝાર અ. ની દઅવત કરી. ઇસમાઇલી ધર્મનો પ્રચાર કર્યો. જેમાં તેમને ધણી સફળતા મળી. ઇરાક અને આઝરબાયજાનની પ્રગતે મોટી સંખ્યામાં ઇસમાઇલી નિઝારી મજદબનું શિક્ષણ આપવામાં તેઓ વિજયી નિવડ્યા. આખરે તેમણે પોતાની કિંમતના પ્રતાપે દિજરી સન ૪૮૩ માં રદ્યાર પરગણામાં આવેલા "આલમુત" (આલુદ આમુત) ના પર્વત પર સત્તા જમાવી "આલમુત" ના પીર તરીકે જાગવિખ્યાત થયા.

દાઇએ આઝમ અબદુલ મલિક બિન અતા-શ

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. એ રાજકારણમાં અને પ્રજાની સુખસલામતીના માટે અનેક સુધારાવધારાઓ કર્યા ઉપરાંત ધર્મના પ્રચાર કરવાની બાબતમાં પણ ધણી સુંદર વ્યવસ્થાઓ કરી હતી. મિસર એ "દઅવત" ધર્મપ્રચારનું મુખ્ય મથક હતું, અને ત્યાં ધણી આગેવાન વિદ્વાન દાઇઓ બિરાજતા હતા. ઉપરાંત ઇરાકમાં અને ગેર-ઇરાકમાં રાજ્યના અનેક ભાગોમાં ખાનએ દઅવત રચાવી ઇસમાઇલી દાઇઓ મારફતે ધર્મનો સારી રીતે ફેલાવો કરી અને સામાન્ય પ્રજા પણ ઇસમાઇલી મજદબની પાવન થઈ શકે તેટલા માટે દરેક પ્રકારની ફાસિશો કરવામાં આવી, મિસર પછી અગત્યનું મથક ઇરાન થવાનું હોવાથી, ઇરાનના જુદા જુદા પરગણામાંના સગભગ દરેક રથજો દાઇઓ ફેલાવેલા હતા. હઝીમ ન.શિર ખુસરૂ ખુરાસાન પરગણાના વડા દાઇ હતા, જ્યારે ઇરાનના લોકપ્રિય વિદ્વાન અને નિષ્ણા અબ્બાસી "દાઇએ આઝમ," દાઇ

અબ્દુલ મલિક ખિન અત્તાશ ઇસ્ફહાન અને આઝરબાયજાન પરમણાઓ અથવા ઇરાકે અજમ માટે પ્રમારની સઘળી કાર્યવાહી માટે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. તરફથી વડા દાઇ તરીકે નિયુક્ત થયેલા હતા. તેઓ હરહમેશા દઅવતને લગતા સમાચાર હ. ઇમામની ફુઝુરપુરપુરમાં મોકલાવતા હતા. ઇરાનમાં તે સમયે સલજુકી વંશના તેમજ અન્ય વંશના રાજાઓ રાજ્ય કરતા હોવાથી, રાજકીય દ્રષ્ટિએ બની શકે તેવી અસહીષ્ણુઓની સત્તા તેમના પર હતી નહિ, છતાં સાધારણ રીતે, એક સહેરી કે પ્રવાસી તરીકે ઇસમાઇલી દાઇઓ તથા નકીઓ જુદા જુદા લોકોના સમૂહમાં બળી જઇ ધર્મચર્ચા કરતા હતા. એમના પ્રભાવથી લોકોનું મન તેમના પ્રત્યે ખેચાતુ હતું. જેઓ વિશ્વાસ લાવતા હતા, તેઓને તે પછી ધર્મરથાનમાં લાવવામાં આવતા હતા અને ત્યાં તેઓને ઇસમાઇલી ધર્મની ફિસ્મીનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવતો હતો. આ જોડું જ્ઞાન ધરાવતા નિષ્ણાત ઇસમાઇલી દાઇઓની પરહેઝગારી નિખાલસતા, વશદારી, એકનિષ્ઠા ભક્તિભાવ અને કાર્યક્ષતાની પ્રેરણા આપતી જેવા મહાન ઇતિહાસકારો, પણ પ્રશંસા કર્યા વગર રહી શક્યા નથી.

મશહુર કિલ્લા ઇસમાઇલીઓના કબજામાં

શીખ અબ્દુલમલિક અત્તાશ કેવળ દાઇઓના જ વડા હતા એટલું જ નહિ બલકે રાજકાર-ખમાં પણ પાવરમાં હતા, તેને આંગ્રે ઇસમાઇલી રાજપાગ અસર પણ તેમના દાષ્ટિ દાખલ થઇ. ઇસ્ફહાનમાં આવેલો "દીઝકુદ" નામનો કિલ્લો મલેકશાહે ખંધારી ભેને સ્વર્ગ સમાન બનાવ્યો હતો અને એ કિલ્લામાં બાદશાહી ખગતનો તથા લગાવક સરસામાનનો મોટો જથ્થો રહેતો હતો. આ કિલ્લો અબ્દુલમલિક અત્તાશ સર કર્યો. "હસ્તેમોર" નામના રથાનમાં તેઓએ એક ઇસમાઇલી "ખાનએ દઅવત" રથાનું; જ્યાં સતત મહેનતના પરિણામે તેમના દાષ્ટિ ૩૦,૦૦૦ લોકો મઝહબમાં પણ દાખલ થયા.

દિજરી સનની પાંચમી સદીની શરઆતમાં ઇરાનમાં ઇસમાઇલી બળ વૃદ્ધિ પામ્યું હતું, તે અરસામાં અબ્દુલમલિક અત્તાશ "સીરિયા" ના મશહુર કિલ્લાઓ "કાદમોરા અને "ખાનખાસ" વગેરે કબજે કર્યા. એ ઉપરાંત જાનમાં "શાહદીઝ" કે "દીઝકુદ" નામના કિલ્લાની પેઠે શેરકુદ, તાલીસ, ખુરખુર, કામન, ખાલમનના, ફુલાતુન્નાઝર નામના ઇરાની દરમાં આવેલા પુષ્કળ મશહુર કિલ્લાઓ પોતાની સત્તા તળે આણ્યા, એ સમયે ફરીથી ઇસમાઇલીઓના બળમાં વધારો થયો. અબ્દુલમલિક અત્તાશના પ્રયાસથી ઇરાનમાં અખીર ઉમરાવો ઇસમાઇલી થયા એટલું જ નહિ પણ સલજુકી રાજાના શાહઝાદાઓના દિલ પર પણ ઇસમાઇલી મઝહબની અસર થવા પામી હતી એમ ઇતિહાસકારો જણાવે છે.

આ "દીઝકુદ" નો કિલ્લો એકવાર હાથમાંથી ખોલવા પછી પાછો મેળવવા મલેકશાહ બારે પ્રયત્નો કરી પણી લગાઇઓ લગ્યો. અંતે લગાઇમાં અબ્દુલમલિક અત્તાશ કેદ થઇ જવાથી તેમને મલેકશાહે હાંસીની સજા કરી. તેમની પાછળ તેમના પુત્ર અહેમદ અત્તાશ આવ્યા. "દીઝકુદ" નો કિલ્લો ઇસમાઇલીઓના હાથમાંથી જતો રહ્યો, પરંતુ ઇસમાઇલી મઝહબની અસરમાં તેથી કંઈ પણ ઘટાડો થવા પામ્યો નહિ.

મહાન તત્વજ્ઞ કવિ ઉમર ખૈયામ

તત્વજ્ઞાની ઉમર ખૈયામ પણ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાહ અ. ના સમયના એક મહાન ઇસમાઇલી ફિલસફ અને કવિ હતા. તેઓ નિશાપુરના વતની હતા અને તેનો જન્મ દિજરી

સન ૪૦૮માં નિશાપૂરની નજદીક આવેલા એક ગામડામાં થયો હતો એમનું પુરું નામ ગ્યાસુદ્દીન અબુલકાસિમ ઉમર હતું. (૧) અસ-કિશ્તી કૃત "તારીખુલ-ફકમા" અને નિઝામીએ અરઝી સમર. કંદી કૃત "અહાર મકાલા" માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે તેમના પિતાશીનું નામ હખાદિમ હતું. તેમનું કાવ્યનામ "ખીયામ" છે, તેના સાંખ્યમાં કહેવામાં આવે છે કે, તેમના પિતા અને દાદા તંબુ બનાવવાનું કાર્ય કરતા હતા. અરબી ભાષામાં તંબુને "ખયમાદ" કહેવામાં આવે છે. અને ખય. માદ-તંબુઓને બનાવનારને "ખીયામ" કહેવામાં આવે છે, ખીયામે પોતાના વડીલોના ધંધા ઉપરથી પોતાનું કાવ્યનામ "ખીયામ" રાખેલું હોવાનું મનાય છે. તેઓએ એક સ્થળે પોતાની "રખાઇ" માં "ખીયામ કે ખયમદાએ દિકમત ચી ફુજત અર્થાત ખીયામ દિકમતના તંબુઓ બનાવે છે કિંવા તત્વચાનના રહબો ગૂંથે છે." "ખીયામ" કાવ્યનામ આ ફિલસૂફીને અનુસરીને તેમણે રાખ્યું હોય એ વધુ સંભવિત લાગે છે.

ઉમર ખીયામના વંશ તથા મુદજબન વિષે સામાન્ય રીતે ખણી ઓછી માહિતી મળે છે, તો પણ ચારિત્રકાર હેલતચાહ તથા "આતિશકહ" ના કર્તાના જણાવ્યા પ્રમાણે શાહકુર બિન મુદમ્મદ નિશાપૂરે "અશદરી" ખીયામના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા હતા. આ શાહકુર ઝહીરુદ્દીન શારવાખીનો શિષ્ય હતો અને સુલતાન મુદમ્મદ તમચના શાસનકાળમાં "મન્સુએ ઇન્શા" લેખ વિભાગ તેના હસ્તક હોય તે સાદિત્ય ખાતાનો પ્રમુખ હતો.

પુરાણાન પરગણામાં નિશાપૂર એક પુરાણું અને વિખ્યાત નગર હતું અને એ સમયે વિદ્યા અને સાહિત્યનું મુખ્ય કેન્દ્ર પણ હતું. ખાળ મૌલિક એ સમયના એક મદાન વિદ્વાન પ્રોફેસર હતા તેમની જાણીતી મદ્રેસામાં ઉમર ખીયામે સિખાંતશાસ્ત્ર, તર્કશાસ્ત્ર, ફિલસૂફી, મતિદાસ, વિદ્યાન, ખગોળ, વગેરેનું ઉચ્ચ શિક્ષણ સંપાદન કર્યું હતું.

ત્યારબાદ તેઓ દુનિયાના રણક્ષેત્રમાં બહાર આવ્યા. પરંતુ તેમને જગતજંગલો અને દુન્યવી પ્રવૃત્તિઓ તરફ અભાવ થઈ જતા તેઓ નિવૃત્ત રહેવાનો ઇરાદો કરી, પોતાનો સમજો વખત એકાંતમાં રહી, સાદિત્ય અને અખ્યાસની રોકાણમાં ગાળતા હતા. તેમણે ઘણા પુસ્તકો લખ્યા છે. સંઘમાં અધિકતર વિખ્યાત અંગની રખાઇઓ છે.

ખીયામના ધર્મ વિચારો અને ફિલસૂફી

ઉમર ખીયામ માર્મિક વિચારો વિષે અવગોંઠન કરતા રપ૫૬ જણાઇ આવે છે કે તેઓ હજરત ઇમામ મુરતનસિર બિહાર અ. ના ગૌરવભર્યા યુગમાં "હુજ્જતે પુરાણાન" તરીકે વિખ્યાત થયેલા મદાન દાઇ હકીમ નાસિર ખુસરૂની ગૈરી અને સહવાસમાં આવીને મુઝહબ અંગિકાર કરી, ઇસમાઇલી રંગે રંગાયેલા હતા. તેઓએ હજરત ઇમામની પ્રશંસામાં એક કાવ્યમાં લખ્યું છે :-

"મારા અંતરાતમાં (મોલાના) મુરતનસિર બિહાર અ. ના દિહર રૂપી જન્નતતુ' ચિત્ર આતમાને પવિત્ર કરનાર છે "

૧ મહીબાન શિબ્લી તે ખીયામની પોતાના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ "શીર્ક અન્નમ" માં તેમનું નામ "અમર" દર્શાવ્યું છે, પરંતુ તારીખુલ ફકમા અહાર મકાલાં તથા ઇન્સાફકેપિદિયા ખિદાનીયા અને એ સિવાયના સર્વ ગ્રંથોમાં "ઉમર" જ લખ્યું છે.

(મોલાના) મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. ની કૃપાની ઉમેદ સિવાય મને અન્ય કોઈપણ વસીલાની જરૂર નથી, મારો વસીલો મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. ની આત છે.”

“જ્ઞાનચક્ર” નામના સાપ્તહોપિડીયાના ચોથા વોલ્યુમમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ઉમર ખૈયામ ઇસમાઇલી ધર્મ પાળતા હતા. તેઓએ મિસરમાં મહાન ક્ષતિથી ખલીફ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. ની પ્રશંસામાં એક કસીદો લખ્યો છે, તેના મહત્તા (અંતિમ કાવ્યચરણ)માં નાસિર ખુસરૂ નામના દાઇના હસ્તે ઇસમાઇલી ધર્મ સ્વીકાર્યાનું જણાવ્યું છે. તેમના મનની વલણ શામન તત્વજ્ઞાન તરફ વધારે હતી. બની ક્ષતિથીઓની મિસર ખાતેની મહાન “દારૂલ હિકમત” માં પેટ્રો, એરિસ્ટોટલ અને પિથાગોરસના રચેલા ફિલસૂફીના પુસ્તકો જે અભ્યાસક્રમમાં લખાવ કરવામાં આવેલા હતા, તેનું જ્ઞાન ઉમર ખૈયામે હ. ઇમામની મુલાકાત પછી મેળવ્યું હતું. તેમને “ખાનખે દુબ્બુલુલ હકીક” નો માનવંતો ખિતાબ પણ મળ્યો હતો.

ઉમર ખૈયામ પોતાના સમયના એક મહાન પુરુષ હતા અને તેમની પ્રતિષ્ઠા અને મોખા પણ આજે દરજ્જાને હો. અનેક વિદ્વાનો તેમની મિત્રતામાં પોતાનું મૌરવ સમજતા હતા. અમીરોના હુકમોમાં પણ તેમનું વિશિષ્ટ સ્થાન હતું. “ચહાર મકાલા” ના કર્તા નિઝામીએ અરઝી સમરકંદી જેઓ ખૈયામના સમકાલીન વિદ્વાન હતા, તેઓ તેમને હંમેશા “ખાનખે દુબ્બુલુલ હકીક” ના લક્ષણથી સંબોધતા હતા. ફિલસૂફીના જીવન ચરિત્રનું પુસ્તક “તારીખુલ હકીમા” ના કર્તા અબ્દુલ રિફતીએ ખૈયામને યુનાની ફિલસૂફીના નિષ્ણાત તરીકે જણાવ્યા છે જ્યારે “નુઝદતુલ-અરવાહ” ના કર્તા શાહરઝુરીએ ઉમર ખૈયામ વિષે અલ-કિફતી કરતા વધુ સારા પ્રમાણમાં વર્ણન કર્યું છે. તેણે ઉમર ખૈયામને મહાન ઇસમાઇલી ફિલસૂફ હકીમ “અબુ અલી સીના” ના શિષ્ય હોવાનું જણાવ્યું છે. તકુપરાંત તે જણાવે છે, કે તેમની વાદ્યકૃતિ એટલી સરસ હતી કે તેઓ ઇસ્ફહાન ખાતે કોઈપણ પુસ્તક સાત વખત વાંચ્યા બાદ નિઃશ્વાસ આવીને એ પુસ્તક શ્રવે શ્રવે લખી શકતા હતા.

ફિલસૂફી અને તત્વજ્ઞાનથી તેમજ “ઇસ્કે દરઝા” થી જલાલત બરેલી રજાઇઓ ઉમર ખૈયામે રચી અને પોતાની અનુપમ અને અનોખી શૈલીથી તેને સચ્ચુમારી છે. પરંતુ કેટલાકે તેનું અર્થ આંતરિક રહસ્ય ન સમજતા હોવાથી માયુક, સુરાલી, શાકી, જામ ઇત્યાદી રૂપક ભાષિક શબ્દોને ‘ઇસ્કે મિન્નઝી’ ની કાવનામાં લઇને તેનો ચેરઉપયોગ કરે છે. જો કે ખૈયામનું નામ પુરોષના ઓરિએન્ટલ સાહિત્યકારો દ્વારાજ અતિશય મશહૂર થયું છે. તેમની રજાઇઓ પશ્ચિમના સુધરેલા દેશોમાં પણ બારે રસ સહિત વાંચવામાં આવે છે. કેટલેક ઠેકાણે તે “ખૈયામ કલમો” પણ સ્થાપવામાં આવેલી છે. તેમજ અન્ય સંસ્થાઓ સાથે પણ ખૈયામનું નામ જોડાયેલું જોવામાં આવે છે.

તેમની વફાત વિષે શાહરઝુરી કૃત “નુઝદતુલ-અર્વાહ” તેમજ “ફિરદોસુલ-તવારિખ” માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે તેઓ ઇસમાઇલી ફિલસૂફ હકીમ અબુ અલી સીનાનું પુસ્તક “શિફા” જેનું તેઓ અવારનવાર અવલોકન કરતા હતા, તેમાંનું વહેલત-એકત્વ અને હઝરત-અફુલનું પ્રકરણ તેમને દૈનિક ચોંટી રહ્યું હોવાથી વારંવાર વાંચન કરી રહ્યા હતા. આ પુસ્તકના બે પાના બાકી રહી ગયા હતા, જેની વચ્ચે પોતાની દાંત કોતરવાની સળી મૂકી પોતાના મહેલુબની બંદગીમાં મશગુલ

થઈ, છેલ્લી વસિયત કરી સિજદામાં ગયા અને ખુદાની પ્રશંસા કરતા કરતા એમની ૩૬ પરવાઝ કરી ગઈ. તેમના અંતિમ ઉદ્ગારો આ પ્રમાણે હતા :— “હે ખુદા ! ખચીત મેં મારી શક્તિના પ્રમાણમાં તને ઓળખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, મારે અને હમા કરજો, કારણ કે જેટલું હું તારા વિશેનું જ્ઞાન ધરાવું છું તે તારી પાસે પહોંચવાનું (શકત) મારું સાધન છે.”

ઉમર ખૈયામનું અવસાન દિન સન ૫૧૭ માં નિશાપૂર ખાતે થયું હતું. એ સમયે ઇમા-મતની મસનદ ઉપર હઝરત ઇમામ શાહ દાદી અ. બિરાજતા હતા. જેમનું મયક આલમુતના કિલ્લામાં હતું. જ્યાં બની શકે તે રાજ્ય વીર હસન બિન સખ્યાહે પુનઃ સ્થાપ્યું હતું.

પીર સૈયદ નુરદીન (રહે.)

મહાન વીરનર હસન બિન સખ્યાહના વૃત્તાંતમાં પ્રથમ આપણે જાણી શક્યા છીએ કે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. ના સમયમાં ઇમામતના હકદારની ખાળતમાં બે પક્ષો ઊભા થયા હતા. એટલુંજ નહિ પરંતુ દુશ્મનો હઝરત મૈલાના શાહ નિઝાર અ. ની સખત વિરુદ્ધતા કરી રહ્યા હતા. આ સંજોગો વચ્ચે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. એ સૈયદ નુરદીન ઉર્ફે પીર સતયુર નૂર (રહે.) ને હઝરત મૈલાના નિઝાર અ. ના પક્ષધર તરીકે અને હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. અને “ઇમામત” ની ગાદીના વારસ હઝરત શાહ નિઝાર અ. ની દઅવત કરવા અર્થે દિનરી સન ૪૬૨ માં હિંદુસ્તાન બહી મોકલ્યા હતા. હઝરત સૈયદ નુરદીન (રહે.) હઝરત ઇમામ જહર સાદિક અ. ની ઔશાદમાંથી ઉતરી આવેલા બની શકે તે ખાનદાનના નંખારા હતા. તેઓ હિંદુસ્તાનમાં આવનારા પહેલા ઇસમાઇલી નિઝારી હાઇ હતા.

હઝરત સૈયદ નુરદીન (રહે.) હિંદુસ્તાનમાં પધાર્યા પછી તેઓએ તરતજ અહિંની ધાર્મિક માન્યતાઓ અને રહેણીકરણોના ખારીકાથી અભ્યાસ કરી, વેદ, પુરાણ, ગીતા અને સ્મૃતિઓના અહેવાલ જાણી, એ યુગના તત્વની નવીન સ્વરૂપે વ્યાખ્યા કરી, અધ્યાત્મોના અંતઃકરણોપર અસર કરે એવા, દિદાયતથી બરપુર “જ્ઞાનો” કિંવા ઓષધીઓ રચીને “ઇમામે ઝમાન” ની તેમણે દઅવત શરૂ કરી દીધી.

સૈયદ નુરદીન શાહ ઉર્ફે પીર સતયુર નૂર યુજરાતમાં ફરતા ફરતા એક દિવસે પાટણ પધાર્યા જ્યાં એક મંદિરનો પૂજારી પ્રેમથી પૂજા કરી રહ્યો હતો. તેમના પર તેમણે પ્રથમ દઅવતનો અખતરો અજમાવ્યો અને આત્મજ્ઞાનના બળે સૈયદ નુરદીને કેટલાક ચમત્કાર દેખાડ્યા. એ ચમત્કારો જોઇ પૂજારી રાજ સિધરાજ પાસે દોડતો ગયો અને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી; પરિણામે સિધરાજ પોતાના અબધુત રૂપિ કાનીપા યોગી અને દરબારીઓ સાથે મંદિરમાં આવી પહોંચ્યો. અહિં કાનીપા યોગીએ સૈયદ નુરદીન સામે શરત રાખી જે તેઓએ સ્વીકારીને મંદિરની એક મોટી મૂર્તિને હુકમ કરતા પાસેના તળાવમાંથી તે એક ઝામળમાં પાણી ભરી લાવી. કાનીપા યોગી આ કરામત જોઇને રતબ્ધ થઇ ગયો. સૈયદ નુરદીનનો આ ચમત્કાર જોઇ કાની, કણ્ણી, આઠણ, વિગેરે અઢારે જાતિના લોકો “ઇસમાઇલી” થઇ હઝરત નિઝાર અ. ની દઅવત કબૂલ કરી અને રાજને પણ તેમાં વિશ્વાસ આવ્યો.

નવસારી જિલ્લામાં મારાનગરી નામના ગામમાં સરચંદ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની પાલણુદ નામની કન્યા હતી. તે અનુમાન્યો પર મેળવવા જત પાળવી હતી. સૈયદ નુરદીનની અદભૂતતા જોઇ કુંવરીએ તેમની સાથે ‘મદીઆ લખ્મ’ કર્યા.

પીર નુરદીન રહે. ના પ્રથમવારના આગમન સંગથી જેટલોક મનબેદ જોવામાં આવે છે, પરંતુ ઇતિહાસિક સાબિતિઓ પરથી સિધ્ધ થાય છે કે તેઓથી ગુજરાતમાં પધાર્યા તે સમયે સિધ્ધરાજની જયસિંહનો રાજઅમલ હતો. "તારીખે જોરે ઓલિયા" નામના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે "સૈયદ નુરમદમદ (નૂર સતગુર) મસદૂર સૈયદ સાદાત કે જેઓનો રાજો નવસારીમાં છે, તેઓ સિધ્ધરાજના સમયમાં હિંદુસ્તાનના પ્રસિધ્ધ શહેર પાટણમાં પધાર્યા હતા અને સિધ્ધરાજને પોતાના પવિત્ર મંદિરમાંથી મુશરફ કર્યા હતા. પીર બધી જુઝીવાળા અને કરામત ધરાવનારા હતા."

"ધિ પ્રિયોંગ ઓફ ઇસ્લામ" નામના પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે પીર સતગુર હિંદુસ્તાનમાં પધાર્યા તે વખતે રજૂપૂત રાજા સિધ્ધરાજ જયસિંહ રાજ કરતો હતો.

સૈયદ નુરદીન ઉર્ફે સતગુરનરની વફાત દ્વાના પરિણામે થઈ હતી. એના કારણરૂપ "ચાંચ" હતો. એમની વફાત દિગરી સન ૪૮૭ માં નવસારી મુકામે થઈ હતી. એમના હાથે હિંદુસ્તાનમાં અનેક લોકો "ઇસમાઇલી" બની "ઇમામ" ને ઓળખી સતપંથ ધર્મનો માર્ગ લીધો હતો. હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિસ્લાહ અ.ની વફાત પછી એજ વર્ષમાં થઈ હતી. સૈયદ નુરદીન સાદનો રાજો નવસારી ખાતે છે.

પીર સતગુર નૂરને, સૈયદ નુરદીન રહે. પીર નૂર સતગુર, સૈયદ સાદાત અને સૈયદ નુરમદમદ વગેરે નામોથી પણ હિંદુસ્તાનની પ્રજા ઓળખે છે. એમના રચેલા શાસ્ત્રોમાં "પીર સતગુર નૂરના પૂતળા," "પરિશદ વરને પૂજો" ઉપરાંત બીજા સેંકડો શાનો કિંવા બોધકાવ્યો રચેલા છે, જેમાં "આત્મ-અભ્યાસ" અર્થાત રહાની જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની દિદાયત આપેલી છે.

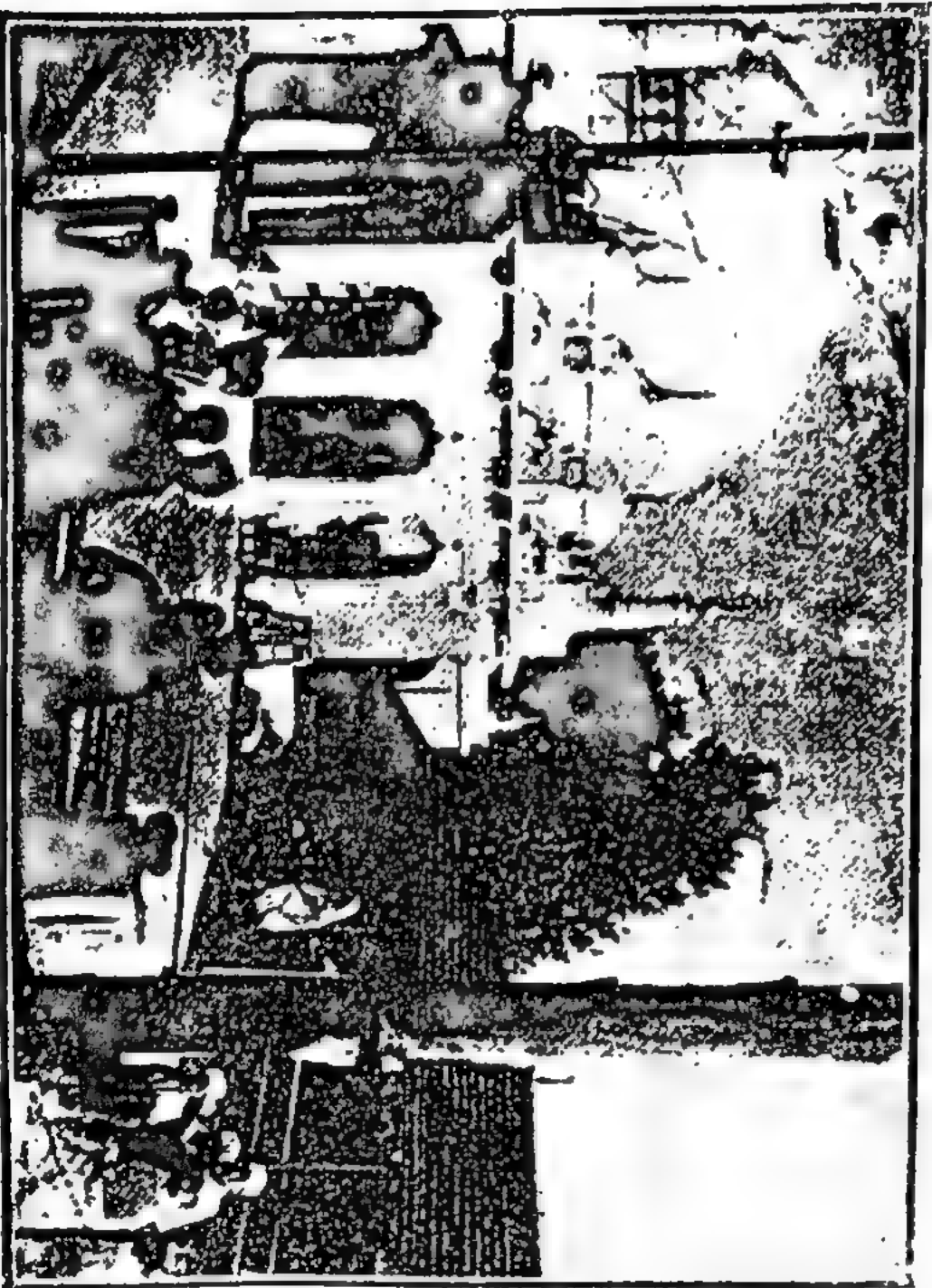
યમનમાં મુસ્તેઅલીની દઅવત-હુરેતુલ મલેકા

યમન, સિંધ અને હિંદ ખાતે હુરેતુલ મલેકા બની જ્ઞાતિમાં દઅવતનું કાર્ય કરતા હતા. એ આનુનું નામ "સૈયદ" અને લક્ષ્ય "મલકા" હતું. તેઓ અરસુલેહી ખાનદાનમાંથી હતા. એમના ખાનદાનના લોકોએ પોતાના પ્રાણના ભોગે ઇમામે ઝમાનની સેવા બજાવી હતી. હુરે મલેકાને દઅવતના કાર્યમાં તેમના પતિ, મલેક મુકર્રમ અને પુત્ર અલ-મુકર્રમ-ઉલ-અસગર ત્રણેય આપતા હતા.

મલિક મુકર્રમ દિગરી સન ૪૪૭ માં, ગકવાની, બીમારીથી અવસાન પામ્યા. તે પછી તેમની ઉત્તરાર્ધિકારી નરીકે રાજ્યની લગામ તેમના પુત્રના હાથમાં રહી, જ્યારે દઅવતનું કાર્ય હુરેતુલ મલેકા કરતા રહ્યા. જેટલોક સમય પછી હુરે-મલેકાના પુત્ર ગુજરી જવાયા તેઓ એકલા રહી ગયા. એ સમયથી રાજ્ય અને ધર્મ બન્ને વિષયમાં તેઓ કામ કરતા રહ્યા હતા. તેમની વય ૯૨ વર્ષની થઈ, એ સમયમાં ઇમામતના એ પક્ષ થતા હુરે મલેકાએ હઝરતે મુસ્તેઅલીને પક્ષ લીધો અને તેઓ એ પક્ષના મોટા પ્રચારક રહ્યા. હિંદમાંના બેદાગઓની દરેતી યમનના દાઇ. ઓની તબક્કીમનું પરિણામ છે. હિંદ ખાતે હઝરત મુસ્તેઅલી પક્ષના અમદુલ્લાહ અને અહેમદ નામના બે દાઇઓ પ્રથમ મોકલવામાં આવ્યા હતા. આ બન્ને દાઇઓ ખંભાતમાં આવી ઉતર્યા હતા.

દુર્ગાતુલ આઝમ હસને બિન રાખ્યાહુ : એક મહાન ઇસમાઇલી મિશનરી અને રાજનીતિજ, જેમણે દિલ્હી સન ૧૮૩માં મરાઠાના ગદ્યાર પ્રાંતમાં આવેલા "આલમુલ" માં ઇસમાઇલી સત્તનનની પૂનઃ સ્થાપના કરી હતી.

ગુજરાતના નવજન અને સ્ત્રીઓની સંગઠનની દરમિયાન કે.એ.સ. પેટા, દિલ્હી આગળ
 પહેલાં, ઇસમ્મતની નિર્માણ પ્રકારની હતી...

પીર માહમુદશાહ

પીર માહમુદશાહ સબ્જવારીને જન્મ દિ. સ. ૪૪૩ ના સાબાન માસની ૧૨ મી તારીખને શુક્રવારના થયો હતો. તેઓશ્રી ધણા સ્વરૂપવાન, દિલેર, ચરા સાથે ઇસ્મા પશુ પાવરમા હતા. તેઓશ્રીને તેમના સૌદય માટે 'યુસેફે સાની' તરીકે લોકો સંબોધતા હતા.

હ. શાહ નિઝાર સામે હ. મુસ્તેઅલીએ જ્યારે ઇમામતનો દાવો કર્યો હતો તે સમયે પીર માહમુદશાહ પોતાના ચાર પુત્રો : ઇબ્રાહીમ, જાફર, હમીદ અને અબુલ હસન સાથે હિંદુસ્તાન આવ્યા હતા. અહિં પંજાબમાં આપનું મથક હતું જ્યાંથી આપે દાઅવતકાઈ કરી ધણાઓને ઇસમાઇલી બનાવ્યા હતા. પીરના પાંચમા પુત્ર જેઓ પીર મોદિબદીન (૨૬) હતા તેઓ સબ્જવારમાં હતા. આ સમયે ગીઝનીથી સુલતાન મસહુદ બિન ઇબ્રાહીમે પંજાબ ઉપર હુમલો કરી પંજાબ સર કબ્જું હતું અને સુલતાન વતી તેને સુબો તક્તશીન લાહોર ખાતે રહી રાજ્ય કારાબાર કરતો હતો.

દિ. સ. ૪૬૨ માં સુલતાન મસહુદ બિન ઇબ્રાહીમ અવસાન પામતા તેનો પુત્ર અરસલાન ગાદીએ આવ્યો જેના પર પુરાસાનનો સુલતાન ચડાઈ લાવતા તે નાસી જઈયો. કેટલાક સમય બાદ અરસલાન લસકર એકઠું કરી લાહોર પર તુડી પડ્યો. લડાઈ થઈ પીર માહમુદશાહ પહેલેથીજ ચરા અને યુધ્ધકળામાં પ્રવીણ હતા. આપ પશુ લડાઈમાં જોડાયા અને બહાદુરીથી લડ્યા પરંતુ અંતે આપની યુધ્ધ દરમિયાનજ વશત ગઈ. આ પછી આપના ચાર પુત્રોએ વીરતાથી લડાઈ કરી; શત્રુઓ કિસ્સામાં ભરાયા પણ તેઓ કિસ્સાનો દરવાજો તોડી અંદર દાખલ થઈ ગયા. બિષ્ણુ યુધ્ધ થયું જેમાં પીરના ચાર પુત્રોની વશત થઈ. તેઓની મળતે એ કિસ્સામાં આવેલી છે. પીર માહમુદશાહનો રોઝો લાહોરના અનારકલી વિસ્તારમાં આવેલો છે.

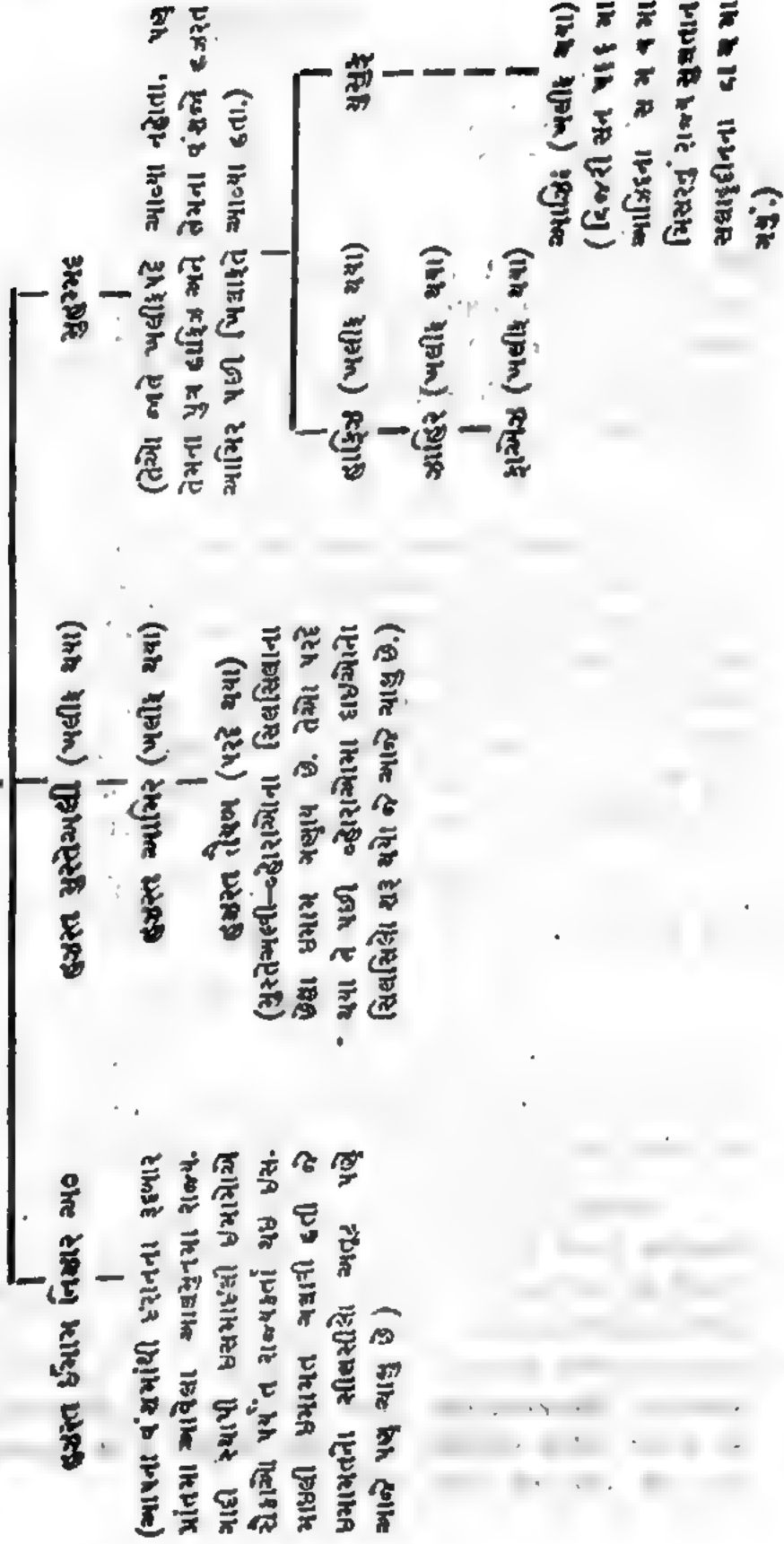
પીર માહમુદશાહને દાઅવતકાઈ એટલું તો પ્રિય હતું કે તેઓશ્રી લડાઈમાંથી પાછા ફરતા ત્યારે માર્ગમાં પશુ દાઅવતકાઈ કામ કરતા રહેતા.

જેમો સિદ્ધર્થો

હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. એ ૬૦ વર્ષ પર્યંત રાજ્ય ભોગવું હતું. આપની કારતિ અજોડ છે. સંજોગો વચ્ચે દુસ્મનો જોડે લડાઈમાં હ. ઇમામ જાતે ઊતરતા હતા અને મોખરે પણ રહેતા હતા. તેનો પૂરાવો સિકંદિયાની લડાઈ પરથી મળી રહે છે.

ઇતિહાસકાર લેન-પુલના કથન અનુસાર ૬૧ વર્ષ રાજગાદીએ રહી દિલ્લી સન ૪૮૭ માં ઝિલહજ્જ માસની ૧૮મીએ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. એ જેમો સિદ્ધર્થો. એ સમયે આપની વય ૬૭ વર્ષની હતી. "તારીખુલખરલામ" ના કર્તાના આલેખન મુજબ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. નો રાજ્યઅમલ ૬૦ વર્ષ ને ચાર મહિના રહ્યો હતો, જ્યારે આપનું આયુષ્ય ૬૭ વર્ષનું થયું હતું. આપની દૈહિક વિદાય પછી હઝરત શાહ નિઝાર અ. ઇમામની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. ના હઝરત શાહ નિઝાર અ; હઝરત અહેમદ મુસ્તેઅલી, અબુફાહ, મોહસિન, હસન, મુહમ્મદ અને ઇસમાઇલ નામના સાત પુત્રો અને ત્રણ પુત્રીઓ હતી.

હઝરત ઈમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ.

HAZRAT MOWLANA IMAM NIZAR

(A. H. 487-490)

.....

(૧૬)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ નિઝાર અ.

(હિજરી સન ૪૮૭-૪૯૦)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ નિઝાર અ. નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૪૮૭ ના રબીઉલ-અવ્વલ મહિનાની તા. ૧૦ મી ના 'કેરો' શહેરમાં થયો હતો. આપનું 'પૂરું' નામ હઝરત સમદ મુસ્તફા અલ-નિઝાર એમ્મિલ્લાહ અ. હિ.

ઇતિહાસકારોના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. એ આપના જીવન કાળ દરમ્યાન હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ને જાનની નિમી અને તાબા હેઠળના સઘળા પ્રાંતોના ગવર્નરોને અને પ્રાંતિક એજન્ટોને વિધિસર જાહેરાત કરી જણાવેલી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ના ખીલ પછી જ બાકીઓ હતા. આપના પિતાશ્રીની દૈહિક વિદાય બાદ હિજરી સન ૪૮૭ માં આપ 'ઇમામત'ની મસનદ પર બિરાજમાન થયા. આ સમયે તેઓશ્રીની વય ૫૦ વર્ષની હતી. તે સમયના રાજ્યનો વડો વઝીર હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ની વિરૂદ્ધ હોવાથી, તેમજ સઘળો સરકારી વરિવટ અને રાજ્યની સમામ લેના હાથમાં હોવાથી, તેણે હઝરત મુસ્તેઅલીની તરફથી કરી, આથી "રાજકીય ખિલાફત" આપના નાના ભાઈ હઝરત મુસ્તેઅલીના હાથમાં ગઈ.

વઝીર અલ-અફઝલની ઉદ્ધતાઈ

બની ફાતિમી વડા વઝીર બદ્ જમાલીએ ભારે કુશળતાપૂર્વક વીસ વર્ષ સુધી પ્રધાનપદ ભોગવ્યા બાદ હિજરી સન ૪૮૭ માં તેનું અવસાન થતા તેની જગ્યાએ વડા વઝીર તરીકે તેનો પુત્ર અમીર અબુલ કાસિમ અલ-અફઝલ આવ્યો હતો જે મલ્લોજ મર્વિષ અને ઉદ્ધત હતો. "આસારે મુદમદી" ના કર્તા જણાવે છે કે એક સમયે વડો વઝીર અમીર અબુલ અલ-અફઝલ, હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ના મહેલ પાસેથી પસાર થતા તેણે ઘોડા પરથી ઉતરીને હઝરત ઇમામની દુરમત જાળવી નહિ, હઝરત ઇમામે અફઝલને ઘોડા પરથી નીચે ઉતરવા ફરમાવ્યું તેથી મર્વિષ અફઝલ કે જે હઝરત ઇમામની શાનથી અજાન હતો તે કિન્નાખોર બન્યો. હ. ઇમામની દુશ્મની રાખવા લાગ્યો. તક આવેથી બહોલો લેવાની વેતરણ પછી કરવા લાગ્યો.

હઝરત ઇમામ નિઝાર અઁ નો વિરોધ

ઇબ્ને ખલ્લિકાનના કથન પ્રમાણે દિજરી સન ૪૮૭ ના ઝીલહજ માસની તા. ૧૮મી યરુવારે હઝરત મુસ્તેઅલીને ખિલાફતના તખ્તે બેસાડી ખલીફ તરીકે તેમને જાહેર કરવામાં આવ્યા આ કાર્ય કરવામાં અમીરશ્શુબુહ અલ-અફઝલનો મુખ્ય હાથ હતો. આ સમયે હઝરત મુસ્તેઅલીની ઉંમર અઢાર વર્ષની હતી, અને તેઓ અલ-અફઝલના જમાઇ થતા હતા. ઇતિહાસકારો તેમને 'મામા' તરીકે ઓળખાવે છે, 'પરંતુ ખરી રીતે તો તેઓ તેમના 'અસરા' થતા હતા. ઇતિહાસકાર ઓલિયરી લખે છે કે, હઝરત મુસ્તેઅલી ખિલાફતના તખ્ત પર બેઠા પછી વડા વઘીર અલ-અફઝલે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાફ અ. ના ખીલ્લ બધા હરજોને હરમારમાં હાજર કરવાનો હુકમ કર્યો. કેટલાક સાહજાદાઓ નિકટમાં હતા, જેથી તેઓ તરત આવી પહોંચ્યા. જ્યારે હઝરત ઇમામ સાફ નિઝાર અ. હઝરત અબુલ્લાહ અને હઝરત હરમાશ્શે ઘોડી વાર પછી પ્રવેશ કરતાજ પોતાના નાના ભાઈને શબ્દોમાંથી બેઠેથી બોલ્યા અને મઠ્ઠે બાઇબાને બોલે થયા. ને સમયે નવા ખલીફ હઝરત મુસ્તેઅલીની અવગત બેવા અફઝલ કહેતા, હઝરત ઇમામ નિઝારે ઇન્કાર કરી હરમાલ્યુ. : "મારા પિતાજીએ મને પોતાનો વારસ નિમ્મે છે અને એ મારેનો તેમના કરતાક્ષરવાળો પત્ર પણ મારી પાસે છે" અને તરતજ હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ત્યાંથી જતા રહ્યા. આપ પાછા મેં કરતા વઘીરે આપની પૂઠે સિપાહીઓ મોકલ્યા. તેઓએ અખર આપી કે હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. મિસર ઓડીને ક્યાંક રવાના થઇ ગયા છે.

હઝરત ઇમામ નિઝાર અઁ સિકંદ્રિયામાં

"આસારે મુહમ્મદી" ના કતાં લખે છે કે, મહમુદ ઇબ્ને મુસાલ નામના એક ઇસમાઇલી મઝહબના અનુયાયી અને વિશ્વાસપાત્ર માનનીય ઉમરાવ સાથે હ. ઇમામ એક ઝડપી ઘોડાપર બેસી સિકંદ્રિયા પહોંચ્યા. સિકંદ્રિયાને હાકિમ હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ની ઇમામતમાં માનનારો હતા અને એક સમયે હ. ઇમામનો સેવક હતો. તે હઝરત ઇમામ મોએઝ અ. ના તરબિયત પામેલા સેવકોના વંશમાંથી હતરી આવ્યો હતો. તેણે નામ નાસિર-દૌલા ઇકતમિન હતું. તેણે હઝરત ઇમામના આગમનને સુવારક ગળી આપની તાબેદારી કબૂલ કરી અને સમરત સિકંદ્રિયા અને તેની આસપાસના ગામોના લોકોએ પણ હ. ઇમામની તાબેદારી સ્વીકારી સર્વ જણ હ. ઇમામના પગે બિલા રહ્યા.

હઝરત ઇમામ નિઝાર અઁની અવગત

હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. એ સિકંદ્રિયા પહોંચ્યા પછી અમીરપરે બિરાજમાન થઇ "અલ-મુસ્તફા લે-દિનિલાહ" નો લકબ પામ્યું કર્યો અને ત્યાંના સહેરીજનોએ વિધિસર હ. ઇમામની અવગત કરી. (૧) ત્યારપછી હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. એ નાસિર-દૌલા ઇકતમિનની વઘીર તરીકે નિમણૂંક કરી.

ઇતિહાસકાર ઓલિયરી જણાવે છે કે હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર ખિલાફ અ. ની વફાત બગાઉ હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ને એક પક્ષ રોકા આપવા તૈયાર હતો અને આપની ઇમામતના

દાવાને રહેલમંદ બનાવવાના ચિન્હો પણ એ સમયે સાદે દેખાતા હતા. આથી આપણે ખાતરીપૂર્વક કહી શકીએ છીએ કે કાલિબી હમામતને ટેકા આપનાર મિસરની હકમાઇલી પ્રભુ હઝરત હમામ નિઝાર અ. ની પડખે હતી. વળી વડા વઝીર અમીરલ લુલુસ અલ-અફઝલના રાજકારણમાંથી નારાજ થયેલા મધ્યા ભોજો પણ હતા. એટલું જ નહિ પણ અમારું વઝીરના પિતા બદ્દ જમાલીએ જે ભોજોને કમાવી હોવા કતા, તેઓએ પણ આ સમયે માયું 'ઠીકઠી' અને કેરોવા વઝીર નિમેલા સત્તાધીશો વિરુદ્ધ પોતાનું ભાગ્ય અજમાવવા તેઓ તૈયાર થયા. (૧)

સિકંદ્રિયામા સુસ્તેઅલવી લશ્કરની હાર

આ હરમ્યાન હઝરત હમામ નિઝાર અ સિકંદ્રિયામા આપનો નિવાસ રાખી નિઝારી ખિલાફત અને દબવતનું કેન્દ્ર સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. ઇતિહાસકાર ઇબ્ને ખલ્દીઝાન જણાવે છે કે તે પછી હકમાઇલી નિઝારી શિરકાની કેટલીક સત્તા શામની આસપાસ ફેલાઈ ગઈ હતી. સલજુકી સુલતાન મલેકશાહના ખીજા પુત્ર તુતુશનો પુત્ર રિઝવાન પણ નિઝારી મઝહબમા જોડાયો હતો. આવી સ્થિતિ વચ્ચે મિસરમા વડા વઝીર અલ-અફઝલને ભય પેડો અને હિજરી સન ૪૮૮ માં મોટું લશ્કર તૈયાર કરી હઝરત હમામ નિઝાર અ ની સામે સિકંદ્રિયા પર ચઢાઈ લઈ આવ્યો. એલિયરી જણાવે છે કે આ પ્રયત્નમા તેની દાર થઈ અને તે સિકંદ્રિયાથી મિસર પાછો ફર્યો. આ દારથી તેને બહુ નાસીપાસ થયું પડ્યું.

સિકંદ્રિયામા નિઝારી પક્ષની આ છૂત ઘણી ઉત્સાહજનક હતી આ લડાઈમા સિકંદ્રિયાનો મવનર ઇસ્તિખ્ત અને ઉમરાવ ઇબ્ને મરસાલે અગત્યનો ભાગ લઈએ હતા. આ બન્ને અકિલ-ઓએ હ. હમામની દબવતને મજબૂત ટેકા આપ્યો હતો. નિઝારીઓ માટે આ રહેલ બહુ કીર્તિવંત પુરવાર થઈ.

વઝીર અલ-અફઝલના દાવપેચ

હઝરત હમામ નિઝાર અ. એ સિકંદ્રિયા ખાતે રાજ્ય સ્થાપ્યું; એથી મિસરની સલતનતના વડા વઝીર અમીરલ લુલુસ અલ-અફઝલને ઘણો આપાત થયો, અને છેલ્લી દાર પછી સિકંદ્રિયાના સમક્ષમા જેવા પગલા ભેવા તેની વિચારણા ને 'તૈયારીમા' તેણે એક વર્ષ વિતાવ્યું. આ હરમ્યાન હ. હમામ સામે ઘણા કાવતરા પણ રચવામા આવ્યા હતા. "આસારે મુદ્દમદી" ના નિર્દેશ મુજબ લમ્કમ એક વર્ષ વિતી ગયું હતું પણ અલ-અફઝલ કશો નિર્થક ન કરીશ કવાથી તેણે કાવતરાના માર્ગ ગ્રહણ કર્યો. તેણે મિસરમાંથી હઝરત હમામ નિઝાર અ. ના અનુયાયીઓ પર હમ્કી ભરેલા પત્ર લખ્યા અને ઘણું મોટું લશ્કર લઈને સિકંદ્રિયા પર ફરી આક્રમણ કર્યું. તેની વચ્ચે સિકંદ્રિયા ખાતે સર્વથી પહેલા મહેમુદ ઇબ્ને મરસાલ ભેવકા થયો અને પોતાની માલ-મિલ્કત વહાણમા ચઢાવી સિકંદ્રિયા છોડી ચાલ્યો ગયો. જ્યારે ખીજાઓમા પણ કેટલાક હમ્કીથી કે લાલચથી ભ્રષ્ટ થઈ ભેવકા થયા. આથી હ. હમામના પક્ષના ખજાના સહેજ સિથિલતા આવવા લાગી. અલ-અફઝલ લશ્કર સહિત સિકંદ્રિયામા આવી કેટલાક દિવસો પર્વત ઘેરા નાખી પડ્યો રહ્યો. નિઝારી લશ્કરે તેનો મુકાબલો કર્યો. સુસ્તેઅલવી લશ્કરે પણ લડવા માંડ્યું. બન્ને પક્ષો

વચ્ચે જેટલાક દિવસો પર્વત સંત્રામ ચાલુ રહ્યો. આંતે વઝીર અલ-અફઝલ પાસે સુલેહ માટે માગણી કરવામાં આવતા હ. ઇમામને સંધિ માટે મિસર આવવા કહેવામાં આવ્યું. હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. અને આવના ગવર્નર મહિમનિન મિસર ગયા. ત્યાં પહેલાં પછી નીતિ, નિયમ અને ફરજને જુલો જમ પોતાના માનવતા અને મદાન વડીલ ખંડુ હ. ઇમામ નિઝારને હઝરત મુસ્તેઅલીએ જેદમા પૂરવાનો ફકમ આપ્યો અને ગવર્નર મહિમનિને શળાએ મદાવી મારી નાખવામાં આવ્યો.

“તારીખે જહાંઝુલા” માં આતા મલિક જુવેની કહે છે કે. હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. જે સમયે સિદ્દિયાથી રવાના થયા ત્યારે આપની સાથે આવના જે સાહેબઝાદાઓ હતા, તેમાંના એક જાનશીન પણ દંતા પાછળથી એ બન્ને સાહેબઝાદાઓને પકડી કેરા આંતે લાવવામાં આવ્યા હતા જ્યાં તેમને પણ જેદમા પૂરવામાં આવ્યા હતા.

હઝરત મુસ્તેઅલી

“તારીખુલ ઇસ્લામ” ના કર્તા, ઇતિહાસકાર અફલામા ઇબ્ને ખલફુનના આધારે જણાવે છે કે વંડા વઝીર અમીરુલ જુયુસ અલ-અફઝલે હઝરત મુસ્તેઅલી મ.ટે હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ની પુછને પોતાની સાથે એક દૂપા કરારથી ખાંધી લીધા હતા, જેને અંગે તેમણે હઝરત ઇમામ મુસ્તસિર ખિસ્લાહ અ. ના કાઝી અને ઘણું સન્મુખ એવી સાક્ષી આપી કે, હઝરત મુસ્તેઅલીને ઇમામ મુસ્તનસિર ખિસ્લાહ પોતાના જાનશીન ગનાવ્યા હતા. આવા અનેક ખોટા ઉપાયો થોળને હઝરત મુસ્તેઅલી ખિલાફતની માદી પર આવ્યા તે પછી શામનો મુલક ખિસ્તિ અને સલજુકીઓ વચ્ચે વહેંચાઈ ગયો. તે બાદ “હામ્મી”, “કયસારિયા” અને “શામ” ના કાઠના મુલકો પણ હઝરત મુસ્તેઅલીના તાઆમાથી નીકળી ગયા.

“તારીખુલ ઇસ્લામ” ના આવેખન મુજબ હઝરત મુસ્તેઅલીના આખા રાજ્યઅમલ કર-આન, લસ્કરી, દીવાની, મહેસૂલી વગેરે સધળા પ્રકારના કારોબાર ઉપર અમીરુલ જુયુસ અલ-અફઝલ સરમુખત્યાર હતા. હઝરત મુસ્તેઅલીની વધાત દિજરી સન ૪૯૫ માં ૨૬ વર્ષની ભર જુવાન વયે થઈ. બાદ તેમના ઉત્તરાધિકારી તરીકે તેમના પુત્ર હઝરત આમિર મિસરની રાજકીય ખિલાફત ઉપર આવ્યા.

હઝરત આમિર

હઝરત આમિર પુખ્તવયે આવ્યા સુધી વઝીર અલ-અફઝલ રાજ્યની લગામ હાથમાં રાખી હકુમત કરતો હતો. ઇતિહાસકાર એલિયરી લખે છે કે વઝીર અલ અફઝલની આ સરમુખત્યારી હઝરત આમિરને પસંદ નહિ પડવાથી રમઝાનના ચાંદના દિવસે દિજરી સન ૫૧૫ માં જેટલાક માણસો મોઠલી વઝીર અલ-અફઝલને કતલ કરાવી નાખવામાં આવ્યો. અલ-અફઝલને કતલ કરાવીને ખલ્ફિ એક ફકમ બહાર પાડીને તેનું ઘર પણ લૂંટાવ્યું. જે ઘરમાં અતહદ ખખનો ભરેલો હતો અને તેને જુટવામાં ચાલીસ હજાર લાગ્યા હતા.

હાફિઝ લેહનિસ્લાહ-હઝરત તૈયબ

દિજરી સન ૫૨૪ માં હઝરત આમીર સહેલગાહે નીકળ્યા જ્યાં તેમનું ખૂન થવાથી તેમની

વહાત થઈ હઝરત આમીરે ફરમાવ્યું હતું કે, “મારી એક બેગમ સમર્લા છે તેને ઓઝાદ થાવ તે આગાઉ મારો રાજકારોબાર મારો પિત્રાઈ અબુલકાદમીદ સંભાળે અને “નાયબુ રસલતનત” કિંવા “સલતનતના નાયબ” તરીકે રહે. આ બલામણુ અનુસાર હઝરત આમિરની વહાત પછી “હાદિઝ લેદિનિસ્લાહ” નો લકબ ધારણ કરી હાદિઝ રાજગાદી પર આવ્યા. પરંતુ દરબાર, લશ્કર અને લોકો અમીરલ નુબુરા અલ-અઝમલના પુત્ર વઝીર અબુઅલી એહમદના તાબામાં હોવાથી તેણે ખલીફ હાદિઝને કેદ કરી સંઘળી રાજસત્તા પોતાના હાથમાં લઈ લીધી. ઇબ્ને અદિલકાનનો હવાલો આપતા ઇતિહાસકાર ઓલિયરી લખે છે કે હાદિઝ વિશ્વાસ દર્શાવતા હતા કે મરફુમ ખલીફ આમિરના બેગમ સમર્લા છે તેમને પુત્ર જન્મશે, કારણ કે તેમણે ઉમેયું કે “આ વંશના કોઈપણ ઇમામ પોતાની પાછળ પોતાના પુત્રને મૂકવા વધારે વહાત પામતા નથી કે જે પુત્રને તેઓ ખાસ મહેરારત કરી “ઇમામત” સોંપે છે.” પરંતુ એજ ઇતિહાસકાર જણાવે છે કે હઝરત આમિરના બેગમે પુત્રીનો જન્મ આપ્યો હતો અને એ સંઘળા સમય દરમિયાન, હિજરી સન ૫૨૬ સુધી હાદિઝ કેવળ એક રાજ્યાધિકારી (Regent) તરીકેજ રહ્યા હતા. (૧) બીજા મુસ્તેઅલવી ફિરકાનો ઇતેકાદ છે કે “હઝરત આમિરના બેગમ સાહેબાએ પુત્રનો જન્મ આપ્યો તે બાળક બે વર્ષ અને અમુક મહિનાની વયમાંજ પરદે થયા જેમનું નામ હઝરત તૈયબ હતું.” અતે ખલીફ પોતાના દરજ્જાથી અને વઝીરે તેમના પર મૂકેલા અંકુશથી અસંતોષી થયા. હિજરી સન ૫૨૬ ના મહેરમની તા. ૧૫ મીએ વઝીર અહમદ ઓઝાદ (Polo) રમવા જતો હતો તે વખતે તેનું ખૂન કરવામાં આવ્યું અને રાજસત્તા ખલીફ હાદિઝ લેદિનિસ્લાહે પોતાના હાથમાં લીધી. એમનો આખો રાજકાળ વઝીરોની ખટપટમાંજ પૂર્ણ થયો હતો. હિજરી સન ૫૪૪ના જમાદિલ આમિરની તા. ૫મીએ એમનું અવસાન થયું.

ખલીફ આદિર

ત્યાર પછી હિજરી સન ૫૪૪ માં હાદિઝના પુત્ર અબુ મનસુર આદિર રાજગાદી પર આવ્યા અને તેઓએ અબુલકાદમીદ ઇબ્ને મરસાલને વઝીરપદ આપ્યું. આ નિમણૂકને માત્ર ચાલીસજ દિવસ થયા હતા કે, ઇબ્ને મરસાલને હાર આપી મળે સાબારે તેને કતલ કર્યો અને પોતે મિસરની સલતનતમાં કત્તાફત્તા થઈ પડ્યો. આ વખતે પણ ખલીફની સત્તા મહેલની ચાર દીવાલમાં બંદોષ બેસવા જેટલી રહી, નામને ખાતર પણ તેઓ બહાર નીકળી શકતા નહિ. ઇબ્ને સાબારને તેના ઓરમાન પુત્ર અબ્બાસે હિજરી સન ૫૪૮માં કતલ કરાવી દીધો. આ સમયે કાવાદાવા એટલા તો વધી ગયા કે ફેરોની જમીનને લગાઈતું મેદાન બનાવી મૂકવામાં આવ્યું, તે પછી ખલીફ આદિરના વિષયમાં કાવતરું રચાયું. અબ્બાસનો પુત્ર નરત અતિશય પ્રબસુરત હતો તે આખો દિવસ ખલીફના સહવાસમાં રહેતો હતો જેથી અબ્બાસ ઉશ્કેરાયો અને ખોટા ખ્દાના હેઠળ ખલીફને પોતાના ઘેર મિજબાનીનું આમંત્રણ પોતાના પુત્ર નરત દ્વારા મોકલ્યું. ખલીફ નરતનું દિલ રાખવા ચકાતા હોવાથી તેઓ રાત્રે ૫ને ચાલીને મિજબાનીમાં આવ્યા અને જેવા ધરમાં દાખલ થયા કે અબ્બાસના સાથીદારે તેમની ઉપર તૂટી પડ્યા અને તેમને તેના સાથીઓ સાથે કતલ કરવામાં આવ્યા. હિજરી સન ૫૪૯ મહેરમ માસની તા. ૧૫ મી એ રીતે ખલીફનું અવસાન થયું.

ખલીફ ફાતેમ

ફાતેમ બેનસલાહ મિસરની ખિલાફત પર આવ્યા, તે વખતે તેની ઉંમર સાત વર્ષની હતી, જેથી રાજ્યનો માલિક વઝીર અબ્બાસ બની બેઠો કે જે ખલીફ અહિરનું ખૂન કરાવવામાં જવાબદાર હતો. રાજમહેલની બેઠેએ અને નોકરાને આ વાતની જાણ થતા તેઓ પોતાના કબજામાં આવવા અર્થે રાજમહેલ છોડી જતા રહ્યા. અરબ અને સુદાની લશ્કર પણ અબ્બાસના વિરુદ્ધ થયું. રાજમહેલના લોકોએ “અસમુનેન” અને “બદિન્સા” ના ગવર્નરને આ કામની ખબર આપી ફરિયાદ કરતા તેણે અબ્બાસને તાબે કરવા પુષ્કળ સિપાહીઓ અને જાંદુઓને રવાના કર્યા. અબ્બાસને આની જાણ થતા તે પોતાના પુત્ર નસ્ર સાથે સામ બહુ નાસી ગયો. પણ ખલીફ અહિરની બહેન અરફેલાનના ખિસ્તિઓને પુષ્કળ દોલત આપીને અબ્બાસની પૂંક પકડવા જણાવ્યું. તેઓએ અબ્બાસને ઘેરી લીધો અને તેના પરિણામે તે લગ્નમાં માર્યો ગયો. તેના પુત્ર નસ્રને કેદી તરીકે પકડીને મિસર રવાના કરવામાં આવ્યો અહિં તેના વધ કરીને તેના શબના કટકેકટકા કરી નાખવામાં આવ્યા અને તેની લાશના ઓગોને ફસાવે દિવસે એકઠા કરી બાળી મૂકવામાં આવ્યા.

ફાતેમની કારકીર્દીમાં એક એવો બનાવ વર્ણવવામાં આવ્યો છે કે, ફાતેમનાં કાકાઓને કતલ કરી અબ્બાસ તેમને મહેલમાં લાવતો હતો ત્યારે ફાતેમની નજર તેમના કાકાઓની લાશો પર પડી અને તેથી તેમને એટલી બધી ધારતી પેસી ગઈ કે, આખી જીંદગી પર્વત શિશીની બીમારીમાં તેઓ કંઠાયલા રહ્યા અને હિજરી સન ૫૫૫ ના રજબ માસની તા. ૧૭ મીએ તેમનું અવસાન થયું. આ સમયે તેમની ઉંમર ૧૧ વર્ષની હતી.

ખલીફ આઝિઝ

ખલીફ ફાતેમનું અવસાન થયા પછી તેમની માદીએ આઝિઝ બેદીનિસ્લાહ આવ્યા અને તેમણે પોતાની દોષના દીકરા રઝઝીકને વઝીરપદ આપ્યું. તેની વઝીરાતને હજુ તો એક જ વર્ષ પસાર થયું હતું કે પોર્ટ સંઘટના ગવર્નર શાવરે ચઢાઈ કરી રઝઝીકને કતલ કરાવી દીધો અને હિજરી સન ૫૫૮ ના સફર માસમાં તે પોતે વઝીર બની બેઠો. શાવરને પણ વઝીરપદ ભાગવવાને નવજ માસ થયા હતા એટલામાં તેના દારૂખાળ અમીર ઝિરમાએ તેને મિસરમાંથી હાંકી કહાડ્યો. શાવર ત્યાંથી હમિસ્ક ખાતે સામના રાજકર્તા નૂરીન મદમ્મદ અંગી પાસે આવી પહોંચ્યો અને કહ્યું; “તમે મુકાબલો કરીને મને વઝીરપદ મેળવી આપો તો હું મિસરી લશ્કરનો પમાર ચૂકવ્યા પછી જે કામ વધારે રહેશે તેમાંથી ત્રીજો ભાગ આપને નજરાણા તરીકે આપતો રહીશ અને આપના સિપેહસાલાર શેરકુલ સાથે આપનું સૈન્ય મિસરમાં રાખીશ.”

શાવરની આ વાત માન્ય રાખી અસદુદીન શેરકુલ અને તેના ભત્રીજા સલાહુદીન યુસુફને લશ્કર આપી શાવર સાથે નૂરીને રવાના કર્યા. હિજરી સન ૫૫૯ ના જમાદીસ-આબિર માસમાં તેઓ ફરમા હાખલ થઈ ગયા અને ઝિરમાને પકડી તેનો વધ કર્યો.

હિજરી સન ૫૬૪ ના સફર માસમાં શિરંગીઓના નેશનલમના બાદશાહ અમારી મિસર પર ચઢી આવ્યો અને અને “મિલમેસ” છતી લઇને તેણે લંડનાદ કરવા માડી, તે બાદ તેણે ફરમા પર ઘેરા નાખ્યો મિસરવાસીઓ આ ઘેરાના ત્રાસથી કંટાળી ગયા. તેઓએ સહેરને બચાવવા તનતોડ મહેનત કરી અને ખલીફ આઝિઝે નૂરીને પત્ર લખીને પોતાની સહાયતાએ તેડાવ્યો.

સુલતાન સલાહુદ્દીને અબ્બાસી સત્તા સ્થાપી

નૂરદિને ખલીફ આઝિદનો પત્ર મળતા દિજરી સન ૫૬૪ના ૨૦મીએલ-અવસાન તેણે સલાહુદ્દીન તથા પુત્રજી અમીર સહિત આઠ દબરનું જોડ શેરફરને સોંપી તેને મિસર બધી રવાના કર્યો. શેરફરે દિરંગીઓ ઉપર ગામે અમાની મિસર કતેદ કર્યું. દબે ખલીફ આઝિદે શેરફરને પોતાનો વઝીર બનાવી "મલેકુલ મન્સુર અમીરલ અયુઝ" નો લકબ અપાવ્યું કર્યો. તેણે પોતાના સરકાર માટે જંગીરા નકકી કરાવી લીધી અને પોતાના સદકારીઓને મવનરપદે નિમ્યા. વઝીર શેરફરે જે મદિના ને પાંચ દિવસ પર્વત વઝીરપદ જોગવીને મરણ પામ્યો. ખલીફ આઝિદે તેના બચીજી સલાહુદ્દીન યુસુફને "મલેકુનનસિર" નો ખિતાબ આપી વઝીર બનાવ્યો. તેણે બેઠાને બેઠ સોગરો આપી પોતાના પક્ષકાર બનાવ્યા અને ખલીફ આઝિદને દુર્બળ બનાવવાના ઉદ્દેશથી તેમની પાસેથી મોટી મોટી રકમો વસુલ કરીને તેણે ખલીફને ઓટલી હાથ મુકસિલ બનાવ્યો. તેમની પાસે એકનો એક સવારી માટે ઘોડો રહ્યો હતો, તે પણ મંગાવી લીધો, અંતે એવી નિયતિ થઈ પડી કે ખલીફનું ગાત્ર ખુઆમાજ નામ રૂપી મયુ અને સધળી સત્તા સલાહુદ્દીનના હાથમાં આવી ગઈ.

દિજરી સન ૫૬૬માં "દારુલ-માઅવા" નો નાશ કરી તેણે "મદ્રસએ શાફિયહ" તેમજ "દારુલ-અદબ" ને બંધ કરી "મદ્રસહે માલિકિયાહ" બનાવી. અલવી કાઝીઓને પદબળદ કરી આખા શામ શાફિ કાઝીઓની નિમણૂક કરી. ખલીફ આઝિદના "કાઝીયુલ-કુઝાત" કામિલને ખરતરફ કરી સદરદીન અબ્દુલ મલેક બિન દરગાસને આખા મિસરમાં મોટા કાઝી બનાવ્યો. આ સમયથી મિસરમાંથી અલવી સત્તા બંધ પડતા શાફિ અને માલિકી સંપ્રદાયો બળવાન થવા લાગ્યા. ખલીફ આઝિદ આ રિયતિયા કરાળી વધ તેમથી મુકત થવા ખાજસરા મોતમિનલ ખિલાફ સાથે એક યોજના ઘડી કાઢી. ખાજસરાએ મિસરીઓના એક સમૂહને મેળવી લઈને સલાહુદ્દીનના મુકાબલામાં દિરંગીઓની સાદયતા માંગી આ યોજનાનો બેદ ફુટી જતા ખાજસરાને પકડી સલાહુદ્દીને કનલ કરાવ્યો અને રાજ્યમહેલના સધળા નોકરોને ખરતરફ કરી પોતાના માણસો ગોઠવ્યા. આ ઉપરાંત તેણે દિજરી સન ૫૬૭ના મહારમની તા. ૭મીને શુક્રવારના દિને ખલીફ આઝિદનો ખુબો બંધ કરી અબ્બાસી ખલીફ મુરતઝીને ખુબો સજાવ્યો.

ખલીફ આઝિદનું અવસાન-મિસરની અલવી ખિલાફતનો અંત

ખલીફ આઝિદને આ પ્રમાણે વાતાવરણ અફલાતું જતું હોવાથી ધારકો પડતા તેઓ ખીમાર પડ્યા અને મોહરમની તા. ૧૦મીએ અવસાન પામ્યા. ખલીફ આઝિદની વફાત થતા સલાહુદ્દીને તેમની સધળી માલમિલકત પર કબજો કર્યો અને તેમના કુટુંબીઓ તથા ખાજઅચ્ચાને રાજમહેલના એક ખુલ્લામાં કેદ કર્યા. અંતે તેઓ સધળા ગંદીવાન અવરથામાં જ ગુજરી ગયા.

અહિંથી મિસરમાં અલવીઓની ખાદશાહી પણ થતા સલાહુદ્દીન સુલતાનના લકબથી મિસરનો રાજ્યકર્તા બન્યો. જ્યારે મિસરની અલવી ખાદશાહત દરમ્યાન દિજરી સન ૪૮૩ માં મહાન હસન બિન સબાહ આમમુનેના ગદાઈ પર નિઝારી રાજ્યની સ્થાપના કરી ચૂક્યા હતા.

આલમુતપર નિઝારી રાજ્યની સ્થાપના

જૂની ક્ષતિથી ખલીફાઓના સમસ્યા જ અનેક દેશોના જુદા જુદા લાગોમાં ખોરાકની તકરબી, દુકમનોનો, લય પગેરે પારવાર હાડગારીઓ અનેક યુરકેલીઓ વેદીને પણ સંખ્યાબંધ

ઇસમાઇલી દાઇઓએ આત્મત્યાગ અને પરિશ્રમ વડે મઝહબનો પ્રચાર કર્યો હતો, જેમાથી બહુ થોડાજ ઇતિહાસના પાનાઓ પર આવવા પાડ્યા છે. જ્યારે અન્ય કેટલાક દાઇઓ પ્રસિદ્ધિમા આવ્યા નથી હતા તેઓએ પણ પ્રતિકૂળ સંજોગો વચ્ચે ખાનગીમા દબાવતું કાર્ય ભરી રાખ્યું હતું.

દરરત ઇમામ નિઝાર અ. ની દબાવતું કાર્ય પણ એજ રીતે પ્રતિકૂળ સંજોગો વચ્ચે ધરાન, ધરાક અને આઝરખાયબનના લુદા લુદા દાઇઓ હકીમ નાસિર ખુસર, વીર હસન બિન સમ્માદ અને રોગદ નુરદીન સાદ રેદ. ઉપરાંત ખીબ બધા અપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન દાઇઓ નરહથી આરંભી દેવાયું હતું. જ્યારે વીરનર હસન બિન સમ્માદ મિસર છોડ્યા પછી ધર્મનો પ્રચાર કરતા હતા "આલમુત" આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમણે અસંખ્ય લોકોને ધર્મમા દાખલ કરી "આલમુત" પર કબજો કરી ઇસમાઇલી નિઝારી રાજ્યથી રથાપના કરી.

સેન્ટપીટર્સબર્ગ (સેનીનગ્રાડ) મા નિઝારી અલખી સિકકો

ઇતિહાસકાર ઓલિવરીના કથન અનુસાર દિજરી સન ૪૮૩ મા હસન બિન સમ્માદે આલમુત મઠનો કબજો મેળવ્યો હતો. તેઓએ હ. ઇમામની બલ્લેક સેવા કરી છે. "આલમુત" મઠની કબજો લીધા તેની પૂર્વે તેઓએ ધરાનના લુદા લુદા ભાગોનાં મુસાફરી કરી "આલમુત" મઠની સાથે મનુષ્યોને મઝહબમા દાખલ કરી દરરત. ઇમામ નિઝાર અ. ની "દબાવતો" પ્રચાર કરતાં કરતા "આલમુત" સુધી આવી પહોંચ્યા, જ્યાં તેમની સરદારી તળે ઇસમાઇલીઓએ પૈસો, સરકાર કે લોકો રૂડા વિના "ઇસમાઇલી સલતનત" રથાપી. નિઝારીઓના આ અદભૂત પ્રયત્નોની મિસાલ જગતભરનો ઇતિહાસોમા મળી શકતી નથી.

મહાન હસન બિન સમ્માદે દિજરી સન ૪૮૩ મા રદખાર પ્રમણામા આવેલા આલમુતના પર્વત પર સતા જમાવી અને દરરત ઇમામ નિઝાર અ. ના સિકકા બદાર પાડ્યા. ઇતિહાસકાર લેન-પુલ કહે છે કે આગાનો એક સિકકો સેન્ટપીટર્સબર્ગ (સેનીનગ્રાડ) ના મઠમા છે, જેમા ટંક. શાળાનું રથજો "ફેરશીએ" કરીને મિસર છે.

હસન બિન સમ્માદની આસ્થાનું બગ

મિસરની ડામાડોળ રિયનિ જોતા મહાન વીરનર હસન બિન સમ્માદને પ્રેરણા થઈ કે દરે પછી "ઇમામત" માટે કાયમનું રથજા બીજો નકકી કરવાનું અવશ્યનું છે. તેમણે આ ધરાદને અમલમા મુકવા મિસરનર દ. ઇમામની દુઆઆસિપો મેળવી ધરદાન ખાતે પોતાના મિત્ર રમસ અશુબ દરરતની મુલાકાત લીધી જેઓ એક ચૂસ્ત ઇસમાઇલી હોવા ઉપરાંત દ. ઇમામની દુરુદમા વડપણ ધરાવતા હતા. હસન બિન સમ્માદે તેમની આમળ પોતાના અંતરની વાત કરતા હતા "ને તું મને સાથ આપે તો આપણે અને મળી દરરત ઇમામ નિઝાર અ. માટે સલતનત કાયમ કરીએ. મિસરનો વડો વઝીર દ. ઇમામથી વિરુદ્ધ છે. સમજો સરકારી વહીવટ અને રાજ્યની સગામ તેના દાઇમા છે અને તે દરરત મુસ્તેઅલીની તરફદારી કરે છે, જેથી આપણને દ. "ઇમામ" ની ખિદમત બળવી સાવજા જાનશીન માટે થોડા કરવું જોઇએ."

આ વાત સાંભળતા રઇસ અબુલ ફઝલને લાગ્યું કે દસન બિન સખ્યાદનું મગજ કુર્બાન પડી જવાથી આવી ગાંડી વાતો કરે છે. તેથી તેણે ક્યાભાવથી મગજની પુષ્ટિ માટેના ખોરાકનો પ્યાલો બરી દસન બિન સખ્યાદની સામે મૂક્યો. તેમણે રઇસને માહું ન લાગે તે માટે પી જઈને તેમનાથી છૂટા પડી પોતાની કાશિશો ચાલુ રાખી. અંતે તેમણે પોતાના પ્રયત્નો વડે આલમુતમા ઇસમાઇલી રાજ્યની સ્થાપના કરી. જ્યાં પાછળથી હઝરત હાદી અ. નો પશુ વસવાટ થયો, ઇસમાઇલીઓને આલમુતનું કેન્દ્ર હાથ આવ્યા પછી તેઓ ફરી જળવાન બનવા લાગ્યા અને તેઓની જાહેજલાલી વધવા લાગી.

ઇતિહાસકાર જોન માલકમના કથન અનુસાર ઇસ્ફહાન ખાતેના દસન બિન સખ્યાદના જૂના મિત્ર રઇસ અબુલ ફઝલ તેમની મુલાકાતે આલમુત ગદમ્મા આવ્યા અને તેમણે “મુસાફી” કરવા હાથ લંબાવતા દસન બિન સખ્યાદે તેમને હાથ પકડીને દસતા દસતા કહ્યું : “મારા બધા મિત્ર, મારી ઘેલછા મટાડવા તમે તમારી સાથે કાંઈ ઔષધિ લાવ્યા છો? હવે તમેને લાગતું હશે કે એથી ત્રણ માથુસો એકત્ર થતા અજબબીબર્યા કાર્યો કરી શકે છે!”

અબુલ ફઝલે જણાવ્યું કે : “હું સદાય તમેને શકિતશાળી પુરુષ માનતો આવ્યો છું. પરંતુ તમે જે કરી શક્યા છો, એ તે તમે કરી શકશો એવી હું કદી આશા રાખતો નહોતો.”

દસન બિન સખ્યાદે કહ્યું :—“અત્યાર પર્વત ખાસ કરીને મેં મારી રાજકીય કુનેહમાં વિશ્વાસ રાખ્યો હતો, પરંતુ હવે આશ્ચર્ય શું કરી શકે છે, તેની અજમાશ લેનાર છું.” (૧)

હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ના જે સાહેબઝાદા પશુ કેદમાં હતા, તેમાંથી “તારીખુલ ઇસ્લામ” ના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ હાદી અ. કેદખાનામાંથી છૂટા થતા અબુલ દસન સમદી નામના એક વફાદાર હઝરત શાહ હાદીને મિસરથી આલમુત પહોંચાડ્યા હતા. જ્યાં આગળ જતા હઝરત ઇમામ હાદી અ. થી આલમુતમા ઇસમાઇલી ઇમામેનો વસવાટ શરૂ થયો.

હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ની સાથે ચલાવવામા આવેલા વર્તનના પરિણામે એક તરફ ફરેના બની અદવીઓ અને તેમના દરબારોઓ વચ્ચે અને બીજી તરફ હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ની ઇમામતમા માનનારા એશિયાવાસી ઇસમાઇલીઓ વચ્ચે ખૂલ્લી જુદાઇ પડી ગઇ.

જોમો સિફાર્યો

.મિસરના ખલીફની સખ્તાઇથી હઝરત ઇમામ શાહ નિઝારને કેદમાં પૂરવામા આવ્યા જ્યાં દિજરી સન ૪૯૦ માં આપે કેદખાનામાંજ જોમો સિફાર્યો.

હઝરત ઈમામ શાહ નિઝાર અં (મિસર)

આલમુતના ઇસમાઇલી હાકિમો

હસન બિન સબ્માહ

કિયા બુઝર્ગ ઉમીદ

મુહમ્મદ બિન કિયા બુઝર્ગ

આલમુતના ઇસમાઇલી શાહ સતા
સ્થપાયા પછી ઉપરોક્ત તથા હાકિમો
થયા.

નોંધ:- મહાન હસન બિન સબ્માહ
અને તેના નાતબ કિયા બુઝર્ગ અને
કિયા બુઝર્ગના પુત્ર મુહમ્મદ હાકિમો
થયા હતા.

હ. ઇમામ શાહ હાદી અં

હ. ઇમામ શાહ મોહતદી અં

હ. ઇમામ શાહ કોહિર અં

હ. ઇમામ શાહ હસન અલ્હાકિયા સલામ અં

હ. ઇમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અં

હ. ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અં

હ. ઇમામ શાહ અલાઉદીન મુહમ્મદ અં

હ. ઇમામ શાહ

રુઝ્ઝુદીન અં

રુઝ્ઝુદીન અં

(આલમુતનું પતન થયા પછી ઇરાનના
આઝરબાયજાન પ્રાંતમાં ઇમામોએ વસવાટ
કર્યો.)

શરૂઆતથી

(મોઝાના નગર પુત્ર નરકાવુઝ
ઉ-સ" મા એમનો ઇસમાઇલી સિલસિલો
વર્ધવેલો છે.

દત્તા. આ કિલ્લો પર્વતના અંદરના ભાગમાં મોટી જાંચાએ અને ખીચીખીચ ધાટીઓની મધ્યમાં આવેલો હતો. શરૂઆતમાં આ ઉજ્જવળ અને વેરાન પહાડી રચણ હતું તેની રાજકીય અગત્યતા જરાય નહોતી, તેમજ તેનો કોઈ પણ પ્રકારનો ઉપયોગ પણ થતો નહોતો. આ પ્રદેશ દલબી સુલતાનોના કબજામાં હતો.

દલબી સુલતાનો પૈકીના એકને શિકાર ખેલવાનો ભારે શોખ હોય તે પહાડી પ્રદેશમાં વારંવાર શિકાર જતો હતો. એક પ્રસંગે, શિકાર કરતા આ કઠીન માર્ગવાળા વિસ્તારમાં તે બાપી લાગ્યો. અહિં શિકારની સારી તક હોવાનું મની તેણે ધોતાના “બાઝ” પક્ષીને શિકાર પકડવા ઉડતા મૂક્યા. એક “બાઝ” આકાશમાં ઉડતા પક્ષીને પકડી સુલતાન પાસે આવવાને બદલે સંજોગે “આલમુત” ના કિલ્લાવાળી જગ્યાએ જઈને પડ્યું. દલબી બાદશાહ અને તેના સાથીદારો પર્વત પર ચઢી “બાઝ” પાસે આવ્યા. આ એક આકર્ષક ઘટના હતી પરંતુ આ રીતે સુલતાનને અહિં નિરીક્ષણ કરવાનો અણધાર્યો પ્રસંગ સંપડતા રાજકીય દ્રષ્ટિએ તેને આ રચણ ધણું અગત્યનું જણાયું. અદિના જેવો મજબૂત કિલ્લો બીજો કયાય બાંધી શકાય એમ નથી એમ તેને એકકક્ષપણે લાગ્યું. શિકારથી પાછા ફર્યા પછી ત્યાં કિલ્લો બાંધવાની યોજના કઠીને તેણે બાંધકામનું કાર્ય આજી કયું.

“આલમુત” ની વ્યાખ્યા

આ પ્રમાણે કિલ્લો તૈયાર થઈ રહેતા સુલતાને તેને “આલુદ-આમુત” નામ આપ્યું. દલબી લાગ્યામાં આ એક અર્થમયક, શબ્દ હતો. એ શબ્દ જનિ કરતા કરતા એ શિકારી ટોળી પર્વત પર સંકેત હતી. તેથી એ નામ ગંભીરમાં આવ્યું. તેનો અર્થ “શિકારી પક્ષીને માળો” થાય છે. વખતના વદન સાથે તે ધોતાના મૂળ રચરપમાં રહેવા-પામ્યું તદ્દિ અને અપભ્રંશ થતા “અલમુત,” “અલામુત” અને છેવટે “આલમુત” બની ગયું.

“આલમુત” કેવી રીતે કબજામાં આવ્યું ?

દલબી સુલતાનો પછી સલજુકીઓ સત્તા પર આવ્યા. જ્યારે વીરનર દસન બિન સખ્યાદ મિસર છોડી “આલમુત” તરફ આવ્યા ત્યારે એ કિલ્લો, સલજુકી વંશના બાદશાહ સુલતાન મલેકશાહ સલજુકી વતી જવનર મહેદીની દેખરેખ હેઠળ હતો. જે પણ એક “અલી” ખાનદાનો નબીરો હતો. તે દસન બિન સખ્યાદના સમાજમાં આવ્યો અને ઇસમાઇલી ધર્મનો અંગિકાર કરી બંધન કરી. આ પછી એક ભોજન સમારંભ પ્રસંગે હ. ઇમામની વધારે સારી રીતે ખિજમત કરવાની વાટઘાટ થતા હ. “ઇમામ” ની સેવા માટે મજબૂર કિલ્લો ઉપયોગી થાય તેવું પૂરતાર થવાથી તે માટે ત્રણ દબર દીનારની રકમમાં તેનું સાદું થયું. એ વેળા દસન બિન સખ્યાદ પાસે નાણા નહોતા પરંતુ દસન બિન સખ્યાદની ત્રીજી ઉપરથી “મિદકુલ” અને “દમ. ગાન” ના દાકેમ રકમ મુજબરે પૈસા ચૂકવી આપ્યા. મજબૂર સોદા અનુસાર મહેદીએ આલમુતના કિલ્લાની સત્તા મૂકી દીધી અને દસન બિન સખ્યાદે તેનો કબજો લઈ લીધો.

“અમેઉત-તવારિખ” ના આલેખન મુજબ દસન બિન સખ્યાદ આલમુતના કિલ્લા પાસે દરીયામ થવા પછી ધોતાનો સમય પરહેઝગારી અને ઇબાદતમાં તેમજ લોકોની દીની તથા દુન્યવી ઉન્નતિના ચિંતનમાં માળવા લાગ્યા. પરિણામે ગદની આસપાસ વસતી પ્રભ મોટા પ્રમાણમાં ધર્મમાં દાખલ થઈ કિલ્લાના કાદવાળો પણ ધર્મનો અંગિકાર કર્યો હતો.

એક કલ્પિત કથા

આલમુત ગદ દસન બિન સખ્યાહે સસજુડી મુલતાન મહેશાદના બરકરી ગવર્નર મહેડી અલી પાસેથી રૂબી રીતે લીધો તે સંબંધમાં માયના ચામડાની કલ્પિત કથા પ્રચલિત છે. ખુરી રીતે તે આ કલ્પિત વાત લાગે છે સાચું એ છે કે પ્રજાબળના આધારે આલમુત દસન બિન સખ્યાહે લાયક થયું હતું તેની સાથે હ. ઇમામના બહા અશિર્વાદ પણ હતા.

શેખુલ-જખલ-“પહાડી ઘરડો પુરુષ”

ઇતિહાસકાર બેન માલકમ લખે છે કે સસજુડી વંશના પાછલા મુખમાં બાદશાહની નબળાઇનો લાભ લઇ ને સરદારે અને રાજવીઓએ મુલકો પચાવી પાડ્યા હતા તેમના રાજઅમલ સંબંધમાં ઇતિહાસોમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ, ઇરાની ઇતિહાસના એ ક્રમાંમાં એક એવી વિરલ સત્તાધારી દસ્તી આપણને જણાવે છે કે જે રાજ્યોની આપણે નોંધ લીધી છે, તેના કરતા જુદાજ પ્રકારની તે વ્યક્તિ છે. શ્રદ્ધાના સખળ સાધન દ્વારા એ વીર વ્યક્તિ અને વિરલ સરદારના ઉત્તરાર્ધિકારીઓએ પોતાના લાયક નજીના લોકોના મન પર પોતાની સત્તા બેસાડી લીધી હતી. તેઓએ સર્વથા મદાન સત્તાધીશ સમ્રાટના મન ઉપર પણ તેમનો મજબુત પ્રભાવ બેસાડી પર્ચંત બેસાડ્યો હતો. એ મદાન રાજકર્તાને ખરેખર વફાદાર સરદાર કહી શકાય. એ સરદાર એક જાંચા પહાડ પર રહેતો હતો. તેના હુકમ ઉપર અમલ કરવામાં એકે કારણ તેના સાથીઓને બાધક નીવડે એમ નહોતું અને કામપણું જોખમ ઉપાડવા અને કામનો પણ મુકાબલો કરવા તેઓ તૈયાર રહેતા હતા. તોરતોસા અને દીપોલીસ વચ્ચેના પહાડોમાં હજારો ઇમામ ઇસમાઇલ આ. ના ઇસમાઇલી પંથના એક અનુયાયી અને સરદાર દસન બિન સખ્યાહે રથાન વસાવેલું હતું. એ સરદારને “ઓહ મેન ઓફ ધી માઉન્ટન” અર્થાત “પહાડી ઘરડો પુરુષ” એ નામે ઓળખવામાં આવ્યો છે. ઇરાનમાં વસેલા ઇસમાઇલી અનુયાયીઓની સખ્યા વડે તે સરદાર બળવાન થવા પામ્યો હતો અને એ વીરનર અન્ય કેમ નહિ પણ દસન બિન સખ્યાહે હતો.

‘અબજદ’ની રૂઢીએ ગણુડી

આ રથાને એક બીજી અર્થસૂચક, આબજદ કારક અને રસદાયક બાબત જણાવવાની અગત્ય છે કે, ‘આલમુત’ નો ગદ વીર દસન બિન સખ્યાહેના કબજામાં દિજરી સન ૪૮૩ માં આવ્યો હતો. દિજરી સન ૪૮૩ ના વર્ષના અરબી ‘અબજદ’ ની રૂઢી અનુસાર જેટલા અદદ થાય છે તેટલાજ ‘આબુદ-આમુત’ અર્થાત આલમુતના થાય છે. ‘આબુદ’ ના, અક્ષર ૧, લામ ૩૦, હે પ; ‘આમુત’ ના અક્ષર ૧, મીમ ૪૦, વાવ ૬, તે ૪૦૦ મળીને ૪૮૩ થાય છે.

‘આલમુત’ માં સુધારા વધારા

આલમુત ગદ ત્રણે દિર્ગા પછી દસન બિન સખ્યાહે તેમાં દિવામો ચણાવી અને કુરાઓની પૂરતી સગવડ કરી, પર્ચંતની તળેટીઓમાં પાણી ઉપર જાવવા અનેક નહેરો ખોદાવી અનેની વેરાવ પડેલી જમીનમાં સુશોધિત બાગ અને બગીચાઓ બનાવ્યા, આથી આલમુતનું ઉજ્જવળ રથળ રળિયામણું બની ગયું. નહેરની સગવડ થવાથી ખેતીવાડીને પણ ધણું ઉત્તેજન મળ્યું આલમુતમાં

રધાપવામાં આવેલી ઇસમાઇલી રાજ્યસત્તાને સુરક્ષિત બનાવવામાં તેની આજુબાજુ લોખંડી દિવાલો બંધી કરવામાં આવી. દસન બિન સંખ્યાદ આ રીતે સુસતાન મધિદશાદના સાસનકાળમાં વીસ વર્ષ પર્વત આલમુતમાં પોતાની મજબૂતાનો પાયો નાખવા શૂંધાયેલા હતા.

હઝરત ઇમામ હાદી અંની આલમુતમાં પધરામણી

“આસારે મુહમ્મદી” ના કર્તા જણાવે છે કે, દસન બિન સંખ્યાદના જમાનામાં અજુલ દસન સંઘદી નામના એક સખ્સ નિઝારીઓના કરોસાપાત્ર અને પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ હતા. તેમણે હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. ના શાદગાદા હઝરત ઇમામ હાદી અ. ને મિસરથી લઈ આવીને આલમુતમાં પહોંચાડ્યા હતા. ઇમામની પધરામણીથી દસન બિન સંખ્યાદને અનદદ બાનદ થયો અને આલમુત પાસેના એક કરવામાં આપને રહેવાની ગોઠવણ કરી આપવામાં આવી. આપની ખિદમત અર્થે કિયા સુઝુર્મ હમીદને રાહવામાં આવ્યા જેઓ વીર દસન બિન સંખ્યાદ પછી “ધાઇમુલ્લ હમીર” મુકરર થયા હતા. તેઓ હ. ઇમામની સેવામાં પોતાનો સમય ગાળતા હતા.

ઉપનુલ અખબાર પરથી જણાય છે કે દસન સંઘદી નામની એક વ્યક્તિ દસન બિન સંખ્યાદના મિત્રમંડળમાં હતી. તેઓ હઝરત ઇમામ હાદી અ. ને તેમના માતૃથી સાથે આલમુતમાં લઈ આવ્યા હતા. દસન બિન સંખ્યાદ મિસરમાં હઝરત ઇમામ નિઝાર અ. નો પક્ષ લઈ તેમની દમવંત કરતા હતા. આરે દસન સંઘદી તેમની સલાવક હતા.

હઝરત ઇમામના પવિત્ર દીદાર

હઝરત ઇમામ હાદી અ. આપની લાંબી સુસારી પૂરી કરી રદગાર પ્રાતમાં પધારતા અતરાફમાં મજલબનો પ્રચાર કરનારા દાઇઓ આપના દીદારથી મુશરફ થયા. તે પછી હ. ઇમામે આલમુતનો માર્ગ લીધો અને આપ આલમુતમાં આવી પહોંચ્યા, પછી ત્યાંના લોકોમાં નવું જ એતન્ન પ્રગટ્યું. આ સમયે ઇસમાઇલીઓના જળમાં પથ્થુ થયો વધારો થયો હતો દસન સંઘદી આલમુતમાં સાત મહિના પર્વત વિવાસ કર્યા પછી હ. ઇમામની રમ્મ મેળવીને મિસર ખાતે રવાના થયા.

હઝરત ઇમામ હાદી અ. એ આલમુત ખાતે વસવાટ કર્યો, ત્યારબાદ આરે ફકત ધર્મિક જમામ પોતાના હાથમાં રાખી હતી અને પોતાના મુરીદો વચ્ચે પધારી દીદાર મુબારકથી પાવન કરી દિશવત કરતા રહેતા હતા. રાજ્યકારોનારનો સવળો બાર દસન બિન સંખ્યાદ પર હતો. એવા પ્રકારનું બંધારણ મહી કાઢ્યું કે જે સપળા માટે ધણું અસરકારક અને સાબકાયક નિવડ્યું હતું.

નામદાર શાહઆદનો સુખારક જન્મ

“દમિરતાનુલ-મહાદિન” માં એવો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે : “સમયના દસન બિન સંખ્યાદના સમય દરમ્યાન ઇસમાઇલીઓના કરોસાપાત્ર લોકોમાં એક અજુલ દસન સંઘદી નામનો સખ્સ હઝરત ઇમામ મુરતનસિર નિદાહ અ. ની વક્ષત પછી મિસરમાંથી આલમુત આવ્યો હતો. અને તે હઝરત નિઝાર અ. ના મંડલાથી એક પુત્ર પોતાની સાથે લઈ આવ્યો હતો, જે ઇમામતને

તમશેદારી મારેની તેમજ રાજ્યક્ષત્રીઓની સલામતી અર્થેની ઉત્તમ જમીનગીરી સમાન છે. મંત્રી ક્રાંતિથી ખિલાફતના અમલમાં ફેરોના લોજ (દરજા દિકમત) ના સર્વથી ઉચ્ચ તબક્કામાં દસન બિન સખ્ખાદ અધિકારી કાયેલા દેવાથી એ સંસ્થાના અધર અભિલાષાની બીતરમાં તેઓ ઉતરેલા હતા, જે અનુસાર અખ્ખાસી ખિલાફતના વિનાશ અને તેના ખંડિયરો ઉપરની નવી રાજમાદી ઓની સ્થાપનાનો આશય એ સિવાય અન્ય કંઈપણ લેશમાત્રે ઓઠો નહોતો.

દસન બિન સખ્ખાદને 'રોયદના' તરીકે સંબોધવામાં આવતાં હતા પશ્ચિમના ઇતિહાસકારો તેમને "આન્ડ માન્ડર" તરીકે કહે છે. અખ્ખાસી તેઓ "શેખુલ-જખ્ખલ" ના નામે ઓળખાય છે. આશમુતની રાજ્યક્ષત્રી તળે ધરાક, કોદિરતાન અને શામના પદાડી પ્રદેશમાંના સેંકડો કિલ્લાઓ હતા. હઝરત દાનિયાલના યુગની સંસ્કારી પ્રજા માફક ઇસમાઇલીઓ પણ સફેદ પોશાકપંડરી હતા. આશમુતના નકમો જે સર્વથી ઉચ્ચ સંસ્કૃત પ્રુરુષ રહેતો હતો તે સામાન્ય રીતે "બાદશાહ" કે "રાજવી" નો જે અર્થ થાય છે તે પ્રમાણેના બાવમાં નહોતો. તેઓએ કદીપણ રાજવી, સુલ્તાન, મલેક અથવા અમીરનો લક્ષ્ય ધાન્ય કર્યો નહોતો. કેવળ "શેખ" ના નામેજ તેઓ ઓળખાતા હતા, આજે પણ અરબોના કબીલાના સંદારો, સુરી કે ધાર્મિક મંડળના મોટેરાઓ "શેખ" નો લક્ષ્ય ધરાવે છે.

આશમુતનું ઇસમાઇલી બંધારણ-જુદી જુદી પાયરીઓ અને તબક્કાઓ

મદાન દસન બિન સખ્ખાદ "દુજજતે આઝમ" હતા. એમનાથી ઉતરતો દરજ્જો "દાઇ યુલ-કખીર" ની સંજ્ઞાથી ઓળખાતો, જે તેમના નાયબોનો હતો. કોદિરતાન અને શામના ઇસ્લામમાં ઇસમાઇલીઓની આજુ પ્રવર્તતી હતી; ત્યાં તેઓને વ્યવસ્થા મારે નીમવામાં આવતા હતા. એમના હાથ તળેના અધિકારી સત્તાધિશો તરીકે દાઇઓ રહેતા હતા. આ સંઘળા દાઇઓ હઝરત ઇમામ હાદી અ. ના નામે દરજ્જા કરતા હતા. ઇસમાઇલી મઝહબનું ખાસ શિક્ષણ લીધા પછી કાઠગી મંદિર ખાતે કરી અધિકાર મેળવવા તેઓ હઝરત "ઇમામ" પાસે જતા હતા, જ્યારે દાઇપદ મારેનાં તબક્કાવાર શિક્ષણમાં પ્રગતિ કરનારાને "રશીક" કહેવામાં આવતા હતા અને વશદાર દિદાઇઓ મઝહબના રમક યોધાઓ હતા. રાજકીય ક્ષેત્રમાં નવાં જોડાયેલાઓ "લસીક"ના નામે ઓળખાતા આ સંઘળા દરજ્જામાં પહેલા શેખ, બીજા "દાઇયુલ-કખીર", ત્રીજા દાઇ, ચોથા રશીક, પાંચમા દિદાઇ અને ઊઠ્ઠા "લસીક" હતાં આ સિવાયના સંઘળાએને "અવ્વામ" એટલે સામાન્ય જનસમૂહ કહેતા હતા.

હદાની અધિકારના પણ આ પ્રમાણે સાત તબક્કા હતા :

પહેલા "ઇમામ", બીજા "દુજજત કે અસાસ", ત્રીજા "મુકાસિર", ચોથા દાઇ, પાંચમા માઝુન, ઊઠ્ઠા મુકલ્લબ અને સાતમા મોમિન.

દસન બિન સખ્ખાદનો ધણો લાંબા વખતથી અતિશય વશદાર મિત્ર અને હ. ઇમામનો સાચો અનુયાયી જિર્ફુદનો રહસ મુઝદકર હતો અને અવોજ એક બીજો પણ સાચો કર્મવીર કાઇનનો રહેવારો દુસેન હતો. આ બન્ને દાઇઓ તરીકે મઝહબની દરજ્જા કરતા હતા જેથી સખ્ખામંદ લોકો મઝહબનો રીકાર કરતા હતા રહસ મુઝદકરે "જખ્ખલ" ને અને દુસેન કાઇનીએ ઉતર ધરાનમાં આવેલા કોદિરતાનના પ્રદેશને પોતાની દરજ્જામાં મુખ્ય મથક બનાવ્યા હતા.

આપાર પેર ઇસમાઇલીઓમાં ઇમામતની કબજા કરનાર માત્ર હાઇએ હતા. પરંતુ આલમુતમાં હજરત 'ઇમામ' નો વસવાટ થયા પછી હસન બિન સબ્હાદના હાથે એ ખાસ ટોળા બહાર આવ્યા. આમાંના એક ટોળાનું નામ "રશીદ" અને બીજાનું નામ "દિલ્લ" હતું.

આલમુતના યુરોપિયન પ્રવાસીઓના વર્ણનો

"તારીખુલ ખરલામ" ના કર્તા હાજે છે કે ઇસમાઇલીઓ કાદિરતાનિયા કિંવા નિઝારી ફિરકાના બાદશાહોનું પાટનગર 'આલમુતનો ગઢ' હતું આ ગઢ કમ્પીન અને ગીઝાનની વચ્ચે આવેલો હતો. ઇતિહાસકારો મુસ્તેઅલીએને "પશ્ચિમ દેશિય (Western) ઇસમાઇલીઓ" તરીકે લખે છે, તથા હજરત ઇમામ નિઝાર અ. ને અને તેમના વંશજોને માનનારાઓને "પૂર્વ દેશિય" (Eastern) ઇસમાઇલીઓ" તરીકે ઓળખાવે છે તેઓએ એ દેશના ઇતિહાસમાં એટલો ભૂમિ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે અને ખાસ કરીને તેમાં "આલમુત ગઢ" નો અમર નામના પ્રાપ્ત કરી છે, તેનાથી આકર્ષાઈને અનેક પ્રવાસીઓ આજે પણ તેની મુલાકાત લે છે. આજથી એક સદી પૂર્વે કર્નલ મોન્ટીય (ઇ. સ. ૧૮૩૩) અને લેફ્ટનન્ટ કર્નલ જર્ડીસ થીયે (ઇ. સ. ૧૮૩૭) માં પશ્ચિમના લોકોનું પ્રથમ ખાસ લક્ષ્ય ખેંચ્યા પછી એ દેશના અનેક પ્રવાસીઓ આલમુત પ્રત્યે આકર્ષાઈ આવ્યા હતા. તાજેતરના પ્રવાસીઓમાં પ્રેફેસર હર્મફેલ્ડ (૧૯૨૭), ફેલ્ડન એકફસ, મિ. જી. સી. હેન્ડરસન, અને 'ગ્રેન્સ લોકહાર્ટ' (૧૯૨૮) પછી એ મદની મુલાકાત લેનારાઓમાં ભણીતા રશિયન વિદ્વાન પ્રેફેસર ડબ્લ્યુ આઇવેનોવ અને અમેરિકન પ્રવાસી મિસ ફ્રિયા રટાકેના નામો મહાવી યાદાય; ઐતિહાસિક ઇતિહાસના વર્ણન પહેલા ઇસમાઇલીઓના કીર્તિકળશમાં એ મદનો પરિચય અત્રે આપવો અરથાને તો નજ થશે.

આલમુતનો આ કિલ્લો સાંકડી ખીણોની વચ્ચે આવેલો છે. તેની ઊંચાઇ ૧૧૦૦૦ ફીટની છે અને બિલા ખંડોવાળા પ્રવંતોની એક દારમાળામાં તે આવેલું છે. ખીણની તળેટીએ ઝડપી વહેતા પાણીના ઝરાઓ, સારો વરસાદ પડ્યા પછી ધૂંધવાતો જળપ્રવાહ બની ભય છે, જેના પરિણામે તેના કિનારે આવેલી ખેતી કરવા લાયકની જમીનની તે ઝરણાદી કરી મૂકે છે. સિવાળામાં ટેકરીઓ ઉપર ભરફ બંધાય છે, ત્યારે સૌન્દર્યતા જોઇ ખૂબ આનંદ મળે છે.

આલમુતનો કિલ્લો અલબુર્જના પર્વતની દારમાળામાં આવેલો છે આ દારમાળા એકંદરે ૨૨૪૪ ટેકરીઓની બનેલી છે. એમાં સૌથી મોટી અને ઉંચી ટેકરી ધણી ભણીતી છે. આ પર્વત-માંથી ત્રણ નદીઓ વહે છે, એને "કિઝ્ઝ" "ઓઝેન" અને "એરેસ" કહે છે. આ પર્વત કાઝ-મીનના અગ્નિ ખૂણામાં બનીસ માઇલને છેડે છે. અત્રે ઇસમાઇલીઓનું મુખ્ય મથક છે, પૂર્વ કાદિરતાનથી કેનગમ સુધી લાખો ઇસમાઇલીઓ વસવાટ કરી રહ્યા છે. આ સમગ્ર ઇસમાઇલીઓ ખેતીવાદી હોય છે. કુનિયામાં એમની પરાશક્તિ ઉત્તમ પ્રમાણની મનાય છે. જે જે પ્રવાસીઓએ તેમની પરાશક્તિ જાણી છે, તેઓએ તેમન મુકત હોય ગયા છે.

ઇસમાઇલી વિરુદ્ધ સલ્જુકીઓ-મુસલમાનો પરાજય

આલમોતના પહાડ પર હસન બિન સબ્હાદે ઇસમાઇલી રાજ્ય સ્થાપીને પોતાના બચાવ માટે મજબૂત વાતાવરણ બિલ્લુ કયું પોતાની પડોશમાં એક સંગઠિત અને બળવાન રાજ્ય આ પ્રમાણે બિલ્લુ થયું જોઇને આલુબાલુના રાજ્યકર્તાઓ ખળભળી બેઠા અને હસન બિન સબ્હાદ

કિશ્મી દારૂગોળા અને હથિયારની પરતી સામગ્રી અને તે પહેલાજ રૂબરૂ ઇલાકાના મુખ્યમંત્રીએ માથ અસમાખના સાથે લખાવનો માથ કાપી સમગ્રી ખરીદી બંધ કરાવી દીધી. હસન બિન સખ્ખાદને પોતાની બાવિ પેશનામા આવી રીતે અણપારી અડચણમા આવી પડી પરંતુ તેને વિજય વરવાનો છે, એવી ખાતરી હમરત ઇમામે આપી હતી નથી, તેમનામા નવી કિંમતનો સંચાર થયો હતો અને તેમા વિજયી થવાના દિવસથી એ કિસ્સાનું નામ તેમણે "શામ્પેલીનું શૂવન" રાખ્યું હતું.

ઇસમાઇલીઓના આ નવિન પ્રયાસોને પહેલાથીજ સુલતાન મલેકશાહ તુમ્બકારની નજરથી જોતો હતો અને ઇર્ષાની લામણીયા મદાન હસન બિન સખ્ખાદને "ખાડખાડુ" તરીકે સંબોધતો હતો. પરંતુ ફુનેક અને બગયા નવા ત્યા ઇસમાઇલીઓનાજ વિજય થતો હોવાથી હસન બિન સખ્ખાદનું ભણ નિસદ્ધિ વધતુ જવાની અખર તેને પડતા તે જાગૃત થયો અને રિજરી સન ૪૮૫ મા હસન બિન સખ્ખાદ તેમના પુત્રો અને સમગ્રા ઇસમાઇલીઓ અનુયાયીઓનો નાશ કરવા પોતાના ભરકરી વડા અમીર અસલાનતાસને ફુકમ આપ્યો.

સર જોન માલકમ કૃત ઇરાનના ઇતિહાસમા દર્શાવ્યા અનુસાર સુલતાન મલેકશાહનું ભરકર આલમુત પર ચડી આવ્યું, ત્યારે હસન બિન સખ્ખાદની સાથે માથ ૭૦ ઇસમાઇલીઓ હતા અને લડતા લડતા તેઓ ૬૬ પકડવાની અણી પર હતા, એવામા છેલ્લી પડીએ "રવ" માથી તથાસો લડત્રવાની મદદ દાખ અણુ અડીએ મોકલી. તેઓ કિસ્લામાના સૈનિકો સાથે જોડાઇને ફુરમનો પર તૂટી પડ્યા. આ ઓચિંતા ફુમલાથી સુલતાનના ભરકરને ઘેરા ઉઠાવી લેવા પડ્યો આ દારથી સુલતાન મલેકશાહ ઓઢી ઊઠ્યો.

નિઝામુલ-મુલકના કાવાદાવા

ઇતિહાસકાર વોન હેમર પોતાની કૃતિમા લખે છે કે, સુલતાને તે પછી સવથી વધુ વિશ્વાસ-પાત્ર અધિકારી કઝિઝ હજને શાનિકને ખુરાસાનના સૈન્ય સાથે ઇસમાઇલી કાષ્ટ ફુસેન કાષ્ટની સાથે લડવા મોકલ્યો. ફુસેન કાષ્ટની કોલિસ્તાનના આખા ઇલાકામા ઇસમાઇલી હાવવતનો પ્રચાર કરતો હતો તેથી સુલતાનને ઇર્ષા થઇ હતી. કઝિઝ શારિકનું ભરકરનું આવી પહોચતા તેનો મુકાબલો કરવા માટે ફુસેન કાષ્ટનીએ સલામતી ખાતર મેમિનામાદ આગળ ઊવણી નાખવાનું ઉચિત ધાનું, એ સમયે એક બાળુ આલમુત પર સુલતાન મલિકશાહનું આક્રમણ ચાલુ હતું, જ્યારે બીજા બાળુ કોલિસ્તાનમા પણ સુલતાનનું ભરકર ફુસેન કાષ્ટની સાથે ઉપર જણાવ્યા મુજબ આવી પહોચ્યું. આ સ્થિતિ ઇસમાઇલીઓ માટે ઓછી કપરી નહોતી, આ સંજોગે વચ્ચે હસન બિન સખ્ખાદે જોષ લીધું કે, દારૂગોળા કે શરવાશરત મેળવવાના સાધન ફુરમનોની અટકાયતથી બંધ થઇ ગયા છે ઉપરાંત સુલતાનનું તાલીમ પામેલું જખરદસ્ત ભરકર નાશ કરવા ડોળા ખુરશાવી રહ્યું છે. આવા વિપરિત સંજોગોમા બળવાન ફુરમનથી મુક્તિ મેળવવા કાષ્ટ પેશના પડી કાઢવી જોઇએ. સાથે સાથે પોતાની સાથે અંગત સત્વતા ધરાવનાર નિઝામુલ-મુલક છે અને તેને અંગેજ આ લખણુ થઇ રહ્યું છે. એ તેઓ સારી પેઠે જાણતા હતા. નિઝામુલ-મુલક લલજુશી વસવા પહેલા તથા બાદશાહ તુમરિક બેગ, અફઘ અસલાન અને મલિકશાહના તંત્ર તરફે સલજુશીઓના વચીર તરીકે રાખવનો કતાર્દત્ત થઇ પડ્યો હતો આ પ્રસંગે પણ પોતાની ફુરમનીનો મદદો લેવા અલમુત પર ચડી જવા બાદશાહને તેણે બંનેરી આલમુતના ઇસમાઇલી રાખવને તોડી પ્રાપ્ત કરી ખુલ્લી રીતે રણજમા ઉતર્યો.

સલજીવી સામ્રાજ્યમાં લગાડતો પાયો નાખનાર, ઇસમાઈલીઓનો સર્વથી પહેલો દુશ્મન નિઝામુલ-મુલક હવે પોતાનો પુરાણા દીનો વસુલ કરવા તૈયાર થયેલો હોઈને, કબીલાના એ મૂળને બિરાધી ફેલાવી ખીજી હાલે લડતો પાડેલા લોકો રડાયા વગર મામલો રાત થાય, એ દેવસર એક દિવસ નિઝામુલ-મુલકને કતલ કરી આલ્યો અને તે પછી ફરમા મલિકશાહનું મુલુક વધુ ને વધુ કઝિલ સારિક મોમિનાબાદ ઉપર ઘેરા નાખી ઇસમાઈલીઓને તંગીમાં લાવવા કોશિસ કરતો હતો તે ઘેરા ઉઠાવી લઇ ચાલતો થયો, મલિકશાહના મરણ પછી સલજીવી સામ્રાજ્યમાં ભુદા ભુદા જીમલા પરી ગયા. ઇરાનમાં એ પ્રકારે અસ્થિતિ ફેલાતા ઇસમાઈલીઓને બહાર આવવાની તક મળી બધ હતી.

ઇસમાઈલીઓના કબજામાં અન્ય કિલ્લાઓ

ઇસમાઈલીઓ કમલ વધુ પ્રગતિ કરવા લાગ્યા. હસન બિન સબખાદના પક્ષકારોના અધિ. કારમાં ઇરાકના સર્વથી મજબૂત ગઢો આલ્યા. સુલતાન મલિકશાહે અંધાવેલો "શાદકુર" નામનો ઇસ્ફહાનનો મજબૂત કિલ્લો સુધા ઇસમાઈલીઓએ કબજે કરી લીધો, કોન્સ્ટેન્ટીનોપલનો રમી કબજે કરી લીધો. એલમી અને સુલતાન એક દિવસે શિકારે નીકળ્યા હતા, ત્યારે આ જગ્યા પસંદ કરીને એ મઠ આસ બંધાવ્યો હતો.

દિબ્રી સન ૪૯૯ માં ઇસ્ફહાન પાસે "દરકુલ" અને તેની પાંચ ફરસંગના અંતરે આવેલા "મહી-નન", બહાર પાસેના "વરતકુલ" નો મઠ, ફારસ અને કોહિસ્તાન વચ્ચે "તન્ગુર" અને "ખાલુખાન", કુમીશના ઇલાકામાં "દમગાન" કિંઝકુલ અને ગિદકુલ અને ઉવટેમાં કોહિસ્તાનની અંદરના કિલ્લા તબસ, કાઇન તુન અને મોમિનાબાદ અને ખીજા ઇલાકામાંના કેટલાક અન્ય કિલ્લાઓ પણ ઇસમાઈલીઓએ હસ્તગત કર્યા હતા.

હસન બિન સબખાદના બાજેજ અબ્દુલહાદે "ઇસ્ફહાન" અને કિયા બુઝુર્ગ ઉમીદે "લામરતર" ના દુર્ગો જીતી લીધા હતા. એ બંને પી લો રહિસ મુઝફફર અને હસન કાઇની સાથે રહી તરીકે ઇસમાઈલી સિંધાતના પ્રચારક અને હસન બિન સબખાદના મદદગાર હતા.

આલમુત અને વરતકુલના કિલ્લાઓ ઇસમાઈલીઓના હાથમાં દશ વર્ષ પહેલાં આલ્યા હતા. તે સિવાય બાકીના સમગ્ર કિલ્લા કુઝેના ખિસ્તી લડતો પાડેલાં જે સલમ લીધું તે પછીના વર્ષ માં ઇસમાઈલીઓએ મેળવ્યા હતા.

ખિસ્તી કુઝેકરોમાં ઇસમાઈલીઓની ધાક-હસન બિન સબખાદનો ભાણેજ અમુલકતાહ

આલમુત અને તેના અંતરગત ભૂમિવિસ્તારમાં ઇસમાઈલીઓએ કુઝેકરોના સમગ્રમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. ખિસ્તી ખારમી સદીના પહેલાં વર્ષમાં હેમ્સના રાજા જનાદુલ-ઘેલા કાઉન્ડ સિન્ડ મેધાસે "હસન કુલ" પર ઘેરા નાખ્યો હતો, એ દરમ્યાન સમગ્રીય દુશ્મનીનાં કારણે હસન કુલનો મુલુક વધુ ને વધુ બનાય છે. ઇસમાઈલીઓના એક કિતમુલ હસનના બાઈસાહ રિઝીમ ઉપર આ કાઉન્ડને મારી નાખવાનો સહ લઈ જવામાં આવે છે. જેનીની ચાલુ દુશ્મનીનાં અમી સતત મળીથી લલબનો રાજવી કંટાળી ગયો હતો. તેની કુમક એક ઇરાની સૈનાર અમુલકતાહ આવી

પુત્રો હતો. એ પછી ઇસમાઇલી એતેકાદ પરાવતો હતો પાછળથી દમિસ્કનો રાજ્યકર્તા "હુમ્મ" પછી રિઝવાનનો સાથી બન્યો હતો.

હલખની દક્ષિણે એક દિવસના માર્ગના અંતરે આવેલી મજબૂત જગ્યા "જરમીન" હસન બિન સન્માહના બાણેજ અણુસકતાહનું નિવારવાનું હતું, જ્યાંથી તેઓ શામમાં હાઇયુલ, કપ્પીર તરીકે મજહબનો પ્રચાર કરતા હતા. કાશિસ્તાન, કપ્પીર અને ઇરાકના હાઇયુલ કપ્પીર હુસેન કાષ્મી, રહસ મુજદદર અને કિયા છુતુગ ઉમ્મીદ હતા.

ચોડાક વર્ષો પછી દિજરી સન ૫૦૧ માં અહમિયાના વતનીઓએ અહમિયાના મિસરી મવનર મહાનના અત્યાચારમાંથી ઉગરવા "જરમીન" ના લશ્કરી શરિમ અણુ તાહેરની કમક માગવા એ ગવનરને મારી હલખના રાજ્યકર્તા રિઝવાનના નામે અણુ તાહેર તાહેરનો કબજો લીધો અને કિશ્તાની કદમત સ બાણી લીધી. ૫ વ પાછળથી તે "ટેનકેડ" નો સામનો કરી સફરો નહિ અને તેની સાથે સુલેહ કરીને તેને શરણે જતા ટેનકેડે કરારનો ભંગ કરીને અણુ તાહેરને ફેદી તરીકે અંતક્રિયા લઇ ગયો અને હંડની એક મોટી રકમ વસુલ કરી પછી તેને મુક્ત કર્યો. ઇતિહાસકાર હમાહુદીન એક હાથ પર ટેનકેડને વચન ભંગ કરવા માટે અપરાધી ગણે છે, બીજા હાથ પર "આવાલ્યે અધમ નરતે છુદ્ગી જેવું ઉત્તમ હાન દેવા માટે" ટેનકેડને હુકમેનો નોંધ. છીશર "એક્ષતો અલ્લહ" બમ કરૂન અને છપાથી હપકા આપે છે.

અખરસના અત્યાચારો

દિજરી સન ૫૦૭ માં હલખના રાજ્યકર્તા અને ઇસમાઇલીઓના મહાન રક્ષક રિઝવાનનું અવસાન થયું. ઇસમાઇલીઓએ રિઝવાનની વફાદારી જતા તેના રાજ્યની જાળવણી અર્થે જરૂર પડતા યુધ્ધો કર્યા તેને લીધે રિઝવાનના સાળ વર્ષની વયના પુત્ર અખરસ સાથે ખ્વાબસરા છુતુ કદમત ચલાવવા લાગ્યા. ચોડા સમય જતા ઇસમાઇલીઓના ઉપકાર ભૂલી જઈ છુતુની ચડામણીથી અખરસ ઇસમાઇલીઓ પર જુલમ ચુમ્મરી તેઓના બાળબચ્ચા અને સ્ત્રી પુરુષોમાં મળી ત્રણસો છુવેતી હત્યા કરી અને ખસા ઇસમાઇલીઓને ફેદમા પૂર્ણ પાછળથી તેઓનો પછ વધ કરી એમના શબોને બાણી નાખવામાં આવ્યા. આદશાદ રિઝવાનનો આ પુત્ર અખાસી ખસી ફના ખાનદાનથી ઉતરી આવેલો હતો. જેઓ ઇસમાઇલીઓ પ્રત્યે દમશા શત્રુતા ધરાવતા હતા. આથી સ્થિતિમાં આવી પડેલા ઇસમાઇલીઓ જ્યારે પોતાના પ્રાણ મચાવવા કથિચારનો ઉપયોગ કરતા હતા તો તે માટે છપાણુ ફુરમનો તેમને વગાવે છે.

ઇસમાઇલીઓનો પ્રભાવ

દિજરી સન ૫૧૪ માં હલખના અમીર "ઇલગાઝીને" ઇસમાઇલીના વડાએ "સરીફ" ના કિલ્લાનો કબજો આપી દેવાની માંગણી કરી હતી. ઇલગાઝીએ ઇસમાઇલીઓના બળથી ભય પામીને કિલ્લો આપી દેવા ઇસમાઇલી એલચી સામે ટોંગ કર્યો. ઇસમાઇલી એલચી પોતાના રાજ્યમાં પાછો ફર્યો કે, હલખવાસીઓએ કિલ્લાની બીલોનો નાશ કરી બાહીઓ પૂરી નાખીને શહેર સાથે કિલ્લાને જોડી નાખ્યો. આવી રીતે ઇસમાઇલીઓને કિલ્લો નહિ સોંપી લેમનું બળ કદમત અટકાવવાની વ્યવસ્થા કરનાર છખ્ખે ખરશખને પોતાના લોહીથી તેની કિંમત આપવી પડી. દમિસ્કનો મહમુદ રાજ્યકર્તા ત્રાહીજ મુકદમદ બિન અમાહુદીન જંગી. જેણે વિખ્યાત સુલતાન સલાહુદીનના કાકા હમુદીન શિરકુદને મિસર બધી વઝીર યાવરના કહેવાથી મેળવ્યો હતો તેણી

પાસેથી પણ ઇસમાઇલીઓએ "જોતુલાદ" સોપી દેવાની માગણી કરી હતી. એ સમયે ઇસમાઇલીઓની એટલી જખરદરત દાક પડતી હતી કે નરદીન જેવો એ સમયે સમર્થ ગણાતો શામનો દાકમ પણ ઇસમાઇલીઓની માગણીનો પ્રત્યક્ષ કરી શક્યો નહિ અને તેણે પણ તેનો ડોંખ્યા રવી. કાર કથી પરંતુ મામવાસીઓને તેણે ઉરેરી મૂક્યા અને ઇસમાઇલીઓ તેની દલમા પગ મૂકે તે પહેલા પ્રજાએ પોતાના કિલ્લાઓનો નાશ કરવાનું આદેશી. એવાનમેવાન બનાવી મૂક્યા.

ઇરાનમા પણ ઇસમાઇલીઓનો એવીજ રીતે એમેર ડંકા વાગી રહ્યો હતો. નિઝામુલ-મુલ્ક પછી પણ સમજુતીઓની દુરમનીઓની વલજમા કશીએ ફેરફાર થવા પાડ્યો નહોતો અને તેઓ પણ કનડગત કરતા હતા. નિઝામુલ-મુલ્કના પુત્ર ફઝલ-મુલ્ક અબુલ મુઝફ્ફર અલી, જેણે પોતાના પિતાની માન અને મોટા ફરજનવાળી જગ્યા વારસામા મેળવી હતી, તેણે પણ સુલતાન મહમ્મદ અને સુલતાન સંજર એ બન્ને રાજવીઓના શાસનકાળમા ઇસમાઇલીઓ પ્રત્યેની પોતાની એવીજ દુરમનીઓની રાજનીતિ ચાલુ રાખી.

સલ્જુકી સુલતાન સંજરનું આક્રમણ

ઇતિહાસકાર જોન માકકમના ઉલ્લેખ પ્રમાણે સુલતાન સંજરના કારણે ઇસમાઇલીઓ ઉપર સંકટનો ભય આવી ઉભો રહ્યો, કારણ કે તે દવે ઇસમાઇલીઓને નિર્મૂળ કરવાના ઠરાવ પર આવ્યો અને આશ્ચર્યજનક બધી પોતાના મોટા ભરૂં સહિત જામગ વધવા લાગ્યો. બળવાન દુરમન સામે લડાઇમા ઉતરવું અતિ કઠિન કાર્ય હતું, તેથી દુરમનોનો મુકાબલો કરી ફાકટમા પ્રાણદાની કરવા કરતા યુક્તિ અને હિંમતથી કામ લેવા નહી કંવામા આવ્યું. જર્મને ઇતિહાસકાર વોન હેમરે પોતાના ગ્રંથમા એ વિષયનો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે કે સુલતાન સંજર નિંદામા હતો, ત્યારે તેના માથાની એકદમ નજીક જર્મીનમા એક કિલ્લાએ ઊભુ ખંજર બોડ્યું. છેલ્લાથી જન્મત થઇ પોતાની પાસે પારગર શરત નિદાળતા સુલતાનને પ્રાર્થના પડ્યો, પરંતુ તેણે બહારથી પોતાની બીક કુપાવી રાખી, વોડા દિવસ પછી શાહી દુકુમનના ધારણે દસન બિન સજ્જાદે સુલતાનને લખ્યું છે કે, "સુલતાન પ્રત્યે અમારી બલી લાગણી ન હોત તો જર્મીનને ખરે સુલતાના છતરમા એ ખંજર અમે સહેલાઈથી ઉતારી શકતા હતા."

કાલિસ્તાનમાના ઇસમાઇલી કિલ્લાઓ પર સુલતાન સંજરે કેટલુંક રો-ય મોકલ્યું હતું. આ ચેતવણી પછી ત્યાં ધેરા ચાલુ રાખવામા સુલતાનને ભય લાગ્યો અને તે ઉપાડી લીધો. બીજી તરફ ઇસમાઇલીઓના આલમુત અને લામરતરના બે મજબૂત કિલ્લા ઉપર સુલતાન સંજરના બાઇ મહમ્મદના દુકમથી અતામેગ અનુરતગીન સહરગીર એક વર્ષ ધેરા નાખી પડ્યો હતો. કિલ્લામા ધેરાયલા લોકોની રિયતિ વિષય થઇ પડી પરંતુ બધીના સમયે દિજરી સન ૫૧૧મા મહમ્મદનું અવસાન થયું; જેથી ઇસમાઇલીઓને રાહત મળી.

પોતાના બાઇનું મરણ સુલતાન સંજર માટે શિખામણરૂપ થઇ પડ્યું. તેણે ઇસમાઇલીઓ સાથે સંધી કરી લીધી અને તે અનુસાર દસન બિન સજ્જાદ અને સુલતાન સંજર વચ્ચે સુલ્હના કરાર થયા. ત્યાર પછી ગીર્ફકુદના ઇલાકામા સવળી સરકારી જકાત અને વેરામાથી સુલતાને ઇસમાઇલીઓને બાકાત રાખ્યા એટલુંજ નહિ પણ ઇસમાઇલીઓને વર્ષાસન તરીકે કુમીસની બહેમુદનો અમુક ભાગ નક્કી કરી આપ્યો. આવી રીતે ઇસમાઇલીઓનું બળ વિરોધી માતાવરણુમ પણ પ્રતિદિન વધવા લાગ્યું હતું.

મઝહબી શિક્ષણ

ઇસમાઇલીઓ અને સુન્નીઓના સિંધાંતો વચ્ચે કામ મોટા તફાવત નથી. બંને સિંધાંતની દૃષ્ટિએ ખન્ને એકબીજા છે. 'નફસ' ની લાલસાઓનો 'રિયાઝત' (આત્મદમન) વડે વધ કરી, 'હામિલ મુન્સાન' કિવા ઇમામની હિદાયત પ્રમાણે 'ઝિક્રે આઝમ' ના રૂટણ સાથે એક પછી એક ભૂમિકાઓ પસાર કરતાં કરતા 'મઆરિફતે ખલાહી' ને પહોંચવાનો પથ સુખ્ય હોવાથી સુન્નીઓ ગંઠે, ઇસમાઇલીઓ પણ કર્મકાંડ કે બાહ્યાચાર કરતા હશે. હદાની-આત્મશાન અને આંતરિક ખ્યાદત તરફ વધુ પ્રમાણમાં પોતાનું વલણ ધરાવતા હોય છે. આથી તેઓને 'આતિનિયા કે મુદરેદરયવાદીઓ' (Mystics) તરીકે ઇતિહાસમાં સંબોધવામાં આવેલ છે. દુન્યવે આઝમ હસને બિન સખ્યાહ પણ ઇસમાઇલી ધર્મના એક મહાન કાષ્ટ હતા. ઇસમાઇલી ધર્મના સિંધાંતોનું પાલન અને વફા દારીથી હ ઇમામની સેવા કયા માર્ગે થઈ શકે તેનું શિક્ષણ આલમુતના ઇસમાઇલીઓને તેઓએ અત્યંત સુંદર રીતે આપ્યું હતું.

ઇતિહાસકાર જોન માલકમ જણાવે છે કે, ઇસમાઇલી મઝહબના અનુયાયીઓને જે ધર્મ સિંધાંત હસને બિન સખ્યાહ શીખવ્યા હતા તે ધરાતી રચાવિત ધર્મ અન્યતાથી સંગીન રીતે નિરાળા હતા. ઇસમાઇલી મઝહબનું મૂળ ઇમામના દરજ્જા માટે ઇમામની નસલે વારસનો હક કાયમ રાખતી શ્રધ્ધા ધરાવવાનું છે. એ સિંધાંત તેમજ સુન્નીઓ, દિસ્સકે કે ખલ્લાશાનીઓની માન્યતાને વધુ અનુકૂળ આવે એવા ઇસમાઇલી મઝહબના અનેક મૂળતત્વોનો રફાટ હસને બિન સખ્યાહના શિક્ષણમાં સુરેખપણે સમજાવેલો હતો. બંદગીની રૂબેતાની પ્રધતિ છોડી તેઓ કહેતા હતા કે ખરી ભકિત અંતરમાં વસે છે અને પોતાના પરવદિગાર પ્રત્યે શુભપણે અંતરનો ભકિત ભાવ સદાયે અર્પવો જોઈએ. (૧)

હસને બિન સખ્યાહ ઇસમાઇલી પંથવાળાઓમાં દીની કે દુન્યવી કાયદા કાનૂનોનો અમલ કડકાઈથી કરાવતા હતા. મિતપાન અને મિતાહાર પાળવાનો ઇસમાઇલીઓને તેમણે સખત હુકમ આપ્યો હતો કારણ કે "આમાંલ-પાક" ઇસમાઇલી સિંધાંતોનો પાયો છે. કહેવામાં આવે છે કે ઇસમાઇલી ધર્મના નિયમો તરફ બેદરકારી દેખાડનારી તેમના બે પુત્રોને ચાણક (કુર્મી) નાં ફટકા મારવાની સખ કરી હતી, જેથી તેઓ મરણ પામ્યા હતા. વળી એમ પણ જણાવવામાં આવે છે કે કુર્મનો આત્મમૃતગદનો મંદ્ર નાખી પડ્યા હતા. ત્યારે પોતાની મહોરદાર અને બે પુત્રીઓ સુરક્ષિત રહે એ આશયથી પોતાના મિત્ર રઇસ મુઝફ્ફરને ત્યાં તેઓને મોકલ્યા અને સાથે રમઝને સચના આપી હતી કે "મારી મહોરદાર અને બે પુત્રીઓ સુતર કાંતીને પોતાનો નિર્વાહ કરશે અને તેઓ જે કાંઈ મેળવે તે ઉપરાંત તેમને કોઈપણ પ્રકારનો ટેકો આપવો નહીં." જોન માલકમ ઉમેરે છે કે આ ઉપરથી હસને બિન સખ્યાહ પોતાને કેટલા 'અદના' સમજતા હતા તેને તોલ આપણે કરી શકીએ છીએ. એક કામની હતેદમંદી માટે જે મધ્યમતા અને સ્વતંત્રતાના ગુણો જરૂરના છે, તેનો આ ઉપરથી દાખલો રખ કરીને પોતાના સાથીઓને સાવચેત રહેવાનું તેઓ કહેતા હતા.

હસન બિન સખ્યાહે રચેલા પુસ્તકો

હસન બિન સખ્યાહે રચાયેલી ગંગાવર-કેટલાકોની માન્યતા પ્રમાણે ચાર સાખ પુસ્તકોના સમઢવાળી સાયબેરી અને તેમના દસ્તખિખિત પુસ્તકોનો નાસ કરવામા આવેલો હોવાથી, હસન બિન સખ્યાહના સધળા પુસ્તકો મળી શકતા નથી, હતા સંબેગોને લધને, જે પુસ્તકો ખચી જવા પામ્યા છે, તેમાના કેટલાક પુસ્તકો : "સરગુઝિસ્તે રૌયદના," કિતાબુલ અરકાલ વલ કરા" અને "ફુસુલઅલ-મુબારિક" ખર્યાદીની મુરશિયન અને ઓરિએન્ટલ સાહિત્યકારોએ મહેનત કરી શોધખોળ કરી છે, બનખીના ઇતિહાસકાર રશીદુદ્દીન ફઝુલુલ્લાહે લખેલા મરાદુર ઇતિહાસમંથ "અલ્મોઉત-તવારિખ" કે જેમા મસમાઇલીઓને લગતી કેટલીક હકિકત મળે છે, તેણે પણ હસન બિન સખ્યાહના જીવન ચરિત્રના અહેવાલમા લખવામા આવેલો ઇસમાઇલી મંથ "સર ગુઝિસ્તે રૌયદના" ઉપરથી તેના આધાર લીધો છે, જે મંથ દલાકુખાને આલમુતના કિસ્લાનો કબ્જે લીધે રચાયે આલમુતની ઇસમાઇલી સાયબેરીમાંથી મળી આવ્યો હતો "તારીખે જહાગુરા" નામના ઇતિહાસમંથમા મળી આવે છે, જે મંથ ખના મસિક જુવેનીએ લખ્યું છે. જુવેની દલાકુખાનના આલમુતના આક્રમણ વખતે તેની સાથે હતો અને તેણે ઉલ્લા ફુમલાનો તથા હસન બિન સખ્યાહનો અહેવાલ પણ પોતાના એ મંથમા આપ્યો છે. તે પોતે લખે છે તે અનુસાર "સર ગુઝિસ્તે રૌયદના" નો મંથ આલમુતની સાયબેરીના પુસ્તકોનો કબજે લેતા તેણે લખ્યો હતો.

ઇસમાઇલીઓની નિખાલસતા

કય અબ્બાસીઓ ડોઝી અને ડી. ગીઝે ખાસ કરીને લખેલા આલેખવાળા ભાગનો હવે મોઢ ઘટો નય છે. આજે ખરી ઇસમાઇલી કૃતિઓ જાહેર થમ રહી છે કાઇપણ ધર્મ અને ખાસ કરીને ઇસમાઇલીઝમ જેવા સાળા કાળ પર્વત ટકી રહેલા મંજૂત જુરસાવાળા મઝબના અનુયાયીઓની નિખાલસતા નોંધ લેવા યોગ્ય છે. એમના અનન્ય લકિતભાવના વિષયમા આજુમાત શંકા ઉઠાવવાની લેશ પણ જરૂર નથી. અતિશય વધારે નોંધપાત્ર એ છે કે ઇસ્લામમા સુધારો. (Reformation) કરવાની મદાન ફેશિશ ઇસમાઇલીઝમમા છે કે નહિ? એ દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો અબદુલ્લાહ બિન મયમુન અને ત્યાર પછી હસન બિન સખ્યાહ ઇસ્લામી આલમના મદાન દિતમિતકોમા એ દરજ્જા મરિતો પોતાનો હકક રવીકારવાનો દાવો ખરી રીતે કરી શકે છે.

હસન બિન સખ્યાહની કૃતિ-ફુસુલ-અલ મુબારિક

હસન બિન સખ્યાહનું રચેલું આ પુસ્તક ધણું જ પ્રસિધ્ધિ પામ્યું તેમા સધળા વાતોને લક્ષમા રાખીને દાખઓ "ફઅવત" નું કાવું સુગમતાથી કરી શકે તેના મારે ઇસમાઇલી ધર્મના સિધ્ધાંતો અને ઇસમાઇલી ફિલસફી ઉપર સુંદર પ્રકાશ પાડવામા આવ્યો છે. એટલું જ નહિ પણ મુરશિદની જરૂરિયાત, મોઅલિમમે સાદિક (સાખા ગુરુ) તથા મોઅલિમમે કાઝિખ (ખૂદા ગુરુ) નું રખડીકરણ, મયમુના સિધ્ધાંતનું ખંડન, ઇમામે મીજુદ વિષેની સાબિતિઓ, સત્ય અને અસત્ય વચ્ચેના ભેદ, "વહેદતુલ મુજુદ" (દરતીમા એક એવો અલ્લાહ) ની ઓળખ વગેરે વિષય પર મળ્યાજ સંરસ અને કિમ્બીલેપી વિચારો દર્શાવ્યા છે. તેમની ખુશિમાલ દલીલો અને આકર્ષક વર્ણન શૈલીની કામગામ ધર્મના અનુયાયી પર અસર થયા વિના રહેતી નથી. ઉપરાંત ઇમા. ખન, નખુલન, કયામન, તૌહિદ, મિઝાન, પુલે સિરાત વગેરેની વ્યાખ્યા ઇસમાઇલી ધર્મના સિધ્ધાંત અનુસાર સમજવવામાં આવી છે. એકંદરે એ ફુસુલ અલ-મુબારિક નામની કૃતિમા

“વહેદગુણ વુલુદ” ની ઓળખ વિષેની ચર્ચાના અંતમાં ઇસમાઇલી અહીદા પ્રમાણે “મઆરિફે મુસ્લિમ” અર્થાત ખુદાતાઆલાની મઆરિફતની પૂરેપૂરી વ્યાખ્યા તેઓ આ શબ્દોમાં કરે છે.

“અમારા પંથમાં, પહેલા મોદકિકક (અને મોદકિકકને હ. ઇમામના અર્થે વાપરવામાં આવ્યો છે.) સાથે અમે ‘હક’ ને ઓળખીએ છીએ. ત્યારબાદ અમે ‘હક’ ને મોદકિકક સાથે ઓળખીએ છીએ. ખુદાતાઆ પ્રત્યે તેની મઆરિફત મેળવવા ને પ્રયાસ કરવાનો છે, તે મોદકિકક (ઇમામ) ઉપર અવલંબિત છે, કારણકે ‘હક’ ને અમે ‘મોદકિકક’ સાથે ઓળખીએ છીએ અને ‘મોદકિકક’ ને હક સાથે પીઠાણીએ છીએ, વહેદગુણ વુલુદ (દરનીમાં એક એવો-અલ્લાહ) ની ઓળખવાની આ રીત છે.”

માર્કો પોલોએ ઉપજાવી કાઢેલું સ્વર્ગ !

મહાન હસન બિન સબખાહ પર શાહના બહેસ્ત પ્રમાણેનું ચિત્ર બે ચવાનું ને તરફામત મુકવામાં આવ્યું છે, તે ખરી રીતે ભવિષ્યોચિત્ર આભારી છે. કેટલાક ઇતિહાસકારો પણ તેનો ભોગ થઈ પડ્યા છે અને કેટલાક વાર્તાકારોએ એમાં કલ્પિત રસ પણ રેડ્યો છે.

હસન બિન સબખાહના “બાને-બહેસ્ત” ગ્રાંથા પ્રકરણમાં “માર્કો પોલોને જુદા જુદા બિન સત્તાધારી આસામીઓ પાસેથી વિગત મેળવનાર” તરીકે ઇતિહાસકાર જોન રામ્પ્ટ સિંધ કરે છે. જોન માલકમ પ્રણે “માર્કો પોલો”ના બહેસ્તની દલીલોને વિચિત્ર અને અસંભવિત ગણી વિરોધી રીતોની આપેલી વિગતો બહેસ્ત કરે છે. ઇસ્લામી લેખકોએ “માર્કો પોલો” ની વિગત પર વજન આપ્યું છે. એટલે તેઓ પણ પરખમી ઇતિહાસકારો કરતાં પણ ઘણા ઓછાજ વજનદાર પોતાને ઓળખાવી ગયા છે, પ્રખ્યાત મુસાફર લેખક કરેનલ જર્જેસ શીલ ૧૯૩૭ માં આલમુતની જાતે મુલાકાત લઈને પોતાની કૃતિમાં જણાવે છે કે “શીખનું સ્વર્ગ” આલમુતમાં હતું. એ વિષે કંઈ પૂરાવો મળતો નથી.

હસન બિન સબખાહની પરહેઝગારી-વફાત

હસન બિન સબખાહે પોતાના આખા જીવનમાં જે કાંઈ કર્યું હતું, તે ફક્ત ‘ઇમામ’ મારેજ કર્યું હતું; એમાં એમને કાંઈપણ સ્વાર્થ નહોતો. તેઓના કુટુંબીઓ, પણ જાતે મહેનત કરી રળી ખાતા હતા. તેમના પોતાના માત્ર બેજ પુત્રો હતા જેઓ યુનામાં આવી જતા તેમને સગ કરી નેથી તેઓ મરણ પામ્યા હતા. આલમુત કબ્જે કર્યા પછી ૩૫ વર્ષની લાંબી મુદત મુધી તેઓ બહાર નીકળતા નહોતા. રાત દિવસ હરિશ્ચંદ્ર ઇમામની સેવા અને પ્રજાના ભાવિ મારેજા કાર્યમાં રોકાયેલા રહેતા હતા. “રવઝતુરસક્ષા” ના કર્તા લખે છે કે, આ ૩૫ વર્ષના અમલ દરમ્યાન કેવળ બે વખતજ તેઓ કિલ્લાની અગાસી ઉપર આવ્યા હતા, કારણ કે તેઓ દંમેશા રાજ્યવસ્થા તથા ધાર્મિક કામકાજમાં સતત રમ્યા પમ્યા રહેતા હતા. જરૂર પડતા તેઓ પોતાના સલાહકારોને કિલ્લામાંના પોતાના રહેઠાણ પરજ બોલાવી સલાહ મસલેહત કરતા. દાખ્યોને સચનાઓ આપતા અને તેના પર સલાહકારો અને કાર્યવાહકો અમલ કરતા હતા અને સમગ્ર રાજ્યમાં તેનો ફેલાવો કરતા. આ ઉપરાંત તેઓ ધાર્મિક સાહિત્ય લખીને તેના પ્રચાર કાર્યને પણ પુષ્કળ મદતવનું મજાતા હોવાથી, વિરોધીઓએ ઇસમાઇલી ધર્મ વિરુદ્ધ લખેલા પુસ્તકોના જવાબો તથા ધર્મના સિંધાંતો અને ઇસમાઇલી ધર્મની કિસ્સી પર પ્રકાશ પાડનારા અંશે રચવામાં પણ પોતાના સમયનો પશ્ચો ઉપયોગ કરતા હતા. ફિજરી સન ૫૧૮

મા તેમની ઉપર જીવંતજી બિમારીએ હુમલો કર્યો અને તેમને ખાત્રી થઈ કે આ દુનિયા નિકટમાં જ છે. જવાની છે, ત્યારે તેમણે પોતાના વિશ્વાસ દાઢ દિવા બુઝુર્ગને પોતાની પાસે તેડાવી હકુમતનું વડપણ સોંપતા કહ્યું :—“હજરત ઇમામ હાદી અ. રાજ્યલગામ પોતાના હાથમાં ન લે ત્યાં સુધી પવિત્ર ઇમામની સેવા અડગપણે બજાવવાની બલામણ કરું છું અને મારા સ્થાને તમારી નિમણૂક કરું છું.” ત્યારપછી તમામ દોહરઅલી અને હસન હસનાનીને મોટા આધાઓ પર કાયમ કરીને જમાદીજ અવવલની તા. ૨૬ મીના દિને તેઓ આ દુનિયા છોડી આલમે બકા તરફ ફર્યો ગયા.

કિયા બુઝુર્ગ ઉમ્મીદનું તંત્ર-શમુઓનો મુકાબલો

હિજરી સન ૫૧૮ થી કિયા બુઝુર્ગ ઉમેદની હાકિમ તરીકે સત્તાવાર નિમણૂક થયા પછી, તેમણે પોતાના જીવન પર્યંત મહાન હસન-શિન સામ્રાજ્યની રાજ્યપ્રથાને જરાપણ ફેરફાર કર્યા વિના ચાલુ રાખી. આલમુત અને તેની અતરાફના કિલ્લાઓનું સમારકામ કરાવી વધુ મજબૂત કર્યા, જરૂર જોયા નવા કિલ્લાઓ બનાવ્યા. ફરક કિલ્લાના રક્ષક માટે વ્યવસ્થિત લશ્કરી જાવણીઓ પણ હમેશ માટે રાખવામાં આવી. ઇસમાઇલીઓની સલતનતની હદમાં જે જમીન ઉપર ધોરણસરનો કબજો નહોતો તેવા બધા વિસ્તારને પોતાના કબજે કરીને તેની ખીલવણી હાથ ધરવામાં આવી.

હિજરી સન ૫૨૦ માં મયમુનદીજ તામને ફરીથી નવો સંગીન કિલ્લો બાંધવામાં આવ્યો ત્યાં મવનર તરીકે અબ્દુલમલેકની નિમણૂક કરવામાં આવી. એજ વર્ષના રાખાન માસમાં અતામેજ શહેરગીરનો લાત્રીજે લશ્કર સદિત રૂબાર પ્રગણામાં ઇસમાઇલીઓ પર ચઢી આવ્યો હતો. તેને હઠાવવા કિયા બુઝુર્ગે બગવાન દિદાઇઓનું એક લશ્કર રવાના કર્યું અને પક્ષના લડવૈયાઓનો સામનો થતા બારે યુધ્ધ ખેલાયું, જેમાં અતામેજ શહેરગીરની સખ્ત દાર ચેપ અને તેઓ સધળા પોતાનો માલ અસખાબ મુઠી નાસી ગયા આથી ખાધાખોરાકા, લાગ્યદારી જનવરો, ધોડાઓ, દારખાનું અને દધિયારોનો એક મોટો જથ્થો ઇસમાઇલીઓના હાથમાં આવ્યો.

હિજરી સન ૫૨૧ માં સુલતાન મહમ્મદ સલજુકીએ ઇસ્ફહાનથી આલમુત ગઢ પર પોતાનું એક મોટું સૈન્ય મોકલ્યું. આ સૈન્ય ઇસમાઇલીઓની સરહદમાં આવી પહોંચે તે પહેલા જ કિયા બુઝુર્ગને તેના સમાચાર મળી જવાથી પોતાના દિદાઇ લડવૈયાઓને માર્ગ રોકવા સ્થાના કર્યા, જેઓ સુલતાનના સૈન્યની વાટ જોતા જોતા હતા. આ જોતા સુલતાને કોપમાં આવીને કહ્યું :—“આપણું લશ્કર પહોંચ્યા પહેલા આલમુતનું લશ્કર આવી પહોંચ્યું છે અને તેઓ મુકાબલા માટે રાદ જોઇ રહેવા છે.” આ કારણે સુલતાનને આલમુતવાસીઓની આવી દિદાગીરી જોતા કાળ પડી.

ઇસમાઇલી એલચીનું ખૂન!

“હિજરી એક પરશિયા” માં જોન માલકમ લખે છે કે, સુલતાને એક સૈન્ય મોકલ્યું પરંતુ રૂબાર સર કરવાની તેની કાશિશ સફળ નીવડી નહિ અને સલજુકી જનરલને પાછળ હટી જવાની ફરજ પડી, જેથી સુલતાને કિયા બુઝુર્ગને થોડા સમય પર્યંત લડાઇ ‘તહકુબ’ રાખવાની ઇચ્છા દર્શાવી. અંતે સુલેહ થઇ, જેને અંગે આલમુતના રાજ્ય તરફનો એક એલચી ખવાજ તાસિર શહેરસ્તાનીને ઇસ્ફહાન ખાતે મોકલવામાં આવ્યો જેમને સુલતાનના દરબારમાં બારે સત્કાર કરવામાં આવ્યો. પરંતુ ઇરાનની રાજધાનીમાંથી આવેલા ઇસમાઇલી સરદારના

એક પ્રતિનિધિને જોઈને પોતાના બાદશાહ કરતા વધુ અધીરી બનેલી પ્રજા એટલી બધી ઉરફરાધ બધે એલચીના નિવાસ રથાન ઉપર હલ્લો કરી ખૂન કર્યું. "તારીખે મુઝિશ્તા" ના એક રત્નકર્તાના વાળ્યું છે કે જનસમદના પિક્કારની જવાબા મુલ્કાઓએ બાઝાવી હતી. ધર્મના અહંકારમાં પાળવા કરતા હસન સબખાદના પંથવાળાઓનું ખૂન કરવું, એ વધારે સારું છે એવો તેઓએ ફતવો આપ્યો હતો. આ પટના બન્યા પછી સુલતાન મહમ્મદ સલ્જુકીએ આ એલચીના ખૂનમાં પોતાનો હાથ નથી, એવું જાહેર કરવા તત્કાળ એક ડેપુટેશન ક્રિયા બુમુર્ગ ઉમેદ પાસે આમળાન તરફ રવાના કર્યું. આ ડેપુટેશન આમળાન પદોઅના તેજ સલતાનનો બચાવ રખૂ કર્યો. પરંતુ ક્રિયા બુમુર્ગ ઉમ્મીદે જણાવ્યું કે, "યુનો કરનારાઓને અમારા હવાલે કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શાંતિ થશે નહિ. અમારો આ સંદેશો સુલતાનને આપશો."

ઇસમાઇલીઓની છૂત

ઉરફરામલા પ્રજાઓનાં રોજામાંથી અંત્યાચારીને શોધી કઢાડવાનું કામ સુલતાન માટે ક્રિયા બુમુર્ગે થઈ પડ્યું. હોવાથી સુલતાન તરફથી વિલંબ થતો જોઈ ક્રિયા બુમુર્ગ ઇસમાઇલી લડાઈવાની તરફ એક ફકડી દિજરી સને પરક માં કઢવીને ખાતે મોકલી આ ફકડીએ મહેરમા દાખલ થઈને ક્રિયા બુમુર્ગને પહેલાં મુખ્ય ફતવો આપનાર કઢીને તેમજ તેની સાથેના બીજા પંજા ચારસો સંખ્યામાં પાંચ સભા આપી આ વડોમાં ૧૧૫ ઇસમાઇલીઓ માર્યા ગયા હતા.

"તારીખે મુઝિશ્તા"ના કર્તા જણાવે છે, તે આ બનાવથી ફરી સુલતાન અને ક્રિયા બુમુર્ગ વચ્ચે વેરના બીજા રોપાયા. આ અયઝમળુનો અંત સુલતાનનાં અવેસાને પંથ ત ન આવ્યો. સુલતાન મહમ્મદ સલ્જુકીનાં મરણ પછી ક્રિયા બુમુર્ગ ઉમ્મીદે સુલતાનનાં લશ્કરને હાર આપી "ગીલાન" દેશ પણ ફતેદ કર્યો.

"રવઝતુરકા"ના લેખકે નિરવામાં જણાવ્યું છે કે, "દિજરી સને પરક ના મહેરમ માસની ૪થી તારીખે સુલતાનનું ત્રીસ હજારનું લશ્કર ધરાકથી "લામરતર" ના કિશ્તા ઉપર ચઢી આવ્યું. આ સમયે સુલતાન મહમ્મદ સલ્જુકી પંજા મરણ પામવાથી કઢવીની લશ્કરે લડાઈ કર્યા વગર પાછું ફરી ગયું."

ત્યાર પછી ફરી એકવાર ઇસમાઇલીઓના મુકાબલો કરવા કઢવીનીઓ ચઢી આવી, આ વખતે હરમ્યાન કઢવીનીઓની આ છેલ્લી હાર હતી. તે પછી તેઓએ ફરી પંજા માથું કાંચકયું નહિ. હાજર ૬૫ 'જહાન્ના' ના ૧૦૫ ક્રમાંક પર

ઇમામતનો ખોટો દાવેદાર-અબુ હાશમ અલવીનો અંત

દિજરી સને પરક માં અબુ હાશમ અલવી નામની એક વ્યક્તિએ ગીલાનમાં 'ઇમામ' નો દાવો કર્યો અને ગીલાનવાસીઓને પોતાની બચતમાં આપવા, આબુબાલુના દેશમાં પણ અલવી તરફનો પ્રચાર તેનાં પ્રચારકો કરવા લાગ્યા અને 'ઇમામ'નો ઝંડુ ગીલાન સંદેરમાં ધવાના પત્રો પણ અબુ હાશમ અલવીના સાથીઓએ દેશવરોમાં લેખા મોકલ્યા.

"રવઝતુરકા" નો કથન અનુસાર ક્રિયા બુમુર્ગ ઉમ્મીદે તેને ખોટો દાવો નહિ કરવા માટે નાસહતનો પત્ર લખતા, તેણે ધુલ્તાલયો જવાબ આપ્યો, એટલું જ નહિ પણ ગીલાનવાસીઓ

ઇસમાઇલી ધર્મ માટે નકાર બોલવા લાગ્યા. આખરે વીર ચોખ્ખાઓ અને અણુ હાથમનો નવા મજદૂરના અનુયાયીઓના રીન્ય વચ્ચે 'દેશમાન' પાસે દારૂ સંભાળ થતા અણુ હાથમ રણબૂમિ. માંથી રક્ષણ શોધવા પહોંચી ગયો. ઇસમાઇલી દિલ્હીએ તેને પકડીને "લામરતર" કિલ્લામાં જેડી તરીકે લઇ આવ્યા જ્યાં તેને ત્રણ દિવસ સુધી સમજાવવામાં આવ્યા, છતાં તે ગુમરાહ માર્ગ પર નહિ આવતા તેને દેહાત દંડ આપવામાં આવ્યો.

સુલતાન ખ્વારઝમશાહનો પરાજય

સુલતાન મહમુદ સલજુકીના મરણ બાદ સુલતાન મસૂદે ધરાકને બાદશાહ થયો. તેણે "બરનકીસ" નું રથાન ખ્વારઝમશાહને આપ્યું. બરનકીસ નાસી જઇને આલમુતવાસીઓને શરણે આવ્યો. આ બનાવ બન્યા પહેલાં ઇસમાઇલીઓ ભેડે ખ્વારઝમશાહની મિત્રતા હોવાથી તેઓ ક્રિયા બુજુર્ગ ઉમ્મીદને કાસીદ દ્વારા કહી મોકલાવ્યું કે, "બરનકીસ ઇસમાઇલીઓનો કદો દુશ્મન છે, તેણે ઇસમાઇલીઓને ધણા દુઃખો-દીધા છે, તે તમે બૂલી ગયા નહિ હશે જ્યારે હું તમારી સાથે પહેલાથીજ મિત્રાચારી રાખતો આવ્યો છું. સુલતાન મસૂદે બરનકીસને પહેલાથીજ મારા તાબામાં મૂક્યો હતો. હવે તે નાસી જઇને તમારી સરદારમાં આવી બસાયો છે. તેને તમે જે સોંપી હોશો તે તમારી અને મારી વચ્ચે પ્રથમના જેવી મિત્રતા ચાલુ રહેશે" આ સંદેશ વાંચ્યા પછી ક્રિયા બુજુર્ગ ઉમ્મીદે તેના જવાબમાં જણાવ્યું કે, "આલમુતવાસીઓ શરણે આવેલો પાછો સોંપતા નથી" આથી ખ્વારઝમશાહ નિરાશ થયો અને ૪૦ હજારના મોટા રીન્ય સાથે આલમુત અને લામરતરના કિલ્લાઓ પર ચડાઇ કરી. હજુ ખ્વારઝમશાહનું લશ્કર ઇસમાઇલી સરદારથી હથેલી હરસમ દુર હતું એટલામાં તે ઇસમાઇલીઓ તેના પર તૂટી પડ્યા અને શત્રુઓને પરાજય થયો.

હિંદુસ્તાનમાં મહાન ઇસમાઇલી પીરોની દબાવત

પીર માદમુદશાહને હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. એ પીરાતન પ્રમાણ કરી હતી જેને હુદ્દેઅ આગળ થઇ ગયો છે. પરંતુ મુસ્તેઅલવીઓએ હઝરત નિઝાર અ. ની વિરુદ્ધતા આદરી તે સમયે પીર માદમુદશાહ (રેહ.) એ મિસરથી પોતાના સખંધ તોડી, ગીઝનીના બાદશાહ મસૂદ બિન મુવાહીમના સાથે હિંદુસ્તાન તરફ પધાર્યા હતા. લશ્કરમાં જોડાઇને હિંદુસ્તાનમાં આવવાનો તેમનો મુખ્ય ખેત્ર "ઇસમાઇલી ધર્મનો પ્રચાર" હતો. આ સમયે હઝરત ઇમામ હાદી અ. ઇમામતની મસનદ પર જત્યામર હતા અને 'આલમુત' પર ઇસમાઇલી સલતનતનો પાયો ફરજી રહેતો હતો. પીર માદમુદશાહની હાજરતો આગળ આપણે જોઇ ચકા છીએ.

પીર મોહિબદીન (રેહ.) ની દબાવત

હઝરત ઇમામ હાદી અ. એ સોળમાં પીર માદમુદશાહ (રેહ.) ની વધાત બાદ, એમના ફરજાંદ પીર મોહિબદીન (રેહ.) ને 'પીરાતન' આપી હતી. પીર મોહિબદીન (રેહ.) ને જન્મ હિન્દી સન ૪૬૨ માં સજ્જવાર ખાતે થયો હતો. પીરના ચાર બાઇઓ પંજબમાં લાહોર ખાતે આગળ આપણે વાંચી ચકા તેમ અસલાન શાહની સાથે લડાઇમાં ઉતરી પર દિલ્હી સાથે લડતા લડતા લાહોર પામ્યા હતા. એ વખતે પીર મોહિબદીન (રેહ.) સજ્જવારમાં હતા. પીર મોહિબદીન

જરના સંમેશસિન હતા જે પીરને બારે માન આપતો હતો. પીરમીના અલી ખાલીક.
૧૬ કમાલુદીન, સહયદ જમાલુદીન, સહયદ શમ્સુદીન અને સહયદ ઇમામુદીન નામના
૧૨૭૬. હતા. પીર મોહિબુદીન (૨૬) દિગરી સન ૫૨૨ માં સાઠ વર્ષની વયે વફાત પામ્યા હતા.
એમની મજાર સજ્જવારમાં છે.

જોમો સિકાયો

હઝરત ઇમામ હાદી અ. ની ઇમામત, આલીસ વર્ષ પર્વત રહી હતી રૂબારમાં આવ્યા
પછી "સામસ્તર" ના કિસ્સામાં આપ વસવાટ કરી રહ્યા હતા. ક્રિયા શુરુઆત આપની સેવામાં
નિશ્ચિન રહેતા હતા. હઝરત ઇમામે કામપણુ વખતે રાજદારી બાબતોમાં તેમજ લગાઇઓ કે
બીજા સંજોગોમાં કદી આપ લીધા નહોતો. માત્ર પ્રાચીન અને રહસી વિષયોમાં આપ રસ લેતા
હતા.

હઝરત ઇમામ હાદી અ. એ દિગરી સન ૫૩૦ માં "સામસ્તર" ના કિસ્સામાં જોમો
સિકાયો અને ત્યાં આપના શરમ સુખારકને શુભિદાહ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારપછી આપના
શાહજાદા હઝરત ઇમામ શાહ મોહતદી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM MUHTADI

(A. II. 530-552)

.....0.....

(૨૧) મોલાના ઇમામ શાહ મોહતદી અ.

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ મોહતદી અ.

(હિજરી સન ૫૩૦-૫૫૨)

હઝરત મોલાના ઇમામ મોહતદી અ. નો મુબારક જન્મ રદરઆરવાસી એક 'સાદાત' ખાતુ-
તના કુખે "સામરતર" નામના અજીત કિલ્લામાં થયો હતો. આપનું 'પરુ' નામ હઝરત ઇમામ
મોહતદી અલ-મહેદી અલા અકબરસલામ હતું. હઝરત મોલાના ઇમામ મોહતદી અ. આપના
પિતાશ્રી હઝરત ઇમામ હાદી અ. ની દૈહિક વિદાય બાદ, હિજરી સન ૫૩૦ માં ઇમામતની મંસુદે
ખિરાજમાન થયા હતા. આ વખતે ઇસમાઇલી રાજ્યના હાકિમ તરીકે સત્તા પર મહાન વીરનર
કાજ ક્રિયા ખુઝુર્ગ ઉમ્મીદ હતા. સમળી રાજ્ય સત્તા તેમના હાથમાં હતી, જ્યારે તેમના ફર-
ઝંદ મુહમ્મદ ઇબ્ને ક્રિયા ખુઝુર્ગ ઉમ્મીદ હઝરત મોલાના ઇમામ મોહતદી અ. ની ખિદમતમાં
રાત દિન રહેતા હતા.

"આસારે મુહમ્મદી" ના ઉલ્લેખ અનુસાર મહાન ક્રિયા ખુઝુર્ગ ઉમ્મીદે હઝરત મોલાના
ઇમામ મોહતદી અ. ને ઇમામતના તખ્તે તખ્તનશીન કરી આપના કુકમે ફરક જગ્યાએ
પહોંચાડયા હતા.

ક્રિયા ખુઝુર્ગનું અવસાન-એક ભવિષ્યવાણી

'આસમુત' ના મહાન ઇસમાઇલી હાકિમ ક્રિયા ખુઝુર્ગનું અવસાન હિજરી સન ૫૩૨ માં
આવમુત ખાતે થયું ત્યારે તેમણે પોતાના પુત્ર મુહમ્મદને હઝરત મોલાના ઇમામ અ. ની મંજૂ-
રીથી "અવતે-કુબરા" ની પદ્ધતિ સોંપતા, ઇસમાઇલી રાજ્ય કારોબાર, ઉત્તમ અને બ્યવસ્થિ-
રીતે પ્રતિષ્ઠિત અને ત્યારે હઝરત ઇમામને રાજ્યગાદી સોંપી દેવાની ભલામણ કરી હતી. ૫
અમુક મુદત બાદ હઝરત મોલાના ઇમામ મોહતદી અ. એ મુહમ્મદ ઇબ્ને ક્રિયા ખુઝુર્ગને ફરમા-
દે, "હાલમાં રાજકારોબાર તમારેજ સંભાળવાનો છે અને અમારા બાદ અમારા ફરઝંદ જેમનું
નામ હ. કાહિર હશે તેમને સોંપવાનો છે." હઝરત ઇમામે આ ભવિષ્યવાણી પોતાના ફરઝંદને
જન્મ થયો નહોતો તે વેળા ફરમાવી હતી.

અબ્બાસીઓની જૂની દુશ્મની !

બની હાતિમી અને બની અબ્બાસીઓ વચ્ચે જૂના વખતથી અધઝામણ ચાલતી આવતી હતી. જે આ સમય સુધી ચાલુ હતી અને ઇસમાઇલી રાજ્યની સરદરમાં તેઓના બસસો ધૂસી આવતા અને જુદા જુદા પ્રદેશોમાં પ્રસરીને બસસી કરતા હતા. દિજરી સન ૫૨૬ માં બગદાદની રાજયગાદી પર અબ્બાસી ખલી રશિદબિલ્લાહ હતો, જે હાજરત ઇમામ મોહતદી અ. નો સમકા. સિવ હતો. ખલીફનો પિતા મરણ પામતા તેને રાજયગાદી પર લાવવા માટે સુલતાન મસઉદ સલજુકીએ મોટો બાગ બજાવ્યો હતો. પરંતુ બગદાદના દરબારના અમીરો સાથે મતભેદ થવાથી મસઉદને બગદાદમાંથી કાઢી કાઢવામાં આવ્યો. જેથી તે રાજી ભરાયો અને એક મોટા લશ્કર સાથે બગદાદ પર ચડી આવ્યો. બન્ને પક્ષોનો સામનો થતા સુલતાન મસઉદ અને ખલીફના પક્ષના એક નાના રાજવી દાઉદ ઝંગી વચ્ચે યુદ્ધ ખેલાયું, જેના પરિણામે ખલીફની હાર થતા મસઉદ સલજુકી બગદાદમાં ફાખલ થયો અને ઉલ્લામાં પાસેથી ફતવો મેળવી ખલીફ પર તહોમત મૂકી તેને રાજયપદ પરથી પ્રદબ્બાદ કરાવ્યો. આ બનાવ બન્યા પછી ખલીફ રશિદબિલ્લાહ મોસલમાં જઈને વસવાટ કરવા લાગ્યો અને દાઉદ ઝંગી પોતાના પાટનગર "મરાધા" તરફ ચાલ્યો ગયો.

દિજરી સન ૫૩૨ ની તારીખ રહીને જમાદીયા અબ્દીમાં ક્રિયા બુબુર્ક ઉમેદના અવસાનના સમાચાર સાંભળી અબ્બાસી ખલીફ રશિદબિલ્લાહને આનંદ થયો અને પોતાના પિતાનો બદલો લેવા માટે ઇસમાઇલીઓ સાથે લડવા માટે લશ્કર એકઠું કરવા લાગ્યો. સંઘળો સરંજામ તૈયાર થતા રહેતા લશ્કરનું પોતે વડપણ લઈ દિજરી સન ૫૩૨ માં ખલીફે ઇસ્ફહાન બધી કચ્છ કરી પરંતુ આલમુત આવી પહોંચે તે પહેલા ચાર દિવસ લશ્કરીઓ ખલીફની ઝાવણી સુધી પહોંચી જઈને ખલીફને હાર કરી આપ્યા. આ બનાવ બનતા ખલીફના લશ્કરમાં નાસભાગ થઈ પડી અને લડવા આવેલું નેત્ર ચોડી વખતે મોત નિર્ધારીત થયું. આલમુતમાં વિન્યોત્સવ થયો.

બની આસ અને મસિયાફના કિલ્લા કબજામાં

હસન બિન સખ્યાહ કુએડેરાના સમયમાં જેવી રીતે આલમુતમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું અને હલ બની આદશાફ રીઝવાન અને જન્નદુલ્લાના મૃત્યુની ઘટનાનો ઉલ્લેખ હાજરત ઇમામ હાદી અ. ના જીવન જ્ઞાતમાં આવી ગયો છે, તે ઉપરથી જાણી ગયા હશે કે શામમાં નિઝારિયા ઇસ. માઇલી પ્રંથનો પ્રચાર હસન બિન સખ્યાહનો એક મદદગાર હાથ થયો હતો, જેમના માટે રીઝવાને એક ખાસ "દાઉલ મદમ" અધાવી આપ્યું હતું. એ દાખના અવસાન પછી તેમના ઉત્તરાધિકારી અબુ તોહુર્ થયા. એ દરમ્યાન ઇસમાઇલીઓને અનેક ચડતી પડતીમાંથી પસાર થવું પડ્યું હોવાથી કાઇના આશ્રય તળે રહેવા કરતા પોતાનું ખુલ્લું કાંઈ સુરક્ષિત સ્થળ મેળવવાની તેઓએ કોશિશ કરી અને ઉવટે દિજરી સન ૫૨૦ માં તેઓ "બની આસ" ના ગઠનો કબ્જો મેળવવામાં ફતેહમંદ થયા એ સમયે તેમનો વડો સરદાર જેદરામ નામનો એક શખ્સ હતો. બની આસ શામની સરદાર પર આવેલું હતું અને "જમાહ" નામે ઓળખાતા પહાડી પ્રદેશની તાલુકાવારી સમાવે એ સ્થળ હતું. આ સમયે એ પ્રદેશની વસ્તી મોટે ભાગે ઇસમાઇલી હતી. આ રીતે હાજરત ઇમામ ઇસમાઇલી ઇમામતના સંજ્ઞામાં મતભેદ પડ્યો તે સમયથીજ હાજરત ઇમામ ઇસમાઇલી તથા આપના શાદઝાદા હ. ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસમાઇલી અને આપની ઇમામતના હકદાર વંશજને સાચા ઇમામ તરીકે માનતા હતા. "બની આસ" થીજ ઇસમાઇલીઓએ

તોય માની ત્રીસે નહિ અને એટલાં આજુબાજુના કિલ્લાઓ પણ તામે કર્યાં. દિગરી સન ૫૨૬-૨૭મા કદમોસ અને કદક વેચાતા લીધા પછી ૮ વરસ રહીને ઇસમાઇલીઓના કબ્જામાં મસિયાહનો મદતવનો ગદ હાય આવી અને ત્યાર પછી ધીમે ધીમે અન્ય કિલ્લાઓ પણ તેમના તાબામાં આવ્યા અને એવી રીતે દિગરી સન ૫૫૭ સુધીમાં તો ઇસમાઇલીઓની સત્તા સંપૂર્ણ પછે સામમા રથપાઇ ગઇ. સગભગ ૩૦ વર્ષ જેટલા સમય દરમ્યાન નિઝારી ઇસમાઇલીઓ જુદા જુદા દેશોમાં વિખરાયલા હોવાથી, તેઓ જો કે અનેક સરદારોને તામે રહેતા હતા, છતાં હજરત ઇમામની જ બખ્ષત કરેલી હતી. તેઓનું મળ ઝમાકના પહાડી પ્રદેશોમાં કેન્દ્રિત થતા જે તેઓએ અણ મદમદ નામના કલાસી એક સરદાર (શાઇ) ના હાય તમે રહેવાનું થયું, જેમને હજરત ઇમામ મોહતદી અ. સામના "ફુજ્જત અને કેટલાક "મુતવલીઓ" ની મદદથી સામની હકુમન ચલાવવા માટેના એક ગવર્નર પણ નિમ્ણા હતા. અણ મદમદ દિગરી સન ૫૦૧ મા આ દેશમાં પ્રથમ એક ઇસમાઇલી શાઇ તરીકે આવ્યા હતા અને હલખના ઇસમાઇલીઓનું વડપણ સ્વીકાર્યા પછી તેઓએ ધીમે ધીમે આલમુતના એક જ કેન્દ્ર અને હજરત ઇમામની છાયા તમે સવળા કિલ્લાઓ પોતાની સત્તા હેઠળ આણ્યા હતા, જેઓએ પોતાના સામમાના પ્રતિનિધિ તરીકે તેમની નિમ્ણા કરી.

મુહમ્મદ બિન કિયા બુઝુર્ગનું તંત્ર

મુહમ્મદ બિન કિયા બુઝુર્ગે રાજ્યની લગભગ હાયમાં લીધા પછી જે દુર્ગો ઇસમાઇલીઓની આજુ હેઠળ હતા, તે પર તેઓએ પાકો કબ્જો કરી અને જેમનું સમારકામ કરાવ્યું. એટલું જ નહિ પણ અન્ય કેટલાક નવા કિલ્લાઓ પણ બંધાવ્યા તથા ખરીદ પણ કર્યાં. આવી રીતે સામમા તેઓએ કદમોસ, કદક અને મસિયાહ કિલ્લાઓનો કબ્જો મેળવ્યો, જેમાંના પહેલા બે રથજો છબ અમદુન પાસેથી દિગરી સન ૫૨૮ અને ૫૩૩ મા ઇસમાઇલીઓએ વેચાતા લીધા હતા જ્યાં સીઝારિયાના હાકમ પાસેથી દિગરી સન ૫૩૫ મા હેઠલો દુર્ગ ઇસમાઇલીઓએ સર કર્યો હતો અને સામમાના ઇસમાઇલીઓના મુખ્ય કેન્દ્ર તરીકે આ કિલ્લાએ પ્રજો અમતવનો ભાગ યુરોપના ઇતિહાસમાં ભજવ્યો છે. એની સનદ મીર ખોંદ અને અમુલ કિલાની કૃતિઓમાં છે.

મુહમ્મદ ઝાંને કિયા બુઝુર્ગે ઉમેદને ઇસમાઇલી મઝહબ પ્રત્યે દુરમનાવટ રાખતા રાખ્યા સાથે વખતોવખત નાની નાની લડાઇઓ લડવી પડી હતી. દરેક વખતે ઇસમાઇલીઓનો અણમુત મુરસો, યરાતન, અને એકતાના ઉમદા સદમુજો. ધર્મપ્રિયતા અને એકાગરણ જગતની તબક્કે એવા તો અત્યેક દેખાતા હતા કે તેમની સામે મદાન યરવીરોની જાતી કંપી હતી હતી. આ કારણોને લઇને હજરત ઇમામ મોહતદી અ. ના સમયમાં વધારે ઉચ્ચપાચલ મુસ્લિમો અથવા મુસીબતો નહીં હતી નહિ.

મુલતાન સંજરનો એલચી આલમુતમાં

"રવઝતુરસફા" ના અંગ્રેજન અનુસાર એક સમયે મુલતાન મદમદ સંજર પ્રવાસે નીકળ્યો હતો ત્યારે "રવ"માં આવી પહોંચતા પોતાના એલચીને આલમુત મોકલીને ઇસમાઇલીઓના હલખના સંબંધમાં પૂછપૂરછ કરાવી હતી તે સમયે આલમુતની હકુમત પર મુહમ્મદ ઝાંને કિયા બુઝુર્ગે હતા મુલતાનના એલચી જોડે તેમની મુલાકાત થતા જે સલામ મુલતાને કર્યા હતા. તેના જવાબમાં કદક કે : "મુલતાનના ગાલિબ તથા બુઝુર્ગ સમજ તેની તથા તેના રમુલની આજ્ઞા

અનુસાર વતીનું નીકળે. કયામત, જન્મ, સંવાળ અને અજાબ વિશે ખુલાશી કરતો દરીયા દર-
માબુ છે. તેના પર આરથા રાખવી મોજબ છે. કાઇને તેમા ફરકાર કરવાનો અધિકાર નથી." તે
ઉપરાંત મુહમ્મદ મિન કિયા લુગુમ વધારામા એટલું પણ એલચી સાથે કહી મોકલાવું કે, જો
આ મહમ્મદ સુલતાનને પસંદ હોય તો ઠીક; નહિ તો એક આલિમને અમારી પાસે મોકલો તો
તેની સાથે અમે ચર્ચા કરીશું. આ સમાચાર સુલતાન પાસે પહોંચ્યા ત્યારે સુલતાને ઇસમાઈલીઓનો
અંકાબનો ફરવાનો ફિરાર માંડી વાળ્યો.

શાહજાદા કાહિરનો સુખારક જન્મ

"આસારે મુહમ્મદી" ના કતાં લખે છે કે હઝરત હમામ મોહતદી અ. એક વખત સખ્ત
ભિમાર પડ્યા ત્યારે મુહમ્મદ ધખને કિયા લુગુમને બોલાવીને ફરમાવું કે, અમારી બિમમ સમજા
છે તેમને તમારા ઘેર લેડી જાઓ. તેઓની સેવાચારી કરવામા પાછી પાતી કરશે. તમિ અને
તેને પુત્ર થશે. મારે તેમને સારી તરબિયતમા રાખજો. રાજકુનેદમા પ્રવિણ બનાવજો અને હસ-
માધક્ષી સહતેનતતુ તખ્ત મારી પછવાડે મારા પુત્રને સોંપજો." કિયા લુગુમ ઉમેદ આ સધળી
આજ્ઞા સિરમાન્ય કરી અને થોડા દિવસ બાદ હઝરત કાહિર અલા ઝિક્કિરસલામ અ. નો સુખારક
જન્મ થયો. હઝરત હમામ મોહતદી અ. એ મુહમ્મદ કિયા લુગુમને ઘેર પધરામણી કરીને આપના
શાહજાદાની આંખો પર ચૂંચન દેતા ફરમાવું કે "એ દુસનો જમાલનો માલેક થશે." આપે
આપના મોહરફારને હમામતને લમતી કેટલીક સનદો પણ સોંપી કે જે વડે સમય આવતા શાહ-
જામ કાહિર પ્રકાશિત થઇ શકે.

પીર સૈયદ ખાલિકદીન (રેહ.)ની દઅવત

પીર સૈયદ ખાલિકદીન (રેહ.) નો જન્મ, અનુસ નસખના જણાવ્યા પ્રમાણે હિજરી સમ
૪૮૦ના રજબ માસની તા. ૨૨મી ને વાર સોમવારના થયો હતો. પીર ધણજ નમ્ર સ્વભાવના
હતા હ. હમામની તાબેદારી એમનો મુખ્ય ખ્યેય હતો. તેઓ એક રીનિક તરીકે આલમુતવાસી.
એને સેવા આપતા હતા. તેમજ એક દરવેશ તરીકે મામેગામ ફરીને દઅવતના કાર્યમા મશગુલ
રહેતા હતા. તેમના સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન અને સૈયદ અબ્દુલ્લાહ નામના બે ફરઝદો હતા.

પીર સૈયદ ખાલિકદીન (રેહ.) એ પોતાના વડા ફરઝદ સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન સાથે મક્કા
અને મદીનાથી, શાહ નજ્દ અને ફરખલા ધખને, કુશામા મુકામ ફર્યો, ત્યારે "ઇલ્મે ઝહર" ના
માહિતમાર મહમ્મદ મિન તુમરતે સૈયદ અબ્દુલ મોમનીનનું સલાહ જોઇ "તેઓ અવિધ્યમા એક
મહાત નર થશે." એવી અવિધ્યવાણી લાંબીને તેમની ખિજમત કરવા અર્થે પીર ખાલિકદીન
(રેહ.) પાસે માગણી કરી. સૈયદ અબ્દુલ મોમનીનની પણ આગેય હોવાથી અનુભવ મળે તેટલો
માટે પીર પોતાના તુરયસ્મ તુમરતને સોંપી પોતે કુશાથી રવાના થઇ ગયા. તુમરત સૈયદ અબ્દુલ
મોમનીનને પોતાના સાથે મોરકો લઇ ગયા અને ત્યાં તેમને પોતાના મિત્ર તરીકે ઓળખાવી
જમત કરતા રહ્યા.

પીર ખાલિકદીન (રેહ.) ની વફાત હિજરી સન ૫૪૦ મા થઇ હતી. તેમના બાદ હઝરત
હમામ મોહતદી અ. એ પીરના ફરઝદ સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન (રેહ.)ને "પીરાતને" ઇનામત કરી
હતી.

પીર અબ્દુલ મોમનીનની મોરકકોથી રપેન સુધી હકુમત

પીર અબ્દુલ મોમનીન (રેદ.) પોતાના પિતા જુઝુર્ગવારના જીવનકાળ દરમ્યાન મહમદ બિન તુમરત સાથે મોરકકો ગયા હતા. તારીખે ફરમાન રવા અરબનું કથન છે કે મહમદ બિન તુમરત મોરકકોના સુલતાનનો સિપેહસાધાર હતો તે પોતાના મિત્ર સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન અને અન્ય કેટલાક મિસરી સૈયદો સાથે આલમુત આવીને હઝરત ઇમામની ખયઅત કરી જુદી જુદી દિશાએ દમ વત કરવા નીકળી ગયા, જેમાના પીર સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન (રેદ.) મોરકકો આવીને નિઝારી ઇસમાઇલી અખવતનું કામ કર્યું હતું. મોરકકોમા તેઓએ પ્રથમ તુમરતના સધળા કુટુંબ કબી. સાચો ઉપરાંત મસબુદ અને મોદદીન કબીલાઓના ઝોકાને ધર્મમા દાખલ કર્યા હતા.

તારીખે ફરમાનદારાને ઇસ્લામનો ખત છે કે તુમરતનું મરણ થતા એના કાયમ મુકામ સૈયદ અબ્દુલ મોમનીન ઇબ્ને પીર આલિકદીન (રેદ.) થયા. તેમણે તુમરતની ફોજ અને સરનામ લઈને દિજરી સન ૫૪૨મા મોરકકો સાથે અલ્જીરિયાને પણ તાબે કરીને ત્યાં વિજય પ્વજ ફરકાવ્યો હતો. દિજરી સન ૫૪૨ મા અલ્જીરિયાના હાકીમને ત્યુનીસિયાથી નસાડી સોમાલી આફ્રિકા પર જીત મેળવી, અલ્જીરિયા નસરાની રાહેરાનો પણ કબજો મેળવ્યો હતો. રપેનમા પણ નસરાની અને મુસ્લિમ પ્રજા પોતપોતામા લડી રહી હતી દિજરી સન ૫૪૪મા પીર અબ્દુલ મોમનીન (રેદ.) ના હકુમતનો વિસ્તાર આફ્રિકાથી લઈને રપેન સુધી લંબાયો હતો. સાઇકલોપિડિયાના કથન અનુસાર પીર અબ્દુલ મોમનીન (રેદ.) પહેલા ઇસમાઇલી રાજ્યકર્તા છે, જેમણે રપેન તરફ જતા મોરીસના સુલતાને પણ તેમનું મુરખ્ખીપણ કબૂલ્યું હતું. જ્યારે તેઓ કુએકબી લંકાઇ માર્ટે તોયા. રોઓ કરતા હતા તે વેળા દિજરી સન ૫૫૦મા તેમની વફાત થઇ હતી પીરના ચાર ફરજદો હતા જેમા સૈયદ મહમદ યુસુફ મોરકકોના સુલતાન થયા, સૈયદ અબુ હકીમ મોરકકોમાં જ રહ્યા. ત્રીજા સૈયદ જાફર રજયુદીદીન અને ચોથા સૈયદ સલામદીન જેમને હઝરત ઇમામ મોદતદી અ. એ "પીરાતન" ઇનાયત કરી હતી.

મોરકકોમા ફાતિમી હકુમત

તવારીખે ખુદશા એ ઇસ્લામમા જણાવવામા આવ્યું છે કે બરબરી કબીલાનો એક સરદાર યુસુફ બિલકાન કે જે ફાતિમી ખલીફાનો નાયબ હતો અને જે મશરકી આફ્રિકાનો હકીમ હતો તેણે આઝાદ થઇ પોતાનું સ્વતંત્ર રાજ્ય રચાયું આમ છતાં તે બની ફાતિમીઓની વિરુદ્ધ ગયો નહોતો. તેણે અલ્જીરિયા, દમોદીઆ અને જ્યુદીઆના મોટા ભાગ ઉપર કબજો મેળવ્યો. આ પછી કાળક્રમે આ સંસ્થાનો ફાતિમી આબુ હેશા આવ્યા હતા. તવારીખો કહે છે કે દિ. સ. ૫૨૪થી દિ. સ. ૬૬૭ સુધી આ પ્રદેશો ફાતિમી શાસન હેઠળ હતા.

જેમો સિફાર્યો

હઝરત ઇમામ મોદતદી અ. આલમુતમા ૨૨ વય સુધી ઇમામત મોમરી હતી. દિજ સન ૫૫૨ મા આપે જેમો સિફાર્યો આખી જીંદગી હ. ઇમામે એકાતમા દરવેશી જીવન ગાળ્યું હતું અને મુરીદોની રહેબરી કરતા રહ્યા હતા. આપના બાદ આપના શાદઝાદ હઝરત ઇમામ હાકિર અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KAHIR

(A. II. 552-557)

(૨૨)

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ કાહિર અ.

(હિજરી સન ૫૫૨-૫૫૬)

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ કાહિર અ. આપના પિતાશ્રીની દૈહિક વિદાય પછી હિજરી સન ૫૫૨ માં ઇમામતની મસનદ પર મિરાજમાન થઈ આલમુતના રોજયતુ તરફ સંબોળી તરીકે બચવર થઈ રવાના થયાં આર. ૫૫૨.

હઝરત ઇમામ શાહ કાહિર અ. નો મુબારક જન્મ આલમુતમાં થયો હતો. હઝરત ઇમામનું પૂરું નામ હઝરત ઇમામ અલ કાહિર એકબલિશાહ છે અને મોહતદી છે અને દાદી છે અને નિઝાર અ. છે.

હઝરત ઇમામ મોહતદી અ. ની વસિયત પ્રમાણે પછી પ્રસન્નતાપૂર્વક અને સન્માન સહિત મુદર્રમ છે અને ક્રિયા બુમુજે હઝરત ઇમામને આલમુતના રોજયતુ વડપણ સુપ્રત કરી પોતે વડા વખીર અને "દાઇયુલ-કબીર" તરીકેની સેવામાં જોડાયેલા રહ્યાં.

હઝરત ઇમામ કાહિર અ. ની મસનદનશીની

હઝરત ઇમામ કાહિર અ. ના ઇમામતના સમયમાં મુદર્રમ છે અને ક્રિયા બુમુજે એક બંધ બરી અને સખા વચ્ચે રાખવામાં આવેલા મિઝબર પર ચઢી આલમુત તથા અતગાના ઓમા વસ્તી ઇસમાઇલી પ્રભને સંબોધીને તેમણે કહ્યું કે :- "દાર-ઉલ-સત્ર" નો સમય થયો છે અને હવે "દાર-ઉલ-કસ્ક" નો ઝમાનો પાસે આવતો જાય છે. આલમુતના પહેલા ખુલ જખલ" અને નિઝારીઓના "દુનજતે આઝમ" હસન બિન સખ્યાહ પોતાના જીવનકાળ ન ખુલ્લી રીતે કહેતા હતા કે નજદીકમાં એક વખત એવો આવવાનો છે કે જે સમયે નલાફત અને ઇમામત ની બેગી મસનદો પર હ. 'ઇમામ' પોતે મિરાજમાન થશે તેમણે તાતાના અવસાન સમયે આરા પિતાશ્રી ક્રિયા બુમુજે ઉમ્મીદને "પોતાની પાછળ સઘળા રાજ્ય-કારાખારની સરદારી સોંપતા, હઝરત ઇમામને રાજ્યલગામ હાથમાં લેવાની પ્રજ્ઞા થાય ત્યારે તેમને તરત સોપી દઇ, પોતાની અડમ વહાદારી બજાવતા, રહેવાની" વસિયત કરી હતી. આજે એ શુભ

દિવસ આવી પહોંચે છે અને રીયલના હસન ખિન સંજ્ઞાકની ભલામણ પૂર્ણ કરવાનો આજનો આ અવસર છે, તે એ કે હજરત ઇમામ કાહિર અ. ને રાજ્યભાદી સુખત કરતા હું મારી ફરજ અદા થયેલી માની મને પોતાને આગવશાળી સમજી છું."

મુહમ્મદ ખિન કિયા જુજુમના આ વિવેચન પછી સભામાં કાંઈ સંકેતની લામણી દેખાવા લાગી આથી હ. ઇમામ શાહ મોહતદીએ આપના મહોરદાર આગ્રુનને જે સનદો આપી હતી, તે હજરત ઇમામ કાહિર અ. ના નામે મુહમ્મદ ખિન કિયા જુજુમે જાહેર કરી તેઓએ મોકલિને ઉદેશીને જણાવ્યું કે, "હવે રાજ્ય ખટપટોતો અંત આવી ગયો છે; આનુબાજીના રાજ્યો પણ ઇસ. માસમાં એળખી ચૂક્યા છે. જેથી તે રાજ્યો પણ માયું જાંચકે એમ નથી, એ જોતા હજરત ઇમામને રાજ્યભાદી ઉપર બિરાજમાન કરવા આપણે ઇસમાઇલીઓ સંકિતમાન થયા છીએ. ઇસમાઇલીઓ પર ફુરમનીના જે વાજણ ચઢી આક્રંધા હતા, તે હવે વિખરાઈ ગયા છે, ઇસમાઇલીઓનો સિતારો હવે જાહેરમાં ચમકતો થયો છે અને ઇમામતના તેજસ્વી કિરણોની સલામે આપણે આજે જાહેરમાં ફુનિયાની સપાટી પર પ્રગટિ કરી રહ્યા છીએ."

ત્યારપછી એક પાણીદાર અથ ઉપર હજરત ઇમામ કાહિર અ. ને સવાર કરી, મુહમ્મદ ખિન કિયા જુજુમે અમની લગામ હાથમાં પકડી પગપાળા ચાલી આલમોતની પ્રજાની મેદની વચ્ચે હજરત ઇમામની આજી ફેરવતા "ઇમામે પ્રમાન અને પોતાના બાદશાહ તરીકે હજરત ઇમામ કાહિર અ. ની ઓળખ આપી" પ્રગટ ઇમામતની જાહેરાત કરી. હજરત ઇમામની સવારી આખા સહેરમાં ફરી રહ્યા બાદ શાહી મહેલમાં લઇ જવામાં આવી ત્યાં આપને રાજસિદ્ધાંતને બેસાડી પ્રથમ મુહમ્મદ ખિન કિયા જુજુમે આપના હાથ ઉપર ઇસમાઇલી સામાન્યના રાજવી તરીકેનું સૂચક ચૂબન હતું.

હ. ઇમામની બચઅત-ઇસમાઇલી પ્રજા આનંદમાં

અમીર ઉમરાવો, અધિકારીઓ અને આલમુત તથા દેશ પરદેશની પ્રજાએ તે પછી હજરત ઇમામના હાથ ઉપર જાહેરમાં બચઅત કરી. આલમોતવાસીઓએ આ દિવસ ઉત્સવ તરીકે ઉજવ્યો. બચઅતની કિયા અને ઉજવણી સાત દિવસ પર્વત ચાલી હતી. દબિરતાન-ઉલ-મઝાદિખ નામક કૃતિમાં લખવામાં આવ્યું છે કે, અજ-કાહિર એ કુવતિલ્લાહ અ. ને ઇસમાઇલીઓ "ઇમામે હક" સમજે છે. આસારે મુહમ્મદીના કર્તા લખે છે કે હજરત ઇમામના કથનની સત્યતા ઇસમાઇલીઓએ જાહેર થયેલી જોઇ અને દીની ઉદ્દેશના ઇસારાને નવા ઇમામની ખાતમે પ્રગટ થયેલા દીન ત્યારે પ્રજામાં આનંદની બારે લાગણી પ્રગટી નીકળી હતી.

હજરત ઇમામ કાહિર અ. માદી પર આવ્યા પછી ઇસમાઇલી રાજ્યસત્તા તોળેના સ મવનરો અને રાજ્યકર્તા દક્ષિણે સદેશાઓ મોકલવામાં આવ્યા. જેના મુબારકીઓ સાથે જ ફરી વળ્યા; પરંતુ આનુબાજીમાં આવેલા કેટલાક રાજ્યોમાં અને પ્રજામાં ઇસમાઇલી વિરોધી લામણી હતી. જે માટે મુહમ્મદ ખિન કિયા જુજુમે પણ પ્રયાસો કરવા પડ્યા. જે હજરત ઇમામની સંપૂર્ણ સત્તાની ધોરણસર આમ લોકોમાં જાહેરાત થતા પાંચ વર્ષ લાગ્યા, ત્યારે પછી સંતોષકારક પરિણામ આવ્યું અને એ પ્રકારે દિબરી સન ૫૫૭ ની સંજ્ઞાતરફ સર્વ રમજ હ. ઇમામની સ્વતંત્ર સત્તા પ્રસરી ગઇ.

ઈસ્લામી આલમની રાજકીય પરિસ્થિતિનું અવલોકન

આ સમયની ઇસ્લામી આલમની રાજકીય પરિસ્થિતિનું એક ઝાણું અવલોકન કરવાની અમત્ય છે. એશિયાના સમગ્ર સમજા નાના મોટા રાજવીઓમાં વંશ ચારસાના કબજાને લઈને આરે પરિવર્તન થઈ રહ્યું હતું. વળી આ સમજા રાજ્યો મુખ્યત્વે કરી ઇસમાઈલીઓની વિરુદ્ધતા ધરાવતા હતા.

ગોત હેમરના કથન અનુસાર પુરાણની સરહદથી લઈને શામના પર્વતો સુધી અને મુસ્લિમોરમસથી લઈને લેબનાલની મુસ્લિમોથી હારમાળામાં, હારિયન સમુદાય માંડી જમખ સુધી ઇસમાઈલી સામ્રાજ્યની આબુ રહતી હતી, જેનું કેન્દ્ર રહ્યાર પ્રાંતમાના આલમુતના અજુત પહાડી કુર્મા આવેલું હોવાથી એ રાજ્યોના સંપર્કમાં અનિવાર્ય પક્ષ ઇસમાઈલીઓને અવગુ પડે એ દુરતી છે.

એ દ્રષ્ટિમાં આ સમજા ભૌગોલિક વિસ્તારની પટના સમજવામાં આવી શકે તે માટે આપણે પ્રથમ પુરાણની આરંભી શામના વળાંક પર એની પ્રભાવિતિ કરીશું. ઇસ્લામની ઉંઠ પાસેજ પુરાણનો પ્રાંત આવેલો હોય આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ તેમ એ પ્રદેશમાં સલજુકીઓ સાથે આલમુતમાં ઇસમાઈલી રાજ્યની રચના થઈ ત્યારથીજ ઇસમાઈલીઓ અથગા મજુમાં આવતા રહ્યા હતા. મહમ્મદ છપ્પે ક્રિયા પુરુષના સમયમાં એ વંશનો મોઢમુદીન અબુલ હરિસ સંજર સલજુકીઓનો મહાન રાજવી હતો તેના પિતા મલેકશાહના મરણ વખતે પુરાણનું ઇસમાઈલી પદ તેને મળ્યું હતું. સલજુકી વંશના વડા તરીકે ઇરાકમાં રાજસત્તા ભોગવતા પોતાના સા. બક્રાઈક અને મહમ્મદના નામે ૨૦ વર્ષ સુધી તેણે ત્યાં અમલ ચલાવ્યો હતો દિજરી સન ૫૦૧ માં મહમ્મદનું અવસાન થતા મોઢમુદીન અબુલ હરિસે એ રાજસત્તા પોતાના હાથમાં લીધી. ઇસમાઈલીઓનો તે સર્વથી બળવાન દુશ્મન હતો.

વળી સલજુકી વંશના એ વિખ્યાત સુલતાન સંજરના અમલની કાંઈ ઝાણી વાંચકોને રસવૃત્તિ અથે પણ અત્રે આપવી જોઈએ, આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ સંજર પોતાના બધુઓ મહમ્મદ અને બક્રાઈક પછી સલજુકીઓનો સાર્વભૌમ સત્તા ધરાવનારો બાદશાહ થયો. તેના બાદ મહમ્મદ સલજુકીના પુત્ર મહમુદે તેનો અધિકાર સ્વીકારવાનો ઇન્કાર કરતા તેને પરાજિત કરીને શરણે લાવ્યો. પરંતુ ઇરાક અજમના ઇસમાઈલીઓ તેણે તેને સોંપી દીધા. એ સમયથી સલજુકીઓનું એક ભુદું રાજ્ય રચાયું.

સુલતાન સંજર લોખંડી પાંજરામાં

ત્યારપછી ત્યાંના બાદશાહ મસઉદની સહાયતાથી ગોરીવંશના સુલતાન અલ્લાઉદીન જહા હરાવીને ખંડણીઓ બનાવ્યો. આ સમયમાં બક્રાઈકમાં 'ગુઝ' કમિલાવાળાં તુર્કમાનોએ બળવો ને તેમાં તેમને એટલી હદ સુધી વિજય મળ્યો કે, દિજરી સન ૫૪૮ માં સુલતાન સંજરના મુકાબલા માટે જાતે જવું પડ્યું. સુલતાન સંજર તુર્કમાનો સાથે લડાઈમાં ઉતરતા તેમના પકડાઈ ગયો અને ચાર વર્ષ પર્વત તેને ફરી અવરથા ભોગવવી પડી. તુર્કમાને. સુલતાનને તે લોખંડી પાંજરામાં પૂરી રાખતા અને દિવસે તખ્ત પર બેસાડી પોતાની ઇચ્છા મુજબ ફક્રો હદાડીને તેના પર તેની સહી કરાવી લેતા. ગુઝ તુર્કમાનોનું શરકર આ રીતે સુલતાનને

એને ઇર્વાની નજરે નિહાળતા એ તો આપણે જોતા આવીએ છીએ, તેમાં વળી કયકાઉસ અને શાહ ગાઝી ફત્તમ વચ્ચેની અરસપરસની મિત્રાચારીએ આગમાં તેલની ગરજ સારી. શાહ ગાઝી ઇસમાઇલીઓનો દુશ્મન હતો, જેના ઇસમાઇલીઓ પ્રત્યેની તિરસ્કાર અને ધીન્નાની લાગણી અમત વેરઝેરથી વધુ બડકી જાડી હતી. સુલતાન સંજરના દરબારમાં એક દળર ઘોડેરવારે સહિત તેણે પોતાના એક ખાસ હુજુરિયા અથુ બહર બાવંદને મોકલાવતા 'સરખસ' ખાતે કેટલાક ઇસમાઇલીઓએ બાવંદને મારી નાખ્યા.

આ સમયથી ગાઝી ફત્તમે ઇસમાઇલીઓ પર જુલમ ગુજારવામાં કાંઈ ખાસી રાખી નહિ અને તેનો સેનાપતિ શેફુ દયલખાણથી રાત્રીના વખતે ઇસમાઇલીઓના મુલકમાં ધુસી આવ્યો અને તેણે દળરે ઇસમાઇલીઓની નિર્દયપણે કતલ ચલાવી આ રીતે એટલા બધા ઇસમાઇલીઓ માર્યા ગયા કે રક્ષાર ખાતે મરણ પામેલાઓની ખોપરીના પાંચ મિનારાઓ તેણે ચણવ્યા હતા.

શરઆતમાં શાહ ગાઝીએ પોતાના સાળા અને દયલખના બાદશાહ કિયા બુઝુર્ગ ઉમેદ બિન દાદીને ઇસમાઇલીઓ સામે મોકલાવ્યો અને તેના મૃત્યુ પછી રવાનના ઉરતાનદારને રવાના કર્યો. આવી રીતે આલમુતના કિયા બુઝુર્ગ ઉમેદના પુત્રની સાથે દયલખના એક અન્ય કિયા બુઝુર્ગને રથજંગ નામ્યો. જેમાં પોતાના ભાણેજ દયલખના કિયા બુઝુર્ગનું મરણ થતા કયકાઉસે એ ઇલાકાને ફત્તમદાર અને રવાન સાથે જોડી નાખ્યા અને દયલખીઓ પાસેથી ત્રીસ દળર દીનારની ખંડણી તબારિરતાનનો રાજા શાહ ગાઝી ખેતો હતો તે તેણે માફ કરી. પરંતુ એ માટે એવી શરત રાખી કે, કયકાઉસે ઇસમાઇલીઓ સામે જાણુ યુધ્ધમાં ઉતરી તેમનું નામનિશાન સુસી નાખવું. આ પ્રમાણે શાહ ગાઝી સાથે યથેલી સમજૂતીને અનુસરીને કયકાઉસે ઇસમાઇલીઓ ઉપર કેટલીક ચલાવ્યો કરી અને પોતાના મુલકની આસપાસ આવેલા ઇસમાઇલીઓના પ્રદેશમાં લૂંટફાટ ચલાવી.

આલમુતના ઇસમાઇલીઓ પર એક અનુની કાગળ

આ પછી તેણે મુહમ્મદ બિન કિયા બુઝુર્ગને એક પત્ર લખ્યો હતો. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે:—“આ પૃથ્વી પરથી તમારું નામ નાબૂદ થાયો! સળગતી તલવાર તારા મરતક અને દેશ ઉપર ઝડપી રહે! તું ચોમેરથી ઘેરાઈ ગયેલા હોવાથી હવે જાડીમાં છુપાયલા કાદલા (શિયાળ) જેવી તારી સ્થિતિ થઈ પડી છે, પરંતુ અમે તો કાંઈપણ પ્રકારના રક્ષક વિના છડે ચોક બેઠા છીએ. તારા સર્વથી મોટા દુશ્મન સામે મરદાનગીથી લડવા માટે તને હવે કંઈ ચીજ અટકાવે છે?”

આલમુતના કાકિમ મુહમ્મદ છબ્બે કિયા બુઝુર્ગે પોતાની દમેશની રીત પ્રમાણે આ યુદ્ધનથી બંધાયેલા કાગળના દોડા અને બરછીની ખાત કરતાયે તિલાંજળ જવાબ વાળ્યો:—“કાગળ વાંચ્યો. બંધાયેલ અપમાનજનક છે અને અપમાનનો જવાબ અપમાનથી મળશે, તેની ખાત્રી રાખજો.”

કયકાઉસને તેના આ ગેરકાંડપણભર્યા સાદસનો બદલો આપવામાં આવે તે અગાઉ તેનું મૃત્યુ થયું અને હવે તેની જગ્યાએ હમ્મર-અરપ બિન શહેરનું ચ આવ્યો. ઇસમાઇલીઓ પ્રત્યેના યુધ્ધથી કટાણી બળને તેણે નવી રાજનીતિ ધારણ કરી અને ઇસમાઇલીઓ સાથે મુલેહના કરાર કરી પોતાના એક મંજૂરત કિલાઓ તેણે તેમને હવાલે કરી દીધા.

મુહમ્મદ બિન કિયા બુઝુર્ગનું અવસાન

દિનરી સન ૫૫૭ માં સલજુકીઓની સલતનત તદ્દન નબળી પડી જુદા જુદા ઇલાકાના મવનરો તદ્દન સ્વતંત્ર થઈ ગયા અને પુરાસાનનો પ્રાંત સલજુકીઓના હાથમાંથી નીકળી પ્યાર.

ઝમીઓ અને ગોરી વંશના લોકો દરતક આવ્યો. આ બંને સરખે ભાગે પોતાની વચ્ચે એ પ્રાંત વહેંચી લીધો. મહાન મુદ્દમદ બિન કિયા છુટ્ટમનું અવસાન પણ એજ વર્ષમા થયું હતું. તેઓએ હઝરત ઇમામ હાદી અ; હઝરત ઇમામ મોહતદી અ. અને હઝરત ઇમામ કાહિર અ.ની અડમપણે સેવા બખવી પોતાનું જીવન સાર્થક કરી હઝરત ઇમામના કીર્તિવંત સેવાધારીઓમા પોતાનું નામ ઉજાવવા બનાવ્યું હતું.

અંધાધૂંધાના આ યુગમા દિજરી સન ૫૩૭મા શરસમા રહુએના, દિજરી સન ૫૪૬મા હમિરકમા તુગતગીનના વંશજોના, દિજરી. સન ૫૫૩મા યમનમા નજશાદના અને દિજરી સન ૫૫૫મા ખુરાસાનમા ગોરી વંશના રાજ્યઅમલનો અંત આવ્યો હતો અને તેના સ્થાને “અર્જંશ” મા “ઝલીફી” અને હેમ્સના “અચ્યુબીઓ” રાજસત્તા ઉપર આવ્યા હતા. સુલતાન સંજરના મરણના ત્રણ વર્ષ અગાઉ આ સમજાથી બળવાન અને પૂર્વ તથા પશ્ચિમના દેશોના શક્તિ સમાજ જીસ. ખાનનો જન્મ થયો, જેણે એકવારના ફગદુપ દેશોને જંગલ સમાન વેરાન બનાવ્યા અને જંગલોને લોહીધારીઓથી બાળ્યા હોય.

અચ્યુબી સત્તાની સ્થાપના-મુસ્તેઅલવી રાજસત્તા અંત

હેમ્સના અચ્યુબી રાજકર્તાઓના કાલિમી ખલીફાઓ સાથે સંબંધ હોવાથી તેનો ઉદ્દેશ્ય કરવો અને ઉપયોગી થઈ પડશે. સલ્જુકી રાજ્યના કટકેકટકા થયા પછી અતાબેખના લક્ષ્યથી હમિરક, મોસલ, શામ, જઝીરા (વાસિત), વિગેરે સ્થળો જે સ્વતંત્ર રાજ્યો કાયમ થયા તેમા ઇરાકના અતાબેજ નૂરદીન મદમ્મદ ઇમાદુદીન ઝંબી શામમા દક્રમત કરતો હતો એ શિરતી કુત્રેડરોનો સર્વથી બળવાન વિરોધી હતો. “તાયર” નો ખિશપ તેના ગુણદોષનું વર્ણન કરતા લખે છે કે, નૂરદીન ડાહ્યો અને સારી સમજ શક્તિવાળો માણસ હતો. તેના લોકોની માન્યતા અનુસાર તે ખુદાથી હરવાવાળો શખ્સ હતો. તેણે પોતાના બાપદાદાના વારસામા ઇશ્ક કરી હતી. તેના વિજયના ફગરેપે અંતક્રિયા અને ગઝલીનના રાજ્યકર્તા રેમન્ડ અને કાફિન્ટ એક ત્રીપોલી પડ્યા. પરિણામે મોટી ગનીમત સહિત તલ્લસર, અતબ, અસાસ, રયદાન, તખાલિફ, કસ, કહ. સરહ, મરોશ અને નહેરહ દુઝ, દિજરી સન ૫૪૬ મા આ સમજા એ વિજેતાના હાથમા આવ્યા. ખુદ કહેતા મોસલ અને હલબનો કબજો નૂરદીનના હાથમા હોવાથી તે ઉત્તરનો શામનો સાર્વભોમ સ્વામિ હતો, પરંતુ દક્ષિણ શામનો ભાગ તેને ખૂંચતો હતો. તેણે જે વાર હમિરક પર ઘેરો નાખ્યો હતો. છેવટે કુત્રેડરોના ભયથી શહેરીઓ તેને શરણે આવ્યા અને શામમા સલ્જુકીઓના હેલા બાદશાહ મઝહરદીને, પોતાની મરજીથી રાજગાદી છોડી નિરત થવાની ઇચ્છા દેખાડતા તેને પ્રથમ “હેમ્સ” અને પછી “ખાલીફ” મળ્યા અને અંતે મઝહરદીને બગદાદ આવ્યો ગયો.

નૂરદીને અઠાવીસ વર્ષ દરમ્યાન પચાસથી વધુ કિલ્લાઓ છૂટ્યા હતા. પોતાના રાજ્યના દરેક શહેરોમા ઇમાદતખાદો અને પાકશાળાઓ અંધારી હતી. હમિરકની “ઘરુ-ઉત્ર-હદીસ” એમા સર્વથી વધુ વિખ્યાત છે ધાર્મિક માન્યતા અને રાજકીય નીતિની કારણે નૂરદીને કાલિમી ખલીફાઓ તા બગદાદના અબ્બાસીઓની તરફથી રહેવાનું વધુ સલાહભર્યું ગણ્યું હતું. આ સમયે મિસ્ત્રમા ભારે અંધાધૂંધી ચાલી રહી હતી અને પાઝલા યુમના કાલિમી ખલીફ પાસેથી તાજ ખૂંચી લેવાની તક હવે આવી લાગેલી જેમ નૂરદીને તેનો પૂરેપૂરો લાભ લીધો. તેણે પોતાના નાવજ સત્તાદુદીનને કાલિમીની કુમકના બહાને મિસર રવાના કર્યો. તેણે વડા વઝીર તરીકેના એમ્મો લીધા પછી સમગ્રી સત્તા પોતાના હાથમા લેવાની વેતરણ કરી. સત્તાદુદીને બગદાદના અબ્બાસી ખલીફાઓનું

નામ ખુશામ હામલ કયુ સાથે સાથે એ નામ પછી શામના પોતાના માદશાહ અતાએમ રસદીનનું નામ લેવાનો ફકમ કર્યા.

આલમુતનું બળવાન ઇસમાઇલી રાજ્ય-પ્રજના સુખ સલામતી

જો કે એક બીજી શાખા આલમુતના કિલ્લામાં પોતાનો પાયો નાંખીને બળવાન બની બેઠી હતી, જેને ઇતિહાસકારો પૂર્વના ઇસમાઇલી તરીકે ઓળખાવે છે. ઇસમાઇલીઓના ઇતિહાસમાં આ એક અતિશય અગત્યની ઘટના છે કે મિસરની ખિલાફતના ખંડિયરો ઉપર સલાહુદીને અધ્યુબી વંશની સ્થાપના કરી પરંતુ તેની સામે પોતાના પંજો ઉપર ઉભેલું એક બળવાન અને મહાન હરીફ રાજ્ય આલમુતના પહાડોમાં દરતી ધરાવતું હતું.

હજરત ઇમામ કાદિર અઃ ના જમાનામાં સંબંધભરી રાજ્ય વ્યવસ્થા અંગે આદિશ અને ખેતીવાડીની ખિલવણી થઇ. ઇસમાઇલી રાજ્યવિસ્તારમાં વસતી પ્રજા સુખથી પોતાનું જીવન નિર્ગમન કરવા લાગી. વળી આલમુત અને લામસ્તર જેવા કિલ્લાની અબેદ દિવાલો અને અજીત બાંધકામોથી ફરમોનાની પારવારની અદાઇઓથી પણ પ્રજાને રક્ષણ મળ્યું. આ સમયે ઇસમાઇલીઓની હાક વાગતી હોવાથી ઇસમાઇલીઓ પર અદાઇ લાવવાની પણ કોઇની હિમત આવતી નહોતી આવી સુખદ સ્થિતિમાં ઇસમાઇલીઓ રાજ્યની બલાઇ અને હજરત ઇમામની સેવામાં ફરજ કરી આગળ વળી જતા હતા.

પીર સૈયદ ઇસ્લામદીન (રહ.) આલમુતમાં

પીર સૈયદ ઇસ્લામદીન (રહ.) નો જન્મ દિનરી સન ૫૧૬ ના ઝીલદજ માસની તા. ૨૧ મીએ સુન્નવારમાં થયો હતો. તેઓ ઇસ્લામી તવારિખમાં "સૈયદ સલામદીન" ના નામે સુવિખ્યાત છે. હજરત ઇમામ કાદિર અઃ ઇમામતની મસનદ પર જલ્લા અરશ થયા એ સમયે પીર સૈયદ ઇસ્લામદીન (રહ.) એક કાદલા સાથે આલમુત આવ્યા હતા અને હજરત ઇમામની મુલાકાત અને દસ્તખોશ કરી હતી. પીર ઇસ્લામદીન (રહ.) એણે પ્રભાવશાળી હતા. તેઓએ ધર્મને પ્રચાર પણ બહોળા પ્રમાણમાં કર્યો હતો. તેઓ પચીસ વર્ષ સુધી પીરાતન બોમ્બીને દિનરી સન ૫૪૫ માં વફાત પામ્યા હતા. તેમના સૈયદ અમદુલ હાદી, સૈયદ જલાલુદીન અને સૈયદ સલાહુદીન નામના ત્રણ ફરજાંદો હતા.

જેમો સિકાર્યો

હજરત ઇમામ કાદિર અઃ ને ઇમામત અને ખિલાફતની મસનદ ઉપર આવ્યે પાંચમું વર્ષ પૂરું થયું હતું અને "શેખુલ જંગલ" મુદન્નમદ ઇજને ક્રિયા બુઝુર્ગને આ ફાની દુનિયા છોડ્યે અમુક મદિના પસાર થઇ ગયા એ સમયે હજરત ઇમામે આપના શાહઝાદો હજરત દસન અલા જિહરીયા સલામ અ. ને ફરમાવ્યું :- "અમેએ તમારા માટે સમગ્રી સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી છે. હવે પછી તેમો એકલાજ ઇમામત અને રાજ્યગાદીના માલિક છે!"

આપના ફરજાંદને બલામણ કર્યા પછી થોડા દિવસ પસાર થયા હતા અને દિનરી સન ૫૫૭ માં હજરત ઇમામ કાદિર અઃ એ જેમો સિકાર્યો. આ પછી હજરત ઇમામ દસન અલા જિહરીયા સલામ અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા અને રાજ્યની લગામ પણ સંપૂર્ણપણે હાથમાં લીધી.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH HASAN ALA ZIKREIS-SALAM

(A. II. 557-561)

(૨૩)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ હસન અલા ઝિક્રિયા-સલામ અ.

(દિજરી સન ૫૫૭-૫૬૧)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ હસન અલા ઝિક્રિયાસલામ અ. નો મુબારક જન્મ "તારીખે જહાંગુશા" ના જણાવ્યા પ્રમાણે દિજરી સન ૫૦૬ માં 'આલમુત' ખાતે થયો હતો. હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ હસન અ. નો મુબારક લકબ્બ: "અલા ઝિક્રિસલામ" છે. જેનું અર્થસં "અલા ઝિક્રિયા સલામ" થયું કે જે નામથી આપશી ઓળખાય છે.

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. દિજરી સન ૫૫૭ માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થવા ઉપરાંત 'આલમુત' ના હકિમ તરીકે રાજ્યની સગામ આપના હાથમાં લીધી. "આસારે મુદમ્મદી" ની કૃતિમાં દર્શાવ્યા મુજબ આ સમયે આસપાસના સમજા રાજ્યોમાં હઝરત ઇમામની સત્તાની એવી અસર પડી ગઈ હતી કે કોઈપણ સત્તા હઝરત ઇમામ સામે માથું જીંચવા શકતી નહિ, એસગામંદીઓ મદાન ગૌરબખુશ જીવન જીવી રહ્યા હતા.

જોન માલકમ પોતાની કૃતિ "હિરટરી ઓફ પરસિયા" માં લખે છે કે, "મુદમ્મદ ઇબ્ને કિયા જુઝુર્મ ઉમ્મીદે સત્તાનો નામ ખાતર સ્વીકાર કર્યો હતો અને એ રાજવીએ પોતાને વઝીર બનાવી સંતોષ માની લીધા હતા. કારણ કે મુખ્ય રાજ્યકર્તાને તેના પદ ઉપર સ્થાપવાથી ધાર્મિક સંજોગો પરિણમ્યા હતા.

આ ઘટના હઝરત ઇમામ કાદિર અ. ના સમયની છે, જ્યારે હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. આપના જાનશીન હતા અને આપશી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ માન થયા તે સમયે મુદમ્મદ બિન કિયા જુઝુર્મ દિજરી સન ૫૫૭ માં આ દાની દુનિયા છોડી પા દતા.

રાજ્યમાં અસંખ્ય સુધારાવધારા

હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. ના સમયમાં એક અમલનું પરિવર્તન થયું હતું. અમાણ જણાવ્યા પ્રમાણે અત્યાર સુધી આલમુતમાં 'ઇમામત' અને 'હકુમત' જુદી

118-81

મુદ્દિ હતી, પરંતુ હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. એ ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થઇ આલમુતની રાજ્યસત્તા એટલે "હકુમત" પણ આપના હાથમાં લીધી.

મિસરમાં ઇમામના ગૌરવશાળી રાજ્ય પછી આલમુતમાં ફરીવાર રાજ્ય કારકીદીનો આરંભ થયો. આપે મસનદનશીન થતાજ રાજ્યવ્યવસ્થામાં પુષ્કળ સુધારાવધારા કર્યા. ધર્મને સગતી આપતોમાં પણ નવું ચેતન રેડ્યું અને જુદા જુદા કિસ્સાઓમાં વસ્તા મોટા મોટા સરકારી અને અમલદારોને તથા દામગીરો, નફાગો અને ગવર્નરોને આલમુતના કિસ્સામાં એક જચન કરી તેમાં આપવાનું, આમંત્રણ આપ્યું અને હઝરત ઇમામે એ પ્રસંગે પહેલીજવાર રાજ્યકારોબારની તપાસણી પણ કરી હતી.

લામ

હઝરત ઇમામનું અનેક વિદ્યાઓ પર પ્રભુત્વ

"રવજતુરસશ" ના કથન અનુસાર "હઝરત ઇમામ હસન ઝિક્રિયા સલામ અ. એ યુવાવસ્થામાં પણ મુક્યો ત્યારે ઇસમાઇલી મહદ્દજ, દીની ઉલ્મ તથા અકાવદાની ચર્ચામાં આપનો સમગ્ર લેઓ વ્યતિત કરતા હતા. એ પ્રકારે ઇદમની અવસ્થા ગાળ્યા પછી "અકલી" અને મન્તિદા (નકશાસ્ત્રીય) મસબ્બાઓમાં પોતાનું મન પરાવ્યું અને તે પછી આ સધળા ઉદમને "મકસદ" અને "તાવીલ" નો વિશ્વાસ મહેરાવીને અનુયાયીઓની રહેબરી કરવા અને હિદાયત આપવા બહાર આવ્યા. ઇસમાઇલીઓ હઝરત ઇમામ પ્રત્યે હમેશા વફાદાર રહેતા હતા, આ પ્રકારે ઇસમાઇલી ાજદખના મૂળતત્વોનો બહોળો પ્રચાર થવા લાગ્યો."

નમુ "તરીકે હતો. આ નું અર્થ

હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. ની રાજ્યકારકીદીનું મજબૂત કરવા પહેલા આપ શીના નસબી હકીકત માટે પ્રથમ લખવાની જરૂરત છે, કારણ કે આગળ આપણે વાંચી ચકા છીએ કે હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ મહેદી અ. ના સમયમાં અબ્બાસી ખલીફ મુકતદિરે તેમજ હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. ના સમયમાં અબ્બાસી ખલીફ કાયમ મિન કાદિરબિલાહે ઇસમા. એને લાલચો આપીને, રાજ્યસત્તાના બળે ખોટી વંશાવળીઓ બનાવી હઝરત ઇમામના નસબને વિકૃત સ્વરૂપમાં રજૂ કરી, લોકોમાં શંકા ફેલાવવા તથા ઇસમાઇલીઓને અલાયમાન કરવા અનેક કાચિશો કરી હતી, જે કે આવા વિપરિત સંજોગોમાં પણ હઝરત ઇમામનો પ્રભાવ અને સત્પના બહેર થઇ જતા એવા સધળા કાવત્રાઓ નિષ્ફળ નિવડ્યા હતા.

ન પજા થયી હતા આસપાસ તમા હકીકત જીવી રા

આ સમયે પણ અબ્બાસીઓએ ઇમામની શરૂતા ન તજી, "આસારે મુહમ્મદી" ના કથન પ્રમાણે એ સમયના અબ્બાસી ખલીફના હૃદયમાં હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. નો અનહદ ભવ પેસી ગયેલો હોવાથી લોકોના વિચાર નબળા બનાવવા અર્થે દરેક સ્થળે એવી ખબર લેણે ફેલાવવા માડી કે, હઝરત ઇમામ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. સાથે પોતાની નસબ જોડાનાનો દાવો હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. કરે છે, પરંતુ તે દાવો ખોટો છે. એક બનાવટી વંશ II બનાવી અબ્બાસીઓએ પોતાના રાજ્યની હદમાં ફેલાવી લોકોને હઝરત ઇમામથી ગુમરાહ કરવા કાચિશ કરી.

૨મદ બને તાને બની થી બાકી

કન બને રાજ્યની હદી

હઝરત ઇમામનો ઇતિહાસિક ખુલો-વંશનું સ્પષ્ટીકરણ

હઝરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. એ દિજરી સન ૫૫૬ ના તા. ૧૭ મી રમઝાનના દિને એક ખુલો આપ્યો. એ દિવસે, રદયાર, કાદિરતાન, લામસ્તર, આલમુત, ઇસ્ફહાન,

રિફા

કાઠન, બિરજાંદ અને બીજા આસપાસમાં વસ્તા સઘળા ઇસમાઈલીઓ આલમુતમાં એકઠા થયાં. પહેલાં હજરત ઇમામે એક જંગી હરબાર બંધવા દુકમ આપ્યો હતો. હજરત ઇમામે સઘળી હાજર રહેલી ખસમતને સંબોધીને ફરમાવ્યું કે, “હું તમારો બરદાશ ઇમામ છું, અમારા અનુયાયીઓ અમારા કસામો પર ઇમાન આણુરી અમારો નસબ આ પ્રમાણે છે; હસન બિન કાદિર બિન મોહતદી બિન હાદી બિન નિઝાર બિન મુસ્તનસિર બિન્લાહ. “કિયામત” અમારી ભતથી ‘કાયમ’ થશે અને અમારા વંશનું આ રખણિ કરણુ છે. તે વિરુદ્ધ જનાર મઝહબથી ગુમરાહ છે.”

આલમુતના ઇસમાઈલીઓનો મહોત્સવ “ઇદુલ કયામ”

ત્યારબાદ હજરત ઇમામે કયામતનો સંકેત કરતા ફરમાવ્યું કે, “આજ દિને સઘળી શરિયતી તકલીફોથી તમેને હું સ્વતંત્ર કરું છું. આજે તમારે માટે રહેમતના દાર ઉઘડી ગયા છે. તમે સઘળાને આ જગતમાં શરિયત અને કયામતના ભેદથી માહિતગાર કર્યા છે, હવે પછી તમારામાંના જે અમેને ન ઓળખતા હોય તેઓને ખુલા શબ્દોમાં જણ્યું કરીએ છીએ કે, અમે પુચના ઇમામ છીએ. અમાનો અમારી તામેદારી સ્વીકારવા તૈયાર છે, એવા સમયમાં તમને વિચાર કસાનું કારણ રહેતું નથી. આ હકાઈનો અવસર છે, તેમાં કવાયત સંભવે નહિ. જે કવાયતમાં મરગુશ રહેશે તો માર્યા જશે. શરીઅત એ કવાયત અને હકાઈ એ ‘આમાલ’ છે. ‘આમાલ’ વડેજ તમે કયામતના ભયથી બચી જશો. પાક પરવરદિગારની નઝદિકી આમાલથીજ છે અને ખુદાની નિકટ ગઈ પહેંચવાનો અર્થજ “કયામત” થાય છે.”

આ વિવેચન પછી હજરત ઇમામે મિઝબર પરથી હેઠળ આવી સઘળા હાજર રહેલાઓને મુબારકી આપતા ફરમાવ્યું કે, “આજે ઇદનો દિવસ છે માટે સઘળાઓ ખુશાલી મનાવો.” આ મુબારક દિને પછીજ ધામધુમ અને દમામદાર રીતે સઘળા ઇસમાઈલીઓએ ઉજવ્યો અને એ દીનને ‘ઇદુલ કિયામ’ ના નામે ઓળખવા લાગ્યા. દર વર્ષે ઇસમાઈલીઓ આ દિને ઉજવતા રહેવા; આ સમયે શરીઅતમાંજ દીનધર્મને સંપૂર્ણ સમજતી મસ્લામી પ્રજા ખજાલળી જોડી અને ઇસમાઈલીઓ ઉપર દ્રોણથી મેંદા વિશ્વાસો લગાવ્યા જેની તોમો આજે પણ ઇતિહાસમાં મળી આવે છે.

“હમિસ્તાન-ઉલ મઝહિબ” ની કૃતિમાં ઉપલ્લ વલ્યુન કર્યા બાદ જણાવેલું છે કે, “હજરત ઇમામ હસન અલા જિકરિયા સલામે ખિલાફતપદે પોતાનું આસન બીધું ત્યારે આપના રાજવત્તા અમીર ઉમરાવો અને અફસરોને ખસદુલ મકબાલ-લાગવવંત બુમિમા એકઠા કરીને ફરમાવ્યું કે, “હું ઇમામે વકત છું અને “અમ્રો નહી” (૧) વસ્તુત : શરીઅતી રસ્મે અને રિવાજો છે, જેની તકલીફો લોજો ઉપરથી ઉપાડી લઉં છું કારણ કે આ કયામતનો ઇમાનો છે.”

પણ ઇતિહાસકારોનો એવો મત છે કે મજહૂર ‘ઇદુલ કયામ’ નો દિવસ ૧૭મી રમઝાનનો હતો. જે દિવસે અમીરલ મોમેનીન હજરત અલી અ. અબદુરરહેમાન ઇબને મુલજમના હાથે અખમી થયા હતા. એટલે કે ‘દુનિયાથી’ છૂટવું અને ‘ઉકબા’ થી ભેડાવું. એ પરિપૂર્ણતાએ પહોં

એલા બાતમાની સિન્નતનું સાધન છે અને એ સમયે એ દિનને 'ઇદુલ કયામ'નામ પાડી હઝરત ઇમામે આપના શાહ મુહમ્મદવારની શાનને શોધી કઢી છે.

'રવઝતુરસક્કા' મા એવો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે કે, એક પ્રતિષ્ઠાવાન માણસે મોલાના યુસુફ શાહ કાતિબ પાસેથી સાંજનું હવું કે, 'હું' આશમુતમા ગયો હતો ત્યારે ત્યા આગળ આ પ્રમાણે એક બચત લખેલી મેં જોઈ હતી :-

બર દાસ્ત મિલે શરબ બ તાજદે ઇઝદી,
મખ્મુમ રૌઝમાર અલી ઝિક્ર દિસ્સલામ

અર્થાત:- પુદાની મહદયા શરીઅતના તોફને ઝમાનાના મખ્મુમ-માલિક અલ્લા ઝિક્રિયા સલામ અ, એ કાઢી નાખ્યો."

"મોમિનાબાદ" મા "ઇદુલ કયામ" નો મહોત્સવ

હઝરત ઇમામ હસન અલ્લા ઝિક્રિયા સલામ અ, ની આ જાહેરાતની પત્ર દ્વારા સમજા રચેલાએ ઇસમાઇલી વસ્તીને ખબર આપવામા આવી, જેમા કાહિસ્તાનના હસન બિન સખ્ખાહના નાયબ રઇસ મુઝફ્ફરના નામરાશિને પશુ સમાવેશ થાય છે. એમને મોકલવામા આવેલા પત્રમા હઝરત ઇમામ તરફથી જણાવવામા આવ્યું હતું કે "જમીનની સપાટી ઉપર હું પુદાનો ખલાફી છું અને કાહિસ્તાનનો રઇસ અમારો ખલાફી છે. એ દેશની પ્રજાએ અમારે હુકમ ખળવી લાવ. ની આવશ્યકતા છે અને રઇસ મુઝફ્ફરના વચનને અમારું વચન સમજો."

આ કાગળમાની લલામણને અનુસરીને મોમિનાબાદના કિલ્લામા રઇસ મુઝફ્ફરે હઝરત મનો ઇનાયત ચયલો પત્ર જામી સંજળાવ્યો. જે પરથી ત્યાની ઇસમાઇલી પ્રજાએ "ઇદુલ કયામ" મનાવી અને એ પ્રમાણે ખીજા ઇસમાઇલી ઉમરાવોએ પણ હઝરત ઇમામના કાગળમાની લલામણો અમલમા મૂકી હતી.

ઇસમાઇલી સિધ્ધતિનું રહસ્ય

"દખિસ્તાન-ઉલ-મજાહિદ" મા ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે કે, ઇસમાઇલીઓના અકીદામા ઇમામે હક તરફથી થતી નફસની તપાસથીને "કયામત" કહે છે. તેઓનું માનવું છે કે, લોકો પુદાની નજદીકમા પહોંચે છે ત્યારે કયામત કાયમ થાય છે અને તે સમયે શરીઅતની તકલીફ દૂર થઈ જાય છે. આ "કયામત" નો અર્થ એવો છે કે પોતાના ઇમામતના ઝમાનામા ખલકત (સર્જન) ને તેના ખાલિક (સર્જનદાર) સાથે ઇમામે વાસિલ (સંયોગ) કરવાથી તેઓના ઉપરથી શરીઅતની રસ્મો ઉપાડી મેં છે.

"આસારે મુહમ્મદી"ના કિયન પ્રમાણે હઝરત ઇમામ હસન અલ્લા ઝિક્રિયા સલામ અ,એ આમોકના જે રહસ્ય સમજાવ્યા છે તે પ્રમાણે જગત કદીમ છે. ઝમાનો અનંત છે. કયામત રહાની (આતિમક) છે. બકિરત અને કોઝખ 'મઆનતી' (ખાતમી-સુક્ષ્મ) છે. કહે સતુબની કયામત તેનું ખોત છે. ખાતિનમા સ્થિતિનોએ પુદાની સેવામા રહેવું જોઈએ અને 'જાહેર' મા જાની ઇચ્છા પ્રમાણેનું જીવન ગળવું જોઈએ, જેને અંગે બંધનકર્તા બંધને સ્થિતિનો પરથી ઉઠાવી સેવામા આવે છે.

દરરત મમામ મોહતરી આ તરકથી સામની દરમત ચલાવવા માટે નિમાયેલા ગવર્નર અથુ મુદમદે એક દિવસ સાંજનું કે એક અનખો માણસ "કદમ" ની જાણના "અતરસુન" નામના ગામડામાં વસવાટ કરી આવ્યો છે અને તે પોતાને ધરાડી અરખી જણાવે છે. ગામડામાં તે જાણકારને લખવા વાચવાનું શિખવતો હતો. કાંઈ ગામડીઓ ખીમાર પડે તો તેને આ અનખો માણસ પાસેથી ઝટ ઉપચાર મળી આવતો હતો; આ દરવેસની ખ્યાતિ તત્કાળ સધળા દેશમાં ફેલાઈ ગઈ હતી અને તે એક "સંત" તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો લોકો તેને "દકીમ" ના ઉપનામથી પણ સંબોધતા હતા, અંદળી વેળાએ તે કલકિના કલકો સુધી એક ચિતે બેસી રહેતો હતો. આવો એક અસાધારણ રાખસ "કદમ" ના હાકિમની કુતૂહલતા જગાડે એ સ્વાભાવિક હતું. અથુ મુદમદે તેને કિલ્લામાં બોલાવીને તેના જીવન નિર્વાહ માટે તથા પોતાની નજીક રહેવા કરવાની સમજ કરી આપી, જે વેળા રાખસે માન્ય રાખી અને સાત વર્ષ સુધી તે એવી રીતે કદમ રહ્યો, દરમ્યાન જે સંદર્ભો અને ચારિત્ર વડે તેની ઇસમાઈલીઓમાં ખ્યાતિ થવા પડતી તેનો વધુ અને વધુ તે વિકાસ કરતો ગયો. લોકો તેનું નામ જણતા નહોતા તેથી તેને ધરાડી કહેતા હતા.

સિનાનનો પ્રથમ પરિચય

જ્યારે અથુ મુદમદેની વય ૮૦ કે ૯૦ વર્ષની થઈ અને તે સખત ખીમાર પડ્યો ત્યારે વેળા અનખો શખ્શ-શેખ ધરાડી તેના ઓરડામાં દાખલ થઈને કંઈપણ લાખી વાતચીતમાં ન ઉતરતા અથુ મુદમદેને જણાવ્યું કે "હવે તમારા જીવનનો અંત નજીક આવી લાગ્યો છે. તમારું અવસાન થાય તે પહેલાં તમારું પદ મને દરરત મમામ અર્પણ કર્યું છે તમે તેની તપાસ લઈ લો તો અહેતર થશે." આ જ્ઞાન સાલણી અથુમુદમદે ચોંટી ઉઠ્યો. જે અંદાજ રાખસ સાથે એક સામાન્ય ચાકર જેવો સાત વર્ષ પર્યંત વર્તી રાખવામાં આવ્યો હતો, તે સાત વર્ષ પછી નરમ દરરત મમામે અંત કરેલા તેનો ઉત્તરધિકારી! સાથે સાથે અથુ મુદમદે આ દકીમ અથવા શેખ ધરાડીનું નામ પણ જાણી લીધું જે તેણે "રશીદુદ્દીન સિનાન" જણાવ્યું. એવી રીતે તે લોકોની નજર અનખા સિનાનના નામે અને સલાહદીનના જગમસદર દરીક તરીકે બદલ આવ્યો.

સિનાન એક લોખંડી પુરુષ

આ ઇસમાઈલી સગદાર "સિનાન"નું જીવનચરિત્ર કોન્ય લાખામાં "લખા મેત્ર દેઝ આસાસે" અર્થાત્ શામની ઇસમાઈલી શેખના નામે લખવામાં આવ્યું છે. તેમાં વર્ણવેલું છે કે જે વ્યક્તિ "શેખ સિનાન"ના દૂકા નામથી વિખ્યાત થઈ છે, એનું પૂરું નામ અથુલ દસન બિન સુલે, બિન મુદમદે રશીદુદ્દીન હતું; એનો જન્મ બસરા ખાતે થયો હતો. જન્મને વિદ્વાન "વેરદફિર" લખે છે કે "અકાશ સાદાન" નામના ગામમાં તે પારણે ખુર્યો હતો, સંમજીય થતા તેણે એવા

પરશમેનરી દેખાડ્યા છે કે જેમા તેની પૂર્વે બાણેજ માનવ કંપનામા આવ્યા હોય અન્વ કેટલાકોમા આવી માન્યતા છે કે "મવદુદ" ના નામે ખ્યાતિ પામેલા માણસ પણ સિનાનજ છે. ભખનો મહાન ઇનિલાસકાર હમાલુદીન પણ એ પ્રમાણેજ વર્ણવે છે.

સિનાન આલમુતમા-શામના વડા દાઇના ઓધ્યાની નવાજિશ

ઇનિલાસકાર પાકુતી દર્શાવે છે કે, સિનાનના પિતા "અકાશ સાદાન"મા એક સરકાર હતા આ શહેર નુસેરીઓથી વસાયેલું હતું, જેઓ હજરત અલી અ ને અફસાદ નરીકે માને છે. સિનાનનો નિવાસ કિલ્લામાજ હતો, જેનો તેણે પોતાના બાઇઆમા અભ્યુત્થનાય થતા પાછળથી ત્યાજ કર્યો હતો. તે ઇસમાઇલી સિંધાતોમા માનતો થયો હતો. જતા તેના શિક્ષણમા જે નુસેરી અસર છે, તે વિચરી શકાય તેવી નથી. સિનાનના સમયમા નુસેરીઓની બાલબાલા હતી. તેની સામે ઇસમાઇલીઓએ બળ નરમ પકડું જણાવું હતું. આવા કરોઠીના સમયમા ઇસમાઇલી મઝહબમા જોડાવાનો નિશ્ચય કરી કંઈપણ સાધન અને વાદન વગર પગપાળા સિનાન આલમુત ગદમા આવી પહોંચ્યો. મુહમ્મદ બિન હિયા બુખુર્ગે તેને પોતાના પુત્ર હસન અને હુસેન પ્રમાણે રાખ્યો. મુહમ્મદ બિન હિયા બુખુર્ગે અવસાન થતા હજરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ એ સિનાનને વડા દાઇના ઓધ્યા આપીને શામ ખાતે "હુમાન પત્ર" સાથે રવાના કર્યો અને ઇસમાઇલીઓની સલામત્વાથી "હદદ" ખાતે. પહોંચી હ. ઇમામની આજ્ઞા અનુસાર ત્યાના ઇસમાઇલી વડા અણુ મુહમ્મદની તહેનાતમા રહેવા હતા..

હજરત ઇમામ વિરુદ્ધ કાવતરું

હજરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. પોતાને "કાયમુલ કિયામત" તરીકે જાહેર શરીઅતની રિવાજ રસમને બંધ કરી, અફસાદતાલાના સામે સરળ રીતે મન જોડી દેવાની ખામણ આપી હતી. આ ઉપરથી કેટલાક અધૂરા લોકો છંછેડાઇ પડ્યા હતા; એ કારણે વખતો-વખત મસઅલાઓનો ઉકેલ કરવા માટે દંભી શખ્સોની સલાહ લેવામા આવતી હતી તેથી કારોબાર સદંતર બંધ પડી ગયો; જેના અંગે રાષ્ટ્રે બરાઇને તેઓ હજરત ઇમામને ઘડીક કરવા તક શોધી રહ્યા હતા, પરંતુ એક બાદશાહ સુધી પહોંચવાની વાત સહેલી નહોતી. એટલે તેઓએ હજરત ઇમામના સાળા હસન ઇબ્ને નામવારને પોતાનો પ્રપંચમા ફસાવી લાલચો આપી. આ કાવતરા-ખોરાની બંબેરણીમા હસન આવી ગયો. ખીજી તરફ બાદશાહી મહેલમા દાખલ થવાનું તેને માટે સદજ હોવાથી, દિજરી સન ૫૬૨ ના રખાઉલ અન્વજ માસની તારીખ ૧૬ીએ લામરતરનાં કિલ્લામા હજરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. પર હસને ખંજર વડે હુમલો કરતા આપે જેમો સિદ્ધાર્યો.

હજરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. બુઝેયા ખાનદાનમાંથી ઉતરી આવેલા નામવાર નામના સદગૃહસ્થની પુત્રી સાથે પરપયા હતા. તેમની કુખેથી શાહજાદા મુહમ્મદનો જન્મ થયો હતો જેઓ લામરતરના કિલ્લામા વસવાટ કરી રહ્યા હતા. હજરત ઇમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. ની દૈહિક વિદાય પછી આપના શાહજાદા હજરત ઇમામ અલા મુહમ્મદ અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થવા ઉપરાંત રાજ્યની લગામ પણ હાથમા લીધી.

હજરત ઇમામ મોહતદી અ. હજરત ઇમામ કાદિર અ. અને હજરત ઇમામ હસન મળી એ ત્રણે ઇમામોને કેટલાક ઇતિલાસકારોએ અલા ઝિક્રિયાસલામ (અલા ઝિક્રિયા સલામ) ના એકજ લક્ષ્યથી સંબોધ્યા છે.

258
BLANK

મહે અ. વધુ જોરશોરથી ધર્મનો પ્રચાર કરી લોકોને હિદાયત આપતા હતા પ્રાદેશીક આદિન આપના જોડા દ્વારા વિશેષ પ્રશંસા કરતા. જણાવે છે કે મહાન સુન્ની વિદ્વાન ફખરુદ્દીન રાઝીને પણ આપે ઇસ્માઈલી ઇસમાઈલી બનાવ્યા હતા. (૧)

અસ્લામા ફખરુદ્દીન રાઝી

અસ્લામા ફખરુદ્દીન રાઝી સુન્ની સંપ્રદાયના એક મહાન વિદ્વાન હતા. તેઓ આઝરખાવ-જનના માર્ગથી હઝરત ઇમામ અલા મુહમ્મદ અ ના સમયમાં પોતાના વતન રય (તહેરાન) મા ગયા જ્યાં તેઓ ઇસમાઈલીઓની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને તેમની વાદપદ્ધતિ અને સિદ્ધાંતોની સંગીનતા માટે વારંવાર પોતાના જોડા અભિપ્રાય પ્રજા સમુખ જણાવતા હતા, જે કે કેટલાકોના મત અનુસાર અસ્લામા ફખરુદ્દીન રાઝી ઇસમાઈલી પંથના અનુયાયી નહોતા, પરંતુ ઇસમાઈલીઓના સિદ્ધાંતોને પોતાના સ્વતંત્ર મતથી વખાણનારા હતા. અસ્લામાએ એ પ્રકારનાં વર્તનથી પ્રજાના આમવર્ગોમાં એવી ચેરસમજૂતી ફેલાવા લાગી હતી કે, અસ્લામાએ અંદરખાનેથી ઇસમાઈલી મઝહબનો સ્વીકાર કરી લીધો છે અને એક દાઢ તરીકે રાજકીય ધારણે દબાવવું કામ તેઓ કરી રહ્યા છે. આ અફવાનો બહોળો પ્રચાર થતા અસ્લામા ફખરુદ્દીનના કાને પણ આ વાત પહોંચી, એ સમયે તેઓ અહલે સુન્નત પક્ષ જમાતમાં સારી પ્રતિષ્ઠતા ધરાવતા હતા માટે એવી અફવા ફેલાતી અટકાવી પોતાની પ્રતિષ્ઠાને હાની ન પહોંચે એવા ઇરાદાથી તેમના ઉપર મહાનતાથી નાખવામાં આવતું તહોમત દૂર કરવાના આવેશમાં એક વેળા તેઓ બહર રીતે મિઝબર પર ચઢીને ઇસમાઈલીઓની અપકીર્તિ ઝાંઘા માંડી પરંતુ પોતા પરનું તોહમત દૂર કરવામાં જે માર્ગ અસ્લામાએ લીધો હતો તે પછી સંક્રિય બાવનાવાળો ફેલાયો સ્વકાવિક રીતે ઇસમાઈલીઓના દિલને તે આઘાત પહોંચાડનારા નિવડ્યા.

અસ્લામા ફખરુદ્દીન રાઝીએ ઇસમાઈલીઓ વિરુદ્ધ બહર રીતે ઝાંઘા માંડ્યું છે એ સમાચાર આવશ્યુતમાં પહોંચતા ઇસમાઈલીઓના દિલ કુમાયા અને ત્યાંનું વાતાવળુ ગરમ બન્યું, જેથી અસ્લામા ફખરુદ્દીન રાઝીને જેમ અને તેમ ઇસમાઈલી મઝહબ વિરુદ્ધ થતા અટકાવવા માટે પગલાં ભરવામાં આવ્યા અને જે વીર ઇસમાઈલી તે માટે રવાના થયે તે પછી વિચારી તરીકે અસ્લામાની સેવામાં એ ઇસમાઈલી રહેવા લાગ્યો. એક દિવસ અસ્લામા પોતાના ઓરડામાં એકલા હતા ત્યારે પ્રસન્ન જોષ એ વીર ઇસમાઈલીએ અંદર પ્રવેશ કર્યો અને અસ્લામાને ઇસમાઈલી મઝહબનું અપમાન કરવાથી અટકવાની સખત ચેતવણી આપી. આની ધારી અસર થઈ અને અસ્લામાએ હુકુમત આપી કે હવે પછી ઇસમાઈલી મઝહબ માટે કદી પણ હલકુ જોલીશ નહિ. આ વચન અનુસાર અસ્લામાએ પોતાના જીવન પયંત ઇસમાઈલી મઝહબ માટે અપમાનજનક એકેય શબ્દ ઉચ્ચાર્યો નહિ.

દુશ્મનો પ્રત્યે ઇસમાઈલીઓનું વલણ

આ અચળો પમાડનારી મહત્તા સંબંધમાં પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવતા ઇતિહાસકાર વોન હેપર લખે છે કે, જે કે મોર ખોદ, દવલતશાહ અને મહારી આદી કેટલાક ઇરાની ઇતિહાસકારોએ

સંમેગ અને સમયને અનુકૂળ યોગ્ય ફેરફાર સહિત એ બદલા વર્ણવી છે, તે પણ આલેખ્યતાના શબ્દસત્તાધારીઓ પોતાના દુશ્મનોને મારવાની નીતિ ધરાવતા નહોતા. મુસમાઇલીઓની ધાર્મિક વડી અદાલત મુસમાઇલીઓના દુશ્મનોનો નાશ કરી નાખવા કરતા તેમને પોતાના મિત્ર બનાવવાનું વધુ પસંદ કરતી હતી.

સિદ્ધાન્ત-પ્રકાશન

હઝરત ઇમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. ની ઉદ્ધાર રાજનીતિ

અલ્લામા હમ્મદી રાઝી ત્યાર પછી ધોરી આદલ્લાહ આસુદીન અને શાહબુદ્દીન પાસે ખવા રિઝમ ગયા અને ત્યાંથી સુલતાન મુહમ્મદ ખવારિઝમશાહના ફરમારમા અલ્લામાએ પોતાનું આગુપ્ત્ય ચૂનવું એ ફરમારમા મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમીના પિતા શેખ બદાઉદ્દીન પણ એક માનનીય વ્યક્તિ હતા. અત્રેના વસવાટ ફરમ્યાન અલ્લામા રાઝી અને મોલાના રૂમીના પિતા શેખ બદાઉદ્દીન વચ્ચે મનમોહ યના શેખ ખવારિઝમશાહનો ફરમાર મુકાને પોતાના વતન દીનિયા (રમ) મા નિવાસ કર્યો. આ સમયે મદાન સરી કવિવર મોલાના રૂમી ૭ વર્ષની બાળવયમા હતા.

આસારે મદમદીના કતા જણાવે છે કે હઝરત ઇમામ અલા મુહમ્મદ અ. ની ઉદ્ધાર રાજનીતિના પરિણામે આમ ઇસ્લામી જનતા સાથે મુસમાઇલીઓનો ધણો સારો સંબંધ હતો. આ સમયે અન્ય ધર્માવલંબીઓનું મુસમાઇલીઓ પ્રત્યે જે વિરુધ્ધ વાતાવરણ હતું તે પણ ફર યધ મધુ હતું.

સુલતાન સલાહુદ્દીન અને મુસમાઇલીઓ

મોલવી અબદુલ હલીમ શરર ના નિર્દેશ અનુસાર આ યુગમાં ઇરાન મધે મુસમાઇલીઓની કુબલ વધતી જતી હતી, પરંતુ શામના પ્રગણ્યામા સુલતાન સલાહુદ્દીનના વિચારોને લઈને મિસર માના મુસમાઇલીઓના જળને ઘણી દાની પહોંચી હતી. આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ મુસમાઇલીઓના એક વેળાના રાજકેન્દ્ર મિસરને પોતાના તાબામા લેનાર વ્યક્તિ એજ સુલતાન સલાહુદ્દીન છે, જેણે મિસર પર પોતાનો અધિકાર જમાવ્યો હતો, તે ફરમ્યાન આલસુતમા આવી વસેલી બની કાતિમી મુખ્ય શાખા મુસમાઇલી તિઝારી તરીકે છૂટી પડી ગઈ હતી અને તેથી મિસરની સત્તા વિવશ રિયતિમા નજળી બનવા પામી હતી. એ સમયે એજ મુસમાઇલી નજલ બના અનુયાયીઓની જે શાખાઓ પડી જવાનો આ યુગ પલટો હતો, જેને અંગે જ એક ત્રીજી વ્યક્તિ એમા દાય નાખવા માટે સદ્દિનશાળી બની હતી. આ સાગલાના પરિણામે સુલતાન સલાહુદ્દીને શામનો ફેટલોક ભાગ પણ પોતાના કબજે કરી લઈને આસપાસના નાના નાના ઇસ્લામી રાજ્યોની હિમાયતી બનીને બેઠો હતો. મુસમાઇલીઓથી તે તે હમેશા વેરભાવ રાખતો હતો. પરંતુ જ્યારે તે શામના મુસમાઇલીઓની સરદદમા ધૂસી આવવાની પયરવી કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને અટકાવવા ચાર મુસમાઇલીઓ બહાર પડ્યા અને હલખ શહેરની બહાર લેણે નાખેલી જાવણીમા ધૂસી તક સાધીને સુલતાન પર તૂટી પડ્યા. સુલતાન આકસ્મિક રીતે જયી ગયો પરંતુ આ તાવ પછી તેના દિલમા એવી માઠ ગેરરી ગમ કે મુસમાઇલીઓની સરદદ પરથી તે પાછો દડી ગયો અને મુસમાઇલીઓના મુસમાઇલી હિલ્લા પરના ધંધે પણ તેણે ઉઠાવી લાધા.

એ કે સુલતાન સલાહુદ્દીનની જિંદગીનો મોટો ભાગ યુરોપના ધાર્મિક યુધ્ધના જુલસાવાળા કુએડરોના વૃમલાતે રોકવામા પસાર થયો હતો, તે પણ તે મુસમાઇલીઓ પર તક મળતા હુમલા કરવાનું ચૂકતો નહિ.

મતિદાસદાર વોન હેમર પોતાના મતિદાસમા જણાવે છે કે કુએડરો ખ્રિસ્તી ધર્મના દિવાલ
યતી હોવાનો દાવો કરતા હતા અને મુરિલમો પાસેથી પવિત્ર રથનો પોતાના કબજામાં લેવા
વ્યત્નો કરી રહ્યા હતા, તો પણ શામમા પહોંચ્યા પહેલા તેઓએ ખ્રિસ્તી ગ્રીક સંપ્રદાય પ્રત્યેનું
પોતાનું બેદલાવલયું વલણ પોતાની કારકિર્દીમાં ૨૫૭૮ દેખાડી આપ્યું હતું. અર્થાત પૂર્વ દેશના
સમજા ખ્રિસ્તી સંપ્રદાયો સાથે તેઓ ખ્રીસ્તી દુશ્મની ધરાવતા હતા. આ ઉપરથી ૨૫૭૮ માં છે
કે કુએડરોના દુશ્મનો કેવળ મુરિલમોજનનહોતા, આ કુએડરોના સમયમાં અબુલ હસન બિન સુલે-
માન બિન મુહમ્મદ રશીદુદીન સિનાન નામનો લોખંડી પુરુષ પણ બહાર આવીને પોતાના પ્રયત્ન
બળે વડે ધરતીને ધમધમાવી નાખી.

સિનાનનું પોલીસ અને જારૂસ ખાતું-સંદેહવાહક કબુતરોનો ઉપયોગ

સિનાને દિજરી સન ૫૫૭ માં શામના અબેદ કિસ્લામાં આવી અને સાત વર્ષ સુધી
પોતાની રીતબાતથી લોકોના મન છતી લીધા જે આપણે હજરત ઇમામ શાહ હસન અલી ઝિક્ર-
રિમા અ. જા. જતાંતમાં પ્રાંચી ગયા છીએ. શામના ઇસમાઇલી આગેવાન શેખ અબુ મુહમ્મદનું
અવસાન થયા પછી તેમની વડી પદવિ ખવાન અલી નામનો એક સખસ પચાવી પાંચમા તેમજ
થયો અને "કલ્હર" વાસીઓના મોટા ભાગે તેની તરફેણમાં જાહેરાત કરી. જેથી એક નરવીર
ઇસમાઇલીએ તેનો વધ કર્યો. આ ખબર આલમુતમાં પહોંચતા હજરત ઇમામ શાહ અલી મુહમ્મદ
એ દિજરી સન ૫૬૪ માં સિનાનને અબુ મુહમ્મદની પદવી આપી તેમજ હજરત ઇમામે
ના હસ્ત મુબારકથી એક પત્ર લખીને "કલ્હર"ના પ્રદેશમાં ફેલાવલી અશાંતિમાં ઇસમાઇલી
ખાતું રક્ષણ કરવાની બલામણ કરી.

સિનાને પોતાના રક્ષણથી એક જગી દુપી પોલીસ ખાતું રાખ્યું હતું. તેથી તેની
સામે થતા કાવત્રાનો બેદ તેને અણી જતા તે સખસ બની પોતાની સામેના કાવાલવાઓને નિષેધ
ખનાવવા માટેનો આવી રીતે પત્રો લખતા. સાત-દાયિક તેનો ઉપયોગ કરતો હતો, તે જોઇને કાવતરા-
ખોરો અબુલખીમા પડી જતા હતા. સિનાને દલખના સિનાના અંદરના ખાનગી ભાગમાં એક
કબુતરખાતું પણ રાખ્યું હતું. એ સમજા કબુતર ખાતું આવીને અને સંદેશ લાવનારા હતા, જેથી
જુના જુદા દેશોમાંના પોતાના જસસોનો જનવચાલર અને સમાચારો તેને સંદેશવાહક કબુ-
તરો મારફતે મળી જતા હતા. તેના જવાબો પણ તરત એજ રીતે મોકલવામાં આવતા હતા.
જેથી એ સમયમાં સિનાન, સામે માથું ઊંચકવા કે દુશ્મની કરવાની કોઇની હિંમત ભાગ્યેજ
હાલતી હતી. કાવતરો રખાવું કે તેનો તરતજ ઉપાય થઇ જતો હતો.

સિનાનીઓ અને આલમુતના ઇસમાઇલીઓ

સિનાન પૂર્વજન્મના સિધાંતમાં માનતો હતો અને માનવ આત્માને હજરત ઇમામની
છાણ થવા તે પરિપૂર્ણ થાય છે, એવો તેનો અકીદો હતો. એ માન્યતા અનુસાર પ્રતિ દેશો
માંના દિવાર ધરતી પર યુગ કાર્યો કરે છે. પાપી મધને મરનાર મનુષ્યનો આત્મા જુજ
આવે છે પરંતુ, એક જનવરના કૃમીના કામીને હુનિવા પર દોષજ્ય ભોગવે છે.

કહેવાય છે કે એક દિવસે સિનાન પોતાના કેટલાક સાથીઓ સાથે માર્ગમાથી પસાર થઇ
રહ્યો હતો, એટલામાં એક સર્પ તેની નજરે પ્રગયો. સાથીઓ તે સર્પને મારવા ધસી ગયા.

સિનાને તેઓને અટકાવતા હતું : “એ સર્પ હદદ પિના બન્યો જોઈ નથી. સર્પ રૂપે શિક્ષા ખમવી એ તેનું દોષ છે. તેને મારી નાખીને મુક્ત કરવો યોગ્ય નથી.” એ શબ્દો જવાબ આપીને સર્પ ચાલ્યો હતો.

રબેનના અરબ પ્રવાસી ઇબ્ને ઝુબેરે દિજરી સન ૫૬૯ માં શામનો પ્રવાસ કર્યો હતો તે સમયે છે કે, લેબેનોની સરદારની પાંખો ઉપર ઇસમાઇલી મઝહબવાળાઓના કિસ્સાઓ મેં જોયા હતા. આ સિનાનેને અવતારી પુરુષ માનનારી એક કોમ વસતી હતી. તેઓ તેના કુકમ પર પોતાના પ્રાણુ કરવાન કરવા તૈયાર રહેતા હતા. હદાય જાંઘા પ્રવંત પરથી પડતું ચૂંચવાનો કુકમ કરવામાં આવતો, તો તેનો અમલ કરવામાં તેઓ જરાપણ પાછી પાની કરતા નહિ.

સિનાને માનનારા ઇસમાઇલીઓ પોતાને “સિનાનીઓ” તરીકે ઓળખાવતા હતા અને આસમુતના પવિત્ર ઇસમાઇલી ઇમામ પર તેઓનું યકીન હતું. પરંતુ પાછળથી તેઓ થોડા સમય સુધી છુટા પડી ગયા હતા, એવું કેટલાક ઇતિહાસકારોનું માનવું છે.

સિનાનેની પ્રવૃત્તિઓની સ.શ્લી અન્ય મુસ્લિમ ઇતિહાસકારો પણ આપે છે. “ધરખી” નામનો એક ઇતિહાસકાર કહે છે કે, તેણે પોતાના પંચગાળાઓ માટે કિસ્સાઓ ખાંખ્યા અને અન્ય કિસ્સાઓનું સમારકામ કરાવ્યું. ‘હદમસ’ ની નિકટમાં આવેલા ખવાખીના કિસ્સાનું સમારકામ તેણે જ કરાવ્યું હતું.

શામમાં ઇસમાઇલીઓમાં અબેદ કિસ્સાઓ

દિજરી સન ૫૬૩ માં વિખ્યાત નુરુદીન જંગી હલખનો બાદશાહ હતો, જેને સિનાનીઓના રાજ્ય હદ અને સત્તાનો આલાસ બાગ્યે થયો હતો. કારણ એ સમયે એ લોકો પોતાના અબેદ કિસ્સાઓમાં પોતાનું સલામતીભર્યું જીવન ચલિત કરતા હતા. પરંતુ નુરુદીને ધર્માધિતાથી પ્રેરાઈને એક સમયે આ અબેદ કિસ્સાઓના પ્રદેશમાંના ‘સમાક’ પર્વતમાં પેસવાનો પ્રવાસ કર્યો હતો.

સમાકની એ પહોડી દારમાંથી જુદા જુદા સમાન રેવામાં આવેલી ટોચ લેબેનોનના મગનચૂંબી પ્રવંતો સાથે જોડાઈ ગય છે. “સમાક” નામ જગવિખ્યાત કિસ્સો એની અંદર આવેલો છે. ખીજા ૧૮ ગામો સહિત આ ગામ દેમા (એપીફેનિયા)ના પ્રદેશમાં આવેલું છે. ઇસમાઇલીઓનાં બળતી પ્રતિમા રૂપ ૧૦ પહોડી કિલ્લામાંનો એક મુખ્ય દુર્ગ એ સમયમાં ‘મરવાફ’ હતો જેમાં કુમેડના સમકાલિન ઇતિહાસકારોના અડસદા મુજબ ૬૦ હજારથી વધુ માણસોની વસ્તી હતી કુમેડના ઇતિહાસના એક મુખ્ય સત્તાધારી નોંધ લેનાર ટાયરના વિલિયમે એ વાતનું સમર્થન કર્યું છે. આ ૧૦ કિલ્લાઓમાંથી ત્રણ મકયાફ, કદમોસ અને કદકનો ઉલ્લેખ આગળ આવી ગયો છે અન્યના નામો આ પ્રમાણે છે :— અકકાર, ફરનલ, કિયાફ, સિફતા, અલીકા, ફરનલ, કરને, સેદનીન, ઝરમીન : એ શામના ઇસમાઇલીઓના પહેલા સંરચાનો છે. આ દુર્ગમ કિલ્લાઓ ઉત્તર થા. ગા. સિનાનેની કારે બાક પડતી હતી.

બોલતો કાગળો

સિનાને ઇસમાઇલીઓનો સરદાર મન્યો ત્યારે નુરુદીન જંગીને સામું કે તેનો એક હરી જાગ્યો છે, મારે તેને પરાજિત કરવો જોઈએ. તેણે સિનાને સામે રોન્યો-મોહવા બનતેના

પક્ષકારો વચ્ચે થઈ શક્યા. થઈ; કેવળે નરદીન જંગીની સંવળી કાશિશો નિષ્કળ નીવડતા, દિવસી સન ૧૧૨ માં નરદીન જંગી પોતેજ લશ્કર સાથે ચડાઈ લઈ આવ્યો.

એક દિવસ પરાદીએ બિઝનામાથી ઉઠી બાદશાહ બોલો થયો તો પોતાના મસ્તક પાસે જમીનમાં ચીટી સાથે એક ખંજર ધોયેલું દીકું જેમાં લખ્યું હતું કે "આજ સાંજ સુધીમાં ડાવણી ઉઠાવીને અદિથી કૂચ કરીશ નહિ તો પછી ખંજર તારા પ્રાણુ લેશે." આ થટના કઝ. રીનીએ વધુની છે અને તે વધુમાં ઉમેરે છે કે નરદીન જંગી એ ચીટી જોતાજ ડાવણી ઉઠાવી કૂચ કરી ગયો. નરદીન જંગીએ કુલ અઢાર વખત ચડાઈઓ કરી હતી.

નરદીન જંગી અને ઇસમાઇલીઓના સાચા સરદાર સિનાન વચ્ચે ચાલેલા અંતર્યામી યુદ્ધ. નાર પત્રવ્યવહારની સુલતાને સલાહુદીનના વર્તીર કાઝી અલ શાજિલે નક્કલ ઉતારી લીધી છે અને તે ઇમને, ખરિફાને પોતાના જગમશાહર ઇતિહાસમંથમાં જાળવી રાખી છે. આ પ્રકારે સિનાન ઉપર કાવવાના ધણા પ્રયત્નો કર્યા છતાં નરદીન જંગી સફળ થયો નહિ અને અંતે તેણે અવસાન થયું. હવે તેનો પુત્ર મલિક સાલેહ, કુમારશત્રીનની દેખરેખ તળે પોતાનો પિતાનો ઉત્તરાધિકારી થયો, દરમ્યાન પોતાના જૂના મલિકના પુત્ર માટે હલખ કરી હાથ કરવાની યોજના સુલતાન સલાહુદીન જોઈવી રહ્યો હતો.

ઇસમાઇલીઓ પર સુલતાન સલાહુદીનનું આક્રમણ— નરવીર સિનાનની રાજદ્વારી કેનેહ

સુલતાન સલાહુદીન જંગી અઢવાડીઆ પછી એટલે દિવસી સન ૫૭૧ માં ઇસમાઇલી મુલકો ઉપર ચડાઈ લઈ આવ્યો અને મર્યાદના કિલ્લા સુધી આવી કિલ્લાની આસપાસ ઘેરો નાખ્યો. એ સમયે સિનાન કદમોસના ઇલાકાના એક ગામડામાં હતો, જેમાં સુલતાન સલાહુદીનના કાસિદ સાથે તેને ભેટો થતા તેની પાસેનું સુલતાનનું હરમાન બંધી લીધા પછી સિનાન મર્યાદ બંધી રવાના થયો. જ્યાં કિલ્લાને ઘેરાયલો જોઇને તે એક પહાડ પર ચઢી ગયો. તેની સાથે એ ઇસમા. ખલીઓ અને એક હજુરિયો હતો. આ ત્રણ પૈકાને એક સિનાનના હુકમથી સુલતાનના તંબુમાં ઘૂસી ગયો અને અગાઉ પ્રમાણે ચેતવણી આપી. સુલતાનને તેની સાથે ડહાપણથી કામ લેવાનું વ્યાજખી લાગ્યું. પરંતુ તેણે બહારથી એવા દેખાવ કર્યો નહિ. જ્યારે ઘેરો ઉપાડી લેવાની વાત આવી ત્યારે સિનાને સુલતાનના કાકા શાહુદીનને પોતાના લગ્નિજ સુલતાનને સમજાવવા કહ્યું અને જણાવ્યું કે, જો સુલતાન સમજશે નહિ તો શાહુદીન, સુલતાન અને તેના અમીર ઉમરાવોને ઇસમાઇલીઓની તક્લવારનો સ્વાદ ચાખવો પડશે. શાહુદીને સુલતાન સલાહુદીનને વસ્તુસ્થિતિની સમજ પાડી અને તે અનુસાર સલાહુદીન પોતાના કાકાની સમજવટથી લશ્કર વિખેરી નાખી ઇસમાઇલી મુલક ખાલી કરી ગયો અને મિસરના કાઠ ગામમાં જઈ એકાંતમાં રહેવા લાગ્યો.

સિનાનનાં બસુસોં દરેક રાજ્યકર્તાની ડાવણીમાં રહેતા હતા અને જરૂર પડતાં દરેક જગ્યાએ સરકી જતા હતા હતા. સ્વાંગ ધરવામાં તેઓ નિપુણ હતા. પ્રસંગની વાટ જોવામાં ધીરજ કેવી રીતે ધરવી તે તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા. સુલતાને છુપી રીતે સિનાન સાથે કાલકરાર કર્યા અને હવે પછી કદી પણ ઇસમાઇલી રાજ્ય ઉપર આક્રમણ ન કરવાનું સુલતાને સ્વીકાર્યું.

મારકવીસ કોનરેડના ખૂનનો કોયડો !

મોઘવી અગદુમ દાવીમ શરર લગે છે કે, એક સમયે સિનાને એક ઇસમાઇલી રાજકુતને ખિરતી બાદશાહ એમરી પાસે મોકલ્યો. ત્યારે ત્યાના રાજ્યની ગેરવ્યવસ્થાના પરિણામે ધર્મ અનાઓના દાષે એ રાજકુત માર્યો ગયો. આથી સિનાનના રાખનો પાર રદ થો નહિ અને તેણે ખિરતી બાદશાહ પાસે ખૂનીની માગણી કરતા, તેનો પણ અસ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. પરિણામે ઇસમાઇલીઓ અને ખેતરદાખનના દાખલ વચ્ચે રાજ્યદારી સંબંધી બગડવા પામ્યા અને ખિરતી. એએ ઇસમાઇલીઓની સલામખૂતિ ગુમાવી.

ત્યાર પછી મારકવીસ કોનરેડના ખૂનવાળી ઘટના બનવા પામી. કુત્રેડની ત્રીજી લગાઇના સમયમાં ઇંગ્લેન્ડનો ક્રોંગ રિચર્ડ લાયન હાર્ટેડ અને ફ્રાન્સનો શહેનશાહ ફિલીપ જેફસલમ પહેલ્યા પછી રત્રીઓનો સંબંધાને અંગેની ઇપાઓએ આ બન્ને બાદશાહો વચ્ચે અદેખાઇની આગ ભડકાવી. થોડાક સમય પછી ફ્રાન્સનો શહેનશાહ ફિલીપ સ્વદેશ તરફ જતી વખતે પોતાના કિતરાધિકારી તરીકે કોનરેડને મુકરર કરતો ગયો. કોનરેડે ઇંગ્લેન્ડના રાજા ક્રોંગ રિચર્ડના કામકાળેની રીકા કરી, તેને દરેક બાબતમાં દોષિન દરાવી, શહેનશાહ ફિલીપનોજ પક્ષ ખેંચતો હતો, જેથી ક્રોંગ રિચર્ડ તેના ચર રોપે ભરાયો અને થોડા દિવસો પછી તાવરની ખૂલ્લી બળરમાં મારકવીસનું ખૂન થયું.

જો કે ઇતિહાસકારો આ વિષે જુદા જુદા મત ધરાવે છે. કેટલાકનું માનવું છે કે આ ક્રોંગ રિચર્ડના જૂથા કાવતરાનું પરિણામ હતું. અન્ય મુસ્લિમ ઇતિહાસકારોનું માનવું છે કે, સલાહુદીન અને સિનાન બન્નેનું આ એક ચોકકું હતું અને તેના કારણમાં દર્શાવવામાં આવે છે કે મારકવીસ એક મોન્ટેકેરાટે ઇસમાઇલીઓના રાજકુતના ખૂનીને નહિ સોપતા સિનાનને નારાજ થવાનું કારણ આપ્યું હતું, તેમજ સુલતાન સલાહુદીનની આંખો સન્મુખ તાવરના મુસ્લિમ ફેદી. એને કલહ કરવાનો કોનરેડને વુકમ આપ્યો હતો. સુલતાન સલાહુદીન કે સિનાન એ નિર્દય કામ ખૂલી શકે નહિ અને તેનો બદલો એ સિવાય બીજી રીતે લેવાનું સર્વથા અશકય હોવાનું પણ માનવામાં આવે છે.

સિનાન-સલાહુદીન મિત્રાચારી

ઇતિહાસકાર અબુલ ફિઝ કહે છે કે કોનરેડ ડી મોન્ટેકેરાટનું ખૂન થયા પછી જેફસલમ અને તાવરના હાકમેને સુલેહના કરાર માટે સલાહુદીન અને ક્રોંગ રિચર્ડ લાયન હાર્ટેડ મળ્યા ત્યારે સલાહુદીને એવી શરત રજૂ કરી કે ઇસમાઇલીઓના મુલકો એક સ્વતંત્ર દેશ તરીકે રહેવા દેવા અને સિનાનને બદલો વાળી આપવો, વળી એ બન્ને હાકમેની સત્તા તળેના ગામડાઓમાં ઇસમાઇલી ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટેની છુટ પણ આપવી. આ રીતે સુલતાન સલાહુદીન અને સિનાન સચ્ચે મિત્રાચારીભરી સંધી થઇ.

સિનાન સલાહુદીનની કુમકે-ઇસમાઇલીઓને “દાઝ-તબલીગ” સ્થાપવાની છુટ

ઇસમાઇલીઓનું એ વિષયમાં કહેવું છે કે, એક કેન્ય બાદશાહની સરદારી તળે દરિયાઇ માર્ગે આકા-એકર ઉપર ખિરતીઓ કુમલો લઇ આવ્યા હતા, એ બિનાની સિનાનને જાણ થતાં

ઇસમાઇલીઓની અજોડ ફિદાગીરી-કાઉન્ટ શેરખેની અજાયબી

કાનરેડું ખૂન થયું તેના બે વર્ષ પછી કાઉન્ટ શેરપેન યુરોપથી પેલેરદાઈનની બુર્મિના પ્રવાસિ જતા સાગમા "મર્યાદ" તગરમા સિનાનનો મહેમાન થયા હતા, એ વખતે તેને કિલ્લા ઝોનું બાંધકામ, ખૂરને તેમજ બાંધીઓ દેખાડવામા આવી હતી, ત્યારે ખૂરજના દરેક પ્રગથિયા પર બળે સિપાહીઓ દારબંધ જોવા દેતા. ખાસ કરીને ખૂરજ પર સજાનાથી છેડે ઉભેલા સફેદ પોશાકવાળા સિપાહીઓમાંથી બેને આંખળાથી મસારા કરતા વેંતજ તેઓ જાંઠી બાંધમા ફટી પડ્યા અને મનુના શરણે થયા. આ દેખાડીને સિવાવ બોલ્યા : "કાઉન્ટ, આ બે જણથીજ અમારા વફાદાર રૈનિકોનો અંત આવી જતો નથી પરંતુ આ સફેદ પોશાક પહેરીને જેટલા સિપાહીઓ જોવા છે, તેઓ સજાના એજ મકારે મારા વકમ પર મરી પીટનાર છે." આ બેઠને કાઉન્ટે કહ્યું : "આવી પ્રાણ કરમાન કરનારી ત્યત કોઈ નસીબદાર સફેદધારીને જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે."

સેવાહુદીન તથા સિનાનનુ અવસાન-મસમાઈલીઓની સુખદ સ્થિતિ

મોન્ટેરિયોનું મૃત્યુ થયા પછી પણ સુલતાન સલાહુદીન કામ રિયકે લાવેન હાઈડ અને
 સિનાનની એક સેરેખા મિત્રાચારી વાસુ રહી હતી. હુસૈની સલાહુદીન એ ત આંખ્યા પછી સુલતાન
 સલાહુદીન તેમજ સિનાન વધારે જીવી રહ્યા નહિ અને બન્નેનું એકજ વર્ષ મા અવસાન થયું.
 સુલતાન સલાહુદીનનું અવસાન રિજરી સન ૫૮૬ મા થયું તે પછી આ માસ રહીને સિનાન પણ
 આ નાશવંત જગત છોડી ગયો.

[illegible]

અર્થાત્ :- અમારે રાજરત પ્રમાણે શાક ખાવા મુદ્દરમદ બધી જિન ગિફતિયાં સ્વામિજી પુણી
બધું નામ દુહામાં રચાવ લે છે તે પછી દિલગીરીને તેમાં સ્થાન જ ક્યા છે !

રૂઝ હસન આલમુતમા

હજરત હમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. ના સમયમા આલમુતમા અને સતરાફની પ્રેરણા ઉપરાંત સમસ્ત હરાનના ગામડે ગામડે ઇસમાઇલી દબવતનું કાર્ય જોડાનેર થઇ રહ્યું હતું. એ વખતે પુરાણાથી રૂઝ હસન હ. હમામના દીદાર માટે આલમુતમા આવ્યા હતા.

રશિયન વિદ્વાન ડબલ્યુ. આઇવેનોવ જણાવે છે કે : “હજરત હમામ હસન અલા ઝિક્રિહિ. રસલામ અ. ના ફરજદ હજરત હમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. ના સમયમા થઇ ગયેલા રૂઝ હસન નામના ‘દાઇ’ ના કસીદાઓ અથવા કવિતાઓ જૂના હસ્તલિખિત કાગળોમાંથી મળી આવ્યા છે, જે કવિવરે આલમુતમા ખાદશાહ હજરત હમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. ની શાન મુબારકમાં લખેલ છે. કવિવર પુરાણાના ગામડાના આગળ વધેલા એક ઇસમાઇલી હતા અને હજરત હમામના દીદાર માટે આલમુતમા આવ્યા હતા. તેમના કસીદાઓમાંથી પ્રતિત થાય છે કે તેઓ જમાનાના અધિકારીઓની સમંતિ વગર હજરત હમામના દીદાર માટે રવાના થઇને દાઅવતના કાનૂનનો સખત ભંગ કરેલો હતો અને તેથી તેમણે મજબૂર કસીદામા હજરત હમામના ગુલુમાન સાથે ક્ષમાની પાચના પણ કરી છે. જો કે આ પ્રમાણે કરવાનું કાઇ અંબીર કારણ હોવાનું પણ જાહેર થાય છે. પશ્ચિમ કમનસીબે તે કારણ શું છે તે તેઓએ તેમા દર્શાવ્યું નથી.” એ ઇતિહાસવેતાએ મજબૂર કસીદાઓનું અંગ્રેજી ભાષાંતર કરીને પ્રગટ પણ કર્યું છે.

હિંદુસ્તાનમાં પીર સલાહુદીન (રહ.)ની દબવત

પીર સૈયદ ખરલામદીન (રહ.) એ હજરત હમામ મોદતદી અ; હજરત હમામ કાદિર અ; હજરત હમામ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. તથા હજરત હમામ અલા મુહમ્મદ અ. ના સમયમા પચીસ વર્ષ સુધી દબવતનું કાર્ય કરી દિજરી સન ૫૭૫ મા વફાત પામ્યા તેમના સૈયદ અબ્દુલકાદી, સૈયદ જલાલુદીન અને સૈયદ સલાહુદીન નામના ત્રણ ફરજદો હતા. જેમાના મોટા ફરજદ સૈયદ સલાહુદીન (રહ.) ને હજરત હમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. એ પીરાતન ઇનાયત કરી હતી. તેમનો જન્મ દિજરી સન ૫૩૪ ના સાબાન માસની તા. ૧૫મી ને શુરુવારના દીને સપ્તવારમા થયો હતો. તેમના માતૃશ્રી ખીખી મરિયમ સૈયદ જાહ રઝિસુદીનની પુત્રી હતા.

પીર સૈયદ સલાહુદીન (રહ.) હમેશા કલંદરી અને ફરવેશી સિબાસમા રહેતા અને દિનરાત હજરત હમામના ધરની ખિજમત કરતા હતા. એમણે “અહુતે ફિકકાળ” નામનું પુસ્તક લખ્યું છે, જેમા ઇસ્મે રહાની અતે અંદેલેબવતની ફતીલતનું વર્ણન છે. પીર ઘણી મુસાદરીઓ કરીને દબવતનું કાર્ય ઘણુંજ સુદર રીતે કર્યું હતું. તવારિખે ફરિસ્તા નામક કૃતિમા વર્ણન છે કે, દબવતે ઇસમાઇલિયામાંથી એક ચખ્સ સિબાસે ફરવેશીમા હિંદુસ્તાન આવ્યા હતા તેમણે હજરત હમામ શાહ ઇસમાઇલ અ. ના મઝહબની દબવત કરી હતી. મલકુએ કમાલિયા નામક કૃતિમા ઉલ્લેખ છે કે સલાહુદીન નામના એક ચખ્સ જેઓ “ઇસ્મે ફિકાહ” મા પારંગત હતા તેમણે “મઝહબે ઇસમાઇલી” ની દબવત ઘણા દેશોમા કરી હતી તેમણે હજરત હમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. થી હજરત હમામ શાહ રઝિસુદીન મુહમ્મદ અ. સુધી પાંચ હમામોની ખિજમત કરી હતી. ફરિયા માઆબના કિનારા પર સુલતાન જલાલુદીને પોતાના માણસ મોદેનના હાથે તેમનું ખૂન કરાવ્યું, જેથી દિજરી સન ૬૬૪ મા ૧૩૦ વર્ષની વયે તેમની વફાત થઇ હતી તેમની

જાહેર સિદ્ધર્થો

ઉત્તિહાસકાર જોન માલકમ વર્ણવે છે કે હજરત ઇમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. નો રાજ્યઅમલ આખા દતો. આપે ૪૬ વર્ષ જેટલાં લાંબા સમય સુધી હકૂમત કરી હતી. આપના સમયમાં જો કે બધા પુખ્ત થયા પરંતુ તે બધામાં હજરત ઇમામ વિજયી રહ્યા હતા. આપના છરમ સુખારકને એર આપવાના પરિણામે દિનરી સન ૬૦૭ માં આપે જોમો સિકાયો દતો. ત્યારપછી આપના ફરજંદ હજરત ઇમામ શાહ ખુદ જસાલુદ્દીન દસન અ, (ત્રીજા હસન) ઇમામ. તમામ સમય પહેળિ બિરાજમા સુધારે ૫૧૦ ૨૩૩૩ ૨૩૩૩ ૨૩૩૩ ૨૩૩૩ ૨૩૩૩

1995-01-01 (1995)

1990-1991

[illegible]

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KHUD JALALUDDIN HASAN

(A. H. 607-618)

.....O.....

(૨૫)

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદ્દીન હસન અ.

(હિજરી સન ૬૦૬-૬૧૮)

હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદ્દીન હસન અ. નો મુબારક જન્મ, આપના દાદાશ્રી હઝરત ઇમામ શાહ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામ અ. ના સમયમા “આલમુત”મા થયો હતો આપનો મુબારક લકબ ‘જલાલુદ્દીન’ છે, એટલે લકબ સાથેનું પૂરું નામ ખુદ જલાલુદ્દીન હસન અ. છે. આપના દાદાશ્રીએ પોતાના નામ ઉપરથી પૌત્રનું નામ હસન પાડ્યું હતું. આ નામથી આપ જન્મતા પ્રસિદ્ધ થયા છે. જ્યારે ઇતિહાસકારોએ આપને ‘ત્રીજા હસન’ તરીકે ઓળખાવ્યા છે. આપ હિજરી સન ૬૦૬મા ઇમામતની મસનદ પર અને આલમુતના રાજ્ય સિદ્દાસને બિરાજમાન થયા હતા.

નવો અમલ-નવી નીતિ

હઝરત ઇમામ શાહ હસન અલા ઝિક્રિયા સલામે અ. એ શરીઅતની તોફ કહાડી અલ્લાહની નિકટતા માટે મહાન ઉપદેશ આપ્યો હતો, તેનો અર્થ અશાન પ્રજાવર્ગમાંથી ફેટલાકોએ નહિ સમજવાથી અનર્થ કરી મૂક્યો હતો: તેમજ ફેટલાક ઇમાનદારોએ પોતાની રહાની ખીલવણી કરવાના બદલે સ્વચ્છંદતા ધારણ કરી દીનની રહેણીકરણને એકદમ તરછોડી દીધી હતી. આ સંજોગો વચ્ચે મુંચવાઈ ગયેલા મામલાનો ઉકેલ કરી તેને પાછો યોગ્ય રથને લાવવા હિકમતથી હઝરત ઇમામને કામ લેવાનું હતું. એ માટે આપ નામદારે પૂનઃ શરીઅતને કાયમ કરી અને સર્વ રથોના ઇસમાઇલીઓ નેગ પોતાના કરમાનો રવાના કર્યા. આ વલણથી આસપાસના રાજ્યોને એમા નવીનતા જળ્યા.

મોલવી અબ્દુલ હલીમ શરરના આલેખન અનુસાર હઝરત ઇમામ જલાલુદ્દીન હસન અ. એ આમ મુસલમાનો સાથે ઇબ્દાસબર્યા સંબંધ વધારી. સમકાલિન મુસ્લિમ ખાદશાહેને ત્યાં એલચીઓ મોકલ્યા અને આપના રાજ્યના સંધ્યા મથકોમા ઇબ્દાતખાના અને મદરેસાઓ કાયમ કરી મોટા મોટા ઉલમા અને વિદ્વાનોને કિલ્લામા તોડાવ્યા અને આમ જનતાને શિક્ષણ આપવાનું શરૂ કર્યું.

હઝરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ જલાલુદ્દીન હસન અમ. રાજસિંહાસન પર આવવા પછી બીજા વર્ષે આપના માતૃભી અને મહેરદારને 'હજ' કરવા જવાની ઇચ્છા થઇ, જેઓને પુષ્કળ સરસા માન આપીને રવાના કર્યામાં આવ્યા. રાજમાતા અને બેગમ સાહેબા જે કોઇપણ મુશ્કેલીમાં શાહની હકુમતમાંથી પસાર થતા હતા, ત્યાં ત્યાં તે દેશના રાજપ્રજા તરફથી આપને બારે માન આપવામાં આવતું હતું અને લોકો પણ અદબ સાથે એ બંને નામવાર બાનુઓના લાંબે સુધી વળાવવા મથા હતા.

આ બંને નામવાર બાનુઓ બગદાદની દરમાંથી પસાર થયા તે વખતે રાજ્ય તરફથી તેઓને જે માન આપવામાં આવ્યું તે અત્યંત હતું. ખવારિઝમશાહના બલ્ચ વાવડાની મોખરે બાલમુતના ઇસમાઇલી શાહી વાવડો ફરકી રહ્યો હતો. સંધ્યા રાજ્યોના હાકિમ અને મુજતાબીઓએ મોતવત બાનુઓને લાંબે સુધી વળાવવા મથા હતા.

"આસારે મુહમ્મદી" ના કતાના આલેખન અનુસાર બગદાદના અબ્બાસી અલીશા નાસિરે હઝરત ઇમામ શાહ જલાલુદ્દીન હસન અમ ના માતૃભીનું સુદર સન્માન કર્યું હતું. એ વખતે સુલીમાન મિમ્મ મુસ્લિમ સાહેબાને અને શાહી હઝરત ઇમામ શાહી હસન તૈમૂર શિર્ક ફરકી રહ્યો હતો. હઝરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ જલાલુદ્દીન હસન અમ ને વાવડો ખવારિઝમશાહના વાવડાથી પણ ઊંચે ફરકી રહ્યો હતો. ઇસમાઇલીઓના રાજ્ય ગોરખનું આ સુરક ચિન્હ હતું.

હઝરત ઇમામ જલાલુદ્દીન હસન અમ એ ખીલાનના હાકિમ કયકાઉસલી બહેન સાથે લગ્ન કર્યા હતા. બગદાદની અલીશાએ આ કાર્યમાં સહમત થતા જણાવ્યું કે આલેમુતના મહાન રાજ્યના અધિષ્ઠાતાના સાથે એક ફૂલિન કુટુંબની રાજકુવરી લગ્નગાંઠથી બંધાયેલ એક મોટું માન છે.

હઝારઅરપ ઇસમાઇલીઓના શરણે

હઝરત ઇમામ શાહ કાદિર અ ના જતાંતમાં આપણે વાંચી ગયા છીએ કે શ્યાનના રાજવી કયકાઉસના મૃત્યુ બાદ હઝારઅરપ બિન શહેરનુશ તેની જગ્યાએ આવ્યો અને તેણે ઇસમાઇલીઓ સાથેના આશુ વૃધ્ધથી કંટાળી મુલેહ કરી હતી.

હઝારઅરપે ગાદીપર બેસતાજ પોતાના પુત્ર અને ભાઇ બંનેને મારી નાખવાના હુકમ કરતા તેઓ માજનના રાજવી અરદેશર પાસે નાસી જઇને તેની વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરી, જેથી અરદેશરે હઝારઅરપને સમજાવ્યું અને હમ્મકે દેવા એક માણસ મોકલ્યો તેમજ એકાએક તે નિષ્ણ જતા, જે અમીર ઉમરાવો. હઝારઅરપની નથી રાજનીતિની વિરુદ્ધતા કરીને અરદેશરના દરબારમાં બેસાડેલો હતા, તેઓને મહદ આપીને તેણે હઝારઅરપ પર હુમલો કરવા મોકલ્યો. હઝારઅરપે હરક બાનુએથી હારી જતા ઇસમાઇલીઓનું શરણ લીધું. એક વખતે હઝારઅરપે ઇસમાઇલીઓની મહદ મેળવી 'દયલમ' પર બેસાડી કરી, જેમાં ત્યાંના જવનર રોષદ અંબુ રિજા માર્યો જતા, અરદેશરે હઝારઅરપના લોહીથી જવનરના બૂનનો બદલો લેવાના આકરા સોગંદ લીધા અને 'દયલમ'

પર ચડી આપ્યો. હજારઅરપ નાશીને વલીજમા કુપાઇ જતા અરદેશરે, તલીજ પર ધેરા નાખ્યો; સાંખા વખત સુધી પડી રહેવા છતાં અને મુશ્કેલીઓ આવી પડતાં તે ધેરા ઉપાડી પોતાને દેશ આપ્યો. મયે આથી હજારઅરપ આઝાદ થયો અને ઇરાક થઇ હમદાન ગયો અને સલ્તુકી વંશના ઉલ્લા ઇરાની બાદશાહ તુખરિલખેમને આશરો લીધો.

તુખરિલે, હજારઅરપ માટે અરદેશરને સમજાવવા એલચી મોકલાવતા તેણે જવાબ આપ્યો કે : "હજારઅરપ રવાનનું રાજ્યપદ પાછું મેળવવા ઇચ્છતો હોય તો તેણે પોતાની અર્ધમતા માટે પથાતાપ કરી ઇસમાઇલી સાથેનો પોતાનો સંબંધ તોડી નાખવો જોઇએ. જો તે ઇસમાઇલીઓથી ડરતો હોય તો બાદશાહ તેને કાઇ એવું રમજ સોંપશે કે જ્યાં તેને ડરવાનું રહેશે નહિ." અરદેશરના આ અભિપ્રાય સાથે તુખરિલ સલ્તુકી પણ સમંત થયો, પરિણામે હજારઅરપને રવાન તરફ નાસી જવું પડ્યું અને ત્યાંના રાજવી સિરાલુદીન કામિલની સહાય મેળવવાની કોશિશ કરી પરંતુ તેમાં તે નિષ્ફળ નીવડતા, આખરે હંદાળીને અરદેશર પાસે આપ્યો, જેથી તેણે તેને 'તલીજ' ના કિસ્સામાં ફેડ કર્યો, પરંતુ કિસ્સાના મવનરે હજારઅરપનો વફાદાર હોઇ તેણે કે હરવાની ના પાડતા રવાનના મવનરે અરદેશરને ખબર આપ્યા વિના હજારઅરપનું ખૂન કરી નાખ્યું આ ઘટના દિલ્લી સન ૬૧૦માં બનવા પામી હતી.

હજરત ઇમામનો રાતિકાળ-તાતારીઓના હરખારમા ઇસમાઇલી એલચી.

તેજ દેમર લખે છે કે ઇરાક અને "હાર્પીઅન આસ્પસ" માના પ્રદેશોની ઘટનાઓનો ઇતિહાસકારને ઉલ્લેખ કરવો પડે છે, છતાં એતો કબૂલ કરવું પડશે કે હજરત ઇમામ સાફ જલાલુદીન હસન આ ના શાસનકાળ દરમિયાન એકેય અણબાજીનો બનાવ બનવા પામ્યો નહોતો. ઇતિહાસકાર જોન માલકમ પણ લખે છે કે, હજરત ઇમામ આપના રાજ્યવ્યવસ્થા દરમિયાન કેવળ ઇરાકના મવનરે સાથે મુશ્કેલી ઉતર્યા હતા અને અત્યાર અગાઉ આલમુતની રાજ્યસત્તા સાથે મુમીનાં શાવનરાઓ જેવું જ ઇરાકના મવનરનું પણ પરિણામ આનું હતું. એકેય ઇરાક અને આલમુતના સૈન્યના વચ્ચેની લડાઇના પરિણામમાં ઇરાકનો પરાજય થયો હતો. આ સિવાય બીજી એકે લડાઇ હજરત ઇમામને લડવી પડી નહોતી. સમજા રાજ્યોએ હજરત ઇમામ જોડે સારો સંબંધ રાખ્યો હતો.

આ સમયમાં તાતારી સરદાર ચંગીઝખાનના નુસ્ત્રમના પડલમ પામી રહ્યા હતા. પોતાના સામાન્યતો વિસ્તાર તે પ્રતિદિન વધારતો જતો હતો. ઇરાકાગીઓને પણ પોતાની સત્તા તળે લાવવાનો તેણે મનસુબો કર્યો હતો. આ સમયમાં તાતારી હરખારનું બળ પણ મોટું હતું. રાજ દીવ સંજોગને અનુસરીને આલમુતના હરખારમાંથી એક ઇસમાઇલી એલચીને સંધી કરવાની ઘરતો માટે માવસાઈનહર (ટ્રાન્સ-એક્ષેનિયા) ખાતે મોકલવામાં આવ્યો હતો.

ઇમામ જલાલુદીનનો પ્રવાસ-રાજ્યમાં આબાદી

મીલવી અબ્દુલ હલીમ ઘરર જણાવે છે કે, હજરત ઇમામ સાફ હસન આ એકવાર પ્રવાસે (ઇરાકની મુઘાઇ માટે) નીકળ્યા હતા આ પ્રવાસ કોઈ વર્ષ પર્વત લાંબો હતો, જે દરમિયાન આપે જે જે રાજવીઓની મુલાકાતો લીધી હતી તે મુશ્કેલી સમજા રાજવીઓએ આપને આરે હમદાનથી સત્કાર કર્યો હતો. હજરત ઇમામની આ સમગી પ્રવૃત્તિઓનું સ્વભાવિક રીતે

પરિણામ એ આવ્યું કે, સમસ્ત ઇસ્લામી આલમ આલમુતના આદશાહ સાથે મિત્રવારીભર્યા સંબંધ ધરાવતી થઈ ગઈ અને જે ગેરસમજૂતિ અને અદાવતની લાગણી તેઓએ દેખાડી હતી તેનો અંત આવી ગયો હતો.

“જામે ઉ તવારીખ” ના આલેખન મુજબ હઝરત ઇમામ અ. ના રાજ્યમાંથી આવ્યા પછી તરતજ આપને અનુસરનારાઓ અને રાજ્યના અધિકારીઓને કાલિબર્યા કામોની સલાહ કરી અને દરેક કસબમાં ઇબાદતગાહ, હમામ, મુસાદરખાના, ફવાઓ વગેરે બંધાવી દેવામાં આવ્યા. પ્રવાસની તકલીફોમાંથી મુસાદરને બચાવવા માટે જાહેર માર્ગોની પાસા અને વિશાળ બનાવવામાં આવ્યા હતા.

આઝરઆયબનના રાજ્યની કુમકે ઇસ્માઈલીઓ-શાહી પદોષ્ણાગત

આ આખાદીબર્યા યુગમાં ઇસ્માઈલીઓ દુનિયાના ઘણા ભાગોમાં પથરાઈ ગયા હતા. આઝરઆયબન, ગીલાન, માઝન્દાન, કારિપયન સમુદ્રના કાંઠેના પ્રદેશો, ખુઝીસ્તાન, લારિસ્તાન, ફરમાન, કુદીસ્તાન, તુહેરાન, પામીરની ખીણ, તખ્લીઝ, ચિરાઝ, સીરિયા, જેરસલમ, બગદાદ, હલબ, ખુરાસાન, મિસર ઉપરાંત અરબિયાના થોડા ભાગમાં, અફઘાનિસ્તાન અને રશિયાના જુદાજુદા પ્રદેશોમાં તેમજ પહાડો અને ખીણવાળા પ્રદેશોમાં ઇસ્માઈલીઓ વસવાટ કરી રહ્યા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ જલાલુદ્દીન હસન અ. સાથે આઝરઆયબનનો આદશાહ અતાબેગ મુઝફ્ફરદીન અવસબેગ સારી મિત્રતા ધરાવતો હતો, ઇરાકના આદશાહ નાસિરદીન મંજલી સાથે તેને અણબનાવ હતો આથી આઝરઆયબનના આદશાહે હઝરત ઇમામની સલાયત માંગી એટલે આલમુતનું લશ્કર અતબેગની મદદે ગયું હઝરત ઇમામનું રૌન્ય આઝરઆયબનમાં આવી પહોંચ્યો. ચતા આદશાહે તેની ઉત્તમ પ્રકારની પદોષ્ણાગત કરી.

મોરકકેના ઇસ્માઈલી શાસકો

હઝરત ઇમામ શાહ મોહતદી અ. ના પ્રકરણમાં પીર અબ્દુલ મોમનિનની મોરકકેની કુકુમ તન વર્ણન આપણે જોઈ ગયા છીએ. પીર અબ્દુલ મોમનિન પછી તેઓથીના ફરજી રૌયદ મદમદ યુસુફ સંતા ઉપર આવ્યા. તેઓ સુલેહ અને શાંતિપ્રિય હતા. “જામે સોહબલી” નામની એક ઇમારત યજ્ઞાવવા ઉપરાંત તેઓએ એક લાયબ્રેરીની પણ રચના કરી અને એક જંગી પુસ્તક બંધાવ્યા.

ફરજી અક્રામ ખુલ્લાએ ઇસ્લામ મા જણાવવામાં આવ્યું છે કે હિ. સ. ૫૬૮ મા આદશાહ કસતલાન ચડી આવ્યો પણ તેને હાર મળી. આ પછી રૌયદ મદમદ યુસુફ આફ્રિકા બજી રવાના થયા અને માર્ગમાં સોરના હરિયા ઉપર વિજય મેળવ્યા અને રૌયદ પહોંચ્યા. હિ. સ. ૬૮૪ મા તેઓની પદોષ્ણા થઈ.

મોરકકેમાં સતા ઉપર આવેલા સુલતાનોમાં ૧ પીર અબ્દુલ મોમનિન, ૨ રૌયદ મદમદ યુસુફ, ૩ યાકુબ મન્સુર, ૪ મદમદ નાસીર, ૫ યુસુફ સાની મુસ્તસર, ૬ અબ્દુલ વહીદ, ૭ અબુ માદમુદ અબ્દુલ્લા અવલ, ૮ યાહયા મુસ્તસીમ, ૯ અબુ આલ મદીસ, ૧૦ અબ્દુલ વહીદ, ૧૧ અબ્દુલ અલી સરીર, ૧૨ અબુ હમ્મદ અમર મુસ્તકા અને ૧૩ અબુ અલા વખસકે હતાં મોરકકેના દાદાઓના વંશ હઝરત ઇમામ શાહ ઇસ્માઈલ અ. સ. સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

હજરત હમામનું સન્માન-આદરાર્થે હસમાઈલી મઝહબમાં

હસમાઈલીઓની મદદ મળ્યા અતાબેગ પછી બમદાદના અખ્તારી ખસીદને સાથે પોતાની મિત્રતાની માટે જોડાવાની કામિદ મારફતે માગણી કરતા મરાઠાના દાક્ષિણી સતીમદ ઉતારવાની પણ આદિશ બહુર કરી. ખલાઈ મિત્રતા સ્વીકારી એક ચૂનંદા અમલદારના હાથ તળે અતાબેગની કુમદે અખ્તારી લશ્કર મોકલવાનું આ તથા લશ્કરે એકાદ થયા પછી દિજરી સન ૧૧૧૧ માં આલમુતના સેનાપતિની સરદારી હેઠળ ધરાક પર ચઢાઈ કરી, ધરાકની આદશાદ નાસિરુદીન મંજી સીના લશ્કરને બારે દાર આપી. મંજી પોતે પણ આ લડાઈમાં માર્યા ગયા. હજરત હમામે અત્રે દોઢ વર્ષ ગાળ્યું આ સમયે સમય આસપાસના મુલકની મુસાદરી થઈ ગયો, હજરત હમામને હરક રથળે બારે મળી મળ્યું. અત્રે તો એ જોડા આદશાદે જોડા હસમાઈલી મઝહબ અંગિકાર કર્યા હતા. હજરત હમામ ત્યારપછી આલમુતમાં પધારી આપની પ્રભુ વચ્ચે વસવાટ કરવા માગ્યા.

સલભુકીઓના અંતિમ કાળની ઝાંખી

હજ. આલમુતમાં હસમાઈલી રાજ્યની સ્થાપનાની સાથે જ સલભુકી બાઈસાદ સાથે તેમને સંબંધ એક અથવા અન્ય રીતે જોડાયેલો રહ્યો છે, એ આપણે જુઝતે આઝમ હસન ખિન સંબંધ તથા ત્યારપછીના ઇતિહાસ વચ્ચે નમા આગળ જોઈ ગયા છીએ. આ રથળે તેમના અંતિમ કાળના ઇતિહાસનું વચ્ચે કરવાની એટલા માટે જરૂર છે કે દિજરી સન ૪૮૫ માં મલિકશાહ સલભુકીનું અવસાન થતાં એ વંશના બામલા પડી જતા, તેમનું રાજ્ય વેરવિખેર થઈ ગયું હતું. દિજરી સન ૫૭૨ માં સુલતાન સજરના મરણ પછી ખુલ્લી રીતે ઠેકઠેકાણે અને ખાસ કરીને ધરાક અને રમના ભુદા ભુદા રથત્ર રાજ્ય સ્થાપાયા અને સલભુકીઓના નબળા સમયમાં ખાસ રમના નાખા જે રાજ્યો સ્થાપાયા હતા તેમાં શામના સલભુકીઓ, આરમીનિયાના કુખીઓ, દ્યારબિકના ઉતુકા, કેંગાડાશિયાના દાનેશમદિયો, હમિરકના અતાબેગો, શામ અને જઝીરાના અતાબેગો, મિસર, શામ વગેરેના વિજેતા સલાહુદીનના વંશના અધ્યુખીઓ, ધરાકે અરબ વગેરેના જલાયેરા વગેરેના સમાવેશ થાય છે, જ્યારે મલિકશાહ એશિયા માયનારનો પ્રલાકો રમેનસના મરણ પછી ખિસ્તીઓ પાસેથી છીનવીને સુલેમાન ખિન કલમશ ખિન મરવાહલ ખિન સલભુકને હવાલે કર્યો, ત્યારે તેણે પણ આ રથત્ર રાજ્ય સ્થાપ્યું અને તેનો વંશ દિજરી સન ૬૬૬ વર્ષ ત્યાંચો. એજ સમયે કુદિસ્તાન અને ધરાકમાં જે સલભુકી રાજ્યો થઈ ગયા, તેમાંથી કેટલાકોના ઉલ્લેખ અત્રે આપ્યો છે. આ રથળે પ્રથમ મલિકશાહના પૌત્ર મુલીસુદીન મહમ્મદે દિજરી સન ૫૧૧ માં રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. ત્યારપછી એ વંશના આદમાં આદશાદ અરસલાને દિજરી સન ૫૫૬ માં મોઝનદ્રાનના દાક્ષિમ ઉપર કુમલો કર્યો અને કઝીનની પાસેના કેટલાક હસમાઈલી કિલ્લા સર કર્યાં. એની રાજ્યઅમલ દરમ્યાન આરિકમશાહીઓએ પણ જીર પકડ્યું હતું.

એવીજ રીતે હસમાઈલી સલભુકીઓના સમામમમાં હસમાઈલીઓ આત્મા હતા હકીમ નાસિર ખુસરુ એકવાર જેના દરબારમાં રાજમંત્રી તરીકે રહ્યા હતા એ અત્રેજોડા સલભુકીના પુત્ર કામરુદીનને તેના કાકા ગુલરિસબેગે હસમાઈલી સલભુક બનાવ્યો હતો. હજરત હમામના સમાવેશમાં મલિકશાહ તેને કેદ કરી જેર આપવાથી તેનું મરણ થયું. એ રાજ્યના હક આદશાદ ધરાકાદને, નિઝારિયા મહમ્મદ અંગિકાર કરવા માટે તેના અમીરોએ આરી નાખ્યાં.

જોમો સિકાર્યો

સર જોન માલકમના આલેખન મુજબ હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ આપની ઉદારતા અને મમતાળુ સ્વભાવથી ધરાનના ઇતિહાસમા વિખ્યાત છે અને ઇતિહાસકારોના જણાવ્યા પ્રમાણે આપ એક માયાળુ બાદશાહ હતા. દિજરી સન ૧૧૮ મા હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ ને કેટલાક રાજ્યદોષીઓ તરફથી મિજબાની કરવામા આવી, જ્યા હઝરત ઇમામે હાજરી આપી અને જમણુ લીધું. આ મિજબાનીમા હઝરત ઇમામ સાથે દંતો કરવામા આવેલો હોષ હઝરત ઇમામ (શરમાની રીને બીમાર પડ્યા અને તેજ વર્ષના રમઝાન માસમા આપે જોમો સિકાર્યો. આપની મઝાર આલમુતના કિલામા આવેલી છે. આ સમયે આપની સાથે હઝરત ઇમામ જલાલુદીન મુહમ્મદ અઃ ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી. આ સમયે ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

(૬૫-૭૭૨ સંવત્ ૧૧૮૦)

જોમો સિકાર્યો એક કાવિત્રી છે જેમાં હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ ને તેમની સાથે હઝરત ઇમામ જલાલુદીન મુહમ્મદ અઃ ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી. આ સમયે ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

જોમો સિકાર્યો એક કાવિત્રી છે જેમાં હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ ને તેમની સાથે હઝરત ઇમામ જલાલુદીન મુહમ્મદ અઃ ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી. આ સમયે ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

જોમો સિકાર્યો એક કાવિત્રી છે જેમાં હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ ને તેમની સાથે હઝરત ઇમામ જલાલુદીન મુહમ્મદ અઃ ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી. આ સમયે ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

જોમો સિકાર્યો એક કાવિત્રી છે જેમાં હઝરત ઇમામ શાહ ખુદ જલાલુદીન હસન અઃ ને તેમની સાથે હઝરત ઇમામ જલાલુદીન મુહમ્મદ અઃ ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી. આ સમયે ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ALAUDDIN MUHAMMAD

(A. H. 618-653)

.....O.....

(૨૬)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ.

(હિજરી સન ૬૧૮-૬૫૩)

હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ.નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૬૦૮ માં થયો હતો. આપની હિજરી સન ૬૧૮ માં ઇમામતની મસનદ પર અને રાજસિંહાસને શિરાજમાન થયા. જો કે હઝરત ઇમામની બાધ્યાવસ્થા હોવાને અંગે રાજકારોબાર આપના માતૃશ્રીના વડપણ હેઠળ રાજ્યના અધિકારીઓ ચલાવતા હતા. હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. બાદ શાહ તરીકે બાલમુતના “ત્રીજા મુહમ્મદ” ના નામે મશહૂર હતા.

“દબિરતાતુલ-મઝાહિબ” નામના પુસ્તકમાં દર્શાવ્યા અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ અલા. ઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. સિંહાસને આવ્યા પછી આપ નામદાર તરફથી જે લોકોએ હઝરત ઇમામના પિતાશ્રીને ઝેર આપ્યું હતું અને મિજબાનીમાં જેઓ બેમા થયા હતા, તેઓ સખળાઓને દેહાત. ફંકની સજા આપવામાં આવી હતી.

ઇસમાઇલીઓ ઉપર અણુધાર્યો હતો.

હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના રાજ્યકાળ દરમિયાન ખારિજીઓના ઉલ્લા મુલતાન જલાલુદ્દીન મંગજર અને હઝરત ઇમામ વચ્ચે પત્ર વ્યવહાર થયેલો હોવાનું એક નજરે જોનાર માને છે. જલાલુદ્દીનને તેના પિતા તરફથી ગીઝનીનો હાકિમ નિમવામાં આવ્યો હતો. પિતાના મરણ પછી તેણે મોટા રૌન્ય સહિત મોગલોને એક પછી એક દાર આપી, પરંતુ અંગીકરણના મુકાબલામાં પરાજિત થઈ તે સિંધ બચી જતો રહ્યો, પણ ત્યાં પરંતુ અંગીકરણ પાછો પકડતા અનેક ચડતી પડતી પછી તે છેવટે પોતાને વતન પાછો ફરી આવ્યો. ત્યારપછી તેણે અમીર આરખાનને “નિશાપૂર” નો ગવર્નર નિમ્યો. ઇસમાઇલીઓના કેટલાક મુદ્દા તેની સરદદ પાસે આવેલા હતા. આરખાનના નાયબે તેની ગેરહાજરીમાં ઇસમાઇલીઓના મુખ્ય પ્રદેશ કાશ્ગરના પાટનગર ‘ડીમ’ અને ‘કાઘન’ માં લૂંટફાટ અને ખૂનામરફા ચલાવી. આ ખૂનામરફા અટકાવવાનો સંદેશ મળે તે ઇસમાઇલીઓ તરફથી એકથી તરીકે કમાલુદ્દીન ગયો, પરંતુ આરખા. નના નાયબે જવાબ આપવાને બદલે ધિક્કારભરી રીતે તેની સામે કેટલા ખંજરા ફેંક્યા,

એવું હેઆડલા કાલમારા ખંજરાથી અમેા કરતા નથી, પણ ખંજરનો જવાબ ખંજરથી લાળીયું; જેથી ઇસમાઇલીઓએ તેની આ બૂઝતાનો જવાબ લાળવાની મનમા મજબૂત ગાંઠ બાંધી,

મોલવી અબ્દુલ હલીમ સરર આ ઘટનાનો ઉલ્લેખ કરતા લખે છે કે, કેમ વાતથી પ્રસન્ન થઈને ખ્વારિઝ્મના સુલતાને અમીર આરખાનને નિશાપૂર અને તેની આસપાસના ઇલાકાઓએ આગ્રહ કરતા હતા કેમકે સમયે અમીર આરખાનને રાજ્યના કેમ અગ્રણી કામસર ફરજોના સુલક સરક જવાબ મેળા પેતાની પાછળ એક શખ્સને તે પોતાનો "નાયબ" ત્રીમી રહેો. આ "નાયબ" ઇસમાઇલીઓ ઉપર અણુધારો દલો કરી લૂંટલાટ કરવા માંડી અને કેટલાક સામકાને વંચીને સર પણ કરી લીધા.

આ હલ્લાની ખબર આવસુતમા પડતા હજરત ઇમામે એક એલચી લખી રવાના કર્યું નિશાપૂર આવીને આ ઇસમાઇલી એલચી મંડળે આ ગેરરીતિ માટે જવાબ માગ્યો. પરંતુ અમીરનો નાયબ જવાબ આપવાને બદલે એલચી મંડળતું અપમાન કર્યું અને તેમના મગ સામે ખંજરે ફેંક્યા. આવસુતવાસીઓના હૃદયમા અગ્નિજ્વાળા સળગી રહી હતી, તેને મોલવવને બદલે નાયબે ઉપર તેમ હોયુ ઇસમાઇલી એલચી મંડળ આ રિયતિમા આવસુત ખાલેજામુકે કર્યું પરિણામમા શત્રુઓની શાન ઠેકાવે લાવવા માટે અમીર આરખાનની સરહદમા કેટલાક ઇસમાઇલી યોધાઓ કચકદમ કરી આવી પહોચ્યા તેઓએ પ્રથમ અમીરને યમદાર પહોચાડ્યો. આ જુરસાવાળા યોધાઓ પોતાના બાદશાહ હજરત ઇમામ અલાહીન મુહમ્મદ આ ની પ્રશસ્તિ કરવા સહેરની ખખરમાંથી સુલતાન ખ્વારિઝ્મના વડા વઝીરના સહેલમા પ્રવેશ કર્યો અને તેને ચોંકવવા લાગ્યા. આ દરમ્યાન સહેલના પહેરેગીર અને પ્રગળનો એકઠા થઈ ગયા. ખૂલ્લી રીતે આ ઇસમાઇલી યોધાઓનો સામનો કરવાની કામમા હિંમત નહિ હોવાથી યોધાએ રોજ મળીને ફરથી પદચરઓની જર્જા કરવા માંડી, એમરથી આવતા પત્થરના પ્રહારથી આ ઇસમાઇલી વીરોઓ યાદીક થયા.

ઇસમાઇલીઓ સાથે સુલેહ-એક અર્થસૂચક ઘટના

અહરદીન અહેમદ નામના આવસુતના એલચીએ આ બનાવના સંબંધમા સુલતાનના વડા વઝીરની સુલાકાત માગી. તે સમયે આરખાનનાં માર્ગ જવાથી અને પોતાની શોધખોળ થતી હોવાથી વઝીર એટલો બધો મલરાઈ ગયો હતો કે સુલેહ કરવાના હેતુથી આવસુતના એલચીને તરતજ પોતાની પાસે તેડાવ્યો અને તેમની ઘણી પરાજ્યાત કરી. સુલેહની વાટાપાટ ચાલે તે પહેલા તેણે કહયું કે: "તમે સુલેહ માટે જે ચરતો મુકરર કરશો તે સાંભળ્યા વિના આગળથીજ મંજૂર કંઈ હું."

ત્યારપછી સુલેહની ચરતો થય, જે આ પ્રમાણે હતી: (૧) ખ્વારિઝ્મ અને આવસુતના ઇસમાઇલીઓ વચ્ચે છઠ્ઠનો અંત લાવી મિત્રાચારીકયું વર્તન રાખવું. (૨) દમગાનનો કિલ્લો ઇસમાઇલી રાજ્યકતિને વેચાતો આપવો.

હવેની ચરતો ઉપર બંને પક્ષોની ધોરણસરની મંજૂરી મળ્યા પછી આવસુતના એલચીએ ખ્વારિઝ્મશાહના વઝીરને ત્યાં અસુક દિવસો મહેમાન તરીકે કંઠાડ્યા. આ દરમ્યાન અક દિવસે ખાણ ઉપર બેઠા હતા તે વખતે આવસુતના એલચીએ કહયું કે: "એવું કેમ પણ રાજમ, રાજમના અધિકારી અથવા ઓધેદારનું મહાન નથી કે જે અમારા મિત્રો કે સેવકોના વસવાટ વિના ખાલી હોય!"

આ સાંભળીને વઝીર અચ્ચો પાચો અને તેણે પૂછ્યું: “અહિંવા ને લોકો છે તેમા કયા લોક તમારા છે?” સાથેજ વઝીરે આલમુતના એલચી બધી પોતાનો રમાલ ફેંક્યો તેનો અર્થ એવો થતો હતો કે, “એવા લોકો મારા હસ્તક હશે તે પછુ હું તેમને રક્ષણ આપવાનું વચન આપું છું.”

વઝીરનો રમાલ એલચી પાસે પડતાજ રસોડામા કામ કરતા પાંચ ઇસમાઇલી “સલામ” કરતા બહાર નીકળી આવી સામે ઊભા રહ્યા. આ પાંચમાથી એક હિન્દુસ્તાની અને ચાર અન્યો દનાર હિન્દુસ્તાની ઇસમાઇલીએ પોતાના અન્ય સાથીદારોથી એક રકમ આગળ બંદીને કહ્યું: “અમે તમને મારવા આવ્યા નથી, નોકરતર કવારનું અમે અમારું કામ કરી નાખ્યું હોત પરંતુ અમે આલમુતવાસીઓ વચર કારણે કાઢને તકલીફ હતા નથી.”

આ જોઇ વઝીર ચોંકા ઉઠ્યો અને ઇસમાઇલીઓ સાથે કમેશા મિત્રચારીથી વર્તવાનું લેણે વચન આપ્યું. તે જાદ તેણે સોગંદ ખાતા કહ્યું કે: “હું” અને પોતાને હજરત ઇમામ સાફ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ (અ.) નો સેવક સમજાવું. સઘળું કામ સંપૂર્ણ થયા પછી આલમુતનો એલચી બદરદીન અહેમદ આલમુત બધી પાછો ફર્યો.

ઇસમાઇલીઓનું બલિદાન-પચાસ હજાર અશરશીનો ઠંડ

આ ઘટનાની ખબર સુલતાન ખવારજિમશાહને પડતા પોતાના વઝીરની મિલજાઇ માટે તેને ઉપર તે બધો રહે ભરાયો અને પહેલા પાંચ ઇસમાઇલીઓને છવતા અજિમખા બાળી નાખ્યાનો તેણે વૃક્ષ કયો. વઝીરને સુલતાનની આ આજ્ઞાથી બધો બચ લાગ્યો પરંતુ સુલતાનની આજ્ઞાનો અનાદર થઇ શકે તેમ નહોતું. આ સમયે આ અમલ તેને અનિચ્છાએ કર્યો. પચીસ સુલતાનની વૃક્ષ પ્રમાણે એક ખાડો ખોદીને તેમા અગ્નિ પ્રકટાવવામા આવી. આ સમયનું દ્રશ્ય વિરલ અમિ અચંબાભર્યું હતું. એક તરફ ઇસમાઇલીઓના ધાકથી વઝીર ધૂણ રહ્યો હતો અને પોતાની કંઠગી સ્થિતિ પર શોક કરતો હતો, ત્યારે બીજી તરફ પેલા પાંચ બંદીવાન ઇસમાઇલીઓ હસ્તે મુખે અગ્નિકુંડમા ફૂદી પડ્યા અને પોતાના ઇમામના નામની ફતેહ પૂકારીને કહેતા હતા કે: અમે ખુશનશીબ છીએ કે દીન ઉપર મરી શીટનારાઓની નામાવલિમા અમારા નામે પશુ નોંધાયો અને ચલીદના માર્ગે જવાની અમને તક મળી છે.” આ પ્રકારના ઉમમ સાથે આ પાંચ ઇસમાઇલીઓએ પોતાના પ્રાણ ફરજાન કર્યા.

આલમુતમા એ પાંચ ઇસમાઇલીઓના બલિદાનની હકીકત જાહેરમા આવતા ત્યાનું વાતા: વરણુ થયું ઉશ્કેરણીભર્યું બની ગયું અને અત્રેના ઇસમાઇલીઓ પોતાના હમદીન બંધુઓના ખૂનનો બદલો લેવા તૈયાર થયા; પરંતુ હજરત ઇમામે પ્રથમ વાટામાટનો માર્ગ બારણુ કયો અને ખવારિજમશાહ સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલુ કર્યો, જેના પરિણામે પાંચે બલિદાન દેનારના બદલામા સોનાની રકમ હજાર અશરશી લેખે પચાસ હજાર અશરશી ઠંડ તરીકે સુલતાન ખવારિજમશાહના વઝીરે બરી દીધી અને ‘દમગાન’ ના કિલ્લાના વેચાણ તરીકે જે રકમ ઇસમાઇલીઓએ આપી હતી, તે કિલ્લો પશુ ઇસમાઇલીઓના હખલમા રહેવા દધને એ રકમ પાછી આપીને હંડની રકમમા વધારો કરવામા આવ્યો. આવી રીતે ખવારિજમશાહ અને આલમુતના બાદશાહ વચ્ચે જેવડે સમજૂતી થઇ અને માર્ગેલો ચાલ પડ્યો.

ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસી

હાજરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના સમયમાં થયે ગયેલા અનેક મદાન નરમાં એ વીરનર, ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસી અને શખુલ અહમર મોદિયુદ્દીન અરબી મોખર આવે છે, જેથી તેઓના જીવનનો દૃઢ પરિચય અહિં આપવો જરૂરી છે.

ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસીનો જન્મ પુરાસાનમાં આવેલા "તુસ" નામના શહેરમાં તા. ૧૧મી જમાદીય અબ્દલ દિજરી સન ૫૯૭ માં થયો હતો. તેમનું નામ મુહમ્મદ બિન હસન હતું અને લકબ "નસીરુદ્દીન" હતો. ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસી જન્મથી શીઆ સંપ્રદાયના અનુયાયી હતા તેઓ પોતાના સમયના એક સર્વોત્કૃષ્ટ વિદ્વાન હતા, તેમની યોગ્યતાનો તેમના સમકાલિન વિદ્વાન મુકળે સ્વીકાર કર્યો હતો. તેઓએ યુવાવસ્થામાં જ વિદ્યાશત્રને લગતી દરેક શાખાઓનું ઉચ્ચ શિક્ષણ સંપાદન કર્યું હતું. તેમણે પોતાના જીવનકાળ દરમ્યાન પુષ્કળ ગ્રંથો લખ્યા છે, જેમાંના કેટલાક ૧૭૭૬ સાલ પછી મળી શકે છે.

આ ઉપરાંત ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસીનું "અખલાક નાસિરી" શિવા નીતિશાસ્ત્ર અર્થે ત પસંદગી પામ્યું છે. આ પુસ્તક આશ્રમત ગઢના તાબેનાં કાદિરતાન પ્રદેશના ઇસમાઇલી ગવર્નર નસીરુદ્દીન અબ્દુરેહમાન બિન અબી મન્સુરને અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે અને તેમની સંજ્ઞા અનુસાર "નાસિર" નામ પર પુસ્તકની યોજના કરવામાં આવી છે. એ ગ્રંથ કાદિરતાનમાં આવેલા "મોમિનાબાદ" ના ફિસ્લામાં લખવામાં આવ્યો હતો. આને પણ બહુશાનના ઇસમાઇલીઓ તેને એક માનનીય પુસ્તક તરીકે લેખે છે, એટલું જ નહિ પણ સમસ્ત ઇસ્લામી આલમ ૧૦ આ પુસ્તકનો પ્રેમપૂર્વક અભ્યાસ કરે છે. "ફતિહ તકવીમ" નામના પુસ્તકમાં ખવાળ નસીરુદ્દીન લિસુતના પવિત્ર ઇમામો અને હાકિમોના ઇતિહાસ લખ્યો છે. ઇમામતના વિષયો પર ફિલસૂફીની દ્રષ્ટિએ પણ એક પુસ્તક લખ્યું છે જેનું નામ "સ્વઅલ-ત-તસલીમ" (૧) છે. પ્રેરિત સર બાઉનના જણાવ્યા પ્રમાણે રશિયન સાહિત્યકાર મુકોવરકોએ પોતાના સંશોધન પરથી જણાવ્યું છે કે જિમર ખવાળની રૂબાઇઓમાં ઇરાનના અન્ય જાણીતા કવિઓની માફક ખવાળ નસીરુદ્દીનની રૂબાઇઓ પણ બળી ગયેલી છે.

અખ્યાસીઓ સાથે આજુબનાવ

ઇસમાઇલીઓના સમાગમમાં આવ્યા પહેલાં ખવાળ નસીરુદ્દીને બગદાદના રાજ્યકર્તા અખ્યાસી ખલીફ મોઅતસિમબિહલાહના વડા વઝીર ઇબ્નુલ અલકમી સાથે પત્રવ્યવહાર ચાલુ કર્યો હતો, પરિણામે તેમને અખ્યાસી ખલીફના દરબારમાં એક નોકરી મળી હતી. તેઓ બાળ પછીથી જ ચંચળ સ્વભાવના હોવાથી રાજ્યદારી વિષયોમાં રસ લેવાનું શરૂ કર્યું અખ્યાસી દરબારના વડા વઝીર ઇબ્નુલ અલકમીને એ ગમ્યું નહિ અને તક સાધીને ખલીફ પાસે ખવાળની વિરુદ્ધ તેણે બંનેરણી કરી. પરિણામે ખલીફે ખવાળ નસીરુદ્દીન તુસીનું અપમાન કરીને દરબારમાંથી હાંકી કઢાડ્યા અને તેમના લખેલા પુસ્તકો ઇબ્ને હાજીબના હાથે દબા નદીમાં ફેંકી દીધા. આથી ખવાળનો શોકનો પાર રહ્યો નહિ અને તેમણે તક મળતા બગદાદના ખલીફનું

૧ 'તસન્નુશત' નામ આ પુસ્તક મધ્યકુર છે જેનો અંગ્રેજી તર્જુમો, તેની અસલ શાસી ઉપારત સહિત મોરેસર ઉત્તેનામે 'ઇસમાઇલી સાસાવદી' હવતક પ્રગટ કરેલ છે.

સાસન ઉપલાવી નાખવા મનસુખો કર્યો. તેમણે અનહદ મહેનતે લખેલા પુસ્તકનો થયેલો નાશ તેઓ એક પળવાર પણ વિસરતા નહિ. અંતે આવી દુઃખદ સિધ્ધિમાં તેઓ અગદાદથી ધરાન બધી રવાના થઈ ગયા.

કોહિસ્તાનના અંદિયરોમાં

વઝીર ઇબ્નુલ અલકમીને ખ્વાજા નસીરુદીનના અગદાદ છોડી જવાની ખબર પડતા તેણે અલીફને ઉશ્કેરવાથી ખ્વાજા નસીરુદીનને પકડી કેદ કરવાનો અલીફે હુકમ કર્યો. ખ્વાજા નસીરુદીનના દિલચિતકોનાં કાને આ વાત પહોંચતા તેમણે ખબર આપી હીધી જેથી ખ્વાજા નસીરુદીન કોહિસ્તાનના અંદિયરોમાં આવ્યા ગયા. જ્યાં કોઈ મિત્ર, રનેલી કે આશ્રય વિના નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યા હતા. કોહિસ્તાનની પર્વતમાળાઓમાં રણઝળવાથી અને દુઃખથી તેમનો રંગરૂપ પણ બદલાઈ ગયો.

ખ્વાજા નસીરુદીન તુસી કોહિસ્તાનના ઇલાકામાં આવી નિરાધાર દાસતમાં ભટકી રહ્યા હતા. તેવામાં એક દિવસે કોહિસ્તાની પાસખાનોની નજરે ચડતા તેઓને કોઈ ભટકતા જનસૂ હોવાની શંકા પડતા તેમને પકડીને મવનર નાસીરુદીન અબ્દુરેહમાન ખાન અબ્બી મનસુર સમક્ષ લેવા કર્યું. જ્યાં તેમની ઝડતી લેવામાં આવતા અબ્બાસી વઝીર ઇબ્નુલ અલકમી સાથેનો પત્ર બંધકાર મળી આવ્યો, જેથી તેમને જનસૂ સમજીને મોમિનાબાદના કિલ્લામાં કેદ કરવામાં આવ્યા.

ખ્વાજા નસીરુદીન હઝરત ઇમામના દરબારમાં

ત્યારપછી આલમુતના ખતર આપનારા ખાતા તરફથી ખબર મળી કે, અબ્બાસી દરબારમાંથી એ અપમાનિત થયેલો શખ્સ છે. તેની ખાત્રી કર્યા પછી મવનર નાસિરુદીને ખ્વાજા નસીરુદીન તુસીને પોતાની પાસે રાખ્યા, આમળ જતા ખ્વાજાએ મવનરનો વિશ્વાસ જીતી લીધો.

એક સમયે હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના દરબારમાં મવનર નાસિરુદીન અબ્દુરેહમાન તેમને પોતાની સાથે તેડી લાવ્યા, જ્યાં હઝરત ઇમામને જોતાં ખ્વાજા નસીરુદીને પુજ્યભાવે વંદન કર્યા. પૂર્વનાં મહાન નરોના જીવનમાં અવારનવાર બનતું આવે છે તેમ ખ્વાજા નસીરુદીન માટે પણ બનવા પામ્યું હતું. દરબારમાં હઝરત ઇમામની દિવ્યતાથી તેઓ આકર્ષાઈ ચૂક્યા હતા અને યાત્રી હોવાથી તેમના અંતરમંદુઓ પણ ખૂલવા લાગ્યા હતા. આમળ જતા તેઓ હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ને પોતાના બરહક ઇમામ તરીકે સ્વીકારીને રાજ્યની સેવામાં જોડાયા.

ખ્વાજા નસીરુદીન વઝીરપદે

ખ્વાજા નાસિરુદીન તુસી ઇસમાઇલી તરીકે બહાર આવ્યા પછી આલમુતના દરબારમાં તેમનો સંબંધ વધતો ગયો અને તેમના કાર્યથી પણ રાજ્યનો ધણો સંતોષ થયો. પરિણામે તેઓ મોટી પદવિએ આવ્યા અને અંતે હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના રાજ્યકાળમાં તેઓ વડા વઝીરના પદે પહોંચ્યા એ જોઈને નાસિરુદીન અબ્દુરેહમાન અનહદ હર્ષિત થતા હતા.

ખ્વાજા નસીરુદીન તુસી હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. અને ત્યાર પછી હઝરત ઇમામ શાહ રકનુદીન ખુરાશાહ અ. ના સમયમાં પણ વડા વઝીરપદે હોવાથી તેમનું

માફીનું જતાં આગળ આવશે.

માફી પોલોનું વિકૃત વર્ણન !

અશ્લીતા વેનેસિયન મુસાફર માફી પોલોએ હિંદ, ચીન તથા પૂર્વના બીજા દેશોમાં ૨૪ વર્ષ પ્રવાસ કરી પોતાની મુસાફરીના જે અહેવાલ પ્રગટ કર્યો છે, તેને તેનાજ સમકાલીન મુસાફરો અરોસાપાત જણાવતા નહોતા. બલકે હવે તો તેમાંનું કેટલુંક વર્ણન કેટલેક અંશે ન માની શકાય તેવું લેખવામાં આવે છે.

હિજરી સન ૬૭૨ માં માફી પોલોએ ચીનના દેશની મુલાકાત લીધી તે વેળા મંગોલ સુલતાન કુબલાઇ ખાન ઉપર તે સમયના ખિસ્તી પોપ ગ્રેગરી દશમનો બલામથ પત્ર લખીને આપ્યો હતો. તે પછી માફી પોલોએ એજ દેશમાં ચોવીસ વર્ષ ગાળ્યા હતા, એ દરમ્યાન ત્રણ વર્ષ સુધી "ચાંગશા" નગરના ગવર્નર તરીકે પણ તેને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. આ સમયના પૂર્વ દેશોની જે નહોજલાલી તેણે નિહાળી હતી, તેવી યુરોપવાસીઓને સ્વપ્ને પણ નિહાળવાનું લભ્ય નહોતું.

ચીનના એ પ્રવાસ દરમ્યાન માફી પોલો આલમુત નદીથી દરની ધરાની પ્રદેશમાંથી પસાર થયો, ત્યારે તેણે નજરે જોયેલ અહેવાલ કરતાં લોકો પાસેથી સાંભળેલા અહેવાલનો પોતાનો પ્રવાસ પ્રથમાં વિશેષ ભાગ લખ્યો છે અને આલમુતની રાજસતાના કસ્પિત અહેવાલો પણ લોકોનાં મોઢે સાંભળી તેને સાચા માનીને પોતાના પ્રથમાં તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. માફી પોલોએ જાતે પણ પોતાની કૃતિમાં હરત ધમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અં ના સમયનું વર્ણન કરતા આરંભમાં આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો છે. વળી તાતારીઓના આશિવાજે આવેલા શખ્સ મુસ્લિમ જગતને સારી દ્રષ્ટિથી જુએ એ સંકારપદ છે, તેમજ ઇસમાઇલીની વિરુદ્ધતાથી જમાનું વાતાવરણ ઝિરી અનેકું હોય તેવા સ્થળનાં લોકો પાસેથી ખોટી વિગતો મેળવી માફી પોલો પોતાના પ્રવાસ પ્રથમાં મોઢી લે તેના ઉપર કેટલું વજન મૂકી શકાય, એ સરળતાથી સમજી શકાય તેવી હકીકત છે ! છતાં કેટલાક વિશ્વસંતોષીઓ એનો આધાર લઇને વિકૃત ઇતિહાસ રચી કરી ઇસમાઇલીઓને વગોવવા નિષ્ફળ કાશિશો કરી છે, પરંતુ ઉવટે સત્ય પ્રમદયા વિના રહેવું નથી અને આધુનિક સુમના કેટલાક ઇતિહાસકારોએ આ પુરાણા પોકળતો એક પણ ખૂલ્લો કરી દીધો છે.

શેખુલ-અકબર ઇબ્નુલ અરબી

મુસ્લિમ જગતે આપેલા અનેક ફિલસફોમાં શેખુલ-અકબર મોહિયુદ્દીન ઇબ્નુલ અરબી પણ દુનિયામાં પ્રસંસા પામેલી એક મહાન વ્યક્તિ છે. એમનો જન્મ રૂપેન ખાતે "મુરસિયા" (Muroia) ગામમાં હિજરી સન ૫૬૦ માં રમઝાન માસની તા. ૧૭મીએ થયો હતો.

ઇબ્નુલ અરબીનું પૂરું નામ મોહિયુદ્દીન મુહમ્મદ ઇબ્ને અલી બિન મુહમ્મદ અલ અરબી ને એમનો લકબ "હાતમી" છે. તેઓ હાતમતાઇના તથા કબીલામાંથી ઉતરી આવેલા છે. એ રૂપેન હતેલ ક્યાં પછી તેમના વડવાઓ રૂપેનમાં વસવાટ કરતા હતા ઇબ્નુલ અબ્બાસના અનુસાર તેમના પિતા અલી સુતારનું કામ કરતા હતા, જે કે ઇતિહાસકારોનું માનવું છે કે સાધનસંપન્ન હોઇ, પોતાના એકના એક લાડકા પુત્ર માટે જિજ્ઞાસાથી જોળણીની તેઓએ કરી આપી હતી. હજુ અબ્બાસી ઇબન ગાળતા હતા તે દરમ્યાન ઇબ્નુલ

અરખીની ખ્યાતી એટલી તો ફેલાઈ ગઈ કે દર દેશવરના લોકો તેમની મુલાકાતનો લાભ લેવા આવતા હતા. મુખ્યત્વે મોહિયુદીન પોતાનો સમય સૂરીઓ અને એકલુલ દકના સમાગમમાં ગાળતા હતા.

ઇબ્નુલ અરખીની કૃતિઓ

હજરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના સમયમાં શેખ મોહિયુદીન ઇબ્નુલ અરખી એક દિલ્લમ્મ તરીકે દુનિયામાં વિશેષ ખ્યાતિ મેળવી શક્યા હતા. કેળવણી મેળવ્યા પછી ઇસ્લામી દેશોના પ્રવાસો તેઓ નીકળ્યા હતા. જેમાં મિસર, હિન્દુસ્તાન, મોસલ અને એશિયા માધ્યમરની મુલાકાત સીધા પછી દમિસ્કમાં તેઓએ પોતાનો નિવાસ રાખ્યો હતો.

ઇબ્નુલ અરખીને પ્રોફેસરને “દિવ્ય” ફજદુપ ભેગવાળા” તરીકે વર્ણવ્યા છે. પ્રોફેસર બાઉને તેમના લખેલા સપના પુસ્તકોમાંથી દોઢસો પ્રશ્નો વિદ્યમાન હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પવિત્ર કુરેન સરીફની તેમની તફસીર ઇબ્નુલ અરખીના જગવિખ્યાત છે. દિનરી સન ૬૨૧ સુધી પોતે રચેલા પુસ્તકોમાં ૨૮૬ ની સંખ્યા પુર ઇબ્નુલ અરખીએ ગણાવી છે. મોલાના જામી પોતાની કૃતિ “નરહુલ ઉ-સ” માં ઇબ્નુલ અરખીના લખેલા પાંચસો કરતા વધુ પુસ્તકો હોવાની મુશ્કેલી કરે છે. આ સપનામાંથી “કસુસુલ દકમ” અને “ફુતુહુલ મકિદ્દયા” ઇબ્નુલ અરખી અને ઉચ્ચ મેળીના હોવાનો અભિપ્રાય આપવામાં આવે છે. પહેલું પુસ્તક દમિસ્કમાં છપાયું છે, જેના પછી, પછી બાગમાં બાગાતરો થયા છે. બીજું પુસ્તક મિસરમાં છપાયું છે. એ પ્રશ્ન પણો વિચારણ છે, જેમાં દિલ્લસરી ધર્મસિધ્ધાંત, નમાઝ, હજ તથા રોઝાની તાઅવીલ, ઇ-સાન, હિદાયત, પ્રદાવંદી, નૂર અઝલી-અબદી પ્રયાદી વિષયો પર રફોટ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તકની દકીકતને કલામુલ્લાહ (મજાહી વાણી) ની આવતોથી ટેકા આપવામાં આવ્યો છે, પરંતુ ઓછી સમજના લોકો આ ઉપરથી ઉત્કેશાઈ જઈને ઇબ્નુલ અરખીનું જૂન કરવાની કેશિશ કરવા લાગ્યા, છતાં પણ તેઓના પ્રશ્નસંકેતો સમજ મોટો હોવાથી એ વાત બહાર આવી અને એ રીતે તેમનો બચાવ થઈ ગયો.

ઇબ્નુલ અરખીના ઉચ્ચ વિચારો

ઇબ્નુલ અરખીના ધાર્મિક વિચારોમાં પરિવર્તન થયા પછી તેમણે “રાહે દકીકત” ઉપર જે પલટો લીધો, તે સમયના વિચારો ખાસ એક વ્યક્તિને સંબોધીને તેના ખૂલે સંકેત કરતા લખે છે :-

“પ્રુદા તઅલાએ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ તઆલા નૂર છે જમીન અને આકાશમાં અને તેની પુરવણી સમયે કદયું, અને તે એવું નૂર છે જેના વડે તે લોકોમાં ચાલે છે. તે પોતાની જાત વિના ચાલતો નથી અને તેની જાતની આંખ તેના નૂરની આંખ બરાબર છે. તેનું વજુદ નથી પરંતુ, તે પ્રુદાનું વજુદ છે અને તે લોકોમાં ફાલેચાલે છે, પરંતુ લોકો તે જાણતા નથી.”

મોહિયુદીન ઇબ્નુલ અરખીની કૃતિના એક ઇસમામ્મી લાખ્યકારનું કથન છે કે અરખીનો ઈમામે ઈમાન બહુ એ સંકેત છે અને હજરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ની ઇમામતના સમયમાં ઇબ્નુલ અરખીએ એશિયા માધ્યમરની મુસાફરી પ્રસંગે ઇમામ રચેલો “શામસ્તર” ના કિસ્સાની મુલાકાત લીધી હતી.

જૂના વિચારના લોકોની કનડગત

ધનુલ અરબી અભ્યાસવાદમાં પૂર્ણતા પામેલા હોવાથી "શરીરવત"ની પાખંદાતેઓએ જોડી દીધી હતી, જેથી શરીરવતપનાદો રામે બરાબા અને ધનુલ અરબી પર "મલદાદ" અને "કુદ" ના આક્ષેપો કરી તેમને બદનામ કરવા લાગ્યા. શેખ ફરીદુદ્દીન અતારે 'મજરહ-અબ્લયબ' નામના પોતાના પુસ્તકમાં મલાલી મર્મ વિષે લખીને જૂના વિચારના લોકોના રાપ બોરી લીધી તેમ ધનુલ અરબી માટે પણ બનાવા પારખું હતું. પરંતુ તેઓ નીડર અને સ્વતંત્ર મતવાદી હતા, જેથી તેઓએ પોતાને માટે લોકમત નબળો બનશે એવી બાતિ રાખી નહોતી.

ધનુલ અરબીનું "આધ્યાત્મિક જગત."

ધનુલ અરબી આસમુતવાસીઓના દાઇ તરીકે 'તકિયો' રાખી સેવા કરતા હતા. એમની લેખન શૈલીમાંથી એ બાવનાનું દર્શન થઇ શકે છે. મરક (પ્રેમ), આરાક (પ્રેમી), માશુક (પ્રેમપાત્ર) શરાખ, શોડી, ગાલપર તલ; આદી સૂરીઝમનાં વિશેષણો એમનાં લખાણમાં તરવરી રહ્યા છે. આ સધળાની કામિલ મુરશીદની ખુદાઇ સાથે તેને હકકાની લિખાસમાં પહેરાવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે 'તમારા માટે આવશ્યક છે કે "શેખ" અર્થાત "મુરશીદ" ની શોધ કરો. "શુધતા" અને "સત્યતા" એ મુરીદના લક્ષણ હોવાં જોઇએ, કારણ કે જ્યારે મુરીદ અસ્લાહતઆલા જોડે સત્યતા અને શુધતાથી એકામતા સાધે છે તો અસ્લાહતઆલા તેના માટે 'દસ્તગીર'—દાઘ પકડનારો થાય છે અને જ્યાં તે પહેલા રાયતાનેનાં જળીનો હાર અનેલો હતો તેજ, મુરશીદના પ્રતાપે હવે ફરિસ્તો બની જાય છે; કારણ કે સત્યતા જે વસ્તુ ઉપર પડે છે, તેની કાયા પલટાઇ જાય છે. આ એક એવો સવાલ છે, જેની તલાશ કરવાની સખ્ત જરૂર છે.

પ્રોફેસર નિકલસન વર્ણવે છે કે, 'સત્ય-ખ્યાલના' જગતમાં, દરરો મુદ્રમહ સને ફરિસ્તાઓ, નખીઓ અને બોલિયાઓની વચ્ચે તખ્ત ઉપર બિરાજમાન થયેલા ધનુલ અરબીને જોયા અને અને ખુદાઇ બેદની વિગતો બહાર લાવવાની ધનુલ અરબીને આરા મળી. એક પ્રસંગે ધનુલ અરબી કા'ખા શરીફની પ્રદક્ષિણા કરી રહ્યા હતા. એકાએક યુવાન સ્વરૂપમાં આકાશી રહ સાથે તેમની મુલાકાત થઇ. બદારના સ્વરૂપમાં જે નિર્જીવ કા'ખા છે તેનાં સિધાતમાં જે જીવંત બાતુની 'કા'ખા' છુપાયેલો છે, તે ધનુલ અરબીને તેણે દેખાડ્યો; એ જોઈને તેઓ બેહોશ થઇ ગયા અને શુધિમાં આવતાં તેમણે જાહેર સ્વરૂપનું ચિત્તન કર્યું. ત્યાર પછી ધનુલ અરબી સાથે પેલા યુવાને 'કા'ખા'માં પ્રવેશ કર્યો અને પાછું રહાની સ્વરૂપ ધારણ કરી ત્રણ પગ ઉપર ટેકેલા ધોડા પર સવાર થયેલ તેમને પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવ્યા. એ યુવાને ધનુલ અરબીના સીનામાં સર્વ વસ્તુઓનો જ્ઞાન-મંત્ર ફૂંક્યો અને ખુદાઇ આકારમાં જે બેદા બરેલા છે, તેનું વર્ણન ફરીથી વધુ એકવાર કરવા માટે આરા કરી. ધનુલ અરબી પોતાની લકિતમાં 'ઝાહેરી' હતા અને પોતાની અધામા 'બાતુની' હતા. તેઓએ સધળા 'તકલીદો' ફેડી દીધી હતી.

ધનુલ અરબીના અન્નેડ કથનો.

ધનુલ અરબીના ઉદમારોમાંથી પ્રોફેસર નિકલસન કેટલાક પ્રસંગ આ પ્રમાણે ટાંકે છે: "ધનુલ અરબીનું તત્વ છે; જેવી રીતે અવ્યવેને તાત્વિક પદાર્થ બળ આપે છે તેવી રીતે ધનુલ અરબીને બળ આપે છે, ખુદાઇ મેલી એ એક સફેદ મોતી સમાન છે, જેને અધકા મય

કેનાના છીપમાં નિવાસ કરવો પડે છે. માત્ર દરેક સ્વરૂપ સક્રિયમાન છે. જેમ 'સન્ધ્યાસી' માટે 'હુજારા', 'મુતિ' માટે 'મંદિર', અને મૃગો માટે 'ચારાગૃહ' હોય છે, તેમ 'પૂજારી' માટે દિલ્લો, 'કા'ખા' તૌરાત અને કુરઆનની 'લોક' ધરકનો મઝહબ છે, જે મઝહબ કું 'ધરાણું' છે. અને તે બાબુ ઉંટનું મોં કરે તે બાબુ ધરકનો મઝહબ છે અને ધરક મારો મઝહબ અને ધમાન છે."

"પુસ્તક દક્ષ" ના પહેલા પ્રકરણમાં ઇબ્નુલ અરબી કહે છે કે જ્યારે ખુદાએ ઇબ્નુલ અરબીને તેની સિદ્ધાંતોનો અવર ધાર ત્યારે ખુદાએ એક "કોન જમી" - સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ અર્થાત "ઇન્સાનુલ કામિલ" સર્જ્યું, જેના દ્વારા ખુદાનો "ઇસાર" પોતે અવર ધાર. ઇબ્નુલ અરબીના આ વચનથી પ્રેરાઈને અબ્દુલ હરીમ ખાને ઇબ્રાહીમ 'જુલ્લી' એ 'ઇન્સાનુલ કામિલ' શી માઅરફતિલ અવાખિર વલ અવાખિલ' નામનો ગ્રંથ લેખી શરહમાં લખ્યો હતો. ગ્રંથમાં લેખકે 'લાઇલાહા ઇલ્લાહ'ને 'જમાલો ફુસ્તુના' રૂપક પદમાં આપ્યું છે.

પ્રોફેસર બાહિનના કથન અનુસાર ઇસમાઇલીઓ ઇબ્નુલ અરબી પ્રત્યે અસિમ પ્રેમ ધરાવે છે. સામ અને ધરાનના ઇસમાઇલીઓ તેમના પુસ્તકોને પોતાની ધર્મબાવનાના ગ્રંથો ગણી તેનો સાબો છે.

ખાને અબ્દુલ કાદરે છે કે ઇબ્નુલ અરબીની ધર્મ માન્યતા 'ઇસમાઇલિયા' અને 'આતિનિયા' શિક્ષાના વિચારથી જોડાયેલી છે કે જેની સાથે 'સખ્કન' (સખાખ્યા)ને પણ જોડવામાં આવે છે.

અસ્લામાં તયમિયાએ બન્ને જુઝુગોને સ્પષ્ટ આતિનિયા અને ઇસમાઇલી કલા છે. એ બિના તેમની રચેલી કૃતિ 'અરફ અલલ મન્તિહ'માં મળી આવે છે. ઇબ્નુલ અરબીના શાગિદો ઇબ્ને અશીર, ઇબ્ને કારિઝ અને નજમેએ બન્ને જુઝુગોનું અનુક્રમ કરી ઇમામની ખુદાઇ તથા 'મુન્તકલ' માં સિખ્ધિતા માન્યા છે.

ઇબ્નુલ અરબી "હુજતે આઝમ" તરીકે

ઇબ્નુલ અરબી જન્મે ઇસમાઇલી નહોતા પણ પાછળથી તેઓએ ઇસમાઇલી ધર્મનો અંગિકાર કર્યો હતો. પરંતુ "આતિનિયા" તરીકે તેમને સંબોધીને ઇતિહાસકારોએ બેજસેજ કરી છે. તેમને મોજુદ ઇમામે "હુજતે આઝમ" નો ઇલકાબ અર્પણ કર્યો હતો. તેઓને તેમની વિદ્વાનતા અને લોકો "શીખુલ અકબર" તરીકે સંબોધતા હતા. વળી હુજતુલ્લાહદિલ ઝહિર-ખુદાની આદેર હુજત અને આયતુલ્લાહો બાહિરા ખુદાની કરામતી નિશાનીને નામે પણ વિખ્યાતી પામ્યા હતા. ધનસંપત્તિની ઇબ્નુલ અરબીને બિલકુલ પરવાહ નહોતી જો કે તેઓ તેની વિરુધ્ધતા કરતા નહોતા; બલકે ખુદાની કીર્તિ મેળવવાના એક સાધન સમ લેને લેખતા હતા. પરંતુ અંતર રીતે તેમને એ માટેની તમા નહોતી. દમિરકમા હરીદામ થયા પછી હુજતનો ગવર્નર તેમને રાજના ૧૦૦ દીરહમ અને ઇબ્નુલ અઝકી ૮૦ દીરહમ આપતા હતા, તેમથી પોતાના ખર્ચ જોડી રાજના બાકી તેઓ ધનમાં ખર્ચતા હતા.

હિજરી સન ૬૩૮ ના શુક્રવાર તા. ૨૮ મી રમિયુલ આખરમાં ૭૮ વર્ષની વયે તેમનું અવસાન થયું. "કાસિયુલ" (કાસનું સલાહ) પર્વતની તળેટીમાં તેમની મઝાર આવેલી છે.

સંત જમાલુદ્દીનને ઇસમાઈલી માન

આલમુત અને કઝવીનવાસીઓનો કેવો સંબંધ હતો તે આપણે આજળ જોઈ ચકા જીએ. આલમુત ઇસમાઈલી રાજ્યની પ્રતિદિન વધતી જતી કીર્તિ કઝવીનવાસીઓથી જોઈ શકાતી નહોતી. કઝવીનના એક સંત શેખ જમાલુદ્દીનને 'આરિખિલાહ' અર્થાત અખ્યાતમયાની કરીકે હઝરત ઇમામ તેમના પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખતા હતા, તેથી એ દરવેશ પ્રત્યે કઝવીનવાસીઓ શરે જરાતા હતા. કઝવીનવાસીઓની આટલી બધી દુસ્મની ભરેલી વલણ હતી શેખ જમાલુદ્દીનની મહોબ્બતને લઈને આલમુતના ઇસમાઈલીઓ કઝવીન પર આક્રમણ કરતા નહોતા, છતાં પણ કઝવીનવાસીઓ પોતાની વલણ છોડતા નહોતા. એક દિવસે હઝરત ઇમામે નારાજ થઈને જણાવ્યું કે : "જો શેખ જમાલુદ્દીનનું નિવાસસ્થાન કઝવીનમાં ન હોત, તો કું તેની માટી પણ સલામત રહેવા આપત નહિ."

જેમો સિદ્દીયો

હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના સમયમાં અનેક નામાકિત ઇસમાઈલી બુઝુર્ગો થવા પામ્યાં છે, જેમાંના ત્રણનો ઉલ્લેખ ઉપર કરવામાં આવ્યો છે. દિજરી સન ૬૫૩ના વર્ષમાં સંજોગોવશાત મુલતાન અહેમદ ઇબને મલિકશાહ સલજુકી, જે અગાઉ આલમુતના નિઝારીઓ સાથે મિત્રતા રાખતો હતો, તેણે પોતાનું વલણ બદલ્યું અને ખ્વારિઝમશાહના ફકમથી હસન માઝન્દાની નામનો એક ચાખસને જીમો કરી હઝરત ઇમામને આનગીમાં શહીદ કરી નાખવાનું કવિતરફરેવ્યું. હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. આપના ચંચનગૃહમાં આરામ લઈ રહ્યા હતા, ત્યાં ઘૂસી જઈને એકાએક દિજરી સન ૬૫૩ ના શબ્દાલ માસમાં શહીદ કરી હસન બાગી છૂટ્યો અને હઝરત ઇમામે જેમો સિદ્દીયો. હઝરત ઇમામના જરમ મુખારકનો "શીરકુહ" કિસ્સામાં બુમિદાહ કરવામાં આવ્યો.

આપણી હઝરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન અ. ના શાહઝાદા હઝરત શાહ રૂકનુદ્દીન ખુરશાહ અ. ઇમામતની મસનૂદ ઉપર બિરાજમાન થયા અને આલમુતના આદશાહ તરીકે પ્રભુએ તેમની બચાવત કરી.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH RUKNUDDIN KHURSHAH

(A. H. 653-654)

.....0.....

(૨૭)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ.

(હિજરી સન ૬૫૩-૬૫૪)

હઝરત મૌલાના ઇમામશાહ રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ. હિજરી સન ૬૫૩માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજવા સાથેજ આલમુત રાજ્યની લગભગ પશ્ચિમી હદોમાં લીધી. દિરદ્રી એક પરશિયામાં સર જોન માલકમ જણાવે છે કે હઝરત ઇમામ શાહ રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ. કાદિરશાહના નામે વધુ સારી રીતે મશહૂર છે.

“આસારે મુહમ્મદી” ના કર્તાના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ. મસનદનશીન થયા નહીં પહેલવહેલું જે કાયદાકીય થયું તે આપના પિતાશ્રીના કાનિય હસન માજનદ્રાનીને દેહાત દંડની શિક્ષા કરવાનું હતું. સુલતાન ખવારિઝમશાહની ઉરફરુશ્તી હસન માજનદ્રાનીએ હઝરત ઇમામને ચઢીદ કર્યા હતા.

કઝવીનવાસીઓનું કાવતરું

ખવારઝ નસીરુદ્દીન તુસી હઝરત ઇમામ શાહ રુકનુદ્દીન ખુરશાહ અ. ના સમયમાં પશ્ચિમ વઝીર હતા. તેથી અખ્યાસીઓને આલમુતની સત્તા વધુ મજબૂત થવાની ચિંતા રહ્યા કરતી હતી. કઝવીનવાસીઓ પશ્ચિમ આલમુતના રાજ્યની રચાપનાથીજ હઝરત ઇમામની સામે ખરાબ વર્તન ચલાવતા હતા અને રાજ્યસત્તાને નબળી પાડવા તેઓએ પ્રયોગો પશ્ચિમ અજમાવ્યા હતા; પરંતુ વડા વઝીર ખવારઝ નસીરુદ્દીન તુસી ઘણા બુદ્ધિશાળી હોય તેમની ખીટી નજરથી ખચી જતા હતા; એવી રીતે કઝવીનવાસીઓની બાજુ જેમ જેમ અફળ જતી હતી તેમ તેમ તેઓ વધુ રોષે બરાતા હતા. અંતે તેઓએ તાતારીઓ (મંગોલો) બણી દ્રષ્ટિ કરી અને તેમની મદદ મેળવવા એક કાવતરું ઊભું કર્યું.

ખીજી તરફ અખ્યાસી ખલીફ મોસતસિમખિલાહ અને કઝવીનવાસીઓ વારંવાર તાતારી ખાન પાસે ઇસમાઇલીઓનું બળ તોડી પાડી આલમુતની રાજ્યસત્તાને નાશ કરવાની માગણી કરી રહ્યા હતા અને એ વિષયે તેમણે પુષ્કળ કાગળો પશ્ચિમ લખ્યા હતા. પરંતુ તાતારીઓ તરફથી

1888

હામામ મનમતો પ્રત્યક્ષ મળ્યો નહોતો. છેવટે તાતારી શહેનશાહ અંગીજાખાનના મરણ બાદ તેના ચાર પુત્રો વચ્ચે રાજ્યની વહેંચણી કરી દેવામાં આવી. ત્યારપછી દુશ્મનોએ સમય અનુકૂળ આવેલો જોયો. દિલ્હરી સનની છઠી સદીની આખરીમાં અંગીજાખાનની સરદારી હેઠળ તાતારી રોનની ખરીઓથી ઘરા ધણ ઊઠી અને પાછળથી આખુલે એશિયા એ વંદોળિયામાં ઘેરાઈ મરુ. મંગોલોએ છેક યુરોપ સુધીના મુલકોમાં પણ ખાનાખરાળી કરી. અંગીજાખાનના મૃત્યુ પછી તેના ત્રીજા ઉતરાધિકારી મનકુખાનના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન તેના ભાઈઓ દુખલાખખાન અને હલાકુખાને ચીન અને ધરાન પર વિજય મેળવ્યો. હલાકુખાનની ધરાનની ચલાઈ સમયે આલમુતમાં દઝરત હમામ શાહ રૂઝુદીન ખુરશાહ અ. નો શાસનકાળ હતો. એ આક્રમણ કેવા સંજોગમાં થયું, તે આપણે જોઈશું.

અં

હામામની કાઝીની ઉશ્કેરણી

અખ્તાસી ખલીફ મોઅતસિમબિલાહ તથા હામામના સત્તાધીશોએ તાતારી શહેનશાહ પર તેની રાજધાની કારાકોરમ ખાતે એક એકથી મંડળ દારા એક પત્ર મોકલાવ્યો, જેમાં ઇસમાઈલીઓ સમસ્ત એશિયાના રાજ્યોને કનડી રહ્યા હોવાનું જણાવ્યું અને તેમનું વધતું જતું બળ તોડી પાડવા વિનંતી કરી. એ પત્ર મનકુખાનના એક સરદાર અમીર તાબલખુઆને મળકુર એલથી મંડળની હાજરીમાં પોતાના આદેશાહ સમક્ષ રજૂ કર્યો વધુમાં પોતાની તરફથી અતિસ્થેઃકિતબરી અન્ય વિગતો રજૂ કરી ઉશ્કેરણી કરી.

ની ની
શમા
11 ની

ન પુ
તિલ
ધી

તાતારી ખાન મનકુખાને અમીર તાબલખુઆને લેસકર સહિત ધરાન મોકલી. ઇસમાઈલીઓ અને અખ્તાસીઓના પ્રશ્ન વિષે શુ પગલા લેવા તે માટે વિગત મોકલવા જણાવ્યું હતું. પરંતુ તે આલમુત અને બગદાદ ગયો છતાં કાંઈ ખોસ મોહિતી મેળવી શક્યો નહોતો અને વીલે મોટે પાછો ફરી તે ધરાનની સરહદ પર પડ્યો હતો. એ સંબંધમાં તેને ઘણું સાલતું હતું તે આમ કંડી કરવા આ ઉપાય તેણે યોજ્યો.

પુ
દી
10
11
તેમ
2

તાતારી ખાનના દરબારમાં આવેલા એલથી મંડળ સાથે હામામના કાઝી દોગુ કરી બખ્તર પહેરી આવ્યો હતો અને ઇસમાઈલીઓના રૂઝા બખ્તર પહેરીને ફરવું પડે છે એવી ખોટી વિગતો જણાવી પછી તેણે પોતાના શરીર પરના કપડા અસેડ્યા, એટલે કાઝીએ અંદર બખ્તર પહેવું હતું. તે દેખાડ્યું આ જોઈને તાતારી ખાને વિરમગ પામીને પૂછ્યું :- "આનું કારણ શું?" "નામદાર!" કાઝીએ વીલે મોટે અને આંસુ સાથે કહેવાનું શરૂ કર્યું :- "અમારા દુઃખની કદાશી બધી દર્દનાક છે."

આદેશાહ લાગણીવશ ધમકી કહેવા લાગ્યો :- "મને તો ખબર પડવી જોઈએ કે તમારા દુઃખની કદાશી શું છે? ૨૫૮૫ જે કહે તો કામ સમજી શકાય."

કાઝીએ કહ્યું :- "નામદાર! અમારા અમીર, ઉમરાવ તથા રાજ્યના ખાન ઓધેદારના પ્રાણ કમેસા જોખમમાં રહે છે. આલમુતના ઇસમાઈલીઓ અમેને એટલો બધો ત્રાસ આપે છે કે, અમે બહાર પણ નીકળી શકતા નથી અને અમારા દુઃખનું નિવારણ કરી શકે એવું તમારા સિવાય બન્યું નથી!"

તાતારી રાજધાનીથી હલાકુખાનની આલમુત ભણી ફર્ય.

કઝવીનના કાઝીના નિવેદન સાથે અમીર તામજમુઆનને પણ નિરાશા સાથે પાછું ફરવું પડ્યું હતું, તેની પણ બદલાઈને યાદ આવતાં રાજ યયોજ હતા, તેમાં વળી કાઝીએ અગ્નિમાં તેણે હોમવાતું કાર્ય કરતા, જે વાળવાની જવાબા એકદમ ભડકી ઉઠી. આને તરત લશ્કર તૈયાર કરી આલમુત ભણી ફર્ય કરવાનો હુકમ કર્યો અને હલાકુખાનને જંગી ફોજ સાથે આલમુત પર મદાદ લઈ જવાની આજ્ઞા કરી.

હલાકુખાન પોતાનું રૌન્ય વ્યવસ્થિત બનાવી તેમાં ત્રણ હજાર દારૂગોળા બનાવનારા ચીનાઓનો ઉમેશ કરી તેને વધુ બળવાન બનાવ્યું. આ ચીનાઓ કિલ્લા ઉપર ઘેરા નાખવાના થઈ ગયાવતા અને પાછળથી "ચીક ફાયર" તરીકે ભણીતા થયેલા ગોળાઓ અર્થાત પાછી નીચે પણ સળગી જીંદે તેવા ગોળા ફેંકવાનું કાર્ય કરતા હતા. દિનરી સન ૧૫૧ ના રમઝાન માસમાં તેણે હાલથી જીંદગી અને માર્ગમાં બન્ય રૌનિયા લટની આજ્ઞાએ હલાકુખાનના લશ્કર સાથે ભેગતા મળા ફર્ય ફરમાન પ્રથમ સમરકંદમાં અને ત્યાર પછી કાશમાં તેણે એક મહિના પથંત બિલામો લીધા.

પોતાનું હમરના ફરમાન મુજબ આ રથજે પુરાસાનથી મલિક શમ્સુદીન કુર્ત અને અમીર અરધુન સરલે આવી હલાકુખાન સાથે ભેગાયા. વળી તેણે અબુબાલુના દેશમાં આ સદેશ સહિત પોતાના એલચીઓ મોકલાવ્યા કે: "બાદશાહ મનકુખાનની આજ્ઞાથી હું ઇસમાઇલીઓ સામે મદાદ લઈ જઈ છું. મારા આ સાલસમા તમે મને સદાય કરશો તો તમારી મહેનતનો બદલો વળી આપીશ અને તમારો દેશ રક્ષિત રહેશે" હલાકુખાનના જંગી રૌન્યના આ સમાચાર ફેલાતાં વેંતજ લોકો હાજમાં આવી ગયા અને રૂમ, ફાર્સમાના સલજુક રાજવીઓ મુલતાનેના એલચીઓ પોતાના માલિક વતી તાબેદારીના સદેશ લઈ આવ્યા.

હલાકુખાન કાર્ય આરંભે છે.

દિનરી સન ૧૫૩ ના ઝીલહજ મહિનાના આરંભમાં હલાકુખાને એક કામચલાઉ પુલથી જમ્શૂન (ઓક્સ) નદી ઓળંગી તેની પેલે પાર હાવણી નાખી અને સિંહના સિંહારમાં વખત માળતા સિયાળા આવી લાગ્યો જેથી ઠંડી એટલી સખત પડી કે રૌન્યના લગભગ સમળા અથો ફરી ગયા. પરિણામે આ રથજે તેને વસંતઋતુ સુધી થોભવું પડ્યું, જે સમયે અરધુનખાન એક જંગી ફોજ સહિત તેની સેવામાં હાજર થયો. હવે હલાકુખાન શીરધાનથી રવાના થઈ ખ્વાહમાં આવી પોદોમતા બીમાર પડી ગયો, જેથી તેણે પોતાના એક જનરલ કાયુ કનીઆનને કેહિસ્તાન સર કરવા મોકલ્યો અને પોતે હજરત ઇમામ શાહ રહનુદીન પુરચાહના વડા વઘીર નસિરુદીન તુસીની જન્મ બુમી તુસમાં મુકામ કર્યો. ત્યાંથી તે મન્સુરયા પહોંચ્યો જ્યાં અરધુનખાનની પત્નીઓ તથા તેના નાવજ ઇમ્મુદીન તાદિરે તેની ખૂબ આગતારવામતા કરી. આ રથજેથી તેણે મલિક શમ્સુદીન કુર્તને સરખરતના દાકિમ નાસિરુદીન અબ્દુલહેમાન પાસે મોકલ્યો અને તેમને બારે માન ઇકામથી નવાજ મૂક્યા.

ઇસમાઇલી ગવર્નર નાસિરુદીનનો વીરતા ભર્યો જવાબ.

"ગવઝુરસા"ના કથન અનુસાર દિનરી સન ૧૫૪ માં તાતારી લશ્કર આલમુતની

સરહદમાં આવી પહોંચ્યું. આલમુતના સરકર સાથે એક પહાડ પરની ચઢાણવાળી જગ્યાએ તાતારી સરકરનો મુકાબલો થયો. તાતારીઓને અત્રેથી માર ખાધને પાછું હટવું પડ્યું. પરંતુ તાતારી સરકર આ હારથી બીઠાબને સંખ્યાબંધ એતરો બાળીને પોતાનું વેર વાળ્યું. ત્યાર પછી તાતારીઓએ દિશા બદલી, જનરલ હસાકુખાનને લઇને ખાનગી રીતે આગળ વધ્યા અને અતરાફના રાજવાડિકારીઓને લાલચ આપીને ફોડવાની શરૂઆત કરી; એ દિશામાં કેટલેક અંશે તેને સફળતા મળી. ત્યાર પછી તેણે પોતાના એક વિશ્વાસુ સરદાર મલિક શમ્સુદીન કુતબને કાહિસ્તાનના ઇસમાઇલી ગવર્નર નાસિરુદીન અબ્દુલરહેમાનને પોતાની પાસે તેડી લાવવા મોકલાવ્યો. એ વખતે “સરખસ્ત” નામના કિસ્સામાં તેમનો નિવાસ હતો. તેઓ પાકટ અને વયોવૃદ્ધ હોવાથી સમય વતી શમ્સુદીન સાથે તાતારી સરદાર પાસે આવ્યા તેણે ગવર્નર નાસિરુદીનને બધા માન સાથે પોતાની પાસે બેસાડીને વાતચીતનો આરંભ કરતાં તાતારી સરદાર હસાકુખાને બળ પાંચરતાં કહ્યું કે: “આલમુતગઢની પ્રજા જુલમી છે અને લોહો પર અનહદ અત્યાચાર કરે છે. તેની સત્તા તોડી પાડવી જોઇએ. તમે રૂબાર પ્રાંતના જુજુમ પુરષ છે. માટે એ કાર્ય અર્થે તમને અમારો સાથ આપવો પડશે. વિશેષમાં અમે ઇચ્છીએ છીએ કે તમારા ઉપર ક્રુમતો ભવિષ્યનો જુલમ આજે ટાળી દઇએ જેથી હવે પછી તમે સુખે રાજ ભોગવી શકો.”

આ સાંભળી અમીર નાસિરુદીને કહ્યું:—“સરદાર ! તમારા આક્ષેપો મારાથી સાંભળી શકાતા નથી. થોડી જાંઘળી માટે હું તમારા કાળા કપોમાં ક્યાં સાથ આપુ.”

હસાકુખાને પોતાના કહેવાની બેઠી અસર થતી જોઇ વલણ બદલીને કહ્યું:—ગવર્નર સાહેબ, તમે અત્રે મારી પાસે એકલા આવ્યા છો ! કિસ્સામાંના ખીન ઇસમાઇલીએ તમારી સાથે કેમ આવ્યા નથી ?”

ગવર્નરે કહ્યું :—“એ તો પ્રજાના મલિક હઝરત ધમામ સાહ રકનુદીન ખુરશાહ અ. બજો. એ વિષે હું કંઈ કહી શકું નહિ.” આટલું કહી તેઓ પોતાના કિસ્સા ભણી રવાના થયા. હસાકુખાન તેમના વહાદરીભર્યા વેણોથી આભો બની ગયો અને અત્રેથી પોતાની જાવણી ઉપાડીને આલમુત ભણી પ્રયાણ કરવાનો તેણે ઇરાદો કર્યો.

૬. ધમામ રકનુદીન ખુરશાહ અ. ને તાતારી સંદેશ

મોલવી અબ્દુલ હલીમ શરર પોતાની કૃતિમાં જણાવે છે કે તાતારી ઈજ પૂવના દેશમાં એક પ્રચંડ તુફાનની પેઠે પ્રસરી ગયું. અને ઇરાનના ઇલાકાઓને ફતેહ કરવું તે આગળ વધ્યું. જે રાજવીઓ તેની સાથે મળતા હતા, તેને પોતાના પક્ષમાં લેતા હતા અને જેઓ વિરુદ્ધ જતા તેમનો તેઓ વિનાશ કરતા હતા. હસાકુખાનને મુસ્લિમ મુલકો ભણી આક્રમણ કરવા વિદાય આપતી વખતે તાતારી આદલાહ મંનકુખાને હસાકુખાનને ભલામણ કરી હતી કે: “આ સવારી હરમ્યાન ચંગીઝખાની રીતરિવાજને અનુસરજો. મંજોલિયન સત્તાને જયકુન નદીથી વધારીને નાઇલ નદીની પેલીપાર સુધી વિસ્તારજો.” તે પ્રમાણેજ તેણે પગલા લીધાં હતા.

હસાકુખાને પોતાના આદલાહના આ સુખનો અંતરમાં કોતરી રાખ્યા હતા અને તેને કમુલ નહિ રાખનારને તેના રત્નો કે ખજાનો સહિત કતલ કરતો હતો. આ લોહી તરસ્યા તાતારીઓ સામે નહિ થતાં ખુરાસાનથી મલિક શમ્સુદીન કુતબ અને અમીર અરધુન, કાહિસ્તાનથી અતાબેક

સામ્રાટ, રમથી સુલતાન રકનુદીન અને એ પ્રમાણે ધરાક, આઝરખાનન, શિરવાન, યુઝરતાન ના બાદશાહોએ પણ તેનું વડપણ સ્વીકાર્યું. આ સમજા રક્ષિત રાજવીઓનું સરકાર પણ હલાકુખાન ના રૈ-ય સાથે બળવાથી લાખોનું સરકાર એકઠું થયું. તે "જાદએ ખવાહ" છી યહ "કારાન"ના માર્ગે આગળ વધ્યું. હલાકુખાન જુનુશાન પાસે આવી પહોંચતાં મંત્રીઓએ પૂર્વની ચલામ વેળાએ જે રચના કિસ્લાઓ જમીનદારત કર્યા હતા તે આમ પ્રવળતા ખર્ચે કરી માંધવાને ફકમ કરી, પોતે ખિરકાન બણી વળી આવ્યો, જ્યારથી તેણે હઝરત ખમામ શાહ રકનુદીન ખુરશાદ અ. પાસે પોતાનો એલચી મોકલી કહેવરાવી મોકલ્યું કે "અમારા બાદશાહ મનકુખાન પાસે ઇસમાઇલીઓ વિરુદ્ધ ધણી કરીઆદો આવી છે અને એથી મારે આલમુતના રાજ્ય ઉપર ચલામ લાવવી પડી છે. જે તમે સુલેહ ચાલતા હો તો તમને મારી પાસે જાતે આવવું. જે એ પ્રમાણે અમલ કરવામા નહિ આવે તો મને લગામ જાહેર કરવી પડશે. હું મારી સાથે અમથિત સરકાર અને બહોળો લડાયક અસખાખ લાવ્યો છું અટલે આલમુત સર કરવામા વાર લાગશે નહિ."

હઝરત ઈમામની સુલેહ પ્રિયતા-તાતારીઓ પોતાની મનોહશા પ્રગટ કરે છે

હલાકુખાનનો એક સેનાપતિ ખાયખુર ન્યુખીન બીજી તરફ હમદાન સુધી આવી પહોંચ્યો હતો. હઝરત ઈમામને સરેશા મળતાં આપે પ્રથમ ખાયખુર ન્યુખીન સાથે પત્ર વ્યવહાર કર્યો, પરંતુ તેનો સંતોષકારક ખુલાસો ન થતા આપના ખંધુ શાહિનશાહને હલાકુખાન પાસે મોકલવાનો હવાલો કર્યો, જે અનુસાર ખાયખુરના પુત્ર સહિત હલાકુખાન પાસે જવા શાહિનશાહ રવાના થવા. આ વાટાપાટ દરમ્યાન હિજરી સન ૬૫૪ ના જમાદિયુલ અવ્વલની ૧૬મી તારીખે પોતાના રૈ-ય સહિત ખાયખુર પણ આલમુતની સરહદમા દાખલ થઇ ગયો અને તેણે ઇસમાઇલી કિસ્લાઓ ઉપર આક્રમણ શરૂ કર્યું, પરંતુ તેમા ન હાવતા સીમમા લૂંટફાટ કરવા લાગ્યો.

બોન-હેમરના કથન અનુસાર, આપના ખંધુ શાહિનશાહની હલાકુખાન સાથેની ખુલાકાત પછી સહિ કરવા આવર હઝરત ઈમામ શાહ રકનુદીન ખુરશાદે કેટલાક કિસ્લાઓ તોડી પડાવ્યા અને એ વિષેની ખબર રાજ્યનાં એક અતિ માન્યતર સરદાર સદરદીન અંગી દ્વારા હલાકુખાનને પહોંચાડી, પણ એટલું પૂરતું ન માની લેતા હલાકુખે સદરદીનને વધારે કડક ફુકમો સહિત હઝરત ઈમામની સમક્ષ પાઠો ફેરવ્યો અને હઝરત ઈમામ પર એક પત્ર પણ લખીને જણાવ્યું કે, "તમારા બાંધ શાહિનશાહ મારી પાસે આવી ગયા છે અને તેમણે તમારી તરફથી મિત્રાચારીયરી લાગણી જાહેર કરી છે, જે અમે સ્વીકારીએ છીએ, પરંતુ અમારા ચંગીછી રિતરીવાજ અનુસાર તમારા સમજા કિસ્લાઓનો તમારા હાથેજ નાશ કરીને તમે અધાએ અમારી તાતારી દરબારમા હાજર થવું જોઇએ."

"આસારે મુહમ્મદી" મા જણાવ્યા અનુસાર હઝરત ઈમામે આલમુતનાં કિસ્લાના કેટલાક ખુર્જો તોડાવી પાડ્યા અને પોતાના કાકાના પુત્ર સુલતાન મલિક રૈખુદીનને વઝીર સમુદીન કહ્ફી સાથે મોકલ્યો. હલાકુખાને હઝરત ઈમામના વઝીર સમુદીન કહ્ફીને મિર્ડુકુદના કિસ્લા બણી રવાના કર્યો જેથી એ કિસ્લાનો રક્ષક સામનો નહિ કરતા તાતારીઓને તે તરફનો મુઠક સરળતાથી સોંપી દીધે જ્યારે બીજી તરફ હઝરત ઈમામ પાસે રૈખુદીનને મોકલાવીને હલાકુખે કહેવરાવ્યું કે:—"તમે જાતે હાજર થઇ ચકત ન હો તો તમારા પુત્રને તમારા બાંધ સાથે મોકલવા ત હી વેશો."

વોનદેમર એ વિષેના ઉલ્લેખ કરતા વધુમાં ઉમેર્યું છે કે, હજરત ઇમામે સુમેદ નળવી રાખવાના આશયથી રામ્સુદીન હજી વિગેરેને હસાકુખાન સાથે મોકલવા ઉપરાંત કાહિરતાન તથા ગિદકુદના કાઠિમ તથા સેનાપતિઓને મંજીલ કાવણીમાં પહોંચી જવાની આજ્ઞા પણ આપી દીધી હતી. એ દરમ્યાન હસમાઇલીઓથી વસાયેલી પહાડી દારમાળાની તમેટી પાસેના દમાવદમાં હસાકુખાન આવી પહોંચતા પોતાની મુશકેલ સ્થિતિ જાણવા તેણે ચાલખાજ કરી હજીને ગિદકુદ બધી જગ્યા રવાના કર્યો હતો તેવી રીતે હજરત ઇમામના પિત્રાદિ રૂકનુદીનને એજ આશયથી કાહિરતાન બધી પોતાના એજ કિલ્લા સાથે મોકલ્યા. જેઓ રમઝાન માસની શરઆતમાં મયમુનદિઝ ખાતે આવી પહોંચ્યા. તેઓએ હસાકુખાનની આગમનની તેણે ખબર સાંચે તેણે મોકલેલો સંદેશો પણ હજરત ઇમામને જણાવ્યો કે, પોતાનો પુત્રને હજરત ઇમામ હસાકુ પાસે મોકલ્યો નહિ, ત્યાં સુધી શાદિનશાહને કાવણીમાંથી જવા દેવામાં આવશે નહિ એ દરમ્યાન ગિદકુદનો અવનર આવી સાગતા હસાકુએ ઉપર મુજબની માગણી સહિત શાદિનશાહને પણ હજરત ઇમામ પાસે જવા દીધો.

ઇમામના "જાનશીન" આજરઆયજનને માર્ગે

હસાકુખાનની આ માગણીનો હજરત ઇમામે રાજકીય દ્રષ્ટિએ સ્વીકાર કરતા કોઇ બીજાને મોકલી પોતાના જાનશીન હજરત રામ્સુદીન મુહમ્મદ અ.ને કુદબ સહિત સાથે ઇરાનશાહ સાથે આજરઆયજનના હસાકુ બધી વિદાય કર્યા. એમાં હજરત ઇમામના હેઠ મસનદે ઇમામન વંશપરંપરા સુરક્ષિત રાખવાનો હતો.

મયમુનદિઝનું પતન

હસાકુખાનને એ ખબર મળતા તેણે આલમુતને ઘેરા નાખવાનો હુકમ કર્યો બીજી તરફ વડા વઝીર ખવાલ નસીરુદીન તુસીએ અનાજ તથા પાણીનો જથ્થો જીવન ટકાવી રાખવા માટે સંભાળીને પ્રાંતને વાપરવાની ચેતવણી આપી. કારણ કે હસાકુખાનના ઘેરાને પરિણામે અદારથી આલમુતમાં એ સામગ્રી દરે આવી શકે એમ નહોતું. આલમુતવાસીઓ પાસે અનાજ તથા પાણીનો જથ્થો હતો તે સામાન્ય ખપજેયા વપરાશથી કાંઈ વિશેષ નહોતો. વળી હસાકુખાને ઇરાનના પછા ઇત્તકાએમાંના અનાજ પાણીના જથ્થાનો નાશ પણ કર્યો હતો. જેથી ઇરાન પ્રદેશમાં પણ અનાજની ખેંચ હતી. આલમુતને ઘેરામાં સમય વધતો જાય એ દરમ્યાન આલમુતવાસીઓએ સત્તાજપાણીના જથ્થાને બચાવી રાખી સંભાળવા વાપર્યો હતો. તો પણ સમય જતાં ખુદી ભરે અને તાતારીએ પણ આ આ ઇરાનને ખુદી વળ્યા પછી આલમુતના રાજ્યતા પાયા ઉઘેડી આખરે તેઓ અત્રે પડ્યા હતા.

અતે પ્રજા બૂખતરસથી પીડાવા લાગી. પ્રાંતનું કુખ ઇમામ જેમ ન સહવાઈ એનો કાંઈ તોડ દાડવા તાતારીઓ સાથે સંધી થાય તેવા દરેક પ્રયાસો કરવાનું આજ્ઞા રાખ્યું. પરંતુ તેનું કાંઈપણ પારખું પરિણામ આપ્યું નહિ. ઉદ્દેશ આલમુતના વઝીર રામ્સુદીન તથા ગિદકુદના અવનર મુરદાનશાહે દિજરી સન દખલતા સંવાલ માસની તા. ૬મીએ હજરત ઇમામના હુકમ અનુસાર "મયમુનદિઝ" ન કિલ્લાને વેરાવ કરી તા. ૧૭મી સંવાલના હજરત ઇમામના સાથે શાદિનશાહ સાથે હસાકુખાન પાસે દાખલ થયે "મયમુનદિઝ" તેના દવાસે રહ્યો તાતારી સરદારને આજ્ઞા હતી કે અતોય થયે નહિ તેણે પધારે માગણીઓ કરતા રહી

આલમુત પરનો ઘેરા ઉઘાડી લેવાની સદનર ના પાડી. છતાં પણ ઇસમાઇલીઓએ સુનેદ બન્યા. ત્રણ વર્ષે દરેક ભોજ આપ્યા. તેના આટઆટલા બલિદાનથી હમ્મકુખાનને તેમની સુલેહમિયાની આત્રી થશે. એવું તેઓ ધારતા હતા પરંતુ 'મયમુનદિહ' જેવો મજબૂત કિસ્સાને ઉજાડ બનાવ્યા છતાં પણ હમ્મકુખાનને સંતોષ ન થયો. જેથી ઇસમાઇલીઓ તેની આંતરિક ઇચ્છાઓ સમજી ગયા, અને અત્રે તા. ૨૫ મી સવાનના કેસરિયા કરવાનો ઇરાદો કરી તેઓ કિસ્સા બદલ આવ્યા. તાતારીઓ સાથે અને ખૂનખાર યુધ્ધ થયું. ઇસમાઇલી શૈનિકોની સંખ્યા તાતારીઓ બેડે સર-આવતા કેમ મજબૂતીમાં નહોતી છતાં ઇસમાઇલી શૈનિકો વીરતાપૂર્વક લડ્યા. આ યુધ્ધનું પરિણામ તો પહેલાથી જ નક્કી થઈ ગયેલું હતું અને છેવટે તેમજ બન્નું. આ આગમ્યેતીનો લાભ લઈ ખ્યાળ નસીરદીને ગદની શાનદાર ઇમારતો અને કિસ્સાઓનો તાલ કરીને ખંડિયેર કરી ચૂક્યા, એટલા માટે કે દુશ્મનો તેને લાભ ઉપાડી શકે નહિ.

તાતારી યુવતી સાથે લગ્ન.

આ યુધ્ધમાં જલકાદ માસની પહેલી તારીખ સુધીમાં ખાર હજાર ઇસમાઇલી શૈનિકો માર્યા ગયા હતા. તાતારીઓનો કચ્છરધાણ નીકળ્યો હતો પરંતુ, સંખ્યા બળને અંગે તાતારીઓ નો વિશ્વસ થયો હતો. આસારે મુહમ્મદીના કર્તા દર્શાવે છે કે, હજરત ઇમામ શાહ રકનુદીન પુરશાદ અ. આપનો વડા વઝીર ખ્યાળ નસીરદીન તુસી, આપનો ખીળ પુત્ર મુઝફ્ફરદીન અહેમદ બાંધ શાહિનશાહ અને કાકાના પુત્ર મૈકુદીન સહિત હમ્મકુખાન પાસે ગયા અને તેના મનની તૃપ્તિ અર્થે પુષ્કળ ઋત્તવેરાત તેની પાસે રજૂ કરવામાં આવ્યું. હમ્મકુખાન કાંઈ ખુશ થયેલો દેખાયો અને આલમુતનું રાજ્ય, જે કારિયુપન સમુદ્રનાં કાઠાથી જૂમ્મય સમુદ્ર સુધી સંખ્યાબેલી શરત્તન અને દાર્ગોળાથી બરપૂર કિસ્સાની દારમાળાનું બનેલું હતું, તે સંપૂર્ણ રીતે પેતાના હજમમાં આવે, તે માટેની ગોઠવણ કરવા હમ્મકુખાન હમદાન બહી પાછો આવ્યો, જ્યાં એક મંજોલિયન યુવતી સાથે હ. ઇમામનાં લગ્ન શાહી દોરદમામથી કરવામાં આવ્યાં. તે પછી હ. ઇમામને એક દિવસે તાતારી ખાનને મળવાની ઇચ્છા થઈ. આ વાત હમ્મકુખાનના કાન ઉપર આવતા તે ચોંક ઉઠ્યો અને તેને લાગ્યું કે હજરત ઇમામ રકનુદીન પુરશાદ અ. મનકુખાન સુધી પહોંચી જશે તે કદાચ તે હ. ઇમામને વંશપરંપરાની દકુમત પાછી આપી દેશે. વળી મંજોલિયન કમારીકા બેડે હ. ઇમામના લગ્ન થયેલાં હોવાથી કેટલાંક મંજોલિયન ઇર્ષાનુઓ પણ હ. ઇમામ વિરુધ્ધ ઉશ્કેરાયા હતા તેઓએ આ તકનો લાભ લઈ હમ્મકુખાનને બાંબેરી ચૂકવે તેથી તેઓ હવે હ. ઇમામની પ્રાણલ્પતા કરવાની યોજનામાં બૂંધાયા. એક દિવસ હ. ઇમામ નદી કિનારે ફરી રહ્યા હતા, એવામાં અચાનક દુશ્મનોનું એક ટોળું ધસી આવ્યું અને હ. ઇમામને જીંડા જળમાં ફાંપી દીધા. આવી રીતે દગાબાઝી થવાની ખબર પડતાં તાતારી આદશાહ મનકુખાને આ યુનાની શિક્ષા તરીકે યુનેમરોનાં શિરાચ્છેદનો દુકમ કર્યો.

સલામત રહેલા કિસ્સાઓ અને ઇસમાઇલીઓ

હમ્મકુખાનની જન્મદરત સામુદાયિક કતલ. લૂંટફાટ અને આગના અધમ અત્યાચારો જુમ્માદનાં વર્ણનોથી ઇતિહાસના પાનાઓના પાના બનેલા છે. આથી સામાન્ય રીતે એવી માન્યતા આજ સોડામાં ધર કરેલી બેવામાં આવતી કે આલમુતના પેર્તન પછી ઇસમાઇલીઓનું જમામ નિશાન રહેવા પામ્યું નથી. પરંતુ ઇસમાઇલી પ્રાંત કુસ્તી-લીલાં બળે આલમુતે વર્ષનાં પતન

ખાજ નો ૩ વેર વિએર થઈ પડી જતાં લુધ્યાદ અને ચરમળોએ તેમનો પામિક જુલો અને હા ઇમામ પ્રત્યેનો પ્રેમ આવી સકાયો નહિ. પરિણામે આજ સુધી વિના ખાંને ઇસમાઈલીઓ પોતાના જીવનકાળનો જોવાજ પામિક જુલો સહિત જમતના અનેક જાઓમાં વસવાટ કરી રહ્યા છે, એટલું જ નહિ પણ ઇરાનના પહાડી મુલકો અને કાશ્ગરનામાં અને ખાસ કરીને આલમુત મહા ખાંડિયરોની ખાજુમાં પણ કુર હસાકુખાનની ખુનખાર સામુદાયિક કલમમાંથી ખમી મયેલા ઇસમાઈલીઓના વંશને અત્યાર સુધી મીલુક છે. (૧)

‘રવંઝુરસહ’ ના ઉલ્લેખ પ્રમાણે આલમુતમદ પડ્યા પછી પણ કેટલાક અજીત કિલ્લો ઇસમાઈલીઓના હાથમાં રહી ગયા હતા, જેમાં ઇસમાઈલીઓના નિવાસ આલમુતના પતન પછી પણ ચાલુ હતો. ખાદશાહ તેમજ તેમ દિહુસ્તાનમાં આવ્યો ત્યાં સુધી ઇસમાઈલીઓ આલમુતનાં વિસ્તાર પાસના અન્ય સલામત રહી મયેલા કિલ્લોમાં રાજ્ય કરતા હતા.

મોલવી અબ્દુલ્લહીમ ચરર પોતાની કૃતિ ‘હસન બિન સબ્બાહ’માં લખે છે કે તેમજ તેમજ ઇરાનમાં વિવિધ મેગવતો મંત્રાનના પ્રમણમાં દાખલ થયો તો ત્યાં પણ તેને ઇસમાઈલીઓ મળી આવ્યા હતા. જેઓ હસાકુખાનની લોહી તરસી તલવારથી ખમી ગયા હતા. તેમજ ઉસમાની (૧૩૫) ખાનશાનના તાજધારીઓએ અરખસ્તાનના દિક્કિલુ પ્રદેશ કલેહ કર્યો ત્યારે ત્યાં પણ વિપુળ સંખ્યામાં ઇસમાઈલીઓ વસ્તા નજરે પડ્યા હતા. અરખસ્તાનના કાંઠાનો મુલકો એટલે હઝરમેત, ઉમાન અને ખહેરેનના ટાપુઓમાં ઇસમાઈલીઓની વસ્તી પણ વખત અગાઉથીજ આબાહ હતી. ખમદાદના અખ્યાસી ખલીફના સામા પક્ષના પણ લોકોએ એ સખમે એવા રથોમાં રક્ષણ રીધું હતું, ઇસમાઈલીઓને અહિં પણ પનાહ મળવાનું ખમ થતાં તેઓ વહોલુંમાં સવાર થઈ સિંધના પ્રદેશોમાં જઈ વસવાટ કરવા લાગ્યા.

સિંધ અને મુલતાનમાં ઇસમાઈલીઓનો વસવાટ.

દિહુસ્તાનનો સિંધનો મુલક પણ અખ્યાસી ખલીફના સામ્રાજ્યમાં હતો. આગળ જતાં અખ્યાસી ખલીફો પોતાના અંદોખા વિસ્તારવાળા સામ્રાજ્ય પર દેખરેખ રાખી નહિ ચકવાથી તેમના હાથ તળેના સુખાઓ સ્વતંત્ર થવા લાગ્યા. સમય જતાં સિંધની પણ એજ રિયતિ થઈ. ઉમાન અને ખહેરેનમાં ખસવાટ કરતા ઇસમાઈલીઓની અંતે ખણી આવળવ થવા લાગી અને પ્રતિદિન ઇસમાઈલી મઝહબનો આખ રીતે પ્રચાર થવા લાગ્યો મસઉદ છંને ખરવાઝિયા, મળે દવકલ અમુ મગદાક ઇસ્તખરી અને અલ્લામાં ખસાસરીના પ્રવાસ મંથને કમવાર દ્રષ્ટિ સન્મુખ રાખવામાં આવે તો સ્પષ્ટ રીતે જણાયે કે ઇસમાઈલી મઝહબ ધીરે ધીરે કેવી રીતે આખળ થયો હતો, દિંદમા ઇસમાઈલીઓના એ કેન્દરયાન હતા, તેને અંતે એ ઇસમાઈલી રાજ્ય હાવમ થવા હતા એક ‘મુલતાન અને ખીજી સંચતનતણ પાદનમર ‘નોસેરા’ હતું. આ હકીકત એ પ્રવાસીઓના મંથમાંથી મળી આવે છે. મુલતાન તો પ્રથમથીજ ઇસમાઈલી મઝહબને અનુસરનાર ખની મધુ હતું. જયારે અમુક મુદત પછી ‘નોસેરા’એ પણ ખમદાદના અખ્યાસીઓના મઝહબ ત્યાંથી દીધો હતો. એ ખને રાજ્યોની ઇખાલતમાં ખની હાતિથી ઇમામનો ખુલો પડવામાં આવતો હતો. આ રાજ્યોની એટલી ખધી ઉન્નતિ થઈ કે ત્યાં ખની હાતિથી નાણાનું અલણ પણ ચાલુ થયું હતું.

અબ્બાસી રાજ્ય સત્તાનો અંત.

આલમુતની છત પછી તાતારી સરદાર હલાકુખાનનો રાજ્ય લોભ વધતો ગયા તે બગદાદના અબ્બાસી સામ્રાજ્ય ભણી રવાના થયો. આ સમયે ખ્વાળ નસીરુદીન તુસીએ રાજ્ય મેલિક પારણે તાતારીના વિશ્વાસ છૂતી લીધો હતો. તેમની સાથે મયમુનદિઝના શવતદલ પામેલા ખાન ઇસમાઇલીએને પણ હલાકુએ સાથે લીધા. આ સમયે બગદાદની માદીએ ખલીફ મુરતસિમ ખિસ્લાદ હતો તેનો વઝીર ઇબ્નુલ અલકમી હતો. આ બન્ને ઇસમાઇલીઓથી વિરુધ્ધતા બસ વધુ ધરાવતા હતા અને પોતાની હકુમતના વિસ્તારમાં રહેતા ઇસમાઇલીઓના ધરખાર છુટી લઈને તેમને દુઃખ દેતા હતા. આથી હલાકુખાનનો સાથ અગત્યનો જણાતા તેને સાથ આપ્યો હતો.

બગદાદની સત્તા સામે આક્રમણ કરવા હલાકુખાન સરદાર જિપર આવી લાગ્યો ત્યારે સામ. સામા કાસિદો આવવા લાગ્યા. કારણ કે વઝીર અલકમીની દુશ્મનાવટ અને કાવતરાનો અંત આણવાના નિષ્ણે પર ખ્વાળ નસીરુદીન આપ્યા હતા. ઇબ્નુલ અલકમી પણ પોતાનું સમજું બળ અજમાવવા માગતો હોવાથી અંતે બન્ને પક્ષો વચ્ચે સમજૂતિ તકિ થતા મુશ્કેલી તેમનીઓ થવા લાગી.

હલાકુખાન પણ અનુકૂળ રાજદારી સંજોગો જોતો હતો, કારણ કે ખલીફ તથા વઝીરો વચ્ચેની આંતરિક ઘાટકુટ પણ તેના લક્ષમાં હતી ખ્વાળ નસીરુદીન તુસીની સલાહ અનુસાર હલાકુખાને પોતાના લશ્કરને ફજલા નદીને પેલે પાર લઈ જઈને પોતે "બુન્ને અજમી" પાસે ડાવણી નાખી, દિજરી સન. ૪૫૬ના સફર માસની ૪થી તારીખે ધણી ઝપાઝપી થયા પછી અબ્બાસી ખલીફ પોતાના પુત્રો તથા અમીર ઉમરાવો સાથે ચહેર બહાર આવી હલાકુખાનને ઘરણે થયો. આ સમયેને કેદ કરીને હલાકુએ બગદાદમાં કલેઆમ ચલાવી લેટફોટ કરી. ઉવટે તા. ૯મીએ ખલીફને બોલાવી તેની પાસે જે ખાખનો હોય તે નજરાણા તરીકે રજૂ કરવા કહ્યું. એવી રીતે ખલીફ પાસેથી સમજો. ધનમાલ લીધા પછી પણ ખલીફ તથા વઝીરને મારી નાખવામાં આપ્યા. એ પ્રકારે બગદાદની રાજ્યસત્તાનો અંત આવ્યો. પ્રેકેસર બાઈનના જણાવ્યા પ્રમાણે બગદાદની આ કતલમાં આઠ ત્રણ બગદાદવાસી માર્યા ગયા હતા.

ખ્વાળ નસીરુદીન તુસીની વફાત

બગદાદનું પતન થયા પછી પણ અરબોના ભયથી તાતારીઓ એનથી રાજ્ય કરી ચક્રવા નહિ અને ઉવટે તેમને મુસ્લિમ થવું પડ્યું. ખ્વાળ નસીરુદીન તુસીને એ જોઈને ખુશાલી ઉત્પન્ન થય અને પોતાના સમજા દુઃખ નેઓ ભૂલી ગયા. એમનું અવસાન બગદાદ ખાતે દિજરી સન ૪૭૨ મા ઝિલ્હજ માસની ૧૮માં તારીખે થયું હતું તેમને કરેલીઓના કબ્રસ્તાનમાં દફનાવવામાં આવ્યા છે.

દુશ્મનના હાથે ઇસમાઇલી ઇતિહાસની રચના-અતામલિક બુવેની

"તારીખે મુજિદા" ના કતા મુરતવશી કઠીનીએ પોતાની જીનમા ધરાવતા ઇસમાઇલીઓનું જ્ઞાત આપેલ છે. જનરલ ઇમીમગીએ તેનું ફિન્ચ લાપાંતર કર્યું છે. જેમાં હલાકુખાને જે ઇસમાઇલી કિલ્લાઓ નાશ કર્યા હતા તેની વિગતો આપેલી છે. તેમાં નાશ કરેલા કિલ્લાઓમાં

"મિદકુદ" અને "સામરતર" છેલ્લા દતા. સામરતરના કિસ્સાને પૂર્વથી પશ્ચિમ ૧૦૦ શીટ અને ઉત્તર દક્ષિણ ૧૫૦૦ શીટ જેટલો વિસ્તાર હતો. મજકુર કિસ્સાઓને તાબે કરવામા તાતારી દલાકુ ખાનને ખૂબ મમ પડ્યો હતો. કિસ્સા સર ક્યાં પછી ઇસમાઇલીઓની જમવિખ્યાત લાયબ્રેરી દલાકુ ખાનના એક વઝીર અતામલિક જુવેનીને જોવાની ઇચ્છા થઇ. ઉપર જણાવ્યા મુજબ દલાકુ ખાન જમકુત નદીની પેલી પાર કાવણી નાખી પડ્યો હતો. તે સમયે દલાકુના કુકમથી તેની તાબેદારી રવીકારનાર અરમુતખાન તેની સેવામા હાજર થતા પોતાના વઝીર મજકુર ખવાળ અતામલિક જુવેનીને તેડી લાવ્યો હતો, જેણે દલાકુની વઝીરાત પાછળથી સ્વીકારી લીધી હતી અને તેણે તાતારીઓને મજકુર ઇતિહાસ "જહાગુશા" નામે લખ્યો છે, તેમા તેણે દલાકુખાનની આશ્રમુતની મદાઇ તથા આશ્રમુતના ઇસમાઇલીઓનું આરંભથી વર્ણન કર્યું છે, તેણે આશ્રમુતની લાયબ્રેરી જોઇને તેમાના ધણા અમૂલ્ય પુસ્તકો પોતાની પાસે રાખી લીધા બાકીના સાબો પુસ્તકોને દલાકુખાને નાશ કર્યો હતો. સુભાગ્યે જે પુસ્તકો જુવેની પાસે રહી ગયા તેમાથી કેટલાકોને તેણે પોતાના ઇતિહાસમા ઉપયોગ કર્યો છે અને તે ઉપરથી અન્ય ઇતિહાસકારોને તેમજ વર્તમાન કાળના ઇતિહાસવેતાઓને ઇસમાઇલીઓના સંબંધમા ધણું જાણવાનું મળ્યું છે. વેન હેમરના આશ્રમુત મુજબ, રૂઝમાર, હાદિસ્તાન, કાઇન, હુન સામરતર અને આશ્રમુતના ખીળ કિસ્સા ધણી મુસીબતે દલાકુખાનના લાયમા ઓળ્યા હતા પરંતુ મિદકુદનો કિસ્સો હજુ ઇસમાઇલીઓના નામે જોયો હતો. મનસુરાબાદ નજીક દમમાનના ઇલાકામા એક જગ્યા પહાડની શીખરે એ કિસ્સો બાંધેલો છે. માઝાન્દાના રાજવી શમ્સુલ મુલક અરદેસર અને રયાનના રાજા અરતાન દાર શીહરમજમે તાતારીઓથી તાબેદારી સ્વીકારી લીધેલી હોવાથી અને દલાકુખાન જમદાદ સર કરવા જવાનો હોવાથી મિદકુદ પર ઘેરા નાખવાને તેઓને ફકમ કર્યો હતો.

તાતાર વળી સાદ સુનેમાન સફવીના વખતમા ચાહી કેદખાના તરીકે આશ્રમુત ગઇતો ઉપયોગ કરવામા આવ્યો હતો. આજે પણ આશ્રમુતના કિસ્સા પર પંથેર તથા માંડીનું ચણેલું માકડાના કવચાળ સાથનું એક મહાન છે, એમા કાલ "ઇમામઝાદાની" કબર હોવાનું એ વિસ્તારમા વસનારાઓ માને છે.

જોમો સિકાયો

કચ્છરત ઇમામ રકનુદીન ખુરશાદ અ. મરાનમો આવેલા આશ્રમુત રાજ્યના છેલ્લા બાદશાહ હતા, આ રાજ્યના બદાલ રચાપક જન્મતે આઝમ વીર હસન બિન સબ્બાહ કે જેઓ કચ્છરત ઇમામના ઘરની મુલામી કરવામા કમેર મર્વ લેતા હતા, તેમણે દિજરી સન ૪૮૩ માં આશ્રમુતે દસ્તખત કર્યું હતું. ત્યારપછી ઇસમાઇલી નિઝારી ઇમામોના લાયમા તેની કુકમતે દિજરી સન ૬૫૪ સુધી રહી હતી. આ પ્રકારે ૧૭૧૫ પર્વત આશ્રમુત ઉપર ઇસમાઇલી નિઝારિયો લાવ્યો હતો અને રહેવા લાગ્યો હતો.

કચ્છરત ઇમામ રકનુદીન ખુરશાદ અ. એ એક વર્ષ પર્વત આશ્રમુતની બાદશાહી અને ઇમામત બોમવી હતી. દિજરી સન ૬૫૪મા આજે જોમો સિકાયો હતો. દમાબાઝીથી ઇમામની વફાત થવાની ખબર તાતારી બાદશાહને પડતા તેણે આ મુનાની સિકા તરીકે સુનેમારના સિરે મોકલેલા ફકમ કર્યો હતો. આ સમયથી મરાનના ખીળ બામમા ઇમામોનો વસવાટ ચાલુ થયો.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH SHAMSHUDDIN MUHAMMED

(A. H. 654-710)

(૨૮)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ.

(હિજરી સન ૬૫૪-૭૧૦) / 1257-1310
1310

હઝરત ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. હિજરી સન ૬૫૪માં ઈમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા એ સમયે બાદશાહી ન હોવાથી તેઓ ઇરાનમાં આવેલા આઝરબાયજાન નામના ઇમાદામાં પોતાના કુટુંબીઓ સાથે એક શહેર તરીકે વસવાટ કરી રહ્યા હતા.

શેવદના ઇલ્લીસ ફત 'ઉયનુશ અખબાર' ના કથન અનુસાર હઝરત ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન પુરશાદ અ. ના પુત્ર શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ ઈમામતની ગાદીએ આવ્યા, જેઓનું નામ 'મુહમ્મદ' હતું. મંજોશિયનો સાથે યુધ્ધ થયું ત્યારે આપના પિતા હઝરત ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન પુરશાદ અ. એ કાંઈ છૂપી જગ્યાએ તેમને મોકલી દીધા હતા; ત્યારપછી તેઓનો વસવાટ આઝરબાયજાનમાં થયો.

આઝરબાયજાનમાં હૃદય ઈમામનો નિવાસ

"આસારે મુહમ્મદી" ના ઉલ્લેખ અનુસાર હઝરત ઈમામ શમ્સુદ્દીન પુરશાદ અ. ની દૈનિક વિદાય પછી આપના પુત્ર શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ પોતાના કાકાઓ સાથે આઝરબાયજાનમાં રહેતા હતા અને ખાનગીમાં રહેવાની ખાતર ખરોદોઝીનું કામ કરતા હતા. આપની નામસંજા મુહમ્મદ છે. પરંતુ આપની અત્યંત સૌંદર્યશાળી દેખાતે 'શમ્સ' ના લક્ષણો ઓળખાય છે. દિવસ અને સંધ્યામાં 'શમ્સ' નામે જે સાદાતો શમ્સ તબીબી જેઓ મોતવી જમાલુદ્દીન રમીના પુરશાદ તરીકે મસદૂર થયા છે તેઓ હઝરત ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. થી જુદા છે; જે કે આ સિલસિલો મૂળ ઇસમાઇલી ઈમામના ખાનદાનથી જુદો નથી અને જે સાદાતો બદખ્શાનમાં છે તે તેઓમાંથી છે.

'ઉયનુશ અખબાર' ના આલેખન મુજબ 'નિઝારો કાદિરતાની' નામનો એક ઇસમાઇલી કવિ થયો છે તેણે હઝરત ઈમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. ને પોતાના "મમ્મુદ" ગણ્યો છે અને કવિએ પોતાના કાવ્યોમાં પોતાના ઈમામ તરીકે સંબોધ્યા છે. (૧).

Hazrat Imam Shah Shamsu-Din	Hazrat Imam Shah Murad Mirza
Muhammed	Zulfiqar Ali
Kasam Shah	Nurdin Ali
Islam Shah	Khalil-ullah Ali
Muhammed bin Islam	Nizar II
Shah	Sayyid Ali
Mustansir Billah II	Hassan Ali
Abdus-Salam Shah	Kasam Ali
Gharib Mirza	Abul Hassan Ali
Abu-zar Ali	Khalil-ullah Ali II

PART VI

PERSIA & IMAMAT

ભાગ ૬ઠો

ઈરાન અને ઈમામત

હજરત, મીલાના ઈમામ શાહ શમ્સુદીન મુહમ્મદ	હજરત મીલાના ઈમામ શાહ મુરદ મિરઝા
" / " " " કાસમ શાહ	" " " " શુલશીકાર અલી
" / " " " ઇસ્લામ શાહ	" " " " નુરદીન અલી
" / " " " મુહમ્મદ બિન	" " " " રૌયદ અલિલુલ્લાહ
ઇસ્લામ શાહ	અલી
" " " " મુસ્તાન્સિર બિલાહ	" " " " નિઝાર (ખીન)
(ખીન)	" " " " રૌયદ અલી
" " " " અબ્દુસસલામ	" " " " હસન અલી
" " " " ગરીબ મીરઝા	" " " " કાસમ અલી
" " " " શુઝર અલી	" " " " અલુલ હસન અલી
	" " " " અલિલુલ્લાહ અલી
	(ખીન)

296

BLANK

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

187

187

હજરત શમ્સ તખીઝી (રેહ.)

પીર શરદા (અન સસાદુદીન સજ્જયાદી)

‘ઝરદોઝી’નું કાર્ય—ઇસમાઇલી દાઅવત.

આલમુતના પતન પછી હઝરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. ફરવેશી જીવન માળતા હતા તેની બાજુ ફક્ત હ. ઇમામના કુટુંબીઓ, દાખીઓ અને ફિદાઇઓને હતી, જ્યારે જાહેરીમાં ઇમામ “ઝરદોઝ” તરીકે ઓળખાતા હતા, અને જે જરીકામ હ. ઇમામના કુટુંબની ખાનુઓ તૈયાર કરીને હવાલે કરતા હતા, તે માલ હ. ઇમામ વેચી લાવતા હતા.

એક ફરવેશ તરીકે હ. ઇમામની પ્રતિદીન ખ્યાતિ વધતી જતી હતી તેમજ ઇસમાઇલીઓના આઝરખાવજાનના રાજ્ય સાથે સારા સંબંધો હોવાના કારણે હ. ઇમામે આપના કેટલાક કુટુંબીઓ અને ખાસ મુરદાને ‘દાઅવત’નું કામ સોંપ્યું હતું, જેઓ કાચું કપાં જતા હતા. આવી રીતે તખ્વીજ પ્રમણામાંથી અને ઇરાનની અતરાફમાંથી ઇમામતની રાશનીનાં ફિરજો પ્રગટ થવા માડ્યા અને ટોળાબંધ લોકો હઝરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. ની ‘બયઅત’ લેવા માટે આઝરખાવજાનમાં આવવા લાગ્યા હતા.

આઝરખાવજાન ખાતે હઝરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદના વસવાટ પહેલાં આપના કાકા હઝરત શમ્સુદ્દીન અને ઇમામ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ઉદે હઝરત શમ્સ તખ્વીજી આલમુત ના મદદ પરનો નિવાસ હોયોને ઇરાનમાં વસવાટ કરી રહ્યા હતા, તેઓ પણ ‘ઇમામઝાદા’ હોવા ઉપરાંત ઇમ્મે રહાનીમાં અને સૂરીઝમાં પ્રવિણ હતા.

મહાન સત હઝરત શમ્સ તખ્વીજી.

હઝરત શમ્સ તખ્વીજીને બાળપણથીજ સિધ્ધિ પ્રાપ્ત થઇ હતી. તેઓ વખતેજ પ્રખ્યાત ફિરસ્તાઓથી વાતો કરતા હતા. જમીન આસમાનની સહેલ પણ તેઓને ઇચ્છા થતી હતી. ફક્ત શકતા હતા. એકજ જગ્યાએ બેસવું તેઓ બિલકુલ પસંદ કરતા નહોતા, આથીજ આપને “પરિન્દા” ના નામે પણ સંબોધવામાં આવતા હતા. તેઓ મક્કતખમાં હતો ત્યારે હઝરત મુહમ્મદ મુસ્તફા સ. ના પવિત્ર જીવન ચરિત્રનું વાંચન કરતાં તેઓના હૃદય પર એટલી બધી અસર થઇ કે પોતાના જીવનનો બોધપાઠ, બાણી અને આવાપીવાની ઇચ્છા ઘટાડી નાખી.

અલ્લાહના ‘વાજીઝ’ અને ‘અખાન ‘નફેસ’નું હમન.

તઝકિરે દૈલતશાહીની કૃતિમાં તથા રવાનેહ ઉમ્રીએ શમ્સ તખ્વીજીનાં લેખક જનાબ ‘ફીક’ આલમુતનાં બાદશાહ હઝરત ઇમામ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના પુત્ર તરીકે હઝરત શમ્સ તખ્વીજીને વર્ણવેલ છે. હઝરત શમ્સ તખ્વીજીની ‘પરિન્દા’ અર્થાત ઉડતા પક્ષીની સંજ્ઞા વિષેનો ઉલ્લેખ કરતાં પ્રોફેસર નિકલસન વર્ણવે છે કે એક પગે જમીનની સપાટી પર અને અન્ય પગે ક્યાં જોડી અદ્રશ્ય થઇ બધ તેવા ચમત્કારીક અને ‘બેદી પુરુષ’ હઝરત શમ્સ તખ્વીજી હતા. વધુમાં નિકલસન જણાવે છે કે હઝરત શમ્સ તખ્વીજી અક્ષરશાને અબાણુ હતા, છતાં તેઓ ખુદના પસંદ કરાએલા ‘વાજીઝ’ અને ‘અખાન’ હતા. એમણે સિખતિનાં અપૂર્ણ માંતરોને કળાનું વસ્ત્ર પહેરાવ્યું હતું અને પ્રેમના મુદ્દય તરીકે અંતરને અજવાળાની આવરવકતા દેખાડી હતી. (૧)

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝી મુવાન અવસ્થામાંજ 'નફસ'નું દમન કરવા રાટલીને પાણીમાં બીજવીને તેનો આદાર કરતા હતા. એક દિવસે દુકાનદારે દરવીશીની સાગણીને વસ થઈને ઘી ચોપડીને રાટલી આપી; જે ખાવા માટે તેઓ નારાજ થયા અને પેલી દુકાન પરથી રાટલી લેવા નું બંધ કર્યું. તેઓ વખતોવખત ખાધા પીધા વિના ફેટલીક વખતે દિવસો પર્વત ઉપવાસ' પણ કરતા હતા. જે લોકો તેમના ચિતાકષક અને અત્કારિક વર્તુળમાં પ્રવેશ કરતા તેઓનાં હૃદય પરજ કેવળ નહિ, પરંતુ અકલમંદ ઇન્સાનોના હૃદય પર પણ મહાન આત્મિક બળ વડે તેમની અદ્ભૂત અસર પડ્યા વિના રહેતી નહિ. તેમની આવી કમાલિયતનાં વર્ણનો જુદી જુદી કૃતિઓ માંથી મળી આવે છે. (૬-૫૭)

ચારિત્ર તેજ.

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીની ઉંમર વીસ વર્ષની હતી તે સમયે તેઓ એક વેળા એક ખ્રીસ્તી દેવળ પાસેથી પસાર થઈ રહ્યા હતા, જ્યાં એક પાદરી દરવીશી લિબાસમાં ઊભો હતો; તેણે દોંગથી નમન કર્યું. એ જોતા હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીએ તેને પ્રશ્ન કર્યો કે: "પહેલા તમે જન્મ્યા કે તમોદરી દાદી?" પાદરીએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો: "પહેલાં હું જન્મ્યો અને પછી અદાર વર્ષે દાદી જન્મી!"

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીએ દરમાબુ કે, "મને કહેતા થયો એક વાત છે કે તમારી પાછળ જન્મેલી દાદીએ 'કાળાશ' મૂકીને 'સફેદી' પારખ કરી છે પરંતુ તેમને આજળ જન્મેલા દેવા જતાં તમારા અંતરની કાળાશ મ્હં નથી!" એ સાંભળતાં પાદરી દોગમૂઠ બની ગયો અને આવી ઉત્તમ દલીલની અસર થતાં તરત હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીનાં ચરણોમાં પડીને માંથી માંગી ઇસ્લામ ધર્મનો અંગિકાર કર્યો.

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝી કદી કોઈ પર નારાજ થતાં હતા તેા તેની સાંખી આવરદા અને પુષ્કળ દોહત માટે દુબા ગુળરતા હતા; જેનો ભાવાર્થ એ થાય છે કે કોઈ માનવી સાંખુ આગુચ્છ ભોગવે તેા તેને જીવનના સ્વભાવિક સંતાપો સહન કરવા પડે અને ધનદોહત મળતાં તવંમરીની પુમારીમાં તે ખુદથી ગાદિસ રહે; અટલે નારાજીનો નતીજો તેને પોતાના કર્મો વડેજ આપોઆપ મળી આવે.

એક આશ્ચર્યકારક ઇનાયત.

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝી ખુદાની ખાસ પસંદ કરેલા વ્યક્તિમાંના એક હતા, તેમની કમાલિયતના વર્ણનો જુદી જુદી કૃતિમાંથી મળી આવે છે જેમાંનું એક નમૂના તરીકે અત્રે વર્ણવું યોગ્ય થઈ પડશે. એક દિવસે એક શખ્સ અમીરી હાઠમાઠ સાથે ઘોડા પર સવાર થઈ હઝરત શમ્સ તખ્વીઝી પાસે આવ્યો અને એમની સામે ઊભો રહીને અનહદ રડવા લાગ્યો. પછી કંઈપણ વાતુચીત કર્યા વગર તે પોતાના અમ્બને પૂરપાટ દોડાવી ચાલ્યો ગયો. આ દલીલત જોતા હઝરતની સાથે મિજલસમાં બેઠેલા તખ્વીજવાસીઓએ ઢેરતમાં પડી જઈ એ બેઠ ખૂદલો કરવા માટેની આગુરતા દિખાડી. પ્રત્યુત્તરમાં હઝરતે દરમાબુ: આ અમીરી પોવાક અને હાઠમાઠમાં રહેલો શખ્સ એક દરવીશ છે. તેમજ પાક ખુદાની હઝુરમાં સ્વીકારાયેલો એક નેક શખ્સ છે પરંતુ તેણે સંસારનો દારદમામ રાખેલો

છે, એ કારણે જગતજનો પોતાની મતલબસર તેને પુરસદ આપતાં નથી. એટલે તે એકાતમાં બેસી "તસ્બીહ" કે "ઝિક્ર" કરી શકતો નથી; આવી સ્થિતિ વચ્ચે તેનું મન ભરાધ આવ્યાથી તે મને એકને રડવા લાગ્યો. જ્યાં એનું મન ખાલી થતાં તેણે અમીરી ઠાઠમાઠ તજ હકીરી પોપાક ધારણ કરવાની મરજી દેખાડી; પરંતુ ખુદાને તે પસંદ નથી અને જ હાલતમાં એ દરવીશી જીવન ગુજારે છે તેમાંજ ખુદા રાજ છે. "હા રેહબાનિયત ફિદીન-ધર્મમાં મહવાસીપણું નથી." તેની તેને જાણ થતાં સતોષ સાથે તેજ પ્રજાને પાછો ફરી ગયો." એ વિષયમાં વધુ રફાટ કરતાં હજરત શમ્સ તખીઝીએ જણાવ્યું કે જો એ દરવીશ ઠાઠમાઠથી સંસારમાં જીવન ગુજારતો રહે તો દુનિયાદારો સાથે ઘણી બલાધ કરી શકે છે અને હકીરીમાં દલાડા વિતાવે તો સંસારીજનોની બલાધ તેના હાથમાંથી જતી રહે અને ફક્ત દીનદારીજ તેના હાથમાં આવે; તેથી બહેતર તો એ છે કે સંસારમાં રહી એ તવંઝર દરવીશ દીન અને દુનિયા બન્નેની રાહનુમાધ કરે. (-)

મુરશીદની જરૂરિયાત.

હજરત શમ્સ તખીઝી ઇબ્ને મીલાના ઇમામ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ. ના સંબંધમાં જનાબ મહમ્મદુદ્દીન શીર પોતાની ઉક્તિમાં એક બીજો ખનાવ દાંકતાં દર્શાવે છે કે, એક મિજલમમાં કેટલાક આલિમો બેઠા હતા, જેમાંના એક શેખ હરીરે હજરત શમ્સ તખીઝીને પૂછ્યું. "તમારા મુરીદો નમાઝ પડતા નથી, રાજા રાખતા નથી તેમજ કેટલાક કામો શરાઅ વિરુધ્ધ કરે છે તેઓને તમે કશો પણ દપકો આપતા નથી?"

*to be removed
(shariat details)*

તેના જવાબમાં હજરત શમ્સે જણાવ્યું કે, "મારા મુરીદોની ધાત જવા દો, હું પોતે પણ તેજ પંકિતનો છું." ત્યાર પછી હસીને કહ્યું:— જો તેઓ નમાઝ પડે, રાજા રાખે શરીઅતના સમજા અહેકામો બજાવી સાવે તો તે વડે તેઓની મુક્તિ થઈ જાય તો પછી મુરશીદની જરૂરત શી રહી પરંતુ મુરીદોએ મારી કામન એટલા મારે પકડી છે કે તેઓ પ્રત્યેક સંજોગે હરમ્યાન અમને અમાનમાં રહી શકે અને હું તેઓની દરતગીરી કરું. જો તેઓ પોતાના તરીકા પ્રમાણે સેવા બજાવી સાવશે તો તેઓ પોતાનું હિત સાધી શકશે; સાથેસાથે મને પણ ધણું આનંદ થશે."

૩મ તરફ પ્રયાણ.

સિપેહસાલાર તામના જીવનચરિત્રકારના નિર્દેશ અનુસાર હજરત શમ્સ તખીઝીએ વ્યવહારિક તેમજ આત્મચાનની પ્રાપ્તિ કરીલીધા પછી નિવૃત્ત થઈને પર્વતન કરવાનું આરંભ્યું હતું. તેઓ સામાન્ય દરવીશો કે હકીરોની માફક બિલાવટિથી પોતાનો નિર્વાહ કરતા નહોતા, પરંતુ સૌંદર્ય પેઠે નગરો નગર ફર્યા કરતા હતા તેઓ ધર્મસાળાઓમાં ઉતારો રાખતા હતા અને રાત્રે ઘણો ખરો સમય પોતાના ખંડમાં ખ્યાનમગ્ન રહેતા હતા. એક સમયે તેમણે જગતનિયંતા પાસે પ્રાર્થના કરી કે: "હે ખુદા એવો કાંઈ ખાસ ખાનવી મને મળી જાય કે જે પરમાર્થ માર્ગને અબિલાધી હોય અને સોહબતનો વિચાર રાખતો હોય" સત્વર અદ્રશ્ય જગતમાંથી સચન થયું કે "હમ બુઓ." એજ વેળા હજરત શમ્સે હમ બુણી પ્રયાણ કયું. તેઓ કોનિયા નગરમાં પહોંચ્યા અને બિર જુરેશીઓની સરાઇમાં ઉતારો રાખ્યો.

મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી સાથે મુલાકાત.

મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી સંન્મેગોવસાત કોનિયા નગરમાં આવી ચડયા. દરજત શરૂ થઈ એટલા પર બેઠા હતા અને તેમની આસપાસ એ અબજવા પુરુષને જોવાની જગાસામા લોકોનું ટોળું એકઠું થયેલું હતું. આ બીડ જોઈને મોલાના જલાલુદ્દીન પણ હજાર શરૂ થઈ આવી જુએ છે તો એક કાંતિવાન પુરુષ એપરવાહી સાથે બેઠો છે, તેનો નૂરની ચહેરા જોઈ પોતે દમિરકમાં જોયેલો દિવ્ય પુરુષ યાદ આવ્યો. તેમના મુખનું મળતાપણું જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા, પરંતુ પોપાક જુદા પ્રકારનો હોવાથી આ એજ દિવ્ય પુરુષ હશે કે કેમ એની વિમાસણમાં પડી ગયા એટલામાં તો દરજત શરૂ થઈ મોલાના નરક દુષ્ટિ ફેરવી, બંનેની આંખો મળી, દરજત શરૂ થઈ આત્મિક ઓજસ મોલાનાની આંખ વડે અંતરમાં ઉતરી ગયું. ફેટલીકવાર બંનેની આંખો ગુપ્તગાનની વાતો અરસપરસ કરતી રહી, "આંખોની બાધા" બંધ કરતા દરજત શરૂ થઈ મોલાનાને મદાન સુરી બાયઝીદ પુસ્તામી વિષે ફેટલાક માંમિક અને કસોટીરૂપ પ્રશ્નો પૂછ્યા જેના યોગ્ય જવાબો મળતાં હવેના ઉમળકાથી દરજત શરૂ થઈ મોલાનાને બેટયા.

મહાન સૂરી મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી

વિશ્વવિખ્યાત "મસનવી" નામક ગૂઢ, આધ્યાત્મવાદ અને ભક્તિરસભર ખુદશ કાવ્ય રચના રચનાર મહાન સૂરી સંત મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી સાથે દરજત શરૂ થઈ તશ્વીજીના જીવનનો ફેટલોક ભાગ જોડાયેલો હોવાથી તેમનું દુકે જતાં અત્રે આપણું ઠીક થઈ પડશે.

તેમનું મૂળ નામ મુહમ્મદ, લકબ જલાલુદ્દીન, ઉપનામ "રૂમી" હતું. તેમના પિતા બલાઉદ્દીન બદખ્શ શહેરના મૂળ વતની હતા. દિજરી સન ૬૦૪માં રૂમીઉલ અવ્વલ માસની ૬મી તારીખે મોલાના રૂમીનો જન્મ બદખ્શ નગરમાં થયો હતો. મોલાના રૂમીના વડવા હુસેન ખાન એહમદ એક જાણીતા સૂરી હતા. મોલાનાના પિતા બલાઉદ્દીનના લગ્ન પુરાસાનના રોજયકર્તા જલાલુદ્દીન મુહમ્મદ આરિઝમશાહની પુત્રી વેરે થયા હતા. એમનો સિલસિલો જાણીતા સૂરી હખાહીમ અદ્દમથી મળે છે. સુલતાન હખાહીમ અદ્દમ બદખ્શના આદશાહ હતા. પાછળથી તેમણે સૂરી પંથ ધારણ કરી રાજપાટ તજ વેરાગી તરીકેનું જીવન ગાળવા માંડ્યું હતું. (૧)

મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમીની વય વીશ વર્ષની થતાં તેમના લગ્ન દિજરી સન ૬૨૩માં સમરકંદના (હાલ) શરફુદ્દીનની પુત્રી ગૌહરખાતુન વેરે લારન્દ શહેરમાં કરવામાં આવ્યા હતા. ફેટલાક એમનું નામ ગૌહર ખાતુન પણ કહે છે તેમના પેટે બે દરજદો એક બલાઉદ્દીન અને ખીજા સુલતાન વંશદો જન્મ થયો હતો. ગૌહર ખાતુન યુવાવસ્થામાં મરણ પામતાં મોલાનાના ખીજા લગ્ન "કિરા ખાતુન" વેરે થયા. તેમના પેટે એક પુત્રી તથા એક પુત્ર થયા હતા.

શેખ અત્તારનું ભવિષ્ય કથન.

મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમીના પિતા પ્રત્યે સુલતાન મુહમ્મદ આરિઝમશાહ ધણો ભક્તિભાવ ધરાવતો હતો. તેઓ મોલાના હમામ ખુદ જલાલુદ્દીન હસન અ. ના સમકાલિન હતા અસ્લામાં ફરુદ્દીન રાઝીથી તેમને મતબેદ થતાં તેઓ આરઝમ છોડી નિશાપૂર ગયા હતા.

નણીત! સ્ત્રી શેખરીફુદ્દીન અતાર/નેડે તેમની મુલાકાત થઇ. આ વેળા બાળ જલાલુદ્દીનની વય માત્ર ૭ વર્ષની હતી. શેખ અતારે તેમનું જળકર્ણ બલ્ક સલાદ અને બુધિપ્રભા નિહાળી સ્વસ્થિત 'અસરાર નામા-રહસ્ય મંથ' નામક પુસ્તક તેમને ભેટ આપ્યું હતું અને એમને 'અબિય આપ્યું' હતું કે: "આપના પુત્ર આખ્યાતિક સિખરની જગ્યામા જાંચી રહે પહેાંચશે, આ કાબિલ રત્નની ઉપેક્ષા ન કરજો, તેને પૂરેપૂરી કળવણી આપજો."

ફિજરી સન ૧૧૫૩ માં નિશાપૂર ખાતે મોલાના રૂમી અને તેમના પિતા આવ્યા હતા. અત્રેના રાજ્ય કર્તા મોલાના જલાલુદ્દીનના માતામુલાના થતા હોવાથી પિતા પુત્રને પ્રજો આવકાર આપ્યો. આ બાદશાહે હજરત ઇમામ શાહ અલાઉદ્દીન મુહમ્મદ અ.ના રાજ્યકાળમા પાંચ ઇસમા. ૫૬૧એને જીવતા બાળી મૂક્યા હતા. ઇસમાઇલીઓ એ સખમે આ બાદશાહથી નારાજ હતા. મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી અત્રે આઠ વર્ષ પર્વત રહ્યા. જ્યાં તાતારીઓના હાથે બાદશાહ માર્યો ગયો હતો તાતારીઓની આ ત્રીજી જીત હતી. ત્યારપછી પિતા પુત્ર બન્ને કોનિયા જઇ વસ્યા. કોનિયાનો બાદશાહ આ વખતે ઇઝુદ્દીન કેકાબાદ સલજુકી હતો. તાતારી સેનાપતિ ચેકુએ કોનિયા પર આક્રમણ કરતા તે નારી છૂટ્યો અને કોનિયાની પ્રજાએ તાતારી સત્તા સ્વીકારી ત્યારપછી તાતારી સરકાર ચેકુએ ઇસ્લામ અમ અંગિકાર કર્યો.

મોલાના જલાલુદ્દીન કોનિયા ખાતે ખ્યાતિ પામતા ગયા. સૈયદ બુહાનુદ્દીન તિરમઝીના સમાજમમા આવી સ્ત્રી વિદ્યાઓનું શિક્ષણ મેળવ્યું અને તેઓ સામાન્ય રીતે પ્રચાર પામેલા મૂશીઓની હરોળમા આવી ગયા. એ સમયના લોકો, રાજ્યકર્તાઓ અને વિદ્વાનો એમનું સન્માન કરતા અને પ્રશંસા કરતા. આ વખતે જલાલુદ્દીનના માતામુલાના ફિજરી સન ૬૩૫માં તેમના પિતા મરણ પામતા મોલાના જલાલુદ્દીન તેમની પદવિએ આવ્યા. આલાકી સખે છે કે મોલાના જલાલુદ્દીન રૂમી સૈયદ બુરહાનુદ્દીનની પહેલા પછી હસબ અને શામની મુલાકાતો લઇ ત્યાં ખાતે પણ કેટલીક વિદ્યાઓ શીખ્યા હતા.

મોલાના રૂમીનો જીવન પલટો

હજરત શમ્સ તખ્વીઝી સાથેના મોલાના રૂમીના 'પ્રથમ મિલન' વિષે કેટલીક જુદી જુદી વાતો પ્રચલિત છે. સારાંશ 'પ્રથમ મિલન' પ્રજી એમનો પરિચય પ્રતિદિન વધતો ગયો. એટલે સુધી કે હજરત શમ્સ અને મોલાના રૂમી બન્નેએ, શેખ સલાહુદ્દીન ઝરકોળના ઓરડામા ૭ માસ એકાંતવાસમા ગાળ્યા, જ્યાં શેખ સલાહુદ્દીન સિવાય એમને મળવા કોઇપણ જગ્યા શકતું નહિ. આ ૭ માસના સહવાસના પરિણામે મોલાનાનો જીવન પલટો થઇ ગયો. ફિકાફ અને દીની મસઅલાઓના પુસ્તકો પરથી તેમનું મન ઊડી ગયું, તે એટલે સુધી કે સિખ્યોને શિક્ષણ આપવાનું, વાંચેઓ નસિહત કરવાનું છોડી દઇ હજરત શમ્સ સાથે એકાંત રથોએ વસવાટ કરવા લાગ્યા અને હજરત શમ્સના સહવાસમા રહી અન્ન પાણીની પરવા કર્યા વિના દિવસોના દિવસો આખ્યાતમઃ જ્ઞાનના ઊડા અને ગુપ્ત રહસ્યોનો અભ્યાસ કરવામા મશગુલ રહેવા લાગ્યા.

મોલાના રૂમીના આવી જાતના જીવનપલટાનો ખરો મર્મ ન સમજી શકનારા તેમના શિષ્યોમા એક જાતની ગેરસમજ દેલાવા પામી, પરિણામે કેટલાક ઈર્ષાળુઓએ એમની આવી

સ્થિતિનો મેરલાલ ભધ એવી વાતો ફેલાયા માંડી કે એક વિચિત્ર કીવાના જેવા શબ્દો મોહાના રમી પર એવું જાણુ કયું છે કે તેઓ પોતાની બધી મુખમુખ બૂલી ગયા છે, એટલુંજ નહિ પણ છતી અઢેકામોની તેમને પરવા રહી નથી.

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીની કૌનિયાથી વિદાય

દિવસે દિવસે સોડામા આ રીતનો પ્રચાર વધતો ગયો. અઘાન જનસમૂહ આંતરિક રહસ્યની વાતો સમજી શકે તેમ નહિ હોવાથી, તેમજ ઉશ્કેરણી વધીને હકથી બહાર જવાના સંજોગો ઉપસ્થિત થવાના ચિન્હો જણાવવાથી, હઝરત શમ્સ, મોહાના રમીની જાણ વગર અને ખાનગી રીતે એકાએક કૌનિયા છોડી, દમિસ્ક તરફ રવાના થઇ ગયા.

હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીની આમ અઘાનક વિદાયથી મોહાનાના દિલને મણ્ણજ આઘાત પહોંચ્યો હતો. એટલે સુધી કે તેમનાં વિયોગની અસરથી મોહાના રમીની સ્થિતિ હતી તેથી વધુ વધુ વિચિત્ર બની ગઇ, પરિણમે તેમને સર્વથી સંબંધ તોડી અકાંતવાસ ધારણ કરી લીધો અને પોતાનો સમય અત્યંત શોકમાં ગુજરવા લાગ્યા. કહેવાય છે કે આ બે વર્ષમાં અસહ્ય વિયોગ-રથાના સમય દરમ્યાન મોહાનાએ મણ્ણજ દર્દીઓ અને અસર કરનારા શએરો-કાઝોવું સર્જન કયું હતું. (૧)

હઝરત શમ્સ પાછા કૌનિયામા

થોડા દિવસે પછી મોહાનાના ફરજંદ સુલતાન વસદ હઝરત શમ્સને સમજાવી મણ્ણા માનથી કૌનિયા ખાતે તેડી લાવ્યા. મોહાના જલાલુદીન ફરી પોતાના મુરશિદની સેવામાં તસ્લીમ રહેવા લાગ્યા. તેઓ ફરી કૌનિયા છોડી જતા ન રહે તે માટે કીમિયાખાતુન નામની પોતાને ત્યાં પોષણ પામેલી બાળા સાથે તેમના લગ્ન કરી આપ્યા અને પોતાની જોડમાં રહેવા માટે જગ્યા પણ કરી આપી.

એક દિવસે હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીની કીમિયા ખાતુન નારાજ થઇ ધરમાથી જતી રહી. મોહાના જલાલુદીનને તેની ખબર પડતાં તેમને ખેદ થયો અને કેટલીક બાતુઓને બોલાવી કીમિયાખાતુનને તેડી લાવવા મોકલી, પરંતુ તેઓ પાછા ફરતા હઝરત શમ્સના ઓરડા પાસેથી મોહાના રમીનું જવાબુ થતાં તેઓના કાને મોહાના શમ્સ સાથે કીમિયા ખાતુન વાતો કરતા હોય તેવો અવાજ આવ્યો, એટલે તેઓ ત્યાંજ યાત્રી ગયા. હઝરત શમ્સની દ્રષ્ટિ મોહાના જલાલુદીન ઉપર પડતા તેમને પોતાના ધરમા બોલાવ્યા. ધરમા હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીને એકલા બેતા તેમણે પૂછ્યું :- "કીમિયાખાતુન કયા છે?" તેમણે જવાબ આપ્યો કે, "તે તો રીસાખતે ગાલી ગઇ છે." મોહાના જલાલુદીન આશ્ચર્યથી પૂછ્યું :- "દમણા તો તમિ કીમિયા ખાતુન સાથે વાતો કરતા હતા. ક્યા કરી એમાં શું 'રોઝ' છે, તેનો ખુલાસો કરશો." (૨) જવાબમાં હઝરત શમ્સ તખ્વીઝીએ

૧. કીલતશાહ અને ઇલાક અન્ન ઇતિહાસકારો, હઝરત શમ્સની પાછળીથી તરીકે "કીવાને શમ્સ તખ્વીઝી" ની રચના મોહાનાએ આ પ્રકાર દરમ્યાન કરી હોવાનું માને છે, બ્યારે કેટલાકો તેનો મારો ભાગ પાછળથી રચાયો હોવાનું માને છે.

૨. અરલાખી કૃત "મનાકિબુલ આરિફીન".

કહ્યું કે, "અલાહતાલા મારાથી એટલી દહે રાજ છે કે જે સ્વરૂપમાં હું તેને જોવાની ઇચ્છા કરું તેજ સ્વરૂપમાં તે પોતાનો 'જલાલ' અને દેખાડે છે."

આ વાતચીત પછી થયે રહ્યા પછી હામિયાખાણન પરમા પાછા ર્યા. હઝરત સમ્મ તખીઝી ૪૦ દિવસ રહીને દિજરી અને ૩૪૪ ના/સામાન માસમાં દિજરત કરી હંમેશ માટે કોનિયા ઊડી ગયા. 1246

કોનિયામાં પુનઃ ઉરકેરણી-વફાત

જ્યારે સિપેદસાહારના જણાળ્યા પ્રમાણે, હ.સમ્મ તખીઝી અને મોલાના રમી વચ્ચેની મુલાકાતો અમુક સમય સુધી ઘણાજ ઉત્સાહ અને આનંદ સહિત ચાલુ રહ્યા બાદ, ઇર્ષાઓએ પુનઃ ઉરકેરણી અને ચર્ચાઓ શરૂ કરી. આ વખતે ચર્ચાઓરનો આગેવાન ખુદ મોલાના રમીનો બીજો પુત્ર અલાઉદ્દીન હતો. આથી હઝરત સત્તને પશુજ દુઃખ થયું. ઉવટે તેઓ કોનિયા નગરનો હમેશ માટે ત્યાગ કરી જવાનો નિશ્ચય કર્યો અને એક દિવસે એકાએક તેઓ અલોપ થઇ ગયા અને તલાશ કરતાં તેમનો કયાંય પત્તો લાગ્યો નહિ. કેટલાક જતાતકારો જણાવે છે કે મોલાના રમીના ડાહ્ય શિષ્યે ઇર્ષાના આવેશમાં આવી જઇ તેમને શહીદ કર્યા છે. જ્યારે સિપેદસાહાર કે જે ૪૦ વર્ષ મોલાનાની ખિજમતમાં રહ્યા હતા તેણે ફક્ત એટલુંજ લખ્યું છે કે, હઝરત સમ્મ નારાજ થઇને ક્યાંક આઠવા ગયા હતા અને ત્યારબાદ તેમના વિષે ડાહ્ય માહિતી ન મળી,

મુરશિદનો વિયોગ.

આ પટનાને અંગે મોલાના રમીના હૃદયને ઊંડો આઘાત લાગ્યો હતો અને હઝરત સમ્મના વિયોગની અસલ વેદનાથી તેમનું હૃદય ચીરાઇ જઇ હતું તેઓ હમેશાં પોતાના મુરશીદ સાથેની પ્રેમાળ મુલાકાતોના દિવ્ય પ્રસંગોનું સ્મરણ કર્યા કરતા હતા તથા હમેશાં ઇબાદત અને પરહેઝગારીની અવસ્થામાં રહેતા. બિહાનું અને ઝોશીકાનો તો ઉપયોગ બિલકુલ નહોતા કરતા, નિંદા લેવા માટે તેઓ શરીર ઢાળીતે સતા પશુ નહિ, પરંતુ બેઠે બેઠે જાંઘ લઇ લેતા, જ્યારે માલિકની આરાધનાનો સમય થતો ત્યારે ગમે તે હાલતમાં હોય તો પશુ તરતજ ખંડગીમાં લીન થઇ જતા અને તે વખતે તેમના ચહેરાનો રંગ પશુ બદલી જતો. તેઓ ઇબાદતમાં અત્યંત તક્લીન થઇ જતા હતા. કેટલીક વેળા આખી રાત સવારો સવાર સુધી ઇબાદતમાં મશગુલ રહેતા હતા.

હઝરત સમ્મ તખીઝી પછી શેખ સલાહુદ્દીન ઝરકોખ, મોલાના રમીના, અલ્હસાનની જવાબાઓ તેમજ વિયોગથી બળતા હૃદયની શાંતિરૂપ હતા. શેખ સલાહુદ્દીન પશુ એક આખ્યાતમાવાદી હતા જરીના તાર બનાવવાનો ધંધો કરતા હતા. ઇતિહાસવેત્તાઓએ તેમના સાથેનો મોલાના રમીનો સંબંધ દશ વર્ષનો લખ્યો છે. (૧૬૬)

અહલ હાલ્યઅથ અસનવીની રચના.

શેખ સલાહુદ્દીન ઝરકોખના અવસાન પછી મોલાનાને હિસામુદ્દીન ચિશ્તી નામના એક શિષ્ય મળી આવ્યા, જેઓ તેમને આશાસન આપવા તેમની ખિજમતમાં પડ્યા રહેતા મોલાના

૩૩ ૩મી તેમના પ્રતિ અસિમ પ્રેમભાવ ધરવતા હતા. જગવિખ્યાત “મસનવી”ની રચના માટેના મુખ્ય પ્રેરક પણ દિસામુદીન ચિલ્પીને માનવામાં આવે છે. સૂરીઝમના જોડા અન્વેષણનો પોતે જેવો લાભ લીધો હતો. તેવો લાભ જગતના માનવીઓને મળે એવી શુભ નિષ્ઠાથી એક દિવસે ચિલ્પી એ મોલાના પાસે અરજ ગુજરી કે “શેખ અતારનાં પુસ્તક “મન્તકુતૈયર” (પંછી નામા)ની તર્ક પર પ્રહારાને લગતી “મસનવી” લખવામાં આવે તો સારું.” મોલાનાએ કહ્યું: “મને પણ રાત્રે એજ વિચાર આવ્યો હતો અને એજ વેળા થોડાક પદો “બિરનવ અવ....થી પર સુખુન કોતાહ ખાવદ, વરસલામ” સુધી રચાઈ પણ ગયા છે. મસનવીની રચનામાં દિસામુદીને સારો ભાગ લીધો હતો. તેથી મસનવીમાં થયે છેકાણે દિસામુદીનનાં નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૩મીનો મુરશીદ પ્રેમ.

હઝરત શમ્સ તખ્તઝીનો સંબંધ હમૈરા માટે બંધ થયા પછી મોલાના જલાલુદીન ૩મી ને તેમની બુદ્ધિથી થયું ‘લાગતુ’ હતું. તેઓ પોતાના મુરશીદને ધણું ચાહતા હતા તેઓ મુરશીદ ની મહત્વતા વિષે લખે છે કે:—

“તે મોદશાહે મજબૂતીયાદરવાજ બંધ રાખ્યા હતા, તે આજે દરવાજા ઉપર આદમનો પોષાક પહેરીને (અર્થાત્ મનુષ્ય સ્વરૂપમાં) આવ્યો છે. તું જાણી લે કે મુરશીદ સર્વાંશે હકની સિદ્ધતે છે, પછી ભલે મનુષ્ય સ્વરૂપમાં દેખાતો હોય.”

“એદલે સહાના છુરમના મુર્ય તે જાદિર મમામ અને ખુદાના દોરત તે દ. મમામ કે જેની સાથે આ દુનિયા, જમાના, જમીન અને આસમાન કાયમ છે. તેની જાન પૂજનીય છે અને મરતબાવાળી છે, એ હમામ પવિત્ર છે, શિક, કુદ, કે દંબયા પર તેમનો નિવાસ વહેદાનિયતની સૃષ્ટિમાં છે અને આ જે કાંઈ (જમત) છે, તેથી તે નિર્લેપ છે.”

છેરાનમાં આવેલા આઝરખાયજાનમાં એ સમયે હમામતની મસનદ ઉપર હઝરત હમામ શાહ શમ્સુદીન મુદમ્મદ છપ્ને હઝરત હમામ શાહ રૂકનુદીન ખુરશાહ અ. બિરાજમાન હતા.

મોલાના જલાલુદીન ૩મીની વક્ત કૌનિયા મધે દિજરી સન ૧૭૨૩ના જમાદીઉન્સાનીની તા. ૫મીએ મુરશીદનાં વિયોગમાં થઈ હતી. એમની મઝાર કૌનિયામાં છે.

૬. મોમિનશાહ અને નિઝારી દઅવત.

હઝરત હમામ શમ્સુદીન મુદમ્મદ અ. આઝરખાયજાનમાં વસવાટ કરી રહ્યાં પછી કમે કમે નિઝારિયા પ્રંથનાં પ્રચારનું કાર્ય હાથ ધરી આપના કુટુંબીઓ અને હસમાઇલી દાખ્યોને બુદ્ધા બુદ્ધ શહેરોમાં ઉપદેશ કરવા મોકલ્યા હતા. તેઓ ધણીજ સાવધાનીથી પ્રચારકાર્ય કરતા હતા, તેમના પ્રયાસોથી ફરી હસમાઇલી મઝદબની રાશની ચોતરફ ફેલાવા લાગી અને હ. હમામના અનુયાયીઓની સંખ્યામાં વધારો થવા લાગ્યો.

હઝરત હમામ શાહ શમ્સુદીન મુદમ્મદ અ. ના તથા ફરજદો હતા, જેમાનો એક હઝરત હમામ હાસમશાહ અ. જેઓ પોતાના પિતાની વક્ત પછી હમામતની મસનદ ઉપર બિરાજત થયા હતા, જ્યારે બીજા ફરજદો મોલાના મોમિનશાહ અને હ. કિયાશાહ જેઓ હસમાઇલી દઅવત

ਪੀੜ ਸ਼ਾਸਮੰਦੀਨ (ਦੇਸ਼) ਨਾ ਤੋੜੋ (ਮੰਦਰਾਨ - ਪੰ. ੩੪੭)

Photo should be a 'Cart' one

લગભગ પીર સદરહીન (રેલ્વે) નો મદમદરા (ઉચ્ચ શરૂ ૬-૫ મળ) જેમની રિઝર્વેશન પરિણામે "ખોળ" કામ દરતીમાં આવી

કરવા મકાર પડ્યા અને ધારણકરની શબ્દાત પદ્ધતિ કાયમ કરી તેને વ્યવહાર સ્વરૂપ આપવા ગીલાનની સરહદ બણી તેઓએ પ્રયાણ કર્યું. ગીલાનની સરહદની પેલેપાર આલમુતનો કિલ્લો આવેલો હતો, જેનો તાતારી હુલાકુના હાથે વિનાશ કરવામાં આવ્યો હતો. હ. મોમિનશાહે એ રક્ષણ નજદીક આવેલા 'મખ્યાન' નામના ગામમાં પોતાનું રહેઠાણ રાખ્યું, ત્યાંથી અતરાફના ગામ માં હસમાઇલી હાથએને રવાના કરવામાં આવતા હતા. હજરત મોમિનશાહ પોતે દરવીશી પોષાક માં રહેતા. પાછળથી હ. મોમિનશાહની અપસાદ 'સાદતે ખાનદિવા' તરીકે મશહૂર થઈ હતી. અત રાશના શબ્દકર્તા શાદશાહે અને મુસતાનમાં તેમનો માન મરેતએ વધવા પાડ્યો હતો. જેમના પ્રભાવથી નામગીરી જમીનદારો પણ હસમાઇલી મકદ્દમનો અંગિકાર કરીને પવિત્ર ઇમામશી અબ્દુલ અતથી સુરક્ષે થતા હતા, હતા પણ હસમાઇલીઓ વિરુદ્ધની દુરમની મોટા વિસ્તારમાં ઇર્વાના કીધે પ્રસરી રહી હતી તેને અંગે હજરત મોમિનશાહે અનેક જગ્યાએ 'તકીયો' મદલુ કરવો પડતો હતો. જોકે વસ્તવિક રીતે તો તેઓ હસમાઇલી હતા. હજરત મોમિનશાહની વહોતું પછી તેમના ફરજદ મોમિનશાહે (ખીલ) અને તેમના પુત્ર રઝિયુદ્દીનશાહે પોતાના પિતાને પમલે આલીને અવતરું કામ આણુ રાખ્યું અને ત્યાર પછી તેમના વંશજ દેવદ મુહમ્મદ તાહિર અલી-દુશીની ને નામે વિખ્યાતી પાડ્યા. જેમનો અહેવાલ આગળ જતાં આવશે.

જેમો સિદ્ધયો

હજરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન અ. ને, ગુલકારે શમ્સની કૃતિમાં મખમુમશાહે નામે પણ ઓળખવામાં આવ્યા છે. આપ પણા સૌદ્યવાન દેવાથી આપને 'શમ્સ' પણ કહેતા હતા. 'આશારે મુહમ્મદી'માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે હજરત મોલાના ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન: ખુરશાદ અ. પછી એક નાની પુસ્તિકામાં હ. ઇમામે આપનું નામ તથા દુક વર્ણન લખ્યાં છે. આ પુસ્તિકા બલુચીઓના બળવા વખતે 'જરકા'માં બચી ગઈ હતી. આ હિપરથી સિધ્ધ થાય છે કે, હ. મોલાના ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. આપનો કાકા શાદિનશાહ સહિત ખાનગી-રીતે તખીઝમાં રહેતા હતા અને જરકાબનું કામ કરતા હતા. (૪૫)

હજરત મોલાના ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. હંમેશા આઝરખાવબનમાં રહ્યા હતા. આપ પદ નામ નોમના લાંબા સમય સુધી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન રહ્યા હતા અને હિજરી સન ૭૧૫માં આઝરખાવબન ખાતે આપે જેમો સિદ્ધયો. આપની મકાર ત્યાં આવેલી છે. આપની દૈહિક વિગય પછી આપના ફરજદ હજરત મોલાના ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ હસમાઇલીઓના ઇમામ તરીકે રાશન થયા.

1310
1257

According to 5388

[illegible]

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KASSAM SHAH

(A. H. 710-771)

(૨૬)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ કાસમ શાહ અં

(હિજરી સન ૯૧૦-૯૭૧) / 1310 - 1370

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. હિજરી સન ૭૧૦ માં આપના પિતા હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ શમ્સુદીન મુહમ્મદ અ. પછી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા હતા. આપ ઇસમાઇલી નિઝારીઓના રહમા ઇમામ છે. આપનો નિવાસ પણ ઇરાનના આઝરબાયજાન પ્રમ. જામા હતો. આપને હિજરી કાસમશાહ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવ્યા છે.

હઝરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ ઇમામતની માદીએ આવ્યા એ સમયે આપના નાના ભાઈઓ હઝરત મૌમિનશાહ તથા હઝરત કિયાશાહ ઇસમાઇલી મઝહબની દબ્બવતના કાર્યને અંગે મુસાફરીમાં રોકાયેલા હતા. તેઓ મૌલાના પ્રમજાથી આઝરબાયજાન તરફ આવવા નીકળ્યા એ દરમિયાન હઝરત ઇમામ શાહ મૌલાના શમ્સુદીન મુહમ્મદ અ. એ જોમો સિંહાણે અને હઝરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ ઇમામતની મસનદ પર જલ્લાગર થયા. હઝરત મૌમિનશાહ અને હઝરત કિયાશાહને સંદેશ મળતી તેઓ તબીજ બણી નહિ આવતી પાછી મુસાફરી શરૂ કરી અને જ્યાં ઇસમાઇલી દાઇઓ દબ્બવતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા ત્યાં ત્યાં તેમને હઝરત ઇમામ શાહ કાસમશાહના નામે દબ્બવત કરવા અને ખચખત સેવાની આજ્ઞાઓ પહોંચાડી. પીર સદ્દીન સાહેબે હઝરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. ને ઇરાકી એટલે ઇરાકે અજમના નિવાસી તરીકે પણ પોતાના કબનમાં ઓળખાવેલો છે. વળી સૂફી શિયા તરીકે પણ નિદેસ કરવામાં આવ્યો છે.

તાતારી બાદશાહ ઈસ્લામ ધર્મ અંગિકાર કરે છે.

આ સમયે ઇરાનમાં તાતારી બાદશાહ મઝનબાન રાજ્ય કરતો હતો તે મુસલમાન થયા પછી મુસ્લાઓના સમાગમમાં આવ્યા. ધર્મને બદલે ઇસમાઇલીઓ વિરુદ્ધ તેને બહેકાવવામાં આવતા આ નવ મુસ્લિમ બાદશાહ કેટલાક ઇસમાઇલી કાર્યકર્તાઓને બારીક નજરથી નિહાળવા લાગ્યા અને તેમના કાર્યને અટકાવવાના ઇરાદાથી અમુક ઇસમાઇલી દાઇઓને કતલ કરવા દબિયાર ઉપાડ્યા. આ પરિસ્થિતિ જોતા હઝરત ઇમામે દબ્બવતનું સ્વરૂપ બદલી તકીયાથી ટાળ કરવાની આજ્ઞા ફરમાવી.

દક્ષિણ દિશામાં સમગ્ર દિશામાં તાતારી રાજ્યકર્તાઓની થોડી દલીલ અને આપવાનું કૃપા. થોડી થઈ પડે નિઝારીઓનું રાજ્ય તાતારીઓના આક્રમણથી પડી ભાંગ્યા પછી તાતારી આક્રમક મનકુખાને ધરાવતું રાજ્ય પોતાના બાકી હુલાકાખાને મેં પુ. હુલાકાખાનું મૂળ તાતારી નામ "હલખાન" હતું, જે ઉપરથી તેના વંશના રાજ્યકર્તાઓ "હલખાની" બાદશાહો તરીકે ઓળખાયા. દિજરી સન ૧૧૩ ના મર્યા આતે હુલાકાખાન મરણ પામ્યો.

હુલાકાખાનના રાજવંશનો અંત

જામલ (નામની ઓળખ) રાજવંશ

મિસરના સુલતાન અને અણુ સમ્રાટ વચ્ચે - સુલતાનનાવ થતા સુલતાન નાસિરે મંગોલો વિરુદ્ધ સીરિયાના હુસમાઇલીઓની મદદ મેળવી. એ હુસમાઇલી સીરિયાનો અણુ સમ્રાટના રાજ્યમાં આવી પહોંચતા એ મોઝમ્બિકા પરિણામે અણુ સમ્રાટ સુલતાન નાસિર સાથે સંધિ કરી પોતાના ખાનદાનની એક સાદગરી સાથે તેના લગ્ન કરી આપ્યા. દિજરી સન ૭૩૫માં બાદશાહ અણુ સમ્રાટ મરણ પામ્યો. પ્રેસિસર બાઉને ધરાવના સાલિય ઇતિહાસમાં આ બનાવનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. (P. ૬૩-૬૪)

તાતારી હુલાકાખાનના વંશનો એ ઉલ્લેખ સ-તાધારી બાદશાહ હતો ત્યારપછી અણુ સમ્રાટ પોતાના મોટી વારસ તરીકે અરપાખાનને નિમ્નો હતો, પરંતુ તેને થોડા સમયમાં મારી નાખવા માં આવ્યો. તેની જગ્યાએ દસન શુરુએ આવીને નવો રાજવંશ રચાયો. ત્યારપછી પૂર્વ વિશાખ ના તાતારી આક્રમકો એક પછી એક ધરલામ પર્મ રવીકારતા મયા હતો. એ ને મોળા ~~અરપાખાનના વંશના પુત્રાઓએ~~ મુઝફ્ફરી વંશની સ્થાપના.

ધરાવના મુઝફ્ફરી વંશના રાજ્યની સ્થાપના થતા તેમણે પોતાના પાટનગર તરીકે શિરામ ને પસંદ કર્યું. આ જમીનમાં મદાન સરી કવિ દાદિક શિરામી વિશ્વમાન હતા.

~~મુઝફ્ફરી વંશના રાજ્યની સ્થાપના થતા તેમણે પોતાના પાટનગર તરીકે શિરામ ને પસંદ કર્યું.~~ મુઝફ્ફરી વંશની સ્થાપના

મુઝફ્ફરી વંશનો સ્થાપક મુબારકમુદ્દીન હતો. તેણે અલ-મુઝફ્ફરનો લક્ષ્ય પારણ કરવાથી મુઝફ્ફરી વંશ તરીકે એ ખાનદાનના રાજ્યકર્તાઓ વિખ્યાત થયા હતા. મુબારકમુદ્દીનને ધરાવના આલતી અંધાંધી ઓછી કરીને તેને આબાદ બનાવવા પણ મંથન કર્યું અને આ હેતુ પૂર્ણ કરવા અર્થે તેને ઘણી નાની મોટી લડાઈઓ લડવી પડી હતી. તેના રાજ્યની સ્થાપના દિજરી સન ૭૪૨માં થઈ હતી. એણે રાજ્યનું પાટનગર તખીઝ બનાવવાથી આઝરખાખાનમાં જે રાજ્ય. બિકારીઓની હોડામ થઈ હતી. તે નરમ પડતાં હુસમાઇલીઓને પણ સ-તામણીમાંથી કાંઈ શકત મળી હતી. આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે દક્ષિણ દિશામાં સાદ કાસમશાહ અ. એ દમવત કાવં પર વધુ લક્ષ આપીને ખુરાસાન, કિરમાન, તમેરતાન, કોહિરતાન, આલમુત, રય, દેલમ. આઝર. ખાખાન, ગીઝાન, કેપ્ત (કહેક) વિગેરે રથને ફરીથી હુસમાઇલી દમવત કાવં સજીવન કરીને સંજાળપૂર્વક કામ આમળા મનાવવા માંડ્યા અને દિંદુરતાનમાં પણ દાસઓ મોહલવાની મોહવણ હાથ ધરી.

મદાન હુસમાઇલી કવિ નિઝારી.

દક્ષિણ દિશામાં સાદ કાસમશાહ અ. ના વખતમાં નમણીતા હુસમાઇલી કવિ નિઝારી થયા છે જેમનું વર્ણન અંત આપવું ઉપયોગી થઈ પડશે.

ને પ્રિયેસર સેલેમનની સાહિત્ય સામગ્રીમાંથી કવિવર નિઝારીનું 'દરગુરનામા' નામનું કારસી બાપા માં લખેલું વિસ્તૃત કાવ્ય પુસ્તક (મસનવી) અનુવાદ સહિત હાથ લાગ્યું છે. આ મસનવીમાં ૫૩૬૬ બંધો છે. (૧)

જાણીતા વિદ્વાન રશીમર "દરગુરનામા"ને સુંદર બાપામાં લખાયેલું જણાવે છે. એમની કાવ્યસૈલી અને બાપા તેજે બરેલાં છે. એમણે સપ્તીઓની પરિબાપામાં સામાન્ય અથેતિ એટલા બધા રહ્યાં હતાં કે તેનાં બેંગણમાં ઉતરવાથી તેમનો મૂળ આશય સમજમાં આવી શકે છે.

કવિવર નિઝારીએ "દરગુરનામા" ઉપરાંત "અદબનામા", "સફરનામા", "અઝદરો મઝદર", "શાહનામા" અને કેટલાક અન્ય ગ્રંથો પણ લખેલા છે. એમનાં મઝલોની મોટી 'દોવાન' જવલેજ મળી આવતું એક મંથ છે. ઉપરાંત તેમની કેટલીક દસ્તલિખિત કૃતિઓની નકલો પણ મળી આવી છે. જેમાં મઝલો અને કસીદાઓ છે. એમના કાવ્યોમાં સર્વથી વધુ રસબરો "આઝ બાવળન" જાણીતા તેમની મુસાફરીનું વર્ણન આપતું "સફરનામા-મુવાસ" મંથ છે. આલમુત ગદ હોડ્યા પછી મસમાઇલી ઇમામોએ મઝલખતો પ્રચાર "કેકેસસ" અને "આરમીનિયા"માં મોટે ભાગે કરેલો જણાય છે. એ બાંખતને જાણીતાં ઇતિહાસકારો રેકો કરાવે છે. કવિવરનાં 'સફરનામા' પરથી જણાય છે કે તેમણે ધિજ દયા કેકેસસ અને આરમીનિયાની પણ મુસાફરી કરી હતી. આઝરબાયજાનમાં એ વખતે મસમાઇલી પવિત્ર ઇમામો વસવાટ કરી રહ્યા હતાં. એ ઇમામાના ઇમામ હઝરત મોહાના શાહ શમ્સુદીન મુહમ્મદ અ. નો ઉલ્લેખ કરતાં કવિ નિઝારી લખે છે કે:-

આઝમી દીનના તાજ અને જમતના ચહેનશાહ છે. જમત સમ્રાટની આંખોના તેજ દ. અલોના પુત્ર (શમ્સુદીન) મુહમ્મદ આત્મિકતાના પિતા અને અવિનાશી કિરમરના બાગના મીઠા મેવા છે.

જ્યારે આ હક પવન મારી નજરે દોડાવી તો મારો ખીજનો આંદ વિશાળ પૂનમનો આંદ લયેલો દેખાયો. એકંદરે એ જરિયાતને અંજ ખેમામની માફક મારી હથેલીમાં મધુરી મદીરા લીધી.

મેં મદીરાયક જાણી મોડું ફેરવ્યું, ત્યારે મને "મુલાહિદ"ના શેખનો ઇલકાખ આપવામાં આવ્યો. હા, હા એવો શેખ છું, પણ સલામતીબર્યા અંતઃકરણવાળો છું, કાંઈ ધર્મદોષી એ જોવા દિયુખી નથી."

ઈસમાઇલી ઇમામ નિઝાર અ. નો નામ પરથી 'નિઝારી' તખલ્લુસ.

ઘેલતશાહ સમરકંદી "તઝકરુશ્શોઅરા" નામના પોતાના પુસ્તકમાં લખે છે કે કવિ નિઝારી મસમાઇલી ખલીફાઓના અનુયાયીઓમાંથી હતા, તેને 'અંગેજ પોતાનું' નામ મળી શાંતિમી ખલીફ શાહ નિઝાર અ. ને અનુલક્ષીને "નિઝારી" તખલ્લુસ રાખ્યું હતું. તેમના કથનો પણ તેમના મસમાઇલી હોવાની સાક્ષી પુરે છે.

પ્રાદેશી પ્રાણ પોતાના "ઇરાની સાદિક પંથિકાસ"માં કવિવર 'નિઝારી' માટે લખતા જણાવે છે કે તેમની કૃતિમાંના કાવ્ય ગેતાં નાસિદ ખુસરુ નામે વિખ્યાત થયેલા મહાન ઇસમાઇલી કમિની વખતનામાં તેમની શુદ્ધિમતા મળતી આવવાની મને ખાતરી છે. એ કવિના જન્મ સ્થળ અને તખલ્લુસ (કાવ્યનામા પરથી તેઓ ઇસમાઇલી પંથના હતા એવો માત્ર દાવો કરવામાં આવતો નહોતો પણ તેમનું જીવન ચરિત્ર લખનારા પુબ્જી કોટ્ટાએ એ વિષે ઇશરે કરીને કહ્યું તે કે તેવળુ પોતાના પુત્રે થઇ ગયેલા હ. ઇમામ શાહ નિઝાર અ ના નામ પરથી પોતાનું તખલ્લુસ 'નિઝારી' રાખ્યું હતું, અરજીકતા અને અધાપધીમાંથી રક્ષણ મેળવવા એ સમયે ઇસમાઇલીઓ માટે "કાદિરતાન" મળ્યુંત કિસ્સા સમાન હોવાથી કવિ નિઝારી ત્યાં નિવાસ કરી રહ્યા હતા.

ઓરિયન્ટલ બાયોગ્રાફિકલ ડિક્શનરીના કર્તા કહે છે કે કવિવર નિઝારીએ બહેજી દેશદેન કહ્યું હતું. શિરાઝના મરુફર કવિ, શુદ્ધીરતાન અને ઓરતાનના કર્તા શેખ સાદી અને એવા અન્ય નામાકિત કવિઓ એમના સમાગમમાં આવ્યા હતા.

કવિવર નિઝારી પોતાના જીવનમાં છેલ્લા તબક્કામાં 'ઓરિયન્ટલ બાયોગ્રાફિકલ ડિક્શનરી' ના કર્તાના ફર્માવવા મુજબ જગતથી નિવૃત્ત થઇ ખેતીવાડી કરી. એકાંત જીવન ગુજારી, ઇમામે ઇમાનની મસ્તીમાં ચક્રવર્તી રહેતા હતા. એમનું અવસાન દિગ્ગરી સન ૭૨૦ના થયું હતું. કવિવર નિઝારીના મરણ સમયે ઇમામતની મસનદ પર હજરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. શિરાઝ માન હતા.

ઇસમાઇલી દાઇ પીર શમ્સુદ્દીન સખ્ખવારી.

હિંદુસ્તાનમાં આવેલા ઇસમાઇલી દાઇ પીર શમ્સની વંશાવળી આ પ્રમાણે છે, હજરત શમ્સુદ્દીને બિન સલાહુદીને બિન સાલેદદીને બિન ઇરલામદીને બિન અબ્દુલ મોમિનને બિન ખાલિક દીને બિન મોદિબદીને બિન મહમુદશાહ બિન મહમ્મદશાહ બિન હાશમશાહ બિન અહમદ હાદી બિન મુસ્તનસિર-બિલાહ બિન ગાલિબદીને બિન મુહમ્મદ મનસુર બિન રોયદ ઇસમાઇલ સાની બિન મુહમ્મદ મુસ્તનસિર બિલાહ બિન રોયદ નુરદીને મુહમ્મદ બિન હજરત ઇમામ ઇસમાઇલ અ. બિન ઇમામ અદિર સાદિક અ. આ પ્રમાણેની વંશાવળી "ગુલઝારે શમ્સ" નામની કૃતિમાં આવવામાં આવી છે. પીર શમ્સના પિતા રોયદ સલાહુદીને મુહમ્મદ નુરબક્ષ હજરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીને મુહમ્મદ અ. ના પુત્રીદ હતા. તેઓ પણ ઇસમાઇલી ધર્મના પ્રચારક હતા. પીર રોયદ સલાહુદીને (રહ.) એ, હજરત ઇમામ શાહ અલા મુહમ્મદ અ. થી હજરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીને મુહમ્મદ અ. સુધી ત્યાં ઇમામની ખિદમત કરી દિગ્ગરી સન ૬૬૫માં વસીત પામ્યા હતા.

પીર શમ્સને પિરાતનની નવાજીરા.

હજરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલ અ. ના વંશથી ઉતરી આવેલા રોયદ હાશમખાલી બિન રોયદ અહેમદ હાદીની વસીત દિગ્ગરી સન ૪૦૪માં 'યમન' ખાતે થઇ હતી. રોયદ હાશમ યમનથી 'કાહેરા' (ધેરા એટલે મિસર) ગયા. તેમની માતાજીનું નામ અયરુનિસા હતું. એઓ રોયદ, ઇમામ

see notes pp. 102-103
fact acceptable
this account is ok
as it is.

255

ધક્કિના પુત્રી હતા. તેઓ 'આરિફ' અને 'હામિલ' હતા. એમની વંશ સંકલના દરરત ધમામ શાહ બહર સાદિક અ. સુધી પહોંચે છે. એ સધળા ધસમાધલીઓ એક બીબ સાથે જોડાયેલા હતાં. તેઓએ કાહેરાથી ધરાન આપીને સમજવારમાં નિવાસ કર્યો હતો. 'શુભગ્રામે શગસ તખીત્રી' ની કૃતિ પરથી જણાય છે કે, રીયદ હાસમખલી કાહેરાથી દરરત ધમામ શાહ નિઝાર અ. ના સાદિકાદા દરરત ધમામ શાહ હાદી અ. સાથે આલમુતમાં આવ્યા હતા. એમના વંશમાંથી દરરત પીર શગસ (રેહ.) ઉતરી આવેલા છે. (નૂરમ)

દરરત ધમામ શાહ હાસમશાહ અ. એ દરરત પીર શગસને પોતાની દરુરપુરુરમાં મોલાથી આપના પદોલ તરફ નિમજ્જ કરીને "પીર"નો લકબ અપાયું કર્યો હતો અને ધરાનની બહાર અન્ય દેશોમાં દખલ કરવા દુકમ કરમાવતાં તેઓ તૈયારી કરવા લાગ્યા. વિદાય ના દિને હ. ધમામની હરતબોશી કરી બહી આશિયો લઇ દરરત પીર શગસે પ્રયાણ કર્યું અને 'અરકસ' ના મોર્જે પ્રથમ બદખ્શાન આવી પહોંચ્યા, જ્યાં ઝમાનાના ધમામ દરરત ધમામ શાહ હાસમશાહની મોદી સખ્યામાં લોકોએ બચ્ચત કરીને ધસમાધલી ધર્મ અંગિકાર કર્યો.

પીર શગસ રેહ. ની દખલ

'હારપછી બદખ્શાન' થી "તિખતે કુચક" બણી રવાના થયા. ત્યાં પશુ થોડા દિવસ નિવાસ રાખી દખલતું કાર્ય કર્યું એ પ્રકારે ગિઝની, ચીનબ વિગેરે જામેથી પસાર થઇ હિંદુ. કુશના મોર્જે પામીરની ખીણોનો વિકટ માર્ગ પાસ કરી હિંદ મધે કાશ્મીરમાં આવી પહોંચ્યા. આ પ્રવાસ દરમ્યાન પશુ દરરત પીર શગસે દખલત કાર્ય ચાલુ રાખ્યું હતું. તેમને મુસાહરીમાં કોઇવાર અનાબ મળતું તો કોઇ વેળા લાંબણો પશુ કરવી પડતી. બહુ રથજોએ પાણી ન મળવાથી બહુ સરીરકટ પશુ બોમવતું મડતું હતું. આ સધળા દુઃખો સહન કરતા તેઓ પોતાની "મન્જિલે મકસુદ" પર આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં રથથી નિવાસ કરી દખલત કાર્યની પધ્ધતિ અર્થે ચોકકસ બાપાઓનું યાન પ્રાપ્ત કરી હિંદીઓને ઉપદેશ કરવાનું કાર્ય આરંભ્યું.

પીર શગસ રેહ. ની ગરબીઓ

એક દિવસ દરરત પીર શગસ રેહ. ફરતા ફરતા અનલ જામમાં આવી પહોંચ્યા, તે સમયે દોરાનો તહેવાર હોઇ હિંદુઓ એક રથજો ગરબા રાસ રમી રહ્યા હતા. તેઓની સાથે બળીને દરરત પીર શગસ પશુ ગરબા મળીમાં ગરબીના રાસમાં ગાવાનું શરૂ કર્યું. સધળા મળી ૨૮ ગરબીઓ પીરે માઇ સંબળાવી, જેમાં ધરલામની ધરાઅતની રહ દુકવામાં આવી છે. આ ગરબીઓમાં ઝમાનાના ધમામ દરરત ધમામ શાહ હાસમશાહ અ. ની દખલત ફરતા તેઓ કહે છે :-

મનો હાસમશાહ નૂરને રે ગાહલો, આલ ધમામ હસ માહે,
તેની કળાથી અમે આભ્યા રે ગાહલો, અમે પીર શગસ સોહી.

ગરબી છે માઇ બુઠો રેવ. ૧

બવાની છે ક્યા રે સોલ રે

આ રીતે પીર શગસે અઠાવીસ ગરબીઓ દસ દિવસ પર્યંત ગાઇ. તે સમયે ત્યાં જો-પંડિતો હાજર હતા, તેઓ તે લખતા મવા, અતે ગરબીમાં શામીલ થયેલા સખ્યામંથ લોકો આ જવ.

હજરત પીર શમ્સ (રેહ.)ની મુરીદીમાં દાખલ થયેલા કોણ દત્તા, ઝંની કેટલીક વિમન "તવારીખે હિરિતા" પરથી જાણી શકાય છે. એ ખનિદાસ મંથમાં એવું લખવામાં આવ્યું છે કે મુરીદ થયેલા સખના હિન્દુઓ હતા, જેમાં પણ વિશેષ સંખ્યા ચકક લોકોની હતી. વળી સાહોરના અને સિંધના લુહાણાઓ પણ હતા. આ જમાનામાં હજરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. બિન હજરત ઇમામ શાહ શમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ. તરફથી "નુરખશ" ટોળાના મુરીદોમાંથી પીર શમ્સ નામનો એક સખ્સ ઇરાક દેશમાંથી કાશ્મીરમાં આવ્યો તેણે ઘણા લોકોને પોતાના મુરીદ બનાવ્યા. આ લોકોમાં "ચકક" ટોળાઓનો મોટો ભાગ હતો. તેઓએ સૂફી શિયા મઝહબ રિવાજોઈ હતો. પરંતુ તે વખતે કેટલાક લોકો પીર શમ્સ (રેહ.)ની દિદાવતની ખારીડી સમજતા નહોતા, તેઓ તેમની વફાત પછી બેદીન થઈ ગયા હતાં. ૭

કાશ્મીરના ચકક જાતિની જાહાજલાલી અને શુરવિરતા

"તવારીખે હિરિતા" પરથી જાણાય છે કે હજરત પીર શમ્સ (રેહ.)ની દાવતથી ઇસમા. ઇસી ધર્મનો અંગિકાર કરનારાઓનો મોટો ભાગ 'ચકક' જાતિનો હતો. મુસ્લિમ થયા પછી ચકક જાતિની શુરવીરતા અને જાહાજલાલી ઘણી વધવા પામી હતી. એટલુંજ નહિ પણ તેઓ કાશ્મીરના રાજપૂતોમાં પણ થયા હતા, જેની નેંધ ઇતિહાસના પાનાઓ પર જળવાઈ રહેલી જોવામાં આવે છે.

૧૩૧૬

૧૫૪૬

દિનરી સન ૭૨૫થી ૬૬૫ સુધી લગભગ ૨૦૦ વર્ષ પૂર્વે "ચકક" અને "માહરી" કાશ્મીરમાં કાશ્મીર-પંજાબમાં રાજસત્તા બાબતે હતી. જે કે અંદાજે કાશ્મીરના અધિકારીઓ તેઓ કમળેર થઈ પડ્યા હોવાથી દિનરી સન ૬૬૫માં તેઓની પડતી થઈ ચૂકી હતી. તેઓ શીખા ઇમામી ઇસમાઇલી પંથના સેવાથી દિલ્લીપતિ સુલતાનોને આ ઓળખ મળતું હતું; તેથી તેઓએ પોતાના મુક્તીઓ અને મોલવીઓને કાશ્મીરમાં ચકક લોકોને પોતાનો ધર્મ સુદલાવવા માટે ઉપદેશ કરવા મોકલ્યા હતા. કાશ્મીરના રૂઢા બાદશાહ અલીશાહ ચકકના સમર્થમાં અકબરશાહ તરફથી કેટલાક મુક્તીઓ કાશ્મીર આવ્યા, તેઓને મઝહબી બેદમાવને અંગે ફતેહશાહ ચકકે મિરઝા મુકુમની ઉશ્કેરણીથી કતલ કર્યા. જેથી મિરઝા જ્યારે દિલ્લી ગયા ત્યારે અકબરશાહે તેને કતલ કર્યા અલીશાહ ચકક મરણ પામતાં તેને દફન કરવાની બાબતમાં અયઝમણ થઈ જેમાં અબદલખાન ચકક અને રૌયદ મુબારકનો પુત્ર જલાલખાન માર્યા ગયા. આ પછી યુસુફશાહે અલીશાહ ચકકને ઇસમાઇલી પંથની પ્રમાણે દફન કર્યા અને પોતે રાજગાદીએ બેઠા.

અકબરશાહે અંતે રૌયદ યુસુફખાન મસદદીનને મોટું સરકાર આપી કાશ્મીર પર ચલાવ મહ જવાનો ફકમ આપતા તેણે ચલાવ કરી, જેમાં ચકક લોકોની દાર થઈ અને કાશ્મીરનો છંદલો રહ્યો બાદશાહ યુસુફ શાહ ચકક મિરઝાતર થયો. કાશ્મીર કમળમાં આવતા અકબરશાહે મિરઝા હુદદરને સુખા તરીકે કાશ્મીર મોકલ્યો. જ્યારે તે કાશ્મીરમાં દાખલ થયો ત્યારે તેણે જોયું તો સમસ્ત પ્રજા ઇસમાઇલી ધર્મ પાળતી હતી. અંતે બાદશાહ યુસુફશાહ ચકકને જગીર આપી, તેના પુત્ર વાકુળશાહને દરબારમાં નોકરીએ રાખ્યો અને આ રીતે સુમેળ સાધ્યો. ચકકના એક રાજના બાબતે પુત્રી સાથે અકબર બાદશાહના પુત્ર સલીમની સાદી પણ કરાવી આપી અને એ રીતે સંબંધ જોડાવાથી ધીમે ધીમે ચકક પ્રજાના વિચારમાં પરિવર્તન થવા લાગ્યું.

'અહુતે ફિકકાહ'

૧૫૬૭

જ્યારે "તવારિખે હિરિતા" પરથી જાણાય છે કે દિનરી સન ૬૬૫માં સમ્રાટ અકબરના કમળમાં કાશ્મીર આવતા, તેણે મિરઝા હુદદરને તેના હાકિમ તરીકે નિમ્ણે.

Akbar (1556-1605)

clear copy for letter (Sec 50 of 1947)

મિરજા હજરતે જ્યારે સમસ્ત કાશ્મીરની પ્રજાને હસમાઇલી ધર્મ પાળતી જોઈ, તેમજ તેઓની કિતાબ "અફુલે શિક્કાહ" (૧) તેના હાથમાં આવતા, સમગ્ર કિતાબો પોતાને હવાલે કરવા વૃક્ષ ખદાર પાડ્યો. કમલુ કે એ પુસ્તકમાં અદલેખઅતની ફરીસત લખેલી હતી. ત્યારપછી તેણે એક પુસ્તક દિલ્લી અને પીળ પુસ્તકો આલિમોના મત લેવા માટે મોકલી આપ્યા. આ ઉપરથી દિલ્લી ઉલમાઓએ એ કિતાબ માટે ફરનો ફતવો લખી આપી જણાવ્યું કે આ કિતાબને માનનારા શખ્સોને મારી નાખવામાં આવે અને પુસ્તકોનો નાશ કરવો. આને અનુસરીને મિરજા હજરતે સમગ્ર પુસ્તકો બાળી નાખી અને તેને માવનારાઓને કતલ કર્યા હતા, જેથી બચે એકેટલાક હનરી થઈ ગયા અને કેટલાક મદમે મખ્સુરિતના જીવનમાં દાવાયા, ફરીયાદો મારણ કરી રાજ્યની હદ ડોડી ચાલ્યા ગયા. (હતા આજે પંજાબમાં શક્તી હસમાઇલીઓની સારી સંખ્યા હરતામાં છે, જેઓ પછી રીતે હસમાઇલી ધર્મ પાળે છે) રાજ્ય ગયું છતાં યાકબ લોકોની સરવારતા અને ખદારી પંજાબ કાશ્મીર અને તિબેટની પ્રજા હજુ વિસરી નથી.

ત્યારબાદ પીર શમ્સનો હસમાઇલી તરીકા પ્રતી બોલ્યો અને શમ્સિયા ખાનસાવનો માર્ગ પૂર્ણ રહેલો પીર શમ્સે બેપિલા આ તરીકાને દિલ્લીમાં "શમ્સી મત" કહે છે. એ મતદર્શનાઓ હજરત અલી અ ને મજહરે માટે ખુદા તરીકે માને છે.

મુલતાનના મુલ્કમાં પીર શમ્સ (રહ.) લોકોને હિદાયત કરતા હતા હરતી અને પંજાબી. અને તેમને મળવા હમીરી લોકો આવવા લાગ્યા. પીર શમ્સ (રહ.) લોકો વચ્ચે બેસીને ઉપદેશ કરતા અને જમાનાના સાહેબ હજરત ઉમામ કાસમશાહ અ હોઈ તે બધી લોકોને હમવત આપતા હતા. એ પ્રકારે પીર શમ્સ (રહ.) નો કાફો મુલતાન જઈ પહોંચ્યો.

મુલતાનની મસ્જિદમાં પીર શમ્સ (રહ.)

મુલતાનમાં હજરત પીર શમ્સ (રહ.) એ એક જૂની મસ્જિદમાં ઉતારો લીધો. ત્યાં બંદગી માટે લોક એકઠા થયા હતા. જમાત સહ સમારી જાતી થઈ અને પેશ ધમામે બંદગીની સરઆત કરી. હજરત પીર શમ્સ (રહ.) પછુ સહમા બિલા રહ્યા પરંતુ બંદગી વચ્ચે પેશ ધમામના વિચારો સમતો હોવાથી તેઓ બંદગી વચ્ચે બેસી ગયા. બંદગીથી હરેગ થયા પછી લોકો પીર શમ્સ (રહ.) ના અંગ ઉપર ધસી ગયા. પીર તેઓને થોડો વખત ચોળી જવાનો સંકેત કરીને કહ્યું: "પેશ નમાઝ અલ્લાહની માદમાં હો ત્યાં સુધી અમે તેની સાથે હતા પરંતુ તેનું મિત્ત કાટકવા લાગતા અમે બંદગીમાંથી હરેગ થઈને બેસી ગયા." આ સંજોગે સમગ્ર અજીયખીમાં અરઘાવ થઈ ગયા અને એવી રીતે બેઝરવાહીયા બોલનાર "અમતકારીક પુરુષ" હરી એવો તેમને ભાસ થવા લાગ્યો, લોકોએ તેમના વિચારથી મળતા થઈને અરજ કરી કે આપ ધિરાનમાઝ થઈને બિલારહો અને અમે તમારી પાછળ બંદગી મુલરીએ પીર અરજા કબૂલ કરી સમગ્ર વખત કરવા લાગ્યા. હજરત શમ્સાવજી કરવાને અદલે બોલે-બોલે પાણી ભરી પીવા લાગ્યા. લોકોએ આ જોઈ ક્રોધ મદયો અને તેઓ પીરને કાઢી કહેવા મિલ્યતિ પહેલા તેઓએ પોતાનું શરીર હલાવીને અધુ પાણી ઓઢી કાઢી નાખ્યું. તે પછી હાથ

આ પુસ્તક હજરત પીર શમ્સ ન પિતાશી પીર ગેયર સવાહુરીને લખ્યું હતું, જેમાં બીજા ઉલ્લેખોથી જણાય છે કે આ પુસ્તક

૫મ ધોળને કિલ્લા સામે દરતબરતા જીભા રહ્યા. લોકો એમની પૂઠે દારબંધ ગોઠવાયા. બંદગીની શરૂઆત કરતા બધાના દિલમાં ઝણઝણાટી પેદા રહી અને લોકો જેવા સિજદામાં ગયા કે મસજીદના તમામ કામરા પથુ ઝુકીને સિજદો કરવા લાગ્યા. આ જોતા લોકો ડરીને બંદગીની અધવચ્ચે મરજીદમાંથી બહાર નીકળી પડ્યા. પીર શમ્સ (રેહ.) બંદગીથી દારેગ થઇ બહાર આવી લોકો સમક્ષ જીભા રહ્યા. આ ચમત્કાર જોઇને લોકોએ આજીજભરી વિનંતી કરી કે “આ બિના શું છે?” પીર શમ્સે ઉત્તર આપતા કહ્યું :-

મન મેરા મુસલ્લા, અદલાદ મેરા કાઝી, કાયા દમારી મસીતા
અંદર જોઈ મેં નમાઝ ગુજાર મુખ કયા જાને તાઅત દમારી ?

ઉપરોક્ત સૂરી જમને સાંભળી હઝરત પીર શમ્સ (રેહ.) પ્રત્યે તેઓને ધણું માન ઉત્પન્ન થયું અને ત્યારપછી લોકો પીરના વધારે ને વધારે સમાગમમાં આવવા લાગ્યા.

બહાઉદીન ઝકરિયા હરવીશ - કાગળની કિસ્તી

હઝરત પીર શમ્સ (રેહ.) ની ખ્યાતિ વધવાથી બહાઉદીન ઝકરિયા નામના એક હરવીશને પોતાની કીર્તિ માટે ભય લાગવા માંડ્યો. ‘ગુલઝારે શમ્સ’ ના આલેખન મુજબ તેણે પોતાના ખાસ મુરીદ ખાન મુહમ્મદ રોયદ હાકીમ શહીદને દુકમ કર્યો કે, પીર શમ્સ (રેહ.) મુલતાન શહેર વચ્ચે આવશે તો અમારે પણ તેની આજ્ઞા ઉઠાવવી પડશે, માટે સધળી કિસ્તીઓને શહેરમાં ખેંચી લાવો, જ્યાં એ રોયદ શહેરમાં આવી શકે નહિ. બહાઉદીન ઝકરિયાના મુરીદે આ દુકમનો અમલ કર્યો, પીર શમ્સે કિનારા પર આવીને જોયું તો એક પણ કિસ્તી મળી નહિ, આ જોઇ તેઓ ખિન્ન થઇ કાગળની કિસ્તી બનાવી અને તેમાં પોતે એસી ગયા અને પોતાના સાથીદારોને ‘પોતાની આંખણી પકડવાનું’ કહ્યું. સધળાએ તેમ કયું. કિસ્તી તરતજ ચાલુ થઇ પરંતુ ટાલવા લાગી. આ સમયે હઝરત પીર શમ્સે દરમાયુઃ:- “કાગળની સાથે દુનિયાનો માલ છે?”

શાહજાદા મહમ્મદને તેની માતાએ સરમાં કામ આવે તે માટે કેટલુંક ઝવેરાત આપ્યું હતું તે તેણે પીર શમ્સ પાસે રજૂ કર્યું. પીરે તે ઝવેરાતને નહીંમાં નખાવી દીધું કે તરતજ કિસ્તી સરળતાથી ચાલવા લાગી. કિસ્તી સાગર વચ્ચે આવતાં બહાઉદીનની નજર તેના ઉપર પડી. તેણે ઇર્ષાભરી દુઆ માંગી, એટલે પેલી કાગળની કિસ્તી ત્યાંજ અટકી પડી, જ્યાં પીર ચોમેર જોતાં બહાઉદીન ઝરખામાં બેઠેલો દેખાયો. પોતાને અટકાવનાર શખ્સ એ છે એમ બહુવામાં આવતા પીરે તેના બધી નજર ફેંકી કે બહાઉદીનના માથામાં બે સિંગડા ફરી નીકળ્યા અને તેનું માથું ઝરખામાં અટકી પડ્યું. પોતાની આવી સ્થિતિ જોઇ તે ધણો વ્યાકુળ થયો અને પોતાના પુત્ર સદર અને શેખદીનને મારી મેળવવા હઝરત પીર શમ્સ (રેહ.) ની સેવામાં દોડાવ્યા. હઝરત પીર શમ્સ (રેહ.) તે અમાઉ બૂતી મરિજમાં જઇ પહોંચ્યા હતા, ત્યાં બહાઉદીનના પુત્રો સાથે પીરનો બેઠો થયો. તેઓએ પોતાના પિતા ઉપર ગુજરેલી મુસીબતોનું વર્ણન કરી ક્ષમાની વાચના કરી. પીરે તેના હકમાં દુઆ ગુજારી એટલે બહાઉદીન મુક્ત થયો, પરંતુ આજ સુધી આ બંને સિંગડાની નિશાની તેના નર વંશજોમાં રહી જવા પામી છે અને જે ઝરખામાં બહાઉદીન બેઠો તે બારી પણ હરતી ધરાવે છે. મુલતાનની મુલાકાત લેનારાં એ વસ્તુઓ જોઇ શકે છે.

માહશાહના પુત્રની વફાત.

હજરત પીર શમ્સ (રહ.) નો નિવાસ મુલતાનમાં હતો, તે દરમ્યાન રાજાનો દીકરો મરણ પામ્યો. મરનાર રાજાનો એક જ પુત્ર હોવાથી શહેરના સધળા હાજીશ, સરીઓ અને આલિમોને રાજાએ જણાવ્યું કે તમેએ ખુદાની નજદીકી મેળવી છે, એવો તમારો હાવો છે અને એથી હું તમેને હંમેશા મોટી રકમની ઉદારતાભરી નવાજીશો અને બક્ષીશો. આપનો રકૂદ છું. આજે તમે કોઈ પણ બોલો કે બદલા તરીકે મારા પુત્રને જીવતદાન આપો અને જો તમે ખુદા પ્રત્યે સામા કરીશો તો તમે તેમ કરી શકશો, એવી મારી ખાતરી છે અને જો એ કાર્યમાં નિષ્ફળ જશો તો સધળાને પાણીમાં પીસી નાખીશ, એટલે મારા પુત્ર સાથે તમારી પણ જીવનલીલા પૂર્ણ થઈ જશે.

કુમ બેઇઝનિસ્લાહ કે કુમ બેઇઝની ?—સૂર્ય પૃથ્વી પર ઉતાર્યો.

આ સંભળીને સધળાં મહારાયા અને પોતાની જાંઘીની સલામતી અર્થે ઉપાય શોધતાં તેઓની નજર હજરત પીર શમ્સ (રહ.) તરફ ફરી અને બધાઓએ પીર શમ્સ પાસે આવીને અરજ કરી કે, “અમારા ઉપર પૃથ્વી અડ્યું છે, મારે કુપા કરીને અમોને બચાવો અને રાજાના પુત્રને જીવતો કરો.”

હજરત પીર શમ્સે તેઓની મામણી કબૂલ કરીને મરણ પ્રાપ્ત રાજકુવર બધી ચાલ્યા. આ પહેલેથી રાજકુવરના શબ ઉપર દ્રષ્ટિ કરી ફરમાવ્યું કે “કુમ બેઇઝનિસ્લાહ” અર્થાત “ખુદાનાં હુકમથી ઊઠ” પરંતુ રાજકુવર, ઊઠ્યો નહિ, ફરીથી પીર શમ્સે કહ્યું:—“કુમ બેઇઝની” અર્થાત “મારા હુકમથી ઊઠ” તરતજ તે રાજકુવર આજસ મરડીને બેઠો થયો. કુવરને જીવતો થયેલો બેઇઝ આદશાહ મલ્લો ખુશ થયો પરંતુ પીર શમ્સનો ઉપકાર માનવાને બદલે મોતના મુખ માંથી બચી ગયેલા એ લોકો એવકા થયા અને પીર ઉપર આરોપ મૂક્યો કે, પોતાના હુકમ વડે રાજકુવરને જીવતો કરવા બદલ શરાઅ લાય પડે છે, તે મારે એમની જીવતી ચામડી ઉતારવી બેઇઝને એ ધાર્મિક કાનુન છે. પીર બધાને પોતાની વિરુદ્ધ લેવા પછી તેઓએ જાતે પોતાના શબ ઉપર કાળી કામળી ઓઢી માથા પરની ચોરીને હાથમાં પકડી આખા શરીરની ચામડી ઉતારી બેચી કાઢી અને તે ચામડા આલિમો સામે ફેંકી દીધું. આ બેઇઝને સધળા વિરમય પામ્યા તેઓ દ્રષ્ય બેઇઝને કંપી ઊઠ્યા પરંતુ, એકતાર એ પ્રકારે યુનેઝાર મલ્લો મનુષ્ય સાથે સહકાર કરવા મઝહબ ના પાડે છે એમ માનીને નિરપાય બની, પ્રજાએ કોઈપણ જાતનો બદલવાર પીરથી શમ્સો નહિ. આવી સ્થિતિમાં મલ્લો સમય વિતી ગયો, પારે પીરને બૂખ સાગતા પ્રજામાં પોતાના ખોરાક પરંતુ મંજિલા લાગ્યા, પરંતુ કોઈએ કશું પણ આપ્યું નહિ. પરંતુ એક કસાઇને ક્યા આવવાથી છુપી રીતે માંસનો એક ટુકડો પીરને આપ્યો, પણ તેને પકાવવા મારે ચિંતા થઈ પડી એ સ્થિતિ વચ્ચે પીર શમ્સ (રહ.) મુલતાન શહેરની બહાર નિકળી ગયા અને સર્વ બધી બેઇઝ હાલવા લાગ્યા:—

“હે સૂર્ય ! હે સૂર્ય ! તેજ ન કર, તેજ ન કર !
તુ સ્વયં એક પણ મારે થાંબો ના : જૂતા પુમથી પ્રેમીજન મુ.
હે કાંપી ચાલવાળા સૂર્ય ! તેજ ન કર, તેજ ન કર !
મંદ ન થતો ! પીર આલ ! જૂતા પુમથી પ્રેમીજન મુ.”

ગુલઝારે શમ્સની કૃતિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે હજરત પીર શમ્સ (રહ.) એટલે સુધી બોલી રહ્યા કે, સુર નીચે ઉતરી આવ્યો અને આખું મુલતાન શહેર મરમીથી તરફડવા લાગ્યું. કેટલાક દોડી ખાંબીને હજરત શમ્સ (રહ.) ના પગે પડીને મારી મારવા લાગ્યા. હજમ્બાન એક પળમાં માંજ પાછી જવાથી સુર તરતજ પોતાની જગ્યાએ ગયો; જ જગ્યાએ સુર ઉતર્યો હતો તે સ્થાન રરેશનની નિકટમાં આવેલું છે. પ્રતિ વર્ષે ત્યાં મેળો ભરાય છે, આ રથળ "સુર ફૂંક"ના નામથી મહત્વરે છે, પીર શમ્સ "શમ્સ ચોટ"ના નામે પણ ઓળખાયેલ છે. કારણ તેઓએ પોતાની ચોટથી પહાડી ધરીરની આમડી ઉતારી આપી હતી.

શમ્સી સંપ્રદાય.

ઇતિહાસકારો જણાવે છે કે, હજરત પીર શમ્સ (રહ.) કાશ્મીરમાં આવ્યા ત્યારે ત્યાં સુર કરનારાઓનો એક સંપ્રદાય હતો ધરાવતો હતો. તેઓ સુરના અજવાળાના સમયમાં ફરીને આવતા હતા અને પ્રાર્થના કરવાની કર્મો કરવામાં પોતાનો સમય ગાળતા હતા અને સૂરસ્થિત થતા પૂરવી ઉપર અંધકાર છવાઇ ગયા પછી તેઓ પાપકર્મો કરવામાં જતા નહોતા. તેમની એવી માન્યતા હતી કે અંધકારમાં સુર દેવતા બિંધેલો હોવાથી તે મનુષ્યના પાપાચાર બેધ સકલો નથી એટલે અંધકારમાં કરેલા પાપોની ગણના પાપ તરીકે થતી નથી. આ અજ્ઞાન સંપ્રદાયને હજરત પીર શમ્સ (રહ.) એ હિદાયત કરી મુસ્લિમ સતપંથમાં દાખલ કર્યા હતા. આ ટોળું પાછળથી "શમ્સી" નામસંઘથી ઓળખાવા લાગ્યું, જેમના વંશજો આજસુધી પંજાબમાં રહી ધરાવે છે.

ગુજરાતના "નિઝારી પંથ" અને પંજાબમાં "શમ્સી પંથ" નો સંબંધ ઇસમાઇલીઓ સાથે બોધાયેલો છે. આમળ જતાં હજરત પીર શમ્સના હાથે ઇસમાઇલી મઠદળમાં દાખલ થયેલા કેટલાક જનુયાબી પોતાના સમયના રાજ્યકર્તાઓના જુલમથી કે પ્રભાવી બહુમતીના બળથી ધરના અશરી મધ ગયા હતા, ત્યારે તેઓનો મોટો ભાગ અહેલે સુન્નત જમાતમાં ભળી ગયો હતો.

પીર શમ્સુદીન સખ્તવારી મુલતાની-વફાત

હજરત પીર શમ્સ (રહ.)નો જન્મ ધરાવના સખ્તવાર નામના ગામમાં થયો હતો. એ સમયે સખ્તવારનો રાજ્યકર્તા મિરઝા મહમ્મદ પાદશાહ હતો. હજરત પીર શમ્સુદીનના માતૃશ્રી કૃતિમાં મિન્તે રીયઃ અબદુલ દાદીન નામથી જણાવેલો છે. પીર શમ્સુદીનના લગ્ન પોતાના મામા રીયઃ જલાલુદીનની પુત્રી બીબી હારિઝા જમાલ સાથે થયા હતા. એ વર્ષ પછી તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો હતો. જેમનું નામ હજરત નસીરુદીન રાખવામાં આવ્યું હતું. ત્યારપછી બીબે પુત્ર જન્મ્યો, જેઓ રીયઃ અદમદ જિન્દાપીર તરીકે ઓળખાયા છે.

હજરત પીર શમ્સ, હજરત હમામ શાહ કાસમશાહ અ. ની સેવામાં પણ વખત સુધી તબીબમાં રહ્યા હતા, જેને અંગે તેમને લોકો 'શમ્સુદીન તબીબી' પણ કહે છે. વળી તેમને જન્મ સખ્તવારમાં થયેલો હોવાથી તેમને હજરત શમ્સુદીન સખ્તવારી પણ કહે છે. સામ તથા મિસરની પ્રજા એમને શમ્સ મધરિબી અને કાશ્મીરમાં નિવાસ કર્યા પછી શમ્સુદીન ધરાજીના નામે પણ તેઓ પ્રસિદ્ધ થયા હતા.

1356

હજરત પીર શમ્સુદીનની વફાત દિનરી સન ૭૫૭માં મુલતાન ખાતે થઇ હતી. એમની વફાતની તારીખ એક કાશ્મી કાવ્યપદ્યમાંથી અબજદની ગણના અનુસાર નિકળે છે :-

दिनशत सप्तमः सदोपनिषत्सु च ऋग्वेदस्य
दिसांमे दसिष्वा तारीय इव वक्त.

૧૫૨૨૧ પીર અમુદીનતી મજાર સુલતાનમા આવેલી છે. તેના ઉપર એક જાન્ય મકબરો બાંધવામા આવ્યો છે. સુલતાનની સમ્પળા પ્રજા એમની દરગાહને માનભરી દ્રષ્ટિએ નિહાળે છે. ૫ મુસ્લિમોનાં (સિર) મામ પોતાની માનતાઓ પશુ ત્યાં ઉતારે છે.

“શુભકાર શાસ્ત્ર” ના કર્તા હોય છે કે, હજરત પીર સમુદ્દીન (રહ.) ને શાએ પીર સમુદ્દીન (રહ.) એ તથા હજરત પીર શામસના બે ફરજદોએ મળીને ચોતાના શુભ દરતે બંધાવ્યો હતો, જે બાળે પણ કાયમ છે. હસમાઈલી ખાનદાનના સાદાતો ધરાનના મુખ્ય ગામોમા વસવાટ કરી રહ્યા હતા, જેમાંથી કેટલાક મહેમુદખાન, હરદહાન, પુરાસાન આગરખાવખન, અદેબેલ, સમુદ્દખાર, તખીલ, શુરખન અને અવમા પણ હતા. આવા નિવસામા આલે દેહ ને ગા, શુભ દરત

શ્રીમદ્, શુભાનંદ અને મુલકા પાસે હતા.
જૂના પ્રજા, સલાહ મળી, મારણના અવસર નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો, બધોકર કરાયેલું
હતું એટલે ધર્મામના નામે પરથી કાસમાખાઈ વસાવ્યું. ફક્ત દસ દિવસ, ક્યા રાત્રે
બાગ જાડા થયા તોય

હજરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. એ આપની આખી જિંદગી આઝરખાવજનના એક દરવીશ તરીકે ગાળી હતી. આપના વડપણ તથા ઇસમાઇલીઓ ઇસાઅતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા. ઇસમાઇલી મજહબના અનુયાયીઓની એક સારી સંખ્યાએ ખ્યાતિ મેળવીને “કાસમાખાદ” નામે એક ગામ વસાવ્યું હતું, જેમાં સજ્જા ઇસમાઇલીઓ રહેતા હતા. આ સહેરનું નામ હજરત ઇમામના મુબારક નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું હતું.

હઝરત ઇમામ શાહ કાસમશાહ અ. એ હિજરી સન ૭૭૧ માં જોમો સિંહારો, આપે ૬૧ વર્ષ પર્ચત ઇમામત ભોગવી હતી. આપના ફરજદોમાંથી હઝરત ઇમામ શાહ ખસ્રામશાહ અ. આપના પ્રિતાની દેલિક વિદાય બાદ ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ISLAM SHAH

(A. H. 771-827)

1370-1423

.....O.....

(30)

હઝરત મોલાના ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અં

(હિજરી સન ૭૭૧-૮૨૭)

1370

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અ. હિજરી સન ૭૭૧માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા. આપનું પૂરું નામ હઝરત શેયખ અહેમદ ઈસ્લામશાહ હતું. પીર સદ્દીન (રહે.) અને પીર હસન કબીરીન (રહે.)એ આપને 'શ્રી સલામશાહ' તરીકે પણ ઓળખાવેલ છે. આપના માતૃબીનું નામ 'ખલીફા ખીખી' હતું. 'શુલહારે રમ્સ' નામક કૃતિમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે હઝરત ઈમામ અહેમદ ઈસ્લામશાહ અ.ના સમયમાં પીર સદ્દીન (રહે.) ખલીફા અને પીર હતા, જેઓએ હિંદુસ્તાનમાં ઇસમાઇલી દબવત કરી સિંધ અને પંજાબ પ્રાંતોના સંખ્યાબંધ હિંદુઓ અને મુખ્યત્વે કરી લોકોનું શીકાને ઈસ્લામમાં દાખલ કર્યા હતા. એ સમયે સમગ્રી ઇસમાઇલી જમાતોને એકત્ર કરીને એકજ નામે ઓળખાય તેવી કેશિશ હઝરત પીર સદ્દીન (રહે.) એ ધણીજ અહેમદતરી રીતે ચાલુ કરી હતી.

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અ. ધરાનના 'સદર બાબક' અને 'કેખત' પ્રમણામાં નિવાસ કરતા હતા. 'કેખત' નો 'કેક' નગરી અથવા 'વીરચા' શહેર તરીકે પીરોના કબોના ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

હઝરત ઈમામ ઈસ્લામશાહ અં ના સમયનું ધરાન

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અ. ધરાનમાં જે સમયે વસવાટ કરી રહ્યા હતા, તે સમયે રાજકારણમાં અંધાધૂંધી ચાલી રહી હતી. દિન ઉઘે નવા નવા રાજાઓ બહાર આવતા હતા. હઝરત ઈમામના લાંબા જીવનકાળ દરમ્યાન ધરાનના રાજકીય પ્રકરણમાં અનેક પરિવર્તનો થયા હતા.

હઝરત ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર આવ્યા, ત્યારે કુર્તવંશના ધરાની રાજાઓ ધરાનમાં રાજ્ય કરતા હતા. આ વંશનો રાજ્યધિકાર ખુરાસન પ્રાંત પર ચાલતો હતો. આ સમયમાં કુર્તવંશનો કેલો બાદશાહ સુલતાન ત્રિપાસુદીન પીર અલી બિન મોમ્મદ ફુસેન

કલામો અનુસાર દિકમતથી દશવત કાર્ય કાચમાં લીધું હતું (નવ અવતાર પછી દશમાં નિઃકલંક અર્થાત માનુષ અવતાર તરીકે દમરત મોલા મુતંગાખલી અ. ને દેખાડ્યા છે. જેમની વંશાવળી પૃથ્વીની ઉત્પતિથી એકધારી ચાલતી આવે છે. જ્યારે ત્રણ યુગના ત્રણ ગુરુ પછી કલિ યુગના જન્મત ગુરુ તરીકે મહાને) પચગંબર દમરત મુદમ્બર મુરતશ રસુલ સં ને દેખાડ્યા છે. જેની વેદો અને પુરાણો ગવાહી આપે છે; આવી સત્ય દિદાયતથી તેઓએ સત્યપંથ ધર્મ કિંવા "રાદે રાસ્ત" કાયમ કરી સેંકડો યાનો કંથાને અલ્લાહ, નબી અને હમામતી આગખાખ કરાવી છે.

પીર સદરદીન (રેહ.)ની દશવત—ખોળ કોમ હસ્તીમાં આવી.

મહાન પીર સદરદીન (રેહ.) ની આ પ્રમાણેની દિકમત ભરી દિદાયતથી ધામિક ઇતિવાળા અને છાસુ લોકોના રોજોટોળાં અને કબીલાઓનાં કબીલા કોઇપણ જાતના દબાણ કે ખળજેરી વિના ઇસમાઇલી ધર્મ અગિકાર કરવા લાગ્યા અને આ પ્રકારે મુસ્લિમ અનેલા લોકોની કોમને તેમણે ખોળનો માનવતો લકખ આપ્યો. "ખોળ" શબ્દ મળમાં "ખવાજહ" હતો, તે અપભ્રંશ થઇને "ખોળ" બન્યો, જેનો અર્થ "વેપારી", "આબરદાર" અથવા "ગૃહસ્થ" થાય છે. કાલમાં એ કોમ સમસ્ત જગતમાં "ખોળ" નામે ઓળખાય છે.

ખોળ યાત્રિમાં મોટે ભાગે લુદાણા અને બાદિયા છે, જે આજે કોઇપણ જાતના બેદલાવ વગર એક જ માત બની રહી છે. ખોળઓ ~~સાંકે, રાતના પહેલાં મહેરે અને વરસાદીએ દુઆ મુજબ~~ છે, તેને કાયમ કરવાવાળા પણ મહાન પીર સદરદીન (રેહ.) છે, એમ ઇતિહાસ પરથી જણાઇ આવે છે. પીર સદરદીન (રેહ.) ઇસમાઇલીઓના રહીમા પીર છે.

ધર્મ પ્રચારકાર્યમાં સંકટો

ટી. ડબ્લ્યુ. આરનોલ્ડ પોતાની કૃતિ "ધી પ્રિન્સિપલ ઓફ ઇસ્લામ"માં મહાન પીર સદરદીન (રેહ.) એ દશવતનું કાર્ય કેવી રીતે કર્યું તેનો ઉલ્લેખ કરીને જણાવ્યું છે કે, પીર સદરદીન (રેહ.)એ પ્રથમ સિંધના ગામડાઓમાં દશવતનું કાર્ય કરે ક્યું હતું; ત્યારપછી કચ્છ અને પછી ગુજરાત થઇને મુબઇ તરફ આ સિંધોતોનો પ્રચાર કર્યો હતો. કાલમાં પણ એ કોમ "ખોળ"ના નામે, પશ્ચિમ હિંદુસ્તાનના અને હિંદુ સમુદ્રના કાંઠાના ગામોમાં જોવામાં આવે છે.

પીર સદરદીન (રેહ.) ના ઝમાનામાં દશવતનું કાર્ય પણ જ સખત હતું. જેથી તેમને ધર્મ પ્રચાર કાર્યમાં સેંકડો મુસીબતોનો સામનો કરવો પડતો હતો તેઓ દશવત કાર્ય માટે પગપાળા મુસાફરીઓ કરતા હતા. ભયંકર જંગલો અને કુંગરાઓ અને ટેકરાઓવાળા પ્રદેશોમાં પણ તેઓ એકધારી રીતે પગપાળા મુસાફરીઓ કરતા હતા અને જ્યાં પણ માણસોનો સમૂહ નજરે પડતો ત્યાં જઇને દશવતનું કાર્ય કરતા હતા. કોઇને મહેમાનદારીની વકલીફમાં ન નાખતો ~~મોટે દમરેશા~~ પોતાના પેટ લાકડાના રોટલા બાંધીને કરતા હતા, કે જેથી લોકો તેમને આગ્રહ કરી વધુ સમય રોકી ન શકે/ગરમી, શરદી કે વરસાદની પણ તેઓ પરવા કરતા નહોતા. ધણીવાર તેમના પગમાં ફાલ્લાઓ પડી જતા હતા અને ચાકથી લોથપોથ પણ થઇ જતા હતા, છતાં તેઓ દશવતનું કાર્ય મુકીને કદીપણ વિસામો ભેતા નહિ.

હજરત ઇમામના જાહેરી દીદાર ધરાન લાણી માટે પ્રયાણ-વજ્ર વિંત આડે આવી

હજરત પીર સદરદીન (રહ.) સિંધમાં ઇસમાઇલી ધર્મના પ્રચાર કરી રહ્યા હતા, એ દરમ્યાન તેઓને હજરત ઇમામના જાહેરી દિદારની ઇચ્છા થતા તેઓ મુસાફરીએ નીકળ્યા અને ધરાન ભણી પ્રયાણ કર્યું. આ સમયે, તેમના હજરત પીર હસન કબીરદીનની વય નાની હતી, છતાં તેઓએ પણ પવિત્ર ઇમામની કુશુરમાં સાથે જવા માટે પોતાના પિતાશ્રીને કાઠલુદીભરી વિનંતી કરી, પરંતુ પીર સદરદીન (રહ.)એ એમની નાની વય જોતા તેમજ મામમાં વિકાળ અને હાડી ખાનારા પ્રાણીઓની ભયથી વિઠે જંગલોની મુસાફરીમાં સાથે લેવાનું તેમને ઠીક ન લાગ્યું. તેથી તેમણે પોતાના હજરત સાથે ન લાંબા જેથી પીર હસન કબીરદીનને ઘણેજ આધાત લાગ્યો. પરિણામે પીર સ્વરચિત યાત્રામાં ઉલ્લેખ કર્યો છે તે પ્રમાણે તેમને મુસાફરીમાં “વજ્રની દિવાલ” આડી આવી ગઈ, જેથી તેઓ આગળ જતા અટકી પડ્યા. આથી પીર ‘જિક’ ના રટણ સાથે અતિ કાકુલદી અને કાસાવાલા સાથે ગીરીયાગારી કરી. પરિણામે ૭ માસ અને ૭ દિવસ બાદ મજબૂર દિવાલ તૂટી જતા તેઓએ પોતાની મુસાફરી આગળ વધારી.

પહાડી પ્રદેશમાં હજરત ઇમામની જાહેરી મુલાકાત

હજરત પીર સદરદીન (રહ.) આવી જોતે પંથ કાપતા કાપતા, મહિનાઓની મુસાફરી બાદ ઇસ્લામ નગર પાસે આવી પહોંચ્યા, જેમાં “બાબા કુહી” નામના કુશરના વિસ્તારમાં ફેલાયેલ દરવીશો સાથે તેમની મુલાકાત થઈ. દરવીશોએ પીરને પ્રશ્ન :- “તમે કયાથી આવો છો અને શા ઇચ્છા રાખો છો?”

પીર ઉત્તર આપતા કહ્યું :- “અમે હિંદુસ્તાનથી આવીએ છીએ અને અમાનાના ઇમામ હજરત ઇમામ ઇસ્લામ શાહ અને ભેટવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ.” પરંતુ દરવીશોએ પીરને એક આશો નહિ, આટલું જતા પીર સદરદીન (રહ.)એ દરવીશોનો પીછો છોડ્યો નહિ. એ દરવીશોના રોળામાંથી એક સફસ થોડો શિષ્યો લઈ હજરત ઇમામ તરફ જવા નીકળ્યો. આ વખતે પીર સદરદીન (રહ.)ની આમહબરેલી ભકિત જોતા દરવીશોને વિશ્વાસ બેઠો અને વડી દરવીશો પોતાના ભત્રીજા શેખ મુહમ્મદ બેડે પીર સદરદીન (રહ.)ને રવાના કર્યા. તેઓએ ત્રણ દિવસ પથંત વિઠે જંગલોની મુસાફરી પછી એક સ્થળે વિસામો લેવા ઉતારા કર્યો અને રસોડા પકાવવા લાગ્યા. આ દરમ્યાન હજરત ઇમામ ઇસ્લામ શાહ અ. પહાડી પ્રદેશમાં શિકાર કરી રહ્યા હતા. અમાનક હજરત ઇમામ સાથે પીર સદરદીન (રહ.)નો ભેટો થતા તેમણે હજરત ઇમામના પવિત્ર દિદાર કરી દસ્તગેશી કરી. ત્યારપછી તૈયાર થયેલી રસોડા હજરત ઇમામ ઇસ્લામ શાહ અ. પીર સદરદીન (રહ.) અને શેખ મુહમ્મદ સાથે બેસીને જમ્યા. આ દરમ્યાન હજરત ઇમામે હિંદુસ્તાનના સુરીદાની અબર અતર પછી ધારણસરના જમાતખાનાઓ અને મુખી કામડીઆઓ કાયમ રાત્રી આજી દરખાવી. ત્યારબાદ હજરત પીર સદરદીન (રહ.) હિંદુસ્તાન પાછા આવીને સ્વતંત્ર પણે ઇસમાઇલી ધર્મની જોશબેર દબાવત કરવા માંડી અને હજરત ઇમામની આજ્ઞાનુસાર કામ મા ગૂંથાયા. “ગુલઝારે રમ્સ” મા જણાવ્યા પ્રમાણે હજરત પીર સદરદીન (રહ.) ધરાન ગયા અને હજરત ઇમામના દિદાર કરીને હિંદુસ્તાન પાછા ફરતા એમને એક વખતે પાંચ માસ લાગ્યા હતા.

જમાતખાનાઓ સ્થપાયો

૩૨૬

દક્ષરત પીર સદરદીન (રેહ.)એ પહેલવહેલું જમાતખાનું સ્થાપના કરી ગમે કાયમ કયું, અને ત્યાંની જમાતના મુખી તરીકે મુખી ત્રિકમની નિમણૂક કરી. પંજાબ જમાતના મુખી શામદાસ લાહોરી (૧) અને કારમીરની જમાતના મુખી તરીકે શેઠ તુલસીદાસની (૨) પણ નિમણૂક કરી. આ પ્રમાણે ત્રણ પ્રતિભા ત્રણ જમાતો કાયમ કરી. ત્યારબાદ પીર સદરદીની (રેહ.) દરીયા ધરાન તરફ રવાના થયા. એ સમયે દક્ષરત ઇમારતનું નિવાસસ્થાન ધરાનમાં આવેલા 'શહ' બાગમાં અને 'દેખત' નગરમાં હતું. આ રીતે તેઓની જીવન કારકીર્દીમાં તેઓને દક્ષરત ઇમામ શાહ મરલામ શાહ અ.ની મુલાકાત બહેરી રીતે એ વખત થઇ હતી, એ ઇતિહાસ પરથી સિદ્ધ થાય છે.

FM

પીર સદરદીન (રેહ.)ના પરિવાર અને ભાયાતો.

દક્ષરત પીર નરદીન ઉર્ફે સતગુરુનર તથા દક્ષરત પીર શમસુદીન સખ્ખવારી (રેહ.) એ ધર્મનો પ્રચાર કરીને જે ઇસ્લામી બીજ રાખ્યું હતું. તેને પીર સદરદીન (રેહ.)એ ફળદ્રુપ બનાવવામાં અનંદ મહેનત લીધી હતી. તેમના પ્રયાસો વડે ઇસમાઇલીઓની એક જવાંત રામ હતી. માં આવી હતી.

પીર સદરદીન (રેહ.)ના પાંચ પુત્રો હતા. (૧) રૌયદ આદરદીન એમની મજાર કંનપરમાં છે. (૨) રૌયદ સલાહદીન, એમની મજાર ગિઝનીમાં છે. (૩) પીર નાજદીન એમની મજાર સિંધ ના લાડ પ્રગણામાં છે. તેને સિંધી બોલ્યા 'શાહ તુરેલ'ને નામે બોળાયે છે. (૪) રૌયદ જમાલુદીન એમની મજાર દિલ્લીમાં છે. (૫) પીર દસન કબીરદીન એમની મજાર 'ઉચ્છ'માં છે.

દક્ષરત પીર સદરદીન (રેહ.)ના બધા મળીને છ બાઈઓ હતા એક રૌયદ શકુદીન બાઈન રૌયદ બદરદીન, ત્રીજા રૌયદ શમસુદીન (સાની). ચોથા નસીરદીન, પાંચમાં રૌયદ ગિયાસુદીન અને છઠ્ઠા રૌયદ 'નાસિરદીન કલંદરશાહ' હતા. જેમાંના છેલ્લા દિગરી સન ૧૧૫૦માં સખ્ખવારી ઊડીને મુલ્તાનમાં આવી દક્ષરત પીર શમસ (રેહ.)ની સેવામાં રહ્યા, જેઓએ એમને ઇસમાઇલી દીનની દક્ષરત કરવાનો વૃક્ષ આપતાં, તેઓ દિમાલય પર્વતના વિસ્તારમાં સરહદના મલકોમાં નીકળી જઈને ત્યાં નિવાસ કરીને ઇસાઅતનું કામ કાયમ કર્યું અને પીર નસીરદીનના ફરજદ રૌયદ કમાલુદીન સખ્ખવારીએ સિંધમાંના નગરહામાં પોતાના પાંચ દિકરાઓ સાથે વસવાટ કર્યો હતો અને ત્યાંના આસપાસના રથોમાં દબવત કરી હતી. રૌયદ કમાલુદીન સખ્ખવારીની પક્ષત થતાં તેમને દેવલપરમાં ફક્ત કરવામાં આવ્યા છે જ્યાં એમની મજાર આવેલી છે. (ખુ)

દક્ષરત પીર શહાબુદીન જેમને પીર સાહેબદીન પણ કહેવામાં આવે છે, તેમના બધા મળી સાત પુત્રો હતા જેમાંના પીર સદરદીન (રેહ.) ઇસમાઇલીઓનો મુખ્ય પીર થયા પાંચા, ત્યારે બીજા પુત્રોએ ઇસમાઇલી દબવત પીર શમસની દેખરેખમાં રહીને કરી, જેનું વર્ણન ઉપર આવી ગયું છે. પીર સાહેબદીનની જે બાઈઓ હતી, જેમાંના એક જનાબ નૂરશતિમા પીર સદરદીન માતુશી હતા; બીજા જનાબ ખદીગ બિન્તે રૌયદ કાસમ હતા.

પીર સદરદીન (રેહ.)ના લકબો—વફાત.

હાજરત પીર સદરદીન (રેહ.) હિંદુસ્તાનના બોલિયાઓમાં “રીયદ સદરદીન અલ-દુસેની” (૧૧) ના નામે ઓળખાય છે. તેઓએ આર કરાડ (કુળ) જીવેને ધર્મ સમજાવીને ઝમાનાના ઇમામની ઓળખ કરાવી હોવાથી એમને ‘આરગુર’ પણ કહેવામાં આવે છે. હિંદુઝમના વેદ પુરાણો આદી શાસ્ત્રોના તેઓ બહોળા અભ્યાસી અને અનુભવી હોવાને લીધે ‘દરિમદ’ અર્થાત ખુદાઈ મહતાબ અથવા સોહદેવ કિંવા મહાન દરવીશના નામે પણ સુપ્રસિદ્ધ છે (૧૨).

હાજરત પીર સદરદીન (રેહ.)એ સિંધ ઉપગંત મુલતાન, પંજાબ, કાશ્મીર, ગુજરાત, કચ્છ અને કાઠિયાવાડ તરફ પણ દાઅવતનું કાર્ય કર્યું હતું. ઇસમાઇલી ધર્મ અંગિકાર કરનાર ઓમાંના ઇસમાઈ બાહોશ અને ચાની પુરુષોને પણ તેઓ દાઅવત કાર્યમાં સહાયરૂપ થાય એટલા માટે પોતાની સાથે ફેરવતા અને દાઅવત કાર્યની પધ્ધતિઓનું પણ જ્ઞાન આપતા હતાં. (૧૩)

હાજરત પીર સદરદીન (રેહ.)એ પોતાની દાઅવતનું મુખ્ય મથક સિંધમાં આવેલા કાટડા મામમાં રાખ્યું હતું. આ પ્રમાણે હ. ઇમામના ધરની એકધારી સેવા કરીને તેઓ દિજરી સન ૮૧૬માં રજબ મહિનાની તા. ૧૨મી ના દિવસે પંજાબમાં બાવલપૂર રિયાસત તામે આવેલા ‘ઉચ્છ શરીફ’ નામના મામમાં વસાત પામ્યા હતા. જ્યાં એમની મકાદર છે. ત્યાંની ખેડત વરિત એ જગ્યા ને સુંદર સહેર મળે છે. જેના પર સિંધના ઇસમાઇલીઓએ બંધ રાખે ચલાવ્યો છે.

પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ની દાઅવત.

૧૩૪

હાજરત સેયદુલ્લામના પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)નો જન્મ દિજરી સન ૭૪૫માં શાખાન માસની તારીખ ૨૨મી ને સુખવારના દિવસે બાવલપૂર રેલેટમાં આવેલા ‘ઉચ્છ શરીફ’ નામના મામમાં થયો હતો. એમને પણ હાજરત ઈમામ હરિલાલશાહ અં. એ ‘પીરાતન’ની નવાજિશ હરમાવી હતી. તેઓ એક મહાન ફિલસફ હતા. તેમને બોધ અતિલગ્ન અને આવતા પ્રજા છે.

જુમ્હાર શમ્સ નામની કુળમાં વધુ ન કરવામાં આવ્યું છે કે સેયદુલ્લામ હસન સમજાયા થયા ત્યારથી તેમને અંદગી કરવાની તાલિમ એમના પિતાશ્રી હાજરત પીર સદરદીન (રેહ.) એ આપી હતી. જેથી તેઓ રાત દિવસ ઇબાદતમાં મશગુલ રહેતા હતા. એટલું જ નહિ પણ એમણે ચાલીશ વર્ષ પગંત એક પગે ઊભા રહી અંદગી કરી હતી. એમની દરમતેસમાં મુખ્ય કસમત એ હતી કે બાવલપૂરની પ્રજાનો એક સમ અગારનાન કરવા જપાનો હતો. તેમને ‘ઉચ્છ શરીફ’માં આ ગ્યાન પાણી મંગાવતે રજાન કરાવ્યું હતું. પરિણામે સેંકડો માણસોએ મરલામ ધર્મનો અંગિકાર કરીને ઇસમાઇલી દિરકામાં દાઅલ થયા.

દીદારની તમન્ના—“નવ છુગા”ની પાછડી.

હાજરત પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ના પિતાશ્રી પીર સદરદીન (રેહ.) હ. ઇમામના જાહેરી દીદાર અર્થે ઇરાન તરફ જવાની તૈયારી કરી રહ્યા હતા. ત્યારે પીર હસન કબીરદીન (રેહ.) ની ઉમર નાની હતી. પરંતુ પોતાના પિતાશ્રીને હ. ઇમામની કુજુરમાં તેડી જવાની અદબ સહિત વિનંતી કરતાં, પીર સદરદીન (રેહ.) એ જવાબ આપ્યો કે ‘તમે હજી નાના છો. પિતાના આ

વચનો સાંભળી તેઓ ધણીજ દિલગીર થઇ ખામોશી સાથે બેસી રહ્યા, પરંતુ હઝરત પીર સદ્-રદીન (રેહ.)ના સિધાવ્યા પછી તેમના અંતરમાં દ. ઇમામના દિદારની તમન્ના જન્યુત થતાં તેઓએ પવિત્ર ઇમામની પુરુરમાં બહુજ આજીજ અને કાલકુદીબરી વિનતી નારી સ્વરૂપે કાવ્યમાં રચીને દ. ઇમામની હજુરમાં ચઢવા માટે, આકાશના રણ એકઠા કરી તેમાંથી કપાસ કાઢી. તેને વણીને તેના પર આજીજબરી વિનતીની મુબારક લખી અને એક 'નવ છુગા'ની પામડી તેવાર કરી (૧).

ઇમામની સુલાકાત-પીરાતનની નવાજિશ

પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)એ પોતાના પિતાશ્રીની રજા મેળવી હઝરત ઇમામ ઇસ્લામ-શાહ આની પુરુરમાં જવા ઇરાન ભણી પ્રયાણ કર્યું. "કહેક" નગરીમાં પહોંચતા તેમને હઝરત ઇમામની સુલાકાતનું માન મળ્યું. હઝરત ઇમામ એક તખ્ત ઉપર ઉઘાડે માથે બિરાજમાન હતા. પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)એ હઝરત ઇમામના ચરણોમાં સિરપેચ ધરતા. પવિત્ર ઇમામે પોતાના મુબારક કાથોથી તે ઉપાડીને આનંદ સહિત પોતાના મુબારક માથા પર બાંધી કબૂલ કરેલા. આ પ્રસંગનો પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)એ સ્વરચિત પવિત્ર શાન શરીફમાં પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે :- (date of verbatim) (signature)

આજીજ શ્રી ઇસ્લામશાહ તખ્તેજ એઠા, તારે દીન કુવા રહેમાનજ,
સિરબંધ લઇ ગુરુએ મસ્તકે દીધા, તારે સિર ઉઘાડો કરી નર બેઠા (pg 14)

આ પછી હઝરત ઇમામ શાહ ઇસ્લામશાહ આએ પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ને "પીરા-તન"ની નવાજિશ કરી. ત્યારપછી પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)એ હિન્દુસ્તાન પધારીને એક સત્તાધારી પીર તરીકે દબવત કરવાનું કાર્ય કર્યું. જેમાં તેમને ધણીજ ફતેહ મળી.

પ્રચારકાર્યમાં સંકટો-અદ્ભુત પ્રભાવ

પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ની આ સફળતા ઇર્વાજીઓને ખમી નહિ, જેથી સંખ્યાબંધ રથજોએ પીરની સામે પત્થરા, કચરા અને ધુળ ઉડાડવામાં આવી હતી. એટલુંજ નહિ પણ પીરના પ્રાણ લેવા માટે કેટલાક દિવસ ગુરુઓએ એકઠા પણ મોકલ્યા, પરંતુ પીર જ્યારે તેઓની સામે આવતા તો તે લોકોના અંતરમાં વેરને બદલે પ્રેમ પ્રગટ થઇ જતો હતો. અને તેઓ પીરને આધિન બની જતા હતા. પ્રોફેસર ટી. ડબ્લ્યુ. આર્નેલ્ડનું (૨) કથન છે કે "સૌથ સદ્-રદીનના પુત્ર હસન કબીરદીન (રેહ.)ની મઝાર "ઉમ્મ" મા આવેલી છે. પિતા અને પુત્ર બન્નેએ સંકટો લોકોને ઇસ્લામ ધર્મમાં દાખલ કર્યા હતા. પીર હસન કબીરદીન (રેહ.) માટે તો એવું કહેવામાં આવે છે કે કાઠપણ શખ્સ પર તેમની નજર પડતી તો સત્વર તે ઇસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કરી લેતો, એવો અજબ તેમનો પ્રભાવ પડતો હતો.

સહનરીલતા અને ધીરજની વ્યાખ્યા

એક દિવસે એક શખ્સે પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ની પાસે અરજી ગુજારી કે આપ

૧ આ વિનતીના શાનને "નવ છુગા" વગેરે ઓળખવામાં આવે છે, જે આજ પર્વત ઇસ્લામશાહોમાં વંચાય છે.
૨ ડી ટિપ્પીંગ બોર્ડ "ઇસ્લામ" પાનું-પાનું-૨૮૨

મુસાફરીઓ કરી કરીને લોચપોચ થઇ જાયો. હો સુખી તપેલી રેતીથી આપના પગોમા ડાહ્યા પડી જાય છે, શિયાળાની ઠંડીથી આપના શરીરની આમડી ઢાડી જાય છે. આવું આવું કંઈ વેઠતા રું આપને વેઠના થતી નથી. પીર જવાબ આપ્યો કે, હજરત ઇમામની કૃપા વડે મારા શરીરની કંઈ સમસ્યા નોખા જોડો છું. જોયો મારું શરીર શબ્દ અમોન થઈ ગયું છે, એથી મને વેઠના અસર કરતી નથી.

એક દિવસે એક શખ્સે પીર હસન કબીરદીન (રહે.)ને સલામ પૂછ્યો કે : "ધીરજ એટલે શું ?" પીર જવાબ આપ્યો કે : "તમારા હાથ, પગ કાપી નાખવામા આવે, જાતજાતના દુઃખો તમારા પર વરસાવવા આવે, તમારા રૂબરૂવામા ડાહ્યા પડે તો પણ તમારા મોટેથી રડ્યાદનો એક શબ્દ ન નીકળે એવું નામ ધીરજ." (૨૬)

પીર હસન કબીરદીન (રહે.)એ મણા ઉત્તમ મોઘદાવક શાનો (મોઘ કાચ્યો) રચીને ઉપરેસ આપ્યો છે. જેમા હજરત ઇમામ ઇસ્લામશાહ અ. અને તેમની જાદીએ આવનાર ઇમામોની જાણેદારી કરવાની હિદાયત કરી છે. પવિત્ર જ્ઞાનશાસ્ત્રમા એક રથને એવું દર્શાવેલું છે કે :-

આશાજી સતિયાના સત શ્રી ઇસ્લામશાહ રાખે, એવો સોહી નરજી. એણે હામે જે નર બેસે, તેને ખાવો ગતીઉ લોકો. (પૃ. ૧૦)

હજરત પીર હસન કબીરદીન (રહે.)ની વધત દિવસી સન ૮૫૫ના સહેર માસમા 'ઉન્ન' ખાતે થઇ હતી. એ સમયે મુલતાનમા મુલતાન હુસેન લંધા રાજ્ય કરતો હતો. એમની મજાર 'ઉન્ન' શરીફમા શહેર બહાર આવેલી છે. કહેવાય છે કે એક ચોર આ રાજમા ચોરી કરવા આવતા તે અંધ બની ગયો હતો. અને તેવું થયું થયું હતું. (૨૭)

પીર હસન કબીરદીન (રહે.)નો પરિવાર :

પીર હસન કબીરદીન (રહે.)ની કુલે સાત બાબીઓ હતી. જેઓને કુખે બહાર પુત્રો અને એક પુત્રી અવતર્યા હતા. પહેલા બાબી જેવલખાઈ બિન્તે રોયદ રહુદીનના કુખે ચાર પુત્રો અને એક પુત્રી થઇ (૧) રોયદ ઓલિયાબલી, (૨) રોયદ કસીરદીન, (૩) રોયદ અલી ગોહર નર, (૪) રોયદ આલમશાહ, (૫) બાઈ મુહામ્મદ, (૬) રોયદ અહમદુલ્લાશાહ, (૭) રોયદ અહિલશાહ (૮) રોયદ બાહરશાહ થયા.

બાબી ઇઝઝત ખાતુન બિન્તે રોયદ રામસુદીન સાનીના કુખે (૯) રોયદ ઇસરાઇલ તૈયાર માઝી, (૧૦) શાહબાઝ માઝી, (૧૧) સંજાઅલી જન્મ્યા.

બાબી ફરમત ખાતુન બિન્તે રોયદ અસાઉદીન ખંખે રોયદ કમાલુદીનથી બોલાઈ (૧૨) રોયદ ઇસ્લામશાહ, (૧૩) રોયદ ઇમામશાહ, (૧૪) રોયદ ફરમાનશાહ થયા.

બાબી ઝહરી બિન્તે રોયદ જલાલુદીન ખંખે રોયદ કમાલુદીનના કુખે, (૧૫) રોયદ ઇસમાઇલ અને (૧૬) રોયદ નૂરમુહમ્મદ જન્મ લીધો.

બીબી કુરબાબી બિન્તે સૈયદ હેનુલ આબેદીન છબ્બે કમાલુદ્દીનના પેટ (૧૭) સૈયદ કુરવેસ-
અલી (૧૮) સૈયદ સાલશાહ કલન્દરઅલી જનમ્યા.

બીબી રહેમત આબુન બિન્તે સૈયદ જમાલુદ્દીન બિન સૈયદ કમાલુદ્દીનના પેટ (૧૯) સૈયદ
આશાશાહ બુમન્દઅલી જનમ્યા હતા.

પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ના વંશાવરો.

હઝરત પીર હસન કબીરદીન (રેહ.)ની બોલાદની વિસ્તારપૂર્વક વિગત "બુલખારે શમ્શ"ની
કૃતિમાં આ પ્રમાણે મળી આવે છે:-

સૈયદ બોલિયા અલીનો જન્મ 'હુમ્મ' મુકામે થયો હતો. એમણે ૧૦૨ વર્ષની વય બોમરી
હતી. એમનો રાજા આમા ખાતે ચોડી મસજીદ પાસે છે. આ જમાનામાં મુદમ્મદ તખમકના
સુખા કવામુલ મુફક એ પ્રદેશ પર રાજ્ય કરતો હતો.

સૈયદ કબીરદીન છબ્બે પીર હસન કબીરદીનની હર વર્ષની વય થઈ હતી. એમની મજાર
"હુમ્મ"માં છે.

સૈયદઅલી મોહરનર સાબિત છબ્બે પીર હસન કબીરદીન રહે. એમને "નર નાસિર કલન્દર"
તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે "હુમ્મે જાદિર"માં પરિપૂર્ણ થયા પછી પોતાના પિતા પાસેથી
"હુમ્મે મઆરિફત" મેળવી તેમની રજાથી વચ્ચે કરવા પંજાબના શહેર લાહોરમાં આવ્યા. ત્યાંથી
જન્મ થઈ કાશ્મીર જઈ રવાના થયા. જ્યાંથી પાછા ફરતાં "મકામતે સુદી" નામેક મળે તાહી.
૨ પાસે વખત પામ્યા. મજકુર રથજે એમનો રાજા આવેલો છે.

સૈયદ પીર આલમશાહ બિન પીર હસન કબીરદીન પણ 'સિધ્ધ પુરુષ' હતા. તેમની એ
"સિધ્ધિ"ના સળએ એમના દાદાશ્રી હઝરત પીર શમ્સના રાજામાં તેમને જગ્યા મળી. તેઓ પણ
પોતાના પિતાની આજ્ઞાનુસાર આલમશાહી મોરે દરજ્જે પહોંચ્યા હતા આ સમયે મુસતાનમાં સાર
મખાન બાદશાહનો રાજ્ય અમલ ચાલતો હતો.

સૈયદ રહેમતુલ્લાહશાહ છબ્બે પીર હસન કબીરદીન પોતાના પિતાશ્રીની ધણી અદમ રાખ-
તા હતા. "હુમ્મે જાદિરી" અને હુમ્મે ખાતિનમાં પૂરા હતા તેઓ ધણાજ સુલેહમિય નરવીર
હતા. એમના જીવનકાળમાં હેલા તખકકામાં તેઓ મુજરાત "કડી"માં રહેતા હતા તેમનું કુટું-
બ "કડીવાલ" તરીકે ઓળખાયું. આ કુટુંબના વંશજો આજે પણ મોબુદ છે જે "કડીવાલ
દેવદો" તરીકે ઓળખાય છે.

સૈયદ આદિલશાહ છબ્બે પીર હસન કબીરદીનની મજાર ડેરા માઝીખાનમાં આવેલી છે.

સૈયદ જાહરશાહ છબ્બે પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ "હુમ્મ"માં થયો હતો. તેઓ પોતા-
ના પિતાની આજ્ઞાનુસાર હખખણ, કાઠિયાવાડ તરફ દબ્બવત અર્થે ગયા હતા તેઓની મજાર કાઠિ-
યાવાડ મજોદમાં છે.

સૈયદ હસરાહલ માઝી છબ્બે પીર હસન કબીરદીન રહે. તે જન્મ "હુમ્મ"માં થયો હતો.
તેઓ હરવીર અને ઉદાર હતા નસીરખાન બલોચની સાથે એમની સારી મિત્રાચારી હતી. દિલ્હીના

Did the father

આદિશાહ સાથે યુધ્ધ થતાં એ બલોચની સદાય અથે પોતાના પિતાના કુકમથી તેની સાથે રહ્યા હતા. આ યુધ્ધ દરમ્યાન તેઓ સહીદ થયા હતા. એમનો રાજા બામનાડી, જુલો સિંધી સિંધના હિતરે પાંચ માઇલ ઉપર આવેલો છે.

સીયદ શાહખાઝ અલી ઇબ્ને પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ "ઉચ્છ"માં થયો હતો. એમની મજાર બાવલપૂર મધે એમના દાદાશ્રીની બાજુમાં આવેલી છે. આ સમયે દિલ્હીના સિંહાસનને નસિરદીન મુહમ્મદ તાલક રાજ્ય કરતો હતો.

સીયદ સખ્તઅલી ઇબ્ને પીર હસન કબીરદીન બહા કરામતી પુરુષ હતા. આ સમયે મુલ્તાનનો હાકમપદે કવામુલ મુલક હતા. એ પીરશ્રીનો રાજા મોન્દગોમરી જુલોના "મરતાખાદ"માં આવેલો છે.

સીયદ હરલાલશાહ ઇબ્ને હસન કબીરદીનનો જન્મ "ઉચ્છ"માં થયો હતો અને કન્દહાર ખાતે ૧૦૩ વર્ષની ઉંમરે વફાત થઈ હતી. જ્યાં તેમની મજાર આવેલી છે. તેઓ કાંદેરી તમા બાણની ઇસ્મમાં પરિપૂર્ણ હતા. એમનું કુટુંબ મધ્યે બહુ મોટું હતું. અરધાન ગ્રન્થમાં તેઓ બહુ મુખનીય હતા.

સીયદ ઇમામશાહ ઇબ્ને પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ "ઉચ્છ"માં થયો હતો અને તેમની વફાત દિલ્હી સન ૬૧૬/૧૨૨૨ મેલિરમ માસની ૬મી ને શુક્રવારના દિને થઈ હતી. એમની મજાર અમદાવાદમાં આવેલા "પીરાણા"માં છે.

સીયદ હરમાનશાહ બિન પીર હસન કબીરદીન "ઉચ્છ"માં જન્મ્યા હતા. ૯૯ વર્ષની વયે વફાત પામ્યા. એમની મજાર તેઓના પિતાના રાજામાં આવેલી છે. એમને બહુ સત્તાનો હતા.

સીયદ મસમાલ બિન પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ "ઉચ્છ"માં થયો હતો અને તેઓ ૭૨ વર્ષની વય બોગવી વફાત પામ્યા હતા. એમની મજાર વડોદરા પાસે "લખે જમલ" ખાતે આવેલી છે.

સીયદ નરમુહમ્મદ નુરલ હકક બિન પીર હસન કબીરદીન "ઉચ્છ"માં જન્મ્યા હતા. એમની વફાત ૧૦૬ વર્ષની વયે થઈ હતી. એમની મજાર નવસારીમાં છે. એમણે પોતાની પાછળ મોટો પરિવાર છોડ્યો હતો.

સીયદ દુરવેશઅલી બિન પીર હસન કબીરદીનનો ઉચ્છ મુકામે જન્મ થયો હતો. જે સમયે દિલ્હીના આદિશાહ મુહમ્મદ તખલક તરફથી "ઉચ્છ"નો સુબો કવામુલ મુલક હતો. એમની વફાત સમયે મુલતાનનો આદિશાહ ફરીન બંધો હતો. એમનો રાજા એમના દાદાશ્રી પીર સદુદીન (૨૬) નસિરદીનમાં આવેલો છે.

સીયદ શાહશાહ કલ્હર બિન પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ "ઉચ્છ" મુકામે થયો હતો. એમને ૬૦ "કમલિયત" માં જીવી હતી. તેઓ પોતાના પિતાશ્રીના હરમાન મુલ્તસરી અવત મારે કમલિયતના પ્રદેશમાં મળ્યા હતા અને ત્યાં એક દેવીને મંત્ર કરી, નાખી હતી. તેનું માથું માથે વેર જમીનની પાસે છે. આ મોટો મોટો લગવામાં આવે છે. (૭)

દુરૂપદ બાલાશાહ બુલંદશહી બિન પીર હસન કબીરદીનનો જન્મ “૬૨૭”માં થયો હતો. તેઓ સદો દરબખના વસી અને આલિમ હતા. તેઓએ “દમવત” અર્થે ધણી મુસાફરીઓ કરી હતી. એમની વફાત હેરા ગાઝીખાન પાસે આવેલા “ચોટા” મુકામે થઈ હતી. એમનો રાજો ત્યાં આવેલો છે.

“ગુલઝારે શમસ”માં સખવામાં આવ્યું છે કે પીર હસન કબીરદીન ૨૬. ની વફાત બાદ પશુ તેમની બુઝુમ ઓલાદ; દિજરી સન ૧૮૬૭/૬૮ થી એટલે લગભગ અઢીસો વર્ષ પયંત દમ્. વતનું કામ કરતી રહી હતી. અન્ય ઇતિહાસકારોનું પશુ કથન છે કે હિંદુસ્તાનમાં દમ્વતનું કા- વું કરનારાઓ મુખ્યત્વે બની ફાતિમીઓ હતા અને પ્રજાના મોટા ભાગે તેઓનાં જ દાથે ઇસ્લામ ધર્મ અંગિકાર કર્યો હતો.

હિંદુસ્તાનના પ્રદેશમાં આવી રીતે ઇસ્માઇલી મઝહબનો પ્રચાર થઈ રહ્યો હતો. તે સમયે હઝરત ઇમામ શાહ ઇસ્લામશાહ અ. ઇરાનના “ફખર”માં વસવાટ કરી ત્યાંથી દમ્વતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા. એ સમયમાં તૈમુરલંગ તાતારીએ ઇરાન પર પહેલવહેલું આક્રમણ કર્યું હતું. એ ઇમલામાં તેણે માઝન્દાન, સીસ્તાન અને ખુરાસાનને પોતાના અધિકાર તળે આણ્યા હતા ત્યાર પછી દિજરી સન ૭૮૧/૮૨ થી તેણે ઇમલો કર્યો, તે સમયે તૈમુરલંગે આઝરબાયજાનથી આગળ વધીને ઇરાકે અજમ અને જ્યોર્જિયા પશુ હાથ કર્યા હતા. શિરાઝનો કબજો આ બીજા ઇમલામાં તેણે લીધો હતો. એ સમયના ઇરાક તરીકે ઓળખાતા હ. ઇમામના નિવાસવાળા ઇલાકાના મુખ્ય નગર ઇરાકનમાં તેણે સિયોર હબ્બર લેફાને કતલ કર્યા હતા. તૈમુરનો ત્રીજો અને છેલ્લો ઇમલો દિજરી સન ૭૮૫/૮૬ થયો હતો, જેમાં તેણે કારસ છત્તું હતું. તેના કરતાં મુઝફ્ફરી વંશનો અંત આવ્યો હતો. તેની સાથે સાથે સબ્ઝવારના સરદાર રાજ્યકર્તા અને હેરાતના કુર્તવંશી રાજ્યનો પશુ તૈમુરલંગના દાથે આ દરમ્યાન નાશ થયો હતો. એ પ્રકારે સધળા નાના નાના રાજ્યો નાબૂદ થઈ ગયા હતા ૪૫ વર્ષની તૈમુરલંગની કારકીર્દીમાં ઇરાનમાં આ સધળું બની ગયું હતું.

ઇસ્માઇલીઓ પર તૈમુરલંગના અત્યાચાર.

સર જોન માલકમ દિસ્ટરી ઓફ પરસિયામાં એવો નિર્દેશ કરે છે કે દિજરી, સન ૧૩૯૨ માં તૈમુરલંગે ઇરાન પર ત્રીજો ઇમલો કર્યો તે દરમ્યાન માઝન્દાના માર્ગે આવેલો તે આગળે વધ્યો હતો. જ્યાં રૂબારની ગીલાની સરદાર ઉપર આક્રમણના પતન પછી દલાકુખાનની કતલ માંથી બચેલા ઇસ્માઇલીઓની વસ્તીનો એક ભાગ નિવાસ કરી રહ્યો હતો. તેમની તેણે ફરીવાર કતલ થવાની હતી. સામાન્ય રીતે આ થટના પછી ઇસ્માઇલીઓનું સંપૂર્ણ નિકલન કદાવમાં આવ્યું હતું એમ ઇતિહાસકારો આ બનાવ ઉપરથી કહે છે, પરંતુ ખરી રીતે તો આ રૂબાર- ગીલાન સરદારો ભોમ બનેલા ઇસ્માઇલીઓ સિવાય ખુરાસાન અને ફેરમાનનાં સંખ્યાબંધ ઇસ્- માઇલીઓ બચી ગયા હતા, જેઓ આજે પશુ ઇરાનમાં જીવન ગુજારે છે. આ ઉપરાંત હકીમ હાઇ નાસિર ખુસરૂની દમ્વતમાં આવેલા બદખશાની ઇસ્માઇલીઓ પશુ સુરક્ષિત રહ્યા હતા. તૈમુરલંગે ગીલાનના ઇસ્માઇલીઓની અલાવેલી કતલ હઝરત ઇમામ શાહ ઇસ્લામશાહ અ. ના ઇમામતના સમયમાં થઈ હતી. જ્યારે આપની ઇમામતનું ૨૪મું વર્ષ ચાલતું હતું.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH MUHAMMED BIN ISLAM SHAH

(A. H. 827-868)

.....O.....

(31)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઈસ્લામશાહ અ.

(હિજરી સન ૮૨૬-૮૬૮) / 1423-1463

હઝરત ઈમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઈસ્લામશાહ અ. આપના પિતાશ્રી હઝરત ઈમામ શાહ ઈસ્લામશાહ અ.ની દૈહિક વિદાય બાદ હિજરી સન ૮૨૬માં ઈમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા હતા. 'યુલઝરે શમ્સ'ની કૃતિમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે શાહ મુહમ્મદ બિન ઈસ્લામશાહ અ. ઇરાનના 'શહરબાજક' શહેરમાં નિવાસ કરતા હતા, જેઓએ પીર સદ્દીન (રહ.) ના પુત્રને 'પીરાલન'ની નવાંજિશ કરી હતી.

હિંદુસ્તાનની જમાતો પર હ. ઈમામના મુબારક તાલિકાઓ-૩૬૩.

હઝરત ઈમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઈસ્લામશાહ અ. આપના નિવાસસ્થાન 'શહેર બાજક'થી હિંદુસ્તાન ખાતે "તાલિકાઓ" મોકલી જમાતોના ખર્ચ અંતર પૂરાવી બહા દુઆઆસિરો 'પીર' મારફત ફરમાવતા હતા, અને 'પીર' તથા તેમના હાથ લગે કામ કરનારા 'વકીલો' દબવતનું કામ પૂર જોડથી ચલાવતા હતા. આ સમયમાં હિંદુસ્તાનના ધણા મુરીદો હ. ઈમામના દીદાર અર્થે 'શહરબાજક' આવતા હતા. તેઓને હ. ઈમામ નવાંજિશ કરી આપના હાથ મુબારકના '૩૬૩' (તાલિકા) બક્ષિસ કરતા હતા. ઇરાન જવાનું આ સમયમાં બહુ વિકટ હતું. દરિયા માર્ગે પ્રવાસ થતો હોય છ મહિના જેટલો સમય તો માર્ગમાં જ લાગી જતો હતો. સામાન્ય રીતે હ. ઈમામના દીદાર કરીને જે મુરીદ એ સમયે હિંદુસ્તાન ખાતેના પોતાના વતને રાહો ફરતો હતો તેને 'દરસ' માને 'ધરસ'ના મોટા લક્ષ્યથી વધાવી લેવામાં આવતો હતો. (F. H. Durrani, 1975, p. 100)

મુરીદોની દસ્તખોશી.

અંગ્રેજ ઇતિહાસકાર મેકડોનેલ ડાનિફરની કૃતિમાં લખેલું છે કે આલમુત પડ્યા પછી બિરમાર થયે પડેલા એ શહેર આગળ ફેટલાક ઇસમાઇલીઓ વસે છે અને તેઓ હુશીનીને નામે ઓળખાય છે. ઇરાનના ઇસમાઇલીઓ 'કેખત' આગળ

રહેતા. એ પીર મર્દને પોતાના ઇમામ તરીકે માને છે જેનો હઝરત ઇમામ જાફર સાદિક અ.ના પુત્ર હઝરત ઇમામ શાહ ઇસમાઇલ અ. ની ઔલાદથી ઉતરી આવેલા છે. પવિત્ર ગંગા અને સિંધુ નદીના કાંઠા પર વસી રહેલા ઇસમાઇલી મુરીદો હિંદુસ્તાનથી ધરાન સુધી પોતાના ઇમામના કાયમું 'ચૂંબન' અર્થાત્ દસ્તખોશી કરવા આવે છે.

હઝરત પીર તાજદીન (રહે.)-પીરાતનની નવાજીશ

હઝરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ.ના સમયમાં હઝરત પીર તાજદીન અથવા પીર તાજુદીન ઇમને પીર સદ્રદીન ઇમને પીર સાદેમદીન ઇમને પીર નસીરદીન ઇમને પીર શમસુદીન સખ્તવારી હયાત હતા. ઇતિહાસે પરથી જણાય છે કે તેઓ હઝરત ઇમામની મુલાકાતે ધરાનમાં અમુક વખત ગયા હતા અને તેમને 'પીરાતન' મળી હતી. હઝરત પીર તાજદીન (રહે.) હઝરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. ની દમ્બવત કરતા હતા. તેમણે હઝરત ઇમામના ધરની પછી વંશદારીપૂર્વક ખિજમત કરી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ્યાં, ત્યારે હઝરત પીર તાજદીન (રહે.) ૩૩ વર્ષની બર યુવાનીમાં હતા અને હઝરત ઇમામની ફજુરમાંથી 'પીરાતન' મેળવી પાછા હિંદુસ્તાન આવ્યા હતા.

date
insert

સાદાતો પર પીર તાજદીન (રહે.)નું વડપણ

હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ.ના સમયમાં સમસ્ત હિંદુસ્તાનમાં મોટી સંખ્યાના ઇસમાઇલી સાદાતો હરેક સ્થળોએ ફરી જોશબેર દમ્બવતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા. સાદાતોનું મુખ્ય મથક લાહોર-પંજાબમાં હતું. જ્યાં પીર તાજદીન (રહે.) વસવાટ કરી રહ્યા હતા. ધરાનમાં પણ મોટી સંખ્યામાં ઇસમાઇલી સાદાતો પ્રસ્તા હતા, તેમજ જંગલો અને જુદા જુદા પ્રદેશોમાં પથરાઈ ગયેલા હતા. હઝરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ.ના સમયમાં સઘળા દમ્બવત કરનારા ઇસમાઇલી સાદાતો પર હઝરત પીર તાજદીન (રહે.) વડપણ બરાબરતા હતી. તેઓ શાહ પુરેલો તરીકે પણ ઓળખાય છે.

સૈયદ ઇમામશાહ

સૈયદ ઇમામશાહ ઇમને પીર દસન કબીરદીન (રહે.)નો જન્મ ૧૭૮૭ શરીફમાં થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીની વફાત સમયે તેમની વય ૧૬ વર્ષની હોવાનું મનાય છે. તેમના પિતાશ્રી હઝરત પીર દસન કબીરદીન (રહે.)ની વફાત સમયે તેમની સઘળી ઔલાદ તેમની સેવામાં હાજર હતી, પણ હકત સૈયદ ઇમામશાહ હાજર નહોતા. એ સખ્ત પોતાના પિતા સાથે તેમની છેલ્લી મુલાકાત થઈ શકી નહોતી.

જનાઝો અટકાવ્યો-સાકર તરબીહ મળ્યા

હઝરત પીર દસન કબીરદીન (રહે.)નો જનાઝો અવધ મંજલે લઈ જવામાં આવતો હતો, તે સમયે સૈયદ ઇમામશાહને પોતાના પિતાશ્રીની વફાતની જાણ થઈ જતા, તેઓ એકાએક ઉઠી શરીફ આવી લાગ્યા અને માર્ગમાજ જનાઝો અટકાવ્યો અને જનાઝા તરફ મુખ કરીને, પોતાના પિતાને સંબોધીને પોતાનો 'હિસ્સો' માગવા લાગ્યા, આ સાંભળીને જનાઝામાં લાગ લેવારા-

પાત્રસો

૨૪/૧૨/૨૦

Handwritten notes in the top left corner, including the word "Handwritten" and some illegible scribbles.

લોકો દસવા લાગ્યા, કેટલાકો તેમને સમજાવવા લાગ્યા. આંતે રકમકમ નવું કસાક પસાર થઈ જતા, રીયલ ઇમામશાહે હરીવાર વિનંતી કરી, પરિણામે જનાઝમીયા હોય પહોર આવ્યો અને રીયલ ઇમામશાહેને 'તરખીદ' અને 'સાકર' આપ્યા.

ઇરાન ભણી પ્રયાણ

દક્ષિણ પીર દસન કબીરદીન (૧૬૮)ની વફાતને માલીક વિવસ પસાર થયા પછી, રીયલ ઇમામશાહ સિંધ ભણી "ભુલુ" નામના મામમા જઈ 'ખાના'માં ઉતારો કર્યો ત્યાંની જમાતે તેમને 'પીર' તરીકે માન્ય રાખવા માટે ઇન્કાર કરવાથી, તેમને અપમાન લાગ્યું અને ત્રણ દિવસના અપવાસ પછી પ્રેમજી નામના એક ખોળા શુદ્ધ રીયલ ઇમામશાહેને પોતાને ઘેર લઈ જઈ જમાડ્યા.

ત્યારપછી રીયલ ઇમામશાહ ઇરાન ભણી જવા માટે પ્રયાણ કર્યું. અમુક દિવસોની મુસાફરી બાદ તેઓ દક્ષિણ ઇમામ શાહ મુદમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. જયા નિવાસ કરી રહેવા દતા, એ 'કહેક' નગરીમાં આવી પહોંચ્યા અને ખાવા ગુલામ મુદમ્મદ મારફતે દક્ષિણ ઇમામની વજુરમાં પહોંચી દક્ષિણ ઇમામની મુલાકાત લીધી. પરંતુ તેમને 'પીરાતન' મળી નહિ. દક્ષિણ ઇમામ શાહ મુદમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. એ દક્ષિણ પીર તાજદીન (૧૬૮)ને 'પીરાતન' નવાજિસ કરી દતી. ત્યારપછી રીયલ ઇમામશાહ હિંદુસ્તાન પાછા ફર્યા અને ગુજરાત જીલ્લામાં આવેલા 'અદુણા' નામના મામમા આવીને ઇમાદતખાનામાં નિવાસ રાખ્યો.

ઇમામશાહી પંથની સ્થાપના

કેટલાકોની માન્યતા પ્રમાણે રીયલ ઇમામશાહે ગુરુસાબરી લાગણીને વશ થઈને ઇસમાઇલી ઇમામોની સેવાનો ઇન્કાર કરી, પોતાનો એક જુદો "ઇમામશાહી" નામનો પંથ સ્થાપ્યો હતો. જ્યારે કેટલાક ઇતિહાસકારોના કથન અનુસાર (૧) રીયલ ઇમામશાહ ઇરાન ગયા દતા. ત્યારે દક્ષિણ ઇમામ શાહ મુદમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. તરફથી તેમને ગુજરાત તરફ ઇસમાઇલી દાવવતનું કાર્ય કરવા માટે આજ્ઞા આપવામાં આવી હતી, જેથી તેઓએ હિંદુસ્તાન પાછા આવીને દાવવતનું કાર્ય જોશબેર આરંભ્યું હતું, જેમાં તેમને ઘણી સફળતા પ્રાપ્ત થઈ હતી, પરંતુ રીયલ ઇમામશાહની વફાત બાદ તેમના પુત્ર મુદમ્મદશાહના સમયમાં કાટપૂદ પડી હતી અને 'ઇમામશાહી' નામનો એક પંથ ચાલુ થયો હતો.

રીયલ ઇમામશાહના પુત્ર મુદમ્મદશાહે, ઇસમાઇલી ઇમામોની સેવાનો ઇન્કાર કરી, પોતાને "નર મુદમ્મદશાહ" તરીકે ઓળખાવી "નર" તરીકેનો મરેતબો જાહેર કર્યો અને પોતાનો એક જુદો પંથ સ્થાપ્યો. ત્યારપછી એ નવિન શિક્ષણ પ્રમાણે ચાલનારા "ઇમામશાહી" કહેવાયા અને 'જમાનાના ઇમામ'ને બદલે રીયલ ઇમામશાહના પુત્ર રીયલ મુદમ્મદશાહેને તેઓ "નરમુદમ્મદ શાહ" માનવા લાગ્યા. આ કારણે "ઇમામશાહી" મુરીદોનો સંખ્યા ઇરાનમાં બિરાજતા પવિત્ર ઇમામોથી વધી જવા પામ્યો. રીયલ ઇમામશાહ ઘણી ભુજુર્મ વયે પહોંચી દિગ્ગરી સન લાકના મહોરમ માસની તા હમીના દિને વફાત પામ્યા હતા. ૧૨૮૦/૧૨૮૧ પીરપુરામાં ૫૨૦/૫૨૧ ૨૬/૭/૧૨૮૨માં અંતિમ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૧. ભુલો 'ઇમંબુ' ઉવેનાથ કૃત "ગુજરાતમાં ઇમામશાહી સંપ્રદાય" પાનું ૪૨

ઇમામશાહનો પરિવાર—સૌયદ નૂરમહમ્મદશાહ. (Verifying)

સૌયદ ઇમામશાહના લગ્ન આલમશાહ બાદશાહના વંશજ શાહ મુહમ્મદ જુખરીની પુત્રી ખતીજા બીબી જેર થયા હતા. એ પહેલા તેમને ત્યાં સૌયદ આલમશાહ નામનો એક પુત્ર થયો હતો. ત્યારપછી સૌયદ અલીશાહ, સૌયદ બાકરશાહ અને સૌયદ મુહમ્મદશાહ અને શમ્સખાતુન નામની એક પુત્રી થઇ. એ પુત્રો માંથી સૌયદ મુહમ્મદશાહ સિવાય ત્રણે પુત્રો તેમજ પુત્રી શમ્સખાતુન જાળવવામાં ગુજરી જવાથી સૌયદ મુહમ્મદશાહ સિવાય બીજા કોઇ ઔલાદ રહી નહોતી. સૌયદ આલમશાહ ઉર્દૂ બાલિકશાહનો રાજો ગુજરાતના “કડી” ગામમાં આવેલો છે. સૌયદ બાકરશાહનો રાજા અમદાવાદના ચારતોડના કબરતાન પાસે છે; તેમાં એક મુસાદરખાતુ પણ છે. સૌયદ બાલા શાહની મઝાર ખંભાતના “રંગસર” તળાવ પાસે છે. તેની બાજુમાં તેમના બહેન શમ્સખાતુનની મઝાર આવેલી છે. એ સમગ્રી મઝારોની માન્યતા ધરાવનારા ટોળાં જુદા જુદા છે અને તેની (સમગ્રી) પેઢીશ ગુજરાતમાં રહેતા સાદાતો વપરાશમાં લે છે.

સૌયદ મુહમ્મદશાહને નૂરમુહમ્મદશાહ કે નર મુહમ્મદશાહ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જેઓના લગ્ન બાદશાહ મુહમ્મદ બેગડાની પુત્રી જુઝુર્ગખાતુન સાથે થયા હતા. તેમના કુખે બે પુત્ર (૧) સૌયદ મુસ્તફા તથા (૨) સૌયદ શાહબુદ્દીન થયા. એમની જે ઔલાદ થઇ તે “ઇમામશાહી” સૌયદોના નામે ઓળખાય છે. સૌયદ મુહમ્મદશાહની મઝાર એમના પિતા સૌયદ ઇમામશાહ સાથે પીરાણના રાજામાં છે. X

સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહની હાવત.

સૌયદ ઇમામશાહની વધાત પછી, સૌયદ ઇમામશાહની, ધર્મપત્નીએ મુખી ખેતાને “હુઝ” ગામ બાણી મોકલી, સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહ હજને પીર હસન કબીરદીનને બોલાવી મંગાવી પોતાના વંશની શાહઝાદી વેરે સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહના લગ્ન કરી આપ્યા અને તેમને દહેજમાં મુખી ખેતા અને સાથે બસો જણાની જમાત આપી. તે લઇને સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહ અમદાવાદથી ત્રીશ કોશ પર આવેલા “કડી” ગામમાં વસવાટ કરવો હોવા. અત્રેથી સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહ મળને પીર હસન કબીરદીનની ઔલાદ “કડીવાલા” સૌયદ તરીકે ઓળખાવા લાગી. સૌયદ ઇમામશાહની બીબીની મઝાર એવી હતી કે ઇમામશાહી ધર્મ પ્રમાણે સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહ ચાલુ રાખે, પરંતુ તેમ નહિ કરતાં સૌયદ રહેમતુલ્લાહશાહ ધરાનમાં જેળત મથે નિવાસ કરી રહેલાં ગમીના નાં ઇમામ સાથેને. સંબંધ જળવીને પોતાના વંશજો અને મુરીદોને પણ દ. ઇમામની સેવા કરવાનો બોધ આપ્યો એમના પુત્રો પણ એમનાં પ્રગટે ચાલી, ગુજરાતમાં ઇસમાઇલી હાવત કરતા હતાં આ દાયકા “ઇમામશાહી” પદને મોટો ફટકો પડ્યો હતો. X

જેમો સિદ્ધાર્થો

હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન હરલામશાહ અ. ખેતીવાડી કરી એકાંત જીવન પસાર કરતા હતા. પરંતુ દ. ઇમામના હરજદો તેમજ દાહઓ સમસ્ત ધરાનમાં ધીમી પરંતુ ખાત્રી મુર્વકની “હાવત” કરી રક્ષા હોવાથી, દ. ઇમામના નિવાસસ્થાન “શહર બાબક” તરફ દ. ઇમામ ના પવિત્ર દિદાર અને દસ્તખોશી અર્થે સંખ્યાબંધ લોકો આવતા હતા; તેઓને હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બિન હરલામશાહ અ. દિદાર આપી દસ્તખોશી કરાવતા હતા. આપે હિજરી સન ૮૬૬/૧૪૬૩ માં જેમો સિદ્ધાર્થો ત્યાર પછી આપનાં શાહઝાદા હજરત મુસ્તનસિર બિસ્લાહ (ખીખ). ઇમામની મસનદ પર બિરાજમાન થઇ ઇસમાઇલીઓની રહેબરી હાથ ધરી હતી.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH MUSTANSIR-BILLAH II.

(A. H. 868-880)

.....0.....

(32)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ મુસ્તનસિરબિલ્લાહ અ. (બીબ)

(લિજરી સન ૮૬૮-૮૮૦)/1463-1475

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. બીબ, લિજરી સન ૮૬૮માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા. મિ. જાહર રહેમતુલ્લાહ બેરિસ્ટર કૃત "બીબ કોમનો ઇતિહાસ"માં લખેલું છે કે, હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. "શહરબાજ"માં વસતા હતા આપનું મૂળ નામ "અલીશાહ" હતું, એવો સંકેત "આસારે મુહમ્મદી"ના પુસ્તકમાંથી નીકળે છે. (P.N.O)

સંયદ મીઠાની હાવલ

હઝરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલ્લાહ અ. ના ઝમાનામાં, હઝરત પીર હસન કબીરદીનના પુત્ર સૈયદ ઓલિયા અલીના પુત્ર સૈયદ મુહમ્મદ નૂરબક્ષ (બીબ) પોતાના બાળબચ્ચાઓ સહિત હાવલ કાર્ય માટે "હુમ્મ"થી કાશ્મીર અને જમ્મુમાં આવ્યા હતા. એ સમયે કાશ્મીરનો રાજ્ય-કર્તા અબ્બાસેવ હતો. જમ્મુ (કાશ્મીર)માં જે રથજે હાલ એમનો પોતાનો તથા એમના પુત્ર ઇસ. માલુલી સાહાત સૈયદ શમ્સુદીન સાનીનો રાંઝો આવેલો છે, ત્યાં ધૃત્વીનાથ નામનો યોગી રહેતો હતો. તે જાદુ વિદ્યામાં નિષ્ણાત હોય શહેરની સમગ્રી પ્રજા અને રાજા સુધ્ધા તેના સેવક હતા. એ યોગીએ સૈયદ નૂરબક્ષને જોતા તેની મનમાં દુસ્મનાવટની લાગણી ઉદ્ભવી અને તે પોતાના હરીફને આવેલો જોઈ તેમનો મુકાબલો કરવા આવ્યો અને પોતાની કરામત દેખાડવા તે જાદુના જોરે આકાશમાં ઊડી ગયો; જે જોઈને સૈયદ પોતાના પમરખાને હુકમ કરતા તે પશુ ઊડ્યા અને યોગીને ટપલા મારતા મારતા તેને હેઠળ લઇ આવ્યા. આ કરામત જોઈને યોગીએ પશ્ચતાપ કરી સૈયદ નૂરબક્ષ (બીબ)ની દુસ્મનાવટ મુકી દીધી. ત્યાર પછી સૈયદ નૂરબક્ષ પોતાના ફરજદો અને કાકા સૈયદઅલી ગોહર નૂર સાબિર બિન હસન કબીરદીન સાથે કાશ્મીરમાં એમની પાસે "આફતે ફિકકાહ" નામક પુસ્તક લખ્યું. તેના સિધ્ધાંતો અનુસાર તેઓ કાશ્મીર ખાતે ધર્મનો પ્રચાર કરતા હતા. તેમ જ પુસ્તક લ. ખાતે શહરબાજના બિમારના એક દિવસે તેઓ જન્મ્યા હતા.

રોયદ નૂરખશ (ખીજ)ના બે પુત્રો હતા: (૧) રોયદ મીર શમ્સુદીન સાની (ખીજ) અને (૨) રોયદ ઇસમાઇલ. એમની મઝારો એમના પિતા રોયદ નૂરખશ ઉદે રોયદ મીઠાની ઇગાદમા આવેલી છે. રોયદ મીઠા ધણી ચમત્કારી પુરુષ હતા. આખું કાહિસ્તાન, કાશ્મીર, તિબેટ નાનું, બદખશાન, ગીલગીટ, ચારકંદ, વિગેરેમા જે ઇસમાઇલી શીઆ અનુયાયીઓ અત્યાર સુધી મૌજુદ છે, તે તેમના પ્રતાપે છે. ત્યારપછી રોયદ મીર શમ્સુદીન સાની સાથે "શમ્સિયા" કાફલાઓએ આવીને ઉચ્છમા નિવાસ કર્યો અને ત્યાના આસપાસના મુલકોમા ધણી ઉત્તમ રીતે "ઇઅવત" કામ ચાલુ રાખ્યું હતું, તેથી અસંખ્ય લોકો ભેગા મળીને ઇસ્લામથી મુસરફ થઈને ઇમાનના ઇમામની અવગત કરતા હતા.

✓ "નૂરખશિયા" પંથ

રોયદ શમ્સુદીન સાનીની વફાત દિગરી સન ૮૯૦ માં થઈ હતી. તેમણે ૧૧૫ વર્ષની વય ભોગવી હતી. એ સમયમા ઇમામતની મસનદ પર હજરત ઇમામ શાહ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ, ઇરાનના "શહર આબહ"મા બિરાજમાન હતા.

"તવારીખે ફિરિસ્તા" મા લખે છે કે બાદશાહ ફતેહખાન બિન આદમખાનના કમાનામા રોયદ મીર શમ્સુદીન સાની ધર્મનો પ્રચાર કરવા કાશ્મીર ખાતે આવ્યા હતા, ત્યાં પુરુષો લોકો એમના મતમા ભળ્યા હતા. "મુલકારે શમ્સ" પરથી જણાય છે કે, આ લોકો આદમને ઇસમાઇલિયાના હકના માર્ગ તરફના દાઇ હતા અને પોતાને નાયબે ઇમામ અર્થાત પીર કહેવરાવતા હતા. તેમની માન્યતા "ઇમામ સદા કામમ અને મૌજુદ" હોવાની હતી. રોયદ મીર શમ્સુદીન સાની કાશ્મીર, હિંદુકુશ તથા કાહિસ્તાનમા રોયદ કમાલુદીન સાની (ખીજ) મૌજુદ દરિયા તથા રોયદ શાહબુદીન સાની (ખીજ) મસ્તદરિયા સાથે મળીને "નૂરખશિયા" તરીકે ચલાવ્યો હતો. એના અનુયાયીઓ ઇસમાઇલી શીરકાથી સંબંધ રાખતા હતા. જેમ જલ્લામા પંજબની ચીનાબ નદીના કાઠિના "રામસર" નામના ગામમા તેમને ઝેર આપીને શહીદ કરવામાં આવ્યા હતા.

✓ (પીર તાજદીન (રેહ.) ઇરાનમા-૬૦ ઇમામની (મુલાકાત)-વફાત)

હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. એ હજરત પીર તાજદીન (રેહ.) ને પીરાતનની નવાજિશ કરી હતી એ આપણે અગાઉ વર્ણી ગયા છીએ. હજરત પીર તાજદીન (રેહ.), હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્લામશાહ અ. એ જોયો સિદ્ધાઈ પછી પણ, એટલે હજરત ઇમામ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ. નો સમયમા આઠ વર્ષ હવાત હતા. તેઓએ ઇરાન તરફ હજરત ઇમામ મુસ્તાનસિર બિલાહ અ. ની, હુજુરમા હાજર થઈ હજરત ઇમામની મુલાકાત લીધી હતી. આ વખતે હજરત પીર તાજદીન (રેહ.)એ હજરત ઇમામની હુજુરમા હિંદુસ્તાનના અનુયાયી. ઓએ હ. ઇમામની હુજુરમા રજુ કરવા માટે આપેલું સિદ્ધિની બનાવટનું ઉમદા કાપડ પણ રાખ્યું હતું. હજરત ઇમામે પીર તાજદીન (રેહ.) ઉપર પ્રસન્ન થઈને મજકુર કાપડેનો તાકો તેમને બક્ષિશ આપ્યો. જેને પિશઅત સિવકાવી પીર પોતે પહેરવા લાગ્યા અને હ. ઇમામની હુજુરમાંથી પ્રાણ હિંદુસ્તાન આવી પહોંચતા, જે કાપડ હ. ઇમામની હુજુરમાં રાખવા આવેલ તેજ પીર પોતાના કપડોમાં લીધેલું જોઈ, જમાતને રાહ આપ્યો, અને પીર તાજદીન પર આક્ષેપો કરવા માંડ્યા. એટલુંજ નહિ પણ પીરને લાકડીઓ વડે માર પણ માર્યો, જેથી પીરને આઘાત થયો અને તેઓ વફાત પામ્યા. તેઓએ જે કાંઈ જિનસાતેથી અજીવે લેવા

અને તેમને મૃત્યુ થયું તેમણે પાંચ વર્ષ સુધી જિનસાતેથી અજીવે લેવા

જાહેર

✓ પંદિયાતે જવાંમરદી.

દરરત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિસ્લાહ અ. ને આ સમાચાર મળતા, આપમી અત્યંત નારાજ થયા અને જમાતને કપડો મોકલાવ્યો, સાથે સાથે દરરત પીર તાજદીન (રહ.) પ્રત્યે દિલસોમી દર્શાવવા, તેમજ સર્વે ઇસમાઇલીઓ પૂરતી દિલ્લવત મેળવી શકે તે માટે એક એક યાદગાર પુસ્તક "પંદિયાતે જવાંમરદી" આપના મુબારક હાથે લખવા શરૂ કર્યું. એટલું જ નહિ પણ તેઓ પર દાખલો બેસાડવા ખાતર મજદૂર પુસ્તક તૈયાર થયે "પીર" તરીકે લખવા કરવા ~~દરરતે આજ્ઞા કરી.~~ ~~પર નાજીવ ફરજી આજ્ઞા કરી.~~

ઇસમાઇલીઓ હ. ઇમામની એ આજ્ઞાનું દીલોગ્ગન પાલન કરે એ તો નિઃશંક હતું. પરંતુ એક જિંદા અને દયાત પીર પોતાની વચ્ચે બેસીને બોધ નહિ કરે એવું તેઓને જ્ઞાન થતાં તેઓ આ બનાવને "બુલની સજા" માની પમાતાપ કરવા લાગ્યા. આ બાબત અવિચ્છ માટે ચેત. વધી રહે ઉપયોગી થઇ પડી અને પીરો પ્રત્યે વિવેકશીલ વર્તન રાખવાનો તેઓને બોધપાઠ મળ્યો.

રોયદ મુદર્રૈદ શાહ છપ્પે રોયદ ઇમામશાહ "સતવેણીની વેલ"માં એ વિષેનો ઉલ્લેખ કરતાં જણાવે છે કે :-

મુસ્તનસિર બિસ્લાહ શીર કુવા ઇમામ, ઉસને બહોત કીયે ભુચમે કામ.
કયિયા હંદીયાત અનમી માહે. ઓર જવાંમરદીથી બી કયીઆ તાહે. (૧૬૬)

✓ પેશાજ પૌત્રા.

દરરત પીર તાજદીન (રહ.)નું હિંદુશાહી નામ પ્રસાદ હતું, તેથી તેમના વંશજો પ્રસાદ (પેશાજ) પૌત્રા કહેવાય છે. તેઓ સોદા લોકો સાથે વસે છે. એ એકાલું કહેવું છે કે પીર તાજદીન (રહ.) સોદી રાણી સાથે પરણ્યા હતા, તેના વંશમાંથી સોદાઓ ઉતરી આવ્યા છે. અન્ય હાથ ઉપર ખાનઓનું કહેવું છે કે સોદી રાણી પીર ઉપર મોહિત થઇ હતી પીર તાજદીન (રહ.)ની દરગાહ ઉપર પ્રસાદ પૌત્રા બેસતા, અને આંહીની પેદાશ લેતા હતા; એ પેદાશમાં વધારો થતાં પીરની દરગાહમાં ખાનું બંધાવ્યું હતું. આંહીની સંધળા ઉપજ સમયના ઇમામની કુશુરમાં ધરવામાં આવતી હતી.

✓ વર્તમાન સમયમાં ઇરાનમાં વસ્તા ઇસમાઇલીઓ.

"ઇસમાઇલીદીકા" નામક અંગ્રેજી રિસાલામાં લખવામાં આવ્યું છે કે "આજના ઇરાનમાં ઇસમાઇલીઓ ફરમાન, સીરજન અને જબલ ખરીજાના વિસ્તારમાં વસે છે, જેમાં તેઓ પુરાણોની તરીકે ઓળખાય છે; તેઓ હારસી ભાષા બોલે છે. હરાત અને નિશાપૂર પ્રાંતમાં વસતા લોકોના વંશમાંથી ઉતરી આવેલા હોવાનો ઘવો કરે છે. નિશાપૂરમાં આજે પણ ઇસમાઇલીઓની મોટી સંખ્યા છે. તેઓ મૂળ અફઘાનિસ્તાનથી આવેલા વસેલા છે. સંધળા પુરાણોનીઓ એ જ જાતના છે હતાં તેઓ સામાન્ય રીતે જુદી જુદી જાતોમાં વહેંચાયેલા છે એ સંધળાઓનું હવેનું પારખુ અન્યોઅન્ય બધું જુદા પ્રકારનું નથી આ સંધળા ઇસમાઇલીઓની વંશ મુકબ્બ સંખ્યાઓ છે,

જેમાં આવરી, હારી, મીરઝા, મીરઝાલી, જલાલી, સુખંજી, જમશીદી, પાકુળી, શીકારી, તાદિરી, માસુમદીલી, સિયાયકોલી, ગીલમલીલી અને સિયાય, છે. તેઓ મોટે ભાગે ખેડતવર્ગના છે. સુલતાનાબાદ પ્રાંતમાં પણ એ પ્રકારની રીતભાત ધરાવનારા લોકો મળી આવે છે, તેઓ 'નોમેક' (સર્વત્ર) ફરતી જાતિના છે અને ધુરી લોકોની વચ્ચે રહે છે. ઇસમાઇલીઓની જૂનામાં જૂની વસ્તી ધરાનમાં કાઢીન અને બિન્દ છલ્લાઓમાં વસે છે. ધરાનનો આ વિસ્તાર વ્યાપારી માર્ગ ઉપર આવેલો છે છતાં ત્યાંના લોકોમાં જૂના જમાનાનું જીવનધોરણ પ્રચલિત છે, જે કે છેલ્લા મહાન યુદ્ધ પછી તેઓમાં થયું પરિવર્તન થયું છે.

હાવતનો સર્વત્ર પ્રચાર—જેમો સિદ્ધાર્થો.

હાવત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. હાલમાબમાં રહીને ઇસમાઇલી હાવત કાર્ય પર કબજો કરીને તેમાં એ સમયમાં મહુ પોર કસા, પોર કસા અને પોર કસા કપીરદીનના વંશજો ધરાન, અફઘાનિસ્તાન તેમજ હિન્દુસ્તાનમાં હાવતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા અને વખતોવખત હ. ઇમામની કુચમાં ધરાન જઈને દીકાર તથા ફરતબોશીયા મુસર જે થતા હતા અને હ. ઇમામ તરફના કુકમે લઈ ઇસમાઇલી આલમમાં જાહેર કરતા હતા.

હાવત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ હિજરી સન ૮૮૦માં ૧૨ વર્ષ ઇમામત બોમવી "સહર બાબક" ખાતે જેમો સિદ્ધાર્થો. ત્યારપછી હાવત ઇમામ શાહ અબદુરસલામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા.

હાવત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ હિજરી સન ૮૮૦માં ૧૨ વર્ષ ઇમામત બોમવી "સહર બાબક" ખાતે જેમો સિદ્ધાર્થો. ત્યારપછી હાવત ઇમામ શાહ અબદુરસલામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા.

હાવત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ હિજરી સન ૮૮૦માં ૧૨ વર્ષ ઇમામત બોમવી "સહર બાબક" ખાતે જેમો સિદ્ધાર્થો. ત્યારપછી હાવત ઇમામ શાહ અબદુરસલામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા.

હાવત ઇમામ શાહ મુસ્તનસિર બિલાહ અ. એ હિજરી સન ૮૮૦માં ૧૨ વર્ષ ઇમામત બોમવી "સહર બાબક" ખાતે જેમો સિદ્ધાર્થો. ત્યારપછી હાવત ઇમામ શાહ અબદુરસલામશાહ અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ABDUSSAMAM SHAH

(A. H. 880-899)

(33)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ અબ્દુસસામશાહ અ.

(હિજરી સન ૮૮૦-૮૯૯) ૧૧૪૫-૧૧૫૬

હઝરત ઈમામ શાહ અબ્દુસસામશાહ અ. હિજરી સન ૮૮૦માં પ્રમાણતરી મસનદ પર બિરાજમાન થયા. "અસારે મુહમ્મદી"ની કૃતિમાં દર્શાવેલું છે કે હઝરત ઈમામ અબ્દુસસામશાહ અ. નું ખીનુ નામ "મહેમુદશાહ" હતું. (આપ પ્રમાણતરી મસનદ પર બિરાજમાન થયા પછી આપના પરીલના પગલે આલી-હિદાયતના કાર્યમાં મશગુલ થયા) જમાતો હ. ઈમામની કુતુરમાં જમાતી કામ માટે ધરાન સુધી જતી અને હ. ઈમામ સેવાભાવીઓને વારસ અથવા રાષ ના ઇલાકાઓની નવાજિશ કરી કુઆ આસિયો સાથે હિંદની જમાતો માટે સંદેશા અતા કરમાવતા હતા. (૧૫૬)

(૧૫૬) ખાફી ખુરાસાની નામના એક ઇસમાઇલી ફવિર પોતાના રિસાલામાં હઝરત ઈમામ શાહ અબ્દુસસામશાહ અ. ને "શાહે સલામુલ્લાહ" નામે ઓળખાવતાં ઉલ્લેખ કરે છે કે તેવજી ઈમામ 'અલી' છે જેમનું ખીનુ નામ અબ્દુસસામ છે. રસિયન અભ્યાસી મી. ઇવેનોવ જણાવે છે કે, હઝરત ઈમામ શાહ અબ્દુસસામશાહ અ. ફરમાન પ્રગણના "મુદરખાનક" ગામમાં રહેતા હતા

દઅવત કાર્ય.

ફૂરમખર

હઝરત ઈમામ શાહ મુસ્તનસિર ખિલ્લાહ અ. (ખીન)ના મુબારક હસ્તાક્ષર "પંદિયાતે જવા. મદી" લખાયેલા બાદ ઇસમાઇલીઓમાં હઝરત ઈમામ શાહ અબ્દુસસામશાહ અ. એ પ્રચલિત કરી. આ સમયમાં પીર તાજદીનનું અપમાન થવાથી તેઓ ફુનિયા તજ પરતોફવાસી થયા હતા, ત્યારપછી સાદાતો તરીકે ઓળખવામાં આવતા પીરોના વંશને સાધારણ દાઇ તરીકે જમાતોમાં હ. ઈમામનાં કૃતમ અનુસાર દઅવતનું કાર્ય કરી રહ્યા હતા.

રાજકીય પરિવર્તન.

હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ શાહ અ. ના સમયમાં દીઝ્યાદ અને કાસિમાબાદમાં પણ ઇસમાઇલીઓ ધણા જુના વખતથી રહેતા હતા. તેઓ ધણા સુલેદયાતિથી રહેનારા અને પાડોશી ધર્મ પુણ્યવાર હતા. તેઓ કદી પણ પ્રાર્થિક કષ્ટાઓમાં પડતા નહોતા અને મોટેભાગે પોલીસ અને લશ્કરમાં તેઓ નોડાયેલા હતા. સુલતાન ઉઝનદુશને પોતાને ધરાનુના એકલા રાજા તરીકે જાહેર કર્યા પછી વુકી બેચી તેણે આક્રમણ કર્યું અને વુકી સુલતાન મુહમ્મદ ખીજના દાસી તેની હાર થતાં તેની સંધળી આશાઓ પડી સાંગી. ૧૧ વર્ષ રાજ્યઅમલ મોઝબી ૭૦ વર્ષની વયે તેણે અવસાન થયું. સુલતાન ઉઝનદુશનેના મરણથી ઇસમાઇલ સફવીએ પોતાના વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું. તે ગાળા વચ્ચે એવા થોડાક જ બનાવો બનવા પામ્યા હતા કે જે ઇતિહાસમાં નોંધવા લાયક હોય. સુલતાન ઉઝનદુશને પછી તેના પુત્ર, પૌત્રાઓ અને ભત્રીજાઓ વચ્ચે જાગેલી રાજ્ય મેળવવાની હરીફાઈએ તેઓ સંધળાનો નાર કર્યો હતો અને ખીજ વંશને રાજ્ય મેળવવા ની તકો જોતી કરી આપી હતી.

હઝરત ઇમામ શાહ રૂકનુદીન ખુરશાહ અ. પંદીઆતે વંશજો.

ગુલામઅલી બિન મુહમ્મદ બિન આહમદ દખનીએ "લમઆત તવારીખ" નામનું એક પુસ્તક લખ્યું છે, જે દિલ્લીના બાદશાહ ઔરંગઝેબને અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક સરીવાહ અને શીઆ સિંધાંતની લાગણીથી પ્રેરાઇને લખવામાં આવ્યું છે. તેની પુરવણીમાં કતારો પોતાના સુરચિદ રોયદ શાહ પીર મુહમ્મદ સુરરની વંશાવળી આપી છે, જેમાં તેમના પૂર્વજોમાં ઇસમાઇલી ઇમામોના નામો ગણાવ્યા છે. આ નામોમાં કાંઈ ફરક નોંધવામાં આવે છે, પરંતુ શાહ રૂકનુદીન ખુરશાહ અ. પછી પણ ઇસમાઇલી ઇમામોના વંશજ ચાલુ રહ્યો હતો, તેની આ આલે. ખન ઉપરથી સાબિતી મળે છે. આ બિનાનો નિર્દેશ ડો. ધવેનાવ કરેલ છે. (૧)

પંદીઆતે જવામરદીની ફારસી વાણી.

હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ અ. ના સમય સુધીમાં પીર સદરદીન (રહ.)ના વંશમાં જે પીરાતન ચાલતી આવતી હતી, તેનો છેડો આવ્યો હતો અને પીર તાજુદીન (રહ.)ની વંશાવળી પછી એક આગેવાન કપુરા ખોળા જોડે થોડાક ખોળાઓ હ. ઇમામની હુકુમમાં ધરાન તરફ ગયા હતા. જ્યાં હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ શાહ અ. પાસે હિંદુસ્તાનના સુરીદીની સંધળી હકીકત જાહેર કરતાં પીર માટે અરજ કરી, તે ઉપરથી હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ સિરખિસ્લાહ અ. (ખીજ)એ "પંદિયાતે જવામરદી" નામની શિખમણુભરી જે કિતાબ લખી હતી, તે આપે સુરીદીને બક્ષિય કરતાં ફરમાવ્યું કે, "દેવે પછી તમે આ કિતાબને પીર તરીકેનું માન આપજો અને તેનો પાઠ કરતા રહેજો." (૨)

આ કિતાબ મૂળ ફારસી ભાષામાં છે. તેના નમૂના તરીકે થોડા ફકરા અત્રે આપવામાં આવ્યા થઈ પડશે.

મોમિન આન હરત કે સુખનંદ પકી બારાહ.

મોમિન આન હરત કે અખાનક હક બારાહ, જ ફુદુશ ન અયદ જ ખિલાફત અમદ.

અર્થ:-મોમિન તે છે કે, જેનું વચન એક હોય.

મોમિન તે છે કે જેની જીભ સત્યવાણી ઉચ્ચારતી હોય, તે બિહારત શબ્દો
ચ્ચાર ન કરે, અને અસત્ય વડે નહિ.

મોમિન આન હરત કે જવાંમદી બાસદ, દર દર બાબ કે હરત

મોમિન આન હરત કે હક વ નાહકરા બચનાસદ

અર્થ:-મોમિન તે છે કે જે બહાદુર પુરુષ હોય અને દરેક ક્ષિપમમાં તે તેવાજ પ્રકારે
વર્તતો હોય. મોમિન તે છે કે જે હક અને નાહકને ઓળખે છે.

મોમિન ઉન હરતકે હઝરત ઇમામે કમાન હાદિયુલ મહેદી, સાદિયે કમાન
ખલીફુર રહેમાન શરિકુલ-કુરાન-રા બેચનાસદ યુ હઝરત ઇમામ સાદિયુલ
અમ સાદિયે કમાન હર દુનિયા કાદિર હરત.

અર્થ:-મોમિન તે છે કે જે "હઝરતે ઇમામે કમાન," "હાદિયુલ મહેદી,"
"સાદિયે કમાન," "ખલીફુર-રહેમાન," "શરિકુલ-કુરાન"ને
ઓળખે, હરજુ કે હઝરત ઇમામ સાદિયુલ અમ સાદિયે કમાન
દુનિયામાં જાહેર છે.

(પંદીયાતે જવાંમદી પાનું ૧૩.)

"પંદીઆતે જવાંમદી" નો હિંદુસ્તાનમાં પ્રચાર.

ઉપર ટાંકવામાં આવેલા દરરોજો પ્રમાણે 'પંદીઆતેજવાં મદી' અનેક પ્રકારની સિખામણોથી
બરપૂર છે. આ કિતાબ હ. ઇમામની હુજુરમાંથી કપુરા અને ધરાન ગયેલા સિંધી બોળઓએ
હિંદુસ્તાનમાં આણીને દરેક જમોતોમાં ફેલાવી હતી. તે સાથે હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ
શાહ અ. નું હરમાન મુબારક પણ જમાતોમાં જાહેર કરવામાં આવ્યું, જેને દરેક ઇસમાઇલી
જમાતે આખો પર ચઢાવીને માન્ય રાખ્યું. ત્યારપછી ઇસમાઇલી સાદાતો અને શાઈઓ પણ 'પંદી.
આતે જવાંમદી'નું વાંચન કરી તેના પર વિદાયત કરતા હતા.

"પંદીઆતે જવાંમદી"નો અર્થ "વંરતારબરી સિખામણ" થાય છે. બીજી ભાષામાં તેના
તરજુમા પણ થયા છે. આ કિતાબનું સવળા ઇસમાઇલીઓ માન સહિત વાંચન કરે છે.

જોમો સિખાઈ

હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ શાહ અ. ના જમાનામાં હિંદુસ્તાનનો ઇસમાઇલી મુરી.
દોનો સંબંધ હ. ઇમામ સાથે જાહેરી રીતે વધુ માહ બન્યો હતો અને આપની હુજુરમાં આવવા
જવાનો મામ પણ વધુ પ્રમાણમાં મોકળો થયો હતો.

પાનું ૩

હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ શાહ અ. એ દિજરી સન ૮૬૫માં જોમો સિખાઈ
અને આપના શાહઝાદા હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરજા અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ.
માન થયા હતા. હ ઇમામ શાહ અબ્દુરસલામ અ. ની મંજાર 'શહેરમાબક'માં આવેલી છે.

HAZRAT MOWLANA IMAM GHARIB MIRZA

(A. H. 899-902)

(૩૪)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ ગરીબ મિરઝા

(હિજરી સન ૮૯૯-૯૦૨) / ૧૫૧૩-૧૫૧૬

હઝરત ઈમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. હિજરી સન ૮૯૯માં ઇમામતની મસનદ પર મિરાજમાન થયા હતા. "શુલકારે સમસ"ના કત્તા લખે છે કે હઝરત ઈમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. તુ બીનુ નામ હઝરત અબ્બાસ હવું અને આપને ગરીબશાહ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવતા હતા. હઝરત ઈમામે આપના પિતા હઝરત ઈમામ અબ્દુરસલામ શાહ અ. તુ રહેલાય શહર ખાખા ખાતે હવું, તેને બદલીને ધરાનના કાશીને પ્રમણના ગામ અન્નુદાન ખાતે રાખ્યું. હવું અન્નુદાન પવત વાળા પ્રદેશમાં હોય મહેલાતથી ૩૪ માઇલના અંતરે આવેલું છે અને તે મુખ્યત્વે કરીને ખેડતોનું ગામડું છે. ત્યાં ખાતે વસ્તા ઇસમાઇલીઓ પણ ખેડે, પેતાને જીવનનિર્વાહ ચલાવે છે. આ સ્થળ આગળ જતી ઇસમાઇલીઓ માટે માનનીય રચાન થઇ પડ્યું હવું.

ઇસમાઇલ સફવીનો ગલરાટ-અન્નુદાનમાં હ. ઈમામનો વસવાટ.

હઝરત ઈમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. ના સમયમાં ઇસમાઇલ સફવી પોતાની સહતન તને પાચો નાખવાનો પ્રયત્ન કરી રહેલો હતો. ધરાનની પ્રખ્યાત ઇસમાઇલ સફવીને એક સરી સંત તરીકે ઓળખતી હતી, તેના લાખો મુરીદો હતા, જેના બળ ઉપર ઇસમાઇલ સફવીને ખુબ વિશ્વાસ હતો. પ્રતિદિન તેની સત્તા વધતી જતી હતી. પરંતુ ખાનગી રીતે તેને ભય લાગતો હતો. રાજ્ય મેળવવામાં રૂખેને હઝરત ઈમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. તેની આડે આવે. આ પ્રકારે ઇમામના માને પડવાથી ઇસમાઇલ સફવીને મામ મોકળો કરી આપવા અને ઇસમાઇલીઓ પર કાબુ આપતિ આવી પડે નહિ તે માટે અન્નુદાનને વા રસાયણમાં રચાનમાં આવેલા મુદાનાકા

Kashan
Kilomet

આપે વસવાટ કરવાનું પસંદ કર્યું હતું. 'મુલઝારે શાહ' નામની કૃતિમાં જણાવવામાં આવે છે કે હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. કાશાનના શહેર 'અનુદાન'માં જન્મે છે. આથી જ હતા અને 'મહરબાખક' ખાતેનો નિવાસ ઓડી ગયા હતા.

"ખોળ કામના ઇતિહાસ" નામના પુસ્તકમાં લખેલું છે કે હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. કાશાન પ્રાંતના "અનુદાન" ગામમાં જન્મ વર્યા હતા.

અબ્બાસશાહી ખાનકાદ-નૂરાબાદ વસાવ્યું.

'આસારે મુહમ્મદી'ના કર્તા જણાવે છે કે હઝરત ઇમામ શાહ અબ્દુલસલામ અ. ન બસા પુત્ર હઝરત અબ્બાસ શાહે ઇમામતની ચતુરશ્વર પર કદમ મુખારક કર્યા અને આપના ઇક બાલ અને જલાલના સમય દરમ્યાન હ. ઇમામના મુવાન બંધુ હ. નૂરદીને એક નવું નગર વસા વ્યું અને એ નગરમાં કેટલાક કિસ્લાઓ અને ઇમારતો બાંધી તેને પોતાનું નિવાસસ્થાન બનાવ્યું. આ સ્થળને 'નૂરાબાદ' કહેવામાં આવે છે. 'અનુદાન'ના ખેતીવાડીવાળા વિસ્તારમાં ઇમારતો વાળું 'નૂરાબાદ' નામનું એક ગામ આવેલું છે. ત્યાં "અબ્બાસશાહી ખાનકાદ" એટલે 'દરવીશોનું નિવાસસ્થાન' પણ છે, અને એ સ્થળે દરવીશો એકાંતમાં રહી બંદગીમાં મસશુલ બની શાંતિથી પોતાનું જીવન ગાળતા હતા.

હ. ઇમામની સાદાઈ — 'શાહ ગરીબ મિરઝા'નો લકબ.

હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. પણ દુન્યવી કારોબારમાં પણ થોડું લક્ષ આપતા હોવાથી અને ગરીબો પ્રત્યે વધુ લક્ષ આપતા હોવાથી આમને "શાહ ગરીબ મિરઝા" કહેતા હતા. એ નામથી આપ વધુ પ્રસન્ન રહેતા હતા. સામાન્ય દરજ્જાનો એક નોકર પણ આપની ભીડી જાણતી પ્રાણ ઓવારવા તૈયાર રહેતો હતો.

હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. ને "ગરીબશાહ" પણ કહેતા હતા. આ સંધર્ભ લકબ ઉપરથી હ. ઇમામની સાદાઈ અને દરવીશી જીવન જણાઈ આવે છે. અને એનું કારણ છે કે "અનુદાન"ની જનતા હ. ઇમામને જુદા જુદા અર્થસચ્ચ લકબથી સંબોધતી હતી. તે સમયે આપના પ્રમણમાં હ. ઇમામ પણ પ્રિય, યશ્વ પડ્યા હતા.

હ. ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. નો ઉલ્લેખ કરતાં રોયદ-મુહમ્મદશાહ બિન રોયદ ઇમામ મશાહ પોતાની 'સતવેશીની વેલા'માં વર્ણન કરે છે કે :—

ઉસકા ગરીબ મિરઝા દુવા નિરધાર, સો નર આવતે માહિ સસાર, કહી
તીન બરસ રહા નર અવતાર, આખર સ્વને પોતા નિરધાર. (અ)

અનુદાનમાં ઇસમાઈલીઓ.

ઇસમાઈલ સફવીના આગવથી ચેતી જન્મે હ. ઇમામ શાહ ગરીબ મિરઝા અ. એ 'શહેર બાખક' મુજબે "અનુદાન"માં વસવાટ કર્યો હતો એવીજ રીતે જે ઇસમાઈલી પ્રબા કાશાન ઇસાહ ના "મહરબાખક"માં વસી હતી તેને આદશાહ તરફથી બહુ કબ્દ વેરણું પડ્યું હતું. "અનુદાન" કબ્દ અપરીચીત સ્થળ હોઈ ત્યાં ઇસમાઈલીઓ સુરક્ષિત જીવન ગાળી રહ્યા હતા. એ ઇમામશુહીદ ના પણ કાશાન પ્રમણમાં આવેલું હોવા છતાં ત્યાંનું પાતાવરણ કબ્દ હતું. આથી જ

ઇરાનમાં પુનઃ અવ્યવસ્થા.

“સિસ્ટરી ઓફ પરશિયા”માં સર જોન માલકમના લખ્યા મુજબ નવમી સદીના અંતમાં એટલે જે સદીમાં હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરજા અ. વિધવાન હતા, તે સમયમાં ફરીવાર ઇરાનમાં અવ્યવસ્થા પ્રસરી રહી હતી; તુર્ક સરદારોમાં ‘કુલુન વંશ’ના દાવેદારો પશ્ચિમ વિભાગમાં લડી રહ્યા હતા અને પૂર્વ તુર્કસ્તાનના જંગલોમાંથી ઉઝબેકોએ માથું ઊંચકી રહેલા તેમના વંશધરોને ખુરાશાનમાંથી હાંકી કઢાડ્યા હતા.

અન્નુદાનનું ઉદ્દેશ્ય.

હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરજા અ. ના સમયમાં હિંદુસ્તાનમાંથી ધણા ઇસમાઇલી મુરીદો હ. ઇમામના દીકાર અર્થે ‘અન્નુદાન’ તરફ જતા હતા. તેઓને ખાસ ‘દરગાહી’ તરીકે ના હ. ઇમામની મહેર સાથેના રક્ષાઓની નવાજીશ કરવામાં આવતી હતી. આ પ્રસંગે ઇરાન અને હિંદુસ્તાનના ઇસમાઇલીઓ વચ્ચે ચાલુ સંબંધ બંધાઇ ગયો હતો, અને હ. ઇમામના દીકાર કરી પાછા વળતી વખતે તેઓ હ. ઇમામ તરફથી વિદાયતના ફરમાન તાલિકા જમાતો પર લઇ જતા હતા, તેના વાંચન સમયે હિંદુસ્તાનની જમાતોમાં ઇંદ જેવી ખુશાલી કરવામાં આવતી હતી.

જોમો સિકાર્યો

હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરજા અ. એ ત્રણ વર્ષ ઇમામત જોગવીને ‘અન્નુદાન’ ખાતે જિ. સ. હઝરત જોમો સિકાર્યો. આપનો રાહો જો ગામમાં આવેલો છે જ્યાં આજે પણ ‘ઇસમાઇલીઓ’ વસવાટ કરે છે. હઝરત ઇમામ શાહ ગરીબ મિરજા અ. ની પછી આપના શાહઝાદા હઝરત ખુદરઅલી અ. (શાહ બુદરઅલી) ઇમામતની મસનદ પર ખિાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ABU-ZAR-ALI

(A. H. 902-915) / 1446-1509

.....O.....

હજરત મૌલાના ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ.

(હિજરી સન ૯૦૨-૯૧૫)

હજરત ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ. હિજરી સન ૯૦૨માં ઇમામતની મસનદે બિરાજ્યા હતા જે ને સમયે ઇરાનમાં મોહુ પરિવર્તન થઈ રહ્યું હતું. ખરી રીતે કહેતા ઇરાન નવા યુગમાં પગલા માંડી રહ્યું હતું.

“આસારે મુહમ્મદી” ના કથન અનુસાર હજરત ઇમામ શાહ અરિબ મિરઝા અ.ના વડા શાહઆદ હજરત મુહમ્મદ અબુઝર શાહ આપના પિતાના રથાને ઇમામત પર આવ્યા. આપ અતિ ઉચ્ચતમ દરવીશી જીવન ગાળતા હતા, એ કારણે આપનો લકબ ‘અબુ ઝર’ પડ્યો હતો.

ખાફી પુરાસાની પોતાના કરીદમાં જણાવે છે કે, “હજરત ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ. નું બીજું નામ હજરત નૂરદીન પણ છે.” મજહૂર કવિવરનો પરિચય આગળ જતા હજરત ઇમામ શાહ નૂરદીન અલી તથા હજરત ઇમામ શાહ અલિલુલ્લાહ અ. ના જીવનકાળમાં આવશે.

હજરત ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ. નું નામ અપવંશ રીતે બ્રહ્મચારી અ. અમલમાં આવે છે; ખરી રીતે તો અબુઝર અલીના નામનું એ અમલ સહિફાનાં મોજબા પામેલું છે.

રાજકીય પરિવર્તન

હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદ બિન ઇસ્માયિલ શાહ અ. ના જમાનાથી ઇરાનમાં જે રાજકીય અવ્યવસ્થા તેમજ અન્ય મરણ પર્વત પ્રવર્તી રહી હતી, તે હજરત ઇમામ શાહ અરિબ મિરઝા અ. ના સમય સુધી આગળ વધી હતી અને હજરત ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ. ઇમામતની માદીએ આવ્યા પછી તે ઇરાનની રાજકીય પરિસ્થિતિ બદલાઈ ગઈ, હિજરી સન ૯૦૨માં સફવી ખાનદાને પોતાની બાદશાહીનો પાયો નાખ્યો હતો તથા ઇરાનના એક જનધારી બાદશાહ તરીકે ઇસ્માયિલ સફવી તખ્તે બેઠો. તે સમયે હજરત ઇમામ શાહ અબુઝર અલી અ. ને ઇમામતની માદીએ આવ્યાને પાંચ વર્ષ પસાર થઈ ચૂક્યા હતા.

5/11/99 P. 159
905 = 1499

ઇસમાઇલ સહવી શીખાઈને ખેડા પછી મેઘાણપોથી પોતાના રાજ્યનો વિસ્તાર 'અવધ' નદીથી ધરાની અખાત સુધી વધારી દીધો હતો અને અફઘાનિસ્તાનથી દુરાત પર્વત પોતાની સત્તા મેસાડી દીધી હતી. બચ્ચાહ પશુ તેણે સર કુતુબુદ્દીન અને 'આઝરનામ'ની હતી લખ તખીએ પોતાનું પાટનગર 'અનામ' હતું.

સહવી વંશનો પૂર્વ વૃત્તાંત

સહવી વંશનું મૂળ (૧) હરવત પ્રુસા કાઝિમ ખાનને હરવત ઇમામ 'અહમદ' સાદિક અલી છે. એ વંશના લોકો 'અહમદી' નામના રહેલો હોવા સમયથી આવી વંશી હતા. ઇસ્લામીમાં આ સહવી કુટુંબ માનીતું હતું. એ વંશના આદિ પુરુષ તરીકે સહીદીન નામનો વંશજ માનવામાં આવે છે, જેના નામ ઉપરથી એ વંશના રાજપુત્ર નામ પાડવામાં આવ્યું છે. સહીદીનના પુત્ર સહીદીનનો પ્રભાવ પશુ સારો હતો, અમીર તેમજ એ દ્વારે બહુમાંથી પહેલાં એક સાધુ તુખી હોયોને ઊંડી મુશ્કેલી અરજ સહીદીન સહવીએ ગુનગરવા તેમજ એ તેમ કુતુબુદ્દીન પાછળથી એ સમજા હોયો. સહીદીનના મુરીદ પણ હતા, જેઓ આઝાદ થયા પછી ગીલાનમાં વસતા હતા અને આગળ જતા તેમની બોલાદે સહવી વંશની સત્તા સ્થાપવામાં પછી મદદ કરી હતી. સહીદીન પછી સહવી વંશના પડા ખવાળ અલીએ પણ રાજપૂતમાં નેડું પોતાના સમયમાં થયો હતો. તેનો પુત્ર હોદર સહવી હતો. તેના પછી સુલતાનઅલી એ વંશનો વડો થયો હતો. સુલતાનઅલી સહવી પછી તેનો બાપ ઇમાદીમ મિરઝા મરણ પામતા હોદર સહવીનો બીજો પુત્ર ઇસમાઇલ સહવી રહેવા પામ્યો હતો. જેનો ગીલાનમાં મલુકો સારો પ્રભાવ હતો. આ પ્રભુ તેણે એક નાનકડું લશ્કર એકઠું કરી સિરમાન પ્રમણના 'આકુ' અને 'સામખા' નામના સ્થળોએ રહેવા લાગ્યો હતો. આ જીવ પછી ૧૩૦૦ માણસનું લશ્કર તેણે એકઠું કર્યું તમારુ પછી તેણે તખીએ સર કરી પોતાને આઠસાહ તરીકે બહેર ર્યો હતો. (૨).

સહવી વંશની સ્થાપના

ઇસમાઇલ સહવી "ગીલાન" આવી પોતાના વંશનું રાજ્ય સ્થાપવાના ઉદ્દેશથી એક પછી એક દેશો જીતવા લાગ્યો હતો. તેણે ઘાઝના અને તેમજના વંશજોને કચ્છી નાખી દિગરી સન ૬૦૭માં સમરત ધરાનમાં અને પુરાસાનમાં સહવી વંશની સ્થાપના કરી.

ઇસમાઇલ સહવીનો લઘુ "સાહે શીઆન" (૩) હતો તે ઇરાનમાંથી મઝદન પોળેતો હતો. તે ધરાનની માદી પર આવ્યો ત્યારપછી સુન્ની પ્રજાનું બળ હવાઇ મધુ હતું. કારણ કે તેણે ધરાનમાંથી મઝદનને રાજપૂતમાં સ્વરૂપ આપ્યું હતું. (૪) તેનું બળ વધવાથી ધરાનમાં વંશી અન્ય સમ્રાટોના અનુયાયીઓને "તકિયો" મદલ કરવાની હદને પડી હતી, જેથી ઉઘમીયો મઝદન પણ અપવાદરૂપ રહી રહ્યો નહોતો.

૧. જુઓ મેહમુદ સર્કસ સાધિક જુલ "ફિરુઝી બોલ પારિયા" ૧૯૦૭ મી સાલમાં આજના ઇસ્લામ

૨. જુઓ મોરિસર બ્રાઉન જુલ "ફિરુઝી બોલ પારિયા" ૧૯૦૭ મી સાલમાં આજના ઇસ્લામ

૩. જુઓ સર એલ માલકમ જુલ ઇરાનનો ઇતિહાસ.

૪. જુઓ ફિરુઝી બોલ પારિયા પાનું ૩૧૫

સૈયદ મુહમ્મદ તાહિર અલ-હુસેની

૧૭૫. હજરત હમામ શાહ ચમ્સુદ્દીન મુહમ્મદ અ.ના હરજંદ "હજરત મોમિનશાહ"ના વંશમાંથી ઉતરી આવેલા સૈયદ તાહિરશાહની વંશાવળી "તવારીખે હરિસ્તા" નામના ઇતિહાસિક પ્રમાણ આ પ્રમાણે આપવામાં આવી છે :- શાહ તાહિર ખિન શાહ રઝીયુદ્દીન ખિન અલ મોમિનશાહ, ખિન મોમિનશાહ - ખિન મુહમ્મદ હરદોઝ ચમ્સ તખીઝી ખિન ખુરશાહ, પછી અબ્દુલ્લાહ મહેદી અને હજરત હમામ શાહ નિઝારથી લઈ હજરત હમામ શાહ બહાર સાદિક સુધી આ સીલસીલો જાય છે. દરવીશ અને સાદાત તરીકે જાણીતા નબીરાઓએ દિનરી સન ૫૦૭ પછી ગીલાનની સરહદમાં આવેલા કઝવીન પાસેના ખોદ નામના મામમાં રહેવાસ કર્યો. તેમના વંશમાંથી અહીં જે લોકો થયા તે સાદાતે ખોદીયા નામે મશહૂર થયા. એ પછુ જાણુવું જોઈએ કે આલમુતનો કિલ્લો રદખાર પ્રાંતમાં હતો તેની બાબુમાં 'કઝવીન' આવેલું છે. ૩૦૦ વર્ષ સુધી આ સાદાતે ખોદીયાનો સીલસીલો ત્યાં જ રહ્યો હતો આ સમય દરમ્યાન એ દેશના રાજ્યકર્તાઓ અને સુલતાનોમાં તેઓ ધણા માનનીય ગણાતા હતા. આ વંશ ની સત્તા પર જ્યારે શાહ મુહમ્મદ તાહિર અલ-હુસેની આવ્યા અને તેમના જ્ઞાનધ્યાન વિગેરે પોતાના આપઘાટથી પણ વિશેષ હોવાની લોકોમાં પ્રસિધ્ધી થઈ, તો મિસર, બુખારા, સમરકંદ, કઝવીન વિગેરેનાં શીઆ લેખની સુરીઈમાં ઘાખલ થયા. શાહ તાહિર આથી ધણા મશહૂર થયા હતા.

૧૭૬. "તવારિખે હરિસ્તા"ના ખીજા ભાગમાં ખુરદાન નિઝામશાહના અહેવાલમાં શાહ તાહિરના સંબંધમાં લખે છે કે શાહ તાહિર મિસર અને ઇક્રીકીઆ (મધરીબ આફ્રિકા)ના ઇસમાઇલી રાજ્ય કર્તાઓના વંશ માંથી હતા. જેને "અવસિબ" પણ કહે છે. હબીબુસિયરમાં લખવામાં આવ્યું છે કે "ઇસમાઇલીઓએ મધરીબના પ્રદેશ અને મિસરમાં ધણા ગૌરવ સહિત રાજ્ય કર્યું" હતું. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે ૨૬૬ વર્ષ પર્વત આ રાજ્ય અમલ લખાયો હતો આ વંશના જે પહેલા ચમ્સે રાજ્ય લગામ પોતાના હાથમાં ધરી હતી તેમને અબુલ કાસમ મુહમ્મદ ખિન અબ્દુલ્લાહ "અલ-મહેદી" કહેતા હતા અને એ 'મહેદી' ધણાઓના જણાવ્યા પ્રમાણે હ. ઇસમાઇલ ખિન બહાર સાદિક અ. ના વંશજ હતા,

સૈયદ શાહ મુહમ્મદ તાહિર અલ-હુસેનીની દઅવત.

શાહ તાહિર ધર્મજ્ઞાન અને ફિલસૂફીમાં ધણા પ્રવીણ હતા. તેમની તિલ્લુ ખુષિ અને પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિત્વને અંગે લોકો તેમના તરફ આકર્ષાઈ આવતા હતા એમના સમયમાં મિસર, સમરકંદ ને બુખારા તેમજ કઝવીન વિગેરે રજોએ ઇસમાઇલી ધર્મનો ધીમે ધીમે સારા પ્રમાણમાં પ્રચાર થવા પાડ્યો હતો એમના ખંતીલા પ્રયાસોથી ઇસમાઇલી "દઅવત" કાયને ધણીજ પુષ્ટિ મળી હતી. આ વખતે ઇરાનની ખાદીએ ઇસમાઇલ સફવી હતો. તેના વઝીર મિરઝાશાહ હુશેન ઇમ્મદાનીએ ઇસમાઇલી ધર્મ અંજિકાર કર્યા પછી શાહ તાહિર તેમની માંગણી સ્વિકારી "કાશાન" ભણી અઃવ્યા, જ્યાં ઇસમાઇલીઓ સારી સંખ્યામાં હતા, ઉપરાંત શાહ તાહિરના આ. મનના સમાચાર સાંભળી તેમની મુલાકાત માટે આબુબાબુમા વસવાટ કરી રહેલા ઇસમાઇલી. ઓ રજુ મોટી સંખ્યામાં "કાશાન" આવી પહોંચ્યા. શાહ તાહિર અતરાફના રાજ્ય અને પ્રજા. જનોની ભલામી અર્થે "દઅવત"નું કાય ખાનગીમાં કરવાના પત્તા કરતા હતા તેમજ સઘળા ઇશ્યોને પણ સંજોગને અનુસરી શાંતપણે "દઅવત" કરવાની ભલામણ કરી હતી, તેમ જાંતા

"કાશાન"ના અમીર હિમચલને આ પ્રચારકાર્યની ખબર પડી જતાં તેઓ મહારાવા લાગ્યા અને ઉપદેશનના રૂપમાં ધરાનના શાહ પાસે જઈને શાહ તાહિરના મર્યાદા પ્રચાર કાર્ય વિરુદ્ધ વિમતો રજૂ કરી.

સૈયદ શાહ તાહિરની ધરાનથી હિંદુસ્તાન.

ઇસમાઇલ સફવી પોતે ધરાનઅશરી મઝહબનો અનુયાયી હતો અને તે અન્ય સમ્રાટોને ટકવા ન હોય એ સ્વભાવિક હોવાથી, ઉપદેશનની માગણી લક્ષમાં લઈને તેણે શાહ તાહિરને પકડી લાવવા અને ઇસમાઇલીઓની કલમ ચલાવવાનો આનગીમાં વૃક્ષ કરાડી દેનો અમલ કરવા માટે તે વઝીર મિરજા ઇસ્ફહાનીને પહોંચાડવામાં આવ્યો. મિરજા ઇસ્ફહાની શાહ તાહિરના હસ્તક ઇસમાઇલી મઝહબ રચીતારી ચૂક્યો હોવાથી તેણે આદેશદના ફકમની શાહ તાહિરને બાંધી દીધી શાહ તાહિરે આ વાત બાંધી પોતાના કુટુંબીઓ સહિત ધરાન છોડી જવા "જરદન" બંદરથી ફરાર કરી. સારા નસીબે એ વહાણ હિંદુસ્તાન તરફ જઈ રહ્યું હતું. આ વહાણમાં તેઓ બેસી ગયા, જેથી તેઓના ધરાદામાં કંઈ વિન નહોતું અને આમને કિવસે "કાશા" બંદર ઉપર આવી પહોંચ્યા, જે તે વેળાએ હિંદુસ્તાનનું એક બંદર હતું. શાહ તાહિર પોતાના કુટુંબ સાથે કિનારા પર ઉતરી ત્યાંથી તેઓ ખાનપૂર બાંધી ગયા. તેઓ જ્યારે ઉમાનના બંદરમાં હતા, ત્યારે તેમની શાહ કુદરુલાહ નામના રાજા સાથે મુલાકાત થઈ. તે શાહ તાહિરના ઉપદેશથી ઇસમાઇલી મઝહબમાં દાખલ થઈ મુરિદ થયા હતા.

સૈયદ શાહ તાહિર હિંદુસ્તાનમાં.

શાહ તાહિર ધરાનની દફ છોડી ગયા છે એવી ખબર શાહ ઇસમાઇલ સફવીને મળતાં તેમને પકડવા માટે તેમની પાછળ બેસસો છોડી મૂક્યા. શાહ તાહિરે હિંદુ બાંધી નીકળી ગયેલા હોય શાહનાં બેસસો નિરાશ થઈ પાછા ફર્યા. "ઇબ્તદ ફરજી" નામની દારસી કૃતિમાં એવો ઉલ્લેખ કરેલો જેવામાં આવે છે કે શાહ તાહિરના "તકિયા"ના પરિણામે ઇસમાઇલીઓની મોટી ભાગની કલમ થતી બચી જવા પામી હતી.

શાહ તાહિર હિંદુસ્તાનમાં આવી રહ્યા પછી તેમણે હંમેશાં માટે હિંદમાં રહેવાનું પસંદ કર્યું. હિંદના એક ઉમરાવ ખવાબ મુહમ્મદ દખનીને શાહ તાહિર વિષેની ખબર પાતાં, એમની મુલાકાત લેવા આવ્યા. ત્યારેપછી શાહ તાહિર તેમને ત્યાં રહેવા લાગ્યા. તેમની દરરોજની શાન-ચર્ચાના પરીણામે રથાનિક જનતામાં તેમની ખ્યાતિ દિન પ્રતિદિન વધવા લાગી. એ પરથી દખખુના એક મુરિદમ બાદશાહ મુરદાન પોતાના ઉરતાદ મુદમ્મદ શિરવાનીને પોતાના વડીલ તરીકે ખવાબ દખની પાસે રવાના કર્યા અને ત્યાં મુદમ્મદ શિરવાનીએ શાહ તાહિરની મુલાકાત લીધી એ કિવસ પચત શાહને મુદમ્મદ શિરવાની અદમદનગર પાછા આવ્યા. બાદશાહ મુરદાનશાહે તેમને પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું કે "શાહ તાહિર સમગ્ર જાહેર અને ખાતિન વિષામાં માહિતગાર છે, તેમના જેવો વિદ્વાન મેં કદી જોયો નથી." (પૃષ્ઠ ૪૪૭)

ખવાબ મુદમ્મદ શિરવાનીએ આપેલા પરિચયથી ક.તેજત યદને બાદશાહ મુરદાનશાહે શાહ તાહિરને અદમદનગર તેડી લાવવા ખવાબ મુહમ્મદ દખનીને આમંત્રણ મોકલ્યું. શાહ તાહિર

તેનો સ્વીકાર કરી અહમદનગરમાં આવી પહેલા, જ્યાં અમીર ઉમરાવો સાથે 'કુલતાને' તેમનું 'અહમદનગર' સ્થાપિત કર્યું.

અહમદનગરની નિઝામશાહી-પુરહાનશાહને શાહ તાહિર શીઆ બનાવે છે.

અહમદનગરના એ બાદશાહનું પુરું નામ પુરહાન નિઝામશાહ બિન અહમદશાહ બહેરી હતું. તેમના રાજ્ય સાથે ઔરંગઝાબાદ, પશ્ચિમ બરાક, મુંબઈ ખલિફા તથા 'કાંઠા' પ્રાંત જોડાયેલા હતા. અહમદનગરના નિઝામશાહી રાજ્યોનો પાયો પુરહાનશાહના પિતા અહમદ નિઝામે માખી હતા. પોતાના નામ 'અહમદ' ઉપરથી 'અહમદનગર' શહેરનું નામ આપ્યું અને તેના નામનો ખીજા નામ 'નિઝામ' પરથી નિઝામશાહી રાજ્ય નામ પડ્યું. દિજરી સન ૯૧૪માં તે મરણ પામતા તેનો પુત્ર પુરહાનશાહ પહેલાના નામથી બાદીએ આવ્યો હતો. પુરહાનશાહ પુરનાબશરી મજદળ પાળતો હતો. પુરહાનશાહ પહેલાનો રાજ્યઅમલ દિજરી સન ૯૧૬થી ૯૧૭ થી 'અમલ' હતો. શાહ તાહિર અહમદનગર આવ્યા પછી બાદશાહ પુરહાનશાહ તેમનું 'પદ' માને અને મર. તથા રાખતા હતા. તેઓ અહલેબેયતની મોહબતના વિષયમાં ઘણાં સારો રસ લેતા હતાં, પરંતુ ઇસમાઇલી મજદળ માટે તકિયો રાખતા હતા.

શાહ તાહિરની વફાત

અહિ પશુ ધરાન જેવી પરિસ્થિતિ જોવી ન શકે તે માટે શાહ તાહિર ઘણી સાવચેતી રાખતા હતા. ઇતિહાસકાર ઝાહિરુલ્લેન પોતાના 'તારીખે ઇસ્લામ' નામના ગ્રંથમાં અહમદનગરના નિઝામશાહીના ઇતિહાસમાં લખે છે કે, 'શાહ તાહિરે ધરાનથી આવીને શાહને શીઆ બનાવ્યા હતા અને બાદશાહની સેવામાં 'તકિયો' રાખતા હતા. પુરહાનશાહ ત્યારપછી પાંચ વર્ષ રહીને મરણ પામ્યા હતા. અહમદનગરની નિઝામશાહિમાં સમજા મળી બાર બાદશાહો થયા પછી દિજરી સન ૧૦૧૬માં નિઝામશાહિનો અંત આવ્યો હતો.

શાહ તાહિર દિજરી સન ૯૫૬માં વફાત પામ્યા અને તેમને અહમદનગરમાં બુધિદાં કરવામાં આવ્યા છે.

Chandlibiwar Demoli clean up

સફવી રાજ્યમાં ઇસમાઇલીઓ

"હિસ્ટરી ઓફ પર્સિયા" માં જોન માલકમ લખે છે કે, સરીહીદીનના વંશને ધરાનમાં સરીઓ તરીકે ધણાખરા નાણીતા થયા હતા. બાદશાહ ઇસમાઇલ સફવીએ ઇસ્નાઅશરી મજદળને રાજ્યધર્મ તરીકે પ્રચલિત કરવાથી, હઝરત હમામ શાહ યુઝર અલી અ. એ ઇસમાઇલીઓને સાવચેત રહેવાની બલામણુ કરી હતી. જે કે સંજોગવાસત ઇસમાઇલીઓને સદન કરવું પડ્યું હતું, જતા અહંદરે સમજી વસ્તુરિયતિ જોતા આગળના રાજકર્તાઓ કરતા, સફવી રાજ્યઅમલની સરખામણીમાં એક હુમત તરીકે તેનું રાજ્ય સુધારા પર હતું અને આગળની પ્રજાની તુલનામાં મુશ્કેલીઓ કંઈક અંશે ઓછી થવા પ્રાપ્તિ હતી, જે કે ઇસમાઇલીમાં ધર્મધર્મી તો કાયમજ રહી હતી અને ઇસમાઇલીઓને આ સમયે ઘણી સંભાળપૂર્વક વર્તવું પડ્યું હતું.

હઝરત ઇમામ શાહ છુઝર અલી અ. ના સમયમા રાજ્ય પરિવર્તન થવાથી હઝરત ઇમામે તેમા રસ લેવાનું શરૂ કર્યું, હઝરત ઇમામનો મુખ્ય હેતુ આ રીતે મુરીદાને શાહત આપવાનો હતો, કારણ કે, ઇસમાઇલી સૂફીની કારકિર્દીની શરૂઆતમાં ઇસમાઇલીઓને ધર્મીય મુસ્લાઓની ધર્મિય અંગે ખાદશાહ તરફથી કુઝ વેઠ્યું પડ્યું હતું. પરિણામે હઝરત ઇમામ શાહ છુઝર અલી એ, એ ખાદશાહથી સીધા સંબંધ કાયમ કર્યો જે પરથી હઝરત ઇમામના કદાપણ, દિલેરી અને નેકલિયથી આકર્ષાઈને સૂફી ખાદશાહે તેમને પોતાની એક રાજ્યકન્યા સાથે લગ્નગાંઠથી જોડી દીધા હતા અને એ પ્રકારે સૂફી ખાદશાહ અને હઝરત ઇમામ વચ્ચે સમપણના સંબંધની શરૂઆત થઈ હતી. આ સમયે હઝરત ઇમામના નિવાસસ્થાન અન્નુદાનમા ઇસમાઇલીઓ ઉભરાઈ જતા હતા, તો પણ મંઝહબી દુશ્મનાવટ ધરાવનાર પ્રભુની બહુમતીને અંગે સાવચેતી રાખવાનું ચાલુ રહ્યું હતું. આ સંજોગો વચ્ચે ઇસમાઇલીઓ સુલેહશાંતિમાં રહેવા પામ્યા હતા અને હઝરત ઇમામના હુકમ અનુસાર સાતપણે અન્નુદાનના અંતરાશના પહાડી મુલકોમા દબાવતું કાર્ય જારી રાખવામાં આવ્યું હતું. એ ઉપરાંત હિંદી મુરીદાનો સંબંધ પણ હઝરત ઇમામ સાથે દિવસે દિવસે વધતો જતો હતો.

જોમે સિદ્ધાર્થો

1509

હઝરત ઇમામ શાહ છુઝર અલી અ. એ દિલેરી સન ૯૧૫ માં અન્નુદાન ખાતે જોમે સિદ્ધાર્થો જ્યાં આપ નામદારનો રાજો આવેલો છે. આપના પછી હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરજા અ. ઇમામતની મસનદે બિરાજ્યા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH MURAD MIRZA

(A. H. 915-920)

(39)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અં.

(હિજરી સન ૯૧૫-૯૨૦) / ૧૫૦૭ - ૧૫૧૪

હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. હિજરી સન ૯૧૫માં ઇમામતની મસનદ ઉપર મિરાજને 'ઇમામ' તરીકે રાસન થયા હતા હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. "અબ્દુલ" મા રહેતા હતા અને ત્યાંથી આસપાસમાં ઇસમાઇલી દબવતનો પ્રચાર કરી રહ્યા હતા. ઇરાનમાં સફવી બાદશાહ સાથે ઇમામનો પરિચય આપના પિતા હઝરત ઇમામ શાહ જુઝર અલી અ. થી જોડાવા પામ્યો હતો, એ સમયે રાજકાળમાં પણ હઝરત ઇમામની લાગવમ વધવા લાગી હતી.

હૉ ઇમામના રાજવંશી માતુશ્રી-અમીરૂલ ઉમરાનો ખિતાબ

"આસારે મુદમમદી"ના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. ના માન્યવર માતુશ્રી સફવી મુલતાન સુલતાનની નામવર પુત્રીઓમાંના એક હતા. હઝરત ઇમામ શાહ જુઝર અલી અ. ને સફવી મુલતાન તરફથી "અમીરૂલ ઉમરા"નો મહાન ખિતાબ મળ્યો હતો, જે વિષેનો લેખ આપ નામદારની મઝાર પરની આરસપહાણની તખ્તી ઉપર હજી સુધી સચવાયેલો જોવામાં આવે છે, હઝરત ઇમામના પૂજનીય પિતા અને મરદુમા માતા સમીરા ખાજીને હઝરત ઇમામનું નામ 'અલીશાહ' રાખ્યું હતું. આ ઉપરાંત આપ નામદાર 'શાહ મુરાદ' અને 'મુરાદઅલી' ના નામે પણ ઓળખાય છે.

ખાજી મુરાસાની પોતાની કસીદએ સુરિયા (ઇમામોના વંશજોના રતવન)માં લખે છે :-
અલી દર નમએ મોલા મુરાસત, ખુદાવદે કમીનો અર્શો અરમા.

અર્થાત :- કમીન અને આસમાનના સ્વામી હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. એટલે મુરાદના "જોમા"માં અલી છે.

628 P 350
has been translated

સફવી વંશનું વધતું જતું રાજ્ય

હજરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરાજા અ. ઇમામતની ગાદીએ આવ્યા ત્યારે બાદશાહ ઇસમાઇલ સફવીનો રાજ્યઅમલ હતો. હિજરી સન ૯૧૭માં માવરાઉ-નહરના મુલતાન મુહમ્મદ બિન હમ્મ્યાની (૧) પુરાસાન પર મોટા લશ્કર સહિત ચડી આવ્યો. ઇસમાઇલ સફવીએ તેના ઉપર હુમલો કરતાં તે નાંસી જઇને ૭ મહિના સુધી ઘેરામાં રહ્યો. તેના પુષ્કળ ઉઝબેક સિપાઇઓ માર્યા ગયા અને અંતે તે પોતે પણ કતલ થયો. તેના પછી પુરાસાન, તુર્કસ્તાન અને તિબ્બિસ્તાનમાં ઇસમાઇલે સફવી વંશનું રાજ્ય સ્થાપ્યું. આ વિજય પછી અફઘાનિસ્તાન અને બદખ્શાનના રાજકર્તાઓએ તેના સાથે મિત્રાચારી રાખી. એ સમયમાં બદખ્શાનના રાજકર્તા એવેસ અને કામુલના રાજકર્તા "બાખર" હતા. તેઓએ પોતાના એલચીઓને ઇસમાઇલ સફવીના દરબારમાં મોકલ્યા હતા. (૨)

ઇસમાઇલીઓ રાજ્યના લશ્કરમાં.

ઉઝબેક લશ્કરે પુરાસાનમાં ફરી માર્યું હત્યકયું, પરંતુ ઇસમાઇલ સફવીએ તેમને ફરીવાર શાખી દીધા હતા. હજરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરાજાના હુકમથી એ સમયે મોટી સંખ્યામાં ઇસમાઇલીઓ ધરાની લશ્કરમાં જોડાયા હતા અને તેઓ પોતાના બાદશાહની કુમકે રહીને વફાદારી સાથે દુશ્મનો સામે મોરચા માંડવામાં મોખરે આવતા હતા. આ વફાદારીને અંગે કેટલાક ઇસમાઇલી સિપાઇઓને બાદશાહે મોટા મોટા ઓધાઓ પણ આપ્યા હતા. (૩)

(અનુવ્રત)

કચ્છમાં ઇસમાઇલી સુમરાઓ.

P. 119 S.M.I.K.

બાદશાહ મુઝફ્ફરશાહે જે સમયે કચ્છ ઉપર ચડાઇ કરી તે સમયે કચ્છ ઉપર સોદા અને સુમરાઓનું રાજ્ય હતું. આ લડાઇમાં બાદશાહનો વિજય થયો, તેણે કેટલાક સુમરાઓને બંદી વાન બનાવ્યા અને જૂનાગઢ મોકલી આપ્યા જ્યાં બાદશાહના હુકમથી તેઓને દનથી મુલ્કાઓએ સુન્ની સંપ્રદાયમાં દાખલ કર્યા

(૮૪૩૧૬)

આ ઉપરાંત બાદશાહ અલાઉદ્દીન ખીલજીએ અલહાબાનની સરદારી હેઠળ ગુજરાત ઉપર લશ્કર મોકલ્યું તો ત્યાંથી પણ સુમરાઓને પકડવામાં આવ્યા હતા. આ લડાઇ દરમ્યાન સંખ્યાબંધ સુમરાઓ શહીદ થયા, કેટલાકોએ જીવ બચાવવા સુન્ની મઝહબ અંગીકાર કર્યો

રાઈનો ખિતાબ.

હજરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરાજા અ. નો સમય જહોજલાલીભર્યો હતો. હજરત ઇમામની પાંચ વર્ષની ઇમામત ઇસમાઇલીઓ માટે કીર્તિવંત નીવડી હતી. હિંદુસ્તાન ખાતે કચ્છ કાશ્મીર, વાડ, પંજાબ, ગુજરાત સિંધ અને મુલતાનમાં એ ઝમાનામાં હ. ઇમામ તરફથી નિમાયેલા વકીલ દઅવનનું કામ કરી રહ્યા હતા અને તેમનો સિધા સંબંધ 'અન્નુદાન'માં હ. ઇમામ સાથે હતો. હિંદુસ્તાનમાં જોગ્ય ઇસમાઇલી મુરિદો વખતોવખત હ. ઇમામની હુમ્મરમાં ધરાન જતા

૫૨૫૭.

હતા અને હ. ઇમામની દુનુરમાં પહેલો દ. ઇમામના દીકારથી મુસર્રફ થઇ દુઆ આશિયા મેળવવા બાગ્યશાળી થતા હતા અને હ. ઇમામ પાસેથી તાલિકા લાવી દિંદની જમાતોમાં વાંચન કરતા હતા, જે ઇસમાઇલીઓ અદબથી સાબળતા હતા. એ સમયે હ. ઇમામ તરફથી "રાઇ"નો માન્યવર ખિતાબ પણ ફેરસાક મુરીદોને નવાનિશ કરવામાં આવ્યો હતો.

જોમો સિદ્ધાર્થો.

૧૬૫૪

હજરત ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. એ દિનરી સન ૯૨૭માં "અન્નુદાન" ખાતે જોમો સિદ્ધાર્થો. આપનો રાહો પણ ત્યાં ખાતે આપના પિતાજીની જોડે આવેલો છે, જ્યાં વક્ત પામેલા અન્ય ઇમામોની આરામગાદ પણ દરતી ધરાવે છે, જેના ઉપર આજ પયંત ઇસમાઇલી સાદાતોનું વડપણ છે. "અન્નુદાન"નો એ મકબરો આખા ઇરાનમાં મશહૂર છે, અને મુસાદરો તેની ખાસ મુલાકાતો લેવા આવે છે.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ZULFIQAR ALI

(A. H. 920-922)

(૩૭)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ ઝુલ્ફીકાર અલી અ.

(હિજરી સન ૯૨૦-૯૨૨) / 1514-1516

હઝરત ઇમામ શાહ ઝુલ્ફીકાર અલી અ. હિજરી સન ૯૨૦માં ઇમામતની મસનદ પર જન્વામર થયા હતા. હઝરત ઇમામે એ વર્ષ પર્વત ઇમામત ભેગવી છે, આપણું નિવાસગૃહ પણ 'અન્નુદાન'માં હતું. આ જમાનામાં "અન્નુદાન" સમરત દુનિયાના ઇસમાઇલીઓનું એક મુખ્ય મથક થઇ પડ્યું હતું. જ્યાં હજારો ઇસમાઇલી સુરીદા ક. ઇમામના હીદાર અર્થે આવ્યા કરતા હતા.

આસારે મુહમ્મદીનાં કયન અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ મુરાદ શિરઝા અ. પછી ક. ઇમામ શાહ ઝુલ્ફીકાર અલી અ. ઇમામતની ગાદીએ બિરાજ્યા હતા.)

ઇસમાઇલી કવિ ખાકી ખુરાસાની.

ક. ઇમામેની ખુરિયતનો ઉલ્લેખ કરતાં, ખાકી ખુરાસાની નામના ઇસમાઇલી કવીના "કસીદાએ ખુરિયાદ"માંની કેટલીક કાવ્યપંક્તિઓ પ્રથમ આપણે ટાંકેલી હોવાથી, એ કવિવરનો હું કે પરિચય અત્રે આપવો રસમય થઇ પડશે.

વર્તમાન જગતના પૂર્વ અને પશ્ચિમના સાહિત્ય અભ્યાસીઓ તરફથી, મહાન ઇસમાઇલી કવી તરીકે રવીકારાએલા, પ્રવાસી અને ધર્મમંચકતા, હકીમ દાઇ તસિર ખુસર અને ફિલસૂફ કવિ નિઝારી કાદિસ્તાની પછી ઇસમાઇલી કવિ ખાકી ખુરાસાનીનું નામ આવે છે. જે કે એમના જીવન વિષે બહુજ ઓછી વિગતો બહાર આવવા પામી છે. (૧) તેનું કારણ

૧. 'ઇસ્લામિક રિસર્ચ એસોસિએશન' તરફથી રસિયન અભ્યાસી દબકુ ઇવેનોવના શોધખોળના પરિણામે 'કિયાને ખાકી ખુરાસાની' નામની કૃતિ બહાર પડી છે. તેમાં કવિના જીવનનો હું કે પરિચય અને હપચેલી વિગતો પણ આપવામાં આવી છે.

એ છે કે ધરાનમાં ઇસમાઇલી તરીકે ખુશી રીતે પ્રસિદ્ધ થતી વિદ્વાન વ્યક્તિઓને રાજવામાં આવતી હોવાથી, તેઓને પોતાનું સાદિત્ય ગુપ્ત રાખવાની ફરજ પડતી હતી. એ કારણે કવિવર ખાજી પુરાસાનીને અધ્ય એશિયા, અફઘાનિસ્તાન કે ધરાનના દક્ષિણ ભાગમાં વધુ ખ્યાતિ મળવા પામી નથી. આવી વસ્તુસ્થિતિ હોવાથી તેમણે રચેલા કાવ્યો તથા તેમના જીવન વિષેની હકાકતો મારે ધરાનના સદસ્યોએ તેમજ અન્યધર્મીઓની વિમતો પર આધાર રાખવો પડે છે. એ કે કવિવરની સુપ્રસિદ્ધ કૃતિ 'દીવાને ખાજી પુરાસાની' તેમજ તેમની અન્ય કૃતિઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કવિવર નિઝારી ઇસમાઇલી શાખાના એક ચૂરત અનુયાયી હતા અને તેઓ, હઝરત ઇમામ શાહ (મુલહિકાર અલી અ. હઝરત ઇમામ શાહ નુરદીન અલી અ. અને હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. (પહેલા.) એમ ત્રણ ઇમામોનો ઝમાનો નોવા ભાગ્યશાળી થયા હતા. (૧૬)

કવિ ખાજી પુરાસાનીની કૃતિઓ

કવિવર ખાજી પુરાસાનીએ હઝરત ઇમામની મુબારક શાનમાં સંખ્યાબંધ ગઝલો લખી છે, જેનો સંગ્રહ એક "દીવાન" રૂપે કરવામાં આવ્યો છે, કે જે કૃતિ 'દીવાને ખાજી પુરાસાની' તરીકે સૌથી ઉત્તમ અને સુપ્રસિદ્ધ છે. તેમાં વિષયો સંક્ષિપ્તમાં આપવામાં આવ્યા છે. એમની અધ્યાત્મ જીવન દર્શન પણ એમાં જાય છે. તેમની બીજી કૃતિ 'તુલુઉશ-શમ્સ' અથવા 'તાવિલિઉશ-શમ્સ' અર્થાત 'મૂર્ખના ઉદયો' નામની એક અત્યંત લાંબી 'મસનવી' છે, જેમાં આશરે ૧૩૦૦ પંક્તિઓ છે અને તેને સાત ભાગમાં વહેંચી નોંખવામાં આવી છે. મુખ્યત્વે તેમાં 'ઇમામત' ના વિષયની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. કવિવરની ત્રીજી કૃતિ 'નિઝારીસ્તાન' છે જેમાં સરી હખના લાંબા કસીદાઓની સારમાળા છે. કવિવર તેમાં પણ 'ઇમામત', 'તાવિલ' છતાંદી વિષયોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. એમણે 'અદોરિસ્તાન' નામની કૃતિ પણ લખી છે, જેમાં ધર્મબલિત અને આત્માની પવિત્રતાની તેમણે ચર્ચા કરી છે. (૧૭)

કવિવર ખાજી પુરાસાની જણાવે છે કે, હઝરત ઇમામ શાહ મુલહિકાર અલી અ. નું મૂળ નામ ખલીલ અર્થાત હઝરત ખલીલુલ્લાહ અ. પણ હવે એ વિષે સંકેત કરતા કહે છે કે:-

"તે" સાંભળ્યું છે કે હઝરત મુલહિકાર શાહ અ. મુખ્ય બે રહસ્યો ધરાવતા હતા અને તેમાંનું (૧) આપની જ્ઞાતમાં કાર્ય કરવાની અખૂટ શક્તિ ધરાવતા હતા અને (૨) ઇમ આપની જ્ઞાનમાં હવે. કાર્યની શક્તિ તેમજ દોષખનું દુઃખ આપના હાથમાં છે, આપના ઇમ-ફજીત અને કૃપા, બહેસ્તમાં લઇ જનાર છે. નુરદીનશાહ ખિન ખલીલ અર્થાત હઝરત ઇમામ શાહ મુલહિકાર અલી અ.નો અનુયાયી ખાજી છે તે કેવી રીતે મૂર્ખજનો જેવી અધ્યા ધરાવી શકે?"

કવિવર એક બીજે રચેલ પોતાના કસીદામાં કહે છે:-

અલી દર જમાએ મુલહિકારસ્ત, ખુદાવંદે દુ આલમ આશકાર

અર્થાત:-હઝરત ઇમામ અલી અ. હઝરત ઇમામ શાહ મુલહિકાર અલી અ. ના જોમામાં છે, બન્ને જહાનનો સ્વામી જગમશદુર છે.

આવા ધણા સંકેતો કવિવરના દીવાનમાંથી મળી આવે છે. એ કવિનું વિશેષ વર્ણન હઝરત ઇમામ શાહ નુરદીન અલી અ. ના પ્રકરણમાં આગળ જતા જોઇશું.

"નર" અને "ગુર" નો સંકેત

સૈયદ મુહમ્મદ શાહ ખાન્ને સૈયદ ઇમામશાહ, હજરત ઇમામ શાહ ઝલફિહાર અલી અ.ની ઇમામતના સમયમા વિષયના હતા. તેમણે રચેલી 'સતવેણી' અને 'સતવેણીની વેલ' મા 'નર મુહમ્મદ શાહ' તરીકે પોતાને દર્શાવે છે. પરંતુ ઇસમાઇલી મઝહબના નિયમ અનુસાર ઇમામને 'નર' કહેવામાં આવે છે, જ્યારે 'પીર', ગુર (ગુર)ને કહેવાય છે. આ બંનેમાંથી એક પણ લક્ષ્ય ઇમાના ઇમામે તરફથી સૈયદ ઇમામશાહ કે તેમના વંશને ધરાવતા નહોતા.

તેમ છતાં સૈયદ ઇમામશાહે ધણે ઠેકાણે 'પીર'નો દાવો કર્યો હતો. જૂના હસ્ત લિખિત દસ્તાવેજોમાંથી મળી આવેલી વિગતોમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે (૧) કે સિંધમા આવેલા 'જુલુ' નામના ગામમા પણ સૈયદ ઇમામશાહે ઇસમાઇલીઓના પીર હોવાનો દાવો કર્યો હતો, જમાતે તેનો અસ્વીકાર કરતા, તેમણે એવી દલીલ રજૂ કરી હતી કે, તેમણે પોતાનાં મરફુમ પિતા હજરત પીર હસન કબીરદીન (રહે)નો જનાઝો અટકાવ્યો હતો અને તેમની પાસેથી 'તરખીહ' અને 'સાકર' મેગર્યા હતા. તેઓ આને અસ્વીકાર કરતા હતા કે તેમને "પીરાતન" મળી હતી.

પરંતુ જમાતે એ વાતનો અર્થ તેમને સમજાવ્યો કે 'તરખીહ' માત્ર બંદગી કરવા અર્થે અને 'સાકર' શાનપ્રચાર અર્થે તેમને મળી હતી. 'પીરાતન' તો પીર તાજદીન (રહે)ને ધનાયત કરવામાં આવી હતી. આ સાંભળી સૈયદ ઇમામશાહ ઉશ્કેરાઈ મચ્યા હતા અને અધાર્પિત વેણ ઉઘાડ્યા હતા. પરિણામે તેમને શારીરિક હાની સહન કરવી પડી હતી. જેનો ઉદ્દેશ્ય ઇમામ બાવાએ પોતાનાં જાનોમા કર્યો છે.

delete

જ્યો સૈયદ મુહમ્મદશાહે પણ ઇસમાઇલી મઝહબથી વિરુદ્ધ પોતાની તરફેણમાં લોકોને લેવા માટે પોતાને માનવાનો ઉપદેશ કર્યો છે અને લોકોને એ માર્ગ દોરી જવા માટે એ પ્રમાણેના સાદિત્યની બેટ સૈયદ મુહમ્મદ શાહે સિંધના ઇસમાઇલીઓને મોકલી. ઇસમાઇલીઓએ આ વિગત હજરત ઇમામની હુજુરમા રજૂ કરતા 'અન્જુદાન' થી હજરત ઇમામે તાલિકો મોકલી સૈયદ મુહમ્મદશાહને નાતબદાર મૂકવાનો અને તેને નહિ અનુસરવાનો ફકમ ફરમાવ્યો હતો. આ સમયથી ઇસમાઇલીઓ અને 'ઇમામશાહી' ઓ જુદા પડ્યા છે.

این کو و پس
کتاب

જોમે સિફર્યો

હજરત ઇમામ શાહ ઝલફિહાર અલી અ. ઇસમાઇલ સફવીના રાજયકાળમાં ઇમામતની ગાદીએ આવ્યા હતા. સર જોન માલકમ લખે છે કે, આ સમયમા ઇસમાઇલ સફવી પર તુર્કો સુલતાન સલીમ બે લાખ સવારોના લશ્કરી બળ સહિત આઝરબાયજાન પ્રાંતની રાજધાની તશ્કીંક પર દિજરી સન ૯૨૦/માં ચડાઈ કરી હતી. તે સમયે શાહ ઇસમાઇલ સફવી તુર્કોના મળખૂત બળ આગળ ટકી નહિ શકવાથી ઇરાનના અંદરના ભાગોમા નાસી છુટ્યો હતો. સુલતાન સલીમ થોડો વખત આઝરબાયજાન રહવા પછી પાછો ઇસ્તમબુલ જતો રહ્યો.

rejection

હજરત ઇમામ શાહ ઝલફિહાર અલી અ. એ દિજરી સન ૯૨૨/માં 'અન્જુદાન' ખાતે જોમે સિફર્યો અને આપની મજાર પણ આપના પિતાના રોઝામા આવેલી છે. આપના પછી ઇમામતની ગાદીએ હજરત ઇમામ શાહ નૂરદીન અલી અ. બિરાજમાન થયા.

૧. જુલો "જુલુ" ગામનો જન્મસ્થળ ઇસમાઇલી ઇતિહાસ "નિજાચી" વર્ષ ૧૦ મું અંક ૪મા પાડુ ૧૭.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH NUR-DIN ALI

(A. H. 992-957)

.....0.....

.....(૩૮)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ નુરદીન અલી અ.

(હિજરી સન ૯૨૨-૯૫૭) / ૧૫૧૬-૧૫૫૦

હઝરત ઈમામ શાહ નુરદીન અલી અ. હિજરી સન ૯૨૨માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા. આપે નોમદારને “નૂરુદ્દર” પણ કહેવામાં આવે છે. “નૂર” હકક” તથા મરે હકક” “શાહે ઝમન વઝ ઝમાન” તરીકે પણ આપને સંબોધવામાં આવ્યા છે.

કવિવર ખાકીના કસીદાએ કુરિયામાં લખેલું છે કે:-

અલી મૌલાએ નૂરુદ્દર બાશદ, જ નુરુસ જુમ્હેદ આશિયાસ્ત બરમા.

“અલી મૌલા હ. શાહ નુરદીન અ. છે. તેમના નૂરથી સર્વ વસ્તુઓ ઘેરાયેલી છે.”

હઝરત ઈમામ શાહ નુરદીન અલી અ. નો કવિવર ખાકી એક બાજે રચેલે પોતાના કસીદામાં ઉલ્લેખ કરતાં જણાવે છે:-

“શાહનો શાહ કોણ છે ? એ મને કહો ! શાહે મરદાન હઝરત અલી અ. વિના અન્ય કોઈને એવો બાદશાહ મળ્યો ના. હઝરત મૌલા અલી અ. પૂજનીય છે અને આપની કૃપા અને અવકૃપાના ફળરૂપે સ્વર્ગ અને નર્ક છે. શાહ નૂર-દર ઇબ્ને જુલહિકાર અ. મરીખોના મૌલા છે અને “ખાકી” નિખાલસ દિલનો, સત્યનો મર્મ સમજ એ માણસનાં મર્મમાં પ્રાણ પાવરનારો છે.”

રાજ્યાધિકારીઓ તરફથી કવિવર ખાકીની સત્તામણી.

ઇરાનની રાજ્યસત્તા જ્યારે સફવી વંશના બાદશાહોના હાથમાં હતી, અને તેઓ સરી સંતની ઔલાદના હોઈ, લોકોને પૂજ્યભાવ છતી લેવા કશિસ કરતા હતા, એવા સમયમાં એક ઇસમાઇલીએ કેટલી સાવચેતી રાખવાની જરૂરત પડતી હતી, તેનો ખ્યાલ કવિવર ખાકીનાં જીવનકાળ ઉપરથી આવી શકતો હોવાથી તેમનાં જીવન વિષેની વધુ માહિતી અને આપીશું.

6/1/16

“દીવાને ખાફી ખુરાસાની”ની કૃતિના આગલા ભાગમાં તેના કર્તા એમના જીવન વિષે ઉલ્લેખ કરતા આગળ જણાવ્યા મુજબ લખે છે કે એમનું નામ “ઇમામ કુલી” હતું. “કુલી” શબ્દ તુર્કી ભાષાનો છે. છતાં ઇરાનમાં સફવી વંશના રાજ્યઅમલદારો તે આશુ વપરાશમાં લખાઈ થયો હતો અને તે પછી ઇરાનીઓના નામ સાથે જળી ગયો હતો. તુર્કી સાથે ઇરાનની સમાજમાં ની આ એક અસર હતી. “ઇમામ કુલી”નો અર્થ “હ. ઇમામનો શુભામ” થાય છે. કવિવરનું તખલ્લુસ-કાવ્યનામ “ખાફી” હતું. એ વખતે ઇરાનમાં સફવી વંશનો બાદશાહ શાહ અબ્બાસનો રાજ્યઅમલ હતો. એ રાજ્યના અમલદારો તરફથી કવિવરની બધીવાર સત્તામણી અને કનડમ્બો કરવામાં આવતી હતી. જેથી તેઓ એક દરવીશ જેવું જીવન માળતા હતા. આ રીતની કનડમ્બો માટે તેમણે શાહ અબ્બાસને એક અરજી પણ મોકલી આપી હતી. આ અરજી એમણે રયાનિક ભાષામાં અને પ્રાસયુક્ત ગદ્યમાં લખી હતી. પરંતુ એ અરજીનું પરિણામ શૂન્યમાં આવ્યું હતું.

ખાફી ૨૫૨
૧.૩૫

કવિવર ખાફીનો કારાવાસ.

કવિવર ખાફી પોતાના સમયના શાહ અબ્બાસનું વર્ણન કરે છે પરંતુ, સફવી વંશમાં અબ્બાસ નામના એ બાદશાહો થયા છે. સફવી વંશના શાહો તરફથી કવિવર ખાફીને ખમ્બું પડ્યું હતું. શાહ અબ્બાસ ખીલના રાજ્યકાળમાં તેઓ કેદમાં વક્ત પામ્યા હતા. એ બાદશાહે મેઝહબી ઇર્ષા અંગે તેઓને કેદમાં પૂર્ણ હતા. કવિવરના આયુષ્યનો મોટો ભાગ જેલમાં જ પસાર થયો હતો. એક રથજે પોતાના કાવ્યમાં હ. ઇમામની આરજી સેવી રહેલા સાચા સુરીકના મન ની ખરી રિયતિ વિષેના ઉદ્ગારો કહાડતાં તેઓ લખે છે કે:—

“ઇમાનના સાહેબની ખબર મેળવવા ચાહતો હોય તો મેં તેને કહ્યું કે:—“જા અને તેમના નામનો અર્થાત હ. ઇમામના પીર, વકીલો કે દાઇઓને એ વિષે પૂછપરછ કર. હ. ઇમામની નિશાનીની ખોજ કરવા માંગતો હોય તો તત્વજ્ઞાનીઓ અર્થાત મખ્યારિફ તવાળા દરવીશોને એ વિષે પૂછા

જે તુ સાચો છે અને જુઠો નથી, તો દીનના શાહને “અન્નુદાન”માં જઈને શાધી કાઢા!

હ. ખાફી! તું દીનના સાહેબની તલસીમાં છે, તો અપ ધરધર શોધનાર, જા અને જોજો એ મેંદ જાણે છે, તેમની પાસેથી પતો મેળવા”. (originals).

કવિ મુન્ન ‘રકકામી’.

કવિવર ખાફી ખુરાસાની કેદમાં મરણ પામ્યા પછી પોતાની પાછળ અલી કુલી નામનો એક પુત્ર મૂકી ગયા હતા. તે પછી પોતાના પિતા પ્રમાણે કવિ હતા અને તેમનું કાવ્યનામ “રકકામી” હતું.

કવિવર ખાફીના કાવ્યોમાં ઇસમાઇલી સૂરી વિચારો અનેક રથજે મળી આવે છે. કવિવર ખાફી પોતાના કાવ્યમાં પહેલીવાર હ. ઇમામના નિવાસરથળનું નામ “અન્નુદાન” લખે છે, જે મહેલાત જુલામાં આવેલું છે અને આપણે જાણ્યું ગયા તે પ્રમાણે હઝરત ઇમામ શાહ નુરદીન અલી અ. સફવી વંશના રાજ્યઅમલ દરમ્યાન “અન્નુદાન”માં રહેતા હતા.

અંતિમ આરામગાહ—દીઝબાદ.

કવિવર ખાફી ખુરાસાનીનું મળ વતન ખુરાસાન પ્રાંતમાં આવેલું “દીઝબાદ” હતું. જે મશહદ અને નિશાપૂરની વચ્ચે આવેલા પહાડ ઉપરનું એક ગામ છે. તે જગ્યામાં હોવાથી ત્યાં

પણી કંડી પડતી હોવાને અંગે તેની જમીન અને ટેકરીઓ બરફથી ઢંકાયેલા રહે છે. કવિવરની અંતિમ આરામભાગ પણ દીઝખાદના એક બગીચામાં આવેલી છે. તેની ઉપર એક મોટી ~~ચિત્ર~~ ચિત્રા રાખવામાં આવી છે, જેના પરના કાતરેલા અક્ષરો ઝાંખા પડી ગયા છે. બધા ઇસમાઇલીઓ અને પ્રવાસીઓ આ સ્થળની મુલાકાત લે છે.

ઇસમાઇલી સફવીનું અવસાન—શાહ તહેમારખ રાજ્ય સિંહાસને.

સર જોન માલકમ દિરહરી ઓફ પર્ગિયા નામક પોતાના ઇતિહાસમાં લખે છે કે, ઇસમાઇલી સફવીએ પોતાનો સમગ્ર વખત પોતાના રાજ્યને મજબૂત બનાવવામાં અને રાજ્ય પર આપતા કુમલાઓ ટાળવામાં ગાળ્યો હતો. હઝરત ઇમામ શાહ નૂરદીન અલી અ. ના જીવનકાળમાં ઇસમાઇલી સફવી દિરહરી સન ૬૪૭માં ૨૪ વર્ષ પર્ગિયા રાજ્ય ભોગવી મરણ પામ્યો હતો. એના અવસાન સમયે હઝરત ઇમામની ઇમામતનું આઠમું વર્ષ ચાલતું હતું.

ત્યાર પછી સફવી વંશનો બીજો બાદશાહ શાહ તહેમારખ ૧૧ વર્ષની ઉંમરે રાજ્યભાદી પર આવ્યો હતો. તેની વય નાની હોવાથી બાદશાહ પોતાના વઝીરોના હાથમાં રમકડું થઈ પડ્યો હતો. એ સમયે બાદશાહની નાની વયને લાભ લઈને ઓબેદુલ્લાહ ખાન અલી આવ્યો હતો, પરંતુ તે કંઈ કરી શક્યો નહિ. શાહ તહેમારખ સફવી નુવાનીમાં આવ્યા પછી આઝરખાનન પ્રાંતના તખ્તીજ સહેરને પોદનમર તરીકે બદલી કઝવીનને રાજ્યનો મર બનાવ્યું હતું. તેની નાની વયને કારણે રાજ્યમાં અવ્યવસ્થા પ્રસરી રહી હતી, તે તેણે બંધ કરી ખુસ્તામ મુકામે તેણે ઓબેદુલ્લાહ ઉઝબેકને હાર આપી; તે પછી ઓબેદુલ્લાહે ખુસ્તાન અને અફઘાનિસ્તાનના રાજ્યકર્તાની સહાયતા મેળવી કરી હેરાત પર ચઢાઈ કરી. પણ તેમાં તેનું કંઈ વળ્યું નહિ. ત્રીજી વાર પણ તે ચઢાઈ લઈ આવ્યો પરંતુ આ વખતે પણ તેની હાર થઈ. હસ્તમુલના તુર્ક સુલતાન સુલેમાન રૂમીએ પણ શાહ તહેમારખ સફવી પર ચઢાઈ કરી હતી, જેને પણ ખાફુ જવું પડ્યું હતું.

શાહ તહેમારખે ત્યારપછી અફઘાન પાસેથી કંદહાર જીતી કાચાર વંશના એક સરદારને મવનર બનાવ્યો. ઓબેદુલ્લાહ ઉઝબેકે તે પછી સુલેદ કરી લીધી. આ વેળાએ સુલેમાને પણ ધરા ન પર બીજી ચઢાઈ કરી, પણ તેમાં ન હાવતાં તેને પાફુ જવું પડ્યું. શાહ તહેમારખની રાજ્ય વ્યવસ્થા આ વિજયથી મજબૂત બનવા પામી. દિરહરી સન ૬૫૭માં હિંદુસ્તાનના મોગલ બાદશાહ હુમાયુન પર શેરશાહ સુરીએ આક્રમણ કર્યું પણ નરીએ પારી ન આપતાં હુમાયુને ધરા નારી આવીને શાહ તહેમારખનું શરણ માંગતાં તેણે તેને દસ હજાર લડવૈયાઓનું લશ્કર આપ્યું જેની મદદ વડે ફરીવાર હિંદ જીતી હુમાયુને શેરશાહનો પરાજય કર્યો અને ફરીવાર તે હિંદના સમ્રાટ તરીકે ગાદીએ બેઠો. (ખુદા)

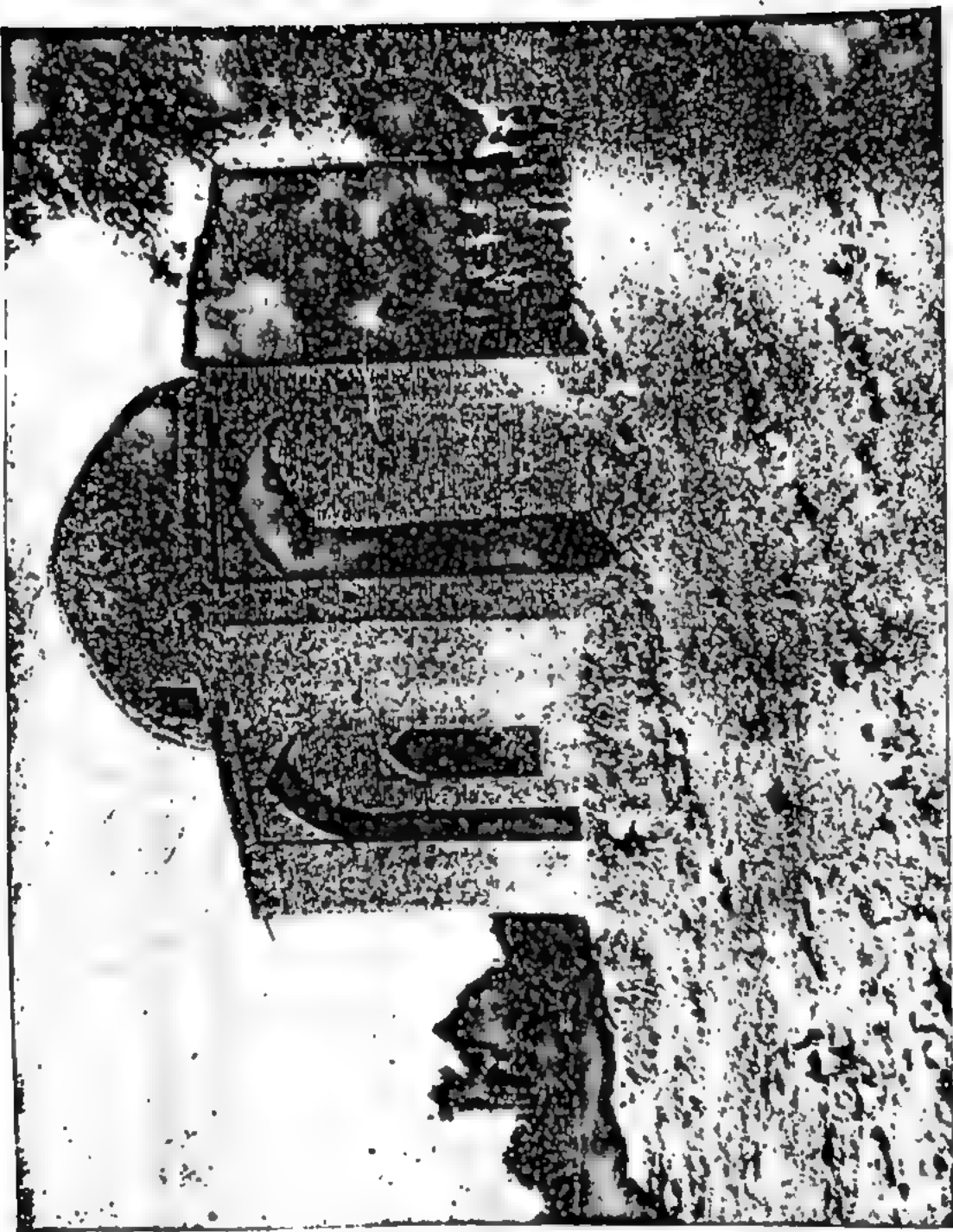
૬. ઇમામના રાજવંશી મહોરદાર—જેમો સિફાર્યો.

હઝરત ઇમામ શાહ નૂરદીન અલી અ. ના સફવી વંશની રાજપુત્રીના સંબંધને લઈને સફવી ખાનદાન સાથે સમગ્ર જોડાયેલા હોવા છતાં આપ રાજદારી બાબતોથી અલગ રહીને આપના સુરીદોની સંભાળ અને કમવત કાવની વ્યવસ્થામાં સમય વ્યતીત કરતા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ નૂરદીન અલી અ. એ દિરહરી સન ૬૫૭માં અન્જુદાન ખાતે જેમો સિફાર્યો અને આપના મુખ્યારક જીરમને આપના દાદામી હ. ઇમામ શાહ મુરાદ મિરઝા અ. ન રાજામાં બુમિદાહ કરવામાં આવેલ છે. ન્યાં સફવી શાહઝાદીને પણ દરનાવવામાં આવેલ છે. આપના પછી આપ નામદારનાં શાહઝાદા હઝરત ઇમામ રૌપદ અલીલુલ્લાહ અ. (મહેલા) ઇમા, મતની મસનદ ઉપર જમ્યાગર યવા.

હાલના પીર હાસન કબીરદીન (રેહ.) પા મકબરો (કિચ્છ શરીફ) હિન્દુસ્તાનના દક્ષિણપાશ્વરી દબલવતકાવં માં એમનો મલ્કો મોટો હિસ્સો છે.

ઉરમા દસમાઁદી દમામ મૌલાના શાહ મુસ્તાન-સિર (અદલાહ (અ.) બીગ (ઈ. સ. ૮૬૮-૮૮૦) નો
 અન્વુદાન (દરાન) ખાતે આવેલો રોઝા. જેવલુ દમામે "પંદીયાતે જયાંમદી" નામનું પુસ્તક લખ્યું હતું.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KHALIL-ULLAH ALA H.

(A. H. 957-993)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. (પહેલા)

(હિજરી સન ૯૫૭-૯૯૩) / ૧૫૬૪-૧૬૮૬

હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. હિજરી સન ૯૫૭માં ઇમામતની મુસુલ પડે પિરાનમાન થયા હતા. હિ ફરતાનથી મોળ ઇસમાઈલી સુરોશની મોટી સંખ્યા આપના દીકરોના લાલ લેવા આવતી હતી આપનો નિવાસ અન્બુદાનમાં હતો.

“ગુલઝારે સમસાની ફતિમા લેખવામાં આવ્યું છે કે હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. અન્બુદાનમાં રહેતા હતા અને આવતી અ વિમ્મ આરામવાહાલુએ સમસાની.

હઝરત ઇમામની શાનમાં ખાડીશાહનું મરપડા મોજબુદાનમાં રહે.

ઇસમાઈલી કવિવર ખાદી પુરાસાની અથવા “ખાદીશાહ” કહી પોતાની કિસીલમાં હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. વિશે જણાવે છે કે -

“અલી બેગે શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. હિજરી સન ૯૫૭/૧૫૬૪માં ઇમામ હતા અને તેમને પુરખાઈ કહેવામાં આવે છે.”

કવિવર ખાદી પુરાસાની હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. મે સમસાની પલ્લુ વિદ્યામાન હતા. તેઓ હઝરત ઇમામના સંબંધમાં સુકિતસકે સજેતા હતા. હઝરત ઇમામના

“યા ઓલા! હું બાદશાહ છે અને આપું જમત તોરા “આરતાના”ને પીરશાહે. દરેક વસ્તુ ઉપર તારી હિકમત પયરાયેલી છે. હું અગીર છે, શાહુ છે અને બાદશાહેનો બાદશાહ છે. તારી સાથેના ‘વિસાલ’ હું રચણ હું ‘લા મગાન (રચણવિદોહ) અર્થાત સર્વેઆપી) સમગ્ર હું પરવ ઝાહિર અને ખાતિન કબીએ બેતા ખાતિનમાં હું દરેકી રચે હાજર છે અને ઝાહિરમાં હું અન્બુદાનમાં વસે છે.” (૨૫૬)

અવ શાહ ! તું જો કે ધરાનમાં મકાન ધરાવે છે અને જાહેરમાં તું ધરાનમાં વસે છે, પરંતુ ખાતિનમાં તું પુરાસાનમાં પણ છે.”

હ. ધમાખોના જુદા જુદા નિવાસસ્થળોનું વર્ણન આપતાં એક યુસાફરને ક્યા ક્યા સ્થાન-કામાં જવાનું છે, તે પોતાના વતનમાં મસદદ (તુસ)થી શરૂ કરતા સકેત દરેક શબ્દોમાં કેટલી ખુબીથી માગે દર્શાવતા કવિવર કહે છે કે:—

“મોલા યુત્તજા શાહે મરદાનની આગા સિરે ધર અને તારા અહંબાવ તમા જહાલ
લતથી શા માટે દરેક સ્થળે આશરી રહેવો છે!

જ્યારે તું (મસદદ નમર)થી બહાર નીકળે તો પછી એક મજ્જલના શાસલા પર “નિશા-પૂર” આવેલું છે; અને તેના પછી “સબ્જવાર” અને “મઝીનિયા”નું મઝનિયા ગામ છે. “મઝનિયા”થી વિદુશ લીમા પછી તારી મન્જિલ “મિમુલકા” નામનું સ્થળ છે. આ પછી એ સ્થળેથી તારા પ્રવાસમાર્ગ “સુરતામ” અને “ખિરકાન” માંથી ચાલે જાય છે.

ત્યારપછી “રય” પ્રતિ-તું રખ કરે, તો તારે અદેશો ન કરવો જોઈએ; તેમજ ન તો “ફરમાન”ના પ્રદેશને એ પ્રવાસ માગે સર્વાંશે બનાવી દેતો.

તું એ સ્થળે પહોંચી જાય ત્યારે “કુમ”માં નિવાસ કરી રથાથી દ્રા, “કુમ” અને “કાસા-ન”માં તું છે. પરંતુ એમ ખૂબી રીતે કહેવું બૂલબરેલું છે.”

આ પ્રવાસે આજી પુરાણીનીને હ. ધમાખના સકેત સુધે ક્યા ક્યા સ્થળોમાં જવાનું સમજાવેલું પછી “મમુ” પાડ્યું હતું. જેનું વર્ણન આખળે આવી ગયું છે.

તહેમારપ સરવીનો રાજ્યઅમલ.

હમરત ધમાખ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના સમયમાં શાહ તહેમારપ સરવીનો રાજ્ય-કાળ હતો. તે ~~ધમાખના સમયમાં શાહ તહેમારપ (નામ) થતા હતા.~~ “દિરદરી જોઈ પરલિયા”માં શરૂ જોન માલકમ લખે છે કે, તુજી સુલતાન સુલેમાન સામે ધરાની શાહ તહેમારપ યુધ્ધમાં ઉતર્યો હતો. અને તેના પરિણામે જ્યોર્જિયા અને એશિયા માધ્યમના કેટલાક મુસ્લિમ સ્થળો લીધા હતાં. એરેકસ નદીના પ્રદેશ બધી તુજી સુલતાને ધસારે કરતા શાહ તહેમારપને પ્રાક્ર મમુ પાડ્યું હતું, એવામાં તુજી સામ્રાજ્યમાં આ સમયે અત્યવરણ ફેલાઈ ગયું અને એ વેળાએ શાહ તહેમારપ પોતાના પાટનગર કઝવીનમાં પાછો ફરી ચૂક્યો હતો. શાહ તહેમારપ પાસે તુજી સુલતાન ન સુલેમાનનો પુત્ર ખાયઝીડ પોતાના પિતા પાસેથી નાસી જઈ ધરાનમાં પિતા સેવા આવતાં પહેલા શાહે તેની જોડે સાડું વતન રાખ્યું પરંતુ, પાછળથી ખાયઝીડની અવધનશક્તિ જોઈ તો શાહે તેને સુલતાન સુલેમાનને સોંપી દીધી.

શાહ તહેમારપનું દિ. સ. ૯૪૪/૧૫૭૬ અવસાન થયું હતું.

સૈયદ હાફુની “વડીલાત”.

હમરત ધમાખ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના સમયમાં સૈયદ હાફુની અમલ હતો. તેમને “પીર”નું સંબોધન માત્ર એક માન તરીકે લગાડવામાં આવે છે જો કે હ. ધમાખના સમયમાં

See p. 114 of the

તેમને "પીરતન" મળી નહોતી. રોયદ દાદુએ દિનરી સન ૯૬૨/૩ ખરાનના "અન્નુદાન" માં મોઝા જાહેર છે. ઇમામની મુલાકાત લીધી હતી, અને ઇમામે તેમની "વધીલ" તરીકે નિર્મણ કરી, તેઓ પ્રસંગાપાત જમાતોમાં ઉપદેશ પણ કરતા હતા.

"અમા તીમિર બારકર" નામની કૃતિમાં લખેલું છે કે, સિંધના રોયદ દાદુ "પીરશાહ"ના નામે ઓળખાતા હતા. તેઓ ધણા બાહોશ હતા. તેઓ દરખાસ્તો બિઝાલિની "પાલડી" બાંધી આવ્યા હતા. તેમના પર ઇસમાઈલી મુરીદોનો બહુ બાવ હતો તેમણે કેટલાક મુરીદો પણ વધાર્યા હતા. "બલો" નામનો એક રાખસ લોકાણમાંથી બોળે થયો હતો. તેને ઘેર બોલાવ નહોતી. 'મે' હોદ્દાગામી શુભામ હોદ્દાના પાસે રહેતા હતા. રોયદ દાદુ પણ ત્યાંના વતની હતા. બસા લુહા-શુએ રોયદ દાદુ પાસેથી બોલાવની માંગણી કરી. તેઓએ કહ્યું:—"જે તમે બોળ્યાં આવ તો અમે દુઆ કરીએ!" તેણે હા પાડી. રોયદ દાદુએ દુઆ ગુઝારી અને બસાને ત્યાં પુત્ર થયો. તેનું નામ લાખો રાખ્યું અને બસા લોકાણાએ બોળ ઇસમાઈલી મઝહબનો અંગિકાર કર્યો. f.N. explanation

સિંધનો રાજ્યકર્તા મહમદ સુમરા રોયદ દાદુ સાથે ધણી અદાવત રાખતો હતો, કારણ કેહેવાતી "સુમરા" કોમ પ્રથમ ઇસમાઈલી હતી, પરંતુ પાછળથી તેઓ સુન્ની થયા હતા. આ સમયે રોયદ દાદુને ત્યાં રહેવાનું સુસ્કેલ થઈ પડ્યું હતું.

રોયદ દાદુ પીરનો કચ્છનિવાસ

આ સમયે કચ્છ ખાતે બૂજમા મહારાવ શ્રી બારમલજી રાજ્ય કરતા હતા તેઓને રોયદ દાદુ પીર એક કાગળ લખી કચ્છ આવવા પોતાની કચ્છા દર્શાવી; દરબારે તેમને પોતાનો મુરીદો સાથે આવવાની ખુશીથી રજા આપી અને કચ્છમાં રહેવાને માટે જગ્યા આપેલાં પશુ જાણીયાં. આ પરવાનગી અનુસાર રોયદ દાદુ પીર ચાલીસ કુટુંબો સહિત કચ્છ બૂજ તરફ રવાના થયા. (જેમા 'બલો' અને તેનો પુત્ર 'લાખો' પણ હતા) દરબારે આ સમજાનો ધણો સત્કાર કર્યો અને રહેવા માટેની જગ્યા ભેટ આપી. (જ્ઞ)

ત્યારબાદ ત્યાંથી તેઓ નવાનગર ગયા જ્યાં જામ તમચીએ તેમનો ધણોજ સત્કાર કર્યો. જામે રોયદ દાદુને રહેવા માટે જમીન આપી જ્યાં તેઓ કોટ બાંધીને રહ્યા હતા. એ કોટનો દરવાજો આજે પણ રોયદ દાદુના નામ ઉપરથી ઓળખાય છે.

રોયદ દાદુ પીર બાવા હાશમના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા હતા, બાવા હાશમનું હિંદુશાહી નામ હરિચંદ હતું. બાવા હાશમના પુત્ર શુલમહમદ થયા અને તેમના પુત્ર મહેરદીન થયા. એમને 'મોરિયા'ના હિંદુ નામે પણ બોલાવતા હતા. તેમના પુત્ર ખયરદીન થયા. એમનું હિંદુ નામ ખેરાજ હતું. તેના પુત્ર આસાર થયા. જેનું હિંદુ નામ 'જેસર' રખાયું. આસારને ત્રણ પુત્ર થયા; એક આસદીન બીજા જમરદીન અને ત્રીજાં હાઉદ. આ ત્રીજા પુત્રનું નામ હાઉદ પરથી દાદુ થયું અને આ નામે તેઓ જાણીતા થયા. (જ્ઞ)

હ. ઇમામશાહ ખસ્રુલ્લાહ (અ.)થી હ. ઇમામ શાહ નિઝાર (અ.) સુધી સેવા

રોયદ દાદુના પૂર્વજોનો સંબંધ હજરત ઇમામ શાહ ખસ્રુલ્લાહ અ. ના વખતથી નિઝારી ઇમામોથી જોડાયેલો જણાય છે. રોયદ ઇમામશાહના કથનમાં એક ઉલ્લેખ મળી આવે છે કે,

હરત ધમામ શાહ અ. જેમનું ખીળું નામ હરત ધમામ શાહ, ધરમામ શાહ અ. હરત તેઓ સાથે રોયદ હાડુના પૂર્વજ બાવા મુલમુલમહે રોયદ ધમામ શાહની મુલાકાત કરાવી હતી. રોયદ હાડુના બાપ આસદીન તથા જમરદીનને સિંધ ખાતે 'રતેકબાગ'માં સુમરાઓએ મારી નાખ્યા. તેઓ બન્નેને ત્યાં ખાતે દરનાવીને તેના ઉપર રાઠો બાંધવામાં આવ્યો છે. આ રાઠો ખોળઓએ બંધાવ્યો છે.

રોયદ હાડુની વફાત બૂજ ખાતે હિજરી સન ૧૦૦૫ માં થયે ત્યારે હરત ધમામ શાહ નિઝાર અ. ખીળની ધમામતનું ~~જન્મ~~ આશુ હતું. રોયદ હાડુનો રાઠો ૬૨૭ બૂજ ખાતે કિસ્લા બહાર ઉતર દિશાએ આવેલો છે. જ્યાં દર વર્ષે મેળો ભરાય છે અને હજીના ફરમાર છડી સવારીએ સલામ ભરવા આવે છે. આ રાઠો મણી બંધ અને દિપાયમાન છે. તવાનમર નિવાસી ધરમસી નામના ખોળએ તે બંધાવ્યો હતો. (check)

જોમો સિફારો

હરત ધમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના સમયમાં ઇસમાઇલી મંજરબનો પ્રચાર થયો હતો. આ સમયમાં રાજકુમારોના દબાલથી કેટલાક "ખવાળ" તરીકે ઓળખાતા પંજબી ઇસમાઇલીઓ (એકલે સુન્ની વધ જમીતમાં) બળી ગયા હતા, જ્યારે કેટલાક શીખો ધરનામશરી બન્યા હતા, તેનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે, પંજબ તથા મુલતાનમાં એ સમયે હાવતનો પ્રચાર જરૂર મંડ પડી ગયો હતો. (check)

હરત ધમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. એ હિજરી સન ૧૬૬૩ માં જોમો સિફારો આપની અંતિમ આરામગાહ 'અ-લુદ્દીન' માં આવેલી છે. આપના પછી આપ તામદારના શાહઝાદા હરત ધમામ શાહ નિઝાર અ. ધમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH NIZAR II

(A. H. 993-1038) 1585-1628

.....O.....

(૪૦)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ નિઝાર અ. (બીજા)

(હિજરી સન ૯૯૩-૧૦૩૮) / ૧૫૮૫-૧૬૨૮

હઝરત ઈમામ શાહ નિઝાર અ. ઇમામતની મસનદ પર હિજરી સન ૯૯૩ માં બિરાજમાન થયા હતા. આ ઇમામતની મસનદ પર આવ્યા પછી ઇસમાઇલીઓ પણ પ્રસિધ્ધિમાં આવ્યા હતા. હઝરત ઇમામ ઇરાનના આદશાહોના સમાગમમાં પણ આવવા પામ્યા હતા.

“ગુલઝારે સમ્મ” માં લખે છે કે હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ને “અતાઉલ્લાહ” પણ કહે છે. આપે કોહખંદી પાસે એક ગામ વસાવ્યું હતું, જે કોહખંદી શાહ નિઝારના નામે બખ્ષીયું છે. એ સ્થળે હિંદુસ્તાનના બેળ ઇસમાઇલી મુરીદો હઝરત ઇમામની મુલાકાત અર્થે આવતા હતા, એ સમયે એ સ્થાન ‘દરખાતુ’ કહેવાતું હતું. કેટલાક હિંદુસ્તાની ઇસમાઇલી બેળાઓ અને મુજિસ્તાનના કેટલાક ઇસમાઇલીઓ ત્યાં ખાતે વસવાટ કરી રહ્યા હતા, જેઓ ‘અતાઉલ્લાહ’ ના નામે બેળામાં હતા.

“કહેક” નગરી-“બાગે તખ્ત”

“આસાદે મુહમ્મદી”ની કૃતિમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા પછી ‘કહેક’ પાસે જે ગામ વસાવ્યું હતું, તેમાં આરસપહાણની ખાણો આવેલી હતી. આ ગામમાં એક નવું ખેતીવાડીનું કેન્દ્ર બાબાદ થયું હતું. જે ગામ કહેકે આગા નિઝારના નામથી બખ્ષીયું છે આ ગામમાં એક સુ દર બગીચો બનાવવામાં આવ્યો હતો. હાલમાં પણ તે હરતી ધરાવે છે અને તેનું નામ “બાગે તખ્ત” રાખવામાં આવ્યું છે. આ બગીચામાં આરસપહાણના એક જ પર્યટનું તખ્ત બનાવવામાં આવેલું હોય. આમ લખે તેનો સંબંધ દર્શાવનારું ઉપલું નામ અપાયું છે. એ પ્રકારની બીજી પણ કેટલીક માહતીઓ ત્યાં ખાતે જળવાઈ રહી છે અને જે જગ્યામાં ખેડેલા ખેતીનું કામ કરે છે, તેને મિઝાલાખાદ કહેવામાં આવે છે. મોટે ભાગે તે ખડિયર ધણ પડ્યું હતું, તેને ખેડેલાએ ફરીથી વસાવ્યું છે.

કહેકના ભવ્ય રોજાનો ચમત્કાર.

"કહેક"માં એક ભવ્ય રોજો ગામવામાં આવ્યો છે, જે ઇમામોનું આજીવન વિમાન સ્થળ છે અને તેમાં ઇમામોના બાળબચ્ચાંની મજાર પણ આવેલી છે. આ રોજામાં ઘેટીઓના લીનો દીવો બાળવાનો રિવાજ છે. ખીન કોઇપણ ઝમરનું તેલ ભરી દીવો બાળતાં બળી શકતો નથી. આ વાત કાંઈ કુપ્રાપ્તિ નથી; જેઓ એ ખીના રવીકારવા તૈયાર ન હોય તેઓ ત્યાં જઈને પોતાની આંખે એ ચમત્કાર જોઈ શકે છે હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર કેટલાક દબસી ગુલામોને ખેતી પાટી અર્થે રાજા પોતે પણ ત્યાં વસતા હતા. આ ઇસમાઈલી મુરીદો અર્થાત "અતઃસિદ્દીઓ" (અતાસિદ્દીઓ) પોતાના આકાની સેવામાં રચ્યા પચ્યા રહેતા હતા અને જનમાલ ફરમાન કરવામાં પોતાની ખરી ફરજ સમજતા હતા. સખા અતાસિદ્દીઓ ઘરપીર અને ભડવેયા હતા.

કુલખંદીમાં ફરમાનું.

જેવલ ફરમાન સમજાવવા કુલખંદીમાં.

રશિયન મુસ્લિમ રો. ઇવેનોવ જણાવે છે કે, હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. (ખીન) હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અ. (પહેલા)ના પુત્ર હતા. હ. ઇમામના છુટા દાથની વિપુળ સખાવતોને કારણે "અતાશાહ" પણ કહેતા હતા, સફવી વંશના રાજમના અંત સુધી આપ વિશ્વમાન હતા, સરી જગતમાં આપઅગત્યનું રચાન ધરાવતા હતા, ઉત્તર ઇરાનમાં સીરજન જીલ્લા અને ફેરમાન શહેરથી આપનો સંબંધ હતો. દક્ષિણ ઇરાનમાં આવેલા પુરાસાન પ્રાંતમાંના ચારાપાણીની શોધમાં ફરતાં (નોમેડ) ખાનાબદ્દો એ જીલ્લામાં આપીને વસ્યા હતા અને તેઓ દળ પણ ત્યાં વસે છે. હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. એ આપના મુરીદો માટે "કુલખંદી" પાસે એક મામ વસાવ્યું હતું, જ્યાં જુદા જુદા જાતોમાંથી આવેલા ઇસમાઈલી મુરીદો વસ્યા હતા, અને "ફરમાનું" પણ ત્યાં રચાવવામાં આવ્યું હતું. એમના મુરીદો એ વિભાગમાં "અતઃસિદ્દીઓ" નામે પણ ઓળખાય છે.

સમ્રાટ ઔરંગઝેબનો વર્તાવ અને મહત્વનો ચૂકાદો.

દિ. સ. નવમી સદિમાં દિલ્હીના તખ્ત ઉપર સમ્રાટ શાહજહાન બિરાજતા હતા અને ગુજરાતમાં દિલ્હીસમ્રાટના સુબા તરીકે શાહજાદા ઔરંગઝેબ ધણેજ ધર્મધિ હોઇ ઇસમાઈલીઓ તરફ તેને સારી લામણી નહોતી. આ સમયે હ. ઇમામ શાહ નિઝાર અ. સ. એ આપના એક સંબંધી કાસમશાહને પીરાતનની નવાબેશ કરી રોયદ ફાજલશાહ સાથે દિલ્હીથી મોકલ્યા. અમદાવાદમાં વરતો ગુજરાતનો સુબો શાહજાદા ઔરંગઝેબે પીર કાસમશાહ, રોયદ ફાજલશાહ અને ઇસમાઈલીઓની ધરપકડ કરવા મીર શમ્સુદીનને લશ્કર આપી મોકલ્યો પરંતુ પીર કાસમશાહ અને રોયદ હસન શાહ આ સમયે કાઠિયાવાડ બહારી અમલકામ માટે ગયા હતા. મીર શમ્સુદીને ૫૦૦ ઇસમાઈલી કુટુંબોને કેદ કર્યા અને તેમને પાંદણના કિલ્લામાં પૂર્યા. પીર કાસમશાહ અને રોયદ હસનશાહને આની જાણ થતાં તેઓ તુરત અમદાવાદ આવ્યા અને શેખુલ ઇસ્લામ સમક્ષ કેસ દાખલ કર્યો. શેખુલ ઇસ્લામ વિદ્વાન હતા, તેમણે આખાએ બાબતની તપાસ કરી અને ચૂકાદો આપતા જણાવ્યું: "ઇસમાઈલીઓની ધાર્મિક માન્યતા પાક ફરમાનના આદેશ અનુસારની છે તેથી નમાઝ મા ઇસમાઈલીઓને મુક્ત કરવા ફકમ કરે છું." (૧૬)

પીર કાસમશાહનો શાહો સિંધપૂરથી એ માઇલ દૂર આવેલો છે. જ્યારે રૌયદ હસનશાહ નો શાહો ગણેશ ગામમાં બાદર નદીને કિંટિ આવેલો છે.

શાહ અબ્બાસ સફવી રાજ્યગાદીએ.

સફવી વંશમાં પરંપરના કુટુંબી કલહના જમાના દરમ્યાન હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર આવ્યા હતા. આપના પિતામીનું "અન્નુદાન" માંનું નિવાસસ્થાન બહલીને "કેક" "કુકક" અથવા "કુખત"માં આપ આવી રહ્યા હતા. આપના સમ. વર્ષમાં પુરાણનામાં સફવી વંશના ઉમરાવોનું બળ વધતા અબ્બાસ મિરઝાનો પક્ષ બળવાન બન્યો હતો. વસ્તુસ્થિતિ સમજી જઈને બાદશાહ મુહમ્મદ મિરઝાએ રાજ્ય પરથી હાથ ઉઠાવીને પોતાનાં પુત્ર અબ્બાસ મિરઝાને દિજરી સન ૯૬૫માં રાજ્યપદ સોંપી પોતે એકાંતવાસ ધારણ કર્યો અને દિજરી સન ૧૦૦૫માં તે મરણ પામ્યો. ૧૫૬૩

૧૬૦૦

ઇસમાઇલી કવિ કાસિમ અમી શિરાઝી.

હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ના સમયમાં કાસિમ અમી શિરાઝી નામના એક ઇસમા. ઇલી કવિ હયાત હતા, જેઓએ ઇમામત અને ઇસમાઇલી ફિલસૂફી પર કાવ્ય લખ્યા છે. કવિ ઉપર મુલદિદ અને નાસ્તિકતાનો આરોપ મૂકી દિજરી સન ૯૬૬માં તેમને શિરાઝ ખાતે ફાંસી દબા મારી નાખવામાં આવ્યા હતા. એ કવિના આજે પણ કાવ્યો મળી આવે છે. કવિવર ખાદી પુરા. સાનીયા એમની કાવ્ય પદ્યવિદ્યાથી સાવધાનીભરી અને સરળ છે. (૧૫૬૩)

૧૫૭૦

દાઇ રૌયદ અબ્બદુલ નખી.

હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ના જમાનામાં રૌયદ અબ્બદુલ નખી નામના એક દાઇ હતા, જેઓ ઇસમાઇલી જમાતોમાં દિદામત કરવા અર્થે જાનો રચી, બોધરૂપે સંભળાવતા હતા અને વાંચેક પણ કરતા હતા. રૌયદ અબ્બદુલ નખી પોતાના એક શાન (બોધ કાવ્યો)માં કહે છે કે:-

(એજ કાયમ રવામી કેકમાં બેઠા, ને અલી રૂપે અવતારજ.
પાત્ર સિતોતેર ઇમામ ચાલીસ, પરતક શાહ નિઝારજ.)

Handwritten notes in Gujarati script, including "સિતોતેર" and "ચાલીસ".

બાવાર્ય :- કાયમ ઇમામ "કેક"માં બેઠા છે, જેઓ અલી સ્વરૂપે છે. હઝરત પીર સદ્દીનની ઉપદેશ શ્રેણી અનુસાર સિતોતેર પાત્ર થયા છે જ્યારે આજે ચાલીસ માં ઇમામ પ્રગટ અને મીનુદ છે, જે હ. ઇમામ શાહ નિઝાર અ. છે.)

નિઆમતુલ્લાશાહી સૂફી સંપ્રદાયના વડા-હ. ઇમામ શાહ નિઝાર અઠ

પ્રોફેસર બાહનની કૃતિ લિટરરી હિસ્ટરી ઓફ પર્શિયા તથા લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ સાઇકસના મથ "ઇરાનમાં આઠ માસ"ના આધારે જણાય છે કે હઝરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. સફવી વંશ ના રાજ્ય અમલના છેવટના સાત સુધી હયાત હતા. આપ નિઆમતુલ્લાહ શાહના સૂફી સંપ્રદાય

Handwritten notes and signatures in Gujarati script.

ના એક વડા અધિકારી) હતા, અને અતાઉલ્લાહશાહ નામે ઓળખાતા હતા. હજરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. ના અનુયાયીઓ પહેલાં ખુરાસાન પ્રાંતમાં વસતા હતા. તેઓ સઘળા હજરત ઇમામના સમયમાં ફરમાન પ્રાંતમાં આવી રહ્યા હતા. "કહે નિઝાર" નામનું ગામ એમના માટે વસાવવામાં આવ્યું હતું, જ્યાં "અતુલ્લાહીઓ" આવી આજાર થયા હતા. હવે નિયામતુલ્લાહશાહ સરી કોણ હતા તે આપણે જોઈશું.

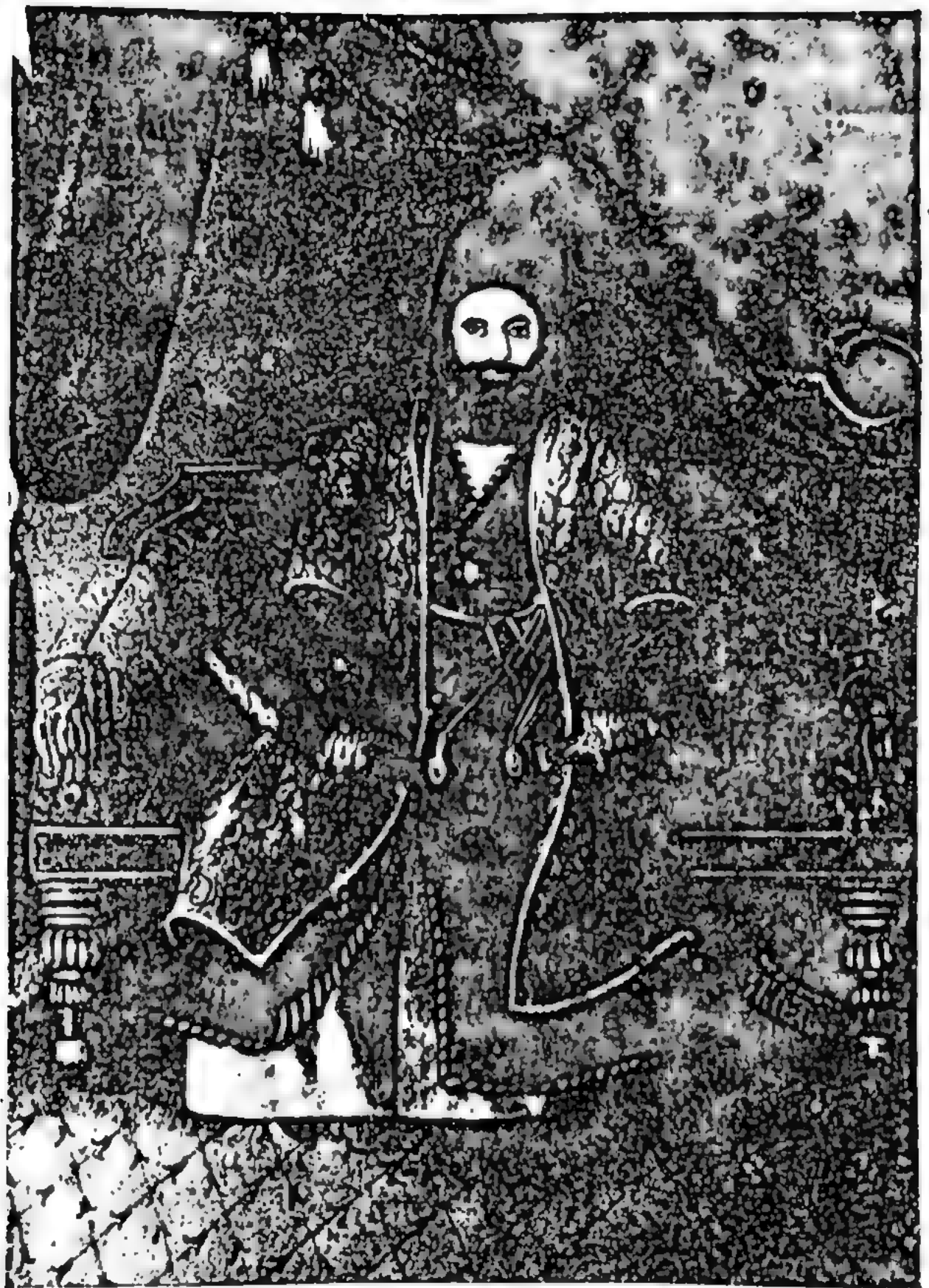
ઇરાનના કવિ સંત નિઆમતુલ્લાહશાહ સૂફી

ઇરાનમાં નિઆમતુલ્લાહશાહ સરી એક મહાન કવિ, સંત અને ગુદવાદી હતા. તેઓનો જન્મ દિ. સ. ૭૩૦માં હલ્ય ખાતે થયો હતો. તેમના જીવનનું દેશ જતાંત મી. રિયુએ "પર-સિયન કેદમોમ"માં આપેલું છે. તેમનું પૂરું નામ અમીર નૂરીન નિઆમતુલ્લાહશાહ ફરમાની અને તેમના પિતાનું નામ મીર અબ્દુલ્લાહ છે. તેઓ હજરત ઇમામ મુહમ્મદ બાકિર અ. ના વંશથી ઉતરી આવેલા હોવાનો કાવો કરતા હતા. તેઓની અટક રોયદ છે અને તેઓ મૂરી રોયદ હોવાથી "શાહ"ના નામે પણ ઓળખાય છે.

સરી નિઆમતુલ્લાહશાહ ફરમાનીની વફાત દિજરી સન ૮૭૪/મા ૨૭૭ માસની તા. ૨૨મીએ ફરમાન નજદીકના "માદાન" નામના એક સુફર ગામમાં થઈ હતી, જ્યાં તેમનો જમિદાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમની મઝાર પાસે એક સુશોભિત "મઠ" બાંધવામાં આવેલો છે, જેમાં સરી નિઆમતુલ્લાહશાહે રથાપેલ "સૂફીઓના સંધ"ના દરવીશોનું નિવાસસ્થાન છે.

જેમો સિકાર્યો

હજરત ઇમામ શાહ નિઝાર અ. એ ઘણાજ સૌરવ સાથે ~~ખુબ~~ ઇમામત ભોગવી દિજરી સન ૧૦૩૮/મા જેમો સિકાર્યો. આપની મઝાર "કહેક" નગરીમાં આવેલી છે, જેના ઉપર એક બલ્ચ રોઝો બાંધવામાં આવ્યો છે. એક વખતે મસમાઇલીઓનું આ મુખ્ય ધામ હતું. આપ નામદાર પછી આપના શાહઆદા હજરત ઇમામ રોયદઅલી અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

દત્તજી દેવદાસ શાસ્ત્રી નિઝાર (મીન): દસમાહલીઆના ૧૦ માં દેવદાસ

ਦੀਪਕ ਪੀ. ਮੁਹੰਮਦ ਰਾਏ ਹੁਸੈਨ

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH SAYYID ALI

(A. H. 1038-1071)

(૪૧)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ સૈયદઅલી અ.

(હિજરી સન ૧૦૩૮-૧૦૭૧)

1628-1660

હઝરત ઇમામ શાહ સૈયદઅલી અ. હિજરી સન ૧૦૩૮/માં ઇમામતની મસનદ ઉપર બિરાજમાન થયા હતા. એ સમયે ઇમામોના સબંધ રાજ્ય સાથે બેઠાતા ઇમામોએ રાજદારીમાં ભાગ લેવાની શરૂઆત કરી હતી અને સામાન્ય રીતે એ યુગમાં અત્યાચારીઓ તરીકે ઓળખાતા આપના મુરીદો લોકો તથા પોલીસમાં બેઠાવા લાગ્યા હતા.

હઝરત ઇમામ કેરમાનના હાકિમ-રાજ્યમાં અસંખ્ય સુધારાવધારા

‘ગુલઝારે શમસ’માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે હઝરત ઇમામ શાહ સૈયદઅલી અ. ને સફવી વંશના શાહ તરફથી કેરમાનના હાકિમ મુકરર કરવામાં આવ્યા હતા. આસારે મુદઅમદીમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, ઇમામ શાહ સૈયદઅલી અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર આવી મુરીદોની રહેબરી કરવા લાગ્યાં. આપે બાબક તથા કેરમાનના રહેબારી રાખ્યું હતું. અને સફવી રાજ્ય તરફથી કેરમાનના હાકિમપદે આવ્યા પછી કેરમાન સહુ બાબકે વધવા પામ્યું હતું અને ~~મુદઅમદી~~ વચ્ચે જે વેર ચાલતું હતું, તેને પણ ખૂંટી નાંખવા ઇસમાઇલીઓ તરફથી કાશિય કરવામાં આવતો હતો. પરિણામે ઇસમાઇલીઓનો કેરમાન ખાતેના વસવાટ સમગ્ર પ્રજા માટે ખ્યાન બેઠાનારો થઈ પડ્યો હતો. તે સમયે હઝરત ઇમામના હાકિમપદના સમયમાં અનેક તકો બંધાતા હતા અને ઇસમાઇલી પ્રજામાં આ બનાવથી સનસનારી ફેલાઈ ગઈ હતી.

શાહ સફી અને શાહ અબ્બાસ બીનો-રાજ્યમાં હાકિમી

હઝરત ઇમામ શાહ સૈયદઅલી અ. ઇમામતની મસનદે બિરાજ્યા ત્યારે શાહ અબ્બાસ મૃત્યુના બિજાના પર પડ્યો હતો. તેને તેના વારસ માટે પૂછવામાં આવતા તેણે પોતાના પુત્ર શાહ બિરઝને રાજ્યપદ આપવાની સલામત કરી હતી. શાહ અબ્બાસના પુત્ર સફી બિરઝના પુત્ર આ પહેલા મધ ગયું હતું. જ્યાં હિજરી સન ૧૦૭૧માં શાહ બિરઝ બાદીએ આવ્યો અને

તેણે શાહ સરીનું નામ ધારણ કર્યું. શાહ સરી થયો. માત્ર સ્વભાવનો હતો અને નસામાં ચક્રવર્તી રહેતો હતો, તેના પરિણામે દેશમાં ધણી બળવાઓ જાગ્યા હતા. નસાની પુત્રમાં તેણે ધણી નિર્દોષ મનુષ્યોને કતલ કરાવ્યા હતા. શાહ અબ્બાસે પોતાના જીવનમાં બમણાં જીવંત હતું, તે પાણી તરીકે સુલતાન મુરાદે તેની પાસેથી છીનવી લીધું અને કન્દહારના સરખી મુવનરે દિલ્હી સમ્રાટ શાહજહાન સાથે મળીને કન્દહાર તેને સોંપી દીધું. દિલ્હી સન ૧૦૫૨માં શાહ સરી મરણ પામતા શાહ અબ્બાસ ખીજો ગાદી પર આવ્યો. આ સમયે હઝરત ઇમામ શાહ રોયઅલી અને ઇમામત પર બિરાજવાને યોદ્ધા પર્ષ આમળું હતું. એજ મુદત દરમ્યાન કન્દહાર પાણી જીતી લેવામાં આવ્યું. સમ્રાટ શાહજહાનના શાહજાદા દારા શિકોહ અને ઔરંગઝેબના સામા કુમલાઓ છતાં તેઓનું કંઈ થાયું નહિ. આ શાહ અબ્બાસે પોતાના રાજ્યમાં શરાબની બંધી કરી હતી. અને શરાબીને મોત સુધીની સજા કરવામાં તે પાછી પાની કરતો નહોતો તેણે તુર્કસ્તાન અને આફઘાનિસ્તાન દ્વારા ઇરાન પર કુમલાઓ ન. થાય તે માટે પણ ધણી સાવચેતીઓ પગલાં લીધા હતા.

અતાર્હલાહી ઇસમાઈલીઓની રાજ્યને ઉપયોગી સહાયતા

હઝરત ઇમામ શાહ રોયઅલી અ. હાકિમનો દરજ્જો ધરાવતા હોવાથી આપ નામદારે પણ પોતાના મુરીદો મારફત રાજ્યને ધણી સહાયતા કરી હતી. આપ નામદારની રાહબરી તથા રાજ્યકારોનાર સુધારા પર હોષ દરેક જાતના નશાને નાશુદ કરવાનો કાયદો ધણીમાં આવ્યો હતો. જે કે રાજ્યસત્તા શીઆ ઇસ્નાઅશરી ધર્મ પાળતા શાહ હરતક કહેવાતી હતી. પરંતુ મોટા શહેરોમાં જ્યાં જંગવાયેલા સજ્જનો રહેતા હતા તેઓમાં કોઈપણ જાતનો પક્ષપાત નહોતો અને ઇરાન પર યોગેરથી આક્રમણ આવવાનો સદા ભય રહેતો હોવાથી ઇસમાઈલી અતાર્હલાહી (અતાર્હલાહી) તથા 'નોમેઝ' ખાનાબદોશની મદદ રાજ્યને ધણી ઉપયોગી થઈ પડી હતી.

જોમે સિદ્ધયો

સરખી શાહે લાંબી દ્રષ્ટિએ હઝરત ઇમામ શાહ રોયઅલી અને હાકિમની પદ્ધતિ અર્થેણ કરી હતી, છતાં પણ જ્યાં અધ્યક્ષધાનુઓ વસવાટ કરી રહ્યા હતા અને જ્યાં બિનજંગવાયેલા અને ધર્મધીનું જોર હતું, એવા જોમેમાં ઇસમાઈલીઓને પોતાની નાની સંખ્યાને લીધે ખમ્બડ પડ્યું હતું, તે પણ એકંદરે હઝરત ઇમામ શાહ રોયઅલી અ. ના સમયમાં ઇસમાઈલીઓ અમુક અંશે આઝાદી મેળવી શક્યા હતા. વળી દિલ્હીસ્તાનથી પણ ઇસમાઈલીઓના રોજરોજા ફરમાન તથા બાબકમાં ઉતરી પડતા હતા, તેની પણ રાજ્યને પેદાશ હતી. હઝરત ઇમામ શાહ રોયઅલી અ. ૩૩ વર્ષ પર્ષત જાહોજલાલી સાથે ઇમામત ભોગવી દિલ્હી સન ૧૦૬૧માં જોમે સિદ્ધયો. આપના મુઆરક જીરમનો ફરમાન આતે બમિદાફ કરવામાં આવ્યો હતો. આપ નામદાર પછી આપના શાહજાદા હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. (પહેલા) ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

૧૫૫૬/૧૫૬૬ ની રાજ્ય બાબતે
જોમે સિદ્ધયો તથા શાહજાદાનાં નેતૃત્વમાં હોવાનો.

check

check

Paulkhalaki Khurram
died in this period

૩૭૨

૧૫૫૬
૧૫૬૧
૧૫૬૨
૧૫૬૩

૧૫૬૪
૧૫૬૫
૧૫૬૬
૧૫૬૭
૧૫૬૮
૧૫૬૯
૧૫૭૦
૧૫૭૧
૧૫૭૨
૧૫૭૩
૧૫૭૪
૧૫૭૫
૧૫૭૬
૧૫૭૭
૧૫૭૮
૧૫૭૯
૧૫૮૦
૧૫૮૧
૧૫૮૨
૧૫૮૩
૧૫૮૪
૧૫૮૫
૧૫૮૬
૧૫૮૭
૧૫૮૮
૧૫૮૯
૧૫૯૦
૧૫૯૧
૧૫૯૨
૧૫૯૩
૧૫૯૪
૧૫૯૫
૧૫૯૬
૧૫૯૭
૧૫૯૮
૧૫૯૯
૧૬૦૦

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH HASSAN ALI SHAH

(A. H. 1071-1106)

(૪૨)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. (પહેલા)

(હિજરી સન ૧૦૭૧-૧૧૦૬) / 1660 - 1694

હઝરત ઈમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. (પહેલા) હિજરી સન ૧૦૭૧માં ઇમામતની પ્રશસ્તિ પ્રાપ્ત થયા હતા. આપનો મુઆરફ જન્મ કહેકમાં થયો હતો. આપ નામદાર નામદાર અને ખાસીય માટે મજો શાહ ધરાવતા હતા. આપના સમયમાં ઇસમાઇલી મુરીદાની સંખ્યામાં મજો વધારા થવા પામ્યો હતો. હઝરત ઈમામના કુટુંબીઓ તથા સેવકો પણ હઝરત ઈમામની આજ્ઞા નુસાર અમલ કરવાને અંગે અતરાફના દેશમાં ફરી વળ્યા હતા. હિંદુસ્તાનથી આવેલા દલોલો પણ ધરાવતા જુદા જુદા પ્રગણામાં અમલતનું કામ કરી રહ્યા હતા. (Verify)

“પીરની પુઠિયુ” પર પ્રકાશ-વકીલાતનો યુગ

“આસારે મુહમ્મદી” માં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે, “અલ્લાહસ્લાહ” નામના હઝરત ઈમામ શાહ નિઝાર અ. ફરમાન પ્રગણામાં વસવાટ કરી રહ્યા હતા. પરંતુ આપના પોતા હઝરત ઈમામ શાહ હસન અલી અ. જેમને હઝરત આકિરશાહ પણ કહે છે, તેમના સમયમાં ફરમાનનો સંબંધ જુદો પડી ગયો હતો, અને આપે આપના ઉલ્લાહ દિવસો મહલાતમાં ગુમ થઈ હતા. હઝરત ઈમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. ના સમયથી “પીરની પુઠિયુ” અર્થાત દાખલોનો સિલસિલો જોતા પીર મહેરાબખેમ, પીર અસમર ખેમ, પીર અલી અકબર ખેમના નામો જાણી આવે છે. આ સવળા નામો તુર્કી પદ્ધતિના છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે, એ ત્રણ પીરના સમયમાં હઝરત ઈમામનો નિવાસ ધરાવતા વાયવ્ય દિશામાંના પ્રદેશમાં હતો કે જ્યાંના લોકોમાં “કી” સંસ્કારની અસર વધારે પ્રમાણમાં જણાતી હતી. વળી પીર મિરજીનો સંબંધ “દાહન” તરીકે દેખાય છે, “દાહન” નો સામાન્ય અર્થ શાહનો હુકુમરિયો થાય છે. આ લક્ષ્ય બીજા પીરને વપરાસમાં લીધેલો હોય એવું જોવામાં આવતું નથી. આ ઉપરથી અર્થ સ્પષ્ટ છે કે, હઝરત પીર અસમરથી હિંદમાં શરૂ થયેલો અમલતનો સિલસિલો પીર તાજીદીન સુધી પ્રગણપ્રદેશમાં હતા અને તે પછી હિંદુસ્તાનમાં “સાદાત” અને “વકીલો” એ અમલતનું કામ ઉપાડી લીધું હતું.

ત્યાર પછી જે પીરે હા ઇમામ તરફથી મુકરર કરવામાં આવ્યા હતા, તેઓ મોટે ભાગે ઇરાન અને ઇરાનના મુકરરતાનવાળા કામમાં દબલત કરતા હતા. સત્તાધારી પીર તરીકે પીર તાજીન (૨૬) પછી દિંદમા દબલતનું કાર્ય આગળ વધારવામાં વચ્ચે ગળો પડ્યો હતો. (૪૬)

શાહ સુલેમાન સફવીનો રાજ્યકાળ.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. નો ઇરાનનો રાજ્યકર્તા શાહ અબ્બાસ સફવી (ખીજો) સમકાસિન હતો. હિજરી સન ૧૦૭૭માં તે મરણ પામતા શાહ સુલેમાન સફવી (પહેલો) ગાદીએ આવ્યો હતો. પરંતુ તે અચાનક ખીમારીનો ભોગ થઈ પડતાં તેની તાજપોશી મુલતી રહી હતી. ખીમારીમાંથી સાળો થયા પછી તાજપોશી કરવામાં આવી હતી. આ શાહ ઘણા નબળા વિચારનો અને વિલાસી હતો. તેના રાજ્ય અમલનો કાગ્યેજ કાપ એવો દિવસ ગયો હશે જેમાં કોઈ દરબારી કે ખિજમતગારને કોઈ પહેચાણમાં આવ્યું ન હોય. તેના સમયમાં ઉઝબેકોએ ખુરાસાન બધી ફરીથી ઘાડો પાડવાનું શરૂ કર્યું હતું અને વલદઓએ ઇરાનના "કિશમ"ના ટાપુ ઉપર કબજો કર્યો હતો. રશિયનો પણ ગીલાન અને માઝન્દરામાં ધૂસી આવ્યા હતા. (૪૭)

શાહ સુલેમાન સફવીના સમયમાં ઇસમાઇલીઓના પડી ભાંગેલા "આલમુત"ના કિસ્સાને રાજદારી કેદખાના તરીકે ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો હતો. તાતારી હલાકુખાને અને શાહ તેમુરે આલમુતમાં કે તેના આલુખાલુના વિસ્તારમાં વસતા ઇસમાઇલીઓનો સર્વાશી નામો નિશાન મિટાવી દેવાનો ખિનામાં કેટલું સત્ય છે તે આ ખિના ઉપરથી જાણી શકાય છે.

રશિયન અબ્બાસી પ્રોફેસર ડબલ્યુ ઇવેનોવનું કથન છે કે, "તાતારી સરદાર હલાકુખાને ઇસમાઇલીઓની બચકર હતક ચલાવ્યા પછી ઇસમાઇલી પંથનો અંત આવ્યો. એવી માન્યતા આમ જનતા તો શું પણ કેટલાક મતિદાસકારોમાં પણ ફેલાયેલી જોવામાં આવે છે, પરંતુ ખરી હકીકત એ માન્યતાને જૂની છે." (૪૮)

સદીઓ પર્વત ઇસમાઇલીઓ પર દુરમન-રાજ્યો તરફથી ચાલુ જોર જુલમ ગુજારવામાં આવતો હોવાથી ઘણી વખતે પોતે ઇસમાઇલી હોવાની ખિના ગુપ્ત રાખવાની તેઓને ફરજ પડતી હતી, ખાસ કરીને આલમુત ઇસમાઇલીઓના હાથમાંથી જવા પછી ઇસમાઇલીઓને કોઈપણ પ્રકારની તકલીફ ન થાય એવા આશયથી ઇસમાઇલીઓ બારે સાવધાનીથી કામ લેતા હતા. આટલું જતાં તેઓ અત્યંત ગુપ્તપણે તથા સાવચેતીપૂર્વક પોતાના મઝહબનો પ્રચાર કરતા રહ્યા હતા. ઇતિહાસિક પુરાણી નોંધો પરથી જણાઈ આવે છે કે સંજોગો વિપરિત હોવા છતાં ઇસમાઇલી મઝહબની દિન પ્રતિદિન પ્રગતિ થતી રહી અને જલ્દી કંઈએ આવરણ આડે ન હોય તેમ તેનો વિકાસ પણ થતો રહ્યો હતો.

સતત ફાલતું ફુલતું રહેલું ઇસમાઇલી વૃક્ષ—તકિયાની જરૂરીયાત.

પરંતુ જ્યારે સેંકડો વર્ષ પહેલા ઇસમાઇલી મઝહબનો પ્રચાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે માત્ર આમુજનતાજ નહિ પરંતુ કેટલાક ઇમલામાં તો રાજ્યકર્તાઓ સુધા આ મઝહબ પાળતા થયા હતા. ઇસ્લામી દેશો પરના મંગોલોના અંધકર આક્રમણ પૂર્વે અનેક અમુલના પ્રમુખોએ

ઇસમાઇલી સરદારોની ઇતજાયા હેઠળ સ્વતંત્ર હતા અને સંજોગો ઉપરથી જણાય છે કે, મળ્યા લાંબા સમય પર્વત એ નાના સ્વતંત્ર રાજ્યોને વારંવાર પોતાનું ફોંડી લેવા પડતા મુશ્કેલીમાં આવી હતા. પરંતુ જુદા જુદા રાજ્યકર્તાઓ અને ગવર્નરો-મુખ્યાઓએ જેમ લીધું હતું કે ઇસમાઇલી કેમ પ્રતિદિન આપાદ થતી જાય છે. અને તેથી એકાદ નાનું સરખું જહાનું મળી આવતા તેઓ અવારનવાર ઇસમાઇલીઓ પર અત્યાચારો ગુજારતા. કેટલાક પરમજાઓના કહેવાતા "આબિદો" પોતાની "પરહેઝગારી"ની જાહેરાત કરવાના તથા પોતે કરેલાં સલામના કાર્યોનાં બદલામાં જન્મતમાં જગ્યા મેળવવાના આશયથી ઇસમાઇલી પુરુષ, સ્ત્રી કે બાળબચ્ચાઓને રહેંસી નાખતા હતા. (Emailing)

આવા કુબ્હ ફત્વોથી ઇસમાઇલીઓને બારે ગુસ્સાન પહેંચવું રહ્યું, તો પણ ઇસમાઇલી કેમ રૂપી રક્ષા સતત હાથનું કુલવું રહ્યું. જે કે ધર્મ અને પ્રાણની રક્ષા અર્થે તેમને સખત "તકિયા"માં રહેવાની ફરજ પડી અને ઇસ્લામના જુદા જુદા પંથાવસંધીઓમાં જુદા જુદા પોતાના હમદીનોથી અળગા થઇ વસવાટ કરવાની જરૂરીઆત ઊભી થઇ, પરંતુ ઇરાનનું રાજ્યતંત્ર શીઆ પંથના અનુયાયી સફવીની સત્તા તળે આવ્યું ત્યારે ઇસમાઇલીઓને કંઈક રાહત મળી હતી. (૧)

જોમો સિફાર્યો

આસારે મુહમ્મદી આ કથન અનુસાર દિજરી સન ૧૧૦૫માં મુસેન બિન સુલેમાન રાજ્યગાદી પર આવતાં આરંભકાળમાં ઇર્ષાખોર મુસ્લાઓની સખાણથી શરીઓ પર તે સખત મુશ્કેલ ગુજારવા લાગ્યો હતો. આટલું જતાં ઇસમાઇલીઓની બરતી સરકાર તથા પોલીસમાં ફોવા થી તેઓ સાથે પોતાના સંબંધ સારો રાખવાના તે પ્રયત્ન કરતો હતો. તેણે હ. ઇમામ શાહ હસનઅલી અ. ને ફરમાન પરગણાવું હાકિમપદ અર્પણ કર્યું હતું. ત્યારપછી હજરત ઇમામે રાજકારણમાં પોતાના પગલા માંડ્યા હતા. આ હાકિમપદ એક વર્ષ બોલવી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. એ દિજરી સર ૧૧૦૬માં જોમો સિફાર્યો આપના મુખ્યારક જીરમને "શાહ નજફ" ખાતે બુમિદાહ કરવામાં આવ્યું. આ પ નામદાર પછી આપના શાહઝાદા હજરત ઇમામ શાહ કાસમઅલી અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KASSAM ALI

(A. H. 1106-1143)

(૪૩)

હઝરત મોલાના ઈમામ શાહ કાસમઅલી અલી અઃ

(હિજરી સન ૧૧૦૬-૧૧૪૩) / ૧૬૧૪-૧૭૩૦

હઝરત ઈમામ કાસમઅલી અ. એ હિજરી સન ૧૧૦૬માં ઈમામતની મસમરે બિરાજ્યા પછી મુરીદાના દિત અને દીની બહેતરી કરવાના આસપથી આપમી રાજ્યદારી વિષયેમાં પશ્ચી રસ ભેતા હતા. ઇરાનના સમ્રાટ પર આપનો સારો પ્રભાવ પડતો હતો. પશ્ચીવાર ઇરાનનો અમીર રાજ્યના મહત્વના કાર્યોમાં હ. ઈમામ નોડે મંત્રણા કરવાનું અવસરનું માનતો હતો. ઇસમઅલીએ માટે આ યુગ સુખશાંતિનો હતો.

“આસારે મુહમ્મદી”માં દર્શાવેલું છે કે, આપના પિતાની હેદિક વિદાય પછી હઝરત ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. ઈમામતપદે બિરાજ્યા. હઝરત ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. તો બહોળો પરિવાર હતો, શાહી ખાનદાન સાથે પણ આપ નામદારનો સંબંધ નિકટતો હતો. એટલે કે સફવી સાહાતો સાથે આપના કુટુંબીઓનું નોડાણ થયું હતું. (૧૯૬)

“યુલ્લારે શમ્સ”માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, હ. ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. આપના પિતામી પછી કેરમાન પરગણાના હાકિમપદ પર આવ્યા હતા, હઝરત ઈમામનો જન્મ કહેકમાં થયો હતો. હ. બહરઅલીશાહ તરીકે પણ હઝરત ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. ને જણાવવામાં આવ્યા છે. (૧૯૬)

વિધાયેમી શાહ હુસેન સફવી—હ. ઈમામ કેરમાનના હાકિમપદે.

“આસારે મુહમ્મદી”ના કથન અનુસાર હઝરત બહર શાહ અર્થાત હઝરત ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. ની માતાજીનું નસબ સરી નિઆમતુલ્લાહશાહ સુધી પહોંચે છે. જેઓ એમના વંશમાંથી ઉતરી આવેલા બાનુ હતા. હઝરત ઈમામ શાહ કાસમઅલી અ. ના અમાનામાં સફવી સુલતાન શાહ હુસેન બિન સુન્નેમાન હિજરી સન ૧૧૦૫માં ઇરાનના સિંહાસન પર બેઠો, સફવી સમ્રાટ વિધાયેમી હોય, એ વિષયમાં તે પશ્ચી રસ ભેતો હતો. એણે નંધાવેલી વિધાયીક (શાહેજ):

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ABUL HASSAN ALI

376

(A. H. 1143-1194)

.....O.....
Shah Waliullah
Baitur
Rahman
Jamaat
(1143-1194)

હઝરત મૌલાના ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ.

(હિજરી સન ૧૧૪૩-૧૧૯૪) / 1150 - 1780

હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. હિજરી સન ૧૧૪૩/માં ઇમામતની મસનદ પર બિરાજ્યા હતા. હઝરત ઇમામે રાજપૂતારી વિષયમાં આગળ પડતો બાબ લીધો હતો. ધરાનમાં આ સમયે સહી વંશના રાજપૂતો અંત આવી ગયો હતો અને નાદિર શાહે ધરાનની રાજપૂતમામ પોતાના હાથમાં લીધી હતી.

“ગુલઝારે શામ” ના કથન અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ.નો જન્મ “બાબક” શહેરમાં થયો હતો. આપશ્રી હઝરત શાહ મુહમ્મદ હસનશાહ હસનબેગ અમલો અબુલ હસનઅલી શાહને નામે પણ બાણીતા થયા છે. આપ શાહ અને જીવનને વચ્ચે આવેલા “કિયાળ” શહેરમાં રહેતા હતા અને ત્યાંથી નાદિરશાહ સાથે હિંદુસ્તાન આવ્યા હતા. આપને નાદિરશાહ તરફથી કેરમાનના હાકિમ મુકરર કરવામાં આવ્યા હતા.

સૈયદ ફતેહઅલી શાહ એક બોધકાવ્યમાં હઝરત ઇમામ વિષે ઉલ્લેખ કરે છે કે :

શાહ બેહા પછમ દેશ અજમી રહેજી. શાહ બેલે છે કારસી જાણી સેંતર દીપેજી.
તેનું શહેર બાબકમાં ઠામ પરતક રહેજી. તેનું શાહ અબુલ હસનઅલી નામ સુંદર રહેજી.

હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ના સમયમાં ધરાનથી હિંદુસ્તાન ખાતે કમવત કરવા ઉક્ત જ્ઞાન (બોધકાવ્ય) ના રચનાર સૈયદ ફતેહઅલીશાહ આવ્યા હતા. તેમણે ઉપરોક્ત ચાર કડીઓમાં હઝરત ઇમામની પૂરેપૂરી ઓળખ આપી છે.

નાદિરશાહના અમલમાં હઝરત ઇમામનું સન્માન-કેરમાનના ગવર્નર

“મજાહિબુલ ઇસ્લામ” ની કૃતિમાં લખેલું છે કે, પાછળથી “આગાખાન” લખ્યું. ધરાનના વિશ્વતિઓ આલમુતના ઇમામોના જન્મથીનો હતા. તેઓ ધરાનમાં વસવાટ કર્યા પછી લાંબી મુદતે

સફવી વંશનો અંત-નાદિરશાહ ઇરાનની ગાદીએ

ઇરાની સરકારને નાદિર કુલીના વડપણ તળે મૂકતા તુર્કીના કેન્દ્રસ્થાન સરખુ ખગદાદ શહેર તેણે છતી લીધું અને ફારસના ગવર્નર મહમદખાન ખલોચને સિક્કા કરી. 'તારીએ ઇસ્લામ' ના કતીના જણાવ્યા પ્રમાણે ખમદાદના વિજય પછી નાદિર કુલીની સૂચનાથી શાહ તહેમારપ સફવીને નાદિરના કુત્ર રજા કુલીએ મરાવી નાખ્યો. દિજરી સન ૧૧૫૨ માં અખ્યાસ સફવી (ત્રીજો) પણ મરણ પામ્યો અને ઇરાનના ઉમરાવોની પસંદગીથી નાદિર કુલી નાદિરશાહનું નામ ધારણ કરી ઇરાનના સિદાસને બેઠો. દિંદુસ્તાનમાં મહમદશાહ રંગીસાના રાજ્યકાળમાં કલે આમ અસાવનાર નાદિરશાહ ઇરાની, બાગ્યબળે શાહ બનનાર આ નાદિર કુલી હતો. (૧૫૬)

કાચારીઓ રાજકારણમાં

હઝરત ઇમામ શાહ કાસમઅલી અ.ના શુવનકાળમાં સત્તાનશીન સફવી રાજવીઓનો મુમટ ડગમગી રહ્યો હતો અને રાજ્યસત્તા સર કરવા મથતા કાચારીઓ અને નાદિરી પક્ષે બહાર આવ્યા હતા. આ સમયમાં હઝરત ઇમામ સપળા પક્ષોના ગ્રાહ પરિચયમાં આવવા પામ્યા હતા. હઝરત ઇમામના શાહ કાસમઅલી અ. ના યુગમાં સફવી વંશનો વારસવિક રીતે અંત આવ્યો હતો. ગિલઝાઈઓએ સફવી વંશને દબાવીને થોડો વખત ઇરાનમાં પોતાની આજ્ઞા પર્તાવી હતી, પરંતુ તેમનો પણ લગભગ અંત આવી લાગ્યો હતો અને નાદિરશાહનું બળ વધતું જતું હોવાથી તેના હાથમાં ઇરાનની મધ્યસ્થ સત્તા આવી રહી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ કાસમઅલી અ. મહેલાતમાં વસવાટ કરતા હતા, ત્યારે ખીજ તરફ ઇરાનનું રાજકારણ ફરીવાર ડોહળાઈ રહ્યું હતું. (૧૫૭)

બેમે સિકાર્યો

હઝરત ઇમામ શાહ કાસમઅલી અ.એ દિજરી સન ૧૧૬૩માં બેમે સિકાર્યો. આપના મુઆરફ જીરમને મહેલાત ખાતેજ ભૂમિદાહ કરવામાં આવ્યું હતું. આપ નામદાર પછી હઝરત ઇમામના શાહઝાદા હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ.એ ઇમામતની મસનદે બિરાજ મુરીદોની દોરવણીની લગામ હાથ ધરી હતી.

BLANK

[illegible][illegible]

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS 60637
U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D.C. 20250

[illegible]

મિરઝા અબુલ હસનખાન (ફલી) નામે વિખ્યાત થયા. ૭૬ વંશના બાદશાહના સમયથી આગા મુહમ્મદ કાચારે ધરાનતું રાજ્ય મેળવ્યું. ત્યાં સુધી નામદાર આગાખાન સાહેબના એક વડવા ફરમાનના ગવર્નર તરીકે રહ્યા હતા.

જ્યારે "ધી આગાખાન એન્ડ લીઝ એન્સેરટસ" નામની કૃતિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નાદિર-શાહના જમાનામાં, હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. શાશુપણ અને શરવીરતા માટે સુવિખ્યાત હતા. આપણી કિયાબના 'ગવર્નર' તરીકે નિમાયા હતા અને પાછળથી ફરમાનના 'વાયસરોય' નિયુક્ત થયા હતા.

"આસારે મુહમ્મદી"માં દર્શાવેલું છે કે, હસન બેગ તરીકે આગા મુહમ્મદ હસનશાહ જણીતા હતા. આપ એકસ સમય પર્વત ફરમાનના હાકિમ રહ્યા હતા. આપની મઝાર અને મહેલ આજે પણ ત્યાં આવેલા છે. ધરાન ઉપર અફઘાનોનું ભયંકર આક્રમણ ચાલી રહ્યું હતું, તે સમયે 'ફગાન' અને 'જાન્નાન' વચ્ચે વહેતી 'દિયાલા' અને 'દેપાઇન' નામની જળશીતી નદીના કાંઠા ઉપર એક મજબૂત કિલ્લાની ઇમારતનો પાયો આપે નાખ્યો હતો. આ ઇમારત તેવાર થઇ રહેતા હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. એ ત્યાં ખાતે આપનું નિવાસસ્થાન બનાવ્યું. અફઘાની વંશનો ધરાનમાં પાયો નાખનાર નાદિરશાહ કોઇ રાજ્ય પર ચડાઇ લઇ જતો, ત્યારે તે હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ને આપની સાથે રાખતો હતો, કારણ કે હ. ઇમામનાં અનુયાયીઓનાં ધરાનમાં જુદા જુદા તાવકાઓ, જમાતો અને લોકોની મોટી સંખ્યા હતી જેઓની જાહેજલાલીની લોકોના મન ઉપર જાડી છાપ પાડતી હતી, તેથી નાદિરશાહના મનમાં ભય રહેતો કે હ. ઇમામ સાથે જાણે અજાણે અયઝામણ થતાં હ. ઇમામનો બહોલો વાળી આપ. વાનું બારે પડી જશે અને તેથી તે હંમેશા સાવચેત રહેતો હતો.

ફિરમઝી ફગની અર્થસૂચક ઘટના.

(નાદિરશાહ એક સમયે ફરખાર બેઠો હતો ત્યાં મિત્રાચારીબરી વાતચીત ચાલી રહી હતી. તે ફરમાન હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. એ જણાવ્યું કે, "ફગ"ની આસપાસના પ્રદેશમાં પાણી ફિયર રહે છે, તેની પાસે "પંજચાલ" નામક પર્વત પણ છે. આ પર્વતના વિસ્તારમાં આવેલ જૂથો ઉપર ફિરમઝી ફગના ફૂલો થાય છે, ત્યારે પહાડ પરનું પાણી બરફની જેમ જમી જાય છે. અત્રેનો દેખાવ ધણો રળિયામણ હોય છે. નાદિરશાહે તેના ઉપર વધુ લક્ષ ન આપતા જણાવ્યું કે: "આતો કેવળ વાતો છે."

થોડી મુદત વિત્યા પછી નાદિરી કાફલો પાટનગર ઇસ્ફહાન બણી પ્રવાસે નિકળ્યો. ત્યારે હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. એ બવરયા સદિત "કિયાબ"માં નાદિરશાહ તથા બીજાઓને મિજબાની પર નોતર્યા અને ત્યાંથી થઇને ઇસ્ફહાન જવા કહેણ મોકલાવ્યું.

રાજવ્યવસ્થા હ. ઇમામના હાથમાં

હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. જે દિવસે "મવઅદ"માં પૂર આવ્યું હતું, તે સમયે આપના સેવકને ફુકમ કર્યો કે, સંખ્યાબંધ શીશાઓમાં આ ગુલાબજળ બરીને પર્વત પર લઇ જવું, અને આલુખાલુની મોસમ હોવાથી તેઓ ફિરમઝી દેખાતા હતા અમાઉથી કરવામાં આવેલી ગોઠવણ અનુસાર ત્રિયાદિત ફરમાન સપળા શીશાઓ ફાડી નાખી 'શીશાઓમાંનું' પાણી

જામી મયુ' હવું તે શરખત અને દહીના ખાલામાં નાખવામાં આવ્યું. નાદિરશાહ આ બરફ જોઇ ને સમજી ગયો કે આ પરોણાગત હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. એ રકત આપની વાતની ખાતરી કરાવી આપવા કરી છે. નાદિરશાહે કહ્યું :— “આપે મિજબાનીમાં અમેને આમ” તથા આપીને આપના ચખ્દો ખરા કરી દેખાડ્યા છે; આવા ચખ્દો મારા જેવા પાસે ઉચ્ચારવા જોઇતા નહોતા કે જે મારે તમેને આટલી ખાતરી તકલીફ લેવી પડી છે,”

ત્યાર પછી નાદિરશાહ ઇસ્ફહાન બહુ રવાના થયો અને ત્યાં પહોંચ્યા પછી રાજ્યની વચ્ચે હઝરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ને સોંપી તે પાછો રવે.

“શુસંગારે શરસ”માં વર્ણવેલું છે કે, હઝરત ઇમામ અબુલ હસનઅલી અ. નાદિરશાહ તરફથી હિંદુસ્તાન આવ્યા હતા અને જે રાજવીઓ આપના સાથે હતા, તેઓની સરદારી હ. ઇમામને આપવામાં આવી હતી.

નાદિરશાહની જીવન કારકિર્દી—હિંદ ઉપર ચઢાઈ.

નાદિરશાહે કેવી રીતે અફઘાની વંશની ગ્યાપના કરી, તેવું વર્ણન નાદિરશાહની દેહ જીવનરેખા સાથે એ સમયની ઇરાનની રિયતિતુ આ રચે આપણે અવલોકન કરીશું.

નાદિરશાહ તુર્કમાનોની એક અફઘાની નામની કામમાંથી ઉતરી આવેલો હતો. એના વડવા પ્રથમ તુર્કસ્તાનમાં રહેતા હતા, મંગોલિયનોના સમયમાં આઝરબાયજાનમાં તેઓ આવ્યા હતા અને મશહદ (તુર)ની ઉત્તરે “તુર્ક”નામક રચે રચાયી થયાં હતા.

1100/16૬૬

હિજરી સન ૧૧૦૩માં નાદિર કુલો ખેગ ઉર્ફે નાદિરશાહનો જન્મ થયો. પ્રથમ તેણે ધાડપંડુ તરીકે લટકાટ આરંભી બહારવટિયાની એક ટોળી જોડી કરી. સંપતિ અને બળ સંપાદન કર્યા પછી સફવી વંશની રાજ્યસત્તા ગિલઝાઈ અફઘાનોના ઉપદ્રવમાં ફસોતાં તેણે સુલતાન ફુરુશ સફવી, શાહ તહેમરૂષ (ખીજ) અને શાહ અબ્બાસ (ત્રીજ)ને સહાયતા કરી પોતાની લાગવગ વધારી લીધી અને અનુકૂળતા મળી જતાં તે સફવી રાજ્યમાં સુત્રાધિકારી થઈ પડ્યો. પાછળથી સંજોગ જોઈ સફવી શાહને પદબ્રજ કરી હિજરી સન ૧૧૪૮માં ઇરાનના સિંહાસને બેઠો. તેણે પ્રથમ કંદહાર ફતેહ કરી મુહમદ ગિલઝાઈના લાઇ ફુસેનશાહને ફેદ કર્યો.

જંગમશહુર “તખ્તે તાહિસ”—મયુરાસન ઇરાનમાં.

ત્યારપછી નાદિરશાહે દિલ્હીના બાદશાહ મુહમદશાહ (૨) ગીલાની, સુબેદાર પાસેથી કાબુલ છીનવી લીધું અને હિંદ ઉપર ચઢાઈ કરી. કરનાલ બાગળ મુહમદશાહને પરાજિત કરી તેણે દિલ્હીના કિલ્લામાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યારબાદ મોગલ સમ્રાટને ફરી સિંહાસન પર બેસાડી હિંદુસ્તાનની ધનસંપત્તિ લઈ તે ઇરાન પાછો રવે, જેમાં મોગલ સમ્રાટનું સિંહાસન “તખ્તે તાહિસ” (મયુરાસન) પણ હતું, અને ત્યારથી ઇરાનના રહેનશાહે મજકુર સિંહાસને બિરાજતા રહ્યા હતા. ઇરાન જઈને તેણે “મશહદ”ને પોતાનું પાટનગર બનાવ્યું. રશિયનો અને તુર્કોઓ પાસેથી સરહદ ઉપરાંત ઇરાનના અન્ય હલાકાઓ બખળે કર્યા. અફઘાનિસ્તાન ઉપર પણ પોતાની સત્તા જમાવી. ખ્વારિઝમ, બુખારા અને દાગિસ્તાન પણ તેણે જીતી લીધા. નાદિરશાહ અત્યંત ગર્વિષ્ટ

અને જુદી થવાથી તેની ફરતાને લઇને માનવજાતનું પુષ્કળ લોહી રેડાયું હતું, તેથી લોકોના અસંતોષનો લાભ લઇ દેરાનના હાકિમ અને નાદિરશાહના ભત્રીજા અલી કુલીખાને ઉમરાવોની સંમતિથી તેનું ખૂન કર્યું. દિજરી સન ૧૧૬૦માં મહમદ નઝદિક પોતાના તખ્તમાં તે માર્યો ગયો હતો.

નાદિરશાહના મરણ પછીનું ઇરાન.

નાદિરશાહના મરણ પછી અફઘાન અને તુર્કમાન રોન્યમાં તેની ધનસંપત્તિ સંબંધી યુધ્ધ જાગ્યું. એ યુધ્ધમાં અહમદશાહ અફઘાની નામનો તેનો એક માનીતો અફઘાન સરદાર વિજયી થયો. તેણે લખણા ખનદાવાત હાથ કરી કેન્દરના માર્ગ લીધા અને ત્યાં પહોંચ્યા પછી તેણે પુરાસાન અને ઇરાનમાં જુદું રાજ્ય સ્થાપ્યું. આ ઘટના બન્યા પછી આઝાદ નામના એક અફઘાને આઝરબાયજાનમાં, અલી મરદાનખાન બખત્યારીએ મરદાનમાં અને ઇરાની સરદાર મુહમ્મદ હસનખાન કાચારે કારિયવનના પૂર્વ કિનારા પર પોતાની સત્તા સ્થાપી. “અલીશાહ” નામથી થોડાક માસ પૂર્વે તે નાદિરશાહનો ભત્રીજો અલી કુલી ઇરાનના શાહ તરીકે રહ્યો. ત્યારપછી તેનો કાબુ ઇલાહિમ શાહ થયો, જેણે પણ થોડા મહિના રાજ્ય ભોગવ્યું. આ દરમિયાન કેદખાનામદ પડેલા નાદિરશાહના પુત્ર શાહરખે ખાસી જઇને ઇલાહિમ શાહ પર ચડાઇ કરી. ઇલાહિમનું આખું સરકાર પોતાના ખાદશાહથી ફરી ગયું અને તે માર્યો ગયો. પાછળથી અલીશાહનો પણ વધ કરવામાં આવ્યો. અફઘાની વંશના ઉક્ત શાહો પછી શાહરખ બાદીએ આવ્યો. પરંતુ તેનું રાજ્ય પણ ત્રણ ચાર માસથી વધુ લંબાયું નહિ અને પુરાસાનના સરદારોએ તેને પકડીને આધિજો કરી નાખ્યો.

શાહ હુસેન સફવીના જમાઇ મિરજા મુહમ્મદ શાહને ઉમરાવોએ ત્યારપછી શાહ બનાવ્યો. પાછળથી તેની પણ આંખો ફોડી નાખવામાં આવી અને ફરીથી શાહરખ અફઘાનીને બાદી સોંપાઇ. નાદિરશાહના મરણ પછી માત્ર બે વર્ષના દેશ ખુરસામાં આવેલી બધી ઉચલપાચલ થઇ ગઇ હતી. શાહરખ અફઘાનીએ દિજરી સન ૧૨૧૦ સુધી રાજ્ય કર્યું. નાદિરશાહના મરણ પછી ઇરાની કેન્દરયાન હકુમત નબળી પડતા ઇરાનમાં પ્રાંતવારી રાજ્યો ફરી જોવા મળ્યા.

કરીમખાન અંદનો ઉદય-અંદ વંશની સ્થાપના

આ જમાનો પણ હઝરત હિમામ અમુલ હસનઅલી અનો હતો. આપે આ વખતે “શહર ખાખ”માં વસવાટ કરી રહ્યા હતા. આ ખુરાનકતાના જમાનામાં મુહમ્મદ હસન કાચારે અસ્ત્રાબાદથી આઝરબાયજાન સુધીના આખા ઉત્તર ઇરાન પર પોતાની આજ્ઞા વર્તાવી. દક્ષિણ ઇરાન કરીમખાન અંદે પોતાના હસ્તગત કર્યું. હવે માત્ર પુરાસાન પ્રાંતજ અફઘાનીઓ અર્થાત નાદિરીઓના હાથમાં રહી ગયો. દિજરી સન ૧૧૭૫માં મુહમ્મદ હસન કાચાર માર્યો ગયો, ફરી મખાન અંદે આખા ઇરાનનો અધિકાર પોતાના હાથમાં લીધો. આ વિજયથી ઇરાનમાં અંદ વંશનું રાજ્ય સ્થપાયું. અંદ લોકોની ઉત્પત્તિ આ પ્રમાણે કહેવાય છે.

ઇરાની નસલના સંખ્યાબંધ બળવાન કબીલાઓ દુરિસ્તાન અને ખુર્જિસ્તાન પ્રાંતમાં વસતા હતા. તેમાંના “ફરખીશ” નામક કોમના બે લાખ જેટલા લોકો કેરમાનથી લઇને સિરાઝ સુધી જ પર્વતમાળા પથરાયેલ છે. ત્યાં આ સમયે આઝાદ જીવન ગુજારતા હતા. મહાન સિંહ ફર અલ

કરનેનનો જે પદાડી લોકોએ અપકર સામનો કર્યો હતો તેઓની નસલથી તેઓનું પુત્રી આવેલા છે, અને ઇરાનમાં બખત્યારી કામ તરીકે તેઓ મશહુર છે. ફરતમ અને કાલની ઓલાદના હોવાનો તેઓ દાવો કરે છે અને તેઓ અજીત "સફેદ કિસ્સા" ના માલિક હતા; આ કબીલાઓમાં અંદેના પશુ એક કબીલો હતો, જેનો કરીમખાન નામનો એક શખ્સ લોકોમાં પાછળથી સરદાર તરીકે માનીતો થઇ પડ્યો હતો અને એક દુદંથી નરવીર તરીકે અત્યાર પહેલા તેની પ્રસિદ્ધિ થઇ ચૂકી હતી. કરીમખાન ગાદીએ આવતા તેણે ઇસ્ફહાનીએને અન્નાયમાંથી રક્ષણ આપ્યું. દિજરી સન ૧૧૬૪માં ફારસની હકુમતનો ભાર પશુ કરીમખાન પર આવી પડ્યો, એ સમયે તેના જે મોટા દુશ્મન હતા; એક આઝરખાનનનો અધ્યાન ગવર્નર અવસદખાન અને બીજો કાચારી સરદાર મહમદ હુસેનખાન હતા.

કરીમખાન હજરત ઇમામના વકીલ તરીકે

કરીમખાન અંદે એક મોટા રૈન્યની સરદારી લઇ ઇરાક અને ફારસમાંથી પસાર થઇ દિજરી સન ૧૧૭૦માં શિરાઝ પર ઘેરા નાખ્યો, પરંતુ ત્યાં આડખીલી જીતી શકતા અંદે રૈનિકો અને બદાદુર ધોડેવારોને આપ્યું ઇરાન ચીરીને એક માજનફાન સુધી હાલુ પડ્યું. કરીમખાન અંદે પશુ તેની સાથે હતો. ઇસ્ફહાનમાં આવી પહોંચતા પ્રજાએ તેને હરખબેર આવકાર આપ્યો. આ હરખ્યાન તેના મોઢિયા અલીમરદાનખાને ઉત્તર લશ્ચી આગળ વધીને કાચારોને હાર આપી તેના સરદાર મુહમ્મદ હુસેન કાચારને કતલ કર્યો અને તેનો પુત્ર આગા મુહમ્મદખાન કેદ પકડાયો; પરંતુ ઉદાર દિલના કરીમખાને તેના પ્રત્યે માયા દેખાડી પોતાના મહેલમાં નજરકેદ રાખ્યો.

(હજરત ઇમામ અબુલ હસનઅલી અ. તથા આપના બાઇ પીર મિરજા મુહમ્મદ બાકિર સાથે કરીમખાન અંદે ઘણી મિત્રાચારી હતી અને ઇસમાઇલીઓ પશુ કરીમખાન અંદેના પક્ષ કરી રહ્યા હતા. અંદે રાજ્યમાં ઇસમાઇલીઓનો કંઈ વાગતો હતો. ઇસમાઇલી રૈનિકો પોતાના અંદે બાદશાહ પર ખાણ એવમ્મત હતા. જા. ૮૧૬, ૮૨)

૧૭૮૦
દિજરી સન ૧૧૭૪માં કરીમખાન અંદે ઇરાનનો બિન હરીફ રાજ્યકર્તા થયો હતો. ત્યાર બાદ પ્રજાની પ્રગતિ પ્રત્યે તેણે ખ્યાન આપવા માંડ્યું. "તારીએ ઇસ્લામ" ના કર્તા બાકિર હુસેન લખે છે કે, "કરીમખાન અંદે પોતાને કદી બાદશાહ તરીકે નહિ બલકે "વકીલે ઇમામુલ અસ્ત" તરીકે એટલે "ઝમાલના ઇમામના વકીલ" તરીકે ઓળખાવતો હતો. રાજ્યની જવાબદારી બહુ ડહાપણથી સંભાળી સધળા વર્ગોમાં કરીમખાન અંદે પ્રિય થઇ પડ્યો હતો.)

૧૭૭૯ કરીમખાને રાજ્યમાં ઘણા સુધારાવધારા કરી ઇરાનની ખીલવણી કરી હતી. દિજરી સન ૧૧૮૩માં તેણે મરણ થયું.

સૈયદ હસન શાહ

હજરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ની ઇમામતના ઝમાનામાં સૈયદ હસન (જેઓ હસન પીર તરીકે ઓળખાય છે) થઇ ગયા છે. તેમનું મૂળનામ સૈયદ હસનશાહ છે. તેઓ પીર તરીકે સામાન્ય રીતે ઓળખાય છે, પરંતુ હજરત ઇમામ તરફથી તેમને સત્તાવર "પીરાતન" મળી નહોતી અને તેમણે હજરત ઇમામની "વકીલ" તરીકે જીવન પર્વત સેવા આપી રાખી.

હતી હજરત ઇમામ તરફથી તાલીફ અર્થાત સંદેશાઓ આવતા તે અનુસાર તેઓ દબલ્લો કામ કરતા હતા. સૈયદ હસન શાહે ગુજરાતમાં વસ્તા ઇસમાઇલીઓને ગુજરાતથી બહાર કાઢી જુનાગઢ તાબાના ધાણા પીપળિયા મામમાં આપવા હતા. એ ઇસમાઇલીઓનો પહેરવેશ મોખિનો જેવો હતો. તેઓ સૈયદ હસન શાહના ઉપદેશથી હજરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અને અમાનાના ઇમામ માનતા હતા. હજરત પીર હસન કબીરદીનના પુત્ર સૈયદ રહેમતુલ્લાહ શાહ, જેઓ કઠીવાસ સૈયદ કહેવાય છે, તેમના વંશથી સૈયદ હસન શાહ અને સૈયદ મસાએખશાહ થયા છે, પરંતુ સૈયદ હસન શાહ અને સૈયદ મસાએખશાહ અન્ને જુદા મતના હોવાથી સૈયદ મસાએખશાહને માનનારા અહેલે સુન્ની વલજમાતમાં સામિલ થઇ ગયા, જ્યારે સૈયદ હસન શાહની વિશ્વવત્ત પર ચાલનાર ઇસમાઇલી રહ્યા.

એક સમયે જુનાગઢ તળપદના મજોદ મામ-પાસે 'બાદર' નદીમાં તંબુ ખોદીને સૈયદ હસનશાહે પડાવ નાખ્યો હતો. ત્યાં એકાએક પુર આવ્યું જેમાં સૈયદ શાહ રસાસા સહિત તથાઈ ગયા. તેમનું શબ 'રખારી' અને 'ધોડીઆ' લોકોને બાદરમાંથી મળતાં મજોદની પશ્ચિમ દિશાએ તેને ખૂમિદાહ કરી, ખોળાઓએ તેના ઉપર દિવરો સન ૧૧૬૦માં રજા બંધાવ્યો, જ્યાં દર વર્ષે મેળો ભરાય છે. શાશની વિગેરનો ખર્ચ પહેલે દિવસે રખારી લોકો, બીજે દિવસે મોખિનો અને તે પછી ખોળાઓ આપે છે. ૬૨૭ મુન્દામાં પણ સૈયદ હસનશાહનો 'આસ્તાનો' છે, જ્યાં પણ દર વર્ષે મેળો ભરાય છે. ૬૨૭ ખિદમ, નાગલપુર, વિઝાણ, રેહા તથા માહિમ (મુંબઇ)માં પણ એમના 'આસ્તાનો' છે. સૈયદ હસનશાહ ૬ ઇમામની સેવા કરનાર હોવાથી ઇસમાઇલીઓ તેઓને માનભરી નજર નિહાળે છે.

સૈયદ હાફુના પુત્ર સૈયદ સાદિકજી પણ હજરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ના અમાનામાં વિશ્વમાન હતા. તેઓ ૮ ઇમામના દીદાર અર્થે દરખાને ગયા હતા. એ પ્રસંગે વહીલાતનો વારસો ૬ ઇમામે સૈયદ સાદિકજીને ધનાયત ક્યો હતો અને તેમના પછી પણ સૈયદ હાફુના વંશમાં રહ્યો હતો.

સૈયદ હાફુના વંશજ ખાવા સાદિકજીના પૌત્ર ખાવા સાહેબદીન તથા ખાવા સાલમદીન જેડિયા અવતર્યા હતા. એ બન્ને બાકીઓના વંશધરોમાં ગેર સમજૂતી બની થઇ; પરિણામે ખાવા સાહેબદીનના વંશજ દાહાર તરફ જતા રહ્યા અને ખાવા સલામદીનનો વંશ ૬૨૭માં રહ્યો, જેના વંશથી ખાવા ઉમેદઅલી ઉતરી આવેલ છે.

જૂના હરતલિખિત કરતાવેજોમાંથી મળી આવેલી વિગતો પરથી સમજાય છે કે ખાવા ઉમેદઅલીએ ૬૨૭માં 'પીર'નો દાવો ક્યો હતો, પરંતુ ૬૨૭ના ધર્મપ્રેમી ઇસમાઇલી અનુયાયીઓએ ધરખાર, માલમિલકત અને જીવનનો ભોગ આપવા છતાં પણ ૬ ઇમામ સિવાય કાઇની તાબેદારી સ્વીકારી નહિ. (૧)

સૈયદ હાફુના મારફતે ઇસમાઇલી પ્રવેશ "ભક્ષા" હુદાયાના વંશજ જુવા ખોળાએ દરખારની નવાજિશની વાત એક સમયે ખાવા સલામદીન પાસે કરીને કહ્યું—“રાજ કંઈ પરંતુ આપવા

આ બંને બાબતો નકા કરી પોતાના પિતા પક્ષે બાણાનું "દશમું" કરી, બોળે છવા દરબાર પાસે ગયો, મહુમ રાજ્યએ બાણા બોળની વધતીથી રાજ થકને છવા બોળની માંગણી સ્વીકારી. નાવારસોની મિલકત રાજ્યે ન્યાતને બક્ષી આપી અને તેનો ન્યાતને નામે પરવાનો લખી આપ્યો. વેરાઓ પણ માફ કરવામાં આવ્યા. આ સમયે કચ્છ દરબાર મહારાજ શ્રી પહેલા જોણુ માદી પર હતા.)

1780

હજરત ઇમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. લગભગ ૧૧ વર્ષ પર્વત ઇમામતની મસનદ ઉપર રહીને દિજરી સન ૧૧૬૪મા જોમો સિદ્ધાર્યો. આપના મુખ્યારક જીરમને 'પ્રશાદ નજદ' ખાતે મોહલવામાં આવ્યું હતું જ્યાં 'વાદીસ્તિલામ'માં જૂમિદાહ કરવામાં આવ્યું છે, ત્યારપછી આપના શાહઝાદા હજરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા.

384

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH KHALILULLAH ALI II

384

(A. H. 1194-1233) 1780-1817

...

(84)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અં (બીન)

(હિજરી સન ૧૧૯૪-૧૨૩૩) ૧૭૮૦ - ૧૮૧૭

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી (બીન)નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૧૧૯૪માં ઇરાનમાં ઇરાન ખાતે થયો હતો. આપ જે વર્ષ બાદ અર્થાત ૧૧૯૫માં આપના પિતાશ્રી હઝરત ઈમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ સાથે 'મહેલાત' ખાતે રહેવા ગયા હતા અને હિજરી ૧૧૯૪માં હઝરત ઈમામ શાહ અબુલ હસનઅલી અ. ની દૈનિક વિદાય પછી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હતા. જે વર્ષ બાદ અર્થાત ૧૧૯૫માં આપના કાકાશ્રી, હઝરત પીર મિરજા મુદમદ બાકિર અ. ના પુત્રી. પીર બીબી સરકાર માતા સલામતનો "મહેલાત" ખાતે મુબારક જન્મ થયો હતો. પાંજળથી એમની સાથે હ. ઇમામના લગ્ન થયા હતા. (H. K. K. K.)

હ. ઈમામની અન્નેક ઉદારતા.

"આસારે મુદમદી"ના ઉલ્લેખ અનુસાર હઝરત ઈમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અ. અન્ને. પ્રતાપી વિભૂતિ હતા અને આપની ઉદારતા જમમશૂર હતી. એક વાર એક દરવીશે હ. ઇમામની સવારીના ઘોડાની લગામ પકડી મારણી કરતા આપે પેલા દરવીશને ઘોડો આપી દીધો.

"મઝાદિલુલ્લાહ હરલામ" નામના પુસ્તકમાં દર્શાવ્યામાં આવ્યું છે કે, હઝરત ઈમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. હઝરત ઈમામ ઇસમાઇલ બિન બાકર સાદિક અ. ના વંશજ હોવાના સમયે ઇસમાઇલી ફિરકાના લોકો આપ નામદારને પૂજનીય ઇમામ માનતા હતા.

હ. ઇમામના સમયની ઝંદ હકુમત-ઇરાનમાં પુનઃ અધાધુધી.

ઝંદશના સ્થાપક કરીમખાનના મરણ પછી એક વર્ષ રહીને હઝરત ઈમામ શાહ ખલી. લુલ્લાહ અલી અ. ઇમામતની મસનદ ઉપર આવ્યા હતા આ સમયે કરીમખાનના બાઇ મહી. ખાને હકુમતની લગામ હાથમાં લઇને શાહઝાદ અબુલ હસનઅલી બિન કરીમખાન ઝંદને શાહ

૧૨૬૨ નહેર કબીલો દંડેરો ફેરવ્યો. આ યુગમાં ફરીથી અંધાધુંધી શરૂ થઈ ગઈ હતી અને બંધાર કાંતિ આવી.

બળવામાં ઝકીખાન ઝંદ મરાયો, તેનો બાપ સાદિકખાન પણ મરાયો અને તે બાદ સત્તા ઉપર તેનો પુત્ર બહરખાન આવ્યો પરંતુ તે પણ કાવતરાનો ભેગ થયો. બહરખાનનો એક પુત્ર લુત્ફઅલીખાન હતો જે ખૂબ શુરવીર અને બહાદુર લડતો હતો.

યુવાન લુત્ફઅલીખાન ઝંદ પોતાના પિતાના મરણના સમાચાર સાંભળી શિરાઝમાં દોડી આવ્યો, જ્યાં પ્રબળે તેને વધાવી લીધો. આ બહાદુર યોધાને તેના પિતાની હોમાતીમાં "હાર" પરગણુ જીતવાનું કામ સોંપ્યું હતું હાજી ઇબ્રાહિમ તેનો મુખ્ય સલાહકાર બન્યો જે પાછળથી ફરી ગયો હતો. અને શિરાઝના મિરઝા હુસૈન નામના એક મૂળ વતનીને વઝીરની પદવિ પર કાયમ કરવામાં આવ્યો. (૧૭૬)

લુત્ફઅલીખાન સાથે હગાખાન-ઝંદ વંશનું પતન-કાચારીઓનો ઉદય.

દિજરી સન ૧૨૦૫માં લુત્ફઅલીખાન ઝંદ પોતાનું લશ્કર એકઠું કરીને ઇસ્ફહાન બધી કાચારીઓ પર ચઢાઈ લઈ જવા બહાર પડ્યો, પરંતુ ત્યાં તેનાથી હગા રમાતા તેનું આખું લશ્કર ફરી ગયું; કેવળ તેની સેવામાં ૭૦ વધારા રોનિકો રહી ગયા અને તે પાટનગર શિરાઝમાં પાછો આવ્યો, ત્યારે હાજી ઇબ્રાહિમ તેના માટે શહેરના દરવાજા બંધ કરાવ્યા, કારણ કે આગા મુહમ્મદ કાચાર માટે લે કબજો કરી બેઠો હતો, આ રીતિ બેંધ લુત્ફઅલીખાન ઝંદ શુશહેર તરફ ચો પછી એ શહેરના શેખે પણ તેનો સામનો કર્યો, ત્યારે લુત્ફઅલીએ પોતાના નાના રસાલા સહિત શહેર પર ધસારો કરી કબજો કર્યો, તેની સુદર રીતલાતથી પ્રબળે તેને આવકાર આપ્યો. ત્યાર પછી તેણે શિરાઝને ઘેરા નાખ્યો અને દિજરી સન ૧૨૦૬માં કાચારી લશ્કરને પરાજિત કર્યું. હવે આગા મુહમ્મદ કાચાર બલે લડવા નિકળ્યો અને શિરાઝ નજદિક "મરદસ્ત"ના મેદાન માં ૩૦ હજારના લશ્કર સહિત તેણે જાવણી નાંખી. લુત્ફઅલીખાન ઝંદ પોતાના નાના લશ્કર સહિત મધરાતે કાચારી જાવણી પર તૂટી પડ્યો. આ અચાનક હુમલાથી કાચારીઓ ગભરાઈને નાશ પણ આગા મુહમ્મદ કાચાર તખ્તમાં સાહસ કરી બરાઈ બેઠો અને સવારે બંદગી વખતે નિયમિત ધોરણે અઝાન આપવાનો હુકમ કર્યો. સુદીજર ઝંદ સવારેએ આ પરથી ધાયું કે કાચારી લશ્કર ફરી એકઠું થઈ ગયું છે, આથી તેઓ રણભૂમિ છોડી નાસી ગયા. આગા મુહમ્મદ કાચાર તે પછી શિરાઝમાં દાખલ થયો અને તેણે હાજી ઇબ્રાહિમને પોતાનો વઝીર બનાવ્યો. દિજરી સન ૧૨૦૬માં લુત્ફઅલીએ ફરી ઇરાન બધી ફત્ત કરી ફેરમાન શહેરનો કબજો લીધો. આ સમયે ગોધુન અને ગોમઝ ઇરાનના મુખ્ય બંદર હતા. ફેરમાન પણ એ સમયે આબાદ બંદર હતું. (૧૭૬)

લુત્ફઅલીખાન ઝંદને ઇસમાઇલી રક્ષણ-ફેરમાનથી પલાયન.

આસારે મુહમ્મદીના જણાવ્યા અનુસાર હજરત ઇમામ શાહ ખલિલુલ્લાહ અલી અં ના કબ્રા અને સસરા પીર મિરઝા મુહમ્મદ બાકિર ફેરમાન શહેરમાં રહેતા હતા. તેમણે ઝંદ વંશના શાહઝાદા લુત્ફઅલીને ફેરમાનના કિલ્લામાં પનાહ આપી અને પોતાના અતાહિલાહી ઇસમાઇલી રોનિકોને ફેરમાનના કિલ્લાની રખેવાળી સોંપી. લુત્ફઅલીના ફેરમાનના કિલ્લામાં ભરાવાની આદતી.

આગા મુહમ્મદ કાચારને મળતા એક મોટું સરકાર લખ તેણે કેરમાનના કિલ્લા ઉપર ઘેરા નાખ્યો. ૭ મહિના સુધી આ ઘેરા રહ્યો છતાં તે કાંઈ કરી શક્યો નહિ.

૧૭૯૬

ફિજરી સન ૧૨૧૭માં કાંઈ દિવસે શહેરના દ્વાર ખોલી નાખવામાં આવ્યાં. કાચારી સરકારને કિમત સાથે અત્યંતમાલી હુસમાઇલીઓએ, મુકાબલો કર્યો. ત્રણ કલાક વેર પુવાન શાહકાદો લુત્તઅલી પણ વિરતાથી યુધ્ધ કરતો રહ્યો, પરંતુ કાચારી શૈન્ય મોટી સંખ્યામાં હોવાથી પોતાના બચાવનો કાંઈ માર્ગ નહિ રહેતા હકત ત્રણ શીનિકો સાથે કાચારી શૈન્ય ચીરતો જઈ તે બહાર નિકળી ગયો. પોતાનો હરીફ છટકી જવાથી આગા મુહમ્મદખાન કાચારે કાંઈ બરાબરે કર્યો આમ ચલાવી, તેમાં કાદી લીધેલી ૭૦ હજાર આંખો એક યાળમાં ભરી તેની સંખ્યા લાવવામાં આવી. તેણે ખજૂરથી મજબૂત કરીને કાંઈ હાથાદિમ વજીર બણી નોંધને કહ્યું: "આમાંથી એક પણ આંખ ખોલી નિકળી હોત તો તારી આંખોથી એ સંખ્યા પૂરી કરવામાં આવત." (૧૪૬)

પીર મિરજા મુહમ્મદ આકિરખાન અસકતમાં

ત્રણ દિવસ કર્લેઆમ ચાલ્યા પછી લુત્તઅલીખાન ઝંડના પક્ષકારોને કેદ કરી આગા મુહમ્મદખાન કાચાર સમક્ષ લઈ જવામાં આવ્યા જેમાં પીર મિરજા મુહમ્મદ આકિર પણ હતા. "ગુલામી શરૂ" માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, પીર મિરજા મુહમ્મદ આકિર કેરમાનના ગવર્નર હતા. તેઓ આસેક, મહેલાત અને કેરમાનમાં રહેતા હતા. કેરમાન આગા મુહમ્મદ આકિરના કબજામાં આવ્યા પછી લુત્તઅલીખાન ઝંડને મદદ કરવા અને તેને રક્ષણ આપવા બદલ તેમની પણ આંખો કાદી લેવામાં આવી; ત્યારપછી પીર મિરજા મુહમ્મદ આકિર પોતાના કેદખીઓ સાથે કેરમાન છોડી "મહેલાત" ખાતે જઈ વસ્યા હતા. (૧૪૬)

"ધી. આગાખાન એન્ડ ફિઝ એન્ડ સેસટર્સ" માં જણાવ્યા અનુસાર "મહેલાત"થી તેઓ હુસમાઇલી મુશીકાતો મુલાકાત લેવા માટે "અસકત" સિધાવ્યા હતા. જ્યાં તેઓમીની વફાત થતા, તેમને "શાક નજર" ખાતે બ્રિટિશ આપવામાં આવ્યો હતો. (૧૪૬)

અંતિમ યુધ્ધ-લુત્તઅલીખાનનું મૃત્યુ

કેરમાનથી નાસી જવા પછી લુત્તઅલીખાન ઝંડ બમ શહેરમાં આશરો લીધો. પરંતુ અત્રેના ગવર્નરે આગા મુહમ્મદ કાચારની કૃપા મેળવવા દેખો કરીને તેને ઘેરી લીધો. પીર લુત્તઅલીએ તેની સાથે પણ બીવણ યુધ્ધ કર્યું; બમના કિલ્લેદારના સરકારની સંખ્યા મોટી હોઈ અતે લુત્તઅલીખાન જખમી થઈને કેદ પકડાયો. ત્યારપછી તેને કાચારી કાવણીમાં મોકલવામાં આવ્યો. આગા મુહમ્મદખાન કાચારે કાતકી રીતે તેને રીખાવ્યા પછી તહેરાન મોકલવામાં આવ્યો. જ્યાં તેનું ખૂન કરવામાં આવ્યું. મરણ વખતે લુત્તઅલીખાન ઝંડની વય માત્ર ૨૬ વર્ષની હતી. અંતિમ છત પછી આગા મુહમ્મદ કાચારે ઝંડ કુટુંબના એક જણને વીણી વીણીને માં નાખ્યા.

આગા મુહમ્મદ કાચારે ૧૬ વર્ષ સગી શબ્દ મોઝવ્યા પછી રસિયા પાસે ગયો. મોઝ મેળવવા યુધ્ધમાં શકાયો હતો, તે દરમ્યાન તેને ફિજરી સન ૧૨૧૭માં કિલ્લાક ગુલામોએ તથા માંડી નાખ્યો. તેના પછી કાચાર વંશનો બીજો આદલાહ હોલઅલીદાદ આદીએ આવ્યો.

હઝરત ઇમામના દીકાર અર્થે મુરીદો ઇરાનમાં-ધારસાઈના રહ્યા.

એક તરફ ઇરાનમાં આ પ્રમાણે અંધારૂં વ્યાપી રહી હતી, ત્યારે બીજી તરફ હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અ. ની હુકમમાં આ વખતે હિંદુસ્તાનમાં પણ ઇસમાઈલી મુરીદો હઝરત ઇમામના પવિત્ર દીકાર અર્થે ભારે ઝહેમત અને જોખમ ખેડી છ-સાત મહિનાનો સતત પ્રવાસ કરી ઇરાન બહી જતા હતા અને હઝરત ઇમામ તરફથી મુબારક તાલિફ મેળવી પોતાને વતને પાછા ફરતા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. પવિત્ર દિવાર માટે હુકમ આવતા મુરીદોને "ધારસાઈના રહ્યા" નવાજિશ કરતા હતા. એ રહ્યાઓમાંથી એક રહ્યા જે હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. એ પશુ ઉર્ફે ધરમશી પંજુઆણી અને તેમના ધર્મપતિ ખાધ મૂલીયાઈને દિજરી સન ૧૨૩૨ માં નવાજિશ કરમાવ્યો હતો તે આજ મુધી સમવાઈ રહેલો છે.

આ પ્રમાણે એવા અનેક ખોળ કુળો ધર્મને જીવે હ. ઇમામના દીકારથી મુરીદો યમ આવતા હતા, જેઓને 'દરસ' નો માનનીય લઘુ આપવામાં આવતો હતો. તેઓ પોતાને વતને પાછા ફરતા હતા. પરંતુ સિધ્ધાઈ જમાત તેઓને સહેરના પાદર મુધી આવકારે આપવા આવતી હતી અને પછી એ ભાગ્યશાળી 'દરસ'ને મિજબાનીઓ આપવાનું કામ લગભગ આખા વર્ષ પર્વત ચાલુ રહેતું હતું.

સૈયદ ગુલામઅલીશાહ અને તેમના વંશધરો

સૈયદ ગુલામઅલી (ગુલામલી) શાહ "કડીવાલ" સૈયદોમાંથી હતા. કચ્છમાં આવેલું કેરુ નામનું ગામ તેઓને પ્રિય હોવાથી ત્યાં તેઓ નિવાસ કરતા હતા. તેઓ એક દરવીશ તરીકે જીવન ગાળતા હતા. હિંદુઓ પણ તેમને બહુ માન આપતા હતા. સૈયદ ગુલામઅલી શાહ જેમને કેટલાકે 'પીર ગુલામલીશાહ' પણ કહે છે તેઓએ ઘણાં જાનો (બાધાઓ) પણ રચ્યા છે.

સૈયદ ગુલામઅલીશાહના ધર્મપતિ અજનબીબી પણ હિંદુ પ્રજામાં લોકપ્રિય હતા. હઝરત ઇમામ તરફથી તેઓ પણ હુકમવાનું કામ કરતા હતા. તેમના હાથે પણ અનેક સખ્સો પવિત્ર દીન ઇસમાઈલીયા પાવન થયા હતા.

કચ્છ કેરામાં અંતિમ આરામગાહ

સૈયદ ગુલામઅલીશાહની વફાત દિજરી સન ૧૨૭૭માં થઈ હતી, જે સમયે હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ઇરાન મધે "મહેલાત"માં વસવાટ કરતા હતા. આપ નામદાર જોડે સૈયદ ગુલામઅલી શાહનો સીધો સંબંધ હતો. સૈયદ ગુલામઅલીશાહની કરાંચી ખાતે વફાત થઈ હતી પરંતુ કચ્છ મધે પસંદ કરાયેલા એક કેરા ઉપર તેમને બુમિદાહ આપી તેના ઉપર બંધ રાખી બાંધવામાં આવેલ છે. સૈયદ ગુલામઅલીશાહની ફરજદ "અકબરશાહ" હતા; તેમની વફાત ફરિયા માં થયેલી મનાય છે. એમની મઝાર પણ કેરામાં સૈયદ ગુલામઅલીશાહની આરામગાહની દક્ષિણ બાજુના પડથાર પર આવેલી છે. તેમના એક પુત્રી બીબી સાહેબા હતા. તેમની વફાત સિંધના "જેલ ગામ"માં થવાથી પીર તાજદીન (૨૬)ના "રોઝા"માં રતીવર્ગની કબરો પાસે તેમને દફનાવામાં આવ્યા છે.

પ્રથમ માળીન

સૈયદ મુહમ્મદશાહ દુલા.

હકરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. એ સૈયદ મુહમ્મદશાહને ત્યારપણી "વઝીલાત" ની નવાજીશ કરી હતી. તેઓ મુસાહરીએ નિકળતા હતા, ત્યારે મોટા રસાલો સાથે લેતા હતા. જસામામાં મોઝા, જાટ, વહેન, પંજા નિશાન સાથે સવારી કરતા હતા. નોકરચાકરોનો પણ એક સમુહ સાથે રહેતો હતો. એકંદરે અમીરી હાથમાઈથી તેઓ રહેતા હતા.

કચ્છના રાવ ઉપર પ્રભાવ.

સૈયદ મુહમ્મદશાહના સમયમાં કચ્છની ગાદીએ રાવ રાયપણુ હતો, જેઓ સૈયદ મુહમ્મદશાહના ગાદ મિત્ર પણ હતા. સૈયદ મુહમ્મદશાહ કચ્છના રાવ સાથે ખસ્લામની પવિત્ર દિલ્લસરી સંબંધી ચર્ચા કરતા જેની રાવના મન ઉપર ધણીજ અસર થઈ હતી. 'કચ્છ જતાંત'માં જણાવ્યામાં આનુ' છે કે સૈયદ મુહમ્મદશાહના ઉપદેશથી કચ્છના રાવ રાયપણુએ જાહેરમાં ~~ખસ્લામ~~ ખસ્લામ અંગિકાર કર્યો હતો. (૧૬)

સૈયદ મુહમ્મદશાહનો ઉપદેશ-જમાનાના ઇમામની ઓળખાણ.

જમાદાર હોદ્દમહમદે કેરા ગામે એક મોટા સૈન્ય સાથે આવી ઇજ્જાહના ટેકરા પર મોરચા માંડ્યા ત્યારે કેરાના "જડેજ" અને "જમાદાર" વચ્ચે સંધી કરાવનાર સૈયદ મુહમ્મદશાહ હતા. સૈયદ મુહમ્મદશાહનો મત સતપંચ પર મંજૂર થોડા રહાની કિયાઓ ઉપર તેઓ વધુ બાર આપતા હતા. હકરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના પોતે ખિદમતગાર થોડા જમાતોને હ. ઇમામ નો હરમાન ખરદાર ચવા ઉપદેશ આપતા હતા. એમના ઉપદેશથી ઇસમાઈલી મંજહમમા દાખલ થઈ લખા લોકો હ. ઇમામની "ચનાખત" મેળવી ખસ્લામના માર્ગે ચાલવા સદ્માગી બન્યા હતા.

(એક વાર સૈયદ મુહમ્મદશાહને એક ઇસમાઈલીએ આવીને કહ્યું કે: "હું વહેલી સવારે ફૂલ લેવા બહાર છું ત્યારે મને માર્ગમાં ભૂત પડે છે."

તેમણે જિત્તર આપ્યો કે: "હવે તું એ માર્ગે જાય ત્યારે કાણે મેસ લગાડીને જાજે અને ભૂત સામે આવે એટલે તેને મોઢે લગાડી દેજો!" તેણે તેજ પ્રમાણે કયું. પરંતુ ધીર આવીને પોતાનું મુખ આરીસામાં જોતા મેસ પોતાના મોઢે લાગેલી દેખાઈ અને પોતાનું મોઢું કાણું થયું હતું. તે પરથી સૈયદ મુહમ્મદશાહે તેને સમજાવ્યું કે, "મનુષ્યની પ્રમથાજ ભૂત છે. વારતવિક રીતે જોતા ભૂતાવળ જેવું કંઈ નથી."

સૈયદ મુહમ્મદશાહે પણ 'ગાનો' - જોયો કાવ્યો રચ્યા છે તેમાં 'દાહર જમાની ઓળખાણ' આપી છે. સૈયદ મુહમ્મદશાહે મોમિન જમાતોમાં પણ કામ કયું હતું. અહેલે સુન્નત દલ-જમા તવાળા કાકશીઓ પણ સૈયદ મુહમ્મદશાહને પોતાના પીર માની મોઢું માન આપતા હતા.

સૈયદ મુહમ્મદશાહની દરગાહ.

"ગુલઝારે શમસ"ના કર્તાના કથન અનુસાર સૈયદ મુહમ્મદ ખૂબ સૈયદ નરશાહ ખૂબ સૈયદ સુલતાન અદમદના માતાજી અહમદખાતુન બિન્તે સૈયદ ચિરાગશાહ હતા. સૈયદ

મુહમ્મદશાહની દરગાહ મુખમાં બીંદી બજાર નજદીક આવેલ છે. તેઓ ઇસમાઇલી તરીકાના પ્રચારક હતા.

૧૬૧૩ રૌયદ મુહમ્મદશાહની વફાત દિનરી સન ૧૨૨૧માં થઈ હતી, જેઓનો દરગાહ મહોલ્લામાં જમિદાર કરવામાં આવ્યો છે તેના પર એક આલીશાન શાહે ચણવામાં આવ્યો છે. (ફોટો)

મહેરઅલી અને સાંધ્યા—ઇમામશાહી ભગતો.

હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના સમયમાં “મહેરઅલી” અને “સાંધ્યા” નામના જોળઓએ પોતાને ભગત તરીકે જાહેર કર્યાં. તેઓ કમ્બ મુન્દ્રાથી કંઠી ખાતે ગયા જ્યાં પોતાને ચંદ્રબાણ અને સુરભાણના અવતાર તરીકે ઓળખાવવા લાગ્યા; જેઓ હઝરત પીર રામસના તખીજ સન્નિયામી ગેલમાંથી હતા.

ભગત મહેરઅલી અને સાંધ્યાનો હેતુ રૌયદ ઇમામશાહની તરફેણમાં જોળઓને દ્રષ્ટિભ્રમ કરવાનો હતો, અને કેટલાક ઇસમાઇલીઓને ભોળવી ઇમામશાહી બનાવવામાં તેઓ ફતેહમંદ પણ થયા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. એ આ વિષેના સમાચાર સાંભળતાં તેઓ બન્નેને ઇરાનમાં લેડાવી હિદાયત કરી. છતાં તેઓએ હિંદમાં આવીને ઉલ્ટી રીતે એક નવું ગુપ્ત જીશું કયું કે ઇરાનમાં હ. ઇમામે અમારી જીભ કાપી નાખી છે; અને પોતાના કથનને સિદ્ધ કરવા તેઓએ થોડા વખત સુધી ટોંગ કરી “મૂંગા” હોવાનાં ચાળા કર્યાં અને પાંછળથી જાણે વાચા આવી હોય તેમ બોલવા માંડ્યું. રૌયદ ઇમામશાહે તેમને જીભ આપી આ ચમત્કાર કર્યો છે, એવું લોકો પર ઠસાવી કેટલાક જોળઓને પોતાની માન્યતામાં ભેળવી લેવા સાથે પુષ્કળ પૈસા પણ તેઓએ એકઠા કર્યાં, જેમાંથી કમ્બ મુન્દ્રા ખાતે ઇમામશાહની દરગાહ બંધાવી. હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ને આ ખિતાબી જાણ થતાં આ બન્ને દાંભિદાને નાતબહાર કરવાનો હુકમ કર્યો, જેને જમાતોએ અમલ કર્યો. આ બન્ને જણ ઉપર સુધી ઇમામશાહી રહવા. તેઓને નાતબહાર થકવામાં આવ્યા પછી તેમના હાથે ઇમામશાહી થયેલા જોળઓ પાછા ઇસમાઇલી થઈ ગયા. મહેરઅલી અને સાંધ્યાની કબરો મુન્દ્રામાં જૂનવાળા નાકા બહાર સરાલીના તળાવના પૂર્વ કિનારા તરફ આવેલી છે. (ફોટો)

હઃ ઇમામ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.—ગરીબોના સાચા ખેરખાહ.

“નામદાર આગાખાનનો હંક ઇતિહાસ”માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે: “હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ઇરાનની હાકિમી ભોગવતા હતા. આપ નેહાના કામો કરવા માટે પ્રખ્યાત હતા, અને તે કારણે અંગે ઇસમાઇલીઓના આ માનવંત સરદારને ઇરાનના શાહ ફતેહ અલીશાહ માનની નજરથી જોતા અને એક વિખ્યાત ધર્મશુરુ તરીકેનો આપનો હંક સ્વીકારતા હતા. દિનરી સન ૧૨૨૧માં આપ વક્ત રહેરમાં જઈ વસવાટ કરવા લાગ્યા. હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. વિશ્વ ભોગપ્રિય થયા હતા. દુન્યવી દોલત ઉપર અને દુન્યવી સ્વામી તરફ આપ વિશિષ્ટ હતા. આપ નામદાર ગરીબોના એક ખરા ખેરખાહ હતા અને સામાર માણસો માટે બહુ કરી જુદતા હતા. (ફોટો)

મઝદમાં નિવાસ.

“ગુલશાર શમસ”ના કર્તાના જણાવ્યા પ્રમાણે હ. ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. મહેસાતના હાકિમ હતા. આજે આપે આપનાં કાકાની દીકરી સાથે લગ્ન કર્યા હતા. પછી આમા ઇમાનીઆનની બહેન વેરે પરણ્યા હતા. આપનીએ દિગરી સન ૧૨૩૩માં યઝદ ખાતે જન્મને સ્થાપી નિવાસ રાખ્યો હતો.

હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. યઝદમાં નિવાસ કરી રહ્યા હતા એ સમયે ખમ્પિતાનું વાતાવરણ અત્યંત જોરમાં ફેલાયલું હતું અને મુલ્લા મીલવીઓનું જ રાજ્ય પ્રવર્તી રહ્યું હતું. આથી ઇસમાઇલીઓનો વસવાટ જોઈ તેઓ ગમરાટમાં પડ્યા અને તેઓને બધ ઉત્પન્ન થયો કે જો અત્રે આ લોકોનો વસવાટ થશે, તો મુલ્લાશાહી રાજ્યનો અંત આવી જશે. આથી તેઓ પોતાનો માર્ગ મોકળો કરવા બદાના ઊભા કરી અવારનવાર વાતાવરણ કલુષિત કરતા હતા.

આવા વાતાવરણ દરમિયાન હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.ના સેવકો અને કાર્યકર્તાઓ સાથે કાંઈ એક દુકાનદારની તકરાર થતા, દુકાનદારે એ વિષેની ફરિયાદ સદરજ મુમલિક નવાબ મિરજા સૈયદ બહર પાસે કરી. નવાબે હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.ના માથુસોને શિક્ષા માટે તેડાવ્યા, પરંતુ તેઓ સમજા પોતાના રક્ષણ અર્થે હઝરત ઇમામની સત્તા તળેના “મહેલ”માં પનાહ મેળવવા માટે હુપાઇ ગયા. નવાબ મિરજા બહરને આ વાતની ખબર પડતા તેઓને પકડવા માટે ફખાણું કહ્યું. પરંતુ હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.એ નોકરોને સોંપવાની ના પાડી જણાવ્યું કે તેઓ મારા આશ્રય તમે છે, તેથી હું તેમને સોંપી શકતો નથી. (અર્થ) નિર્દોષોને શિક્ષા આપવી શક્ય નથી.

યઝદમાં હુલ્લક-૬૦ ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અ.ની શહાદત

મુલ્લા ફુસેન યઝદી નામનો નવાબનો એક કુચરિયો હતો, જે ધણો ધર્મજન હતો. તે સરકારી સિપાહીઓ અને જનની લોકોનું ટોળું લઈને હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.ના નિવાસસ્થાન ઉપર ધસી આવ્યો. આ મામલો જોઈ હઝરત ઇમામના માથુસોએ મહેલ દાર ખંધ કર્યા. આથી તેઓએ હઝરત ઇમામના ગંદાનની દિવાલો તોડી નાખી અને જનને ચઢે લોકોના ટોળા સાથે મુલ્લા ફુસેને મહેલની અંદર પ્રવેશ કર્યો. પરિણામે દાથોદાથની અપાઝખી થ: જેમા ધણા જણ માર્યા ગયા અને હઝરત ઇમામ ખલીલુલ્લાહ અલી પશુ ચઢીક થઇ જોમો સિદ્ધાચો.

આ બનાવ જાણ્યા પછી યઝદના ગવર્નર હાજી અમનખાને અંકોરોને ફેફ ફરી આ બાબ તને લગતી સમજાઈ હકીકતનો અહેવાલ ધરાવના એ સમયના સમ્રાટ ફતેહઅલીશાહની હુકુમમાં રજૂ કર્યો. (અર્થ)

જનની મુલ્લા અને તેના સાથીદારોને ફાંસીની સજા

યઝદમાં આવેલ ખૂનામરદી થતા, જનનીઓના હાથે હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ની શહાદત થઇ એ સમાચાર ધરાવના વિજળી થેજે પ્રસરી જતા ઇસમાઇલીઓમાં આ માહા બનાવથી બારે ઉશ્કેરણી ફેલાયી અને પોતાના પવિત્ર ઇમામને ચઢીક કરવાથી કાંપની

જવેળા તેઓમાં પ્રગટી નીકળી, આનો બદલો લેવા બહાદુર ઇસમાઇલીઓ હથિયાર સજ્જ મહાર પડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ઠેકઠેકાણે લડાઇના નાના નાના ઇમકલા પશુ થવા લાગ્યા. ભૂમિ ધરતીકંપ પેઠે કંપવા લાગી. ધરાનના શાહ હતેહઅલીશાહને અખર પડતા, તેની મુઝવણનો પાર રહેતો નહિ. શાહે તરતજ ખૂન કરનાર મુક્કા કુસેન પગદી અને તેના સાથીદારને પકડી મંઝાલ્યા અને મુક્કા કુસેનને હજરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.ના શાહઝાદા હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પાસે મરજી પડે તે પ્રમાણે સજ્જ કરવા મોકલી આપ્યો. પરંતુ આપ નામદાર એ ખૂનીને બેચાર લાકડીઓ મારીને છોડી મૂક્યો. આ છે પવિત્ર ઇમામની મોટાઇ, ધીરજ અને સહનશીલતા ।

(પરંતુ સમ્રાટ હતેહઅલીશાહે એ મુદ્દાને રીખાવી રીખાવીને મારી નાંખવાનો હુકમ બહાર પાડ્યો જેથી તેને નવરત્નો કરી અરજીથી અંધાઇ મળેલા હુકમ નાખવામાં આવ્યો અને તેના છવ નીકળ્યો ત્યાં સુધી કાંટાઓ અને ખીસાની લાકડીઓથી તેને માર મારવામાં આવ્યો આ પ્રકારે તેને રીખાવી રીખાવીને મારી નાખવામાં આવ્યો. નવાબ મિરજા અમરને પણ શાહે પોતાના દર બારમાં તેડાવ્યો પરંતુ તે બહુ ઓટી લાગવજ પરાવતો હોવાથી ભારે ડંડ ભરીને છૂટી ગયો.)

વોટસનના ધરાનના ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે શાહ હતેહઅલીશાહે ખૂની મુદ્દાને સજ્જ કરી એટલુંજ નહિ પણ તેના એક એક ગોઠિયાઓને પકડી મંઝાવી તેમના પાંચી કમ માટે દારીની સજ્જ કરાવી હતી.

“આગાખાન” નો માનનીય લેકબ

આગાખાન શાંત નવખત

તેમ ~~જેમ~~ ઇસમાઇલીઓનો હોય સાંત ન મયે / અમર શાહ હતેહઅલીશાહને બળવો બળવાનો બચ લાગ્યો. તેથી તેણે હજરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ.ના શાહઝાદા હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. જેઓની વધ એ સમયે (૩) વર્ષની હતી, તેમને પોતાના દરબારમાં આવવાનું આમંત્રણ આપી, ભારે માનથી નવાજ અને ઇસમાઇલીઓના ઇમામ તરીકે બાદશાહી દરબારમાં આપનો મરતબો વધાર્યો, તેમજ આપશીને વંશપરંપરામત “આગાખાન” નો માનવંતો લકબ આપ્યો; ઉપરાંત ધણોજ પ્રેમભાવ દર્શાવી દરબારમાં હિંમ્મ્યા ઓખા પર કાવમ કર્યા, તેમજ “કુમ” અને “મહેલાત” ના ગવનર તરીકે પંચુ આપશીની નિમણૂક કરી. આ પ્રકારે શાહની શુભ નિજ્દાની ખાત્રી થઇ. ત્યારપછી શાહે આપશીને શાંતિ રચાવવા અરજ કરતા હજરત ઇમામ, સુલેહપ્રિય હોઇ સમજા મુરીદાને સાંત રહેવા બલામણુ કરી મામલો સાંત પડ્યો.

હજરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અ. એ દિજરી સન ૧૨૩૩માં જેમો સિફરો હતો. અને આપના શુરમ મુબારકને “શાહ-નજફ” ખાતે ભૂમિદાહ આપવામાં આવ્યો હતો.

હઝરત ઈમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. (બીબ)

જન્મ સિદ્ધાંત: દિવસી સન ૧૨૩૩/૧૪૧૭

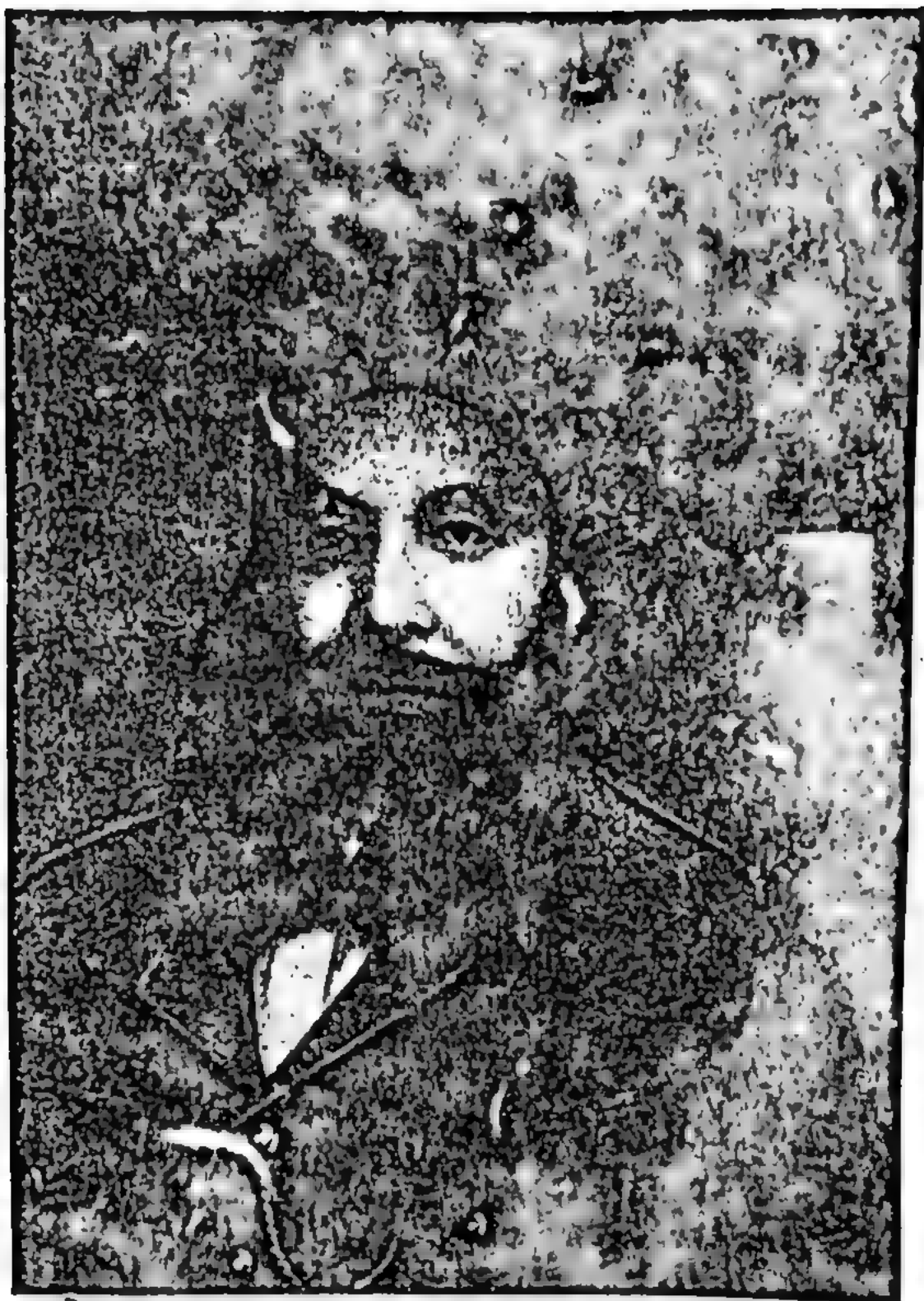
પુરુષોત્તમ તરીખાન	સ. હ. ઈ. શાહ હુસનઅલી	સરદાર અબ્દુલ	સરદાર મુહમ્મદ	શાહ બીબી	આહલસન્ન લેખક
વધાવ દિ. સ. ૧૨૪૨	ઉદ્દે મુહમ્મદ હુસેન	હુસનખાન	બાકિરખાન		
૧૬૩૯	અલિ-હુસેની	વધાવ દિ. સ. ૧૨૬૦	વધાવ દિ. સ. ૧૨૬૬		
	જન્મ સિદ્ધાંતો દિ. સ. ૧૨૬૮	૧૬૪૧	૧૬૪૬		

પરવૃત્તિ :-

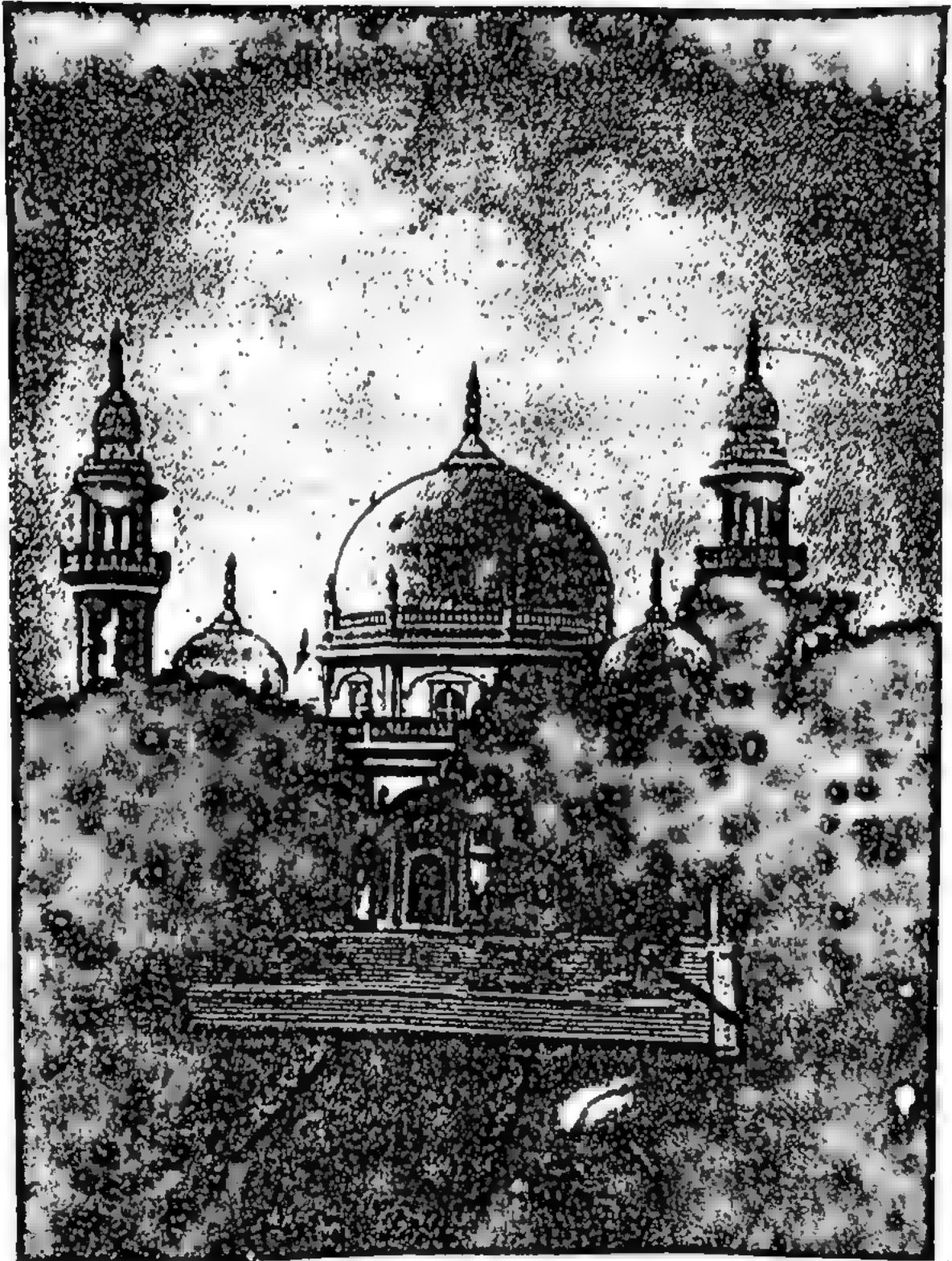
- (૧) સર્વજ્ઞાં ખાનમ, ઉચિતના શાહ ફતેહઅલીશાહના શાહસારી સાહેબા વધાવ દિ. સ. ૧૨૬૬/૧૬૩૯
- (૧) પુત્ર : હ. ઈ. અલીશાહ અ. જન્મ સિદ્ધાંતો દિ. સ. ૧૩૦૩ (૨) બીબી હોમા (૩) બીબી તાજઅહા (૪) બીબી મલેકા
- (૨) ખાતુન કરમઅરસ વધાવ દિ. સ. ૧૨૮૨
- (૧) બીબી ગોહર
- (૩) મલિકા ખાનમ (ખાલ) વધાવ દિ. સ. ૧૩૧૨/૧૭૮૪
- (૧) આગા બીબીશાહ વધાવ દિ. સ. ૧૩૧૬ (૨) બીબી સાહેબા
- (૪) હાલ જન્મ (મહેબાલ) વધાવ દિ. સ. ૧૩૧૬
- (૧) પુત્ર : આગા બદાલ શાહ વધાવ દિ. સ. ૧૩૨૭ (૨) પુત્ર : અકબર શાહ વધાવ દિ. સ. ૧૩૨૨

- (૫) કંઠસારી ખાતુન
- (૬) પુત્ર : સાહુ શુબઅ વધાવ દિ. સ. ૧૩૨૬
- (૭) પુત્ર : પરીજાન
- (૮) મુલતાન

* આત મહેરદારશાહી પાંચ પુત્રા અને પાંચ પુત્રીઓ થયે હતી.

હુઝૂરત કમામ શાહ હસનઅલી શાહ (અ.)
ના. આગાખાન પહેલા

૬. પ્રમુખ શાહ દસનઅલીશાહ અ. સ. (ના. આગાખાન પહેલા) નો મુન્શિ આતેનો ઐતિહાસિક રોજો.
"હુસનાબાદ"

Hazrat Mowlana Imam Shah Hassan Ali Shah, Aga Khan I

- " Mowlana Imam Shah Ali Shah, Aga Khan II
- " Mowlana Imam Shah Sir Sultan Muhammed Shah,
His Royal Highness The Prince Aga Khan III
- " Mowlana Hazar Imam, Lord of the Age
Shah Karim,
His Royal Highness Aga Khan IV

PART VII INDIA & IMAMAT

ભાગ ૭મો

હિંદુસ્તાન અને ઈમામત

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ, નામદાર આગાખાન (પહેલા)

હઝરત મોલાના ઇમામ શાહ અલીશાહ, નામદાર આગાખાન (બીજા)

હઝરત મોલાના ઇમામ સરકાર શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ દિગ રાયલ હાઇનેસ થી

આગાખાન (ત્રીજા)

હઝરત મોલાના હાઝર ઇમામ, સાહેબુલ અમાન, શાહ કરીમ હાઝર ઇમામ દિગ રાયલ હાઇનેસ થી

આગાખાન (ચોથા)

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH HASSAN ALI SHAH

The Aga Khan I.

(A. H. 1233-1298)

.....O.....

(૪૬)

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.

ના. આગાખાન પહેલા

(હિજરી સન ૧૨૩૩-૧૨૯૮) / ૧૭૧૭-૧૭૮૧

હઝરત મૌલાના ઈમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ., મુહમ્મદ હુસેન અલ-હુસેની "મહેલાતી" તરીકે ઇતિહાસમાં વિખ્યાત છે. આપ નામદારનો જન્મ હિજરી સન ૧૨૩૩માં ધરાનમાં આવેલ મહેલાત નામના ગામમાં થયો હતો. આપનો લક્ષણ "આગાખાન" હતો, જે નામે આપના માદી. વારસો અત્યારે ઝોળખાય છે. આપ નામદાર હિજરી સન ૧૨૯૮માં ધમામતની મસજદ પર મિરાજવા હતા.

"મુસાદ્દર રમ્સ"માં લખેલું છે કે હ. શાહ મુહમ્મદ હસનશાહ એટલે હ. હુસેન અલ-હુસેની શાહ "આગાખાન"ના નામથી મસદુર છે. આપ કેરમાનના હાકિમ હતા. મહેલાતના માલિક હતા. આપશ્રીનો જન્મ પણ મહેલાત ખાતે થયો હતો.

મુંબઇના એક વેળાના આગેવાન પત્ર "અખબારે સોદાગર"માં હિજરી સન ૧૩૧૩માં પ્રગટ થયેલા એક લેખમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેમ "આલમુત"ની પદી બાગેલી જગ્યાએ "હુસેની" લેખા રહે છે. તેઓ નામદાર આગાખાન સાહેબને પોતાના ધમામ તરીકે ઓળખાવે છે. આને તેમના પલકાળ સહિત તેમનું નામ "મુહમ્મદ હુસેન અલ-હુસેની" છે, હિંદુસ્તાનથી ધરાન ખાતે આપની પાડોશમાં મસમદીઓ આપ નામદારની દુઆઆરિયો મેળવવા આવતા હતા, જેઓ સવળા "જોળ પંથ"ના હતા.

કેરમાનના ગવર્નર-મહેલાતમાં વસવાટથી "મહેલાતી" તરીકે.

હરિજન સમાજ શાહ મુહમ્મદ ફુસેન અલ-પુસેની ઉર્દૂ ના. આગાખાન મુખ્ય સર-
કારના હસ્તાવેશમાં લખવામાં આવ્યું છે તેમ "દિજ હાઇનેસ આગાખાન મહેલાતી" ઇસમાઇલી
ઓના નહેરાત પામેલા ઇમામ અને પેદી ફર પેદી ઉતરી આવેલા ફરહાનીક સરદાર છે. ઇસમાઇ-
લીઓના હાલના મસનફનશીન, પુણના મોકલેલા ઇમામ હરિજન અલી અ. થી ઉલ્લા નહેરાત
પામેલા હરિજન સમાજ નહેર સાદિક અ. ના પુત્ર, હરિજન સમાજ ઇસમાઇલી અ. ની બીલાદનો હક
ધરાવનાર હાલના નામદાર આગાખાન મણા હિમતવાન અને દિલાવર, મિ. મુખ્યમંત્રી કાદમી હરિજન
સમાજ અણુસ હસનઅલી શાહ અ. કેરમાન જેવા વખણાયેલા સહેરના હક શાહના સમયમાં
હાકિમ હતા અને હાકિમી છોડ્યા પછી મહેલાત પરગણામાં જઈ વસ્યા હતા. ત્યાર પછી આપશી
ના વંશજો મહેલાત ખાતે મોટી ભગીર વધારીને લાખી મુલત મુધી તેનો ભોગવટો કરતા રહ્યાથી
તેઓ "મહેલાતી" તરીકે ઓળખાય છે. મહેલાતી

હરિજન સમાજના ગુણુ દર્શન.

"નામદાર આગાખાનનો હક ઇતિહાસ" એ નામની કૃતિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે
હરિજન સમાજ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પહેલા આગાખાન ધરાનના મહેલાતી પરગણાના સાલક
હતા, આપશી નિઝર, હિમતવાન, પરહેઝગાર તથા સખત શિસ્તવાહક હતા. આપશીમાં કાલમ,
નસાઈ અને મોટાપના ગુણોનો એકાદ સાથે સમાવેશ થયેલો હતો. આપશી અનુસારી સખત
કરનાર મહાત્મ સમાજવાદી હતા. આપશી સેંકડો હાજતમંદ કમીલાઓનું પાલનપોષણ કરતા હતા.
અસંખ્ય લોકોને આપશી આશરો આપતા હતા. આપશી એક ઉમદા નિશાનવાળું પણ હતા.

હરિજન સમાજ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના પવિત્ર વડવાઓએ પણ ધરાનના ઇતિહાસમાં
એક અદ્ભુત પ્રકરણ ઉમેર્યું છે. જે જુદી જુદી આકર્ષક ઘટનાઓના, હિમત અને સાહસથી
ભરપૂર કાર્યો, પુખ્ત પરાક્રમો અને અદ્ભુત સામગ્રીઓ અને દ્રષ્ટિાથી ભરપૂર છે. આપશીના જીવ-
નની અદ્ભુત કારકિર્દી ઇ-સાન ભતને પ્રતિફળ સંજોગમાં પણ આશાવાદી બનવા મારેલું ઉમદા
સિદ્ધાંત આપે છે.

મુહમ્મદખાન કાચારનું મૃત્યુ-ફતેહઅલીશાહ ધરાનના શત્રુયાસને.

હરિજન સમાજ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના સમયમાં હક રાજ્યકર્તાઓની સત્તાનો અંત
આવી ગયો હતો અને આગા મુહમ્મદખાન કાચાર એકલો સમસ્ત ધરાનમાં રાજ્યકર્તા બની બેઠો
હતો.

1795-96

ફિજરી સન 1210માં આગા મુહમ્મદ કાચારે ધરાન પર સંપૂર્ણ પક્ટે કબજો મેળવ્યા પછી
રચિવનો પાસેથી જ્યોર્જિયા પાકું લેવા રજા મગ્યો હતો, તે દરમિયાન પોતાની ડાવણીમાં નિંદા-
વચ હતા ત્યારે ફત્લાક ગુલામોએ હુમલો કરીને તેને મારી નાખ્યો. આ સમયે ધરાનનું પાટનગર
તહેરાન હતું.

1796

ફિજરી સન 1211માં ફતેહઅલીશાહ બિન હસન કુલીખાન બિન મુહમ્મદ હસનખાન
કાચાર ધરાનની રાજ્યમહાદીએ આવ્યો. તેઓએ મુહમ્મદખાન કાચારનો પુત્રીઓને દહાત કરી

શિક્ષા કરી. તેમના શબ્દાનુસાર આરંભમાં નાદિશબ્દનો મોટા મિશ્રણમાં જિન શાહને પુરાસાનમાં બળવો જગાડ્યો, પરંતુ તે પકડાતા તેનો વધ કરવામાં આવ્યો બીજી તરફ મુહમ્મદ બિન અલીખાન કહે શિરાઝમાં બસાતિ જગાડી, પરંતુ પાછળથી તે પણ મક્રમાં ગયો. આમાં મુહમ્મદખાન કાચાર સાથે કંઈ સાદા લોકોની ખાનનો દગાબોર વચીર કાજી ધમાકીમ મળી જવાથી આમાં મુહમ્મદે રાજ્ય છૂટ્યા પછી તેને પોતાનો વચીર બનાવ્યો હતો. તે પાછળથી તેમની બની રાજ્ય સામે ધુટતા કરવા સામતા તેને પણ કતલ કરવામાં આવ્યો હતો. (૧૬૨૩)

નેપોલિયનનો એલમી ઇરાનમાં—રશિયનો સામે જઠાર.

1813
ફિનરી સન ૧૨૨૮/માં રશિયનોએ "તિફલીસ" કાબૂમાં આણી "ગુલ" પર ઘેરા નાખ્યો. રતેલબલી શાહે મુકામલા મોટે ભરકર મોકલ્યું. આ યુધ્ધમાં જબરજસ્ત સંકાર થયો. ફિનરી સન ૧૨૨૯/માં હેરાતના વાલી હાજી શિરાઝે મસહફ પર દોડ્યો. થોડો પણ તેમાં તેની કાર મૂકી કાચારીઓએ જે વર્ષ લગી તેની ખંડણી કબુલ કર્યા પછી હાજી શિરાઝને છોડી દેવામાં આવ્યો.

આ વર્ષમાં ફ્રેન્ચ સમ્રાટ નેપોલિયનનો એલમી ઇરાનમાં આવ્યો. તેણે રતેલબલી શાહ સાથે એવી અમનગતી કરી કે પ્રથમ ઇરાની ફ્રેન્ચ ભરકર બનને સાથે મળી-રશિયનોને હારી કાઢે, ત્યારપછી અંતુકત બળથી હિંદુસ્તાન ઉપર આક્રમણ લઈ જવામાં આવે. આ હક્કમાં ફિનરી સન ૧૨૩૦/માં ઇરાન અને રશિયા વચ્ચે સંધિ થઈ જેથી નેપોલિયનની ગોલવણ નાખી પડી. આ વર્ષમાં બ્રિટિશ એલમીએ બ્રિટિશ રહેનશાહ તરફથી એક ઉમોટો હોરિયો ઇરાનમાં શાહને નજર આવી તરીકે ભેટ કર્યો અને મિત્રાચારીનો સંબંધ બાંધવા એક કરારનામું કર્યું. ફિનરી સન ૧૨૩૦/માં ૧૬૨૨/૩૮ માં તુર્કી (૧૩) અને ઇરાન વચ્ચે સંધિ થઈ. આ વર્ષમાં જ ઇરાનમાં શાહી સલામતીની ઉજવણી થઈ રશિયનો સામે જઠાર (ધર્મયુધ્ધ) બહેર કરવામાં આવ્યું. ફિનરી સન ૧૨૩૩/માં બનને પક્ષે વચ્ચે ફરી સુલેહસાતિ રચપાઈ.

પાંચ હજાર કરબલાઈઓની કતલ-વહાળીઓને જરાજય.

રતેલબલી શાહના રાજ્ય અમલ કરવાન સઉક બિન અબ્દુલ અલીઝ વહાળીઓ કરવામાં નાશ કર્યો અને હઝરત ઇમામ હુસેન અ. નો રોહો લોડી નાખી પાંચ હજાર કરબલાઈઓને કતલ કર્યા બાદ પુષ્કળ લૂંટ ચલાવી તે ચાલ્યો ગયો. રતેલબલીશાહે વહાળીઓને મક્કા કરવા અને લૂંટાયેલો માલ પાછો મેળવવા અમદાદ ખાતે લખ્યું પરંતુ અમદાદનો વાલી સુલેમાન પાશા મરણ પામતા ઇરાની ભરકર વહાળીઓને "મસકત" અને "નજ્દ" માં કાઢી આપીને સંખ્યાબંધ નજદીઓને કતલ કર્યા. (૧૬૨૪)

૬૦ ઇમામની બાધ્યાવસ્થા-યઝદમાં વસવાટ-ચાલુ રહેલી સત્તામણી

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. છરમાની રીતે ૭ વર્ષની બાળવયમાં હતો. ત્યારે નિયાજે બેસાડવામાં આવ્યા, આપને મુસ્લાં અલીમહમદ શિકલુ આપતો હતો.

હઝરત ઇમામની ઉંમર સાત વર્ષની થતા આપ આપના પિતામી હઝરત ઇમામ શાહ અલીસુલ્તાન અલી અ. સાથે યઝદ ખાતે આવી રહ્યા. ઇરાનના શાહ આમાં મુહમ્મદ કાચારે ૧૨ માન સહેર છોડીને યઝદમાં જઈ વસવાટ કરવાની હઝરત ઇમામ શાહ અલીસુલ્તાન અલી અ. ને

એવેતેમુસ હરી હતી અને હઝરત ઇમામની માલિકાની ફરમાનમાંની જાગીરાના બદલામાં વઝફમાં જાગીરા આપી હતી. હ. ઇમામ અને આપના કુટુંબીઓ એ સખએ વઝફમાં જઈ વસ્યા હતા.

details to compare

આ વિભાગમાં એ સમયે ઇમાનીખાન ફરહાની રાજ્યનો નામખ હતો અને મહેલાત પર. મળ્યામાં મુહમ્મદઅલી નામનો એક રાજ્ય રાજ્ય તરીકેનો અધિકારી હતો, જે ઇમાનીખાનની ફર. કાર કરતો નહોતો. બીજી તરફ ઇમાનીખાને પણ મુહમ્મદઅલીને તોડી પાડવા હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ના મહેરદાર અર્થાત પીર સરકાર માતા સલામતને એક રકબો લખી તેમને પોતાની પાસે આવવા જણાવ્યું. આ પરથી મુહમ્મદઅલી માટે સલામતની ખાત્રી મળવા પછી ઇમાનીખાને ત્યાં રવાના કરવામાં આવ્યો, તેણે વચનનો ભંગ કરી મુહમ્મદઅલીને કેદ કર્યો અને પોતાના સિપાહીઓ મોકલી તેના ઘરબાર ભૂંડી લીધા. આ ખબર સાંભળી પીર સરકાર માતા સલામત મુહમ્મદઅલીની કુમરે ફરહાન ખાતે આવીને રહ્યા. ઇમાનીખાને આ વાતની જાણ થતા તે પોતાનું નિવાસસ્થાન મુસ્કાબાદા છોડી બીજે ક્યાંક ચાલ્યો ગયો. એ સખએ પીર સરકાર માતા સલામત મહેલાતનું વતન છોડી કુમ ખાતે પોતાના કુટુંબ સહિત આવી રહ્યા.

આ સમયે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની વય આઠ વર્ષની હતી. કુમમાં પણ દુશ્મનોની સંખ્યા વધી પડવાથી આપને વિભાંતિ મળી નહિ અને હઝરત ઇમામ હસનઅલી. શાહ અ. ની વય તેર વર્ષની થઈ તેવામાં દુશ્મનોએ આપ નામદારના પિતાશ્રીને શહીદ કર્યા. આટલેથી સંતોષ નહિ પામતા સત્તામણી ચાલુ રહી. ઇર્ષાખિર મુસ્લાઓની મઝામણીથી કેટલાક રાજ્યકર્મચારીઓના બેળાઓ પણ એ વિષયમાં અંડુ કાપ કરી રહ્યા હતા. આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના માતૃશ્રી પીર સરકાર માતા સલામત કાચારે વંચના પાયતખ્ત તહેરાન મળી રવાના થયા, અને ત્યાં હરમમાં રાજકુટુંબની ખાતુઓએ તેમને બધા માનથી સત્કાર કર્યો, ત્યારપછી આ સખળી દહીકતની રોડઅલીશાહને જાણ થઈ.

ઝિલુરસુલતાનના કાવાદાયા — not require p.

શાહના શાહઝાદા ઝિલુરસુલતાનના આ સખળા જ્યાં કાવતરા હતા, એ સાંભળીને શાહ કંપી બિઠ્યા અને કોધાયમાન થઈ પોતાની કમરમાંથી ખંજર ખેંચી કાઢી, ઝિલુરસુલતાન પર ધસી જઈને કારે અવાજે કહ્યું :—“આગા મુહમ્મદખાન કાચારે ફરમાનની મિલકત પેટે ચાર પાંચ ગામડાઓ હઝરત ઇમામ શાહ ખલીલુલ્લાહ અલી અ. ને આપ્યા છે, તેમાં કંઈ સત્તાના આધારે તોં દબલ કરી છે ?” ગરમ વાતાવરણ જોઈને પીર ખીખી સરકાર માતા સલામતે વચ્ચે પડી આ કાર્ય માટે ઝિલુરસુલતાનને માથી આપવાની માંમણી કરી, જેના પરિણામે શાહઝાદા ઝિલુરસુલતાન મોતના મોઢામાંથી ખચી જવા પામ્યો.

ઈરાન સમ્રાટની શાહઝાદી સાથે ૬૦ ઇમામના લગ્ન

સમ્રાટ રોડઅલીશાહે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને આપની મિલકતો પાછી આપી અને પોતાની શાહઝાદી સર્વજનહાંખાનમના લગ્ન હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. સાથે કરી આપવાની ઇચ્છા દર્શાવી.

શાહ વખતમાં આરે પામ્યું સાથે શાહાદીના સમ દરરોજ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ વેરે થયા, શાહાદીને ફતેહઅલીશાહે ફતેહમાં એક લાખ ને પંદર હજાર રૂપિયાની શાહ રકમ આપી. આ ઉપરાંત ખીલુ જરૂરવેરાત પણ પાણી આપ્યું. હસનઅલીશાહ પછી દરરોજ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ ને ફતેહઅલીશાહ રાજપૂતના સમગ્ર શાહાદીઓ કરતા વધુ માન આપતા હતા અને આલે રસુલના ખાનદાનથી પોતાનો સમગ્ર સંબંધ જોડાવા માટે મન લેતા હતા.

દરરોજ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ. પણ આપની જાતી ચંચળતા અને ખુબસુરતીથી એટલા તો માનીતા થઈ પડ્યા કે દરેક જણ આપશ્રીને “આગાખાન” ના લાડકવાયા નામથી સંબોધવા લાગ્યા. ફતેહઅલીશાહ શિકારનો અને રમત રમતનો ખુબ શોખ ધરાવતા હોવાથી દરરોજ ઇમામ હસનઅલીશાહ આ. ની બહાદુરી જોઈને આપશ્રીને હમેશા શિકારગાદે પોતાના સાથે લઈ જતા હતા.

“આગાખાન” લડખની એક યાદ

રશિયન પ્રોફેસર. ઇવેનોવ જણાવે છે કે, દરરોજ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ. ની ઉંમર ૬૫ વર્ષની હતી, ત્યારે ફતેહઅલીશાહ કાચાર રાજપૂતગાદી પર આવ્યા હતા. એ સમયે શાહે દરરોજ ઇમામનું પણું સન્માન કર્યું અને પોતાની શાહાદી વેરે આપતા હસન કરી આપીને “આગાખાન”નો માનનીય લઠ્ઠા આપ્યો તેમજ કન્યાદાનમાં એક જગીર પણ આપીને આપને કેરમાનના હાકિમ બનાવ્યા હતા. પરંતુ કેટલાક રાજદારી કારણને લઈને તેઓ આ ઓછા વધારે વખત ભોગવી શક્યા નહોતા. દરમિયાન ફતેહઅલીશાહનું અવસાન થયું. પાછળથી મુદમદશાહ કાચાર રાજપૂતગાદી પર આવ્યો. આ સમયમાં દરરોજ ઇમામને મહેલાતની જગીરમાં રહેવા માટે જવું પડ્યું અને ત્યાંથી મકકાના પ્રવાસે ગયા. પાછા ઇરાન આવતા ઇરાન રાજ. કારણ હરી કાળના ચકાવવામાં પડેલું દરરોજ ઇમામે જોયું આ સમયે ફતેહઅલીશાહના એક પુત્ર ત્રિશુરસુલતાનના પક્ષકારોએ શાહના માદીવારસ મુદમદશાહ કાચાર સામે હથિયારબંધ બળવો ઝીંકાવ્યો હતો.

પીર સરકાર માતા સલામત મુંબઈ અને મરકતની મુલાકાતે ૧૨૫૬

દરરોજ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ. દિલ્લી સન ૧૨૩૭/એટલે ઇસ્વી સન ૧૮૨૬માં ઇરાનમાં વસતા હતા ત્યારે મુંબઈમાં ઇમામનો લઠ્ઠા આપવા હખીમ ઇબ્રાહીમે ઇન્કાર કરી અને પોતાના વિચારના કેટલાક ખીલુ કોઈને ભોળવી પૈસાને બળે એક નાનું ટોળું ઊભું કર્યું હતું. આ બિના ઇસમાઈલી મઝહબ વિરુદ્ધ હોઈ છે. ઇમામે ઇરાનથી પીર સરકાર માતા સલામત મરીયમ ખાતુનને, મિરઝા અબુલ હાસિમ સાથે દિલ્હી તાન મોકલ્યા. ઇરાનથી તેઓ દિલ્હી આવે પધાર્યા ત્યારે પહેલવહેલા “શરક”માં પધાર્યા હતા.

ત્યાંથી પીર માતા સલામત મુંબઈમાં આવી મહોમ્મા પછી જમાતખાનમાં જમાતને દિલ્લિયત આપવા વાયેજો કરી જમાતને વધારે વસવસામાંથી બચાવી લીધી. ત્યારપછી પીર સરકાર માતા સલામતે મરકત અને ખીલુ ઇસમાઈલીઓની વરતીવાળા શહેરોની મુલાકાત લઈ જમાત. ખાનાઓમાં વાયેજોનો જમાતને લાખ આપ્યો હતો.

સર જોન માલકમ—ઈરાનના સમ્રાટ ફતેહઅલીશાહનું અવસાન.

ઈરાનના ઇતિહાસમા ફતેહઅલીશાહ ધણી ખ્યાલી પામ્યા હતા. તેઓ અત્યંત નિખાલશ-
પ્રતિવાળા, માયાળુ અને લાંબી સમજ ધરાવનારા હતા. ફતેહઅલીશાહના સમયમાં, નેપોલિયનની
ધરાન માર્ચે દિ. ૬ પર ચલાવેલી આફવા હેલાવાથી દિ. ૬ના વાયસરાય લોડ વેલેસ્લીએ, ફ્રેન્ચોને
શિકરત આપવા માટેની વાટાઘાટો કરવા પ્રસિધ્ધ ઇતિહાસવેતા "હિરટ્ર ઓફ પરશિયા" નામના
ઇતિહાસિક મંચના કર્તા સર જોન માલકમને ઇરાનના દરબારમાં એકથી તરીકે મોકલાવ્યો હતો.
ફતેહઅલીશાહ દિજરી સન ૧૨૫૦માં "ઝાલુલ ઝુલુખ"ની ખીમારીથી અવસાન પામ્યા હતા.
૧૭૩૫

મુહમ્મદશાહ ગાદીએ—રાજ્યમાં અવ્યવસ્થા.

ફતેહઅલીશાહના અવસાન પછી રાજ્યમાં ફરી પાછી અવ્યવસ્થા પ્રસરી નિકળી. કેટલાક
એ લૂંટફાટ અને ખુનામરડી પણ ચલાવી. રાજ્યગાદી પર કેને લાવવો એ સવાલ પ્રજાને મૂંઝ-
વવા લાગ્યો. અંતે ઇરાનના સમ્રાટ ફતેહઅલીશાહે પોતાની હમાતી દરમ્યાન નિમેશ માદીવારસ
શાહ અબ્બાસનું મરણ થયેલું હોવાથી મુહમ્મદ શાહની ઇચ્છા અનુસાર શાહ અબ્બાસના પુત્ર
મુહમ્મદશાહ દિજરી સન ૧૨૫૧માં ઇરાનની ગાદીએ આવ્યો. જેના માટે હઝરત ઇમામ શાહ
હસનઅલીશાહ અ. એ કોશિશ કરતા શાહના શાહઝાદા ઝિલ્લુરસુલતાન અને ખીજ સઘળા વિરો-
ધીઓના હાથ હેઠા પડ્યા હતા. રાજ્યના સેનાપતિ ગુલામહુસેન સાથે હઝરત ઇમામ શાહ હસન-
અલીશાહ અ. તાજપોષીની ડિયા અથે દરબારમાં આવી પહેરિયા જે કબલ્લાથી થઈ અને શાહે
ધોરણસર રાજ્યની લગામ હાથમાં લીધી. ત્યારપછી જે લોકોએ લૂંટફાટ ચલાવી ખુનો કર્યા હતા
તે સઘળા ગુન્હેગારોને પકડીને સજા કરવામાં આવી. અશાંતિના સમયમાં કેટલોક લોકો "મહે-
સાત"માં જઈ, હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના આશ્રયે આવી રહ્યો હતો તે પણ
મિલ્તાના કથળે પાછો ફર્યો હતો.

૩૭ ઇમામ હસનઅલીશાહ અ.—કેરમાનના વિજયની તૈયારી.

ખાદશાહે ગાદી પર આવ્યા પછી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પર ધણા પુર-
સ્ક આપથીને દરબારમાં આવવાનું આમન થયું આવું. આપ નામદાર ત્યાં જતા ઇરાન સમ્રાટ
અને વઝીર મિરઝા અબુલ કાસિમ (ફરેમનુશાહ) આકાશી બન્નેએ એકમત થઈ ખુશીઓ અને
આશીર્વાદોની તાબામાં આવી પડેલા કેરમાન પરમણને રાજ્ય હસ્તક આણવાનું કામ હઝરત ઇમામ
શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને સોંપતા, શાહે આપથીને કહ્યું:— "કેરમાનની હકુમતથી આપના
આપદાદાએનો જેવો સંબંધ હતો, તેવો હાલ પણ આપની જોડે છે, માટે આપ સરકર અને
ખુબ સામગ્રી સાથે કુચ કરી કેરમાન છૂટવાની તૈયારી કરો, એવો અમારો ઇરાદો છે." (૨૬)

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ઉત્તર આપ્યો કે, "લુતઅલીખાન જેવો કેર-
માનમાં અમારો આશ્રમમાં હતા ત્યારે મોટું સરકર અને પુષ્કળ ખર્ચ કર્યા બાદ બહિનાઓ મળી
આમાં મુહમ્મદખાન કાચાર એ સંદેર છૂટી રહ્યો હતો આ કામ આને અમેને સોંપવામાં આવ્યું
છે તેના બદલામાં અમે એક દીનાર પણ લેવા માફતા નથી. અમે પોતે ખુબ જીદી હુકમોને
પરાજિત કરી કેરમાન છૂટીને રાજ્યને દવાયે કરીશું પછી આપને ચોખ્ખો લાજે તે પ્રમાણે કરશો."

Check
mercury

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ત્યારપછી મહેલાત બહુ પ્રવાસ કર્યા અને ત્યાં પહોંચ્યા પછી મુખસામગ્રી એકી કરવામાં શકાયા. કમળી તૈયારીઓ થઈ જતાં હરમાન બહુ આપે કૃત્ય કરી. દુશ્મનોને સમાચાર મળતાં જ તેઓ હરમાન ખાલી કરી મુશ્કિલ રીતે મુકાબલો કરવાના વિચારથી "બમ" અને "નરમાશીર"ના કિસ્સામાં ભરાઈ બેઠા. દુશ્મનોની બહુ દુશ્મની તરત જાણી જાણે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપના બાઈ સરદાર હસનખાનને પુરાસાનીઓ અને ખતાઈલાહીઓના સરકરનું વડપણ આપી દુશ્મનો પર ચઢાઈ સહ જતો હુકમ આપ્યો. ત્યારપછી ઇસમાઇલી સરકરે બમ-નરમાશીર બહુ પ્રયાણ કર્યું. તેની ખેતમી સામેની જાવણીમાં મળી જતાં બમ અને નરમાશીર અરધાન અને બહુઓએ સોપી મુલકસ-સમતનતના શાહઝાદાઓ તરફી રૂદયા.

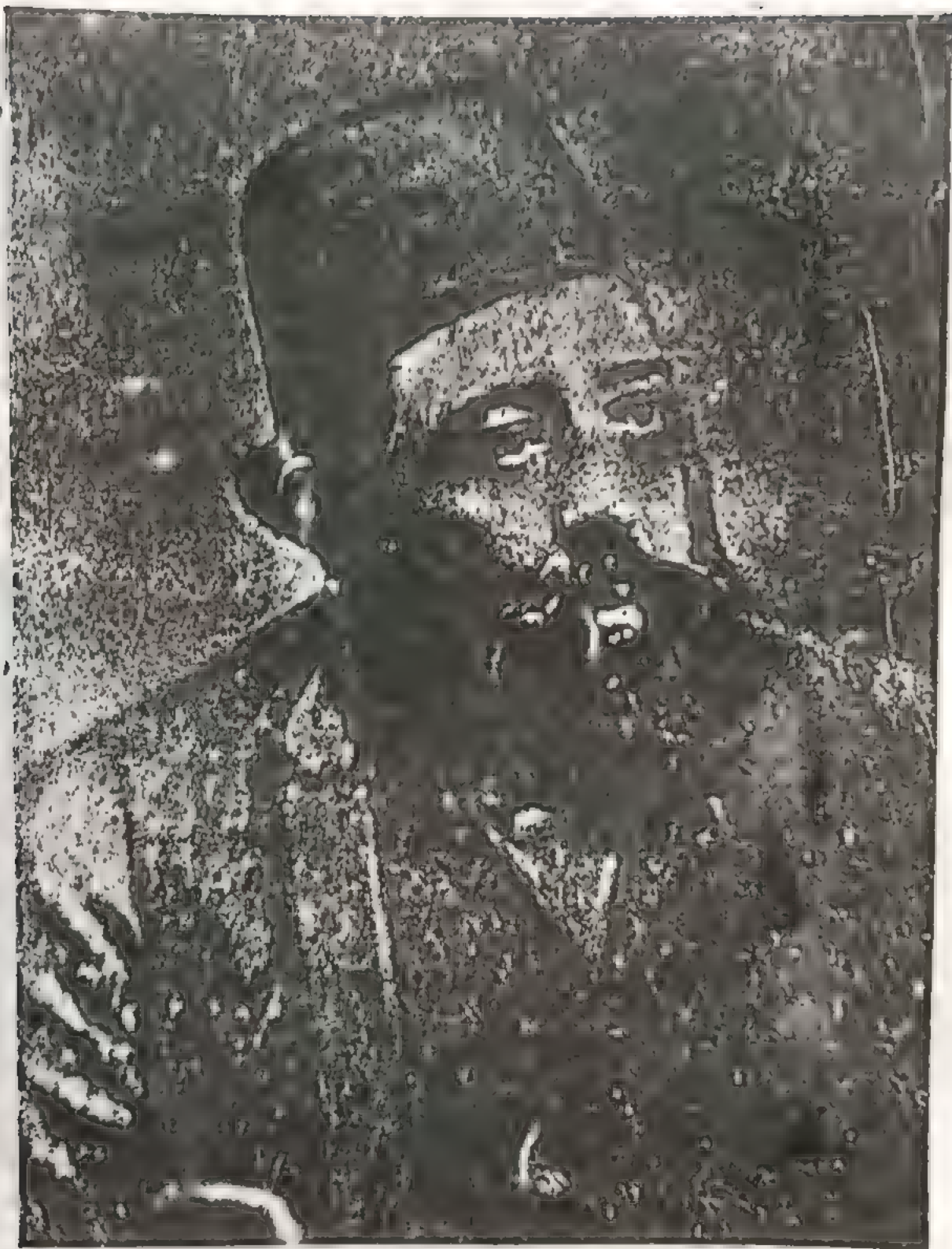
મહાન ફતેહ-શત્રુઓનો પરાજય.

ફતેહઅલીશાહના રાજ્યબંધનમાં અગિયાર વર્ષથી આરખાતો અને બહુઓ હરમાન પર ચઢવાની પેદાશ આઈ જતા હતા અને વારંવાર બળવો ઉઠાવતા હતા. તેઓને હાઈ કહાડી શબ્દન આલીસ હજરતુમાનનું ખર્ચ થઈ ચૂક્યું હતું. રાજ્યના થણા સરકરોએ માયા મુલાકાતી, છતાં દુશ્મનો હરમાન છોડી જતા નહોતા. આ સમળી બિના લક્ષમાં લઈને પૂરતી મુખસામગ્રી સંવિત સરદાર અમુલ હસનખાન ચઢાઈ સહ ગયા. બમ-નરમાશીરના વિસ્તારમાં આવી પહોંચ્યા પછી બમને પક્ષો થઈને ભાર ખૂબ પાડ્યું. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પછી હરમાન સરકરને અવરિયત કરી આપના બાઈ સરદાર અમુલ હસનખાનની કુમર બમ તરફ રવાના થયા.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ મળીને બહાદુરીથી મુખસામગ્રી અરધાન અને બહુઓએ સમતન-હાર આપી. એ કે તેઓના કિસ્સાઓ પુરુષ સાધક સામગ્રી, ધિરાઈ અને સરકરથી સબજ અને મજબુત હતા, છતાં હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપની મોડીકજ સરકર સાથે ભયંકર મુકાબલા વર્ષમાં દુશ્મનોને પરાજિત કરી ખરખર એક ચમત્કાર જ કરી અંતર્યો હતો. આપમીએ એક વર્ષ સુધી આરામ અને સુખ્યેને તેણે રેસાંરથી મોલા માં મોખુ અનાજ મંગાવીને સરકરને પૂરું પાડ્યું હતું. આવા પ્રતિજ્ઞા સંજોગે ઉપરાંત અરધાન અને બહુઓની મોટી સંખ્યા હોવા છતાં ઇસમાઇલી સરકરના હાથે તેઓનો મોટો ખામ માયો થયો, અને ખાઈનાઓ પકડાઈ ગયા. એ કે પાછળથી તેઓને હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ રહેમદિલીથી છોડી મૂક્યા હતા અને ફરસાને રેસનિહાલ કર્યા હતા.

એક દરવીશનો પત્ન.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આ પ્રમાણે બમ તથા નરમાશીર છતાં અને સમળી અવરિયત કર્યા પછી શાહી પેદાશ તથા મુખસામગ્રી વિમતો શાહના હરમારમાં રજૂ કરવા મિરઝા અલી રઝાને તહેરાન મોકલાવ્યો. તહેરાનમાં પહોંચીને તેણે શાહ સન્મુખ અહેવાલ રજૂ કર્યો. બીજી તરફ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. શાહના જવાબની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એટલામાં મોહ એક દરવીશનો પ્રવ આપમીને મળ્યો, જેમાં લખેલું હતું કે "ઇરાની રાજમનાર મહમમીના હોય, છે તે આપ સારી રીતે જાણે છે. એક પ્રજીરના સમયમાં જે મમકાન થયું હોય તેની જાણ વજીરના અખતમાં ઉઠી જાય છે. આપના વિષયમાં પણ એમ અને તો કાંઈ અર્થપૂર્ણ થવાનું."

હુઝરત ઇમામ અલીશાહ (અ.)
ના. આગાખાન બીજા

૬. ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહના સમયમાં હિંદુસ્તાન ઇમામતનું કેન્દ્ર બન્યું અને મુંબઈ ખાતે દરખાનું સ્થાપાયું. આ ઐતિહાસિક ઇમારત મુંબઈમાં આવેલા હિંદના દરખાતાના જમાતખાતાની છે.

નથી. રાજ્યની ઉપર આપનો મોટો ઉપકાર છે; તેનો બદલો પણ સાધારણ રીતે વાળી શકાય એમ નથી, એટલે તેને દાણા દેવા માટે બદાના શોધવામાં આવે છે." આ કાગળના અંતમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે "વધુ વિગત કાસિદ દ્વારા જાણી શકાશે." (૨૫૬)

હાજી ઝૈનુલઆબેદીન નિયામતુલ્લાહશાહી શિરવાનીનું જીવનકાળ

હતેદઅલીશાહના જીવનકાળમાં ઇરાનમાં નિયામતુલ્લાહશાહી શિરવાની પ્રચાર કરનાર હાજી ઝૈનુલઆબેદીન શિરવાની પોતે મુરશિદ હોવાનો દાવો કરતો હતો. તેણે રાજગાદી મંજૂરી એવી બિબિવાણી પણા શાહઝાદાઓના સંબંધમાં ભાંખી હતી. એ સમયના ઇરાની સમ્રાટ મુહમ્મદ શાહ કાઝારનું ભાવી પણ તેણે એ પ્રમાણે લાખેલું હોવાથી, શાહ પોતે પણ વિશ્વાસ લાવી તેના મુરીદ બન્યો હતો. શાહનો વઝીર હાજી મિરઝા આકાશી પણ નિયામતુલ્લાહશાહી હતો; જેને લઈ હાજી ઝૈનુલઆબેદીન શિરવાનીના શિષ્યવેલા કેટલાક વજીર શાહ પડતો હતો. આવી રીતે હાજી ઝૈનુલઆબેદીન શિરવાનીની લાગવગ વધતી મુહમ્મદશાહના દરબારમાં તે આવજાવ કરવા લાગ્યો અને પાછળથી તે તે ધણો પ્રખ્યાત પ્રભાવશાળી આસામી થઈ પડ્યો. મુહમ્મદશાહના પ્રિયતા હતેદઅલીશાહના ઇમાનામાં અવ્યવસ્થા પ્રચીરણી રહી હતી, ત્યારે શિરવાનીએ પોતાના જનમાલના રક્ષણ અર્થે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.નું શરણ માગતા હઝરત ઇમામે આપના વસાવેલા દોલતાબાદ નામના ગામમાં તેને પનાહ આપી હતી અને કેટલાક વર્ષ પછી સંપૂર્ણ વ્યવસ્થિત થતા તે તહેરાન ખાતે પાછો ફર્યો હતો ત્યારપછી તે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.નો મિત્ર થઈ પડ્યો હતો.

એક સમયે શાહી સવારી જુરજનની સરહદ પર આવતા ઇરાન સમ્રાટે હાજી ઝૈનુલઆબેદીન શિરવાનીને ત્યાં મુકામ કર્યો, આ દરમિયાન એકાંત મંજાતા તેણે શાહને કહ્યું : "હું આગાખાન જેવો મુરીદ ધરાવું છું કે જેના મુરીદ ધણો મુલકોમાં છે." હાજી ઝૈનુલઆબેદીન આ વસ્તુ શાહના મન પર હસાઈને પોતાના પ્રભાવ જમાવવા માગેતા હતા, પરંતુ ખરી પીના જીંદગી હતી.

શિરવાનીના કાવતરાં ખૂલા પડ્યા

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ઇરાન સમ્રાટના દરતરખાન પર પાંચસો તુમાન અને વઝીર મિરઝા આકાશીના દરતરખાન પર એકસો તુમાન માસિક નવાજીશ કરતા હતા. એક વેળા છ માસની રકમ આપથીએ શાહરખખાન નામના દુકુરીયા સહિત જુરજનમાં હાજી ઝૈનુલઆબેદીન મારફતે મોકલી અને શાહ તથા વઝીરને પહોંચાડવા બલામણ કરી. આ સમયે રાજખંટપટમાં તે પડી ગયેલો હોવાથી તેણે એ રકમ અટકાવીને પોતાની પાસે રાખી લીધી. વઝીર મિરઝા આકાશીને પોતાનું શરત બનાવી પોતાની ધારણા વાર પાડવા તેને ઉપયોગ કરવાની વેતરણ કરી અને તે અનુસાર વઝીર તથા ઉમરાવો સાથે મળી જઈ એક દરતાવેજ હાજી ઝૈનુલઆબેદીને તૈયાર કરાવી વઝીર મારફતે શાહી દુકુરમાં પહોંચાડવામાં આવ્યો, જે વાંચી ઇરાનના સમ્રાટે હાજી ઝૈનુલઆબેદીનને પાછો આપવા વઝીરને સોંપ્યો, જેણે વિદેશ ખાતાના વઝીર મિરઝા મસઉદ સાથે ક્રિયા સંવતનતના કરી આપેલા લગ્નનો ઉલ્લેખ ન હોવા માટેનો કટાક્ષ કર્યો અને હાજી ઝૈનુલઆબેદીનના કાવતરાંમાં ખૂલા પડી જતા તેને દરબારમાંથી હાંકી કઢાડવામાં આવ્યો. જેની સવારી માટે રાજ્યે એકસો ઘોડા આપ્યા હતા પરંતુ આ વખતે તે કાંઈપણ સામગ્રી વગર તે જંગલમાં ભટકવા લાગ્યો હતો.

ધરાનના શાહ પ્રત્યે હૃદયમાંની બહી લાગણી

હાજી ઐનુલઆબદીન નિયામતુલ્લાશાહીના મુરીદ હજરત ઇમામ હસનઅલીશાહ અ. ઉ. એ ખનાવદી વાત વઝીર મિરઝા આકાશીએ સાચી માની; કારણ કે તેણે મુદરાના પૈસા મોકલ્યા નહોતા, એ વઝીરની ખાત્રી માટે પૂરતું હતું, એટલે તેના દિલમાં હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. વિરુદ્ધ દુશ્મનાઈ પેદા થઈ.

એક પ્રસંગે મુદમદશાહ કાચાર જુરખનથી હેરાત ઉપર દુમલો લઈ જવા તૈયારી કરી રહ્યો હતો, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ને તેની ખબર પડતી શાહ પ્રત્યે સંપૂર્ણ લાગણી અને મહોબત દર્શાવવા ખાતર પત્ર લખી જણાવ્યું કે, "તમે પગની ગંભીર ખીમ્મતો ભોગવી રહ્યા છો. માટે તમને મુસાફરીમાં તકલીફ ઉઠાવવી પડશે જે હેરાત છૂટવાને મને પાંચ રૂબેન્ડ સીપો, તો હું એ પરગણું છૂટીને તમારે દવાલે કરીશ." (૧૧૩)

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.નો આવો શુભ ઇરાદો જાણી ઇરાન સમ્રાટ મુદમદશાહ ખુશ થયો. એક વખતે દરબારમાં જાહેર સલામી ચાલતી હતી તેની વચ્ચે બાદશાહે ખુલ્લું જણાવ્યું કે, "જો આગાખાન જેવા હું એક ભાઈ ધરાવત તો સાંતિથી વિનયપૂર્વક દરકાવત અને જીખર્ચનમાં જીવન ગુજરત." (૧૧૪)

વઝીર મિરઝા આકાશીની શત્રુતા-સોહરાબખાનની ચલાઈ

આ ખનાવ પછી વઝીર મિરઝા આકાશીને પોતાની વઝીરાત ચાલી જવાનો ભય પેદા થયો તે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને દુર કરવાની તક શોધવા લાગ્યો. હજરત ઇમામ પ્રત્યે શાહનો પ્રેમ અનંત હોવાથી કોઈ સંગીન આધાર વગર વઝીર કાંઈ કરી શકે એમ નહોતું. તેણે પોતાની યોજના પાર પાડવા દોઢ ચોકઠા મોકલવા શરૂ કર્યા. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. તરફથી શાહના દરબારમાં મોકલાવેલા મિરઝા અલી રજાને વઝીરે હાથ કરીને તેને હથિયાર ખનાવી શાહની કાનભંજેરણી કરવામાં તે ફાવી ગયો. તેણે શાહને એવું જણાવ્યું કે, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને કેરમાનની ફક્ત હકુમત જ જોઈતી નથી, બલકે ઇરાન અને તુરાનનું રાજ્ય પણ તેઓ પોતાના અધિકારમાં આણવા ચાહે છે. કાચા કાનના શાહે આ ઉપજાવી કાઢેલી વાતને ખરી માનીને સોહરાબખાનની સલાહ તથા કેરમાન પર લશ્કર મોકલ્યું તેની ખબર હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ને ખમમા મળી, પરંતુ બહુચીઓ દેશની ખાનાખરાબી કરશે એ વિચારીને તેઓ સોહરાબખાનને કેરમાન ખાતે જઈને મળી સંક્રમા નહિ કાસિદો મારફતે તેનો ખુલાસો કરવા પત્રો લખ્યા, પરંતુ તેનું કશું પરિણામ આવ્યું નહિ.

વડા વઝીર મિરઝા આકાશી અદેખાઈ કરીને ઇરાનના શાહની કાનભંજેરણી કરવામાં લાગ્યો ન હોત અને "નામદાર આગાખાનના ઇતિહાસ"ના કર્તાના જણાવ્યા અનુસાર હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને હેરાત પર ચલાઈ કરવાનું કાર્ય, શાહની ઇચ્છાને માન આપીને, સોંપવામાં આવ્યું હોત તો હેરાત તેમજ બહુચીસ્તાન, સીસ્તાન ઉપરાંત અન્ય મુલકો પણ ઇરાનની હકુમત તળે આવી જત.

હૃદયમાંની બહી અને સત્રીજ કેદખાનામાં-ઇમામ ખમમા કિલ્લામાં

ત્યારપછી સોહરાબખાન ખમ પર ચઢી આવવાના બહુકારો થવા માંડ્યા ત્યારે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ એ એ આપના ભાઈ સરદાર અબુલ હસનખાનને બહુચીસ્તાનથી અને ખીજા ભાઈ

સરદાર મુહમ્મદ બાકર ખાનને "ચવર" તેડાવી લીધા. જો કે આપનો સગવાનો હશરો નહોતો, પરંતુ સરદાર મુહમ્મદ બાકર ખાનને શાહી લશ્કરે માર્ગમાં ઘેરી અને તેમને કેદ કર્યા. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના બત્રીજા મુહમ્મદ બાકરખાન જેમને કેરમાનના નાયબ નિમવામા આવ્યા હતા, તેમને પણ કેદ કરવામાં આવ્યા, ત્યારપછી સોદરાખખાને શાહી લશ્કર સહિત બમ ઉપર મેરો ધાક્યો. દુરમનેના આવા ગંદા ધરાદાયી માહિતગાર થઇ હ. ઇમામે રક્ષણ માટે બમના કિલ્લાના દરવાજા બંધ કર્યા થેરાને ચોદ મહિના વિતી ગયા

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની ઇચ્છા આપના ઉપરનો આરોપ દુર કરવાનો હોવાથી બમતેબમત શાહના દરબારમા જવા દેવા અથવા ધરાનની સરદાર છોડી ખીજે કર્યા નિકળી જવાની માંગણી કરી, પરંતુ સોદરાખખાને કાંઇપણ માંગણી સ્વીકારવાની ના પાડી અને પ્રતિદિન ઘેરો મજબુત કરવા લાગ્યો. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એમ તો સોદરાખખાનના લશ્કરને ઝિન્નબિન્ન કરી નાખવાની ચકિત ધરાવતા હતા. પરંતુ શાહની મોહબ્બત આપને તેમ કરતાં અટકાવતી હતી, તેમજ આક્ષેપ મૂકનારા પોતાનું ખાધું કરી ન જાય તે, માટે પણ આપે ખીરજ રાખી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આ મામલો સુધારવા અર્થે શિરાઝના ગવર્નર જનરલ નવાબ ફરીદુન મિરઝા પાસે સરદારને મોકલી જણાવ્યું કે, 'અમને કારસ બણી જવા દેવાની સગવડતા કરી આપવામાં આવે તો અમે શાહ પાસે અમારો કેસ રજૂ કરી શકીએ.' (૧૭૮૬)

પોતાની અન્યાયી વલણ માટે વઝીર આકાશીનો પશ્ચાતાપ.

શિરાઝનો ગવર્નર ધરાન સમ્રાટના બત્રીજા મુહમ્મદ સાદિકખાનને મોકલ્યો. સાદિકખાને બમ પાસે આવીને અબ્બાસ કુલીખાન જોડે મસલત કરી કિલ્લામાં દાખલ થયો અને હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની મુલાકાત લીધા પછી હ. ઇમામ આપના પરિવાર સાથે ધરાન છોડી જાયતો તેઓને કાંઇપણ દરકત કરવામાં નહિ આવશે, એવો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો.

આ ઉપરથી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ કિલ્લો ખાલી કરવાની તૈયારી કરી. ઇસમાઇલી સૈનિકો બહાર નીકળવા લાગ્યા, એવામાં શાહી અમલદારોએ વચન લગ કરી, ઇસમાઇલી સૈનિકોને પકડી લઇ તેઓનો માલ અસખાબ ભૂંટી લીધો. ત્યારપછી રાત્રીના સમય દરમ્યાન સધળાને કેરમાન લઇ જવામાં આવ્યા આ ખબર હેરાતમાં મળતાં હાજ એનુલઆબદીન નિયામતુલ્લાશાહીના સદકારી નવાબ મુહમ્મદ રિઝા મિરઝાએ શાહના વડા વઝીર મિરઝા આકાશીને દરનરખાનની રકમની ખરી દફતર કહી સાંભળાવી. આ સાંભળીને વઝીરે ખારણુ કરેલી પોતાની અન્યાયી વલણ માટે તેને પશ્ચાતાપ થયો.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આપના સાથીદારો સહિત આઠ માસ પર્ચત શાહી લશ્કરની દેખરેખ હેઠળ રહ્યા. આ દરમ્યાન શાહની સવારી હેરાતથી તહેરાન આવી પહોંચતા ગવર્નર જનરલ મુહમ્મદ મિરઝાએ તેમને સધળી વાત કહી; જે ઉપરથી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને તેડાવી લેવામાં આવ્યા. વડો વઝીર મિરઝા આકાશી પણ હવે હ. ઇમામને નિર્દોષ માની રહ્યો હતો તહેરાનમાં હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આવી પહોંચતો આપ પ્રત્યે માનભર્યું વર્તન રાખ્યું; આટલું છતાં કેરમાનમાં આપના પ્રત્યે અણુજાનવું વર્તન

ચલાવવામાં આવ્યું હતું અને ફરમાનને ક્રમતા ને કરારો થયા હતા તે સંબંધે કાંઈપણ ઉલ્લેખ કર્યા વિના આપણને માન ભરી વિદાય આપવામાં આવી. (૧૫૬)

૬૭ અબદુલ મુહમ્મદ મહેલાતીની બંબેરણી.

દરરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. તહેરાનથી રવાના થઈ હવા બદલ મારે થોડા દિવસ કુમ ખાતે રહ્યા પછી આપના વતન મહેલાતમાં નિવાસ કર્યો. એ વસવાટ દરમ્યાન હ. ઇમામે આપના એક નોકર કાજી અબ્દુલ મુહમ્મદ મહેલાતીની વડા વઝીર સાથે મુલાકાત કરાવતાં તે વઝીરના પરીચયમાં આવ્યો અને થોડા વખતમાં તે તે તેનો માનીતો બની ગયો. વઝીર ના સંબંધને અંગે મુહમ્મદશાહ કાચાર પણ તેના ઉપર બરોસો રાખવા લાગ્યો જેથી તે રાજ-દરબારની એક જાણીતી વ્યક્તિ બની ગયો, પરંતુ અંદરખાનથી તેની ચાલચલત સારી નહોતી. ત્યારપછી તહેરાનથી તે મહેલાત ખાતે થોડા સમય રહેવા મારે આવ્યો, કારણકે તેનો ઇરાદો દરરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના પરિવાર જેડે સગપણમાં આવવાનો હતો, પરંતુ તે ઉતરતા દરજ્જાનો હોવાથી તેની ઉમેદ ખર ન આવતાં તે નિરાશ થઈને તહેરાન બહી જતો રહ્યો, એ કારણે તેણે પોતાના મનમાં દુશ્મનીની ગાંઠ વાળી લીધી હતી અને પ્રસંગ મળી જતાં ઇરાન સમ્રાટ મુહમ્મદશાહ કાચારને કાને વાત નાખી કે 'નામદાર આગાખાન લશ્કર એકઠું કરે છે અને તે હું હાલમાં મારી સગી આંખે જોઈ આવ્યો છું.' થોડા વખતમાં એ અફવા આખા ઇરાનમાં પ્રસરી ગયું. (૧૫૭)

૬૮ ઇમામની ઇરાનથી હિજરત—રાજ્યની ખૂલ્લી દુશ્મની.

K.M. ૨૨

૬૫૬

૬૫૭

આથી ઇરાન સમ્રાટ મુહમ્મદશાહ કાચાર જાતે ખરી હકીકતની તપાસ કરવા તહેરાનથી મહેલાત બહી રવાનો થયો. પાંચ ફરસંગ જેટલે અંતરે "દિલીનન"માં છાવણી નાખી અને ત્યાંથી છડી સવારીએ મહેલાતથી એક ફરસંગ ઉપર આવેલ 'આબગમ' નામના સ્થળે બાદશાહ બોટી રહ્યો, પરંતુ દરરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આ સમયે શિકારે ગયેલા હોવાથી ત્યાં થયું દિવસ રોકાઈને બાદશાહ પાછો "દિલીનન" રવાના થયો. શિકારથી પાછા ફરી આવ્યા પછી દરરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ વડા વઝીર આકાશીને તહેરાન ખાતે એક કામળ લખી જણાવ્યું કે, "જે અમને ઇરાનમાં રહેવા દેવા ન હોય તેની સરહદ છોડી જવા આપો" જેના ઉત્તરમાં વઝીરે જણાવ્યું કે, "તમે કેટલું લશ્કર ધરાવો છો અને શું ઇરાદો રાખો છો એ હું જાણું છું, પરંતુ તમારે જ્યાં જવાનો ઇરાદો હોય ત્યાં જઈ શકો છો." આથી દિલ્હરી સન ૧૨૫૬માં રજબ માસની ૪થી તારીએ હ. ઇમામે કુટુંબ પરિવાર અને લાઠીઓ અને ભત્રીજાઓ સાથે "મકકા" જવાની તૈયારી કરી. આપને માર્ગમાં અનાજ પાણી પૂરા ન પાડવા મારે ખાનગી કુકમ રાજ્યે કાઢવા હોવાથી રાજ્યની ખૂલ્લી દુશ્મનાવટ હ. ઇમામ પામી ગયા. (૧૫૮)

સાદી લશ્કરનો ઓચિતો હુમલો.

૬૫૮

દરરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. જેવા ફરમાન છોડી રાતે પંજદની સરહદ પર આવી પહોંચ નાખ્યો, ત્યાં એકાએક સાદી લશ્કરે હાથો માર્યો લડવાના બદલે સુલેહ જાળવવાના શુભ ઇરાદાથી હ. ઇમામે દૂધ કરી. પંજદના "મહેરીઝ" ગામના પાદરે આવી. શહેરમાં પ્રવેશ ન કરતાં બહાર પહોંચ નાખ્યો. ત્યાં થયું હ. ઇમામના આવી પહોંચવાના સમાચાર બહી સ્થાનિક

કાચારી મવનર બહમન મિરઝાએ એ દળર પાવડળ અને એક દળર ઘોડેવાર લશ્કર લઇને
યજ્ઞમાં પ્રવેશ કર્યો, પરંતુ તેની મતલબ પૂરી થઇ નહિ.

હામરત ઇમામની હાતિમદિલી

ત્યારબાદ હામરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.એ આપની મુસાફરી આગળ વધારી.
આ રાત્રિની મુસાફરી દરમ્યાન, માર્ગમાં એક શહેરના લશ્કરે આપની ઉપર ખંડુકની ગોળાઓ
છેડી, આમ ત્યારે દદ ઉપર જઇને દુશ્મનોએ વધુ સતામણીઓ કરી, ત્યારે નિરપાયે હામરત
ઇમામે આપના માણસોને સામનો કરવાનો હુકમ આપ્યો. અર્થાત્ કલાક ઝપાઝપી ચાલી, તેટલામાં
તો દુશ્મનોએ જમરી દાર ખાધી અને શહેરનો કિલ્લો પણ હામરત ઇમામના હાથમાં આવી ગયો.
કેટલાક શાહી લડોયાઓ પણ પકડાઇ ગયા, જેઓને હામરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ની
હુકુમમાં લઇ આવતા તેઓના હાથે ખમવી પડેલી હેરાનગતિનો કાંઇ પણ વિચાર મનમાં લાવ્યા
વગર આપના પવિત્ર ખાનદાનની ખાસિયત પ્રમાણે તેઓને મુક્ત કરવાનો હામરત ઇમામે હુકમ
આપ્યો.

જે કે એ શહેર પણ કિલ્લા સહિત હામરત ઇમામના કબજામાં આવી ગયું હતું, છતાં
કાંઇપણ સામગ્રીને અડક્યા વગર, સઘળું ત્યાંને ત્યાંજ પડતું મૂકીને હામરત ઇમામ શાહ હસન
અલીશાહ અ.એ મુસાફરી આગળ વધારી, "આમદાદ" થઇને "કાલબંદ" જઇ પહોંચ્યા.
"કાલબંદ" નિયાણુવાળા ભાગમાં આવેલો હોઇ, તેમજ એ વેરાને બગીચાઓ સિવાય અન્ય કંઇ
પણ નહિ હોવાથી જરૂરિયાતની કે ખાધાખોરાકની સામગ્રી મળી શકે તેમ નહોતું. હામરત
ઇમામના માણસો ચિંતામાં ગરકાવ થયા, તેટલામાં તો અજબની રીતે એક કાફલો આવી પહોંચ્યો,
જેના પાસેથી હામરત ઇમામે ઘોડી કિંમતે ખોરાક સામગ્રી ખરીદ કરી લીધી. (ખુ)

શાહી લશ્કરની હુદ્દા-૬૦ ઇમામની રહેમદિલી

હામરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. દેખાણુવાળા ભાગમાં હોઇ સામે જિંયાણુવાળા
ભાગમાં આવેલું આખું જંગલ શાહી લશ્કરથી ભરેલું જેયું તેથી સરદાર મુહમ્મદ ખાકરખાન
તપાસ કરવા ગયા અને તેઓ શાહી લશ્કરના સરદારને મળે તે પહેલાં તો લશ્કરે તોપો અને
ખંડુકનો મારો ચાલુ કર્યો. મામલો વિકસી ગયેલો જોઇ હામરત ઇમામના અન્ય ખંડુ સરદાર અબુલ
હસનખાનની સરદારી તળે શાહી લશ્કરનો મુકાબલો કરવામાં આવ્યો. શાહી લશ્કર ચાર દળર
રેનિકાનું હતું; તેના ઉપર સરદાર અબુલ હસનખાને વીરતાથી હુમલો કર્યો. શાહી લશ્કર નાસ
ભાગમાં પડ્યું. આ હુમલામાં પાંચસો રેનિકાને સરદારે કેદ કર્યા. ખસો જેટલા ઘોડા અને જિંટ
હાથ આવ્યા. રણજીમિમાં આ સિવાય જે ઘોડા રેનિકા હતા તેઓને ઘેરી લેવામાં આવ્યા અને
સાંજ પડતાં સુધી હાથોહાથની લડાઇ ચાલુ રહી અને છેવટે સઘળું શાહી રૈન્ય શરણે આવ્યું.
જખમી થયેલા શાહી પક્ષના રેનિકા, તરસથી હેરાન થઇ રહ્યા હોવાથી, તેઓ પાણી માટે પુકાર
કરવા લાગ્યા જે જોઇને હામરત ઇમામે પ્રણીજ કર્યા કરી. તે કદીઓને તેમના માલ અસખાબ
સહિત છોડી મૂકવાનો હુકમ આપ્યો. એટલામાં વડા વઝીર આકાશીનો બનીને અને "હસ્તખા"નો
મવનર અલીમુહમ્મદખાન મિરઝા હુસેન ત્યાં આવી પહોંચ્યો. શાહી લશ્કરની આવી ખરાબ હાલત
જોઇ તે મણીજ દિલગીર થયો. આ સમયે હામરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.એ જીતેલું
લશ્કર તેને પાછું સોંપી દેતા તેને પણ હામરત ઇમામની હાતિમદિલી માટે માન ઉત્પન્ન થયું.

શાહી લશ્કરે ખોરાક સામગ્રી લૂંટી લીધા

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ત્યારપછી ત્યાંથી પળ રવાના થયા. સવાર પડતા એક કુવા પાસે જતા રહ્યાં, અને માર્ગમાં ખોરાક સામગ્રી વિના અટકી રહેલું ન પડે તે માટે દરદેશી વાપરી આપના એક દળુરિયા અબદુલગનીને કેટલાક સવારો સાથે "અનાર" નામના ગામમાંથી ખોગાડી ખરીદવા મોકલાવ્યો. જ્યારે આ ત્રીણે પોતાની મુસાફરી આગળ વધારી.

પરંતુ ચાર દિવસ પછી, "અનાર" ગામ તરફ ગયેલો અબદુલગનીએ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને માર્ગમાં મળી કહ્યું. "અમોએ અનાર વિગેરે સામગ્રી ખરીદ કરી, તેની ખીજી રાત્રીએ શાહી લશ્કરની એક ટોળકીએ અમારા ઉપર હુમલો કરીને અમોને લૂંટી લીધા. હું એકલો તેમાંથી છટકીને આવ્યો છું, જ્યારે બીજા સઘળા માર્યા મયા છે." (૧૧૬)

ખાખક ભણી પ્રયાણ

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને વિરોધીઓના આવડા દુષ્ટ અને દિયદારા કાવ પ્રત્યે અત્યંત તિરસ્કાર હતો, આપત્રી મુસાફરીનો માર્ગ બદલી આપના વડીલોએ વસાવેલા "સહરખાખક" શહેર ભણી ક્યું કરી. શહેરખાખક નજદીક આવી લાગતા કંદહારી સરદારો કુંદલ ખાન, મુદરહેમખાન, મહેરદિલખાન, જેઓ ખાખક શહેરના કિલ્લામાં અને હજરત ઇમામની પોતાની માલિકીના જ ઘરોમાં રહેતા હતા, તેઓએ કિલ્લાના દરવાજા ઇમામને દેખતાં જ બંધ કરી દીધા, એટલું જ નહિ પણ કિલ્લાના ભુરજો અને અગાથીઓ પરથી બંદુકોનો મારો શરૂ કર્યો.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આ સ્થિતિ જોઈ ત્યારે એ કિલ્લાને ઘેરી લેવાનો વુકમ કર્યો. આથી ત્રણ દિવસમાં તો કંદહારી સરદારો કંટાળી ગયા અને સરદાર કુંદલ ખાને કહી મોકલાવ્યું કે : "હું ઇસમાઇલીઓ સાથે લડવા માગતો નથી. શાહી દરબારના ઉમરાવોએ મને તથા મારા પુત્ર ઉમરખાનને આપનો માર્ગ રોકવા વુકમ કર્યો હતો, તેથી મને આ કડવી ફરજ ખગલવી પડી છે. શહેર અને ઘરખાર આપના છે અમને મહેમાન તરીકે રહેવા આપણો અને ઘેરો ઉઠાવી તમે ચાલ્યા જશો તો મોટો ઉપકાર થશે." (૧૧૭)

સિરખનનું યુદ્ધ- ઇસમાઇલીઓની શુરવીરતા

આથી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ તેઓની અરજ માન્ય રાખી ઘેરો તરતજ ઉઠાવી લેવા માટે વુકમ આપ્યો. ત્યારે પછી સરદાર મુદરહેમ ખાકિરખાન સાથે મિરજા મરદાક, આગા મુદરહેમ ખાકિર અનારી, ખાનખાખા ખાન, અબ્બાસ ફલીખાન તથા બીજા કેટલાક સવારોને હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ સિરખન ભણી મુસાફરીનો સરસામાન ખરીદવા મોકલ્યા અને આથે આપના પરિવાર સાથે કમનીનો માર્ગ લીધો. ચાર દહાડાં પછી સરદાર મુદરહેમ ખાકિરખાન તરફથી સંદેશ આવ્યો કે. "કાચારી સરદાર હજલેઅલીએ પાંચ રશ્મન્ટ પાયદળ અને તે પખાનાના પાંચ રસાલા સહિત અમને ઘેરી લીધા છે, માટે બિનાવળે મદદ મોકલો." (૧૧૮)

આ સંદેશો મળતાં, હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આપના કુટુંબીઓને માર્ગ માં મૂકી દીધા, સરદાર અને રીનિકો સહિત, સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનની કુમરે રવાના થયા અને સવાર પડતાં સિરનનના 'ઝિંદાબાદ' કિલ્લા પાસે શાહી લશ્કર સામે આવી ઊભા રહ્યા. બન્ને લશ્કર પક્ષો વચ્ચે લડાઇ શરૂ થઇ, લાંબી મુસાફરીનો થાક ચઢ્યો હોવા છતાં, ઇસમાઇલી લશ્કરે અરવીરતાથી યુધ્ધ કરી શાહી સૈન્યને હાર આપી. એ તક સાધીને સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન પણ કિલ્લા બહાર નીકળી આવી ઇસમાઇલી લશ્કર સાથે બળી ગયા, આ યુધ્ધમાં હ. ઇમામના બત્રીસ મુહમ્મદ બાકિરખાન તથા બીજા કેટલાક રીનિકો સખત જખમી થઇ ગયા હતા, પરંતુ ઇસમાઇલીઓને ઘેરામાંથી બહાર લાવવાનો હેતુ પૂર્ણ થયેલો હોય, હ. ઇમામનું લશ્કર આગળ કુચ કરવા લાગ્યું. શાહી લશ્કરે કેટલાક સમય પયાંત તેની પૂંઠ પકડી રાખી, પણ પોતાના હેતુમાં નિરાશ થઇ તે પાછું ફર્યું.

ફઝલેઅલીખાન ગીશગુહની પરોણાગત.

માર્ગમાં એક કિલ્લો આવતા હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ત્યાં આગળ પગલ નાખ્યો. આગળોરાહી અને બીજી જોઇતી વસ્તુઓ ખરીદવા પોતાના માણસો કિલ્લા બહારી મોકલાવ્યા. પરંતુ કિલ્લાવાળાઓએ કિલ્લાના દાર બંધ કર્યા. "પૈસા આપી માલ ખરીદવા માટે મૈત્ર પોતે આવ્યા છે" એમ સમજાવ્યા છતાં તેઓ માન્યા નહિ. અતે ઇસમાઇલીઓએ લડીને કિલ્લો કબજે કર્યો અને જરૂરી ચીજો કિંમત આપીને ખરીદ કરી લીધી. આ ગ્રવાજીમાં જખમી યથેલાઓને આરામ મળે તે માટે માર્ગ બદલી દુરસ બહારી ઇસમાઇલી રીનિકોએ કુચ કરી. અત્રે લાજુ ફઝલેઅલી ગીશગુહ હ. ઇમામને બાવબનો આવકાર આપીને પોતાના કિલ્લામાં લઇ ગયો. થોડા દિવસ ત્યાં રહીને ઇસમાઇલીઓએ થાક ઉતાર્યો અને જખમીઓને સારવાર અથે બંદર અખ્યાસ ખાતે મોકલાવ્યા.

સોગાનમાં નિવાસ.

અહિંથી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ "સોગાન" બહારી પ્રયાણ કર્યું. સોગાનની સરહદ ઉપર પહોંચતા, આપશ્રીને સમાચાર મળ્યા કે કિલ્લેદાર હૈદરખાન કેટલાક બંદુકધારીઓને લઇને કિલ્લાના નાકા બંધ કરી અને માર્ગ રોકી બેઠો છે, તેથી આપશ્રીએ નિરપાયે કિલ્લાનો કબજો લઇ લેવાનો દુકમ કર્યો કિલ્લો છતી લીધા પછી હૈદરખાન તથા તેના માણસોને હ. ઇમામે ઉદાર દિલે માફી બક્ષી અને મહોબત વડે ખુશ કર્યા.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને મુલકમાં ન રહેવા દેવા માટે તેમજ અનાજ પાણી અને ઠાંઇપણ વસ્તુ ન આપવાનો વિરોધીઓનો દુકમ હતો, છતાં દરેક સ્થળે આપશ્રીને જોઇતી વસ્તુઓ પહોંચતી રહેતી હતી, એ પ્રમાણે અહિં પણ જરૂરિયાતની વસ્તુઓ મળી ગઇ.

ઉપરાંત ફઝલેઅલી સવારો અને પાલડળ લશ્કર લઇને એ દરસંગ ઉપર સામનો કરવા માટે તૈયાર ઊભો હતો, છતાં અહિં પણ ઇસમાઇલીઓને સહાયતા મળી અને સોગાનથી પોતાનો પગલ ઉઠાવ્યા પહેલાં સરદાર સફેદખાન બહુચી રૂબારી તરફથી કેટલાક સવારોએ આપીને પોતાના મુલક સુધી સથવારો આપવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી. હ. ઇમામે પણ ત્યાંથી કુચ કરી જવાનું મુનાસિબ સમજી સોગાનથી રવાના થયા અને ગુનુ, નીચરત બુલક અને નેસારીની મંજલોની ત્રણ મહિના સુધી મુસાફરી માનુ-રાખી.

૬૦ ઇમામના કુટુંબીઓ રમનીમાં.

પરંતુ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. નો માલ અસખાખ અને સંકુલખાતું આપશ્રીના કુટુંબ સાથે રમનીમાં રહી ગયા હતા. હજરત ઇમામના કુટુંબના માથુસો રમનીના જંગલમાં પડી રહીને મૃત્યુને કળા હતા. તેઓનો માલ અસખાખ પણ હજરતઅલીખાને લૂંટી લાધો હતો, પરંતુ હ. ઇમામના લખવા ઉપરથી થોડા મહિનામાંજ સર્વે જરૂરિયાતો માલ અસખાખ મસકત અને ખીજત બંદોથી આવી પહોંચ્યો હતો. આ વખતે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ "નરગીસ ખાગ" ને ફારસના મુલકની સરદાર ઉપર રદબાર સાથે મળેલો છે, ત્યાં સર્વે કુટુંબીઓને ગોળગોળાના મારે, સાકડાના મકાનો બાંધીને તૈયાર કરવાનો હુકમ આપ્યો.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ ત્યારપછી "રદબાર" તરફ રવાના થયા અને કેટલાક દિવસો ત્યાં ખાને રહીને પુનઃ 'નરગીસખાગ' આવ્યા પરંતુ હ. ઇમામના ખાનદાનમાં દેશી સમયથી એક એવો રીવાજ છે કે, જ્યાં પણ આપશ્રી વસવાટ કરતા હોય ત્યાં દરેક મુલકોમાંથી દાજતમદો આવ્યા કરે છે અને તેઓની દાજત પૂરી થયા પછીજ આપ રવાનો થાય છે. આ પ્રમાણે અહિં દાજતમદોની સંખ્યા મધી પડવાથી તેમજ વિદેશીઓએ પણ ચારે બાજુએથી ધેરી લીધેલ હિવાથી ત્યાં પણ રહેવાનું મુશ્કેલ થતાં ઇમામે આપના કુટુંબ કંબીલાને રમનીના પહાડી પ્રદેશ તરફ રવાના કરી દીધા.

શાહી લશ્કર સાથે યુદ્ધ-ઇસમાઇલીઓનો વિજય દરતાખ ભણી પ્રયાણ.

હિજરી સન ૧૨૫૭માં તોપનાં બે રસાલા મેળવી, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ફરમનો વચ્ચેથી પસાર થવાની તૈયારી કરવા લાગ્યાં, એટલામાં ફરમાનના બેગલરમેજ (ગવર્નર) હજરતઅલીખાનની મદદે અલીખાન લારી ફરમાનમાં આવી પહોંચ્યો છે, એવી ખાતમી મળતાં જરા સંકેત થયો; તો પણ દરતાખ ફતેહ કરવા સરદાર અબુલ હસનખાનને ૧૦૦ સવારોની એક ટુકડી આપી હ. ઇમામે રવાના કર્યા. દરતાખ છતી લેવાના સમયાર મળતા, હજરત ઇમામ "અસફદકા" ભણી રવાના થયા, જેની ખબર સાંભળી ફતેહઅલીખાન નાસી છૂટ્યો, ત્યાં હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. કિલ્લા પાસેના એક ખાગમાં મુકામ કરી, ફતેહઅલીખાનને સમજવી તેડી લાવવા માથુસને મોકલ્યો. એટલામાં ફતેહઅલીનો ભાઈ અસફદ્યારખાન ૪૦૦૦ સવાર અને ખાવજી લશ્કર સહિત દરતાખ પર દોડ્યો આવે છે, એ વાત નજી હ. ઇમામ આપના ભાઈની વહારે ધાવા રવાના થયા.

એ સમયે અસફદિયારે દરતાખ નોમનો પહાડી વિસ્તારમાં પડાવ નાખ્યો હતો; એ રથભેગી જવાનો માર્ગ ન હોવા છતાં ઇસમાઇલી ટુકડીએ મરદાનગીથી શાહી લશ્કર પર ઉપરાઉપરી પાંચ વાર હુમલો કરી વીરતાથી લડતા હતા, પણ લડાઇવાળો માર્ગ જિંયાણમાં આવેલો હોય નસરલાહ અતાબલાહી, ઇમામ કુલીખાન કાચારી તથા ખીજત છ સવારો મળી કુલે આઠ જણા માર્યા ગયા. સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન સખત જખ્મી થયા. આટલી ખુવારી ખમ્યા પછી ઇસમાઇલી લશ્કર પહાડ પર ચડી ગયું તેઓ માત્ર બત્રીસ જણા હતા, જ્યારે મહુ સૈન્યની સંખ્યા બહુ મોટી હતી. લડાઇ દરમ્યાન શાહી સૈન્યના સરદાર અસફદિયારખાનને યુધ્ધમાં જોણી લાજતા થોડા પરથી તે પડી ગયો એ જોતાં પહાડ પરતું શાહી લશ્કર ચાણુ દુશ્મી નાસી જઇને ત્યાં ભરાઇ બેઠું અને ઇસમાઇલીઓના હાથમાં જિંયાણવાળો લાગ આવ્યો, એટલે તેઓ અરાખર મોરચો તૈયાર કરી

સરદાર
અસફદિયાર
પર પડી ગયો
જેના માર્યા ગયા
સરદાર મુહમ્મદ
બાકિરખાન
સખત જખ્મી થયો

એક દિવસ થોડા સમય પછી તોપખાનું તથા બીજી સામગ્રી સહિત બીજું ઇસમાઇલી લશ્કર પણ આવી પહોંચ્યું. મધરાતે જોળા છેડવા માંડ્યા. આ જોળાઓની વર્ષાથી શાહી લશ્કર જખમી થયેલા સરદાર અસદુલ્લાહખાનને લખને નારી છૂટ્યું. આ નાસબાગમાં કેટલાક શાહી સરદારોને પકડી લઇ પાછળથી એ સમયે "હસ્તાબ" લખ જવામાં આવ્યા. તે દરમિયાન નવરોઝનો દોવાથી આ સરદારોને યોગ અકરામ સાથે ઇનામ આપી હજરત ઇમામ હસનઅલીશાહ અ. એ ખુશ થયાં. (૧૫)

અજનબત બાણી આગેફૂચ—૬૦ ઇમામ મશીહમાં.

થોડા સમય રહીને હાસના લશ્કર સહિત અલીખાન લારી "હસ્તાબ" બાણી આવવાના સમાચાર મળ્યા. "અજનબત" માં કાચારી સરદાર અબ્દુલ્લાહખાન પણ નાખી પડ્યો હતો. તે અલીખાન લારીના લશ્કરને આવીને મળે તે પહેલાં સરદાર મુદમ્મદ આકિરખાનનું રક્ષણ કરવા મિરજા હસનખાન અને મુદમ્મદ સલીમખાનને પચાસ સવારો આપી, એ રથજે રાકી રાખી, ઇસમાઇલી સૈનિકોએ કેદીઓ સાથે લઇ, "અજનબત" બાણી ફૂચ કરી અને કિલ્લાના વિસ્તારમાં ફાપલ થઇ પકડાયેલા શાહી લશ્કરના સરદારોને ઇસમાઇલીઓએ પોતાના લશ્કરની સરદારી આપી, પહાડના જુદા જુદા રથજે મોરચા માંડ્યા. જૂના દુશ્મનોની નવી મિનાચારી ઉપર બેસો રાખવો એ જોખમભર્યું દોવાથી યુધ્ધનો હુકમ ન મળે ત્યાં સુધી દરેક સરદારને મોરચો સંભાળી રાખવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ બીજા સૈનિકો સાથે કિલ્લા સામે મુકામ કર્યો અને થોડેસવાર તથા પાયદળ સૈનિકોના ત્રણ વિભાગ પાડી કિલ્લાને ત્રણ બાજુથી ધસારો લઇ જવા હુકમ આપ્યો. અબ્દુલ્લાહખાન તેમની સામે લડાઇના મેદાનમાં બહાર પડ્યો. બન્ને પક્ષો વચ્ચે ખૂનખાર યુધ્ધ થયું, શાહી લશ્કર ખંદુક અને તોપોના ગોળાની વર્ષા કરી રહ્યું હતું. પહાડ પરના ઇસમાઇલી લશ્કરને હુકમ મળતાં તેણે શાહી લશ્કરની પાંખ પર આરો ચલાવ્યો. આ અચાનક હુમલાથી તેઓની મોટી ખુવારી થઇ. બાણા શાહી સૈનિકો કેદી તરીકે પકડાયા, કેટલાક કિલ્લામાં નાસીને બેરાઇ ગયા.

બીજા દિને સવારમાં શાહી લશ્કરના સરદાર અબ્દુલ્લાહખાન, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને કહેણ મોકલાવ્યું કે, લડાઇ બંધ કરવામાં આવે તો શાહ અને આપ નામદાર ના પક્ષે વચ્ચે લાલકારક સંધિ કરાવી આપવા માટે તે પોતાની લાગવગ વાપરશે.

ફરારને શરીફના પાના પર સુલેહનું લખાણ—અલીખાન લારીની યાચના.

ત્યારપછી એક દિવસ રહીને મુદમ્મદઅલી બેગ ફરખાનીને "હસ્તાબ"થી એક કાસિદ તરીકે મિરજા અલીખાન લારીએ મોકલાવ્યો. તેની સાથે કુરઆન શરીફની એક નકલ હતી, જેના પ્રથમ પૃષ્ઠ પર મિરજા અલીખાનની સહીવાળી મહોર હતી. જેમાં લખેલું હતું કે, "મોરો બાપ પોતાનું વતન છોડીને પોતાના કુટુંબ સહિત આપને સરણે આવ્યો હતો, તે સમયે આપ નામદારે પાંચ વર્ષ સુધી ખર્ચ કરીને અમારું પોષણ કર્યું હતું. હું તથા મારો બાઇ નસીરખાન આપના ઘરમાં જન્મ્યા હતા. અમોએ આપનું નમક ખાધું છે. આપના આ સમજા ઉપકારોનો બદલો વાળવાનો કોઇ યોગ્ય પ્રસંગ આવે તેની હું વાટ જોઇ રહ્યો હતો અને એ તક આજે મને મળી આવી છે. તમે નામદાર "મશીહ" આવી મુખએનથી રમે. આપના ઉપર રાજ્યે જે આપે.

Shaktin

પ મૂક્યા છે તે દર કરાવવાના કાર્યમાં મારાથી બની શકતી દરેક સહાયતા આપવા હું પાછી પાની કરીશ નહિ. પહેલાં હવું તેમ દરમાનની હકુમત શાહી વુઠમથી આપ નામદારના અધિકાર માં સોંપવામાં આવશે. આ બિનામાં તમારી અને મારી વચ્ચે અસ્લાહતઆલા સાક્ષી છે.”

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ બીજા દિને મિરઝા અહમદને મિરઝા અલી ખાન લારી પાસે મોકલ્યો અને તેના સાથે મુહમ્મદઅલી બેગને “દસ્તાબ” બણી રવાના કર્યા, જે બંને ત્યાં જઈને હ. ઇમામના અગ્રીબ રોયદ વુસેનખાનને સાથે લાવે, આ વિષે મિરઝા અલી ખાન લારી સાથે રૂબરૂમાં વાટાપાટ કરે. બીજી તરફ અબદુલ્લાહખાન સાથેની વ્યવસ્થા અનુસાર હ. ઇમામ “મશીઝ” બણી રવાના થયા.

અલીખાન લારીની દગાબાજી—એક નવી વ્યૂહરચના.

એ દરમાન અલીખાન લારી પાસે રોયદ વુસેનખાન અને મિરઝા અહમદ પહોંચી ગયા. બીજા દિને સવારમાં શાહી સરકારમાં ફરિયાદ પડ્યો સબળી, મિરઝા અહમદે કવખતની આ સરકારી તૈયારીનું કારણ અલીખાન લારીને પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે, “સરકાર ફરિયાદ કરી રહ્યું છે.” મિરઝા અહમદે ફરી પૂછ્યું: “કય તરફ ફરિયાદ છે?” તેણે કહ્યું:—“દસ્તાબ બણી.” મિરઝા અહમદે કહ્યું:—“દસ્તાબમાં સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન એક મોટા ઇસમાઇલી હુકમર સાથે જાવણી નાખી છે અને તેમના શરીરમાં પ્રાણ હશે ત્યાં સુધી તેઓ તમને માર્ગ આપશે નહિ. દારજીત તો કયા પક્ષની થશે તે અત્યારે કહી શકાય નહિ, પરંતુ તમારા કાલ-કરાર અને અસ્લાહ તથા કસામુ-સ્લાહના સોગંદ પરના બરોસાનું શું?” અલીખાને જણાવ્યું:—“એ વિષે હું કંઈ કરી શકું એમ નથી.” અહમદબેગ પુછખાશી તેને અધિકારી છે.

આ વર્તણૂકથી મિરઝા અહમદ તેનો પ્રત્યેક સમજી ગયા. અલીખાન જી દબાર અને અહમદબેગ પુછખાશી પાસે જી દબાર મળી બાર દબારનું શાહી સરકાર હતું. તોપખાનું પણ સાથે હતું. જ્યારે “દસ્તાબ”માં સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનની સરદારી તો જેવળ પચાસ જ ઇસમાઇલી રૌનિકા હતા.

અલીખાન લારીએ મિરઝા અહમદબેગ દરમાનીને એક દબાર રૌનિકાનું સરકાર આપી આમળથી “દસ્તાબ” ખાલી કરાવવા મોકલ્યો. અને આવી લાગતાં તેને ખબર પડી કે, સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન નરમ તબિયતને લીધે પચારીવસ હોવાથી ઇસમાઇલીઓ મુકાબલો કરી શકે એમ નહોતું; એટલે “દસ્તાબ” ખાલી કરી તેઓ “મશીઝ” બણી રવાના થયા અને દસ દિવસ ની મુસાફરી પછી સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન અને તેના સહકારીઓ “મશીઝ” આવી પહોંચ્યા. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ તેઓને “દસ્તાબ” ખાલી કરવા કંપેકો આપ્યો. મિરઝા અહમદે જણાવ્યું કે, અલીખાનના મનમાં હજો હોવાથી એમ કરવું પડ્યું હતું અને પાછળ થી એ કારણ ખરું પુરવાર થયું. બમની લાગણમાં તોપના ગોળાથી એક પચ મુમાવી ગેઠેલાં બુલ્લુઅલીએ માથેમાં બે શાહી સવારોની જડતી લેતાં, તેમની પાસેથી કાગળો નીકળ્યા. આ બંને તેણે હ. ઇમામની હુકુમમાં રબૂ કર્યા. આ કાગળ વાંચતા જણાવ્યું કે, અહમદબેગ પુછખાશી તથા અગ્રીખાન લારીએ જનરલ ફઝલઅલીખાનને ખબર આપી હતી કે, હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. અને આપના રૌન્યને અમેએ “મશીઝ”માં રોકી રાખ્યા છે, અબદુલ્લાહખાન

અને હંદારના સરદારો લશ્કર સાથે ત્યાં એકઠા થાય, એવી તજવીજ રાખજો. અમો “મશીક” થી બે ફરસંગ ઉપર લશ્કર સહિત પડાવ નાખીશું. ત્યારપછી ત્રણે બાજુથી એકત્ર દલો કરી ઇસમાઇલી સૈનિકોને ઘેરી લઇશું.

પાછા બમના કિલ્લામાં.

આ પ્રમાણેની ખાતમી વખતસર મળી જવાથી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ રાતનું ખાણું લીધા બાદ આપના સૈનિકોને કુચ કરવાનો હુકમ આપ્યો. બમ પહોંચીને ત્યાં મજબૂત કિલ્લેખંદી કરવાનો ઇરાદો હતો બમનો કિલ્લો બે ફરસંગ દૂર રહેતા સરદાર અબુલ હસનખાને પચાસ સવારો સહિત આગળ જઇ સર કર્યો.

બમ-નરમાશીરનો ઇલાકો ૮૦ માઇલ લાંબો અને ૪૦ માઇલ પહોળો છે. તેની દક્ષિણે પર્વતોની કારમાળા આવેલી છે, તેના શિખરો ખરફથી ઢંકાયેલા રહે છે. એ ઇલાકાની જમીન ધણી ફળદ્રુપ છે. પર્વતમાંથી વહેતા ઝરણાઓ એ પ્રદેશને સારી રીતે પાણી પૂરું પાડે છે. એ ઇલાકાના પાટનગર “બમ” ઉપરાંત ફરક, રીમાન અને અન્ય નાના શહેરો પણ તેમાં આવેલા છે, નગરની ચોમેર ગારાની ભીંતો બાંધેલી છે અને કિલ્લાની દિવાલો ઊંચી છે અને તેની આજુ-બાજુએ કોઠા બાંધવામાં આવ્યા છે. કિલ્લાને ફરતી ઊંડી ખાડી ખોદવ માં આવી છે. તેના માત્ર એક જ દરવાજો છે. કિલ્લાની બહાર બજાર આવેલી છે. જ્યાં ફૂલ, ખજૂર અને અન્ય પ્રકારનો મેવો મળી શકે છે. નરમાશીરનો એ બાગ ધણી ફળદ્રુપ હોઇ, એટલે તેની ખેડ ધણી ઉમંગથી કરે છે. તેની ચારે બાજુ ઉજ્જડ જંગલો અને પર્વતો આવેલા છે. (૨૨૬).

“રાયગાન”નો કિલ્લો છૂતાયો.

સરદાર અબુલ હસનખાને બમનો કિલ્લો સર કર્યા પછી સઘળી વ્યવસ્થા કરી. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પણ કિલ્લામાં આવી પહોંચ્યા. બમના કિલ્લાના પહોંચેનાં મો. ખરો અરબ અને ઇરાની તોપચીઓના હાથમાં હોઇ, મજબૂતી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. બાપીસ દિવસ “બમ” ખાતે રહ્યા. આ દરમિયાન આપશ્રીને ખબર મળ્યા કે બે ફરસંગ ઉપર ચોવીશ હજારની સંખ્યા ધરાવતું શાહી લશ્કર હાવણી નાખી પડ્યું છે. એ જોતાં ઇસમાઇલી સૈનિકોની સંખ્યા ધણી નાની હોઇ, નરમાશીર બહુ કુચ કરવામાં આવી નરમાશીર માં પણ ધણી કિલ્લાઓ આવેલા છે, જે સઘળામાં “રાયગાન” નો કિલ્લો મોટો છે. આ કિલ્લા માં પણ ધણી શાહી લશ્કર બરાબ એટલું હોઇ, ઇસમાઇલી લશ્કર તેમાં દાખલ થઇ શક્યું નહિ, એટલે બહાર હાવણી નાખી હુમલો લઇ જવાની તૈયારી કરવા માડી અને બપોર પછી હુમલો કરી કિલ્લો સર કર્યો. આ હુમલામાં જ ઇસમાઇલી સૈનિકો માર્યા ગયા અને કેટલાક જખમી થયા. આ ઘટના બન્યા પછી સરદાર મુદમ્મદ બાહિરખાનને બલોચ આઝાદખાન પાસે રવાના કરવામાં આવ્યા.

“જંગે ગુરીઝ”—ગેરીલા યુદ્ધ.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. નો મુકાબલો કરવા શાહી લશ્કર ચોદ દિવસ પછી આવી પહોંચ્યું. અર્ધા ફરસંગ જેટલા વિસ્તાર સુધી આગળ આવી ઇસમાઇલી સૈનિકોએ

સામનો ક્યો. એટલે એક તીર પહોંચી શકે એટલે અંતરે બન્ને લશ્કરો આવી જતાં અપાઝખી શર થયું. યુધ્ધ ધણું ખૂનખાર થયું. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના ઘોડાને ગોળી વામવાથી તે પડી ગયો અને ઇસમાઇલી રીન્યના સેનાપતિ સરદાર અબુલ હસનખાન યુધ્ધમાં જુદા પડી ગયા. ઇસમાઇલી રીનિયા પણ ધણા માર્યા ગયા. માત્ર સાત જણ દ. ઇમામની સાથે રહ્યા. દ. ઇમામ સાત જણ સહિત મોતીસ દબરના શાહી લશ્કર સાથે લડી શકે એ રવબાવિક નહોતું તેથી એક રથને મોરચો બાંધી લડવાને બદલે તક મળતાં હુમલો કરવાની 'જ'એ ચુરીઝ' અથવા 'ગેરીલા' યુધ્ધની પદ્ધતિ ધારણ કરવામાં આવી અને શાહી લશ્કરની સફા ચીરી.

સાંજ પડતાં એક ટેકરા પર દ. ઇમામ આવી પહોંચ્યા જ્યાં સરદાર અબુલ હસનખાન તથા ખીજ સવારો હાવણી નાંખી પડ્યા હતા, ત્યાં ઇસમાઇલી સવારોએ ઘોડા બદલાવ્યા પછી એ કુંચરો વચ્ચેના સાંકડો માર્ગ ઇસમાઇલી રીનિયાએ હાથ ક્યો જેથી શાહી લશ્કર તેમની પુઠ પકડી શક્યું નહિ અને તેઓએ પણ એ ફરસંગ ઉપર હાવણી નાખી રાતના ઘણા વરસાદ પડવાથી ઇસમાઇલી રીનિયા પોતાના રક્ષણ અર્થે વિખરાઈ ગયા. સવારમાં નારતા વખતે ફરી સઘળા એકઠા મળ્યા અને એક જગ્યા તથા વિશાળ કિલ્લાના આશ્રય હેઠળ આવી પહોંચ્યા. ત્યારે ફુરમ નોનું લશ્કર તેમની પાછળ આવતું હતું. (૫૫)

“તંગે શમીલ”ની ઘાટીમાં—ફકીર તુરીએ સામગ્રી પહોંચાડી.

ઇસમાઇલી લશ્કર આગળ પધતાં ‘તંગે શમીલ’ના માર્ગે આવી પહોંચ્યું. ત્યારે તેમણે ધાર્યું કે નાની નાની લડાઈઓથી કંઈ પણ નિશ્ચિત પરિણામ આવવાનું નથી. જેથી અંદર અબ્બાસના માર્ગે દિંદુરતાન બણીનો માર્ગ લેવા દ. ઇમામે ધરાદો ક્યો. શાહી લશ્કર તંગે-શમીલની બહાર પડ્યું હતું. જ્યારે ઇસમાઇલી લશ્કર તેમાં ઘખલ થઈ ચુક્યું હતું. ‘તંગે શમીલ’ની ઘાટીની લંબાઈ છ ફરસંગ જેટલી લાંબી હતી. તેના બન્ને છેડે શાહી લશ્કર ગોઠવાઈ ગયું હતું. આવી સ્થિતિ વચ્ચે ઇસમાઇલી લશ્કર માટે સંકડામણ બિબી થઈ પડી. ઉંચે “તંગે શમીલ”ની ઘાટીમાં ઘેરાઈ ગયેલા ઇસમાઇલીઓ માટે ખાધાખોરાકીની સામગ્રી પણ ઓછી થવા લાગી. સાંજ પડવાને થોડો સમય હતો કે ફકીર તુરી નામના એક આસામીએ આવીને દ. ઇમામની હુજુરમાં અરજ ગુનરી કે, “આપને જે કાંઈ વસ્તુની જરૂરત હોય તે મને કહો. એટલે લાવી આપું.” આ પરથી જોઈતી ખોરાક સામગ્રીની દીપ્ત તૈયાર કરી તેમને આપવામાં આવી. અર્ધા ગોણા કલાકમાં તો ફકીર તુરીએ સઘળી સામગ્રી અચ્ચરે ઉપર લાવીને ફાજર કરી. ઇસ. માઇલીઓ આ ઘાટીમાં રહ્યા ત્યાંસુધી ફકીર તુરી ખાધાખોરાકનો સામાન પૂરે પાડતો રહ્યો.

હઝરત ઇમામની આશ્ચર્યકારક બવિખ્યવાણી.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના બાપ સરદાર અબુલ હસનખાન ઘાટીના નિવાસથી કંટાળી ગયા હતા. તેમણે અરજ કરી કે: “કાં તો શાહી લશ્કરનો જીવ પર આવીને મુકાબલો કરવો અને કાં તો આપણે પહાડમાં વિખરાઈ જવું જોઈએ. આ સિવાય ત્રીજો કોઈ ઉપાય નથી; માટે આપ નામદાર જે હુકમ ફરમાવો તે પ્રમાણે અમલ કરીએ.”

દ. ઇમામે ફરમાવ્યું કે: “આ બન્ને વાતો લાભકારી નથી. જે મોરચાએ તોડવાનો હુકમ આપું તો તમારામાંથી ધણા જણ માર્યા જશે અને પહાડમાં વિખરાઈ જવા હુકમ આપીશ તો

તમે નાહક દલાક થશો માટે તમે ધીરજ ધરો પરમ દહાડે દોહ પડી બાકી રહેશે ત્
સવારો કાગળ લખ આવશે. તેઓ આવ્યા પછીજ આપણે બહાર નીકળ્યું." આ વાત બો
ધવાણી જેવી હતી. જે સાંભળીને સરદાર અબુલ હસનખાન પોતાના તંબૂ બંધી વિદાય થ

મે દહાડા વિત્યા બાદ સરદાર અબુલ હસનખાન પોતાના ઘોડાની સગામ હાથમા પક
હજરત ઇમામ પાસે આવ્યા. આ જોઈને હજરત ઇમામે આપના બાઇને મીઠી દોહર કરતા કહ્યું:
"તમે બરાબર આપેલા વખતસર આવ્યા છો." ત્યારપછી આપશ્રીએ અલીબેગને જણાવ્યું કે,
"જરા જોયાણ પર ચઢીને જુઓ તો કોઇ સવારો આવતા દેખાય છે?" થોડી પળો વિતી ન
હશે કે બે સવારો આવી જોવા રહ્યા; તેઓ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ને કેટલાક
પત્રો આપ્યા. જેમા ફરમાનના સરદારો તથા અન્ય નામાંકિત આગેવાનોએ લખેલું હતું કે: "અમે
સધળા એક દિલ થઈને આપની ખિજમત કરવા કમર બાંધી છી, માટે આપનાથી બનું તેટલું
જલદી આ તરફ આવો કે જેથી અમે આપની સાથે મળીને ફત્તેઅલીખાન અને અલીખાન
હારીના લશ્કર ઉપર ચઢાઇ કરીએ." પરંતુ હજરત ઇમામે ફરમાનના સરદારોની વાત પર બરોસો
નહિ કરતાં, પુરાસાન તરફ જવાનું નક્કી કર્યું. બે કે મજબૂર બાબત હ ઇમામે કોઇ પાસે
જાહેર કરી નહિ. ✓

કોબનાનમાં પહોંચ.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ સાતમે દિવસે ઘાટી છોડીને 'જરમજ' જઈ
પહોંચ્યા; ત્યાં કેટલાક દાહડા રહ્યા પછી "રાવલ" બંધી ગયા. અલ રઝાખાન રાવલીએ ઇસમા
ઇલી સૈનિકોને "કોબનાન"માં પડાવ નાખવાની સલાહ આપી. ત્યારપછી સધળાઓએ "કોબનાન"માં
જઈને "ચાણા" નાખ્યા. આ દરમ્યાન શાહી લશ્કર તોપખાના સહિત તહેગાનથી ફત્તેઅલીખાન
ની કુમકે યજ્ઞ ખાતે આવી પહોંચ્યું હોવાથી અલીરઝાખાન અન્ય સરદારો પેટે ધ્રુજ રહ્યો હતો.
આથી અલીરઝાખાન રાવલીએ રાવલના રક્ષણાર્થે રાખવામાં આવેલા ત્રણ હજાર સૈનિકો "કોબ
નાન" તરફ મોકલાવ્યા.

હજરત ઇમામથી છુટા પડેલાઓ પાછા આવ્યા.

ત્યારપછી દરરોજ થોડા થોડા શાહી સૈનિકો 'કોબનાન' ખાતે આવવા લાગ્યા. આ જોઈને
સરદાર અબુલ હસનખાને કહ્યું કે: "આ વાતમાં પ્રપંચ રચાઇ રહેલું અને લાગે છે." પાંચળથી
આ શક મજબૂત થતાં ઇસમાઇલી લશ્કરે આગળ કૂચ કરી. બીજે દિને સાંજે યજ્ઞની સરહદમાં
આવી પહોંચ્યા. માર્ગમાં અલીરઝાખાન રાવલીનો કાસિદ મુલ્લા દુશીન દોડતે ઘોડે આવી તેમના
જતા રહેવા માટે દિલગીરી જાહેર કરવા લાગ્યો. તેની વાત ઉપર બરોસો આવતાં હ. ઇમામે પાછા
'કોબનાન' જવા ઇચ્છા દર્શાવી. અત્રે મતભેદ પડતાં, હ. ઇમામે કહ્યું કે: "જેની ઇચ્છા હોય
તે મારી સાથે આવે અને જેઓને ત્યાં આવવા માટે ડર લાગતો હોય તેઓ મને ત્યાં આવ્યા
નહી." આ ઉપરથી સધળા ઇસમાઇલીઓ હ. ઇમામના સાથે રહ્યા, પરંતુ હ. ઇમામના બાઇ
અબુલ હસનખાન અને કેટલાક અન્ય માણસો જુદા પડી ગયા. તેઓ આવ્યા ગયા બાદ હ. ઇમામે
કહ્યું કે, "આ જવાવાળાઓમાં કેટલાક પકડાઇ જશે અને કેટલાક જખમી થઈને દર દિવ-
સમાં પાછા આવી જશે."

૬૧૪
૫૧૪

નુરમ મોખીન

ત્યારપછી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ "કોબનાન" લખી કૃત્ય કરી, જ્યાં તરફ પીછા સવારે "રાવલા"ના કિલામાં પહોંચ્યા, અને એ રથને અલીરઝાખાન રાવલી માં તથા તેના પિતા મિરઝા શરીખાનનો નવો ખામ ને "રાવલા"ના કિલાની નજદીકમાં જ્યાં જઈ રહ્યા. રાવલીએ હ. ઇમામની ઘણી આગતાસ્વાગતા કરી. અહિં હ. ઇમામે ઇસમાલિયો સાથે ઘણા દિવસો આરામમાં ગાળ્યા. બરાબર દસ દિવસો વિત્યા પછી હ. ઇમામથી છુટા પડેલા સરદાર અબુલ હસનખાન ફક્ત ચાર સાથીદારો સહિત પાછા આવ્યા બાકીના જખમી થઈને શાહી લશ્કરના દાથમાં રૂંદ પડ્યા ગયા. તેઓને છોડી દીધા, તેમને પાછા આવવાની ફરજ પડી.

(૫૫)

બિયાખાન રણની મુસાફરી.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ "કોબનાન"થી 'હુત' નામના બિયાખાન રણ તરફ કૃત્ય કરી. આ રણ ઇરાન અને યુરસાન વચ્ચે આવેલું છે. તેની જમીન ખારી હોવાથી ત્યાં મીઠું પાણી મળી શકતું નથી. તબ્બસના સરદારો નાદિરશાહને આ રણના માર્ગે લઇ ગયા હતા, ત્યારે નાદિરશાહના લશ્કરનો બેતુતિયાંશ જેટલો ભાગ પાણી ન મળી શકવાથી પિયાસને લીધે મરણ પામ્યો હતો. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપના ઇરાદાથી સમજા એને વાકેફ કરીને, આપની સાથે ચાલુ. કે પોતાના વતન તરફ પાછા ફરવાની સંપૂર્ણ છુટ આપી હતી. આથી કેટલાક સાથીદારો આવ્યા ગયા. ખીજે દિવસે સવારના હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ રણમાં પ્રવેશ કર્યો. કેટલાક ભોમિયાઓ પણ કાફલા સાથે હતા. કાફલો ઝડપથી રસ્તો કાપવા લાગ્યો, પરંતુ રણની મુસાફરી દરમિયાન મીઠું પાણી ન મળી શકવાથી કેટલાક જાનવરો મરણ પામવા લાગ્યા અને માણસો પણ તરસથી હેરાને થવા લાગ્યા. સાંજ પહેલાંતો કાફલો રણ વટાવી જતાં "નાયબદાન"થી મોકલવામાં આવેલી પાણીની મશરૂં આવી પહોંચી. લશ્કરને વખતસર પાણી મળતા લશ્કર ખચી જવા પામ્યું. એટલું જ નહિ, પણ તેઓમાં નવું જીવન આવ્યું.

અફઘાનિસ્તાનની સરહદમાં પ્રવેશ-માતૃભૂમિ ઇરાન છોડ્યું.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ અબદુલ્લાખાન દાઇનીને ત્યાં ઉતરવા વિચાર કર્યો, પરંતુ અબદુલ્લાખાનને શાહી લશ્કરનો ડર હોય, કાઇનો માર્ગ બદલી આપ "સરખીશ" તરફ રવાના થયા. ત્યાં અમીર અબદુલ્લાખાન કામનીની ફાઇએ હ. ઇમામની અને ઇસમાઇલી કાફલાની ઘણી સારી સરભરા કરી. અગ્રે થોડા દલાડા રહીને હ. ઇમામે યુરસાન તરફ જવાનો વિચાર બદલીને અફઘાનિસ્તાન જવાનો ઇરાદો કર્યો. અફઘાન સરહદ પાસે આવતા આ મુલકના હાકિમ સરદાર પસંદખાનને હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ કાફલા સાથે પોતાના આવવાના સમાચાર મોકલાવ્યા. તેણે જણાવ્યું કે તમે ખાર કોરા ફર હશે ત્યારે ત્યાં તમારી મુલાકાત કરશું. હ. ઇમામે સરદાર પસંદખાનના જણાવ્યા પ્રમાણે ખાર ફરસંગ પર આવેલા એની મામિદીના મકાનમાં મુકામ કર્યો. આ ઘણું સુંદર મકાન હતું, સઘળા પ્રકારની સામગ્રીઓ તેમની તૈયાર રાખવામાં આવી હતી.

૬૦ ઇમામની કંદહારમાં પધરામણી—કંદહારના અમીરો અને સરદારો તરફનું સ્વાગત.

ખીજે દિવસે સરદાર પસંદખાને પોતાના સગાઠાભાઓ સાથે કબુલમાં આવી ધણી માન અને આજ્ઞ સહિત હ. ઇમામની મુલાકાત કરી. પહાડ પર આવેલા કિલ્લામાં પોતાના રહેવાના બંગલામાં ઉતરવાને આમદ કરતાં હ. ઇમામે ઇસમાઇલીઓ સાથે કિલ્લામાં જઈ નિવાસ કર્યો. બાર દિવસ પર્વત મહેમાનોની પરાણાગત કરી “જુબીન” સુધી સરદાર પસંદખાન વળાવવા આવ્યો અને હ. ઇમામની કબુલમાં નજરાણા રાખી, માન સહિત વિદાય કર્યા અને પોતાના એક સદકારી અબદુલ કાદરખાનને થોડે સુધી વળાવવા સાથે મોકલ્યો. ઇસમાઇલી કાફલો “કરશુક” આવી લાગતાં શાહઝાદા મુહમ્મદ તૈમુર અને કંદહારના કલેક્ટર મેજર રોલિનસનને હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપના આગમનના સમાચાર આપ્યા. શહેરના ચાર દરસંગ ઉપર કંદહારના અમીરો અને સરદારોએ મોટી સવારી સાથે આપશ્રીનું ભારે માન સહિત સ્વાગત કર્યું. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આ આપના કાફલા જોડે દિબરી સન ૧૨૫૭ની જી. કાદ માસની તા. ૧૭ મી ના દિવસે કંદહારમાં પધરામણી કરી હતી. અત્રે ઉતારાની ઉત્તમ ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. રયાનિક રાજ્ય તરફથી કલન્દરખાનને પરાણાગતના વડા તરીકે નિમવામાં આવ્યા હતા. તેની દેખરેખ તળે ત્રણ દહાડા સુધી મિજબાનીઓ ચાલુ રહી હતી.

અફઘાનિતાનનું રાજકારણ—કાબુલમાં બળવો.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ધરાનમાં બનેલી સધળી બિના શાહઝાદા તૈમુર ને કહી સંભળાવતાં તેમણે લોર્ડ મેકનોટન અને કાબુલના અમીર શાહ શુખને લખીને સર્વ વાત ની બજા કરી. હ. ઇમામે પણ એક પત્ર લખ્યો. આ કાગળને પ્રત્યુત્તર ધણો મિત્રાચારીભર્યો ફરી વળ્યો. ત્યારપછી એવી ગોઠવણ કરવામાં આવી કે, બ્રિટિશ રૌન્યની સહાયતાથી હેરાતને કિલ્લો ઇસમાઇલીઓએ જીતી લેવો. આ યોજના તો હજુ આરંભિક તબક્કામાંથી પસાર થતી હતી એટલામાં કાબુલમાં બળવો ફાટી નીકળ્યો અને કંદહારના સરદારો પણ બ્રિટિશોથી ફરી ગયા. આ અવસરે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ અને ઇસમાઇલી લશ્કરે બ્રિટિશો ને મદદ કરી હતી.

આ ઘટનાને થોડા દિવસ વિત્યા પછી સફદરજંગ તથા મુહમ્મદ ઉમરખાન પણ બ્રિટિશોથી ફરી ગયા અને અમીરો તથા સરદારાની સહી સાથનું એક નિવેદન પત્ર હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. પર મોકલ્યું. પોતાની સાથે બળવામાં જોડાવાની તેમાં માંગણી કરવામાં આવી હતી, પણ હ. ઇમામે બળવાખોરોને કાંઈ પણ મચક આપી નહિ.

આ બળવાના પરિણામે કાબુલના અમીર શાહ શુખ બળવાખોરોને હાથે માર્યો જતાં બ્રિટિશ સેનાપતિએ કંદહાર ખાલી કરવાનો નિર્ણય કર્યા અને સરસામાન તથા દારૂગોળો સળગાવી દઈ શાહઝાદા સફદરજંગને કંદહાર સોંપી બ્રિટિશ કાફલો શહેર બહાર નીકળી ગયો. ત્યારપછી શાહઝાદાને સલાહ આપવા બ્રિટિશો બહાર હાવણી નાખીને પડ્યા હતા થોડા દિવસ પછી બ્રિટિશ સેનાપતિ કાબુલ જઈને ત્યાં રહ્યો. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. કંદહારમાં શેરદિલખાનને ત્યાં રહેવા લાગ્યા. અત્રે શાહઝાદા સફદરજંગ અને ખીબ સરદારો હ. ઇમામની દરરોજ

મુલાકાતે આવતા હતા. સરદારનાં ઇસમાઇલી મુરદો પશુ દ. ઇમામની દુરુરમાં આવતા હતા.

‘ઇસ્લામની અન્નેક સેવા.’

“મી આગાખાન એન્ડ લીમ એગરેસ્ટર્સ”ના કર્તા લખે છે કે, “હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની ઇરાનની દિગ્ગતથી ઇરાનને નુકશાન થયું, જ્યારે ઇરાનનું નુકશાન ‘ખ્રિ. ટિચ સ.આજ્ય માટે ફાયદાકારક નીવડ્યું. આપશ્રીએ ખ્રિટિશો સાથે એક મિત્રરાજ્યની જેમ અફ. ખાનિસ્તાનના ખતરનાક બળવામાં, જીવના જોખમે જે બાગ બજાવ્યો હતો, તે ખરેખર ઇસ્લામના ખાતર જોગ આપનાર મદાન નરેને શોભે એવું એક મદાન બહાદુરીભર્યું કાર્ય હતું.”

“હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. જ્યારે ઇરાનથી દિગ્ગત કરીને અફઘાનિસ્તાન પધાર્યા ત્યારે ઇરાનનો શાહ રશિયા સાથે જોગબંધ રશિયાની લાગવજ અફઘાનિસ્તાન અને પુરા-સાનમાં વધવા પામે તેના માટે સદાયતા આપી રહ્યો હતો. ઉપરાંત ઇરાનની સરકાર સાથે હેરા-તની બાબતમાં ખ્રિટિશોનો મતબેદ પશુ પડ્યો હતો. “ઇન્ડીઆ એફિસ” ના જૂના દરતાવેજોમાંથી, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ., નામદાર આગાખાન (પહેલા)ના મળી આવેલા પત્રવ્યવહાર પરથી હવે એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, ખ્રિટિશ એલચી સર જોદન મેકનેઇલે, હજરત ઇમામ શાહ હસ. નઅલીશાહ અ સાથે વાટાઘાટ કરી, સેન્ટ્રલ એશિયામાં રશિયાના કારરતાનોને નિષ્ફળ બનાવવા માટે આપશ્રીની સેવા ગેળગી લીધી હતી. પરિણામે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ, ને આ કાર્યમાં સંપૂર્ણ હતેદમંદી પ્રાપ્ત થઈ.”

“હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ સૌથી પહેલાં, દિગ્ગતનાની સગદરમાં ધૂસી આવનાર રશિયાની શતરંજના પ્યાદા બની રહેલા મુરિલમ રાજ્યોને ખ્રિટિશોના સહવાસમાં લાવી ને એક બારે કિંમતી અને અન્નેક મદાન સેવા બજાવી હતી. આપશ્રીએ રશિયાના હેતુને નિષ્ફળ બનાવી, ખ્રિટિશોના કાર્યને આગળ ધપાવવા માટે કેવી રીતે પોતાની સર્વશક્તિ અને લાગવજ વાપરી હતી અને આપશ્રી કેટલી દદ સુધી સફળ થયા હતા તે આ પરિણામ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે.”

૬૦ ઇમામની સિંધમાં પધરામણી—સર ચાર્લ્સ નેપિયર.

ત્યારપછી કેટલાક સંનેગોને અનુસરી સરદાર અબુલ હસનખાનને કંદહારના શાહઝાદા પાસે રાખી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ, કંદહાર છોડી ગયા. માર્ગમાં આપશ્રી અફઘાન સરદાર સાલુખાનના મહેમાન તરીકે રહ્યા. ત્રીજો દિન સિયાલકોટ જઈ પહોંચ્યા. જે તસીરખાન કલાનીનો મુલક હતો. તેના નાયબ મુદમદ હસેનખાન અને ખીન સરદારો દ. ઇમામને આવ-કાર આપવા આવ્યા અને ઘણા સન્માન સાથે શહેરમાં તેડી ગયા, જ્યાં ઘણી સરસ પ્રશાણગત કરવામાં આવી. ત્યાંથી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ બએલુના માર્ગે સિંધ બહી ઇસમાઇલી કાફલા સહિત પંથ કાપવા માંડ્યો. આ સમયમાં સર ચાર્લ્સ નેપિયર અને મેજર આલિટામ સિંધમાં હતા.

૬ ઇમામ સુલેહના દૂત—અલુચીઓનો બળવો.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ઇસ્વી સન ૧૮૪૨ ની આખરીમાં સિંધના મુલક માં પધાર્યા ત્યારે આપશ્રીની મીદ નસીરખાને ઘણી સુંદર પ્રશાણગત કરી. મીર અને અંગ્રેજો

વચ્ચે આ સમયમાં વાટાઘાટ ચાલતી હતી. અંગ્રેજો કરાચી માંગતા હતા, પરંતુ મીર નસીર-ખાને આ વાત માન્ય રાખી નહિ. એ દરમ્યાન જનરલ આર્સ નેપિયરે મીર અલીમુરાહ ખૈરપુરી સાથે ખાનગી ગોઠવણ કરેલી હોવાથી એ વાત બહાર આવતાં મામલો જંગીર બન્યો. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. એ એ પક્ષો વચ્ચે સમાધાન થાય એ માટે એવી કુચન કરી કે, “મીર નસીરખાન અંગ્રેજોને કરાચી સોંપે, પરંતુ કરાચીની સઘળી મહેસલ મીરાને મળે.” આ સચના ઉપર વાટાઘાટ આલી પણ કંઈ પરીણામ આપ્યું નહિ; મીર નસીરખાન અંગ્રેજો સાથે મડવા દેદરાબાદમાં ઝાવણી તૈયારી કરી ત્યાંસુધી કુમેદના સંદેશ આપ્યું હતા.

અંતે મીર નસીરખાને અંગ્રેજોને છેલ્લો જવાબ દીધો કે, “આવતી કાલે અંગ્રેજો તાલ-પૂરીઓની તલવારનો રંગ જોશે.” આથી કુમેદના સર્વે સંદેશો પડી બાંધ્યા. આ વખતે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ મીર નસીરખાનને આપના તરફની બનતી સહાયતા આપવા માટે જણાવ્યું કે, “જો હું અને મારા માણસો સહાયતા નહિ કરીએ તો તે ઇસ્લામના કાનૂની વિરુદ્ધ ગણાશે.” પરંતુ મીર નસીરખાને એ વાત માન્ય રાખી નહિ.

ખાંજે દિને હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. દેદરાબાદથી ‘શુરક’ બણી રવાના થયા. થોડા દહાડા વિત્યા પછી અંગ્રેજોએ દેદરાબાદ કબજે કર્યું. અ. બનાવથી બલેચ સરદારોએ બળવો ઉઠાવ્યો, એ બળવાખોરોનો સરદાર શેરમહમ્મદ ખાન હતો. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ મીર તથા અંગ્રેજોની વચ્ચે સલાહ કરાવવા એક તટરથ આસામી તરીકે બારે કોશિય કરી. છેવટે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ મીર શેરમહમ્મદખાન પાસે સમાધાની અર્થે એક ડેપુટેશન મોકલ્યું પરંતુ ડેપુટેશનના બધા સભ્યોને બળવાખોરોએ મારી નાખ્યા, તેમજ અંગ્રેજો ઉપર આક્રમણ કર્યું. જનરલ સર આર્સ નેપિયરે તેમનો મુકાબલો કર્યો. હ. ઇમામના બંધુ સરદાર મુહમ્મદ બાકરખાનને પણ એક નાના કાફલા સહિત તેઓ પોતાની સાથે લઈ ગયા. આ દરમ્યાન કરાચીથી શુરક સુધીના વિસ્તારને બળવાથી મુકત રાખવા અર્થે તેમજ પ્રજાની સલામતી ખાતર તેની દેખરેખ હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને સોંપવામાં આવી. એ સમયે હ. ઇમામ વીસ રૌનિકા સાથે શુરકમાં રહ્યા. તે વખતે ઇસમાઇલી જમાતના એ હજાર આસામીઓ પણ શુરકમાં આવ્યા હતા.

સિંતેર ઇસમાઇલીઓ શહીદ થયા

મીર શેરમહમ્મદખાને બળવાનો ઝંડો ઊંચેલો હોય, સિંધ અને બલુચીસ્તાનના સરદારો યોગેરથી તેની સહાયતા અર્થે આવી ચડ્યા. મોટે ભાગે સઘળા મીર શેરમહમ્મદખાનના પક્ષમાં બળી ગયા.

સઘળી સામગ્રી પૂર્ણ થયા પછી મીર શેરમહમ્મદખાને શુરક ઉપર ઝાપે માર્યો. ખીજા તરફ મહમ્મદખાન ખુરકે એ હજાર લશ્કર સાથે નગરદહા પર હલ્લો કર્યો. નગરદહા ખાતેની ઝપા. ઝપીમાં દશ ઇસમાઇલી રૌનિકા માર્યા ગયા. જ્યારે શુરકમાં પણ સિંતેર ઇસમાઇલીઓને બળવાખોરોએ કતલ કર્યા. જે સમયે હ. ઇમામ આરામમાં હતા, પરંતુ ગડબડ થવાથી એકા જાગ્યા અને થોડાં પર સવાર થઈને દુરમનો પર ધસી ગયા. આ વખતે હ. ઇમામના અંગ ઉપર સૂતી વખતના પહેરણ સિવાય કશુંએ નહોતું. એવી રિયતિ વચ્ચે બહાદુરી સહિત આપના સહકારીઓ

સાથે સામા પક્ષનો મુકાબલો કર્યો. તે જોતા દુરમનો કિલ્લા બંધી નાહા, તેની પુઠે ખાઈ કિલ્લા ઉપર ધસારો લઈ જતા હતા, એટલામાં આપનો ઘોડો લથડતા પગે ખીન ઉપર આવી પડ્યો. અને પડવા સાથે તાણો આઘાતમાં હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના મોઢા ઉપર તેણે ઇલાજ થયું, જેથી આપનીના ચાર ફાત શરીર થયા આથી આપ બેહોશ થઈ ગયા; આ વખતે ઇસમા. ઇલી મુરીદો પણ સામા પક્ષ સાથે તલવારો ચલાવી રહ્યા હતા, તેમને ખબર પડતા હ, ઇમામ પાસે દોડી આવ્યા અને સંભાળભરી રીતે ઉચ્છ્વિતે "છરક"થી હૈરાબાદ લઈ આવ્યા આવા સંજોગો વચ્ચે વિરુદ્ધ પક્ષવાળાઓનો મુકાબલો કરવાનું તેઓએ છોડી દીધું. આ દરમિયાન બીજા બળવાખોરો હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. નો ત્રેવીશ લાખનો અવેજ ભૂંડી ગયા, ઇસમાઇલી મુરીદો તથા છરકના વતનીઓને પણ એટલી રકમનું તુકશાન થયું.

આ સમયે થયું હતું કેવટે બળવાખોરો દાવી લકયા નહિ અને અંગ્રેજ લશ્કરના ધસારા સામે પાછળ દહી ગયા અને મીર શેરમહમદખાન હાર ખાઈને નાસવાનો પ્રયાસ કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી ભૂંડેના સમયો માલ પોતાના વિશ્વાસુ સરદારોને સોંપી તે નાસી છૂટ્યો. તેજ રાત્રે હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. હૈરાબાદની ડાવણીમાં જઈ પહોંચ્યા અને ત્યાં કેટલાક દિવસ સુધી સામગ્રી તૈયાર કરવા રોકાયા; એટલામાં સર ચાર્લ્સ નેપિયર પણ પુખ્તથી પંચવારી પાછો ફર્યો.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપના ભત્રીજા મુહમ્મદ ખાનખાન મિરજા અદમદ તથા કેટલાક સૈનિકોને છરક ખાતે મોકલી ત્યાંની જમાત અને જખમીઓને હૈરાબાદ લઈ આવ્યા. તેઓ સમગ્રાની ત્યાં સારવાર કરવામાં આવી. જનરેલ સર ચાર્લ્સ નેપિયરે સમજાવવા માલઅસખાખની પોંદી માગી. જે તેને સોંપવામાં આવી. સર ચાર્લ્સ નેપિયરનો વિચાર હતો કે ભૂંડાયેલી મતા બલોચીઓ પાસેથી વસુલ કરવી, પરંતુ પાછળથી એણે ઈચ્છા બલોચીઓ બ્રિટિશ સરકાર નેરે મિત્રાચારીઓ સંબંધ રાખે એવી શરતે એ રકમ મારફત કરી દેવામાં આવે અને હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને કંપની સરકાર પાસેથી એ રકમ અપાવી દેવી, અને એ પ્રમાણે સુનેદ નકકી થતાં સિંધ અને બલુચીસ્તાનમાં શાંતિ પ્રસારી પરંતુ અંગ્રેજ સરકારે મજકુર રકમ અપાવા ઇન્કાર કર્યો. ૧૮૫૭-૫૮ના વર્ષમાં.

પ્રથમ દરખાસ્તો ધરાવનાર ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ "છરક"

સિંધમાં સૌથી પ્રથમ દરખાસ્તો ધરાવનાર, સિંધનું ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ "છરક" હઝરત મીરજા શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ધરાવતાં આવીને વસાયું હતું. આપની સિંધ પધાર્યા ત્યારે "છરક"માં ફક્ત ત્રણસો માણસની વસ્તી હતી. આ રણિયામણું ગામ સિંધ નદીને કિનારે હુંગર પર આવેલું છે. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ન રહેવાસ સ્થાન અને અન્ન ઇસમાઇલી પાદશાહ આ ગામમાં હજુ પણ મૌલુદ છે. ઇસમાઇલી ઇતિહાસમાં આ "છરક" અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે, કારણ કે સિંધમાં પહેલવહેલું "દરખાસ્તો" આ "છરક ગામમાં રચાયું હતું. "છરક"માં "મહેલાત" નામની હ ઇમામના નિવાસસ્થાનની જગ્યા તેની પાદગીરી આપી રહી છે. આ ઇમારત ઉચ્ચ પ્રકારની કારીગરીવાળી છે. એ સમયમાં ગામની સમગ્ર ઇમારતોથી એ ઉત્તમ હતી. અગાઉ આ "મહેલાતને અહીંને વહેતી સિંધ નદી હાલમાં ચારપાંચ ફરસાં જટલી દરથી વહે છે. છરકની આબોહવા સારી હોવાથી હવે રામના દરદીઓ મારે અહિં દાખલ થઈને સારામાં સારી દેખિયું બંધાશે છે.

વિખ્યાત "ગંજે શહીદાન".

જ્યારે બહુમીઓએ ઇસમાઇલીઓ ઉપર હુમલો કર્યો ત્યારે મુખી વીસાભાઇની સરદારી તળે બહાદુરીથી દુશ્મનોનો મુકાબલો કરનાર અને શહીદનો મરતઓ પ્રાપ્ત કરનાર સિંતેર ઇસમાઇલી નવજવાનોને આ બુમિએ સમાવી રાખ્યા છે. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ આ ના હુકમથી તેઓને એકજ સ્થળે દફન કરવામાં આવ્યા છે. એ જગ્યા "ગંજે શહીદાન" તરીકે આજે પણ વિખ્યાત છે.

સિંધુ નદીના વેગવાન પ્રવાહમાં જે સ્થળેથી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ઘોડાને ચલાવ્યો હતો, એ સ્થળ પણ આજે બોલુદ છે. આપમીના ચાર પાંચ દિવાઇ મુરીદોએ પણ આપની પાછળ પોતાના ઘોડા એ સિંધુ નદીના પ્રવાહમાં મુકાવ્યા હતા. જાણે મુકી જમીન પર ચાલ્યા જતા હોય તેમ આપમીની સાથે એ પાંચ દિવાઇઓ સામે પાર સહીસલામત પહોંચ્યા હતા. આ અદ્ભુત પદના જોષ બહુમીઓના હૃદય ખડી ઉઠ્યા હતા અને તેથી તેઓએ વધુ ઇસ. માઇલીઓની કતલથી પોતાને રાહી લીધા. (૧૮૬૬).

છરકના આખુંદો-ઉલમાઓનો ધર્મજ્ઞાન પ્રચાર

આ ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ "છરક" ના ઉલમા-વિદ્વાનો, સિંધ, કચ્છ, કાઠિયાવાડ અને પંજ. ખમાં મુસાફરીઓ કરીને ઇસમાઇલી ધર્મજ્ઞાનનો પ્રચાર કરતા હતા, ઉપરાંત તેઓ હસ્તસિખિત સાહિત્ય દ્વારા પણ ઇસમાઇલીનો ફેલાવો કરતા હતા. તેઓ પરદેશગાર અને ધર્મક્રિયામાં પૂરા હોવાથી દરેક સ્થળે વાંચક નસિહતો કરતા, જેની જમાલો પર સારી અસર પડતી હતી. એ ધર્મપ્રચારક ઉલમાઓના જ્ઞાનદાનને "આખુંદો" તરીકે ઇસમાઇલીઓ ઓળખે છે. (૧૮૬૬)

હં ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અંની સિંધ માટે ઉપયોગી સહાયતા

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલી શાહ અ. એ કંદહાર-આફઘાનિસ્તાન ખાતે બ્રિટિશને આપેલી સહાયતા કરતા સિંધના વસવાટ દરમ્યાન આપમીએ બ્રિટિશને આપેલી સહાયતા ઓછી ઉપયોગી નહોતી, કારણ કે સિંધમાંથી પરદેશી વિજેતાઓ અસલથી જ ખમપેસારો કરતા આવ્યા છે.

સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન બમના કિલ્લા બાણી

સિંધ-બહુચિરતાનને નિમ્તરે બ્રિટિશની સેનામાં આવ્યા પછી બમવાળો મુહમ્મદઅલીખાન બમનાનો નાયબ ફરીરમુહમ્મદ, ચાંસ નેપિયર અને હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ઉપર લખેલા પત્રો લઈ આવ્યો. જેમાં લખેલું હતું કે, બમના બલોચ સરદારો મારી સાથે દુશ્મનાવટ રાખે છે. માટે નામદાર આગાખાનના કાંઈ બાઇને મોકલવામાં આવે તો તેને બમનો કિલ્લો સ્વાધીન કરી આપું. આ કામજી બાવનાર મુહમ્મદઅલીખાનના આપની હુકમત તથા બમનો કિલ્લો હતો. તેના મરણ બાદ મુહમ્મદઅલીખાન તેનો હાકિમ થયો હતો. તેણે ઇરાનની સરકારની કામપણ સેવા કરી નહોતી એટલે મુહમ્મદઅલીખાન બહુમીની માંગણી સ્વીકારી કિલ્લાનો કબજો લેવા સરદાર અબુલ હસનખાનને મોકલવામાં આવ્યા. ઇરાની સરકારનું આ બિનાથી કાંઈ નુકસાન નહોતું, બલકે ઇરાનના શાહ વચ્ચે મિત્રાચારી થશે. એ વિચારથી પ્રેરાઈને હજરત

ધમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ દિનરી સન ૧૨૬૦માં સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનને મુખની સામગ્રી સાહેત રવાના કર્યા. ત્યાં ખાતે સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનની મુલાકાત મીર મુહમ્મદ અલીખાન સાથે થતા તેણે કહ્યું :- "પહેલે મારા કુશ્મનેને પકડી મારા સ્વાધીન કરો તે પછી તમેને બમપૂરનો કિલ્લો સોંપું." તેના અંતરની મુશ્કેલી આ પરથી જણાઈ આપતા સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાન બમપૂરથી પાછા ફર્યા.

આ પ્રસંગે સાક્ષારે મુલક અને મીર મુહમ્મદખાન બન્નેએ, સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનની તાબેદારી સ્વીકારીને "પીપ"નો કિલ્લો તેમને સોંપ્યો. આ સમયે હકીકત હકરત ધમામ શાહ હસનઅલીશાહ અને લખવામાં આવી; તે ઉપરથી આપ નામદારે આપની સાથે મિત્રાચારી રાખનારા સરદારને ભેટ સોગાદો આપી પગારો મુકરર કરી આપ્યા. વળી આપનો એ મુરીદોને પસંદ કરી એકને કરાચી અને બીજાને 'પીપ' બધી રવાના કર્યા. 'પીપ'ના કિલ્લા બધી જો ઇસમાઈલી મુરીદોને મોકલવામાં આવ્યો હતો, તેના સાથે હકરત ધમામે સરદાર મુહમ્મદ બાકિરખાનને કહી મોકલાવ્યું કે :- "દર લખ રૂપીઆ સુધી અર્ચ થતા બમપૂરનો કિલ્લો જતાતો હોય તો પ્રજા અચકાવું નહિ."

સરદાર અબુલ હસનખાનની શુરવીરતા અને સુત્સદગીરી

હકરત ધમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ના બાપ અબુલ હસનખાન મકરાનના માર્ગે થઈને ચોખ્ખાર આવ્યા. તેઓને ત્યાં ખાતે બારે સત્કાર કરવામાં આવ્યો. સુત્સદગીરીના પ્રતાપે તેમણે "બમપૂર"નો કિલ્લો જીત્યો. દિનરી સન ૧૨૬૧માં ધરાની શાહી લશ્કરે બમ ઉપર ઘેરા નાખ્યો. પોતાના મુકીબર સવારો સહિત સરદાર અબુલહસને શાહી લશ્કર ઉપર રાત્રિની વેળાએ હાથે માર્યો, જેથી કેટલાક શાહી તોપચીઓ માર્યા ગયા અને કેટલાક જખમી પણ થયા. તેઓ જીત મેળવ્યા પછી કિલ્લામાં આવ્યા ત્યારે ઘણો શોરખેર સાંભળવામાં આવ્યો, જેથી ફરી શાહી લશ્કર કિલ્લામાં પેસી ગયું છે. એમ ધારી સરદાર અબુલ હસનખાન પોતાના ખિદમતગારો સહિત દક્ષિણ બધી પ્રયાણ કરી ગયા, પાછળથી તેમને માર્ગમાં ખિદમતગારો પણ તજી ગયા. એવી રિયતિમાં સરદાર અબુલ હસનખાનને એક નાના ધરાની લશ્કરે પકડી લઈને તહેરાનના દરબારમાં રજૂ કર્યા. શાહે તેમની જોડે માનકર્થો વર્તાવ કર્યો. પાછળથી તેઓ શહેરખાબકે જઈ રહ્યા. પોતાના જીવનનો બાકીનો ભાગ તેમણે ત્યાં જ માવ્યો, આને પણ ધરાની પ્રજા તેમને "એક વીર સૈનિક તરીકે યાદ કરે છે. તેઓ ગમે તેવી ઝગડ કે મુશ્કેલીથી કદી પણ ગભરાતા નહોતા અને પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં પણ હિંમતથી કામ કરતા હતા."

અફઘાન-અબુલ હસન ધટના પછી

લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ સાલ્કસ પોતાની કૃતિ "ધરાનમાં આઠ હજાર માઇલની મુસાફરી"માં જણાવે છે કે, "સરદાર અને અબુલિસ્તાનનું પ્રકરણ પૂરું થયા પછી સરદાર અબુલ હસનખાન પોતાના વંતન માછા ફર્યા. આ વખતે "શહેરખાબક" શહેરમાં ઇસમાઈલીઓ તરફથી મોટી ખુશાલી કરવામાં આવી. નામદાર આગાખાન સાહેબના પૂર્વજોનું "શહેરખાબક" માનીતું મથક હતું. એ કૃતિમાં એક અન્ય રચણે લખવામાં આવ્યું છે કે શાહ અબુલ હસનઅલી મહેલાતી આલમુતના રજિયકર્તાઓના વંશમાંથી ઉતરી આવ્યા હતા. તેઓ કેટલાક વર્ષો પર્શિયન દેરમાં પ્રાંતમાં હાકિમી ભોગવતા હતા અને ત્યાં ખાતે એક આલીશાન મહેલ બાંધીને વસવાટ કરી રહ્યા હતા, જે પાછળથી એલચી ખાતાનું મથક થઈ પડ્યું હતું."

લેફ્ટનન્ટ કર્નલ સાબકસ આગળ ચાલતા હોય છે કે "નામદાર આગાખાન સાહેબ બહુ ચિરતાનના માર્ગે દિનદુરતાન આવ્યા, તે દિનમાં ખિટિશાને તેમણે સારા સાથ આપ્યો. હોવાથી ખિટિશાને આપવાને "હિંદ હાઇનેસ" નો માનભર્યો પેદી કર પેદીનો ઇલાકાબ આપ્યો અને વંશ પરંપરા સારું પેન્શન પણ આપી આપવામાં આવ્યું." (નંદી).

૬૦ ઇમામની કચ્છ-કાઠિયાવાડ ખાતે પધરામણી-મુંબઈમાં નિવાસ

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. હાઈદરાબાદ સિંધથી કરાચી આવ્યા અને દિનરી સન ૧૨૧૧માં રમઝાન માસની તા. ૨૬મી અને ગુરુવારના દિને દરિયા માર્ગે કરાચીથી કચ્છ બણી રવાના થયા. કચ્છ માંડવી ખાતે ઉતરી પછી જમાતની મુલાકાતે ગયા. આ સમયે કચ્છના રાજપૂત સહારાવશ્રી દેશળજી હતા તેઓ બહુ ભુખિમાન અને વીર યુવાન હતા. પ્રથમ માંડવી આવીને તેમણે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ની મુલાકાત લીધી અને તે પછી પોતાના પાટનગર જૂજ ખાતે ભેડી ગયા, માર્ગમાં જ્યાં જ્યાં દિવાર અથવા જમાત આવતી હતી, તેઓને મુલાકાત આપી દુઆઆયિયો કરમાવતા હજરત ઇમામ જૂજ ખાતે પધાર્યા. અને પછી આપશ્રીનો ભારે સત્કાર કરવામાં આવ્યો. રાજ્યે એક સામગ્રીપૂર્ણ ખંડલામાં ઉતારી આપ્યો અને બણી સારી પરાણાગત કરી. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એક માસ પર્વત ત્યાં રોકાયા અને કચ્છની સમગ્ર જમાતોને મુલાકાતને લાભ આપી તેઓના કામકાજ ઉકલાવ્યા ત્યાંથી અંજલ ખાતે પધાર્યા, અહીં પણ મોટી સંખ્યામાં જમાતો એકઠી થઈ હતી. તેઓના જમાતો કામકાજ ઉકલાવ્યા પછી આપશ્રી હાલારે કાઠિયાવાડ બણી સિંધાવ્યા.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. દિનરી સન ૧૨૧૧માં જામનગર ખાતે પધાર્યા. જામનગર ખાતે નામદાર જામસાહેબ શ્રી રથુમલજી પોતાના રાજકુવરો, વજીરો તથા સરદારો સાથે આપશ્રીના ગામ મુખી આવકારતું સામેયું લાવ્યા આ પ્રકારે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.એ મોટી ધામધુમ સાથે જામનગરમાં પ્રવેશ કર્યો, તે સમયે તોપોની સલામીનું માન પણ આપવામાં આવ્યું.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.એ એક વર્ષ પર્વત હાલારે તથા કાઠિયાવાડની જમાતોની મુલાકાતે લીધી અને તેઓના કામકાજ ઉકલાવ્યા, દિનરી સન ૧૨૧૨માં સુરત આવી દમણ બણી સિંધાવ્યા. એ સમયે રહેવા ગાડીઓ નહિ હોવાથી હજરત ઇમામ દરિયામાર્ગે આવ્યા હતા. ત્યારપછી મુંબઈ રહેઠાણ કર્યું અને સમગ્ર ઇસમાઇલી જમાતોની મુલાકાતે લીધી.

૬૦ ઇમામને: મુંબઈમાં નિવાસ-મુંબઈમાં દરખાનું સ્થાપાયું

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. મુહમ્મદશાહ કાચરની તરફેણમાં હોવા છતાં આપશ્રી કાવતરાંખોરોના પ્રતાપે ધરાન છોડી દિંદ. ખાતે વસવાટ કરી રહેવા લાગ્યા, આપશ્રીને નિવાસ હવે હિંદમાં મુંબઈ ખાતે થવાના કારણે હજરત ઇમામનું નિવાસસ્થાન હમેશા "દરખાનું" તરીકે ઓળખાય છે, તે પ્રમાણે હવે મુંબઈ "દરખાનું" થયું.

મુંબઈ ખાતે આપ નામદારે સ્થાયી નિવાસ કર્યા પછી જમાતખાનામાં શનિવારે તેમજ તહેવારના દિવસોએ પધરામણી કરી જમાતોને દિવાર આપી હિંદાયત કરમાવતા અને દસ્તખોશી કરાવતા હતા.

મુંબઈ ખાતે રચાયેલ નિવાસ ક્યાં પહેલા, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.એ ઇરાનની સરહદની નજીક આવેલા "બનપોર" જવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ ઇરાનના શાહને તેનો બધા સામતા, બ્રિટિશની સમજવટથી શાહનો એ બધા દૂર કરવા ઇચ્છી સન ૧૮૪૫માં આપશી મોકલેલ વખત કલકત્તા ખાતે પશુ રહ્યા હતા.

હજરત ઇમામ કલકત્તામાં

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને સર્વે ઇરાનીઓ તરફથી ઇરાન પધારવા આમંત્રણોના પત્રો આવતા હતા, જેમાંના મુખ્ય અધિકારીઓ અને મુસ્લિમોના પત્રો હજરત ઇમામે પ્રેરતેમટલ અને મેજર રાલીનસનને બતાવ્યા પશુ હતા. આથી હજરત ઇમામે ઇરાન જઈ આપની માસિકની જાગીરા અને મિલકત પાછી મેળવવાના ઇરાદાથી કેટલીક સમયે માટે આપશીએ તેવારીઓ શરૂ કરી, પરંતુ પાછળથી આપશીએ ઇરાન પાછા જવાનો ઇરાદો પડતો મૂકાયો હતો. જો કે સમાધાન થતા પુરૂ ઇરાનના શાહે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને ઇરાન પાછા આવવાનું આમંત્રણ મોકલાવી, આપશીના પૂર્વજોની જાગીરા અને માલમિલકત પાછી મેળવવાની ખાત્રી આપી હતી, પરંતુ હજરત ઇમામને એ વાતમાં કંઈ વળુદ જણાયું નહિ. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ઇરાનના શાહ મુહમ્મદશાહના જાવજાન પર્વત કલકત્તા ખાતે નિવાસ રાખ્યો હતો.

મુંબઈના નિવાસ દરમ્યાન સરકારને ઉપયોગી સહાયતા

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ બ્રિટિશ સામાજ્યને આશ્વાનિરતાનમાં તેમજ સિંધમાં ઉપયોગી સહાયતા આપી હતી. એજ પ્રમાણે "ધી આગાખાન એન્ડ હીઝ એન્સેસટ્સ" નામની કૃતિમાં જણાવ્યા પ્રમાણે "હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આપના મુંબઈ ખાતેના વસવાટ દરમ્યાન પશુ સરકારને બહુજ ઉપયોગી સહાયતાઓ આપી હતી. જ્યારે સરહદના વિસ્તારોમાં અશાંતિ ફેલાતી હતી ત્યારે આપશી આપની વિદ્યાળ અને અલ્લેહ લાગવગ વડે કન્ડીઅરના તાવકાવાળાઓના જુરસાને શાંત કરવા માટે સહાયતા આપતા હતા. ખાસ કરીને બળવા અને ફસાદ વખતે તો આપ સરકારના એક "રચબ" સમાન હતા. આપશીનું દરમાન એજ આપશીના મુરીદોના માટે કાપડો હતો. મુંબઈ અને અન્ય સ્થળોએ કામી હુલ્લડો ફાટી નીકળતા તે વખતે આપશી સુલેહ અને શાંતિ માટે પોતાની લાગવગ વાપરતા હતા.

બ્રિટિશ ધારકન્દ મીરાનની ખાત્રી.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. મુંબઈ પધાર્યા ત્યારે આપશીનો વગવસીલો અત્યંત બહેળા વિસ્તારમાં ફેલાયેલો જણાયો હતો. મુંબઈ પાવસરાય લોડ મેયોએ ધારકન્દ (૧) ખાતે મોકલેલા સર ડમલાસ ફારસીયવાળા મીનને એ વાતની ખાત્રી કરી હતી કે, "હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. નામદાર આગાખાનને, મોટી સંખ્યાની શીઆ કામો, પોતાના ફકાની સરદાર તરીકે સ્વીકારે છે.

“આ શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલીઓ બંધખાન અને કાઠિરીસ્તાનની કંઈ કંઈ ખાણોમાં, ગીલગીટ, ચિત્રાલ અને “ઓક્સ” નદીના કિનારેથી લઇને છે. “આમે દુનિયા” કિંવા “દુનિયાનુ ડાપરુ” તરીકે જામશદુર થયેલ “પામિર” સુધીની ખીણમાં પથરાયેલા નજર પડે છે.”

“જ્યારે ધરાન, ખુરાસાન અને પશ્ચિમ અફઘાનિસ્તાન અને સિરિયામાં આપઘીનાં અનુયાયીઓ મોટી સંખ્યામાં જોવામાં આવે છે, ઉપરાંત ધરાનના અખાતમાં, અરબસ્તાનના પૂર્વ શહેરોમાં ખાસ કરીને ઓમાનના તેમજ આફ્રિકાના કાંઠા ઉપર દક્ષિણે છે. મોઝામ્બીક સુધી પણ આપઘીના મુરીદો નજર પડે છે. આફ્રિકાના મધ્યમાં આવેલા સરવેરા અથવા તો મધ્ય એશિયાના, લાલ અને પાકતની ખાણોની મુલાકાત લેનાર પ્રવાસી, આપ નામદારને એકજ બહામણુ પત્ર આપના મુરીદો પર મેળવી શકે તો તે બધીજ સહેલાઈથી પોતાનો પ્રવાસ ખેડી શકે છે.”

આગા બહરખાન મુલેહ કરાવવા મરકતમાં.

૧૪૫૪

હિજરી સન ૧૨૬૫ માં મરકતના ખોળાઓમાં ચંપી પડ્યો અને એ પક્ષો પડ્યા. જાણુ દાજ્જાણીનો પક્ષ જમાત વિરુદ્ધ પડી જમાતખાનામાંની જમાતના ઉપયોગમાં આવતી ટેટીક વસ્તુઓ જાંચકી દરિયામાં ઘોરી છુપીથી ફેંકી દીધી. આ બંને પક્ષો વચ્ચે મુલેહ કરાવવા હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ આમાં બહરખાનને મરકત ખાતે મોકલ્યા. પરંતુ વિરોધીઓ સમજૂતી ઉપર આવ્યા નહિ અને સામે હથિયારો જાંચક્યા જેથી તેઓને દેહ કરવામાં આવ્યા અને તેઓને ફાંટી સળ થઇ, છતાં તેઓએ પોતાની હક ન ઊંડી અને જમાત સાથેનો સંબંધ તોડી દઇ દીનથી દૂરી ગયા હતા.

કચ્છમાં બાવા ઉમેદઅલી—વકીલાત છીનવી લેવાઈ.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના સમયમાં રૌયદ હાશમશાહના વંશમાંથી ઉતરી આવેલા ચખ્સો કચ્છ કાઠિયાવાડમાં “બાવા”ના નામથી ઓળખાતા હતા, તેઓને હ. ઇમામ તરફથી અમુક પ્રકારનું વડપણ મળેલું હોય ખોળા-મુરીદોને વ્યવસ્થિત રાખવા તેઓ દેશી રાજ્યોમાં સાગવગ ધરાવતા હતા.

૧૪૨૬

હિજરી સન ૧૨૪૧માં કચ્છ દેશ ઉપર ઇસ્ત ઇન્ડિયા કંપનીનો અમલ હતો. એ સમયે મદારોવમી ખોળા બારમલ “ટીલે” હતા. એમના રાજ્યઅમલમાં ખોળા શાંતિમાં રૂખડો થતા હ. ઇમામ તરફથી “વકીલા”નો દાવો કરનાર બાવા ખીઝરખાનથી ખોળાઓ નુદા પડી ગયા, છતાં પણ બાવા સાથે જુજ લોકો રહી ગયા, તેમાં જમાતના કામડીયા માણુક પણ હતા, એટલે જમાતે તેમની પણ વિરુદ્ધતા કરી. અત્રે જમાતથી વિરુદ્ધ પડેલાં ટોળાંએ સુન્ની મુરિસમોના કબજામાં રૌયદ દાદુની જમીન દાખલ કરવાની વેતરણ કરી અને સુન્ની મુરિસમોએ પણ પોતાના કબજામાં લેવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો. એ સમયે બાવા ઉમેદઅલીએ બ્રિટિશ એજન્સીમાં ફરતાવેજ દાખલ કર્યા અને રૌયદ દાદુની હક્કની જમીન પાછી કબજે કરી લીધી.

૧૪૩૪

હિજરી સન ૧૨૫૦માં જ્યારે ઇસ્ત ઇન્ડિયા કંપનીએ પોતાની એજન્સી ઉપાડીને મદારોવમી દેશજીને રાજ્ય સોંપ્યું ત્યારે બાવા ઉમેદઅલી ફરખારમાં ખાસ કરેખારી તિમાણુ હતા. તેમણે ફરખારી બળથી સમગ્ર કચ્છની ખોળા જમાતો પર પોતાની સત્તા જમાવી નુદા કરવા

માંડ્યો. આ વાતની ખબર હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને પડતાં આપના ભત્રીજા આગા મુહમ્મદ જન્મરખાનને કમ્બ ખાતે મોકલ્યા. તેમની સાથે બાવા ઉમેદઅલીએ સારી વર્તણૂક રાખી નહિ અને રાજ્ય અધિકારી તરીકેની પોતાની સત્તા દેખાડવા માંડી. આવી સ્થિતિ જોઈને હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ કલકત્તા ખાતે રિપોર્ટ કરતાં નામદાર એલનબરોએ કમ્બના પોલિટીકલ એજન્ટ પર પત્ર આપ્યો. આ હુકમને અનુસરી બાવા ઉમેદઅલી પાસે જમાતી દિસાખ કિતાબના ચોપડાઓ લેતા, તે સંધળાનો દબળો લેવામાં આવ્યો અને બાવા સાથેનો સંધળો જમાતી વ્યવહાર બંધ કરવામાં આવ્યો અને હ. ઇમામ તરફની વહીલાત બાવા પાસે હતી, તે પણ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ રદ કરી. (૧૭૬)

હૉ ઇમામની કમ્બ ખાતે પુનઃ પધરામણી.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ દિજરી સન ૧૨૫૩ ખીજ વખત કમ્બ ખાતે, બૂજમાં કેરા વિરુદ્ધ ચાલતા કેસની તપાસ અર્થે પધારતાં, નામદાર મદારાજશ્રી ફેશનજ સાથે રત્નજીત ખુરશી પર આસન લીધું હતું. (૧૭૭)

હૉ ઇમામની પ્રશંસા કરતા પત્રો.

આ સમયે દિંદના મવનર જનરલ લોડ એલનબરો લેતા. તેમની પાસે જનરલ સર આર્સ નેપિયરે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની બારે પ્રશંસા કરી હતી. સિંધની લડાઈ પછી સર આર્સ નેપિયરે પોતાના વડીલ બધુ સર દેનરી નેપિયર ઉપર લખેલાં જીઓગ્રાફી ૧૮૪૪નાં રાજ્ય એક પત્ર લખ્યો હતો તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે, 'ઇરાની રાજવંશી નામદાર આગાખાન મારા મોટા મિત્ર થઈ પડ્યા છે. તેઓ મારી કશી પણ સંભાળ કે રક્ષણ હેઠળ રહેતા નથી, તેઓ જાણે એક દેવતાઈ દરિયા છે.' (૧૭૮)

'હિઝ હાઇનેસ'નો ખિતાબ.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની પ્રશંસા કરતો એક પત્ર-જનરલ નોટે પાલા-મેટના અધિકારીઓને લખ્યો હતો, તે પરથી આપ નામદારની બારે સેવાઓ બદલ ખિટિશ સર-કારે 'હિઝ હાઇનેસ'નો બાદશાહી ઇલ્કામ સાથે માસિક ત્રણ હજાર રૂપિયાનું પેન્શન વંચપરપરા બાંધી આપવા દિંદના વાઇસરોયને હુકમ આપ્યો. ૨

શહેનશાહ સાતમા એડવર્ડ હૉ ઇમામની મુલાકાતે—કીંગ રિચર્ડ લાયન હાર્ટેક—ઈતિહાસિક ઘટનાનો ઉલ્લેખ.

મરફૂમ મદારાજી વિઠેરીઆના સમયમાં શહેનશાહ સાતમા એડવર્ડ, "પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ" તરીકે લોડ એડિનબરોની સાથે હિંદુસ્તાનની મુલાકાતે આવ્યા હતા, ત્યારે તેઓએ હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ને બંગલે પધારી આપશ્રીને મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું. એ વખતે એ બન્ને શાહી કુટુંબના સભ્યો હતા. ઇમામનાં બંગલામાં, હ. ઇમામનાં સસરા, ઇરાન સમ્રાટ હૉ-અલીશાહની એક મોટી તરવીર સામે બેઠક લઈને દિંદના "ટાઈ" પર હ. ઇમામે છતેલ રેસ-કપડાં અને આપશ્રીના શાહજાદાએ છતેલા દિંદના શિશીરની 'દોઢિજ'નું નિરિક્ષણ કર્યું હતું.

પીર શાહબુદ્દીન શાહ અલ-હુસૈની (અ.) પીર અલીશાહ જોગો
 હજરત હમામ શાહ અલીશાહ (અ.) ની બ્રહ્મચર્યા સમયમાં
 મસમાદલીંગોના પીર હતા.

૧૬. હામ ગુજરાત મહામહાલ જી. ગ. ના માતૃશ્રી નામદાર માતા સજામત
 હર હાલેનસ લેડી અધીશાલ મા. આજ

ત્યારપછી સાત સદી પહેલાં, આરટ્ટીઆના ડયુક લીઓપોલ્ડના હાથે કેદ પકડાયેલા, ઇંગ્લાંડના કીંગ રિચર્ડ લાયન હાર્ટેડના છુટકારા માટે પત્ર લખી આમલ કરનાર હજરત ઇમામ શાહ હસન અલીશાહ અ. ના વડવા, ઇસમાઇલીઓના ઇમામ, જેવીજ પોતાના જીવનની કેટલીક વિધવિધ અને સાહસિક ઘટનાઓનો હ. ઇમામે ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે સાંભળી મહારાણી વિક્ટોરીઆના બંને શાહજાદાઓ અત્યંત હર્ષ પામ્યા હતા. (૧)

ઉપર દર્શાવેલા પત્રના સંબંધે, "નામદાર ઓગાખાનનો દુક ઇતિહાસ" નામની કૃતિમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે રહાઇમરની પિદામાંથી એક પત્રની નકલ મળી આવી છે કે જે પત્ર એક ઇસમાઇલી ઇમામે ઇ. સ. ૧૧૬૨માં આરટ્ટીઆના ડયુક લીઓપોલ્ડ ઉપર તાયરના લોડ અને મોંદ ફેરાટના મારકવિસ કોનરેડના ખૂનમાં, ઇંગ્લાંડના બાદશાહ કીંગ રિચર્ડ લાયન હાર્ટેડના કાંઈ પણ હાથ નહોતો એવું દર્શાવી તેને નિર્દોષ ઠરાવી તેના છુટકારા માટે લખેલો છે, કારણ કે કીંગ રિચર્ડ, લીઓપોલ્ડના હાથે કેદ પકડાયો હતો, આ ઘટના આરબો અને ખ્રિસ્તીઓ વચ્ચેના ધર્મ યુદ્ધ (ક્રુઝેડ)ના સમયમાં બની હતી. આ બનાવ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની જેમ અંગ્રેજ સરકાર સાથે મિત્રાચારી હતી, તેમ આપશ્રીના પૂર્વ જો પણ અંગ્રેજો સાથે પણ સારી મિત્રાચારી ધરાવતા હતા. (૪૫)

૬૦ ઇમામ તરફથી બહાર પડેલું ફરમાન.

દિજરી સન ૧૨૭૧માં જમાલોમા એક સડો પંદ્ર થયો, તે પરથી હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ એક ફરમાન બહાર પાડ્યું, તેમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે ખોળાઓ અમારા શિયા ઇમામી ઇસમાઇલી મુરીદો હોઇ શાદી ગમીની સંબંધી ક્રિયાઓ પણ પોતાના મજલબના ધોરણે અને ધર્મબંધુઓ દરતક કરાવવી જોઇએ. આ ફરમાનનો સંબંધ મુરીદો એ સ્વીકાર કર્યો પરંતુ કેટલાકેએ તેની વિરુદ્ધતા કરીને કહ્યું:—"ખોળાઓ અસલ સુન્ની છે, માટે તેમની શાદી ગમીની ક્રિયા સુન્ની મુઘાઓને હાથે એકલે સુન્નતના રિવાજ પ્રમાણે કરાવવી જોઇએ." આથી શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી સ્થળોમાં તેમને પ્રવેશ કરવાની મનાઇ કરવામાં આવી હતી.

કચ્છ ખાતે પણ મજકુર ફરમાનને કચ્છની સંબંધી ખોળા જમાલોએ શિરોમાન્ય કર્યો; માત્ર કચ્છ ફેરાના ખોળાઓએ વિરોધી વલણ ધારણ કરતાં, દિજરી સન ૧૨૭૪માં શાહજાદા હજરત શાહ અલીશાહ અ. આપના પિતાની આજ્ઞાથી આ મતબેદ દૂર કરી સમજૂતી કરાવવા અર્થે કચ્છ પધાર્યા. પરંતુ ફેરાવાળાઓનો પક્ષ યજવાન હોઇ તેઓએ ઇર્ષાના અંગે દોરવાઇ જઇ ને સમજૂતી પર ન આવ્યા. દિજરી સન ૧૨૬૯માં હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની દુમુરમા અંતે સલાહ થઇ.

મજકુર ફરમાનને કાઠિયાવાડના સંબંધી ઇસમાઇલી મુરીદોએ પણ માન્ય રાખ્યું માત્ર મહુવાનાં વીસ ખોળા કુદુબ તેની વિરુદ્ધ ગયા, કારણ કે મુબહના બારબાયા ખોળાઓ સાથે તેમનો ત્યાગારી સંબંધ હોવાને અંગે તેઓ હ. ઇમામની ઇચ્છાને અતુસર્વા નહિ અતે તેમણે એવો જવાબ આપ્યો કે "અમે શિયા તો છીએ પરંતુ લગ્નની ક્રિયાઓ સુન્ની રીતે પ્રમાણે કરીશું."

ખારબાયાઓ નાતબદાર ૧૮૬૬નો "આગાખાન કેસ."

દિનરી સન ૧૮૬૬ અર્થાત ૧૨૭૧ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૬ મી એ મુખી અધારખિયાભાઇ સુમાર અને કામડીયા ખાડીભાઇ પદમશીના વડપણ હેઠળ મુંબઈના જમાતખાનામાં જમાતની એક સભા બોલાવવામાં આવી. તેમાં દખીખભાઇ ઇબ્રાહીમના પુત્ર આદમદલાઇ તથા જમાતની વિરુદ્ધ ગયેલા ખીજા આસામીઓને બોલાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તેઓ હાજર ન થયાથી આદમદલાઇ દખીખ તથા ખીજાઓ ઉપર નોટીસ મોકલીને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, "જમાતના નિયમો અનુસાર આવશે તો તમને જમાતમાં રાખવામાં આવશે અને તે માટે ૨૧ દિવસની મુદત આપવામાં આવે છે." તે મુદત પછી જમાતની સભા ફરી બોલાવવામાં આવી છતાં પણ તેઓ નહિ આવવાથી આદમદલાઇ દખીખ તથા તેમના ખીજા સાથીદારોને નાતબદાર મૂકવામાં આવ્યા. આ પરિસ્થિતિ વચ્ચે કચ્છમાં ફેરા, કાઠિયાવાડમાં મદુવા અને મરકતની જમલ તોમાં અમુક ખોળાઓએ હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની નારાજી વહેરી લીધી. જે ઉપરથી ખોળા ઇસમાઇલી જમાતોને ઘણો આઘાત લાગ્યો જે આજ દિન પર્્યંત વિસરાયો નથી.

મુંબઈની હાઈકોર્ટમાં સર જોસફ આર્નોલ્ડ સમક્ષ "આગાખાન કેસ" ના નામે જણીતો થયેલો એક મુકદ્દમો ફેટલાહ ખોળાઓએ દિનરી સન ૧૮૬૬ અર્થાત ઇ. સ. ૧૮૬૬ માં દાખલ કર્યો. આ મુકદ્દમો દાખલ કરનારાઓ ડાયા અદમદ, મદમદ સાયા, પીરમામદ કાસમ અને હાજલ શુલામદુસેન નામના આસામીઓ હતા. એમનો દાવો હતો કે નામદાર આગાખાન શાહ હસનઅલી શાહ અ. સાથે અમારે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. જમાતની જે મિલકતો અને આવક છે તેમાંથી નામદાર આગાખાન સાહેબને કાંઈ આપવું જોઈએ નહિ. મુખી કામડીયાઓએ જમાતને પૈસાને દિસાળ આપવો અને તેની વચ્ચે નામદાર આગાખાન સાહેબ આવે તો તેઓને અટકાવવા. હઝરત પીર સદરદીન (રેહ.) એમને ઇસ્લામી બનાવ્યા હતા. તેઓ પોતે સુન્ની હતા અને અમે પણ સુન્ની તરીકે ઇસ્લામમાં વટલાયા છીએ; અમે સુન્ની નથી એમ કહેનારા ખોળાઓને જમાતમાં કહેવાનો કાંઈ હક નથી અને ખોળા જમાતની સાથે તેમને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી.

ખીજા તરફ જવાબદારોનું કહેવું હતું કે, પીર સદરદીન (રેહ.) સુન્ની નહોતા, પણ શીઆ ઇમામી ઇસમાઇલી ધર્મના અનુયાયી હતા અને તેઓ નામદાર આગાખાન સાહેબના વડવાના એક દાસ હતા. ખોળા જમાત હમેંશા ઇમામી ઇસમાઇલી હતી અને હાલ પણ છે. વળી ખોળા જમાત નામદાર આગાખાન સાહેબના વડીલોને ધર્મશુરુ તરીકે માનતી આવી છે અને તેઓને પોતાના મુરશીદ ગણે છે.

સર જોસફ આર્નોલ્ડનો ચૂકાદો-હૉ ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહની

તરફેણમાં રેંસલો) +

ખાતે પક્ષોના દાવાઓની સુનાવણી લાખી મુદત મુખી ચાલી હતી અને વિદ્વાન જજ સર જોસફ આર્નોલ્ડે હઝરત ઇમામની તરફેણમાં રેંસલો આપ્યો હતો તેઓ નામદાર પોતાના રેંસલામાં જણાવ્યું હતું : "ખોળા જમાતના લેફાએ પોતાના ધર્મશુરુના ફરમાનની સત્તાથી ખીજા વધારે સનાનો ઉપયોગ કાંઈ વખતે કર્યો નથી એવી સાક્ષીઓ પડી છે તે ઉપરથી દાવેદારોએ માગેલો દુકમ આપવાને હું ના પાડું છું. અર્થાત જે પ્રમાણે રિયાદીઓએ અરજ કરી છે તે મુજબનો દુકમ આપવાનો કાંઈપણ પ્રકારનું કારણ મને જણાતું નથી.

“આ મુકદમાં વિષે કોટે’ ફરુ’ હકમનામુ’ કરવું એ તદ્દન ખૂલ્લું છે અને તે એ છે કે, પહેલા પ્રતિવાદી નામદાર આગાખાન, મુખી અલારખિયા સુમાર અને તેમની સાથેના જવાબદાર પ્રતિવાદી આમુ માંગણ ઉપરનો ખર્ચ સાગી ઉપર નાખીને આ મુકદમો કાઢી નાખું છું. જ્યારે ગાંધી પ્રતિવાદીઓ ઉપરથી પણ આ કેસ વગર ખર્ચ આપના કાઢી નાખું છું.”

આ પ્રકારે ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અની તરફથી સંપૂર્ણ રીતે ફેસલો આપવામાં આવ્યો હતો આ વાદમાં કેસના આખરી પરિણામમાં આપ નામદારને ઇમામતની કાઢીના હકદાર તરીકે કોટે’ જાહેર કર્યા અને તેઓ નામદાર ઇસમાઇલી જોળ કામના રહાની સરદાર હાવાને ખર્ચ આપ નામદારને આપવામાં આવતા, સમજા પામીક હો વિગેરે ઉપર આપમીને એકલાનોજ અધિકારી ફરવી આપ નામદારના હો કાયમ કરવામાં આવ્યા હતા. આ કેસમાં દારી ગયેલા જોળોઓએ “બારબાયા” નામે બહાર આવીને પોતાની જુદી જમાત પાંધી લીધી. (પરિ)

“બારબાયા” કેસમાં પંજેબાઇઓની મહાન સેવા

બારબાયા કેસમાં ફિદાઇ પંજેબાઇ ઇસમાઇલ ખેરાજ તથા મહાન પંજેબાઇ ચરીફ માંગણ તેમજ અન્ય પંજેબાઇઓની હજરત ઇમામ પ્રત્યેની સેવાઓ મહાન હતી. કારણ કે વિરુદ્ધ પણ માલદાર હોવાથી પૈસાના બે વખતોવખત તેઓ જમાતોમાં ઝપટા લેવા કરતા હતા, તેમજ મુકદમાં ભાગ લેનારને ધમકાવવા કે લાલચો આપવામાં પણ આવતી હતી. એ પ્રસંગે પંજેબાઇઓએ ઇસમાઇલી સેનિકા તરીકે પોતાની અંદરની ફરજ અદા કરી માનભરી રીતે મુકદમાનું પરિણામ લાવવા પોતાની સેવાઓ આપી હતી.

મુખી અલારખિયા સુમાર—કામડીઆ ખાડી પદમશી

મુખી અલારખિયા સુમાર સિંધના વતની હતા. હજરત ઇમામ મોલાના શાહ હસનઅલીશાહ અ. નાં સમયમાં ઇ. સ. ૧૮૫૪માં તેઓ મુખીની પદવીએ આવ્યા હતા. તેમનો કાપડ અને સાકરનો મોટો વેપાર હતો. ઇ. સ. ૧૮૬૬માં મુંબઇ હાઇકોર્ટમાં ચીફ જરડીસ સમક્ષ “બારબાયા” કેસ ચાલ્યો હતો, તેમાં તેમણે મુખ્ય ભાગ લીધો હતો.

કામડીઆ ખાડી પદમશી કચ્છ—મુંદાના વતની હતા. તેઓ મુંબઇ ખાતે ફરનીયર અને ગ્લાસવેરનો મોટો વેપાર કરતા હતા અને મોટી પાટીઓ અને લગ્નોમાં ભાડે પણ મોકલતા હતા. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની ઇમામતના સમયમાં તેઓ કામડીઆ પદે આવ્યા હતા. ઇ. સ. ૧૮૭૫ ના દિરખાઇ-ગારખાઇ કેસમાં તેઓ જમાત વતી એક અગત્યના સાક્ષી હતા. તેઓ ૨૨ વર્ષ પર્વત કામડીઆ તરીકેની પદવી ભોગવી ઇ. સ. ૧૮૭૭માં અવસાન પામ્યા હતા.

હીર્તિવંત મુખી લાહક હાઇ

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ ઇસ્વી સન ૧૮૭૮ માં મુખી લાહકભાઇ હાઇને મુંબઇની ફરખાના જમાતના મુખી તરીકે નિમણૂક કરી હતી. તેમની અગાઉ મુખી હસનભાઇ જમાતના મુખી પદે બિરાજમાન હતા. તેમનું કાઇ કદનીએ ખૂન કર્યું હતું.

મુખી સાડક દાણ ૪૨૭-કેરાના રહેવાસી હતા. ગરીબ હાલતમાં ૪૨૭થી મુંબઈ આવ્યા હતા અને દુકંદ અરસામાં પોતાના બુધ્ધિબળે પૈસા સારી થઈ બેગો કરી રાક્યા હતા. મુંબઈ આસપાસના કોરટા અને અલીબાગના જંગલોમાં સાડકાઓ સરકાર પાસેથી વેચાણ લઈ મુંબઈને સાડકાનો વેપાર તેમણે હાથ કરી લીધો હતો.

મુખી સાડકાબાઈ દાણએ હસનાબાઈ માટે સોળ દબર વાર જમીન હજરત ઇમામને અર્પણ કરી હતી. તેઓએ પોતાની જીંદગીના ઉદ્ધાદ મુખી જમાતના મુખી તરીકે રહી હજરત ઇમામની અનહદ સેવા કરી, જમાતની પ્રીતિ મેળવી હતી. દિનરી સન ૧૩૨૫ એટલે ઇ. સ. ૧૯૦૭ માં તેઓ બહેરતનશીન થયા; એ સમયે એમની અવસ્થા ૮૦ વર્ષની હતી. (૧૫૫)

જૂનાગઢના મહાન વઝીર ઇસમાઇલ ગાંગુજી

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના સમયમાં કાઠિયાવાડ સોરઠ પ્રાંતની રાજધાની જૂનાગઢમાં વારસ ઇસમાઇલબાઈ ગાંગુજી રાજ્યમાં જન્મદરખાના તથા દુકાણ ખાતાના ઉપરી હતા. ઇસમાઇલી જમાતમાં પણ ઘણા સરસ મેબો ધરાવતા હોઈ સમસ્ત કાઠિયાવાડની જમાતો પર એમનું વડપણ હતું. આ સમયે જમાતો ધર્મના કાયા સુતરના તાંતણે બંધાયેલી અને અતિ અધ્યાવાન હોઈ જમાતો ઉપર વારસ સાહેબની હુકમત પણ હતી. તેઓ મહદબની સેવામાં મહોબ્બતથી લીન રહેતા હતા, રાજ્યમાં વગ હોવાનો તેમને કદીપણ ગર્વ નહોતો.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ધરાવે છેડી આવ્યા પછી દિનરી સન ૧૨૫૬ની સાલમાં પ્રથમ કાઠિયાવાડ પધાર્યા હતા, તે સમયે જૂનાગઢ પધારી ઇસમાઇલબાઈ ગાંગુજીને વઝીરની માનવંતી પદવિ ઇનાયત કરી હતી.

મુંબઈ મધે સર નેસર આનોદ સન્મુખ ચાલેલા "બારબાપા કેસ" તરીકે ના મશહૂર મુકદ્દમામાં કામડીય સબજાઅલી હામાણીએ હ. ઇમામ તરફના એક મુખ્ય સાક્ષી તરીકે જુલાની આખી ફાટમાં કાઠિયાવાડની જમાતોના દફતર રજુ કર્યા હતા. વઝીર ઇસમાઇલ ગાંગુજી દિનરી સન ૧૩૦૦ની સવાલ અર્થાત ઇ. સ. ૧૮૮૩ના આગસ્ટ માસમાં આ ફાની ફુનિયા છેડી ગયા હતા. (૧૫૬)

ધર્મપ્રેમી વીર મહામંદબાઈ રવજી.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના ઇમામતના ઝમાનામાં મહામંદબાઈ રવજી (જે. પી.) એક ધર્મપ્રેમી પુરુષ હતા. જમાતના કામોમાં તેઓ ઉત્કલ્પે ભાગ લેતા હતા. તેમને જન્મ મુંબઈ ખાતે ઇ. સ. ૧૮૩૦માં થયો હતો. તેઓ ચીન ખાતે વેપાર કરતા હતા, જેમાં તેમને ઘણી સારી પેદાશ થઈ હતી. ઇ. સ. ૧૮૮૩માં તેમણે મણા બહેર ફામી ખાતા ખોલ્યા હતાં. જેમાંનું એક પોતાના ગરીબ જાતબાઈઓને વગર ભાડે રહેવા માટેનું મકાન હતું. આ મકાનમાં ૫૦ કુટુંબોને રહેવાની સગવડ હતી. ઇ. સ. ૧૮૬૦માં તેઓએ ખોળ અનાયામમ રથા. પુનું હતું. ઇ. સ. ૧૮૬૬માં પૂના ખાતે યાત્રિયકુઓને હવા બદલ માટે સેનોટારિયમ બંધાવી હતી. એ માટે સમસ્ત જમાત તરફથી તેમને માન પત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. એ પ્રસંગે હ. ઇમામે તેમને "મિલઅત" નો ઝબો અર્પણ કર્યો હતો. તેઓ ઇ. સ. ૧૮૬૮માં મે માસની તારીખ ૧લી ના દિને આ ફાની ફુનિયા છેડી ગયા હતા. (૧૫૭)

વઝીર સર થારીયા ટોપણુ—એક જાણીતા ઇસમાઈલી અમીર

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. હિંદ આવ્યા પછી જમાતના બનાવોમાં મુખ્ય રથાન બારબાયા કેસ ધરાવે છે. ઇસમાઈલી જમાતને આ કેસમાં સદન કરવું પડ્યું હતું. આ સમયે જમાતની સેવા બજાવવા ધણી અમેસરોએ હ. ઇમામની હુકમમાં હાજર રહી ધણી અત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો, જેમાં સર થારીયા ટોપણુનો પણ સારો હિસ્સો હતો. તેઓ સરકાર દરબારમાં પણ માન પામેલા હતા. સરકારે તેમને “સર નાઇટ”નો ખિતાબ આપ્યો હતો. હ. ઇમામે પણ “વઝીર”નો માનવંતો લક્ષ્ય આપ્યો હતો, તેઓ લાંબા સમય સુધી આફ્રિકા ખાતે વ્યાપાર ખેડી ધણીજ શ્રીમંત બન્યા હતા. પાછળથી તેઓ મુંબઇ આવી રહ્યા હતા. (૨૬)

જેમો સિકાર્યો.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ દરેક જમાતોમાં રીતસર વ્યવસ્થા કરીને આપના મુરશીદની વચ્ચે અતિ વહાલભરી રીતે રહેતા હતા અને આપ નામદાર હંમેશાં જમાતો વચ્ચે દરબાર ભરી બેસતા હતા. બ્રિટિશ રાજ્યમાં આપશ્રીની બહોળી લાગવમ હોવાથી આપના મુરશીદને સરકાર દરબારમાં આગળ વધારવામાં ધણી રસ લેતા હતા, આથી હિંદમાં આપશ્રીના કદમ થયા પછી ખોળ કોમ આગળ વધવા માંડી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. આ. પની જીરમાની બુબુર્ગ વચને લીધે ઉતરાવરધામાં આસાએસ લેવા લાગ્યા હતા અને આપનું જીવન નિશ્ચિતમાં ગાળતા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના જીવનના પાછલા દશથી બાર વર્ષનો સમય વિશ્રાંતિમાં ગયો હતો. બારબાયા છૂટા પડ્યા પછી જમાતમાં જે કંઈ નજીવા મતભેદ હતા તે પણ દૂર થવા પામ્યા હતા. જમાત એકત્ર રીતે રહી એકબીજાની દાઝ દોયે ધરી હ. ઇમામની છત્ર-છાયા હેઠળ સુખી અને આબાદીભર્યું જીવન ગાળવા લાગી હતી. હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. એ એપ્રિલ માસની તા. ૧૨ માર્ચી સન ૧૮૮૧. દિજરી સન ૧૨૯૮ના રોતે પોણા દસ કલાકે જેમો સિકાર્યો હતો.

“હસનાબાદ” હં ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. નો ભવ્ય રોઝો.

હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના જીરમ મુબારકને પ્રથમ કરબલા મોકલવાનું હરાબું હતું. પરંતુ કેટલાક મુરશીદની લાગણી અંજે મુંબઇ ખાતેજ બુમિદાહ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવતા “ઇડન હોલ” નામની મજગામમાં આવેલી જગ્યા ખરીદવામાં આવી. જેની હિં. મત ચૂકવવા એક લાખ પચીસ હજારનું ફંડ એકઠું કરવામાં આવ્યું. એક લાખ રૂપીઆ હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. એ આપ્યા. ત્યારપછી “ઇડન હોલ”ની જગ્યામાં “તાજ મહાલ” આકારનો રોઝો બાંધવાની જોડવણ કરવામાં આવી. આ રોઝાનું ધણુંખડું કામ સંજેમરમરનું કળામય રીતે કરવામાં આવ્યું છે. તેના મિનારાની ઊંચાઇ ૬૦ ફીટ છે. આ રોઝાને તૈવાર થતા સમયમ ત્રણ વર્ષ લાગ્યા હતા અને આશરે ત્રણ લાખ રૂપીયાનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો.

હતો. તા. ૧લી જુલાઈના દિને ૭ હજાર માણસની મેદનીવાળા સરખસ સહિત જમાનખાનામાંથી સ દુક આ જગ્યાએ લઇ જવામાં આવી હતી પાછળથી એ રાજાનું નામ “હસનાબાદ” રાખવામાં આવ્યું. હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના મુખારક શરમને ‘ઉવટનું’ માન આપવા મરાની અને તુર્કી એલચીઓ ઉપરાંત મુરોશિયન, પારસી, મુરિસમ અને અન્ય બાધલંધ કામના અમેલરાએ પણ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

આપખીના પછી મમામનની મસજદ ઉપર આપખીના શાહજાદા હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. બિરાજમાન થયા.

હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની દૈનિક વિદાય પછી એક વર્ષ બાદ ઇ. સ. ૧૮૮૨ દિજરી સન ૧૨૯૬માં આપખીના મેદારદાર અને ઇરાન સમ્રાટ ફતેહઅલીશાહ કામારના પુત્રી સવંજહાં એમમ મુબઇ ખાતે વક્તવું પામ્યા હતા.

ફતેહઅલીશાહ કામારના પુત્રી સવંજહાં એમમ મુબઇ ખાતે વક્તવું પામ્યા હતા.

HAZRAT MOWLANA IMAM SHAH ABI SHAH

The Aga Khan II.

(A. H. 1298-1302)

.....O.....

(89)

હઝરત મોલાના ઈમામ શાહ અલીશાહ અ.

ના. આગાખાન બીજા

(હિજરી સન ૧૨૯૮-૧૩૦૨) ૪૮૫ - ૪૮૬

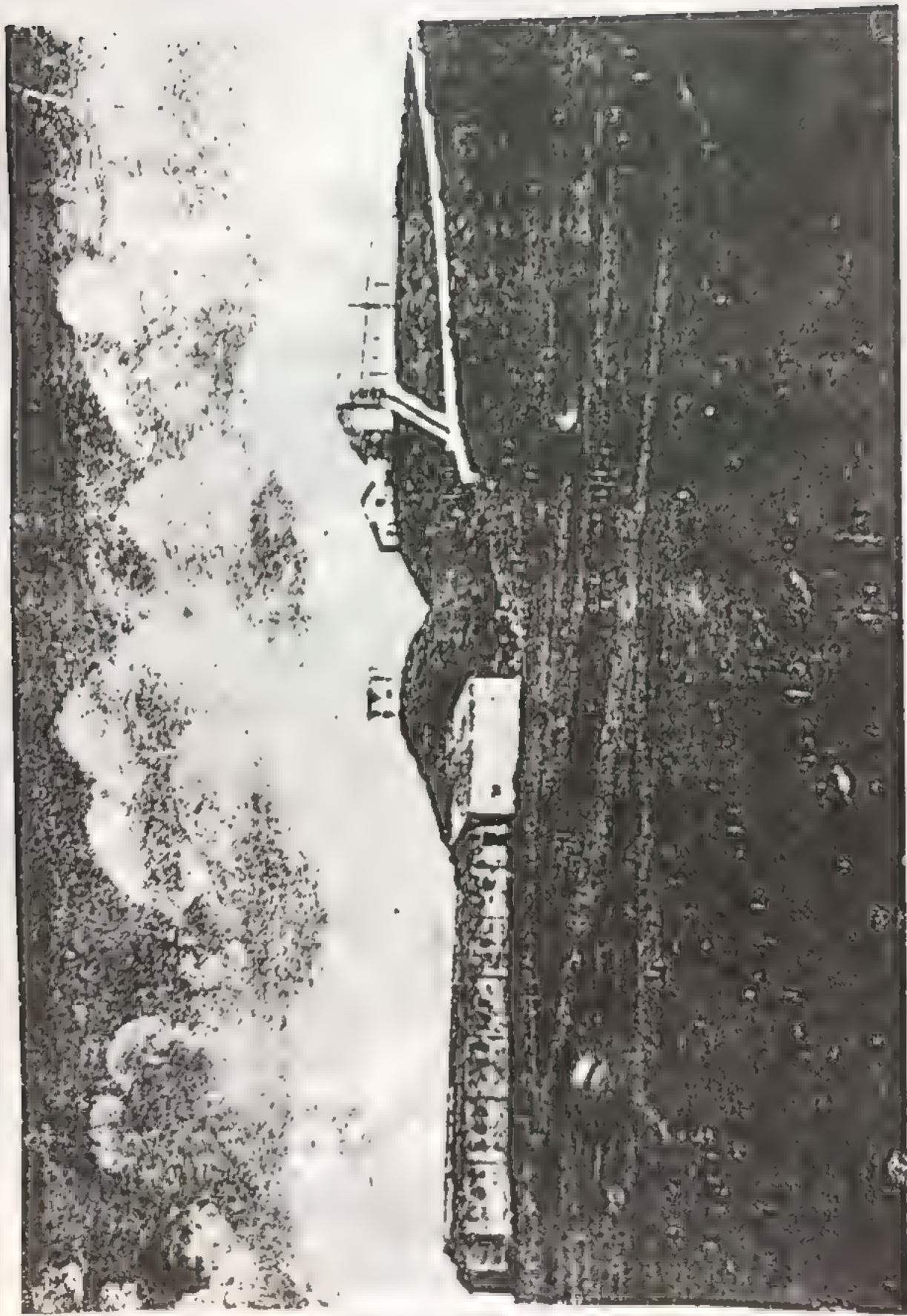
હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. એ ઇમામતની મસનદ ઉપર હિજરી સન ૧૨૯૮માં બિરાજી ઇસમાઇલીઓના ઇમામ તરીકે ઇમામતની લગામ હાથમાં લીધી. આપશ્રી "હીઝ હાધિયે નામદાર આગાખાન બીજા" નાં નામે ઓળખાય છે.

"ગુલઝરે શમ્સ" ના ઉલ્લેખ અનુસાર હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. નો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૧૨૩૦માં ધરાન મધે આવેલા "મહેલાત" ખાતે થયો હતો. આપશ્રીના માતાશુરુ નામ સર્વજ્ઞાનમ હતું જેઓ ધરાન સમ્રાટ હોદ્દાઅલીશાહ કાચારના શાહઝાદી થતા હતા.

"આગાખાન એન્ડ હીઝ એસેસન્ટ્સ"માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે : "હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની દૈહિક વિદાય પછી, ધરાનના રાજવી શાહ નસરુદીને, હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. પર દિલસોઝીનો સંદેશો પાઠવ્યો હતો અને ધરાની રિતરસમ અનુસાર ધાર્મિક વિધિઓ પણ કરવામાં આવી હતી, ઉપરાંત નામદાર આગાખાનના કુટુંબ સાથેના પેતાના સગ. પણના અને "ઇસમાઇલીઓના ઇમામ" ના સ્વીકારના ચિન્હ તરીકે "ખિલઅત" અને એક "રત્નજડિત ધરાની તાજ" પણ શાહ તરફથી હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. ને મોકલવામાં આવ્યા હતા. એજ પ્રમાણે નામદાર આગાખાન સાહેબ ત્રીજા જ્યારે આપના પિતાશ્રી હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. પછી ઇમામતની મસનદ પર આવ્યા ત્યારે આપશ્રીને પણ ધરાનના રાજવીએ માન અકરમની એવીજ નિશાનીઓ પુનઃ મોકલાવીને, ધરાનના રાજવંશી કુટુંબના "પ્રિન્સ" તરીકેનો આપ નામદારનો મરતબો સ્વીકાર્યો હતો. નિહ

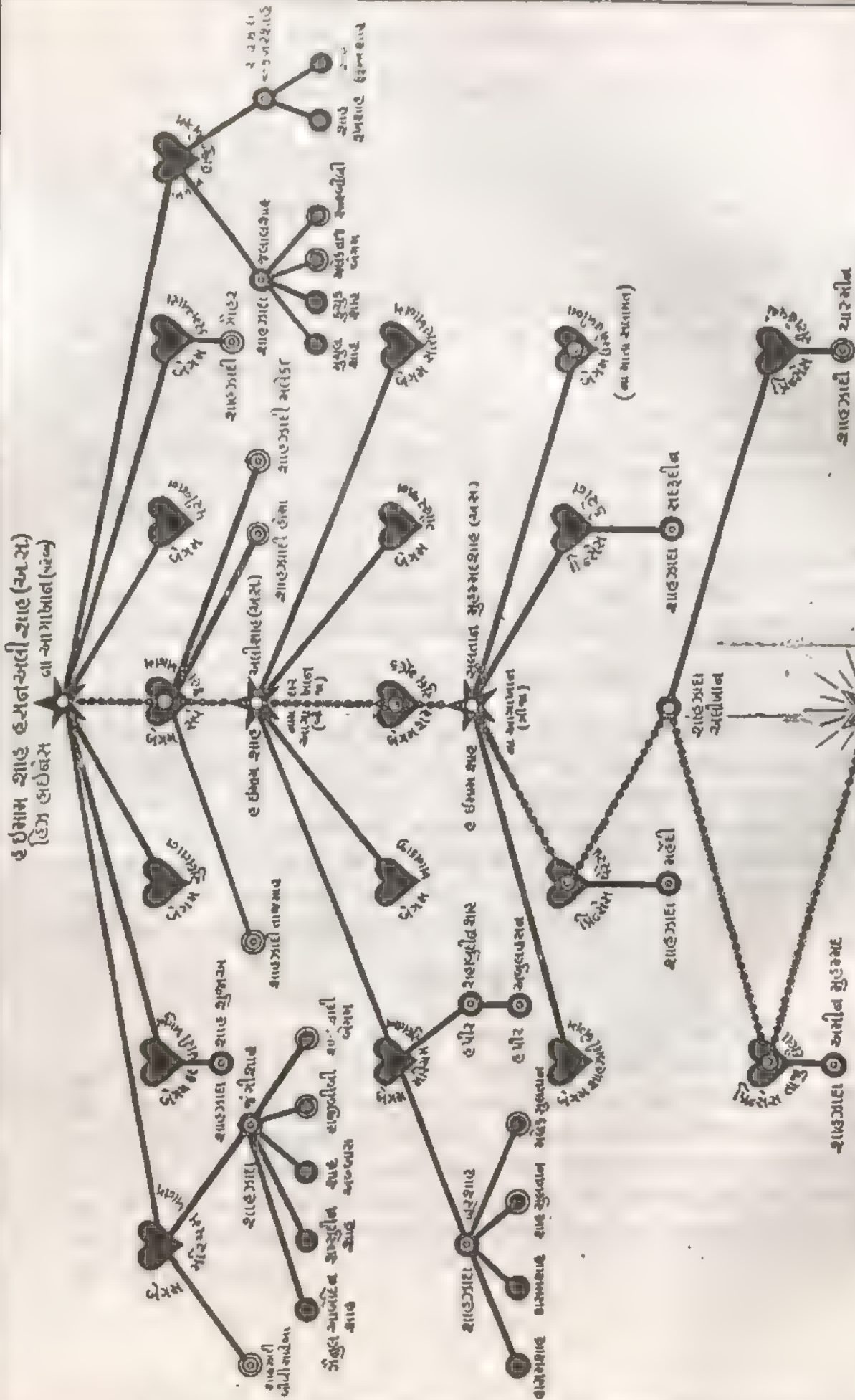
પરમ પ્રતિભાવન ૪૮ માં નમ્રમ સરકાર રાજ્ય મુજતાન મુહમ્મદશાહ (અ. સ) ના બાલ્યકાળનું એક સંજારણું. વદાસાં માનુશ્રીની પ્રેમાળ ગોદમાં તેઓશ્રી જિરાજમાન છે.

“મુદરમદ રેકર્ડી” કચેરી : જીલ્લાના કમામ સર ચૈતિનામ મુદરમદશાહ અ. સ. નું અમરથાળ,

કાંઈ

હાલમાં આદિ હમનઅલી ગ્રાહ (અ.સ.)
દિગ્ગણ (અ.સ.)

દૂર મોલાના હમન અલી ગ્રાહ (અ.સ.)
દિગ્ગણ (અ.સ.)

હાલમાં આદિ હમનઅલી ગ્રાહ (અ.સ.)
દિગ્ગણ (અ.સ.)

શિકારનો શોખ—ધરાકમાં પ્રથમ લગ્ન

રાયલ અશિયાટીક ક્વાર્ટર્લી રિવ્યુમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે અનુસાર ધરાન સમ્રાટ મુહમ્મદશાહ કાચાર રાજકીય કાવતરાંથી લાંબેરાઇ, હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની વિરુદ્ધ જતા સ્વરક્ષણ માટે તેમજ શાહનો શક દૂર કરવા અર્થે, હઝરત ઇમામ કાવા દાવાના મુકાબલામાં ખીજવાર બરાર પડ્યા, ત્યારે હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. આપના માતાજી સાથે ધરાક બહુ સિધાવી ગયા હતા. આપ નામદારને શિકારનો ધણો શોખ હોઇ, ધરાનના રાજ્ય સિંહાસન પર આલીસ દિવસ રાજ્ય કરનાર જિલ્લુરસુલતાન તથા ખીજ દેશપાર થયેલા ધરાની શાહઝાદાઓ સાથે કરબલાથી લઇ બગદાદ સુધીના પ્રદેશમાં આપનો પ્રસાદનો સમય શિકાર રમવામાં ગુજરતા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. ના પહેલા લગ્ન ધરાક ખાતેના એક ખાનદાન કબીલાના પુત્રી સાથે તેમના માતાજીએ કરાવ્યા હતા, જે ખાનુતુ નામ 'મરિયમ સુલતાન' હતું. તેમની કુખે એ દરજ્જો થયા હતા, જેઓને સાથે લઇને હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. દિંદ ખાતે પધાર્યા હતા અને આપના પિતાજી સાથે મજગમ ખાતે આવી રહ્યા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. અચ્છા નિશાનખાઝ હોવા કિપરાત શિકાર કરવામાં ખૂબ મિલ્કત નિશ્ચીત હતા. આપશ્રીએ જગ્યાથી વધુ વાઘોનો શિકાર કર્યો હતો અને એ સધળા શિકારો માંચેડો આપ્યા મગર એ વિકાળ પ્રાણીઓ સામે ઊભા રહીને ક્યાં હતા. (૫૫)

હઝરત ઇમામના જાનશીન તરીકે

દિંદુસ્તાન ખાતે હઝરત ઇમામે વસવાટ કર્યા આદ કેટલીક જગ્યાએ જમાતોમાં નાના મોટા મતભેદ ઊભા થયા હતા, જ્યાં આપ આપના પિતા હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ.ની આજ્ઞાથી કહેલ, કાઠિયાવાડ અને સિંધની જમાતોને મુલાકાતે આપી હઝરત ઇમામના જાનશીન તરીકે હિદાયત-નસિહત કરી માર્ગદર્શન કરતા હતા. આપની પ્રભાવશીલ વાણી અને જાડી સમજદારીના પરિણામે જમાતોમાં એકસંખી અને એકલિની ભાવના પ્રસરી જતી હતી. આપશ્રી મુબરકા જમાતખાનામાં પણ આપના પિતાશ્રી હઝરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. સાથે પધારીને જમાતોને મુલાકાતે લાક્ષ આપતા રહેતા હતા.

વંશ પરિવાર

મરાઠી આગેલા આપના મહારદાર મરિયમ સુલતાનની વધાન થયા પછી હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. ના લગ્ન મુબરકમાં રહેતા શીશગ્રી ખાનદાનની કુમારિકા વેરે ખીજવાર થયા હતા. તેમાં પણ થોડા સમયને અંતરે વધાત પામ્યા હતા, ત્યાર પછી મિરઝા અલીમહમ્મદખાન નિઝામુદ-દૌલા યિન અબદુલ્લાખાન અમીનુદ્દવલા વસદ હાજ મુહમ્મદ ફુસેનખાન ધરફદાની જેઓ ધરાન સમ્રાટ હુસેનઅલીશાહના વડા પ્રધાન હતા, તેમની સુપુત્રી હઝરત નવાબા આલિયા શમ્સુલ મુલક જેકે ત્રીજવાર પરણ્યા હતા. હઝરત ઇમામના કુદલ પાંચ મોહરદારો હતા અને સધળા મળી ત્રણ પુત્રો થયા હતા. જેમાં પીર શાહુદીનશાહ, આગા નુરશાર અને હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. હતા.

નામદાર માતા સલામત હર હાઇનેસ લેડી અલીશાહ

હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. ના મહારદાર નવ્યાળા સાહેબા, શમશુલ મુક, હર હાઇનેસ નામદાર લેડી અલીશાહ, ઇરાનના શાહ ફતેહઅલીશાહના દોહિત્રી અને એકાંતવાસ પારણ કરી દરેવીશી જીવન ગાળનાર પ્રખ્યાત સુરી અને ફતેહઅલીશાહના વડા પ્રધાન નિઝામુલ-દીવાના સુપુત્રી થતા હતા, કે જેમણે હજરત ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અને ઇરાનના દરબારમાં સુંદર સદહાર આપ્યા હતા.

નામદાર માતા સલામત હર હાઇનેસ લેડી અલીશાહ પ્રતાપી શુભઅજોવાળા અને અત્યંત દિવસોનું બાનુ હતા. તેઓ પછી જોડી બુધ્ધિમતા ધરાવતા હતા. દિંદુરતાનની અનેક મદારાણીઓને મુશ્કેલીના સમયમાં તેઓથી સલાહ મુચના આપતા હતા. બોપાલના જેમમ સાહેબા સાથે તેઓ પંજા ગાદ સંબંધ હતા. તેઓ સમસ્ત ઇસમાઇલી આલમમાં ધણી જાણીતા હતા.

નામદાર લેડી અલીશાહ હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. સાથે સગવળી જોડાયા પછી કેટલોક વખત બગદાદ ખાતે રહ્યા હતા. ત્યારબાદ તેઓ નામદાર કરાચી ખાતે પંધાર્યા હતા, જ્યાં તેઓની કુખે શાહજાદા હજરત સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.ની મુબારક જન્મ થયો હતો. મુબારક ખાતે ૧૯૦૮માં હાજીબીવાળા "આગાખાન કેસ" માં નામદાર માતા સલામતે પોતાની અસાધારણ યાદગીરીનો પ્રતાપ એવી સરસ જુવાની આપી હતી કે જરૂરીસ રસલ પણ અચળો પામ્યા હતા.

વિશ્વ યુધ્ધ વખતે, નામદાર લેડી અલીશાહે, લોડ અને લેડી વીલીંગ્ટનને પોતાની સેવા આપવા માટે ખુશી દર્શાવી હતી. તેઓની દોરબણી, હેઠળ બોલ બાનુઓએ મેસોપોટેમીઆ અને અન્ય યુધ્ધ માર્યેથી આવતા જખમી સૈનિકો માટે મલાન સેવાઓ આપી હતી. એ ઉપરાંત તેઓ નામદારે જરૂરિયાતની સામેથીઓ ખરીદના માટે ગોટી "કેકમનું" હંડ પણ એકઠું કર્યું હતું.

નામદાર લેડી અલીશાહ માતા સલામતે યુરોપ, અરબસ્તા, સીરિયા વિગેરે દેશોની ધણી મુસાફરીઓ કરી હતી, એક વેળા જ્યારે તેઓ નામદાર સીરિયાના પ્રવાસે ગયા હતા, ત્યારે તેમના પૌત્ર શાહજાદ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ પણ સાથે હતા. તેઓ નામદાર જ્યારે ઇરાનની મુસાફરીએ ગયા હતા ત્યારે રિજાશાહ પહેલવી કમાન્ડર ઇન ચીફ અને વઝીર પદે હતા. તેમના કુકમ અનુસાર ઇરાન સમ્રાટ ફતેહઅલીશાહની દોહિત્રીને લાયક આવે. એવું બગદાદથી તહેરાન સુધી બંધ બાદ શાહી માન આપવામાં આવ્યું હતું.

ઇ. સ. ૧૯૩૨માં હર હાઇનેસ લેડી અલીશાહ નામદાર માતા સલામત યુરોપની મુસાફરીએ ગયા હતા, એ વખતે શહેનશાહ પંચમ જ્યોર્જ, શહેનશાહ બાનુ અને અન્ય શાહી કુટુંબના સભ્યોની મુલાકાતનું માન તેઓ નામદારને મળ્યું હતું, ઉપરાંત સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ, સર સેમ્યુઅલ હોરે પણ નામદારનું સ્વાગત કર્યું હતું.

આ વર્ષ દરમિયાન ના. માતા સલામત હર હાઇનેસ લેડી અલીશાહને લંડન ખાતે નામદાર શહેનશાહે એક દરબાર બરી તેની સન્મુખ પોતાના હાથે "કાઉન ઓફ ઇન્ડીઆ" નો માનવંતો ખિતાબ અર્પણ કર્યો હતો.

ના. માતા સલામતની બગદાદ ખાતે તા પછી ફેબ્રુઆરી ૧૯૩૮ મા વધાત થઇ હતી. હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ એજ દિને ખપોરે બગદાદ પહોંચ્યા હતા અને એ કલાક બાદ ના. માતા સલામતની વધાત થઇ હતી. હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહથી બાબુઆ નજીક ના. માતા સલામત મુબારક જન્મને બિમિદાદ આપવામાં આવ્યા હતા.

હઃ પીર શાહબુદ્દીનશાહ અલ-હુસેની

હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ.ના અર્પણ વહીવટ શાહજાદા હઝરત પીર શાહબુદ્દીનશાહ (રેહ.) હતા. જેમને હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. તરફથી "પીરાતન" ઇનાયત કરવામાં આવી હતી. તેઓ પશ્ચા પિદાન અને મદાન કિલકતે હતા. તેઓએ સુબ્હ પુસ્તક લખ્યા જેમાં "રિસાલા દર હકીકતે દીન" નામનું પુસ્તક અત્યંત ધણ મહિમાવાન અને ઉત્તમ દરજ્જાનું છે. આજ પર્વત મસમાઇએ તેનું માનસદિત વાંચન કરે છે. (૧)

હઝરત પીર શાહબુદ્દીનશાહ (રેહ.) એ હઝરત ઇમામની આજ્ઞાનુસાર મસમાઇની જમાતોમાં પડ્યામાં આવ્યા અને પશ્ચ પાંચ વર્ષોમાં, પશ્ચ ઉપદેશોની બાદપશ્ચ કરી સુખારો પશ્ચ કર્યો હતો. આ દુઆ-બદગી અસલ પીર સદરદીન (રેહ.)ની રચેલી છે અને તે આજ દિવસ પર્વત મસમાઇમાં પડ્યા છે. મુંબઇના વસવાટ દરમ્યાન પીર શાહબુદ્દીન શાહની વખતોવખત મોટા મોટા આલિમો મુલાકાત લેતા હતા. કેટલાક મુસ્લિમ બહુઓ પશ્ચ તેમના જ્ઞાનનો લાભ મેળવતા હતા. તેઓ ૩૩ વર્ષની યુવાન વયમાં હિજરી સન ૧૩૦૨ના રજબ માસ અર્થાત ઇસ્વી સન ૧૮૮૫ના મે માસમાં પૂના ખાતે વહાત પામ્યા હતા. હઝરત પીર શાહબુદ્દીન શાહના મુખારક છરમને પૂનાથી મુંબઇ ખાતે લાવવામાં આવ્યા પછી થોડા દિવસ સુધી હસનાખાદમાં રાખી કરબલા બણી રવાના કરવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાંજ બુમિદાહ આપવામાં આવ્યો હતો.

આગા નૂરશાહનું અવસાન

આગા નૂરશાહ હઝરત ઇમામ અલીશાહ અ. ના બીજા પુત્ર હતા. તેઓ હઝરત પીર શાહબુદ્દીન શાહથી ઉમરમાં આસરે ત્રણ વર્ષ નાના હતા તેઓ ધણા ચતુર અને પોતાના પિતાની શ્રીની પેઠે મદાન શિકારી હતા. એક સમયે તેઓ થોડા પર રવાર થઇ બહાર ગયા હતા, જ્યા અકસ્માત નડતા ગંબીર ઇબ્ન થવાથી તેમની વહાત થઇ હતી, પીર શાહબુદ્દીનશાહની વહાતથી ત્રણ માસ પહેલા ત્રીસ વર્ષની બરડુવાન વયે એમનું અવસાન થયું હતું.

રાજહરખારમાં હઃ ઇમામનું સન્માન

હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. મુંબઇના નામદાર ગવર્નર રાષ્ટ્ર ઓનરેબલ સર જેમ્સ ફરગુસન (ઇ. સ. ૧૮૮૦-૮૫)ના સમયમાં હિંદના કારોબારમાં સલાહ માટે નવીન રથપાયલી ઇન્સ્પેક્ટર કાઉન્સીલ નામની રાજસભાના એક માનવંત સભાસદ તરીકે બિરાજતા હતા. આપ નામદાર આપના ઉમદા ગુણોને લઇને કાઉન્સીલના એક આગેવાન સભાસદ થઇ પડ્યા હતા. મુંબઇની મુસ્લિમ નેશનલ એસોસિએશન (મુસ્લિમ રાષ્ટ્રિય સભા)ના આપ સરનશીન પશ્ચ હતા અને આપની છાંદગી પર્વત આ ઓખા ઉપર રહી મુંબઇના મુસ્લિમ સમાજની આપ નામદારે દોરવણી કરી હતી.

હઝરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. પોતે પશ્ચિમની કેળવણીમાં ધણો રસ લેતા હતા અને છૂટે કાચે મદદ પશ્ચ આપતા હતા.

૧ આ પુસ્તક અસલ હારસી ભાષામાં છે. તેનો અંગ્રેજી તરજુમો, હારસી હખારત સાથે, ઇસ્લામીક રિવર્સ એસોસિએશન હરતક, રશિયન પ્રેસિડર હબ્દુ ઇવેનોવે પ્રગટ કર્યો છે અને તેનો ગુજરાતી અનુવાદ પશ્ચ મસમાઇની સાસામરી બની મી વી. એન. નુરાએ બહાર પાડ્યો છે.

શુરીદોના હિતમાં રસ-પહેલીવહેલી રફલની સ્થાપના

હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. આપના અનુયાયીઓની ફજાવણી અને સામાજિક જીવનની પ્રગતિ અર્થે ઘણી ઉલ્લેખ કરાવતા હતા. હજરત ઇમામના જમાનામાં જોના ઇસમાઇલી ખાળકોને ફજાવણી આપવા અર્થે પહેલવહેલી રફલ સ્થાપવામાં આવી હતી. હાજરતમંદ શુરીદોને આપશ્રી છટયા મદદ કરતા હતા. હિંદુશનર મોલામઓના સંબંધમાં આપ નામદારની અનદદ કાશિરાથી, જે શોધખોળ આપશ્રીના જીવન કાળ દરમ્યાન થઇ રહી હતી, તેના પરિણામે મોલામઓ દ. ઇમામના દીદારથી કૃતાર્થ થવા પામ્યા હતા. (Bibliography)

જેમો સિદ્ધાર્થો

હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. એ ચાર વર્ષ જેટલા સમય પર્યંત ઇમામત ભોગવી હતી, છતાં શુરીદોની પ્રગતિ અર્થે આપ નામદારે સતત કાર્ય કર્યું હતું. મુબંધમાં શુરિલોમાં તેમજ રાજ દરબારમાં અને જાહેર જીવનમાં પણ આપની કારકિર્દી મજબૂતી બનાવી હતી. ઇસ્વી સન ૧૮૮૫માં આપ નામદાર પૂના ખાતે વસતા હતા. જ્યાં આપશ્રીની જીરમની તખીયત એકા-બમડી જવાના સમાચાર મુબંધમાં ફરી વળતા ઘણા ઇસમ.ઇલી અમલદારો પૂને ગયા હતા. હિંજરી સન ૧૩૦૨ અર્થાત ઇસ્વી સન ૧૮૮૫ના આગસ્ટ માસની ૧૭મી તારીખે ને સોમવારના દિને સાંજના ૫-૩૦ કલાકે પૂના ખાતેના આપના બંગલામાં આપે જેમો સિદ્ધાર્થો હતા.

આપ નામદારના મુખારક જીરમને તા. ૨૮ મીએ મંગળવારના દિને સ્પેશિયલ ટ્રેન માર-ફતે મુબંધ લાવવામાં આવ્યું હતું. હસનાબાદ ખાતે "સંદુક" ૬૪ દિવસ રાખ્યા પછી કરબલા બણી મોકલવામાં આવ્યું હતું જ્યાં જુમિદાદ કરવામાં આવ્યો હતો.

આપ નામદાર આપના પાછળ આપના મહોરદાર નવાબા આલિયા સમ્મુલ મુલક ના. માતા સલામત દર હાઇનેસ લેડી અલીશાહ અને આઠ વર્ષની વયના એક શાહઝાદા હ. સુલતાન મુદ-અમદશાહ છોડી ગયા હતા, જેઓ આપશ્રીના પછી ઇમામતની મસનદ પર બિરાજી સમરત ઇસ-માઇલી આલમના મદાને ઇમામ તરીકે આલમ પ્રસિધ્ધ થયા હતા.

HAZRAT IMAM SARKAR SHAH
SIR SULTAN MUHAMMED SHAH
HIS ROYAL HIGHNESS THE RT. HON'BLE

The Aga Khan III.

(A. H. 1302-1376)

.....O.....

(૪૮)

હઝરત ઈમામ સરકાર શાહ સર સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં

હિઝ રાયલ હાઇનેસ, થી રાઈટ ઓનરેબલ

ના. આગાખાન ત્રીજા

(હિજરી સન ૧૩૦૨-૧૩૭૬) ૧૮૮૫-૧૯૫૭

હઝરત ઈમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હિઝ રાયલ હાઇનેસ થી રાઈટ ઓનરેબલ, ના. આગાખાન સાહેબ ત્રીજાનો મુબારક જન્મ હિજરી સન ૧૨૬૪ના સંવાલ માસની તા. ૨૫મી ઇસ્વી સન ૧૮૭૭ના નવેમ્બર માસની તા. ૨૭ ને શુક્રવારના દિને સિંધના પાટનગર કરાંચી શહેરમાં, "મુહમ્મદ ટેકરી" અથવા "સુલતાન ટેકરી" ના નામે વિખ્યાત પામેલા રથને થયો હતો. આ જન્મરથને "હનીમૂન હોજ" તરીકે પણ ઓળખાયામાં આવે છે, અને આ રથની મુલાકાત પ્રવાસીઓ આજ સુધી લગ્ન રહ્યા હોવાથી એ રથને ઇતિહાસિક થઈ પડ્યું છે. (૧) F.N.

હઝરત ઈમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હિજરી સન ૧૩૦૨ જિલ્લાદ માસની તા. ૧૬મી અર્થાત ઇસ્વી સન ૧૮૮૫ના ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૧૭મીને સોમવારના દિને ઇમામતપદે ખિરાજી સમરત ઇસમાઈલી આલમના ઇમામ થયા. પ્રારંભ. આ સમયે આપ નામદારની વય ૨૨માની રીતે માત્ર સાત વર્ષ, નવ માસ અને સોળ દિવસનું હતું. આપનો "નામદાર આગાખાન સાહેબ" ત્રીજા તરીકે જન્મમસદર થયા હતા.

હવે ઈમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ની અદભૂત ભવિષ્યવાણી.

જુના હસ્તલિખિત દસ્તાવેજોમાંથી મળી આવેલી વિગતો પરથી જણાય છે કે હઝરત ઈમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નો ઇ. સ. ૧૮૭૭ના નવેમ્બર મહિનાની તા. ૨૭ અર્થાત હિજરી સન ૧૨૬૪ના સંવાલ માસની તા. ૨૫મી ને વાર શુક્રવારના શુભ દિને સાંજના પાંચ કલાકે કરાંચી

નેરખીટ રોડ-મઝગામ પર આવેલા "શ્રી વાડી" તરીકે પ્રસિદ્ધ પામેલા "આમા હોલ"માં થઈ હતી અને જમાતોએ હ. ઇમામના હસ્ત મુબારકની "પ્રથમ હસ્તબેસી" કરી હતી. આપની દિગ્ગંજી સન ૧૩૦૩ ના ઝિલ્લજ મહિનાની તા. ૪થીને વાર સનિવારના દિને પહેલી વાર એકલા શ્રી મુબારક હરખાના જમાતખાને મુબારક પધરામણી કરી, તખ્ત પર બિરાજ સમસ્ત જમાતને પવિત્ર દિદાર આપી મુબારક હરખાનો હરમાલ્યા હતા. આપે આ પ્રસંગે હરમાલ્યા

“હું” આલે રસુલ “હું”

“હું જમાતો, તમે અમને નાના નહિ સમજજો, અમે આલે રસુલ છીએ અને અમારા દાદા હજરત અમીરશ મિઅમનિન છે અને અમારી દાદી ખાતુને જન્મત હજરત ખીબી ફાતિમા છે. અમે અલી અને નખી બન્નેના નૂર છીએ. ઉમરમાં જો કે નાના છીએ પણ ખુઝુર્ગીમાં મોટા છીએ.”

“હજરત અબુલખખેદીત પણ ઉમરમાં નાના હતા, પરંતુ કુલ્વત અને ઇલમમાં મુત-માઅલી જેવા હતા. અમાર નૂર પણ તેઓથી ચાલવું આવે છે અને અલીનું નૂર હંમેશા દુનિયામાં ફાયદા રહે છે.”

“ખહેરીમાં અમે ફરવીશી અખવાર કરી એકા છીએ પણ ખુદની દરગાહમાં ખુઝુર્ગી પામેલા, પ્રીત્ત; સખાત કે અમે પયગમ્બરની આસ છીએ. અમારી ખરતી તારીફા અને ફરતો જો આ અમમાં કાઢિમાર હશે તેમણ સમજશે.”

આ પ્રસંગે તેઓ નામદાર સંગલગ જે કેલાક મુધી હરખાનો કર્યા હતા. આ સમયે આપ શ્રીની વચ માત્ર મવ વર્ણની હતી.

એકજ સમયે ગમગીની અને ખુશાલી.

આ પ્રસંગે હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. ની ચાદ સંભારતા ફેટલાહિ દિલ્લીર થયેલા દેખાતા હતા. આ જોઇને હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ હરમાલ્યા :-

“તમે જમાતને દિલ્લીર ચવાનું કાઈ કારણ નથી. તમે જમાતનો ઇમામ તમારી વચ્ચે ખેરાને તમારા કામ કરી રહેલ છે. આ દુનિયામાં અમે “જમો” પહેરીએ છીએ અને ઉતારીએ છીએ. શાહ અલીશાહ અને અમારા દાદા તથા વડવાઓમાં એકજ અલી નું નૂર હતું અને અમારામાં પણ એજ નૂર ઉતરી આવેલું છે.”

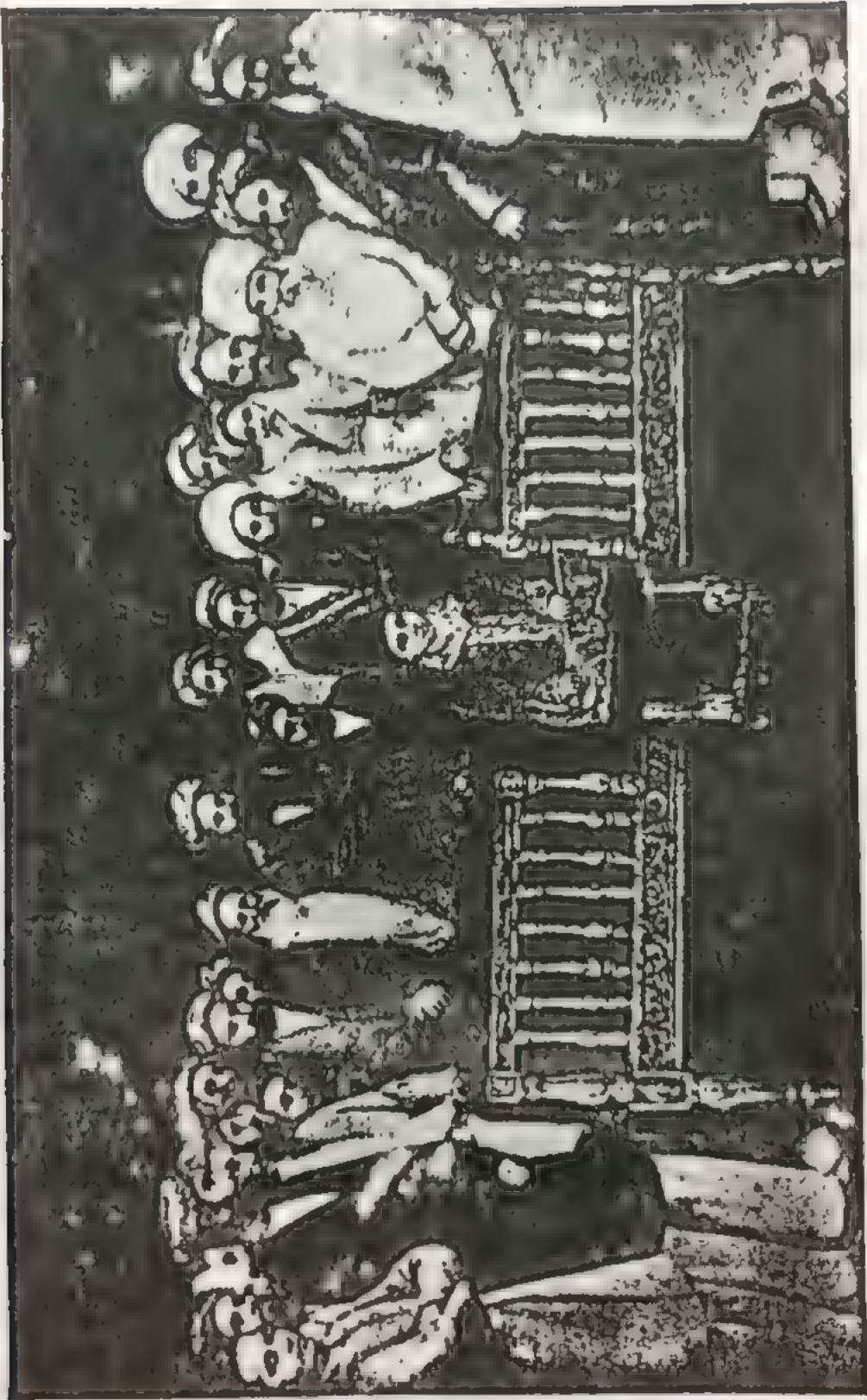
મહાન મસમાઈની કાઢિ દેકામ નાસિર ખુસરવું ક્યેન છે કે દુન્યાની સપારી ઉપર એવી એકજ કામ વસે છે, જેની સામે એકજ સમયે ગમગીની અને ખુશાલી હોય છે. એક ઇમામ “લિઆસ” ગદલાવે તેની ગમગીની અને તેજ પણ બીજા અધિકત ઇમામનો “જમો” પહેરી મુરીદા વચ્ચે આવે તેની ખુશાલી થાય છે. આ મનુષ્ય લાગણીત ફરતે ફરતું એક અનેક નિર્માણ છે.

“તારો પ્રકાશ તારા દિવસો પ્રમાણે વધશે.”—એક મહાન ભવિષ્યવાણી.

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સંગલગ દર સનિવારના જમાતખાને મુબારક પધરામણી કરી હરખાનો હરમાલ્યા હતા.

દત્તજી દેસાઈ શાહ મુસલમાન મુદરેમશાહ (અ. મ.) અલિ-હુસેની વિજ
 ભવન દરબારે મી નાદે આનંદેશ પ્રિય આગાખાન પ્રીત

હજરત સમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ નામદાર આગાખાન સાહેબનો મુજબ ખાતે “આમા દોશ” માં હમામતની
 મસનદ ઉપર બેઠેર રીતે અભિષેક થયો ત્યારનું તવારીખ ૮૨૫.

હજરત ઇમામ શર સુલતાન મહમ્મદશાહ નામદાર આગાખાન
 સાહેબ અને ના. પ્રિન્સેસ ધેરસા: પોતાના પહેલા ફરજંદ શાહઝાદા
 મહેદી સાથે — જેઓ વાળવયમાંજ વફાત પામ્યા હતા.

૬. ઇમામની આ ફિરોવમાં, આપ નામદારના મુખાગ્રહ કરતે ~~જિંદગી~~ અને યુગ્મગીમમાં ધાર્મિક કાર્યો પણ ચલાવતા હતા. એટલુંજ નહિ પણ હજરત ઇમામ શાહ અલીશાહ અ. એ પણ જમાત વચ્ચે પધારીને પોતાની રમરમા કેટલીક ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરી. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને મુબારક હાથે કરાવીને ફરમાવ્યું હતું કે, “તારો પ્રકાશ તારા દિવસો પ્રમાણે વધશે.” આ આમાદીએ તે સમયની જમાતોમાં અમીજીવન રહ્યું અને દિવસે દિવસે તે પ્રકાશ વધુને વધુ ઝળકવા લાગ્યો.

શિક્ષણ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આપના માતૃશ્રીની કાળજી હેઠળ અરબી; શરરી તેમજ અંગ્રેજીની કળવણી લીધી હતી.

ઉપરાંત ઇંદાલિયન અને ફ્રેન્ચ ભાષાઓ આપ નામદારના કંઠે રમી રહી હતી. સાથે સાથે અન્ય મુરશિયન ભાષાઓ આપ નામદાર સારી રીતે જાણતા હતા.

હિઝ હાઇનેસને ખિતાબ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને “હિઝ હાઇનેસ”ને માનવંતો ખિતાબ બ્રિટિશ સરકાર તરફથી અર્પણ કરવામાં આવ્યો. એ વખતે આપ નામદારની વય માત્ર નવ વર્ષની હતી. આટલી બાળવયમાં આવો માનનીય ખિતાબ અર્પણ થવાનો બનાવ ઇતિહાસમાં અગ્રણ્ય છે.

રિપોર્ટિંગનો શોખ— નિર્દોષ રમતોની ખીલવણી માટે યત્નો.

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. રિપોર્ટિંગનો શોખીન હતા. આપ નામદાર “ગોલ્ફ” અને “હોકી”માં પણ પ્રવીણ હતા. હિંદુસ્તાનનાં લોકોમાં આ રમત પ્રત્યેનો રસ ઉત્પન્ન કરાવવા દર વર્ષે ખેલાડીઓને બે “કપ” આપ નામદાર તરફથી હજી પણ બેટ અપાય છે. એક કપ વિદ્યાર્થીઓને અને બીજો કપ સિવિલ-પીલીટરીને આપવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનમાં જે નિર્દોષ રમતોની વધારે ખિલવણી થવા પામી છે, તે આપ નામદારને આભારી છે.

સાહિત્ય પ્રેમ—સર્વદેશીય સાહિત્યનું જિંદુ જ્ઞાન.

હજરત મોલાના ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મુસાફરીનો પણ શોખ ધરાવતા હતા. આપશ્રીએ જમતના સતત પ્રવાસો કર્યા હતા. સાહિત્યનું વાંચન પણ આપ નામદારને અતિ પ્રિય હતું. ખાસ કરીને ઇતિહાસ, ફિલસૂફી, ખલ્લિયા અને સાયન્સનું જિંદુ જ્ઞાન ધરાવતા હતા.

રાજકારણ પણ આપ નામદારને વિષય હતો અને આપના સમયના જમતના રાજકરણમાં આપે અદ્ભૂત અને અમત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો.

૬૦ ઇમામની નિમંત્રણ સંદાઇ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અતિ સાદુ જીવન જીવતા હતા અને કરકસર કરતા ઇસમાઇલીઓને પણ ફરમાવતા હતા.

જંગબારની હિંદી પ્રજામાં કસરત અને રમતગમતોને ઉત્તેજન.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. કસરતના પણ શોખીન હતા. આદીકાની પહેલી મુસાફરી પ્રસંગે ૬. ઇમામને જંગબારની પ્રજા બધી નબળી અને નંખાઇ ગયેલી દેખાઇ અને તેમાં પણ દિંદોઓને તો ત્યાંની આબોદવા બાળી નાંખતી હોય તેમ તેઓના શરીરે બધાજ કમળેર દેખાયા, આપ નામદારે આપની સુંદર વાડી સાથેની એક ઇમારત તત્કાળ જંગબારની પ્રજાના વપરાશ માટે આપવાની કૃપા ફરમાવી અને એ પ્રકારે આપ નામદારે કસરત માટે તેઓમાં શોખ ઉત્પન્ન કર્યો હતો.

ક્રિકેટ ટીમને ટેકા—મોટર ઉધોગની ખિલવણીને ઉત્તેજન.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ સિલોનની મુલાકાત લીધી હતી ત્યારે ઇંગ્લેન્ડ જનારી ક્રિકેટ ટીમને ટેકા આપતા જામિનગીરી હંડમાં ત્રણસો ને ત્રીસ પૌંડ બરી આપવા ખુશાલી પ્રગટ કરી, તેમજ મુંબઈની મોટરીસ્ટોની રેસ હરિકાષમાં જીતનારને એક “કપ” આપવા ઇચ્છા પ્રગટ કરતા હતાં હતાં કે: “હિંદુસ્તાનમાં મોટર એ તદ્દન નવી વસ્તુ છે. તેની ખિલવણી માટે ઇમામ જાહેર કૂવાંથી લોકોમાં તે પ્રત્યે ઉત્સાહ પ્રેરાશે અને તેને અંગે દેશમાં એક નવા ઉધોગ નો પ્રાયો પડશે.”

બંદગી વડે રૂઢાની શક્તિની ખિલવણી.

હજરત મોહાના ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હંમેશા ફરમાવતા હતા કે :

“અંગ કસરતના પ્રયોગો વડે શરીરને બળવાન બનાવે. બહોળા વાંચન વડે મગજની ખિલવણી કરે; તેમજ બંદગી અને સત્યતા વડે “રૂઢાની શક્તિ”ને ઉંચે લઇ જાયો.”

“પયગમ્બર સાહેબનું લોહી મારી રંગોમાં વહે છે.”

દર જુમાના દિવસે બંદગી ગુજારતી વખતે તે પણ પોતાના “જીવનની ધન્ય બંદી” હોય છે, એ વિશે ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આપતા રહસ્યપૂર્ણ વિચારો દર્શાવી જણાવ્યું હતું કે:-

“ઇસ્લામના પયગમ્બર સાહેબનો હું રીધો વંશજ છું. એ કરાડ ઇસ્લામીઓ અને ઇમામ તરીકે માન્ય રાખે છે તેઓ મને પૂજે છે ભેટ સોગાદો પણ આપે છે, કારણ કે ૬. પયગમ્બરનું લોહી મારી રંગોમાં વહે છે.”

ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ—ઇમામ અને ઇતિહાસ.

ઇસ્લામી બાવના પ્રસદ કરતાં ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મંબીર અવાજે એક પ્રસંગે ફરમાવ્યું હતું કે:

“અમે તેટલો ખીલ્લો ઉપર આધાર રાખો પરંતુ તે ઇસ્લામને મદદમાર થશે નહિ. આપણે આપણા પગ ઉપર જીભા રહેવું જોઇએ. આપણે હંમેશા શાહ રાખવું જોઇએ કે આપણી પાછળ

આપણી પોતાની સંસ્કૃતિ છે. જોના કુમખા તરફ નજર કરો, તેની ઉપર નજર નાખો તો આ જોયું સુખસુરતી અને લાગણી સુખા ધરાવે છે, પરંતુ એ કુમખા મરી જાય છે. આ જોના આંતર આંતરના અપનાવ સિવાયની ધરલામની લાવનામાં તે ધણી મળતા આવે છે. આ જોના મરી જાય છે, પરંતુ ધરલામ અને તેની સંસ્કૃતિ કદી મરશે નહિ અને જોના એમ માને છે કે ધરલામી સંસ્કૃતિ મરે છે, તેઓ ધરલામી પ્રગતિનો ઇતિહાસ અને પ્રાચિન વિગતો તથા મજદબના મૂળ ગ્રંથોથી અજાણ છે. જોના ગ્રંથો તરીકે દુનિયાની સપાટી ઉપર વરતા તમામ ઇસ્લામી મુરીદો "ઇમામ" અને તેની "ઇતરન"થી મુરાદ લે છે."

પારસી કોમને દિલ્લેશીઝીપૂર્વકની સહાયતા.

ઇરાનમાં જ્યારે મોલવી મુસ્લાઓનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું હતું, અને ત્યાં ઇરાનના મૂળ વતની પારસી-જરથોસ્તીઓની સત્તામણી થતી હતી ત્યારે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની લંડન ખાતે ઇરાનના શાહ અહમદશાહ સાથે મુલાકાત થતા, શાહને આપ નામદારે ઇરાનમાં પારસી પ્રજાની હયાજનક સ્થિતિ માટે વિગતો આપી શાહને ખુશ અને રસુલ સંના હુકમે શાહ દેવડાવી સમજાવ્યા હતા.

ઇરાનના શાહે એ વિષે પોતાની અજાણતા દેખાડી, ઇરાન પહેલેથી આ બાબતની સખતી નાખી દેવા હ. ઇમામને વચન આપ્યું. શાહ ઇરાન પાછા ગયા ત્યારે સર્વ હકીકતની બારીકાઈથી તપાસ કરી પારસી કોમની સ્થિતિ સુધારવા અને તેઓ સાથે સુમેહસંપથી ચાલવા શાહે હુકમે બહાર પાડ્યા.

હ. ઇમામના આ ઉપકાર બદલ પારસી મંડળના સરનશીન સર દિનશાહ માણેકજી પીટીટ હ. ઇમામને એક પત્ર લખ્યો હતો. હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ જરથોસ્તી કોમ માટે કેટલીક શાળાઓ રચાવી અને પોતાના ખર્ચે તેનો નબાવ કર્યો હતો.

પારસી કોમનો આભાર પત્ર.

પીટીટ હોલ, મલબાર હીલ,
મુંબઈ તા. ૨૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૦

નામદાર આગાખાન, કે. સી. બાઈ ઇ.
સમુલ હુમાયુન જોગ, લંડન.

નામદાર સાહેબ,

લંડન ખાતે અમારા હમદીનો તરફથી અમેને અખર મળી છે કે ઇરાન તથા હિંદુસ્તાન તરફથી મળેલા માનપત્રો ઇરાનના નામદાર શાહ આમળ રજૂ કરતા આપ નામદારે તેઓની મુલાકાત આલા હઝરત હુમાયુન સાથે કરાવી આપવામાં આવેલી બધી મહેરબાની અને મમતાભરી મદદ આપી હતી અને ખુદ તે મુલાકાત દરમ્યાન બન્ને બાજુના વિચારો પરસ્પર મુલાકાતથી રજૂ

કરવામાં આવે. આપેલી મહદ્દ એકદ્દ જિંમતી થઇ પડી હતી. તેટલા મારે આપ હમરે સ્વેચ્છા તરફથી ઉઠાવેલી આ જહેમત બામે અમે આપ નામદારના બારે અહેસાનમંદ થયા. છીએ અને અમારા છગરથી આપનો આભાર માનીએ છીએ.

આપ તામહારનો અતિ તામેહાર ૩૫/૭૫૫

सेवा:

(સહી) દીનશાહ માણેકજી પીટીટ

મુખર્મીમાં હુક્કડ અને ફુકાળ વખતે સેવા.

કચ્છરત પ્રમામ તાલુકા સુલતાન મુદરમદશાહ અ. એ જમાતની તથા પાર્શ્વિક કાર્યોની સમાપ્તિ
કાર્યમાં લીધા પછી આપ નામદારે જાહેર જીવનમાં પણ પ્રવેશ કર્યો. અલ્પ સમયમાં આપણી
એક અમગણ્ય વ્યક્તિ તરીકે જાણીતા થયા હતા, ઇ. સ. ૧૮૬૩ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૧મી
એ કમનસીબે કોમી ફુલ્લડ કાટી નીકળ્યું. આ ફુલ્લડની નાપસંદ કરવા જોગ ચિનગારીએને
આગળ વધતી અટકાવવા તથા બંને કોમો વચ્ચે શાંતિનું વાતાવરણ પુનઃ સ્થાપવા આપ
નામદારે મોટી સહાયતા આપી હતી.

૪૨વી સન ૧૮૯૬-દિનરી સન ૧૯૦૫માં દુકાણનું વાડળ ફરી વળતાં લોકો મેલ્યાન સંક-
ટમાં સપડાઇ ગયા. તે વખતે દુકાણ પિડીત લોકોને બનાન બને વસ્ત્રો નાતબતનાં મેલ્યાવ
વગર આપ નામદારે પુરા પાડ્યા હતા. સંકટખરત ખેડોને ખીયા, ઠોર, ખેતી માટેનાં ઓળારો
વિગેરે ચોતાના ખર્ચે અપાવ્યા હતા. મુંબઈનાં હસનાબાદ તથા પુનામાં આપ નામદાર તરફથી
મદિનાઓ સુધી સદાગત ચાલુ રહ્યા હતા. શહેરના દુકાણ હંડમાં પણ આપશ્રીએ મોટી રકમ
બરી હતી. એ ઉપરાંત પૂના ખાતેનાં યરોડાનાં વિશાળ વિસ્તારવાળા બલ્ય "યરોડા પેલેસ"નું
ખાંધકામ દુકાણિયાઓને સહાયતા આપવા માટે ખાસ દાય ખરવામાં આવ્યું હતું, જેથી સંકટો
સ્ત્રી, પુરુષો અને બચ્ચાઓનું પોષણ એ રીતે થતાં પામ્યું હતું. ref) (add) —

અગ્રણી ઉપદ્રવ—પ્રો. હાફ્ડીનને સહાય.

૧૫) દુબકાળ પછી, પ્રથમ મુંબઈમાં અને ત્યારપછી દિંડોના અન્ય ભાગોમાં પ્લેગનો ઉપદ્રવ થયો. આ આપત્તિના સમયે મરાઠુર વૈજ્ઞાનિક પ્રેફેસર દાદાજીનને દિંડો સરકારે મુંબઈ મોકલાવ્યા. તેમણે પ્લેગની રસીઓ તૈયાર કરી પરંતુ લોકો બચ પામીને અચકાવા લાગ્યાં, એટલુંજ નહિ પણ એ રસી મરણ નિપજવનારી છે એવા વહેમને અંગે તેના સામે વિરોધ પણ ઉઠાવ્યો. ઇસમાઇલી કોમમાં પણ એ શંકાની અસર થતા, ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આપના મુરીદોની એક સભા બોલાવી તેઓને રસી મૂકાવવા હાયદાબાદ સમજાવ્યા અને તેઓની સમક્ષ પોતે પણ રસી મૂકાવી ઉત્તેજન આપ્યું, જે જોઈને આપ નામદારના મુરીદો ઉપરાંત પ્રજા વર્ગનાં લોકોનો પણ ધસારો થવા માંડ્યો અને તેને પહોંચી વળવા માટે આગા હોશ-વાડીની આજુર્માં આવેલા "ખુશર લોન્" નામની આપની માલિકીનો બંગલો પ્રેફેસર દાદાજીનને આપમી

એ વ્યવસ્થા કરવા આપ્યો, જેમાં પ્રોફેસર પોતાની પ્રયોગશાળા પણ રચાવી હતી. બ્રિટિશ સર-
કારે આપ નામદારની મુલાકાત કરી અને આવી ઉદાર સામજીની પ્રશંસા કરી હતી.

ડૉ. વોનલેસને આર્થિક મદદ.

મીરજની સુપ્રસિદ્ધ હોસ્પિટલ રચાવી દિંદી જનતાની નિઃસ્વાર્થ સેવા બજાવનાર ડૉ.
વિલિયમ વોલનેસના કાર્યમાં પણ આપ નામદારે આર્થિક સહાયતા આપી હતી.

આપ નામદારની આ પ્રકારની ઉત્તમ સેવાઓને સમક્ષ રાખીને મુંબઈની જનતા તરફથી
આપશ્રીના માનમાં એક જાહેર "ડીનર પાર્ટી" યોજવા માટે નિર્ણય કરવામાં આવ્યો. પરંતુ એ
બાબતની જ્યારે આપ નામદારને જાણ કરવામાં આવી ત્યારે આપશ્રીએ સ્વામત સમિતીના સેક્રે-
ટરીને જણાવ્યું કે:

"જ્યારે હજારો માણસો જખમરાથી પીડાય છે, ત્યારે હું તમારે આમંત્રણ સ્વીકારી શકું તેમ
નથી. બબકાદાર ભોજન સમારંભો અને મિજબાનીઓ પર નાણાં ખર્ચવા કરતા બચાવી શકાય
એવો એક રૂપિયો પણ દુકાળની આફતમાં સપડાયેલાઓની મદદ માટે ખર્ચવો જોઈએ." (૧)

મહારાણી વિક્ટોરિયાની કાયમંડ જ્યુબિલી-મુઝફ્ફરાબાદ હોલમાં બબ્બ સભા

છરવી સન ૧૮૯૭-દિજરી સન ૧૯૧૫માં મહારાણી વિક્ટોરિયાની કાયમંડ જ્યુબિલી થઈ
હતી એ પ્રસંગે એ કાર્યને પાર પાડવા મુંબઈના શહેરીઓએ પોતાના નેતા તરીકે હ. ઇમામ
શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને પસંદ કર્યા હતા અને આપશ્રીના પ્રમુખપદે મુંબઈના "મુઝફ્ફ-
રાબાદ" નામના હોલમાં મુંબઈના શહેરીઓની એક બબ્બ સભા બરાબ હતી. સભામાં મહારાણી
વિક્ટોરિયા ઉપર એક માનપત્ર મોકલવાનો હરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. તે વેળાએ દિંદના નામ-
દાર વાઇસરોય લોર્ડ એલગીનને સુપરત કરવા માટે પણ આપ નામદારને જનતાના પ્રતિનિધિ
તરીકે ચૂંટી કાઢવામાં આવ્યા હોય, માનપત્ર પહોંચાડવા આપશ્રી સીમલા ગયા હતા. આ પ્રસંગે
આપશ્રી વાઇસરોયના માનવંતા પરાણા તરીકે રહેવા હતા. એ સમયે હ. ઇમામની વય માત્ર
૧૯ વર્ષની હતી.

આ પ્રસંગે, એક ખીલું માનપત્ર, ઇસમાઇલી ફામ તરફથી, તેના રહાની સરદાર તરીકે,
હાથીના આકારની સુંદર કારીગીરીવાળા સોનાના કાસકેટમાં નાખીને આપશ્રીએ મહારાણી વિક-
ટોરિયાને અર્પણ કર્યું હતું, આ બન્ને માનપત્રો માટે મહારાણી વિક્ટોરિયાએ આપ નામદારને
આભાર માન્યો હતો.

પ્રથમ લગ્ન.

ઇ. સ. ૧૮૯૭ના જાન્યુઆરી માસમાં હ. ઇમામના પ્રથમ લગ્ન પૂના ખાતે આપ નામદારના
કાકા આગા જંગીશાહના પુત્રી શાહઝાદી બેગમ સાથે થયા હતા આ માસની તા. ૧૬થી ૨૧મી
સુધી પાંચ દિવસ પર્વત લગ્નોત્સવ ઉજવાયો હતો.

યુરોપની પહેલી મુસાફરી—મહારાણી વિક્ટોરીયાના માનીતા મહેમાન.

ઇસ્વી સન ૧૮૬૮-હિજરી સન ૧૩૧૫માં દરરોજ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. યુરોપની પહેલી મુસાફરીએ સિવાજ્યા હતા. આપશ્રી યુરોપના જે ભાગમાં ગયા હતા ત્યાં શાહી માન સહિત આપ નામદારને વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા. વિદ્વાન અને રાજપુરોના મંડળોમાં પોતાના ઉંડા જ્ઞાન તથા ઉમદા ગુણોને અંગે આપશ્રીએ મહત્વનું સ્થાન સંપાદન કરી લીધું હતું. મહારાણી વિક્ટોરિયાએ આપશ્રીને પોતાના "વિન્ડસર કેસલ" નામના રાજમહેલમાં અનેક વખત પરાજ્યા તરીકે નોતર્તા હતા, એટલું જ નહિ, પણ આમ દરબારમાં આમંત્રણ આપી, પોતાની જમણી બાજુની પુરશી ક જે એક માનનીય બેઠક છે, તેના પર આસન આપી, સન્માન કરી આપશ્રીના ઉચ્ચ પદની પ્રશંસા કરી હતી.

ઉપરાંત મહારાણી વિક્ટોરિયાએ આપ નામદારને પોતાની સાથે ખાણું લેવા અને "વિન્ડસર કેસલ" ના રાજમહેલમાં એક દિવસ રહેવા માટે આમંત્રણ આપ્યું હતું, આ સમયે તેઓ નામદારની વય થીસ વર્ષની હતી અને મહારાણી વિક્ટોરિયાની વય ૮૦ વર્ષની હતી. આટલી તરુણવસ્થામાં પણ જ્યોતના મદાન અને બળવાન રાજ્યના મહારાણીના મન ઉપર આપ નામદારે જે પ્રભાવ પાડ્યો હતો તે બિના છતિદાસમા સોનેરી અક્ષરોએ નોંધાઈ રહી છે.

કે. સી. આઈ. ઇ. નો ખિતાબ.

મહારાણી વિક્ટોરિયાએ આપ નામદારને, આપશ્રીની કુલક, કુકાળ અને ક્ષેત્ર વેળાની કિમતી સેવાઓની પ્રશંસા કરી, કે. સી. આઈ. ઇ. (નાઇટ કમાન્ડર ઓફ ઇન્ડિયન એમ્પાયર) નો માનવંત ખિતાબ અર્પણ કર્યો હતો.

આફ્રિકાની પહેલી મુસાફરી.

ઇ. સ. ૧૮૬૮-હિ. સ. ૧૩૧૭ માં ઇ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. આફ્રિકાની પહેલી મુસાફરીએ રવાના થયા હતા. ઇસમાઇલીઓ ઉપરાંત બિન ઇસમાઇલીઓ તરફથી આપનું શાનદાર સ્વાગત થયું હતું.

મહાન રાજ્યકર્તાઓની મુલાકાતો—શહેનશાહ સાતમાં એડવર્ડ.

ઇ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને યુવાવસ્થામાં એક એક માન બહારમાં અને ખિતાબો જુદા જુદા રાજ્યકર્તાઓ તરફથી અર્પણ થયા હતા, અને આપ નામદારે દુનિયા પરના મહાન રાજ્યકર્તાઓની મુલાકાતો લીધી હતી.

ઇ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની નામદાર શહેનશાહ સાતમાં એડવર્ડ સાથે ની પ્રથમ મુલાકાત ઇસ્વી સન ૧૮૬૮માં "એપ્રિલ"ની પોડોસની શરત વેળાએ થઈ હતી. એ પ્રસંગે નામદાર શહેનશાહની ઇચ્છા અનુસાર આપશ્રી "માલ્મ્સ્ટ્રોમ" ક્લબના એક સભ્ય તરીકે દાખલ થયા હતા, કે જેમાં એ વખતે રૂઝ શહેનશાહની પસંદગી પામેલાઓ અને શહેનશાહનાં નિકટના સંબંધીઓનેજ દાખલ થવા દેવામાં આવતા હતા.

Shortened
Summary for Review
for scholars & countries

આર્કડ્યુક—મિકાડો—રશિયાના ઝાર.

યુરોપની મુસાફરી દરમ્યાન આપ નામદારની આર્કડ્યુક કાન્સીસ ફીનલેન્ડની “રીવીએરા” ખાતે મુલાકાત મળી હતી. જાપાનની મુલાકાત વખતે આપ નામદાર જાપાનના માજી શહેનશાહ મિકાડોને પણ મળ્યા હતા. રોયલ એલ. એકર પોતાની ‘આર્ટિકલ’માં જણાવે છે કે “નામદાર આગાખાન સાહેબે આટલાં-ટીક મદાસાગર ઓળંગી, અમેરીકાના પ્રેસિડેન્ટ થિયોડોર રૂઝવેલ્ટની મુલાકાત લઇને, ચીનાઇ સમુદ્ર પાસે ફિલીપાઇન ટાપુઓમાં વસતા મુસ્લિમોના પ્રશ્ન માટે સલાહ આપી હતી.”

છરવી સન ૧૯૧૨માં હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ રશિયાની મુસાફરી કરી ત્યારે રશિયાના ઝાર અને ઝારીનાના મેરજો ખાતેના શાહી મહેલમાં શાહી પદોષ્ઠા તરીકે રહ્યા હતા. અત્રેથી તેઓ નામદારે નિરાધાર વૃક્ષોને “બ્રિટિશ રેડ ક્રોસ સોસાયટી” મારફતે રૂ. ૩૦,૦૦૦ મોકલાવ્યા હતા અને હિંદ ખાતેના મુસ્લિમોને પોતાના સહકર્મીઓને મદદ કરવા માટે અપીલ કરી હતી.

“બ્રિલિયન્ટ સ્ટાર ઓફ ઝાંઝીબાર” અને “શમ્સુલ હુમાયુન.”

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની આફ્રિકાની મુસાફરી વખતે જંગબારના નામદાર સુલતાને આપ નામદારને “બ્રિલિયન્ટ સ્ટાર ઓફ ઝાંઝીબાર” નો ખિતાબ અર્પણ કર્યો હતો.

ઉપરાંત ઇરાનના નામદાર શાહ તરફથી પણ ‘શમ્સુલ હુમાયુન’ અર્થાત ‘સ્ટાર ઓફ પર્શિયા’નો માનવંતો ખિતાબ હ. ઇમામને અર્પણ થયો હતો.

જર્મન શહેનશાહ વિલ્હેમ કયસર તરફથી સન્માન.

છરવી સન ૧૯૦૦ની શિયાળાની ઋતુમાં પોરટુગાલ ખાતેના ‘ન્યુ પેલેસ’માં આપશ્રીએ જર્મન શહેનશાહ વિલ્હેમ કયસરની મુલાકાત લીધી ત્યારે આપ નામદારનું અદ્ભુત સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું. અને આપ નામદારને “ફર્સ્ટ ક્લાસ પ્રિન્સિપાલ ઓફ ધી રોયલ કાઉન” નો પહેલા દરજ્જાનો ખિતાબ ધનાયત કરવામાં આવ્યો હતો. આ ખિતાબ જર્મન રાજકુટુંબીઓને અપાતા ટાઇટલોમાંનો એક છે કે જે વિલ્હેમ કયસરે આપ નામદારને અર્પણ કર્યો હતો. જર્મન રાજ્ય તરફથી એશિયાના વતનીઓમાં આવું માન મેળવનાર હ. ઇમામ પહેલાજ હતા.

“સ્ટાર ઓફ ટર્કી”

આજ વર્ષમાં વૃક્ષોના ના. સુલતાન અબ્દુલ હમીદની મુલાકાત હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહે કોન્સ્ટેન્ટીનોપલમાં લીધી હતી. આ મુલાકાતને ઇસ્લામી જગતે અર્થસુચક માની હતી. વૃક્ષોના આ પ્રવાસ દરમ્યાન નામદાર સુલતાને, હ. ઇમામને ‘સ્ટાર ઓફ ટર્કી’નો માનવંતો ખિતાબ અર્પણ કર્યો હતો.

સિંધ, કાઠિયાવાડનો પ્રવાસ

૧૯૦૧ના ફેબ્રુઆરી માસમાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ બ. સિંધ ની મુસાફરીએ સિમાવ્યા હતા. વળતા એપ્રિલ મહિનામાં કાઠિયાવાડ ખાતે જામનગરમાં જામ સાહેબનો માનનીય પરોણા તરીકે રહ્યા હતા અને પોતાના મુરીદાને મુલાકાતે આવી પામી કામઠાએ ઉઠેલા હતા.

મહારાણી વિક્ટોરિયાનું અવસાન.

૧૯૦૧ના જાન્યુઆરી માસની તા. ૨૨મીએ નામદાર મહારાણી વિક્ટોરીયાનું અવસાન થતાં આપ નામદાર તરતજ લંડન પહોંચી નામદાર મહારાણીની પાપડતની ક્રિયા જ તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરીના દિને કરવામાં આવી હતી. તેમાં સામિલ થયા હતા

જમાતમાં મતભેદ.

ખોળ જમાતોમાં એ સમયે કેટલાક પરધર્મીઓએ મતભેદ જોવા કરવાથી બેઠીલી પ્રસરી; પરિણામે ઇ. સ. ૧૯૦૧માં કેટલાક ખોળ કુટુંબો જુદા પડી નવી જમાત જોવી કરી; મૂળ ઇસ-માઇલી જમાત સાથેના વહેવાર તોડી નાખ્યો હતો. આરબાયા જમાત હસ્તીમાં આવ્યા પછી આસરે ત્રીસ વર્ષે આ ખોળે ફટા પડ્યો હતો.

શહેનશાહની તાજપોષી.

મહારાણી વિક્ટોરીયા પછી નામદાર શહેનશાહ એડવર્ડ સાતમા માદી પર આવ્યા અને ઇ. સ. ૧૯૦૨ ના ઓગસ્ટની ૨૭ તારીખે તેમના તાજપોષીની ક્રિયા થઈ હતી. તેમાં આપ નામદાર ખાસ પરોણા હતા.

ના. શહેનશાહ એડવર્ડ સાતમાના રાજ્યભિષેક સમયે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહે ઇન્દોરની ત્રીજી વાર મુલાકાત લીધી હતી. તાજપોષીની ક્રિયામાં ભાગ લેવા માટે આપ નામદારને ના. શહેનશાહનું ખાસ આમંત્રણ મળ્યું હતું. હ. ઇમામે ના. શહેનશાહને ઇસમાઇલી કામ તરફથી માનપત્ર અર્પણ કર્યું હતું.

જી. સી. આઇ. ઇ. નો ખિતાબ.

ઇ. સ. ૧૯૦૨ના જુન માસની તા. ૨૬ મીના દિને આપ નામદારને "ગ્રાન્ડ ક્રોસ ઓફ ધી ઇન્ડિયન એમ્પાયર" (જી. સી. આઇ. ઇ.) નો માનવંતો ખિતાબ ના બ્રિટિશ સરકારે અર્પણ કર્યો હતો.

નવાળ મુહસિનુલ્લ મુહક અને અલીગઢ કોલેજની પૂર્વસ્થિતિ.

મહાન ફેજવણીદાર સર ચૌધ એહમદ હૈય્ય ફેજવણીનો મુસ્લિમોમાં ફેલાવો થાય તે માટે સખ્ત પરિશ્રમ ઉઠાવતા હતા. ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં આ હેતુસર, તેમના જીવન દરમ્યાન એક વખત દાર કમીટી બનાવવામાં આવી હતી. કહેવાય છે કે અંગ્રેજી શિક્ષણની અસરથી ઇમાન જગું રહે

હિઝ એક્સેલેન્સી લેફ. કર્નલ ના. પ્રિન્સ અલી સલમાનખાન

દાઝર હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ ના દિલેર શાહઝાદા અને મીઝાના દાઝર હમામ શાહ કરીમ અલ્-હુસેનીના પ્રતાપી પિતાઓ. હ. અલીના પવિત્ર ઘનનાની શુરવીરતા અને દિલેરીના જોએ અગ્નિક પ્રતીક સમાન હતા એ વહાલા શાહઝાદા ના પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના પ્રેમ અને વાતસલ્યને વરસો સુધી હસમાઝલીઓએ માણીને એક પ્રેમાળ શાહઝાદાની પ્રેમભરી દુધ મેળવી હતી. તા ૧૨ મી મે ૧૯૬૦ ની એ કમનસીબ રાતના પેરિસ નજીક મેટર અકસ્માતમાં આપની વફાત થઇ અને હસમાઝલીઓ સહિત સમગ્ર જગતને વર્તમાન સમયની એક વિરલ વિશુનિતી કપરી ખોટ પડી.

મોતના દાઝર દમામ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબના વડાલા માતૃશ્રી
 ના. પ્રિન્સેસ તાજુદ્દલા અલીખાન સાહેબા.
 ના. પ્રિન્સ : અલીખાન : સાહેબના , તેઓશ્રી પ્રથમ મહારદાર હતા.

જે એવો એટલો વહેમ લોકોમાં પુરી જવાથી પ્રથમ તેઓની બહીજ વિરુદ્ધતા પ્રગટ થઈ હતી. તેઓની મહકમતા અને ધીરજના પરિણામે ઇ. સ. ૧૮૭૫ માં "અલીગઢ કોલેજ" હતીમાં આવી.

પરંતુ જ્યારે સર સૈયદ અહેમદની જગ્યાએ મુહસિનુલ મુલક આગ્યા ત્યારે અલીગઢ કોલેજની આર્થિક સ્થિતિ કટોકટીભરેલી હતી નવાબ મુહસિનુલ મુલક બહાજ વિદ્વાન અને પ્રહયા પુરુષ હતા, પરંતુ જે હિંદીશા ખાતર અલીગઢ કોલેજની સ્થાપના થઈ હતી તે હિંદીશા જેખમમાં આવી પડ્યા હોવાથી, નવાબ મુહસિનુલ મુલક પોતાથી બનતાં સમજા ઇલાજો વડે અલીગઢ કોલેજને નવા બંધારણ પર મૂકવા સતત પ્રયાસો કરી રહ્યા હતા. મુસ્લિમ એજ્યુકેશનલ કોન્ફરન્સ તેમને બહી સલાયક થઈ પડી અને બધા જરૂરી પ્રસંગો વખતે, આ કોન્ફરન્સ તેમને મદદ કરતી હતી. પરંતુ જ્યારે આ કોન્ફરન્સ રાજધાનીના શહેર દિલ્હીમાં ઇ. સ. ૧૮૮૩ના રાજ્યાભિષેકના દરબાર વખતે મળવાની હતી, ત્યારે નવાબ મુહસિનુલ મુલકની નજર ઇ. ઇમામ શાહ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. તરફ ગઈ અને તેમણે આપ નામદારને પ્રમુખરથાન સ્વીકારવા માટેનું આમંત્રણ આપ્યું.

આ એક એવો વખત હતો કે જે વેળા રૂઢીચૂરનો બધું જોર પડે હતા, છતાં એ વખતના મુસ્લિમોના મુખ્ય આગેવાનો, નવાબ વિકાશ-મુલક અને મોહસિનુલ-મુલક હિંમત કરી હતી. ઇ. ઇમામે મજકુર કોન્ફરન્સમાં પ્રમુખ તરીકે નિઝરતાબધુ પ્રવચન કર્યું અને મુસ્લિમોમાં સિલ્લે માટે પ્રેમ પ્રગટ્યો.

સર સૈયદ અહેમદના આત્મોદગાર.

અલીગઢ કોલેજના સ્થાપક સર સૈયદ અહેમદ હંમેશાં કહેતાં હતા કે એક વીર પુરુષ ગમ. બમાંથી આવશે તે કાર્ય સંપૂર્ણ કરશે. એ અર્થસચ્ચ શબ્દો આ પ્રમાણે છે:—

મદી અંત્ર ગયબ ખીરન આયદ વ કારી કુનહ.

અખિલ હિંદ મુસ્લિમ કેળવણી પરિષદ.

આ તર્જની એક ઇન્ડીયા મુસ્લિમ એજ્યુકેશનલ કોન્ફરન્સ-અખિલ હિંદ કેળવણી પરિષદ ની એક એક બહાજ શુભ પ્રસંગે ભરવામાં આવી હતી, કારણકે એ સમયે "દિલ્હી દરબાર" ભરાવાનો હોવાથી એક માનનીય પદાધિ તરીકે ઇ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ તથા સમગ્ર હિંદુસ્તાનના નવાબો તથા નામાંકિત પુરુષોની એ સમયે હાજરી હતી. જેઓ સમજા મજકુર પરિષદમાં ભાગ લેવા શક્તિમાન થયા હતા. આ પરિષદમાં એ સમયના હિંદી સેનાપતિ મહંમ લોડ કિયનર અને મુખ્યમંત્રી એ વખતના ના. ગવર્નર લોડ નોર્થકોટ અને અલ્બે એક મેમબ્રો, સમુક્ત પ્રાંતના લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર સર જેમ્સ લાફુર, સર ડોનાલ્ડ રાબર્ટસ, સર ડેવીડ, સર મનેચેરજી ભાવનગરી વિગેરે હતા. ખીજા ખાસ અંગેજ અધિકારીઓ ઉપરાંત ઇસ્લામી શાબેર મોલવી અલતાફ હુસેન તથા મજકુર ઇતિહાસકાર સમુલ હુસા મોલવી શિખરી નાઅમાની તથા બહુ મોટા મોટા અને નામાંકિત મુસ્લિમો હાજર રહ્યા હતા.

આ પરિષદનું પ્રમુખરથાન સ્વીકારી ઇ. ઇમામે મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીની હિલચાલને સફળ બનાવવા અને તેને વહેવારુ સ્વરૂપ આપવા અનદદ પ્રયાસો કર્યા હતા. આપ નામદારે એ પ્રસંગે પ્રમુખ તરીકે બહુજ સરસ અને મનનીય બાવણ કર્યું હતું. (૨૦)

યુનિવર્સિટી સ્થાપવાનો હેતુ પાર પાડવા હોઈ ઈમામની તાકીદ.

આપ નામદાર પ્રમુખશ્રીને આપત્તિના અર્થમાં જાણવું કે સ્થિતિમાં આવી પડેલા છે તે તરફ લોકોનું સહાનુભૂતિ જણાવું કે :—

“જે લોકોએ યુરોપના મધ્યભાગમાં ફળવણીનો દીપક પ્રગટાવ્યો હતો અને કાર્ડોવા તથા બ્રગદાદમાં ઉચ્ચ ફળવણીનો પાયો નાખ્યો હતો તેજ લોકોના વંશજો આજે આસાનતાના અધિકારમાં હોય છે.” એ સુસ્તી અને બેદરકારીમાંથી નજૂત થઈને સત્વર એક જીંદગીનું યુનિવર્સિટી રથાપવાનો આદર્શ જરૂરી પાર પાડવાનો જરૂરિયાત દર્શાવી, આપ નામદારે અક્ષીગદના મોરેશોએન પોતાના આપણમાં તાજાં કરી દતી.

મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીના આદર્શની રૂપરેખા

વધુમાં આપ નામદારે, પરદાની દાનીકારક રહીને વખોડી કાઢી, કેટલાક ધર્મગુણીમાં ધરભામી રત્નીઓએ ધવાયેલાઓની સારવાર કરવા માટે જાહેર ભાગ લીધો હતો તેની યાદ આપ. જુમાં અપાવી હતી. શહીદોના રમારકો જાળવવા માટે અને હજુ પાછળ રોકવામાં આવતા નાણા અને સમયમૌલ્યો જાળવ કરી યુવાન મુસ્લિમોની કેળવણીના કાર્યમાં અર્ચવા, તેમજ સાચા મુસ્લિમોનું પહેલું કર્તવ્ય, ફક્ત એકાંતવાસમાં બંદગી ગુજરવામાં નહિ પણ પોતાના દેશની સેવા જાળવવામાં સમાયેલું છે, એ હઝરત પયગમ્બર સં, ખલીફ હઝરત અબુબકર, હઝરત ઉમર અને હઝરત અલીના દ્રષ્ટાંતો તરફ ધ્યાન કરી ખાતરી કરાવી હતી.

ત્યારપછી આપ નામદારે ઇસ્લામની ખુશિયવચક અને નૈતિક પડતીના કારણે દર્શાવીને, મુસ્લિમોની વધતી જતી અધોમતિ અટકાવવા અને ઇસ્લામનો જીજ્ઞૃષિયાર કરવાના સાધન માટે એક કરોડ રૂપિયાની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી કે જે વડે એક નમૂનેદાર યુનિવર્સિટી સ્થાપી આ સધળી આમીઓ દરેકની શકાય.

હેવટે આપ નામદારે કહ્યું: જ્ઞે આપણો એક આદર્શ પૂરા ન પડે તો તેમ થવાનું પહેલું કારણ આપણી અંદર રહેલો સ્વાર્થરૂપી સચતાન પરમાર્થરૂપી વિરરતાને દબાવ કરી ગયો છે અને બીજું આપણા ધર્મ અને પ્યારા નબી માટે પૂજ્યભાવ આપણે ધરાવીએ છીએ તે માત્ર આપણી જીભનીજ વાદાદારી છે. શું આપણા નામાકિંત મરલામ ધર્મને ગમ જનહોજલાલીવાળી સ્થિતિમાં પાકો લાવવા માટે આવો નાના સરખો પથ ભોમ આપણે ન આપી શકીએ ?

मुस्लिम युनिवर्सिटिज मुस्लिम आदर्शो घडी राखे

આ ઇસ્લામી વિદ્યાલયની સ્વતંત્ર દિલ્લાસથી અલગ રહેવાનું પરિણામ કાનિષ્ઠતા નીવડશે એવો બંધ બંધાતો નથી. સામે પડ્યા હતા તેમને મુસ્લિમ પ્રતિનિધિ તરીકે ઇ. સ. ૧૯૦૩-૬. સ. ૧૩૨૧માં મુબંબ ખાતે ડીસેમ્બરમાં મળેલી એલ ઇન્ડિયા મહામંડળ એન્જીનેયરિંગ કોનફ-રન્સની રિસેપ્શન કમિટી (સ્વાગત સમિતી) ના સરનથીન તરીકે હજારત હમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. એ આપના બાપજીમાં અસરકારક દલીલો સહિત સચોટ જવાબ આપ્યો હતો.

બીજું કારણ આપ નામદારે એ પણ દર્શાવું હતું કે; "ધરભામનો ઇતિહાસ એવો ગૌરવ
ભર્યો છે કે તેમા ઉદાર સ્વભાવવાળા પાત્રો પણ છે અને ભૂતકાળની જહોજસાલી સંપીરતાના

ચિત્રાથી એટલી બધી બરપૂર છે કે જેનાથી મુસ્લિમ બાળકોને સ્વાસ્થ્ય, આત્મપરાયણતા અને આદિત્રની સ્વતંત્રતાની જરૂર સમજણ નાનપણથીજ મળવા પામશે અને તેવી સમજણ વિનાની કેળવણી અને જ્ઞાન કાષ્ટ પણ મળી શકે નહીં.

વધુમાં આપશીએ જણાવ્યું હતું કે :- “આપણા લોકોને ગુજરાત કરનારા રિવાજો ખામિષ ક્રિયાઓ સાથે સંકળે વર્ષથી એવા તો મળી ગયા છે કે ધણી કેળવાયેલા મુસલમાનો પણ હામરત મુહમ્મદ સ. ના હુકમો અને કુન્વવી રિવાજોમાં કષ્ટ બેઠ સમજી શકતા નથી અને તેને અંગે ધરભામને એ રિવાજો માટે ખોટી રીતે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવ્યો છે.”

હિંદુ-મુસ્લિમ એકતાના નમૂના તરીકે આપ નામદારે બનારસની હિંદુ યુનિવર્સિટીને રૂપિયા ૫,૦૦૦ ની એક નાદર રકમ દરબંગાના મહારાજા હસ્તક ભેટ કરી, તે પછી રૂપિયા ૫,૦૦૦ ની બીજી રકમ મુખ્ય ખાતે માધવબાગની સભામાં પધારીને ભેટ કરી હતી.

અલીગઢ યુનિવર્સિટી માટે આર્થિક મદદ

ઇ. સ. ૧૯૧૧માં અલીગઢ કોલેજને મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીમાં ફેરવી નાખવાની દિલચાસ વખતે તેના હંડની શરૂઆતમાં હામરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે રૂ. ૧,૨૫,૦૦૦ (સવાલાખ રૂપિયા) ની આકાશી રકમ આપી હતી. એટલુંજ નહિ પણ ધરભામના હિમાયતી તરીકે હિંદુસ્તાનના એક ખુલાયી બીજા ખુલા સુધી ઘેર ઘેર એક દરવીશ તરીકે “સાદ” નાખી રૂ. ૩૦,૦૦,૦૦૦ (ત્રીસ લાખ રૂપિયા)ની મળવર રકમ મેળવી આપી હતી.

અલીગઢ કોલેજને અદભૂત સહાયતા

અલીગઢ કોલેજમાં બવિષ્યમાં મહાન નરો પેદા થશે એવા આશયથી હામરત ઇમામ તેને વાર્ષિક ૬,૦૦૦ ની માટ આપતા હતા, તે વધારીને ૧૨,૦૦૦ની કરી આપી હતી અને પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ તરીકે સહનસાદ જ્યોજ પંચમ હિંદમાં પધાર્યા ત્યારે આપ નામદારે “પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ રકુલ ઓફ સાયન્સ” નો પાયો નાખીને રૂ. ૩૫,૦૦૦ ની નાદર રકમ બક્ષિસ કરી હતી. આ ઉપરાંત આપના મુરીદો પાસેથી પણ એક લાખ રૂપિયા મેળવી આપ્યા હતા વળી આ સંસ્થામાંથી ઉચ્ચ કેળવણી લેવા જે વિદ્યાર્થીઓ યુરોપ જાય તેને સહાયતા આપવા અર્થે વાર્ષિક રૂપિયા ૩,૦૦૦ (ત્રણ હજાર) વર્ષાસન પણ બાંધી આપ્યું હતું જેમાંથી પહેલવહેલી સહાયતા હિંદની વડી મારાસજાના એક વખતના મુસ્લિમ સભાસદ ડૉ. જિયાઉદ્દીન એકમદે મેળવી હતી.

ગુજરાત-કચ્છ કાઠિયાવાડની જમાતોની સુલાકાતે

ઇ. સ. ૧૯૦૩-દિગરી સન ૧૩૨૨ માં હામરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. આપના મુરીદોની સુલાકાત લેવા મુસાફરીએ રવાના થયા હતા. આપશી સરત, અમદાવાદ, વડવાણ, સિંધપૂર, રાજકોટ, મંજેવડી, જામનગર અને ત્યાંથી કચ્છ ખાતે સિધાવ્યા. કચ્છ, મુંદ્રા, ભદેસર, નાગલપૂર, કેરા વિગેરેની મુસાફરી ઓકટોળર માસથી શરૂ કરીને ડીસેમ્બર માસમાં પૂર્ણ કરી હતી આ પ્રસંગે રાજરજવાડાઓએ આપશીને ધણું માન આપી દિયોજનથી સત્કાર કર્યો હતો.

ઈન્ડિયન લેજિસેટીવ કાઉન્સિલમાં નિમણૂક-નિમક પરના કર માટે
લડત-નિરક્ષરતા નાબૂદ કરવા અને લાણતર પ્રથા માટે ઝુબેશ

૮૪૨૮ ઇ.સ.માં શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ આ.ની ઇ. સ. ૧૯૦૩માં ઇન્ડિયન લેજિસેટીવ કાઉન્સિલના મેમ્બર તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી એ સમયે ના. વાયસરોયની કાઉન્સિલમાં સૌથી યુવાન સભ્ય આપ નામદાર હતા. આપ નામદાર રજવાડાઓમાં રાજાવલા ઇન્ડિયન સરવીસના રીનિગને સરખા હક આપવાની યોજના ધારાસભામાં રજૂ કરી હતી. નિમક પરના કર માટે લડત ચલાવી તેમાં પરાક્રમ કરાવ્યો હતો અને અનિયમિત એ કર તરફ કહાડી નાખવા માટેની દિમાયત કરી હતી. ઇન્કમટેક્સ (આવક વેર)ની લડતમાં આપ નામદાર મધ્યમ વર્ગને રીપીઆ કલરની આવક પર વેર કાયમ રાખવાથી સદન કરવું પડશે. તે માટે તેનાથી વધારે આવક પર કર નાખવા માટે ભાર મૂક્યો હતો. આપ નામદાર 'ફરજિયાત ફળવણી' અને 'દાલની લાણતરની પ્રથા નાબૂદ કરવા' માટે ઝુબેશ ચલાવી હતી અને એ વિષે કાઉન્સિલમાં આપ નામદારે ભાષણ પણ કર્યું હતું. જે નિખાલસ ઉદગારોવાળું હતું, જેમાં વિચારોની ગંભીરતા અને મધ્યમતા એ એ ખાસ ચિન્હ હોવાથી સરકાર અને જનતામાં અતિ મહત્વ પ્રદાન પામ્યું હતું. "દાઉત્ત એક ઇન્ડિયા" એ આપ નામદારની એ ઉમદા ભાષણ માટે પ્રદાનના ચન્દો લખ્યા હતા અને એ વખતના વાયસરોયે આપશ્રીને મુબારકબાદી આપી હતી.

આફ્રિકાના મુરીદો માટે લડત

આફ્રિકામાંના એક રેલ સંસ્થાના માગારકરમાં ઇસમાઇલીઓ મોટી સંખ્યામાં વસે છે. ઇ. સ. ૧૯૦૫માં ત્યાંની ન્યાયની અદાલતમાં જોન આલામીઓનો દાવો ચાલતા મુબમની હાઈકોર્ટ (વરિષ્ઠ અદાલત) ના પહેલા મુરિદમ ન્યાયાધિષ્ઠિત એન. મી. જરડીસ બેરડીને તેમજ એ મુબમના રેલ કોનસલ ઉપર નીચે પ્રમાણે પ્રમાણપત્ર લખી આપી ઇસમાઇલી જોનઓના સંબંધમાં ત્યાં ખાતે ફેલાયેલી ગેરસમજૂતિ દૂર કરી હતી.

સમરસેટ કાઉસ,

ખંજાલા હીલ, મુબમ, તા. ૫મી માર્ચ ૧૯૦૫
મોનરેયો લુધ પીયર વોશિંગ, ફ્રેન્ચ કોનસલ, મુબમ

વહાલા સાહેબ,

દિ. ૨૬ ઇ.સ. સર સુલતાન મુહમ્મદશાહ આગાખાનના પક્ષને લમતા જોનઓનાં ધર્મ સંબંધી એક અમલનો સવાલ માગારકરમાં જોનો થયો છે એમ મારા જણવામાં આવ્યું છે. મને થોડી એવી પણ ખબર આપવામાં આવી છે કે મજકૂર લોકો મુસલમાન નથી પણ હિંદુ અથવા ગોદ મતના છે એમ ફેરફાર જગવાએ ચોક્કસ રીતે બહેર કરવામાં આવ્યું છે; જેથી કરીને મણી ખુશીની સાથે હું સર્વિશિષ્ટ આપું છું કે, મજકૂર જોનઓ હિંદુ પણ નથી, તેમ જોખમ મતના પણ નથી, પણ તેઓ શીઆ ઇસમાઇલીઓ સંપ્રદાયના ખરા મુસલમાન છે, અને નામદાર સુલતાન મુહમ્મદ આગાખાન જે આ સંપ્રદાયના ઉપરી છે તે હ. નથી મુહમ્મદ મુસ્તશાન જમાઈ અને ખલીફ હકરત અલીના વંશમાંથી સીધી નસલે ઉતરી આવેલા છે.

અટલું તો ખરું છે કે જોનારો ફટલાક સેંકડો વર્ષ પહેલાં ઇસ્લામ ધર્મમાં આવ્યા તે અગાઉના રીત રિવાજોમાંના ફટલાક રીત રિવાજો તેઓના ઇસ્લામ ધર્મમાં આવ્યા પછી પણ તેઓમાં આજુ દત્તા, પશુ આ રીત રિવાજ અને ખાસ કરીને વારસાકીરસાને લગતા રિવાજો સિવાય તેઓ દરેક રીતે ઇસ્લામ ધર્મને ખરી રીતે માનનારાઓ છે.

લિ. ૬. ૬.

આપનો આદાંકિત

(સહી) બહુદીન તૌયબજી

પરશિયન ગંદકીની મુસાફરી

ઇ. સ. ૧૯૦૫-હિ. સ. ૧૩૨૩ માં હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. પરશિયન ગંદકીની મુસાફરીએ સિધાવ્યા હતા. એ સમયે શુવાદરની જમાતની મુલાકાત લઇ તેઓને બોધ આપતા ફરમાવ્યું હતું કે, “તમે ઇબ્નાદત બરાબર કરતા રહો; કદાચ તમે ખીમારીના બિઝાના ઉપર પડ્યા હો તો પણ બંદગી છોડતા નહિ.

પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ અલીગઢની કોલેજની મુલાકાતે

હિઝ રાયલ હાઇનેસ પ્રિન્સ અને પ્રિન્સેસ ઓફ વેલ્સ, જેવલ્ય ઇ. સ. ૧૯૧૦ માં પાંચમા જયોર્જ તરીકે ગાદીપર આવ્યા હતા, તેઓ ઇ. સ. ૧૯૦૫-૬ ના શિયાળામાં હિંદુસ્તાનના પ્રવાસે નીકળ્યા હતા અને તા. ૮મી માર્ચ ૧૯૦૬ ના અલીગઢ કોલેજ જોવા પધાર્યા હતા. તેઓ નામદારોની અલીગઢ કોલેજની મુલાકાત હજરત ઇમામ નામદાર સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને આભારી હતી કારણ કે તેઓશ્રીએ તેઓ બન્ને નામદારોને આમંત્રણ આપ્યું હતું. નામદાર પ્રિન્સ અને પ્રિન્સેસ ઓફ વેલ્સના “ઓફિશીયલ પ્રોગ્રામ”માં અલીગઢની મુલાકાતનો સમાવેશ થયેલ નહોતો, પરંતુ હજરત ઇમામે તેઓ નામદારોને પરબારો એક પત્ર લખ્યો, જેથી તેઓ નામદારોએ લખીજી ખુશીથી આમંત્રણ સ્વીકારી કવેટા તરફનો પોતાનો મુસાફરીનો માર્ગ બદલીને ખાસ અલીગઢ પધાર્યા. (૧)

નવાબ મુહસિનુલ મુલ્કનું બાપજી હજરત ઇમામની સેવાઓનો ઉલ્લેખ

રાત્રે આજુ પછી નવાબ મુહસિનુલ મુલ્કે જે બાપજી કહ્યું હતું તેનો એકએક શબ્દ નોંધવા લાયક હતો. સર રૌયદના ગૌરવનું એમજે વર્ણન કહ્યું. સર રૌયદના અવસાન પછી અલીગઢ કોલેજને મુનિયસિટીના ફરજને પદોત્થાગ્યાનો જે ઉલ્લાસ દેશના ખુશખુશામાં વ્યાપ્યો હતો તેનો ગર્વથી ઉલ્લેખ કર્યા પછી હજરત ઇમામે તન, મન અને ધનથી જે સેવાઓ આપી હતી તેનું તેમજ સુંદર ચિત્ર દોર્યું હતું.

“યાર અઝ મન—માશુક મારા કારણે છે.”

નવાળ મોહસિનુલ મુફક નેવાની જાનુઆરી વાણીએ એવું વિષય દર્શાવેલું હતું કે જેઓ એ પ્રસંગે દાખર દતા તેઓ એને છંદગી સુધી સુધી સકશે નહિ. ભાષણ વચ્ચે, તાળીઓના મગદાર થતા, એવજો પોતાના વિવેચનમાં દ. ઇમામને ઉદ્દેશીને આ કાલ્પનિક રજૂ કરી હતી.

નખી ગુલમ દર ઇન ગુલશન, ગુમે ખામે બદાઝ અઝ મન;
બદાર અઝ પારો, ખાગ અઝ પારો, ગુલ અઝ પારો, પાઝ અઝ મન.

અર્થાત:— હું એમ નથી કહેતો કે આ બગીચો, બગીચાના પુષ્પ અને વસંત મારા કારણે છે; વસંત માશુકના કારણે છે, બગીચો માશુકના કારણે છે, પુષ્પ માશુકના કારણે છે, પરંતુ માશુક મારા કારણે છે.

“યાર” નો શબ્દ આવતો હતો, ત્યાં ત્યાં તે રજૂ કરતા હ. ઇમામ તરફ તેઓ હાથ વડે સંકેત કરતા હતા અને “યાર અઝ મન” ઉચ્ચાર્યું ત્યારે તેમણે પોતાની છાતીએ હાથ રાખ્યો હતો. (૧.)

મુસ્લિમોની રાજકીય ઉન્નતિની ભવ્ય શરૂઆત.

જ્યારથી મોગલ સામ્રાજ્યનું પતન થયું ત્યારથીજ મુસ્લિમો રાજકરણથી દુર થઈ ગયા હતા. ઇ. સ. ૧૮૮૫ થી ૧૯૦૬ ના સમય દરમિયાન હિંદુસ્તાનની અન્ય કોમો સામાજિક અને રાજકીય ક્ષેત્રોમાં ઝડપભેર આગળ વધી રહી હતી. જ્યારે મુસ્લિમો આ વિષયમાં પછાત રહી જવા પામ્યા હતા. દેશ આગળ વધતો જતો હતો, સમય અને સંજોગ પલટાયા હતા. મુસલમાનોને પલટાયેલા સમય અને સંજોગોમાં દેશની આગેકુચ સાથે સુમેળ નસાધે તો તેમને ભયંકર નુકસાન થનાર હોય હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે મુસ્લિમોને હિંદુસ્તાનની બાબતોમાં રચનાત્મક ભાગ લેવાનો અનુરોધ કર્યો અને મુસ્લિમોની રાજકીય પ્રગતિ માટે અન્ય મુસ્લિમ નેતાઓનો સહકાર અને સાથ મેળવ્યો. ૧૯૦૬નું વરસ આ સમયે હતું.

ઇ. સ. ૧૯૦૬માં દ. ઇમામ ના શુભ દરતે એલ ઇન્ડિયા મુસ્લિમ લીગની સ્થાપના થઈ. મુસ્લિમ લીગની સ્થાપના એવી રીતે થવા પામી કે, ઇ. સ. ૧૯૦૬માં આપ નામદારે અલીમદની મુલાકાત લીધી ત્યારે દેશના રાજકરણમાં મુસ્લિમોનો અવાજ રજૂ કરવાના આશયથી એક મુસ્લિમ રાજદારી મંડળ સ્થાપવાની અમત્યતા જણાઈ હતી. અલીમદ ખાને નવાળ મોહસિનુલ મુફકને પોતાનો એ વિચાર આપ્યો જણાવ્યો. નવાળ મોહસિનુલ મુફક સં રોષદની દિલચાલના મોટા સમર્થક હતા અને તેમના મરણ પછી અલીમદ ડાલેજની અને તેને અંગેની સર્વ પ્રવૃત્તિના સંચાલક બન્યા હતા. નવાળ મોહસિનુલ મુફકને આ વિચાર પસંદ પડવાથી તેને પાર પાડવાનો

પ્રયાસ શરૂ કર્યો. આ દરમ્યાન હિંદના વાઇસરોય લોર્ડ મિન્ટો પાસે મુસ્લિમોની રાજદારી માંગણી એ રજૂ કરવા એક ડેપુટેશન હ. ઇમામના વડપણ હેઠળ મધુ હતું. લોર્ડ મિન્ટો ઉપર તેની જાડી અસર થઇ અને મુસ્લિમોનો રાજ્ય વહિવટમાંનો હક તેમણે સ્વીકાર્યો. આ સમય મોલી-મિન્ટો સુધારાનો હતો. હિંદને રાજકીય સુધારા મળવાનો આરંભિક યુગ હતો. અંતે લીગ દરતી માં આવી અને કરાંચી ખાતે તેની એક મળી ત્યારે તેના પ્રમુખ તરીકે હ. ઇમામને ચૂંટવામાં આવ્યા. આ સમયથી હિંદની ધારાસભામાં મુસ્લિમો માટેનું ખાસ પ્રતિનિધિત્વ સ્વીકારવામાં આવ્યું આ પ્રમાણે મુસ્લિમોએ રાજકરણમાં વ્યવસ્થિત પ્રવેશ કર્યો.

ઇસમાઇલી કાઉન્સિલની સ્થાપના.

ઇસમાઇલી જમાતમાં આગા જમાતી કામકાજ કે જમાતને લગતા કાજાનો નિવેડો લાવવો "નુરતી" બરાતી હતી. હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ "નુરતીઓ" બર-ખાસ્ત કરીને ઇ. સ. ૧૯૦૬-ફિજરી સન ૧૩૨૪માં "શાઆ ઇમામી ઇસમાઇલી કાઉન્સિલ"ની સ્થાપના કરી, જેને જમાતનું કામકાજ કે ધરસંસારી કાજાઓનો બુદ્ધમતી વડે નીકાલ કરવાનું કાર્ય સુપ્રતં થયું. ઇ. સ. ૧૯૧૦ના જાન્યુઆરી માસમાં-ફિજરી સન ૧૩૨૭માં તેનું બંધારણ ઘડવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રમાણે કાઉન્સિલની સ્થાપના થવાથી આમ અદાલત પ્રમાણે ધારણ સર ન્યાયખાતુ કામને મળ્યું.

હાજી ખીખી કેસ.

ઇ. સ. ૧૯૦૮-ફિજરી સન ૧૩૨૬માં આગા મુસલશાહના વિધવા હાજીખીખીએ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ખીખ ૧૩ જણા ઉપર મુબ્તની હાઈકોર્ટમાં વારસાદરસા વિશે મુકદ્દમો દાખલ કર્યો. નામદાર જરદીસ રસલની માર્ટમાં તા. ૪થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૮ એટલે ફિજરી સન ૧૩૨૬ના તા. ૧લા મોહર્રમના દિને આ મુકદ્દમો નીકળ્યો હતો. હાજી ખીખીનો એવો દાવો હતો કે, નામદાર પહેલા આગાખાન સાહેબની વફાત પછી તેમના વંશવારસો એકત્ર કુટુંબ ના સભાસદો છે અને વારસાદરસાના કાયદા મુજબ માલમિલકતમાં હોંચાયલા નથી અને તેમાંના કામપણ વારસે વારસ તરીકે કામપણ જુદી મિલકત મેળવી નથી થતું જણાય ત્યાંસુધી મજકુર મિલકતનો વહિવટ આ કોર્ટે કરવો અને દાવામાં જે દાવેદારો છે, તેમના ભાગો અને હક્કો નક્કી કરવા અને તેનો તેમને કમળે અપાવવો; ત્યાંસુધી વચગાળની મુદતમાં નામદાર આગાખાન સાહેબ ને જણાવવું કે તેણીને માસિક લવાજમ, નોકરોના પગાર, ખોરાક, ફરનીયર, રહેવાનું મકાન, ગાડીઓ વિગેરે આપવાનું ચાલુ રાખવું અને દર વર્ષે છ ટકાના દિસાએ રૂ. ૯,૦૧૦ની રકમ આપવી અને આ દાવાનો ખર્ચોની ગોઠવણ કરવી.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ કોર્ટને જણાવ્યું હતું કે ફરીયાદ દોષભા. વથી કરવામાં આવી છે. ફરીયાદીનામાંના જે કાજો દેખાડેલા છે. તે એક ખીખથી ઉદ્દી વિગતો રજૂ કરનારા છે. તેઓ અરજ કરે છે કે ફરીયાદીને આગા જંગીશાહના વારસ તરીકે ફરીયાદ લાવવાનો હક નથી કેમકે જંગીશાહની મિલકત એડમિનીસ્ટ્રેટરના હાથમાં છે નામદાર પહેલા આગાખાન ઇમામ તરીકે સીધા વારસ અને કુટુંબના વડવા છે. તેઓ એક મુસલમાન પિતાના સંધળા હક્કો ભોગવતા હતા. "દીદુલર" તરીકે તેમને જણાવવામાં શી મતલબ છે તે તેઓ સમજી સકતા નથી.

નામદાર પહેલા આગાખાન સાહેબને તેમનો મુરીદા તરફથી રાજપુરીથી ભેટ સોગરો મળતી હતી અને નામદાર દિ હી સરકાર તરફથી પહેલા ત્રણ હજાર અને પાછળથી એક હજાર રૂપિયા અંગત સવાજમ તરીકે અપાતા હતા. આ રકમોની આવક કુટુંબી મિલકતનો એક ભાગ છે એ કમુલવા હું ના પાડું છું અને તે ઉપર ફરિયાદોને કાંઈ પણ હકક નથી.

ફરિયાદોનો કાંઈપણ હકક નથી.

હું જે મિલકત ધરાવું છું તેનો મોટો ભાગ મારા મુરીદાની બેટાનો બનેલો છે. નામદાર બ્રિટિશ સરકાર તરફથી અને પેન્શન મળે છે. મારા પિતા નામદાર અલીશાદ પોતાની મિલકત ધરાવતા હતા. પહેલા આગાખાન સાહેબની દેવાતી દરમ્યાન તેઓ પ્રસમપ્રલીઓનું વડપણ ધરાવતા હતા અને તેમને ભેટ મળતી હતી. મારા તથા મારા પિતાની મિલકતમાં ફરિયાદોનો કાંઈ પણ હક નથી.

તેઓ નામદાર વધુમાં બેન્ગ કોમ શી રીતે દરતીમાં આવી તેની વિગતો પણ રજૂ કરી હતી.

જરૂરી રસલનો યાદગાર ચુકાદો.

નામદાર જરૂરી રસલ યાદગાર તા. ૧૧મી એપ્રિલ ૧૯૦૮ (દિગરી સન ૧૩૨૬)ના દિને જજીવ્યું કે કમિશનથી લેવામાં આવેલી જુલાની તથા કોર્ટમાં પડેલી જુલાનીનો ભાગ મેં જે વાર પચાતી વાંચ્યો છે અને ખીજા સવાલો બાબત ઉપર મુકતા હું તેના સંબંધમાં એવા અભિ. પ્રાય ઉપર આવવા તૈયાર છું કે જે ~~જરૂરી~~ કરવામાં આવતી હતી તે હકત નામદાર આગા. ખાન સાહેબના લાભ માટે કરવામાં આવતી હતી; તે કુટુંબના લાભ માટે કરવામાં નહોતી આવતી.

નામદાર આગાખાન સાહેબના ધારાશાસ્ત્રી મિ. હનવેરારીટીએ જજીવ્યું કે, હું એ સવા. લનો એકવાર ઉવટનો નિર્ણય કરવા માંગું છું અને તે માટે હું એ વિશે બધી નહિ તો સારો નેવો જરૂરો રજૂ કરવાની ખાહેશ ધરાવું છું.

આ મુકદ્દમો લાંબી મુદત સુધી ચાલ્યો હતો અને બન્ને પક્ષોના મોટી સંખ્યામાં સાક્ષિઓ. એ જુલાની આપી હતી. તે દરમ્યાન હાજી ખીખીના ધારાશાસ્ત્રી મિ. બદાદુરજી કોર્ટ છોડી ચાલ્યા ગયા હતા. ના. જરૂરી રસલે તા. ૩૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮-દિગરી સન ૧૩૨૬ ગુરુવાર તા. ૬મી શાબનના દિને ચુકાદો આપ્યો હતો.

રજૂ કરવામાં આવેલા મજબુત દસ્તાવેજ પુરાવા ઉપરથી નામદાર જજીવ્યું કે:—
“હું આ નિર્ણય ઉપર આવ્યા વગર રહી શકતો નથી કે અમુક વખતમાં નામદાર આગાખાનને તેમના મુરીદા તરફથી જે નકરો આપવામાં આવતી હતી તે તેમના વિષયો અને લાભ માટેજ હતી અને એ નકરો તેમના તરફથી મોટી પૂજ્યભાવની લાગણી અને માનને ખાતર આપવામાં આવે છે અને તે નકરો આપવામાં તેમનો હેતુ એ છે કે જે નકરો તેમને લેવા મુલકમાં

Language to improve

જી. કમામ મુલતાન મહામદશાહ ઓલ મન્ડીયા મિલમ કાન્દરસ (દિલ્લી) ના પ્રમુખ તરીકે લાવેલ આવી રહ્યા છે.

સરકારે એમલે કોન્ફરન્સની ઓફિસમાં: તમરત હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ નામદાર આગાખાન સાહેબ
મદાદમા ગાંધીજી અને પ્રીમલિ સરોજની નાહક સાથે.

તેઓને "રૂદાની" અથવા દુનવી સુખ મળે. જો હું અંથી ઉલટાજ નિર્ણય ઉપર આવું તો આખા ગુરૂમાં પધરામ ગંગેલી એક મોટી મામના પ્રમને રૂટો મારવાનું કામ કરેલું ગણાશે અને તેનું પરિણામ કદાચ નાહિ સકાય એવું આવશે; જો કે તે સંબંધમાં નિર્ણય આવવા માટે પૂરતી જુગાની પણ નથી.

ચૂકાદાને અંતે નામદાર જજે જણાવ્યું કે : આ મુકદ્દમે હું ખર્ચ સહિત રૂં કરું છું અને મુકદ્દમાનો સધળો ખર્ચ ફરીયાદી હાજીબીબી, કુચુકશાહ અને શાહબીબી ઉપર નાખું છું. આ ખર્ચમાં જુદા જુદા કમિશન દરમ્યાન થયેલો ખર્ચ અને મિ. મુસના ખર્ચનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

M.C.C.D

નાં પ્રિન્સેસ થેરેસા સાથે લગ્ન

ઇ. સ. ૧૯૦૮-દિજરી સન ૧૩૨૬ માં મિસરમાં હાઈ કમિશનરનો આબો લોર્ડ કિચનર બોગવતા હતા તે સમયે હાજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના બીબા લગ્ન નામદાર પ્રિન્સેસ થેરેસા સાથે ત્યાં ખાતેજ થયા હતા. ના પ્રિન્સેસ થેરેસા શિષ્યકળામાં અત્યંત કુશળતા ધરાવતા હતા. આ સમયે તેઓ નામદારની વય ૩૨ વર્ષની હતી.

નાં શહેનશાહ એડવર્ડની સાલગ્રેહની ઉજવણી

ઇ. સ. ૧૯૦૯ના જુન માસની ૫મી તારીખ-તા. ૧૬મી જમાદીએ અવલ દિજરી સન ૧૩૨૭ ના હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને નામદાર પ્રિન્સ એક વેલ્સે ખાજા ઉપર નોતર્યા હતા. તા. ૨૫મી જૂનના મહાન શહેનશાહ એડવર્ડની સાલગ્રેહ ઉજવવા લેડી લેન્સડોને એક લગ્ન મેળાવડો કર્યો હતો, તેમાં આપ નામદાર એક ખ્યાન ખેંચનારા પરાજા હતા.

એજ વર્ષમાં આપ નામદારે એલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ લીગના ફંડમાં રૂપિયા ૧૫૦૦ ભર્ગા હતા. મુખ્યના 'ડીપ્રેસડ કલાસીઝ-દલિત વર્ગ' ના મિશનના લાભાર્થે મિસ કલાર્કે એક 'કોન્સર્ટ' કર્યો હતો, તેમાં આપ નામદારે રૂપિયા ૫૦૦ આપ્યા હતા.

વેસ્ટ મિનિસ્ટરના કેસ્ટન હોલમાં જંગી સલાના પ્રમુખસ્થાને

લંડન ખાતેની એલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ લીગની વાર્ષિક સભા તા. ૨૪મી જુન ૧૯૦૯ માં 'કેસલ હોલ'માં મળી હતી. તેના પ્રમુખપદે બિરાજ હ. ઇમામે અસરકારક વિવેચન કર્યું હતું. એજ વર્ષમાં ૬મી જુલાઈના દિને વેસ્ટ મિનિસ્ટરના કેસ્ટન હોલમાં સર કર્ઝન વાચલી અને ડો. લાલ. કાકાના ખૂનીઓ પ્રત્યે ત્રિરક્ષાર જાહેર કરવા જંગી સભા મળી હતી, તેના પ્રમુખપદે પણ આપ નામદાર બિરાજ્યા હતા.

હિંદમાં પધરામણી-મુસ્લિમો તરફથી આવકાર

ઇ. સ. ૧૯૦૯ ના ડિસેમ્બર માસની તા. ૩૧ મીના-દિજરી સન ૧૩૨૭ મિસલજ તા. ૧૭ મી દિને યુરોપથી હિંદ પધારતા આપ નામદારને આવકાર આપવા ઇસમાઇલી આગેવાનો ઉપરાંત અલીગઢ કોંગ્રેસના અને અનુમતે ઇસ્લામના ઉપદેશનો હાજર રહ્યા હતા. આ સમયે આપ નામદારે એલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ લીગના ફંડમાં રૂપિયા ૪,૦૦૦ આપ્યા હતા.

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના જાન્યુઆરી માસની પહેલી તારીખે-દિજરી સન ૧૩૨૭ના દરખાના જમાતખાને પધારી "ગદીર ખુમ" ની ઇદની સમજી જમાતને મુખારફી આપી દુઆઆશિય દરમાની દરખાના જમાતના નવા મુખી તરીકે શાહ પીરબાદ શરીફ પેનવાળા તથા કામદીઆ તરીકે શાહ નાદરબાદ પ્રધાન જે. પી. ની નિમણૂક કરી હતી.

પુના મિજલસ-અલીગઢ કોલેજના દૂસ્તીઓ તરફથી માનપત્ર

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. તા. ૭મી જાન્યુઆરીના પુના ખાતે પધાર્યા હતા. ત્યારપછી તા. ૨૩ મીએ આપમી અલીગઢ રવાના થયા હતા; આ પ્રસંગે અલીગઢ કોલેજના દૂસ્તીઓએ આપ નામદારને એક માનપત્ર ધનાયત કર્યું હતું. આપ નામદારે કોલેજની વાર્ષિક માન્ટ વધારીને રૂપિયા ૬૯૯ હઝરની જાહેર કરી હતી. આપમીએ તા. ૨૭મી ના દિને દિલ્હી ખાતે એક ઇન્ડિયા મુસ્લિમ લીગની વાર્ષિક સભા ખુલ્લી મૂકી હતી.

હાથીખલાખ કાસમ વઝીરપદે

કાઠિયાવાડના જૂનાગઢ ખાતે વારસ કાસમખાખ વારસ ઇસમાખલનું અવસાન થતા હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ તેમના પુત્ર હાથીખલાખ કાસમને કાઠિયાવાડના રાજકોટ મુકામે વઝીરપદની નવાજીશ કરી હતી.

અન્નુમને ઇસ્લામનું માનપત્ર

ઇસ્વી સન ૧૯૧૦ ના જાન્યુઆરી માસની ૧૦મી તારીખે-દિજરી સન ૧૩૨૭ ના હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને એક વમદાર મેળવણ સમક્ષ મુખમની અન્નુમને ઇસ્લામના હોલમા એક માનપત્ર ધનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.

આપ નામદારને, દેશની ખજાલેલી મકાન સેવાઓની યાદી તરીકે, તેમજ ઇસ્લામી નેતા તરીકે શીઆ અને સુન્ની બેન્ને ઇમોના નામે, માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

મુસ્લિમોની જરૂરત ઉન્નતિ માટે નહિ પરંતુ આપ નામદારે હિંદીઓનો દરજ્જો વધારવા માટે પણ જે કાર્યો કર્યા છે તેના સમર્થનમાં દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિંદીઓની તકલીફો દૂર કરવા માટે આપ નામદારે જે ઉત્સુકતાપૂર્વક બાગ લીધો હતો, તેનો તથા આપ નામદારની ઉદારતાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.

ઇસ્લામ કેળવણીની વિરુદ્ધ નથી

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ માનપત્રનો જવાબ આપતા જણાવ્યું કે, "મુસ્લિમોએ અંગ્રેજ, અરબી, ઉપરાંત સંસ્કૃતનો અભ્યાસ કરવાની જરૂરત છે. ઇસ્લામ કેળવણીની વિરુદ્ધ નથી. આપણા પયગમ્બર સાહેબે પોતાના અનુયાયીઓને અરબસ્તાનમાંથી શામ, ચીન જેવા દુરદરાજના મુલકોમાંની રાહરસમ જણાવ્યા અને તે સંબંધી જ્ઞાન મેળવવા મોકલ્યા હતા.

વધુમાં આપણીએ જણાવ્યું હતું કે : હકત ઇંગ્લાંડનું નહિ પણ પ્રકૃતિવાદી ક્રાન્સ અને વિશાળ જર્મનીમાં પણ જાતિ ભેગ આપનારા ધણા છે. એ ભેગ આપવાનું બળ કેવળ ખ્રિસ્તીઓ કે વૃદ્ધોઓમાં છે એમ નથી, ઇસ્લામીઓમાં પણ એ ગુણનો ભંડાર ભર્યો છે; પરંતુ, જે ભુરસાને ભગ્યત કરવામાં આવે તેો આજ ઇસ્લામીઓ જે કાષ્ટ સ્થિતિ ભોગવે છે તે કરતાં ભુદીજ સ્થિતિ થેવા પામે.”

શહેનશાહ સાતમા એડવર્ડનું અવસાન

ઇ. સ. ૧૯૧૦ ના મે માસની ૭મી રબીઉલ આખર તા ૨૬ દિજરી સને ૧૩૨૮ના રોજ ના, શહેશાહ સાતમા એડવર્ડ અવસાન પામ્યા. આપ નામદારે સઘળી જમાતોને એ શોકક્રિયામાં સહાનુભૂતિ દર્શાવવા ધંધારોજગાર બંધ રાખી, ધાર્મિક ક્રિયા કરવા અને નવા શહેનશાહ જયોજનને આશિર્વાદ મળે તેવી દુઆ ગુજારવા હુકમ કરમાવ્યો હતો. મરહુમ સાતમા એડવર્ડની પાયદસ્તની ક્રિયામાં આપ નામદારે જાતે ભાગ લીધો હતો.

ઇસ્લામી ભુરસો

જે સમયે મોર્લિ-મિન્ટો સુધારાની ચર્ચા ચાલતી હતી એ સમયે હિન્દુસ્તાનથી એક મુસ્લિમ ડેપ્યુટેશન હિંદી વઝીરની મુલાકાતે લંડન ગયું હતું. પરંતુ ડેપ્યુટેશનને હિંદી વઝીર તરફથી મુલાકાતનો સમય મળી શક્યો નહીં. આથી ડેપ્યુટેશને હઝરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મુલાકાત લીધી. આ સમયે આપ નામદારને તાવની શીકાયત હતી પરંતુ ડેપ્યુ. ટેશનની સઘળી વિગત સાંભળી એકદમ બેભાન થઈ જઈને ઓવરકોટ પહેરી બહાર નીકળવાની તૈયારી કરી. ડોક્ટરે બહાર નીકળતા શરીરનો હુમલાનો ભય દેખાડ્યો, “આ મારા ધર્મનું કામ છે. તેની સામે હું જાંઘળીની દરકાર કરતો નથી!” એમ કહીને ડેપ્યુટેશન સાથે રવાના થયા. હિંદી પ્રધાન લોર્ડ મોર્લિ સાથે ડેપ્યુટેશનની મુલાકાત કરાવી આપી હતી.

મુસ્લિમોને ચેતવણી

ઉપરાંત “મોર્લિ-મિન્ટો સુધારા” ની ચર્ચા દેશભરમાં ચાલી રહી હતી. ત્યારે મુસ્લિમ ડેપ્યુટેશનના આગેવાન તરીકે, તે સમયના વાયસરોય લોર્ડ મિન્ટોની મુલાકાત લઈ, હઝરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ મુસ્લિમોના હકોની હિમાયત કરી હતી અને તેઓના એકત્ર પ્રયાસોના પરિણામે સુધારામાં મુસ્લિમોને ધટતા રાજ્યદારી હકો અને ખારાસભામાં અને લોકલ કાઉન્સિલોમાં પ્રતિનિધિત્વ મળવા પામ્યું હતું. આથી કેટલીક ચર્ચાઓ થતા, ઇસ્વી સન ૧૯૧૦ માં હિંદી આતે મુસ્લિમ લીગની બેઠક ભરવામાં આવી, ત્યારે હઝરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ સુધારાની યોજના વિષે શુદ્ધ હૃદયના વિચારો દર્શાવ્યા હતા.

આજે કરમાવ્યું : “વક્ષાદાર પ્રજા અને હિંદના વતનીઓ તરીકે આ યોજનાનું સર્વોત્તમ પરિણામ લાવવા પ્રયત્નો કરવા બેઠ્યો. મને ખાત્રીપૂર્વક કહેવા દો કે થયેલા સુધારાને શુદ્ધ અંતઃકરણથી સ્વીકારવા એ હિંદુ, પારસી, મુસ્લિમ, ખ્રિસ્ત અને એકંદરે સઘળા હિંદીઓનું શુભ કાર્ય છે. સુદ્ય શહેરીઓ તરીકે સરકાર તથા કાઉન્સિલમાં આપણા પ્રતિનિધિઓ સાથે મળીને હિંદના શુભ કાર્ય અર્થે કામ કરવું એ આપણું કર્તવ્ય હોવું જાણ્યું. આ તકનો સારો લાભ

૬. સમગ્ર તો ભવિષ્યમાં સ્વરાજ્ય માટેના આપણને વધારે હકકો મળી શકશે. સ્વરાજ આપણી પાસે આવવું જાય છે. સઘળા દેશોમાં પ્રજાક્રિય ઉન્નતિ અર્થે જે મહત્વના વિષયો "કોન્ઝરવેશન", રક્ષણ અને "ડેવલપમેન્ટ"—સુધારાની બહોળી સત્તા આપણા હાથમાં મુકવામાં આવી છે. તેનો ઉપયોગ કર્યા સિવાય હાલ કરેલા સુધારાને આપણી એકતા માટે બોધકારક ગણીશું. તો જમ દિવસ પછી રાત આવે છે તેમ નિઃસંદેહ આપણે ઉચ્ચ ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરવા તરફ ધસડી જનાર પવનને બીજી ઉઠ્ઠી દિશામાં ફેરવીશું."

વધુ સંખ્યાવતો

૫. સ. ૧૯૧૦ દિજરી સન ૧૩૨૮ માં હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ જરદીસ રોયલ અગીરઅલીના નામે અલીગઢ કોલેજમાં ઇકોનોમિક તથા સાયન્સના વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ માટેના સ્ટેન્ડર્ડશિપ ફંડમાં રૂપિયા ૧૦,૦૦૦ ની નાદર રકમ ભેટ કરી હતી. એજ વર્ષમાં દેશભ્રમત બોમ્બે મારફત ટ્રાન્સવાલ ફંડમાં રૂપિયા ૪૦૦૦ મોકલ્યા હતા બોમ્બે પ્રેસીડન્સી મુસ્લિમ લીગના ફંડમાં રૂપિયા ૧૫૦૦, નુલવતુલ ઉલમાના ફંડમાં રૂપિયા ૫૦૦, દિંદી ઇન્ડેપેન્ડેન્સ રમવા જતી દિંદી ક્રિકેટ ટીમના ખર્ચ માટે રૂપિયા ૧૦૦૦ અક્ષિય કર્યા હતા. આપ નામદારની સંખ્યાવતોએ બની કાતિમી ખલીફાઓની ઝળકતી બહોળાલોની યાદ તાજી કરી હતી.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાનનો અખારક જન્મ

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના મહોરદાર ના. પ્રિન્સેસ બેરસાએ ઇ. સ. ૧૯૧૧ ના જૂન માસની તા. ૧૩મી સોમવાર-દિજરી સન ૧૩૨૮ ના જમાદીસ આખરની તા. ૫ મીના દિને છટાલીમાં આવેલા "દુરીન" ગામમાં એક પુત્રરતને જન્મ આપ્યો. જેમનું લાડલું નામ "અલી" રાખવામાં આવ્યું. નામદાર શાહઝાદાનું પૂરું નામ ના. પ્રિન્સ અલી સલમાનખાન રાખવામાં આવ્યું હતું. ના. પ્રિન્સ અલીના જન્મ પહેલાં એક શાહઝાદા "મહેદી"નો જન્મ થયો હતો જેઓની બાળવયેજ વક્ત થઇ હતી.

જી. સી. એસ. આઇ. નો ખિતાબ

૫. સ. ૧૯૧૩-દિજરી ૧૩૩૦ માં નામદાર બ્રિટિશ સરકાર તરફથી હજરત ઇમામને આપ. શ્રીની સેવાની યાદમાં જી. સી. એસ. આઇ. નો માનકર્ષો ઇફતખ આપવામાં આવ્યો હતો.

આજ વરસમાં જર્મન કાઉન પ્રિન્સ વિલ્હેલમના હિંદ ખાતેના આગમન દરમ્યાન હજરત ઇમામ સાથે બિલિયર્ડની રમત કરતાં જર્મન પ્રિન્સે મગરૂરીથી નામદારને કહ્યું :—"અમે બ્રિટિશ સાથે લડીશું ત્યારે તમે અને દિંદી રજવાડાઓ શું કરશો?" આપ નામદારે તરતજ કહ્યું :—"અમે તમારી સાથે લડીશું. સાહેબ! અને અમારા લશ્કર સાથે તમારા દેશમાં હાખલ સમગ્ર." જર્મન શાહઝાદો આ જવાબ સાંભળી ચૂપ થઇ ગયો.

એ વરસમાં જ મરદમ રહેનશાહ સાતમાં એડવર્ડની યાદગીરીમાં લંડનમાં બંધાતી મેમોરિયલના ફંડમાં રૂપિયા ૭૫,૦૦૦ હજરત ઇમામે અક્ષિય કર્યા હતા. ઉપરાંત આફ્રિકામાં જન્મદાર મટિ નામદાર રહેનશાહ પાંચમાં જ્યોર્જના રાજ્યાભિષેકની યાદગીરી બળવવાના આશયથી રૂપિયા ૩,૦૦૦ ની અક્ષિય કરી હતી. ટ્રિપોલીમાંના રેડ ક્રેસન્ટ ફંડમાં મુસ્લિમ લીગ મારફત રૂપિયા ૬,૦૦૦ ની નવાઝિય કરી હતી અને મુબિન રેડ ક્રેસન્ટ સોસાયટી મારફત તુર્કી રેડ ક્રેસન્ટ ફંડમાં રૂપિયા ૧૦,૦૦૦ આપ નામદારે બર્પા હતા.

અલ્લાહબાદ હિંદુ-મુસ્લિમ કોન્ફરન્સ

ઇ. સ. ૧૯૧૧-દિજરી સન ૧૩૨૬ માં અલ્લાહબાદ ખાતે મળેલી હિંદુ-મુસ્લિમ કોન્ફરન્સ પશુ હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના શુભ પ્રયાસોના પરિણામ રૂપે હતી. હઝરત ઇમામ નામપૂર મુસ્લિમ એજ્યુકેશનલ કોન્ફરન્સનું કાર્ય ઉઠેલી પોતાના ખર્ચે એક રૂ. શિયલ ટ્રેનને બદોખસ્ત કરી, હિંદના જુદા જુદા ભાગોમાંથી મુસ્લિમ આગેવાનોને સાથે લઈ અલ્લાહબાદ પધાર્યા હતા. આ કોન્ફરન્સમાં સર વિલિયમ વેડરબર્ન કે જેઓ ઇન્ડિયન નેશનલ કોંગ્રેસની સેશનનું પ્રમુખસ્થાન હોવા દિંદ આવીયા હતા તેમણે ઓફરવતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો હતો. તેના ઉપરાંત હિંદુ-મુસ્લિમ નેતાઓ એકઠા મળ્યા હતા. શ્રી સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી, પંડિત મનમોહન માલવિયા, સર ખાદિમ રમતુલાદ, નવાબ વિહારલ મુન્શી, રીયઝ હકીમ ઇમામ, અમજદલલ્લહ અને ઠાણે આઝમ મુહમ્મદઅલી ^{જી} બાગ લેનારાઓમાં મુખ્ય હતા. ઓફરવતાના સવાસનો તોડ આણવા એક કમિટી નીમવામાં આવી હતી.

હિંદુ-મુસ્લિમ કોંગ્રેસને ઉઠેલ કરવામાં હઝરત ઇમામે સમજાથી વધુ ઉદારતા અને દિર્ઘદષ્ટિથી કામ લીધું હતું એ વિશે ઉલ્લેખ કરતાં સર રુઝાઅલી લખે છે કે, હિંદુ મુસ્લિમો વચ્ચે કોઈ પણ રીતે એકવતા સ્થપાય એની ચિંતામાં નામદાર આગાખાન સાહેબ રહેતા હતા અને લાંબા સમય સુધી પોતાની એ કાશિશો ચાલુ રાખી હતી. તા. ૧-૧-૧૯૧૧ ના અલ્લાહબાદમાં હિંદુ-મુસ્લિમ લીડરોની કોન્ફરન્સ બરી. જે આ કોન્ફરન્સનો હેતુ પાર પડ્યો હોત તો આવતી કાલના ઇતિહાસકારો હિંદુ-મુસ્લિમ સંબંધોનું એક સોનેરી પ્રકરણ લખી શકે. (૧)

બંગાળના ભાગલા

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે મુસ્લિમોના જુદા મતાધિકાર માટે ખાસ જરૂર જણાવી હતી. આપશ્રી રાજ્યદારી મામલામાં કદી પણ હકામતી જણાયા નહોતા.

લોડ કરીને બંગાળના ભાગલા પાડવાની રાજનીતિ ધારણ કરી; પરંતુ તેથી મતભેદ થતા ઇ. સ. ૧૯૧૨-દિજરી સન ૧૩૩૧ માં બંગાળના ભાગલાની નીતિ રદ કરવામાં આવી ત્યારે મુસ્લિમ લાગણી તિવ્ર બની હતી. તે સમયે આપ નામદારે ઉદારતાભરી સહનશીલતાથી આ નવી નીતિને સ્વીકારવા મુસ્લિમોને સમજાવ્યા હતા.

નામદાર શહેનશાહની મનવાર પર મુલાકાત.

નામદાર શહેનશાહ જ્યોજ ઇ. સ. ૧૯૧૧-૧૯૧૨માં દિંદ ખાતે પધાર્યા તે સમયે હ. ઇમામ કરાંચી (સિંધ) ખાતે હતા અને નામદાર શહેનશાહની સ્વાગતી વખતે આપ નામદારને કરાંચી સંદેશો મોકલવામાં આવ્યો હતો. આપશ્રી નામદાર શહેનશાહની મુલાકાતે મુંસબ ખાતે પધાર્યા અને સીધા શાહી "મનવાર" પર સીધાવી ગયા હતા. જ્યાં નામદાર શહેનશાહ સાથે મુલાકાત થઈ હતી.

ઇ. સ. ૧૯૧૨-દિવસ સન ૧૩૩૦માં આપશ્રી પુરોહતી મુસાદરીમાં હતા તે સમયે હંડન માં ફેરફાર અગત્યના મેળાવણીમાં માનનીય પરાશુ તરીકે ખીરાછ, ઓમરદ માસની તા. ૨૧ મી ના ફાસના એક-લે-બેન ખાતે સિધાવી ગયા હતા.

હિંદમાં મુખ્યારક પધરામણી—વધુ સખાવતોની હારમાળા.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૧૨ નો ડિસેમ્બર માસની તા. ૨૦ મી અર્થાત દિવસ સન ૧૩૩૧માં મુખ્ય પધાર્યા હતા. તે પછી તા ૨૬મી એ મુસ્લિમ લીગના પ્રમુખ તરીકે લખનઉ સિધાવ્યા હતા અને એલ ઇન્ડિયા મુસ્લિમ લીગ કોનફરન્સમાં આપશ્રીએ ભાગ લીધો હતો. મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીના સવાલના સંબંધમાં નામદાર વાઇસરોયની મુલાકાત માટે મુસ્લિમ ડેપુટીશન મધુ રાજા જેના વડા આપ નામદાર હતા. એજ વર્ષમાં લેડી હાર્ડિંગ જનરલ ફોર્સિટસ ચેરીટેબલ ફંડમાં રૂપિયા ૪,૦૦૦ની નાદાર રકમ આપ નામદારે ભરી હતી. હંડન રેડ ક્રોસ સોસાયટી માર્ચ ૧૯૧૩ રૂપિયા ૧,૦૦૦ દ્રીપાલીમાં ખાસ થપેલા સિપાલીઓના ફંડમાં આપશ્રીએ ભર્યા હતા. પુના ખાતેની ફરગુસન કોલેજના અગ્રી થીએટર બિલડીંગ ફંડમાં પણ આપ નામદારે રૂપિયા ૪,૦૦૦ ભર્યા હતા.

ખનારસની હિંદુ યુનિવર્સિટીને સહાય

ઇ. સ. ૧૯૧૩ના ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૧૭ મીના મુખ્ય પધાર્યામાં એક જગી સભા મળી હતી આ પ્રસંગે હિંદુ યુનિવર્સિટી ડેપુટીશનમાં આવેલા દરમજાના મહારાજા સર રામેશ્વર સિંહજી બહાદુર અને પડિત મદનમોહન માલવિયાએ મજકુર સભામાં નાણાં ભરવા અપીલ કરી હતી. હજારત ઈમામે આ સભામાં ખાસ હાજરી આપીને હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં રૂ. ૫૦૦૦, પુના ફરગુસન કોલેજને રૂ. ૫,૦૦૦ તથા સિડનહામ કોલેજને રૂ. ૨૦,૦૦૦ એટલે આપવાનું નક્કર કર્યું હતું.

સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસ માટે સ્કોલરશીપ

હિંદુ સાહિત્ય, સંસ્કૃત ભાષા તથા હિંદુ સંસ્કૃતિથી મુસ્લિમો જાણીતા થાય અને તેમાં એ જાનેનો એકતાભર્યા સંબંધ સારા પાયા પર રચાય તે માટે આપ નામદારે સ્કોલરશીપ સ્થાપી હતી. જેનો લાભ યુનિવર્સિટીમાં સંસ્કૃત ભાષા સિખવા ઇચ્છનાર મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ ઉઠાવે છે.

પછાત વર્ગના ઉપધાર માટે સહાય.

આપ નામદારે ઇ. સ. ૧૯૧૩-દિવસ સન ૧૩૩૧માં પ્રસમાબલી ધાર્મિક ફી લાયબ્રેરીની મુલાકાત વખતે ફરમાવ્યું કે પછાત પંડી ગયેલા ડિપ્રેસ ક્લાસને હિંદુ સમાજ અડકતી નથી. તેમના પ્રત્યે મનુષ્ય ધર્મ દાખવીને તેમનો હાથ પકડી તેમને જીવા કરવાની બલામણુ કરું છું. આ પછી ખ્રિસ્તીઓ, હિંદુઓ અને મુસ્લિમોમાં આ વિષય ચર્ચાના યજ્ઞ પડ્યો હતો અને ઘેર ઘેર અજુતોના ઉપધારની વાતો થવા લાગી હતી.

હિંદની મુસાફરીઓ.

૧. ધમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૬૧૩ના જાન્યુઆરી માસમાં અર્ધાંત દિજરી સન ૧૩૩૧માં હિંદની જમાતોની મુલાકાતે રવાના થઇ બપોરે સુરત પહોંચ્યા હતા. ત્યાં રેશને સગીનના નામદાર નવાબ તરફથી શાહી ગાડી અને ઘોડેસવારો મોકલવામાં આવ્યા હતા. જેમાં બેસી તેઓ નામદાર રવાના થઇ જમાતોમાં મુલાકાત લીધી હતી. સાંજે ઓન. સરદાર શેયદ અલી એદરેસે એટ-હોમનો મેળાવો કર્યો હતો.

સુરતથી રવાના થઇ સિંધપૂર પધાર્યા હતા, જ્યાં બે દિવસ રોકાઇ લિંબડી તરફ સિધા. વ્યા હતા. લિંબડી રેશને નામદાર હાકોર સાહેબ, રાજકુમારો, દીવાન સાહેબ અને ખીજા રાજ્ય. કર્મચારીઓએ હ. ધમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને આવકાર આપ્યો હતો અને નામ. દાર હાકોર સાહેબ પ્રતાપસિંહજીના રાજ્યમહેલમાં મહેમાન તરીકે રહ્યા હતા. ખીજે દિને લિંબડી મુનિસિપાલિટી તરફથી આપ નામદારને માનપત્ર અર્પવામાં આવ્યું હતું. લિંબડીના નામદાર હાકોર સાહેબે આ પ્રસંગે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે "નામદાર આગાખાન સાહેબ માત્ર ખોળા અથવા મુસલમાનોના જ આગેવાન તરીકે નહિ પરંતુ સમસ્ત હિંદુસ્તાનના એક બાહોશ આગેવાન છે. એમ હું માનું છું." તેઓ નામદારની મુખારક પધરામણીની યાદગીરીમાં નામદાર હાકોર સાહેબે હિંદુ અને મુસ્લિમ મુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ માટે રૂપિયા ૫૦૦૦ની રોકાવરશીપની જાહેરાત કરી હતી.

લિંબડીથી તા. ૨૧મી જાન્યુઆરીએ આપ નામદાર વીરપૂર પધાર્યા હતા, જ્યાં નામદાર હાકોર સાહેબ સુરસિંહજી, પાટવી કુમાર હમીરસિંહજી તથા ખીજા કુમારો ઉપરાંત દીવાન સાહેબ અને રાજ્યનો રટાફ આપ નામદારને આવકાર આપવા રેશન પર હાજર રહ્યા હતા. ત્યારપછી હળીયાના દરબાર મુજુવાળાએ હ. ધમામને પોતાના રેટમાં પધારવા અરજ કરી હતી જે સ્વીકારી આપ ત્યાં પધાર્યા હતા. ત્યાંથી જામજેધપૂર રવાના થયા હતા. રેશન ઉપર જૂનાગઢ રેટની સુશોભિત ગાડી આપ નામદારને લેવા આવી હતી. પોરબંદર રેટના બેન્ડે સલામી આપી હતી. રેશને આપશ્રીનું જમાતે દર્બબેર સન્માન કર્યું હતું. આપશ્રીએ મિજલસ હોલની મુલાકાત લીધી હતી. ત્યાંથી ધોરાજી તેમજ સુપેડી રેશને આવી પહોંચતા, જમાતોને મુલાકાત આપી હતી.

ત્યાંથી આપ નામદાર વિરમગામ તરફ રવાના થઇને તા. ૧લી ફેબ્રુઆરીના દિને અમદા. વાદ પધાર્યા હતા, જ્યાં "પ્રેમાભાઇ હોલ"માં સર ચીનુભાઇ માધવલાલ બેરોનેટના પ્રમુખપદે એક જંગી સભા મળી હતી, જેમાં અન્નુમને ઇસ્લામ અને યંગમેન્સ મહેમિડને. એસોસિએશન તરફથી માનપત્રો અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારપછી વડોદરા ખાતે પધારતાં આપ નામદાર ને રેટ બેન્ડે આવકાર આપ્યો હતો અને રાજ્ય તરફથી ૭ડી સવારી કઢાડવાના ઉદ્દેશથી હાથી, ઘોડા, ડંકા, નિશાન. લસ્કર વિગેરે રેશન ઉપર હાજર રાખવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ આ જાહેર ધામધુમ આપશ્રીને પસંદ ન હોવાથી મોટરમાં બિરાજીને ઉતારે સિધાવી ગયા હતા. ખીજે દિને રાજમહેલના બગીચામાં ભવ્ય ગાર્ડન પાર્ટી અપાઇ હતી, તેમાં આપ નામદાર પધાર્યા હતા. નામદાર મહારાજના ખાસકવાલ આવતા મિત્રાચારીનો મીઠો લાભ મળી શક્યો હતો. આ મુસાફરીમાં દરેક જમાતોની મુલાકાત લઇને તેઓના જમાતી કામકાજ ઉકેળ્યા હતા.

સુખાવતોની હારમાળા.

માં કેટલાંક અમલના મેળાવણીમાં માનપત્રો આપી ગયા હતા. મો ના હાંસના એક્સ-લેન્ડેન ખાતે સિધાવી ગયા હતા.

put in on south

ધ. સ. ૧૯૧૩ના માસ માસની તા. ૮મી અર્ધાત દિવસની સન ૧૩૩૧ તા ૨૬મી રબી ઉલ અવસને ચનિવારે હજરત હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અપોસો બંદર પરથી રહીમર "પરશિયા" મારફત યુરોપ તરફ સિધાવી ગયા હતા.

દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓનો પ્રશ્ન—ટાઉન હોલમાં જંગી સભા

પોતાના સ્વદેશ ખંડુઓનું હિત કરવાની આપ નામદારની કોશિશો ફક્ત હિંદીમાં જ મર્યાદિત નહોતી, પરંતુ દક્ષિણ અને પૂર્વ આફ્રિકા અને અન્ય સંસ્થાનો અને ફરિયાપાર વસતા હિંદીઓ મારે પણ આપનીએ અંતઃકરણપૂર્વક પ્રયાસો કર્યા હતા.

હજરત હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ. યુરોપની લાંબી મુસાફરી કરી ધ. સ. ૧૯૧૩ ના ડીસેમ્બર માસની તા. ૫ મીના દિને મુબમ્બ પધાર્યા પછી તા. ૧૦ મીના મુબમ્બના "ટાઉન હોલ" માં દક્ષિણ આફ્રિકાના સવાલ વિષે બરાએલી સભાના પ્રમુખપદે બિરાજ્યા હતા. આ જંગી સભામાં ઓન. સર ફિરોઝશાહ મહેતા, સર જમશેદજી છજીભાઈ બેરોનેટ, સર દોરાબ અને લેડી તાતા, સર દીનશાહ પીટીટ, સર કાવસજી, સર એન. જી. અંબવરકર, ઓન. સર હામીદ મહેમુદલા, સર પી. ડી. કાકરશી, સર રોનેલી રીડ અને મિ. દીનશાહ વાઘ્લા, રેવરંડ ડો રોકેટ, એ. વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ, ઓન. સર લક્ષ્મીભાઈ શામળદાસ, રોક મનમોહનદાસ રામજી, રોક હાજી યુસુફ હસમખાન અને બીજાઓએ પણ ભાગ લીધો હતો. હોલ મોતાજનોથી ખીઓખીચ ભરાઈ ગયો હતો.

હજરત હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ. જાહેર કબુલ્ હાઉઝે : નામદાર ગાયકવાડે દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓ મારેના રૂ. ૫,૦૦૦ ભર્યા છે. અત્રે સર ફિરોઝશાહ મહેતાએ સભાના પ્રમુખ નામદાર આગાખાન સાહેબે મજબૂર રૂ. ૧૦,૦૦૦ ની નવાબિયત કરેલી હોવાનું જાહેર કબુલ્ હાઉઝે. કુચબિહારના નામદાર મહારાજા અને ભાવનગરના નામદાર મહારાજા દરેકે રૂ. ૧૦૦૦ રૂ. ૫૦૦૦ ભરવાનું જાહેર કબુલ્ હાઉઝે અને વાંસદના નામદાર કાકર સાહેબે રૂ. ૫,૦૦૦ નો ફાળો આપ્યો હતો.

પ્રમુખસ્થાનેથી ૬. હમામનું ભાષણ

ત્યારબાદ આપ નામદારે પ્રમુખપદેથી ભાષણ આપતા જણાવ્યું કે દક્ષિણ આફ્રિકામાં જે આફ્રિકાના હિંદીઓ પર વરસી રહી છે તેને સહેનશાહતના એક ખુલાસો ખીલ ખુલા સુધી લોકોમાં અસંતોષની લાગણી જન્મી છે, તેનો પડો પાડવાનું કામ આ જાહેર સભાના પ્રમુખ તરીકે મારે ફાળે આવ્યું છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં બનેલા કુઃખદાયક બનાવોથી હિંદીઓની નેટલી લાગણી જરૂરેરાઈ છે તેનું પ્રમાણ વર્તમાન તવારીખમાં મળી આવવું મુશ્કેલ છે, એમ કહેવામાં જરાએ અતિરેખાકિત નથી. આ સર્વથી કમળ અને બેદનનક સવાલના વિષયમાં જાહેર મતની જે સંખ્યા નતા આપણે જોઈએ છીએ, તે ખચિત ખ્યાન બેચનારી મિના છે. આ સભા બોલાવવા માટે મુબમ્બના શેરીફ કરેલી અરજ ઉપર સધળા કામના પ્રતિનિધિઓએ સહી કરી છે. એ હકીકત દક્ષિણ આફ્રિકામાં આપણા દેશખંડુઓ સાથે જે અન્યાય અને સખત વર્તન ચલાવવામાં આવ્યું છે, તે વિષે હિંદીમાં સંપૂર્ણ એકમતી છે, તેની સુંદર સાક્ષી પુરે છે.

૬. હમામ શાહ સુલતાન મુદરમદશાહ અ. સ. ની મુંબઈ ના હસનાબાદ ખાતે ૧૯૩૬ ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૧૯ મે
એ તયારીખ મુતલુ તુલાવિધિ કરવામાં આવી હતી એ પ્રસંગનું અમર દશ્ય.

આફ્રિકા-તામ્રેરોબી ખાતે તા. ૧લી માચ ૧૯૩૭ના દિને હાજરના કામમ મુલતાન મુહમ્મદશાહ નામદાર આગાખાન
 સાહેબની દ્વિતીય સુવર્ણ તુજાવિધ કન્યાના તે સમયના નામદાર ચવર્તર મી એ ડી વી. વેડ કરી દેતા તે સમયનું.
 ઐતિહાસિક સંભારણું

"માર્ગ અંગે સાથે એવી ચાલ ચલાવવામાં આવે તો તે બગાડના એક કારણ તરીકે ગણવામાં આવત. ડિઝરાઇલી, ગ્લેડરટન, પામરટન કે આઇટન આને હેમીત હોત તો ન્યાય માટે પગખાપલા ઇંગ્લાંડના સુંદર નામને કલંક ન લાગે તે માટે આગ્રહભરી લડતથી આખા ઇંગ્લાંડને હચમચાવી નાખત વકાદારો, ધીરજવાન અને મૂંગે મોઢે વહીતર કરતા હિંદીઓ આશા રાખે છે કે, નામદાર શહેનશાહની તેઓ રીયત છે, એ વાતજ કાંઈ જીરિય સરથાનમાંના શહેરી વસીકેના તેઓના હકકેના રક્ષણ માટે પૂરતી છે. દક્ષિણ આફ્રિકાની અને શહેનશાહની સરકાર વચ્ચેના સંબંધની નાનુકતા રવીકારવા દક્ષિણ આફ્રિકામાંના હિંદી આગેવાનો તૈયાર છે, જુના મનુષ્ય તરીકે ન્યાય આપવામાં આવે એ માર્ગમાં મુશ્કેલીનો કાંઈપણ સવાલ આડે આવવો જોઈતો નથી. આ વિષયમાં શહેનશાહની સરકાર નિરાધાર છે એમ કહેવામાં આવે છે, તે હિંદોના જાહેર મત માની શકતો નથી." (૧)

લાહોરમાં ભવ્ય સત્કાર—મુસ્લિમ લીગમાં શુભાગમન

ઇ. સ. ૧૯૧૪-દિગરી સન ૧૩૩૨ માં આપ નામદારને, પંજાબ ખાતે મુસ્લિમ લીગમાં ભાગ લેવા પધારતા અનહદ માન આપવામાં આવ્યું હતું અને લાહોરમાં આપ નામદારની ગાડીના ઘોડા છોડીને પ્રત્યજનો ગાડી ખેંચીને પેન્ડોલ સુધી લઇ મયા હતા. ગાડી ખેંચનારાઓમાં આંતરરાષ્ટ્રિય અદાલતના ન્યાયમૂર્તિ, જેઓ તે સમયે વિદ્યાર્થી હતા એ સર ઝફરહાહખાન પણ હતા. માર્ગને સજુગારવામાં આવ્યા હતા અને નાકે નાકે ભવ્ય આકાંના દરવાજા ઊંચા કરવામાં આવ્યા હતા.

ઓલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ લીગમાં હજરત ઇમામના શુભાગમન માટે હવે દર્શાવતા, આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરવામાં આવી હતી :-

"ભલે પધારો, અમારા દિલોને છતી લેનાર, ઓ દખ્ખાવાળા સરદાર તમે આ સુઘિની જમી ઉપર સર્વસમાન પ્રકાશિત રહ્યાં છો. ઇસ્લામીઓના રક્ષણકાર, નાંખાકિત નરોના આગેવાન, દીનદારોના રહેબર, ઇમાનદારોની આશા, તમારી સહાયતા અને રહેનુમાઇ માટે ઇસ્લામી ટોળા તમારે દરવાજો આશ્રયસ્થાન કરી રહ્યા છે. મહાન શાહઝાદા તમારી હસ્તીની ઇસ્લામને મગરૂરી છે. દેશની કીર્તિ વધારનાર ઓ ખુમુર્ગ! જુના સંકરો અને મુસીબતોનો ઉપાય કરનાર, માનનીય ઉચ્ચ ખાનદાન અને જાંચી નસલના ભલા શાહઝાદા, તમારા પર હિંદ કુરખાન થઇ રહ્યું છે. તમારા મુખારક પગની ખાકના સુરમામાંથી દેખતાની આંખોને તેજસ્વી બનાવનાર, ભલે પધારો, શુભ કાર્યોનું માર્ગદર્શન કરનાર, ધર્મના ફિરકાઓ વચ્ચેની મતફેરને જોડી નાખનાર, ભલે પધારો. તમારું દિલ મહોબ્બત અને એકદિલીની આરસી છે. એકતાના માર્ગ બણી દોરવનાર તમે અમારા ભોમિયા છો. અજ્ઞાનતા અને દુઃખનું અંધારું દાકી કદાહી મુનિવસિંદિને આદર્શમય બનાવવામાં તમે ફતેહ મેળવશો. આકાશ પરથી અમે પધાર્યાના અવાજો સંભળાઇ રહ્યા છે. આખું હિંદુસ્તાન તમારા ઉપકાર તજે છે. તમારું નામ કયામત સુધી અમર રહેશે. તમારી પનાહ દુનિયામાં કદીપણ ઓછી થનાર નથી. આગાખાન તું સદાકાળ જીવતો રહેજે."

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે આ વર્ષમાં લંડનના મુસ્લિમ કબ્રસ્તાન માટે ૬૦૦ પોંડ બર્ખા હતા અને ઇન્ડીયન સહેરની મુસ્લિમ ઓફિસને રૂપિયા ૨,૦૦૦ ની નવાકિશ કરી હતી. રંગુન અને બરમા ઇન્ટર ઇસ્લામિક ફંડ માટે રૂપિયા ૫,૦૦૦ ની રકમ જાહેર કરી હતી.

પહેલું વિધિયુક્ત

હરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ઇ. સ. ૧૯૧૧ માં “નેશનલ રિયુ” નામના પત્રમાં એક લેખ લખીને આમાહી કરી હતી, તે મુજબ બરાબર ત્રણ વર્ષે ઇ. સ. ૧૯૧૪ના ઓગસ્ટ માસની એક રાત્રીએ પ્રથમ વિધિયુક્ત હાદી નીકળ્યું. આ વખતે આપ નામદાર પૂર્વ આફ્રિકામાં જંગબાર ખાતે હતા. યુધ્ધના સમાચાર મળતાજ જર્મનીના ખિતાબ અને માનચાંદ આપશ્રીએ પાછા વાળ્યા હતા અને બ્રિટિશ સામ્રાજ્યમાં વસતા પોતાના મુરીદાને બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓને બનતી સહાય આપવા માટે અને વફાદાર રહેવા માટે તાર મારે છે તે આગા કરી.

આ વિધિયુક્ત હાદી નીકળતા, ઇંગ્લેંડ ખાતેથી આપ નામદારને સેંકડો સંદેશો મળતા બ્રિટિશ શહેનશાહતની મદદે દોડી ગયા હતા અને જંગબારથી સાઉથ આફ્રિકાના માર્ગે સપ્ટેમ્બરની અધવચમાં ઇંગ્લેંડ જઈ પહોંચ્યા હતા અને એ વખતના સેક્રટરી ઓફ ઇન્ડીઆ, લોર્ડ કીચને પોતાની સેવા આપવા માટે લખી જણાવ્યું હતું.

વિધિયુક્ત દરમ્યાન અંગેડ સેવા

આપ નામદારે પોતાની સેવા આપવા માટેની ઉત્સુકતા દર્શાવતા રોયલ્ટરના પ્રતિનિધિને જણાવ્યું હતું કે, “દિલગીર છું કે લડાઈની તાલીમ મને બિલકુલ મળી નથી, પણ મેર ઓફિસ (યુધ્ધ સંચાલકો) મારી સેવા કમ્પલ રાખે તો બધી ખુશી સાથે લડાઈ પર જવા તૈયાર છું. હું કયા પણ જવા અને કોઈપણ કામ કરવા ખુશી થઈશ. જે તેઓ મને કોઈપણ તક આપે તો બ્રિટિશ સામ્રાજ્ય માટે લોલીનું છેલ્લામાં છેલ્લું ટીપું રેડીશ.”

લડાઈના સમય દરમ્યાન આપ નામદાર સામ્રાજ્યમાં લરકરીઓને પ્રોત્સાહન આપીને આગળ ધ્રુવવા પ્રેરણા આપતા હતા અને ખૂબ શ્રમ ઊઠાવતા હતા અને અતિશય શ્રમ લેવાથી આપ નામદારની છરમાની તબીબત ઉપર મંબીર અસર થવા લાગી હતી, જેથી તબીબોએ આપમાને અસાએશની બલામણુ કરી.

યુરોપના પત્રોમાં પ્રશંસાની પુષ્પવર્ષા

હરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ યુધ્ધ વખતે મિત્ર રાજ્યોને અંગેડ સહાયતા આપી દેવાથી યુરોપના છાપાઓમાં આપ નામદાર માટે જે તારીફ લાયક શબ્દો લખી પ્રશંસા કરવામાં આવી હતી તેમાંના “લંડન મેગેઝીન” અને “વિસર મેગેઝીન” માં નોંધવા લાયક ઉલ્લેખો કરવામાં આવ્યા હતા જે આ પ્રમાણે છે :-

“લંડન મેગેઝીન” નામના અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રે લખ્યું હતું કે, “નામદારે બ્રિટિશ રાજ્યને અત્યંત વફાદાર છે, જે વ્યક્તિ આખના એક ઇસારામાં જે કરોડની જન સંખ્યાને તાબામાં રાખી શકે છે, એ વાત ધ્યાનમાં લેતા એવી વ્યક્તિની વફાદારીનું વજન પડી શકે છે. આપ હરત મુહમ્મદ પયગમ્બર (સ) થી પેઢી દર પેઢીએ સીધા વંશજ તરીકે ઉતરી આવેલા છે.”

“વિસર મેગેઝીન” લખ્યું હતું કે: “પૂર્વ અને પશ્ચિમ વચ્ચે જે અંતર છે, તેને પૂરી દેવા સમર્થ વ્યક્તિ નામદાર આગાખાન સાહેબ એકલાજ છે. આપણને આપ નામદાર તરફથી અણધારી અને અસાધારણ મદદ મળી છે.”

સ્વીટઝરલેન્ડમાં કાવતરું !

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ખ્રિદિશ સામ્રાજ્યને સહાયતા આપી રહ્યા હતા, તેથી જર્મન રાજપુરુષો ખિન્નવાયા હતા. ૬ ઇમામ સ્વીટઝરલેન્ડમાં આપના મહારદાર અને શાહઝાદા સાથે યુરીચમાં જે મકાનમાં નિવાસ કરી રહ્યા હતા ત્યાં બોમ્બ ગોઠવી એક કાવતરું કરવામાં આવ્યું હતું પરંતુ “સીક્રેટ સર્વીસ ડિપાર્ટમેન્ટ” તરફથી સમયસર જાણ કરી દેવામાં આવતા એ કાવતરું સદંતર નિષ્ફળ નીવડ્યું હતું. સ્વીટઝરલેન્ડની સરકારે કાવતરાખોરોને એ દિવસકારા કેટલાક માટે પકડીને તપાસ ચલાવી તેઓને લાખા સમયની ફરતી સજા કરી હતી.

આ કાવતરાની તપાસ દરમ્યાન આપ નામદાર ઇ. સ. ૧૯૧૫-૬૬. સ. ૧૩૩૩માં લુસર્ન ખાતે સ્વીઝરલેન્ડના નાનની હોટલમાં રહેતા હતા ત્યારે ડૉ. હાર્દિમની હિંદી જળવાખોર ટોળા તરફથી ફોફીમાં ઝેર ભેળવી પ્રાણ હરવાની બાજુ રચવામાં આવેલી હતી પરંતુ ૬ ઇમામે એ ફોફી પીધીજ નહોતી કાવતરું નિષ્ફળ નીવડ્યું હતું.

૭. ઇમામની જન્મનીતો બપોલ દાખલ કરવાના હેતુવાળાઓની ટુકડી તરફથી પૂરા પાડવામાં આવેલા સાહિત્યથી કામ કરતા બરોડાની અને ખીજા શિવરીઓ જર્મન કાવાદારના ભોગ થઈ પડેલા જણાતા હતા અને બન્ને હિંદી શિવરી ડૉ. હાર્દિમ અને ચદોપાધ્યાય જર્મન આડિતિયા હોવાનું ખાત્રીપૂર્વક જણાયાથી તેમને અનુક્રમે ચાર વર્ષની સજા ફેદ અને ૬૦ પૌંડ ફંડ અને ખીજાને સવા જે વર્ષની ફેદ અને ૪૦ પૌંડ ફંડની સજા કરવામાં આવી હતી. એ ફેદીઓને સ્વીઝરલેન્ડથી દેશપાર કરવામાં આવ્યા હતા. તેમની સાથે બેગોમોરીનોતે ચણ બહાર માસની સજા થઈ હતી. એનો નિકાલ યુરીચ ખાતે બોમ્બ કાવતરા ફેસની તપાસમાં આવ્યો હતો. આ ફેસમાં સાબિત થયું હતું કે જર્મન જનરલનો રદાફ શિવરીઓ સાથે સંબંધ ધરાવતો હતો. અને જળવાખોરોને કામે લગાડવામાં આવ્યા હતા અને જર્મન દોર જમાવવા ફાટી ઉઠે તેવા પદાર્થો અને વસ્તુઓ સ્વીઝરલેન્ડમાંના જર્મન એલચી ખાતાને બેપિયા મારફતે પહોચાડવામાં આવતા હતા.

મુંબઇના નવા જમાતખાનાની—ઉદ્ઘાટન. ક્રિયા.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૧૫ ના જન્યુઆરી માસની શુક્રવાર તો ૨૨મી-દિજરી સન ૧૩૩૩ના સફરની તા. ૫ મીના દિને યુરોપથી હિંદ ખાતે પધારતા મુંબઇમાં કદમ મુજારક કર્યા હતા. આ દરમ્યાન દરખાનાનો ફેટલોક નવો બાગ બંધાવીને આવી. શાહ જમાતખાનું તોવાર કરવામાં આવ્યું હતું. આ કામ મરફુમ વઝીર મુખી મેધજબાઇ મૂળજી ની દેખરેખ તળે તોવાર થયું હતું. જમાતના એક જંગી દખ્ખાલખા મેળાવડા સન્મુખ ૬ ઇમામે તેની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એજ વર્ષમાં ૨૫ ગોપાલ કુલ્ય ગોખલે મેમોરિયલ ફંડમાં રૂપિયા ૮૦૦૦ અને એલ ઇન્ડિયા મેમોરિયલ ફંડમાં રૂપિયા ૩૦૦૦ લખ્યા હતા.

અગિયાર તોપની સલામીનું માન.

૬. સ્વી સન ૧૯૧૬ ના એપ્રિલ મહિનામાં ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને, વિશ્વયુધ વખતે બંનલેલી અમલની સેવાઓ માટે ફર્ટ કલાસ પ્રિન્સ ઓફ ધી બોમ્બે પ્રેસીડેન્સી

નીની અને દિંદમા દફમત કરતા સુલતાનો અને રાજવીઓ જેવો દરબજો અને પદવી ધનાયત કરવાની સાથે અગિયાર તોળેની સલામીનું માન નામદાર શહેનશાહે ધનાયત કર્યું, જેની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આયુ માન મેળવનાર બ્રિટિશ શહેનશાહતમાં આપ નામદાર એકમાત્ર હતા.

સુલતાનના રાજ્યાભિષેક પ્રસંગે મિસર ભણી પ્રયાણ.

યુધ્ધકાળે દરિયામાં ટોરપીડો અને સખ-મરીનેનો ત્રાસ ફેલાઇ રહ્યો હતો, રાતે રટીમરો કે “કર્જો બોટ”ને પણ અંધારામાં મુસાફરી કરવી પડતી હતી, એવા ધારતીભર્યા સમયમાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. જ. અબ્બાસ અલી બેગને લઇને મિસર ભણી રવાના થયા. એ સમયે મિસરના હાકિમ ખેદિવ અબ્બાસ દિંદમા પાસા પદબ્રજ થતા, તેઓ તુર્કસ્તાન આવ્યા ગયા હતા. જે પછી પ્રિન્સ ફૂસેન કમાલ પાશાને મિસરના સુલતાન ચુકર કરવામાં આવ્યા તેમની ગાદીનશીનીની ક્રિયા પ્રસંગે આપ નામદારે હાજરી આપી હતી, જ્યાંથી પાછા વળતાં “ઇસમાઇલિયા” શહેરમાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ લશ્કરની કવાયત જોઇ હતી અને સુએઝ કેનાલ પર બ્રિટિશ દિંદી લશ્કર દેખીસ (ખંદો) માં તોફાંરી રાખી રહ્યું હતું તેની ખાહીમાં ઉતરી આપથીએ નિરીક્ષણ કર્યું હતું. (ન્યૂઝ)

પયગમ્બર સાહેબ માટે લોહડ જ્યોર્જની ટીકાનો વિરોધ—વધુ સખાવતો

યુધ્ધ કાળે બ્રિટનના માજી વડાપ્રધાન મિ. લોહડ જ્યોર્જ બ્રિટિશ લડવૈયાઓને શરૂ ચઢાવવા બાપણ કરી રહ્યા હતા. એ દરમ્યાન હજરત મુહમ્મદ (સ.) માટે ટીકા કરી આવી ઇસ્લામી આલમ ખળભળી ઉઠી હતી. હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એક સલામાં ટીકા નો જવાબ નિહરતાથી આપતા હતા “જેમમદાર બ્રિટિશ વ્યક્તિએ ખડ સંભાળીને બોલવું અને કટોકટીના વખતમાં દુરગનોના હથિયાર થઇ પડવાથી ખડ સાવચેત રહેવું જોઇએ. હજરત મુહમ્મદ સ. વિષે જે ટીકા કરવામાં આવી છે તે અણુજાનતી છે. સધળા મુસ્લિમો હજરત મુહમ્મદ સ. ને પોતાના પયગમ્બર માને છે. તેઓની લાખણીનો ખ્યાલ કરી મિ. જ્યોર્જ પોતાના શબ્દો-પાછા ખેંચી લઇ દિલ્લીની જાહેર કરવી જોઇએ.” થોડા વખત પછી આ બાપણની અસર થઇ અને વડા પ્રધાન મિ. એરકવીથના વડપણ તળે એમજ કરવામાં આવ્યું હતું. તેઓ નામદારની આ સેવા જોઇને ઇસ્લામી આલમ પર ઊંડી અસર થઇ હતી.

એજ વર્ષમાં આપ નામદારે લંડન ખાતે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ રિલીફ ફંડમાં રૂપિયા ૧૫,૦૦૦, કવિન્સ ફંડમાં રૂપિયા ૭૫૦૦ અને પી ઇન્ડીયન ફિલ્ડ એમ્બુલન્સ ફંડમાં રૂપિયા ૩૦૦૦ અક્ષિય કર્યા હતા.

સ્વ. ગોખલે અને સર ફિરોઝશાહ મહેતાને અંજલિ.

સર ફિરોઝશાહ મહેતાની પાદગીરીમાં બરાવલી લંડનની એક સલામાં તેમને હ. ઇમામે અંજલિ આપી હતી. આપ નામદારે દિંદી યુવકો જ્યારે ઇંગ્લેંડથી પોતાની માતૃભૂમિ તરફ પાછા જાય છે ત્યારે તેઓના મનમાં રાજદારી વિષયોમાં ભાગ લેવાની, ધારાસભામાં માન મેળવવાની તથા દેશના આગેવાન થવાની મહત્વાકાંક્ષાઓ હોય છે તે કવી રીતે નિષ્ફળ જાય છે તે

પ્રત્યે પોતાના લાપણમાં ઇશારો કરતા જણાવ્યું હતું કે અંગ્રેજ પ્રજાના જીવનને જે લેકો બારી-કામથી જુએ છે તેઓને જણાય આવે છે કે તેઓ દેશસેવાની પ્રવૃત્તિ મક્કત કરે છે. આ રીતે મક્કત દેશ સેવા કરવાનો બોધપાઠ સ્વ. ગોખલે અને સર દિરાઝશાહ મહેતાના જીવન-વૃત્તાંતમાં મોટે-અક્ષરે લખાયેલા છે.

હિંદીઆ—ઈન—ટ્રાન્ઝીશન—‘બહલાતુ’ હિંદી.

ઇસ્વી સન ૧૯૧૮-હિજરી સન ૧૩૩૬માં હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની જીરમની તખીયત નાદુરસ્ત થઇ જવાથી, યુરોપમાં આરામ કરવાની તખીયોની સલાહ મુજબ આપણી ખિદનના નામદાર શહેનશાહના રાજમહેલ “બકીંગહામ પેલેસ”માં રહ્યા હતા. થોડા વખત પછી નિષ્ણૃત તખીયોની સલાહ મેળવી “પરિવર્તનકાળમાં હિંદી” નામે એક પુસ્તક લખવાનું શરૂ કર્યું. આજે પણ એ પુસ્તક જંગમશુર છે. આ પુસ્તક ખુબ લોકપ્રિય થઇ પડ્યું હતું. આ પુસ્તક વિદ્વતાપૂર્વક લખાયેલ હોઇ, અત્યંત મનનીય છે. આપ નામદારે હિંદીના બાવી રાજતંત્ર માટે રટેટાના કોન્સીડરેશનની યોજના આલેખી હતી. પુસ્તકે હિંદીના બંધારણના પ્રશ્ન પર રચનાત્મક વિચારોનો ફાળો આપ્યો હતો. હ. ઇમામની રાજદારી કુનેહ અને સુસદગીરીની એ પુસ્તકે પ્રતીતિ કરાવી.

આ પુસ્તકમાં રાજકારણના જુદા જુદા વિષયો પર એકત્રીય પ્રકરણો લખવામાં આવ્યા છે જેમાં જુદા જુદા રાજ્યોના બંધારણો અને હિંદી અનુકુળતાની કહેલી સચોટ ચર્ચાએ યુરોપ અને હિંદમાં ખ્યાતિ મેળવી લીધી હતી. પુસ્તકમાં હિંદી અજૂત પછાત અને અત્યંત ગણાતી જાતિઓનો ઉપ્પાર કરવાની ચર્ચા કરી દલીલોસર તેઓના મનુષ્ય તરીકેના અધિકાર માટે પણ સુંદર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે.

એજ વર્ષમાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહને ઓક્સફર્ડ યુનિવર્સિટી તરફથી એલ. એલ. ડી. ની ઓનરરી ડીગ્રી અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

હિંદી હકની હિમાયત

ઇ. સ. ૧૯૨૦-હિજરી સન ૧૩૩૮ માં હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. તુર્કીની સુલેહની ચરતો પર આપનો સઘળો વખત રોડી મહાન કાર્ય કરી રહ્યા હતા; જે જોઇને દુનિયા ચકિત બની ગઇ હતી. એશિયા માઇનર મધેની બ્રિટિશ રાજનીતિના સંબંધમાં પોતાના વિચાર રજૂ કરતા “ઇશર રિપોર્ટ” વિષે આપ નામદારે જણાવ્યું કે “અખત્યાર કરવામાં આવેલો હાલનો માર્ગ હિંદને અતે સંસ્થાનના જવા દેકો આપણે અને ખિદને તેને જે વચન આપ્યું છે તેથી હિંદમાં વિશ્વાસ પેદા થશે. મેસોપોટેમિયાના સંબંધમાં ખિદને તદરજ રહેવું જોઇએ અને તે મુદ્દાનો બ્રિટિશ અને હિંદી લશ્કરે હાજમે લીધો છે તેમાંથી તેને મુક્તિ આપવી જોઇએ. ઇરાનના સંબંધમાં પણ બ્રિટિશ હિંદી લશ્કરની મદદ સાધે વચમાં પડે છે, તેમ બિસ્ફુમ બનવું જોઇએ નહિ.”

હિંદી આઝાદીના મહાન લડવૈયા

હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ હિંદી હકોના સરેશુ માટે મખ્યમતા

મળવી પ્રમાણસર દિમાવત કરતા રહ્યા હતા. હિંદની આઝાદી માટે તેઓશ્રીએ એટલી નિઃસ્તાયી હકત ચલાવી હતી કે રાજપૂતઓની હિંદ પ્રત્યેની રાજનીતિના સંબંધમાં ખુલ્લા શબ્દોમાં ચીમકી લગાડવામાં જરાયે પાછીપાની કરી નથી. ૧૯૨૦ નું વર્ષ હિંદના રાજકીય સુધારાનું પાદમાર વર્ષ હતું એ બાબતે જાણીતા આવશ્યકતા છે. એ વર્ષની હકત પછી હિંદની પરિસ્થિતિનું જનતા અવમોહન કરી તેઓ નામદાર જ્યોત્સુક પદોધાર, ત્યારે ધરવી જન ૧૯૨૧ના મે માસની તા. ૬મી અર્થાત્ દિજરી સન ૧૩૩૬ નાં શાળાન મહિનાની તા. ૨૭ મીના દિવસે કાંસમાં "ડેલી એક્ષપ્રેસ" ના પ્રતિનિધિને આપેલી મુલાકાતમાં તેઓ નામદારે હિંદુસ્તાનમાં બ્રિટિશ રાજનીતિના સંબંધમાં જે વિચારો દર્શાવ્યા હતા તે હિંદની આઝાદી હકતિદાસમાં સુવર્ણકારે નોંધાવ્યા રહેશે.

તેઓ નામદાર જ્યોત્સુક પદોધાર, નોર્થ સીમા આવેલો એક નાનકડો ટાપુ (ખીટન) સાત દબાર માસ ઉપર આવેલાં ખતીસ હરોડની વતીવાળા દેશ પર સામ્રાજ્ય ભોગવે છે એ જ દેખાડી આપે છે કે બ્રિટિશોએ હિંદ સાથે મિત્રાચારી રાખવી જોઈએ. હિંદમાં મુસ્લિમ વસ્તી સાત હરોડની છે, તેઓ રાજ્યના ખોસ મિત્ર છે. હિંદમાં તેઓ સમુમતિમાં છે એ ખરું છે, પરંતુ હિંદુમાં તેઓ બ્રિટિશ રાજ્યના રથભરણ છે; પણ હવે બ્રિટિશની રાજનીતિના કારણે બુદ્ધ પડી ગયા છે. હિંદની ઇચ્છા હોય ત્યાં સુધીજ તમે (અંગ્રેજો) ત્યાં રહી શકો છો પણ એકને ઇચ્છાજ આપીને અને બીજાને જલમાં પુરીને હિંદમાં રાજ્ય ચલાવી શકવાના નથી. ઇંગ્લેન્ડમાં સરકાર જે તમારી વિરુદ્ધ જાય તો તેને તમે હાંકી કાઢી શકો છો, જ્યારે હિંદમાં અગ્નિય સરકારને ફર કરવાનો ઉપાય માત્ર બળવો જ છે."

તુફાન બાજત બોલતા તેઓ નામદાર જ્યોત્સુક પદોધાર : "તુફાન અને મિત્ર સવાલનો હડયો તુફાને એડિયાનોપલ આપ્યાથીજ થઈ શકશે."

ખિલાફત કમિટીના પ્રમુખને સંદેશો

હિંદની ખિલાફત કમિટીના પ્રમુખ ઉપર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૧-મોહરમ તા. ૧૭મી દિજરી સન ૧૩૪૦ ના દિને લખેલો છે. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એક સંદેશો રવાના કર્યો હતો; જેમાં તેઓ નામદાર જ્યોત્સુક પદોધાર : "તમે અત્રેથી ગયા પછી મામતો ફેરવાઈ ગયો છે, તે વખતે આપણે હાર પામતા લોકોની વિધવા અને પતીઓ માટે નાણાની મોટી જરૂર માનતા હતા પણ તે પછી બીજા એક ફતેહ આપણી હમકોમને મળી છે. શ્રીકા એકદમ પ્રાજ્ઞ હતા છે. તેઓ મિત્રરાજ્યો કે લીગ ઓફ નેશન્સ મારફત સુલેહની માંગણી કરશે. મોસ્લો ગુનારિસ લંડન આવવા વધી છે. અત્રે શેર બજાર તથા નાણાં બજારમાં પણ સુલેહની વધી દેખાઈ છે. મારી આખી જીંદગી કરેખાન મેં જે બાબતનો અભ્યાસ રાખ્યો છે તે ઉપરથી હું એક ઇસ્લામી તરીકે મારા કોમી બંધુઓને સહકારી કે અસહકારી હોય, તેમજ આપણા સમજા સુલેહક હિંદુઓને પણ અરજ કરીશ કે તેઓ પોતાની સમજા લાગવગ અને દબાણ હિંદી સરકાર પર લાવે કે લીગમાં અથવા મિત્રરાજ્યોની કાઉન્સિલમાં આ સુલેહ મટિના ફેસલા વખતે ઓછામાં ઓછો એક હિંદુ અને એક મુસલમાન કાયમ રાખવા. આપણે છેલ્લી મોટી લડાઈમાં જે ભોગ આપ્યો છે તે જોતા આટલું તો આપણને મળવું જોઈએ. આ વિષે તરત લાંબી દ્રષ્ટિથી પગલાં ભરવા જોઈએ."

હિંદના સાત કરોડ મુસ્લિમોના હિત માટે સેવા-મોન્ટેગુ-ચેમ્સફર્ડ સુધારા

હિંદને ઉદાર સુધારા આપવામાં મીઝ. મોર્લિંગના મન ઉપર અસર કરવામાં મિ. ગોખલે સુખાવે કરી કારણભૂત હતા, પરંતુ મિ. મોન્ટેગુ ઉપર ઇ. ઇમામ ની ભાગવત અધિક જોડી અને વધારે બળવાળી હતી તુઝી સવાલ વિષેના નિર્ણયમાં મિ. મોન્ટેગુએ કરેલા સમર્થનમાં તેઓશ્રીની વગને અવગણ મળી આવે છે કે જે સમર્થનના પરિણામે હિંદના એ મહાત્મ મિત્રની કમનસીબે પડતી થઈ હતી. લોર્ડ હાર્ડિંગ, લોર્ડ વિલીંગટન અને મિ. મોન્ટેગુને હઝરત ઇમામે જે પત્રો લખ્યા હતા, તે અમુક્ય હતાવેજ તરીકે પંકાશે, હિંદી બંધા રખા વિશે જ્યારે તેઓ વિભાજનમાં હતા ત્યારે ગોખલેએ પડી કંદારેલા રાજકીય કરારની સામેજ તેઓ નામદારનો દરતાવેજ હતો, જે પ્રગટ કરવામાં નહિ આવે ત્યાસુધી તેઓશ્રીના જ્ઞાન અને નિષ્ઠાસતતાના સુધ્ધ જનતા અણી શકશે નહિ.

D. C.

અલીગઢ યુનિવર્સિટીના પહેલા ચાન્સેલર—અરમાના મુસ્લિમોનું માનપત્ર.

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને ઇ. સ. ૧૯૨૧ ના એપ્રિલ અર્થાત દિજરી સન ૧૩૪૬ ના રજબ માસમાં અલીગઢ યુનિવર્સિટીના પહેલા ચાઇસ ચાન્સેલર નિમવામાં આવ્યા હતા.

E-3

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને ઇ. સ. ૧૯૨૨ના ડિસેમ્બર માસની ૧૨મી તારીખે—દિજરી સન ૧૩૪૭ રુબાઈલ આખરની તા. રજતા રોજ કલકત્તા ખાતે ૧૫ રામણી કરી હતી. જમાતોની મુલાકાતો લીધા પછી તા. ૨૪ મીએ રંગુન ખાતે સીધાવી જમા. તેના કામકાંઈ ઉકલાવ્યા હતાં. આ દરમ્યાન સમરત અરમાન મુસ્લિમો તરફથી એક જગી સમા સન્મુખ માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું જેમાં તેઓ નામદારની બારે પ્રશંસા કરતાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે “બ્રિટિશ રાજસભામાં આપ દિંદીઓના એલચી હો.”

લોનાવલા સેનોટરિયમ.

ઇ. સ. ૧૯૨૨ના માચ માસમાં—દિજરી સન ૧૩૪૭ના “લોનાવલા” (લાનોલી) ખાતે પધારી મુખી ગેવજી મુરજતા ધર્મપતિ અળખાઇના નામની સેનોટરિયમને ખુશી મુકવાની ક્રિયા કરી, ત્યાંથી દરખાસ્ત દેરાખાદ સિધાવી ગયા હતા. પાછા ફરતા અદમદનગર અને પુનાની જમા. તેની મુલાકાત લઇને લગી માચના દિને મુંબઇ પધાર્યા હતા અને તા. ૧૫ મીએ રદીમર “લાસા” મારફતે સિંધ તરફ સિધાવી ગયા ; ત્યાં હરજી ખાતે સમજી જમાતોને મુલાકાતો આપી કામ-કાંને ઉકલાવ્યા હતા અને મુંબઇ પાછા આવ્યા હતા.

X

ના. પ્રિન્સેસ થેરેસા હિંદમાં

ઇ. સ. ૧૯૨૩-દિજરી સન ૧૩૪૭ ની શરઆતમાં હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. ની હિંદની પધરામણી દરમ્યાન તેઓ નામદારના મહોરદાર ના. પ્રિન્સેસ થેરેસા તથા હિંદ સીરીન હાઇનેસ પ્રિન્સ અલી સલ્મીનખાન જન્યુઆરી માસમાં મુંબઇ ખાતે પધાર્યા હતા અને એક પખવાડીયા મુધી મુંબઇ તથા પુનામાં વસવાટ કરી ના. પ્રિન્સેસ થેરેસા અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન ફેબ્રુઆરી માસની ૨ જી તારીખે મુરખ સિધાવી ગયા હતા.

X

સારાંશનો પ્રવાસ

તા. ૫ મી ફેબ્રુઆરીના દિને દ. ઇમામ આલ્ફાત્મ આશ્રમમાંના પોતાના નવા મુરીદાની મુલાકાત લીધી હતી. તે સમયે જેડા જિલ્લાનાં સમસ્ત મુસ્લિમો તરફથી તેઓની માન-પત્ર આપવામાં આવ્યું હતું. માનપત્રના જવાબમાં તેઓ નામદાર અછૂત વર્ગના બાળકોને ફેળવણીની જરૂર જણાવી હતી. ત્યાર પછી જેડા જિલ્લાનાં મુસ્લિમ વિદ્યાર્થીઓ માટે રૂ. ૧૫, ૧૦.૭૭ અને ૧૫ ની માસિક ચાર સ્કોલરશિપો આપવા તેઓ નામદાર છઠ્ઠા દેખાડી હતી.

તા. ૧૬ ફેબ્રુઆરીના દિને દ. ઇમામ સાદ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. રાજકોટ પધાર્યા જ્યાં જમાતોના મોરો મેળો ભરાયો હતો, અને ૩૦,૦૦૦ મુરીદોએ હાજરો આપી હતી. આ મેળા દરમ્યાન કાઠિયાવાડની નામદાર મુસ્લિમ કાઉન્સિલ અને ડિસ્ટ્રીક્ટ-સેકલ કાઉન્સિલોને બોલાવી તેમની સાથે મસલત ચલાવી તેઓશ્રીએ કાઉન્સિલમાંના કામકાજમાં સગવડ પડે તે માટે સુધારા વધારા કરી આપ્યા હતા. રાજકોટ ખાતે મુસ્લિમ યતીમખાનાની મુલાકાત લઈ રૂ. ૨૦૦૦ની ખસિસ કરી હતી. ત્યાંથી તેઓશ્રી ઉપલેટા પધાર્યા હતા. જ્યાં મુસ્લિમ બંધુઓ તરફથી મુસ્લિમ મદદેસા માં એક માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. બાયાવદર અને જામજેઘપુરની જમાતોને મુલાકાતને લાલુ રેશન પર અપી મોટી પાનેલી જમાતખાને જમાતને મુલાકાતને લાલ આપ્યો હતો; ત્યાંથી પોરબંદર પધારતા રાજ્ય તરફથી તોપોની સલામી આપવામાં આવી હતી. અત્રે તેઓ નામદાર રાજ્યના મહેમાન તરીકે રહ્યા હતા. કેટલાક મહાજનોની મુજબને માન આપી તેઓ નામદાર પાંચરોપોળની મુલાકાત લઈ જીવદયા મંડળીને રૂપિયા ૫૦૦૦ ભેટ આપ્યા હતા.

તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરીના દિને તેઓ નામદાર લિંબડી પધારતા કાઠિાર સાહેબે તેઓ નામદારને સત્કાર કર્યો હતો અને તોપોની સલામી આપી હતી. અત્રે પણ રાજ્યના મહેમાન તરીકે રહ્યા હતા. જમાતોના કામકાજ ઉકલાવી તેઓશ્રી તા. ૨૬ મી ફેબ્રુઆરીના દિને મુંબઈ પધાર્યા હતા.

મ. સ. ૧૯૨૩ના માર્ચની તા. ૩ જી દિવસે સન ૧૩૪૧ ના રજબની તા. ૧૪ મીના દ. ઇમામ સાદ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મદદો ખાતે પધાર્યા હતા. રથાનિક શહેરોમાં તરફથી એક માનપત્ર અલીય શિરાઝીનાં બલીલાખાદમાં આપવામાં આવ્યું હતું જેનું માનપત્ર મરાની પ્રાન્ત તરફથી અપાયું હતું.

ગાંધી કમાલપાશાને પત્ર.

તુર્કસ્તાનમાં જે બળબળાટ થયો હતો, તે સમાવવા દ. ઇમામ અને જરૂરીસ અમાર-અલીએ તુર્કસ્તાનના વડા પ્રધાન ગાંધી કમાલપાશા ઉપર એક પત્ર મોકલાવ્યો હતો, જેનું બાપા તરફ આ પ્રમાણે છે :

તુર્કીના સાચા મિત્ર અને તેના ઉપર અતિશય પ્રસન્નતાથી પ્રાણ અર્પનાર રાષ્ટ્રિય રાજસભાના સભાસદો અને પ્રગ્નસતાક રાજ્યના પ્રમુખ જોગ

પણી સખ્યતાથી અમારી અરજ બધી ધ્યાન આપવાની અરજ કરીએ છીએ. અમે એ વાતની સંપૂર્ણ પિછાન કરીએ છીએ કે, તુર્કી તરફથી પિલાદતનો હક કોઈ નામવાથી

ધરભાગને પણ મોટું ધાર્મિક વૃક્ષાન થશે. અમો કેટલાક કારણસર અહીં તેના લખલાઓ આપવા માંગતા નથી, પરંતુ આ માત્ર કલ્પનાજ નથી બલ્કે નક્કર હકીકત છે.”

આ પત્ર લખવા માટે પાંચ વૃક્ષ પત્રકારોને વૃક્ષસ્તાનમાં કેદની સજા કરવામાં આવી હતી.

ખિલાફતની હિમાયત વિષે વધુ સ્પષ્ટીકરણ.

આ પત્રના વિષયમાં વધુ સ્ફોટ કરતાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ જણાવ્યું હતું કે “ઇસ્તમ્બુલમાંના અચોક્કસ મામલાના સંબંધથી કેટલાક વધુ પડતા ઉમંગી આસામીઓ ખિલાફત ઉપર નવા દાવેદારોને બેસાડવા માંગે છે, એવી વાતો અમારા સંબંધવામાં આવી છે અને તે વાતને ખરી માની અમોએ અસમત પાશાને એક પત્ર લખ્યો હતો. એક મુસ. લમાન તરીકે તો અમારો ઇતેકાદ એવોજ છે કે વૃક્ષમાં એક મજબૂત ખિલાફત સમસ્ત દુનિયા ના દિન માટે જરૂરી છે. આ પદ માટે કોઇપણ અમુક વ્યક્તિનું નામ દર્શાવવાની મારી પોતાની તેમજ અમીરઅલીની ઇચ્છા છેજ નહિ; વળી અમો સુન્ની તહિ હોવાથી કોઇપણ સ્વતંત્ર સુન્ની હરો શકીએ નહિ; તે છતાં વૃક્ષના જુના અને સાચા મિત્રો તરીકે તો એક મજબૂત ખિલાફતની હિમાયત કરવાની અમારી ફરજ છે. ઇટાલીયન પોપનો સવાલ ઇટાલીયનો પોતેજ ડેરવી લે છે, તેમ ખિલાફતની રચના સાથે મુખ્યત્વે વૃક્ષ નેશનલ એસેમ્બલીને લાગેવળગે છે. એ પત્ર વૃક્ષ છાપાઓમાં પ્રગટ થયો હતો. કારણ કે અમારા સંબંધ પત્રો સામાન્ય નિયમ પ્રમાણે છાપા ઉપર મોકલવામાં આવે છે. આ પત્ર રવાના થયો તે વખતે હું લંડનમાં ગેરહાજર હોવાથી તેને બ્રિટીશ શીખવણીનું રૂપ મળવા પામ્યું હતું અમારો મુખ્ય હેતુ ત્રણ શિષ્ટદોષોના સમાધાન છે, કે વૃક્ષને સાવચેત કરવા.”

ખિલાફત કમિટી તરફથી માનપત્ર.

આ રીતે તેઓ નામદારે ખિલાફતનો ફરજનો કાયમ રહે તેના માટે બધી કાશિશો કરી હતી. છેવટે હિંદની ‘જમીયતુલ ઉલમા’ એ પણ અંતિમ પ્રયાસો આદર્યા, પરંતુ મુસ્તફા કમાલ પાશાએ ઇ. સ. ૧૯૨૩માં તેનો અંત આણ્યો હતો. ખિલાફત પ્રકરણ માટે મુરિસમેની તેઓ નામદારે કરેલી રહેબરીની પિછાણમાં મુખ્યત્વે “સેન્ટ્રલ ખિલાફત કમિટી ઓફ ઇન્ડીયા” તરફથી તેઓ નામદારને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું, જે વખતે હજારો મુરિસમેની લોકમેદની હાજર રહી હતી.

જી. સી. વી. ઓ. નો ખિતાબ.

ઇ. સ. ૧૯૨૩ ના એપ્રિલ માસની તા. ૭ મીએ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મુરોપ તરફ રવાના થતી વખતે ઇન્દરવુ આપતાં જણાવ્યું હતું કે, મેકસિકો, બલગેરીયા, આઝીલ અને અફઘાનિસ્તાન પ્રમાણે વૃક્ષ પણ એક સ્વતંત્ર દેશ છે. સદલાએ બ્રિટિશોની આખ ઉધાડવામાં આવી છે અને આપણા નામદાર વાયસરોયે કેસ બરાબર જીતી લીધો છે. હિંદુ-મુરિસમ એકત, વિષે તેઓઓએ ઉમેરું હતું કે, મારી હિંદુ આગેવાનોને સલામ છે કે તેઓ મુરિસમ સવાસને મિ. ગોખલે અને મિ. ગાંધીની મારફત જુએ, ત્યારે મુરિસમે હિંદુસ્તાનને જરૂરીસ બદ, રહીન તૈયબજીની મારફત જુએ તો બન્ને કામો વચ્ચે કબજાનું કારણ રહેશે નહિ.

ધ. સ. ૧૯૨૩ની તા. ૩૧ મી મે-દિનરો સન ૧૩૪૧ ના ૧૪ મી સવાલના દિને ૬, ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ લંડનમાં નામદાર રહેનશાહ અને રહેનશાહબાઇની મુલાકાત લીધી હતી. તેઓ નામદારને રહેનશાહના જન્મ દિવસની ખુશાલી પ્રસંગે છ. સી. વી. ઓ. (નાઇટ ઓફ ડેસ ઓફ ધી વિક્ટોરીયન ઓર્ડર)નો માનવંતો લક્ષ્ય અર્પવામાં આવ્યો હતો.

“તલવાર લઇને જઇશ અને ગ્રીકોને હાંકી કહાડીશ”—વડા પ્રધાન લોઇડ જ્યોર્જને જવાબ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇસ્લામી દેશો માટે કેવી ધમશ ધરાવે છે તેના વિષે શેખ મુશીર હુસેન કીડવાઇએ નીચે મુજબના બે દ્રષ્ટાંતો દાંકી જણાવ્યું છે કે :—

“શમીરના અને થોસ્ટુર્કાને પાછા સોપવા માટે બ્રિટીશ કેબીનેટ સાથે વાટાઘાટો કરવા એક મુસ્લિમ ડેપ્યુટેશન માટે, દિલ્લી સરકાર તરફથી નામદાર આગાખાન સાહેબ, મી. છોટાણી, મૈયાદ દસન ઇમામ અને ડૉ. અન્સારીની પસંદગી કરવામાં આવી હતી, પાછળથી મી. મોન્ટેગ્યુએ પારી નિમજ્જી કરી હોવાથી અમો સધળાએ વડા પ્રધાન લોઇડ જ્યોર્જની લંડનમાં મુલાકાત લીધી. અમો અમારો કેસ રજુ કરતા હતા તે દરમિયાન મી. લોઇડ જ્યોર્જ બરાબર તક સાધી બોલી ઉઠ્યા : “હવે તો મી. થોસ્ટુર્કા લશ્કરી બળ વડે કબજો ધરાવે છે, તેને થોસ્ટુર્કાથી કાણ કાઢી શકે એમ છે ? અમારામાંથી આ વખતે કોઇ પણ બોલી શક્ય નહિ, પરંતુ તેઓ નામદારને જોશમાં લેવા યત્ન, માતૃભી આંશળી ઉઘી કરી કહેયું, “વાર, મી. પ્રાઇમ મીનીસ્ટર ગ્રીકોને અમારા ઉપર છોડી દો, જો કે હું વયોવૃદ્ધ છું, પરંતુ તલવાર લઇને જઇશ અને ગ્રીકોને હાંકી કહાડીશ. અમો પોતે અમારા પદાઓની જવાબદારી લેશું આ જવાબ સાંભળી મી. લોઇડ જ્યોર્જ સ્તબ્ધ બની ગયા.”

તેઓ નામદારની આ શબ્દો મારા હૃદયમાં ઉડા ઉતરી ગયા. અત્યાર પૂર્વે હું એ પ્રત્યેક શબ્દ યાદ કરું છું. મને એમ થાય છે કે આવા શબ્દો મારા મોટેથી નીકળ્યા હોત તો ! પરંતુ એ શબ્દો તેઓ નામદારની હૃદયમાં ઉછળી રહેલો ઇસ્લામ પ્રત્યેના નિખાલસ, શુદ્ધ અને પ્રબળ પ્રેમ જાહેર કરે છે. આ શબ્દો બોલાવનાર તેઓ નામદારની રંગમાં વહી રહેલું હઝરત નબી સાહેબનું લોહી છે. હું ફરીવાર કહું છું કે બરાબર એ શબ્દો અદ્ભૂત હતા. હું તો દિગ્મુદ્ધ બની ગયો હતો. એ સમયથી મારું હૃદય તેમનું જ છે.

“હું ઇસ્લામના ગૌરવશાળી બંધુત્વ માટે એગર છું”

“બીજા એ પ્રસંગે હું હાંક યઇ ગયો હતો કે, જ્યારે ૧૯૩૫ માં અફઘાનિસ્તાન પ્રજાસંઘમાં દાખલ થયું, આ વખતે તેઓ નામદાર દિલ્લી છનીવા ગયેલ ડેલીગેશનના વડા હતા. આ વખતે તેઓ નામદારે જણાવ્યું કે :—

“દિલ્લ પોતાની સંસ્કૃતિ, પ્રજાલિકા, જાપા અને સુધારણા માટે મગરર છે અને અફઘાનિસ્તાન સાથે દિલ્લા આઠ કરોડ મુસ્લિમો મગરર છે કે જેમ હું પોતે પણ ઇસ્લામના ગૌરવશાળી બંધુત્વ માટે મગરર છું.”

“નસીબગેજે હું પોતે આ પ્રસંગે હાજર હતો. જુદા જુદા ધર્મો પાળતા, જુદા જુદા રાષ્ટ્રોના લોકોથી હોલ ચિત્રાર ભરાઈ ગયેલા હતા. જુદા જુદા રાષ્ટ્રોના લગભગ પચાસથી વધુ વધારે તો સંધના સભ્યો હતા, તેઓ બધા, પોતાની સરકાર વતી સુશિક્ષિત. સરકારી અને શુદ્ધિમાન સભ્યો હતા. એવા લોકોની વચ્ચે તેઓ નામદારે આ શબ્દો ઉચ્ચારીને, ઇસ્લામ માટે ખોટા વિચારોથી દોરવાઈ ગયેલાઓમાં ઇસ્લામનું ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠા વધારી છે.”

“હું તો આ શબ્દો સાંભળી આનંદમાં ગરમાવ થઈ ગયો. હું એવો શખ્સ છું કે ભાગ્યેજ કોઈની આગળ નમને કરું છું—અરે બાદશાહ આગળ વધુ નહિ. હા, પરંતુ જે વ્યક્તિએ પોતાના અંતઃકર્ણમાંથી આવા અદ્ભુત શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે, તેની આગળ હું ખુશી સાથે નમન કરવા તૈયાર છું.”

ઇસ્લામી દેશોની આઝાદી અને હકકો માટેની લડત—લોઝેનના કરારો

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ, તુર્કીને યુરોપીય પંજનું ભોગ બનવું અટકાવી, તેને સ્વતંત્ર સુરિલમ રાજ્ય તરીકે જીવવું રાખવા અને તેના સાથેનું બીજું યુધ્ધ નિવારવા અને લોઝેનના કરારો લખતે પશ્ચિમની સત્તાઓ અને ઇસ્લામી દેશો વચ્ચે સુલેહસંધ સ્થાપવા જે અધિક પ્રયાસો કરી ઇસ્લામી દેશોની મહાન સેવાઓ બજાવી છે તે ઇતિહાસના પાને સુવર્ણક્ષિરે નોંધાઈ રહેલી અમરતની બીના છે. P.T.

આરબોની વહારે

એજ પ્રમાણે તેઓ નામદાર આરબોની આઝાદી માટે પણ એક મહાન “ચેમ્પીયન” હતા. તેઓશ્રી આરબોના હકકોના મહાન હિમાયતી હોવાને અંગે આરબોના દાવાઓ માટે યુરોપના પત્રોમાં જોરદાર હિમાયત કરી હતી. ઇ. સ. ૧૯૨૩ ના ઓક્ટોબર માસમાં “એડીનબરો રિવ્યુ” નામના જાપામાં તેઓ નામદારે એક પ્રાદેશ લેખ લખીને પશ્ચિમની સત્તાઓ અને સુરિલમ દેશો વચ્ચે વધુ સ્નેહભર્યા સંબંધ માટે અને વધુ સારી સમજૂતિ પર આવવા યુરોપિયન પાંચકોને આમંત્રણ કર્યું હતો. M.S.

ઇ. સ. ૧૯૨૩ ફિબ્રેરી સન ૧૩૪૧ માં તેઓ નામદારે સીમલાની લેડી રિડીંગ હોસ્પીટલ કંઈમાં રૂ. ૫,૦૦૦ બેટ આપ્યા હતા.

સુખપત્ર “ઇસમાઇલી”

એ સમયમાં ઇસમાઇલીઓએ સામાજિક, આર્થિક, ધાર્મિક અને કેળવણીના વિષયોમાં આગેદુર્ય કરી જે પ્રગતિ કરી હતી, એ તેઓ નામદારની સુંદર દોરવણીનો પ્રતાપ હતો. તેઓ નામદારે પોતાના અનુયાયીઓમાં “અખબાર” અને “સાદિત” પ્રત્યે શોખ ઉત્પન્ન થાય તેટલા માટે પણ દોરવણી આપી જણાવ્યું છે કે : “અખબાર છે તે જ્ઞાન છે.” J.S.

આ દોરવણીને અનુલક્ષીને ઇસવી સન ૧૯૨૩ ના ઓક્ટોબર માસમાં, ધી રિફોર્મેશન કલબ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (દાલ ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશન ફોર ઇન્ડિયા) ના આશારા હેઠળ કોમનું માનીતું અને સુમસિધ્ધ સુખપત્ર “ઇસમાઇલી” અઠવાડીક ઇસમાઇલીઓની ધાર્મિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક પ્રગતિને વેગ આપવાના શુભ હેતુસર ચાલુ થયું હતું, જે દેશપરદેશના ઇસમાઇલીઓમાં અત્યંત માનીતું થઈ પડ્યું હોવાથી આજ પર્વત આતુરતાપૂર્વક વંચાય છે.

સાહિત્ય પ્રેમી મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજ—સિંધી પ્રેસની સ્થાપના

સમાજ અને પાંચના નિઃસ્વાર્થ સેવક મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજ પણ એક સાહિત્ય પ્રેમી અને કેળવણીકાર હતા. તેમણે "સિંધી પ્રેસ" સ્થાપી, ખાસ 'સિંધી જોન્ઝી' દાખવ બનાવી, સિંધી જોન્ઝી અને ગુજરાતી લિપીમાં ઇસમાઇલી પાઠના પવિત્ર ગાનો—બોધશાસ્ત્રો, મઠદબી દર્શકો અને ઇસમાઇલી સાહિત્યના પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા હતા. ઇમામના મુબારક હુકમોને સિંધી જોન્ઝી લિપીમાં અને ગુજરાતી બાબામાં પ્રગટ કરવાની પણ તેમણે યાચના કરી હતી. અમારે સાધનોના અભાવે જમાતોને હુકમો અને જ્ઞાનશાસ્ત્રો વાંચવાનો પુરેપુરો લાભ મળી શકતો નહોતો, કારણ કે હસ્તલેખિત માર્ગિક સાહિત્ય ખુબ મોંઘી કિંમતે અને ઘણીજ મુશ્કેલીએ અને જુજ અંશે મેળવી શકાતું હતું. આ જોટ સિંધી પ્રેસની સ્થાપના પછી પુરાંજ ગઈ હતી. એટલું જ નહિ પણ મુખી લાલજીભાઈ દેવરાજના અણુચક્ર પ્રયાસોના પરિણામે આ મહત્વનો લાભ દેશપરદેશની ઇસમાઇલી કોમને મળી શક્યો હતો.

સુલેહનું નોખલ પ્રાઇઝ

ઇસ્વી સન ૧૯૨૪ના ફેબ્રુઆરી મહિનાની તા. ૫ મીના દિને દિંદની ધારાસભામાં આવી મતલબનો એક હુકમ રજુ કરવામાં આવ્યો હતો, જે સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો. જેમાં દિંદી સરકારને અરજ કરવામાં આવી હતી કે : "તુર્કી અને પશ્ચિમની સત્તાઓ વચ્ચે, હેલા મુખ્ય વિભાગ પછી સુલેહ સંતિ સ્થાપવા માટે દિંદ દાહનેસ સર સુલતાન મુદમદશાહ આગ્રાખાન છ. રી. એસ. આઇ. છ. સી. વી. એ., એલ. એલ. ડી., એ જે મહાન, બગીરથ અને સફળ પ્રયાસો કર્યા છે. એ દ્રષ્ટિએ આ વર્ષનું "સુલેહનું નોખલ પ્રાઇઝ" મેળવવા તેઓ નામદાર અરજી દાખલ છે." એવી રીતનું આ સભાનું દ્રષ્ટિબિંદુ નોંધવેની પાલામેન્ટ સમક્ષ તે રજુ કરે.

આનુસાર ખાસ નોંધવા લાયક હતો અને દિંદની ધારાસભાના અપર હાઉસ તરફથી તેઓ નામદાર માટે અંજલિ રૂપે હતો, એટલું જ નહિ પણ "નોખલ પ્રાઇઝ"ની સ્થાપના થઇ ત્યારપછી ધારાસભામાં આવી રીતને હુકમ તેઓ નામદાર માટે ખાસ પહેલીજવાર સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. જે કે સૌથી પહેલા નોંધવે અને સ્વીકૃતિ આપતેના વર્તમાનપત્રોમાં આ જાતનું સુચન કરવામાં આવ્યું હતું અને "નોખલ પ્રાઇઝ" માટે હ. ઇમામજી અરેખરા હકદાર છે, એવી દિમાયત કરવામાં આવી હતી.

નવાનગર રફલને રફોલરશિયો

એજ વર્ષમાં નવાનગર રફલના મેળાવડાના પ્રમુખપદેથી હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુદમદશાહ અ. એ વાર્ષિક રા. ૧૦૦૦ની રફોલરશિયોની જાહેરાત કરી હતી.

ઇ. સ. ૧૯૨૪ના ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૬ મીએ તેઓ નામદાર સિંધપુર પધારામણી કરી મોમીન જમાતોને મુલાકાત આપી હતી.

હૉ ઇમામ કચ્છ જુજમાં

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુદમદશાહ અ. કચ્છની મુસાફરીએ સિધાવ્યા હતા અને હ. ઇમામ રાજ્યના બંગલામાં પરાણા તરીકે રહ્યા હતા. ચાર દિવસ કચ્છ ખાતે રોકાઈને હ. ઇમામ પાછા મુંબઈ પધાર્યા હતા.

જેડસલેમની મસ્જિદુલ—અકસા માટેનું ડેપુટેશન.

૩.૬

ઇ. સ. ૧૯૨૪ માર્ચ ૨ જી દિનરી સન ૧૩૪૨ના રજબની તા. ૨૫ મીના દિને પેલેરટા. ખાનગી પરિષદ અમલ જેડસલેમ જાગૃત મુકદ્દશની મસ્જિદુલ અકસાના સમારકામ અર્થે ઇરાકથી એક ડેપુટેશન આવ્યું હતું. જેને તેઓ નામદાર પોતાને બંગલે મુલાકાત આપી હતી. અંજુમને ઇસ્લામ હોલમાં આ બાબત માટે એક જગી સભા મળી, જેના પ્રમુખપદેથી તેઓ નામદાર પોતાના તરફથી શ. ૪૦,૦૦૦ની નાદર રકમ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

“વકો નો વડઝ”

ઇ. ઇ. મ. શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. એ એજ વર્ષમાં તા. ૧૨ મી માર્ચના દિવસે થી રિક્રીએશન કલબ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (હિંદની ઇસમાઇલીયા એસોસીએશન)ની મુલાકાત લીધી હતી. આ પ્રસંગે તેઓ નામદારે હરમાવ્યું કે: “ગયા વર્ષે અમેએ તમેને કારસીમાં એક મુદ્દાલેખ આપ્યો હતો. આજે અમે તમેને બીજો એક નાનકડો મુદ્દાલેખ આપીએ છીએ કે, ‘Work No Words’ અર્થાત “વાતો નહિ પણ કાર્ય કરો.” બીજાઓના બહારે પ્રયત્ન કરવો એજ આત્મોન્નતિનો માર્ગ છે, કારણ કે તેના પરિણામે ચોક્કસ અને ખાતરીપૂર્ણ છે. જે તમે તમારા પોતાના સ્વાર્થ માટે કાર્ય કરશો તો તમેને કદીપણ સુખ મળશે નહિ. આ કંઈ નવીન વિચારો નથી પરંતુ હજારો વર્ષોના ઇતિહાસિક અનુભવથી બહાર આવેલા છે.”

બાળાઓની કેળવણી માટે બહામણ.

એજ મહિનામાં આગાખાન સેન્ટ્રલ પ્રો રકુલની મુલાકાત લેતાં તેઓ નામદારે હરમાવ્યું હતું કે:—“અમેને ત્યારેજ સંતોષ થશે કે જ્યારે બધી ઇસમાઇલી બાળાઓ મહેનત કરીને પોતાના ગુજરાન પુરતું કમાવી શકે તેટલી કેળવણી સંપાદન કરે. છોકરા તો ધંધારે બહાર જશે, પણ છોકરીઓને ઘરમાં રહેવાનું હોય છે એટલે તમે છોકરીઓને બરાબર કેળવણી નહિ આપો તો બરિબરમાં તેમને અગવડો બોગવવી પડશે, કારણ કે ઉમરમાં આવ્યા પછી તેમને શીખવાની તક મળશે નહિ. છોકરીઓને આ સંસ્થામાં નરસીંગ અને ફર્સ્ટએઇડની તાલીમ મળે છે તે હું પસંદ કરું છું; જેથી વિપરિત સંજોગોમાં તે પોતાનું અને પોતાના બચ્ચાઓની સારી રીતે સંભાળ લઈ શકશે.” આ રકુલને તેઓ નામદારે હર વર્ષે ૪૨૦૦૦ રૂપિયાની ગ્રાંટ ચાલુ આપતા હતા. આ રકુલ માટે, સેન્ટરલ રોડ ઉપર, આશરે શ. દોઢ લાખના ખર્ચે ત્રણ માળાનું બંધ સુંદર મકાન બાંધવામાં આવ્યું હતું જેને ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા મુંબઈના ના ગવર્નર સર લેસ્લી વિલ્સને ઇ. સ. ૧૯૨૫ ના માર્ચ મહિનામાં કરી હતી.

૬૦ ઇમામ આફિકામાં.

ઇ. ઇ. મ. શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૨૫ના ફેબ્રુઆરી માસની તા. ૬ મી દિનરી સન ૧૩૪૩ ના રજબની તા. ૧૪ મીના દિને સવારમાં ૬-૩૦ કલાકે જંગબાર ખાતે પધરામણી કરી હતી.

જંગળાર ખાતે તેઓ બે અઢવાડિયા રોકાયા હતા. તા. ૧૯ મીના જંગળારના નામદાર સુલતાનના પ્રમુખપદે જંગળારના હિંદીઓની સરયા ઇન્ડીયન એશિયોસિએશન તરફથી હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુદરમદશાદ અ. ને માનપત્ર અપર્યુ કરવામાં આવ્યું હતું. હિંદીઓ, પરીવાર મુરેશિયનો અને સરકારી અમલદારો એકજ વખતે બેગા મળ્યા હોય તેનો આ પહેલવહેલો પ્રસંગ હતો.

તા. ૨૩ મી ફેબ્રુઆરીના તેઓ નામદાર માડાગારકર સિધાવ્યા હતા. ચાર દિવસ માડાગારકરની જમાતો વચ્ચે રહી દારેસ્લામ પધાર્યા હતા.

દારેસ્લામથી તેઓથી ડોડામાં સિધાવ્યા હતા. માર્ગમાં આવતા રેશનો પર જમાતો તથા શહેરી હિંદી આગેવાનોને મુલાકાતો આપતા રહ્યા હતા. ત્યાંથી ફ્રેંચ મેલ "ઈન્ડીયા"માં રવાના થયા હતા. તેઓ નામદાર મોખ્યાસા ઉતરવાના હતા થયું તાવ આવી જવાથી મુરેશિય બધી વિદાય થયા હતા.

મારસેસ ખાતે પહોંચ્યા પછી તેઓ નામદારે જાપાવાળાને એક ઇન્ટરવ્યુમાં જણાવ્યું હતું કે; "ફ્રેંચ સંસ્થાનમાં મારા મુરેશિ સાતસો વર્ષથી વસે છે. ફ્રેંચ સરકાર હિંદી વસાહતીઓનો સત્કાર કરવા આગુર છે, એ થયું ખુશી થવા જોવું છે. લોકો અને આવી વસે તો મીમંત બની શકે છે પરંતુ, કુડિયામથુ રિયર નહિ થાય ત્યાંસુધી દેશાંતર થવાનો સંભવ બહુ ઓછો જણાય છે." તા. ૩ જુને ના દિને અગ્રેથી તેઓથી "નીસ" તરફ સિધાવ્યા હતા.

વઝીર રહીમખાઈ બસરીયા.

વઝીર રહીમખાઈ વઝીર બસરીયા હુ એક જણીતા લક્ષાધિપતિ હતા છતાં તેમને પોતાની સૈન્યતુલ્ય જરાય અભિમાન નહોતું. તેઓ હમેશા સાદાઈને આદનારા હતા. ઇમામની ખિજમત એજ એમના જીવનનું ખેલ હતું. સેવાની ધુનમાં રાત દિન શરદી, ગરમી કે દેશપરદેશ એમના માટે એક સરખા હતા. પવિત્ર ઇમામની પ્રશન્નતા એમના પર દાતી. પોતાની અદોળ સંપતિની પરવા ન કરતા. કોઈ ઇમામની સેવા અર્થે સ્વજીવન અપર્યુ કર્યું હતું અને તેઓ નામદારના નાણાંખાતાના કૃપરી તથા પ્રાધવેદ સેક્ટરી હોવાથી, તેવી સુવ્યવસ્થા અર્થે પોતાની જન્મજમિ કરાચી તથા કેટલાક વર્ષો સુધી મુંબઈમાં લેસવટિ રાખ્યો હતો.

તેમણે પોતાના પિતાશ્રીનાં નામે કરાચીમાં "મુસાફરખાનું" બંધાવ્યું હતું. હઝરત ઇમામે તેમની તથા તેમના પિતાશ્રીની "મહોબતની વાદગીરી" તરીકે કરાચી ખાતે એક આલીશાન બોડીંગ અને ઓફિસ રચાવી હતી જે અત્યારપર્યંત ચાલુ છે. તેમની વફાત ઇ. સ. ૧૯૨૭ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં મુંબઈ ખાતે થઈ હતી.

આફ્રિકાના ઇસમાઇલી શાહીદો

ઇસ્વી સન ૧૯૨૫ ના ડિસેમ્બર મહિનાની તા. ૧૦ મીના દિને અમલદાર કરમાલી કયા, મિશનરી ખુદાખશ તાલિમ ગુલાદરી અને લાલજીભાઈ લધાની એક ત્રિપુરી પોતાની માર્મિક કરજ બજાવવા, કિલોસાથી ઇરીંગા જતા માર્ગમાં મોટરકારના અકસ્માતના પરણિમે ખુદાની રહેમતે

પહોંચ્યા હતા. હજરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ, મઝહબ અને માલિક માટે અમુલ્ય પ્રાણની કુરબાની કરનાર એ ત્રણે વીરનરોને "શહીદ" નો ખિતાબ આપી તેમની શહીદીઓને આસિવાદો ફરમાવ્યા હતા. આ શહીદોની યાદ જાળવવા માટે આફ્રિકાના દરેકલાક ખાતેના કબ્રસ્તાનમાં કિતીરથ બચાવવામાં આવ્યો છે.

જાંપાનની ઉદ્યોગનીતિ વિષે અભિપ્રાય

હજરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ઇસ્વી સન ૧૬૨૫ ના ડિસેમ્બર મહિનાની તા. ૩૦ મીના, એટલે દિજરી સન ૧૩૪૪ ના ઇંગ્લેંડના વડા પ્રધાન મી. રામ્સે મેકડોનેલ સાથે મિસરના મરાયુર "ઇસમાઇલીયા" ની મુલાકાત લીધી હતી. ત્યાંથી તેઓશ્રી ઇસ્વી સન ૧૬૨૬ ના જાન્યુઆરી માસની તા. ૮મી ને શુક્રવારના મુજબ ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા.

ઇરાનના રિઝાશાહને મુબારકીનો સંદેશ

ઇરાનના નામદાર રિઝાશાહ પહેલવી રાજ્ય સિંહાસને આવ્યા ત્યારે હજરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ મુબારકીનો સંદેશ પાઠવ્યો હતો કે : કરીમખાન જાંઠ પ્રમાણે પ્રજાનો પ્રેમ જીતેલા અને મહાન અગ્રાસ માણેક રાજ્યકુનેદથી ઇરાનનું રાજ્ય ચલાવવા તમે શક્તિમાન થાઓ."

દક્ષિણ આફ્રિકાનો પ્રશ્ન—એક્સલસીયર થીએટરમાં જંગી સભા

ઇ. સ. ૧૬૨૬ ના જાન્યુઆરી માસની ૧૫મી તારીખે—દિજરી સન ૧૩૪૪ જમાદીલ આખર તા. ૨૬મી ને શુક્રવારના મુજબના એક્સલસીયર થીએટરમાં એક જંગી સભા દક્ષિણ આફ્રિકામાં ડિંદીઓ ઉપર નખાતા અંકુશ સામે વિરોધ દર્શાવવા મળી હતી. તેના પ્રમુખપદે હજરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. બિરાજ્યા હતા.

આ સભામાં એરીયાઝ રિઝરવેશન, ઇમીગ્રેશન અને રજીસ્ટ્રેશન ખીલ, જે સ્વદેશ ખાતાના પ્રધાન ડા. મિસાને જાહેર કયુ હતું, તે પ્રમાણે ૧૯૧૬ માં થયેલી સમજુતીનો ભંગ કરનારા અને જેનો દેવ દિંદીઓને ફરજિયાત નુકસાન રાખી, તેમના વેપાર ધંધા તથા જમીન માલિકીના હક્કો ખુચવી લેવાનો હતો; તે તરફ દિંદી સમસ્ત પ્રજા ગંભીર ધાર્તીભરી નજરે જુએ છે એવી મતલબના કરાવ સભામાં પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

નઈરોબીની ભવ્ય મરિજદ

ઇ. સ. ૧૬૨૬ ના માર્ચ માસ—દિજરી સન ૧૩૪૪ માં હજરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. આફ્રિકાની મુલાકાતે પધાર્યા તે પ્રસંગે તેઓશ્રીએ નઈરોબીમાં એક ભવ્ય મરિજદને પાયો નાખ્યો હતો અને તેના ફંડમાં શીલીંગ ૩૦,૦૦૦ નવાજિશ કર્યા હતા. ત્યારબાદ ઇ. સ. ૧૬૩૦ ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧લી ના તાર સંદેશ મારફત ખીલ રૂ. ૫,૦૦૦ આપવાનું પણ જાહેર કયુ હતું.

નાઝ પ્રિન્સેસ થેરેસાની વફાત

ઇ. સ. ૧૬૨૬ માં હજરત ઇમામના મહોરદાર હર હાઇનેસ ના. પ્રિન્સેસ થેરેસાની તખીયત

નાદુરસ્ત થતા તેમને ફ્રાન્સ ગોયાના નરસિંગ હોમમાં રાખવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં ઇ. સ. ૧૯૨૬ ની તા. ૨૭ ડીસેમ્બર અર્થાત દિવસ ૧૩૪૫ ના જમાદીલ અવધની તા. ૨૫ મી ના તેમની કુખદ વધાત થઇ. મરદુમાના સન્ને ભૂમિદાદ માટે મોનેકો ખાતે લઇ જવામાં આવ્યું. "મોની" ને ડેસ પ્લાન્ટેશન ની સામેની મુસ્લિમ મસ્જિદમાં ધાર્મિક ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. ઇસમાઇલી-ઓમા સર્વત્ર શોકની લાગણી ફેલાઇ ગઇ હતી અને તેઓએ ધંધારાજ્યનાર બંધ રાખ્યા હતા.

હિંદમાં મુબારક પધરામણી-ફખાદખલયુ' સ્વાગત

ઇ. સ. ૧૯૨૭ના ડિસેમ્બર માસની તા. ૬ મીના ૬ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ હુરાપયા એ વર્ષ પછી મુબક ખાતે પધરામણી કરાવી હતી.

ધાર્મિક ફેળવણીની અગત્યતા

મુબકની મુલાકાતે હરમિયાન હકરતે ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ડિસેમ્બરની તા. ૧૫ મીને રવિવારે સેન્ટ્રલ પ્રોડેસિયો એન્ડુકેશન તરફથી જે જવામાં આવેલ એક શાનદાર મેળાવડામાં ફાજરી આપી ધાર્મિક શિક્ષણની અગત્યતા પર બાર મુઝી કરમાંબુ હતું કે :

"શાળામાં મેળવેલી ધર્મભાવના એ ચારિત્રના ધડતરમાં અતિ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. યુવાન અને વૃદ્ધ બન્નેના શકાની ઇવનના મુદ્દા કદીયે આકા શકાતા નથી." ત્યારપછી તેઓ નામદાર બાળાઓ આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર અને શકે એવી ફેળવણી તેઓને આપવા વિષે બારપૂર્વક બલામણુ કરી હતી.

પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સનું આવલું—મુબકના નાગરિકોને ભેટ.

ઇ. સ. ૧૯૨૭ના ડિસેમ્બર માસની તા. ૨૦-દિવસ ૧૩૪૬ જમાદીલ આખરની તા. ૨૫મીના દિને ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પોતાના ખર્ચે પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સનું આવલું તૈયાર કરાવીને, મુબકના નાગરિકોને ભેટ કયું હતું. તેને ખુલ્લુ મુકવાની ક્રિયા મુબકના નામદાર ગવર્નર સર લેસ્લી વિલ્સને એન્ડરટેન્ડ પાસે, કુપરેજના મેદાનમાં કરી હતી.

એજ વર્ષમાં હિંદ અને આફ્રિકામાં ઠેર ઠેર જમાતખાનાઓ પર મીલાના હોઝર ઇમામ નો ખજ "My Flag-માઇ ફ્લેગ" ફરકાવવાની ક્રિયાઓ થઇ હતી. (check)

ઉર્દુ સાહિત્ય અને હિંદી પત્રકારિત્વને ઉત્તેજન.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૨૮ના ફેબ્રુઆરી-દિવસ ૧૩. ૪૬ના શાખાન માસમાં અન્નુમને ઇખ્લામીયા ઇરાનીયાની મળેલી એક ખાસ સભામાં મુસ્લિમ ફેળવણી સાહિત્ય વિષયેના પ્રચાર અને મુસ્લિમ જમતની ઉન્નતિ માટે સંસ્થાપેલી ઓર માખાદ (ફખાલુ)ની અન્નુમને તરફથી ઉર્દુને સાહિત્યના વધારા મુધારા માટે રૂ. ૧૦,૦૦૦ ભેટ આપ્યા હતા. ઉપરાંત જર્નાલિસ્ટ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયાને પણ વાર્ષિક રૂ. ૧૫૦૦ની માંટ આપવાની તેઓ નામદારે ઉદારતા દેખાડી હતી.

હિંદના મુસ્લિમો માટે કટોકટીનો સમય.

ઇ. સ. ૧૯૨૮ માં હિંદના ઇતિહાસમાં, હિંદુ રાજકીય આકાશ બગાડે કદીયે નહોતું

૬. દર્મામ મુલતાન મુહમ્મદ શાહ, લીગ ઓફ નેશનના પ્રેસિડેન્ટ તરીકે.

દક્ષિણ ભાગ સુલતાન મુહમ્મદશાહ નામદાર આગાખાન સાહેબ માંથીજ સાથે ચર્ચા કરવા બારડોલી રોડને આવી પહોંચતાં તેઓશ્રીને સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ, શ્રીયુત મહાદેવ દેશાઈ, અને આચાર્ય કિપાલાની અને બીજા આગેવાનો તરફથી આવકાર અપાયો હતો ત્યારની તસ્વીર.

M.S.
L. 1000

ધેરાયેલું તેથી વધારે ઘોર વાઘાઓથી છવાઈ ગયું હતું. કોમી, મતભેદો, વધારે, બંધીર બની ગયા હતા. મુસ્લિમોમાં પણ રાજકીય ખાખતમાં તક પડી ગયા હતા. એવી કટોકટીની, પડીએ ઇસ્લામીઓને એવા માર્ગદર્શકની જરૂર પડી હતી કે જેના રાજદારી, અનુભવ અને સુધિષ્ઠતાના આધારે ઇસ્લામી જગતની એકતા અને હિતો જાળવી રાખી શકાય. કાર્યવાહકોની નજર હ. ઇમામ શાહ મુસતાફા મુહમ્મદશાહ અ. પ્રતિ જોવાળી કે જેના આતિરંશકિય શાન, અનુભવ અને હકા પથ વિશે બે મત નહોતા અને જેમની ઇસ્લામ માટેની હમદદી મધ્ય લગ્નપ્રસિધ્ધ હતી.

“આગાખાન એન્ડ ફિઝ એન્ડ સેરવંટ્સ”માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, “સૌને લાગ્યું કે મુસલમાનોને આ કટોકટીના વખતમાં એક જ પુરુષ ખચાવી શકે તેમ છે અને તે નામદાર આગાખાન સાહેબ. તેઓશ્રીને સંદેશાઓ મોકલવામાં આવતા તેઓ પણ પોતાની નાકુરરત તખ્તિયતની પરવાહ કર્યા વગર તખ્તીજો અને સલાહકારો સલાહની અવગણના કરી, હિંદુસ્તાન આવવા મુકે રવાના થઈ ગયા.”

હ. ઇમામનું દિલ્હીમાં આગમન.

ઇ. સ. ૧૯૨૮ના ડિસેમ્બરની તા. ૨૮ મી અર્થાત દિનરી સન ૧૩૪૭ના રજબની તા. ૧૫ મીએ હ. ઇમામ શાહ મુસતાફા મુહમ્મદશાહ અ. મુબારક આવી પહોંચ્યા અને તા. ૨૬ મીએ તેઓશ્રી દિલ્હી બહાર રવાના થયા હતા. દિલ્હી રેલ્વેને તેઓ નામદારને આવકાર આપવા હજાર લોકો ઉતરી પડ્યા હતા.

આ પ્રસંગે હ. ઇમામની શાનમાં “ખલીફ” નામનો એક કવિ નીચે મુજબની પંક્તીઓ ગાઈ રહેલો હતો :-

દર વતન સર આગાખાન આયદ હમી
દર બદન રહે રવાન આયદ હમી
ગુબગુલા ધં બર ઝમીન મરતા ખુલદ
આફતાબ અબ આસમાન આયદ હમી
હુ મુસલમાનરા બદેહ મુઝદે “ખલીફ”
રાહ તે આરામે જાન આયદ હમી.

અર્થાત : “વતનમાં નામદાર આગાખાન સાહેબ વધારે છે, તેથી સરીરની અંદર ચેતન-વંતો આત્મા કુઠાયો છે. આ સુખી ઉપર ધણી જોસબેર ધામધુમ થઈ રહી છે કારણ કે આઘાસમાંથી સુખ જમીન ઉપર નીચે આવે છે. હે ખાલીફ, હું મુસલમાનોને ખુશ ખબર આપ કે દિલની શાંતિ અને આરામ વધારે છે.”

ઓલ ઇન્ડિયા મુસ્લિમ કોન્ફરન્સ.

દિલ્હીમાં આ વખે ઓલ ઇન્ડિયા મુસ્લિમ કોન્ફરન્સ યોજાઈ હતી. આ કોન્ફરન્સમાં ૬૦૦ ડેલીગેટો હાજર રહ્યા હતા. વિશીટરો સાથે કુલે ૩૦૦૦ માણસો એકઠા થયા હતા. આ કોન્ફરન્સ યોજાવતી બહાર અને માંચ પર લાખોની માનવમેદની એકઠી થઈ બેઠી હતી. આ કોન્ફરન્સમાં સમગ્ર હિંદુસ્તાનના ફરક પડના મહાન મુસ્લિમ આગેવાનો હાજર રહ્યા હતા.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નામદાર આગાખાન સાહેબને પ્રમુખ તરીકે ચુરી કહાડવાની, મોલાના મુહમ્મદ શી દાઉદની દરખાસ્તને વડી પાસનાના નામન પ્રેસીડેન્ટ મોલવી મુહમ્મદ યાકુબ (એમ. એલ.)એ અનુમોદન આપ્યું હતું.

૭. “અમારે નામદાર આગાખાન સાહેબને જોઈએ.”

મજકુર કોન્ફરન્સમાં સર મોલવી મુહમ્મદ યાકુબે એક બરડી સ્ત્રીની કથા સંભળાવી હતી કે ખલીફ મામુનની દરખાસ્તમાં કિંમતી વસ્તુઓ ગોઠવી રાખવામાં આવી હતી, તેમાં જેને જે વસ્તુ પસંદ પડે તે ઉપાડી જવાની છુટ આપવામાં આવી હતી. દાખર રહેલા સપ્તાહમાં બધી વસ્તુઓ ઉઠાવી ચાલતા થઈ ગયા હતા પરંતુ, છેલ્લે એક બરડી સ્ત્રી જ બાકી રહી ગઈ. તેને ખલીફે પૂછ્યું :—“તું કેમ ઉભી છે?” તેણીએ ઉત્તર આપ્યો :—“મને આ અમુલ્ય વસ્તુઓમાંથી કોઈ વસ્તુ નોંધતી નથી; પણ તું મને ખર્ચે છે.” આજે અમે પણ તેમ કહી રહ્યા છીએ કે, “નામદાર આગાખાન સાહેબ તમોજ અમેને ખર્ચે છે.” અને આ કથાની પુષ્ટિથીમાં ઉમેર્યું કે :

આ કહા કહા ગુર દિદે અમ મિ હરે છુતાને વઝી દે અમ
મિસ્કાર પુખાન દીદે અમ હકકા વ યીઝી દીમરી

બાવાઈ :—હું પુષ્કળ સ્થળોમાં ફર્યો છું. પ્રિતીપાત્રોની કૃપાઓ અનુભવી છે અને બધા સૌંદર્યશાળીઓને જોયા છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તું તો કોઈ જુદીજ વસ્તુ છે.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પ્રમુખપદથી પ્રવચન કરી મુરિશમે માટે કેવું બંધારણ હોવું જોઈએ, મુરિશમેની કેવી રાજનીતિ હોવી જોઈએ, તેના બૂત-વર્તમાન ઇતિહાસના દ્રષ્ટાંતો ટાંકી અસરકારક અને જીવન પ્રેરક વિવેચન કર્યું હતું.

તેઓ નામદાર પોતાના બાવણમાં કેમી એકતા સ્થાપાય તેમજ કચવાટ તથા વેરની લાજણી દુર થાય તેના માટે બલામણ કરતા ગાયની કુરબાનીને ઉલ્લેખ કર્યો હતો, અને જણાવ્યું હતું કે : “હઝરત ઇબ્રાહીમ પયગમ્બરે ન તો ગાયની કુરબાની કરી હતી કે ન તો ધાર્મિક પુસ્તકોમાં તે વિષે ખાસ કોઈ દરમાન છે, મારે આ બાબતમાં કંઈ ઇલાજ શોધી કાઢવો જોઈએ.” શહેન-શાહ બાબરે અને અમીર હબીબુલ્લાહખાને ગાયની કુરબાનીને ઉત્તેજન આપ્યું નહોતું તેના દ્રષ્ટાંતો આપી, “જનવરોનું માસ અને લોહી અક્ષાહને પહોંચતા નથી” એ કુરાને શરીફની આપાત ટાંકી દેશની સુલેહ અને આબાદી માટે કિંમતી અને મહત્વની સેવા બજાવવા માટે આ બાબત પર ગંભીર વિચારણા કરવા મુરિશમેને તેઓ નામદારે આગ્રહ કર્યો હતો.

૬. ઇમામે કોન્ફરન્સના પ્રમુખપદથી હિંદુ-મુરિશમ એકતા સ્થાપવા માટે ઔવધ અટકાવવા વિષે ઇચ્છારા કર્યો તે સંબંધે શ્રી મહાજન એસોસિએશન તથા મુબમની જવાબદારી અને પરુ રક્ષક મંડળ તરફથી તેઓ નામદારને આભાર અને સતોષ દર્શાવતા તારા કરવામાં આવ્યા હતા અને નિખાલસ સલાહના સ્મરણ ચિન્હ તરીકે પરુ રક્ષક મંડળે મુબમમાં પાવણની લતામાં મુરિશમ બાળકોને મહેત કુધ આપવાનું શરૂ કર્યું હતું.

આ કોન્ફરન્સનું કાર્ય ત્રણ દિવસ ચાલ્યું હતું. કોન્ફરન્સનું કાર્ય પૂર્ણ થયું એજ રાત્રે તેઓશ્રી મુબમ રવાના થયા હતા. રવાનગી પ્રખેત, જનરલ સેક્રેટરી શ્રી. મુરિશમશાહ ઇબ્રાહીમ

રહેમતુલ્લાહ મારફતે દિલ્હીના ગરીબોને વહેંચી આપવા રૂ. ૨૦૦૦ તેઓશ્રીએ આપ્યા હતા. મુંબઈ પધાર્યા પછી તેઓશ્રી ડોક્ટરની તાકીદે સલાહ અનુસાર, ત્રીજે દિવસે એટલે ઇ. સ. ૧૯૨૬ ના જાન્યુઆરી માસની તા. ૫મી ને રાત્રીવારના દિને રટીમર મારફત યુરોપ બધી સિધાવી ગયા હતા. આ વખતે તેઓશ્રી દિલ્હ ખાતે આઠજ સ્વિસ રોકાયા હતા.

આર્થિકાદરૂપ યુરોપનો નિવાસ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નો યુરોપનો નિવાસ; ત્યાંતા અને ઇરાકમાં દેશના મુસ્લિમો તેમજ દિલ્હીઓ માટે આર્થિકાદરૂપ થઈ પડ્યો હતો. ઇરાકમાં દેશના મુસ્લિમો તેમજ દિલ્હીઓ, વેપાર, જળવણી કે એવા અન્ય હેતુઓ માટે યુરોપ જનારને તેઓ નામદાર યોગ્ય સલાહ સુચનાઓ આપી અનેક પ્રકારે સહાયતાઓ આપી રહ્યા હતા.

ફ્રાંસમાં વસવાટ કરતા મુસ્લિમો, જેઓ ફ્રેંચ રાજ્યની પ્રજા ગણાય છે, તેઓને સમાન અધિકાર આપવા માટે તેઓ નામદારે મોટી લડત ચલાવી હતી. "લંડન ટાઇમ્સ"માં ઇ. સ. ૧૯૨૨ના ઓક્ટોબર માસની તા. ૧૦ મીના તે સંબંધે તેઓશ્રીએ એક અગત્યનો પત્ર લખ્યો હતો.

રેડ ક્રેઝન્ટ સોસાયટી.

બ્રિટિશ રેડ ક્રેઝન્ટ સોસાયટી, કુદરતી કોપ, યુધ્ધ અથવા એવી અન્ય આફતોના સમયે જગતભરના મુસ્લિમોને અમુક સહાયતા આપવાનું તેમજ નિરાધારોના સાધનો પહોંચાડવાનું, ધાયલો અને માદ્યઓની સારવાર કરવાનું પરગળુ કાર્ય કરનાર માનવદાનવાદી એક ઉત્તમ સંસ્થા છે. જે ૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. અને રાષ્ટ્ર યોનરેબલ જર્જીસ અમીરઅલીના પ્રયત્ન સનીય પ્રયાસોથી ઇસ્વી સન ૧૯૧૧ માં સ્થાપવામાં આવી હતી. મુસ્લિમો અને બ્રિટિશ રત્ની પુરોષોએ આ દયાના કાર્યમાં પોતાનો સુંદર સહકાર આપ્યો છે. આ સંસ્થાનો દર વર્ષે ૬. ઇમામ પાઉંડ ૧૦૦ની ગ્રાંટ બક્ષિસ આપતા હતા. મુસ્લિમ દુનિયા ઉપર જ્યારે કોઈ આફત આવી પડતી ત્યારે તેઓ નામદાર જનતા નાણાં આપવા ઉપરાંત સંસ્થા વતી અપીલ પણ બહાર પાડી મુસ્લિમ દાનતમોને અને નિરાધારોની વહારે ચડી સહાયતા કરતા હતા.

૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. આ સંસ્થાના કાર્યમાં પ્રયુક્ત હતા. અને નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને લોર્ડ લેમિંગટન ઉપપ્રયુક્ત હતા. મીસીસ ઇસાબેલ અમીરઅલી, કરનલ નવાબ મલિક ઉમર સર દયાતખાન દીવાના, વારિસ અમીરઅલી, વાઇસ ચેરમેનો અને એ. એસ. એમ. અનિક ઓ. ખાનગી, એ પ્રમાણેની કારોબારી કમિટી ઇ. સ. ૧૯૨૬માં બનેલી હતી. યુરોપિય યુધ્ધ, બાલકનની લડાઈ; તથા દિપોલીમાં થયેલા મુસ્લિમ રોનિકો તથા નિરાધારોને સારી મદદ આ સંસ્થાએ કરી હતી, જેઓ સામેની લડાઈમાં ધાયલો થયેલા રોનિકો તથા તેમના નિરાધાર બાળબચ્ચાઓને રાહત આપવા ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. તરફથી એક "મેડીકલ મિશન" તા. ૧૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૪ ના મોકલવામાં આવ્યું હતું.

નિરાધાર મુસ્લિમો માટે "એરિયલ ફંડ,"

જો પુરાણ એવાનું એક, પરગણુ, કાપડી મેળતિ. "મુસ્લીમોનું મુસ્લિમો એરિયલ ફંડ" નામના નિરાધાર મુસ્લિમોને અવધ, મુંબઈ, પહેલાવાના ફંડ માટે પણ એરિયલ ફંડ માટે આ પ્રકારે રીતે નોંધાયેલા હતા. અને વાર્ષિક પાઉંડ ૫૦ તેઓ નામદાર તરફથી આ ફંડને માટે મળતી હતી. ઇંગ્લેન્ડના ઇન્ડોમાં વસ્તા વધાવોમાં આવતા જતા મુસ્લિમો ખલાસીઓમાંથી નસીબ નેને કાઢવું મરણ થાય તો તેના માટે કોઈ વ્યવસ્થા ને હોવાથી, ઇ. સ. ૧૯૨૫ માં રીયલ અમીર-અલી અને એ. એસ. અનિહના સહકારથી આ ફંડ સ્થાપવામાં આવ્યું હતું. કબસ્તાન માટેની વ્યવસ્થા "પ્રાવુડ સીમેન્ટરી"માં કરવામાં આવી હતી. આ પહેલી મુસ્લિમ આરામગૃહ છે.

ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ વેપારની મહત્વતા

પુરાણથી પ્રગટ થતાં "ધી ઇસ્લામિક એન્ડ ટ્રેડ કોમર્સ" નામના મોસિકમાં "તેઓ" નામ-દાર ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ વેપારી મહત્વતા સમજાવતા જણાવ્યું હતું કે: "પવિત્ર પયગમ્બર જાતે વેપારમાં મનુષ્ય જાતિને રસ લેતા માટેના એક દાખલા રૂપ હતા. અને જગતના મોટામાં મોટી મનુષ્યજાતિના સદમાન્યમાના એક તરીકે તેને હંમેશા ઉત્તેજન આપ્યું હતું."

સકકર એરેજ

મ. સ. ૧૯૨૬ માં ગોમરટ માસની તા. ૨૩-દિજેરી સન ૧૩૪૮ ના રખીઉલ અવ્વલની તા. ૧૭ મીના દરરત મમામે ડાવનવીલિયા સકકર એરેજની બાવી ખિલવણીના સંબંધમાં જણાવ્યું કે, નહરોની ખિલ્લીવણીથી રાષ્ટ્રિય સંપત્તિમાં સુધારો થશે એ બુલી ન જવા ઇસમાઇલીઓને ભારપૂર્વક જણાવીએ છીએ. સિંધમાં નવી ભરણી કરવાની જમાતની શક્યતાઓ ઇસમાઇલીઓએ વિચરવી ન નેહીએ.

અમેરિકા ખાતે પ્રોડકાર્ટ

લંડનથી એજ વર્ષના સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૨૮ મીના દિને અમેરિકા ખાતે તેઓ નામદાર "પ્રોડકાર્ટ" વાયુ પ્રવચન કર્યું હતું, જેમાં જણાવ્યું હતું કે, મુસ્લિમો દિંદમાં વિદેશી છે એવું તમે પારી લેશો નહિ. તેઓ સદીઓથી આ દેશ (દિંદ) માં રહેતા આવ્યા છે અને તેમાંનાં નેવું દહા તો "નોર્મન્સો" ને ઇંગ્લાંડમાં જેટલો લાગો યુગ થયો છે તેટલા જુના જમાનાથી દિંદમાં વસ્તા આવ્યા છે, પરંતુ જનતાના એક સમુદાયને ખીજથી અલગ પાડે એવા અનેક વિષયોમાં દિંદી મુસ્લિમો અન્યોથી નિરાળા છે. રિવાજોમાં, ટેવમાં, કાનુનોમાં અને એ ઉપરાંત યોરાક પ્રોચાકમાં પણ એક ખીજથી જુદા પડે છે. વળી તેઓ પોતાના "સંસ્કૃતિ" તથા આર્થિક આદર્શોમાં પણ જુદા પડે છે.

"અરપચતા જેવી વસ્તુ દિંદમાં છે, જ્યારે 'સધળા માતવીને સમાન સજવામાં આવ્યા છે.' એવું શિક્ષણ ઇસ્લામ આપે છે; એટલે તેમના સમક્ષ કાઢપણ મનુષ્યને અધુત સમજવું પાપ છે. ઇસ્લામ ધર્મ દરેક મનુષ્યને એક સરખી રીતે જુદાના જગત પર સીધા ચાલવાનો અધિકાર આપે છે એમ અમે માનીએ છીએ. તેમજ રત્રી પુરુષ જાનને અમારો મજલબ સરખો હકક આપે છે."

પ્લેસ્ટાઇનમાં અરબો પ્રત્યે સહાનુભુતિ

મહાયુધ પછી પ્લેસ્ટાઇન ખિટનના "મેન્ડેટ" હેઠળ યુદ્ધ પ્લેસ્ટાઇન ત્યાં અરબો અને યહૂદીઓ વચ્ચે સંઘર્ષના સંભેગો ઉત્પન્ન થયા હતા. યહૂદીઓની તરફથી "બાલદર ડિક્લેરેશન" ની જાહેરાત પછી તે અરબો પોતાના દક્ષિણે માટે તકન નિરાશ બન્યા હતા. આને "વેલીંગ વોલ" ના ધાર્મિક અધ્યાના સ્વરૂપમાં રાજકીય દિવોની અધ્યામથને અંગે અરબ-યહૂદી રમખાણ જાગ્યું; જેમાં મોટી સંખ્યાના નિર્દોષ અરબો માર્યા ગયા અને ધણી નિરાશાર બન્યા હતા, જેઓને આર્થિક સહાયતા આપવા બિટીશ રેક હેઝંટ સોસાયટીના પ્રમુખ તરીકે હાજરત ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. એ સંકટ નિવારણ ફંડ માટે અપીલ કરી હતી.

M.S.

સંકટમાં પણ તેઓ નામદારના પ્રમુખપદે મુસ્લિમોની એક જંગી સભા બરવામાં આવી હતી. જેમાં ડૉ. સુદરાવદી અને સર મુસશીહારઅલીખાને પણ ગુરુસાદાર બાવણો કર્યા હતા. લીગ ઓફ નેશન્સમાં પણ અરબ કેસ રજુ કરવા માટે તેઓથી છતીવા પધાર્યા હતા.

એજ વરસમાં હાજરત ઇમામે બોલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ કોનફરન્સને ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા ભક્ષિસ કર્યા હતા.

અને ૧૯૪૫ ના પાલન-ફક્કનારે મોમ્બાઈ

ફ્રાન્સના એક્સ લે-એન્સમાં લગ્ન

હાજરત ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. ના શુભ લગ્ન ઇસ્વી સન ૧૯૨૬ની આખરીએ દિગરી સન ૧૩૪૮ ના ફ્રાન્સના એક્સ-લે-એન્સમાં, મેડેમોઇસલ એન્ડ્રી એસેલાઇન મેરી ક્લિયોની કેરોન સાથે ધણીજ સાદાઈથી થયા હતા. ઇસ્લામી ધારા ધારણ અનુસાર મુસ્લિમ આલિમોના હાથે એ માંગલિક લગ્નની ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરવામાં આવી હતી. જે ક્રિયાઓ હજારો અન્ય ધર્મીઓએ પણ ધણીજ શાંતિ અને સુપકીદી ધારણ કરી સાંભળી હતી. જેમાં અસ્લાહ એક, હાજરત મુહમ્મદ સં તેમના પયગમ્બર અને પ્રતિનિધી તરીકે મોલાના હાજર ઇમામ, એ શબ્દો મોટે સાદે અરબી બાષામાં ઉચ્ચારવામાં આવ્યા હતા અને હાજર રહેલી જનતા સમજી શકે એ માટે એક મુસ્લિમ આલિમે તેને ફ્રેન્ચ બાષામાં રપટ તરજુમો કરી સંભળાવ્યો હતો. એ જાહેરાત "આમીન" શબ્દો વડે હર્ષ સાથે વધાવી લેવામાં આવી હતી. યુરોપખંડના પ્રતિષ્ઠિત લોકો ઉપરાંત અમેરિકાથી પણ કેટલાકોએ એરાપ્લેનમાં આવીને લગ્નમાં ભાગ લીધો હતો.

આ પ્રસંગે હાજરત ઇમામે "મેયગ" મારફતે બે લાખ ને પચીસ હજાર ફ્રાંક એક્સ-લે-એન્સને સખાવતના કાર્યમાં ઉપયોગ કરવા બેટ આપ્યા હતા. ત્યારપછી તેઓ નામદારને "ફ્રિમેન ઓફ ધી સીટી" ના દક્ષિણે આપવામાં આવ્યા હતા.

ઇસ્માઇલી આલમમાં લગ્નોત્સવની ઉજવણી

હાજરત ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. ના મુખ્યારક લગ્ન પ્રસંગે ઇસ્માઇલી આલમ આનંદમાં ગરકાવ થઇ ગઇ હતી અને દિંદ, આફ્રિકા, બરમા અને ઇરાકના તેઓ નામદારના કરોડો મુરીદોએ લગ્નોત્સવ બારે ધામધુમથી ઉજવ્યો હતો.

વિમાની કળાને ઉત્તેજન—ઇનામોની જાહેરાત

જમતના સધળા રાજ્યો વિમાની કળાને ઉત્તેજન આપવા પ્રયાસો કરી રહ્યા હતા. એ સમયે

૬૬

નુરમ માળીન

દિંદમા પણ વિમાની કળાને ઉત્તેજન આપવા, રાષ્ટ્રીય મહત્વતામાં પ્રતિષ્ઠિ કરી, દેશનું ભાવિ ઉજવણ બનાવવા, ઇતિહાસમાં સદા યાદ રહી જનારી યોજના તેઓ નામદારે લામ થરી હતી. આ વિધવાના વિદ્યાર્થીઓ આ યંત્રામાં પડી જીવન નિર્વાહનું નવું સાધન લાઇ કરે અને તેમાં ખીજ પશુ ને દિતો સમાવલા છે તે સમજવવા તેઓશ્રીએ આર્થિક સહાયથી ઉત્તેજન આપ્યું હતું.

તેઓ નામદારે એક ઇન્ટરવ્યુમાં તેની અગત્યતા સમજાવી હતી. જેમાં દિંદયા ઇંગ્લેંડ અંગ્રેજીમાં ઇંગ્લેંડથી દિંદ ૧૦ અઠવાડીયામાં અમુક શરતો પાળી પાર કરનાર દેશના કોઇપણ વિમાનીને પાઉંડ ૫૦૦૦ નું ઇનામ આપવાનું જાહેર કર્યું હતું. આ જાહેરાત ઇ. સ. ૧૯૩૦ ની તા. ૧માં જુન-દિજરી સન ૧૩૪૬ ના રાષ્ટ્રદેશના સંદેશમાં જાણવામાં આવી હતી.

આ દરિયામાં બાગ લેવા માટે મનમોહનસિંઘ, ખેરાટકર, એરપી ઇન્જનીયર અને ચાવ. સામે ઉમેદવારી કરી હતી. જેમાં એરપી બારે રસાકસી પછી લંડનના કોલકનના હવાઇ મથક ઉપર એક દિવસ આગળ આવી પહોંચવાથી ઇનામ જીતી ગયા હતા. કરાચીના આ પારસી યુવાનને જનતાએ બારે માન આપ્યું હતું. આ ઇનામ વિજેતા એરપી ઇન્જનીયર ૧૯૬૦ માં દિંદી વિમાની કળાના સર સેનાપતિ બન્યા હતા.

ખીજા ઇનામની જાહેરાત—“બ્લેનહિમ” ની જીત—આગાખાન મેરક

ત્યારપછી દરરોજ ઇનામે એક ખીજું ઇનામ પણ બદલે પાડ્યું હતું જેમાં દક્ષિણ આફ્રિકાના કેપટાઉનથી દિંદ અને દિંદયા એજ શરતે કેપટાઉન ચાર અઠવાડીયામાં હવાઇ મુસાફરી પુરી કરી પ્રથમ આગનાર દેશના કોઇપણ વિમાનીને પાઉંડ ૫૦૦ નું ઇનામ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

આ ખીજા ઇનામે પણ દિંદુસ્તાનના વિગાનીઓમાં બારે ઉલટ પેલ કરી હતી અને દેશની ઉગતી વિમાની કળાને ખીલવવામાં ધણીજ ઉપયોગી થઇ પડી હતી. વિમાની કળાને ઉત્તેજન આપનારા આવા ઇનામો દિંદના ઇતિહાસમાં પહેલીજવાર જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા.

“ડરબી” ની રેસમાં તેઓ નામદારને ધોડા “બ્લેનહિમ” જીતવાથી નામદાર ચહેનશાહે દરરોજ ઇનામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની મુલાકાત લઇને તેઓ નામદારને મુબારકી આપી પોતાની ખુશી જાહેર કરી હતી. આ શરત લંડનમાં જુન માસની તા. ૪થી એ દોડી હતી.

વેસ્ટન ઇસ્ટનમિકે એસોસીએશને કારડીમાં જે મળાદતગાહ બાંધવાની મારણા રાખી હતી, તેના એક શુભ ચિન્હ તરીકે તેનું નામ “આગાખાન મેરક” રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સીરીયા બાણી

દરરોજ ઇનામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ઇ. સ. ૧૯૩૦ ના ઓગસ્ટ-દિજરી સન ૧૩૪૬ ના ૨૦મીઉલ અવ્વલ માસમાં આપના વડા શાહઝાદા નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને સીરીયા (શામ) ખાતે મોકલ્યા હતા.

ના. પ્રિન્સ અલીખાનને ‘એર’ બંદર પર સલમીયાના મવનર, સરકારી ઓફીસરો, શાહ વેપારીઓ, અમીર ઉમરાવો અને ઉલમાઓ, ઉપરાંત મોટી સંખ્યામાં અરબ ઇસમાઇલીઓએ દિજોળનીબરો આવકાર આપ્યો હતો.

ઇતિહાસિક જુમિ સલમીયામાં

હઝરત ઇમામ જાહર સાદિકના શાહજાદા મોલાના શાહ ઇસમાઇલ અ. થી, મોલાના શાહ રઝી અબ્દુલ્લાહ અ. સુધીના ઇમામોનું રહેઠાણ સલમીયા હતું. મોલાના શાહ ઇસમાઇલ અ. એ સલમીયામાં જ પોતાનું આખું જીવન શાંતિથી ગાળ્યું હતું. તેઓશ્રી સોદાગરના વેપમાં રહેતા હતા. તેઓશ્રીની મઝાર અને નિવાસસ્થાનના ખંડીયરો હજુ એ પુરાણા ઇતિહાસની યાદગીરી આપતા હોય છે. મસીયાહનો મશહૂર કિસ્સો, જે મોલાના શાહ વરી અદમદ અ. નું નિવાસસ્થાન હતું તે પણ આ જુમિમાં આવેલું છે. પાંચ પેઢી સુધીના આ સ્થાનના શાંત રહેવાસ પછી કાહેરવાનમાં ઇસમાઇલી રાજ્યસ્થળ હોતો થયો હતો. જેના મધ્યસ્થ કેદનું માન પણ આ મુદ્દા ધરાવે છે. ઇસમાઇલી ઇતિહાસમાં "સલમીયા" નું નામ આટલી બધી કીર્તિ સાથે સદા માટે જળવાઈ રહેલું છે. કીર્તિથી યાદગારની આ ઇતિહાસિક જુમિ "સલમીયા"માં રોકાઓ પછી કીર્તિથી વંચનો એક સિતારો પાછો ઝગમગતો દાખલ થયો ત્યારે ત્યાંની અરબ ઇસમાઇલી જનતાની ખુશીનો કાષ્ઠ પાર નહોતો.

ઇસવી સન ૧૯૩૧ ના ઓગસ્ટ માસ-દિનરી સન ૧૩૪૯ માં નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન શાહે" શીરીયા (શામ) ખાતે જ્યારે બીજી વાર પધાર્યા હતા ત્યારે સધળી અરબ જમાતોને પોતાના પિતાશ્રી તરફથી દુઆઆશિયો ફરમાવ્યા હતા, અને "ખવાબી" ખાતે એક અલાહિયું રાકાઇ હઝરત ઇમામે એક જગીર મારતુ - બધાની ઉત્તમ મઝારની કેળવણી આપવા જે એક રકુસની સ્થાપના કરવાનું નક્કી થયું હતું, તેને ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા નામદાર પ્રિન્સે કરી હતી. આ વિશાળદનો સમરત મુસ્લિમ કોમ લાભ લઇ રહી છે.

આગાખાન પોલીસ કલબ

૧૯૩૧ ના એપ્રિલ માસની તા. ૨૬ મી-દિનરી સન ૧૩૪૯ ના જિલદજની તા. ૭મીએ મુંબઈના નામદાર ગવર્નર સર ફ્રેડરીક સાઇકેએ મુંબઈની આગાખાન કલબના એક વગદાર મેળાવડા સન્મુખ મેદાનની પોલીસ કોર્ટના યોગાનમાં "ધી આગાખાન કલબ" નામે પોલીસો માટે એક કલબ ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા કરી હતી, જે અવસરે તેમણે હઝરત ઇમામની પ્રસંશા કરી હતી.

ખ. સ. ૧૯૩૧ ના એપ્રિલ માસમાં નામદાર વાયસરોય લોર્ડ વિલીંગ્ટન હિંદ આગ્યા ત્યારે લોર્ડ અને લેડી વિલીંગ્ટન જાને હઝરત ઇમામના માતૃશ્રી સરકાર માતા સલામત હર હાથેનેસ લેડી અલીશાદને મળવા ગયા હતા.

ઐતિહાસિક રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ

ખ. સ. ૧૯૩૧ ના સપ્ટેમ્બરની તા. ૧૭ અર્થાત દિનરી સન ૧૩૫૦ના રખ્ખીઉલ આખિર મહિનાની તા. ૨૩ મીના દિને હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ-ગોગમેશ પરિવદમાં લામ લેવા લંડન આવી પહોંચ્યા હતા. લોપાલના નામદાર નવાબ સાહેબ, સર અંકબર હયદરી, સર મુહમ્મદ શરી, સર સુલતાને અહેમદ, ડો. શફાઅત અહેમદ, સર માણેકજી દાદાભાઈ, ડો. આંબેડકર, મી. લંતીશી અને બીજાઓએ તેઓશ્રીને આવકાર આપ્યો હતો.

હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. લંડન ખાતે "રિટમ હોટલ" માં રહેતા હતા, ત્યાં મહાત્મા ગાંધીજી અને શ્રીમતી સરોજની નાયડુ સાથે મુસ્લિમ ડેલીગેટોની એક કોન્ફરન્સ તા. ૨૮ મી. સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૬ અવધ તા. ૧૫ મીના દિને ભરવામાં આવી હતી. તે સમયે ડા. અન્સારીને સધુમતિ કમિટીમાં દાખલ કરવાના સવાલ ઉપર ચર્ચા થઈ હતી.

નામદાર શહેનશાહ તરફથી પાર્ટી.

નવેમ્બરની તા. ૫-૧૯૪૬ આખિર તા. ૨૭ મીને શુક્રવારના દિને નામદાર શહેનશાહના બાઈ ગ્રેડ પેલેસમાં રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સના ડેલીગેટો અને બીજાઓને એક "આર્ગટરનુન" પાર્ટી નામદાર શહેનશાહ અને શહેનશાહબાનુ તરફથી આપવામાં આવી હતી. જેમાં ભરણી પરાણીઓને પણ તેતરવાંમાં આવ્યા હતા. હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ., હર હાથ નેસ ભેગમ નામદાર આગાખાન અને નામદાર પ્રિન્સ અલી સલમાનખાન પણ ખાસ પરાણા હતા. નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સના કામકાજમાં હ. ઇમામના પ્રાધવેટ સેક્રેટરી તરીકે પણ ઉમદા કામકાજ બજાવ્યું હતું.

બીજા રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ વખતે લંડનમાં લવાદો તરીકે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. તથા ગાંધીજીના નામે સમવવામાં આવ્યા હતા. તેઓને નિર્ણય આપ્યું હિંદ રવીકારશે એવી ધારણા રાખવામાં આવતી હતી.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાનની હિંદમાં પધરામણી.

નવેમ્બર માસની તા. ૨૧ મીને શુક્રવારના દિને ના પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે મુંબઈમાં હાથ મુખારક કર્યા હતા. તેઓ નામદારને જમાતે દિલ્લોળન આવકાર આપ્યો હતો. તેઓથી હિંદ ની મુસાફરીએ પણ સિધાવ્યા હતા. કપુરથલા, ઉદોર, ધરમપૂર, બાલીયર વિગેરે સ્થળોએ તેઓ નામદારને અન્નેડ માન આપવામાં આવ્યું હતું. "અન્નુમને હુતેહાદે ઇસ્લામ"ના આશરે હેઠળ પુનાની મુસ્લિમ જનતા તરફથી તેઓશ્રીને માનપત્ર ધનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.

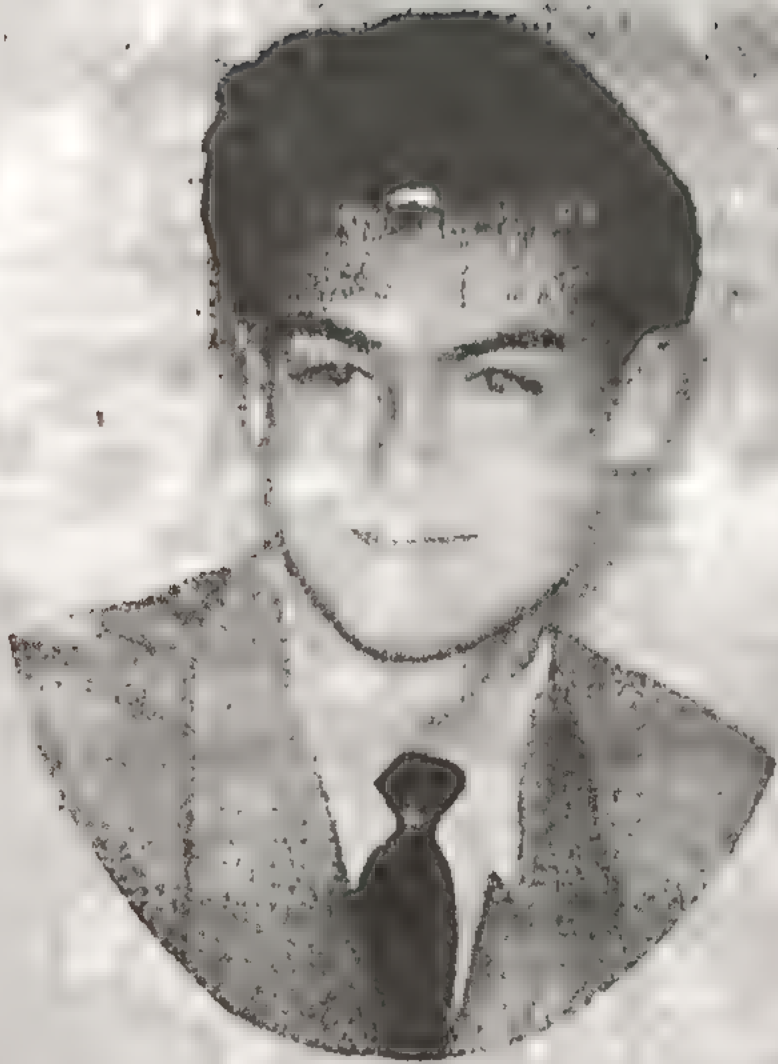
ઇતિહાસીક રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સોમાં અન્નેડ સેવા.

હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ બુદા-બુદા અનેક છેત્રામાં સક્રિય ભાગ લઈ જે ખ્યાલિ મેળવી હતી તેવીજ રીતે પ્ર. સ. ૧૯૩૦ના સત્યાગ્રહ દરમ્યાન અને ત્યારપછી લંડનમાં મળેલી પણ કોન્ફરન્સમાં તેઓશ્રીએ સુંદર અને સફળ ભાગ લઈ લિંદો ડેલીગેટોની જે ઉદાપણ ભરેલી રહેતરી કરી હતી તે હિંદના બંધારણિય ઇતિહાસમાં સુવર્ણકિર નોંધાય રહેલ છે. રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ અને બેઇન્ટ સિમેન્ટ કમિટીના બ્રિટિશ હિંદના ડેલીગેટોના પ્રમુખ તરીકે મહાન કુબેશવાળા ચાર વર્ષો દરમ્યાન તેઓશ્રીએ પોતાના વ્યક્તિત્વની પ્રતિભા એટલી હદ પર્યંત દેખાડી હતી કે ઇન્નેડ અને હિંદના સર્વથી વધુ અનુભવી રાજનીતિજ્ઞ પણ હિંમ થઈ ગયા હતા.

હ. ઇમામને બેઇન્ટ સિમેન્ટ કમિટીના હિંદો ડેલીગેટોના નેતા તરીકે સર્વાનુમતે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. તેઓશ્રીએ કુતેહવાળા રાજદારી અને મહાન મુતસદી મુરીકેજ રહેત નહિ પરંતુ પક્ષપાત વગરના સમદર્શી સરનશીન તરીકે સર્વ કામના માનભાવ અને વફાદારી છતી લીધા હતા.

ના. પ્રિન્સ સદરદીન આગાખાન અને ના. પ્રિન્સેસ શિરીન સદરદીન

ના. પ્રિન્સ અમીનમદુમદ આગાખાન સાહેબ
 મૌલાના હાજર હુમામ શાહ કરીમ અવ-દુમેનીનાં નાનાલાઇ અને
 દિગ્ગજ એંગ્રેજી સર. કર્નલ ના. પ્રિન્સ અલી ખાનસાહેબના નાના શાહમારા.

વળી રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સમાં તેઓથી માત્ર મુસ્લિમોનાજ નહિ પરંતુ આખાય ખ્રિસ્તિય દિંદના ઉલીગેટોના સ્વીકારાયેલા નેતા હતા અને તેથી તેઓથીએ પોતાના દેશની રાષ્ટ્રીયતા માટેની અચલિત વહાદારીથી દિંદના દાવાઓ માટેની મજબુત સિમાયત કરી હતી.

નેઇન્ટ પાલમિન્ટરી કમિટી સન્મુખ તેઓ નામદારની નેતાગીરી તથા દિંદી રાજદ્વારીઓના મોડેલ "મુપે" ને નેઇન્ટ મેમોરન્ડમ રજુ કર્યું હતું, તેમાં તેઓથીના સમર્થ વ્યક્તિત્વનો પ્રભાવ સર્વત્ર દેખાઇ આવ્યો હતો, કે ને "મેમોરન્ડમ" બચિષ્યની ઓલાદના વારસામાં એક ઇતિહાસિક ઇસ્તાવેજ તરીકે રહેશે, કારણ કે તેમાં ખ્રિસ્તિય જનતા સમક્ષ દિંદનો દાવો અતિશય કટોકટીના તબક્કે સ્પષ્ટતાથી અને ખુલા દિલે રજુ કરાયો હતો. આ "મેમોરન્ડમ" સંબંધી કામોના પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે એકતા સ્થાપવા માટેના અણુચક પ્રયાસોના એક "વાદચાર ચિન્હ" તરીકે લેખાશે એમાં કંઇપણ શંકા નથી.

કોન્ફરન્સ પછી તેઓથી પ્રારીસ પાછા-સિધાવે તેની પહેલાં કોન્ફરન્સના મુસ્લિમ ઉલીગેટોની એક સભા મળી હતી, જેમાં કોન્ફરન્સના આખા કામકાજ દરમ્યાન પ્રશંસાપાત્ર કાર્યથી પોતાના દેશ અને કામની તેઓ નામદાર ને અન્વેષ્ટ સેવા કરી હતી, તે માટે આભારની ઉંઘી ભાગળી દરશાવિનારાં સર મુહમ્મદ શરીને દરાવ સર્વાનુમતે પસા કરવામાં આવ્યો હતો.

દેશી રાજ્યો અને કોન્ફરન્સના હિંદી ઉલીગેટો તરફથી મેળાવડો.

રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ અને સિલેક્ટ કમિટીમાં હ. ઇમામે સફળતાથી બળવેલ કામકાજ બદલ દેશી રાજ્યો અને ખ્રિસ્તિય દિંદનાં સિલેક્ટ કમિટીનાં હિંદી ઉલીગેટો તરફથી હ. ઇમામના માનમાં ડાયરેક્ટર હોલમાં એક મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. એ પ્રસંગે દેશી રાજ્યો વતી સર અકબર હુસેની તથા હિંદી ઉલીગેટો તરફથી સર લેજ બહાદુર સપરએ તેઓ નામદારની પ્રશંસા કરી હતી.

૧૯૬૪ ઈ.સ. લંડનમાં સાલગ્રેહની શાનદાર ઉજવણી.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મુખ્યાર્થ સાલગ્રેહ નામદાર પ્રિન્સ અલી-ખાન સાહેબે તા. ૨૭ નવેમ્બરના દિને લંડન ખાતે ઉજવી હતી અને તેની ખુશાલીમાં એક શાનદાર "ડીનર પાર્ટી" કોટેડન રીડમાં બાયેલા "માસમેસા" નામના એક બલ્ક મકાનમાં યોજવામાં આવી હતી. જેમાં મુખ્ય મહેમાન હ. ઇમામ અને બેગમ સાહેબા ઉપરાંત કાષ્ટિ-આગ્રમ જ, જિન્તા બોપાલના નવાબ, સારીલાના રાજ, સાંગલીના મીર, ના. નિઝામના વલીઅહદ શાહઝાદ આગ્રમજહ. માશ નાયબ હિંદી પ્રધાન અલ. પીલ, હિંદી પ્રધાન સર સેમુઅલ હોર અને હુમીનીયમ લેડી હોર, સેક્રટરી ને. આર. થોમસ, માશ હિંદી પ્રધાન મિ. વેન્ડુએને, સર મુહમ્મદ શરી, લેડી ડાયના કુપર, ના. નિઝામના દિનાન્સ મેમ્બર સર અકબર હુસેની, મહિસુર રાજ્યના દીવાન મીરજા ઇસમાઇલ, અને મીસ ઝીણા વિગેરે વધી જાણિતી અને વિખ્યાત વ્યક્તિઓએ હાજરી આપી હતી.

જો હું જગતનો સરમુખત્યાર (ડીક્ટેટર) હોઉં તો હું શું કરું ?

ઇ. સ. ૧૯૩૧ના નવેમ્બર માસની તા. ૫ મીની રાત્રે "જો હું જગતનો સરમુખત્યાર

(ડીસેમ્બર) હોઈ તો હું શું કરું ? એ વિષય ઉપર હ. ઇમામ નામદાર સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ઐતિહાસિક વાણિજ્યનું કાર્ય કર્યું. જેમાં ફરજિયાત શિક્ષણ, નિયંત્રણકાર્ય અને જગત સાથે ઉપર આપે વિચારો પ્રદર્શિત કર્યા હતા.

હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે સરતખાંધી કોન્ફરન્સમાં

હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. જીનીવા ખાતે ૧૯૩૨ માં મળેલી સરતખાંધી કોન્ફરન્સમાં હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે બિરાજ્યા હતા.

હથિયારખાંધી કોન્ફરન્સની જનરલ કમિટીની સભા સન્મુખ હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હથિયારખાંધીની બ્રિટીશ યોજનાને હિંદ વતી ટેકા આપતા જણાવ્યું હતું કે, “માનવજાતના સદસ્યોમાં હિંસાનો નિષેધ હિંદીઓ પ્રથમ દરજ્જે મુકે છે, આંતરદેશીય આર્થિક ઉભી થવાનું જોખમ બંધ એ એક ચોક્કસ વાત છે, તે કરવાનો નિશ્ચય કરવા હું કોન્ફરન્સને અરજ કરું છું. પૂર્વની પ્રજા નૈતિક તેમજ આધ્યાત્મિક વિષયમાં અડીપ્રાંતી હોવાનું પશ્ચિમની પ્રજા માન્ય રાખતી નથી, હવે યુરોપની સામે બે પ્રકારની રિયલિટી આવી ઉભી રહી છે. કંતો તે મનુષ્યની નૈતિક રિયલિટી કેમ સુધારી શકાય-તે શિખવવામાં એશિયાનું યુરોપને કંતો તેનો નાશ કેમ કરવો તેનું શિક્ષણ આપનાર તરીકે પોતાનું નામ ઇતિહાસમાં નોંધાવે.”

હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે લીગ ઓફ નેશન્સમાં

હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ઇ. સ. ૧૯૩૨ થી લીગ ઓફ નેશન્સ-પ્રજા સંઘમાં હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે બિરાજ્યા હતા. પ્રજાસંઘ દ્વારા તેઓ નામદાર વિધેના રાજકારણમાં પ્રવિષ્ટા પ્રાપ્ત કરી હતી. તેઓ નામદાર રેડીઓ પરથી કરેલા વાણિજ્ય પ્રવચનોમાં અનેક વેળાએ ચર્ચેલા વિધેના અગત્યના પ્રશ્નોના કારણે તેઓથી જગતભરમાં વિખ્યાત થઈ જવા પામ્યા હતા. ચિન જપાન વચ્ચેના ઝડપાઓ અંગે તપાસ કરવા માટે જે ખાસ સભા બોલાવવામાં આવી હતી, તેમાં ગયેલા હિંદી પ્રતિનિધિમંડળનું નેતૃત્વ હજરત ઇમામે સંભાળ્યું હતું. ચિન જપાનની લડાઈનું બારીક નજરે અવલોકન કરી, તેઓ નામદાર લીગ ઓફ નેશન્સને લડાઈનો અંત આણવા, આગ્રહ કર્યો હતો.

જમાતોને સદેશો—નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન હિંદમાં

આ પરસમાં ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ હિંદ પધાર્યા હતા ના. પ્રિન્સ દ્વારા હ. ઇમામે જમાતો જેમ મોકલેલા સદેશમાં જણાવ્યું “હું હિંદ આવવા મળે રાજા છું પણ મીરા બહેને મારા પ્યારા ફરજાને મોકલ્યું છું, કારણ કે ઇસ્લામનું ભાવિ તકરારમાં છે અને ઇસ્લામ સાથે ઇસ્માઈલીઓનું ભવિષ્ય પણ જોડાયેલું છે. એવા વખતમાં એક પણ પગલું ભરવામાં સુઝ ધરો, તો તે પછું જોખમ ભરેલું મરી. જેમ હજરત પયગમ્બર સ. ની વફાત પછી હજરત અલી અ. એ

જોમ આપ્યો હતો તેમ હું પણ ઇસ્લામ માટે જોમ આપું છું. મનુષ્ય જાત સારી હાલતમાં આવી શકે તે માટે ઉવટની કાશિશમાં છું." ઇ. સ. ૧૬૩૨ ના ડિસેમ્બર માસની તા. ૫ મીને સોમવારના દિને નામદાર પ્રિન્સ હિંદ ખાતે પધાર્યા હતા.

નામદાર પ્રિન્સ કરાચીમાં—સિંધ માટે સારો વખત આવે છે

નામદાર પ્રિન્સ મુંબઈથી હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રવાસો કરી, જમાતોની મુલાકાતો લીધી હતી. તેઓશ્રીએ કલકત્તા, પિનામ, સિંધાપુર અને બરમાન્ડગુનની મુલાકાતો પણ લીધી હતી. બરમી પ્રજા તરફથી તેઓ નામદારનો બારે સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો અને માન-પત્ર પણ ધનૈયત્વ કરવામાં આવ્યું હતું.

તેઓશ્રી ડીસેમ્બર મહિનાની તારીખ ૨૫ મીના દિને કાચી ખાતે પધાર્યા ત્યારે ફરમાવ્યું હતું કે : "મારા પ્યારા પિતાની જન્મજયંતિ કરાચીમાં આવ્યો છું. એથી મને વધારે ખુશી ઉત્તન્ન થાય છે. મારા બહાદુર પિતાશ્રી દુનિયાની બહાદુર માટે જીવીવામાં મહેનત લઈ રહ્યા છે. દુનિયાની ઉન્નતિની શરૂઆત સિંધમાં થશે. મારા પિતાશ્રીએ દુનિયાની બહેતરી માટે ધણા કામો હાથ માં લીધા છે, જેમાં સિંધનું કામ ધણું મોટું છે, જેની ખુશ વધાઈ તમો થોડા દિવસમાં સાંભળશો. સિંધ મુંબઈથી છુટું પડશે ત્યારે સિંધ માટે ધણું સારું થશે, સિંધમાં સારો વખત આવે છે. તમો સંપત્તિલાભથી વર્તજો, કરકસર કરજો." તેઓ નામદારને જુદી જુદી સંસ્થાઓ તરફથી ધણા માનપત્રો અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

વડા મુલ્લાંજી સાહેબ તરફથી સન્માન.

તેઓ નામદાર પુનઃ મુંબઈ પધારતા, વહોરાઓના પ્રમુખ મુલ્લાંજી રોમદના તાહેર સોફીદીન સાહેબે, મોડેનરેડિ પેટુ આવેલા પોતાના "વેસ્ટ હિંદ" નામના બગલામાં પોટી આપી હતી. આ પ્રસંગે ઇસમાઈલીઓ અને કાફી વહોરા કોમના આગેવાનો પણ હાજર રહ્યા હતા.

તા. પ્રિન્સ સદરદીનનો જન્મ.

ઇ. સ. ૧૬૩૩ના નવમ્બુઆરીની તા. ૧૭ મી એટલે દિનરી સન ૧૩૫૧ ના રમઝાનની તા. ૪ થીના પેરીસ ખાતે તા. પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબનો જન્મ થયો હતો.

ઇસ્લામનો વેપાર ઉદ્યોગનો આદર્શ.

ઇ. સ. ૧૬૩૩ના આગસ્ટ એટલે દિનરી સન ૧૩૫૨ના રબીઉલ આખિરમાં ઇ. ઇમામે નેશનલ લીગના એક મેળાવડામાં ઇસ્લામ અને વેપારના સંબંધમાં વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે, "અમારા પયગમ્બર સાહેબે પણ પોતાનું જીવન એક ધંધાદારી અને વેપારી તરીકે સર કર્યું હતું અને પ્રવાહી સંદેશો મળ્યો તે પ્રકારે સુધી તેઓ મકકાના એક આગેવાન વેપારી હતા, એ બિના સામાન્ય રીતે જણાયલી નથી, પરંતુ કુરઆને શરીફમાં સંખ્યાબંધ એવા વાક્યો છે જેમાં ઇમાનદાર અને મોમિનોના મન ઉપર વેપાર ઉદ્યોગ અને દુનિયાની સંગીન મહત્વતાજ નહિ પણ તેમના લાભો હાસિલવામાં આવ્યા છે."

“દેશમાં દાવ લગાડતા નથી.”

૬. ઇમામ ધોડોડની દેશ પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવતા હતા. યુરોપના સર્વથી સુંદર ધોડોડો રાખવા અને પોતાના દરતક ઉછેરવાનો તેઓશ્રીનો શોખ હતો. યુરોપના રેસીંગના મેદાનમાં દરેક જીતવા લાયક ‘કલાસિક’ શરત તેઓશ્રી જીતી ચૂક્યા હતા આમ છતાં તેઓ નામદાર બને કદી પણ દાવ લગાડતા નહોતા.

૬૦ ઇમામની હિંદમાં પધરામણી

૧૯૩૩ ના ડિસેમ્બરની તા. ૧૪ મી અર્થાત દિગરી સન ૧૩૫૨ ના શાબાન તા. ૧૮ મીને ગુલાવરના દિને દરરોજ ઇમામ અને દર હાઇનેસ બેગમ આગાખાન તેમજ સિદ્ધ સીરીન હાઇનેસ પ્રિન્સ અલી સલમાન ખાન યુરોપથી હિંદ આવી પહોંચ્યા હતા.

૬૦ ઇમામના મહાન કાર્યને અંજલિ

૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.એ પોતાના ત્રણ વર્ષના યુરોપના વસવાટ દરમ્યાન હિંદ અને બ્રિટન વચ્ચે કાયમની માનબરી સમજૂતિ કરાવવાના સંબંધમાં મસલત ચલાવવા લાગ્યા હતા તેમજ ત્રણ રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સમાં કિર્તીવંત ભાગ ભજવ્યો હતો અને પાંત્રીસ કરોડ હિંદી પ્રજાની આઝાદી માટે અને આઠ કરોડ મુસ્લિમોના હકો સાચવવા માટે તેઓશ્રીએ મોટી લડતો ચલાવી, ઉદ્યોગશયના લીડર તરીકે તન, મન અને ધનથી કિંમતી સેવાઓ બજાવી મહાન કાર્ય કર્યું હતું, તેના માટે હિંદના કેટલાક વર્તમાનપત્રોએ તેઓ નામદારના ખુબજ વખાણ કર્યા હતા.

“નિશનાલીસ્ટ” નામની એક પ્રગતિય અખબાર જણાવ્યું હતું કે, “એસી ત્રણ વર્ષમાં નામદાર આગાખાન સાહેબે પહેલીજ વાર હિંદના વર્તમાન ઇતિહાસમાં હિંદુઓ, મુસ્લિમો, શીખો અને ખ્રીષ્ટ ઇમાનના સઘળા ઉદ્યોગોને જોડી નાખ્યા છે અને ઉદ્યોગોએ પોતાનો પ્રમુખ તરીકે તેઓ નામદારને પસંદ કરી તેમનામાં પોતાનો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ દેખાડ્યો છે.”

એજ પ્રમાણે “ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા” નામના સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજી વર્તમાનપત્રનાં એક લેખમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે :— “યુરોપના ચાર વર્ષના વસવાટ પછી નામદાર આગાખાન સાહેબ તા. ૧૪મી ગુરવારે સુબખ ખાતે આવી પહોંચ્યા છે. દરિયારખંધીની કોન્ફરન્સમાં હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકેની તેઓશ્રીની જનીવા ખાતેની પ્રવૃત્તિથી અને રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સની જુદી જુદી બેઠકામાં અને પાર્લામેન્ટરી બેઠક સિલેક્ટ કમિટીમાં કરેલા કાર્યથી તેઓ નામદારનો યુરોપ ખાતેનો આ વસવાટ ખાસ નોંધવા લાયક મુદ્દા પડ્યો હતો.”

હિંદની બાવિ હકુમત માટેની યોજના

વધુમાં એ વર્તમાનપત્રમાં દર્શાવ્યું હતું કે, “સર્વ બાબુઓથી એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે હિંદની બાવિ હકુમત માટેની યોજના ઘડી કઢાડવામાં નામદાર આગાખાન સાહેબે જે ભાગ ભજવ્યો છે તે દરેક રીતે એક મહાન રાષ્ટ્રિય નેતાને જાણતો છે. શ્રી ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે તથા નામદાર આગાખાન સાહેબને હિંદી રાજકીય સુધારા માટેની એક યોજના તૈયાર કરવા સમગ્ર

સર-શિરામશાહ મહેતાએ પોતાના અવસાનની સહેજ આગમજ અરજ કરી હતી. એ મદાન હિન્દી સ્વદેશાભિમાનીના અવસાન પછી ગોખલના "વીલ" તરીકે નામદાર આગાખાન સાહેબ તરફથી આ "નેઇન્ટ યાદી" (જેનું ફળ મોન્ટેગ્યુ-એન્સર્ડ સુધારાઓમાં આવ્યું હતું) ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રગટ કરવામાં આવી હતી."

"પડછાયા માટે સુખ વસ્તુને ફેંકી દેતા ના!"

આ પધરામણી પ્રસંગે એક અખબારી મુલાકાતમાં હઝરત ઇમામે જણાવ્યું કે: "યુરોપમાં એકથી વધુ દેશો એવો બોધપાઠ શીખી રહ્યા છે કે રાજ્ય ચલાવનાર પ્રજાના અનુભવીઓને એકાએક પદબદ્ધ કરીને તેમની જગ્યાએ લાયક આસામીઓ શોધી કાઢવા, પણ એ મુશ્કેલ છે. "હું" મારા દેશપ્રિયોને અમહત્વપૂર્વક અપીલ કરું છું કે, તેઓએ પડછાયા માટે સુખ વસ્તુને ફેંકી દેવી નોંધતી નથી. દરખાસ્તોમાં સુધારા કરાવવા ભાર દબને ચળવળ કરો. તમારા રાજકીય હક્કો માટે ઉભા રહો અને બહાઇટ પેપર (ચલેતપત્ર) માંની ખામીઓ મોભાભરી અને મક્કમ રીતે દર્શાવો અને દલીલ સામે દલીલથી મુકાબલો કરો. જો તમે હિંદ માટે આદ્ય રાખતા હો—તમારા હૈયે તેનું હિત હોય તો ખુદા ખાતર પ્રગતિને ન રૂંધો અને બીજાનો વધ ન કરો. શાંતિભરી પ્રગતિના માર્ગને સીવદામથી વળગી રહો, છુતકાળને છુટા જાઓ, ભવિષ્ય ભણી નજર રાખો. દેશ સુખ રાખવામાં આવેલી ફેરફારની યોજનામાં નબળાઇઓ છે, ખામીઓ છે, પણ યાદ રાખો કે હિંદના ઇતિહાસમાં અતિશય તાજુક અને અપૂર્વ રાજકીય સંક્રમણો આ સમય છે. જે તાજુ હેઠળની પ્રજાઓનો સંઘ (Commonwealth) મળી આવે છે તેની છત્રછાયામાં ઓળખા ઓળખા વિરોધવાળી લાઇન દોરીએ હિંદની રાજકીય પ્રગતિ માટે, અને હિંદની એકતા માટે મેં મારી આપી છાંદગીભર લડત ચલાવી છે. હું ઠાવું કરું છું કે ત્રીસ વર્ષની મુદતવેરની રાજકીય પ્રગતિ માટેની મારી મહેનત વ્યર્થ ગઇ નથી."

ઉજ્જવળ ભવિષ્યની આગાહી

આલ ઇન્ડિયા રિકીએશન કલબ ઇન્ટરટીટ્યુટ (ઇસમાઇલીઆ એસોસીએશન ફોર ઇન્ડિયા) તરફથી ઇ. સ. ૧૯૩૩ ના ડિસેમ્બર મહિનાની ૨૧ મી તારીખે, કરીમાબાદના કમ્પાઉન્ડમાં હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ આ. ને માનપત્ર અર્પણ કરવાનો એક શાનદાર મેળાવડો યોજવામાં આવ્યો હતો. માનપત્રના જવાબમાં તેઓ નામદાર ફરમાવ્યું કે: "રિકીએશન કલબ (ઇસમાઇલીઆ એસોસીએશન) માટે ઉજ્જવળ ભવિષ્ય સામે પડ્યું છે અને તેનો આત્મિક અંડો અહિંથી આપી દુનિયામાં ફરકતો થશે." આ અદ્ભુત આગાહી અનુસાર આજે સમગ્ર જગતમાં ઇસમાઇલીઆ એસોસીએશનના ફરતી ધરાવે છે અને મદાન મજલખી કાર્ય થઇ રહ્યું છે.

જંગખાર—મોશીની શાળાઓ

હઝરત ઇમામની બાદશાહી ઉદારતા વડે શ. ૧,૩૦,૦૦૦ ના ખર્ચે જંગખાર ખાતે બંધા. વેલું "આગાખાન બોયઝ રકુલ" નું ભવ્ય અને સુંદર મકાન, એજ વર્ષમાં જંગખારના નામદાર સુલતાને પોતાના શુભ હસ્તે ખુલ્લું મુક્યું હતું. આ પ્રસંગે નામદાર સુલતાનના પ્રિન્સ અબ્દુલ્લાહ, નામદાર રેસીડેન્ટ અને લેડી રેન્ડીગ ખાસ આમ ત્રણથી દાજર રહ્યા હતા. એજ પ્રમાણે હઝરત ઇમામની કરમખદિશથી બાળાઓ માટે પણ એક રકુલ જંગખાર ખાતે ચાલે છે. એજ વર્ષમાં

આફ્રિકાના મોશી ખાતે શ. ૨૫૦૦૦ ની બાદશાહી માન્દથી તૈયાર થયેલું 'રકુલનુ' મકાન પ્રાવિન્શી-
યલ કમીશનર મી. મોમ્મેન્ડે ખુલ્લું મુક્યું હતું.

જંગબાર-મોશીની શાળાઓ

દક્ષિણ ઇમામની બાદશાહી ઉદારતા પડે શ. ૧,૩૦,૦૦૦ ના ખર્ચે જંગબાર ખાતે બાંધા-
વેલું 'આમાખોન બોયઝ સ્કુલ' નું બંધન અને સુધર મકાન એજ વર્ષમાં જંગબારના નામદાર
સુલતાને પોતાના શુભ દરેકે ખુલ્લું મુક્યું હતું. આ પ્રસંગે નામદાર સુલતાત ત્રિન્સ અબ્દુલ્લાહ
નામદાર રેસીડેન્ટ અને લેડી રેન્કીંગ ખાસ આમત્રણથી હાજર રહ્યા હતા. એજ પ્રમાણે દક્ષિણ
ઇમામની કરમખશિસથી બાળાઓ માટે પણ એક સ્કુલ જંગબાર ખાતે ચાલે છે. એજ વર્ષમાં
આફ્રિકાના મોશી ખાતે શ. ૨૫૦૦૦ ની બાદશાહી માન્દથી તૈયાર થયેલું 'રકુલનુ' મકાન પ્રાવિન્શી-
યલ કમીશનર મી. મોમ્મેન્ડે ખુલ્લું મુક્યું હતું.

હિંદમાં બાદશાહી સ્વાગત

દક્ષિણ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. બિકાનેરના નામદાર મદારાજના આમત્રણથી
ઇ. સ. ૧૯૩૪ ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૧૮ મી એ બિકાનેર તરફ સિધાવ્યા હતા. જ્યાં તેઓ
નામદારને અગીયાર તોપોની સલામીનું માન આપવામાં આવ્યું હતું, અને નામદાર મદારા-
જાજના મહેલમાં ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો તેઓ નામદાર બિકાનેરથી તા. ૨૧ મીના કપુર-
થલા તરફ સિધાવી ગયા હતા. જ્યાં માર્ગમાં જલંદર રેશને તેઓશ્રીના સ્વાગત માટે આગેવાન
મુસ્લિમોનું એક ડેપુટેશન આવ્યું હતું.

કપુરથલા ખાતે મદારાજ સાહેબના ટિકાવત રાજકુમાર, મદારાજ કુમાર મેજર અમર-
ચિતસીંગ, મદારાજ કુમાર, જીતસીંગ, વડા પ્રધાન સર અબ્દુલ્લમીદ અને અન્ય મોટા મોટા
રાજકર્મચારીઓ અને શહેરના નામાંકિત ગૃહસ્થો રેશન ઉપર સ્વાગત કરવા હાજર રહ્યા હતા.

દક્ષિણ ઇમામે પોતાના માટે દર્શાવેલી બહી લાગણી વિશે બોલતાં જણાવ્યું હતું કે
"મદારાજ કપુરથલા એક કુશળ રાજ્યકર્તા તેમજ એક ચાલાક રાજદારી નર છે. હું મદારાજનો
એટલા માટે આબાર માનું છું કે છેલ્લી લડાઈ વખતે દુશ્મનોની સામે થઈને આફ્રિકા ખાતે
નધરાણીમાં રહેતા મારા મુરીદોને જર્મનોના લાયથી ખચાવ્યા હતા અને તેમની ધણી સંભાળ
લીધી હતી. મને સમ્રાટ ઓરંગઝેબનો સમય અત્રે યાદ આવે છે. કેટલાક કહે છે કે તેઓ હિંદુ
ઓના દુશ્મન હતા પરંતુ એ વાત ખોટી છે, કારણ કે ઓરંગઝેબે પોતાના હિંદુ રાજપુત સેના-
પતિઓને ગોલકોન્ડા અને જીજનપુર સર કરવા મોકલ્યા હતા. જો તેઓ હિંદુઓના વિરાધી હોત
તો એમ જાનનેજ નહિ, તેમજ તેમણે રાજકારણને લાગે મુસ્લિમ રાજ્યો ઉપર અદાઈ પણ
કરી હતી."

દક્ષિણ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. જુમાના દિવસે જ્યારે કપુરથલાની વડી ઇબાદત
ગાદમાં નમાઝ માટે પધાર્યા ત્યારે થયેલા સત્કાર ઐતિહાસિક હતા.

આ પ્રસંગે મરિજમાં પેશ ઇમામે વિવેચન કરતાં કહ્યું કે, “આને આપણી વચ્ચે આવ. નાર વ્યક્તિ મદાન મરતબો મરાવનાર નામદાર આગાખાન સાહેબ છે. જેઓનીના કરોડો ટુરીદો આખા એશિયામાં પ્રસરેલા છે. ટાઇ એવી જગ્યા નહિં દશે કે જ્યાં એમના ટુરીદો ન હેવ. મોલાના હજરત અલીના ૪૮માં વારસાથી તેઓ નામદાર એમના ફરજાં અને ઇમામ છે.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. એ ફરમાવ્યું કે, “હું તમેને ધણા બાર-પૂર્વક લલામણુ કરું છું કે તમે સમજા. ઇસ્મ શીખો દરેક મુસલમાન ઉપર ઇસ્મ શીખવું નમા. કથી પણ વધારે વાજબ છે. ખ્યાન આપીને ઇસ્મ નહિં શીખો તો મુસ્લિમોની તરફથી થવાની નથી. ઇસ્મ એજ ઇમાની આખાદી અને સલામતીનું ધર છે માટે આ વિષે દરેક મુસ્લમાનોએ આપતા ઇલાએ લેવા જોઈએ.”

“હજરત રસુલે કરીમ મુહમ્મદ સ. એ ફરમાવ્યું છે કે:—“અલ્લુમુલ ઇસ્મો હતા શીશીન” અર્થાત “અમર ચીનમાં ઇસ્મ મળે તો ત્યાં પણ જાઓ.” એ દલીલ શરીફ જેતાં, ઇસ્મ પર પયગમ્બર સાહેબે કેટલો બધો બાર મુક્યો છે, એ જણાઇ આવે છે. અલહમ્દોલિલાહ આને તો ઇસ્મ મેળવવા માટે ધર આગિણે સાધનો મીલુદ છે અને ક્યાં દુરદરાજ દેશોમાં જવું પડતું નથી ઇસ્મામમાં ઇસ્મ હાસલ કરવાની જે પહેલી વાજબાત છે તેને દરગીઝ પડતી મેલો નહિ. હું કુઆ કરું છું કે તમે બધાને ખુદાનેક તૌફિક આતા કરે.”

ફેબ્રુઆરીની તા. ૩૭ ના દિને ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. દિલ્હી પધારતા રોશન ઉપર આગેવાન શહેરીઓએ તેમજ શાહી પ્રતિનિધિઓએ તેઓ નામદારનું બબ રવા. થત કયું કહ્યું.

૧૮૩૪ના ફેબ્રુઆરી માસમાં તા. ૧૫-દિજરી સન ૧૩૫૨ના સવાલના ન્યુ દિલ્હી ખાતે એલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ કોન્ફરન્સની કારોબારી મંડળીની એક સભા મળી હતી. જેમાં ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. ને “ડીક્ટેટર” તરીકે કબુલ રાખવામાં આવ્યા હતા.

પ્રીવી કાઉન્સિલર.

એજ વર્ષમાં ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ ને “પ્રીવી કાઉન્સિલર” તરીકે નામદાર શહેનશાહે નિમણુંક કરી માન ધનાયત કયું હતું. પ્રીવી કાઉન્સિલના સભાસદોના નામ સામે માનવાચેક શબ્દ “રાઇટ ઓનરેબલ” લગાડવામાં આવે છે.

કલકત્તામાં મુખ્યારક પધરામણી.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૨મી ના ૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મુખપયા બોપાલ તરફ સિધાવ્યા હતા. જ્યાં તેઓ નામદાર રાજ્યના મહેમાન તરીકે ત્રણ દિવસ રહીને કલકત્તા ખાતે ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૭મી ના દિને મુખ્યારક પધરામણી કરી હતી. તેઓ નામદાર અંગાળની મવનરનાં ત્રણ દિવસ સુધી માનવંત પરાણા તરીકે ગવનમેન્ટ હાઉસમાં રહ્યા હતા. “હાવરા” રોશન પર તેઓ નામદારનો બબ સતકાર કરવામાં આવ્યો હતો; અને “ગાડ ઓફ ઓનર”ની સભામાં આપવામાં આવી હતી.

જાળના ધારાસભાના સભાસદો તરફથી તેઓ નામદારના માનમાં આજ્ઞાનો એક મેળા-
વડો પણ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં એક સભાસદ મિ. કાસિમે બોલતા જણાવ્યું હતું કે:-
ફનિયાના પ્રદેશ ઉપર ફેલાયેલી શહેનશાહનના "તાજ વિતાના આદશાદ" તરીકેનું અજોડ સ્થાન
નામદાર આગાખાન સાહેબ ધરાવતા હોવાથી તેઓ સઘળા દિંદો મુરિલમોના સ્વીકારાયલા લીડર
શીલસુદ અને મિત્ર છે.

રંગુનમાં દબદબાબયુ સન્માન.

૧૯૩૪ના માર્ચ માસની તા. ૧૬મીએ સવારના ૮-૩૦ કલાકે અર્થાત દિવસી સન ૧૩૫૨
ના જિલકાદમાં હ. ઇમામે રંગુનની જુમિપર કદમ મુબારક કર્યા હતા જે વખતે તેઓથીને જાહેર
આવકાર આપવામાં આવ્યા હતા. તેઓ નામદારને રંગુનના શહેરીઓ તરફથી એક માનપત્ર
આપવામાં આવ્યું હતું.

તા. ૧૬મી માર્ચના દિને રસીમર "જુલુદરશાયર" મારફતે રંગુનથી તેઓથી વિદાય
થવા દેના.

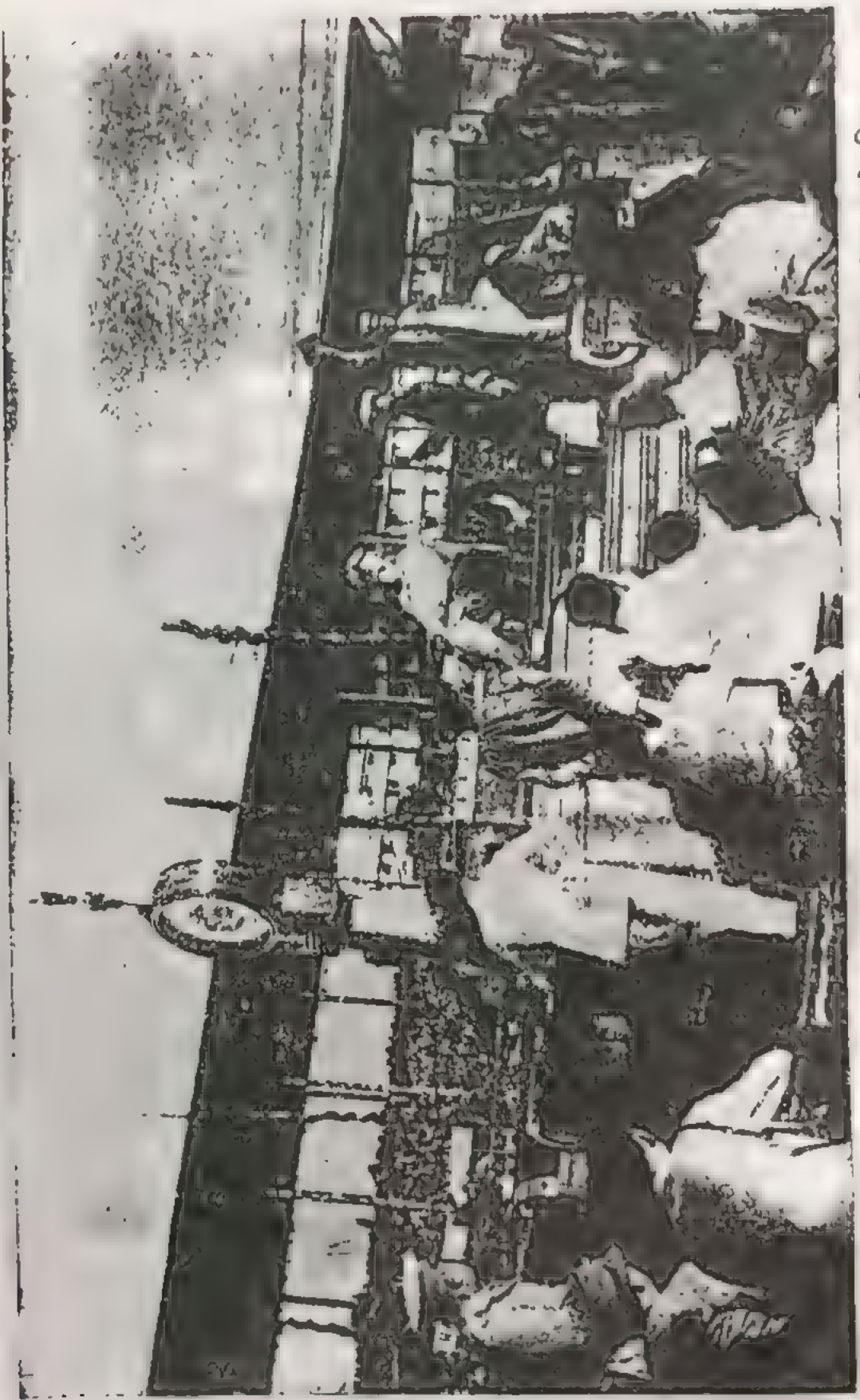
કોલમ્બોમાં પધરામણી

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ અને હર શહેનેસ એજમ આગાખાન સાહેબ
માર્ચ માસની તા. ૨૦મી ના દિને કોલમ્બો ખાતે પધાર્યા હતા. આ અવસરે "સિલોન"ના શહેરી
ઓ તરફથી તેઓ નામદારના માનમાં "ગ્રેટ હોમ"નો મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. તેઓ
નામદારે એ પ્રસંગે બોલતા જણાવ્યું હતું કે "સિદાલી મુરિલમો" એ શહેર અમોએ ખાસ
કરીને એટલા માટે વાપર્યા છે કે તમે હિંદ કે અરબસ્તાન ગમે ત્યાંથી આવ્યા હો પરંતુ
તમે સિદાલી પણ છો એમ તમારા મનમાં લાગે એમ હું ઇચ્છું છું. જે દેશમાં આવે તમે
વસી રહ્યા છો તેના માટે તમારે મગર થવું જોઈએ.

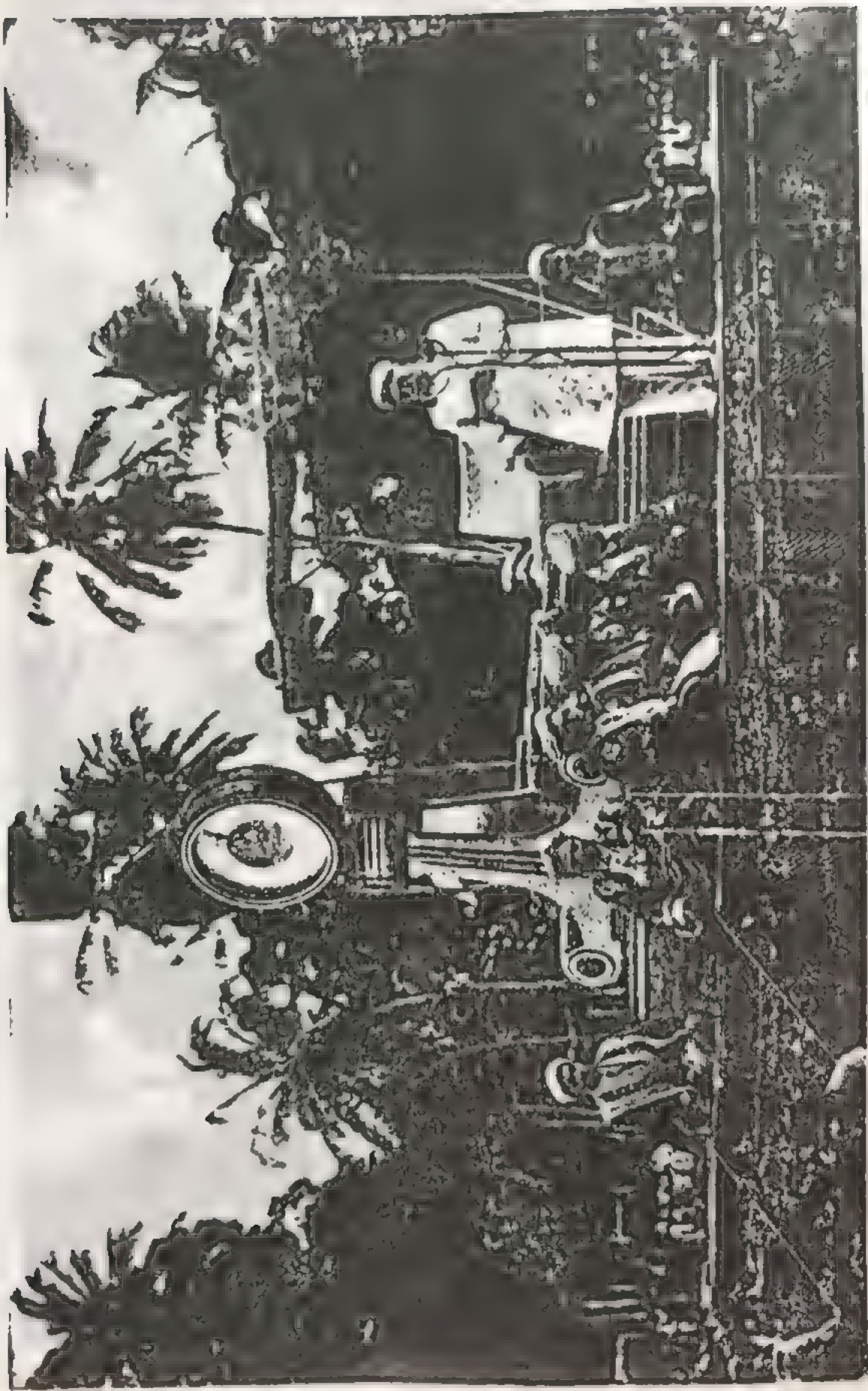
હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ કોલમ્બોની મુરિલમ એસોસિએશનને રૂ.
૫૦૦ અક્ષિય કર્યા હતા અને બિહાર ધરતીકે ૫ હેક્ટરમાં રૂપીઆ ૫૦૦૦ ની નવાક્ષિય કરી હતી.

હૃદયમાં રેખાયિત—આજ્ઞા હરાન નિઝામી.

દિલ્લીવાળા જાણીતા રાષ્ટ્ર સંત આજ્ઞા હસન નિઝામીએ હ. ઇમામની શારીરિક તેમજ
લાક્ષણિક રૂપરેખા દોરતા મુનાદી પત્રમાં લખેલા ફત્વોવા-રૂપરૂપ ગુણવર્ણનમાં આ પ્રમાણે તેઓ
થીને લગતી વિગત આપી છે:- "નામ મુહમ્મદશાહ; લકમ દિમ હાખનેશ હાઝર ઇમામ, ધણી
સર આગાખાન; નસલ હુસેની રીયદ; કામ મુસલમાન; બિમર પચાસથી વધારે; કદ મધ્યમ; રંગ
રાતો; સફેદ, ખુબ ગોરા, સરીર મોટું અને લારી; ચહેરા ગોળ; આંખો મોટી અને ચમકદાર;
અવાજ પુષ્ટ અને ગરજદાર.

હજરત ધમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની ૬૦ વરસની ધમામતની ઉજ્જવળી પ્રસંગે નેઝાશીની મુંબઇ ખાતે દિરક
તુલાવિધિ થઇ હતી ત્યારની તવારીખી તસ્વીર.

હાઈસ્કૂલ ઇમારત મુલુમ્મદશાહની ૬૦ વરસની હામખતની ઇસ્ટ આફ્રિકા-દારેસલામ ખાને તા. ૧૦ મી એપ્રિલ ૧૯૨૩
ના દિવસે પુલાવિધિ દ્વારા બીજી ઉજવણી થઇ તે સમયનું દસ્તાવેજ.

“સર આગાખાન જમાનો ઓળખવામાં અંગ્રેજ, દોલતમંદીમાં અમેરિકન, નિશ્ચય મળમાં જર્મન, સુખચેનમાં ફ્રેન્ચ, હેઠ સાધવામાં ઇટાલીયન, વિરતામાં ટુર્ક, સ્વભોગમાં અરબ, વિનોદ રૂતિમાં ઇરાની, ચળવળમાં રશિયન. ફિરકાખંદીમાં હિન્દુસ્તાની અને ગરજમંદીમાં અરબ છે.”

“તેઓ નામદાર ભેવામાં વિદેશી યુરોપિયન, રીતભાતમાં સ્વદેશી મુસલમાન, પોતાની પાંદિંગ ઉમ્મત માટે વિશ્વનો અવતાર, શામ મુલકના દરજીઓ માટે ખુદા; ખ્યાન, ટુર્કસ્તાન, આફ્રિકા, અરબ અને હિન્દુસ્તાનના ઇસમાઇલીઓના હાજર ઇમામ.”

“હિંદી મુસ્લિમોના રાજદારી સંગઠન માટે મુસોલિની અને હેર હીટલર; મરડી બ્રિટાનીયા માટે અસાએ પીર (ઈશ્મની લાકડી), યુરોપની હાટલો માટે સોનેરી મહેમાન, ઘોડોડની સરત માટે ફતેહમંદ સરદાર અને પોતાની યુરોપિયન ભેગમ માટે પ્રેમમુતિ. પોતાના અનુયાયીઓ અને બ્રિટીશ ગવર્નમેન્ટ માટે ગમે તે હાથ પણ મુસ્લિમોની વેરવિખેર પડેલી ટામને એકજ કેન્દ્ર ઉપર એકઠી કરવાનો ઝમાના-જુનો શોખ છે. દરેક વખતે ખુશમિલજ, અને હસમુખા તેઓ ભેવામાં આવે છે. દુનિયાના સમળા ગમ તેમનું હસવું મોડું ભેદને કહે છે કે અહીં અને નથી પરંતુ, અહીં તો ખુશીજ ખસ ખુશીજ છે.”

લઘુમતિ કરારના પિતા.

ઈ. સ. ૧૯૩૪ના જુલાઈ માસની તા. ૫મી ના દિને મદ્રાસમાં ડવટન કોલેજમાં એન્ડ્રો ઇન્ડીએનોની સભામાં બાષણ કરતા, સર હેનરી ગ્રીડનીએ રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સનો ઉલ્લેખ કરી ને હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની પ્રશંસા કરતા જણાવ્યું હતું કે, “લઘુમતિ કરારના નામદાર આગાખાન સાહેબ પિતા હતા. એન્ડ્રો ઇન્ડીઅન સુધમાં દરેક લઘુમતિ ટામને સર્વદેશીય રક્ષણની તેથી ખાત્રી મળવા પામી હતી.”

ફારસીના અભ્યાસ માટે શિષ્યવૃત્તિ

ઓક્ટોબરની તા. ૩૦ મીના ઇરાનના મહાન કવિ ફિરોસીની હાજરમી જવંતી પ્રસંગની ઉજવણીમાં હાજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને બીજા નામાંકિત પ્રરેષાએ બાગ લીધો હતો. આ મેળાવડામાં સર હારોકોર્ટ બટલરે જાહેર કર્યું હતું કે, “નામદાર આગાખાન સાહેબે ફારસી બાષાની સ્કોલરશીપ માટે પાઉન્ડ ૨૦૦ એટલે રૂપિયા ત્રણ હજારની રકમ આપી છે.”

ઈસ્લામી જગતની પુનર્રચના—એક યાદગાર સંદેશો

૧૯૩૪ ની તા. ૨૩ મી નવેમ્બર-દિજરી સન ૧૩૫૩ ના શાખાનની તા. ૧૫ મીના હાજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નામદાર રહેનશાહના પુત્ર ડયુક ઓફ કેન્ટના લગ્નમાં ભાગ લેવા લંડન સિધાવ્યા હતા.

તેઓ નામદારે ઇસ્લામી જગતની પુનર્રચના વિષે ઇસ્લામી દુનિયા ભેગ એક અગત્યનો સંદેશો આપતા જણાવ્યું હતું કે : “ઈસ્લામી જગત પોતાના ઇતિહાસના પરિવર્તન કાળે આવી પહોંચ્યું છે. હવે હાં તો ઇસ્લામને આગળ વધવું ભેગએ અથવા પૃથ્વીપટ ઉપર ઇતિહાસમાં પડી ગયેલી બીજી પ્રજાઓમાં રચાન લેવું પડશે. મુસ્લિમોએ જાગૃત થવું ભેગએ. હાજરત પયગમ્બર સાહેબના ગૌરવભર્યા જીવનના અદ્ભૂત શિક્ષણનો હવે દાખલો લઈ ઇસ્લામી ઉપદેશ પર

પોતાની આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક ભાવના બાંધવી નેહએ અને વિજ્ઞાન, જ્ઞાન અને રાજકારણની ખિલવણી કરી માનવજાતની સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રગતિમાન પ્રજાઓના ધોરણે સામાજિક પ્રગતિ સાધવી નેહએ. સર્વશક્તિમાન અલ્લાહના મલાહી સંદેશને આપણી એકતાના ઝરણ તરીકે રવીકારવો નેહએ અને એકવાર સંમીનતાથી આપણી આધ્યાત્મિક ભાવનાની રચાપના થયા પછી રવભોગ, હિંમત અને વહેવાર કાર્ય વડે નિડરતાથી આગળ વધી ખિરિત, યુરોપ અને અમેરિકાના સમાન ધોરણે વૈજ્ઞાનિક, આર્થિક રાજકારણ અને સામાજિક વિષયમાં ઉચ્ચ દરજ્જે પ્રાપ્ત કરવો નેહએ.

ધર્મચાહનો ધરલામી આદર્શ—ખિરતી જગતને મહત્વપૂર્ણ સંદેશ

ખિરતીવાદ ધર્મને જુદીજ વસ્તુ માને છે, તે ઉપર દ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એક સંદેશમાં નિર્દેશ કર્યો હતો કે, “ધર્મ એ કાંઈ ખાસ અને સાધારણ જીંદગીથી અલગ છે, એવું કાંઈક ઇંગ્લાંડના ખિરતી સંપ્રદાયો શીખવે છે. તેને અંગે ધર્મભાવનાવાળો મનુષ્ય પણ તેને ખાસ પ્રસંગ માટે જુદો મુકા દે છે અને દરરોજનો સામાજિક વ્યવહાર ધર્મથી જુદો માની પસાર કરે છે જ્યારે ધરલામ મઝહબને દરેક દરજ્જાના આસોઆસની માફક જોડાયેલો રાખે છે અને તેમાંજ એક મુસ્લિમ પોતાનું જીવન જીવે છે અને દલનચલન કરે છે. અલ્લાહ પાસનહાર છે અને તે નિરંતર અને દરેક રથએ અમારી સંભાળ લે છે. ધરલામનો વફાદાર બાલિક પુત્ર આ સત્યને ઠીપણુ વિસરતો નથી અને પોતાના વ્યવહારમાંથી સમય મેળવી સર્વ શક્તિમાનના સીધા સંભાગમાં આવે છે અને તેનું રદણુ કરે છે. “અધર્મીઓ માટે જે કમનુ સીખી જેવું લાગે તેમાં પણ “પરેવરદીગારની ઇચ્છા” અને જે બને છે તે સારાને માટે છે એમ જાનવેશવંક માનવું નેહએ. જગતમાં માનવી આવી પોતાની ખરી આખોએ જુએ છે, તેને જગત એક કદખાનું તરીકે પણ એક બગીચા-ખુદાના બગીચા સમાન લાગે છે. પરંતુ આખો રવજી અને નિમંજ હોવી નેહએ. હાથો અને જીગર મંજબુત હોવા નેહએ. તંદુરસ્ત રહેવાની સંપૂર્ણ જરૂરતની ઉંડી છાપ હું મેસાહું છું.”

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન જે. પી.

મુંબઈની નામદાર સરકાર તરફથી નામદાર શાહજાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને જે. પી. “જરૂરીસ ઓફ પીસ”-સુલેહના અમલદાર તરીકે નિમવામાં આવ્યા હતા. જેની ૧૯૩૪ ના નવેમ્બર મહિનાની તા. ૧લી તા. દિને “ગવર્નમેન્ટ એજેન્ટ” માં જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. નામદાર પ્રિન્સ ડિસેમ્બરની તા. ૧૪મીએ યુરોપથી દિંદ પધાર્યા હતા. તેઓથી કરાચી તેમજ હિંદના અન્ય ભાગોમાં પ્રવાસ કરી ૧૯૩૫ ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૧૫મીએ જુહુના હવાઇ મથક ઉપરથી પાછો યુરોપ સિધાવી ગયા હતા.

હજરત ઇમામ મુબઇમાં

ઇ. સ. ૧૯૩૫ ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૪થાના દિને હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. એ મુંબઈ ખાતે કદમે મુબારક કર્યા હતા. જાન્યુઆરીની તા. ૭ મીના રમઝાન મહિનો મુબારક તહેવારનો પ્રસંગ હોઈ તેઓ નામદાર ખડક દરખાના જમાતખાને પધારી “ઇદ નમાઝ” પઢાવી જમાતોને મુબારકીઓ આપી હતી. આ પ્રસંગે નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ પણ હાજર હતા.

હિંદનો પ્રવાસ.

૧૬૩૫ ના ફેબ્રુઆરીની તા. રજીના હાજરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. દિલ્હી ગણી રવાના થયા ત્યારે વચ્ચે વડોદરા ખાતે ઉતર્યા હતા. જ્યાં રાજમહેલમાં રાજવના પરણ્યા તરીકે રહ્યા હતા. વડોદરા મુસ્લિમ કોન્સર્સ અને અનુમતે ઇસ્લામ તરફના માનપત્રો સ્વીકાર્યા હતા. સાંજે નડીયાદ સિધાયા હતા. જ્યાં મુનિ-સિપાલીટી તથા નડીયાદના મુસ્લિમોના માનપત્રો "વિક્ટોરીયા ગાર્ડન"માં સ્વીકારી નવમુસ્લિમોની મુલાકાત લીધી હતી. અને તેમના બચ્ચાઓને દર વર્ષે રૂ. ૧૦૦૦ રોકાવરથીયે આપવાનું તેઓ નામદારે કરાવ્યું હતું. ત્યાંથી તેઓશ્રી દિલ્હી તરફ સિધાવી ગયા હતા.

તા. ૪થી ના હ. ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. દિલ્હી ખાતે પધાર્યા હતા. અને ના. વાઇસરોયના મહેમાન થયા હતા. દિલ્હી ખાતે આપના માનમાં સંખ્યાબંધ સમારંભો યોજાયા હતા.

અર્થસુચક પ્રશ્નોત્તર.

દિલ્હીના ગણીતા સૂરી સંત આગળ હસન નિઝામીને હ. ઇમામે "વાઇસરોય લોન્"માં મળવાનો સમય આપ્યો હતો, પરંતુ રોકાણને સમજે તેઓ મળી શક્યા નહોતા. રાત્રે ડીનરમાં બંનેની મુલાકાત થતાં તેઓ નામદારે જણાવ્યું હતું કે. "આજે તમેને મળવાનું પણ અવસરનું સમજતો હતો, પરંતુ કામકાજ એટલું બધું હતું કે દિવસ આચમી ગયો અને મુલાકાત થઈ શકી નહિ. આ વખતે મારા મનમાં એમ થયું કે જો ખુદ સર્વને બે કલાક પર્વત આચમવા ન હે તો હું ખાડીના કામ પુરા કરી લઉં અને તમારી મુલાકાત પણ થઈ જાય"

આગળ સાહેબે જવાબ આપ્યો કે "આપના દાદાશ્રી હાજરત અલી અ. એ સર્વને આચમતાં અટકાવી દીધો હતો તેમ આપ પણ દુઆ માગત તો તેમ બની શકત અને સર્વ બે કલાક મોડો આચમત." (૧)

ઈસ્લામિક સંસ્કૃતિનો પુનરોદ્ધાર.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૫મી ના દિને મુબમ્મતા ટાઉન હોલમાં આવેલા રાયલ એશિયાટીક સોસાયટી-મુબમ્મની શાખાના હોલમાં ઇસ્લામિક રિસર્ચ એસોસિએશનની હ. ઇમામે મુલાકાત લીધી હતી. અહિં તેઓ નામદારે વિવેચનમાં જણાવ્યું કે, "ઇસ્લામી સંસ્કૃતિ, જ્ઞાન, ઇતિહાસ અને ફિલસૂફીનું યોગ્ય પુનર્જીવન આખા જગતમાં થવું જોવાની મારી જીવનભરની અભિલાષા છે. સધળા મદાન સુધારાઓને અધિકારના યુગમાંથી પસાર થવું પડ્યું છે. ગ્રિક, મિસર અને અન્ય પ્રજાઓના સુધારાનો માઠો યુગ આવ્યો હતો. કમનસીબે આપણે લોશ પણ એવા માઠા જમાનાના આસપાસીઓ છીએ કે જે એક ઇસ્લામના અધિકાર યુગના મધ્ય દરિયે જીવન ગુજારે છે. આજનું પુનર્જીવન પશ્ચિમના દેશો સાથેના સંબંધથી થઈ શક્યું છે. કમજાગ્યે તેના આરંભના તબક્કામાં પશ્ચિમના દેશોના અને અન્ય ઇસ્લામના અભ્યાસીઓ એ મદાન સંસ્કૃતિના ખરા જુરસાના સંબંધ

માં કાંઈપણ જણતા નહોતા." આ સંસ્થાના ખર્ચ માટે તેઓ નામદારે રૂ. ૧૦૦૦ની વાર્ષિક માંટ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

દિ'ઈથી તેઓ નામદાર ઇ. સ. ૧૯૩૫ના માસની તા. ૨૭ના પુરોષ તરફ સિધાવી ગયા હતા.

બકીંગહામ પેલેસમાં ખાણુનો મેળાવડો.

૧૯૩૫ના જુન માસની તા. ૫મી એટલે દિ'ઈરી સન ૧૩૫૪ના રખીઉલ અવ્વલ તા. ૩૭ ના ૩૨મી રેસમાં "બકીંગહામ"નો વિજય થયો હતો. આ ઇતિહાસિક અને કિર્તીવંત જીત હતી આ જીતના માનમાં હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુદમ્મદશાહ અ. ને ના. શહેનશાહ જયોજ પંચમે પોતાના રાજમહેલ બકીંગહામ પેલેસમાં એક ખાણું આમ્યું હતું.

એમરત માસની ૧૫મી તારીખે હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમ્મદશાહ અ. ના માનમાં લંડનની નેશનલ લીગ તરફથી એક ખાણુનો મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો. અહિં હજરત ઇમામે જણાવ્યું હતું કે, લંડનમાં પૂર્વના દેશોનું જ્ઞાન, તેઓની ફિલસૂફી અને તેઓની સંસ્કૃતિનો ફેલાવો કરવા માટે એક કેન્દ્ર (સેન્ટર) ખોલવું જોઈએ. તેઓના સહિત્તના બહોળા ક્ષેત્રો આજે પુરોપચિનો માટે ખંધ છે. હું આજે રાખુ છું કે એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે પૂર્વની દાલની ખંધ ચોપડીઓ પુરોપમાં જળીતી થશે. ભારમાં ભારે આનંદ સાથે સુખિયગત અને આત્મિક સુખેક સાંતિ પુરોપમાં ફેલાશે."

સિંધ અલગ

હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમ્મદશાહ અ. એ સિંધને મુખ્ય ઇલાકાથી છુટું પાડવા ધણી મહેનત લીધી હતી. અને તેના પરિણામે તેને છુટું પાડવાનું નક્કી થયું હતું.

આદર્શ ઇસમાઇલી કોલોની—"સુલતાનાબાદ"

હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમ્મદશાહ અ. ની વખતોવખત સિંધવસી અનુયાયીઓને કરેલી ભલામણ અનુસાર, સિંધના ઇસમાઇલી આમેવાનોની કોલોનીયી ૧૯૩૨ માં સિંધના સમગ્ર મેરજના વિસ્તાર પર સાતસો એકર જમીન ઇસમાઇલીઓને ના. સરકારે મંજૂર કરીને આપી હતી. ઇ. સ. ૧૯૩૪ માં ત્યાં આતે આઠસો જીવની ઇસમાઇલી વસ્તી થઇ હોવાથી તેમજ તેઓ ધીમે ધીમે પરંતુ મહકમ રીતે પ્રગતિ કરતા હોઇ, કાઉન્સિલ-ન્યાયખાતું અને સ્કૂલ મોડેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. હજરત ઇમામના મુબારક નામ ઉપરથી આ કોલોનીનું નામ "સુલતાનાબાદ" રાખવામાં આવ્યું છે.

ઈમામતના કિર્તીવંત પચાસ વર્ષ—ઈસમાઇલીઓએ સાધેલી સુંદર પ્રગતિ

હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમ્મદશાહ અ. ના પૂર્વજોએ ૬૦૦ વર્ષ પૂર્વે ઇરાનથી દાખ્યો અને પીરને દિ'દુરતાન મોકલાવીને ઇસમાઇલી ખોજાઓના વડાઓને પાક ઇસ્લામ ધર્મમાં

દાખલ કરી અને "હકીકત મઝબ" બતાવે. ત્યારથી ઇસમાઇલી બેળા ઇમામ હરતીમાં બાવી અને હઝરત ઇમામના શાદાથી શાહ દસનબલોશાહ ઇરાનથી સિંધ, મુઘલ, કલાતા ખાતે પ્રધારી હિંદમાં કાયમી નિવાસ રાખ્યા પછી ઇસમાઇલી બેળાઓની ઉન્નતિની શરૂઆત થવા પામી; પરંતુ હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની ઇમામતના અમલ દરમ્યાન તો ઇસમાઇલીઓ કુદકે અને ખુરકે આમળા વધવા પામ્યા હતા.

પાર્શ્વિક દ્રષ્ટિએ, ઇસમાઇલીઓ નીતિ જ્ઞાનથી લઇને, સુતકાળમાં યજ્ઞ બધેલા, મીસાના જલાલુદીન રૂમી, હઝરત શમ્સ તખીઝ, વડા દાદા હકીમ નાસિર ખુસરુ અને ઇબ્નુલ અરબી જેવા મહાન સૂફીઓ અને આરિફાના શિક્ષણ અનુસારનું ઇલ્મ તસવુફ અથવા બક્ષશાન સુધીના સમગ્ર વિષયો મારેની ઉત્તમ દિશાવત મેળવી "મુખશી ઇબ્રાહીમ"ની ખુબીઓથી સારી જેવી રહાની પ્રગતિ સાધી શક્યા જ્યારે કુન્નવી દ્રષ્ટિએ જીવનના સામાજિક, આર્થિક અને કેળવણીના વિષયોમાં પ્રગતિ સાધી તે ઇસમાઇલીઓના ૬૦૦ વર્ષના ઇતિહાસમાં એક અજોડ અને ગૌરવજરી ખીના છે. રાજદરબારે અંમરાયાન મેળવી, જાહેર જીવનમાં અને અમુક અંશે રાજદારી ક્ષેત્રોમાં અને લોકસેવાના કાર્યમાં પણ તેઓ નામદારના મુરીદોએ ઓછી પ્રગતિ સાધી નહોતી. સર, નાઇટ, બેરોનેટ, મેજિસ્ટ્રેટ, જજ, ધારાસભાના સભ્યો અને પ્રમુખો, શેરીફ અને કોર્પોરેશનના મેયરો અને સભ્યો તેમજ સુલેહના અમલદારો તરીકે દેશના બહા માટે ને બવાલાયક કાળો આપવા પણ ઇસમાઇલીઓ હકિતમાન થયા. તેઓ નામદારની બાંધપૂંકને બલામણોથી ઇસમાઇલીઓ આરિકા અને આફ્રિકાના જેવા કુરદરાજના મુલ્કોમાં દેશાટન કરી, સાદસિક વેપારીઓ તરીકે પણ ખુબ નામના મેળવી શક્યા.

ગોલ્ડન જ્યુબિલીની ઉજવણી માટેની પૂર્વ તૈયારીઓ

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પોતાની ઇમામતના પચાસ વર્ષના ગૌરવ-બર્ષા અમલ દરમ્યાન પોતાની મુરીદાને દીન અને દુનિયામાં આબાદ બનાવવામાં સતત ઝહેમત લીધી અને જે મહાન ઉપકારો કર્યા તેની આભારદર્શક શાહ કાયમ કરવાની સુદર તક ઇસમાઇલીઓએ તા. ૧૭મી ઓગસ્ટના શુભ દિને અર્થાત તેઓ નામદારની "ગોલ્ડન જ્યુબિલી-સુવંશ મહોત્સવ"ના શુભ પ્રસંગે ૪૩મી લેવાને ઇરાદો કર્યો, કારણ કે તેઓ નામદાર ખરવી સન ૧૮૮૫ ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૭મી ના મુબારક દિને ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા હોઇ, તા. ૧૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૩૫ના રોજ તેઓ નામદારની ઇમામતને બિરાજર પચાસ વર્ષ ચિતા દેતા.

ઉપરાંત એજ વર્ષમાં, ઇરાકમાં જન્મતની કેળવણીનું કેન્દ્ર કેરોની "જમ-એ-અઝહર" યુનિવર્સિટી, કે જે ૬. ઇમામના નામાકિત પૂર્વજો. મિસરના રાજવર્ત્તા-શતિમી ખલીફાઓએ કાયમ કરી હતી, એ યુનિવર્સિટીની ૧૦૦૦ વર્ષની જયંતિ (Millenary) પણ તેઓ નામદારની ઇમામતની ગોલ્ડન જ્યુબિલીના જ વર્ષમાં આવતી હોવાથી એ પણ એક શુભ ચિન્હ હતું.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મુબારક "ગોલ્ડન જ્યુબિલી"ની ઉજવણી માટે ૬. ઇમામની પવિત્ર કુતુરમાં અતિ નમ્રતાપૂર્વક અરજ મુબારવામાં આવી હતી. જેના જવાબમાં તેઓ નામદાર મહેરબાનીની રહે મંજુરી આપેલા મા. કાઉન્સિલ ઉપર જુલાઇની તા. ૨૭ ના લેડેથી એક સંદેશો મોકલાવી, ગોલ્ડન જ્યુબિલીની ઉજવણી માટે તા. ૨૧મી જાન્યુઆરીના

સ્વિસ એશિયા માટે અનુકૂળ હોવાનું જરૂરમાંથી હતું. આ મુજારક સંદેશો મળતાં સમસ્ત ઇસ. માઇલી આલમમાં બારે ખુશાલી પ્રમટી નીકળી હતી.

આ માટે ધી આગાખાનસ ઓલ ઇન્ડિયા ગોલ્ડન જ્યુબિલી કમિટીની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. આ કમિટીની અક્ટોબર માસની તા. ૧૬મી ના રોજે "આગા હોલ"ની વાડીમાં પહેલી જનરલ સભા ભરવામાં આવી હતી, જેને ખુશી મુકવાની ક્રિયા દ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુદમદશાહ અ. ના માગુથી હર હાથેથી લેડી બ્લેસીસાદ નામદાર માતા સલામતે ખાસ પુનાથી પધારીને કરી હતી.

૬૦ ઇમામને સુવર્ણથી તોળવાનો મહકમ નિર્ધાર.

ગોલ્ડન જ્યુબિલી માટેનું પ્રચારકાય ઇમાદી પીર સંજળઅલીખાન રમજાનઅલીને સુપરત થયેલું હોય, અખિલ હિંદના પ્રવાસે તેઓ રવાના થયા હતા. જ્યાં તેમને સધળે રથળે સુંદર આદરભાવ મળવા પામ્યો હતો.

મુંબઇ, કચ્છ, કાઠિયાવાડ, સિંધ, પંજાબ-ફટીયર, મદ્રાસ, દક્ષિણ, યુ. પી., સી. પી. બિરાર, સિંધપુર, ગુજરાત, આણસા બંગાળ-ઓરિસા અને પંચીયન-મધ્ય, પીનાંગ, સિંગાપુર, કાલમ્બો સિલોન અને રંગુન-બરમાની જમાતોમાંથી તેમજ અન્ય જમાતોમાંથી જોતજોતામાં રૂપિયા પાંચ લાખ જ્યુબિલી ફંડમાં ભરાય ગયા હતા અને હજરત ઇમામને સોનાથી તોળવાનો મહકમ નિર્ણય લેવાયો હતો.

ગોલ્ડન જ્યુબિલી પ્રોગ્રામની બહેરાત

ઇ. સ. ૧૯૩૬ ના જાન્યુઆરીની તા. ૧૬ મી રવિવારથી તા. ૨૩ મી શુક્રવાર સુધી પાંચ દિવસનો ભરપૂર કાર્યક્રમ સંદિત એક પ્રોગ્રામ પડી કદાવરો હતો જેને હજરત ઇમામ તરફથી સમંતિ મળતા સમગ્ર હિંદમાં તેની બહેરાત કરવામાં આવી હતી.

અલીગઢ યુનિવર્સિટીના પ્રો. વાઇસ ચાન્સેલર

નવેમ્બર મહિનાની તા. ૧૬મી ના દિને અલીગઢ યુનિવર્સિટી કાર્ટની ખાસ સભામાં હજરત ઇમામને અલીગઢ યુનિવર્સિટીના પ્રો. ચાન્સેલર તરીકે એકમતે ચુંટી કદાવવામાં આવ્યા હતા.

આફ્રિકામાં ઉજવણીની તૈયારીઓ

હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમદશાહ અ. ની ગોલ્ડન જ્યુબિલીનો બખ્તાવર મહોલ્લ સમસ્ત એશિયામાં ઉજવવા માટે તૈયારીઓ થઇ રહી હતી. તેમ આફ્રિકા ખાતે તેઓ નામદારની ઇ. સ. ૧૯૩૭ માં પધારવાની વફાઈ હોવાથી એ સમયે ત્યાં ખાતે પણ આ બનેલા અવસર ઉજવવા માટે એ વર્ષ આગળથી તૈયારીઓ કરવાનું કાર્ય શરૂ થઇ ગયું હતું.

હજરત ઇમામની હિંદમાં સુખારક પધરામણી

હજરત ઇમામ સુલતાન મુદમદશાહ અ. ૧૯૩૬ ના તા. ૧૦ મીને શુક્રવારના શુભ દિને

હર દાદનેસ બેગમ આગાખાન સાહેબા સાથે દિંદ ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા મુબ્તમ ખાને આપને આપ્યું સંકાર થયો હતો.

ખંગાળના પચરંગી હિંદી દેશજનોનો અજબ ચાહ

મનુષ્યોની તા પમી એ કલકતા રાયલ એક્સચેન્જ પેલેસમાં કલકતાના શહેરીઓની સભા, સર અબ્દુલ હલીમ મજનવીના પ્રમુખપદે મળી હતી, જેમાં હ. ઇમામની ગોઠન ન્યુબિલી ની ઉજવણી કલકતા ખાતે યોગ્ય રીતે-ઉજવવા અને તેને લગતા પગલા ભરવા હરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. ઉજવણીના કાર્યક્રમ તથા ફંડ એકઠું કરવા રાજા મહારાજા નવાબો અને આગેવાન શહેરીઓની એક વગદાર કમિટી નિમવામાં આવી હતી, જેમાં દરજંગાના મહારાજા-ધીરાજ, ખર્દવાનના મહારાજાધીરાજ, મહારાજા સર પી. સી. ટ.ગોર, સર જી. આર. કેમ્પબેલ અને કરનલ સી. જી. આર્થર વાઇસ પેટ્રોનો તરીકે હતા. કારોબારી કમિટીમાં પેટ્રન, વાઇસ પેટ્રોનો અને પ્રેસીડેન્ટ સર અબ્દુલ હલીમ મજનવી, વાઇસ પ્રે. લેફ્ટેન્ટ કરનલ સર હસન સુદ-રાવદી, આદમજી હાજી હાઉદ, મિ. ડબ્લ્યુ. ડબ્લ્યુ. કે. પેજ, કરનલ સર હેનરી ગીડની અને રાય રામદેવ ચોખાની બહાદુર ઉપરાંત હિંદુ-મુસ્લિમ યુરોપિયન, ઇસાઇ, તેમજ અન્ય કામના મોટા મોટા આગેવાનો મળીને કુલે ૧૦૦ સભાસદો નિમવામાં આવ્યા હતા.

“હસનાબાદ”માં ચાલીસ હજરની માનવ મેદની વચ્ચે

થયેલો શાનદાર

ઈતિહાસિક સુવર્ણ તુલાવિધિ

હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદશાહ અ. નો પવિત્ર સુવર્ણ તુલાવિધિ મનુષ્યોની તા ૨૧મી ના દિને નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ શહેનશાહ જ્યોજ પંચમની જિંબીર માંદગીના કારણે તેઓ નામદારની પવિત્ર આજ્ઞાનુસાર, બે દિવસ પહેલા અર્થાત તા. ૧૯મી ને રવિવારના શુભ દિને મુકરર કરવામાં આવ્યો. આ અન્નેડ ક્રિયા શાનદાર રીતે ઉજવી શકાય તેટલા માટે તેઓ નામદારના દાદાશ્રી હ. ઇમામ શાહ હસનઅલીશાહ અ. ના મુબારક નામે ઇતિહાસમાં વિખ્યાત થયેલ “હસનાબાદ”ના વિશાળ યોગાનમાં ઉત્તમ પ્રકારની ગેલ્વણ કરવામાં આવી હતી. નામદાર માતા સલામત હર દાદનેસ લેડી અલીશાહ સી. આઇ. પજી આ અવસરે હાજર રહ્યા હતા. હિંદબરના લગભગ ૪૦ હજર ઇસમાઇલીઓ આ પ્રસંગે મુબ્તમમાં એકઠા થયા હતા.

એલ ઇન્ડીયા ગોઠન ન્યુબિલી કમિટીના વા. પ્રેસીડેન્ટ વઝીર ગુલામઅલી જી. મરચન્ટ બી. એ. એલ. એલ. બી. એડવોકેટ સબળી જમાતો વતી તેઓ નામદારને ઉદ્દેશીને અંગ્રેજીમાં હેઠળ મુબ્તમ વિવેચન કર્યું હતું.

પુરા રહો આપ નામદાર,

આપ નામદારના અખિલ હિંદના મુરીદો વતી સમસ્ત હિંદની આપ નામદારની ગોઠન ન્યુબિલી કમિટીના વાઇસ પ્રેસીડેન્ટ તરીકે અતિશય પૂજ્યભાવ અને માનપૂર્વક અરજ મુબ્તમ હું કે, આજના મુબ્તમી નખ્તાવર પ્રસંગે આપ નામદારને સોનાથી તોળવા અને હેલ્લા ૫૦

વર્ષ આપના નામદારની હામમત હરમાન જે અનહદ ન્યામતો તથા લાભો આપ નામદારના મુરી-
દોએ ઉઠાવ્યા છે, તે માટેની અમારા મહોમત, ભક્તિભાવ, અને આભારના એક અદના ચિન્હ
તરીકે એ સોનું સ્વીકારવાની કૃપા કરમાવશો.

હઝરત હમામનો જવાબ

મોલાના હાજર મમામે તેનો વળતો જવાબ અંગ્રેજીમાં આપતા જણાવ્યું હતું કે : "મારા
બાલા રહાની અચ્ચાઓએ મને અર્પણ કરેલું સોનું હું પુરી સાથે સ્વીકારું છું અને પિતા
તરીકેના અહાલબર્સા દુઆઆશિયે કરમાવું છું."

"મારા કાળી અચ્ચાઓની ઉન્નતિ માટે આ સોનાનો વપરાશ કરવાનો મેં નિર્ણય કર્યો
છે અને મારા રહાની અચ્ચાઓની બેચેનની ઉન્નતિ કાર્ય માટે ખાસ કરીને સખળી ભતની
રોસરશીયો, ગીચ વસવાટવાળા હમામઓમાંથી દેશાદન કરાવી, રાહત આપવા માટે, બાળકો
અને જનકિતકારી કાર્ય માટે આ સોનું જ માત્ર નહિ પણ વધારાને પણ કવી રીતે ઉપયોગમાં
લેવો, તે માટેના ઉત્તમ સાધનો થોડા કાદવા માટેની આ પ્રમાણેની કમિટીની નિમણૂક કરું છું.
મી. ગુલામઅલી મરચન્ટ, મી. રહેમતુલ્લાહ એમ. સીનાઇ, મી. કાસમઅલી મનજી નયુભાઇ, મી.
અલીમાહમદ મકસાઇ અને મી. હરમાઇલ બહર."

સુવર્ણ તુલાવિધિ માટે તખ્તની સામે એક સુદર સુવર્ણ ગી ત્રાજવું રાખવામાં આવ્યું
હતું, જેના બંને પક્ષમાં રેશમી માદોઓ મુકવામાં આવી હતી. હઝરત હમામ તુલાવિધિ માટે
ત્રાજવાના એક પક્ષમાં બિરાજ્યા હતા. ખીજા પક્ષમાં સોનાના બાર મુકીને વિધિનો આરંભ
કરવામાં આવ્યો હતો. તુલાવિધિ પૂર્ણ થયા પછી વજન ભેર કરવામાં આવ્યું, જે ૬૫૦૦ તોલા
હતું. જેની કિંમત રૂપિયા ૩,૩૫,૦૦૦ ની થઇ હતી, આ સોનું મુજબની સેન્ડલ એન્ડ ઓ
ઇન્ડિયાએ પુર પાડ્યું હતું.

આ સોનું રાહેનશાહનો મુબારકીનો સંદેશો
આ એતિહાસિક અવસરે બિટનના ના. રહેનશાહ જયોજ પંચમ તરફનો મુબારકી ઇન્ક
નારો હેઠળ મુજબનો સંદેશો મળ્યો હતો.

સે-ડ્રોગ હામ, તા. ૧૮-૧-૩૬

રાઇમ ૬-૧૫ સંજના

ધી આગાખાન,

નાનદાર રહેનશાહે પોતાની નાદુરસ્ત તબીબત અમાઉ મને આપની જોડાન અયુબિલી માટે તેઓ
નામદાર તરફની અંતઃકરણપૂર્વક મુબારકબાદી આપવા અને બલિષ્ઠ માટે હરેક બલી ઇન્કાઓ
દર્શાવવાનો ઇરાદો જણાવ્યો છે.

વીમામ.

(ના. રહેનશાહના પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી)

અત્ર-હાજીએ ના. માતા સલામત હર રાયલ હાઇનેસ ઉમે હખીયા બેગમ
મુલ્તાન મુદમદશાહ આગાખાન.

૮. ઇમામ સુન્નત મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના સમયમાં ગુલાની પરિવારની લેસાએલી એક ઐતહાસિક તસ્વીર. ડાબી પાસેથી અનુક્રમે મોહાન, હાજર ઇમામ, ના. પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબ, ના. પ્રિન્સ સદરદીનસાહેબ, અલ્લ-હાજીએ ના. માંતે સલામત ઉબે દખીબ અને ના. પ્રિન્સ અમીનમદમદ ઉબેલા છે.

૯. પ્રિન્સસાહેબ જેમના ખાંડ હાથગુજારે રાખી ઉભા છે તે છે તેઓનીના વહાલા શાહઝાદી ના. પ્રિન્સ વારમાન અલીખાન.

નામદાર શહેનશાહની ગંબીર માંદગીના સમયે ગોઠડન જમુખિલીની ઉજવણી માત્ર ધાર્મિક ક્રિયાઓ પૂરતી મર્યાદિત કરાઈ હતી અને બીજા કાર્યક્રમ મુલતવી રખાયો હતો.

આ અવસરે કચ્છના નામદાર મહારાવથી જેંગારજ સવાઇ બહાદુર તરફથી મુખ્ય ખાતે આવેલા ડેપુટીશને હઝરત ઇમામને કિંમતી પોશાક તથા રૂ. ૧૦૦૦ નું નજરાણું અર્પણ કર્યું હતું તેમજ લુણાવાડાના નરેશ હિજ્જ દાઇનેસ મહારાજાથી વીર બદસિંહજી તરફથી ચાંદીનો 'દી સેટ' પણ લુણાવાડા સ્ટેટના તરફથી અર્પણ કરવામાં આવ્યો હતો.

શહેનશાહ જ્યોર્જ પંચમનું અવસાન

જન-મુઆરીની તા. ૨૦ થી ને સોમવારના દિને લંડનથી બહાર પડેલા સંતાધારી "જુલેટીન" અનુસાર શહેનશાહ જ્યોર્જ પંચમનું રાત્રે ૧૧-૫૫ કલાકે અવસાન થયું હતું. હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને, નામદાર શહેનશાહના બેદનક અવસાનના સમાચાર મળતા, તેઓ નામદાર પોતાની ગોઠડન જમુખિલીનો ભવ્ય કાર્યક્રમ, ધાર્મિક ક્રિયાઓના અપવાદ સિવાય, રદ કરવા પોતાના મુરીદો ભેગા કરવાનું બહાર પ્રાપ્ત થયું હતું.

જન-મુઆરીની તા. ૨૮ થીના દિને, ના. શહેશાહ જ્યોર્જ પંચમની પાવદરતની ક્રિયા થઇ હતી. એ દિને સમસ્ત હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા કોમોએ સદગત શહેનશાહના આત્માની શાંતિ માટે પ્રાર્થના કરી હતી. મુખ્યની ઇસમાઇલી કોમે પણ હઝરત, ઇમામની આગેવાની હેઠળ બાંદગી ગુમરી હતી.

બાળહિત માટે અનેરો પ્રેમ—સેન્ડ્રલ ફી સ્કુલનો ભવ્ય મેળાવડો.

જન-મુઆરીની તા. ૨૮ થીના દિને મુખ્ય અને પરીની ઇસમાઇલી સ્કુલ તથા કન્યાશાળાના વિદ્યાર્થીઓ તથા વિદ્યાર્થીનીઓનો એક ભવ્ય મેળાવડો યોજવામાં આવ્યો હતો. જેમાં હ. ઇમામે ધાર્મિક ઉજવણીની અગત્યતા ઉપર ભાર મુકતા ફરમાવ્યું હતું કે: "એ તદ્દન ખરૂં છે કે કાષ્ઠ-પથ્થુ માનવજાતિ માટે ધાર્મિક ઉજવણી બારે મહત્વની છે અને બની શકે તેટલી હદ સુધી આ સવાલને વધારવાની હું તક લઉં છું અને મને ખાતરી છે કે હવે પછીના ચાર પાંચ વર્ષોમાં બાળ-બાળાઓની મન પર તેની અસર વધારે થયેલી દેખાશે અને એ અસર બચ્ચાઓનાં સલામતિનું હશે. ધર્મજ છે કે નો ઇન્સાન અને હેવાન વચ્ચે ફરક પાડી દેખાડે છે. ખાસ કરીને ધાર્મિક શિક્ષણમાં બાળબાળાઓ હાજરી આપતા ન અટકે એ આશય ફળીજુત કરવા માટે મહેનત કરવાની જરૂરિયાત છે."

૧૫૩૦ કરાંચીમાં મુબારક પધરામણી.

ફેબ્રુઆરી મહિનાની તા. ૧લી ને શનિવારના રોજ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. કરાંચી ખાતે મુબારક પધરામણી કરી હતી.

સિંધના મુસ્લિમોનું માનપત્ર.

તા. ૨૭ ફેબ્રુઆરીના હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને સિંધના મુસ્લિમો

તરફથી માનપત્ર અર્પણ કરવાનો એક સ્તંદાર મેળાવડો ખાસકરીના હોલમાં યોજવામાં આવ્યો હતો.

રૂપીયા બાર સાખના ખર્ચે બાંધવા પારેલી "મુહમ્મદી મસ્જિદ" કે જેનું નામ હ. ઇમામે પોતાની ઇચ્છાથી પચમખર સાહેબ હઝરત મુહમ્મદ (સં)ના નામ પરથી આપ્યું હતું, ને માટે તેઓ નામદાર રૂપીયા ૨૫,૦૦૦ (પચીસ હજાર) આપવા જાહેરાત કરી હતી.

કરાચી મ્યુનિસિપાલિટી તરફનું માનપત્ર.

ફજરખારી મહિનાની તા. ૪થી ના રોજે કરાચીની મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન તરફથી કાઉન્સિલ હોલમાં ચહેરીઓ તરફથી હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને માનપત્ર આપવામાં આવ્યું હતું.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની કરાચી ખાતે એક અઢવાડીયા જેટલી પણ રોકાણ નહોતી પરંતુ તે દરમ્યાન જમાતો તથા જાહેર જનતાને મુલાકાતો આપવાનો પ્રોગ્રામ ધોળાજ બરમક હતો અને અદાર અદાર કલાક પછી તેઓથીએ અણુચક કાર્યો કર્યા હતા આ પછી ફરી મુજબ પધાર્યા હતા.

સદગત શહેનશાહ જયોજ પંચમ માટે ટાઉન હોલમાં ગંજવર રોક સભા.

ફજરખારીની તા. ૧૧મી ને મંગળવારના દિન સદગત શહેનશાહ જયોજ પંચમના અવસાન માટે રોક દર્શાવવા તેમજ તેવણની યોગ્ય પાઠશીરી જાળવવા મુજબના શરીર તરફથી બોલાવવામાં આવેલી મુજબના ચહેરીઓની એક મોટી વગવાળી બધી કોમો અને વર્ગોની મંગલવર જાહેર સભા મુજબના ટાઉન હોલમાં હ. ઇમામના પ્રમુખપણા હેઠળ મળી હતી.

સદગત શહેનશાહની સેવાઓની યાદ જાળવી રાખવા એક યોગ્ય 'મેમોરિયલ' ઉભું કરવા માટે તેઓથીએ જરૂરિયાત દર્શાવી હતી અને તેના માટે નાણાં એકઠા કરવા માટે કમિટી નિમવામાં આવી હતી.

મુજબથી તેઓ નામદાર દિલ્લી તરફ સિધાવી ગયા હતા. વચ્ચે આગ્રામાં તેઓ નામદાર પધરામણી કરી તાજમદાલની મુલાકાત પણ લીધી હતી.

ફજરખારીની તા. ૧૫મી ના રોજે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને અલી-મદ ખાતે મ્યુનિસિપલિટી તરફથી માનપત્ર અર્પણ થયું હતું.

દિલ્લીમાં મુસ્લિમ રાજ્યદારી આગેવાનોની સભા.

ફજરખારીની તા. ૧૬મી ના દિન હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના પ્રમુખપદે દિલ્લી ખાતે એક સભા મળી હતી, જેમાં આગેવાન મુસ્લિમોએ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

દિલ્હીમાં લઘ્ય ડીનર પાર્ટી—સર ઝફરહાદખાનનું વિવેચન.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૧૭મી ના દિને ન્યુ દિલ્હી ખાતે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના માનમાં વડી ધારા સમાના મુસ્લિમ મેમ્બરો તરફથી એક લઘ્ય ડીનર પાર્ટી આપવામાં આવી હતી. વાઇસરોયની કારોબારી કાઉન્સીલના કેમ્પ્સ મેમ્બર સર મુહમ્મદ ઝફરહાદખાન ચીફ. રીએ ખાણના મુખ્ય મહેમાન હ. ઇમામની સલામતીનો જન્મ નોશ કરાવતાં, પોતાની યુવાન અવસ્થાની યાદી આપી હતી કે "આજથી લગભગ ૨૫ વર્ષ પૂર્વે કાઢોર ખાતે તેઓ નામદારની માડી ખેંચી લઈ જવામાં અન્ય વિદ્યાર્થીઓ સાથે ત્યાંની ગવર્નમેન્ટ કોલેજના એક વિદ્યાર્થી તરીકે ફેરલી ઉભટથી હું જોડાયો હતો, તે ઉપરથી એ સમયે લોકોનો ઉત્સાહ ફેરલો જધો હતો તે પુરવાર થાય છે."

આગળ માલતા તેઓએ જણાવ્યું હતું કે: "દુન્યવી તેમજ ધાર્મિક બાબુઓની જોતાં ઇસ્લામના એક ખાદશાહ-માનવીઓમાં સહેનશાહ અને પુરોષ એશિયાના રાજવીઓના સાથી અને પૂર્વ અને પશ્ચિમના એક એકથી તરીકે આપ નામદાર જે ઉચ્ચો દરજ્જો ધરાવો છો, તેવું રશ્માન એવારે કાંઈપણ ધરાવતો હોય તે સોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. આપશ્રીનો મરતબો બલોડ છે અને આપની જુએદારી આપશ્રીએ યોગ્ય રીતે અદા કરી છે. આ દેશના મદાન વતનીઓ તરીકે અમે આપ નામદારના કારણે રૂબ રૂબે છીએ. વર્તમાન જગતમાં એવી એક જગ્યા કે આપનો નથી કે જેને આપ સંસ્કૃતિ યોગ્યતાથી દિપાવી ન શકાવો."

હું ઇમામ લખનોમાં

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૦ના દિને હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ લગભગ ૨૫ વર્ષના ગાળા પછી લખનોની મુલાકાત લીધી હતી. તેમજ લખનો મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી તેઓ નામદારને માન પત્ર અપવામાં આવ્યું હતું.

હ. ઇમામના પ્રમુખપદે ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૧મી નાં દિને રામપુર ખાતે જોલ ઇન્ડીઆ મુસ્લિમ એજ્યુકેશન કોન્ફરન્સ-અખિલ હિંદ મુસ્લિમ ફેજવણી પરિષદની ૪૭મી બેઠક મળી હતી.

સમસ્ત હિંદના ઇસમાઈલી સુરીદો તરફથી માનપત્ર અપવાનો સાવજનિક મેળાવડો

હાજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને સમસ્ત હિંદના ઇસમાઈલી સુરીદો વતી, માર્ચ મહિનાની તા. ૬ થીના દિને મુંબઈના "રેસીડેન્સ હોલ" ઉપર માનપત્ર આપવાનો એક સાવજનિક અને મમદાર મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો.

ખાદશાહી કાસકેટ—કળાનો એક સુંદર નમુનો

આ માનપત્ર જે કાસકેટમાં મુકીને અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું તે શ્રી ખડક ઉપરના દર. ખાના જમાતખાનાની આકૃતિની બનાવેલી હતી. આ સોના અને ચાંદીની બનાવેલી કાસકેટ ૨૭૬૪ પહોળી અને ૩૩૬૪ લાંબી છે. જેની જમણી બાજુ પર કરાંચીની "મુહમ્મદ ટેકરી" ડાબી બાજુએ જમાતખાનાની ઇમારત અને પાછળની બાજુએ "યરોડા પેલેસ" ના ચિત્ર કોતરેલાં હતાં. જમાતખાનાની

આખી હાલ અને ચાંદોની સાચી વડોવાળ સાથેની બધી ટાવર સોનાની અને તેના પર લાખટ વિગેરે ગોઠવી હતી. કારકેટનું આખું રહેઠું સુખકનું હતું. તેના દર્યાનના ભાગમાં "ધમામત" રાખ સાથે તેની વ્યાપકતા દર્શાવનારા ચિન્હ તરીકે પૃથ્વીનો ગોળો મુકવામાં આવ્યો છે. રહેઠુંની એક બાજુએ 'દમ્યવત' નું ચિન્હ, બીજી બાજુએ "શુભઅત" દર્શક મુલદિશર અને "સખાવત" રાખ સાથે તેની બાવના દર્શાવનારા અક્ષરશીવાળો હાથ ચિત્રેલો હતો.

કાસોટના કાંઠા તરીકે કાચનો બધો "ડામ" (ગુમ્બજ) હતું. તેના ચારે ખુણા પર હજરત ધમામના ધરાની ઢળના ચાર મુવર્ણનાં તાજ મુકવામાં આવ્યા હતા. આ ધમામદાર અને દેખાવડી કાસોટનું વજન ૪૦૦૦ તોલા હતું.

હજરત ધમામ સુલતાન મુદમદશાહ અ. એ માનપત્રને જવાબ આપતા જણાવ્યું હતું કે, "મારા મુરીદો તરફથી ચારી ગોઠડન જુલિલી, ધણાજ પ્રેમથી ઉજવવામાં આવી છે, તેથી તેઓ સમજાવે છે કે ધન્યવાદ આપું છું. મને જણાવતા ધણો આનંદ થાય છે કે મારા મુરીદો સાથેનો સખા પિતા અને ખચાઓ જેવો છે. હું એમનો "રહાની પિતા" છું જ્યારે મારા સખા મુરીદો મારા "રહાની ખચાઓ" છે. જેઓ મારી પચાસ વર્ષ દરમ્યાન ખોળ કામે મારે પ્રતિ કરી છે. પરંતુ આજે જમાનો "સાચકનેજ જીવવા દેવાનો" છે અને એટલા માટે હું તમોને બારપૂર્વક બલામથ કરું છું કે જમાનાની બેઠાને તમો લોકો પણ રહો."

ભુતકાળના કીર્તિકળશો ઉપર આધાર રાખી બેસી ન રહો

વધુમાં તેઓશ્રીએ ઉમેર્યું હતું કે, "ધસમાધલી કામના સભ્યો માત્ર હિંદુસ્તાનના સખા ભાગોમાંજ મળી આવતા નથી, પણ જગતની સર્વ દિશાઓમાં જડી આવે છે. પોતાની શુષ્ક ચક્રારતા અને પોતાના સાદસ બેડ્યા માટે ધસમાધલી કામે પોતાને જણીતી કરી છે. પરંતુ માફ રાખો કે ભુતકાળના કીર્તિકળશો ઉપર આધાર રાખી તમારે બેસી રહેવાનું નથી. બધું બિલ્કુલની પ્રતિ માટે તમારે સખત મંથન કરવાની જરૂર છે. કામની સર્વ દિશામાં સંગીન શુષ્ક થાય તે પ્રથમ સખળું લક્ષ તમારે કેન્દ્રરથ કરવું જોઈએ અને તે માટે મારી તમોને બારપૂર્વક સલાહ છે કે "તમારા જાળકેને કેળવણી આપો, કેળવણી આપો અને બસ કેળવણી આપો," જેથી કામમાંથી સારા અને વધારા શહેરીઓ ઉત્પન્ન થાય અને જેઓ ધનસાન જાતના શાયદા માટે કાર્ય કરવા તૈયાર થાય. આપણી કેળવણીનો ઉદ્દેશ સરકારી ખાતાઓમાં નોકરી મેળવવાનો નહિ પરંતુ બહેતર પ્રકારના મનુષ્ય બનાવે એ હોવા જોઈએ."

રોયલ સોસાયટી ઓફ આર્ટસના ફેલો—નામદાર પ્રિન્સની શાદી

લંડનથી મે મહિનાની તા. ૧૩ મીના સંદેશમાં જણાવ્યા અનુસર હજરત ધમામ સુલતાન મુદમદ શાહ અ. ને નામદાર શહેનશાહ આદમ્મા એડવર્ડે મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું. એન્ દિને તેઓ નામદારને "રોયલ સોસાયટી ઓફ આર્ટસ" ના ફેલો તરીકે ચુંટી કાઢવામાં આવ્યા હતા.

મે મહિનાની તા. ૧૮ મીના દિને નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના લગ્ન મહમ્મદ ઓલા ખેરન ચરદનના બહેન જોન. જોઆન પાર્ડ-સુલર સાથે પેરિસની મરિજમાં થયા હતા. લગ્ન અગાઉ કન્યાએ ધરલામ ધર્મનો અંગીકાર કર્યો હતો અને એક મુસ્લિમ તરીકે પોતાના

લગ્ન કર્યા હતા. લગ્નની ક્રિયા સમયે હાજરત ઇમામ તથા (લેડી ચર્ચન) મીસીસ વેસલ, પેરીસના મેયર, અને ખીજ શહેરીજનો હાજર રહ્યા હતા. નામદાર પ્રિન્સ સદ્દીને "પેજ" તરીકે કાયમ કર્યું હતું.

"મહેમુદ" નો વિજય—હરબીની રેસમાં ત્રીજવાર કિતીવંત હત

એ માસની તા. ૨૭ મીના દિનની જન્મશબ્દર 'એપસમ' ખાતે યુરોપની મોટામાં મોટી રેસમાં હાજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની ત્રીજવાર કિતીવંત હત થઇ હતી. તેઓ નામદારના પાણીદાર ધોડા "મહેમુદ" હત મેળવી હતી.

Spent 424

તેઓ નામદારની "હરબી" મા આ હત ત્રીજ વાર હતી. ૧૯૩૦ માં બ્લેનદિમ, ૧૯૩૫ માં બહેરામ અને ૧૯૩૬ માં મહેમુદ. ત્રણવાર હરબીની રેસમાં હત મેળવનાર જન્મતકરમાં હાજરત ઇમામ એકલાજ હત. એટલુંજ નહિ પરંતુ ઇંગ્લેન્ડમાં સાતવાર હત મેળવી "ઓનરોના વીનીંગ સીરક"ના મધ્યે આવનાર પંચ તેઓ એકલાજ હતા.

હા ઇમામના પૌત્ર શાહઝાદા કરીમ (ઇમામે અમાન)નો મુખારક જન્મ

ગરિસ ખાતે ડિસેમ્બર મહિનાની તા. ૧૩ મીના હાજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના વડા શાહઝાદા ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના મહેરદાર ના. પ્રિન્સેસ અલીખાને પુત્ર રત્નનો જન્મ આપ્યો હતો. શાહઝાદાનું નામ કરીમ રાખવામાં આવ્યું હતું. શાહઝાદા કરીમના જન્મ મુખારકના ખુશાલીભર્યા સમાચાર મળતા, ઇસમાઇલી આલમમાં આનંદની લાગણી પ્રસરી હતી અને હાજરત ઇમામને, તેમજ નામદાર પ્રિન્સને મુખારકીઓના સંખ્યાબંધ સંદેશોઓ મોકલવામાં આવ્યા હતા.

F

આફ્રિકામાં ગોલ્ડન જ્યુબિલી માટેની આતુરતા

J

આફ્રિકા ખાતેના ઇસમાઇલીઓ હાજરત ઇમામની ૫૦ વર્ષની ઇમામતની ગોલ્ડન જ્યુબિલી દિવસોમાં ખાતે ઉજવવામાં આવી, તેમ આફ્રિકા ખાતે પંચ ઉજવવા બારે આતુરતા સેવી રહ્યા હતા.

આફ્રિકાની સમસ્ત જમાતોએ પોતાના પવિત્ર ઇમામ પ્રત્યે ભક્તિભાવ અને દિલગીરી દર્શાવી ફક્ત એકજ માસમાં ૭ લાખ શીલોંગની ગેંગવર રકમ ભરી દિલોગ્ગન સહકાર આપ્યો હતો. ના. સુપ્રિમ કાઉન્સિલ મારફતે હાજરત ઇમામ દુબુરમાં વિધિ માટેની તેમજ તેને સ્વીકારવા માટેની અરજ તાર દારા કરવામાં આવી હતી, જે તેઓ નામદારે એન્ડીબસથી ડિસેમ્બરની તા. ૫ મીના તાર મારફતે કયુલ કરમાવી, વજનનું સેલુ બેઝ બક્સિસ તરીકે મહેરબાની રાહે સ્વીકાયુ હત અને સુવર્ણ તુલાવિધિ નામદારોની ખાતે કરવામાં આવે એવી ઇચ્છા દર્શાવી હતી. આ સંદેશા અનુસાર ઇ. સ. ૧૯૩૭ ના માર્ચ મહિનાની તા. ૧લીના શુભ દિને નમદારોની ખાતે સુવર્ણ તુલાવિધિ કરવા નકી થયુ હતું. (૩ ૧ ૧ ૬ ૧ ૩ - ૨) Deeds check

હા ઇમામ મિસરમાં

આ સમય દરમિયાન હાજરત ઇમામે મિસરમાં પધરામણી કરતા મિસરના ખાદશાહ તે સમયના સુલતાન ફરક થતી, સુલતાનના વકીલ અને સિંકદીગના હાકમ આખા અબ્દુલરહેમાને

ચિદ્રીયા ખાતે બારે માનપૂર્વક ધરતેખાલ કર્યો હતો.

તેઓ નામદારની ફેરા ખાતે પધરામણી થતા તેઓથીને દાહી કુટ મો ઇજ્જતના માણ હાથ હમિસ્તર અને ઇજ્જતના બિટીય એલચીએ હરખભર્યો આવકાર આપ્યો હતો. તેઓ નામદાર ઇજ્જતના કેટલાક જોવાલાયક રચનાની મુલાકાત લીધી હતી. મુશપથી નહરાબી જતા ઇ. સ. ૧૬૩૭ ની જન્યુઆરીની તા. ૧૫ મીના દિને તેઓખી એરાખેન મારફત ખાદુમ ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા અને સુઘન મવનમેદના માનવંત પરાણ તરીકે રહ્યા હતા.

૬૦ ઇમામનું આફિકામાં મુલાગમન

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ફેરાથી તા. ૧૪મી ના રવાના થઇ "આરવાન" એક રાત રોકાઇ તા. ૧૫ મીના "ખારદુમ" પધાર્યા હતા જ્યાં એક કિવસ નિવાસ રાખી તેઓશ્રી મુલાકાતના પાટનમર એન્ડેએ આવી પહોંચતા, તેઓ નામદારનું સન્માન થયું હતું, ત્યાંથી તેઓ નામદાર તા. ૧૮મી ના બપોરના એક વાગે કિસુમ ખાતે કદમ મુખારક કર્યા હતા.

જન્યુઆરીની તા. ૧૮મી ના દિને હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. લગભગ અગ્યાર વર્ષના કાબી માળા પછી ઇમામતનો પચાસ વર્ષનો સુવર્ણ મહોલસલ ઉજવવાના પ્રસંગે નામદારી ખાતે પધાર્યા હતા.

જન્યુઆરીની તા. ૧૯મી ના દ. ઇમામ નહરાબીથી રવાના થઇ, તા. ૨૦મી ના સવારના ૮-૧૦ કલાકે મોઆસા પધાર્યા હતા.

આગાખાન જોહડન જુબિલી હોલ.

ઇમામતના પચાસ વર્ષના સુવર્ણ મહોલસવની માહગીરીમાં બધાવેલ વિશાળ "એમ. એમ. ધી આગાખાનસ જોહડન જુબિલી હોલ" તેઓ નામદાર પોતાના મુખારક હરતે ખુશી મુશી તેમાં કદમ મુખારક કર્યા હતા, મોઆસા ખાતે હ. ઇમામના માનમાં સંખ્યાબંધ સમારંભો થયા હતા અને માનપત્રો અપાયા હતા.

તા. ૨૩ના દ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હાંગા પધાર્યા હતા. હાંગાથી તેઓ નામદાર ૨૪મી ની સવારે જ મુખાર આવી પહોંચ્યા હતા.

જમખાર ખાતે જન્યુઆરીની તા. ૨૬ના આગાખાન કલખમા એક સોનદાર દરખાર બરવામા આવ્યો હતો. આ અનુપમ મેળાવડામાં હસમાછલીઆ સુપ્રીમ કાઉન્સીલ તરફથી તેઓ નામદારને એક સોનાની હળીઆવાળી એમેનીના કાલેટમાં મુશી એક માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

હ. ઇમામે માનપત્રના જરાખમા યજ્ઞ મનનીય ઉદ્દારો હરમાળ્યા હતા, તેઓ નામદારે જણાવ્યું હતું કે: "તમે મારા રહાની મુરીદો છો કેવળ તે દ્રષ્ટિ પ્રમાણેજ નહિ પણ જાણે તમે મારા અગ્યા હો તે પ્રમાણે વર્તવાની હું સદા કેસિય કરતો રહ્યો છું અને તે પ્રમાણે આપણો પાર્થિવ સમ્બંધ અગાહેદો રાખી તમે મારી સલાહ માનો વા ન માનો તો પણ-દોરવણી કરતા.

રહીને અને વિદાય માટેનું દાર તમારા માટે ખુલ્લું મુકાને, -તમારી ઉપર, કામ પણ પ્રકારનું દયાળુ ક્યાં વિના તમારા દુન્યવી કામકાજમાં તમારી રહેબરી કરી, મોખરેની હરોળમાં રાખતાની જરૂરિયાતને હું હંમેશા અમલની માનતો આવ્યો છું. વેદક, જ્ઞાન શરીર સુખાકારીસારન, યોગ્ય પરવરિય વિષેની મારાથી ખની સકે તેટલી ફેળવણી અને બીજી ચીજોના અંકુરો તમારા હૃદયમાં રોપવા મેં કશિય કરી છે. મારી જોડન જુમિલીની બેટ તરીકે સુવર્ણવંશીનું સેલું તમેને પાછું આપવાનો મારો ઇરાદો છે અને તેનો ઉપયોગ નઈરાખી ખાતે હું તમેને સમજાવીશ "

આફ્રિકાના ઇસમાઇલી મુરીદો.

વધુમાં તેઓ નામદાર ઉમેયું હતું કે:- 'પૂર્વ આફ્રિકામાં ઇસમાઇલીઓએ પોતાના મૂળ હવે ઉંડા રાપેલા હોવાથી એ દેશમાં ઇસમાઇલીઝમનું બાવી એક ધર્મ તરીકે અને પ્રજા તરીકે તેમજ એક મંડળ તરીકે, એટલુંજ ફળદાયી અને ફતેહમંદ થશે કે નહિ તેનો મોટો આધાર તમે મારી શિખામણના શબ્દો ઉપરજ નહિ, પણ તેના જુરસા મુજબ અનુસરણ કરો છો કે નહિ તેની ઉપર અવલંબેલો રહેશે, અત્યંત મહત્વની પુષ્ટજ શાકાણેમાં મસ્જુલ રહેવું પડતું હોવાથી અહિં ખાતે વારંવાર આવવા માટેની જોડવણ કરવી મુશ્કિલ છે, તમે જાણો છો તેમ મારા મુરીદો પૂર્વ-પશ્ચિમ, ઉત્તર-દક્ષિણ ચીલિશે દુર દુરના મુદ્દામાં ફેલાયેલા છે, પરંતુ આશા રાખુ છું અને મારી ખાત્રી છે કે એ સધળાઓમાં પૂર્વ આફ્રિકા એક પ્રકાશિત રોસન તારા સમાન છે, જેના માટે દુનિયોબરના સધળા ઇસમાઇલીઓ મગરર છે અને આખા પૂર્વ આફ્રિકા અને દક્ષિણ આફ્રિકા, માડાગાસ્કર અને સેન્ડલ આફ્રિકામાંના મારા વફાદાર, સાચા અને રનેદાળ મુરીદો માટે હું ધણો મગરર છું. આ ખંડના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી તેઓ ફેલાયેલા છે.

"હું તમેને અબિનંદન આપું છું અને પૂર્વ આફ્રિકાને તમારા વતન તરીકે સમજવા બારપૂરક બલામણુ કરું છું. તમારા મૂળ-તમારા મઝહબના, ઇસમાઇલી તરીકેના મૂળ-તમારી આસાઓના-તમારી આબાદીના મૂળ આફ્રિકામાં ઉંડા મુકી જ્યાં અને દુન્યવી બાવમાં માતા જેમ કુધનું પાન કરાવે છે, તેજ પ્રમાણેની બાવનામાં પણ આ ફેરને તમારી માતા-સદા માટેના ઇસમાઇલીઓનું વતન બનાવે."

૧૨મી ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ફરજઆરીની તા. ૧લી ના દારેસલામ પધાર્યા હતા અદિપણ આપના માનમાં અસંખ્ય સમારંજો યોજાયા હતા.

ફરજઆરીની તા. ૧૨મી ના રોજ દારેસલામથી રવાના થઇ હ, ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ડોડોમાં પધાર્યા હતા.

ઇકોનોમિક કોન્ફરન્સ.

ફરજઆરીની તા. ૧૫મી ના હ, ઇમામે મોશીની મુલાકાત લીધી હતી, અને ફરજઆરીની તા. ૧૬મી ના સાંજે "યાદગાર પ્રવાસ" પૂર્ણ કરી તેઓ નાઇરાખી ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા. હઝરત ઇમામે આ પ્રવાસનો મોખાસાથી આરંભ કર્યો હતો. એ પ્રવાસમાં એક ખાસ વિશેષતા એ હતી. તેઓ નામદાર જે રથજોએ મુખારક પધરામણી કરી હતી ત્યાંની ઇસમાઇલી, મુસ્લિમ, હિંદી અને યુરોપિયન પ્રજાઓ તરફથી એક સગવડતા મેધેરા મહેમાન તરીકે તેઓશ્રીને વધાવી લેલામ આપ્યા હતા, આવકાર, માનપત્રો અને પાટીઓનો જાણે વરસાદ વર્ષવા માંડ્યો હતો.

નાધરાણી પધાના તેઓ નામદાર સમસ્ત આફ્રિકાની બહેતરી માટે ઇકાનોમિક કોન્ફરંસમાં અવારનવાર પધારી અગત્યની સુચનાઓ આપી હતી. આ યાદગાર કોન્ફરંસની એકો નાધરાણી ઇસમાઇલીયા કાઉન્સિલની "સેક્રેટરીએટ"માં મળી હતી જેમાં આફ્રિકાના જુદા જુદા ભાગમાંથી આવેલા ડેલીગેટોએ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો હતો. વઝીર અલીમહમદ મકલાઇને પ્રમુખપદે બિરાજવાનું અને તેમની ગેરહાજરીમાં ઇમાદી પીર સબળઅલી રમજનઅલીને કાર્ય કરવાનું તેઓ નામદારે ફરમાવ્યું હતું. આ કોન્ફરંસમાં જમાતી બંધારણ, સામાજિક અને ફળવણી વિષયક અને આર્થિક તેમજ મીશનને ક્ષમતા સુધારા પાસ કરવામાં આવ્યા ઉપરાંત આફ્રિકાના જુદા જુદા ભાગમાં કો-ઓપરેટીવ સોસાયટીઓ-સહકારી મંડળો અને વિમા કંપનીઓ સ્થાપવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો.

દેશને વફાદાર રહો.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૧૭મી ના રોજ નાધરાણીના કલ્પ એમ્બાયર થીએટરમાં, ઇસમાઇલીયા કાઉન્સિલ, ઇસ્ટ આફ્રિકા અન્-જુમને હિમાયતે ઇસ્લામ તથા ઇન્ડીયન એસોસિએશન તરફથી ૬. ઇમામને, માનપત્ર અર્પણ કરવાનો એક શાનદાર સંયુક્ત સમારંભ, યોજામાં આવ્યો હતો.

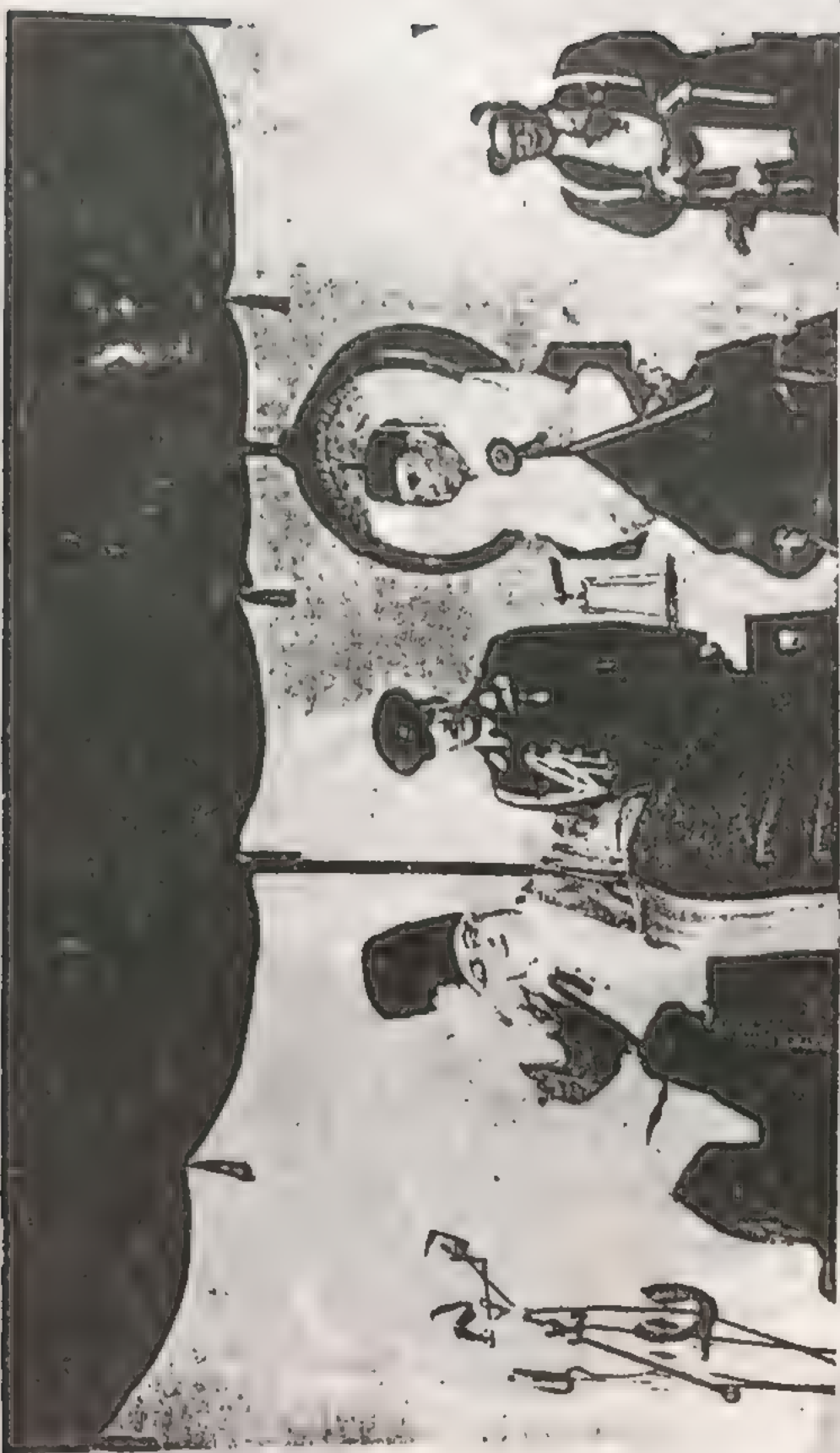
૬. ઇમામે અને ઇસમાઇલીઓને ફરમાવ્યું "તમે કંઈ રસ્તાના પક્ષીઓ નથી. તમારા ખુણીવાઓ અહિંવા છે, એ તમોને કન્યા ટાંગાઓ, જંગખાર, યુમાન્ડાની બલાઇ સાથે એકરૂપ થઇ સાબિત કરી આપવું જોઈએ. તમોએ જે દેશને અપનાવ્યો હોય તે દેશના સાચા દેહબંધો થવા હું તમોને ફરમાવું છું."

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૨મીએ હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ નાધરાણીની મુસ્લિમ કન્યાશાળાના નવરા મહાનનો પાયો નાંખવાની ક્રિયા કરી હતી. હઝરત ઇમામે એ પ્રસંગે વિવેચન કરતા જણાવ્યું હતું કે : આર્થિક કારણો એવા છે કે પૂર્વના દેશોમાંના પુરુષો માણસો ગમે તેમ કરીને ઠીકઠીક સુખમય તત્કાલિક જીવન ગાળતા હોય છે, પરંતુ સ્ત્રીઓ ખાસ કરીને મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પોતાની આજીવીકા મેળવી શકે તેટલી હદે (ફળવણીથી) સંજ્ઞ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, એવી સ્ત્રીઓ આ ગમે તેવી તત્કાલિક જીવન રીતે અખત્યાર કરા લે, એવી આશા પૂરેલા રાણી શકે નહિ. મુસલમાનોએ પોતાની સ્ત્રી વચ્ચે આર્થિક રીતે ઉપર જણાવ્યા મુજબની નિરાધાર રિયતમાં રાખવો ન જોઈએ, કન્યાઓને પોતાના બરણપૌષણ માટે પોતે બદોબસ્ત કરી શકે એવી ફળવણી આપવી જોઈએ."

મુસ્લિમ કન્યાશાળા—પાયો નાંખવાની ક્રિયા—સ્ત્રી ફળવણીની હિમાયત

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૨મીએ હઝરત ઇમામે સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ નાધરાણીની મુસ્લિમ કન્યાશાળાના નવરા મહાનનો પાયો નાંખવાની ક્રિયા કરી હતી. હઝરત ઇમામે એ પ્રસંગે વિવેચન કરતા જણાવ્યું હતું કે : આર્થિક કારણો એવા છે કે પૂર્વના દેશોમાંના પુરુષો માણસો ગમે તેમ કરીને ઠીકઠીક સુખમય તત્કાલિક જીવન ગાળતા હોય છે, પરંતુ સ્ત્રીઓ ખાસ કરીને મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ પોતાની આજીવીકા મેળવી શકે તેટલી હદે (ફળવણીથી) સંજ્ઞ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, એવી સ્ત્રીઓ આ ગમે તેવી તત્કાલિક જીવન રીતે અખત્યાર કરા લે, એવી આશા પૂરેલા રાણી શકે નહિ. મુસલમાનોએ પોતાની સ્ત્રી વચ્ચે આર્થિક રીતે ઉપર જણાવ્યા મુજબની નિરાધાર રિયતમાં રાખવો ન જોઈએ, કન્યાઓને પોતાના બરણપૌષણ માટે પોતે બદોબસ્ત કરી શકે એવી ફળવણી આપવી જોઈએ."

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૨મીએ હઝરત ઇમામે સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ નાધરાણીની મુસ્લિમ કન્યાશાળાના નવરા મહાનનો પાયો નાંખવાની ક્રિયા કરી હતી.

હઝરત ઇમામ સુલતાન સુલ્હમદશાહ અ. સ. ની સિતેર વરસની ઇમામતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની પહેલી ઉજવણી કરાંચી ખાતે તા. ૩-૨-૧૯૫૪ ના થય જે વખતે હ. ઇમામની પ્લેટીનમ વડે

ગુલાલિધિ કરવામાં આવી હતી. આ તરવીર એ તવારીખી પ્રસંગની છે.

૬. મમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની સિતેર વરસની ઇમામનની પેદાનમ જયુનિટી ખીઅ ઉમ્મવણી આફ્રિકાવ નામોએ રેરે
ખાતે પ્રતીક ઉમ્મવણી વડે કરી હતી. તા. ૨૦-૨-૧૯૫૫ ના થયેલી આ સદી પદંતુ રમંણીય ઉમ્મવણીના અવસરે ૯. ૫મ. ૫મ તની
ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાદેજ સન્માનપત્રનો ઉતર આપી રહયા છે.

આફ્રિકાના આંગણે મહાન ઇતિહાસિક અવસર

હજરત ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. ની ઇમામતની ગાંઠનું અધુનિકી દિવસનાં નના ઇસમાઇલીઓએ મુખ્ય ખાતે ધરવી સન ૧૬૩૭ના જન્મજયંતીની તા. ૧૬ મીના, રોજ ધણીજ ખામધુમથી ઉજવી, તેઓ નામદારને સોનાથી જોખ્યા હતા અને એ વિધિમાં, રૂ. ૩,૩૫૦૦૦ ની કિંમતના સોનાનો ઉપયોગ થયો હતો, કે જે સોનું પવિત્ર ઇમામે પોતાની કરમ બક્ષિસથી પોતાના મુરીદોની બલાઇ અને ઉન્નતિના કાર્યો માટે ભેટ આપ્યું હતું.

એવીજ રીતે હજરત ઇમામની ઇમામતનો ગાંઠનું અધુનિકીનો મહાન ઇતિહાસિક અવસર આફ્રિકાના ઇસમાઇલીઓએ ધરવી સન ૧૬૩૭ના આર્ય મહિનાની તા. ૧ મીના શુક્ર દિને ઉજવ્યો હતો. હજરત ઇમામની ઇમામતની ધમાસ વર્ષની ગોરવભરી ઇતિહાસ, સિમ્પીસિધી સહિત આફ્રિકાના ઇસમાઇલીઓને ભોગવવાનું સુભાગ્ય પ્રાપ્ત થયેલું હોય, પવિત્ર ઇમામ પ્રત્યેનાં ભક્તિભાવના આદર્શ તરીકે તેઓ નામદારને સોનાના ખારોમાં જોખવાનું નકકી કરવામાં આવ્યું હતું.

હવે રંગાયલું નાઈરોબી

આફ્રિકાના ઇસમાઇલીઓના ઇતિહાસમાં આ એક યાદગાર દિવસ હતો. આ પ્રસંગે કેન્યા, યુગાન્ડા, ટાંગાનીકા, જંગબાર, બેન્ગુઅમ કેંગો, માગાગારકર, પોટુગીઝ ધરટ આફ્રિકા અને સહાય આફ્રિકાથી હજારોની સંખ્યામાં ઇસમાઇલીઓ નાઈરોબીમાં ઉતરી પડ્યા હતા.

રેલ્વે સત્તાવાળાઓ તરફથી "આગાખાન રેપેશીયલ" દેનો કેડાવામાં આવી હતી.

મુબારક સુવર્ણ તુલાવિધિના સમયે કાર્યક્રમ ૧૮૦૦૦ માણસો સહેલાઈથી વિદાળી શકે તેટલા માટે શીલીમ ૪૫૦૦૦ નાંગોનવર અર્થે પુરતી સંગવડવ થો એક બંધ મંડપ આગાખાન કલપના વિશાળ મેદાનમાં બાંધવામાં આવ્યો હતો. એવો જગરદરત મંડપ કદી જેવામાં આવ્યો નહોતો. જરાબર મધ્ય ભાગમાં એક સુસજ્જત પ્લેટફોર્મ ઉપર હજરત ઇમામને સોનાથી તોળવા માટે સુધરેલી રથનું એક અતિ સુંદર ત્રાંજનું રાખવામાં આવ્યું હતું.

હજરત ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. ચાર વાગે ના. બેગમ સાહેબા સાથે મંડપમાં પધાર્યા હતા. આ પ્રસંગે તેઓ નામદારે રાતા રંગની શેરવાની અને ઝરીનતી સુવર્ણના ઇસમાઇલી પાંચડી પહેરી હતી, બેગમ સાહેબાએ "માદકલેગ" ના રંગની સુંદર સાડી પહેરી હતી.

આ ઇતિહાસિક અવસરે સમગ્ર ઇસમાઇલી મુરીદો વતી માનપત્ર અપાયું હતું. આ માનપત્ર મંડપમાંથી આખી દુનિયામાં "ગ્રેડાર્ટ" થયું હતું. સોને મટેલા ચારે દાથીદાંતના હાથીઓ ઉપર બંધે કલાકામ અને સુંદર આકાર અને મોઢક બનાવટની કારકેટમાં મુકાને તે હજરત ઇમામને એર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

કેનિયાના એક્ટીવ ગવર્નર દિક એક્સલન્સી એ. ડી. વી. વેડે સોનાની મગડીઓ મુકી તુલાવિધિ કરી હતી. તેઓ નમદારની સુવર્ણ તુલાના સોનોનું વેચન કરેલું આઉસ એટલે ૬૩૦૦ તોલો થયું હતું અને તેની કિંમત પાઉન્ડ ૨૨,૫૦૦ની થઈ હતી.

મુરીદાની ઉન્નતિ માટે સોનાની ભેટ.

૬. ઇમામે આ અમર અવસરે જજાવું હતું “જે મોહબત અને ભક્તિભાવને અંગે સમસ્ત આફ્રિકામાંથી તમે મારા રહાની બચ્ચાઓ અહિં આન્વા છે અને જેના લીધે આજની વિધિનો મુખ્ય પાત્ર અને બનાવવામાં આન્વો છે, તેની હું ૪૬૨ કરં છું. આજે તમેએ મને સોના ની જે ભેટ આપી છે જેને હું અત્યંત મહત્વની સમજુ છું અને તે મહા હર્ષ અને ખુશાલી સાથે પુરેપુરી હું મંજુર રાખું છું.”

“હિંદમાં કરવામાં આન્વું છે તેજ પ્રમાણે આખાંએ આફ્રિકાના મારા રહાની બાળકોની ઉન્નતિ માટે આ સમજુ સોનુ અને તેમાં ઘનાશે વધારે આવતા પાંચ કે છ વર્ષ દરમ્યાન વધ રાક્ષમાં લેવાની મારી ઇચ્છા અને ખાલીશ છે. દરિયાપારના દેશોમાં ઉચ્ચતર સર્વ પ્રકારના અભ્યાસ માટેની સ્કોલરશીપ, માધ્યામિક શાળાઓ, શાળાના મકાન, બાળકો અને નર્સીંગ હોમ્સ અને બની શકે તે દવાખાના, તેમજ અન્ય આમ બલાદના કાર્યો, એ આ સોનું વાપરવા માટેની થોડી બાબતો છે. હિંદ પ્રમાણેજ એક ખાસ કમિટિ મારી આમ સુચનાઓ અને આજી પ્રમાણેજ આ કાર્યો કરશે. જે કમિટિ મારી ઇચ્છાઓ નિયમિતપણે-અને હું આજી રાખું છું કે, ધીરજસર અમલમાં મુકશે.”

બે વાર સુવર્ણતુલા.

ભૂતકાળમાં બનાવ પામેલા અનેક ગૌરવભર્યા પ્રસંગો અને પવિત્ર ઇમામોના કિર્તીભર્યા જલવંત કાર્યો તેમજ મુરીદાની દિદગીરી અને ભક્તિભાવના વર્ણનો ઇતિહાસના પાનાઓ પર સુવર્ણક્ષરે જળવાઈ રહ્યા છે, તેજ પ્રમાણે ૬. ઇમામની ઇમામતની ગોઠન જુબિલી પ્રસંગે બે વાર થયેલ સુવર્ણ તુલાઓ ઇતિહાસના પાનાઓ પર સદાના માટે યાદગાર રહી જવા પામેલ છે. કારણ કે આવી રીતે કોઈપણ રાજવી કે ધાર્મિક વેડાની જુબિલીની ઉજવણીમાં બે વાર સુવર્ણ તુલા થઈ હોય એવો દાખલો આખા જગતના ઇતિહાસમાં નોંધાયો નથી. તેઓ નામદારના ઇસ માધ્યમી મુરીદાની દિદગીરીનો આ એક જલવંત પુરાવો છે. એટલુંજ નહિ પણ આ મહાન ઇતિહાસિક પ્રસંગે ૬. ઇમામે પોતાના મુરીદા પ્રત્યે દર્શાવેલી મહોબત અને આદનાઓ પણ સોંકે ને અભ્યર્થનામાં ગરકાવ કર્યા હતા. હિંદ ખાતે થયેલી સુવર્ણતુલાનું સોનું ૬૭૨૬ તોલા થયું હતું જ્યારે આફ્રિકાની સુવર્ણ તુલાનું સોનું ૬૩૦૦ તોલા થયું હતું. આ રુપણ સોનું પોતાના મુરીદા ની બલાઈ માટે તેઓ નામદાર ભેટ આપ્યું હતું. જગતભરના મહત્વના અખબારોએ ૬. ઇમામની પ્રશંસા કરતાં લેખો લખ્યા હતા.

૬૦ ઇમામ કિસુમુ અને કંપાલા ખાતે.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ આ. ની ઇમામતની મસનદે બિરાજવાના પસાસ વર્ષની ગોઠન જુબિલીની ઉજવણીની મુખ્ય કિસ્સામાં આસની તા. ૧લી ના દિને ભારે કબરખા. થી હળશે સેફાની હાજરી વચ્ચે નાઇરોબી ખાતે પરિપૂર્ણ થયા પછી સમગ્ર ૧૨ વર્ષના બાળા બાદ તેઓ નામદારે આફ્રિકામાં કદમ મુબારક કરેલા હતા, જેથી એ મુક્ત દરમ્યાન આજુ ઝમાના પ્રમાણે પોતાના મુરીદાઓ પ્રગતિ કરી હોય એ જોવાની તેઓ નામદારને નિરંતર ઇચ્છા હોઇને એ કાર્ય માટે થોડો વધુ વખત તેઓશ્રી નાઇરોબી રોકાઈ રહ્યા હતા, આ દરમ્યાન તેઓ નામ.

દારની હાજરીમાં કેળવણી વિષયક, રિફોર્મ્સ તેમજ ઇકોનોમિક વિગેરે ડેટલીઝ કોન્ફરન્સ ભરવા માં આવી હતી. તેમાં ચોક્કસ કાર્યક્રમ નક્કી કર્યા પછી ખાજુ કામકાજ પતાવી તેઓ નામદાર બેગમ સાહેબા સાથે યુરોપ વિદાય થવા પહેલાં કિસુમ અને કમ્પાલાની મુલાકાત લેવા નાઇરોબીથી માર્ચની તા. ૧૧મી ના વિદાય થવા હતા.

૬. ઇમામને કિસુમ ખાતે ટાઉનેશીપ કમિટી, મુસ્લિમ એસોસિએશન અને ઇસમાઇલીયા કાઉન્સિલે માનપત્રો અર્પણ કર્યા હતા.

૭. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં, કિસુમ ખાતેના પ્રિમામ પૂર્ણ કર્યા પછી ખાસ એરોપ્લેન દ્વારા કમ્પાલાની મુલાકાત લીધી હતી.

૮૨ વર્ષ જેટલા લાંબા ગાળા પછી ૬. ઇમામની કમ્પાલા ખાતે મુબારક ૫૫. રામણી થઇ હોવાથી આખું એ કમ્પાલા તેઓ નામદારનું શાનદાર સ્વાગત કરવા માટે આનંદમાં મગ્ન થઇ ગયું હતું.

આફ્રિકામાં હઝરત ઇમામની ગંભીર સખાવતો

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની ઉદાર સખાવતોને કશે દમેશા ધોધમાર રહેતો રહ્યો હતો. આફ્રિકા ખાતે ચાલતી શાળાઓ, કલબો, દવાખાનાઓ, પ્રસુતિગૃહો, મુસાફરખાનાઓ, અનાયાત્રીઓ, બોર્ડિંગ હાઉસો, વિધવાશ્રમો અને લાઇબ્રેરીઓ વિગેરે જુદી જુદી સંસ્થાઓ તેઓ નામદારની લાખો શીલીંગોની વાર્ષિક ગ્રાન્ટોથી ચાલતી હતી. તેઓ નામદાર પોતાના મુરીદોની બહેતરી માટે તેમજ આમ જનતાના કાયદાઓ માટે પણ વારંવાર લાખોની સખાવતો કરતા રહ્યા હતા. તેઓ નામદારે પોતાની કરમખશિયથી નવાજિશ કરેલી ઉદાર બક્ષિશોને આફ્રિકા પણ ધણો ગંભીર છે.

૬. ઇમામની એ સખાવતોમાં જાહેર થયેલી રકમોમાં શીલીંગ ૫૦,૦૦૦ આગાખાન્સ બોયઝ સ્કુલ-પિટ્ઝીંગ માટે, ૨૫,૦૦૦ ગર્લ્સ સ્કુલ માટે, ૨૫,૦૦૦ નરસરી સ્કુલ માટે, ૩૫,૦૦૦ કલબો માટે, ૨,૦૦૦ ટાંગાનીકા પોલીસ હંડમાં, ૨૦૦૦ અંગુમને ઇસ્લામીયાને, ૫૦૦ આફ્રિકન એસોસિએશનને, ૫૦૦ અલબનીયા ઉમુમીયા એસોસિએશનને, ૫૦૦ જામેઅ મરિજને, ૧,૦૦૦ સહેનશાહ પંચમ જયોજ મેમોરિયલ હંડમાં આપેલી બક્ષિશોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

નાઇરોબી ખાતે ઇસ્લમ આફ્રિકન વેફેર સોસાયટીને શીલીંગ ૨૦,૦૦૦ અને મોમ્બાસાની મુસ્લિમ એસોસિએશનને શીલીંગ ૨,૦૦૦ અને 'લીગ ઓફ મરસી-માનવદયા સંઘ'ને ૨,૦૦૦ અપવાની નવાજિશ કરમાવી હતી. નાઇરોબીથી સિધાવતી વેળાએ કેન્યાના મુસ્લિમોની માંગણીથી તેઓ નામદારે શીલીંગ ૨૦,૦૦૦ તબલીગ માટે આપ્યા હતા. કોમની કેળવણીનું ધોરણ ઉંચું બનાવવા પૂર્વ આફ્રિકાને આપવામાં આવતી ૧૧,૫૦૦ પાઉન્ડની ગ્રાન્ટ વધારીને પાઉન્ડ ૧૫,૦૦૦ (શીલીંગ ત્રણ લાખ) ની ગ્રાન્ટ આપવાની તેઓ નામદારે નવાજિશ કરમાવી હતી. તા. ૧૭ મી માર્ચના તેઓથી યુરોપ તરફ સિધાવ્યા હતા.

નામદાર પ્રિન્સની મુબઈમાં પધરામણી

હઝરત હમામના વડા શાહઝાદા નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને ના. પ્રિન્સેસ અલીખાન ઇ. સ. ૧૯૩૮ ના જાન્યુઆરીની તા. ૨૬ મીના દિને ગુવાહર પધાર્યા હતા. અહિં તેઓ નામદારને માનપત્ર પણ અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. જેના જવાબમાં તેઓ નામદારે કેળવણી, કરકસર વિગેરે બાબતો પર કેટલીક વ્યવહાર કિંમતી સુચનાઓ આપી હતી.

એજ દિને બપોરના તેઓશ્રી કરાચી પધાર્યા હતા અને જાન્યુઆરીની તા. ૨૭ મીના દિને પ્રિન્સ અને પ્રિન્સેસ અલીખાને મુબઈ ખાતે પધરામણી કરી હતી.

માર્ચ મહિનાની તા. ૧૪ મીના દિને એક વગદાર મેળાવડા સંમુખ તેઓ નામદારે હઝરત હમામની મુબારક ગાદીન જયુબિલીની યાદગીરીમાં બંધાવવામાં આવેલ, ઇસ્માઈલીઓના ગૌવ. ૧૨૫ મનાતી ઇસમાઈલીઆ કે-ઓપરેટીવ બેન્કની જાલમ હમારતની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી.

નામદાર શહેનશાહનું ખાસ આમત્રણ.

ખિટનના નામદાર શહેનશાહની તાજપોષી સમગ્રે દરેક દેશોના એક પ્રતિનિધિ મોકલવામાં આવે એમ નક્કી થયું હતું, જ્યારે શાહી ખાનદાનના વંશજોને નામદાર શહેનશાહ તરફથી અમત આમત્રણ આપવામાં આવ્યા હતા જેમાં હ. હમામને ઐતિહાસિક આમત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું.

લીગ ઓફ નેશન્સ એસેમ્બલીની સભા—૬૦ ઈમામ પ્રમુખ.

સપ્ટેમ્બર મહિનાની તા. ૧૩મી ના લીગ ઓફ નેશન્સ એસેમ્બલીની ૧૮મી સામાન્ય બેઠક જનરલ કાઉન્સિલ હોલમાં મળી હતી.

આ સભામાં પ્રમુખની બેલેટ પેપરની ચૂંટણી થતા મતગણતરીનું પરિણામ આ પ્રમાણે આવ્યું હતું: મત આપેલા રાજ્યોની સંખ્યા ૫૦, ઉદ્ઘાટવાળા અથવા દ્વારા મતપત્રો ૪૯, દિંદના ડેલીગેટ ૬. હમામ શાહ સુલતાન મુદમદસાહ અ. એ ૪૯ મત મેળવ્યા હતા અને તેટલા માટે તેઓ નામદારને એસેમ્બલીના પ્રેસીડેન્ટ તરીકે હર્ષભાસ વચ્ચે બહેર કરવામાં આવ્યા હતા. ચેરમેને તેઓ નામદારને એ માટે અભિનંદન અર્પતા પોતાને થયેલ ખાસ આનંદ બહેર કરી ઉમેર્યું હતું કે જાવા એક જમવિખ્યાત પુરુષ જેઓ એક એવા દેશના પ્રતિનિધિ છે કે જુરુ પિયન અને અન્ય સભ્યતા (Catholic) ઉપર સંસ્કૃતિ વિષયક અસર ધરાવે છે, તેને પોતાના પ્રેસીડેન્ટ તરીકે ધરાવવા માટે એસેમ્બલી પોતાને માન મળેલું સમજે છે. ત્યારપછી ચેરમેને તેઓ નામદારની દરેક હોદ્દા છઠ્ઠી પ્રેસીડેન્ટની પુરશીએ બીરાજવાની અરજી ગુજરતા હ. હમામ પ્રેસીડેન્ટની પુરશી ઉપર બિરાજ્યા હતા.

૬૦ ઈમામનું પ્રેસીડેન્ટ તરીકેનું યાદગાર ભાષણ.

આ પ્રસંગે પ્રવચન કરતા હ. હમામે જણાવ્યું હતું કે:-

“શબ્દોમાં ન રાંધી શકાય એવી હકીકત ઉઠી સામણીથી હું તમારો આભાર માનું છું.”

તમેએ મારા દેશ હિંદને મોટું માત આપ્યું છે, અને એ મારેના મારા હવે નિર્મેળ છે. આ માન એ દેશને આપવામાં આપ્યું છે કે જેની જીવનની ફિલસુફી લીગ-રાષ્ટ્રસંઘના મુળસ્ત સિ. પધાતો સાથે એકસુર ધરાવે છે અને અનાદીકાળથી ગમે તે સંપ્રદાય અને સંસ્કારના જે દેશના મહાન વિચારકોએ પાશવીક બળની અરાજકતામાંથી મુક્તિનું એક સાત દાર કાપવાના આશિષ-ત્વમાં જોયું છે. અત્યારે મારા ઉપર જે ભાર મુકવામાં આવ્યો છે તેનાથી હું સંપૂર્ણ માર્કિતગાર છું. તમારી શુભેચ્છાઓ તેમજ પ્રભસંધ તરફની મારી કાવળરી સેવાવૃત્તિથી પ્રેરાઈને હું એ જવાબદારીને અંગીકાર કરું છું અને તમારા સહકારથી એ જવાબદારી આનંદ સહિત અદા કરીશ. જ્યારે હું એ જવાબદારીમાંથી મુક્ત થાઉં, ત્યારે હું ઇચ્છું છું કે મારા પ્રત્યે તમારી શુભેચ્છાઓ એવીજ કાવળરી રહે.”

સરેખરની તા. ૨૮મી ના લીગ ઓફ નેશન્સ-અખિલ જગત રાજ્ય મંડળનું નવું મહાન મુદ્દુ મુકવાની ક્રિયા હ. ઇમામે ચોતાના મુખારક હાથે કરી હતી.

હ. ઇમામની લીગ ઓફ નેશન્સની એસેમ્બલીના પ્રેસીડેન્ટ તરીકેની ચુંટણીને જગતભરના વતંતમાનપત્રોએ હવે સહિત વધાવી લીધી હતી.

હાલે ઇમામ જરમનની મુલાકાતે.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અખિલ જગત રાષ્ટ્રસંઘ-લીગ ઓફ નેશન્સનું નાવ જીનીવા ખાતે મળેલી બેઠકમાં ફતેહમંદીથી દોરવ્યા પછી બીજી લગાધના કારણે રૂપ લેખાતા ઇટલી અને જરમનીને વિશ્વશાંતિના માર્ગે દોરવણી કરવાના હેતુસર તેઓ નામદાર જરમન સર. મુખત્યાર હેર હિટલરની ખચરેસ્ટ ગાર્ડન મધેના નિવાસગૃહમાં મુલાકાત લીધી હતી. આ વેળા અરલોનની શાનદાર મરિજદમાં પણ તેઓ નામદાર પધરામણી કરી હતી. તેઓશ્રીએ ઇંગ્લેંડના માજી શહેનશાહ આદમા એડવર્ડ હાલના ડ્યુક અને ડચેસ ઓફ વિન્ડસરની મુલાકાત પણ લીધી હતી અને જરમનીના જાણીતા મધકોની મુલાકાતે પણ ગયા હતા.

નવેમ્બરની તા. ૪થી ના હ. ઇમામ ઇંડન ખાતે પધારતા તેઓ નામદારને બ્રિટીશ સત્તાટ ફ્રા જ્યોર્જે લીગ ઓફ નેશન્સ એસેમ્બલીના પ્રેસીડેન્ટ તરીકે મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું.

હાલે ઇમામ હિંદમા.

નવેમ્બર મહિનાની તા. ૨૩મી ને મંગળવારના દિને હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. વિમાન મારફતે બેંકપુર અને તા. ૨૪મી ના બેંકપુરથી રપેશીયલ ટ્રેન મારફતે મુંબઈ આવી પહોંચ્યા હતા.

ક્ષય રોગ સામે લડત.

એ સમયે ૩ થી ૬ લાખ જેટલા મા વી ક્ષય જેવા ભયંકર રોગના દર વર્ષે હિંદમાં ભોગ બનતા હોય તે સામે લડત ચલાવવાના હિંદના વાઇસરોય હિઝ એક્સલન્સી લોર્ડ લીનલીયગોના સુમ. થન સહિત નામદાર વાઇસરીન લેડી લીનલીયગોના હંડમાં હ. ઇમામે શ. ૩૦,૦૦૦ ખર્ચા હતા.

P.S.

P.S.

J.V.

P.S.

વહા મુક્તાજી સાહેબ તરફની મિજબાની.

ડીસેમ્બરની તા. ૧૨મી ના દિને હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને ઘઉંની બેઠા-
રાઓના વજા નામદાર વજા મુક્તાજી સાહેબ રીયદના તાહેર સમકુદીન તરફથી તેમના પોતાના ખંમને
આ પાટી આપવામાં આવી હતી.

અહમદનગરમાં મુખારક પધરામણી.

ઇ. સ. ૧૯૩૮ના જાન્યુઆરીની તા. ૧૦મી ના હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.
અહમદનગર ખાતે મુખારક પધરામણી કરી હતી. હ. ઇમામે બોર્ડિંગની મુલાકાત પછી મહુમ
વઝીર ઝાબાબાઇ વેલજીની સમાધિરચણ પાસે આવીને, તેમના તબ્લીગના કાર્યની પ્રશંસા કરી
સમાધિરચણ સાથે "ગુલાબ"નું એક ઝાડ રોપવા બલામણુ કરતા ફરમાવ્યું હતું કે "તબ્લીગનું
કાર્ય નરે મુહમ્મદી છે." ગુલાબના પુલને "ગુલે મુહમ્મદી" કહે છે, ત્યાર પછી તેઓ નામદાર
પુના તરફ વિદાય થયા હતા.

અલીગઢ યુનિવર્સિટીને રૂપીયા એક લાખની વધુ સખાવત.

જાન્યુઆરીની તા. ૨૩મી એ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પ્રો. આન્સે.
હર તરફે અલીગઢ યુનિવર્સિટીની મુલાકાત લીધી હતી જે વેળાએ તેઓ નામદારને દિલોજાન
આવકાર આપવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે હ. ઇમામના પ્રમુખપણા હેઠળ યુનિવર્સિટીનું વાર્ષિક
કોનવેન્શન બરવામાં આવ્યું હતું. ટેકનોલોજીક ઇન્સ્ટીટ્યુટ, ખેતીવાડી તથા મીલીટરી કોલેજ
રચાપવાની યોજનાના ફંડ માટે હ. ઇમામ તરફથી રૂપીયા એક લાખની સખાવતની જાહેરાત કર-
વામાં આવી હતી.

સરકાર માતા સલામતની વફાત—૪૦ વર્ષે પૂર્વે કરેલી આગાહી.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના માતૃશ્રી સરકાર માતા સલામત હર હાથ
નેસ લેહી અલીશાહ રી આખરની મગદાદ ખાતે ફેબ્રુઆરીની તા. ૫મી ના સાંજના ૫-૧૫ ક.
લાઈ વફાત થઈ હતી. હ. ઇમામ તા. ૫મી ના ૩ વાગે વિમાન દ્વારા બગદાદ પહોંચ્યા હતા અને
"માતા-પુત્ર"ના મેળાપ થયો હતો. એજ દિને પ્રાય વાગે સરકાર માતા સલામતની વફાત થઈ તે
સમયે તેઓ નામદારનું માથું મુખારક હ. ઇમામના બોળામાં હતું. ઓગણીસ વર્ષની વયે હ.
ઇમામ જ્યારે યુરોપના પ્રથમ પ્રવાસે સિધાવ્યા અને તે પછી તેઓ નામદારને યુરોપ ખાતે વધુ
નિવાસ થતો રહેવાથી સરકાર માતા સલામતને વહાલા પુત્રનો વિયોગ ધણેજ લાગી આવતો હતો.
તેથી તેઓ નામદાર એક વેળા એજ સખંધમાં પોતાના ફરજંદને જણાવ્યું કે "મૃત્યુ બરહક છે,
પરંતુ તમારો ગેરહાજરીમાં થશે તો મારા માટે અસહ્ય થઈ પડશે." જે સાંભળી હ. ઇમામે ફર-
માવ્યું કે "તમે ફિકર કરો નહિ એ સમયે તમારું માથું મારા બોળામાં ફરશે." આ આગાહી
લગભગ ૪૦ વર્ષના માળા પછી પુરી થઈ અને સરકાર માતા સલામત ફક્ત એક દિનની મુલાકાતે
સાથે પોતાના પુત્રના બોળામાં માથું મુકી "પરમ સંમાધ"ને પામ્યા હતા.

લાહોરની બાદશાહી મસ્જિદ માટે ૬૦ ઇમામની સખાવત.

લાહોરની બાદશાહી મસ્જિદ સૌથી સુંદર અને મોટી છે. તેની પ્રાચીનતા, સિંચની કળા કારીગરીની દ્રષ્ટિએ મોગલ જમાનાની આ મહાન અને બંધ મસ્જિદનું રક્ષણ અત્યંત આવશ્યક હોય છે, તેના સમારકામ માટે હ. ઇમામે રૂપિયા ૨૦,૦૦૦ (વીસ હજાર) આપવાનું જાહેર કર્યું હતું.

ડીસેમ્બરની તા. ૬મી ના રોજે હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મુખ્ય ખાતે પધરામણી કરી હતી.

ઇતમાદી પીર સખનઅલી રમઝાનઅલી.

ઇતમાદી પીર સખનઅલીબાઇ રમઝાનઅલી ઇસમાઇલીઓના એક મહાન મિશનરી હતા. તેઓ મુખ્યત્વે એક શ્રીમંત ખાનદાનના નબીરા હતા. તેમનો જન્મ મુખ્ય ખાતે થયો હતો. પરંતુ વધુ સમય શુઆદરના એક મહાન આળીદ અને લક્ષાધિપતિ હિદાય વઝીર માહમદબાઇ રેમુ માવજી ના સહવાસમાં આવવાથી તેમનો જીવન પદો થયો હતો અને તેથી તેઓ જમાતોને વાએઝ-ઉપ. દેશનો લાભ આપી સતત લલાઇના કાર્યો કરતા રહ્યા હતા. પીર સખનઅલી વેપારી કુનેહ ધરાવતા હોય એ ક્ષેત્રમાં તેઓએ સારી ખ્યાતિ મેળવી હતી. જો કે તેઓ કામની ખિદમત કરવાની બારે ઉલટ ધરાવતા હોવાથી, પોતાના ધંધા પ્રત્યે ઓછું ધ્યાન આપી શકતા હતા, એટલુંજ નહિ પણ અંતે તેઓ સર્વ કામકાજ સુકીને વફાદારી સાથે ઇમામના ઘરની ખિદમત કરવા માટે તત્પર થયા હતા.

ઇતમાદી સખનઅલી રમઝાનઅલી ધણીજ હિંમતવાન હતા અને જમે તેવા સંજોગમાં પણ એકલા ઝડપતા હતા. હ. ઇમામના ફરમાન અનુસાર પંજબ અને ફત્તેહગઢ જમાતોની ઉત્તમ દોરવણી કરી વર્ષો સુધી તેઓએ અતિ ઉત્તમ કામગીરી બજાવી હતી. એ ઉપરાંત હ. ઇમામના “સરીર” તરીકે તેઓ નામદારના ફરમાન અનુસાર મધ્ય એશિયા; સિરીયા, મિસર, બલુચિસ્તાન, બદખશાન વિગેરે દુરદરાજ મુલકોમાં હ. ઇમામના લાખો મુરીદોની મુલાકાત લખને તેઓને હ. ઇમામનો મુઆરક સંદેશો પહોંચાડી તેઓમાં નવું જીવન લાવવા શક્તિમાન થયા હતા.

હ. ઇમામની ગોદગન જ્યુબિલો પ્રસંગે હિંદુસ્તાનના ધણા ભાગોમાં મુસાફરી કરી, ફતેહ. મંદી મેળવી હતી. છેલ્લે આફ્રિકા ખાતે હ. ઇમામના “રપેશીયલ કમિશનર” તરીકે અનુપમ સેવા બજાવી હતી.

ડીસેમ્બર મહિનાની તા. ૧૩મી ના રોજે ઇતમાદી સખનઅલીબાઇનું અવસાન થયું હતું. હ. ઇમામે શ્રી ફરખાના જમાતખાને પધારી ફરમાવ્યું હતું કે: “ઇતમાદી સખનઅલીનું” નામ તવારિખમાં કાયમ રહી જશે અમાઉ જેઓ દાઇ યક જયા છે, તેની માફક હાલની જમાતમાં તે “દાઇઉત્ર અકબર” મોટો દાઇ હતો. આફ્રિકા, સિંધ, પંજબ, શુઆદર અને હિંદુસ્તાનમાં ઇસમા. ઇલી મઝહબને તેણે શોશન કરેલ છે. ઇતમાદી સખનઅલીએ પોતાની રહાની શક્તિ દબરો મા.

થસોને તેમજ બહારના માણસોને પણ દેખાડેલ છે. આપણા મઝહબની રીવાજ પ્રાચના બીજી કામને દેખાડેલ છે. ગાદન નયુખિલીના વખતમાં ગામોગામ રીતે આપણી કામ તેમજ બીજી કામોને નસિહત કરેલ છે. ઇતમાદી સખળઅલી હકીકતી મોમીનેનો અમલદાર હતો. એ દુનિયામાંથી રહેલત કરી ગયો છે, તેથી દુનિયાને ઘણું નુકસાન થયું છે પણ પોતાની રીવાજોને મજબૂત રાખેલો છે." ધી રિફોર્મેશન કલબ ઇન્સ્ટીટ્યુટના વિચાળ હોલમાં ઇતમાદી મિશનરી સખળ. અલીબાઇની સુંદર તસવીર ખુબી સુકતાં હ. ઇમામે તેમને "પીર"ના સર્વથી ઉચ્ચ દરજ્જાના ખિતાબની નવાજિશ કરી હતી.

૬૦ ઇમામ ખારડોલી આશ્રમમાં.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. દરિયાપારના અતે ખાસ કરીને આફ્રિકામાં વસતા હિંદીઓના સલામમાં ધણા લાંબા સમયથી રસ ધરાવતા હોઇ, દરિયાપારના હિંદીઓને પોતાની સલામ અને સલામતા આપતા હતા.

ડીસેમ્બરની તા. ૧૪મી ના દિને પૂર્વ આફ્રિકાના હિંદીઓને તેઓ નામદાર જે વચન આપ્યું હતું, તેનો અમલ કરવા ખારડોલી બધી સિધાવ્યા હતા. તેઓ નામદાર રેશન પર કદમ મુમારક કરતાં, સરદાર વલ્લભલાઇ પટેલ, મહાત્મા ગાંધીજીના પુત્ર દેવીદાસ ગાંધી, ગાંધીજીના સેક્રેટરી મી. મહાદેવ દેસાઇ, શ્રી પ્યરેલાલ (મંત્રી), આચાર્ય કિપલાની, મીસીસ કિપલાની તથા મણીએન પટેલ વિગેરેએ તેઓશ્રીનું હૃદય સહિત સ્વાગત કર્યું હતું.

વડો'ગ કમિટીના ઇતિહાસિક હોલમાં તેઓ નામદાર અને મહાત્મા ગાંધીજી તેમજ સરદાર પટેલ વચ્ચે લગભગ એ કલાક સુધી મંત્રણા ચાલી હતી. પૂર્વ આફ્રિકાથી આવેલું ડેપુટી રેશન પણ તેઓ નામદાર સાથે હતું.

કોમી એકતામાં વિશ્વાસ ધરાવતી એ વ્યક્તિઓ-નામદાર આગાખાન સાહેબ અને મહાત્મા ગાંધીજી.

ઇ. સ. ૧૯૩૬ના નવન્યુઆરીની તા. ૨૫મી ના રોજે મુંબઇના દેશી વેપારી મંડળની ૩૧ મી વાર્ષિક સભા મળી હતી, જ્યારે મુંબઇના મુખ્ય પ્રધાન મી. ખી. જી. ખેર હાજર હતા. આ અવસરે નવા પ્રમુખ શ્રી જી. સી. સેતલવડે જણાવ્યું હતું કે "હિંદ આને હિંદુ-મુસ્લિમ પ્રથ નો સંતોષકારક ઉકેલ લાવવા તત્પર થઇ રહ્યું છે, પણ એ અંગેની પરિસ્થિતિ વધુ ને વધુ બગડતી મઇ છે. દરેક નેતા કહી રહ્યો છે કે હિંદમાં સ્વરાજ્યનું સ્થાપન એ પ્રથમના ઉકેલ પરજ અવશ્યબી રહ્યું છે. હિંદુ-મુસ્લિમ એકતામાં વિશ્વાસ ધરાવનાર તરીકે એ વ્યક્તિઓ-હિંદ હાઇનેસ નામદાર આગાખાન સાહેબ અને મહાત્મા ગાંધીજીને કું ગણું છું"

ચેમ્બુર ખાતેના બાલગૃહો માટે ફાળો.

ચિન્નસ એઇડ સોસાયટી તરફથી ચેમ્બુર ખાતેના બાલગૃહ માટેના ફંડમાં ૬. ઇમામે રૂ. ૧૦૦૧ અર્પણ કર્યા હતા.

સાષકલોગના શોખીન મોલાના હાઝર હયામ શાહ કરીમ બાદ્યવચે સામ-
કલ સવારીની મોજ માણી રહયા છે.

પરલામની વાડીના આજના રખેવાળ પોલાના હાઝર હયામ શાહ કરીમ
પોતાના તેજરવી બાદ્યકાળે નાના બંધુ પ્રિન્સ અમીન મહમદને
પુણ ભેટ આપી રહયા છે.

મોલાના દાકર ઇમામે નકરોળીના લગ્ન જમતખાતામાં તા. ૧-૧૦-૪૩ના છદ્વ-ફિતરની નમાઝ
 ઝુજાની પટાસી દની ત્યારનું તવારીખી દ્રશ્ય., બાબુમાં નામદાર પ્રિન્સ અમીન મુહમ્મદ છે.

કાઠિયાવાડનો યાદગાર મેળો.

હ. ઇમામની એજ વર્ષની પધરામણી દરમ્યાન તેઓ નામદાર કાઠિયાવાડની જમાતોની પણ મુલાકાત લીધી હતી. ૧૬ વર્ષના લાખા માળા પછી કાઠિયાવાડ ખાતેની પધરામણીથી સમસ્ત કાઠિયાવાડના ઇસમાઇલીઓના હાથે હર્ષની લાગણીથી નાચી રહ્યા હતા. લીખડી, જમનગર, જુનાગઢ અને પોરબંદર ખાતે બધા 'ઈમ્મ' ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા. સમસ્ત કાઠિયાવાડમાં જ્યાં જ્યાં તેઓ નામદાર પધરામણી કરી હતી. ત્યાં ત્યાં રાજ અને પ્રજા તરફથી તેઓ નામદાર નું બાદશાહી સન્માન થયું હતું. આ મેળો કાઠિયાવાડના ઇસમાઇલીઓના ઇતિહાસમાં યાદગાર રહી જવા પામ્યો છે.

હ. ઇમામે કાઠિયાવાડના એ મેળાઓમાં પોતાના મુરીદાને કેળવણી, ધાર્મિક, આર્થિક અને સામાજિક સુધારણા અર્થે ઉત્તમ દોરવણીરૂપે દરમાનો કર્યા હતા. દેશાટન અને તંદુરસ્તીના વિષય ઉપર તેઓ નામદાર ખુબજ બારપૂર્વક બલામણો કરી હતી. સમસ્ત કાઠિયાવાડમાં "બાળ ઉછેર પ્રવૃત્તિ" માટે ૧૬ કેન્દ્રો-હેલ્થ સેન્ટરો સ્થાપવાનું દરમાવી રૂપીયા ૧૬,૦૦૦ (સોળ હજાર) ની બાદશાહી ગ્રાન્ટ આપવાની તેઓશ્રીએ કરમ બક્ષીશ કરી હતી અને ગામડે ગામડે ફરી વર્તમાન પત્રોમાં લખાણ કરી, કાર્યક્રમો દેખાડીને આ હિલચાલને જોશબેર ઉપાડી લેવા માટે પ્રયત્ન આજ્ઞા આપી હતી.

ખીજી વિશ્વ યુદ્ધ.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એક મહાન સાતિવાદી તરીકે આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાલિ ધરાવતા હતા. તેઓ નામદાર એક રાજપુરુષ તરીકે લીગ ઓફ નેશન્સ દ્વારા જનતા સાતિની સ્થાપના માટે તેમજ યુદ્ધ અટકાવવા પુષ્કળ પ્રયત્નો કર્યા હતા. તેઓશ્રીએ એ માટે જમની જઈ જમાન સરમુખત્યારની પણ મુલાકાત લીધી હતી. એ પછી પણ એ દિશામાં તેઓશ્રીએ પોતાના પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા હતા. છતાં યુદ્ધ અટક્યું નહિ. અંતે ઇસ્વી સન ૧૯૩૯ના સપ્ટેમ્બર મહિનામાં ખીજી વિશ્વયુદ્ધ ફાટી નીકળતાં, તેઓ નામદાર ફરી પોતાની સઘળા સેવાઓ, હિંદ સરકારને અર્પવાની જાહેરાત કરી હતી.

ઉપરાંત સપ્ટેમ્બરની તા. ૨૮મી એ હ. ઇમામે એક સદેશ બહાર પાડી હિંદ અને બ્રિટીશ સંસ્થાનમાં વરતા સઘળા ઇસ્લામીઓને નામદાર શહેનશાહની ફતેહમંદી માટે અંતઃકરણપૂર્વક, સદકાર આપવા અપીલ કરી હતી.

જુદી જુદી શરતોની વિજયકથા.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ, લડાઈને અંગે રેસીંગ પ્રવૃત્તિ ઓછી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય, એવો અડસદો કરવામાં આવ્યો હતો કે, લડાઈ પહેલા ઇંગ્લાંડ, ફ્રાંસ અને આયરલેન્ડમાંના તેઓ નામદારના ધોડાઓની કિંમત ઓછામાં ઓછી પાઉંડ ૪૦૦,૦૦૦ની હતી. તેઓ નામદારની ૧૯૨૧થી ઇંગ્લાંડની શરતમાં ભાગ લઈ રહ્યા હતા. અને ઇંગ્લાંડની ૧૯૩૮ની રેસીંગ સીઝન પુરી થઈ ત્યાંસુધીમાં તેઓ નામદારના ધોડાઓ પાઉંડ ૫૫૮,૮૭૫ થયા હતા.

no figures ૫૨૨
X

તુરમ શ્રીમીન

તેઓ નામદાર ઇંગ્લેન્ડમાં ૪૧૪ શરત જીત્યા અને એ ઉપરાંત ઘોડાના માલિક તથા ઉછેરનાર તરીકે ક્રીસમાં તેઓ નામદારે ધણીજ ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. આર્થિક દ્રષ્ટીએ તેઓ નામદારને ઇંગ્લેન્ડમાં ૧૯૩૪ની સીઝન ઉત્તમ પુરવાર થઇ હતી. એ વર્ષની રેસીંગ સીઝનમાં તેઓ નામદારના ઘોડાઓ પાઉંડ ૬૪,૯૫૭ તથા ૧૯૩૨માં પાઉંડ ૫૭,૭૭૮ જીત્યા હતા.

અલીગઢ યુનિવર્સિટિમાં હૉ ઇમામની તસ્વીર.

નવેમ્બર મહિનાની તા. ૩૦મી ના અલીગઢ યુનિવર્સિટિના ઉપચારક હ. ઇમામની તસ્વીર નામદાર નિઝામ સરકારના પાટવી કુમાર પ્રિન્સ ઓફ બિરાર નામદાર આઝમગઢ બદાઉર ખુદી થયા હતા. તેઓ નામદારની ઇસ્લામી વિદ્યા અને સંસ્કૃતિની સેવાની યાદગીરીમાં મુખ્યમંત્રી માજી મેયર સર મુલતાન ચિનાઇએ આ તસ્વીર અલીગઢ યુનિવર્સિટિને ભેટ આપી હતી.

નામદાર પ્રિન્સ કરીમ હાદ નમાઝ પઢાવે છે.

હ. ઇમામ સાહ મુલતાન મુહમ્મદસાહ અ. ના. પ્યારા પોત્રા અને નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના વડા પુત્ર નામદાર પ્રિન્સ કરીમે તા. ૧-૧૮-૪૩ના 'મદુલ ફિત્ર'ના શુભ દિને પોતાના નાના બંધુ ના. પ્રિન્સ અમીન મુહમ્મદ સાથે નાઇરોબી જમામઆનામાં 'મદુલ ફિત્ર'ની નમાઝ પઢાવી હતી. નાઇરોબીના ઇસમાઇલીઓના ઇતિહાસમાં આ પ્રસંગ ચિરમરણીય રહેવા પામ્યો છે.

નામદાર પ્રિન્સને મદ્રાસ કોરપોરેશને અપર્ણ કરેલું માનપત્ર

ઇ. સ. ૧૯૪૪ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૨૧ મી ના દિને નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ હિંદ ખાતે પધાર્યા હતા. આગાખાન સિલ્વનની સેન્ટ્રલ કમિટીની વાર્ષિક બેઠકમાં તેઓ નામદારે હાજરી આપી હતી. એ ઉપરાંત તેઓ નામદારની શુભ હાજરીમાં 'આગા હોલ' વાડી ખાતેના વિજ્ઞાન યોગાનમાં એક ભવ્ય સંયુક્ત સાલગ્રહનો દરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તેઓ નામદારે એક મનનીય વિવેચન કર્યું હતું, જેમાં ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય ઉન્નતિ વિશે ધણીજ અર્થસુચક વિચારો દર્શાવ્યા હતા.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૧૬મી ના તેઓ નામદારે મદ્રાસ ખાતે પધરામણી કરી હતી અને ૧૭ મીના દિને મદ્રાસની મ્યુનિસિપલ કોરપોરેશને તેઓ નામદારને મદ્રાસના શહેરીઓ તરફથી માનપત્ર અર્પણ કર્યું હતું.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે માન પત્રના જવાબમાં શહેરના નિરાશિતો ખતે જરીમે માટે એક આશ્રિતગૃહ રચાપવાના મદ્રાસ કોરપોરેશનના કાયને વખાણી આશ્રિતગૃહના ફાળામાં પોતાના તરફથી રૂ. ૫,૦૦૦ની નાદર રકમની જાહેરાત કરતાં નવા શહેરી સાહસની દરેક સફળતા ઇચ્છી હતી.

મદ્રાસથી તેઓ નામદાર તા. ૧૮ મીના સિકન્દ્રાબાદ પધારી નવા જમાતખાનાને ખુલ્લું મુકવાની કિના પોતાના શુભ હરેતે કરી હતી.

અલી નસરીઝ

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની ઇચ્છાને અનુસરીને સાલમદ પ્રસંગે નાના બાળકો માટે બાળગૃહની એક યોજના તૈયાર કરવામાં આવી હતી અને તેમાં ઇસમાઇલી જનતાએ ઉત્સાહપૂર્વક સાથ પુરાવ્યો હતો. આ કાર્યને વ્યવસ્થિત સ્વરૂપ આપવા ફ્રેન્ચઆરીની તારીખ ૨૩ મીના દિને સંજના દસનાખાદ ખાતે એક બંધ મેળાવડો યોજવામાં આવ્યો હતો, હ. ઇમામે બાળગૃહનું "અલી નસરીઝ" નામ આપી વાર્ષિક રૂ. ૧૨,૦૦૦ની ગ્રાંટ પોતાની કરમખશિયથી નવાજિશ કરી હતી. નામદાર પ્રિન્સે એ સંસ્થાના પેટ્રનપદ અને પ્રમુખપદ સ્વીકાર્યા હતા. આ દિનથી ઇસમાઇલી કામમાં નસરી રૂબોની શરૂઆત થઈ હતી.

નામદાર પ્રિન્સ લેફ્ટનન્ટ કર્નલ

ઈસવી સન ૧૯૪૪ ના ઓક્ટોબર માસની તા. ૧૦ મીના દિને હ. ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. ના મે. સ્વેટ લેમોઝ-ઉમ્મે હબીબા (ના. હાજીએ માતા સલામત) સાથે વીની-સ્વીટઝરલેન્ડ ખાતે શુભ લગ્ન થયા હતા. ના. બેગમે ઇસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. આ સમય કરમિયાન નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને લેફ્ટનન્ટ કર્નલની લશ્કરી પદવી અર્પણ કરવામાં આવી હતી, તેની પછી બહેરાત થઈ હતી.

લેફ્ટનન્ટ કર્નલ પ્રિન્સ અલીખાનને અર્પણ થયેલો બ્રોન્ઝ સ્ટાર મેડલ

લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને, તેમની મહાન સેવાઓ માટે ફ્રાંસ લશ્કરના કમાન્ડીંગ જનરલ, જનરલ જેફ્રા એલ. ડેવસ તરફથી બ્રોન્ઝ સ્ટાર મેડલ અર્પણ કરવામાં આવ્યો હતો.

લશ્કરી આદેશપત્રના એક ભાગમાં એ વિષે એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે "લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ "ખાને" અણુચક બુધ્ધિશક્તિ, નેધિયાપાત્ર મહેનત અને કોષપણ પ્રકારનું કામ પોતાના હાથમાં લેવાની સતત ઇચ્છા, પછી તે કાર્ય ગમે તેટલું વિકટ કે કંટાળાભરેલું હોય તેમની કુનેહ મુસદ્દીગીરી, બુધ્ધિના વિસ્તારમાં આખી રાતની દ્રીપ લેવાનું કામ ઉપાડવાની ઉત્કટ ઇચ્છા, અણુધારેલી તાત્કાલિક વ્યુહને પહોંચી વળવાની કષ્ટના અને શરૂઆતથી છેવટ સુધી પહોંચી વળવાની એમની શક્તિ, ફ્રેન્ચ અને અમેરિકન લશ્કર વચ્ચે સારી સમજ બળવવામાં આપેલો ફાળો અને અને તેમના હાથ તળે જેઓએ કામ કર્યું હતો તેના વડાલથી સદકાર છતી લેવામાં તેઓએ બુધ્ધિયાતુર્ય દાખવ્યું છે." નામદાર પ્રિન્સ જે હ્રા લશ્કરમાં હતા તે અમેરિકન સાતમા લશ્કર અને પહેલા ફ્રેન્ચ લશ્કરનું ખતેલું હતું. અમેરિકનો સામે યુરોપમાં લડતી સઘળી જર્મન સેના આ હ્રા લશ્કરી યુદ્ધને તા. ૫મી મે ૧૯૪૫ ના બિન શરતે શરણે આવી હતી.

હૉ ઇમામનું આફ્રિકા ખાતે શુભાગમન

માર્ચ મહિનાની તા. ૧૮ મીના દિને હ. ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. આફ્રિકા ખાતે પધાર્યા હતા.

માર્ચની તા. ૩૧મી ના દિને હજરત ઇમામે ઇસમાઇલીઓની આર્થિક ઉન્નતિના સવાલોની ચર્ચા કરવા માટે એક આર્થિક પરિષદનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. એપ્રિલની તા. ૧૬ મીના ઇસમાઇલી કળવણી પરિષદનું પણ તેઓ નામદારે ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

“શરીર—ખુદાનું ઘર”

૬. ઇમાને નામદારીના ઇસમાઇલી વિદ્યાર્થીઓની રહી પ્રસંગે એક પ્રેરક સંદેશો આપ્યો હતો, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે: “આપણા ઇસમાઇલી મઝદબ અનુસાર આ ખાટી શરીર ‘ખાને ખુદા’ છે, એ યાદ રાખવું જોઈએ, કારણ કે તે આત્મા-શરીર નિવાસસ્થાન છે, જે તુર પ્રાપ્ત કરે છે. તેની તંદુરસ્તી અને મોટું, આખો કાનોની સ્વચ્છતા જાળવવાની જરૂર છે અને તેના ઉપર રોગના ચિન્હની પહેલી અસર જણાવા માંડે કે તરતજ તેની સારવાર દવાખાનામાં કરાવવી જોઈએ છે. જીંદગીના પાછળના સમયમાં સ્પોટ્સ તમારા માટે મુશ્કેલ-ભારે બની જશે, પરંતુ તમારા વ્યાપાર પંધાના મધ્યે કે ખરીદી વિગેરે પ્રસંગે તમારે જાતે પગપાળા જઈને તમે તમારી તંદુરસ્તી માટે ધક્કું કરી શકો અને ટટાર થઈને તમે ચાલી શકો છો. બંદગી કરવાનો સમય પણ તમારે જુલો જવો જોઈએ નહિ. જેથી તમારા સ્વચ્છ શરીરમાં તમારા આત્માને સ્વચ્છ રાખી શકાય.”

મોમ્બાસામાં મુસ્લિમોની કોન્ફરન્સ

જુન મહિનાની તા. ૧૬ મીના દિને પૂર્વ આફ્રિકાના મુસ્લિમ ઇતિહાસમાં પહેલવહેલી મુસ્લિમ પબ્લીક વર્ક્સની એક પરિષદ મોમ્બાસા ખાતે મુસ્લિમ હોલમાં, ઇ. ઇમામના પ્રમુખ-સ્થાને મળી હતી. આ પરિષદમાં મુસ્લિમ અરબ, સોમાલી, સ્વાહિલી તથા આફ્રિકનો માટેની સામાજિક, ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક ઓળાદી અને ઉન્નતિ માટેની સંસ્થા સ્થાપવાની ઇચ્છાથી મુસ્લિમ વેલફેર સોસાયટીની સ્થાપના કરતા, સંસ્થાના નવા બંધારણના મુખ્ય હેતુઓ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. તેઓશ્રીએ આફ્રિકન મુસ્લિમોના ફંડ માટે શીલીંગ ૧૦,૦૦૦ આપવાની ઉદારતા દાખવી હતી.

ઇસમાઇલી મિશન કોન્ફરન્સ

જુલાઈ મહિનાની તા. ૨૧ મીના દિને દારેસ્સલામ ખાતે ઇ. ઇમામના પ્રમુખપદે ઇસમાઇલીઓની એક મિશન કોન્ફરન્સ બરવામાં આવી હતી, જેમાં તેઓ નામદારે હાજર રહી આફ્રિકામાં મુખ્ય જેવી “ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશને” ની સ્થાપના થવાની જરૂર દર્શાવી હતી.

દક્ષિણ આફ્રિકાનો પ્રવાસ—હિંદીઓને સમાન હકકો આપવાની બલામણુ

ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૩૭ ના. ઇ. ઇમામે સુલતાન મુહમ્મદસાદ અ. દારેસ્સલામથી દક્ષિણ આફ્રિકા ગળી રવાના થયા હતા.

તા. ૫મીના રોજ તેઓ નામદારને લોરેન્સો માકવિસના ટાઉન હોલમાં હિંદીઓ, મુસ્લિમો અને ઇસમાઇલીઓ તરફથી એક મજબૂત મનિષ્ટો અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા. જેના જવાબમાં ઇ. ઇમામે અંગ્રેજો અને પોર્ટુગીઝોના સંબંધનો ઉલ્લેખ કરી, હિંદીઓને સમાન હકકો આપવાની બલામણુ કરી હતી. તેઓશ્રીએ પ્રિટોરિયા, બેદાનિસબર્ગ અને ડરબનની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

ઐતિહાસિક ડાયમંડ જ્યુબિલીની તૈયારીઓ

ઇસ્વી સન. ૧૯૩૬ માં ૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં. ને હિંદનાં ઇસમાઇલીઓએ હિંદમાં તેમજ ઇસ્વી સન ૧૯૩૭ માં આફ્રિકાવાસી ઇસમાઇલીઓએ આફ્રિકામાં તેઓ નામદારની ઇમામતની જોડણ જ્યુબિલી પ્રસંગે બે વાર સુવર્ણ તુલા વિધિ કરી. પોતાના પવિત્ર ઇમામ પ્રત્યે જાનરિયાની અને વહાદારીનું અમર દ્રવ્ય તથા પૈશ કમું હતું. આજ ઇસમાઇલીઓએ ૬. ઇમામની ઇમામની સાઠ વર્ષની ડાયમંડ જ્યુબિલી ઉજવવાનો ઐતિહાસિક નિર્ણય કર્યો. આ પછી સરસ્વતી ઇમામની દુશુરમાં નમતાપૂર્વક અરજ રજુ કરવામાં આવતા તેઓ નામદાર પોતાની સંમતિ સાથે બંધી હુઆઓ મોકલી હતી.

દુનિયાની સપાટી ઉપર, દુનિયાની સરખાતથી લઇને આજ સુધી એવા કોઇપણ રાજા, મહારાજા, શહેનશાહ કે ઇમંશુરની તુલાવિધિ દિશથી યદ્ય હોય એવું પ્રમાણ મળી આવતું નથી. પરંતુ ઇસમાઇલીઓએ આવું અનુદ કાર્ય કરવા નિર્ણય લીધો.

નામદાર પ્રિન્સે “આગાખાન લિજિન” ની કરેલી રચાપના

ઇ. સ. ૧૯૪૦ ના ડીસેમ્બર મહિનાની તા. ૧૫ મીના રાજ નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે “આગાખાન લિજિન” ની રચાપના કરી હતી અને આ પછી ડાયમંડ જ્યુબિલીની ઉજવણીની આ સંસ્થા દરતક તૈયારી થવા લાગી હતી.

સતરમી ઓગસ્ટ

ઇસ્વી સન ૧૯૪૫ ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૨૨ મીના, આગાખાન લિજિનના પ્રેસીડન્ટ પરના એક તારના સંદેશમાં ૬. ઇમામે સધળા સભાસદોને આશિર્વાદો દરમ્યાની જણાવ્યું હતું કે “૧૭ મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૫ નો દિવસ ડાયમંડ જ્યુબિલીના વાર્ષિક દિવસની યાદગીરી તરીકે મજબૂત બોધ્યો અને ઉજવણીના દિવસ તરીકે નહિ. જ્યારે તે ઉજવાય ત્યારે સધળાઓએ આ યાદગીર બોધ્યો.”

તુલાવિધિ માટેના તથા યાદગીરીના સુખારક દિરા

હિરક મહોત્સવની ઉજવણી માટે જે સંવ પ્રકારની તડમાર તૈયારીઓ થઇ રહી હતી તેજ પ્રમાણે એ મહાન અવસર માટે દિરાઓ હિંદ ખાતે સમયસર આવી પહોંચે એવી રીતની દરેક કાશિયો આગાખાન લિજિનની એકબેકયુટિવ કમિટી તરફથી કરવામાં આવી હતી. આ દિરાઓ ડાયમંડ સીન્ડ્રીકટ મારફતે ખિદીય અને હિંદી સહકારની બલામજુથી મેળવવામાં આવ્યા હતા અને તે પારદર્શક “બુલેટ મુક” પ્લારટીક દાબડાઓમાં, ખાસ રોકવામાં આવેલા વિમાન મારફતે પુરેપુરી તકદારીથી મુબઇ આવી પહોંચ્યા હતા. કાયા દિરાઓ સાથે તુલાવિધીમાં ૩૦ લાખ રૂપિયાના પહેલ પાડેલા દિરાઓ પણ વાપરવામાં આવ્યા હતા. આ દિરા કોમના સભાસદોએ ખરીદ કરી “જ્યુબિલી સુવેનીર” (યાદગીરી) ના દિરા તરીકે પોતા પાસે રાખ્યા હતા.

હિરક મહોત્સવ એ વિશ્વની વિખ્યાત વિરલ વિશુતિ અને રહાની રહેબર પ્રત્યેના તેઓ નામદારના અનુયાયીઓના અનદદ પ્રેમ, બકિતબાવ અને પુન્યબાવની લાગણીના એક અદના

ચિન્હ રૂપે જ હતો. દિશક મહોત્સવ માટે જે નાણા એકઠા કરવામાં આવ્યા હતા તે કોમના હિતના કાર્યમાં ખર્ચવા માટે ઉત્તરવણીથી કેટલાક સમય અગાઉ તેઓ નામદાર પાછા સુપરત કરવાનો નિર્ણય કર્યો હતો.

૬૦ ઇમામનું હિંદમાં શુભાગમન

નવેમ્બરની તા. ૮મી ને શુભવારના સાંજના ૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ નામદાર માતા સલામત ઉમ્મે હમીયા સાથે ફરેશી કરાંચી ખાતે મુબારક પધરામણી કરી હતી. પાંચ વર્ષ જેટલા લાંબા ગાળા પછી થયેલ પધરામણીથી સમસ્ત હિંદના ઇસમાઇલીઓમાં પારવાર આનંદ છવાઇ ગયો હતો. તેઓ નામદાર તા. ૯મીના શુભવારના કલકત્તા તરફ રવાના થયા હતા.

૬૦ ઇમામે રાજકારણમાં ઉપર દર્શાવેલા વિચારો

એસોસિએટ પ્રેસ ઓફ ઇન્ડિયાના પ્રતિનિધિને ઇન્ટરવ્યુ આપતા હજરત ઇમામે જણાવ્યું હતું કે, “એરેસ્ટાઇનના કોર્પોરેશનને ગમે તે સ્વરૂપે ઉદ્ધાર કરવામાં આવશે, પણ વિશાળ અરબી ભાષા સમજનારા રાષ્ટ્ર અને શુધ્ધિમાન વફૂદ લોકોમાં ભવિષ્ય માટે મોટા કાયદાઓ ઉભા કરશે.” દક્ષિણ પૂર્વ એશિયામાં અને ખાસ કરીને જાવામાં જે બનાવો બનવા પામ્યા હતા તેના માટે તેઓ નામદારે ખેડ પ્રદર્શન કરતા જણાવ્યું હતું કે, “મહાદુર ઇન્ડોનેશિયન તરફ મારી દેરક સહાયનુભૂતિ છે અને હોલેન્ડ પાસેથી ઓછામાં ઓછું સાર્થકાનિક સ્વરાજ્ય મેળવવાને તેઓ ખચીત લાયક છે.”

નવેમ્બરની તા. ૧૧ મીના રોજ હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નામદાર બેગમ સાહેબા સાથે કલકત્તાથી દાર્જિલીંગ ખાતે સિધાવ્યા હતા. તેઓ નામદારે માઉન્ટ એવરેસ્ટના અદ્ભુત રમણીય દ્રશ્યો અને “ઓબ્ઝર્વેટરી હીલ” ઉપર આયમેતા સુર્ય (સનસેટ) ને જોયા હતા.

બીજે દિવસે ૬. ઇમામ અને નામદાર બેગમ સાહેબા “નેચરલ હિસ્ટ્રી મ્યુઝીયમ” ની મુલાકાતે ગયા હતા. જ્યાંથી “લામા મોનેસ્ટ્રી” (લામાઓના મઠ) માં પધારી તેઓને મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું, જ્યાં લામા અને તેના સાધુઓએ તેઓ નામદારને ભારે આવકાર આપ્યો હતો અને ધાર્મિક દુઆ ચાલરી હતી.

દાર્જિલીંગની અનુમતે ધરલામ તરફથી બાંસાનરી ન્યુ સુરિયમ સેનેટોરિયમનો હજરત ઇમામના મુબારક હાથે પાંચો નાખવાની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. તેઓ નામદારે સેનેટોરિયમ માટે રૂ. ૫,૦૦૦ (પાંચ હજાર) ભેટ આપ્યા હતા.

આગાખાન સિનિયનની સેન્ટ્રલ કમિટીની બંધ વાર્ષિક સભા

ડિસેમ્બરની તા. ૨૬ મીના ૩-વાગે “આગાખાન સિનિયન” ની સેન્ટ્રલ કમિટીની એનિવાર્સરી સિક સભા, આગા હોલના વિશાળ મેગાનમાં મળી હતી. આ પ્રસંગે હજરત ઇમામે સેનન ખુશી મુકતા જણાવ્યું હતું કે :

“તમે જાણતા હશો કે આજે પહે પહે માનવીનું જીવન અને જન્મત પલટાતા જાય છે, દરેક વસ્તુ બદલાતી રહે છે, જેમાં ખરી દોરવણી ફાજર ઇમામજ આપી થકે. ઇસમાઇલીઓ પાસે દોરવણી માટે કોઇ લખેલું પુસ્તક નથી પણ “હયાત ઇમામ” છે.”

“અમારી ઇમામતની માદોનશીને ૬૦ વર્ષ પુરા થાય છે, તેનો આ અપૂર્વ પ્રસંગ છે, સમસ્ત જમતનો આ અનોડ પ્રસંગ છે, આખી દુનિયાની તવારીખમાં આવો પ્રસંગ કદી બન્યો નથી. નાની કામ આવું મોટું કામ પુરું કરે અને પોતાના “હાઝર ઇમામ” ની બે વખત તુલા વિધિ કરે, એ ખચ્ચીત અદ્દલત બાબત છે. આ કામથી આખી દુનિયામાં તમારી કિર્તી પ્રસરી જશે. જાતી સ્વમાનની રૂપિય થવા પામશે.”

૬૦ ઇમામનો ઇન્દરબુ

૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એસોસીએટ પ્રેસ ઓફ ઇન્ડીઆના પ્રતિનિધિને ખાસ મુલાકાત દરમ્યાન જણાવ્યું કે :-

“મારા હિંદ અને આફ્રિકા ખાતેના મુરીદોએ આ અપૂર્વ રીતે પોતાની વફાદારી બતાવવાનો નિર્ણય કર્યો છે એથી હું ખુશી થાઉં છું. મને વધારે તો એ ખુશી થાય છે કે ઇસમાઇલીઓ એક કામ તરીકે કંઈક નવું ધડતર કરી રહ્યા છે. આફ્રિકામાં તેઓ હિરાઓમાંથી ઉપજનારા પંદર લાખ પાઉન્ડ તથા બીજી બેટામાંથી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ રચવાના છે. હિંદમાં એક કરોડની રકમ સાથે તેને “ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ટ્રસ્ટ” અથવા ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ” નામ આપનાર છે. આમાં નવીનતા એ છે કે મોટો બાગ શેર હોલ્ડરના ખીસામાં નહિ જતા ઇસમાઇલીઓના ઉપધાર માટે વપરાશે. જો એક કામ આ કરી શકે તો બીજી કામો પણ તેના પગલે ચાલશે અને જો તે સફળ થાય તો હિંદુઓ તથા મુસ્લિમો બન્ને કામો માટે એક નવીજ પદ્ધતિ શરૂ થાય. આને હું વેપારી કામી સખાવત કહું છું.”

૬૦ ઇમામના ખુશી અને લાગણીભર્યા યાદગાર ઉદ્દગારો

ફેબ્રુઆરી તા. ૨૮ મીના દિને હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં હસનાબાદ ખાતે પધાર્યા હતા. નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન, નામદાર બેગમ સાહેબા અને નામદાર શાહઝાદા સદરદીન પણ પધાર્યા હતા. આ પ્રસંગે તેઓ નામદાર અતિ મહત્વનું દરમાન કરતા જણાવ્યું :-

“અમારી આખી જીંદગીમાં અમે એટલા કદી ખુશી થયા નથી કે જેટલા આ મોકા ઉપર થયા છીએ. અગાસા આખા જીવનમાં આવો બીજો પ્રસંગ આવેલ નથી. અમારી ૬૦ વર્ષની ઇમામતના સમય દરમ્યાન આવો મહાન પ્રસંગ આવેલ નથી. આ પ્રસંગ મને ભારે સુખ આપનારો અને ખુશી ઉપજાવનારો છે. આ પ્રસંગથી તમે તમારા ઇમામને જમતમાં આશકારા કરો છો અને ઇમામ તરફની તમારી વફાદારી અને મહોબ્બતનો પુરાવો તમે આપ્યો છે. આવા બીજાઓ અને અનોડ પ્રસંગ માટે જમા થયેલી રકમ તમે જાણીને ખુશી થશો અને મને જણાવતા હર્ષ થાય છે અને મગરરી ઉપજે છે કે તમે એ રકમ ૭૩ લાખની કરી છે. ખુશિમાન ઇસ્લામી આગેવાનો આવું કંઈક કરે એના તમે લાખનો પુરા પાડ્યો છે. તમે એ રકમનો કામની ઉન્નતિ અને ફેજવણી માટે ખર્ચ કરો. મદદ માટે રકમ ખર્ચવાનું મને પસંદ નથી, કારણ કે તેથી સુસ્તી અને ગરીબી આવે છે. એવી મદદ આપવાથી તો ઇસ્લામીઓમાં ગરીબી મોટા પ્રમાણમાં છે, માટે એ રકમ ફેજવણી પાછળ કે જેમા હું ભારે રસ લઉં છું તેમા ખર્ચજો.”

અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટી તરફનું માનપત્ર

માર્ચ માસની તા. ૬ મીના દિને મુંબઈના સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં, અલીગઢ

મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીના કાદના સભાસદો તરફથી હજરત ઇમામને માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

હજરત ઇમામ માનપત્રના જવાબમાં જણાવ્યું કે :—“અવિન્યાની દુનિયાનો આધાર ડાયન્સ વિજ્ઞાન ઉપર રહેવાનો છે. વિજ્ઞાનની શક્યતાની કશી સીમા કે મર્યાદા હોઈ શકતી નથી. મુસ્લિમો પોતાના યુગમાં વિજ્ઞાનમાં આગળ વધેલા હતા. આજે તેઓ પછાત પડી ગયા છે. તેઓને આજે એક મહાન રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટની જરૂર છે. આવી ઇન્સ્ટીટ્યુટ કરાચીમાં હોય તો અમે તમારે પસંદ કરીશું. કારણ કે તે હિંદની પશ્ચિમ સરહદ પરના મુસ્લિમ દેશોનો તેના વડે હંમેશા સમાયમ રહી શકશે. દક્ષિણ, ઇરાન, પૂર્વ આફ્રિકા, અફઘાનિસ્તાન, અને બલુચિસ્તાનમાં વસતા લોકો માટે તે લાભકારક થઈ પડશે. આ જુમિ વિસ્તારોના કુદરતી સાધનો તે માટે મિરાસ સમાન થઈ પડશે.”

હિરક મહેલસવ સપ્તાહ

રોશનીથી જગમગી રહેલા ઇસમાઇલીઓના લતાઓ.

હજરત ઇમામ સુલતાન મુરમ્મદશાહ અ. ની કાયમંડ જુમિલીનો તા. ૫ મી માર્ચથી તા. ૧૧ મી સુધી બારે ધામધુમ સાથે “હિરક મહેલસવ સપ્તાહ” ઉજવવામાં આવ્યો હતો. પ્રદર્શનો, રોશની, આતશાહ અને શાનદાર ગંજવેર સરખસના આકર્ષક પ્રોગ્રામો અને કાયકમેનો સમાવેશ થતો હતો.

મુંબઇમાં થયેલી સુંદર અને ભજુકાદાર રોશની નિહાળવા અહવાડીયા સુધી માત્ર મુંબઇ તથા પરદેશથી હિરક મહેલસવ નિમિત્તે પધારેલા હજારો પરાજુઓનું નહિ પણ મુંબઇની પચરંગી કામોના લોકો, બચ્ચી મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા હતા.

હિરક મહેલસવની રોશની હ. ઇમામ, નામદાર બેગમ સાહેબા, નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન અને નામદાર પ્રિન્સ સદરદીને પણ નિહાળી હતી. કાયમંડ જુમિલીની આ ભજુકાદાર રોશની અને કાકઝમાળ મુંબઇના ઇલિહાસમાં પોતાની અગ્નેષ્ટતા અને ગૌરવના સંભારણા પાછળ મુકતી મળે છે અને વર્ષો સુધી તે મુંબઇની પચરંગી પ્રજાઓના રમરણમાં તાજ રહેશે.

માર્ચની તા. ૮મીને શુક્રવારના દિને બપોરના મુંબઇ મઝગામ ઉપર આવેલ નેસ્ખીદ રાડ ઉપરની “આગા હોલ” વાડીથી કાયમંડ જુમિલીનું અવ્ય સરખસ કાઢવામાં આવ્યું હતું. આ સરખસ કાયમંડ જુમિલીના કાયકમેના એક ભાગ રહેતું હતું. આ સરખસના દેખાવોની સામગ્રી ખુબજ આકર્ષક બનાવવા અથે કેટલાક વખતથી તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી અને તેમાં દ્રવ્ય અને અમની મજા રાખવામાં આવી નહોતી. આ સરખસ વાડીમાંથી બહાર પડીને, તુરબાગ મઝગામને રસ્તે આગળ વધ્યું હતું અને ત્યાંથી કુંબરી બીમપુરામાં ફાખલ થયું હતું. ત્યાંથી પાલખી મહેલસા, કરીમખાદ, મહમદઅલી રોડ વિગેરે ફરીને કાસના મેદાનમાં (બોરીખંદર પાસે) વિખેરાયું હતું. સરખસની રચના અત્યંત આકર્ષક હતી.

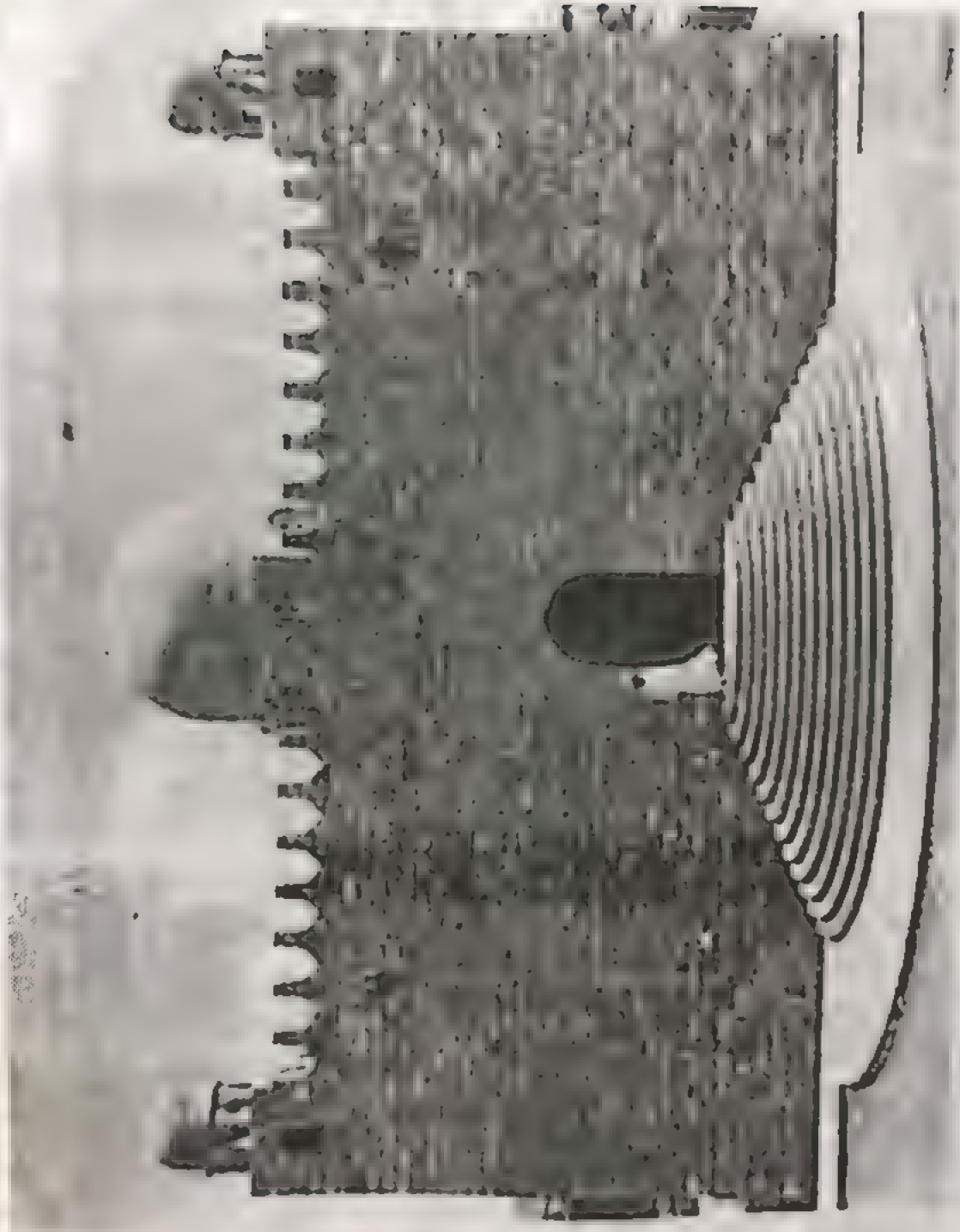
આ સરખસે ચાર માઇલ જેટલો લાંબો વિસ્તાર પસાર કર્યો હતો અને સરખસ એક માઇલ જેટલું લાંબુ હતું. આ સરખસને ફરતા બરાબર પાંચ કલાક લાગ્યા હતા. હ. ઇમામે તથા તેઓથીના

હિંદ ખાતે થયેલી પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઉજવણી પણ પ્રતીક ઉજવણીજ હતી. ૬. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. દુન્યવી રીતે નાદુરત તબિયતના કારણે હિંદ પધારી શક્યા નહોતા અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ ૬. ઇમામ વતી પધાર્યા હતા. મુંબઈ ખાતે તા. ૧૫-૨-૧૯૫૭ ના થયેલી પ્રતીક ઉજવણી પ્રસંગે ના. પ્રિન્સ સાહેબ પ્લેટીનમનું પ્રતીક સ્વીકારી રહ્યા છે.

હિંદના જુદા જુદા કેન્દ્રોમાં આજ પ્રમાણે ઉજવણી ચર્ચ હતી. ના. પ્રિન્સ સાહેબની એ સમરની હિંદની એ પધરામણી એ છેલ્લી પધરામણી હતી.

હાલના ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. નો મકબરો.

હાલના ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના આસવાન ખાતે, નાહાલ નદીના કિનારે આવેલા મકબરાનું દ્રશ્ય.

કુટુંબીઓએ "સ્મોલ કોલિંગ" કોર્ટની ગવેરીમાંથી તેનું નિરિક્ષણ કર્યું હતું. કાચમાં જ નવમિલીની ઉત્પાદનમાં આ સરખસ ખુબજ પ્રસંસા પામ્યું હતું.

માર્ચની તા. ૯ મીના ચોપાટીના દરિયા કિનારે આતશબાજનો કાર્યક્રમ જોઈવવામાં આવ્યો હતો. મુબઇની આસરે ત્રણ સાખની કારમોપોલિટન મેદની એકઠી થઇ હતી.

હરત ઇમામ અને તેઓશ્રીના કુટુંબી "હેન્ડ-ગ્રીંગ ગાર્ડન" પરના કાર્ડમાંથી આ આતશબાજનો અં. કાર્યક્રમ નિહાળ્યો હતો.

મુબઇમાં એકઠા થયેલા એક સાખ ઇસમાઇલીઓ.

હરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની ૬૦ વર્ષની ઇમામતની દિરક તુલાવિધિ ઇસ્વી સન ૧૯૪૬ના માર્ચ મહિનાની તા. ૧૦મી ના દિને મુબઇમાં ચર્ચગેટ સ્ટેશન પાસે આવેલા "એલેમને સ્ટેડીયમ"માં કરવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે એક સાખથી પણ વધુ ઇસમાઇલીઓ એકઠા થયા હતા.

દુનિયાએ કદીને જોયેલ અને અનુભવેલ એક સાબિત એવો એક બનોઓ, અનુભવ અને જીવનમાં સદા માદગાર રહી જનારો આ મહાન શુભ દિવસ અતિ મજા, મહત્વનો, અતિ મજા ખુશીનો હતો.

પરોણાઓમા રાજ-મહારાજો અને અમર્ય નામાંકિત લોકોએ પણ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

આ ઇતિહાસિક સમારંભમાં ભાગ લેવા માટે દુર દેશાવરોથી પણ મજા નામાંકિત પરોણાઓ આવી પહોંચ્યા હતા. ઇરાક, ઇરાન, મધ્ય એશિયા, બરમા, માડગારકર, સિલોન ઉપરાંત આફ્રિકા તથા સમસ્ત હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા ભાગોના હજારો ઇસમાઇલી ભાઇઓ અને બહેનો હાજર રહ્યા હતા. મહાન મહેમનિતું સ્વાગત ના "પ્રિન્સ બલીખાન સાહેબે કર્યું હતું તેમજ તમામ વ્યવસ્થા ઉપર દેખરેખ પણ રાખી હતી.

આ બજેઠી વ્યવસ્થા નામાંકિત વ્યક્તિઓ તરફથી હ. ઇમામ પર મોટા પ્રમાણમાં સદેશાઓ આવ્યા હતા, જેમાં તે સમયના હિંદના વાઇસરોય લોર્ડ વેવસ. હિંદના રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજી, મિસરના શાહ ફારુક, ઇરાનના શાહ, ઇરાકના રિજન્ટ અને સીરીયાના પ્રવચનાકતા પ્રેસીડન્ટ તરફના સદેશાઓ મુખ્ય હતા.

તુલાવિધિ માટે એક કાજનો સારો હતા સોહમજો વાસપીઠ જોઈવવામાં આવ્યો હતો, જેના ઉપર આધુનિક કારો બેસાયેલો હતો. આ કારો અને વાસપીઠ ખાસ તુલાવિધિ માટે બનાવવામાં આવ્યા હતા અને તેની માલગીશ રૂ. ૪૦,૦૦૦નો અર્થ થયો હતો. તેઓ નામદાર એ સોહમજો વાસપીઠ ઉપર જોઈવવામાં આવેલ એક ફરતી સુંદર ખુરશી પર બિરાજ્યા હતા. તેઓ નામદારનું મુશ્ક વજન ૨૪૩૫૫ ફેલ્ડ થયું હતું જેની કિંમત ૩,૪૦,૦૦૦ (પાંચ) થઇ હતી.

૬૦ ઇમામનું વિવેચન.

તુલાવિધિનો કાયમ પૂર્ણ થયા પછી હ. ઇમામને નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે નમન કરું' હતું. હ. ઇમામે વિવેચન કરતા જણાવ્યું હતું કે: "સૌથી પહેલા મારા રહાની બચ્ચાઓને મારા ઉત્તમમાં ઉત્તમ દુઆ આશિર્વાદ સાથે બન્યવાદ આપું છું. આ સમારંભને સફળ બનાવવા માટે કાયમ'ક જ્યુબિલી સેલીબ્રેશન કમિટિને સહકાર આપવા માટે નામદાર વાઇસરોય, મુખ્યમંત્રી ના. સરકાર, પોલીસ સત્તાવાળાઓ, ચાર્ટર્ડ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના મેનેજર, અને કાયમ'ક સીન્ડીકેટનો મુ' આભાર માનું છું. તેમજ સરદારો મોકલવા માટે નામદાર વાઇસરોય, દેશી રાજ્ય. કર્તાઓ ગાંધીજી તથા ખીબ મિત્રોનો પણ આભાર માનું છું, મિસરના નામદાર રિજન્ટ અબદુ. કાદ હસાદ, સીરીયાના પ્રજાસત્તાકના પ્રેસીડેન્ટ અને ઇરાનના ના. શાહનો પણ રોહાણ સરદારો. ઓ મોકલવા માટે મુ' અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું અને તેઓની રોહાણી જાંઠી લાગણી ઓની મુ' જાંઠી કરી શકું છું."

'આ મહોત્સવમાં બાગ લેતા નામદાર રાજા મદારાજાઓને તેમજ અન્ય સંબંધિત પરા. જાઓને ફાઇપણ જાતની અગવડ બોગવવી પડી હોય તો તે માટે મુ' મારા પોતા તરફથી તેમજ ઇસમાઇલી ફામ તરફથી દરજીનર ચાકુ છું. આજ મહિનાઓ થયા લિબિયનના સભાસદો આ કામને સફળ બનાવવા રાતદહાડો રોકાઇ ગયા હતા અને તેઓએ તેમજ વોલન્ટીયરોએ જે મોટા મમ ઉદ્ઘાટ્યો છે, તેની પણ કદર કરું છું. આ પ્રસંગે અંતમાં મુ' મારા રહાની બચ્ચાઓને દુઆઆશિર્વાદ કરમાવું છું."

૬૦ ઇમામની મુખ્યથી વિદાય

દુનિયાને અભયખીમાં ગરકાવ કરી નાખનારો ઇતિહાસમાં અબ્દુ એવે. કાયમ'ક જ્યુબિ. લીનો મહાન ઉત્સવ સફળતાપૂર્વક પુરો કરી, ૬૦ ઇમામ, નામદાર બેગમ સાહેબા અને નામદાર પ્રિન્સ સદરદીને સાથે માર્યની તા. ૧૧ મીને સોમવારના દિને દિલ્લી તરફ સિધાવી ગયા હતા. તેઓ નામદાર નામદાર પ્રિન્સ સાહેબ સાથે ઇસમાઇલી જમાતોને દુઆઆશિર્વાદ કરમાવ્યા હતા.

આ ઇતિહાસિક અનોખા અવસરે, દેશપરદેશના અંગ્રેજ, મુજરાતી અને ઉર્દુ વર્તમાન પત્રોએ પણ ધણો રસ લીધો હતો.

'માય' મહિનાની તા. ૧૨ મીના દિને, દક્ષિણ આફ્રિકાના દિલ્લી પ્રતિનિધિઓની આગેવાની હ. ઇમામે રવીકારી દિલ્લા વાયસરોય લોર્ડ વેવલની મુલાકાત દિલ્લી ખાતે લીધી હતી. આ પ્રતિ. નિધિ મંડળ સાથે જાણીતા રાજદારીઓ જોડાયા હતા.

આફ્રિકામાં કાયમ'ક જ્યુબિલી માટેનો ઉત્સાહ.

પ. સ. ૧૯૪૬ના માય' મહિનાની તા. ૧૦મી ની મુખ્યારંભ દિવસે દિલ્લીની બધી એશિયા ખંડની ઇસમાઇલી આસમે હ. ઇમામ સાહેબ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ખી ઇમામતની કાયમ'ક જ્યુબિલીનો મહોત્સવ ઉજવ્યા પછી દુનિયાનો એક ખીબે ખંડ કે જ્યાં ઇસમાઇલી ઇમામોએ પોતાનો અલ્પનમ વાવટો ઝીરવ સાથે વર્ષો સુધી ફરકાવ્યો હતો, એ આફ્રિકા ખંડમાં આ અવસર ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૦મી ની શુભ દિને અપૂર્વ રીતે ઉજવવાની તૈયારીઓ ચલાવી હતી.

આફ્રિકા-દારેસ્સલામ ખાતે ઉજવાયેલો ઇતિહાસિક

૭૬.

હિરક મહોત્સવ.

૬. ઇમામે નામદાર એમમ સાથે કમ્પાલા અને કિસુમુ થઇને નાઇરોબી ખાતે મુબારક ૫૫. રામણી કરી હતી. સર્વ રથળાએ તેઓ નામદારનું અપૂર્વ સન્માન થયું હતું.

૭. ઇમામની હિરક તુલાવિધિ ટાંગાનીકાના પાટનગર દારેસલામ ખાતે કરવા માટેના સત્તાવાર નિર્ણય થયો હતો.

ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૬મી થી ૩૫મી જુલિલીના મહોત્સવના બંધ કાર્યક્રમનો આરંભ થયો હતો. એ દિને બંધ કરવાર પણ ભરવામાં આવ્યો હતો. તા. ૭ મીના દારેસલામના આગા ખાન કલખમાં એક બંધ સમ્મેલનમાં આફ્રિકાની ઇસમાઇલી કોમના અધારથાને લગતા કાયદા કાનુનો જમાત સમક્ષ પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે તા. ૮ મીના સાંજે ૫ કલાકે જમાત ખાનામાંથી હિરક મહોત્સવનું ગંગલવર અને શાનદાર સરખસ નીકળ્યું હતું.

ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૯મીના સમસ્ત આફ્રિકાના વોલન્ટીયરો, રકાઉટસો, મસ્જીદાઇસોની એક બંધ સમુક્ત રેલી થઇ હતી.

૮. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અં ની ૬૦ વરસની ઇમામતની હિરક તુલાવિધિ આફ્રિકા ખાતે "આગાખાન જુલિલી પાર્ક" માં, ઇ. સ. ૧૯૪૬ ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૦ મીના શુભ દિને પૂર્ણ ઉત્સાહ અને આનંદ વચ્ચે કરવામાં આવી હતી. આ અન્નેડ અવસરે કોમ પર કોમની મળીને સીતેર હજારની લોકમેદનીએ ભાગ લીધો હતો.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને શાહઝાદા સફરદીન પણ હાજર હતા.

ટાંગાનિકાના નામદાર ગવર્નર, કેન્યાના નામદાર ગવર્નર, યુગાન્ડાના નામદાર ગવર્નર, માડાગાસ્કારના નામદાર ગવર્નર જનરલ, જંગ્યારના નામદાર મુસતાનના પ્રતિનિધિ તરીકે પ્રિન્સ અબ્દુલ્લાહ, સરયાન ખાતાના પ્રધાન મી. એ. કિય બ્રેન્સ એમ. પી; જંગ્યારના માજી બ્રિટીશ રેસીડન્ટ સર ગાય પીલીંગ, ઉપરાંત ફ્રાન્સ, બેલ્જીયમ, પોર્ટુગલ અને હિંદી સરકારના પ્રતિનિધિઓ હાજર રહ્યા હતા.

આ મહાન શુભ પ્રસંગને અંગે તેઓ નામદારને સંખ્યાબંધ મુબારકીઓના સંદેશાઓ મળ્યા હતા જેમાં મિસરના નામદાર મુસતાન શાહ અને રાણી કરીદા, મિસરના રાજકુમાર પ્રિન્સ મહેમુદ, એટલિટનના વડા પ્રધાન મી. કલેમેન્ટ એટલી અને મીસીસ એટલી અને દક્ષિણ આફ્રિકાના વડા પ્રધાન હિલ્ડ માર્શલ સમટસના સંદેશાઓ મુખ્ય હતા.

હિરક તુલાવિધિમાં તેઓ નામદારનું વજન ૨૪૩ રતલ થયું હતું. જેની કિંમત માત્ર ૩,૫૦,૦૦૦ જેટલી થઇ હતી.

૬૦ હિમામતું યાદગાર પ્રવચન

૬૦ હિમામ સુલતાન મુદમદશાહ અ. એ આ ઐતિહાસિક અવસરે પ્રવચન કરતા હિમામતું :

“સાઠ વર્ષ પછી મારા નિકટના કદાચ કુટુંબપ્રેમ અને સંબંધથી પણ વધારે નિકટના સંબંધ માટે હું અંતઃકરણપૂર્વક મારા સમજા રહાની બચ્ચાઓને આપત પ્રેમ સદિત, મન્યવાદ આપું છું અને દુઆઆસિયો હિમામતું છું. આફ્રિકાની આ ગૌરવશીલ ઉજવણી માટે હું મારા રહાની બચ્ચાઓને મન્યવાદ આપું અને દુઆઆસિયો હિમામતું છું. હું હમણા એક દુકાન વાકમ કહું છું—“પિતા તરીકેના દુઆઆસિયો, પ્યાર અને હંમેશના વદાલ” જે આ ઉજવણીઓને ગૌરવશીલતા તરીકે નિહાળવામાં આવે અથવા મારી ૬૦ વર્ષની હિમામતની શુક્રગુજરી કહેવામાં આવે તો ૫૦,૦૦૦ જેટલા લોકોએ જે ભારે અગવડતા ખમીને ખર્ચ કર્યો છે અને સ્વભોગ આપ્યો છે તેનું મુદ્દા આંકી ચકાસ નહિ.

“મારા રહાની બચ્ચાઓ માટે, આર્થિક ક્ષેત્રમાં જે મુળગત પરિવર્તન આણુવા માટે જેની ઓછામાં ઓછી દશ વર્ષથી હું રાહ જોઈ રહ્યો હતો તેની આ ઉજવણીએ મને તક આપી છે. છેલ્લા દશ વર્ષથી મને એમ લાગ્યા કરતું હતું કે જીવન પદ્ધતિઓને તેના પ્રત્યેક જડ સ્વરૂપમાં જે વળગી રહેવામાં આવે તો સમજા, ઇસમાઈલીઓ અનિવાર્ય રીતે પીછેહઠના પ્રવાહ બણી દોરવાઈ જાય. બહુમતી માટે જીંદગીનું દિત શેમાં હતું અને હજુ શેમાં છે, એની વિચારણા યવી થતે છે. વ્યક્તિગત પ્રયાસને હું હંમેશા મનુષ્યથી-મનુષ્યની અને દરેક સમાજથી અલગ કહેતો આવ્યો છું. દુકાનદારી, એજનસી અને વ્યાપાર રાજ્યમારે એ બધું ભૂતકાળમાં ઠીક હતું. પણ જે તેને અવિશ્વમાં પણ ગુલામીથી અનુસરવામાં આવે તો, તે તેઓને જોઈએ એ કરતા વધુ હરિશ્ચંદ્ર, કંગાલિયત અને સહાસ એડવા માટે જોઈતી મુડીની અછત કે જેને હું કાયદેસરનો સદો કહું છું તેની તરફ દોરવી લઈ જશે.

આર્થિક પરિપદ.

મારા વિચારોને અનુસરીને આફ્રિકાની જુદી જુદી સમિતિઓ કાર્ય કરે અને હું આફ્રિકા આપું ત્યારે કેમમાં દરેકી ધરાવનારી ભુખિયાણી વ્યક્તિઓ અને આગેવાન લોકોની એક આર્થિક પરિપદ બોલાવું, જ્યાં વિશાળ દ્રષ્ટિબિંદુથી આવશ્યક પરિવર્તન આણી શકે અને એ માટે પ્રયત્ન કરી શકે એવી મારી ઇચ્છા હતી આવી આર્થિક પરિપદ નધરાખીમાં મળી હતી અને ઠરાવો પસાર થયા હતા. જેને સાધારણ સુધારા વધારા સાથે આપણે આજે બપોરે એક બીજા મહાન પગલા તરીકે આગળ લઈ ગયા છીએ. રાંગાનીકાની સરકારની સહાયતા સાથે દશ લાખ પાઉંડની મુડીથી-જે બણી જ ઝડપથી બરાબ મુદા હતા, આપણે દારૂસલામ આતે એક ડાયમંડ જ્યુબિલી ફરદ રચાવું હતું.

બિન શરતી ભેટ.

“દરેક જણ જણે છે કે આ કિરામીના નાણા આ અવસરે મને બિન શરતે અર્પણ કરવામાં આવ્યા છે. હું એ નાણાને મારા પોતાના માટે રાખવાની ઇચ્છા ધરાવતો નથી, પરંતુ મારા

રહાની બાબો મારે જે વસ્તુ હું ઉત્તમ માનું છું. તેમાં એ ખર્ચવાનો છું. હું તેનો ઉત્તમમાં ઉત્તમ ઉપયોગ કરી શકુ એવી રીતે, ઉજવણીનો ખર્ચ-આ ચબ્દના વિશાળ અર્થમાં-બાદ કરતાં, ખોટી રકમ કાયમંડ જ્યુબિલી ટ્રસ્ટને કેવળ બેટ તરીકે આપવાનો નિર્ણય લાંબી વિચારણા પછી મેં કર્યો છે."

તિરસ્કાર અને ભય.

તેઓ નામદાર બિલ્ડીંગ સોસાયટીઓ, ડેન્ટલ અને મેડિકલ સ્કૂલ અને શિક્ષણના પ્રશ્નને ઉદ્દેશ્ય કર્યા પછી જણાવ્યું હતું કે "જો મને કહેવામાં આવે તો હું અલિંગના રહેવાસીઓને પછી તે ગમે તે જાતી, રંગ કે ધર્મના હોય, હું સામાન્ય સલાહનો એક વધુ સ્પષ્ટ કહેવાની ઇચ્છા રાખું છું. સંઘર્ષણનાં કારણોનો મને અનુભવ મળ્યો છે. હું સાત વર્ષ સુધી હથિયારબંધી પરિષદ અને રાષ્ટ્રસંઘનો કાયંશીલ સભાસદ હતો. તે શા માટે નિષ્ફળ ગઈ? માત્ર તિરસ્કારનાજ કારણે એને નિષ્ફળતા વરી હતી. હજુ સુધી પ્રશ્નનો અરસપરસમાં શા માટે તિરસ્કારની લાગણી ધરાવે છે? ભયને અંગે. જ્યાં ભય હોય છે ત્યાં પ્રેમ હોતો નથી. જો બારણાં અંધ કરવામાં આવ્યા હોય તો પણ તિરસ્કાર બારી વાટે સરળતાથી પ્રવેશી શકે છે."

"હું તમે આફ્રિકનો, યુરોપિયનો, હિંદીઓ અને સંઘળાઓને એક બીજાથી ભય નહિ પામવાની અપીલ કરું છું. એક સાથે મળીને આપણે કાર્ય કરવું જોઈએ. આ દેશ પુરતો વિશાળ છે, જેની જુમી બાગેજ ખેડવામાં આવી છે. ચીન, હિંદ અને યુરોપના પ્રમાણમાં અત્રે ઘણી નાની વસ્તી છે. ઓછામાં ઓછા એક રોકા સુધી આપણે જીંદગી ટકાવી રાખવા માટે અત્રે લડત કરવી પડે એવી જરૂર નથી. ત્યારે તમારા પૌત્રાઓ માટે તમારે શા કારણે અગાઉથી જ મુશ્કેલી માં મુકાવવાની કલ્પના કરવી જોઈએ? અહિં એવું કંઈ જ નથી. આ સંઘળું યુધ્ધ, માથે ચઢેલી પરિસ્થિતિ, જ્ઞાનના વિકાસ, એટલે જોખ અને સાયન્સને આહારી છે. પરંતુ જો આ પરિસ્થિતિ પહોં લીધે અને તે અનિચ્છના જાણીને ઇશ્વરમાં ફેરવાય જાય, તો ખચીત તે સનુધ્ય બુધ્ધિને હળવી બનાવે અને બંધાને જ સલામતી મળી રહે."

નામદાર બેગમ સાહેબા ઉમ્મે હુબીબાને ઈલકાબ.

૬. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંબે પોતાના મોહરદાર નામદાર બેગમ સાહેબા ઉમ્મે હુબીબા આમાબાનને "માતા સલામત"ના ઇલકાબની નવાજીશ કરી અત્યંત મોટું માન આપ્યું હતું.

ત્રીજા વિશ્વયુધ્ધની ભયંકરતા.

મુખ્યત્વે પ્રગટ થતાં "સન્ડે ન્યુઝ"માં ૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંબે "ત્રીજું વિશ્વયુધ્ધ નિવારી શકાશે?" એ શિર્ષક હેઠળના એક મત્તવના લેખમાં જણાવ્યું હતું કે—

"પૂર્વેના યુધ્ધોએ જન્માવ્યું છે, તે ઉપરથી આવતા વિશ્વયુધ્ધની આકતવું અનુમાન તેઓ વ્યાજબી રીતે કાઢીને એવો અંદાજો કરે છે કે છેલ્લા યુધ્ધ કરતાં આવડું ત્રીજું વિશ્વયુધ્ધ હશે."

રમણ વધારે નાશકારક થઇ પડશે. જેના પરિણામે વિશાળ વિસ્તારો, શહેરો, સમસ્ત દેશો અને રાજ્યો અરણ્ય સમાન થઇ પડશે અને વહેલે મોઢે મોટા દુરમનોજ માત્ર નહિ પણ તેની સાથે આખું વિશ્વ એક મોઢે કે અગ્નિ પશું મુશ્કેલીમાં મુકાવશે. બચકરી બળે જે કંઈ કમી રાખી દશે, તેની પુરવણી સંભવિત રાજકીયો અને પાંચમી કતારોના કાર્ય દ્વારા નાશ પામશે.

એનો કંઈ ઉપાય છે?—“પીસ લીગ”

“કુ” પુછું છું એનો ઉપાય શું છે? માત્ર એકજ ઉપાય છે—જેને અસરકારક અને ન્યાયી કહી શકાય. હિટલરવાદી જર્મની સામે જેવી રીતે રાષ્ટ્રો ઇઝરાયેલ પ્રકારે સખળા મુનેહશાંતિ મિત્ર રાષ્ટ્રો-સખળા રાષ્ટ્રો પોતાના મતબેદનો નિકાલ મુશ્કેલીમાં નહિ પરંતુ સવાદી અને ન્યાયના પ્રકારથી જોએ પોતાના મતબેદનો નિકાલ આણવા મળે છે. એવા સખળા રાષ્ટ્રોને એ મારેની પોતાની મતબેદનો દર્શાવવા દેવી જનબેદનો દર્શાવવા દેવી.

“આ શાટે તેઓએ પોતાનું જોઈવું નથી કે પાછળ જોઈવું નથી. પરંતુ અહિં કે તહિં એક સર્વોપરી “પીસ લીગ” નો આરંભ કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ છે. જેના હાયમાં રાષ્ટ્રોનું હકકપત્ર હોય, જેણે “વીટો” ની સત્તાને દવામાં ઉરાડી નાખી હોય અને આક્રમણકારને કચડી નાખવા માટે પોતાના સખળા બળનો ઉપયોગ કરવા હમેશા તૈયાર હોય, પછી તે મને તો નાના હોય કે મોટા, અને સમક્ષ રાષ્ટ્રોના ન્યાય ઉપર દયાયેલા બંધારણને માન આપવાની ફરજ પાડવાની સત્તા ધરાવતા હોય.”

આફ્રિકા ખાતે પ્રાણી વનસ્પતિની શોધખોળ—કેલીફોર્નિયા
યુનિવર્સિટીને ડોનેશન

અમેરિકામાં આવેલી કેલીફોર્નિયાની યુનિવર્સિટી માટે આફ્રિકામાં વધુ શોધખોળ કરવા વિશ્વનિઓની એક મંડળીને મોકલવાનું ડૉ. ઇમામના ડોનેશનથી સંકેત મળ્યું હતું.

હૉ ઇમામની લાંબામાં લાંબી ઇમામત—ઇસમાઈલી ઇમામોના
છતિહાસમાં એક અનુદાનનાવ

હમરત મોલા મુત્તમ્મલી અ. ના મુશુર્ગાર પિતા હમરત અમુતાલિએ પોતાનો જોએ મિલ્લાલો ત્યારબાદ હમરત મોલા મુત્તમ્મલી અ. દિજરી સન પુર્વે ત્રણ વર્ષ પહેલા ઇમામતની મસનદ પર નજવા અફરોમ થયા હતા. જેથી દિજરી સન ૧૩૬૮ સુધી આ રીતે ૧૩૭૧ વર્ષ થયા હતા.

આ સખળું સમય દરમિયાન થયેલા ઇમામોમાં ૧૮ માં ઇમામ હમરત મોલાના શાહ મુસ્તાસિર મિલ્લાલ અ. ની ઇમામતનો કિતીવંત અમલ ૬૦ વર્ષનો હતો. ૨૬ માં ઇમામ શાહ કાસમશાહની ઇમામતનો કિતીવંત અમલ ૬૧ વર્ષનો હતો અને ઇરાનથી હિંદુસ્તાનમાં પ્રથમ પથરામણી કરનાર ૪૬ માં ઇમામ હમરત મોલાના ઇમામ શાહ દસનઅલી શાહની ઇમામતનો અમલ ૬૫ વર્ષનો હતો.

હમરત ઇમામ મુલ્તમ્મશાહ અ. દિજરી સન ૧૩૦૨ ના મિલ્લાલ મહિનાની તા. ૬ થી ને સોમવારના દિને ઇમામતની મસનદ પર બિરાજમાન થયા અને દિજરી સન ૧૩૬૮ ના

Theological

P.P

સરે માસની તા. ૧૫મીને જુમાના દિને હ. ઇમામને ઇમામતની મસનદ પર બિરાજે પાંચઠ વર્ષ અને નવ દિવસ થયા. જ્યારે અંગ્રેજી વર્ષની ગણતરી પ્રમાણે હઝરત ઇમામ ઇસ્વી સન ૧૮૮૫ ના ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૧૭ મીને સોમવારના સુબ્હારક દિને ઇમામતની મસનદ પર જલ્લાગર થયા હોવાથી ઇસ્વી સન ૧૮૪૮ ના ડિસેમ્બર મહિનાની તા. ૧૭ મીના તેઓ નામદારની ઇમામતના કિર્તિવંત અમલને ૧૭-૪-ત્રેસઠ વર્ષ અને ચાર મહિના થયા. જેથી અડતાલીસ ઇમા મોમાં લાંબામાં લાંબી ઇમામત ભોગવનાર હ. ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હતા. જે ઇસમા. ઇસ્વી ઇમામોના જલ્લાગર ઇતિહાસમાં એક અગ્રણ્ય અને ગૌરવભર્યો બનાવ હોય સમસ્ત ઇસમાઇલી આલમે બારે ધામધુમ સાથે ડિસેમ્બરની તા. ૨૬ મીને રવિવારના શુભ દિને સમસ્ત એશિયામાં શાનદાર ઉજવણીઓ કરી હતી.

આ પ્રસંગે આપશ્રીએ યાદગાર સંદેશો પાઠવ્યો હતો, જેમાં જણાવ્યું હતું કે : “જુલકાળમાં ઇમામોને આધિન રહીને ઇસમાઇલીઓ મહાન કાર્યો કરી ગયા છે. જે તેવીજ સેવાયતિ, ઔકયતા, તાબેદારી અને શિસ્તપાલન (ડીસીપ્લીન) કરી અંગત હસદને દુર કરવામાં આવે તો એવાજ ખીજ મહાન કાર્યો મારે પ્રસંગો ઉભા થવાનો છે.”

હઝરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નો વડા ફરજંદ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની ખીજ શાદી, ઇસ્વી સન ૧૮૪૮ ના મે માસની તા. ૨૭મીને શુક્રવારના મશહૂર ફિદ્મી સ્ટાર રીટા હેવર્થ સાથે, ફ્રાન્સના કેન્સ નજદીક આવેલા વેલોરિસના ટાઉન હોલમાં થય હતી. આ પ્રસંગે ૬૦ ઇમામ અને નામદાર માતા સલામત બેગમ ઉમ્મે હબીબાએ તેમજ નામદાર પ્રિન્સ સદ્દીન અને નામદાર પ્રિન્સ કરીમ (મોલાના હઝર ઇમામ) તેમજ ના. પ્રિન્સ અમીન મુહમ્મદ પણ હાજરી આપી હતી.

હિઝ રાયલ હાઇનેસ—ઇરાને અર્પેલો શાહી ઇલકાબ

૧૯૮૮

આ વેરસ દરમિયાન હઝરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને ઇરાનના પ્રગ્ગજન જાહેર કરાવા દર્તા અને તેની ખુશાલીમાં ઇરાનના ના. શાહે તેઓ નામદારને “હિઝ રાયલ હાઇનેસ”નો આદરશાહી ઇલકાબ ઇનાયત કર્યો હતો. આ પૂર્વે ઇરાનના શહેનશાહો તરફથી હઝરત ઇમામને “શમ્શુલ હુમાયુન” અને “સ્ટાર ઓફ પરશિયા” વિગેરે માનવંતા ઇલકાબો ઇનાયત થયા હતા. હઝરત ઇમામે પોતાની માતૃભૂમિ ઇરાનની ધર્મદા સંસ્થાઓને સાઠ લાખ ફાંક બેટ કર્યા હતા.

ઇસમાઇલી રાજ્યકર્તાઓ

મુખ્ય એશિયાના “હુન્ડા” ના મુલકના રાજ્યકર્તા મીરની અગાઉ ઓળખાણ આપવામાં આવી છે. તેમના સિવાય ગીલગીટમાં પણ મુહમ્મદ મુઝફ્ફર અલીખાન નામના ઇસમાઇલી રાજ્ય. કર્તાની હકુમત છે. “પિંવાલ”ના સરદાર મહમ્મદ અન્વરખાન “યાસીન”માં સરદાર અબ્દુરેહમાન. ખાન અને “સરીકુલ”માં સરદાર મહમ્મદ કરીમ બેગની આણુ વર્તે છે. ચીનાઇ સરહદ ઉપરના ઇસમાઇલીઓ શાહઝાદા લયસની પ્રગ્ગ હોવાનો ગર્વ ધરાવે છે, જ્યારે અફઘાનીઓ હકીમશાહ અબ્દુલ મઆલીના મુરખખીપણાનો દમ ભરે છે.

1977

લાખોની ઝવેરાતની લુટ—હૉ ઇમામની સુખારક શાન

૬૨વી સન ૧૯૪૬ ના ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૩૭ના દિને, હઝરત ઇમામ, નામદાર માતા સલામત સાથે, નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન અને પ્રિન્સેસ અલીખાનને મળવા પોતાના "વીલા યાફીયુર" થી મોટરમાં વિદાય થતા હતા તે વેળાએ તેઓ નામદારની મોટરને ચાર હથિયારોમાંથી પાકપાકુઓએ અટકાવી લાખોની કિંમતનું ઝવેરાત ઉઠાવી ગયા હતા. આ ઘટનાની આ એક મોટી પાક હતી.

વીમાવાળાઓએ લુટાઇ ગયેલા ઝવેરાતની કિંમત ૭ લાખ ૮૫ હજાર ડોલરની આંકી હતી. મોહક એક ઓફ સંકળના પેઈસ ખાતેના મુખ્ય પ્રતિનિધિ જોન બુએલ-સે જણાવ્યું હતું કે આ લુટ મોહકની તવારિખમાં સૌથી મોટી છે.

આ બનાવ સંબંધમાં ઓગસ્ટ માસની તા. ૮મી ના દિને, હ. ઇમામે દિંદુસ્તાનની જમાતો જોમ એક તારના સંદેશમાં જણાવ્યું હતું કે:-

"દિંદની સર્વે જમાતોએ ધાડતી ખીના સંબંધી હશે જ. તેઓને જણાવે કે જેવી રીતે ખોરાકમાં નિમકનો રવીકાર કરવામાં આવે છે તેવી રીતે અમે આ ઘટનાને આ છંદગીના નિમક સમાન ગણીએ છીએ. અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમારો આ કાખલો રહાની, બચ્ચાઓને સામાન્ય રીતે (સંકટ સમયે) મદદગાર થઇ પડશે."

આ વાંછી એ લાખ પાઉન્ડનું ઝવેરાત જન્યુઆરીની તા. ૨૮મીએ પાકુ મળી આવ્યું હતું. ફેલુઆરીની તા. ૨૭ના રોજ નામદાર માતા સલામતે કરાખી ખાતે પત્રકારોની મુલાકાત કરવાનું જણાવ્યું હતું કે અમેને અમારા ઝવેરાતની ફિકર નથી. કેમકે એ ઝવેરાતનો એ લાખ પાઉન્ડનો વીમો ઉતરાવવામાં આવ્યો હતો.

આ અમુક જવાહિરોની ઝડપી લુટના બનાવે આખી દુનિયામાં કારે સનસનારી મચાવી હતી. પાકપાકુઓને શોધવા ફ્રેન્ચ પોલીસ ખાતાએ કારે દિંમત અને બાહોશીભર્યું કામ કર્યું હતું.

આફ્રિકાની કેળવણી સંસ્થાઓને એક લાખ પાઉન્ડની બાદરણી સખાવત

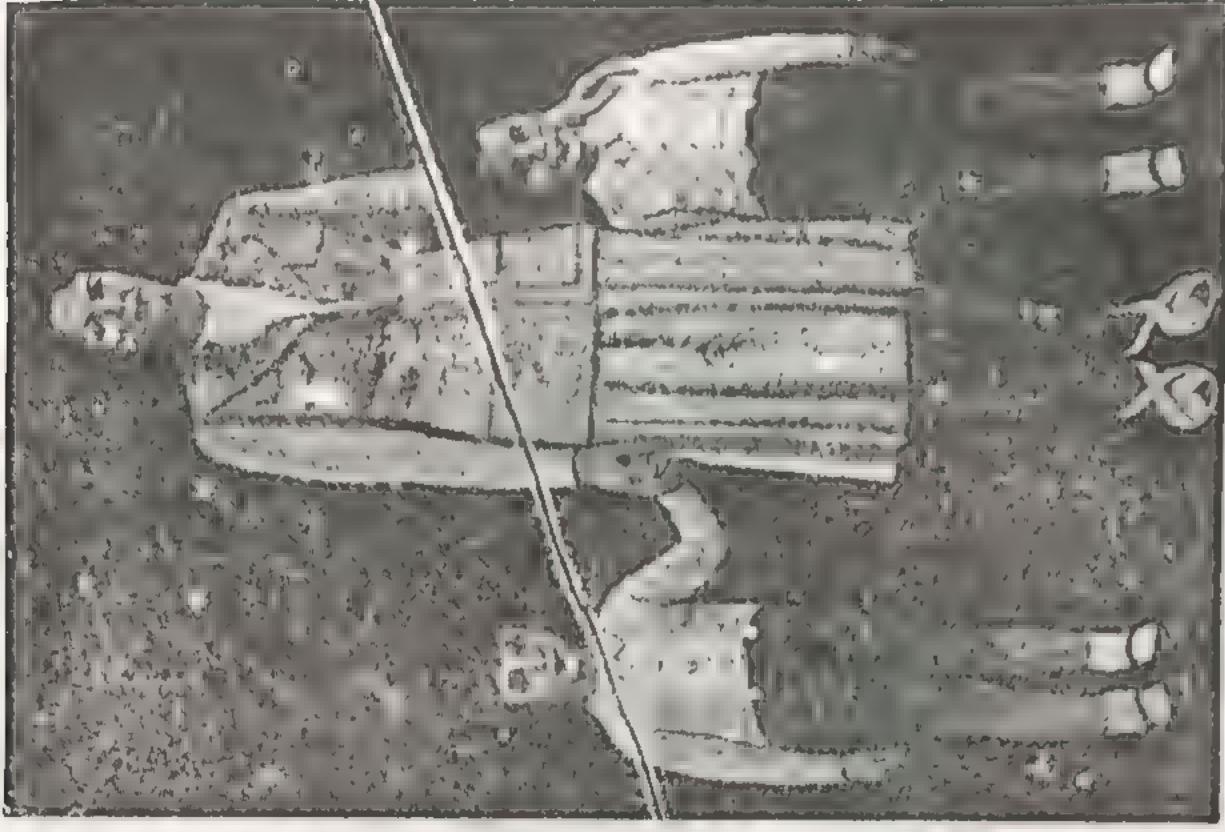
મેમ્બર્સ (આફ્રિકા) ની મુસ્લિમ એજ્યુકેશન ઇન્ટરિટ્યુટના મહાનના ચક્ષુતર કાવં માટે હઝરત ઇમામે પાઉન્ડ એક લાખની અધિકૃત મેટ આપી હતી. *Muslims (Africa) called Technical Institute*

હૉ ઇમામને ઇરાનનું રાહેરીપણું—ઇરાનની પાલમિન્ટની બહેરાત

ઓક્ટોબર મહિનાની તા. ૧૦ મીના તહેરાનના એક સંદેશમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ઇસમાઇલી કામના રહાની સરદાર નામદાર આગાખાન સાહેબ, ઇરાનનું રાહેરીપણું ધરાવતા હોવાથી અને તે તેઓ નામદારના કુટુંબે કદીયે ગુમાવ્યું ન હોવાની ઇરાનીયન પાલમિન્ટ બહેરાત કરી છે. આ બહેરાત તેઓ નામદારની સંમતિથી કરવામાં આવી હતી.

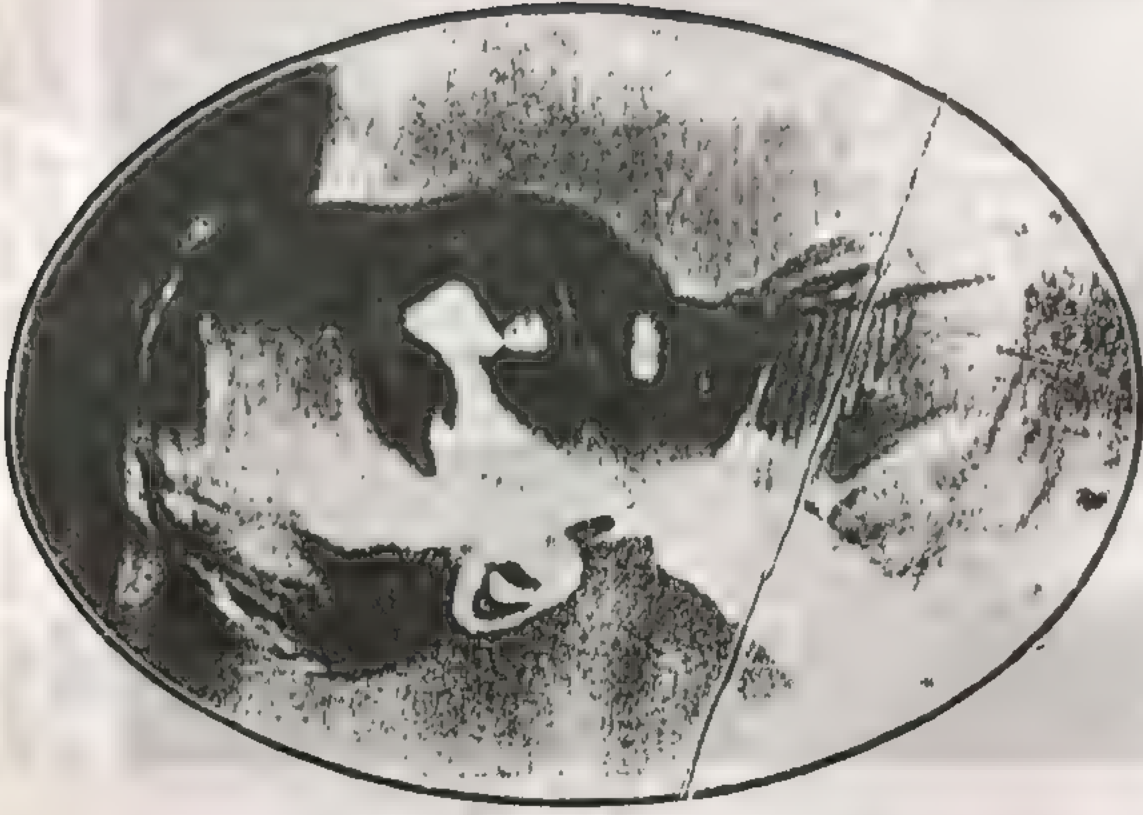
મોઢાનો હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ અલ્લુસેની પોતાના દિલેર
પિતા ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની પ્રેમાળ ગોદમાં
આલ્સવયે બિરાજેલા છે.

ના પ્રિન્સેસ તાબુદવલા અલીખાન સાહેબાની તેમના બે
શાહઝાદાઓ: મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ અને ના.
પ્રિન્સ અમીનમહમદ સાથે બાલ્યદાજે લેવાએલી યાદગાર તરતીર

અહીના પવિત્ર ધરાનાને દિલેરી અને સાદસના શુભેા પદે-
લેથીજ વર્ષા છે જેનેા આ છવંત પુરોવા છે. બરફ ઉપરથી
લપસવાની સહાસિક રમતના મમામે અમાન પશુ બાદ્ય
વપથીજ ચાલક હતા એ આ તરવીર પુરવાર કરે છે.

આજવરે આબું સૌમ્ય રિમત વેરનાર નેલાના હાઝર મમામ
આજે મસમાઇથીઓને અનેરા લગ્ન લગ્નની મદા દસાવી રહ્યા છે.

આ સંબંધે પેરીસમાં ઇન્ટરવ્યુ આપતા હ. ઇમામે જણાવ્યું હતું કે "મારું કુટુંબ દંમેશા ઇરાનિયન છે. હું બ્રિટિશ છું અને ઇરાનિયન પણ છું. આમ શા માટે ન હોય એક માણસ વીસ બેટલા શહેરીપણા ધરાવી શકે છે."

નાઁ શાહઝાદી યારમીનનો જન્મ.

ડીસેમ્બર માસની તા. ૨૦મી ને બુધવારના, નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના મહારદાર ના પ્રિન્સેસ રીટાએ લોઝાં ખાતેની "મોન્ટ એપ્રિસી ક્લીનીક"માં એક શાહઝાદીનો જન્મ આપ્યો હતો. શાહઝાદીનું નામ "માસમીન" રાખવામાં આવ્યું હતું.

૬૦ ઇમામની હિંદમાં પધરામણી.

ઇ. સ. ૧૯૫૦ ના જાન્યુઆરી માસની તા. ૩૭ ને વાર મંગળવારના શુભ દિને હ. ઇમામશાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ગુજાઇ પધાર્યા હતા. ચાર વર્ષના લાંબા ગાળા પછી પોતાના ૩૬મી પિતાની મુજારક પધરામણી માટે ઇસમાઇલીઓમાં અપૂર્વ ઉત્સાહ પ્રગટ્યો હતો. ખીજા દિને મુંબઈના ના. ગવર્નર સર મહારાજસિંગે તેઓશ્રીના માનમાં ભોજન સમારંભ યોજ્યો હતો.

ખરમાના વડા પ્રધાનના હાથે રંગુનના જમાતખાનાની ભવ્ય ઇમારતની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા.

ઇ. સ. ૧૯૫૦ના જાન્યુઆરીની તા. ૫મી ના રંગુનના નામકિત ઇસમાઇલી આગેવાન વઝીર ઉ. કાનેશ્વરનાથએ અહીં લાખ રૂપિયાના ખર્ચે, સોગલ સ્ટ્રીટમાં બંધાવી આવેલ જમાતખાનાની સુંદર ઇમારતને ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા, ખરમાના વડા પ્રધાન યકીન નુનાં હાથે કરવામાં આવી હતી.

અલીગઢ યુનિવર્સિટીનું માનપત્ર—રૂપિયા પચીસ હજારની ભેટ.

જાન્યુઆરીની તા. ૩૧મી ના દિને અલીગઢ યુનિવર્સિટી તરફથી હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને અર્પવામાં આવેલ માનપત્રના જવાબમાં તેઓ નામદાર હિંદી મુસ્લિમોને પલટાએલી પરિસ્થિતિને અનુકુળ યદ્દ જવાની અને સરકારનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવાની બલામણ્ય કરીને વધુમાં જણાવ્યું હતું કે "જો મુસલમાનો શારિરીક અને માનસિક ગુણો ખીલવશે તો હિંદની પ્રજાલિકાથી તેમને અલગ રાખશે નહિ." તેઓ નામદાર અલીગઢ યુનિવર્સિટીને રૂ. ૨૫ હજાર ભેટ આપવાનું જાહેર કર્યું હતું.

એશિયાની આઝાદીની તમન્ના.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૧લી ના નવી દિલ્હીથી હ. ઇમામે ફારસી (પરસીયન) ભાષામાં એક ઇન્ડિયા રીડીયોની પરદેશ ખાતેની સરવીસમાં કરેલા બ્રોડકાસ્ટમાં જણાવ્યું હતું કે "હિંદ, પાકિસ્તાન અને ઇન્ડોનેશિયાએ મેળવેલી આઝાદી દરેક એશિયાવાસી માટે ખુશાલી પેદા કરનારી બાબત છે. આઝાદી માટેની લોકોની તમન્ના દુનિયાના શાહીવાદી દેશોને પોતાનું વર્ચસ્વ વધારતા અટકાવશે બધી પ્રજાઓ પોતાને મનપસંદ માર્ગે પોતાની પ્રગતિનું કાર્ય કરી શકે અને પોતાની મરજી

મુજબ પોતાનું જીવન ગાળી શકે તે માટે સ્વતંત્રતા દેવી જોઈએ." ૬. ઇમામે તે દિને પ્રજાસત્તાક ભારતના પ્રેસીડન્ટ ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદની મુલાકાત લીધી હતી. વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુએ પણ સમારંભ યોજ્યો હતો.

૬૦ ઇમામે પાકિસ્તાનમાં.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૧લી ના રાત્રે નવી દિલ્લીથી લાહોર ખાતે, ૬. ઇમામ શાહ મુહમ્મદશાહ અ. ની પધરામણી થતાં, પાકિસ્તાન સરકારના અમલદારો અને ઇસમાઇલી જમાતના આગેવાનો તરફથી તેઓ નામદારનો ભવ્ય સરકાર કરવામાં આવ્યો હતો.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૨૭ ના તેઓશ્રી પાકિસ્તાનના તે સમયના પાપતખ્ત કરામી ખાતે પધાર્યા હતા.

ત્રણુ લાખની બાહરાહી સખાવત.

૬. ઇમામે મુસ્લિમ દેશો માટે એક ઇકોનોમી રિસર્ચ ઇન્ટીટ્યુટ સ્થપવાની પણ લાખની બેઠ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

ઇસ્લામ ચેતનવંતો મઝહબ છે.

૬. ઇમામ શાહ મુહમ્મદશાહ અ. એ કરામી ખાતે ઇસ્લામી રાજ્યોની તવારિખ એમની ચટ્ટી પડતી અને તેમનાં લાવીની આશાઓ એ વિષય પર "ઇન્ટીટ્યુટ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ અફેર્સ"ના આશરા હેઠળ એક ધજ્જન અભ્યાસપૂર્ણ તવારિખી લાવણુ આપ્યું હતું.

૬. ઇમામે જણાવ્યું હતું કે, "આપણને ભવિષ્ય માટે દરેક વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. અને ખાતરી છે કે તમે તમારી પાર્થિવ મુશ્કેલીઓ દુર કરી શકશો, પરંતુ લોકોના આત્મા અને જુસ્સાથી ખબરદાર રહેજો. ઇસ્લામી ઇતિહાસની ત્રીજી સદી નહિ પરંતુ પહેલી સદી તરફ નજર કરો. સાચો ઇસ્લામ રિયર નહિ પરંતુ ચેતનવંતો છે. ઉમ્મયાઓના ભવ્ય જમાનામાં એ ચેતનવંતો, સાદો અને સમજી શકાય એવો સ્પષ્ટ હતો. એ વખતે ઇસ્લામની જડ એટલી ઉંડી અને વિશાળ હતી કે મોંઝલોના ભયંકર આક્રમણો અને પાછળથી યુરોપની એવી વધુ ખતરનાક દુશ્મનાવટમાં પણ તેની હરતી રહેવા પામી.

ઇસ્લામી ઇતિહાસની પહેલી સદીમાં જે તંદુરસ્ત વચ્ચે ભાગ લેતી, ધરાવતો હતો, તેવો માર્ગ શોધી નહિ શકાય તો જહાઝ પાણું ખડક સાથે અથડાશે. પાકિસ્તાન, જેના પડોશમાં કાષ્ટિ આઝમ એક આધુનિક પુરષ હતા તે મુસ્લિમ દુનિયા વચ્ચેની રહાની અને બીધિક એકતા લાવવા માં સરજત ખેનો, એવી મારી આશા અને દુઆ છે. મુસ્લિમ રાજ્યોની રાજકીય એકતા અત્યારે શક્ય નથી.

તમારી બધી સામગ્રીની સંભાળ રાખો, પરંતુ તેમાં મોટામાં મોટી સામગ્રી માણસનું મન અને આત્મા છે."

ફૅરઆરીની તા. ૧૨ મીના દિને, કરાચી એન્જીનેયન બોર્ડને હઝરત હમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ફરમાવ્યું "અમારી ખાસ બલામણુ છે કે હમ હાસલ કરજો, બીજાઓથી પાછળ રહી જશો નહિ. હસમાઇલીઓ બીજાઓ કરતા હમમાં આગળ હોવા જોઈએ, અલહદો. લિફ્લાહ, હસમાઇલી રતીઓ બીજા કરતા ૧૦૦ વર્ષ આગળ વધી ચકી છે; તેજ પ્રમાણે પુરખોએ પણ થવું જોઈએ, બાઇઓની ફરજ છે કે મઝહબ ઉપર મુસ્તકીમ રહી તરકકી કરે, આપણે મઝહબ ૧૦૦ વર્ષ આગળ છે. બાઇઓ ઉપર મઝહબમાં પાળદમાં રહેવાની બેવડી ફરજ છે જેઓ મહેનત કરે છે તેમને આખેરતમાં અવરજ બહાર મળશે."

દદ.

ફૅરઆરીની તા. ૧૪ મીના દિને હઝરત હમામને કરાચીના ચહેરીઓ વતી મ્યુનિસિપલ કારપોરેશને માનપત્ર આપ્યું હતું. વળતા જવાબમાં તેઓ નામદાર પાકિસ્તાનના વિદ્યાર્થીઓ યુનાઇટેડ કીંગડમ, ફ્રાંસ અને બની શકે તો રશિયામાં વિદ્યાનિક અભ્યાસ કરી શકે તે માટે ચાર સ્કોલરશિપો આપી હતી. ઉપરાંત હઝરત હમામ અને ના. માતા સલામતે સખાવત તથા બીજા સામાજિક બલાના કાર્યો માટે બેગમ લિયાકતઅલીખાનને રશિયા રૂપ હજાર બેટ આપ્યા હતા.

5.

પાકિસ્તાન રેડીયો સ્ટેશનેથી બ્રોડકાસ્ટ સંદેશો

ફૅરઆરીની તા. ૧૬ મીના દિને હઝરત હમામને "રેકોર્ડ" કરેલો સંદેશો પાકિસ્તાનના રેડીયો સ્ટેશનેથી બ્રોડકાસ્ટ કરવામાં આવ્યો હતો. આ સંદેશમાં તેઓ નામદાર રેડીયુરતો અને નવ વિચારવાળાઓ વચ્ચેની અઘડામણોને અટકાવવા એક મધ્યમ માર્ગ શોધી કાઢવાનો આગ્રહ કરી જણાવ્યું હતું કે "સાચા ઇસ્લામી બનો, ઇસ્લામને અનુસરો અને ઇસ્લામને સમજવા કોશિશ કરો."

I.S.

ફૅરઆરીની તા. ૧૬ મીના દિને હઝરત હમામ કરાચીથી યુરોપ તરફ વિદાય થયા હતા. માર્ગમાં ફેરો ખાતે બે અઠવાડીયા સુધી તેઓ નામદાર રોકાયા હતા. જ્યાં ઇસ્લામના વડા પ્રધાન નવાસપાશાએ તેઓ નામદારને અને ના. બેગમ સાહેબાને એક કબૂલબારી ટી પાટી આપી હતી.

નાઇરોબીમાં "આગાખાન હોલ"

હઝરત હમામે કેન્યાના કોરીન્ડન મેમેરિયલ મ્યુઝીમના બિલ્ડીંગ ફંડમાં આઠ હજારની જે હિદાર બેટ આપી હતી. તેમાંથી એક "એકઝીબીશન હોલ" બાંધીને તેનું નામ "આગાખાન હોલ" આપવા નક્કી થયું હતું.

મહત્વના ઇસ્લામી સિદ્ધાંત વિષે હૅ હમામની ચોખવટ

હઝરત હમામે, ઇસ્લામી સિદ્ધાંતના સંબંધમાં હસમાઇલીઓની વલણ વિષે ચોખવટ કરતા એક સંદેશમાં જણાવ્યું હતું કે : દેખીતી રીતે હસમાઇલીઓની રિયતિ અંગે કંઈ પણ ગેર. સમજણ છે એટલે આ મુદ્દાની ચોખવટ કરવાનું મને જરૂરી લાગે છે. સ્વલંબિક રીતે હૅ પયમગમ્મર સાહેબની વક્ત પછી મુસલમાનો સંગઠિત હતા અને ખલીફા હિસમાનના મૃત્યુ સુધી "શીઆ" અને "સુન્ની"નો સવાલ હોતો થયો નહોતો. પછી ઇસ્લામી જમત બે શાખાઓમાં વહેંચાઈ ગયું, જેને અરબી અર્થમાં "બે શીઆઓ" એટલે કે બે વિભાગો કહેવામાં આવે છે

X

જેમાંના એક ભાગ "દહરત અલીના શીઆઓ" અને બીજા "મુઅવિયાના શીઆઓ" તરીકે ઓળખાયા. આ બન્ને વિભાગો હ. ઇમામ દસને મુઆવિયા સાથે સંધિ કરી ત્યાં સુધી રહ્યા. બ્યારે મુઆવિયા પત્તર પાંચ બહીરા મુતો અને મુઆવિયાના શીઆઓ બહુમતિમાં આવ્યા અને ઇસ્લામના મનાન મધ્યવર્તી કરેલું થયા ત્યારે હ. અલીના શીઆઓ બીજા વિભાગ તરીકે રહ્યા. હ. અલીના શીઆઓના આ વિભાગમાંથી મસનામીઓ ઉતરી આવેલા છે.

"તેઓ એવી માન્યતા પકડે છે કે હ. અલી, કે જેઓએ પહેલા ત્રણ ખલીફાઓ સાથે સહકાર કર્યો હતો, ત્યારે હવે આપણું કામ પહેલા ત્રણ ખલીફાઓના ન્યાય કરવાનું નથી, પણ ઇરાનના મનિદાસકારોએ પણ દર્શાવ્યું છે તેમ હ. અલીએ પોતાના જીવનકાળ દરમ્યાન જેમ કયું તેમ તેઓની સાદગીરીને માન આપ્યું છે.

"આપણે માનીએ છીએ કે ઇમામત હ. પયગમ્બરના ધરથી ચાલી આવે છે, પરંતુ એ કારણો કે જે હ. અલી સારામાં સારી રીતે જાણતા હતા, હતા તેઓથીએ પહેલા ત્રણ ખલીફાનો પ્રશ્ન પોતાની જાદગી દરમ્યાન ઉઠાવ્યો નહોતો અને તેથીજ તેઓએ પોતે જે પ્રશ્ન ન ઉઠાવ્યો તે આપણે પણ ન ઉઠાવીએ એ આપણા મારે ધારણા સાથે છે.

"આ રીતે આપણે હ. અલીના શીઆઓ એવી બંદગીમાં શામેલ થઈએ કે મદાન અસ્લાદ પોતાથી અપુર-રહેમત ઉતારે અને બધા મુસલમાનોના પાપોની મારી બને" - આશાખાન.

ઇરાનના શાહના બહેન પ્રિન્સેસ ફાતીમાના લગ્નમાં હ. ઇમામે આપેલા સહકાર.

મે મહિનાની તા. ૧૦મી ના દિને, ઇરાનના નાં શાહના બહેન પ્રિન્સેસ ફાતિમા અને ફરીફાતિમા-અગેરિકાના ડેક્ટરના જેટા વિન્સેન્ટ લી લીલીયરને લગ્નની કિંયા મુસ્લિમ વિધિ પ્રમાણે ત્યાના ઇરાની અમલો ખાતામાં કરવામાં આવી હતી. જે વખતે હ. ઇમામે અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો. આ લગ્નના બનાવે એક અગત્યનો મઝલમી મુદ્દો ઉભો કર્યો હતો, કારણ કે ઇસ્લામ એક પુરુષને એક મિત્ર-મુસ્લિમ સ્ત્રી, જે "અહેલે કિતાબ"માંની હોય, તેણીને પરણવાની છૂટ આપે છે અને તેણી પોતાનો ધર્મ પાળી શકે છે, તો પણ એક મુસ્લિમ સ્ત્રીને પોતાના મઝ-ખાની બદલ ત્રણ કરવાની મનાઇ કરવામાં આવી છે. તેટલા મારે માં, લીલીયરને ઇસ્લામમાં દાખલ કરવાની જરૂરીયાત ઉભી થઈ હતી. પરંતુ પેરિસની મરિજદના પેશ ઇમામ સી કાદોર બન-વેબીટ મઝહર અમેરીકન વિદ્યાર્થીને ઇસ્લામમાં દાખલ કરવાની ના પાડી અને તેના ટેકામાં એવી દલીલ કરી કે "તેને મુસ્લિમ બનાવવાની વિધિ લાંબી અને મુઝવણભરી છે અને એક મુસ્લિમ સ્ત્રીને પરણવાની જગ્યા મરણપાળા માગવી કારણકાર તેની વિધિ કરાવી શકાય નહિ."

પણ હ. ઇમામ વચ્ચે પડ્યા અને પેરિસની મરિજદના ઇમામના ફતવાનો અરવીકાર કરી તેઓ નામદાર જણાવ્યું કે "જો એક શખ્સ મુસ્લિમ છે, તો તેને એમ પુછવાની મને સત્તા છે કે તે મુસ્લિમ કે કેમ? અને જો તે "હા" માં જવાબ આપે તો હું તેનું કહેવું માનીશ, કારણ કે હું માનું છું કે એક શખ્સના અનુકરણમાં થું છે તે ખરી રીતે તો ફક્ત ખુદ જ જાણે છે. આનો અર્થ એટલોજ થાય છે કે જો એક માણસ કહે કે "તે ફક્ત એક જ ખુદાને માને છે અને મુદમ્મદ તેના પયગમ્બર છે" તો "કુલો" પડે તો પછી તેને મુસ્લિમ તરીકે ગણવાનો હક છે, તેની પ્રમાણિક નિષ્ઠા વિશે કામગીરી સવાલ ઉઠતી સહે નહીં.

પેરિસની મરિજદના પેશ ઇમામ, હ. ઇમામના મત સાથે એકમત થયા હતા અને મી. લીલીયરે ઉપર જણાવેલા શબ્દોમાં એકરાર કરવાથી તેને ઘરતજ મુસ્લિમ ધર્મમાં લેવામાં આવ્યો. પરરાન તરફથી સાક્ષી તરીકે હ. ઇમામ હતા.

પૂર્વ આફ્રિકાની વેલફેર સોસાયટીને રૂ. ૧૩ લાખની ઉદાર ગ્રાન્ટ.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. ના પ્રમુખપદે ઇ. સ. ૧૯૩૪માં મોઝાસા ખાતે મળેલી મુસ્લિમ મેન્દરસના પ્રરિણામે, ખાસ કરીને આફ્રિકન અને અરબ મુસ્લિમોની ધાર્મિક તથા સામાજિક કેળવણી અને સાંસ્કૃતિક પ્રગતિના ઉદ્દેશો સાથે, ઇસ્લમ આફ્રિકન વેલફેર સોસાયટીની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી, જેમાં આફ્રિકાના દરેક ભાગના મુસ્લિમો સામિલ છે.

ઇ. સ. ૧૯૪૬માં સોસાયટીએ શીલીમ ૧૩૮૬૯૭૬નો ફાળો કર્યો હતો અને હ. ઇમામે તે સામે શીલીમ ૧૩૧૨૬૮૩ની ઉદાર ગ્રાન્ટ બક્ષિશ આપી હતી, જે ઉપરાંત બિન-ઇસમાઇલીઓ તરફથી જેટલી મદદ સોસાયટી મેળવે, તેટલી જ રકમની ગ્રાન્ટ આપ્યા કરવાની તેઓ નામદાર મુબારક ઇન્જા પ્રદર્શિત કરી હતી.

નાં પ્રિન્સને "લિજિયન ઓફ ઓનર"ની પદવી.

ઇ. સ. ૧૯૪૪ના ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૧૫મી એ મિત્રરાજ્યોના સરકારી કક્ષિણ કક્ષમાં ઉતર્યા ત્યારે તારીફલાયક સેવા બજાવવા માટે નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને "લિજિયન ઓફ ઓનર"ના ઓફિસરની પદવી અર્પણ કરવામાં આવી હતી. નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન આ ઉત્તરણ દરમ્યાન એક કેપ્ટન તરીકે બ્રિટીશ ફોર્સ સાથે "લાએઝો ઓફિસર" તરીકે ગયા હતા.

આ પદવી ઇનાયતે કરવાની ક્રિયા પારિસ ખાતે ઇન્વેલોડસામીલીટરી મ્યુઝીયમમાં ઓક્ટોબરની તા. ૧૪મી ના દિને જનરલ ડાયોમીડ કાટાલે કરી હતી.

પાકીસ્તાનના વડા પ્રધાન જનાબ લીઆકતઅલીખાન પોતાના અમેરિકાના પ્રવાસથી પાછા ફરતા લંડન ખાતે રોકાણ એ દરમ્યાન હ. ઇમામે તેમને પોતાની મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું.

ઇસ્લામી એકતા વિષે સંદેશો.

ઓગસ્ટ મહિનાની તા. ૧૫મી ના દિને હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મસનદ નવીનાના મુખસરક દિવસે કરાંતીથી પ્રગટ થતા "અલ-મરલામ" મારફત હ. ઇમામે એક સંદેશો ની નવાજિશ કરી દરમ્યાન.

"ઇસ્લામીઓમાં એકતા ફક્ત તો જ શક્ય અને જો સધળા શિરકાઓ એકબીજા સાથે માનભર્યું વર્તન રાખે, જેવી રીતે અગો મસમાઇલીઓ હમરે અલી અ. નો માર્ગ પ્રદર્શ કરી અદલે સુન્નતને માન આપીએ છીએ."

પાકીસ્તાનના ઇસમાઇલી યુવાનોને નાં શાહઝાદા સદ્દુદ્દીનનો પ્રેરક સંદેશો.

તા. શાહઝાદા સદ્દુદ્દીન સાહેબે પણ પાકિસ્તાનના ઇસમાઇલી યુવાનોને સંદેશો મારફત જણાવ્યું.

“ધસમાધસી પમનું” કારિ તમારી અને મારી ઉમરનાએ. ઉપર આધાર રાખે છે, ધું આપણે એમના દાખલા પ્રમાણે અનુસરશું કે જેઓએ પોતાના ધમાન અને દિદાગીરીથી મીસર, ઇરાન અને સિંધમાં લુદા લુદા પ્રસંગોએ હાજર ધમામનો ઝંડો આપી દુનિયાએ તેની રાજની નેઈ ત્યાંસુધી પહોંચે રાખ્યો હતો. કે હું છું કે હા-કેમકે આપણા વડવાએ એ જ્યાં આટલી શાનદાર અદાના મેળવી, ત્યાં આપણે મુવાનોને નિમ્નજન જનું નેહએ નહિ.”

હું ધમામનું હિંદમાં શુભાગમન.

X હિસેબર મહિનાની તા. ૨૪મી ના દિને હ. ધમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ., નામદાર માતા સલામત સાથે મુંબઈ પધાર્યા હતા.

ના. માતા સલામતની રૂ. એક લાખની બક્ષિશ.

હરમી ખાતે બંધાનારા મદિસા ઉલોમગૃહ માટે નામદાર માતા સલામત ઉંમરે દબીબા મેગમ આગાખાન સાહેબાએ, એક લાખ રૂપિયાની નાદર રકમ અર્પણ કરી હતી.

જનરલ મિશન એસેમ્બલીમાં અગત્યના ફરમાન.

હિસેબર મહિનાની તા. ૩૧મી ના મુંબઈ ખાતે હિંદની ધસમાધસીએ એસોસીએશને બોલાવેલી એક ઇન્ડીઆ જનરલ મિશન એસેમ્બલીની એક ખાસ બેઠકમાં હ. ધમામે પધરામણી કરી હતી.

તેઓ નામદાર હોનકાર મિશનરીઆને ફરમાવ્યું કે: “અમારી પાસે બીમારી બાળતની જે દરિયાદો આવે છે તેમાંથી એ સી ટકા જેટલી બીમારીઓ ખાનપાનમાં ખાન ન રાખવાથી જ થયેની હોય છે, માટે જમાતોને એ બાળત વયોજમાં સમજવો.” ત્યારબાદ તેઓ નામદારે હસતાં હસતાં ફરમાવ્યું કે “જો આણીપીણીમાં ખ્યાન ન આપવાથી “અઝરાઇલ” (મોતનો દિરસ્તો) આવે તો તેમાં કોનો વાક? તાજાં ફળ તરકારી મેગેરે આવ્યાની સલામણો કરો.

હું ધમામ સૌરાષ્ટ્રમાં

જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૪થી ના હ. ધમામ અને ના. માતા સલામત રાજકોટ પધાર્યા હતા. તેઓશ્રીએ સમય અને સંજોગોને પારખીને તેને અનુકૂળ રહેવા અને તંદુરસ્તીના ઉપયોગી ફરમાનો ફરમાવ્યા હતા સૌરાષ્ટ્રના હેથ સેન્ટરને દર વર્ષે અપાતી માંટીમાં સંગીન વધારો કરી આપવાની તેઓ નામદાર ફરમબક્ષિય કરી હતી.

જાન્યુઆરીની તા. ૫મીને શુક્રવારના દિને હ. ધમામ અને ના. માતા સલામતના માનમાં મુંબઈની પોલીસ કલ્લ તરફથી ટીપાડી પોલીસમાં આવી હતી.

આ કલ્લનું કલ્લ મકાન હ. ધમામે અર્ધા લાખ રૂપિયાની આપેલી ઉદાર મદદથી બાંધવામાં આવ્યું છે. અને તેની સાથે તેઓ નામદારનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે. આ મકાન ઇસ્વી સન ૧૯૪૧ માં બાંધવામાં આવ્યું હતું.

સાલગ્રેહની શાનદાર ઉજવણી

X સને ૧૯૪૧ ના જાન્યુઆરી મહિનાની તા. ૭ મીના હ. ધમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.,

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને ના. પ્રિન્સ કરીમ આગાખાનની સયુક્ત મુખારક સાલ-
ઓદની શાનદાર ઉજવણી, ધણીજ ધામધુમ સહિત થઈ હતી. હસનાબાદમાં સાલમેદનો બન્ધ
દરબાર ભરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં ૬૦ ઇમામે મુવાનોની કેળવણી સરકારના કેળવણી ખાતાના
વિચારને અનુસરતી હોવી જોઈએ, તેમજ ઇસમાઇલી વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક શિક્ષણ અને ધાર્મિક
ક્રિયાઓ માટે ઉત્તોજન આપવા વિષે અમલના ફરમાનો કર્યા હતા.

જન્યુઆરી તા. ૧૨ મીના ૬૦ ઇમામે, ના. માતા સલામત સાથે પુના ખાતે પધરામણી
કરી હતી. તા. ૧૪ મીના તેઓ નામદાર "એંગ્લો-ઉર્દુ મદર્સ હાઇસ્કૂલ" નો પાયો નાખવાની ક્રિયા
કરી હતી આ પ્રસંગે ૬૦ ઇમામે જણાવ્યું હતું કે "જે કામ સંજોગો પ્રમાણે પોતાનું વર્તન
ફેરવતી નથી તે પછાત રહી જાય છે. આપણને સમયની સાથેજ અદ્યતા રહેવું જોઈએ."

૬૦ ઇમામનો ભારતનો પ્રવાસ

જન્યુઆરી મહિનાની તા. ૧૬ મીના દિને હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને
ના. માતા સલામત હૈદરાબાદ (દખ્ખણ) ખાતે પધાર્યા હતા.

જન્યુઆરીની તા. ૧૭ મીના ૬૦ ઇમામ અને ના. માતા સલામત નામપુર પધાર્યા હતા.

જયારે જન્યુઆરીની તા. ૧૭ મીના દિને કલકત્તા ખાતે મુખારક પધરામણી કરી હતી.
તેઓ નામદારને પશ્ચિમ બંગાળના ગવર્નર ડો. કૌલાસનાથ કાલ્જુએ માનવંત પરાણા તરીકે
ગવર્નમેન્ટ હાઉસમાં ઉતારો આપ્યો હતો. ત્યાંથી તેઓ નામદારે તા. ૨૦ મીના વિમાન મારફતે
રંગુન તરફ સિધાવી ગયા હતા. ૬૦ ઇમામે આ પ્રવાસ દરમિયાન હિંદની જમતોની લીધેલી
મુશ્કાત એ જેમાં દરમિયાનની ઉલ્લી મુલાકાત હતી.

ઉદાર ભેટ

કલકત્તાની મુસ્લિમ રેપોર્ટીંગ યુનિયને યોજેલા મેળાવડામાં તેઓશ્રીએ રૂ. ૧૦,૦૦૦ ગવર્નર
હંડમાં ભેટ આપ્યા હતા. જેમાંથી અર્ધી રકમ મુસ્લિમો અને અર્ધી રકમ બિન-મુસ્લિમોના
વાર્તાર્થ વાપરવામાં આવે જોવી તેઓ નામદારે ઇચ્છા દર્શાવી હતી.

૬૦ ઇમામને બરમાનું અપૂર્વ માન

જન્યુઆરી મહિનાની તા. ૨૦ ના બપોરે ૩-૩૦ કલાકે, ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ
અ. અને ના. માતા સલામતે, રંગુનના મીંગ્લાડોનના વિમાની અચક ઉપર કદમ મુખારક કર્યા હતા. P.V.
હતા. તેઓ નામદારે સ્વાગત કરવા બરમાના વડા પ્રધાન માનનીય યકીન તું તેવણના ધર્મપતિ
ડો. યારસી કામસ તેમજ બીજા પ્રધાનો, રંગુનના મેયર ઉ તેં માઉ, ડીપલોમેટીક કોરનો પ્રતિ-
નિધિઓ અને જુદી જુદી કોમના તેમજ ઇસમાઇલી આગેવાનો સારી સંખ્યામાં હાજર રહ્યા
હતા. ૬૦ ઇમામે રેટ્ટે જેરેટ તરીકે બરમાની સરકારના મહેમાન રહ્યા હતા. રંગુન ખાતે
તેઓશ્રીના માનમાં વાહ્યાર એવા અનેક યાદી સમારંભ યોજાયા હતા.

બરમાની પ્રજાને સંદેશો.

૬. ઇમામે વિદાય સંદેશો આપતા રેટ્ટેક દેવલમાં તા. ૨૧ ના દિને જણાવ્યું હતું કે "મેં

બરમાને પોતાની આઝાદી મુમાવતાં અને પોતાની આઝાદી પાછી છતતાં જોયું છે. આજથી ૫૧ વર્ષ પહેલાં જે બરમાની પહેલી મુલાકાત લીધી હતી, જે વેળાએ બ્રિટીશો અપર બરમાનો કબજે જનરલ પ્રિન્સ આસ્ટની સરદારી હુલ્લ લેવામાં રોકાયેલા હતા. એ પછી મેં રાજ્ય યાત્રાને રતનાગીરી સમુદ્ર જવામાં આવતાં જોયા હતા. ૬ અંગ્રે પાંચ વાર આવ્યો છું અને જુની તથા નવી ગઠિ સાથે બરમા તરફ પ્રેમની લાગણીથી જોઉં છું.

“મેં બરમાને પોતાની આઝાદી મેળવતાં જોવી રીતે જોયું છે કે જલ્દી એક મુમાયેલો આત્મા પાછો છૂટી લીધો છે. એ આદ બરમા એક વધારે મંબીર બન્યું છે. દાસની કામચલાઉ જનજો છતાં આજના બર્માનો વધારે તેજસ્વી અને પોતાના ઉપર વધારે વિશ્વાસ ધરાવતાં જોવામાં આવે છે.” છેલ્લે દ. ઇમામે જણાવ્યું કે “તમે” અદિ બરમામાં તેજ, સામ, ખનિજ પદાર્થો અને જોખા પુષ્કળ પ્રમાણમાં ધરાવે છે. તમે આ ચીજો નિકાસ કરી દુનિયાના સૌથી સુખીમાં સુખી દેશમાંના એક બની શકો છો. હું આ દેશમાં ખુદાતઆલાએ ગણેલી શાંતિ જોઉં છું. ખુદા એ તમેને જે આટલું બધું પુષ્કળ આપ્યું છે તેનો લાભ બંને દાથો બરીને કેમ ઉઠાવે તે બરમીજ પ્રબળે પોતે સમજી આગળ વધવાનું છે.”

રંજુનથી દાકા વિદાય થતી વખતે દ. ઇમામે બરમાનો વડા પ્રધાન યજ્ઞીન તુને શ. ૩૦૦.૦૦૦ (ત્રીસ હજાર) સખાવતી કાર્યોમાં વાપરવા માટે બેટ મોકલાવ્યા હતા. ઉપરાંત દ. ઇમામ અને ના. માતા સલામત તરફથી રંજુનના પોલીસ વેલ્ફેર ફંડમાં શ. ૫૦૦૦૦ બેટ આપવામાં આવ્યા હતા.

હિંદુઓમાં દાકા ખાતે

જન્યુઆરીની તા. ૨૬મી ના દિને દ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ના. માતા સલામતે પૂર્વ પાકીસ્તાનના પાયતખ્ત દાકા ખાતે મુઆરફે પધરામણી કરી હતી. તા. ૨૮ ના દાકાની યુનિવર્સિટી તરફથી દ. ઇમામને, એલ. એલ. ડી. અથાત “ડૉક્ટર એફ લોહ”ની ઓનરરી ડીગ્રી, યુનિવર્સિટીના ચાન્સેલર મલીક હિરોજખાન તુને મનાયત કરી હતી.

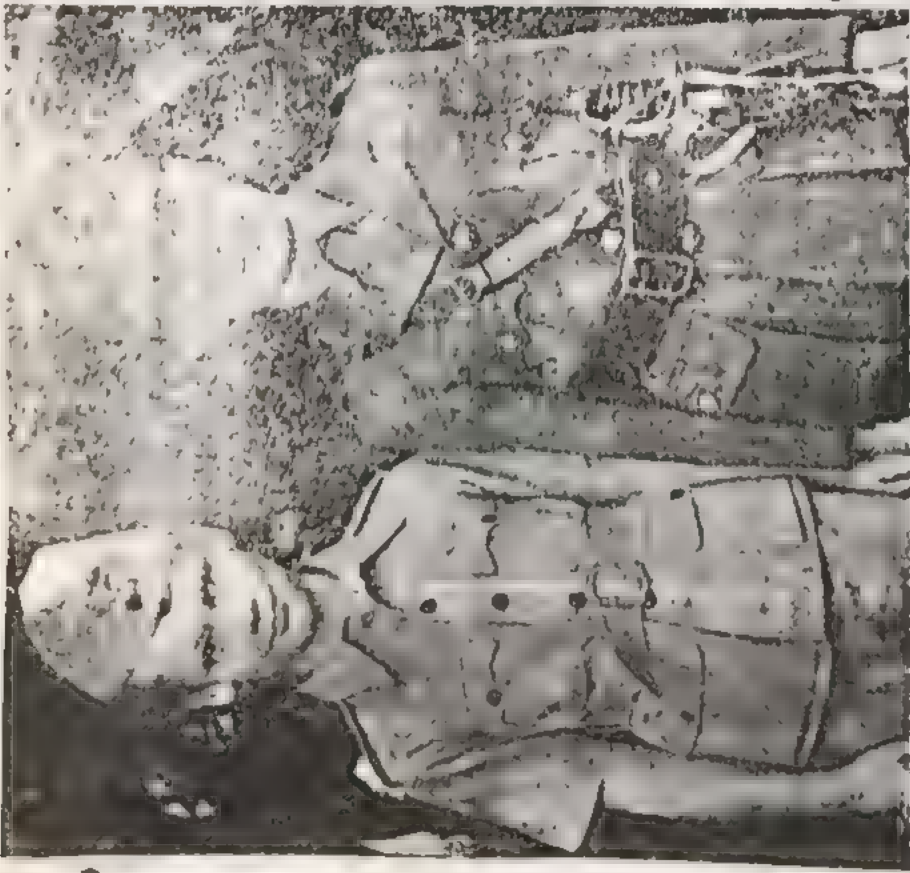
જન્યુઆરી મહિનાની તા. ૨૮ મીના દિને સાંજના, ૬૦ ઇમામે દાકા ખાતે એક વિરાટ સભામાં બાવલુ કરતા જણાવ્યું હતું કે, “હજરત મુહમ્મદ પયગમ્બર પછીની પહેલી સદીમાં ઇસ્લામી મુલકોની જે બહોળલાલી હતી તેને પાકીસ્તાને પોતાની નજર સમક્ષ એક આદર્શ તરીકે રાખવી જોઈએ. એ સમયે ઇસ્લામની દરેક રીતે ચંડતી કળા થઈ હતી, એટલુંજ નહિ પણ તે વખતે ઇસ્લામી દેશોમાં ઇસ્લામના ઉમદા સિધ્ધાંતોનું પ્રાલન પણ અસખર થતું હતું. અરેબરા ઇસ્લામી દેશ હોય તેમાં કોમી બેદલાવ જેવું કશું હોયજ નહિ અને બાઇચારે તથા સધળાઓ સાથે સમાન વર્તાવ જ જોઈએ.”

૬૦ ઇમામે આગળ ચાલતા જણાવ્યું હતું કે “ઇસ્લામનો અર્થ શાંતિ થાય છે અને બખારી શરીર અનુસાર શાંતિ પ્રાપ્તી જગત સુખી પણ ફેલાયલી છે. બીજા રાજદોમાં કહીએ તો એક સાચા મરિદમ અનુસાર માટે રાખના તરફ પણ ખરાબ લામણી ધરાવવી જોઈએ નહિ અને દરેકની સાથે દયા-રહેમ અને ઉદારતા બતાવવી. જેમજેમ ઇસ્લામનું આ વિસ્તાર બંને સાચા મુસ્લિમોનું એ દ્રષ્ટિબિંદુ છે.”

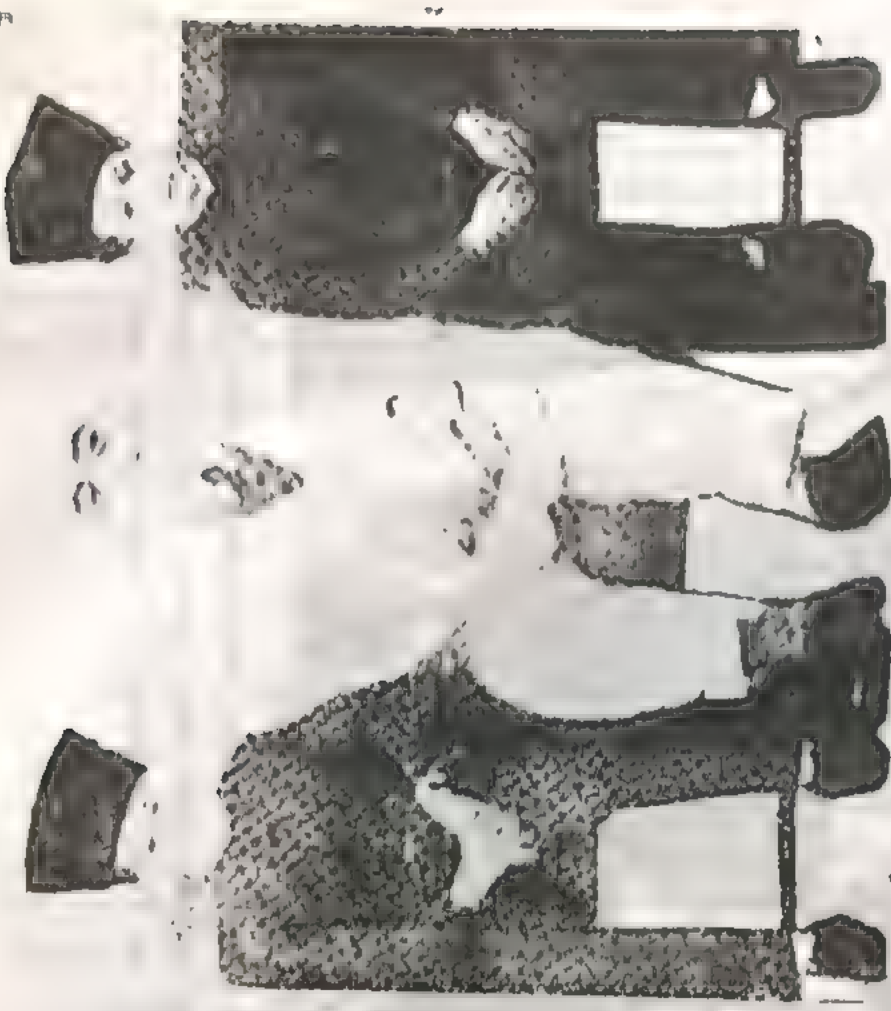
દાકા ખાતે ૬૦ ઇમામના માનમાં બારતી લાઇ કમિશનરે તેમજ પૂર્વ પાકીસ્તાનના તે સમયના ગવર્નર મલીક હિરોજખાન તુને સહીર સમારે બોલાવેલા હતા.

જેમની પ્રેમાળ હૂંફ હેઠળ મૌલાના હાજર હમામ શાક કરીમ આગાખાનસાહેબે ભૌતિક રીતે
 હસમાણ્વીઓના નેતાગીરી મારેનું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું જે હજરત હમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ પોતાના
 બે પ્યારા પૌત્રાઓ-મૌલાના હાજર હમામ અને ના. પ્રિન્સ અમીનમહમદને પ્યારથી ગોદમાં લાંબને
 પ્રેમની વર્ષા કરી રહ્યા છે.

શાનિમાના લાજ તેને ચાહનારાઓ તુ રહેલું કરવા સદા અ. પૂરેની
ઉપર કાળમ રહ્યા છે. અહિં જમાનાના ઇમામ શાહ કરીમ અ. રૂપકાગિ
આ પોષાકમા પરશામના ધુરતીર સરદારના શાન દાખવી રહ્યા છે
તેઓશ્રીની જોડમાં નાના લોક ના વિન્સ અતીનપદમદસારૂપ છે.

દરકામ અને દસમ. મહીઓની રહેતરી મેરે 'પ્રિન્સ કરીમ' ને
પોતાના સમયમાં નેરેર કરનાર હ. અમામ મુશ્કનાન મુહમમદશાહ પોતાના
પદ. પોતાઓ કોઈને દાગર છામને અને ના. પ્રિન્સ અમીનમહમદ સાથે
અહિં પ્રિન્સમાન છે

૧૧ મી માર્ચ ૧૯૫૮ ના મુંબઈ આતે એક
મહે જમાન પુરા શહેરેયે કરી રહેતા છે.

તેઓ નામદારે પૂર્વ ખંજાણના ના. ગવરનરને સખાવતમા વાપરવા માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ પચાસ હજાર આપ્યા હતા.

જન-પુઆરીની તા. ૩૦મી ના દિને આમ્રાથી દિલ્લી ખાતે હ. ઇમામ અને ના. માતા સલામતે પધરામણી કરી હતી. જ્યાં તેઓ નામદારે ખાલીલના એલચીના માનવંતા પરાણા તરીકે રદવા હતા. ખાલીલના એલચીએ યોજેલા લગ્ન-સમારંભમાં તેઓ નામદારની બારતના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ સાથે મુલાકાત થઇ હતી.

કરાંચીમાં સુબારક પધરામણી.

જેઝઆરીની તા. ૪થી ના હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ના. માતા સખામતે, દિલ્લીથી આસ વિમાનમા કરાચી ખાતે હદમ સુબારક કર્યા હતા. આ પ્રસંગે વિમાની મથક પર પાકીસ્તાનના ના. ગવરનર જનરલ અને સિંધના ના. ગવરનરના પ્રતિનિધિઓ, ધરાન ના એલચી, ડુંગ્રાના મીર સાહેબ અને હસમાઇલી આગેવાનોએ તેમજ નામાંકિત શહેરીઓએ તેઓ નામદારનો લગ્ન સત્કાર કર્યો હતો.

પાકીસ્તાનની રાષ્ટ્રભાષા તરીકે અરબીને અપનાવવાનો અનુરોધ.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. મોતમરે આલમે ઇસ્લામી-વિશ્વની ઇસ્લામી પરિષદને સંદેશો મોકલી જણાવ્યું હતું કે "મારા ઇસ્લામી બધુઓ! હું તમને અપીલ કરું છું કે, પાકીસ્તાનની રાષ્ટ્રભાષા તરીકે અરબી ભાષાને પસંદગી આપજો.

"અરબીને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે અપનાવવાથી તમે અરબી ભાષા બોલતી વિશાળ ઇસ્લામી જનના સાથે સંપર્ક સાધી શકશો. ઉત્તરમાં માન આઝર્બાઈજી સુધીના નદિ, પરંતુ દક્ષિણમાં નાજી જરીયા અને આંદ્ર કોરદ સુધી ઉપલા વર્ગમાં અરબી બોલાય છે. આખા સુદાન અને પોર્ચુગીઝ, પશ્ચિમ આફ્રિકાની સરહદો સુધી અરબીનો મુદાવરો જોવાય છે. પૂર્વ આફ્રિકામાં માન જંગલમાં જ નદિ પરંતુ માડગારકર અને પોર્ચુગીઝ, પૂર્વ આફ્રિકામાં અરબી જાણીતી ભાષા છે. ઇન્ડોનેશીયા, મલાયા અને ફિલીપાઇનસમાં પણ અરબી ભાષાના આધારે ઇસ્લામ ખિસ્થો છે. શીલોનમાં અમીર કુટુંબોના મુસ્લિમ બાળકો અરબી ભાષાનું કાંઈક જ્ઞાન મેળવે છે. મુસ્લિમોની વિશ્વ ભાષા તરીકે અરબી ભાષા આખી મુસ્લિમ આલમને એકત્ર કરશે.

હં ઇમામની ઉદાર સખાવતો.

હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ, બોલ પાકીસ્તાન વિમેન્સ એસોસીએશનને રૂપિયા ૫૦,૦૦૦ (પચાસ હજાર) ની ભેટ અર્પણ કરી હતી.

પાકીસ્તાનની સ્થાપના થયા પછી હં ઇમામે કુલે ૧૪ લાખની સખાવત કરી હતી, રૂ. ૫ લાખ આંતરરાષ્ટ્રિય ઇસ્લામી પરિષદને, રૂ. ૪ લાખ પરદેસમાં અભ્યાસ માટે જતા વિદ્યાર્થીઓની સહાયરૂપ માટે, રૂ. ૩ લાખ કાંઈક આજમ ફંડમાં અને રૂ. ૧ લાખ કરાચીની પાક મહિલા ઔદ્યોગિક કેન્દ્રને આપવામાં આવ્યા હતા, આ ઉપરાંત ખીબા કેરલાય મહિલાઓના ઉદ્યોગ કેન્દ્રને નાની નાની નાણાકિય સહાય આપી નામદારે આપી હતી.

નામદાર પ્રિન્સ આફ્રિકામાં

ન્યુઆરી મહિનાની તા. ૧૦ મીના દિવસ સીરીન હાઇનેસ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ, પ્રિન્સેસ રીટા સાથે નાઇરોબી પધાર્યા હતા.

ન્યુઆરીની તા. ૧૨ મીના દિને, કાયમન્ડ ન્યુબિલીની વાદગીરીમાં બંધાયેલ "ગ્રામન્ડ ન્યુબિલી હોલ" ની તેઓ નામદારે ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી. ન્યુઆરીની તા. ૧૩ મીના દિને આમાખાન પ્રાઇમરી સ્કુલનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

ન્યુઆરીની તા. ૧૮ મીના મોખાસા ખાતે નામદાર પ્રિન્સ સાહેબે, નવી બોયક હાઇ સ્કુલનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી. તા. ૧૯ મીના સાંજે ન્યુબિલી બિલ્ડીંગ ડા-ઓપરેટીવ સોસાયટીના હોટોના બ્લોકનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

ન્યુઆરીની તા. ૨૬ મીના દિને દારેસલામ ખાતે નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે દારેસલામના આફ્રિકન વિભાગમાં હલાલા ખાતે આફ્રિકનો મારેની મરિજનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને પ્રિન્સેસ સાહેબાનો આફ્રિકા ખાતેનો ૭ થી સાત અઠવાડીયાનો પ્રયામ હતો. તેઓ નામદારે કેન્યા, યુગાન્ડા, ટાંઝાનીયા, ઝાંઝીબાર, માડાગાસ્કર, પોર્તુગીઝ આફ્રિકા, રાઉથીઆ, બેલ્જીયમ કોંગો, એડીસ અબાબા વગેરેની મુલાકાત લીધી હતી. આ આખો પ્રવાસ તેઓ નામદારોએ પોતાના વિમાનમાં જ કર્યો હતો.

નામદાર પ્રિન્સે કમ્પાસાના પ્રવાસ દરમ્યાન કીલુલી હીલ ઉપરની "કિલુલી મરિજ" ની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી કે જેનો પાયો ૬૦ ઇંચામે પોતાના મુઆરક હાથે નાખ્યો હતો. મરિજના બાંધકામ પાછળ શીલીંગ ૪૦૦,૦૦૦ (ચાર લાખ) નો ખર્ચ થયો હતો, જેમાનો અર્ધો દિરસો દરરોજ ઇંચામે અર્પણ કર્યો હતો.

ફેબ્રુઆરીની તા. ૬ મીના નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ લોરેન્સો માર્કવીસ ખાતે પધાર્યા હતા.

૬૦ ઇમામનો ઇરાનમાં અપૂર્વ આવકાર

૬૦ ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આ પછી કરેલો ઇરાનનો પ્રવાસ તેઓથી મારે ઇતિહાસિક હતો. મહેરાબાદના વિમાની મથક ઉપર તેઓથીને માન આપવા સી તેર વર્ષની સુઝુર્મ રત્નીઓથી માંડી પુવાનો અને બાળકો સુખાં મોટી મેદની હાજર થઇ હતી. વઝીરે હુમાર હમીમુલ-મુલક પણ ત્યાં હાજર હતા. ૬૦ ઇમામની નજર ઇરાનના સાદુ જુ રમત આસમાન ઉપર પડતા તેઓ નામદાર ખુલાસીથી પોકારી ઉઠ્યા, "એ મમલોકત બઝીઝ વઝીબાઇ હામ, સાલાવા આરમુમે હીદારે ખાકે મીહને બઝીઝમ રા હાસ્તમ." અર્થાત "હેવો આરો અને સુદર રેશ પરાયુ" હું. વર્ષો સુધી વહાલા વતનને જોવાની હમેશ હતી."

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. રિઝાશાહ પહેલવીની આરામગાહમાં જઈ ઇરાનના આ એક મહાન શહેનશાહની કબ્ર પર પોતાના હાથે ફુલ મુકી બે મીનીટ સુપ્રહીદીથી ઉભા રહીને બોલ્યા : “ઇરાન હરએ દારદ અઝીન મર્દ દારદ વમા બાયરતી અઝ દારતને સુનીન બાદશાહી મુગાલાત ફનીમ” અર્થાત ઇરાન જે કાંઈ ધરાવે છે તે આ મર્દને આબાગી છે. આવો પાદશાહ ધરાવવા માટે આપણે ગીરવ લેવું જોઈએ.

P. 5.

ઇરાનના શાહના લગ્ન પ્રસંગે કિંમતી લેટોની કરેલી નવાજિશ

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ નામદાર શાહની સાઝવારી માટે એક સો દય સોનાનો રીમારેટ કેસ બેટ આપ્યો હતો. ઉપરાંત મલેકહ સુરેવાને સો દય સોનાની એક મોટી પસ બેટ અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

P. 6.

સીરીયામાં શુભાગમન અને ઉમળકાભર્યો સરકાર

માય મહિનાની તા. ૧લી ના દિને હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ના માતા સલામત હમિરકના “મઝઝા” વિમાની મથક પર અપોરના ૧૨-૪૦ કલાકે કદમ મુબારક કર્યા હતા. તેઓ નામદારનું સ્વાગત કરવા માટે વિમાની મથક ઉપર સીરીયન પ્રજાસત્તાકના પ્રમુખ વતી જનરલ સેક્રેટરી ડોક્ટર ખાલીફ શનીલા, હમિરકના ગવર્નર અને નાણા ખાતાના વઝીર ડો. ફરહાન અલ-જદોલ, પોલીસના વઝા, અને સરકારી ખાતા વતી પહેલા પ્રિંગેડના સેનાપતિ જનરલ અબુ આસફ વગેરે હાજર રહ્યા હતા.

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ના માતા સલામતના માનમાં સીરીયન પ્રજાસત્તાકના પ્રેસીડેન્ટ તરફથી એક લંચ પાટી યોજવામાં આવી હતી.

માય મહિનાની તા. ૩જીના દિને ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને સીરીયન સરકારે “ઓર્ડર ઓફ ઓમ્મયહ”નો ગીરવભર્યો ઇફતિખ અર્પણ કર્યો હતો.

માય મહિનાની તા. ૪ થીના દિને ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સીરીયાથી વિદાય થયા હતા.

સીરીયન સરકાર તરફથી ૬૦ ઇમામને ઉમ્મયાહની શમશીર પણ અર્પણ કરવામાં આવી હતી. વઝીર અલ-કુદસીએ તેઓશ્રીના સહુનમાં પધારી એ ઇતિહાસિક તલવાર તેઓ નામદારની હુજુરમાં પેશ કરી હતી.

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પોતાની સીરીયાની મુલાકાત પ્રસંગે પેલેસ્ટાઇનના નિરાશ્રીતો માટે સીરીયન પાઉન્ડ ૧૬,૦૦૦ નું ડોનેશન આપ્યું હતું અને મદીના સરીફમાંના પવનમ્બર હઝરત મુહમ્મદ સં ના રાજાના સમારકામના ખર્ચમાં પોતાનો હાજો આપવાની પણ જાહેરાત કરી હતી.

પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની તૈયારીઓ

૫૦ વરસની ઇમામતની ગોલ્ડને જ્યુબિલી અને ૬૦ વરસની ઇમામતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવવા પછી હવે ઇસમાઇલીઓએ પોતાના વહાલા ઇમામની ૭૦ વરસની ઇમામતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવવા નિર્ણય કર્યો હતો.

5

આ માટે હજરત ઇમામે હરે (મીસર) ખાતે આફ્રિકા, ખરમા, ભારત અને પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમ પાકિસ્તાનના ડેપુટેશનોને માથે માસની તા. ૧૫ મીને શરવારના દિને "સેમીરામીસ" હોટલમાં મુલાકાતનું માન આપ્યું હતું.

હજરત ઇમામે હરે ડેપુટેશનોને જયુબિલીની ઉજવણીને ભગતા તેમજ ત્યારપછીને ભગતા સવાનોની પુજવણ કરી હતી અને એ સંબંધમાં સંમતિ સહિત મુબારક દોરવણી આપી હતી.

મીસરના શાહ ફારુકની શાહીમાં હાજરી

મીસરના માજી શાહ ફારુકની શાહીમાં હવે ઇમામે ખાસ હાજરી આપી હતી. તેઓ નામદાર "ખાનેદાન સલ્મા" માં પાનપમા ખાસ રીંગ ફોનમાં પધાર્યા હતા અને મીસરના શાહ શાહખાન તથા મીસરના પ્રધાનોએ તેઓ નામદારની હાજરી માટે પોતાનો ખાનદાન દર્શાવ્યો હતો.

"દેશને વફાદાર રહેજો"

હવે ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની મુબારક "જાયમ-ડ જયુબિલી ૩" ની પાંચમી વાર્ષિક ઉજવણી ૧૬૫૧ ના જુન મહિનાની ૧૦ મી તારીખે બહુન ખાતે શાનદાર રીતે કરવામાં આવી હતી. જેમાં હવે ઇમામે પણ પધારામણી કરી હતી. આ પ્રસંગે તેઓ નામદારે જણાવ્યું હતું કે "ઇસમાઇલીઓએ જે દેશમાં વસવાતું પસંદ કર્યું હોય, તે દેશને તેઓએ વફાદાર રહેવું જોઈએ અને જે તેઓ આજ્ઞાદ થવા મંજૂર હોય તે તેઓએ એ દેશ સાથે એકરૂપ બની જવું જોઈએ." આફ્રિકન ઇસમાઇલીઓને ખાસ કરીને કહે કે "આફ્રિકન લોકોને ચાલ મેળવ્યા વગર ત્યાં રહેવાનું ચાલુ રાખવાની આશા તેઓ રાખી શકે નહિ. આફ્રિકામાં એક દિવસ એવો આવશે કે જ્યારે ત્યાંના લોકો "વરદેશીઓ" કહેવાશે ત્યાં જ જાયવા મામરી જેઓએ ત્યાં જ પોતાનું વતન બનાવ્યું છે તેઓને જ ત્યાં ઉત્તમ તકો મળશે. તમે જે દેશમાં રહો તેવે ખાતર કમિશિરો, ત્યાંના લોકો સાથે જળી જાઓ અને સમૂહને તેની યોગ્ય જરૂઆતમારા આત્મમાં જ રાખો. એમ કરીશો તો તમારા ધણી સવાનો ઉલ્લાખ જશે."

કેળવણી, કરકસર અને શિક્ષણ સંબંધી ખરમાને અમૂલ્ય દોરવણી

રાજિંદા જીવનમાં કરકસર અપનાવવા, બાળકોને મુસ્લિમ અથવા સરકારી નિશાનોમાં જ મોકલવા અને યોગ્ય ઉમરે લગ્ન કરી લેવા માટે હવે ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે અવારનવાર માર્ગદર્શનની તવાજીશ કરમાવી હતી. આ સંબંધી કરી એક વખત દિવ્ય દોરવણી આપતા ખરમાની તા. સુગ્રીમ કાઉન્સિલ ઉપરના તા. ૬-૧૦-૫૧ ના તાલીફ દ્વારા કરમાવ્યું હતું.

"અમારે કરી એકવાર અમારા પ્રિય રહાની બચ્ચાઓને જણાવવું જોઈએ કે આપણા મજ્દુરના એક આમ તરીકે રાજિંદા જીવનમાં કરકસર કરવી જરૂરી છે. તમારે જુમાર પાછળ ધોડાઓ ઉપરની એડિંગમાં, બિનજરૂરી કિંમતી પોષાકો પાછળ અને બનાવટી કવેરાતમાં નાણા વેચી નહિ નાખવા જોઈએ. તમારું એકધારું પ્યાન જીવનમાં કરકસર પ્રત્યે રાખવું જોઈએ. અગર તમે શીમંત હો તો પણ બીજાઓ ઉપર એકતા દાખવવા ખાતર જરૂરીયાત કરતા વધુ ખર્ચ કરશો નહિ.

બીજી બાબત એ છે કે બચ્ચાઓને બિન-મુસ્લીમ ધાર્મિક શાળાઓમાં મોકલવા તે પણ ખોટું છે. આ સંબંધી મુસ્લીમો માટે અતિરક દુઅજનક છે. આપણા બચ્ચાઓએ સરકારી શાળાઓમાં જવું જોઈએ. ગવર્નમેન્ટ આપણી પોતાની છે. કારણ કે તમે બર્મિંગહામ છે.

પરદેશી મિશનરીઓ એ તમારા નથી એમ બારપૂર્વક દરમાલીએ છીએ સરકારી નિશાનોમાં ગાયબા મુરિદમ નિશાનોમાં જવું જોઈએ અને કિંગડમનની, ઉત્તમ ધોરણે ચોખ્ખા રક્ષામ કાઉન્સિલે દુરત જ દાખલ કરવી. રાત્રીની ધાર્મિક નિશાનો પણ સાવધાનપણે સ્થાપિત કરવી જોઈએ. મેગરીનની દુઆઓ પણ એવા સમયે રાખવી જોઈએ કે જ્યારે દરેક જણ હાજર થઈ શકે.

ઉમર સાયક ઊઠારીઓ અને ઊઠારાઓ વચ્ચેના સંજોગો, જેમ અને તેમ અવારનવાર થવા જોઈએ. કાઉન્સિલ અને આગેવાનોએ "કો-ઓપરેટીવ મોનિટરી હેલ્પીંગ સોસાયટી" સંબંધી સંજાળપૂર્વક અભ્યાસ કરી આફ્રિકાના જેમ (અરમા ખાતે) સ્થાપિત કરવી. આ સર્વે જરૂરી બાબત છે."

પાકે વડા પ્રધાનના અવસાન બદલ દર્શાવેલો શોક

પાકિસ્તાનના વડા પ્રધાન કાષ્ટે મિસ્ત્ર જ. સિયાહતઅલીખાનની તા. ૧૬ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૧ ના રાવલપીંડી ખાતે કરેલું હંપા થઈ હતી. મરદુમ સિયાહતઅલીખાન ૬૦ ઇમામના માહ મિત્ર હતા. ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે આ પ્રસંગે શોક સંદેશો પાઠવ્યા હતા.

આ અંગ્રજિ ઉપરાંત આપ જામશરે આલેખેલા પોતાના જીવન સંસ્મરણોના ઐતિહાસિક પુસ્તક "આગાખાનના સંસ્મરણો" માં પણ મરદુમ સિયાહતઅલીખાન માટે આપે જોઈએ બાવના પુસ્તક ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

હિંદમાં સામાન્ય ચૂંટણી પ્રસંગે અનોખું રાજદ્વારી માર્ગદર્શન

ઇ. સ. ૧૯૫૨ ના જન-પુઆરી માસના શરૂઆતના અઠવાડિયામાં હિંદલરમાં સામાન્ય ચૂંટણીઓ યોજવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે અખિલ હિંદના મસમાઇલીઓ જોગ એક સંદેશો પાઠવી દુરમુદ્દા છે.

તમે જાણો છો તેમ ઇસમાઇલીઓ સાથેના અમારો સંબંધ રહાની બચ્ચાઓના રહાની પિતા તરીકેનો તદ્દન-ચોખ્ખો ધાર્મિક છે અને તમારા રાજદ્વારી વિચારો ઉપર કોઇપણ રીતે લાગવમ વાપરવાની અમારી ઇચ્છા કે ઇરાદો નથી, પણ અમને એટલું તો અવશ્ય લાગે છે કે હવે હિંદ સદ્બાળે એક સ્વતંત્ર દેશ બન્યો છે ત્યારે જેઓને મત આપવાનો હક છે તેવા સઘળા રાજદ્વારીઓની ફરજ એ મતાધિકારનો ઉપયોગ કરવાની છે. તમે સઘળાઓને અમે મળખૂત આમદ કરીએ છીએ કે શરતચૂકથી મત આપવાનું વિચરશો નહિ બલકે જવાનું પણ ચૂંકશો નહિ અને તમારા રાજદ્વાર સમદનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા જેને તમે સદ્ગી પણ સાયક ધારો તેને તમારો મન આપવો, યુનિસિપાલ તેમજ ખાસ્સા રાજદ્વાર ચૂંટણીઓમાં પણ આવીજ રીતે વર્તવો."

પાકીસ્તાન ખાતે કદમ મુબારક

૧૯૫૨ ના જન-પુઆરી માસની તા. ૧૩ મીએ ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે તા. માતા સહામત સાથે પેરીસથી પાકીસ્તાનના પાટનગર કરાચી ખાતે કદમ મુબારક દરખાવ્યા હતા.

પાકિસ્તાનના તે સમયના ના. ગવર્નર જનરલ જ. ગુલામમહમદ અને પાકિસ્તાન સરકાર તરફથી તેમજ અન્ય કોમો તરફથી હં. ઇમામનો અપૂર્વ સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

આ મુલાકાત પ્રસંગે આપણી છુરમાની તબિયત નાકુરત હોઇ કેટલાક પ્રસંગે આપણી વકીલ ચેરમા બિરાજ પધાર્યા હતા.

પાકિસ્તાનના મહાન રાજપુરુષો તેમજ પાકિસ્તાન ખાતેના વિદેશીના પ્રતિનિધિઓએ હજરત ઇમામની આ પધરામણી પ્રસંગે મુલાકાતો લીધી હતી અને આપના માનમાં અનેક સમારંભો યોજાયા હતા.

મુરીદાન માયાળુ માર્ગદર્શન

આ પધરામણી પ્રસંગે હં. ઇમામે પરદેશથી પાકિસ્તાન આવેલા ઇસમાઇલીઓને બલુચિસ્તાનથી પરશિયન ગદ્દ સુધી વેપાર અર્થે જવા કરમાનો કરમાવ્યા હતા.

હં. નરવચોગ અને પદવચોગની તાલીમ યેના પશુ આપ નામદારે દોરવણી આપી હતી. ઉપરાંત ઇન્ડો-ઇયલ હોમ અને કેન્ડીન જેવી પ્રદતિને વૈજ્ઞાનિક દબે ચલાવવા કરમાનો કરમાવ્યા હતા.

તંદુરસ્તી માટે ખાસ સંભાળ રાખવા અને તંદુરસ્તીના નિયમો પાળવા આપ નામદારે મજબુત આદા કરમાવી સાથે સાથે લગ્ન અને એવાજ ખીજ પ્રસંગેએ કરકસરને અપનાવવા આપણીએ માયાળુની દોરવણી નવાજેશ કરી હતી.

તા. ૨૬ મી જાન્યુઆરીના દિવસે પ્રજાસત્તાક દિન નિમિત્તે દિંદી હાઇ કમિશનર ડો. મોહનસિંહ મહેતાએ યોજેલા એક સમારંભમાં હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે હાજરી આપી હતી.

શહેનશાહ જ્યોર્જ ફઠાનું દુઃખદ અવસાન

ઇંગ્લેંડના લોકપ્રિય શહેનશાહ જ્યોર્જ ફઠાનું તા. ૬ ઈ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૨ ના અવસાન થતા સમય સામાજિકમાં તેમજ આખા વિશ્વમાં શોકની લાગણી પ્રસરી ગઇ હતી.

ઇંગ્લેંડના ચાલી કુટુંબ સાથે હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહનો સંબંધ સદીઓથી નિકટનો રહ્યો હોઇ આપણીએ પણ અંત રીતે બારે આઘાતે અનુભવ્યો હતો.

મરદુમ શહેનશાહને અંગલિ આપતા હં. ઇમામે કરાચી ખાતેના એક્ઝેન્સ ટેલીગ્રાફના ખબરપત્રીને જણાવ્યું કે :- "અમે શહેનશાહ જ્યોર્જને નાનપણથી ઓળખતા હતા. રાણી મેરીની સહી સાથેના મરદુમ શહેનશાહ જ્યોર્જ ત્રણ વર્ષના હતા ત્યારનો ફોટો અમારા પાસે છે. જે અમે સાથે રાખ્યું. અમે અમારા તરફથી અને અમ.રા મુરીદો તરફથી નવા મહારાણી, રાજમાતા અને રાણી મેરી તરફ દિલસોજ દર્શાવીએ છીએ."

મરદુમ શહેનશાહના અવસાન બાદ ઇંગ્લેંડની રાજમાદીએ તેમના વડા શાહઝાદી આવ્યા જેઓ ના. મહારાણી એલિઝાબેથ ખીજ તરીકે જાહેર થયા.

ઢાકા ખાતે પધરામણી

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અને નાં માતા સલામત કરાચીથી તા. ૧૨મી ફેબ્રુઆરીએ રવાના થયા હતા અને લાહોર તેમજ નવી દિલ્હી થઈ તા. ૧૭ મીના ઢાકા ખાતે મુખ્ય રૂક પધરામણી કરાચી હતી.

૧૧ પાકિસ્તાનની સરકારે અને પ્રસમાધક્ષી તેમજ બિન પ્રસમાધક્ષીઓએ આપ નામદારને અદભૂત સત્કાર કર્યો હતો.

૨૦ ઇમામે આ મુલાકાત પ્રસંગે રૂ. ૫૦,૦૦૦ ની એક ખાસ સખાવતની જાહેરાત કરી હતી. "આગાખાન એરેટી એકાઉન્ટ" ના નામે નેશનલ એક એફ પાકિસ્તાનમાં રહેલી આ રકમનો ઉપયોગ પૂર્વ બંગાળના ના. ગવર્નરની ઇચ્છા મુજબ થાય એવી જવાહર આપશ્રીએ જાહેર કરી હતી.

આ સિવાય પૂર્વ બંગાળ માટે સાતસો ઓરેટ્ટીઅન પાઉન્ડની ત્રણ વરસ માટેની ચાર રોકાવરથીપો પછી આપશ્રીએ જાહેર કરી હતી. ઉમેદવારોની પસંદગી નાં ગવર્નર તરફથી નિમા. એલી એડહોક કમિટી કરે એવી આપે ઇચ્છા બતાવી હતી.

ઢાકા ખાતે આપ તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી પર્વત રૂઢયા હતા અને પોતાના રહાની હરજદાને માયાળુ માર્ગદર્શન આપી તેમનાં ધાર્મિક કાર્યો ઉકલાવ્યા હતા.

હિંદની અંતિમ મુલાકાત

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અને નાં માતા સલામત ઢાકાથી તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૨ ના રવાના થઈ તેજ દિવસે કલકત્તા ખાતે પધાર્યા હતા.

ઢાકાથી કલકત્તા સુધીના હવાઇ પ્રવાસ દરમિયાન આપ નામદાર ઉપર શ્રદ્ધાની રીતે હૃદય રાગનો હુમલો થતા તબિયત ખરાબ થઈ હતી. આથી હિંદના બીજા શહેરોની મુલાકાત લેવાનો આપનો કાર્યક્રમ રદ થયો હતો.

કલકત્તા ખાતેની ટુંક રોકાણ દરમિયાન તેઓ નામદાર પશ્ચિમ બંગાળના નાં ગવર્નર ડો. મુકરજીના મહેમાન તરીકે રૂઢયા હતા.

કલકત્તાથી નવી દિલ્હી થઈ તા. ૨૮ મી ફેબ્રુઆરીના મુગરથી ખાસ મંજાવેલ ચાર્ટર ડેનમાં નીસ (હાંસ) બણી જવા રવાના થયા હતા. ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની શ્રદ્ધાની રીતે હિંદની આ અંતિમ મુલાકાત હતી.

નાં શાહઝાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની હિંદમાં પધરામણી

હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની હાંસ બણી રવાનગી થયા બાદ આપશ્રીના વડા શાહઝાદા નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે તા. ૭-૩-૧૯૫૨ ના હિંદની હુમિ ઉપર હૃદય મુખારક કરમંબ્યા હતો.

તેઓ નામદાર હજરત હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની દરબારી તબિયત હવે સુધારા ઉપર હોવાના શુભ સમાચારો આપ્યા હતા.

મુંબઈ ખાતે નામદાર શાહજાદાએ મુંબઈના તે વખતના નામદાર ગવર્નર રાંભ મહારાજ સિંદ સાથે ભોજન લીધું હતું.

દિંદની આ મુલાકાત પ્રસંગે નામદાર શાહજાદાએ મુંબઈ અને પરાગિની જમાતો ઉપરાંત પૂના, હૈદરાબાદ, નામપુર, અને સૌરાષ્ટ્રની જમાતોની પણ મુલાકાતો લીધી હતી.

આ પ્રસંગે મુંબારક નવરોજના દિન હસનાબાદ ખાતે એક બંધ દરબાર યોજવામાં આવ્યો હતો જેમા નામદાર શાહજાદાએ પધરામણી દરબારી કામ દિતમા કાર્ય કરવા સંસ્થાઓને સહકાર આપવા હાકલ કરી હતી.

તા. ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૫૨ ના રાતના તેઓશ્રી મુશાય જવા મુંબઈથી સિધાવી ગયા હતા.

રાજ કરતી કોમ

૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ આ એ આફ્રિકાના આગેવાન હસમાઇલી કાઉન્સિલ અબ્દુલ્લાહ શામ ગાંગુને કેન્સ ખાતે તા. ૫ મી માર્ચથી તા. ૧૦ મી માર્ચ સુધી જે મુલાકાતો આપી હતી તે પ્રસંગે કાઉન્સિલ સાદેખ મારશલ દિંદ-પાકિસ્તાનની જમાતોને દરમાબુદ છે. "જમાતે એક બીજામાં મોટા પાયા ઉપર વેપાર કરવો જોઈએ. આ રીતે આર્થિક ઉન્નતિ સાધી શકાય. અમારો ઇચ્છા છે કે તમે "તુરમ મુબીન" માં વાંચો છો તેમ અમારી દેવાતીમાં જ અમે તમને રાજ કરતી કોમ તરીકે જોઈને ઘણા ખુશી થઈશું."

પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ્સ લિમિટેડની સ્થાપના

૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ આ ની સિતેર વરસની હમામતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઉજવણી અર્થે ભારતની જમાતો તરફથી એકમ મનાર નાણાંને સાલ સમાજની આર્થિક ઉન્નતિ અર્થે જ કરવામાં આવે એવી ૬૦ હમામની પવિત્ર ઇચ્છા હોઈ આ ઇચ્છાને ભર લવવા મુંબઈ ખાતે ધી પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ લિમિટેડની સ્થાપના કરવામાં આવી.

આ કંપની દ્વારા દિંદની હસમાઇલી સહકારી સંસ્થાઓને નજીવા નફે નાણા ધીરવાનું નકકી કરવામાં આવ્યું. મોટા પાયાઓ ઉપર મુખ્ય કેન્દ્રોમાં સહકારી સંસ્થાઓ સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિ પણ શરૂ કરવામાં આવી અને સહકારી સંસ્થાઓ દ્વારા હસમાઇલીઓને વેપારના વિકાસ માટે આર્થિક મદદ આપવાની યોજના પડી કાઢવામાં આવી.

આ યોજના દ્વારા હસમાઇલીઓએ આર્થિક વિકાસ લણી વધુ કુચ આહરી. આને પણ આ કંપની દ્વારા સહકારી સંસ્થાઓને અને તે દ્વારા હસમાઇલીઓને વેપારના વિકાસ માટે આર્થિક મદદ મળતી રહી છે. આવીજ કંપની પાકિસ્તાન ખાતે પણ ઉભી કરવામાં આવી.

"હરબી" માં એક વધુ વિજય

તા. ૨૮-૫-૫૨ ના એક્સમ ખાતે ૧૭૩ મી ડરબી રસ યોજાઈ હતી. જેમા ૬૦ હમામ

સાચાના જ્ઞાતરૂં કામમે જ્યાં મુંબઈમાં જુઓના નમાઝ અદા કરી હતી

સૌજના લાગે કામમે જુઓ ના રાખી માર્યું ફરજ ના મુંબઈની જુઓ મ.સરદાર જા.મ.ની નમાઝ અદા કરી હતી
એ પ્રસંગેનું સમરબીય ૨૦૫

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial v^j} - \frac{\partial L}{\partial x^j} + p_j \right) = 0$

સુલતાન મુહમ્મદશાહના ઘેડા “દુલિયારે” વિજય પ્રાપ્ત કર્યો હતો. આ વિજયથી હં ઇમામને ૨૦૫૮૭ પોંડુ પહેલું ઇનામ મળ્યું હતું.

“હરબી” ની આ છત હં ઇમામની પાંચમી છત હતી. જ્યારે રેસિમ છવનમાં “દુલિયારની” પંદરમી છત હતી.

ફાતિમી સખાવત

“હરબી” વિજયમાં હાજરત ઇમામને જે લાખો રૂપિયાની રકમ હતી તે હાજરત ઇમામે પોતાના તમેલાનાં રતાફમાં બંધીસે તરીકે આપી છ વિશ્વને ફાતિમી સખાવતની ઝાંખી કરાવી હતી.

“હસદ અને અદેખાઇ”

ફાંસના પાટનગર પેરિસ ખાતે તા. ૩૦-૬-૫૨ ના હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે નવા જમાતખાનાની ઉદ્ઘાટન કિયા કરવાની કરમજલ્સેસ ફરમાવી હતી.

સમાજની સિધ્ધીઓ વિશે ઉલ્લેખ કરતા આગે ફરમાવ્યું “તમે અત્યાર સુધી અમારી ખસતાર મુજબ બરાબર ચાલ્યા નથી. છતાં આટલી સિધ્ધી મેળવી છે. જે અમારા ફરમાનો મુજબ પરપર સલાહ સંપથી ચાલ્યા હોત તો અત્યાર કરતા વધુ સિધ્ધીઓ પ્રાપ્ત કરી હોત. પરંતુ અફસોસ છે કે તમારામાં હસદ અને અદેખાઇ બહુ છે. તમારામાં દિંમત છે, તમારામાં કામ કરવાની યોગ્યતા છે જેને લીધે તમેએ આ સિધ્ધીઓ મેળવી છે પણ જે અમારા ફરમાન મુજબ હસદ અને અદેખાઇ કાઢી નાખો તો આખી દુનિયાનો કાશુ તમારા હાથમાં હોય. આ માટે હજુ પણ બહુ મોટું થયું નથી.”

દુનિયા અને શેતાન

ખ્યાના સંબંધમાં વધુમાં હં ઇમામે ફરમાવ્યું “ખુદાવંદતઆલાએ જ્યારે દુનિયા બનાવી ત્યારેજ વિચાર્યું કે શેતાન વગર દુનિયા સરખી નરિજ ચાલે, જેથી દુનિયા સાથે શેતાનને પણ પેદા કર્યો. પરંતુ તમે બંદગીથી વિચાર કરી શેતાનને કાઢી શકો છો અને આખી દુનિયાને તમારા હાથમાં રાખી શકો છો. તમારામાં જ્યાં બે ત્રણ ધરો હોય, છે ત્યાં પણ કુસંપ છે. આવી રીતે હસદ અને અદેખાઇ રાખવી જોઈએ નહિ.”

ઇસમાઇલીઓ માટે કોઇપણ જગ્યા ફર નથી. તમારામાંથી જે હસદ અને અદેખાઇ કાઢી નાંખે તો આજે પેરિસ કાલે લંડન અને ટોક્યો જેવા ફર દેશોમાં પણ આપણા પાયા ન નાંખાય એવું કોઇ કારણ નથી.”

દિલ અને બંદગી

જમાતખાનાની ઉદ્ઘાટન કિયા પછી હં ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે ફરમાવ્યું :- “આ પંચરનું જમાતખાનું એટલા માટે બનાવવામાં આવેલ કે તમે વધુ માણસો ભેગા મળી કામ કરી શકો. બાકી બંદગી તો તમારા દિલમાં પણ કરી શકો છો જમાતખાનું તમારું દિલ છે અને બંદગી તમારું મગજ છે. આ તમારા મગજમાં રાખો તો બંદગી કશુલ થાય, પરંતુ એને અર્થ એમ નથી થતો કે જમાતખાનાની જરૂર નથી.”

જમાતખાનાની જરૂરત તો છે જ કે જોથી તમે એકથી વધુ માણસો સાથે મળી બંદગી તેમજ સામાજિક બાબતો ઉપર વિચારણા કરી શકો.”

આ સભ્ય પ્રસંગે નાં માતા સલામત, નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને નાં પ્રિન્સ સરહીન સાહેબે પણ હાજરી આપી હતી.

એવિયા કોન્ફરન્સ

જુલાઈ ૧૯૫૨ માં એવિયા ખાતે આફ્રિકન ઇસમાઇલી પરિવહ યોજવામાં આવી હતી જેમાં હજારો ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ મુબારક પધરામણી કરાવી હતી.

આ પરિવહમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય તેમજ આફ્રિકાના ઇસમાઇલીઓની ઉન્નતિને લક્ષ્ય સવા. લેવાની ઇચ્છાવટ કરવામાં આવી હતી.

આરોગ્ય રક્ષણ માટે નૈરાળી ખાતે એક લાખ પાઉન્ડના ખર્ચે એક આધુનિક હોસ્પિટલ બાંધવાનું પણ નક્કી થયું હતું.

સરકાર તરફ વફાદારી રાખો

મુબારકી પ્રગટ થતા ઇસમાઇલી કોમના મુખપત્ર “ઇસમાઇલી” એ ત્રીસમાં વર સમાં કદમ મુક્યો એ પ્રસંગે “ઇસમાઇલી”ને હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ તા. ૨૬-૬-૫૨ ના એક ખાસ સંદેશાની નવાજેશ કરી કરમાવ્યું :-

“હેલા ત્રીસ વર્ષોમાં ભારતમાં ઘણા ફેરફારો આવ્યા છે પણ અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમારા રહાની બચ્ચાઓના અંતઃકરણમાં કરો ફેરફાર નહિ થયો હોય.

પોતાની સરકાર પ્રત્યેની સંપૂર્ણ વફાદારી જે પોતાના મઝહબનો પાયો છે તેવી જ સંપૂર્ણ વફાદારી તેઓએ દેખાડવી જોઈએ.

“સંસ્મરણો” લખવાની જાહેરાત

હજારો ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પેરિસ ખાતે તા. ૨૬ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૨ ના જાહેરાત કરતા જણાવ્યું કે :- “અમે અમારી અત્તમકથા લખવાના છીએ જેથી લોકો અમારી જીવન પ્રવૃત્તિઓની સાચી હકીકત જાણી શકે.”

પેરિસથી પ્રગટ થતી “ન્યુયોર્ક હેરાલ્ડ ટ્રિબ્યુન” ની આવૃત્તિમાં તેમણે આ જાહેરાત કરી હતી.

નાં માતા સલામતે તા. ૭મી નવેમ્બરના ભારતના શ્રી દરખાના જમાતના મુખી સાહેબ ઇમાદી રાઇ મહેદીભાઇ રજબચલી ઉપરના એક પત્રમાં પણ “સંસ્મરણો” લખવાની બાબતનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

પાકિસ્તાનના વડા પ્રધાન હ. ઇમામના મહેમાન તરીકે

પાકિસ્તાનના તે સમયના વડા પ્રધાન અલહાજ ખવાજ નાઝિમુદ્દીન તા. ૧૪ મી ડિસેમ્બર ૧૯૫૨ ના ત્રીસ ખાતે આવી પહોંચતા હ. ઇમામે તેમનું સ્વાગત કર્યું હતું. નાં શાહબદા પ્રિન્સ

અલીખાન અને નાં પ્રિન્સ સદ્દીન સાહેબે પણ આ પ્રસંગે હાજર હતા. પાક વડે પ્રધાન બે દિવસ પર્વત હોં છમામના મહેમાન તરીકે રહ્યા હતા હોં છમામે આ મુલાકાત અંગે પત્રકારને જણાવ્યું હતું કે "પાક વડા પ્રધાન એક મિત્ર તરીકે મારી મુલાકાતે આવ્યા છે. આ મુલાકાતને રાજદ્વારી કે મજબૂતી આપતો સાથે સંબંધ નથી."

હજરત છમામે પોતાની આત્મકથા સંબંધમાં વધુ જાહેરાત કરતા જણાવ્યું કે: "ત્રીજી જન્યુઆરીથી આત્મકથા લખવાની શરૂઆત કરીશ."

પ્લેટીનમ જ્યુબિલી

હિંદ, પાકિસ્તાન અને આફ્રિકામાં જોશભેર તૈયારીઓ

હજરત ઇમામ શાહ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અં ની સિતેર વર્ષની લાંબામાં લાંબી છમામતની ઐતિહાસિક પ્લેટીનમ જ્યુબિલીનો અવસર નજીક આવતો હોય ૧૯૫૩ ના વરસમાં હિંદ, પાકિસ્તાન અને આફ્રિકામાં આના લગતી તૈયારીઓમાં ભારે જોશ આવ્યું હતું. દરેક દેશમાં ટેર ટેર પ્રતિનિધિઓ જવા લાગ્યા અને ઝડપથી રકમ એકત્ર કરવા પ્રયત્નો કરવા લાગ્યા. હોં છમામની ઇચ્છા અનુસાર આ રકમનો ઉપયોગ ઇસમાઇલીઓની આર્થિક ઉન્નતિ માટે કરવામાં આવનાર હોય તેના લાભાલાભ અને ફાયદાઓની દીનદારને માહિતીઓ આપવા મેળાવડાઓ અને સમારોહો યોજવામાં આવતા હતા તેમજ સંખ્યાબંધ પ્રવાસો ખેડવામાં આવ્યા હતા. આવી સુદર પરીસ્થાન આવવું મનુ. ટેર ટેર અમાઉ નોંધાએલી રકમમાં અનેક ગણો વધારો થવા માંડ્યો.

નાં શાહઝાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની હિંદમાં મુબારક પધરામણી

નાં શાહઝાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે તા. ૧૨-૩-૫૩ ના રોજી હિંદની સુમિ ઉપર પધરામણી કરમાવી હતી. તેઓશ્રીએ કરમાવ્યું કે: "અમારા પિતાબીની તબિયત સારી છે અને તેઓશ્રી પોતાની આત્મકથા લખી રહ્યા છે."

મુ'બઇની રોકાણ દરમ્યાન તેઓશ્રીએ મુ'બઇની, તેમજ પરાંઓની જમીનોની મુલાકાત લઇ પોતાના પિતાશ્રી વતી દુઆઆશિયો કરમાવ્યા હતા. મુ'બઇની બધીએ ઇસમાઇલી સંસ્થાઓની મુલાકાત લઇ દોરવણી આપી હતી. પૂના, મદ્રાસ અને કલકત્તા ખાતે પણ તેઓ નામદાર પધરામણી કરમાવી હતી.

નવરોજનો સંદેશો

તા. ૨૧ મી માર્ચના નવરોજ પ્રસંગે "ઇસમાઇલી" ને પોતાનો ખાસ સંદેશો આપતા કરમાવ્યું :-

"દરેક ઇસમાઇલી, પુરુષ, સ્ત્રી કે બાળકે એવી લાગણી અને ચોક્કસ જ્ઞાન સાથે વિકસવું જોઇએ કે તેઓ આખી પૃથ્વી ઉપર પથરાએલ એક માન પામેલ અને શક્તિશાળી મદાન કુદ-ખતા સભ્ય છે અને, પહાડો અને સમુદ્રોની પેલી તરફ જાળ કુદખના મિત્ર સભ્ય વસેલા છે અને તેઓ હકત એકસી હસ્તીજ નથી.

જો દરેક જણ આ ખરી બિનાથી વાકેફગાર બને તો એ બાબત તેમનામાં વધારે સ્થિતિ અને આત્મવિશ્વાસ પેદા કરશે.

તા. ૨૩-૩-૫૩ ના તેઓ નામદાર મુબઇથી ફાંસી તરફ સિધાવી મેંયા હતો. ફાંસી મેંયા તા. ૩૦ મી માંચના દાકા ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી. ત્યાંથી મિત્રોગીજીની પછી મુલાકાત લીધી હતી.

કરાંચીમાં કદમ મુબારક

ના. શાહબદા પ્રિન્સ બસીખાન સાહેબે તા. ૨૫-૪-૫૩ ના દાકાથી કરાંચી ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી. આ પ્રસંગે પાકિસ્તાન સરકાર અને ઇસ્લામીઓ તરફથી ઉમળકાબરો સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

કરાંચીથી તેઓ નામદાર સિંધના પ્રવાસે ગયા હતા. દરેક રથળે જમાતોને હકરત ઇમામ વતી હુઆઆસિયો કરમાવી અમુલ્ય દોરવણી આપી હતી. કરાંચીથી તેઓ નામદાર ફેરા તરફ સિધાવી ગયા હતા.

“દગાખાન મિત્રો”થી ચેતવણી

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આફિકાની જમાતોને કેન્સથી તા. ૭મી એપ્રિલ ૧૯૫૩ ના એક લાંબા તાલીકા મુબારકની નવાનેશ કરમાવી હતી. કેટલીક બાબતોમાં દિવ્ય દોરવણીની નવાનેશ કરમાવી હતી. જેમાં તકલીફથી ન કરવા સલામણું કરી હતી.

યરાખ અને તેમાંકુને “દગાખાન મિત્રો” તરીકે ઓળખાવી. આ ઇમસનીથી દર નહેવા કરમાવું હતું.

ઈંગ્લેંડના ના. મહારાણીની તાજપોષીના ઉત્સવમાં આમંત્રણ

ઈંગ્લેંડના ના. મહારાણી એલિઝાબેથ બીજીની તાજપોષીની ભવ્ય કિયા લંડન ખાતે તા. ૨૭ જુન ૧૯૫૩ ના દિને કરવામાં આવી હતી.

આ મહાન અને ઐતિહાસિક અવસરે હાજરી આપવા ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. ને ખાસ યાદી આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ ઇસ્માની રીતે આપણીની તખિયત નાદુરસ્ત હોય આપ નામદાર હાજરી આપી શક્યા નહોતા.

ના. મહારાણી તરફથી મળેલું ઐતિહાસિક માન

હકરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને નામદાર માતા સહમિત ૧૯૫૩ ના જુન માસમાં લંડન પધાર્યા હતા. આ પ્રસંગે યોગ્યએલી રાયલ એરોટ મિટીંગમાં આપણીએ પધરામણી કરી હતી.

એરોટ ખાતે હકરત ઇમામને ઇંગ્લેંડના ના. મહારાણી એલિઝાબેથ બીજીએ અપૂર્વ અને ઐતિહાસિક માન આપ્યું હતું. ના. મહારાણીએ હકરત ઇમામને યાદી રહેલી સાથે રાયલ

Handwritten note: "Handwritten note: ..."

Handwritten note: "C.W."

Handwritten note: "P.R."

બેક્ષમાં, આહ લેવાનું માનવનું આમંત્રણ આપી અપૂર્વ સન્માન કર્યું હતું. હઝરત હમામ શાહ સુલતાન અ. નાં મહારાણીની જમણી બાજુએ બેઠા હતા. આ પ્રસંગે આપ નામદાર માટે અને ઇતિહાસ માટે ખૂબજ અગત્યનો હતો. તે સમયથી લગભગ પચાસ વર્ષો પહેલાં-૬૦૦ હમામને ઇંગ્લેંડના વિખ્યાત મહારાણી વિક્ટોરીયાએ આવું જ માન આપ્યું હતું અને પચાસ વર્ષો પછી એટલે મહારાણી વિક્ટોરીયા બાદ ઇંગ્લેંડની ગાદીએ આવનાર ત્રણ રાજાઓ પછીના ચોથા નાં મહારાણી એલિઝાબેથે આ રીતે જ ૬૦ હમામનું અપૂર્વ સન્માન કર્યું હતું. એ સમયમાં જૂના અને નવાયુગના એક માત્ર હોવાત સાક્ષી હઝરત હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. જ હતા.

નાં પ્રિન્સ સહદદીન સાહેબ આફ્રિકા ખાતે

૬૦ હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.નાં નાના શાહજાદા નાં પ્રિન્સ સહદદીન સાહેબ ઓગસ્ટ ૧૯૫૩ માં આફ્રિકાની મુલાકાતે પધાર્યા હતા.

તા. ૭ મી ઓગસ્ટના તેઓ નામદાર નેરાબી ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી. નેરાબીથી તેઓશ્રી મોઝામ્બિકા ધર દારેસલામ પધાર્યા હતા. ત્યાંથી જંગલો પધાર્યા હતા અને જંગલોથી તા. ૧૩ ના ટાંચા પહોંચ્યા હતા. એજ દિને ફરી મોઝામ્બિકા પધાર્યા હતા અને મકુપા જમાત ખાનાનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

તા. ૧૪ મી ઓગસ્ટના તેઓશ્રી નેરાબી જવા વિદાય થયા હતા અને નેરાબીથી તા. ૧૬ ઓગસ્ટના પુરોષ જવા વિદાય થયા હતા.

નાં શાહજાદાએ દારેસલામ ખાતે આફ્રિકન મુસ્લિમો માટેની મરિજદનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

આફ્રિકામાં ઉપરના દરેક સ્થળોએ તેઓશ્રીનાં માનમાં અનેક સરકારી અને બિનસરકારી સમારંભો યોજવામાં આવ્યા હતા.

આફ્રિકન જમાતોને પોતા તરફથી આ પ્રસંગે સંદેશો આપતા કરમાવ્યું :-

“આફ્રિકાના ઇસમાઇલી યુવાનોને અમારા પ્યારભર્યા સંદેશો એ છે કે, તેઓએ મુસ્લીમ પ્રવૃત્તિઓમાં સંપૂર્ણ ભાગ લેવો જોઈએ અને પોતાના અપનાવેલ આ વિતન માટેની સઘળી જવાબદારીઓ અદા કરવી જોઈએ. આમાં ફતેહમંદ થવા માટે તેઓએ જાત અને રંગના બેદમાવ વિના બીજા મુસ્લીમ યુવાનો સાથે સહકાર કરવો જોઈએ.

પોતાના આધુનિક જમાનાની વલણને અનુકુળ બનાવીને અને પોતાના રહાની વારસા તરફ કદિપણ બેદરકારી બતાવ્યા વિના નવી દ્રષ્ટિથી તેઓએ ભૂતકાળના ઇસમાઇલી તેતાઓની પ્રજાલિકાને જળવી રાખવી જોઈએ. આજ માત્ર ઇસ્લામનું સાચું શિક્ષણ છે.

તેઓએ આફ્રિકાનેના સામાજિક, ઉદ્યોગિક અને આર્થિક ક્ષેત્રોની પ્રગતિ માટે સખત પરિશ્રમ કરવો જોઈએ.”

અંકયતાથી છવે.

તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૩ ના "તખ્તનશીની દિન" ની ઉજવણી પ્રસંગે હજરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદશાહ અ. એ મુબઇની ના. કાઉન્સિલ ઉપર નવાજેશ કરેલા તાલીફા મુબારકમાં ફરમાવ્યું :- "અમે ખરા દિલથી આશા રાખીએ છીએ કે રદાની બચ્ચાઓ તેઓના મતબેદામાં એકદમ સખત થશે નહીં પણ એક બીજાને બાઇચારાના જુરસાથી મળી સમજૂતી કરશે અને સમજા પ્રસંગે આપણેની નિતી અખત્યાર કરશે.

તંદુરસ્તી માટે ગ્રાંટમાં વધારો

આ ખુશાલીના અવસરે આપ નામદારે મુબઇના હેલ્થ સેન્ટરને રા. ૧૦,૦૦૦ (દસ હજારનો) ખાસ નિયમિત ગ્રાંટ વધારો નવાજેશ કર્યો હતો. આજ પ્રમાણે સૌરાષ્ટ્રના હેલ્થ સેન્ટરને પણ રા. ૧૦,૦૦૦ (દસ હજાર) ના ગ્રાંટ વધારાની નવાજેશ ફરમાવી હતી.

પ્લેટીનમ જ્યુબિલીના કાંડોળમાં મોટા પ્રમાણમાં ફાળો આપવા ફરમાન

આ પ્રસંગે ભારતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલી મહેલસવ કમિટી ઉપર નવાજેશ કરેલા મુબારક તાલીફા દ્વારા ફરમાવ્યું :-

"આ રકમ (જ્યુબિલી માટેની) ભેગી કરવાનું કામ ચાલુ રાખવામાં આવશે અને અમે જાણીએ છીએ કે કુટુંબીજનો મોટા પ્રમાણમાં પોતાનો ફાળો એમાં આપશે. સફૂથી અગત્યની એ યોજના પ્રમાણે સંવર્ણી રકમો એકઠી કરવામાં આવી છે અને ભવિષ્યમાં એકઠી કરવામાં આવે, તેનો ઉપયોગ આફ્રિકાના ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટ જેવા જ ધોરણ, બજારના દર કરતા ઓછા દરે ઇસમાઇલી વેપારીઓ દુકાનદારો અને માના ધધાદારીઓને નાણા ધીરવા માટેની કંપની કે તેવીજ કાયદેસરની સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવે. સાડું બંધારણ હોય એ પૈસા કરતા સફૂથી વધારે અગત્યનું છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે કાયમંડ જ્યુબિલીના કાયદાની મુશ્કેલીઓ ઉપરથી ઇસમાઇલીઓ બોધપાઠ શીખ્યા છે."

જ્યુબિલીના ફાળામાં હજારોનો વધારો

"તખ્તનશીની દિનની" ઉજવણી પ્રસંગે મુબઇની સેન્ટ્રલ પંજેલાઇ કમિટી તરફથી યોજાએલા એક મેળાવડામાં મુબઇના આગેવાન અગ્રેસરોએ પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની મહત્તા અને મદાનતા ઉપર પ્રવચનો કર્યા હતા.

આ અવસરે અગાઉ નોંધ એલા ફાળામ રા. ૪૫૦૦૦ (પીરતાલીસ હજારનો) વધારો થયો હતો.

પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની દિ'દ ખાતેની ઉજવણી માટે અંકાએલી રૂપિયા વીસ લાખની રકમ હવે પૂરી થઇ હતી, એટલું જ નહિ એ રકમ વીસ લાખના આંકડાને પણ કુદાવી ગઇ હતી.

દિ'દ ઉપરાંત પાકિસ્તાન અને આફ્રિકામાં પણ ઉજવણી જૂઝે ઉત્સાહપૂર્વક તૈયારીઓ થવા માંડી હતી.

૬૦ ઇમામ ઇટલી ખાતે

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને ના. માતા સલામત તા. ૧લી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૩ ના ઇટાલીના વેનિસ શહેરમાં પધાર્યા હતા. ના. શાહજાદા સદરદીન સાહેબ પણ સાથે હતા.

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ મોરકો અને ટ્યુનિશિયાની પ્રજાને તેમની મુક્તિ અર્થેની ચળવળ અંગે અદ્ભુત પ્રેરણાત્મક સંદેશો પાઠવી કર્યાં. — મુસ્લીમ દેશો જ્યારે જ્યારે પણ દુઃખ અને સંકટોમાં મૂકાયા છે તો તે કેવળ તેમની પરસ્પરની કૂટના કારણે જ મૂકાયા છે. જો તેઓ સમઘીત બની મમદાનમાં આવે તો અવશ્ય કામચાલ થશે. તેઓની રાજકીય તેમજ આર્થિક મુશ્કેલીઓનો પણ અંત આવી જશે.”

સ્વાહિલી ભાષામાં રોજિંદી દુઆ

આફ્રિકાના સ્વાહિલી ભાષા બોલતા ઇસમાઇલીઓ માટે કેનિયાની ઇસમાઇલીયા એસોસી. સીએશન તરફથી પૂર્વ આફ્રિકાની ત્રણે એસોસીએશનના નામે સ્વાહિલી ભાષામાં રોજિંદી મંદગીતું પુસ્તક પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યું.

કરાંચીમાં “મહેંદી કોન્વેલસેન્ટ હોમ”-પાક વડા પ્રધાને કરેલું ઉદ્ઘાટન

હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.નો કરાંચી ખાતેના જન્મ રથળ મહમદ ટેકરી ઉપર આવેલો આપમીનો બંગલો જે “હનીમૂન લોજ” તરીકે ઓળખાતો હતો તેને હઝરત ઇમામની ઇચ્છાથી મુંદર કોન્વેલસેન્ટ હોમમાં ફેરવી નાંખવામાં આવ્યો હતો.

આ માટે તેઓશ્રીએ રૂપિયા અઢી લાખની ખાદશાહી મદદ આપી હતી.

અહિ, લાંબી બીમારી અથવા મોટા ઓપરેશન પછી દર્દીને પુનઃ આરોગ્ય પ્રાપ્તી અથે રાખવાની આધુનિક હોસ્પિટલ કરવામાં આવી છે.

પાકિસ્તાનના તે સમયના વડા પ્રધાન જ. મુહમ્મદઅલી બોગરાએ તા. ૧૪ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૩ ના આ હોમની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હઝરત ઇમામની અસંખ્ય સેવાઓને અંજલી આપી હતી.

હાયમંડ જ્યુબિલી ટ્રસ્ટ માટે મુંબઇ હાઇકોર્ટનો ચૂકાદો

મુંબઇ હાયમંડ જ્યુબિલી ટ્રસ્ટ કે જેને અગાઉ હાઈ તરફથી “નેન ચેરીટેબલ અને ગેરકાયદેસર” જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું તે માટે કરાએલી અપીલનો મુંબઇ હાઇકોર્ટના ના. ચીફ જસ્ટીસ શ્રી એમ. સી ચામલા અને ના. જસ્ટીસ શ્રી ટેન્ડુલકરે તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૩ ના ચૂકાદો આપી મજકૂર ટ્રસ્ટને “ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ” તરીકે જાહેર કર્યું. આ ચૂકાદાથી ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.ને અતિ હર્ષ થયો હતો.

પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની અતિહાસિક ઉજવણીનો પાકિસ્તાનને મળેલો પ્રથમ લાભ

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. હિઝ રાયલ હાઇનેસ થી આજ્ઞાપાત્ર સાહેબે

૪૮ ઇમામોમાં લાંબામાં લાંબા ઇમામ તો બોમવી હતી. આ નામદારની સિતેર વરસની હતી. ઇમામ તની ઔતિદાસિક પાદશીરીમાં "ખેદીનમ ન્યુબિલી" ની ઉજવણી કરવાની દિ. ૬, પાકિસ્તાન અને આફ્રિકા ખાતે આ પૂર્વે જ તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી અને ઉજવણી અર્થે નાણા એકઠા કરવાનું કાર્ય દિનપ્રતિદિન વધુને વધુ ઉત્સાહથી આગળ પધી રહ્યું હતું, તો 'દેશીના' ઇમામો ઇમામો પોતાના રક્ષાની પિતાની ન્યુબિલી ઉજવવા જાંબી રહ્યા હતા સર્વ જ ઉત્સાહ અને આનંદ આપી રહ્યા હતા.

આવા આનંદ વચ્ચે હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પાકિસ્તાનને "ખેદીનમ ન્યુબિલી" ની ઉજવણી કરવાની પ્રથમ તક આપવા નવાજેશ કરમવી.

પાકિસ્તાનને આ ઉજવણી માટેના હડને એકઠું કરવાની ત્રણ વર્ષ પૂર્વે શરૂઆત કરી હતી. પશ્ચિમ પાકિસ્તાનમાં શ. ત્રીસે લાંબની રકમ એકઠી થઈ હતી. આ રકમની વ્યવસ્થા હઝરત ઇમામની ઇચ્છા અનુસાર નાણાકીય કોરપોરેશન સ્થાપી તે દ્વારા સહકારી, મિરજો સમાજના આર્થિક વિકાસ અર્થે મદદ કરવા માટે કરવામાં આવી છે.

ખેદીનમ ન્યુબિલી પ્રસંગે તુલાવિધી માટે ૧૯૫૪ના ફેબ્રુઆરી માસને હઝરત ઇમામ મંજુરી આપના સમાચાર પ્રાપ્ત થતા સમય પાકિસ્તાનમાં આ પૂર્વ ઉત્સાહ સાથે આ ઔતિદાસિક અવસરને સગતી ઇમામદાર તૈયારીઓ થવા માંડી હતી.

ઇસમાઇલીઓ ઉપરાંત બિન ઇસમાઇલીઓ પણ આ અવસર અંગે કારે લખિત મેની ગયા હતા. સમય ઇસ્લામના મહાન સરદાર અને ઉદાર હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની ઔતિદાસિક ખેદીનમ ન્યુબિલી આપશીની જન્મભૂમિ કરાંચી ખાતે વિશ્વભરમાં પ્રથમ ઉજવણી દેવાથી આમ ઇસ્લામીઓ પણ અતિ ઉત્સાહથી ભરી ગયા હતા. પાકિસ્તાન સરકારે પણ આ માટે દરેક સહકાર આપ્યો હતો.

હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નાંખાતા સલામત સાથે તા. ૨૬-૧૨-૫૩ ની નીચથી કેરા પધાર્યા હતા. ખેદીનમ ન્યુબિલી માટે કરાંચી પધારવા પૂર્વે આમ તાલુકા રજાઓ માળવા કેરા પધાર્યા હતા.

નામદાર રાજા જ્યોત્સના દેવના અવસાન વખતે નામદાર રાણી ઇલીઝાબેથ જે વિમાનમાં યુરોપ પાછા ફર્યા હતા તેજ વિમાનને ખાસ આદર કરવામાં આવ્યું હતું.

ઔતિદાસિક ઉજવણી માટેના રથજી તરીકે આગાખાન હમખાનાની પદ્મજી કરવામાં આવી અને ત્યાં પચાસ હજાર માણસોને બેસવાની ખાસ સગવડ કરવામાં આવી.

તુલાવિધી માટે ખાસ કરી બનાવવામાં આવ્યો. આખો કાર્ટા કિંમતી અને સોહામણા હાથીકાંતથી ખાસ તૈયાર કરવામાં આવ્યો જે પાછળ શિપા દસ હજાર ખર્ચ થયો હતો.

તા. ૩૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૪ ના તુલાવિધીની ક્રિયા કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

ખેદીનમથી પણ મૂલ્યવાન વસ્તુ લડે તુલાવિધી કરે.

કરાંચી ખાતે ઉજવાતારી. ખેદીનમ ન્યુબિલી પ્રસંગે મુખ્યના અધીક્ષક અબ્દુલ હકિમ

મોહના હાઝર હામ શાહ કરીમ આગાખાન અને હિંદના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ

માર્ચ ૧૯૫૮ માં હામાસે ઝમાને લીધેલી હિંદની મુલાકાત પ્રસંગે નવી દિલ્હીમાં હિંદ સરકારના તેઓશ્રી પરોણા બન્યા હતા. એને તા. ૧૦ મી માર્ચના શ્રી નહેરુએ તેઓશ્રીના માનમાં ભોજન સમારંભ યોજ્યો હતો તે પ્રસંગે ઝડપાએલી યાદગાર તસ્વીર.

મોલાના હાઝર ઇમામ અને મહારાષ્ટ્રના ના. ગવર્નર
 મોલાના હાઝર ઇમામે ૧૯૫૮ ના માર્ચ માસમાં હિંદની મુલાકાત દરમિયાન મુંબઈ
 ખાતે તે સમયના મુંબઈ રાજ્યના-હાલ મહારાષ્ટ્રના-ના. ગવર્નર શ્રી શ્રીપ્રકાશના
 માનમાં એક સમારંભ યોજ્યો હતો.
 મોલાના હાઝર ઇમામ ના. ગવર્નરનું સ્વાગત કરી રહ્યા છે

“ફ્રી પ્રેસ જનરલે” એક લેખ લખી હજરત ઇમામને લવ્ય અંજલી આપી હતી.

પોતાના લાખા લેખમાં તેણે લખ્યું :- “તમે આખાદી ભોગવતી પ્રગતિમાન ઇસમાઇલી ખોળ કામના રહાની નેતા છે. દુનિયા આપનું ધર છે. તેઓ સર્વત્રકોમી મદાન માનવી છે. ઇસ્લામના મદાન પયગમ્બર હજરત મુહમ્મદ (સ.) ના તેઓ ૪૮ માં સીધા વંશજ છે.”

આ પછી તેણે હજરત ઇમામના જીવન અને જીવન કાર્યની પ્રશસ્તિ કરી અંતમાં લખ્યું :- “અમે એવી સચના કરીએ છીએ કે નામદાર આગાખાન સાહેબના અનુયાયીઓએ પ્લેટીનમ કરતાં પણ વધુ અસાધારણ અને મુશ્કેલીવાન વસ્તુની કોશિશ કરવી જોઈએ !”

હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંની કરાંચી ખાતે મુખારક પધરામણી

ઇસમાઇલી ઇતિહાસમાં જ નહીં પણ જગતના ઇતિહાસમાં જે અપૂર્વ પ્રસંગ સદાં મંદિર અમર બની ગયો છે તે હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંની ઐતિહાસિક પ્લેટીનમ જ્યુ. બિલીની આખરી તૈયારીઓમાં જ્યારે પ્રદુ કરાંચી મળ અને મરત દત્ત એવા ઉલ્લાસભર્યા સખદ દિગો દરમિયાન તાં ડામી જન્યુઆરીએ ઇસમાઇલીઓના ઉપધારક અને પરમ પ્રતાપી ૪૮ માં ઇમામ તેમજ ઇસ્લામના સરદાર હજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં. એ નાં માતા સલામત સાથે વહેલી સવારે ફેરોચી કરાંચી ખાતે કદમ મુખારક દરમાલ્યા સાથે ઇસમાઇલીઓના હૃદયોએ અનંદ આનંદ અનુભવ્યો.

હજરત ઇમામનું આ પ્રસંગે બાદશાહી સ્વાગત કરવામાં આવ્યું, વિશાળ ઇસ્લામી રાષ્ટ્ર પાકિસ્તાનના તે સમયના વડા પ્રધાન જ. મુહમ્મદઅલી અને બેગમ મુહમ્મદઅલી તેમજ સિંધ પ્રાંતના તે સમયના ઇસમાઇલી ગવર્નર જ. હખીબ આઇ. રહેમતુલ્લા તેમજ તેમના બેગમે વિમાની મથકે ખાસ દાજરી આપી એ વિશ્વ વિભૂતિનો સન્કાર કર્યો હતો.

ઇસમાઇલી અમેસરોની એક મોટી ફોજ પણ ઇસમાઇલી ગણવેશમાં દાજર હતી. ઇસમાઇલીઓ સહિત બાકીના કામના મળી પાંચ દળર માણસો દવાઇ મથકે એકત્ર થયા હતા.

“અલ્લાહો અકબર” “હાજર ઇમામ જિંદાબાદ” “પ્લેટીનમ જ્યુબિલી જિંદાબાદ” ના ગગનભેદી નારાઓથી લોકોએ હજરત પયગમ્બર (સ.) અને હં અલી (અ. સ.)ના ખાનદાનના આ મદાન નખીરાનું સ્વાગત કર્યું.

૧૯૪૯ માં જ્યારે ઇરાનના નાં શાહ કરાંચી પધાર્યા હતા તે પ્રસંગ સિવાય આટલી મેદની ક્યારે પણ વિમાની મથકે એકઠી થઇ નહોતી જેટલી હજરત ઇમામની પધરામણી પ્રસંગે એકઠી થઇ હતી.

હજરત ઇમામ અને નાં માતા સલામત તે સમયના ગવર્નર જનરલ જ. ગુલામમુહમ્મદના મહેમાન અન્યા હતા.

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબનું આગમન

તાં :-૨-૫૪ નાં સંજના નાં શાહજાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબનું કરાંચી ખાતે

ગુનારક આગમન થયું હતું. દબરો ઇસમાઇલીઓએ દલામ મથકે આપનો સત્કાર કર્યો હતો. આપના સાથે પ્રખ્યાત 'લંડન ટાઇમ્સ' ના પ્રકાશક હોર્ડ એટર પણ આવ્યા હતા. નાન પ્રિન્સ સિંધના ગવર્નર જ. દબીબ આમ રહેમતુલ્લાના માનવંતા મહેમાન બન્યા હતા.

વિશ્વે નિહાળી મહાન ઇમામની મહાનતા અને શાન

સરવરે કાયનાત પયગમ્બર હજરત નબી મદમદ (સ.) એ રથાપેલા મહાન મજદબ ખરલામ દારા અલ્લાહના નૂરની ઓળખાણ અને સાચા ધર્મની શનાખત સૃષ્ટિને મળી આ પછી અલ્લાહના નિદાયની નૂરના ચિરાગો ઇમામ રહે સુન્દી ઉપર આવ્યા. ગદીરે ખુમ્મના ઇતિહાસિક મેદાનમાં અલ્લાહના પવિત્ર વૃક્ષથી હજરત પયગમ્બર પોતાના મહાન વારસદાર અને અવલ ઇમામ તરીકે હજરત અલી (અ. સ.) ની જાહેરાત કરી.

હજરત ઇમામ અલી (અ. સ.) થી એક પછી એક ઇમામ સુન્દી ઉપર આવતા ગયા. આ સિદ્ધસિદ્ધાના ૪૮મા જોમાધારી, ૪૮ ઇસમાઇલી ઇમામોમાં સદુથી વધુ સમય સુધી, લાંબામાં લાંબી ઇમામન જોગવાઈ દો ઇમામ સુન્દતાન મદમદશાદ અન્ની સિતેર વરસની લાંબી ઇમામતની ઉજવણી અંગેના પ્લેટીનમ જ્યુબિલીને દિન કરાંયા ખાતે તા. ૩૭ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૪ ના નકકી કરવામાં આવ્યો હતો અને તે દિન અંતે આવી પહોંચ્યો.

જેની દિવ્યતાથી, જેના ઇશ્વરી તેજથી, જેની શાન અને મહાનતાથી વિશ્વ અંબલ યુક્ત હતું એ દૈવી વિભૂતિના પ્યારા રહાની બાળકો આ દિને અપૂર્વ આનંદમાં મગ્ન અને મરત બન્યા હતા.

આ અમર અવસરે જગતભરના મહાન રાષ્ટ્રોના પ્રતિનિધિઓએ પણ હાજરી આપી. ૬૦ ઇમામ પ્રત્યેની પોતાની પ્રેમભરી લાગણી દર્શાવી હતી.

વાતસલ્ય મર્તિ પિતાના તેજવંતા ફરજંદ નામદાર શાહજાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાદેબ આ અવસરે સૌમ્ય રિમત વેરતા હાજર હતા તે પાકિસ્તાનના વડા પ્રધાન જ. મુદમદઅલી અને બેગમ મુદમદઅલી, સિંધના નામદાર ગવર્નર અને તેમના બેગમ, મધ્યરથ સરકારના પ્રધાનો પ્રાંતિક સરકારના પ્રધાનો, ઉચ્ચ મુદકી અને લશ્કરી અધિકારીઓની હાજરી ખાસ નોંધપાત્ર હતી.

સિયોન, મલાયા, ઇરાક, ફ્રાંસ, બ્રિટન, રપેન, મધ્ય એશિયા, ઇરાન, હિંદ, સીરિયા, આફ્રિકા અને ભરમાથી પણ ઇસમાઇલીઓ આ પ્રસંગે હાજર રહ્યા હતા.

માનપત્ર

જે મહાન ઇમામે ઇસમાઇલીઓને, ખરલામને અને સામાન્ય રીતે સારીએ ખલકતને હલ્યાણ પંથના દર્શન કરાવ્યા, જે પ્રતાપી ઇમામે પોતાનું આખું જીવન મહાન, દિવ્ય અને કિંમતી જીવન ઇસમાઇલીઓની સર્વાંગી ઉન્નતી માટે અર્પણ કર્યું, જે રહાની પિતાએ ઇસમાઇલીઓને પ્રગતિની ઉંચામાં ઉંચી ટોચે મુક્યા તે ક્ષતિમી ખાનદાનના આ પૂર્ણકલાએ પ્રકાશતા દિવ્ય આકૃતાખના અગણિત ઋણો અને ઉપકારોની આજના પ્રસંગે ભક્તિપૂર્ણ હૃદયે યાદી કરવામાં આવી. જે હજર સુન્દોવાણ માનપત્ર આપને અર્પણ થયું જેમા આપનીના બેસુમાર અહેસાનેને ઋણી હૃદયે સંભારવામાં આવ્યા હતા.

ઐતિહાસિક ક્રિયા

૫૩

આદિ તુલાવિધિની ઐતિહાસિક અને મંત્રીર ક્રિયા કરવામાં આવી.

તુલાવિધિ માટે ખાસ કાટો તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો જેની એક તરફ હાજરત ઇમામ ખિરાજમાન હતા અને બીજી તરફ પ્લેટીનમ નાખવામાં આવ્યું હતું. કાંટાની રચના એવા પ્રકારની હતી કે એક ઓસ પ્લેટીનમ નખાતા તે ચોદ રતલ વજન ખતાવતો હતો.

હાજરત ઇમામનું વજન ૨૧૫ રતલ થયું અને જ્યારે તુલાવિધિ પુરી થઈ ત્યારે 'અસ્લાહો અકબર' અને 'હાજર ઇમામ અંદાબાદ' ના મગનબેદી નારાઓથી વાતાવરણ યુગ્મ હતું હતું.

હાજરત ઇમામે પોતાના બન્ને મુખારક હાથો ઉંચા કરી પોતાતા વહાલા રહાની હરજદોને કુઆઆસિયોની નવાબેશ હરમાવી હતી.

૬૦ ઇમામનું ઐતિહાસિક ભાષણ

આ પછી હાજરત ઇમામે ઐતિહાસિક ભાષણ કર્યું હતું. પોતાની વાદમાર તહરીરમાં ૬૦ ઇમામે હરમાબુડું:-

"સોયા પહેલા બધી ઇસમાઇલી પ્રજા વતી અમારે પાકિસ્તાનના મર્વનર જનરલ અને પાકિસ્તાન સરકારે, કરાંચી ખાતે પ્લેટીનમ જ્યુબીલીની સફળ ઉજવણી કરવામાં પ્રત્યક્ષ અને અને પરોક્ષ રીતે જે મદદ અને સહકાર આપ્યો છે તે માટે તેઓનો આભાર માનવો જોઈએ. દરેક ઇસમાઇલી આ માટે તેઓનો ઋણી છે અને અમે પણ ખરા દિલથી તેમનો આભાર માનીએ છીએ.

જેઓના પ્રદેશોમાં સંખ્યાબંધ ઇસમાઇલીઓ સુખચેતથી રહે છે એ બેફજવમના નામદાર રાજા અને કાંસના માનનિય પ્રેસીડેન્ટના મુખારકબાદના માયાળુ સંદેશાઓ માટે તેઓનો દિલના ઉગ્રાણથી અમે પોતે તેમજ અમારા મુરીદો વતી આભાર માનીએ છીએ. વળી દારૂસલામમાં પ્લેટીનમ જ્યુબીલીની ઉજવણી કરવા માટે આપેલા આમંત્રણ બદલ અમે ટાંમાનિકાના નામ મર્વનરનો આભાર માનીએ છીએ.

પાકિસ્તાનના અમારા વહાલા રહાની હરજદો, તમારા તરફથી આ ઉજવણી માટે જે જોહ્ન વણુ કરવામાં આવી અને તમારા પ્રતિનિધિઓએ અમેને આજે જે માયાળુ સન્માનપત્ર આપ્યું તે માટે તેમને અને તમારી કમિટીઓને પણ ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

મઝહબનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત

તમે ઇસમાઇલીઓ એ સારી રીતે જાણો છો કે તમારા મઝહબનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે તમે જ્યાં પણ રહેતા હો અને જ્યાં તમારા જીવન અને સન્માનની સલામતી જળવાતી હોય, એ કોઇપણ રાજ્યમાં તમારે એ દેશની બલાઇ અને સેવા માટે સંપૂર્ણ વફાદારી અને દેશભક્તિ ખતાવી જોઈએ.

સ્વદેશભાવના અને વફાદારી કિયાશીલ અને ફજવંત હોવા જોઈએ. ખેતપૂર્વકની કાર્ય શીલતા એ ખુદા અને વતનની સેવારૂપ છે. અમે તેવું સખત હોય પણ પ્રેમપૂર્વક કાર્ય કરી- કાર્યશીલ રહો. પ્રાંતિક નજરે નહીં પણ આખા દેશની બલાઇ અને સાર્વત્રિક ઉન્નતિને નજર

સમીપ રાખી કાપ કરે. જો એક દેશની પ્રજા સંગઠિત અને કુરખાનીની ભાવના ધરાવનારી હોય તો એવી કાંઈ મુશ્કેલીઓ કે કમનસીબીઓ નથી કે જે પાર ન થઈ શકે. આપણે જોયું છે કે સદીની અધ્યાત્મિક અને સજાગતા પ્રત્યે વ્યવસ્થા પણ ટકી આજે કદીયે ન હતું તેવું મજબૂત બનીને બહાર આવી શક્યું છે. જર્મની અને જાપાને પણ ઇતિહાસમાં નોંધાયેલી એક મોટી તાર આખીને પણ સ્વદેશભાવના તથા સજાગ પેરીખરો કરીને આજે દુનિયાની મહાન સત્તાઓમાં પોતાનું મહત્વજનું સ્થાન મેળવી લીધું છે. આ બે દાખલા પણ એવા છે કે તે પાદ રાખવા જોઈએ, કારણ કે મુશ્કેલીઓમાંથી પાર ઉતરવા એમાંથી પ્રેરણા મળી જાય છે.

ધાર્મિક નજરે જોઈએ તો તમારા મનદબાને ચૂસ્તપણે વળગી રહેવું જોઈએ, તો પણ જો અમે બધી મુશ્કેલીઓમાંથી એક સુંદરમાં સુંદર વર્ણ દર્શાવતા ગણતા આવ્યા છીએ એ “મહાન શક્તિશાળી ખુદા તેની અપાર રહેમતથી બધા મુશ્કેલીઓના મુશ્કેલીઓની માફી આપે” એ તમારે વિસરી જવું જોઈએ નહીં.

આટલું કરો.

પાકિસ્તાનના અમારા પદાલા રદાની ફરજ દો, આ પ્રસંગે તમે ગણનાપાત્ર રકમ એકઠી કરી છે તેને વેરવિતર કરવી જોઈએ નહિ. એ આફ્રિકાના ધનવેરદેશો દરેક જેવી એક ચોક્કસ નાણાકિય સંસ્થાની શરૂઆત જેવી હોવી જોઈએ કે જેનું અધ્યક્ષ એવું હોય કે જેનાથી ૧૯૬૦ જેવી એક મુશ્કેલી મુદત સુધીમાં તમે એવી દાલતમાં આવી શકો કે પૂર્વ અને પશ્ચિમ પાકિસ્તાનમાં ઇસમાઈલીઓ માટે તમે કંઈ નહિ તો રાજીના સવાલનું પણ નિરાકરણ કરવા જેટલું પણ કરી શકો.

દરેક સમાજમાં કાં તો તંદુરસ્તી અને શક્તિના અભાવે અને કાં તો કુદરતની અવકુપાથી, નિયમિત રાજી મેળવવા માટેના સવાલનો સફળ ઉકેલ થઈ શકતો નથી. કમનસીબે એવાઓ પણ હશે કે જેઓ રાજી મેળવવા માટે અને પોતાની તંદુરસ્તી બચાવવા અને નસીબ ફેરવી નાંખવા પુરતું પણ મેળવવા માટે કામની શોધમાં હોય છે, છતાં સમાજમાં જોઈતા ઉદ્યોગના અભાવે કે જોઈતી જરૂરી નાની મુડીના અભાવે પોતાને જોઈએ તેટલું પુરું મેળવી શકતા નથી. જો તમે આફ્રિકા તરફ નજર કરો તો ત્યાં ખાસ કરીને કાન્ગો અને માડાગાસ્કરમાં તમે જોઈ શકશો કે ત્યાં સમાજની ઉન્નતિ માટેની એવી સંસ્થા ઉભી કરી શકાય છે, કે જેથી તેઓ સહકાર અને સ્વાશ્રયથી, બધીયે પ્રજા ઉપર જે અરાજક દટકાઓ પડે છે, તેના પવન સામે સ્વરક્ષણ કરી શકે છે. પ્લેટીનમ જ્યુબિલી માટે જેઓએ મધ્યસ્થ સહકારી નાણાકિય સંસ્થા ઉભી કરી છે તેઓએ આતો અજવાલ કરીને પાકિસ્તાનના ઇસમાઈલીઓ માટેના એક સાધન તરીકે તેને બનાવવી જોઈએ.

કરાંચીના બધા શહેરીઓ કે જેઓએ આ ઉજવણી પ્રત્યે તેમજ અમારા પોતાના તરફ મિત્રતાભરી માયાળુ લાગણી બતાવી છે તે માટે એ બધાને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને પાકિસ્તાનની પ્રજાની આખાદી અને શાંતિ માટેની કુઆ શુભરીએ છીએ.

બાદશાહી સખાવતો.

દરરોજ ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ આ બંધ પ્રસંગે પાકિસ્તાનની જુદી જુદી સંસ્થાઓને બાદશાહી સખાવતોની નવાજેશ કરી શાંતિની સખાવતો જંગતને પરચો આપેલો.

આંતરરાષ્ટ્રીય બાબતોની પાકિસ્તાનની સંસ્થાને હઝરત ઇમામે શા. ૨૦,૦૦૦ (વીસ હજાર) ની ઉદાર ભેટ આપી હતી. આ માટે પાકિસ્તાનના તે સમયના વિદેશ પ્રધાન જ. અફઝલખાનના પ્રમુખપદે એક સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

આ સમારંભ માટેની ૬૦ ઇમામની યાદગાર તકરીર નામ જાતા સલામતે વાંચી સંભળાવી હતી. હાજરી ન આપી શકવા બદલ એક વ્યક્ત કરતા હઝરત ઇમામે ફરમાવ્યું “ભૌકિત શરી. રથી હું રહાતી અને માનસિક સ્થિતિને વધુ ઉંચ ગણું છું અને તેથી મારું પ્રથમ સંબોધન જવારે ઇસ્લામમાં ઇરાનીઓ પાસેથી અબ્બાસીઓએ ઉધાર લીધેલી રહીઓ અને રિવાજોની ભેળસેળ થઈ નહતી. તેની પહેલા, ઇસ્લામની પ્રથમ સદિના મદાન ઉમ્મયાદ યુગનો અભ્યાસ કરી તેની પરથી શીખવો લેવાની મુસ્લીમ જગતને કોશિશ કરું છું.”

મારું બીજું સંબોધન તમારી દુન્યવી આબાદી ઉપરાંત એવી વસ્તુઓને સ્પર્શે છે કે જેના વગર આધુનિક જીવનમાં જીવતા રહેવું અશક્ય છે. ઇ. ઇ. ત. વિજ્ઞાનની આધુનિક અને પ્રગ. નિવાદી શોધોના પાયા ઉપર રચાયેલા સાધનો મારફત ઉત્પાદન વધાવાનો મંબીર પ્રયાસ કરવો.”

વિજ્ઞાનના વિકાસાર્થે સહાય

પાકિસ્તાનમાં વિજ્ઞાનના વિકાસ માટે હઝરત ઇમામે જંગી રોકાણરશીયોની પણ નવાજીશ ફરમાવી હતી. શા. ત્રીસ હજારની એક એવી વધુ બાર રોકાણરશીયોની જાહેરાત આપે કરી હતી. ત્રણ ત્રણ વરસ માટેની આ બાર રોકાણરશીયોની રકમ શા. ૩,૬૦,૦૦૦ (ત્રણ લાખ સાઠ હજાર) નોટલી થઈ હતી.

આ બાર રોકાણરશીયોમાંથી બે શુદ્ધ વિજ્ઞાનના અભ્યાસ માટે અને દશ ટેકનોલોજીની ઉંચ પદવી માટે રહે એવી ઇન્સ્ટીટ્યુટ આપે દર્શાવી હતી.

પાકિસ્તાનની મહિલાઓને પ્રેરણાદાયક અમર સંદેશો

ફરંચી ખાતે તા. ૬-૨-૫૪ ના એક પાકિસ્તાન વિમેન્સ એસોસીએશન તરફથી એક ભવ્ય સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો “અપવા” ના આ સમારંભમાં હઝરત ઇમામ નખિમ. તના કારણે પધારી નહોતા શકવા. નામદાર માતા સલામતે હઝરત ઇમામ વંતી “અપવા”ને વીસ હજારની ઉદાર ભેટની જાહેરાત કરી હતી.

પાકિસ્તાનની સ્ત્રીઓને તેમના મજદબી અને ભૌતિક જીવનમાં કાંતિ આણવા આ પ્રસંગે ૬૦ ઇમામે પ્રેરણાદાયક સંદેશો મોકલ્યો હતો. નામ માતા સલામતે ૬૦ ઇમામની એ ઐતિહાસિક તકરીરનું વાંચન કર્યું હતું. ૬૦ ઇમામે ફરમાવ્યું હતું કે :

“મને લાગતું નથી કે તમને તમારા મદતવની સાચી ખબર હોય અને મને એ કહેતા અફસોસ થાય છે કે દેશની આબાદીમાં, સામાન્ય પ્રજાતિઓમાં, સરકાર અને જાહેર હિતના કાર્યોમાં સ્ત્રીઓ પણ પુરષોની સમાન રહીને કામ કરે એ વાતનું મદતવ પાકિસ્તાનના પુરષો તો ચોક્કસપણે જાણતા નથીજ. હજી થોડા દિવસ પહેલાં જ મિસરના આગેવાન ઉલેમાઓમાંના એક કે જે વકફ અને મજદબી બાબતોના પ્રધાન પણ છે તેઓ મને કહી રહ્યા હતા કે દેશ એક ઇન્સાનના શરીર

જેવો છે અને સ્ત્રી અને પુરુષ તેના એ દેશમાં છે. જો તમે સ્ત્રીઓની સંકિત પઠાવો, પુરુષની ઉચ્ચતર શારીરિક તાકાતના પાયા પર આધાર રાખીને સ્ત્રીઓ ઉપર રહીઓ અને કમ્પીત પ્રતિબંધો નાખીને તેમને કચડી નાખશે તો એ દેશની હાલત એવા ઇસ્લામી દારીર જેવી થઈ જશે જેનું એક ફેસ કમથી અરાધ ગયું હોય અને ફક્ત એક જ દેશ કામ કામ કરી રહ્યું હોય !

આનુઓ, જો પાકિસ્તાન સ્ત્રીઓના સમાન સ્થાનતા આધુનિક વિચારને નહીં અપનાવે તો નમો જોશો કે ફક્ત એકલા યુરોપ જ નહીં પરંતુ એશિયાના ખીજા બધા દેશો પણ તમાગથી આગળ બધી ગયા છે, દેશની ભૌતિક અને નૈતિક આગાહી અને સુખમાં સ્ત્રીઓ જે પ્રાણી આવી શકે છે એની સરખામણીમાં અત્યારે તેઓનો ફાળો કેટલો નજીવો છે અને આપણા મોટા ભાગના પુરુષોમાંથી કેટલા પુરુષો આ વાતને બહુજ ઓછું સમજી શકે છે એ જોઈને મારું દીલ ટુટી ગયું છે.

અહીંની સ્ત્રીઓ માટે મને એ જાણીને બારે આંચકા લાગ્યો છે કે તેમના ઉપર દેશના મજદૂખી જીવનમાં ભાગ લેવા પર પ્રતિબંધો છે. દરેક મુસ્લીમ દેશમાં સ્ત્રીઓને જુમ્માની નમાઝ માટે મસ્જિદમાં જવુંની છુટ છે અને તેઓ પુરુષોથી અલગ રહીને જુમ્માની નમાઝ બદા કરી શકે એ માટે તેમાં પરદાની અલગ કરાએલી ખાસ "વીમ" રાખવામાં આવી હોય છે. પાકિસ્તાન પરનો મોટામાં મોટો ધબ્બો કદાચ મુસ્લીમોની સામાન્ય પણે જુમ્માની નમાઝની અવગણનાને છે પરંતુ એથી પણ વધુ મોટો ધબ્બો સ્ત્રીઓને આ અતિ મહત્વની ઇબાદતમાં ભાગ લેવાનો મોકો ન આપવાનો છે.

જો તમે ઇબાદત કરો એના પર પ્રતિબંધ મુકી દેવામાં આવ્યો છે તો પછી તમે બીજા શેની આશા રાખી શકો છો ? તમારે ચળવળ ચલાવવાની પહેલી વસ્તુ તમારો ઇબાદત માટેનો દરેક મેળવવાની છે કે જે હકકને બધાજ મુસ્લીમ દેશોની સ્ત્રીઓ માણી રહી છે. કેરામાં મહમદઅલી મસ્જિદ જેવી ખાસ મસ્જિદો છે, જ્યાં સ્ત્રીઓ માટે અલગ જલેરીઓ છે. ઉત્તર આફ્રિકામાં પેરીસ મસ્જિદમાં, વોશિંગ્ટન સંકેત મસ્જિદમાં, ઇરાન અને ટુર્કીમાં જુમ્માની નમાઝ માટે સ્ત્રીઓ માટે અલગ ખાસ જમાઓ છે. જો તમે સ્ત્રીઓને ઇબાદત પણ કરવા નથી દેતા તો પછી દેશની કોઈ ખીદમત કરી શકશે એવી આસાં કેવી રીતે રાખી શકો છો ?

સૌથી પહેલા તો તમારે ઇબાદતનો હક મેળવવાનો છે અને એ પછી ઉત્પાદન, ઉદ્યોગીક સર્વિસો અને ઓશીસ કામકાજમાં સમાનતાનો અધિકાર જીતવાનો છે. હું એક વૃદ્ધ માણસ છું અને હું આ જગત પાસે બહુજ ઓછી આશા રાખું છું પરંતુ મારો તમે સ્ત્રીઓને આ સદેશો છે કે સમાન ક્ષાધિ પ્રતિભાર કરો અને તમારા દરેક માટે મક્કન ચલાવો.

એક વધુ ચબ્બ. રહીવાદના કેટલાક દિમાયતીયોને હર છે કે આઝાદી ભતીય અનિતી તરફ દારી જશે. મારું મનો જ્યારે સ્ત્રીઓ અચપણ અને કિશોરવસ્થાથી જ પુરુષોને જ જોતી આવતી હોય છે ત્યારે એની બહુજ ઓછી શક્યતા છે સિવાય કે કુદરતી રીતે જ અરાજ અધિગ ધરાવતી વ્યક્તિ કે જોઓ આઝાદી હોય કે પ્રતિબંધો હોય પણ દરેક હાલતમાં અરાજ રહેવાની જ છે.

હું મોટા ભાગના યુરોપીયન અને અમેરીકન દેશોમાં રહેલો છું અને હું એમ કહેતાં સહેજ પણ અચકાતો નથી કે એક હજાર કુટુંબમાંથી ફક્ત એક કુટુંબ ભતિય દુરાચરણને લીધે

ગુરી ૫૬ છે અને બીજા નવસો નવાણું કુટુંબો હોડરાઓ ઉઠેરવામાં સુખી જીવન અનુભવે છે અને સંપૂર્ણ નૈતિક જીવન ચુનરે છે જેમાં જાતિય સંબંધને બંધન ઓછો વિચાર આપવામાં આવે છે. અને પુરું જીવન બાળકો, કુટુંબ પતિ અને દેશની ખિદમતમાં વાપરવામાં આવે છે.

મારી વહાલી મુસ્લીમ બહેનો, આનુ એક પરીણામ એ આવે છે કે તમારા કેટલાક પુરુષો જેઓ તેમની સ્ત્રીઓને તાળામાં બંધ રાખે છે તેઓ જ્યારે પેરીસ જાય છે ત્યારે તેમના જવાનક બ્યાલોમાં ધસાતા જાય છે અને એ માટે એવા રથજોએ જાય છે કે જ્યાં (દરેક મોટા શહેરની જેમ અને મુસ્લીમ દેશોમાં પણ) લૈસ્યાઓ તેમના જાતિય વાસના ઉશ્કેરતા તમાસાઓ હોય છે. પરંતુ આ ત્યાંની પ્રજાનું જીવન નથી. મોટા જામના લોકોનું જીવન સુખી કોટાગ્રીક સંબંધથી અને તમે પડદાનસીન પાસેથી મેળવી શકો એનાથી બહુ વધારે બાળકો પ્રત્યેના રોચથી બરપૂર છે.

ઓ મારી બહેનો! ચળવળ કરો, પુરુષોને કામપણ રીતે ચેન લેવા ન દો. જ્યાં સુધી કે તે પુરુષોની સાથે નહીં પણ દરેક મરજી સાથે જોડાએલી અલગ જગ્યામાં છપાદત કરવા મરજીદો ખુશી સુકીને તમને મજદબી આજાદી આપે અને જેથી સ્ત્રીઓમાં જાહેરમાં છપાદત કરવાની છાદત અને આત્મજ્ઞાન અને આત્મવિશ્વાસ સામાન્ય બનતા જાય. મજદબી સમાનતાના આ પાયા પર તમે એ પછી પુરુષો સાથે સામાજિક, આર્થિક અને રાજદારી સમાનતા પણ બાધી શકો છો.

મને તમારી એસોસીએશન માટે ૨૦,૦૦૦ હજાર રૂપિયાનો ફાળો આપતા બહુજ આનંદ થાય છે અને હું આસ વિનંતી કરું કે તેને "અપવા" ના વધુ સારા વહીવટ માટે વાપરવામાં આવે. હું સર્વશક્તિમાન અલ્લાહને આપણા અજ્ઞાન પુરુષો અને તેથી પણ વધારે અજ્ઞાન કેટલીક સ્ત્રીઓની આખો ખોલી દેવાને દુઆ કરું છું.

નાં માતા સલામતની સખાવત

નામદાર માતા સલામતે અખિલ પાકિસ્તાન મહિલા મંડળની કરાંચી શાખા તરફથી યોજાએલા "મીના જાનર"નું ઉદ્ઘાટન કરી એ સંસ્થાને શ. દશ હજારની ભેટ આપી હતી.

ડિમ શેઠ પર અંધાએલી ૧૫૦ મકાનોવાળી "ઉન્મે દખીબા" કોલોનીનું પણ નાં માતા સલામતે ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. વડા પ્રધાનનું ખુંપડી ફંડ કે જેમાં નાં માતા સલામતે આ પૂર્વેજ શ. એક લાખની ભેટ આપી હતી. તેમાંથી આ કોલોની બાંધવામાં આવી હતી. નાં માતા સલામતે આ પ્રસંગે પચાસ હજારની વધુ રકમ ભેટ આપી હતી.

કરાંચીની વિવિધ ઇસમાઇલી સંસ્થાઓને નાં માતા સલામતે શ. ૩૫૦૦૦ હજાર (પાત્રીસ હજાર) ની ભેટ આપી હતી. (૧) ઇસમાઇલી મહિલા મંડળ (૨) એ ઉલોમ મુદ્દો (૩) આગાખાન રેડુડન્ટ યુનિયન અને (૪) ઇસમાઇલીઆ વિદ્યાર્થી સહાયક સોસાયટીને આ રકમો મળી હતી.

હામરત ઇમામ શાહ મુહમ્મદશાહ અ.ની તબિયત જીરમાની રીતે નાદુરસ્ત રહેતી હોઇ આપ તા. ૭ થી તા. ૧૦ સુધી જમાતો વચ્ચે પધારી શક્યા ન હતા. નાં માતા સલામત અને નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ પધરામણી ફરમાવતા હતા. લગ્નના કામકાજને નાં પ્રિન્સ સાહેબ ઉકલાવતા હતા.

શુરવાર તા. ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૪ ના હઝરત ઇમામ કરામીથી કેશ નવા સિધાવી મયા. આ પૂર્વે આમાખાન ઇમાખાના રોડિયમ ખાતે આપ નામદાર પધરામણી કરમાવી હતી.

હઝરત ઇમામે મોરેરમાં બેસી જમાતોને દિવાર નવાજેશ કર્યા હતા. નાં માતા સલામતે હં ઇમામના કરમાનો સંભળાવ્યા હતા.

તેજ રાતના આપ નામદાર કેશ બણી સિધાવી મયા હતા. હં ઇમામની તેમનાં ૪૮ માં બેમા દરમિયાનની પાકિસ્તાનની આ ઉસ્તી બહેરી પધરામણી હતી.

નં ૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની મુબઈમાં પધરામણી

હં ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. અને નાં માતા સલામતે જે દિને કરામીથી કેશ બણી વિદાય થયા તે દિને તા. ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૪ ના બપોરના નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે મુબઈ ખાતે મુબારક પધરામણી કરમાવી હતી. આપના સાથે લોડ એરલેન્ડ પણ આવ્યા હતા.

તેઓથીએ જમાતોને પોતાના પિતાથી વતી દુઆઆશિયો કરમાવી હં ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નો હિંદી જમાતો બેગ ખાસ કરમાનતું વાંચન કર્યું હતું. હં ઇમામે કરમાવ્યું હતું : "અમે ધણી દિલગીર છીએ કે આ વખતે હિન્દુસ્તાન આવી શક્યા નથી. ખેટીનમ જુબિલીતું મુબઈતું ડેપુટેશન અમને કરામીમાં મળ્યું હતું. તેઓનો રિપોર્ટ સાંભળી અમે ખુશી થયા છીએ. મુબઈની ખેટીનમ જુબિલીતું ફંક પડે થઈ ગયાતું સાંભળી અમે ખુશી થયા છીએ. આ ફંડમાં જે ઉધરાણી બાકી છે તે બધી રકમ જલ્દી આવી જશે. જેણે રકમો લખાવી છે તેમણે જેમ અને તેમ જલ્દી રકમ બરી આપવી. ખેટીનમ જુબિલી, ઇન્વેસ્ટમેન્ટના ડાયરેક્ટરો ધણીજ સાવચેતીથી કામ લેશે કે જેથી ફંડને આવિ ન આવે.

આ જુબિલી ફંડમાંથી બારતમાં દરેક ઠેકાણે ધણી ફા-ઓપરેટીવ સોસાયટીઓ ઉભી થશે અને આ ફંડમાંથી સારો મુબ લેશે. તમે દરેક ગામેમ મમાં ફા-ઓપરેટીવ સોસાયટીઓ ઉભી કરો, ફંડમાંથી મદદ મળશે અને ગરીબ માણસોને સાબ મળશે અને પોતાનો ધ ધો કરી શકશે. મજકુર પૈસા લોન તરીકે આપવામાં આવશે કે જેથી કરીને ઇસમાઇલીઓની પ્રગતિ થાય અને તેઓ ધંધામાં સફળતા મેળવે.

આવી રીતે ફા-ઓપરેટીવ સોસાયટીઓને મદદ કરવામાં અને ફંડમાં પણ વધારો થશે.

ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પિટલ માટે અપીલ

મુબઈની ઇસમાઇલીઆ જનરલ હોસ્પિટલને મદદ કરવા આ પ્રસંગે નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે જમાતોને આરપૂર્વક બલામણ કરી હતી.

આપ નામદાર કરમાવ્યું : "આપણી ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પિટલને એક જનરલસ્ત અને પ્રથમ કક્ષાની આધુનિક પધ્ધતિએ બનાવવાની ખાસ અવશ્યતા છે. કાયમંક જુબિલી દુરદે જે પાકુ માણુ ધવાતું છે તેના તેમજ જમાતના સહકારથી હોસ્પિટલને એકી નમુનેદાર બનાવો કે તેની બેડ કપાચ ન મળે. એકદમ આધુનિક બનાવો.

વર્તમાન સમયમાં ધરણામી સંરૂપિતા અલમખરદાર ઇમામે અમાન શાહ
કરીમ અજ-ફેની વહાલા દાદાથી હજરત ઇમામ મુજતાબ મુહમ્મદશાહ સાથે.

ના. પ્રિન્સ સદાદીનસાદેય અને ના. પ્રિન્સ અમીનગદગદસાદેય પાળુ તરવીર.
માં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

આવી દિવ્યદ્રષ્ટિના સ્વામી મૌજાના હાજર હમામની દિવ્યદ્રષ્ટિની જાંખી
કરાવનાર તેઓશ્રીની આશ્વાસરથાની એક તરવીર.

હોસ્પીટલ એવી નમૂનેદાર અને આધુનિક બાંધે કે બીજાઓ તેની નકલ કરે. તમે કાંઈની નકલ નહિ કરતા પણ બીજા તમારી નકલ કરે એવું કરજો.

હોસ્પીટલ માટે ફંડ એકઠું કરવા "ફેલો ૩" "એકઠીબીસન શો" "બઝાર" "હોસ્પીટલ વીક" વગેરે ગોઠવશો.

હોસ્પીટલ માટે ફંડ એકઠું કરો અને સખ્ત કામ કરો. ફંડ સહિતનું દરેક કામ ૫૦ નહિ, ૧૦૦ નહિ પણ ૧૫૦ ટકા કરી બતાવો. જ્યાં સુધી નવી હોસ્પીટલ નહિ થાય ત્યાં સુધી અમને એના પડવાનું નથી."

તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરીના તેઓથીએ હોદ્દાબાંદ ખાતે અને તા. ૧૭ ના પુના ખાતે પધરામણી કરી હતી.

પુનાથી મુખ્ય પધારી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ તા. ૧૮ ના દિલ્લી થઈ લાહોર પધાર્યા હતા. લાહોર ખાતે આપથી પશ્ચિમ પંજાબના તે સમયના મુખ્ય પ્રધાન મલિક ફિરોજ ખાન નૂતના મહેમાન બન્યા હતા.

તા. ૨૨-૨-૫૪ નાં લાહોરથી કરાંચી પધાર્યા હતા અને ત્યાંથી ફેરો જવા સિધાવી ગયા હતા.

પાકીસ્તાનની મહિલાઓમાં જાગૃતિ

કરાંચી ખાતે તા. ૬-૨-૫૪ ના "આપવા" ની સભા સમક્ષ હઝરત ઇમામના રજુ થએલા કાંતીકારી પ્રવચન પછી પાકિસ્તાનમાં મહિલાઓના હોદ્દા માટે અમત્કારિક જાગૃતિ આવી હતી. સુરતના "મુસ્લીમ ગુજરાત" ના વિધવાન તંત્રીએ એક ખાસ લેખ લખી ૬૦ ઇમામના ચિચારાને મજબુત રહે આપ્યો હતો.

કરાંચીની સંસ્થાઓના વડાઓએ પણ આ બાબતને ટેકા આપ્યો હતો. મહાત્માએ આ માટે રચાનિક અખબારોમાં લેખો પણ લખ્યા હતા.

તા. ૨-૩-૫૪ ના ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ફેરોથી નીસ ખાતે પધરામણી કરમારી હતી. પાકિસ્તાનના પ્રવાસ પછી ફેરો ખાતે રોકાઈ આપ નિસ પધાર્યા હતા. એ માસનો પ્રવાસ પછી નીસ પધારેલા ૬૦ ઇમામની જીરમાની તબિયત આ સમયે સુધરી ગઈ હતી.

અને બરાબર આજ સમય દરમિયાન હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની પ્લેટી નમ જહુબિલીની ઉજવણી આફ્રિકા ખાતે કરવા બંધ્ય તૈયારીઓ થવા માંડી હતી. કાન્દરન્સો યોજાને ઉજવણી અંગે છેલ્લી તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી અને યોજનાને આખરી સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું.

૬૦ ઇમામની બાદશાહી સખાવત

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે મુખ્યની ઇસમાઇલીઆ જનરલ હોસ્પીટલને રૂપિયા એક લાખની બક્ષીશ નવાઝીશ કરમારી હતી. જ્યારે નાં માતા સલામતે રૂપિયા વીસ હજારની બેટ આપી હતી.

તા. ૨૧ મી માર્ચે હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના નવાજેશ કરેલા તાલીકામાં આ બેંદ સંબંધી જહેશત કરી હતી ઉપરાંત તા. ૩૧ ના તાલીકામાં હજરત ઇમામે ફરમાવ્યું કે, “બધી બાતુઓને ખાતા સલામત યાદ અપાવે છે કે તેઓ ખીમારોની મુલાકાતો થયે, જેઓ નાના કુટુંબમાંથી હોય તેમના માટે કુસો લઈ લેવા. સામાન્ય રીતે બધાનું બહુ યાવ તે માટે બનવું બહુ કરે.”

ના. પ્રિન્સ હરીમ આગાખાન સાહેબની મુબરક મુબારક પધરામણી

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના જેમા ફરમાવ્યા, ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના પ્યારા વડા ફરજાદ ના. શાહઝાદા પ્રિન્સ હરીમ આગાખાન સાહેબે (મીસાના હાજર ઇમામે) તા. ૬ મી એપ્રિલ ૧૬૫૪ ના પ્રથમ વખત દિંદની મુબરક શહેર ખાતે ફેરાથી મુબારક પધરામણી ફરમાવતા દિંદની જમાતોમાં અપાર આનંદ વ્યાપી ગયો.

ના. શાહઝાદાનું મુબરક જમાત તરફથી ઇમામદાર સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. ફેરાથી એર ઇન્ડીયા ઇન્ટરનેશનલના વિમાન “દિમાસબન પ્રિન્સેસ” દ્વારા આપે મુબરકના વિમાની મથકે કદમ મુબારક ફરમાવતા મુબરક જમાતના અગ્રેસરોએ આપખીનો બધ સત્કાર કર્યો હતો.

શાહઝાદા તરીકેની આપની દિંદની આ પ્રથમ મુબારક મુલાકાત હતી.

ના. શાહઝાદા હરીમ આગાખાન સાહેબની પધરામણીન ખીજ દિને તા. ૧૦-૪-૫૪ ના બપોરના ૧૨ કલાકે આપખીનો નાના બંધુ ના. પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબે પણ મુબરક ખાતે પ્રથમ વખત મુબારક પધરામણી ફરમાવી હતી.

૬૦ ઇમામના આ લાડકવાયા પોતાઓની પધરામણીથી દિંદલગમાં અનેરો ઉત્સાહ વ્યાપી ગયો હતો.

ના. શાહઝાદાઓની પધરામણી માટે હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે તા. ૧-૪-૫૪ ના મુબરકની ના. કાઉન્સિલ ઉપર નવાજેશ કરેલા તાલીકા મુબારકમાં ફરમાવ્યું : “અમે અમારા પોતાઓ હરીમ અને અમીનને મુબરક, પરાંઓ તથા પૂનાની જમાતો માટે પ્યાર અને દુઆઓ. શિયોના ખાસ સદેશ સાથે કરાંચી જવા અગાઉ તમારી તરફ બે ત્રણ દિવસ રહેવા માટે મોકલાવીએ છીએ.”

ના. શાહઝાદા હરીમ આગાખાન સાહેબ અને ના. પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબે જમાતોની મુલાકાત લઈ ૬૦ ઇમામ વતી દુઆઆશિયો ફરમાવ્યા હતા.

દિલ્હી બાણી રવાનગી

ના. શાહઝાદા હરીમ આગાખાન સાહેબ અને ના. પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબ મુબરક અને પૂનાની કુટુંબ મુલાકાતો લઈ તા. ૧૩-૪-૫૪ ના મુબરકથી દિલ્હી જવા સિધવી ગયા હતા. ના. શાહઝાદા હરીમ આગાખાન સાહેબ સવારના પ્લેનથી દિલ્હી સિધાયા, જ્યારે નામાર પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબ સાંજના પ્લેનથી રવાના થયા હતા.

બન્ને શાહઝાદા સાહેબોને બધ વિદાયમાન આંખમાં આવ્યું હતું. આ કુટુંબ મુલાકાત માટે બન્ને શાહઝાદા સાહેબોએ પોતાનો આનંદ પ્રદર્શિત કર્યો હતો.

તા. ૧૭-૪-૫૪ ના ના. શાહજાદા સાહેબોએ દિલ્લીથી આત્રા ખાતે પધરામણી ફરમાવી હતી. આ પ્રસંગે કાનપુર, લખનૌ અને બનારસ જમાતો પણ આત્રા ખાતે એકઠી થઈ હતી. સાંજના પાંચ વાગે ના. શાહજાદા સાહેબોએ જમાતની મુલાકાત લીધી હતી.

આત્રા ખાતેની રોકાણ દરમિયાન નામદારોએ આત્રાના ઐતિહાસિક રથોની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

કરાંચી ખાતે પધરામણી

ના. શાહજાદા સાહેબોએ તા. ૨૧-૪-૫૪ ના કરાંચી ખાતે મુખારક પધરામણી ફરમાવી હતી. પાકિસ્તાનના ઇસમાઇલી આગેવાનોએ આપ નામદારોનો બંધ સત્કાર કર્યો હતો આપ સિંધના ના. ગવર્નરના મહેમાન બન્યા હતા.

ના. શાહજાદા સાહેબોએ જમાતખાનાઓમાં પધરામણી ફરમાવી હો. ઇમામ વતી દુઆ. આશિષો ફરમાવી હો. બાપમાં ફરમાન ફરમાવ્યું હતું. કરાંચીની રોકાણ દરમિયાન આપ નામદારોએ મહેંદી ડાન્સેસેન્ટ હોમની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

હો. ઇમામની વધુ જગી સખાવત

આંતરરાષ્ટ્રીય ઇસ્લામી આર્થિક સંધની ત્રીજી પરિષદ કરાંચી ખાતે ઉદ્ઘાટન કરતા પાકિસ્તાનના તે સમયના ગવર્નર જનરલ જ. મુશ્તાકમુહમ્મદે બહેરાત કરતા જણાવ્યું કે, "અબ્બાસ કેન્દ્રની સ્થાપના માટે ના. આગાખાન સાહેબે રૂપિયા રૂ. લાખનો ફાળો આપ્યો છે, જેમાંથી રૂપિયા ત્રણ લાખ સંધને મળી ચૂક્યા છે અને એ અબ્બાસ કેન્દ્ર આ વરસના અંતે કે આવતા વરસના અંત લગીમાં ચાલુ થવાની વકી છે.

"અલ્લાહે કોઈ પણ પ્રજાને 'સંદેશ' થી વંચિત રાખી નથી"

માસે મે ૧૯૫૪ દરમિયાન બરમા ખાતે બુધિરટ કાઉન્સિલની બી. બેઠક મળી હતી. આ પ્રસંગે હાઈડરત ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ બરમાના વડા પ્રધાન ઉ નૂ ને એક સંદેશ પાઠવી મહાન ઇસમાઇલી મજલબની અન્યો ધર્મો પ્રત્યેની ઉચ્ચ ભાવના દર્શાવી હતી.

તા. ૧૩ મી. મે ૧૯૫૪ ના સંદેશ મુખારકમાં હો. ઇમામે ફરમાવ્યું :-

"મહાન આત્રા બુધિના માનમાં યોગ્યએલી આ બેઠક પ્રસંગે એક સાચા મુસ્લિમ તરીકે અને પાક કુરાનના શિક્ષણ અનુસાર મને જણાવતા આનંદ થાય છે કે અલ્લાહે કોઈ પણ પ્રજાને સંદેશથી (દિવાયતથી) વંચિત રાખી નથી અને હું દ્રઢતાપૂર્વક માનું છું કે મહાત્મા બુદ્ધ પણ મહાન પયગમ્બરોમાંના એક હતા અને જ્યાં સુધી મને અને ઇસમાઇલીઓને લાગેવળગે છે ત્યાં સુધી અમે તેમનો આ રીતે સ્વીકાર કરીએ છીએ. તેઓ એ સમયમાં જે મહાન સંદેશો લાવ્યા હતા તેનો અમે આદર કરીએ છીએ.

મારે જણાવવું જોઈએ કે મારા સંસ્મરણોમાં પણ મહાત્મા બુધિને મેં આ રીતે જ દર્શાવ્યા છે."

“પ્રુદાએ સર્જેલી બધી સારી વસ્તુઓનો આપણે ઉપભોગ કરવો જોઈએ”

લંડન ખાતે તા. ૨૨ મી જુન ૧૯૫૪ ના હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ બ્રિટીશ પત્રકારોને ટેલીવીઝન ઉપર મુલાકાત આપી હતી.

અખબારનવેશના એક પ્રશ્ન જવાબમાં હ. ઇમામે ફરમાવ્યું : “દુનિયાના શ્રીમંતોમાં મારો સમાવેશ થતો નથી. જગતના ધનાઢ્યોમાં હા, સાદામાં કે હસોમાં રથાને પણ હું આવતો નથી ! આઠસા બધા શ્રીમંત હોયું તેને પણ હું અપમાન ગણું છું !”

ભરકરી નસિંમમાં ક્રાંતિકારી પરિવર્તન આવુંનાર અ શ્રેષ્ઠ મદિસા ફોરોનસ નાઇટીંગેલ અને મહાત્મા ગાંધી સાથેની મુલાકાતને આપે આ વખતે સંબારી હતી.

પોતાના પરિચયમાં આવેલી વિશ્વભરતી વિખ્યાત વ્યક્તિઓમાં સફથી વધુ નોંધપાત્ર વ્યક્તિ તરીકે ટેટલીક રીતે ના. મહારાષ્ટ્રી વિક્ટોરીયાને ગણાવી આપે ફરમાવ્યું : “તેઓ મૂઠ્ઠા મી સહીના રમારકરપ હતા.”

ના. શહેતશાહ સાતમા એડવડને વાદ કરતા આપે ફરમાવ્યું : “તેઓ ખરેખર પ્રતિભા-શાળી, દયાળુ અને પરાયણ હતા. “વધુમાં આપે ફરમાવ્યું : “રંગબેદને હું કદર વિરોધી છું”

હિંદના ભાગલા વિષે આપે જણાવ્યું : “હિંદના ભાગલા સાચી રીતેજ કરાયા છે. બ્યારે તેઓ સાથે હતા ત્યારે તેઓ તેમના આદર્શો સાથે આગેકુચ કરી ચકયા નહોતા. અત્યારે તેઓ બન્ને પ્રગતિ કરી ચકે છે.”

મુલાકાતના અંતે પૂછાએલા એક સવાલના જવાબમાં આપે ફરમાવ્યું : “જ્યાં સુધી તમે કોઇપણ કંઈપણ અનિષ્ટ ન કરો ત્યાં સુધી પ્રુદાએ સર્જેલી બધી સારી વસ્તુઓનો આપણે ઉપભોગ કરવો જોઈએ. આપણે શા માટે એમ માની લેવું જોઈએ કે પ્રુદાએ બધીજ સારી વસ્તુઓ દુષ્ટ માણસો માટેજ સર્જી છે ?”

પુનઃ જન્મ વિષે

“ઇસમાઈલી” અઠવાડીકના તા. ૪થી જુલાઇ ૧૯૫૪ ના અંકમાં હ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. નો પુન જન્મ” વિષે નીચેનો ખુલાસો પ્રગટ થયો હતો.

હ. ઇમામે પુન જન્મ વિષે ફરમાવ્યું : “દેખતી રીતે પુન જન્મ એટલે આ પૃથ્વી કરતા કોઇ ઉચ્ચ કક્ષાના વર્તુળમાં જન્મ લેવો.

છેવટના રહાની વર્તુળને પામ્યા પૂર્વ, ઉચ્ચતમ કક્ષાઓએ પહોંચ્યા પહેલા, કેટલીક વધુ સફળતા મેળવવાની રહે છે. સિવાય કે તે ઉચ્ચતમ કક્ષાએ આ દુનિયામાં અને આ જગતમાં ઇસમાઈલી મઝહબના સામાન્ય નીનિનિયમો જે માયાળુતા, નમ્રતા વિગેરેથી શરૂ થઇ અને ઇમામ સાથેના ઉચ્ચતમ પ્રેમપૂર્વકના મિલન વડે પહોંચાયું હોય.”

નાં માતા સલામતનો હજ પ્રવાસ

નાં માતા સલામતને મક્કા ખાતે આવવા સઉદી અરબિયાના રાજા છાને સઉદે ખાસ આમંત્રણ પાઠવ્યું હતું.

આ આમંત્રણનો સ્વીકાર કરતા નાં માતા સલામતે ઓગસ્ટ ૧૯૫૪ માં મક્કા જવા નક્કી કર્યું હતું. પાકિસ્તાનના ગવર્નર જનરલ જી. ગુલામ મદમદે પણ એજ વખતે રાજા સઉદના આમંત્રણનો મક્કા જવાનું નક્કી કર્યું હતું. નાં માતા સલામત અને પાક ગવર્નર જનરલ જેદાલ ખાતે મળે એવા કાર્યક્રમ ધડવામાં આવ્યો હતો.

કાર્યક્રમ અનુસાર નાં માતા સલામતે ઓગસ્ટમાં મક્કાની મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટ તેઓ નામદાર નીસ પાછા ફર્યા હતા. નાં માતા સલામતે પોતાના આ "હજ પ્રવાસ"ને પાદગાર અને હૃદયરપથી જણાવ્યો હતો.

કાબા શરીફમાં દાખલ થનાર નાં માતા સલામત પ્રથમ મહિલા છે.

નાં શાહઝાદા કરીમ આગાખાન અને નાં પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબની પૂર્વ આફ્રિકા ખાતે પધરામણી

નાં શાહઝાદા કરીમ આગાખાન અને નાં પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબે ઓગસ્ટ ૧૯૫૪ માં પૂર્વ આફ્રિકાનો પ્રવાસ કરી જમાતોને હં ઇમામ વતી દુઆઆસિપો ફરમાવ્યા હતા.

પૂર્વ આફ્રિકાના પ્રવાસ દરમિયાન નાં શાહઝાદા કરીમ આગાખાન સાહેબે મુખી કામડી-યાઓની નિમણૂક, નાં કાઉન્સિલોની નિમણૂક અને ટાઇટલોની નવજોશો ફરમાવી હતી. ધાર્મિક ક્રિયાઓ પણ ઉકલાવી હતી.

પૂર્વ આફ્રિકાના પ્રવાસ દરમિયાન નામદારોએ, કંપાલા, જન્જી, મસાકા, કીસુમુ નેરોબી, મોશી, મોમ્બાસા, ડાંડેમાં અને એન્ડેમે ખાતે પધરામણી ફરમાવી હતી.

નામદારના માનમાં ફિનિયાના નાં ગવર્નરે તેમજ કેટલીક સંસ્થાઓએ શાનદાર સમારંભો પણ યોજ્યા હતા. પૂર્વ આફ્રિકાના તે સમયના પાક હાઇ કમિશનર નવાબ સિદીકઅલીખાને પણ સમારંભ યોજ્યો હતો.

નાં શાહઝાદા કરીમ આગાખાન તા. ૨૦ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૪ ના અને નાં પ્રિન્સ અમીન મદમદ તા. ૨૧ મી ઓગસ્ટના મુરૌપ બણી નેરોબીથી સિધાવી ગયા હતા.

પૂર્વ આફ્રિકાના મુસ્લીમોને ઐતિહાસિક સંદેશો

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના ઓગસ્ટ માસમાં ઉજવાએલા "ઇમામત દિન" પ્રસંગે પૂર્વ આફ્રિકાના મુસ્લિમો તરફથી આપેલ મુબારકી ઇત્જવામાં આવી હતી. આ મુબારકીના

જવાબમાં હજરત ઇમામે પૂર્વ આફ્રિકાના સમજાએ મુસ્લિમોને માદમાર સદેશો આપતા હરમાબુ :
 “મુસ્લિમોએ સફુધી પહેલો અને મદતવનો એ સિંધાત માદ રાખવાનો છે કે “લા ઇલાહા ઇલ્લાહા
 મુહમ્મદ રસુલિલ્લાહ” એ કલમો પઢનાર તમામ લોકોની સર્વાંગી ખિરાદરીમાં દરેક ફિરકા અને
 પેટા ફિરકાનો સમાવેશ થાય છે. ઇસ્લામીઝમનો એ અર્થ નથી કે કોઈએ ઇસ્લામ વિષેના તેના
 ઐતિહાસિક અર્થ નિરૂપણનો ત્યાગ કરવો પણ એનો એજ અર્થ છે કે ખીજા મુસ્લિમ ખિરાદરોને
 પણ અલ્લાહ અને તેના રસુલ (સ.) પર ઇમાન રાખીને અમલ કરવાના પ્રયાસોમાં પણ સરખાજ
 પ્રમાણિક સમજવા જોઈએ. આ ઇમાન તમામ મુસ્લિમોના આત્માને પ્રકાશિત કરે છે અને આપણે
 એવી આશા રાખીએ કે તમામ મુસ્લિમોને રહાની રીતે એ ખ્યાલી લેશે.”

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ના “સંસ્મરણો” નું પુસ્તક

૧૯૫૪ ના વરસ દરમિયાન અનેક અવનવા ઐતિહાસિક પ્રસંગો નોંધાયા જેમાં એક પ્રસંગ
 એ પણ હતો કે આ વરસે હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ પોતાના જીવન સંસ્મર-
 ણોનું પુસ્તક પ્રગટ કર્યું હતું.

જમતના સાહિત્યમાં આ પુસ્તકે પોતાનું વિરલ અને અનોખું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું.
 સાહિત્ય જમતના એક અનોખા અને મહાન પુસ્તક તરીકે તેનો ઉલ્લેખ થયો હતો.

પોતાના તેજવંતા બાલ્યકાળથી માંડીને નૂતન યુગ પર્યંતના ઉલ્લી પોણી સદીના જમત-
 ભરના બનાવોને આ પુસ્તકમાં હજરત ઇમામે અનોખી રીતે આલેખ્યા હતા. નામદાર મહારાણી
 વિક્ટોરીયાથી માંડીને હાલના નામદાર મહારાણી એલિઝાબેથ ખીજા સુધીના એક લાંબા યુગ
 દરમિયાન જમતમાં જે કંઈ પણ બની ગયું તેના એક અવલોકનકાર અને કેટલાક ઐતિહાસિક
 બનાવોના નિર્માતા કે સાક્ષી તરીકે આપે આ સમજાએ પ્રસંગોને આ પુસ્તકમાં અદ્ભુત રીતે
 સાંકળી લીધા. ઇંગ્લેંડનાં હ મહાન રાજકર્તાઓ, જમતના શાસકો, સમ્રાટો, સરમુખત્યારો અને
 પૂર્વ તેમજ પશ્ચિમની દુનિયાના મહાન નેતાઓ-જેના જેના સંપર્કમાં ૬૦ ઇમામ આવ્યા તેઓ
 સફરે તેમણે આ પુસ્તકમાં યાદ કર્યા અને તેમના વિષે અનોખી શૈલીમાં વર્ણનો લખ્યા છે.

સમ્રાટો અને નેતાઓ ઉપરાંત તાવશાનીઓ, સંગીતકારો, ફળવણીકારો, તખીઓ, વિદ્વાનો,
 સાહિત્યકારો, અબીનેતાઓ અને રમતગમતના ફેરપોટસના વિચારદો વિષે આપે નોંધપાત્ર ઉલ્લેખો
 કર્યા, પોણી સદીના વિશ્વના રાજકારણની, વિશ્વના વાતાવરણ અને બનાવોની પણ આપે ચર્ચા કરી.

પોતાના પૂર્વજોના મહાન ધર્મ મરલામ અને જેના તેઓ ઇમામ હતા તે ઇસમાઇલી મઝ-
 હબની વિચારસરણી અને ફિસ્મુશી વિષે એક જુદું પ્રકરણ આલેખી આપે ઇસ્લામના પ્રકુલિત
 ઉદય, તેની જરૂરત અને ઇમામની મહાનતા તેમજ દિવ્યતાના જમતને દર્શન કરાવ્યા. કુલ્લે ચાર
 વિભાગ અને સોલ પ્રકરણમાં વહેંચાયેલા આ મહાન પુસ્તકની પ્રસ્તાવના વિખ્યાત લેખક સમર-
 સેટ મોમે લખી છે.

ન્યુયોર્કની સાયમેન એન્ડ શુસ્ટર કંપનીએ પુસ્તકના વિશ્વભરના અધિકારો મેળવ્યા.
 અમેરિકા બાબમાં પ્રથમ આ પુસ્તક પ્રગટ થયું અને હજારોની સંખ્યામાં તેની પ્રતો ઉપડી ગઇ.

આ પછી ફ્રેન્ચ, ^{સિંદ્હ} ઉર્દુ અને ગુજરાતી તેમજ અન્ય ભાષામાં તેના અનુવાદો કરવાની તૈયારીઓ થવા લાગી.

હિંદની ઇસમાઇલીયા એસોસિએશને ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરવાનું કાર્ય ઉપાડી લીધું અને તે ઝડપથી અમલમાં મૂક્યું.

આ પુસ્તકનું મૂળ અંગ્રેજી નામ "Memoirs of Aga Khan" રાખવામાં આવ્યું.

આ પુસ્તકની લોક મગિણી સંબંધમાં નવેમ્બર ૧૯૫૪ માં પ્રગટ થયેલા પાકિસ્તાનના એક સમાચાર મુજબ પાકિસ્તાનમાં આ પુસ્તકની ૭૫,૮૦૦ નકલો માટે માગણી હતી.

જી. સી. એમ. જી. ના ઉચ્ચત્તમ ઇલકાબનું અનુપમ માન

૧૯૫૫ ના વરસની શરૂઆતમાં ખિસ્તી નવા વરસના દિને, ઇંગ્લેન્ડના નાં મહારાણી ઇલીઝાબેથ બીજીએ હં હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને "જી. સી. એમ. જી." (નાઇટ માન્ડ ઓફ ઓર્ડર ઓફ સેન્ટ માઇકલ એન્ડ સેન્ટ જ્યોર્જ) નો બ્રિટીશ સામ્રાજ્યનો ઉચ્ચત્તમ ઇલકાબ અર્પણ કરી ઉચ્ચત્તમ સન્માન કરી અનુપમ માન આપ્યું હતું.

પૂર્વ આફ્રિકાન ઇસ્લામીઓની હં હમામે જે મહાન સેવાઓ બજાવી તેની કદરવાનીમાં આ ઇલકાબ આપવામાં આવ્યો હતો.

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની મુબઈ ખાતે પધરામણી

૧૯૫૫ ના વરસની શરૂઆત જ ઇસમાઇલીઓ માટે ભવ્ય રીતે થઇ હતી. હઝરત હમામને નાં બ્રિટીશ સરકાર તરફથી અનુપમ માન મળ્યા બાદ તુરંતજ મુબઈ ખાતે તા. ૧૩-૧-૫૫ ના આપના વડા ફરજાંદ નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની મુબારક પધરામણી થઇ હતી.

ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પીટલના નવા મકાનનો પાયો નાંખવાની કરેલી ક્રિયા

નામદાર પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે યથા વરસની પોતાની પધરામણી દરમ્યાન મુબઈની ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પીટલને નમૂનેદાર અને આધુનિક બનાવવા અને આ મહત્વના કાર્યમાં મગ્ન બનવા દરમ્યાન દરમાલ્યું હતું. આ દરમ્યાન અનુસાર આખી કોમે આ પ્રશ્નમાં રસ લીધી હોઇ આ વરસે તેનું સુંદર પરિણામ આવ્યું હતું અને નામદાર પ્રિન્સની ઇચ્છાને બર આજીવાનું સકય બન્યું હતું.

હોસ્પીટલ માટે એક વિશાળ મકાન "આગા હોલ" ખાતે ઉભું કરવાની જંગી યોજના તૈયાર કરવામાં આવી હતી અને આ રથને ઉભા થનારા મકાનનો પાયો નાંખવાની ક્રિયા નામદાર પ્રિન્સ સાહેબે અપૂર્વ આનંદ વચ્ચે કરી હતી.

આ પ્રસંગે આપે દરમાલ્યું : "ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પીટલના નવા મકાનનો પાયો નાંખવાની ક્રિયા કરતા આજે મને અપૂર્વ આનંદ થાય છે. આ અમારું જીવન પ્રવૃત્તિનું એક સ્થળ હતું અને આ સ્થળ સિધ્ધિના માર્ગે આપણે પ્રથમ કદમ મારીએ છીએ તેથી આ પ્રસંગે અંગત રીતે મને ખેદદ મુશી થાય છે.

અમે અમારા વ્યક્તિગત વિચારો અર્થે પ્રદર્શિત કરતા જણાવીએ છીએ કે આ હોસ્પીટલે મુખ્ય મોટી બને એ કંઈ જરૂરી નથી પરંતુ અરેબર જરૂર તો એ છે કે તે આખો મુખ્યની એક અતિ આધુનિક અને નમુનેદાર હોસ્પીટલ બનવી જોઈએ. અમે સહાયતાપૂર્વક આશા રાખીએ છીએ કે તમારા સખળા વિચારોને તમે આજ બાજત ઉપર કેન્દ્રિત કરશો અને આ હોસ્પીટલ તખીબી વિજ્ઞાનની અતિ આધુનિક સાધન સાગ્રીથી સજ્જ બને એ વસ્તુને સિધ્ધ કરી બતાવશો.

અવિશ્વના વરસોમાં આ હોસ્પીટલ આપણા લોકોના જીવનમાં ફક્ત મુખ્ય મારેજ નહિ પણ હિંદના સખળા બામના ઇસમાઇલીઓ મારે બારે અગત્યની બની રહેશે જે મારે અમે ખાનરી રાખીએ છીએ."

આપે મુખ્યની આ રોકાણ દરમિયાન જમાતોની તેમજ મુખ્યની અને સંસ્થાઓની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૧૬-૧-૫૫ ના ના. પ્રિન્સ મુખ્યથી મદાસ જવા રવાના થયા હતા અને મદાસથી તા. ૨૦ ના દોઢાબાદ જવા રવાના થયા હતા.

તા. ૨૧-૧-૫૫ ના ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે દોઢાબાદથી નિઝામાબાદ ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી અને નિઝામાબાદ જમાતખાનાની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી.

ના. પ્રિન્સ સાહેબની પધરામણી પ્રસંગે દોઢાબાદ રોટની પ્રથમ વાર્ષિક મિન્જલસ પણ નિઝામાબાદ ખાતે યોજાઈ હતી. અને આ પછી દર વરસે આ રાજ્યમાં વાર્ષિક મિન્જલસ યોજવાની પ્રથા ચર થઈ હતી.

સંયુક્ત સાલમેહની બચ્ચ ઉજવણી

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની હિંદની આ વરસની પધરામણી પ્રસંગે હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મજુરીથી તા. ૨૬ મી જાન્યુઆરીએ સંયુક્ત સાલમેહની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

કરાંચીમાં પધરામણી

૧૯૫૫ માં ૧૩ દિવસો સુધી હિંદમાં રોકાઈ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ તા. ૨૭-૧-૫૫ ના મુખ્યથી કરાંચી ખાતે પધરાવી હતા.

કરાંચીની આ પધરામણી દરમિયાન તેઓશ્રીએ જમાતો વચ્ચે પધરામણી કરવા ઉપરાંત અનેવિધ સંસ્થાઓની પણ મુલાકાતો લઈ અમૂલ્ય દોરવણી આપી હતી.

તા. ૩૧-૧-૫૫ ના દોઢાબાદ (સિંધ) ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી.

કરાંચી ખાતે પાંચ દિવસ રોકાઈ તેઓશ્રી કેરા જવા સિધાવી ગયા હતા.

આફ્રિકાએ ઉજવેલી ઐતિહાસિક પ્લેટીનમ જયુબિલી

ફાતિમિયુગના મહાન શહેર કેરોમાં સાદી પરંતુ રમરણીય ઉજવણી

હઝરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની સીતેર વરસની લાંબામાં લાંબી ઇમામતની યાદગીરીમાં પ્લેટીનમ જયુબિલીની તારીખી ઉજવણી પારિસ્તાનના પાર્દનગર કરાંચી ખાતે

છુનીવા ખાતે અનેસા એનિહાસિસ અનાયની યાદી

ગુરુવાર તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના મોવાના દાઝર હંમામ હામતની ગાદીએ ખિરાજમાન થયા પછી તા. ૧૩ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના છુનીવા એનિહાસિસ તરતીર છે.

આફ્રિકામાં થયેલી તખ્તનશીની પ્રસંગનું અમર દ્રશ્ય

મોજાના હાજર નમામ હમામની ગાદીએ બિરાજમાન થવા પછી પુર્વ આફ્રિકામાં દારેસલામ, નૌરોબી અને કંપાલા ખાતે

ઓક્ટોબર ૧૯૫૭ માં તખ્તનશીનીની ઉજવણીઓ કરવામાં આવી હતી.

આફ્રિકામાં થયેલી આ અપુર્વ ઉજવણીઓ પ્રસંગનું આ એક યાદગાર દ્રશ્ય છે.

૧૯૫૪ ના ફેબ્રુઆરીની તા. ૩૭ એ ઉજવાયા પછી આફ્રિકા અને હિંદુસ્તાન ખુલ્લુ પોતાના આંગણે પોતાના વહાલા રહાની પિતાની ઉજવણી કરવા આવુર હતા અને આ બન્ને દેશોમાં એ માટે ભવ્ય તૈયારીઓ થઈ રહી હતી. આવા સમયમાં આફ્રિકાવાસીઓના ભાગ્ય ઉપકાયા. આફ્રિકાને 'એડીનમ' જુબિલીની ઉજવણી કરવા હ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ મંજૂરી આપતા સમય આફ્રિકામાં અને સામાન્ય રીતે પૂરા ઇસમાઇલી આમમમાં અર્પુર્વ આનંદ ઘણી જયો.

હ. ઇમામની ઇરમાની તમિલત પ્રવાસ માટે અનુકૂળ ન હોવાથી કેરો આતે પ્રતીક ઉજવણી કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

હ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની આજ્ઞા અનુસાર આફ્રિકાના સાત પ્રદેશો-કેનિયા, ટાંગાનિકા, યુગાન્ડા, ઝાંઝીબાર, માડાગાસ્કર, લોરેન્સ માક્સ (દક્ષિણ આફ્રિકા) ને બેલ્જિયમ કોંગોના એક એક પ્રતિનિધિને હાજર રહેવા કહેવામાં આવ્યું હતું.

આ સિવાય હિંદ, પૂર્વ પાકિસ્તાન, બર્મા, બ્રહ્મચાન, ચિત્રાલ, કુન્ડા અને રશિયન પ્રદેશોના એક એક પ્રતિનિધિ ઉપરાંત સીરીયા, લેબેનોન અને જ્વાબીના ચાર ચાર પ્રતિનિધિઓને આમંત્રણો આપવામાં આવ્યા હતા.

"સેમિરામિસ" હોટલ ઉજવણીના સ્થળ તરીકે નક્કી કરવામાં આવી હતી જેમાં હાજર ઇમામ રહેલા હતા.

તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૫ ના આ યાદગાર ઉજવણી કરવાનું નક્કી થયું. ઉજવણીનો સમય સાંજનો હતો. આ અવસરે સેમિરામિસ હોટલના "કલીઓ પેટ્રા" હોલમાં સજુગાર કરવામાં આવ્યો હતો. એકઠામાં આવેલી ત્રણ હરોળમાં જે દેશની ઉજવણી હતી તે આફ્રિકાના પ્રતિનિધિઓ એકા હતા. તેની પાછલી હરોળમાં અન્ય દેશોના પ્રતિનિધિઓ હતા.

હ. ઇમામની ઇચ્છા અનુસાર વિધિ ટુંકી હોવાની ખાસ કાળજી લેવામાં આવી હતી કુલ ૧૨ ઇસમાઇલીઓ આ પ્રસંગે હાજર હતા.

આઠમ્મક સ્ટેજ ઉપર ત્રણ ખુરશીઓ રાખવામાં આવી હતી જે ઉપર હ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ., હાજીએ ના. માતા સલામત અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ ખિરાજમાન થયા હતા.

પ્રતિક ઉજવણીની વિધિ પૂર્વે હ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને આફ્રિકાની સિબિયન અને મુસ્લીમ વેલહેર ઇન્કીદયુટ તરફના માનપત્રો અર્પણ થયા હતા.

મુરીદોને દિવ્ય દોરવણી

આ પ્રસંગે મિસરની ગરીબ જનતાનો લાભાર્થે હ. ઇમામ મુસતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ એક હજાર પાઉન્ડની સુઆવત જાહેર કરી પોતાના વહાલા રહાની હરજોને બાંહેધરી જરૂરી માટે દિવ્ય દોરવણી વ્યાખ્યા કરમાવી હતી.

આપના દોરવણી રૂપી ફરમાનો ના પ્રિન્સ અસીખાન સાહેબે વાંચ્યા હતા. હ૦ ઇમામે ફરમાવ્યું :

“આજના આ અપૂર્વ પ્રસંગે જ્યારે તમે ખોદીનમની અદભૂત ભેટ અને તેની બરોબરીની રકમ બિનચરતી ભેટ આપી રહ્યા છો તે વખતે અમારા તમને ઘૂર્ત કહેવું જોઈએ કે અમે તે ડાયમંડ જ્યુબીલી ઇન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રસ્ટને તેની ચાપલુમાંના વધારા તરીકે આપીએ છીએ. તમોએ અમારી સીતેર વર્ષની ઇમામતને ઉલ્લેખ કર્યો છે જે ઇમામત ૪૮ ઇસમાઈલી ઇમામેના ઇતિહાસમાં સૌથી લાંબી મુદતની હોવાનું સ્થાન ધરાવે છે, એટલું જ નહીં પણ તેના અંતિમી દુનિયામાં આરંભ થયો હતો જે દુનિયા અમની ગાદીઓ અને મીલ્કતની રાણીવાળી હતી. જ્યારે આજે આપણે અલ્લુશકિત, પદાર્થ, વિજ્ઞાન, દવાઈ સફર અને આપણે કેવી રીતે અને ક્યારે તારામંડળ અને અંદમા ઉપર પહેાંચી ચક્રીયું તેની અંબીર ચર્ચા કરતા મહાવિદ્વાનોના વિશ્વમાં વસીએ છીએ.

અમે અમારા સંસ્મરણોમાં અખિલ અહમાંડમાં રહેલા બે વિશ્વો વિશે સમજવાનું જણાવ્યું છે જેમાં એક જડવાદી બુધ્ધિમતાનું અને બીજું રહાની રાણીવાળું જન્મત છે. રહાની રાણીવાળી દુનિયા બુધ્ધિમતાની આશ્રમ કરતા મુળભૂત બિન્ન છે અને ઇસમાઈલીઓનું એ જોરવ છે અને આપણી એ મુરતકીમ માન્યતા છે કે, ઇમામતની આત્મિક પ્રભાવવાળી દુનિયા ઇસ્લામના આરંભ કાળથી આજ દીન સુધી એક સત્ય તરીકે આવેલ છે અને તે સર્વ મુસ્લીમભાઈઓ અને બહેનો, માટે પહેલા પ્રેમ, દયા અને નમ્રતાના જરૂરી લક્ષણો ધરાવે છે અને પછી જેઓ માણસજાત પ્રત્યે પ્રમાણીકતા, સહૃદયતા અને ન્યાયથી રહે છે. તેમના તરફ એવી વલણ ધરાવે છે. ઇસ્લામીકમના આ સિખાંતો તમોને સુવિદિત છે, કેમ કે તમોએ તે અમારી પાસેથી લાંબા છે, તમારા પિતાઓ અને પિતામહો પાસેથી અને અમારા પિતાથી અને અમારા દાદાથી પાસેથી પણ લાંબા છે. પરંતુ મને ભય છે કે આ શિક્ષણ સાથેના તમારા લાંબા પરીચયથી તમારામાંના કેટલાકો તમારા હૃદયની અને તમારા મગજની અનુભવની ફરી તપાસ કરવાની જરૂર જણી ગયા છે.

પરંતુ અમે તમને કહેવાની શરૂઆત કરી હતી તેમ, દલીલ અને પૃથ્થકરણ શક્તિવાળી જડ અને બૌદ્ધિક દુનિયા પણ છે. આથી તમોએ તમારા માનપત્રમાં જણાવ્યું છે તેમ જ્યાં સુધી બની શકે ત્યાં લગી તમે જે વિસ્તારમાં રહો છો અને જીવનનાં કપરા સંજોગો અને દરિદ્રાઈને પહેાંચી વળવા માટે તમે લાયક બની શકો તે માટે શાળાઓ અને વિદ્યાપીઠો, બાળકો અને સુવાયડી સ્ત્રીઓની બહેતરી માટેની સંસ્થાઓ અને તમો ધરાવી શકો તેવી વધુ અને વધુ આધુનિક સમવડોને ઉત્તેજન આપવા માટે અમે કદી બેપરવાહી બતાવી નથી.”

આ પ્રવચનમાં હ૦ ઇમામે એવી ઇચ્છા બહાર કરી હતી કે આફ્રિકામાં દરેક ઇસમાઈલી કુટુંબકું પોતાનું ઘર હોવું જોઈએ. જે એ કુટુંબ ગરીબ હોય તો તેના પોતાનો એક ખંડ અથવા એક ઓરડો હોવો જોઈએ, પરંતુ તે પોતાનો હોવો જોઈએ. આ કાર્ય દરતીમાં લાવવા માટે બિઝી બ સોસાયટીઓ શરૂ કરવા આપે બલામણ કરી હતી.

સીતેર વરસની ઇમામતના પ્રતિક તરીકે હઝરત ઇમામ મુસતાફા મુદમ્મદશાહ અ. ને ખોદીનમનાં સિતેર સિકકાઓની ભેટ ધરવામાં આવી હતી અને આ રીતે થોડીજ મીનીટમાં આ

સાદા પરંતુ સદામરજીય વિધિ પુરી થઇ હતી. આખીએ કિયાને વીસ મિનીટ જેટલો સમય સાંગ્યો હતો.

ના. માતા સલામત અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને યાદગીરીરૂપે પાંચ પાંચ પ્લેટી. નમના સાહજાંઓની જેટ આપવામાં આવી હતી. જ્યારે દરેક દેશના પ્રતિનિધિઓને એક એક સિક્કો આપવામાં આવ્યો હતો.

આ ઐતિહાસિક વિધિ પુરી થયા પછી તેજ ખંડમાં તુરતજ એક સમારંભ યોજાયો હતો જેમાં ના. માતા સલામત અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે હાજરી આપી હતી.

ઉજવણી પ્રસંગે વિવિધા ખૂણેખૂણેથી મુબારકબાદીના સંદેશાઓ મળ્યા હતા. જેમાં સફુથી લાંબો સંદેશો મિસરના વડા પ્રધાનનો હતો.

આમ કાતિમી યુગના આ ઐતિહાસિક નગર ફરે ખાતે આફ્રિકાવાસીઓએ ઐતિહાસિક પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઉજવણી કરી, તવારીખમાં એક વધુ સુવર્ણ પૃષ્ઠનો ઉમેરો કર્યો હતો.

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની પ્રવૃત્તિ

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ કરાંચીથી ફરે પધાર્યા હતા. ત્યાંથી તા. ૧૫ મી માર્ચના જોરત તથા તા. ૧૬ અને ૧૭ ના સલમિયા પધાર્યા હતા. તા. ૧૮ ના આપ ફરી ફરે પધારી આફ્રિકાની જ્યુબિલી ઉજવણીમાં ભાગ લીધો હતો.

તા. ૨૨ મી માર્ચના પેરિસ જવા રવાના થયા હતા અને પેરિસથી તા. ૨૪ મી માર્ચના દક્ષિણ અમેરિકા બહારી રવાના થયા હતા.

પેખાના હિંદી બાળકોના શિક્ષણ માટે ઉદાર સખાવત

જંગબાર સલતનતના પેખા ટાપુના હિંદી બાળકોના શિક્ષણ અર્થે ૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ ૧૦૦૦૦ પાઉન્ડની ઉદાર રકમ આપી હતી. આ રકમ વડે શાળાનું મકાન બાંધવામાં આવ્યું અને શાળાને "એચ. એચ. ધી આગાખાન સ્કૂલ" નું નામ આપવામાં આવ્યું.

"હમામને આકાશ કે ધરતી તરફ નહિ પણ મનુષ્યો તરફ જોવાનું છે

જાંડન ખાતે તા. ૨૨ મી ૧૯૫૫ ના દિને ૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ હસ. માઇલી દીનદારોને મુલાકાત આપી હતી. આ પ્રસંગે નાના બાળકોને અમૂલ્ય દોરવણી આપતા હરમાન્યુ : "તમે સધળા બહીજ નાની ઉમરના છો. તમારામાંના બધા વિદ્યાર્થીઓ છે તમારે હમેશા યાદ રાખવું જોઈએ કે તમે હમેશા તમારી નજર સ્વર્ગ માટે ઉંચે આકાશ તરફ અમર નીચે જમીન પર માંડો છો. પરંતુ તમે જોશો અને સધળા હસમાઇલીઓને યાદ રાખવાનું છે કે હમામ જમીન ઉપર છે, તેને માણસો સાથે વ્યવહાર કરવાનો હોય છે એટલુંજ નહિ તેને દરેક પ્રકારના માણસો સાથે વ્યવહાર કરવાનો હોય છે અને તેણે માણસોની સામે બોલવાનું હોય છે. તેથી (હમામ) ઉપર પણ નથી જોતા. તેમ નીચે પણ નથી જોતા પણ જ્યાં માણસો છે ત્યાં જુવે છે

Ed.

c

Mess

Locat

Apri

6

સધળા માણસો સાથે તેને વહેવાર કરવાનો હોય તે ફક્ત સામે જ જુવે છે. તે ઉપર પણ નથી જોતા, તેમ નીચે પણ નથી જોતા કારણ કે અહિં માણસો વચ્ચે વ્યવહાર છે. મનુષ્યોને દોરવણી આપવા, મનુષ્યોની ભલામી કરવા, તેઓના ઉપર તેવી અસર પાડવા અને તેઓને મળવાનું હોય છે.

દરેક માનવાઓ એક બીજાથી જુદા પ્રકારના હોય છે તેથી ઇમામે સદા સામેજ જોવું જોઈએ. જેથી આગળ ઉપર તમે એમ જુવો કે ઇમામ ઉપર પણ નથી જોતા તેમ નીચે પણ નથી જોતા ત્યારે યાદ રાખજો કે જ્યાં સુધી તે દુનિયા ઉપર છે ત્યાં સુધી તે સ્વર્ગ કે ધરતી તરફ નહિ પણ માણસો તરફ દ્રષ્ટિ રાખે છે. સંસારમાં ધણા પ્રકારના માણસો છે. કેટલાકો મોટા છે તો કેટલાકો નાના છે અને ધરતી ઉપર સધળા માણસો સરખા નથી પણ ઇમામે દરેક પ્રકારના માણસો સાથે સંપર્ક રાખવાનો હોય છે.

અમારો આ સંદેશો તમે યાદ રાખજો, સધળા ઇસમાઇલીઓએ આ યાદ રાખવાનું છે."

એટીનમ જ્યુબિલી દિનની લંડન ખાતે ભવ્ય ઉજવણી

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની મુખ્યાર્ક એટીનમ જ્યુબિલીઓની ઉજવણીની યાદગીરીમાં લંડન ખાતે એટ જિટનની નાં કોઉન્સિલ તરફથી તા. ૧૬મી જુલાઈ ૧૯૫૫ ના "જ્યુબિલી દિન"ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી આ પ્રસંગે એક ભવ્ય ભોજન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

આ સમારંભમાં હાજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ., નાં માતા સલામત, ના. પ્રિન્સ અલીખાન અને ના. પ્રિન્સ હરીમ આગાખાન સાહેબ તેમજ ના. પ્રિન્સ અમીન મદમદ સાહેબે પધરામણી કરી હતી.

સમારંભના મુખ્ય મહેમાન હિંદી દાખ હમિશ્વર શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત હતા. આ સમારંભમાં નાં બ્રિટીશ સરકાર વતી સેક્રટરી ઓફ સ્ટેટ હાર કોમોનીઝે હાજરી આપી હતી.

૬. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે સમારંભના મુખ્ય પરાણા શ્રીમતી પંડિતની અને તેમના પિતાના-નહેર-કુટુંબની મદાન સેવાઓને અંજલિ આપી હતી.

શ્રીમતી પંડિતે પોતાના પ્રવચનમાં હજારત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની વિશાળ વિશ્વ સેવાને કિલ્લ જુદી જાહે આપી જણાવ્યું : "ના. આગાખાન એક મદાન વ્યક્તિ છે. વિશ્વના ખૂણે ખૂણે એમની ખ્યાતિ પ્રસરી છે. તેઓએ પોતાનું આખું જીવન નેફી અને માનવતાભર્યા કાર્યોમાં પસાર કર્યું છે. યુવાનવયથી જ તેઓ રાજકારણમાં પડ્યા છે અને આજે વૃધ્ધાવસ્થાએ પણ યુવાનોથી પણ વધીને સતત કામકાજ કરતા રહે છે. વિશ્વભરમાં એમનો મરતબો ઉંચો છે."

તા. ૨૦ ૭-૫૫ ના હાજરત ઇમામ લંડનમાં જીતીવા જવા રવાના થયા હતા.

ઇમામત દિન પ્રસંગે હિંદુસ્તાનના મુસ્લીમોને રાજકીય દોરવણી

૧૯૫૫ ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧૭ મીએ વિશ્વભરમાં ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના "ઇમામત દિન" ની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

આ પ્રસંગે દિલ્લા આર કશ મુસલમાનોને રાજકીય દોરવણી આપતા ઇસ્લામના મહાન ઉદ્ધારક હં. હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે "હસમાઇલી" ના તા. ૩૭ ઓગસ્ટ ૧૯૫૫ તા. ખાસ અંક માટે સંદેશ નવાજેશ કરી દરમાબુ : "હિન્દુસ્તાનમાં હજુ રહેલા આર કશ નેદલા મુસ્લીમોએ પોતાની નાગરિક તરીકેની જવાબદારીઓ અને શહેરીઓ તરીકેના પોતાના સંપૂર્ણ અધિકારો સમજવા જોઈએ અને એ અધિકારોનો ભોગવડો પોતે કેવી રીતે કરે છે તે વિષે ખૂબ ખબરદાર રહેવું જોઈએ. જેથી અત્યારે જેનું સ્વરૂપ ધમધમ રહ્યું છે, તેવા હિન્દુસ્તાનના મહાન મિત્ર-મજદૂરી રાજ્યને એના મુસ્લીમ શહેરીઓના સક્રિય સહકારથી કાવડો મળે. દેશ પ્રત્યેની પોતાની દરજ્જે વિશે અને જાતિ તેમજ ધર્મના બેફાવ વિના એના તમામ શહેરીઓના હિત અર્થે દેશના શાંતિમય વિકાસ સંબંધી, દરેક મુસ્લીમે વ્યક્તિત્વ રીતે કાળજીભરી વિચારણા કરવી જોઈએ." તેને તા. ૧૧-૧૨-૫૫ નાં આરતની મુલાકાતે આપ્યા હતા.

સઉદી અરેબિયાના રાજવીનો હં. હમામ અને નાં પ્રિન્સ અલીખાન વતી મુંબઈમાં સંસ્કાર

નાં માતા સલામતને હજજનું આમંત્રણ આપી સઉદી અરેબિયામાં તેઓથીનું અપૂર્વ સન્માન કરનાર મહાન ઇસ્લામી દેશ અરેબિયાના રાજવી નાં સુલતાન સઉદ બિન અબ્દુલઅઝીઝ તા. ૨૧-૧૨-૫૫ નાં આરતની મુલાકાતે આપ્યા હતા.

નાં શાહની મુંબઈની રોકાણ દરમિયાન તા. ૧૧-૧૨-૫૫ ના તેમના માનમાં હં. હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ અને નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ વતી મુંબઈની હસમાઇલીમાં કાઉન્સિલ અને જમાલે મજમામ ઉપરના 'આગા હોશ' ખાતે એક બંધ સમારંભ યોજાયો હતો.

આ સમારંભમાં ના. શાહ પોતાના વિશાળ રસાલા સાથે પધાર્યા હતા. મુંબઈના તે સમયના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી મોરારજી દેસાઈ અને મખરજ સરકારના વિદેશી બાબતોએ લગતા એક પ્રધાન ડો. રોયલ મહેમૂદે પણ હાજરી આપી હતી.

માનવત્રનો ઉત્તર વાળતા ના. શાહે જણાવ્યું : "નાં આગાખાન સાહેબ તરફથી આજે જે બંધ સમારંભ યોજવામાં આવ્યો છે તેથી અમે પ્રભાવિત થયા છીએ અને અમારા દિલ ઉપર તેની અસર પડી છે."

નાં આગાખાન સાહેબના અમારા સંબંધો ધણા જુના છે. નાં આગાખાન સાહેબની ઉમર આજે મોટી છે, છતાં વૃધ્ધાવસ્થામાં પણ તેઓ નામદાર ઇસ્લામની ઉન્નતિ માટે ખૂબ કાર્ય કરી રહ્યા છે.

અમે પણ તેઓ નામદારની મુલાકાત લઈએ છીએ અને ઇસ્લામની ઉન્નતિ માટે ચર્ચા કરીએ છીએ. હસમાઇલી હોમે દિલ્લી એક પ્રબળ તરીકે ભારતની દિમતી સેવાઓ કરી છે. જે માટે હં આપને મુબારકબીઓ આપું છું."

કેરો ખાતે પધરામણી

૧૯૫૫ ના ડિસેમ્બર માસમાં હં. હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે કેરો ખાતે મુબારક પધરામણી દરમાવી હતી.

ત્યાંથી તેઓ નામદાર આસ્વાન બધી રવાના થયા હતા. આપજીની શરમાની તબિયત આ વખતે પછી સારી હતી.

“આગાખાનનાં સંસ્મરણો” ગુજરાતીમાં પ્રગટ થએલો અનુવાદ

દ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ લખેલા પોતાના સંસ્મરણોના વિશ્વવિખ્યાત પુસ્તકનો ભારતીય ભાષામાં અનુવાદ કરવાના દક્કો દિંદની ઇસમાઇલીયા એસોસીએશને આ પૂર્વે જ મેળવી લીધા હતા.

ગુજરાતી ભાષી જનતા અને ઇસમાઇલીઓ માટે આ પુસ્તકનું ગુજરાતી અનુવાદ કાર્ય ઉદ્દેશ્ય એ વર્ષ જેટલા સમયથી સતત ઝહેમત અને કાળજી સાથે કરવામાં આવતું હતું. એ વર્ષની ઝહેમત પછી આ મહાન પુસ્તકને ગુજરાતી ભાષામાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું, અને તા. ૧૬ મી જાન્યુઆરી ૧૯૫૬ ના સપ્તક સાસમેદના મંજૂર દિને આ પુસ્તકની પ્રકાશનવિધિ કરવામાં આવી હતી.

પ્રકાશનવિધિ માટે દિંદની ઇસમાઇલીયા એસોસીએશન તરફથી એક સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. આ સમારંભમાં મહાગુજરાતના જાણીતા લેખક અને મુખ્ય સરકારના ઓરીએન્ટલ ટ્રાન્સલેટર શ્રી જ્યોતિન્દ્ર દ. દવે એમ. એ. કે જેઓએ અનુવાદકાર્યમાં અનુવાદ સમિતિના ઇસમાઇલી લેખકોને શરૂથી અત્યંત સુધી સક્રિય સહકાર આપ્યો હતો તેમણે નોંધપાત્ર પ્રવચન કરી હાજર ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહને વિદતાપૂર્વક અંજલિ આપી હતી.

આ ગુજરાતી પુસ્તકની ચાર હજાર નકલો પ્રગટ થઈ હતી અને દુનિયાભરમાં ફેલાઈ ગઈ હતી. શ્રી દવે ઉપરાંત ત્રણ ઇસમાઇલી લેખકો આલીનહ ઇસમાઇલી પંજુભાઈ “સહર” આલીનહ દબીબખાઈ એલ, વાડીવાલા અને આલીનહ સુલતાન પી. નરમદમદ પુસ્તકના અનુવાદ કાર્યમાં સહકાર આપ્યો હતો.

દ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અને ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે આ પુસ્તકનું નિરીક્ષણ કરી પોતાનો રાજીયો માખ્યો હતો અને પુસ્તકની પ્રત ઉપર પોતાના હસ્તાક્ષરો આપ્યા હતા.

પાકિસ્તાનની એસોસીએશને પુસ્તકનો ઉદ્દ અનુવાદ પ્રગટ કર્યો હતો.

હિન્દની વાએઝીન પ્રવૃત્તિથી ઇસમાઇલીઓના ધાર્મિક જીવનમાં આવેલી ભગૃતિ

ઇસમાઇલીએને મઝહબ અને ઇમામની ચનાખત મળતી રહે. તેઓ મઝહબમાં પૂરા પારરધા રહે અને મઝહબને અકલથી અને સંપૂર્ણ સત્યથી ઓળખી શકે તે માટે ઇસમાઇલી ઇમામો તરફથી હમેશા ઇઅવત કાર્ય કરવામાં આવતું રહ્યું છે.

અગાઉના સમયમાં આ કાર્ય મહાન પીરો અને દાખીઓ તરફથી કરવામાં આવતું; આજે તેમ કાર્ય જુદા જુદા દેશોની ઇસમાઇલીયા એસોસીએશનો ઇમામે ઇમાનની દોરવણી મુજબ કરી રહી છે.

આ મહત્વના અને અતિ અગત્યના ધાર્મિક કાર્યમાં ૧૯૫૦ થી નવનમીતિ આવી હતી. ૧૯૫૦ માં હાજરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે મુંબઈ ખાતે દિ દની ઇસમાઈલીયા એસેસી. એશનને "વોલીન્ટીયર વાએઝીન" ઉભા કરવાની પ્રવૃત્તિ આરંભવા કરમાવું અને તે દિનથી હિંદમાં અને તે પછી સમગ્ર વિશ્વમાં આ પ્રવૃત્તિ પ્રસરી ગઈ.

હિંદમાં વાએઝીન પ્રવૃત્તિના વિકાસ અર્થે સુંદર કાર્ય થયું. દેશના મોટા મોટા કેન્દ્રોમાં વાએઝીનને સમગ્ર તાલીમ આપવાની વ્યવસ્થા થઈ. હિંદના વાએઝીનને સમગ્ર દેશની દોરવણી મળી રહે તે માટે ૧૯૫૪ માં વાએઝીન માટેના એક માસિક પત્ર "વાએઝીન" ની શરૂઆત પણ કરવામાં આવી હતી.

"વાએઝીન" ના ૧૯૫૫ ના અંક માટે ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે એક સંદેશાની પણ નવાજેશ કરી હતી.

આ પછી ૧૯૫૬ માં એક વધુ સંદેશાની નવાજેશ કરમાવી આપે આ કાર્યને ભૂતકાળ કરતા અત્યારે સફળ થઈ વધુ જરૂરી જણાવ્યું હતું.

તા. ૬મી ફેબ્રુઆરીએ કરે ખાતેથી નવાજેશ કરેલા આ પાઠનાર સંદેશામાં આપે કરમાવ્યું : "વાએઝીને એમનું પોતાનું પત્ર ચાલુ રાખું છે એ જાણી અને પોતાની જવાબદારીઓ પાલન પાળીને પવિત્ર પયગંબર સાહેબ આ નાશવંત જગતનો ત્યાગ કરી પરમ સમાધને પહોંચીએ. સમયનું તથા ત્યારપછીનું ઘટનાનું જ અસહાયનું મહાન કાર્ય જે વાએઝીન કરી રહ્યા છે એ મહાન કાર્ય તેઓ આધુનિક જગતના દબાણ હેઠળ કરી રહ્યા છે એ વધુ જ અગત્યનું છે તથા તે કાર્ય ભૂતકાળમાં ક્યારેય નેહલું જરૂરી હતું તેના કરતા (અત્યારે) વધુ જરૂરી છે. અને અમે તેમને દરેક સહજતા ઇચ્છીએ છીએ. યુવાન વાએઝીને દરેક માનવ આદમાને મહાસાગરની જેમ ઇલાહી અક્ષય અને શક્તિ સાથે જોડી રાખવા માટે વિકાસની સમગ્રી સાધનોની શોધો પર આધાર રાખતી નવી દલીલો આપવી જોઈએ અને (તે માટેના) પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની કરાંચી ખાતે મુબારક પધરામણી

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની જીરમાની તબિયત પ્રવાસ માટે અનુકૂળ ન હોવાથી આપ નામદાર પોતાના વહાલા રૂદાની ફરજદોની જાહેરી મુલાકાતે જુદા જુદા દેશોમાં પધારી શકતા ન હતા. કિંતુ આપશ્રી વતી આપના વડા ફરજંદ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ દરેક વર્ષે હિંદ-પાકિસ્તાન ખાતે પધરામણી કરમાવતા હતા અને જમાતને ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. વતી દુઆઆશિયોની નવાજેશ કરમાવી અમૂલ્ય દોરવણી પણ આપતા હતા.

૧૯૫૬ ના વર્ષમાં પણ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે હિંદ-પાકિસ્તાન ખાતે મુબારક પધરામણી કરમાવી હતી.

તા. ૨૨-૨-૫૬ ના નાં પ્રિન્સ સાહેબે પાક પાટનગર કરાંચી ખાતે કરેથી પધરામણી કરમાવતા જમાત તરફથી અલ્પ સંકાર કરવામાં આવ્યો હતો. તા. ૨૩-૨-૫૬ ના લાહોર ખાતે પધરામણી કરી હતી અને તા. ૨૭-૨-૫૬ ના ફરી કરાંચી પધાર્યા હતા.

મુંબઈ ખાતે પધરામણી

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ કરાચીથી તા. ૨૬-૨-૫૬ ના મુંબઈ ખાતે પધરામણી કરાવના આપનો ભવ્ય સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

આ વર્ષની રોકાણ ધણી કુંઠી હતી પણ આને ભરવાક કાર્યક્રમ વચ્ચે પ્રવૃત્ત રહી અનેક આગેવાન સરઘાને મુલાકાતો આપી દોરવણી આપી હતી.

તા. ૨-૩-૫૬ ના આપ નામદારે ઇસમાઇલી જનરલ દોરવીદલના નવા મુકાનના આધીકારમય નિરીક્ષણ કર્યું હતું.

આપે આ પ્રસંગે દરમોહુ : "આ બિઝીનેસ તૈયાર થઈ જશે, ત્યારે મુનિશમાં બીજા કરતા સફળતા વધુ ખુશી અમને થશે." તા. ૩-૩-૫૬ ના આપે પુના ખાતે પધરામણી કરી હતી. તા. ૫ ના આપ કલકત્તા જવા રવાના થયા હતા. કલકત્તાથી તેજ દિને ઢાકા જવા રવાના થયા હતા.

ઢાકા અને ખુલના અને પુના કરાચી ખાતે

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે તા. ૬-૩-૫૬ ના ઢાકાથી ખુલના ખાતે પધરામણી કરી હતી.

પૂર્વ પાકિસ્તાનનો કુંઠો પ્રવાસ કરી ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે તા. ૬-૩-૫૬ ના કરાચી ખાતે પુના પધરામણી કરાવી હતી.

તા. ૬-૩-૫૬ ના રાતના આપ અંધર સિંધના પ્રવાસે ખાસ ટ્રેન દ્વારા રવાના થયા હતા. આ ખાસ એક્સપ્રેસ ટ્રેનને "પ્રિન્સ અલીખાન એક્સપ્રેસ ટ્રેન" નું નામ આપવામાં આવ્યું હતું. આ ટ્રેનમાં પહેલા અને બીજા વર્ગની ૪૮ બેઠાઓએ બેઠામાં આવી હતી. માડીની મધ્યમાં ના. જવનર જનરલના ખાસ સેક્યુર હવે જેમાં ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે પ્રવાસ કર્યો હતો. ના. પ્રિન્સ સાહેબ સાથે ૮૦૦ જેટલા આગેવાનોએ પ્રવાસ કર્યો હતો.

આ પ્રવાસમાં તેઓશ્રીએ સહકર, નવાબશાહ, હૈદરાબાદ (સિંધ), કુંઠો આદમ, ત્યાંથી કરી હૈદરાબાદ આ પછી માર્ગમાં જ ગુલાહી અને દાંડબે ખાતે જન્મોત્તે મુલાકાત આપી હતી અને ત્યાંથી કરાચી પધાર્યા હતા.

કરાચીની આ મુલાકાત દરમિયાન આપે ધરાનના ના. સાદની મુલાકાત લીધી હતી.

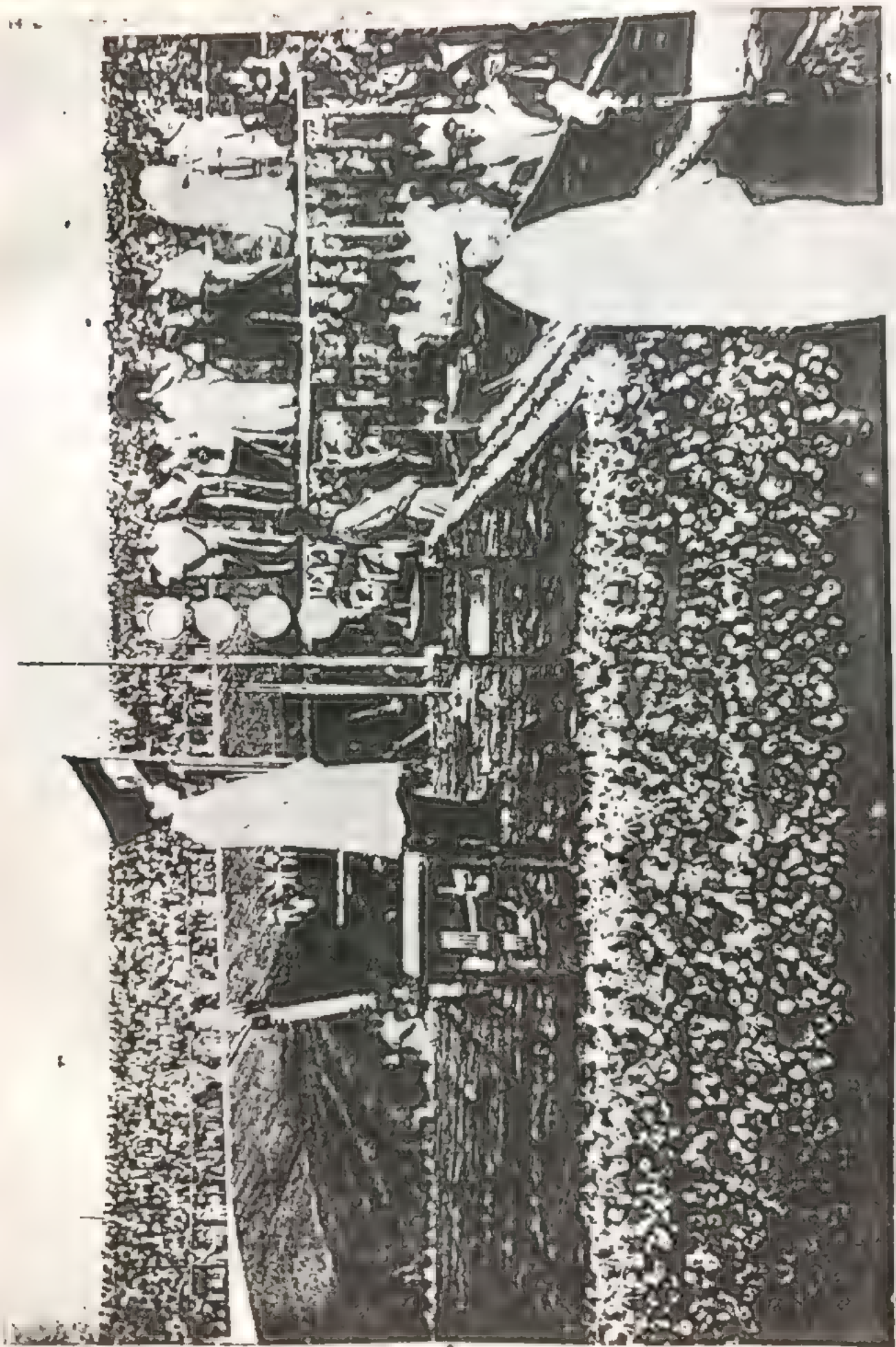
આફ્રિકા ભણી રવાનગી

તા. ૧૦-૩-૫૬ ના ના. પ્રિન્સ સાહેબ કરાચીથી કુવૈટ પધાર્યા હતા અને ત્યાંથી આફ્રિકા ભણી જવા રવાના થયા હતા.

આફ્રિકાનો તેઓશ્રીએ એક મરિના કિનારે પ્રવાસ કરી નુબા, લુખા, મરેશીની, કમ્પાસી, લીધી હતી અને દરેક સ્થળે જન્મોત્તે પોતાના પિતાશ્રી વતી દુઆઓ સિંધે કરાવવા દેતા જન્મોત્તે

જીભાનાના દમામ હિઝ રોયલ હાઈનેસ શાહુ કરીમ અલ-હુસેન ના. આગાખાન
૧૯૫૮ ના મર્યા માસમાં મુંબઈ ખાતે ધર્મેશ્વરી તખ્તનશાની પ્રસંગે ખાસ પેલાદમાં
લેવાએલી ખાસ તસ્વીર

મુંબઈમાં બચાઈ નગ્નતનશીનીની ઉજવણી થતી હતી

- તા. ૧૧ મી માર્ચ ૧૯૫૮ ના મુંબઈ ખાતે મૌલાના દાઉદ દમસ્કની નગ્નતનશીનીની ઉજવણી થતી હતી તેમજ પાછળ

આપે સમય અને સંજોગો અનુસારની દરેક ક્ષેત્રની પ્રગતિ : માટે દોરવણી આપી હતી. માનવિક, સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક, સંસારિક અને તંદુરસ્તીની બાબતમાં આપે અમુક દરમિયાન દરમિયાન કરતા.

મજદૂરની અગત્યતા

નેશની આપે આપે મજદૂર દોરવણી આપતા તા ૫-૪-૫૬ ના દરમિયાન : "આ દુનિયા માં આપણે દરેક રીતે આગળ વધવું જોઈએ પરંતુ તેની સાથે જો મજદૂરની અગત્યતા ન સમજીએ અને મજદૂર થઈ આપણામાં જુરસો પેદા ન થાય તો આપણે જિંદગીમાં સફળ બનીશું નહિ. જો મજદૂરની ધગસ ન હોય તો જાહેરી કે ખાતુની ક્ષેત્રમાં સફળતા મળશે નહીં."

આખી દુનિયાની વસતિની સરખામણીમાં હસમાઇલીઓની વસતિ ખૂબ ઓછી હોય છે, છતાં સરખામણીમાં થોડી એવી હસમાઇલી હોયે પોતાની મજદૂર એકતા અને પ્રતિષ્ઠા જાળવી રાખી છે.

આપણા આપણાઓની જે જાતિ હતી અને મજદૂર પ્રત્યે તેઓનું જે હિમાન હતું તે જાળવી રાખવાની જવાબદારી ભવિષ્યમાં આજના નાના બાળકો ઉપર આવશે.

આ દુનિયામાં તમે પોતાના ધમને સંભાળી રાખજો અને તમારું સ્વમાન અને અધ્યાત્મિકતા વધારો નહિ. ઇન્સાન ગમે તેટલી પ્રગતિ કરે પણ મજદૂર અને હમામે હિમાન ઉપર બરાસો ન હોય તો તેનો કશો અર્થ નથી. હિમાન વગરનો ઇન્સાન જડ જેવો છે.

સ્ત્રી પ્રગતિ

આપણી મહિલાઓની પ્રગતિ માટે આનંદ વ્યક્ત કરતા આપે દરમિયાન : "સદુચી વધુ પ્રગતિ આપણી મહિલાઓએ કરી છે. માત્ર મુસ્લિમ દેશો જ નહિ પરંતુ યુરોપ, અમેરિકા અને ખ્રીસ્તી જે જે દેશોમાં અમેરિકાએ મુસાદરી કરી છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓની સરખામણીમાં હસમાઇલી બાલુની પ્રગતિ જોઈએ અને ધણેજ આનંદ થાય છે."

ઉદ્યોગીક પ્રગતિ

ઉદ્યોગ તરફ લક્ષ આપવાનું દરમિયાન આપે દરમિયાન : "વેપારમાં પ્રગતિ થય છે છતાં ઉદ્યોગમાં આપણે હવે ધ્યાન આપવું જોઈએ. ઉદ્યોગો વધતા જાય છે. વ્યક્તિગત રીતે પહેલો ન ચકાય તો સદહારી સંસ્થાઓ ઉભી કરી તેનો લાભ લેવો જોઈએ."

આફ્રિકાનો પ્રવાસ પૂરા કરી નાં પ્રિન્સ સાહેબ તા. ૨૦-૪-૫૬ ના લંડન બહી સિધાવી ગયા હતા.

નાં શાહઝાદાં કરીમ આગાખાન સાહેબની માહાગારકર ખાતે પધરામણી

હં હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહના વહાલા પોત્ર અને નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના પ્યારા વડા દરજ્જા નાં પ્રિન્સ કરીમ આગાખાન સાહેબે (મોલાના હાજર હમામ) તા. ૧લી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૬ ના માહાગારકર ખાતે પધરામણી દરમિયાન આનંદ મેળવ્યો અને ગદ્દ હતી.

કુશલથી માણસોને જતા માનમાં નેરણી દવાઈ મથકે આપેલું કે સમય માટે
શોભા હતા. તા. ૩૭ સપ્ટેમ્બરે ના. પ્રિન્સ અમીનમહમદે પણ પધરામણી કરાવી હતી.

“બંદગી એ પરમ સુખની ચાવી છે”

તા. ૩૭ સપ્ટેમ્બરે ના. શાહજાદા કરીમ આગાખાન સાહેબે માણસોને જમાતોને હૃદય
પ્રમાણ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. વતી દુઆઆશિયો આપી કરમાવ્યું :

“મોહાના હાજર હમામ (હૃદય પ્રમાણ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ) ની એક મહુલ મોટી
ધૃષ્ટિ છે કે જે હાલમાં પરિચય થવા ઉપર છે. આપણી પવિત્ર દુઆનો તરજુમો મહુલ દુક
અમયમાં અરબી ભાષામાં થશે. મર્મની ઉત્પત્તિથી, હરમામ મર્મની ભાષા અરબી છે, કે જે
આજે મોહાતી તમામ ભાષાઓમાંની મુદર અને સૌથી સંપૂર્ણ ભાષા છે. આજ કારણથી હાજર
હમામની અંતઃકરણપૂર્વકની ધૃષ્ટિ છે કે જ્યારે દુઆ તૈયાર થાય ત્યાં તમે અરબી ભાષામાં
દુઆ પડો.”

આ પછી આપણીએ હૃદય પ્રમાણ સુલતાન મુહમ્મદશાહનો સંદેશ વાંચ્યો હતો. સંદેશમાં
હૃદય પ્રમાણે કરમાવ્યું હતું :

“તમારે એ ખાસ નજીવાની જરૂર છે કે આ દુનિયામાં કે જ્યાં સદુ જાનના પડેલા
છે અને જ્યાં દરેક માનવી સારા કે નરસા રસ્તાઓએથી સુખમય જીવન જીવવાની શોધમાં છે,
ત્યાં તમારે એ જુલો નહિ જવું જોઈએ કે બંદગી એ પરમ સુખની ચાવી છે.

ખાસ કરીને જમાતમાં ભેગા થઈને તમે નિયમિત રીતે ખરા દિલથી અને સુધ્ધ ભાવનાથી
બંદગી કરો. વેપારમાં કે તમારા અંત જીવનમાં સફળતા માટે કદત એક જ રસ્તો છે અને તે
એ છે કે બંદગી કરો અને બાલાઓની માફક રહો. દરીયાઈ તમે કદિપણ સફળ થશો નહિ,
પરંતુ તેનું પરિણામ હમેશા દુઃખદાયક નીવડશે.

દુઆ છે તે આપણા મઝહબનો પાયો છે. માટે તમે નિયમિત રીતે સાંજે અને સવારે પણ
દુઆ પડવાને જમાતખાને આવડો.

હસમાઈલીઓ તમે તમારા બચ્ચાઓની સંભાળ રાખો. તેઓને આત્મા અને શરીરની
ફળવણી આપો. તેઓને સંપૂર્ણ ધાર્મિક શિક્ષણથી માહિતગાર બનાવો અને તેઓની તંદુરસ્તી
પ્રત્યે પણ ધ્યાન રાખો.

તમારા બચ્ચાઓના શરીરો રોપાઈસથી વિકસે છે કે જોઈ કરીને તેઓના શરીરો ખુબે છે
અને અધ્યાત્મ આત્મા અને નિર્માણ જુરસાથી તેઓ સુખ મેળવી શકે છે.

ઉલ્લે, અમે તમને એ સલાહ એ આપીએ છીએ કે તમે તમારી સરકાર પ્રત્યે વફાદાર
રહેજો, સાથે સાથે અંગેના મૂળ મંદગીસ વતનીઓ સાથે બાઈઓની માફક બળતા રહેજો.”

પ્રવાસ

તા. ૫-૬-૫૬ ના શાહઝાદા સાહેબોએ ફેનારખુમાની, તા. ૬ ના માનુમાની અને તા. ૮ ના વૃલિયારની મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૬ ના નાં શાહઝાદા સાહેબો તાનાનારીવથી એન્ડેએ પધાર્યા હતા. ત્યાં જમાતોને લાજ આપી પેરિસ જવા સિધાવી મયા હતા. માર્ગમાં આપે નેરાળી જમાતની મુલાકાત લીધી હતી.

૮૦ માં જન્મ દિનની યાદગાર અને લગ્ન ઉજવણી

હસમાઇલીઓના પરમ પ્રતાપી ૪૮ માં હમામ અને સમમ માનવળતિના મહાન ઉપધારક ૬૦ હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના ૮૦ માં જન્મ દિનની અખિલ વિશ્વના હસમાઇલીઓએ ૧૬૫૬ ના તા. ૨૭ નવેમ્બર અને શુક્રવારના દિને શરે દખાના, ઉત્તરાહ અને રાનથી ઉજવણી કરી હતી.

આ પ્રસંગે ૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે વિશ્વભરના સેવાધારી હસમાઇલીઓને યાદ-પૂરોની નવાજેશ કરી હતી.

“એ કયતાથી કાર્ય કરો”

આ પ્રસંગે હિંદની ના. ફેરહ કાઉન્સીલને નવાજેશ કરેલા તા. ૨૦ મી ઓક્ટોબરના યાદગાર તાલીફ મુબારકમાં ૬૦ હમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે જણાવ્યું :

“અમારા ૮૦ માં જન્મદિન પ્રસંગે, તમારી વચ્ચે લખો સમય રહેવાની અમને શક્તિ આપવા માટે અમે પુદાતમાલાના શુકાના અદા કરીએ છીએ. અલગત દુનવી દ્રષ્ટી બિન્દુથી તમે અમારાથી દુર છે. પરંતુ ખાસ કરીને આજના દિવસે રહાની અને વાતસલ્પણવથી અમારા દિલ અને વિચારોની ધણી જ નજીક છે. જેઓએ પોતાના હમામની સેવા કરી છે અને જમાત માટે પોતાના સમયનો ભોગ આપ્યો છે તેમને અમે ધણીજ ખુશીથી ટાઇટલો આપીએ છીએ. પણ જે કાંઈ રહી મયા હોય તો તે માટે કાંઈ પણ રહાની ફરજંદને કાંઈપણ લાગી આવવું જોઈએ નહિ. કારણ કે અમારા અતિથિય વદાલભર્ષા જે ઉત્તમ દુઆઆસિપોની તેમને નવાજેશ કરીએ છીએ એજ સાચા રહાની ટાઇટલો છે કે જે માટે તેમણે ખરી રીતે માયના કરવી જોઈએ.”

અમારી આખી જીંદગી અમે તમારા માટે ખર્ચી નાખી છે અને અમેએ જે તમને ધણી વખત ફરમાવ્યું છે તેનું આજના પ્રસંગે પુનઃ ઉચ્ચારણ કરીએ છીએ કે જધાની ઉન્નતિ અને લલાઇ માટે ભાષ્યારા અને બેકયતાથી તમને કાર્ય કરતા જોવા કરતા ખીજ કાંઈપણ વરણ અમને વધારે આનંદ આપી શકશે નહિ. ઉપરાંત વર્ષ કે ભતિના બેદલાવ વગર તમારા ખીજ દેશન પુઓ સાથે પણ હૃદયથી સહકાર કરજો.”

“આત્મિક હાલતો આ જીવન પુરતી મર્યાદિત નથી”

આ મહાન પ્રસંગે “હસમાઇલી”ના પ્રગટ થએલા ખાસ અંકને આપેલા મુબારક સંદેશમાં ૬૦ હમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે ફરમાવ્યું :

“જુદા જુદા સમયે નવી નવી મુશ્કેલીઓ આવી પડે છે અને અમારા ૮૦ માં જન્મ દિન પ્રસંગે અમારા વદાલા રહાની બચ્ચાઓ, તમારા પાછળ લાંબુ જીવન ખર્ચી નાંખ્યા પછી અને તમને ફરી યાદ અપાવીએ છીએ કે જીવન એક મહાન લડત છે અને તમારે આટીધુટીઓનો સામનો કરવા શક્તિમાન બનવું જોઈએ.

ગમે તેમ પણ તમારે એ કદિ પણ જીલ્લુ ન જોઈએ કે, ભૌતિક હાલતો જો કે બદલાય છે પણ આત્મિક હાલતો આ જીવન પુરતી જ મર્યાદિત નથી. અને તમારે આત્મિક પ્રગતિમાં ખૂબ આગળ વધવાની જરૂર છે. પરિણામે તમને જણ્યારો કે તમારી દુન્યવી બાબતોમાં જે તમને મદદકર્તા થાય છે તે તમે આખરત માટે જે કામ કર્યા હોય તે જ છે.”

હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીની આપેલી રોકોલરશીપ

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહે અમેરીકાની હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીને એક અગત્યની રોકોલરશીપ આપવાની નવાજેશ કરમાવી હતી.

“ધી આગાખાન પ્રેફેસરશીપ ઓન ઇરાનિયન હિસ્ટ્રી” ના નામે ઓળખાતી આ રોકોલરશીપની લંડન ખાતે જાહેરાત કરતા ના. શાહઝાદા સદરૂદીન સાહેબે જણાવ્યું કે, “હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીમાં ઇરાનના ઇતિહાસનો વિષય લેનાર એક ઇસમાઇલી વિદ્યાર્થીને દર ચાર વર્ષે રોકોલરશીપ આપવાની એક કાયમી યોજના સાથેનું ફંડ અમારા પિતાશ્રીએ મુકરર કર્યું છે. આ રોકોલરશીપની પહેલો તક ઇસમાઇલી વિદ્યાર્થીને માટે પણ તે મળે જો કેઇ ઇસમાઇલી ઉમેદવાર ન હોય તો પછી મુસ્લીમ વિદ્યાર્થીને તેનો લાભ આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.”

જે યુનિવર્સિટીને આ રોકોલરશીપ આપવામાં આવી તે હાર્વર્ડમાં ના. પ્રિન્સ ફરીમ આગાખાન સાહેબ (બોલાના હાઝર ઇમામ) અને ના. શાહઝાદા સદરૂદીન સાહેબે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

ના. સદરૂદીન સાહેબની શિષ્યવૃત્તિ

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહ અ. એ હાર્વર્ડ વિદ્યાપીઠને ઇરાનના ઇતિહાસના અભ્યાસ માટેની શિષ્યવૃત્તિ આપ્યા પછી ના. પ્રિન્સ સદરૂદીન સાહેબે પણ “ધી ઇસમાઇલી ફેલોશીપ”ના નામે યોના નરઘી એક શિષ્યવૃત્તિ હાર્વર્ડને આપી હતી અને એ. જી. ની ડિગ્રી ધરાવનાર અને ઇસ્લામી ઇતિહાસ અને સમાજને તેમજ મધ્યયુગ સાથે સંબંધ ધરાવતો અભ્યાસ હાર્વર્ડમાં આગળ ધરાવવા ઇચ્છનાર ઇસમાઇલીને એનો લાભ મળે એવી તેમાં ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી. ઉમેદવારની યોગ્યતા હાર્વર્ડના નિર્ણય ઉપર નક્કી થાય એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

આ અભ્યાસમાં વધુ રસ અને શક્તિ બતાવનારને “ડોક્ટોરેટ” ની પણ તક મળે એવી વધુ જોગવાઈ કરવામાં આવી.

૬૦ ઇમામે તા. ૨૨ મી નવેમ્બર ૧૯૫૬ ના તાલીકા દ્વારા આ શિષ્યવૃત્તિની જમાતેને જણ કરી હતી.

ભારતમાં પ્લેડીનમ જ્યુબિલીની ભવ્ય તૈયારીઓ

પાકિસ્તાન અને આફ્રિકાએ ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની સિતેર વર્ષની ઇમામતની

પેટીનમ ન્યુબિલીની ઐતિહાસિક ઉજવણીએ ક્યાં પછી હિંદમાં પણ આ માટે તૈયારીઓ થઈ રહી હતી. આપુ ઇસમાઇલી હિંદ આ મહાન પર્વને ઉજવવા આગ્રહ બન્યું હતું.

હં ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. એ તા. ૨૭-૧૨-૫૬ ના તાલીફ દ્વારા નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની હાજરીમાં હિંદના જુદા જુદા કેન્દ્રોમાં પ્રતીક ઉજવણી કરવા ફરમાવ્યું.

આનંદમગ્ન હિન્દુસ્તાન

ન્યુબિલીની ઉજવણી કરવાની આ રીતે આજા મળતા સમય હિન્દુસ્તાન આનંદમગ્ન બની મથું હતું.

મુંબઈ ખાતે વસ્ત્રબાહ પટેલ રેડિયમમાં ઉજવણી કરવા નક્કી કરવામાં આવ્યું. ઇમામ દાર સરખસ યોજવાનું પણ નક્કી થયું. આજ પ્રમાણે જુદી જુદી ડિસ્ટ્રિક્ટો ન્યાં ઉજવણી થનાર હતી તેના કાર્યક્રમો યડવા લાગ્યા હતા.

સીરિયાના પ્રિન્સીડેન્ટ હિંદમાં—મુંબઈ ખાતે સમારંભ

ઇસમાઇલી ઇમામેના એક સમયના નિવાસસ્થળ સીરિયાના નાં પ્રિન્સીડેન્ટ હિંદ એલેક્સેન્ડ્રી કુવાટલી હિંદના પ્રવાસે પધાર્યા હતા. મુંબઈની તેમની મુલાકાત દરમિયાન ઇસમાઇલી કાઉન્સીલોના પ્રિન્સીડેન્ટ અને મુખી કામડીયાઓ તરફથી તા. ૨૫-૧-૫૭ ના સંજના મુંબઈની ક્રિટ કલબ ઓફ ઇન્ડીયા ખાતે સીરિયાના પ્રિન્સીડેન્ટના માનમાં એક બંધ સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

સમારંભમાં નાં પ્રિન્સીડેન્ટે ઇસમાઇલીઓ વતી માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું. પિ.રિ.

માનપત્રનો જવાબ આપતા પ્રિન્સીડેન્ટે જણાવ્યું :

“સિરિયામાં વસતા તમારા બાઈઓ સિરિયાના વફાદાર પ્રજાજનો છે, તેઓ સિરિયાના આત્મા અને હૃદય છે. ઇસમાઇલીઓ સીરિયાના ઉત્તમ શહેરીઓ છે. ઇસમાઇલીઓની વફાદારી માટે સિરિયાને મર્વ છે અને તમારા જેવા વફાદાર પ્રજાજનો માટે તમારો દેશ હિંદને પણ મર્વ છે.”

સિરિયામાં ઇસમાઇલીઓ પોતાના દેશ પ્રત્યેના કર્તવ્યમાં પૂરા અને વફાદાર છે. આથી મારી સરકારને તેનું મણું અભિમાન છે.”

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની મુંબઈ ખાતે પધરામણી

હં ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની ઐતિહાસિક પેટીનમ ન્યુબિલીની હિંદની જુદી જુદી ડિસ્ટ્રિક્ટોમાં પ્રતીક ઉજવણીની ક્રિયામાં હં ઇમામ વતી બામ લેવા ના. શાહઝાદા પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે રામથી તા. ૭-૨-૫૭ ના મુંબઈ ખાતે પધરામણી ફરમાવતા હિંદવાસી ઇસમાઇલીઓના આનંદની સીમા નહોતી રહી.

ઐતિહાસિક પ્રસંગે અમર સંદેશો

હવાઇ મથકે આપ નામદારે ન્યુબિલી પ્રસંગે પ્રગટ થનારા “ઇસમાઇલી” ના ખાસ અંકને પાદમાર સંદેશો આપ્યો હતો સંદેશમાં આપે ફરમાવ્યું :

૫.

✱

“અમારા વહાલા પિતાશ્રીની પ્લેટીનમ જ્યુબિલિની ભારતમાં પ્રતિક ઉજવણીના આ મહાન અવસરે પોતાની ઇમામતના ૭૦ વર્ષો દરમ્યાન આપણા ઇમામની મહાન સરકારી ફેરળ જમત ભરમાં ઇસમાઇલીઓના નવસર્જન અને ઉન્નતિ પ્રતિ અમેને પ્રસંશા અને ગર્વની ઉંડી લાગણી વ્યક્ત કરતા આનંદ થાય છે. બૌદ્ધિક પ્રગતિ અને આર્થિક વિકાસનો આ મહાભુવાળ જ્યાં જ્યાં ઇસમાઇલીઓ વસેલા છે તે સધળા દેશોમાં અને માનવપ્રવૃત્તિના સધળાએ ક્ષેત્રોમાં વહેયો છે. અત્યારે તો આપણી કોમના નામકિતજનો સધળાએ વ્યવસાયમાં છે. રાજ્યના વડાઓ, ધણા પોત પોતના દેશોમાં સરકારી પ્રધાનો, સરકારના ખદાદુર અફસરો ન્યાયધિશો, ડોક્ટરો, ઉપ્યોગપતિઓ અને જમતના શ્રેષ્ઠ સોદાગરો છે.

આપણા ઇમામ હવે પછીના ધણાય વર્ષોસુધી આપણને આપણા ઉજવણ માગે ગૌરવ ભરી રીતે આગળ દોરતા રહે.

મુંબઈથી ફોલ્ગો અને પુનઃ મુંબઈમાં

તેજ રાતના પ્લેનથી તેઓથી ફોલ્ગો સિધાબા હતા અને ફોલ્ગોની ટુંકી મુલાકાત લઈ આપ હરી મુંબઈ આટે પધારતા આપનું ગૌરવભર્યું સન્માન કરવામાં આવ્યું હતું.

પ્રતિક ઉજવણીના કેન્દ્રો

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની પવિત્ર આજ્ઞા અનુસાર આ ઉજવણી પ્રસંગે ઇસમાઇલીઓને મિનજરરી અર્થ ન થાય તે માટે ઉજવણીના જુદા જુદા કેન્દ્રો નક્કી કરવામાં આવી હતા.

પસંદ કરાએલા કેન્દ્રોમાં પૂના, મુંબઈ, હૈદરાબાદ, મદ્રાસ, કલકત્તા, નાગપૂર, શુજ, રાજકોટ, અમદાવાદ, સિંધપુર અને આગ્રાનો સમાવેશ થતો હતો.

૬૦ ઇમામ અલી (અ. સ.)ની ૧૪૦૦મી જન્મ જયંતિની લગ્ન ઉજવણી

એક બાબુથી ઇસમાઇલીઓ ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવણમાં મગ્ન હતા તો બીજી બાબુથી આમ મુસ્લીમો, હિરકાના બેદલાવ વગર એકજ મંચ ઉપર એકત્ર થઈ ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના પવિત્ર પૂર્વજ અબ્બાસ ઇમામ ૬૦ મોક્કા મુરતઝાઅલી (અ. સ.) ની ૧૪૦૦ મી જન્મ જયંતિની ઉજવણીમાં મગ્ન હતા.

જ્યુબિલીના અવસરે ઇસમાઇલી સત્તાઓએ ઝળહળતા વિજળીના દીવાઓ અને રંગબેરંગી પતાકાઓથી શણગાર સજ્યો હતો તો મુંબઈના મુસ્લીમ સત્તાઓએ ૪૮ માં જેમાના પૂર્વજ, ૬૦ ઇમામ અલી (અ. સ.) ની જન્મ જયંતિની ઉજવણી માટે પણ બેશુમાર શણગારો અને બેશુમાર શણગાર કર્યો હોય મુંબઈના તમામ ઇસમાઇલી અને સધળા હિરકાના મુસ્લીમ સત્તાઓ આ અપૂર્વ પ્રસંગે મુંબઈવાસી લાખો શહેરીઓનું આકર્ષણ બની ગયા હતા.

૬૦ ઇમામ અલી (અ. સ.) ની જન્મ જયંતિ પ્રસંગે મુંબઈના તમામ હિરકાઓના મુસ્લીમો તરફથી એક સમુદ્ધત સભા તા. ૧૩-૨-૫૭ ના મુંબઈના કોસ મેદાનમાં યોજવામાં આવી હતી. હિંદ સરકારના ખોરાક ખાતાના પ્રધાન શ્રી એસ. કે. પાટીલ સભાના પ્રમુખસ્થાને હતા.

હિંદમાં થએલી પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઐતિહાસિક

ઉજવણી

૧૭.

જે મહાદિનની ઇસમાઇલીઓ વળેથી રાહ જોઇ રહ્યા હતા તે ઐતિહાસિક પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઉજવણીની ધડી અતે આવી પહોંચી. આ ઐતિહાસિક ઉજવણીની શરૂઆત પશ્ચિમ યોજા દિને થઇ જે દિને મુસ્લીમો ફિરકાના ભેદો ભૂલી પહેલા ઇમામ ૬૦ અલી (અ. સ.) ની ૪૦૦ મી જન્મજયંતિની ઉજવણી કરી રહ્યા હતા.

૬૦ અલી (અ. સ.) ની જન્મજયંતિની ઉજવણી પશ્ચિમ તા. ૧૩-૨-૫૭ ના થઇ જ્યારે ૬૦ અલી (અ. સ.) ના સીધા ૪૮ મી વંશજ ૬૦ ઇમામ શાહ મુસતાન મુહમ્મદશાહ (અ. સ.) ની સિતેર વર્ષની ઇમામતની અન્જોડ પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની દિ દની ઉજવણીની શરૂઆત પશ્ચિમ તા. ૧૩-૨-૫૭ થી થઇ હતી. જે ખૂબ સુચક અને ઐતિહાસિક છે.

પૂનાને ઉજવણીની પ્રથમ તક મળી. તા. ૧૩-૨-૫૭ ના સાંજના ના. પ્રિન્સ સાહેબની ક્લાસરીમાં આ ઉજવણીની શરૂઆત થઇ હતી.

મુંબઈમાં ભવ્ય દરખાસ્ત અને સરખસ

તા. ૧૪-૨-૫૭ ના મુંબઈમાં શ્રી દરખાસ્તો ખાતે સંયુક્ત સાલમેહની ઉજવણીનો ભવ્ય દરખાસ્ત યોજવામાં આવ્યો હતો.

તે દિને ખપોરે જ્યુબિલીની ઉજવણીનું વિરાટ સરખસ યોજવામાં આવ્યું હતું. શ્રી આગા હોજા મઝમાવ ખાતેથી ખપોરે શરૂ થએલું આ એક માઇલ લાંબુ સરખસ જે. જે. હોસ્પિટલ અને કરીમઆબાદ થઇ જ્યારે સરખસ વલ્લભભાઈ પટેલ રોડ ઉપર આવેલી અલી નર્સરીના મકાન પાસે પહોંચ્યું ત્યારે ત્યાં હાજર રહેલા વલ્લભ ના. પ્રિન્સ સાહેબે સલામી ઝીલી હતી.

સિતેર વરસના ઇમામતકાળ દરમિયાનની ઇસમાઇલીઓની પ્રગતિની ઝખી કરાવતા મોડલો સરખસનું મુખ્ય આકર્ષણ હતું. જ્યારે કાતિમિ ગૌરવની ઝખી કરાવતા કેટલાક મોડલો ઇસમાઇલીઓના ભવ્ય મૂતકાળ ઉપર પ્રકાશ પાથરતા હતા.

મુંબઈના લાખો શહેરીઓએ ડાયમંડ જ્યુબિલી પછી આ પ્રસંગે એક વધુ શાનદાર સરખસ નીહાળ્યું હતું.

મહા પર્વની મુંબઈમાં ઇમામદાર ઉજવણી

હિંદનું આગેવાન શહેર મુંબઈ કે જ્યાં દરખાસ્ત છે ત્યાં તા. ૧૫-૨-૫૭ ના સાંજનાં વરલી ખાતે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ રેડિયમમાં પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની પ્રતીક ઉજવણી કરવામાં આવી.

આ પ્રસંગે સુંદર અને કળામય મંચ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. બર્મા, મલાયા, સિંગાપુર અને પાકિસ્તાનના પ્રતિનિધિઓ પણ આ સમયે હાજર હતા.

સુખ સુખ રોની અમરના એકલાએ અને પ્રતિનિધિએ તેમજ પ્રાપ્તિ માટેના પ્રયત્નના નામરિકા પણ સામિલ થયા હતા.

સાંજના ૫-૪૫ કલાકે નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે મુબારક પધરામણી રમવાની હતી. આપે આરતીય ચોપાક પરિધાન કર્યો હતો. આપની ટોપી ઉપર હાતિથી રાજ્યચિન્હ શામલ હતું.

ઉજવણીની શરૂઆત

પાક કુરાને ચરીફની નિશાપત અને પવિત્ર ગીનાન ચરીફના પાઠથી ઉજવણીની શરૂઆત કરવામાં આવી.

આ પછી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને આવકાર આપતું પ્રવચન કરવામાં આવ્યું જેમાં આપના મહાન જીવન કાળને વાદ કરી હસમાધલીઓ તરફના આપના સતત પ્રેમનું સ્મરણ કરવામાં આવ્યું.

ત્યારબાદ ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહને અર્પણ કરવાના પ્રમાણમાં રવાના થયું. માનવત્રમાં આપની સિતેર વેશની ઇમામત રમિયાનની હસમાધલીઓની કચેલી સર્વાંગી આપાદી અર્થેની આપની અલ્પ જીવન સિધ્ધીઓને રણી હાથે સંભારવામાં આવી અને આ ઉજવણીની તક આપણે મારે અહેસાન બદા કરવામાં આવ્યો.

૬૦ ઇમામની અમી વર્ષા

આ પછી આ અતિહાસિક અવસરે દહરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ એ એનવાજેરા કરેલા તાલીફ મુબારકનું વચિન થયું દહરત ઇમામે રમવાનું હતું કે, અમે અમારા વહાલા રજાંને તમારી તરફ મોકલીએ છીએ જેઓ અમારી પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઉજવણીના પ્રસંગે હિંદુસ્તાનના તમે સમજ્યા અતિ વહાલા રહાની રજાંને અમારા અતિસખા પાતલમાં ઉમમ દુઆ આશિર્વાદો રમવાશે.

કમનસીએ મોટી વય અને તબિયતના કારણે દુનવી રીતે અમે તમારી વચ્ચે હાજર નથી પણ આ દિવસે રમિયાન રહાની રીતે અને વાત્સલ્યભાવથી તમે હમેશા કરતા વિશેષ અમારા હૃદય અને વિચારમાં છો. અમારી આખી જીંદગી તમારા પાછળ આપવામાં આવી છે અને અમારી દુઆ છે કે તમારા રહાની પિતા પ્રત્યેના પ્રેમ અને અપ્પા સાથે તમે સુખી રહેશો.

વિધિની શરૂઆત અને નાં પ્રિન્સનું પ્રવચન

આ પછી પ્રણીક અર્પણ રિક્કિ થઇ હતી. ત્યારબાદ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે પ્રવચન કરતા રમવાનું :

“અમારા વહાલા પિતાશ્રીના પ્રતિનિધિ તરીકે આજે તમે સફની વચ્ચે બીરાજવું એ અમારા મારે ખરખર ઓરવભરી ધડી છે, જો કે અમારી અહિંની હાજરી તેઓની હાજરી બરાબર તો નિષ્કુલ નથી, પરંતુ અમે જણીએ છીએ કે વિચારો, આત્મા અને હૃદયથી રહેતાની જેમ આજે પણ તેઓ નામદાર તમારી સાથેજ છે.

મોટી ઉંમર અને ત્રાહુરત તબીયતને કારણે કમનસીએ તેઓ નામદારને મારે આ અને સમારંભમાં પધારવાનું બની શક્ય નથી પણ તેઓ નામદાર અમારા મારફત તમે અધિક આજે

શાહે ઝમાં, ઇમામે મોખીન મોસાના હાઝર ઇમામ શાહ ફરીમ આગાખાન સાહેબ
 ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થતા ઉજવાયેલી તખ્તનશીનીઓમાં આફ્રિકાની ઉજવણી પ્રસંગે
 શાહી પોષાકમાં લેવાયેલી શાનદાર તસ્વીર

એક સમયે નવયુવાન બનનાર જગત_માટે નવયુવાન_પ્રમાણ તરીકે જેઓ પ્યારા દાદાશ્રી હ. પ્રમાણ મુજબના મુહમ્મદશાહ પાસેથી સૌતિક રીતે તાલીમ લઈ રહ્યા હતા એ પ્રમાણે જમાન અહિં ના. પ્રિન્સ અમીનમદમદસાહેબ સહિત દાદાશ્રી સાથે નજરે પડે છે.

અહિ આવેલા સધળી જમાતોના હોદ્દાદાર અને સભ્યોને આ મહાન દેશ હિંદમાં તમારા અભિવ્યંજી આપાદી, આર્થિક ઉન્નતિ અને શાંતિ માટે, માતા પિતા તરફના તેઓ નામદારના હાર્દિક સત્તા વહાલમયા દુઆઆશિયો અને શુભેચ્છાઓ દરમાળ્યા છે.

તેઓ નામદાર પ્રત્યે, માનવત્રમાં તમેએ જે સધળી લાગણીઓ બહાર કરી છે, તે માટે તેઓ નામદાર વતી અમે તમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને આપણા ઇમામે ઇમામતના સ્તીતેરી વર્ષ દરમ્યાન દુનિયાના દેશોમાં વિશાળ રીતે આપણને આપણા દિવ્ય અભિવ્યંજી તરફ જે પ્રણીજ નોંધપાત્ર રીતે દોર્ષા છે તે માટે અમે પણ અંગત રીતે અમારી પોતાની જાદી અને અમારું આનંદની લાગણી પ્રદર્શીત કરીએ છીએ.

જો કે આ સમય દરમ્યાન જંગત ધણા પલટાઓમાંથી પસાર થયું છે અને જે વિશ્વ યુધ્ધો સહન કર્યા છે, પણ ઇસમાઇલીઓ માટે તો પૃથ્વીની ચારે દીશમાં કિતી અને સંપત્તિના એ યુગલું નીમાણું થયું છે કે જેવો સમય આપણે ધણા દશકાઓથી જોયો નથી.

તમારા સન્માન પત્રમાં અમારા માટે તમેએ જે માયાળુ શબ્દો દર્શાવ્યા છે તે અમને ધણીજ અસર કરી ગયા છે. અને તમેએ અમારામાં હમેશા જે ધણા અને વિશ્વાસ રાખ્યા છે, તેની ખુબજ કદર કરીએ છીએ.

હિંદી રાષ્ટ્રીય ગીત અને ઇસમાઇલી સલામી સાથે આ ઐતિહાસિક ઉજવણી પુરી થઇ હતી.

હિંદના જુદા જુદા કેન્દ્રોમાં ઉજવણી

તા. ૧૫ની મુબરક ખાતે ઉજવણી થયા પછી તા. ૨૦-૨-૫૭ ના વરજલ અને હોદ્દામાં તા. ૨૧ ના મદ્રાસ, તા. ૨૧ ના કલકત્તા (રાતના), તા. ૨૩ ના નાગપુર, તા. ૨૪ ના માળીયા હાલીના (સવારના), જુજ કમ્બ (મયોરના) અને રાજકોટ (સાંજના), તા. ૨૫ ના અમદાવાદ (સવારના) અને સિદ્ધપુર સાંજના તેમજ તા. ૨૬-૨-૫૭ ના આગ્રા ખાતે પ્રતિષ્ઠિ ઉજવણી થઇ હતી. દરેક સ્થળે નકકી થયેલા કાર્યક્રમ અનુસાર વિધિપૂર્વકની ઉજવણી થઇ હતી.

ઉજવણી અંગે ના. પ્રિન્સે જેટલા કેન્દ્રોમાં પ્રધરામણી દરયાવી ત્યાં એકી થયેલી ડિરેક્ટોરોની જમાતોના અન્ય કામદારો પણ ઉકેલ્યા હતા. સંસ્થાઓની મુલાકાતો અને દોરણી પણ આપી હતી.

જુદા જુદા કેન્દ્રોની ઉજવણી અર્થે ના. પ્રિન્સ તા. ૧૮-૨-૫૭ ના મુબરકી રવાના થયા હતા.

આ પૂર્વે આપે ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પીટલના નવા મકાનની ઉદ્ઘાટન વિધિ કરી હતી.

વર્ષોની સ્વપ્ન સિધ્ધિ

મુબરકના આગા હોલના વિશાળ કમ્પાઉન્ડમાં ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના મધુર સ્વપ્ન સિધ્ધિ જેવી ઇસમાઇલીઆ જનરલ હોસ્પીટલની નવી આલીયાન હોસ્પીટલ બિલ્ડીંગની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા તા. ૧૬-૨-૫૭ ના સાંજના ના. પ્રિન્સ સાહેબના મુખારફ કરતે કરવામાં આવી હતી અને આ રીતે ના. પ્રિન્સની એક મહાન ઇચ્છા પુરી થઇ હતી.

નાં પ્રિન્સને આથી અપૂર્વ હર્ષ થયો હતો. આપણાએ આપનો દર્શ વ્યક્ત કરતાં કરમાવ્યું : “આજનો દિન ખરેખર આનંદથી ભરપૂર દિન છે, કેમકે વરસોથી અમે એક અગ્નિમિત્ર અને આધુનિક હોસ્પિટલનું સ્વપ્ન સેવી રહ્યા હતા, આજે અમે તેની સમક્ષ ઉભા છીએ.

અમે હમેશા માનતા હતા કે, આપણે આપણા ખર્ચ સુધી પહોંચવા માટે સમયની મર્યાદા વિના સ્થિરતાથી કામ કરવું જોઈએ અને એક એવી આધુનિક, દરેક જાતની સગવડ અને સામગ્રી સદિતની છેલ્લી દબની આધુનિક હોસ્પિટલ યોગ્ય વિસ્તારમાં બાંધવી જોઈએ કે જ્યાં ઉત્તમ ઠાકતરો સારવાર મળી શકે.

આખરે આજે આપણે આપણા ખર્ચને પહોંચ્યા છીએ અને હવે જે કરવાનું રહે છે તે એ છે કે આ આપણી હોસ્પિટલ ધણીજ આધુનિક સામગ્રીથી સજ્જ હોય.”

મુંબઈની આ હોસ્પિટલ સાથે નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબનું મુખારક નામ આપના પ્રેમની સ્મૃતિમાં જોડવામાં આવ્યું.

“પ્રિન્સ અલીખાન ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પિટલ” તરીકે ઓળખાતી આ હોસ્પિટલની રૂપિયા પાંચ લાખના ખર્ચે નવી ઇમારત ઉભી કરવામાં આવી હતી.

ઇસમાઇલી જનરલ હોસ્પિટલના નવા મકાનની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા જે દિવસે, જે સ્થળે થઈ તેજ દિવસે, તે સ્થળેથી થોડાક સો વારના અંતરે, આગા હોલ ખાતે ઇસમાઇલી બાળકોની શૈક્ષણિક સંસ્થા “ડાયમંડ જ્યુવિલીઝ હાઇ સ્કૂલ ફોર બોયઝ” નો નવા આલીશાન મકાનનો પાયો નાં જવાની ક્રિયા પણ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના મુખારક હસ્તે કરવામાં આવી હતી.

આમ “આગા હોલ” માં આરોગ્ય અને શિક્ષણના બે કેન્દ્રો ઉભા થયા.

જમાતોની મુલાકાત

તા. ૧૭-૨-૫૭ ના નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે જમાતેની મુલાકાત લીધી હતી. કાંડીમોદદલા જમાત, જેનું નવું નામ હૉ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ તરફથી “કરીમખાખાદ” નવાજેશ થયું હતું. તેનું બોર્ડ ખુલ્લું મૂકવાની આપે આ દિને વિધિ કરી હતી.

તા. ૧૮ ના આપ ન મદાર જુદા જુદા કેન્દ્રોની ઉજવણી માટે મુંબઈથી રવાના થયા હતા.

લંડનમાં નવા જમાતખાના અને કસબ માટેની વિશાળ જગ્યા

લંડન ખાતે દુનિયાભરના ઇસમાઇલીઓ વેપાર, શિક્ષણ, તબીબી સારવાર કે પર્સનલ અર્થે મોટી સંખ્યામાં આવળ કરતા રહે છે. લંડન ઇસમાઇલીઓનું એક મુખ્ય કેન્દ્ર બની ગયું હોય ત્યાંનું જમાતખાનું તેમજ રહેઠાણ અને કસબની જગ્યા અપૂરતી અને નાની થવા લાગી હતી.

આથી મોટા પ્લોટની નાં કાઉન્સિલે જમાતખાના અને કસબ માટે એક વિશાળ જગ્યા લેવાની યોજના તૈયાર કરી. આ યોજનાને હૉ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે મંજૂર રાખી પોતાના દુઆઆશિયો કરમાવ્યા.

આ યોજના આકાર લેતી હતી તે સમયે ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે તા. ૧૬ મી ફેબ્રુઆરીએ વિશ્વકર્મની ઇસમ ઇલી કાઉન્સિલોને એક તાલીફ મુબારકની નવાબેશ કરી આ કાપમાં સહકાર આપવા સફુને ફરમાવ્યું.

ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબનો પાકિસ્તાનનો ટુંકો પ્રવાસ

ભારતના જુદા જુદા કેન્દ્રોમાં ખેરીનમ જમુમિલીની પ્રતિષ્ઠા ઉજવણીમાં ભાગ લઈ ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ તા. ૧-૩-૫૭ ના જયપૂરથી દિલ્લી થઈ લાહોર પધાર્યા હતા. તા. ૩ સુધી લાહોર રોકાઈ તા. ૪ ના પેશાવર અને અમરપાટની મુલાકાત લઈ ફરી લાહોર થઈ મતના કરાંચી પધાર્યા હતા.

તા. ૫ ના આપે કરાંચી જમાતની મુલાકાત લીધી હતી તા. ૬ ના આપમીએ મકરાન અને યુવાધરની મુલાકાત લીધી હતી. તા. ૮-૩-૫૭ ના આપ કરાંચીથી ફરી મુબઇ પધાર્યા હતા અને ત્યાંથી આફિકા બણી સિધાવી ગયા હતા. ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે દિલ્લીની લાધેલી આ હેલી જમુસાકાત હતી.

યુવાનોને દોરવણી

કરાંચી ખાતે ના૦ પ્રિન્સ સાહેબે યુવાનોને ઉત્તમ નસિહત આપતા ફરમાવ્યું "માનેવી એટલે માત્ર શરીર અને મનજ નથી પણ જીવસાદાર આત્મા પણ છે. શુધ્ધ ચારિત્ર્ય વિના કપારે પણ ઉંડી અસર પાડી શકાતી નથી. યુવાનોને અમારો આદેશ છે કે તમારું આ ચારિત્ર્ય ફળવે અને દેશને વધારેને વધારે સુખી અને સન્માનપાત્ર બનાવવા માટે વધુ સારા અને ઉપયોગી ચહેરીજન બનવાનું શિક્ષણ સંપાદન કરો."

ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ આફ્રિકા ખાતે

દિલ્હ અને પાકિસ્તાનનો પ્રવાસ પુરો કરી ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ મુબઇથી તા. ૮-૩-૫૭ ના આફ્રિકાના પ્રવાસે રવાના થયા હતા.

આફ્રિકામાં આપે નેરોબી, દારેસલામ, જમ્બાર, લોરેમ્સો માકર્સ જેવા મુખ્ય શહેરો અને તેના આંતરિક ભાગોનો ઝડપી પ્રવાસ કરી જમાતોને અપના વ્હાલા પિતાથી વતી હુઆઆસિયો ફરમાવ્યા હતા.

અસંખ્ય સંસ્થાઓની મુલાકાતો લઈ આપે અમૂલ્ય દોરવણી આપી હતી.

"આત્મબળ નથી તો પ્રગતિપણ નથી"

લોરેન્સ માકર્સ ખાતે તા. ૧૨-૩-૫૭ ના ના૦ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે યુવાનોને અમર અને સદા પ્રેરણાદાયી એવો અમૂલ્ય સંદેશો આપતા ફરમાવ્યું :

"આજે યુવાનો ઓછું કામ કરવા માંડે છે અને વધુ સમય એશઆરામમાં માળવા મેં છે. સૌ થી દોઢમો વરસ પહેલાનો ઇસમાઇલી ઇતિહાસ તપાસીને જુવો તો જજાશે કે તમારા બાપદાદાઓએ જે તકલીફ ઉપાડી છે તેનો લાભ આજે તમને મળી રહ્યો છે.

તમારામાં જે હિંમત હોવી જોઈએ તે યા માટે નથી કે તમારા વધવાઓ જોઈએ કરી
મયા છે તે ઇસમાઈલી ઇતિહાસમાં અમર રહી જશે. યુવાનોની ફરજ છે કે ઇસમાઈલીઓના
ભૂતકાળના ઇતિહાસ ઉપર અવં રાખી બેસી ન રહેતા તેણે અગ્રહરણ કરી, હિંમતથી આત્મજ
વધવાની કાસિય કરે. તમારા આપણાઓ તમારા માટે જે વારસો મૂકી મયા છે તેનાથી પણ
વધુ વારસો તમારી અવિખની પ્રજા માટે તમારે મૂકી જવો જોઈએ. એકબીજામાં વખત ન
યુગાવતા આર્થિક વિચારમાં પ્રગતિ સાધવી જોઈએ. એકબીજામાં વખત માળસા તે બરબાદ
થઈ જશે.

પ્રમાન, ભરોસો અને આત્મજન નહિ હોય તો આગળ નહીં વધી શકે. આત્મજન નહિ હોય
તો ઇસમાઈલી મયા તો પણ થું અને ન મયા તો પણ થું કે તમને તમારા ઉપર વિશ્વાસ નહિ
હોય અને બીજાઓ તમારા ઉપર વિશ્વાસ રાખે તેથી થું કાયદો ?

આફિકાની આ યુલાકાત વખતે ના. પ્રિન્સ સાહેબે યંગાનિકાના મહેવાડા ખાતે પ્રવેશ મુખ્યત
અધરામણી ફરમાવી મયા જમાતખાનાનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની નાદુરસ્ત તબિયત

૧૬૫૭ ના એપ્રિલ માસ ફરમાવ્યા ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંની છરમાની
તબિયત ફરી નાદુરસ્ત થતા જમાતોમાં ચિંતા પ્રસરી મધ હતી.

ઇસમાઈલીઓને આપ નામકારને વધુ પત્રો ન મોકલવા આપના અંગત મંત્રીએ જણાવ્યું
હતું. આમ છતાં હમેશા જમાતો ઉપર ૬૦ ઇમામની હુકમથી દોરવણી અને દુખાવાફિયાના
નાલીકાઓની નવાજેશ થતી હતી.

મે ૧૬૫૭ માં તબિયત સુધારા ઉપર હતી અને ઇસમાઈલીઓને દોરવણી મંજૂર પત્રો
મોકલવા ફરી આદેશ અપાયો હતો.

સારી તબિયતના સમાચારો મળતા જમાતની ચિંતા ઓછી થઈ હતી અને સર્વ રોહતની
લાગણી પ્રસરી હતી. આ સમયે ૬૦ ઇમામ ફાસ ખાતે બિરાજમાન હતા.

પરંતુ જુન ૧૬૫૭ માં આપની છરમાની તબિયત ફરી નાદુરસ્ત થઈ હોવાના સમાચારો
મળતા જમાતોની ચિંતા વધવા માંડી હતી.

ના. શાહઝાદા સહરદીન સાહેબનું સંગપણ

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ના નાના શાહઝાદા ના. પ્રિન્સ સહરદીન સાહેબ
સમયથી થીસ નીના કાવર સાથે મયાના સમાચારો ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની તા. ૨૬-
૫-૫૭ ના તાલીફ દ્વારા જમાતોને મળવા હતા.

મિસ નીના કાવર પવિત્ર ઇસમાઈલી મઝહબ અગ્રિકાર કરી હતો. આપણે ઇસમાઈલી નાજ
શિરીન રાખવામાં આવ્યું.

પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની પૂર્ણાહુતિની કિયાની ઉજવણી

ભારતની જુદી જુદી ડિસ્ટ્રિક્ટોમાં ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૭ દરમિયાન હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની સિલેર વરસની ઇમામતની પ્લેટીનમ જ્યુબિલીની ઐતિહાસિક પ્રતિક ઉજવણી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની દાજરીમાં થયા બાદ એ પર્વની પૂર્ણાહુતિની કિયા પેરિસ ખાતે જમાતખાનામાં તા. ૧૪-૧-૫૭ ના. સાંજના બારે કલાકે સહિત કરવામાં આવી હતી.

આ ઉજવણીમાં સહભાગી બનવા હિંદના કેટલાક આગેવાનો ફ્રાંસ ગયા હતા. ઉપરાંત યુરોપ, આફ્રિકા અને પાકિસ્તાનના મળી ૧૦૦ જેટલા દીનદારો આ પ્રસંગે હાજર હતા.

શરમાની રીતે હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ નીંની તબિયત ખુબ નાજુક હોવા છતાં જે મહાન, દયાળુ અને કૃપાળુ ઇમામે પોતાની આખી જિંદગી પોતાના વહાલા રહાની ફરજદોને અર્પણ કરી હતી, તેઓ ધણીજ કૃપા ફરમાવી, આવી શરમાની તબિયત છતાં પધાર્યા હતા પધાર્યા હતા અને રહાની બાળકોને રાજ કર્યા હતા.

આપશ્રી મોટરમાં જ બિરાજમાન રહ્યા હતા. આપ શરમાની રીતે અચકત દેખાતા હતા. નાં માતા સમામત, નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને નાં શાહઝાદા સદરદીન સાહેબે પણ પધરામણી કરી હતી.

હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંને ભારતની ઉજવણીની યાદમાં અર્પણ કરવાનું ખાસ પ્રતિક નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે ભારતની જમાતો વતી વહાલા રહાની પિતાની કુમુરમાં અર્પણ કર્યું હતું.

ભારતમાં જ્યુબિલી પ્રસંગે અર્પણ થએલું પ્રતિક પણ વહાલા ઇમામ અંની કુમુરમાં પેશ કરવામાં આવ્યું હતું.

“સઘળા ઇમામોમાં ફકત અમારીજ પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવાઈ છે”

૧.૩

પ્રતિકનો સ્વીકાર કરતા હં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં એ ફરમાવ્યું :

“એક હજાર વરસોમાં કોઈપણ ઇમામની પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવાઈ નથી, ફકત અમારી જ પ્લેટીનમ જ્યુબિલી ઉજવાઈ છે. અમે હમેશા તમારા નજીક છીએ અને તમને દોરવણી આપતા રહીએ છીએ.”

જહેરમાં આપ ન પધારી શકતા હોવા બદલ આપે દુઃખ વ્યક્ત કર્યું હતું. આ પછી હજરત ઇમામ સિધાવી ગયા હતા. આપના ઇમામતકાળ દરમિયાનનો આ અંતિમ પ્રસંગ હતો, છેલ્લી ઉજવણી હતી.

આ પ્રસંગે રાત્રીના એક સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. જેમાં નાં માતા સમામત, નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને નાં શાહઝાદા સદરદીન સાહેબે પધરામણી કરી હતી.

છત્રીવા મહાદી રવાનગી—અતિ નાણુક તબિયત

હજરત ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.ની છત્રમાની તબિયત આ પછી પ્રતિદિન ૧૫ ને ૧૫ નાણુક અને ચિતામય થવા લાગી હતી. આપ અસ્વસ્થ તબિયતના કારણે પેરિસથી છત્રીવા ખાતે પધાર્યા. આવી અતિ ચિંતામય તબિયત છતાં આપ કદા વિચારના ગુરીદોના લાભાર્થે નિયમિત કામ કરતા અને જમાતોને દિવ્ય દુઆઆશિયોની નવાજતા કરતા રહેતા. જમાતોમાં ડેર ડેર દુઆ ગુનરીઓ કરવામાં આવતી હતી.

(ઈલાહી નૂરે યુવાન હસમમાં પ્રવેશ કર્યો)

આરે હૉ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે જોમો સિદ્ધાર્યો

છત્રમાખોઓનો એ હજરનો મદિનો હતો. દિ. સ. ૧૩૭૬ તુ' એ છત્રમાખી વરસ હતું અને ઇ. સ. ૧૬૫૭ તુ' એ વરસ અને જુલાઈ મદિનો હતો. આ વરસે, આ માસમાં, એક જન્મ, અતિ ઠીતિવંત, અતિ ગૌરવળવા અને સદ્વિજ્ઞ સુધી ન કાપી સકાય એવા જાહેજલાલોભવા કાળની અંતે સુમાપ્તી થયું.

એ દિન હતો તા. ૧૧ મી જુલાઈનો; ગુરવારનો અને છત્રમાખી તારીખ હતી ૧૨ મી જુલ. ૬૫૧ ૧૩૭૬.

એ દિને છત્રીવા ખાતે વોરસોઈકસ ખાતે આવેલા "અરકત" વિભાગમાં હ. અલી (અ. સ.)ના ૪૮ માં વંશજ, ખાગુને જન્મત હ. શાહિમા કહોરાના પોત્રા, પયમઅર હ. નખી મુહમ્મદ મુસ્તફા રસુલ (અ. સ.) ની સીધી આસમાંથી ઉતરી આવેલા, કાહોના શાહ અને ઇસમાખીઓના વડાલામાં વડાલા રહાની પિતા અને સરકારે ઇમામ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.એ દિંદી સમય સાંજના ૫-૩૦ કલાકે જોમો સિદ્ધાર્યો, સાથેજ એક મહાન યુગની પુણ્યહતિ થયું.

જન્મભરમાં મળવારમાં તે આ દર્દનાક અને કૌતિક રીતે જન્મ રૂપીરૂપે એક સમાચારો રહીયો, ટેકાદિન અને તાર દ્વારા પહોંચી ગયા સાથેજ જન્મત ચીસ પાડી ઉઠ્યું. ઇસમાખીઓના દિવોની કાલત તે વર્ષન કરવાની સકિતની ખદાર હતી.

શતના દરેક જમાતખાનાઓમાં જમાતો એકત્ર થયું હતી. તેઓ તે રાતવું વાળુ પથ નહોતું કયું. જમાતમાં ચોમેર સન્નાટો બાપી થયો હતો.

અને મોડી રાતે સત્તાવાર સમાચારો મેળવાયા પછી જમાતોમાં જાહેરાત થયું. કે હૉ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ કાહેમે જોમો સિદ્ધાર્યો. તારે ૩.૫ના હૉવાં હાથે રહ્યાં નહીં.

નાૉ માતા સલામતનો સદેશો

એજ વેળાએ, મખરાવીએ નાૉ માતા સલામત તરફથી આ પ્રમાણેના દર્દનાક સદેશો મળ્યા :-

“આપણા વહાલા ઇમામ (૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ (અ. શ.) જીની રીતે હવે આપણી વચ્ચે નથી. આજે સવારે તેઓએ પોતાની નિદ્રાવસ્થામાં આ જગતનો ત્યાગ કર્યો છે.”

ઇસમાઇલીઓ માટે જીવિત રીતે આ દી ન સહી શકાય એવા સમાચારો હતા પણ સતપથી માનવી દ્રષ્ટિ જે મજબૂતમાં છે અને જ્યાં ઇમામ સદા હાજર રહે છે તે મહાન કામે એ રાત ઇલાહમાં પસાર કરી. ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ.ના સિતેર વરસ દરમિયાનના અમીનના જીવકાળને આ પ્રશ્ન જે ભક્તિપૂર્ણ અને રણી હૃદયે યાદ કરી રહ્યાની દરજ્જાએ બંદગીમાં પાન કેન્દ્રીત છે.

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સોમવાર તા. ૧૭ મી એપ્રિલ ૧૮૮૫ ના આઠ વર્ષની બાળ વયે ઇમામતપદે બિરાજ્યા હતા. એ દિને ઇરાકમાં તારીખ ૧૬ ઝિલ્હાજ હતી. ૧૩૦૨ નું એ દરજ્જામાં વરસ હતું. ઇરાકમાં વરસ અનુસાર આ ૧૭૪ વર્ષો સુધી-૪૮ ઇમામોમાં સદ્ગુણીમાં લાંબામાં લાંબા સમય સુધી-ઇમામત ભોગવી હતી.

આપના દિવસ અને પ્રતાપી ઇમામતકાળ દરમિયાન ઇસમાઇલીઓ માટે એક નવા યુગની શરૂઆત થઈ હતી. જીવનની પણ પળ પોતાના રહ્યાની બાળકાને અર્પણ કરી આપે ઇસમાઇલીઓને આબાદીની ટોચે મુક્યા હતા. જેનું વર્ણન આ પુસ્તકમાં ઠેર ઠેર તોંધ એક પડ્યું છે. આજ સુધીના ઇસમાઇલી ઇતિહાસમાં એ સમય સદ્ગુણી વધુ ગહોજલાલી ભર્યો હતો.

આપની દૈહિક વિદાયથી એક મહાન યુગની પૂર્ણાકૃતિ થઈ સાથે એક નવાજ યુગની શરૂઆત થઈ. આપના પછી આપના પ્રતાપી પૌત્ર, આપના વડા હરજાદ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના વડા શાહજાદા, ઇમામ અલ હાદીયુલ મહેંદી, સાહેબુલ અમ, નુરે ખુદાવીદ હાજરત ઇમામ શાહ કરીમ હાજર ઇમામ ઇમામતની ગાદીએ ૪૮ માં ઇમામ તરીકે ૨૧ વર્ષની વયે, ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અની મુકકમિલ વસિયત મુજબ બિરાજમાન થયા અને એમાં આગાખાન તરીકે ગહેર થયા. આ રીતે ઇલાહી કાનૂન મુજબ સચ્ચિની ઉત્પત્તિથી પ્રકાશિત રહેલા ઇલાહી નુરે તા. ૧૧ મી જુલાઈની એ સંખ્યાએ યુવાન જીવનમાં પ્રવેશ કર્યો. ૧

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના નુરાની પરિવારમાં આપના વહાલા મોહાદાર હાજીએ નાં માતા સલામત, બે પુત્રો. નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને નાં શાહજાદા સદર દીન સાહેબ અને અને આપના બે પૌત્રો મોહાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ અને નાં પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબ તેમજ એક પૌત્રી નાં પ્રિન્સેસ યારમીન અલીખાન સાહેબા આ દિને આપના પાસે હાજર હતા.

નાં પ્રિન્સનો કડ્ડણ સંદેશો

વહાલા પિતાશ્રીની દૈહિક વિદાયથી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ હૃદયભંગ બની ગયા હતા. આપે આ પ્રસંગે જમાતજોગ સંદેશો મોકલતા હરમાલ્યું :

“સપ્તી જમાતોને ખબર આપો કે અમારા વહાલા પિતાશીએ આને ૧૪ જુલાઈના સવારના ૧૨-૩૦ કલાકે (કિંદી સમય સંજના ૫-૩૦) દિલ્હી શીતે, ગયાનિર્વાણ કર્યો. જમતનો ત્યાગ કર્યો છે. તેઓ નામદારના સતત પ્રેમ, રહાની દોરવણી અને નેતાગીરીની આપણને પહેલી ન અમી શકાય તેવી ખોટથી અને હૃદયભંગ થયા છીએ. તમે સહુ પ્રત્યે અમારા શાગળી-ભાઈ અને સહાનુભૂતિ માળ વિગર શાકાવીએ છીએ.

(વિશ્વભરમાં બંદગીઓ)

પશુ દિવસ સુધી જમાતોએ ધર્મી રાજગાર બધ રાખ્યો હતો અને સતત બંદગીઓ ચાલતી હતી. જ્યોતિષ શરીરની જાહેરી ક્રિયાઓ, શતેદા અને જ્યારતના કામકામો રાખવામાં આવ્યા હતા. મુખ્ય ખાતે જ્યારતની ક્રિયામાં બિન ધસમાધલીઓ જેમા નેતાઓ પશુ હતા તેઓએ પશુ હાજરી આપી હતી.

જમતનો શોક અને આસુબરી અંજલીઓ

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. માનવજાતિના મહાન નેતા હતા; ઉન્સાન માત્રના ઉપધારક હતા. આપની દિલ્હી વિદાયથી માનવસંસારે એક મહાન માર્ગદર્શકની કહિન પુરી શકાય તેવી ખોટ અનુભવી હતી.

આપને જમતભરમાંથી આસુબરી અંજલીઓ આપવામાં આવી. તા. ૧૨મી જુલાઈના દુનિયાભરના સવારના અખબારોમાં પહેલા પાના ઉપર મોટા મોટા ફેરી એ સાથે આ સમાચારો છાપવામાં આવ્યા હતા. અને પાનાઓ ભરી આપનું જીવન ચરિત્ર પ્રગટ કરવામાં આવ્યું હતું. દરેક કામ, દરેક પક્ષ અને જુદી જુદી વિચારધરણી અને જાતિ પરાવર્તા પત્રોએ અમલોએ સખી મહાન ઇમામના મહાન જીવન કાર્યને રજૂ કર્યો. સંભાર્યું હતું.

વ્યક્તિગત અંજલીઓમાં મોટા પિરના નામ મદારાણી એલિફાબેય, ખીબલી મોડી, દુનિયાભરના રાજદારી નેતાઓ, મુસદ્દીઓ, શાસકો, કલારસિકો, વિદ્વાનો, કેળવણીકારો, વેદાનિકો, રમતગમતના ક્ષેત્રના વિદ્યાર્થી, કલાકારો, અને દિલ્હીએ આપ નામદારને લેવામાં લેવા અંજલીઓ આપી હતી. દુનિયામાં બિન્ન બિન્ન વિચારધરણી, જાતિ અને ઉદ્દેશ પરાવર્તા માનવી. એએ એક દિલથી આપી બધ અંજલી કાઢને ભાગ્યેજ આપી હશે. સર્વપક્ષો અને વિચારધરણીઓ તરફથી ૬૦ ઇમામની મહાનતા અને દિવ્યતાને માનભરે અલ્પ કરવામાં આવી. અંજલીઓની સંખ્યા એટલી બધી હતી કે તેનું એકાદજણર રવતનું પુસ્તક થઈ ગયું.

તા. ૧૨મી જુલાઈએ જીનીવામાં અનેક મહાન પુરોએ જાહેર જન નામ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ સમક્ષ શોક વ્યક્ત કર્યો હતો. આ સમયે દુનિયાભરના કેટલાક ઇસમાઈલી અમેસરો પશુ જીનીવામાં હાજર હતા.

મુખ્યમંત્રી મુનિસિપલ કોર્પોરેશનની તા. ૧૫-૭-૫૭ ની સભામાં હજારો ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદ શાહને બધ અંજલી આપવામાં આવી હતી. મુખ્યમંત્રી મેયર મી એમ. વી. ડોરેએ ૬૦ ઇમામના જીવન કાર્ય વિશે ઉલ્લેખ કર્યો હતો. સભામાં સર્વપક્ષના સભ્યોએ ૬૦ ઇમામના અદ્ભુત જીવનકાર્યને શ્રદ્ધા કરી અંજલીઓ આપી હતી.

મોલાના હાજર સમામ અંતે હંશનના ના. શાહ
 મોલાના હાજર સમામ દિગ રાયત દાહનેસ શાહ કરીમ આમાખાન સારેએ આકટાબર ૧૯૫૬ માં. હરાનની પહેલી
 મુલાકાત લીધી હતી ત્યારનું ઐતિહાસિક સંભારણું. હરાનના ના. શાહ સાથે તેઓથી ખુશ ગ્રંથેય કરી રહ્યા હે.

મોસાના હાઝર હમામ અને હુઝાના ના. મીર
 મોસાના હાઝર હમામે ઓક્ટોબર ૧૯૬૮ માં પહેલી વખતે હુઝાની મુલાકાત લીધી
 હતી. હુઝાં ઇસમાઇલી રાજવકતાનું રાજ્ય છે.
 આ તરવીરમાં હમામે ઝમાન હુઝાના ઇસમાઇલી રાજવકતા સાથે નજરે પડે છે.

સભાએ માનભરે જાણ કરી શકે. હાલ પસાર કરેલો અને સભાના અંગેની કાંઈક વિના મુક્તિથી રહી હતી.

અન્ય દિવસ મુંબઈમાં હોડા અને સોશાયલિસ્ટ આંદોલન મુંબઈના આગેવાન, ગામડેવાળા સભા યોજાઈ હતી. અગાઉના મુંબઈ પ્રદેશના માજી ગવર્નર શ્રી મંગળદાસ પટેલના સભાના પ્રમુખરૂપે દત્તા.

નિવિધ પદના સંબોધને આ સભામાં બારે માન સહિત ૬૦ ઇમામ શાહ મુસ્તાફા મુદર્રમ, શાહ અ. ને સંભાળી દત્તા અને અંગ્રેજી આપી શકે હાલ પસાર કરેલો હતો.

જગતભરની માનભરી અંગ્રેજીઓ

૬૦ ઇમામ મુસ્તાફા મુદર્રમશાહ અ. ને જગતભરમાંથી એક પુરતક ભરાય તેટલી અંગ્રેજીઓ આપવામાં આવી હતી. જેમાં ખાસ અંગ્રેજીઓ નીચે પ્રમાણે હતી :

મેટ થિયનના ના. મહારાષ્ટ્રી એસિસ્ટન્ટ ધીનએ ના. માતા સહામતને પાઠવેલા ફોટો દ્વારા અંગ્રેજી આપતા જણાવ્યું : 'દેવ હાઇનેસ ના. આગાખાનના દુઃખદ અવસાનના સમાચાર સાંભળી મને ખુબ દુઃખ થયું છે. મેં અને મારા પૂર્વના પૂરોમાંથી શાસકોએ ખુબ વરસો સુધી દિવસ દાખનેસની વફાદારી અને સેવા મેળવી છે અને જ્યારે જ્યારે તેઓ થિયનની મુલાકાતે આવ્યા છે ત્યારે ત્યારે ખુબ પ્રસંગોએ એમને સફળ આવકાયા છે. મરકુમની ખોટ તેમના અનુયાયીઓ અને મિત્રો તેમજ શુભેચ્છકોને ન પૂરાય તેવી છે. હું અને મારા પતિ (ડયુક ઓફ એડીનબરો, પ્રિન્સ ફિલીપ માઉન્ટ બેટન) આપના ઉપર આવી પડેલા દુઃખમાં ભાગ લઈએ છીએ અને સહાનુભૂતિ વ્યક્ત કરીએ છીએ.

વિદ્વાન મહાન વકા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુએ પોતાની ભાવભરી અંગ્રેજીમાં જણાવ્યું : "દિવસોના સતત પ્રવાસ પછી હું હમણા જ દિલ્લી પાછો ફર્યો છું અને શિશુ દિવસ દાખનેસ થી આગાખાનના અવસાન માટે મારી ઉંડી દિલ્લોસી આપને (ના. માતા સહામતને) પાઠવું છું. ના. આગાખાન પોતાના સાંખ્યા અને ઝળકતા નહેરુ જીવન દરમિયાન આંતરરાષ્ટ્રીય જગતમાં પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવતા હતા અને તેઓ પોતાના વિશાળ વિવિધ પ્રકારના સંખ્યામાંથી ખુબ દેશોના અને જાતિઓના માણસોમાં પ્રીતિપાત્ર થઈ પડ્યા હતા, એમના અવસાનથી વર્તમાન સમયની વિશેષતાભરી વ્યક્તિ વિદાય થઈ છે કે જેની ખોટ વિશાળ પ્રમાણમાં ઉંડી રીતે સાલશે."

પાકિસ્તાનના તે સમયના પ્રમુખ મેજર જનરલ ઇસ્કાંદર મિરઝાએ પોતાની અંગ્રેજીમાં જણાવ્યું : "મેં ના. આગાખાન, જેમનો મુસ્લિમ ખેડ પ્રત્યેનો હાથો અપૂર્વ અને અમૂલ્ય હતો એમના દુઃખદ અવસાનના સમાચાર સાંભળીને ખુબ અશ્વેસ થયો છે. મારા માટે આ ખોટુ અંગત ખુબ છે. કારણ કે તેમના કુટુંબ સાથેના મારા કુટુંબના સંબંધો ખુબ જૂના છે. તેમના અનુગામી થઈ જાઉં છું."

મુંબઈ રાજ્યના ના. ગવર્નર દિવસ એક્સેલેન્સી શ્રી શ્રીમદાસ જણાવ્યું : "દિવસ દાખનેસ ના. આગાખાન જન્મતતથીન સુધી એ સાંભળી હોડા ખેડ થયો છે. મુંબઈની સોજા કોમિટી ખુબ સંબોધને મારા હૃદયપૂર્વકને દિલ્લોસી પહોંચાડશે."

પાકિસ્તાનના તે સમયના વડા પ્રધાન જ. એચ. એસ. સુદરાવદીએ ભાવભરી અંજલિ આપતા જણાવ્યું : “ના. આગાખાન એક મહાન આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યક્તિ હતા. જેમની સલાહ જમતભરની સરકારે લેતી હતી. તેઓ અત્યારે આપણી વચ્ચેથી વિદાય થયા છે પણ તેમની સાથે કામ કરવાનો અને તેમને જાણવાનો સાબ ઉઠાવી ચૂકેલા સર્વેના હિતોમાં તેમની સન્માનભરી પાદ સાખા સમય સુધી રહેશે.”

મુંબઈ રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન માનનીય શ્રી યશવંતરાવ ખી. ચૌદાણે ૬૦ ઇમામને ભાવભરી અંજલિ આપતા જણાવ્યું : “આ સમાચાર સાંભળી મને અત્યંત દુઃખ થયું છે. ના. આગાખાન તેમની કોમના એક મહાન નેતા હતા. તેમની કોમના મુંબઈ અને ભારતમાં વરતા પ્રાનજનોના દુઃખમાં હું સાથ પૂરાવું છું અને તેમને મારી સદાતુલ્ય પાઠવું છું.”

આ ઉપરાંત સઉદી અરબિયાના હિંદ ખાતેના એલચી દિઝ એલેલેન્સી શેખ મુસુબ અલ હીજાન, હિંદના પેરિસ ખાતેના એલચી દિઝ એલેલેન્સી સરકાર કે. એમ. પાણીકર, રેનિયા, ટાંગાનિકા અને યુગાન્ડાના ના. ગવર્નરો, કેન્સ અને કેનેટના નગરપતિઓ, ના. નવાબસાહેબ, ઉપરાંત સેક્ટો અન્ય મહાન વ્યક્તિઓએ ભાવભરી અંજલિઓ આપી હતી.

કન્ડો—અરુણ સોસાયટીની સભામાં અંજલિઓ

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની દૈહિક વિદાય માટે મુંબઈના સર્વકોમના આગેવાનો નરહથી કન્ડો-અરુણ સોસાયટીના આશ્રયે તા. ૧૫ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના રોજ એકી સભામાં આગેવાન વ્યક્તિઓએ અંજલિઓ આપી હતી અગાઉના મધ્ય પ્રદેશના માશુ મયનર શ્રી મંગળાશાસ પંડ્યાસાના પ્રમુખપદે યોગ્યએકી આ સભાને સંદેશો મોકલતા મુંબઈના તે સમયના ના. મેયર શ્રી એમ. વી. દોદેએ જણાવ્યું : “ના. આગાખાનના અવસાનથી આપણો દેશ, ભારે આંતરરાષ્ટ્રીય કાળિ પડાયતી હરતી શુમ્ભવી છે. તેઓ નામદારનું શુવન ગળકતા અને મહત્વનો બનાવોથી ભરચક છે અને હિંદના જાહેર શુવનમાં તેઓશ્રીએ અતિ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. તેઓ નામદારના અવસાનથી હિંદ ખુબ ગરીબ બન્યું છે. આપણા ઇસમાઈલી પંથનો શિયા મુસ્લિમ ભાઈઓએ અસાધારણ રીતની નેતા શુમાવ્યા છે અને એમને પડેલી ખોટ ખરેખર ન પૂરી થકાય તેવી છે.”

શોક ઠરાવ

સભામાં ઘરખાતમાં પ્રમુખસ્થાનેથી શ્રીમંગળદાસ પંડ્યાસાએ નીચે મુજબનો શોક ઠરાવ રજૂ કર્યો હતો : “કન્ડો અરુણ સોસાયટીના આશ્રયે હોળા મુંબઈના જાહેરીઓની મળેલી આ જાહેર સભા ના. સર સુલતાન મુહમ્મદશાહ આગાખાનના અવસાન માટે ભારે ખોટ અને દુઃખની લાગણી રજૂ કરે છે.

મરહુમ આગાખાન પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં માત્ર ખ્યાતનામ અને માનનીય વ્યક્તિ જ ન હતા, પરંતુ તેઓશ્રી હિંદની પ્રગતિના મહાન હિમાયતી હતા. તેઓ નામદારે હિંદીઓ અને એશિયા અને આફ્રિકાના લોકો ખાસ કરીને મધ્યપૂર્વના લોકોને એકત્ર કરવા અરુણ કાર્ય બજાવ્યું હતું અને તેઓ નામદારની મિસર (ઇજીપ્ત) માં આરામગાહ બનાવવામાં આવરી એ તેમના માટે એક લાયક અંજલિ છે.

તેઓ નામદારના અવસાનથી દિંદ અને આલમે ઇસ્લામ અને નેત્રીઓનાં હાથમાં રાહબર, મિત્ર અને દિલ્લસની બેઠા મુજબ છે."

આ ઇરાવને અનુમોદન આપતા સંખ્યામાં આગેવાન નામરિકાએ પ્રવચનો કરી પરમ પ્રતાપી ઇમામ હૉ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહને લેખ અંગલિઓ આપી હતી.

નામાલિત વક્તાઓના પ્રવચનો પછી પ્રમુખ મી મંગળદાસ પદ્મભાઈ પાઠશાળા પ્રવચન કરતા અંગુલ્યુ:-

"મારા કાર્ય ક્ષેત્ર અંગે અસંખ્ય આંતરરાષ્ટ્રીય ખ્યાતનામ વ્યક્તિઓના સંપર્કમાં આવેલો છું. પરંતુ હું ખાતરીપૂર્વક કહી શકું છું કે મારા સંપર્કમાં આવેલી અસંખ્ય વ્યક્તિઓમાંથી બહુજી સુખ વ્યક્તિઓએ મારા રમરચુપટ અને અંતર ઉપર કાયમી અસર મેલાડી છે. જેમાં નાં આગાખાન મુખ્ય વ્યક્તિ છે. પશ્ચિમના દેશમાંથી એવી એક વ્યક્તિ લેડિંગ માઉન્ટેન અને પૂર્વની એક વ્યક્તિ નાં આગાખાનને હું કહિયે વિશ્વની સહીય નહિ. જન્મે નાં આગાખાન જવા સુજ માણસો જેવા છે. નાં આગાખાન કરોડો ઇન્સાનોના ચાહ, બહિતભાવ અને પ્રેમ સંપાદન કરી શક્યા હતા અને અજોડ નેતા બન્યા હતા. તેનું કારણ તેઓશ્રીની કુનેદ, ઉદારતા, દિર્ઘદષ્ટિ, વિશાળ જ્ઞાન અને કાબેલિયત હતા. જે વરસ પૂર્વ નાં પ્રિન્સ અલીખાન પાસેથી પણ એમના મહાન પિતાશ્રી વિશે પણ જણવાનું મળ્યું હતું. જગતમાં અનેક સંપ્રદાયોના અનેક ધર્મગુરુઓ છે, પોપ છે, પણ મનુષ્યોના દિલ ઉપર આટલું પ્રભુત્વ અને સ્વામીત્વ કાઢ નથી મેળવી શક્યું જેટલું નાં આગાખાન મેળવી શક્યા હતા.

મનુષ્ય દેહ ક્ષણભંગુર છે પરંતુ આત્મા અમર છે. નાં આગાખાનનો આત્મા સદા માર્ગદર્શન આપશે. ઇન્સાને એમના દાખવેલા માર્ગે ચાલવું જોઈએ અને એમના માર્ગદર્શનને અનુસરવું જોઈએ."

જાહેર સભામાં પાક રાજપુરુષોની અંગલિઓ

હૉ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ને ટોચના પાકિસ્તાની રાજપુરુષોએ પણ આવજારી અંગલિઓ આપી હતી. આ માર્ગે તા. ૨૫-૮-૫૭ ના મુળેલી મુસ્લીમ રાજકારણના ઇતિહાસમાં અમર અને અનોખી વિશેષતા પ્રાપ્ત કરનાર સભામાં ૧૯૨૮ પછી પ્રથમ વખત સવળાએ પહેલી રાજપુરુષો એક જ મુજબ ઉપર એકઠા થયા હતા. પાકિસ્તાનના તે સમયના પ્રમુખ મેજર જન. રલ ઇસ્કંદર મિરઝા સભાના પ્રમુખરયાને હતા.

સુપ્રસિદ્ધ વિદ્ય અખબારોની અદભૂત અંગલિઓ

ગુરુવાર તા. ૧૨ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના હૉ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અંગે જોમે સિદ્ધાઈ અને તેના બીજા દિને, તા. ૧૨ મી જુલાઈના પ્રભાતે જમતભરમાંથી પ્રસિદ્ધ થતા વિખ્યાત આગેવાન અખબારો કાળી બોડેશ સાથે, હૉ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની દૈનિક વિદાયના સમાચારોને પહેલે પાને ચમકાવતા પ્રગટ થયા હતા. મુખપૃષ્ઠ ઉપર સમાચાર અને છવન ટ્રમર તેમજ સાથે સાથે અમરેષો લખી આ અખબારોએ મહાન ઇમામને અદભૂત અંગલિઓ આપી હતી. જમતભરના અખબારોની આ અંગલિઓનું પણ એક નુક પુસ્તક

ભરાવ પણ અહિં કેટલાક ખુબજ ખ્યાતનામ અખબારોની અંજલિ આપી જે છે તેઓના અમલોમાંથી ખાસ કરીને તારવી છે.

સંડના વિખ્યાત પત્ર "ટાઇમ્સ" લખ્યું : "પચાસ વરસો પર્વત-તેઓ પૂર્વ અને પશ્ચિમની સાંકળરૂપ રહ્યા હતા. પહેલા વિશ્વયુદ્ધ પછીની ખાનાખરાબીમાંથી પુના ઉછ થવા માટે ઉદ્દેશ્ય તંમનું રહ્યું છે. ભારત, અરબસ્તાન અને પરશિયાને આપના ડહાપણનો લાભ મળ્યો છે."

બીજા એક પ્રસિદ્ધ અખબાર "ડેલી મિરર" લખ્યું "ના. આગાખાનના પૂર્વ-પશ્ચિમ જગતની વિભૂતિ હતા.

મિસરના અખબાર "ઇજિપ્શિયન ગેઝેટ" લખ્યું "ના. આગાખાનના ઇન્તેઝામથી પૂર્વ અને પશ્ચિમના સંબંધોમાંનો એક યુગ પૂરો થયો છે.

મુંબઈના સદૃશી વધુ લોકપ્રિય અને પ્રતિષ્ઠિત અંગ્રેજ દૈનિક "ટાઇમ્સ ઓફ ઇન્ડિયા"એ લાંબા અંજલિ આપતા પોતાના અમલોઅમાં લખ્યું : "ના. આગાખાનનું કુટુંબ હંમેશાં મહામહા પયમંમખરસાહેબથી તેમના પુત્રી હં. હાતિમા અને જમાઇ હં અલી (અ.) દ્વારા સીધી નરનસલે ઉતરી આવેલું છે. તેઓ ઇજિપ્તના હાતિમાં ખલીફાઓના પથ વંચન છે.

બ્રિટિશ અમલ દરમિયાન તેઓ નામદાર દિન્દના રાજકારણમાં અરપટ નહિ તેવા ભાગ બજાવ્યો હતો. ખરચીતજ તેઓથી "દુનિયાના ટહેરી" હતા.

ગુજરાતી ભાષાના મુંબઈના જૂના અને લઘુપ્રતિષ્ઠિત દૈનિક "મુંબઈ સમાચાર" લખ્યું : "તેઓથી દિન્દના રાજકારણમાં પણ ભાગ લેતા હતા અને હિંદુઓ તેમજ મુસ્લિમ વચ્ચે એકસંધી કરાવવા માટે ૧૯૩૬ માં - મળેલી લખનવ ખાતેની હિંદુ અને મુસ્લિમ આગેવાનોની પરિષદમાં તેમજે આગળ પડતો ભાગ લઈ બન્ને ટાંચોને એક બીજાની વધુ સમિપ લાવવાના પ્રયત્નો કર્યા હતા."

ના. આગાખાનના અવસાનથી હિંદુ એક મહાન મર્મગુરુ અને નેતા તેમજ રાજદારી યુગ્ય ગુમાવ્યો છે. તેમની જગ્યા પૂરાવી મુશ્કેલ છે. દિન્દના ભાગલા પડ્યા અને પાકિસ્તાનની રચના થઈ તે પ્રસંગે તેમજે પોતાના મુરીદાને તેઓ જે જે શબ્દોમાં રહેતા હોય તેને વશદાર રહેવાની આજ્ઞા કરી હતી."

કરાચીના મોખરેના ગુજરાતી દૈનિક "ડોન" માં પ્રગટ થયેલા અમલોઅમાં લખવામાં આવ્યું હતું કે? "ઇસ્લામી આલમની રહાની અને દુન્યવી તરફથી માટે ના. આગાખાન જેવા દરદેશ, અસામાન્ય પ્રતિભાશાળી અને તકરૂપથી વિચારનેતાની ખોટ પૂરાવી અશક્ય છે.

જમતખરના મુસ્લિમોને ના. આગાખાનની પ્રેરક શાણી એટલી બધી ઉપયોગી નીવડી છે કે એમના વિના ઇસ્લામી નવજગતના ઇતિહાસની રૂપરેખા કરવી પણ અશક્ય છે. આધુનિક વિજ્ઞાન ઇસ્લામની વિરુદ્ધ હોવાની ભ્રમ ભરેલી માન્યતાના ખંડન માટે ના. આગાખાને રૂપરેખા રચવિલા હિંમતભર્યા વિચારો, આખરી પૃથ્થકરણમાં સત્ય નીવડ્યા છે.

ના. આગાખાન ઇસ્લામીઓના જ નહિ પણ સમસ્ત ઇસ્લામી આલમના મહાન નેતા હતા, એમની વિદાયથી મુસ્લિમ જમતે એક રોચનો નેતા ગુમાવ્યો છે."

કાંચીના એક બીજા લોકપ્રિય અને બહોળી ખ્યાતી ધરાવનાર ગુજરાતી દૈનિક 'મિલ્લતે' વેદના દાલવના લખ્યું : "મુસલમાનોનાં એક દબદબાળ સરદારની આંખો મીંચાઈ ગઈ છે. ઇસ્લામીરતાનના મહાન ઇન્સાન ના આગાખાન આ ધરતી ઉપરથી ઉઠી ગયા છે. ઇસ્લામીરતાનની એ ગાંઠ કાઢ સુધી તેઓએ એકલા જ જીવંત ઐતિહાસિક પુરુષ હતાં."

એક પ્રખર સમાજ સુધારક, શાનદાર રાજકીય નેતા, વિદ્ય દ્રષ્ટિના મુલકદી, ખૂબ દિલના દિમતવાન પુરુષ, સજ્જનતામાં શ્રેષ્ઠ, બચ્ચતામાં અજોડ, એકાદિલીમાં અતુલ્ય, ઇસ્લામના પ્રખર અધ્યક્ષ, કૌશલ્યથીના પિતા, ઉદારતામાં ઐતિહાસિક, ગણતરીમાં પૂરા, વાતસલ્યમાં અનોખા, પ્રેમાળ પિતા, શિસ્તમાં કડક, વિવેકના શણગાર, સાચા મિત્ર, સ્પષ્ટ દોરક, પ્રભાત મધ્યાહન, અને સંધ્યા ત્રણે પ્રદેશમાં અદ્ભુત યોજના ધરાવનારા, જૂના અને નવા જગતને સાંધી દેનારી કડી સમાન મહાન હમદદનું સ્થાન ખાલી પડ્યું છે. આ ખોટ સમસ્ત જમતની ખોટ છે.

આ આંખોએ આકાશ કાળુ થઈ જાય છે, સિતારાને ખુઝતા દીકા છે, પણ જગતને પ્રકાશિત રાખનાર ચાંદ અને સરજને ખૂઝતા જોખને અંધારા અનુભવ્યા નથી. નાં આગાખાન ચાંદ અને સરજની ઝલકવાળા ઇન્સાન હતા. મુસલમાનો જ નહિ, ધરતી ગર્વ કરે એવા નરપુરુષ હતા!"

મુખબતા એક અઠવાડિક "પારસ" માં કરુણતાભરી પરંતુ ખૂબ દબદબાળરી શૈલીમાં અજલિ આપતા તેના તંત્રીએ લખ્યું : "મુખિએ માયુ પટકયું કારણ કે એનો વારસદાર વિધાય થયો હતો!"

કરુણાએ આંસુ દાવ્યા અને તે જમીન ઉપર રાખાયા કારણ કે એનો કીલનારો ચાલ્યો ગયો હતો! રાજકારણે કાળા વસ્ત્રો પરિધાન કર્યા કારણ એનો સોહાગ એનાથા રીસાયો હતો! અમીરીએ આંખો નીચી કરી કારણ કે એનો સાચો દોરક અદ્રશ્ય થયો હતો.

નૃમાલીસ કરોડ ઇસ્લામી જનતાએ અરેરાટી અતુલ્યી કારણ કે એનું શિરછત્ર લૂંટાયું હતું. નાં આગાખાન સર સુલતાન મુહમ્મદશાહ તા. ૧૧ મી જુલાઈએ આ કાની જહાન તજીને રહેલન કરાવી ગયા હતા.

એમના ઉપકારો સમાનતાના ધોરણે હતા. રાજકારણમાં, એમણે કદી જુદાઈના વાડા ખાંધ્યા ન હતા. એમની સહાયતા અને કરુણા ઇસ્લામી જનતા પૂરતીજ મર્યાદિત ન હતી. એ પહેલા મુસલમાન હતા. બહામ માટેની એમની રવાદારી, બકિત, પ્રેમ અને ધરખાનીના રાખના ટાંકવાની જરૂર નથી."

"નાં આગાખાનનાં વૈભવ એ પરમાત્માનાં વૈભવ હતા"

હિન્દુસ્તાનના ગુજરાત રાજ્યના પાટનગર અમદાવાદથી પ્રગટ થતા દૈનિક "સદેશ" ના તા. ૧૪ મી જુલાઈ ૧૯૫૧નાં અંકમાં "સરી જતી કલમ"ની કટારમાં તેના કટાર લેખક શ્રી પશોધર મહેતાએ દ. હામીમના દિવ્ય જીવન વિષે અનોખા પ્રકારનો એક લખો લેખ લખ્યો હતો. તેમના આ લેખમાંથી ખાસ ખાસ આ પ્રમાણે હતા. તેઓએ લખ્યું : "૬૦ મહમદપયગમ્બર સાહેબના પ્રિય

પુત્રી ૬૦ હાતિયા અને તેમના પતિ ૬૦ અલીના વંશજ નાં આગાખાનના મૃત્યુથી કુનિવામાંથી એક પ્રતિભાશાળી અને અત્યંત વ્યક્તિત્વવાળી બાળ છે. નાં આગાખાનના વ્યક્તિત્વમાં જમક હતી. જ્યાં સુધી છપીએ ત્યાં સુધી સુખેથી જીવવું અને ૪૫૨ રમેલા આ જાંસારમાંથી મધુરા રમરણ સાથે ચાલ્યા જવું એવી દિલ્લિશીમાં માનનારાઓના નાં આગાખાન અમેસર હતો.

નામદાર એક પુરાણા આત્મા હતા. મનુષ્યને સુધારવા સારુ એમણે કુશાન ખોલી ન હતી. માખો માણસો એમને ચાહતા. અને એ ચાહનાનું મૂળ પણ ઉંડું છે કેમ કે નામદાર પોતે પાક પચમંબરસાહેબના વંશના હતા. એમના રમુળ શરીર દ્વારા એમના પ્રિમીજનો (અનુયાયીઓ) પાક પચમંબરસાહેબના અણુ પરમ જીવન દર્શન કરતા.

તેઓ અન્નરસાવાદી હતા. એમના રસોડામાં આંતરરાષ્ટ્રીય વનગીઓ સદા સરખા રચાન ભેગવતી તેઓને સુંદર વસ્ત્રોનો, પુષ્પો અને ખૂબસુરો અત્યંત શોખ હતો. ધર્મવરની સત્તા, તેની અનંત માયા જે અનુભવે છે તેનાથી વધારે સાચી રીતે સમજી શકાય છે. અવાત પંજુ રવીકારવી ધરે. માયાના પૂરા અને પાકા જ્ઞાન વચર માળાવીનું જ્ઞાન પણ સકળ નથી. પરમાત્મા એ કંઈ શુષ્કા, સુકકા શુષ્ક સંન્યાસી નથી; બલ્કે શહેનશાહ પણ છે. નામદારના બલ્કે જીવનમાંથી પરમાત્માની બલ્કતાની મને જાણી શકાય છે. શ્રી કૃષ્ણનું જીવન ક્યા હિંદુને મન બલ્ક નથી? શ્રી કૃષ્ણ ક્યા રાજપુત્ર નહોતા? શ્રી કૃષ્ણ ક્યા વસ્ત્રો અને અસંકારોના પ્રિમી નહોતા? શ્રી કૃષ્ણ ક્યા અને પત્નીઓથી વિંદળાએલા નહોતા? શ્રી કૃષ્ણમાં એક આરદ હિંદુ તરીકે હું પરમાત્માનો સંપૂર્ણ બેભાન નેહ શકું. એજ પરમાત્માના બેભાન નાં આગાખાનમાં ના બેવાને હું તૈયાર નથી."

આસવાન લઈ જવાએલું જીરમ મુખારક

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અં ની ઇમ્લા અનુસાર આપના જીરમ મુખારકને આસવાન ખાતે લઈ જવામાં આવ્યું હતું.

આ પહેલાં તા. ૧૬ અને ૧૭ મી જુલાઈના બે દિવસો સુધી આપના મુખારક જીરમને છતીયા ખાતે "અરકત" વિભામાં જાહેરમાં રાખવામાં આવ્યું હતું.

તા. ૧૬ ની રાત બંદગીમાં ગુજરવામાં આવી. તા. ૧૭ ના રાતના મુખારક જીરમને ખાસ ચાર્ટડ પ્લેન દ્વારા આસવાન લઈ જવામાં આવ્યું. જે પ્લેનમાં ૬૦ ઇમામનું મુખારક જીરમ હતું તે પ્લેનમાં મોજાના દાઝર ઇમામ શાહ કેરીમ, નાં માતા સલામત અને નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ ઉપરાંત કેટલાક ઇસમાઇલી આગેવાનો પણ હતા. તે પછી રવાના થએલા ખીજા પ્લેનમાં નાં પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબ અને નાં પ્રિન્સ અમીનમદમદ સાહેબ ઉપરાંત વધુ ઇસમાઇલીઓ હતા.

તા. ૧૮ ના પ્લેન ફેરના દરબાર મધકે પહોંચ્યું ત્યારે મિસરની સરકાર તરફથી મુખારક જીરમને મંજીર માન આપવામાં આવ્યું. આ સમયે ફેરમાં હિંદ, પાકિસ્તાન, આફ્રિકા, સિરીયા અને અન્ય દેશોથી આવેલા સેંકડો ઇસમાઇલીઓ દાઝર હતા. આ સમયનો દેખાવ અદ્ભુત અને અતિશય કચ્છ હતો.

કેશી ખીલ ખાસ પેનમાં શરમ મુખારક ખાસવાન પહેર્યું. આસ્વાનમાં વહાલા ઇમામના દેહને આપના નિલ નદીની પેલે પાર આવેલા નિવાસસ્થાન "નૂર-અલ-સલામ" ખાતે રાખવામાં આવ્યું.

તા. ૧૬ ના "નૂર-અલ-સલામ" ખાતેની ધાર્મિક વિધિમાં મોલાના હાજર ઇમામે નમાઝ પઝાવી હતી. ઇસમાઇલીઓએ વહાલા ઇમામને વંદનાઓ કરી હતી. નાં પ્રિટીશ સરકાર તરફથી દર્માનિકાના ગવર્નર સગ એડવૉડ ટવીનીંગે પ્રતિનિધિત્વ કર્યું હતું.

મોલાના હાજર ઇમામ અને તુરાની કુટુંબ આ વિધિ પૂરા થયા પછી આસ્વાન સિવાયી ગયા હતા.

ચહેલુમની ક્રિયા

તા. ૨૧ મી. એપ્રિલ ૧૯૫૭ ના ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ની "ચહેલુમ" ની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. જમતબરના ઇસમાઇલીઓએ એ દિને ધંધા રાજમાર બંધ રાખી બંદગીમાં દિન પસાર કર્યો હતો.

લંડન ખાતે ચએલી આ ક્રિયામાં મોલાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ, નાં પ્રિન્સ અલી-ખાન સાહેબ, નાં પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબ અને નાં પ્રિન્સ અમીન મદમદ સાહેબે હાજરી આપી હતી. ઇમામે જમાનના માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસે તાલુકવા અલીખાન ઉપરાંત ૩૦૦ નેટલા લોકો હાજર હતા. પ્રિટનના નાં મહારાણી વતી અલ્ફ ઓફ રકારબરો અને ઇરાનના નાં શાહ વતી તેમના પ્રતિનિધિ હતા.

લંડનની શાહજહા મસ્જિદમાં આ મંબીર ક્રિયા કરવામાં આવી હતી.

દુનિયાબરમાં સભાઓ

દુનિયાબરમાં આ દિવસો દરમિયાન ઠેર ઠેર અસંખ્ય સભાઓ યોજવામાં આવી હતી. મુસ્લિમોએ મસ્જિદમાં એકઠા થઈ દુઆ ગુમરાઓ કરી હતી. હિંદમાં તો અનેક રમણીઓ આખા ગામના વેપારીઓએ ધંધા રાજમાર બંધ રાખ્યો હતો.

શરમ મુખારકની અંતિમ ક્રિયા

૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના શરમ મુખારકની અંતિમ ક્રિયા આસ્વાન ખાતે શુક્રવાર તા. ૨૦ મી. ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬ ના ખુબજ મંબીરતાપૂર્વક કરવામાં આવી હતી. આ દિને વિશ્વબરમાં ઇસમાઇલીઓએ કામકાજ બંધ રાખી બંદગી કરી હતી.

તા. ૨૧ મી. જુલાઈ ૧૯૫૭ ના જીનોવા ખાતે આપત્રીએ જોમો સિદાયા પછી આપના મુખારક શરમને આસ્વાન સાવવામાં આવ્યું હતું અને ત્યાં ખાતેના આપના નિવાસસ્થાન "નૂર અલ સલામ" ખાતે રાખવામાં આવ્યું હતું.

આ પછી ૬૦ ઇમામની વસિયત મુજબ "નૂર અલ સલામ" ની પાછળની બાજુએ આવેલા કુમરની એક ટેકરી ઉપર સબ્ય મકબરો બાંધવાનું કામકાજ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.

આખો મકબરો લાલ પથ્થરોથી બાંધવામાં આવ્યો છે. બે બાંધકામ કાંઠાવરસે પુરું થયું. કાંરીમીરી અને કળાના નમૂનારૂપ આ મકબરામાં પહોંચવા માટે નાઇલ નદીથી આઠ કુટનો મંડી રહેતો પથ્થરો પાર કરવામાં આવ્યો. મકબરાની પૂર્વ દિશાએ શ્રમ મુબારકની આરામગાહ છે. જે સંજેમરમરના શેત પથ્થરોની બનાવવામાં આવી છે. આસવાનના કાંઠપથ્થર બાગમાંથી નાઇલ નદીના કિનારે ઉભા રહી મકબરો જોઇ શકાય એવા રથજે મકબરો બાંધવામાં આવ્યો છે. ના. માતા સલામતે બાંધકામ પાછળ સતત રહેરહે રાખી હતી.

નાઇલ નદીને પશ્ચિમ કાંઠે નદીથી ૪૮ મિટરની ઉંચાઇએ આવેલી ટેકરી ઉપર બાંધાયેલો મકાન ઇમામનો આ મકબરો જમીનની સપાટીથી ૧૧ મિટર ઉંચો છે. પૂમટ સાથેની તેની ઉંચાઇ ૧૮ મિટર છે. મકબરાની લંબાઇ ૨૫ મિટર છે. આખા મકબરામાં લાખલ થવાનું એક જ પ્રવેશદ્વાર છે.

મકબરાની બાંધણીની ગ્રેરણા કેરોની ગુણી મરિજ, સમ્યેલ, રક્મ્યા અને વાલ્યા સખી. લાના મકબરાઓ ઉપરાંત આરવાન પાસેના ફતિમિકાળના કેટલાક મકબરાઓ ઉપરથી લેવામાં આવી છે.

આખા મકબારામાં ઠેર ઠેર પવિત્ર કુરાને સરીફની આયાતો કાતરવામાં આવી છે. આરામ ગાહના મથુતરની ચોતરફ સુરુલ મકર, આયાત રૂપખી, દિવાલોની વચ્ચે ચાર ફિઝ ઉપર ઉપરાંત મહેરાબની ચોતરફ સર નૂરની ૩૬ મી, ૩૭ મી અને ૩૮ મી આયાતો કાતરવામાં આવી છે.

કમાનની ટોચ પાસેથી સુરતન તોખાની ૧૨૮ મી આયાત શરૂ થાય છે જ્યારે મહેરાબની જમણી બાજુની ઉભી ફિઝ ઉપર સુરુલ કુરકાનની ૧૦ મી આયાત કાતરવામાં આવી છે.

દુનિયાબરના ઇસમાઇલીઓની હાજરી

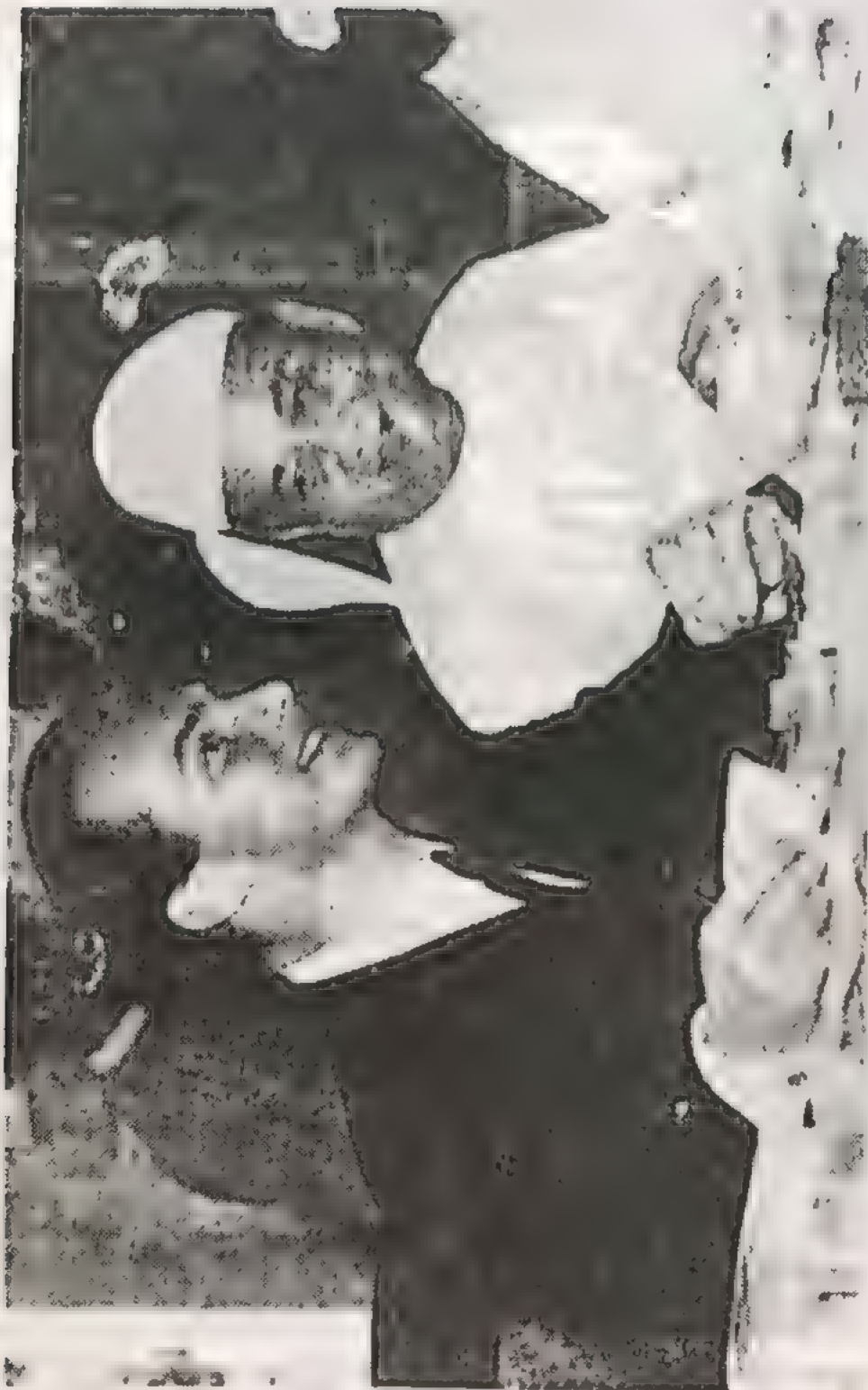
મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ ફરીમની ઇજ્જત અનુસાર આ મંબીર દિને આરવાન ખાતે દુનિયાબરની ઇસમાઇલીયા કાઉન્સીલના સભ્યોએ તેમજ અન્ય ઇસમાઇલીઓએ હાજરી આપી હતી. દુનિયાના વીસ જેટલા દેશો : હિંદ, પાકિસ્તાન, આફ્રિકા, બરમા, ઇરાન, અલામા, સિંગાપુર, ઇન્ડોનેશિયા, કુવૈત, રૂપેન, ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રાન્સ, સિરીયા, લેબેનોન, સુડાન, વિયેતનામ, મ્યાન્મા, તાઇલેન્ડ, બ્રુનેઇ, ઇન્ડોનેશિયા, ઇસમાઇલીઓ હાજર હતા. ઇસમાઇલીઓ મહે આ પ્રસંગે નિમાએલી ખાસ સમિતિએ કેટલો ઉભા થયા હતા. તા. ૧૬ની મોડી સાંજે મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ ફરીમ, ના. પ્રિન્સ સદર દીન સાહેબ અને તેમના મોહરદાર ના. પ્રિન્સેસ શીરીન તેમજ ના. પ્રિન્સ મીના મહમદ આરવાન ખાતે પધાર્યા હતા.

તા. ૨૦ ના સવારના પ્રથમ બહેનોએ હ. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહના મુબારક શ્રમના આખરી દર્શન કર્યા પછી બાઇઓને આ તક મળી હતી. ઇસમાઇલીઓએ ઇમામે કમાનના ફરમાન અનુસાર સફેદ વસ્ત્રો પરિધાન કર્યા હતા.

આ પ્રસંગે દુનિયાના ઘણા દેશોના પ્રતિનિધિઓ હાજર થયા હતા. હિંદ સરકારના પ્રતિનિધિ નરીકે કેરો ખાનેના એલ. ડી. મી. કોલે હાજરી આપી હતી.

મૌલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ આગાખાન
માર્ચ ૧૯૬૦ માં તેઓશ્રીએ બરમાની પહેલી મુલાકાત લીધી હતી
ત્યારે બરમીઝ પોષાકમાં તેઓશ્રીએ આપેલો ખાસ પોઝ

મોલાના હાઝર હમામ અરમાના પ્રમુખ સાથે
મોલાના હાઝર હમામે જ્યારે માર્ચ ૧૯૬૦ માં અરમાની પહેલી મુલાકાત લીધી હતી ત્યારે યુનિયન એક
અરમાના પ્રમુખ યુ વીન મોંગ સાથે એક સમારંભ દરમિયાન લેખાએથી તસ્વીર.

અપોરે તથા વાઝે મોસાના હાઝરે ઇમામે નૂરાની કુટુંબ સાથે જંગલમાં પધારી ઉભી ક્રિયા કરી હતી. ત્યારબાદ મુબારક શરમની સફરને ઇમામે ઝમાન સહિત આપના કાકાથી નાં સદાદીન સાહેબ અને નાનાભાઈ નાં પ્રિન્સ અમીન મદમદ સાહેબે ઉંચકી હતી.

મકબરામાં સંકુલ પહોંચ્યા પછી શરમ મુબારકની ધાર્મિક ક્રિયાઓ થઈ હતી.

દિંદી સમય સાંજના ૭-૧૫ કલાકે આ અંતિમ ક્રિયા પૂરી થઈ અને ઇમામે ઝમાને પોતાના નિવાસસ્થાને સિંધાવી ગયા હતા.

તા. ૨૧ ના જમાતોને દિવાર આપી મોસાના હાઝરે ઇમામ આરવાનથી સિંધાવી ગયા હતા. આ અંતિમ ક્રિયા સાથેજ પચમંબર ૬૦ નખી મુહમ્મદ સુરતકા રસુલ (સ) ના ખાનદાનના નખીરા અને ૬૦ ઇમામ અલી (અ. સ.) ના સીધા ૪૮ માં વંશજ, ઇસમાઇલી ઇમામોમાં લાંબામાં લાંબી ઇમામત બોગવનાર, મુરીદોને મદાનતાના પંચે દોરવી જનાર, પ્રથમ પ્રતાપી ઇમામ હઝરત ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ, ધી રાષ્ટ્ર ઓનરેબલ હિઝ શાયલ દાઇનેસ નાં આગાખાન સાહેબ (ત્રીજા) ના બંધ અને ભાતિગળ જીવન ઇતિહાસની પૂર્ણાવૃત્તિ થાય છે.

આપના ઇમામતકાળ દરમિયાન ઇસમાઇલીઓ ધરતી ઉપરથી આકાશની ઉંચાઇને ખાંખ્યા, સિંધીના ઉંચામાં ઉંચા સિખરને સર ક્યું. પ્રગતિની એક એક દિશાઓને પકડી પાંડી કામચાં ખીના કિસ્સાઓ સર કર્યા. આજે ઇસમાઇલીઓ આખા, સમૃદ્ધ અને સામર્થ્યવાન છે તેનું કારણ એજ છે કે ૧૮૮૫ ની તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટથી આઠ વરસની બાલ્યવયે ઇમામતની ગાદીએ આવનાર ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ (અ.) એ ૭૪ વરસના ઇમામતકાળ દરમિયાન તા. ૧૧મી જુલાઇના જોમો સિદ્ધાર્થો તે સમય સુધી એકપારું. અવિરતપણે અને સતત રીતે પોતાના શ્વાની દરજ્જાની ઉન્નતિ માટે જ કાર્ય કર્યું હતું.

આપે તા. ૧૧મી જુલાઇના જોમો સિદ્ધાર્થો એ પહેલાં આપની શરમાની તબિયત ખૂબજ નાદુરસ્ત હતી છતાં જેઓને ઇસમાઇલીઓના ઉધ્ધારની લગની હતી તે પ્રતાપી ઇમામ છેવટ સુધી આ કાર્યમાંજ મગ્ન રહ્યા હતા. તા. ૮મી જુલાઇ સુધીના આપના તરફથી નવાજેશ થયેલા મુબારક તાલીકાઓ તે પ્રગટ થયું થયા છે. તા. ૪થી ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ ના “ઇસમાઇલી”માં આપના એ તાલીકાઓ પ્રકાશિત થયા છે જે આ વાત્સલ્ય અને પ્રેમના રવામી, સરદાર દોજ્જા ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના અપાર પ્રેમની ઐતિહાસિક યાદી રૂપ છે.

જીવનમાં આપે વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કર્યું હતું. અનેક પ્રકારના કાર્યોમાં રસ લીધો હતો છતાં આપનું મુખ્ય કાર્ય શ્વાની દરજ્જાની દોરવણી હતું. આપના “સરેમરજો”માં આપે લખ્યું છે :

“મારે બારપૂર્વક જણાવવું જોઈએ કે હિન્દુસ્તાનમાં કે અન્યથા યાજ્ઞિક વિકાસમાં તેમજ જાહેર જીવનમાં મેં જે કંઈ પણ બાજુ બજાવ્યો હોય તેમાં કંઈએ પણ મારું કુખ્ય ગતંત્ય કે હિસ્સો નહોતું. મુસ્લીમોના સિમા સંપ્રદાયની ઇસમ-પદ્ધતી સાખાના ઇમામ તરીકે અને મળેલા મદાન વારસાની ફરજો બદા કરવી, એજ મારા આખાએ જીવન રશમિયાન, નાનપણથી, મારો મુખ્ય ઉદ્દેશ, મારી મુખ્ય જવાબદારી રહ્યો છે. આ વાક્ય વડે હું છું કહેવા માગું છું તેનું આ પુસ્તકમાં અન્ય મળે વિસ્તારથી વર્ણન કરીશ. અહિં તો ફક્ત મારે એટલુંજ બાર-પૂર્વક જણાવવાનું છે કે આ કામ મારેની ફરજો પ્રત્યે મારું વિશેષ ધ્યાન રહ્યું છે દરેક દરેક સ્વરૂપમાં; જેમ કે વિવિધ પ્રકારનો અને બહોળા પ્રમાણનો પત્રવ્યવહાર તેમજ અંગત ને ધાર્મિક વહાદારી ને પ્રેમભાવની અમણિત કડીઓની જાળવણી. મારા જીવનના દરેક દિવસનો વિશેષ ભાગ આમાં ખર્ચાયો છે.”

His contribution towards the formation of B. mail. Com. in modern lines must be described.

*His contribution in forming
B. mail. Com. must be described.*

[Handwritten signature]

File No. 10
Charlton

(Imam al-Hadiyu'l Mahdi, Sahib'ul-Amr Nuri-
Khudawand, Dhani Salaamat Sarkar) Nur Mowlana
Shah Karim Hazar Imam

HIS ROYAL HIGHNESS THE AGAKHAN IV

Hazrat Nur Mowlana Shah Karim al Husayni Hazar Imam
..... Agakhan IV

ઇમામ અલ હાદિયુલ મહેદી, સાહેબૂલ અમ્ર, નૂરે ખુદાવિંદ, ધણી
સલામત સરકાર નૂર મોલાના શાહ કરીમ હાજર ઇમામ

હિઝ રોયલ હાઈનેસ નાં આગાખાન ચોથા

શિયા ઇમામી સતપંથી નિઝારી ઇસમાઈલીઓના ૪૯ માં ઇમામ, ઇમામ અલ હાદિયુલ
મહેદી, સાહેબૂલ અમ્ર, નૂરે ખુદાવિંદ, ધણી સલામત સરકાર નૂર મોલાના શાહ કરીમ
હાજર ઇમામ હિઝ રોયલ હાઈનેસ નાં આગાખાન સાહેબ ચોથાનો મુબારક જન્મ દુસ્મિના
મહાન મહેલ મનોહર અને પ્રખ્યાત મસ્જિદ મિસ્જિદ ખાતે રવિવાર તા. ૧૭ મી ડિસેમ્બર
૧૯૭૧, ના મુબારક અને પવિત્ર ઇસ્લામી માસ રમજાન શરીફની તા. ૨૮ મી હિ. સ. ૧૩૯૫ ના
રોજે થતા વિશ્વભરમાં વરતા ઇસમાઈલીઓમાં અપૂર્વ આનંદ અને અગેરી ખુશાલી વ્યાપી ગઇ.
આ મુબારક સમાચારો મળતા દુનિયાભરમાં ઇસમાઈલીઓએ દિવસો સુધી આનંદ મનાવ્યો હતો
અને) આપના વહાલા દાદાશ્રી હં. ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અને પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ
અલીખાન સાહેબને સંખ્યાબંધ મુબારકીઓના તારો મોકલ્યા હતા. હં. ઇમામ શાહ સુલતાન
મુહમ્મદશાહના માતૃશ્રી નાં માતા સલામત લેડી અલીશાહે આપતું મુબારક નામ "કરીમ"
રાખ્યું હતું.

આપના માતા અને પિતા

મોલાના હાજર ઇમામના પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલી સલમાનખાન જેઓ ઇસમાઈલીઓના
૫૨મ પ્રતાપી પવિત્ર ૪૯ માં ઇમામ સરકાર શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. ના વડા હરજંદ હતા.
અને આપના વહાલા માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસ તાલુલ્લા અલીખાન સાહેબા છે જેઓ નાં પ્રિન્સ
અલીખાન સાહેબના પ્રથમ મોદરદાર હતા.

પયગંબર સાહેબ અને હં. અલી અ. સ. ના સીધા વંશજ

મોલાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ ઇસ્લામના મહાન સ્થાપક અને જન્મતના આખરી
પયગંબર સરવરે કાપનાતે પયગંબર હં. નબી મુહમ્મદ મુહમ્મદ મુરત્તા રસુલ સ. અને અબ્વલ
ઇમામ હં. મોલા મુરત્તા અલી અ. સ. ના સીધા વંશજ છે. આપના પવિત્ર ખાનદાનને જન્મ

આપું "હાતિમિ ખાનદાન" તરીકે ઓળખે છે. આપ હાતિમિ ખાનદાનના પવિત્ર નખીરા હોવા ઉપરાંત જન્મતના આગેવાન બાળવયે આપે પૂર્વ આફ્રિકાના નેરોખીના જમાત માનામાં પધરામણી કરાવી હતી તે પ્રસંગે જમાતો આપના હિદાર કરી સહવાતો પડતી હતી. આથી મોલાના હાઝર ઇમામે એ તેજસ્વી બાળવયે કરમાવ્યું: "જમાત અમારા હિદાર કરી સહવાતો પડે છે કારણ અમે હૃદય પયગંબર સા. ના વંશજ છીએ."

ખ્રિસ્તી રાજ્ય કુટુંબ સાથેનું સગપણ

મોલાના હાઝર ઇમામ પયગંબર સાહેબ અને તેમ વારસદાર અલ્વસ ઇમામ હૃદય અલી સા. ના રીયા વંશજ અને હાતિમિ ખાનદાનના પાક નખીરા હોવા ઉપરાંત જન્મતના આગેવાન અને બળવાન ખ્રિસ્તી રાજ્યના શાહી કુટુંબ સાથે પણ સગપણ ધરાવે છે. વંશવેલો શાહવાના કાયદામાં નિખ્યત અને વિદ્વાન કેટલેક ઇમામ મોન્કેઈ લંડનના મલકુર અખબાર "ટેલી મેલ"માં આના સંબંધમાં રસદાયક વિગતો લખી હતી. મોલાના હાઝર ઇમામનું ખ્રિસ્તી રાજ્ય કુટુંબ સાથેનું સગપણ આપના વહાલા માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસ તાલુલ્લા અલીખાન સાહેબા જેઓ ખ્રિસ્તી ઉમરાવ લોડ ચર્ચના સુપ્રી છે તેમના સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

નાં પ્રિન્સેસ તાલુલ્લા અલીખાન સાહેબના પિતાશ્રી લોડ ચર્ચના શાહી કુટુંબ સાથે સંબંધ ધરાવતા ખ્રિસ્તી ઉમરાવ છે. તેઓ મેટ્ર ખ્રિસ્તનના ચહેનશાહ નાં એડવર્ડ ત્રીજાના સગપણમાં થાય છે કે જેઓ વેરમોરલેન્ડના પહેલા ઉમરાવ અને નોર્થમ્પ્ટોન્ડના ત્રીજા ઉમરાવ લેન ઓફ આઉન્ડ તેમજ ગ્રેથ રહિના વંશપરંપરાવત ઉમરાવો સાથે સગપણ ધરાવે છે. માતૃશ્રીના આ શાહી રાજ્ય કુટુંબ સાથેના કૌટુંબિક સગપણે આ રીતે મોલાના હાઝર ઇમામ મહાન હાતિમિ ખાનદાનના પવિત્ર નખીરા હોવા ઉપરાંત મહાન રાષ્ટ્ર ખ્રિસ્તના શાહી કુટુંબ સાથે પણ સગપણે જોડાએલા છે.

ઇમામતની ગાદિએ

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આમાખાન સાહેબ આપના વહાલા હાદશ્રી હઝરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. શુરુઆર તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ના છતીવા ખાતે જેમો સિદ્દાયા પછી, વહાલા ૪૮ મા ઇમામની અમ્મિય વસિયત અનુબ એજ દિને, એજ પછે ૪૯ માં ઇમામ-ઇમામે કમાન તરીકે ઇમામતની માદીએ બિરાજમાન થયા. શુરુઆર તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના ઇસ્લામી તારીખ ૧૨મી હતી. હજને એ પવિત્ર છલહજ માસ હતો અને દિનરીનું ૧૩૭૬ મું વરસ હતું. આપની ઉંમર આ સમયે ૨૧ વરસની હતી.

હાદાશ્રીની ઐતિહાસિક વસિયત

મોલાના હાઝર ઇમામની ૪૯ માં ઇમામ તરીકે, પોતાના વારસદાર તરીકે નિમણૂક કરતા હઝરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહે પોતાની ઐતિહાસિક વસિયતમાં કરમાવ્યું: "એટલેક સાયન્સની શોધ સાથે જન્મતની પરિસ્થિતિમાં, તાજેતરના વરસે: ઇમિયાન જે મૂળભૂત વિરાટ હેરદારો થયા છે તેથી અમને ખાતરી થઈ છે કે સિવા મુસ્લિમ ઇસમાઈલી ઇમાના મેન્ડ હિતાયે અમારે અમારા અનુગામી તરીકે એવી સુવાન વ્યક્તિની પસંદગી કરવી જોઈએ કે જે નવા યુગમાં

ઉઝરી હોય અને તાજેતરના વરસોમાં તેમજ આ નવા યુગની વચ્ચે જેનો વિકાસ થયો હોય અને જે પોતાના ઇમામતના સમય દરમિયાન જીવનમાં નવી દ્રષ્ટિ આપી શકે.

હું ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની આ વસિયત વિશ્વની ઇસમાઇલી જમાતોને તા. ૧૩ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ નાં જનીવાથી તાર દ્વારા મોકલવામાં આવી હતી. આ વસિયત વિશ્વની જમાતોને હું ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની વસિયતના વહીવટકર્તાઓ મેસર્સ મોહમ્મદ મેન્ક શારેન લિમિટેડ ઉપરાંત નાં માતા સલામત બેગમ ઉમ્મે હબીબા આગાખાન સાહેબા, નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ, નાં પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબ, મોહાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ સાહેબ અને નાં પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબના સંયુક્ત નામે મોકલવામાં આવી હતી. મંજુર તારમાં વસિયતના ઉપરના ઔલિયાસિક શબ્દો ટાંકવામાં આવ્યા હતા. તારની શરૂઆતમાં સંયુક્ત રીતે જાહેર કર્યું હતું કે ~~આમમન સાહેબ પોતાના વિકાસ નાં કરીમ આગાખાન સાહેબને~~ ઇમામતની ગાદીનાં અને 'આગાખાન' ટાઇટલના વારસદાર તરીકે નિયુક્ત કર્યા છે. આ પછી વસિયતના મૂળ શબ્દો ટાંકવામાં આવ્યા હતા.

મહાન દાદાશ્રીનું બચ્ચ લવિબ્ધદર્શન

મોહાના હાઝર ઇમામના મહાન દાદાશ્રી, ૪૮ માં ઇમામ હું ઇમામ સરકાર શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ કે જેઓશ્રીએ પોતાના લાંબામાં લાંબા ઇમામતકાળ દરમિયાન ઇસમાઇલીઓને અનેરા હાડ લગાવ્યા હતા તેઓ નામદાર મોહાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ માટે કેટલાક ઇસમાઇલી આગેવાનો સમક્ષ બચ્ચ લવિબ્ધવાણી બાંખી હતી. હું ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના અપાર હેત અને દિવ્ય વાત્સલ્યને જ્યારે આગેવાનોએ રણી હુદયે સંભાળ્યું ત્યારે હું ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહે ફરમાવ્યું હતું કે : 'અમારા ઇમામતકાળ દરમિયાન તમને જે લાડો મળાવવામાં આવ્યા છે તેથી વિશેષ લાલવાઓ કરીમના જેમામા તમને લુંટવા મળશે.'

તેજસ્વી બાલ્યકાળ

મોહાના હાઝર ઇમામનું બાલ્યકાળ આપના વહાલો માતા પિતાના હેત અને અતિ વહાલા દાદાશ્રીની ખાસ અંમત દેખરેખ હેઠળ પસાર થયું છે. આપ બળવચે હતા એ સમયે બીજા વિશ્વ યુદ્ધ ફાટી નીકળ્યું. આપના પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે લશ્કરમાં જોડાઈ પોતાની સેવાઓ બિસ્તાજીએ આપી અને આપના દાદાશ્રી હું ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ સ્પિટ્ઝરટેન્ડમાં હતો આવા પ્રસંગે આપ આપના માતૃશ્રી અને નાના બધ નાં પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબ સાથે ફેરો થઈ તા. ૨૭મી મે ૧૯૪૧ ના બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકામાં આવેલા કેન્યા પ્રદેશના પાટનગર નેરોબી ખાતે મુખ્યાર્ક પધરામણી ફરમાવી અને ચાર વરસો સુધી અહિં જ વસવાટ રાખ્યો હતો. અહિં આપ નામદારની મુલાકાત લેવા અવાર નવાર આપના પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ પધરામણી ફરમાવતા હતા.

રમતગમતના રસિયા

મોહાના હાઝર ઇમામ શરીર વિકાસ અર્થે રમતગમતને બારે મહત્વ આપે છે. આપશ્રી નાનપણથીજ આવી રમતગમતોમાં રસ લેતા હતા. બરફ ઉપરથી લપસવાની રમત આપની એક પ્રિય રમત છે. જે વરસની અતિ બાળવયથી આપને આ રમત પ્રત્યે રસ જાગ્યો હતો. આ

સિવાય તરવાની રમત, ઘોડેચારી, સાઇકલીંગ અને ટેનિસની રમતોના પણ આપ નામદાર શોખીન છે. નાનપણમાં બાગમાનીના કાર્ય પ્રત્યે તેમજ હસ્તકળા જેમા ખાસ કરીને સુશારકામ પ્રત્યે આપનું આકર્ષણ રહ્યું હતું. કુદરતી સૌંદર્યના દર્શન કરવાના પણ આપ નાનપણથી માહક છે.

જમાતો પ્રત્યે અદ્ભૂત લાગણી

મોહાના હાઝર ઇમામની જમાતો પ્રત્યે પણ નાનપણથી પ્રેમભરી લાગણી રહી છે. આપશ્રી જ્યારે બાળવયે નૈરાખી ખાતે ~~ખિસ્મત મુસાકાતે~~ ત્યારે આપની મુલાકાતે જે પણ ઇસમાઇલી આવતા તેઓને આપ હમેશા મળતા અને તેઓ સાથે બેસી તેમને ~~જમાતોના મુલાકાતો~~ જમાતોના મુલાકાતો કરાવતા. ~~જમાતોના મુલાકાતો~~ જમાતોના મુલાકાતો કરાવતા. ~~જમાતોના મુલાકાતો~~ જમાતોના મુલાકાતો કરાવતા.

બાળવયે ઈદ નમાઝ પઢાવે છે

મોહાના હાઝર ઇમામની વય જ્યારે ફક્ત સાત વર્સની હતી ત્યારે આમમીએ નૈરાખીના જમાતખાનમાં તા. ૧૦-૧૦-૧૯૪૫ ઈદ-ઉલ-હિતરના શુભ દિને જમાત વચ્ચે ઇદનમાઝ પઢાવી હતી. આ આનંદભર્યા સમાચારથી ઇસમાઇલી આલમમાં હર્ષ પ્રગટી ઉઠ્યો હતો.

દુન્યવી અને મઝહબી/શિસણ - નાદર અવતરણ

આફ્રિકામાં ચાર વરસના વસવાટ બાદ મોહાના હાઝર ઇમામ અને આપના નાના ખંડુ ના. પ્રિન્સ અમીન મહેમદ સાહેબ ૧૯૪૫ ના મે મહિનામાં યુરોપ ખાતે પધાર્યા સ્વીટ્ઝરલેન્ડની પ્રખ્યાત "લી રોઝી" રજીસ્ટ્રારમાં આપ નામદારને દાખલ કરવામાં આવ્યા અહિં આપ નામદારે શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું. આ શાળામાં આપના અભ્યાસકાળ દરમિયાનની પ્રિન્ટનના ના. મહારાણી એલિઝાબેથ બીજાના પિતૃર્ષ ડ્યુક ઓફ કેન્ટ સાથે આપની માહ મિત્રત્યારી થઇ. આ શાળામાં શિક્ષણ પડું થયા પછી હ. ઇમામ સાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની આજ્ઞાથી આપ નામદાર અમે. રિકાની પ્રખ્યાત હાવર્ડ યુનિવર્સિટીમાં જોડાયા. અહિંનો અભ્યાસ આપશ્રી પૂરો કરે તે પહેલા જ આપના વડાલા દાદાશ્રીએ જોમો સિદ્ધાર્થ અને આપ નામદાર ઇમામતની માદીએ બિરાજમાન થયા તેથી થોડા સમય અભ્યાસમાં વિરોધ પડ્યો હતો.

હાવર્ડ ખાતે આપ સદુના પ્રિય થઇ પડ્યા હતા. શિક્ષકો, પ્રોફેસરો અને વિદ્યાર્થીઓના આપ લાડકા હતા. હાવર્ડના લેવરેટ લાઇસન્સ મુખ્ય શિક્ષક મિ. રિચાર્ડ ટી. ગીલે આપ નામદાર માટે ખૂબજ ઉચ્ચ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે. મિ. રિચાર્ડે પોતાના અભિપ્રાયમાં જણાવ્યું છે કે

"હિઝ હાઇનેસ હાવર્ડમાં એક સારા વિદ્યાર્થી અને અસાધારણ વ્યક્તિત્વના શુભોદયરાવ. નારા યુવાન હતા. તેઓ પોતાનો અભ્યાસ મંજીરતાપૂર્વક કરવા છતાં અભ્યાસક્રમની બહારની પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે ઇસ્લામિક એસોસિએશન, ફોન્ય કલબ, ઉપરાંત ક્યુ, હોકી, ફુટબોલ અને રજીઝન જેવી રમતો માટે સમય મેળવી લેતા. આ પ્રવૃત્તિઓમાં પૂર્ણ સુરસાથી દિરસો લેતા પરંતુ વિદ્યાલયના અભ્યાસના મુખ્ય ખર્ચમાં એને અંતરાવરણ થવા દેતા નહિ. હાવર્ડની અંતિમ દર્મની હિઝ હાઇનેસની કાર્યનેધિ તેમના માટે કિન્ના લીસ્ટમાં પોતાનું નામ ઉમેરવાનું સંસ્થાનિક વિશિષ્ટ માન મેળવેલ.

હિન્દ હાઇનેસે સંસ્થા અને વિદ્યાર્થીઓ ઉપર બેસાડેલ પ્રભાવ સર્વોચ્ચ હતો. પ્રજા-
રની પાશ્વરૂપિતા ધરાવનાર વિદ્યાર્થી સાથે એવજ સહેલાઈથી બળી જતા અને ફાલિનમાં સામા-
ન્ય જીવનથી પોતાને જરાપણ વિમુખ રાખતા નહિ. એમને બોલાવનાર સર્વે ઉપર એમણે નેતૃત્વને
યોગ્ય માનસિક અને નૈતિક વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર ચંચળ અને સુધિમાન ધુવાન તરીકે પ્રભાવ
પાડેલ. મૂળ દેખાવે ગંભીર પણ સાથે સાથે મન જીતી લે એવી રમૂજવતી ધરાવનાર મળતાવડા
અને મળના ગોઠિયા હતા. એવજ ખરા અર્થમાં દાર્વાજના એક વિશિષ્ટ નાગરિક હતા.

મોહાના હાઝર ઇમામના સ્વભાવ અને શિક્ષણ પ્રેમનું આ સ્થોત હૃદયનું છે. આપણી એક
મહાન કેમના રહાની સરદાર હોવા તથા રહેણીકાંણીમાં તદ્દન સાદા ધરાવે છે જે તેમના વિશિષ્ટ
પ્રકારના સ્વભાવનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. અભ્યાસકાળ દરમિયાન પણ આપણે કદિ બોટો દેખાવ
કર્ષો નહોતો. આપ પ્રખ્યાત અમેરિકન રાજપુરુષ એડ્લાઈડ પ્ર. રીવિન્સના સુપ્રત જોઈ રીવિ-
ન્સ કે જેઓ પણ અહિં અભ્યાસ કરતા હતા તેમના સાથે બાગીદારીમાં એક જ ઓરડામાં
રહેતા હતા. શાળાએ જવા માટે આપે કદિ મોટરનો ઉપયોગ સ્વધર્મથી કર્યો નથી. દમેશ
ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતા હતા. જીવનની બીજી વસ્તુઓમાં પણ આપ સદા કરકસરથી રહે છે.

“સિ રાજી” રહેલ અને હાવર્ડ વિદ્યાપીઠમાં શિક્ષણ મેળવવા ઉપરાંત આપ નામદાર અરબી,
ઇસ્લામી ઇતિહાસ અને ઉર્દુનું શિક્ષણ પણ પ્રાપ્ત થયું છે. આ માટે હું ઇમામ શાહ મુસતાન
મુહમ્મદશાહે ખાસ ગૌરવજ કરી હતી. અલીગઢ મુસ્લિમ યુનિવર્સિટીના પ્રેફેસર જન મુસ્તફા
કમિલ પાસેથી આપને આ શિક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો. ઇસ્લામનો અભ્યાસ
આપે સંશોધન બારીકાઈથી અને તલરેખી કર્યો હોય આ વિષયનું આપનું જ્ઞાન ઉર્દુ અને અગાધ
છે. હાવર્ડમાં ઇસ્લામી ઇતિહાસના નિષ્ણાંત પ્રેફેસર પાસેથી પણ આપને ઇસ્લામી ઇતિહાસનું
શિક્ષણ મળ્યું હતું. હાવર્ડમાં આપે લખેલા બે નિબંધો “ઇસ્લામી ફિરકાઓ અને સમીવાદ” તેમજ
“નિઝારીઓનો ઉદય અને હિંદ-પાકમાં દાવાના આરંભ” ખૂબ પ્રશંસા પામ્યા હતા. નિબંધો
એટલા તો અભ્યાસી દ્રષ્ટિએ લખાયા હતા કે જે ખૂબ દાદપાત્ર પૂરવાર થયા. “મુક્ત વિચારો અને
ઇસ્લામનું પૂર્વ ભાવિ” આ વિષય ઉપરનો આપનો એક વિશેષ નિબંધ આપના ઉપર આવી
પડેલી મહાન જવાબદારીને કારણે અભ્યાસમાં વિશેષ પડવ થી અધુરો રહ્યો હતો.

ઇસમાઇલી મઝહબને લગતી બાબતોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન આપને આપના વહાલા દાદાશ્રી હું
ઇમામ શાહ મુસતાન મુહમ્મદશાહ પાસેથી પ્રાપ્ત થયું હતું. વહાલા દાદાશ્રી અને તેમના વહાલા
પૌત્રા ઇમામે ઝમાન શાહ કરીમ એક બીજામાં એટલા બધા એતરોત થઈ ગયા હતા કે જેથી
આપ નામદાર દરેક વસ્તુનું જ્ઞાન ખૂબજ સરળતાથી પ્રાપ્ત કરી લીધું. એક વખતે આપના
માતૃશ્રીએ આ પ્રાપ્તનો ઉલ્લેખ કરતા જણાવ્યું હતું કે : “મારો કરીમ પોતાના દાદાશ્રી પાસેથી
પોતાનો પ્રશ્નો એવી રીતે ઉઠાવે છે જેવી રીતે કોઈ પોતાના સમોવડિયા પાસેથી પોતાના પ્રશ્નો
અને ચુંચો ઉઠાવે.”

અંગ્રેજી, અરબી અને ઉર્દુ ઉપરાંત મોહાના હાઝર ઇમામ ફોન્ય ભાષા ઉપર પણ મુંદર
કાબુ ધરાવે છે. રમઝાનો સમય આપ હંડનમાં આપના માતૃશ્રી સાથે તથા ફોન્ય રિવેરા ઉપર
આવેલા આપના પિતાશ્રીના વિલા ‘શેટા હં લા હોરાઇઝન’ ખાતે ગુજરતા હતા. આ ઉપરાંત
આપના વહાલા દાદાશ્રીની મુલાકાતે પણ જતા. હાવર્ડ યુનિવર્સિટીના રજિસ્ટરમાં સત્તાવાર રીતે
આપનું મુખ્યારક નામ “કરીમખાન” નોંધાયેલું હતું.

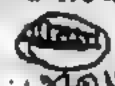
જાન્યારી, ૧૯૪૭

દાદાશ્રીના સુસુખમાં હિંદ-પાક અને આઝાદીના પ્રશ્ન

મીનાના હાજર ઇમામે આપના વહાલા દાદાશ્રી ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના પ્રમુખ મતકાળ દરમિયાન દાદાશ્રીની આજ્ઞાથી નાના ભાઈ ના. પ્રિન્સ અમીન મહમ્મદ સાહેબ સાથે ૧૯૫૪ માં હિંદ અને પાકિસ્તાનની ફેરી મુલાકાતે પધરામણી કરવાની હતી. દાદાશ્રી તરીકેની આપ નામદારની આ પ્રથમ પધરામણી હતી અને આ મુનારક પ્રસંગે જમાતો મણીજ આનંદમગ્ન બની ગયો હતો. ૧૯૫૬ માં આપે આઝાદીના પ્રશ્ન પર પધરામણી કરવાની હતી અને ત્યાં ખાતે અરબી દુઆ વિશે જાહેરાત કરી હતી. આપે આઝાદીના પ્રશ્ન પર પધરામણી કરવાની હતી.

છનીવા ખાતે જાહેરી તખ્તનશીનીની ક્રિયા

તા. ૧૧ મી. જુલાઈ ૧૯૫૭ ના ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. એ છનીવા ખાતે જોમો સિદ્દાઈ અને નવા મુગના, અલ્લ વિજ્ઞાનની કડપથી વિકાસ પામતાં સમયમાં નવા મુગના નથી દ્રષ્ટિ આપનાર મુગના ઇમામ તરીકે મીલાના હાજર ઇમામ ઇમામતની માલિકી બિરોજમાન થયા. આ પછી રુનિવાર તા. ૧૩ મી. જુલાઈ ૧૯૫૭ના છનીવા ખાતેના અરબ વિદ્યાપીઠની સમગ્ર સવારના ૧૦-૩૦ કલાકે-હિંદી સમય બપોરના ૩-૩૦ કલાકે આપની તખ્તનશીનીની જાહેરી ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. આપ નામદાર ઇસમાઈલીઓના ૪૬ માં જાહેર ઇમામ હતા અને આ પ્રસંગે જુદા જુદા રીઠામાંથી આવેલા ઇસમાઈલીઓ તે જોમો આ ક્રિયા પ્રસંગે હાજર હતા તેમની સંખ્યા ૫૫૫ હતી જે ખૂબ સુચક છે. પાછળથી આ માલિક પ્રસંગની તસ્વીર મેવામાં આવી તે સમયે એક વધુ ઇસમાઈલી આવતાં તેઓ તસ્વીરમાં સામિલ થયા હતા, આથી તસ્વીરમાં ઇસમાઈલીઓની સંખ્યા ૫૦૦ની થયે હતી.

આ અમર ઐતિહાસિક ક્રિયા પ્રસંગે આપના દાદાશ્રી ના. માતા સલામત અને નાનાભાઈ ના. પ્રિન્સ અમીનમહમ્મદ સાહેબ પણ હાજર હતા. ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહની વસિયતના વાંચન પછી ત્યાં ખાતે તે સમયે હાજર રહેલા ઇસમાઈલીઓએ મીલાના હાજર ઇમામની જોયત કરી હતી. “વા. અલી ખૂબ મીજલસ” તું પણ બોલવામાં આવ્યું હતું.

(દાદાશ્રીના જેમ અમે પણ અમારું જીવન ઇસમાઈલીઓને અર્પણ કરીએ છીએ)

આ પ્રસંગે મીલાના હાજર ઇમામે વિચનાં સવળો ઇસમાઈલીઓને માતા પિતા તરીકેના પ્રથમ દુઆઆશિયોની નવાજેશ કરવાની કરમાલ્યું “અમારા વહાલા દાદાશ્રીએ પોતાના વહાલા રહાની કરજ દોની સલામ માટે પોતાનું જીવન અર્પણ કર્યું હતું, તેમ, અમે પણ તેજ રીતે, અમારા વહાલા રહાની કરજ દોની સલામ માટે અમારું જીવન અર્પણ કરીશું.”

વિચની જમાતોને પહેલા તાલીફાની નવાજેશ

આ મુનારક દિને આપે વિચની સવળોએ ઇસમાઈલી જમાતોને પોતાના પ્રથમ મુનારક તાલીફાની નવાજેશ કરવાની હતી. એ પહેલા મુનારક તાલીફામાં આપ નામદાર ઇમામ

મહારાજા સુલતાન મુદમશાદ જંગના એક તાલુકાના વિંગ પ્યારા પૌત્રાઓ મૌલાના હાજર ધમામ શાહ કરીમ અને ન પ્રિન્સ અમીન મદમદને માહિતી આપી રહ્યા છે.

મોહાના હાઝર ઇમામની વહાલા પિતાશ્રી સાથેની એક અમર તસ્વીર
 મોહાના હાઝર ઇમામ દિઝ રોયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ પોતાના વહાલ પિતાશ્રી
 દિઝ એન્ડ્રેન્સી લેફ. કર્નલ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ સાથે આ તસ્વીરમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.
 ઇમામે ઇમાનની ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ સાથે એક સમારંજ દરમિયાન લેવાયેલી આ તસ્વીર
 એક ઐતિહાસિક રમરણ છે.

"પવિત્ર રમનિમાં અમારા વહાલા દાદાશ્રીની સુખમિત્ર વસિયત અને નિમણૂક મુજબ ઇમામતની ગાદીએ અમારા બિરાજવાના પ્રસંગે અખિલ વિશ્વના સઘળા વહાલા રહાની ફરજદારને માતા પિતા તરીકેના અમારા ઉત્તમ દુઆઆશિયો ફરમાવીએ છીએ."

દાદાશ્રીના જીરમ મુબારકની ક્રિયાઓ

મોહાના હાઝર ઇમામ આ દિવસોમાં પોતાના વહાલા દાદાશ્રીની જીરમ મુબારકની ક્રિયાના કાર્યમાં રોકાએલા હતા. મુબારક જીરમ સાથે આપ આપના દાદાશ્રી અને પિતાશ્રી સાથે તા. ૧૭ મી જુલાઈના આસવાન બણી રવાના થયા. તા. ૧૬ મી જુલાઈના મુબારક જીરમને 'નર-અલ-સલામ' ખાતે મૂક્યા પછી આપ યુરોપ બણી રવાના થયા હતા.

Mention
Sultan
mohd

હિંદ, પાક અને આફ્રિકામાં પ્રથમ પધરામણી

પવિત્ર ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા પછી મોહાના હાઝર ઇમામે તુરત જ ઓગસ્ટ માસમાં હિંદ, પાકિસ્તાન અને આફ્રિકાનો ઝડપી અને પ્રવાસ કર્યો હતો. ઝમાનાના ઇમામ તરીકેની આપની જમાતો વચ્ચેની આ પ્રથમ પધરામણી હતી. આ મુબારક પધરામણી પ્રસંગે ઇસમાઇલીઓના આનંદોની કોઇ સીમા રહી નહોતી. સદુથી પ્રથમ આપ નામદાર તા. ૪-૮-૫૭ ના લંડનથી કરાંચી ખાતે મુબારક પધરામણી ફરમાવી. લંડનથી કરાંચીના પ્રવાસ દરમિયાન આપશ્રી તા. ૪ ના સવારના લેમેનોનના પાટનગર ખરજતના દવાઇ મથકે પોણો કલાક રોકાયા હતા અને ઇસમાઇલીઓને દિદાર આપ્યા હતા. લેમેનોન અને સીરિયાની સરકારે બહુ સ્વાગત કયું હતું. કરાંચી ખાતે આપ નામદારને સરકાર અને ઇસમાઇલીઓ તરફથી અત્યંત સત્કાર કરવામાં આવ્યો. પાકિસ્તાનના પ્રમુખના આપ નામદાર મહેમાન રહ્યા હતા. ૨૫-૮-૫૭ ના રોજ પાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપિતા યાહ્યુનના આપ નામદારને સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

અમારા મહાન દાદાશ્રી

તેજ રાતના આપે જમાતોને દિદાર આપવાની નવાજેશ ફરમાવી હતી. આપે પાકિસ્તાનની જમાતોને દુઆઆશિયોની નવાજેશ ફરમાવી વહાલા દાદાશ્રીની પવિત્ર રમનિમાં લીન થઇ જના ફરમાવ્યું. "અમારા વહાલા દાદાશ્રીનું જીવન ફેદલું લબ્બ અને પ્રમાણવાળું હતું તેઓશ્રી માટે મુબલી અજન્નિઓ ઉપરથી બહુ સકાપ છે. અમારા વહાલા દાદાશ્રીના ઇમામતકાળ દરમિયાન ઇસમાઇલીઓએ લબ્બ પ્રગતિ કરી હતી. તેઓશ્રીનું મહાન અને દિવ્ય જીવન અમારા માટે સદા પ્રેરણાદાયક રહેશે. અમે પણ અમારા વહાલા દાદાશ્રીના પગલે ચાલી ઇસમાઇલીઓની બહેતરી માટે કાર્ય કરીશું. વિશ્વભરના ઇસમાઇલીઓની પ્રગતિ અને ફેલાણુ માટે અમે આજુ જીવન કાર્ય કરીશું."

આ મુબારક પધરામણી પ્રસંગે પાકિસ્તાનના લાખો ઇસમાઇલીઓએ ઝમાનાના ઇમામની નીચત કરી હતી. કરાંચી ખાતે ઇમામે ઝમાન તા. ૬-૮-૫૭ સુધી રોકાયા હતા. તા. ૫ ના આપે પાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપિતા કાબુલે આજમ જૉ મુહમ્મદઅલી જિન્નાહ અને પ્રથમ વડા પ્રધાન કાબુલે મિસ્લત જૉ લિયાકતઅલીખાનની મઝારોની મુલાકાત લઇ ફાતેહા પડ્યા હતા. તા. ૭-૮-૫૭ ના આપ હાકા જ્યાં સીધાવી ગયા હતા. પાક પ્રમુખે ઇમામે ઝમાતના માનમાં એક સમારજ યોજ્યો હતો. ૧૬-૮-૫૭ ના રોજ પાકિસ્તાનના રાષ્ટ્રપિતા યાહ્યુનના આપ નામદારને સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

K ✓

હાકા ખાતે પધરામણી

તા. ૭-૬-૫૭ ના ઇમામે જમાને હાકા ખાતે પધરામણી દરમાવી હતી. અહિં ખાતે આપને સરકાર અને ઇસમાઇલીઓ તરફથી શાનદાર સત્કાર થયો હતો. નાં મવનરના આપ મહેમાન થયા હતા. ઇસમાઇલીઓએ આ પ્રસંગે મોલાના હાકર ઇમામની ઝીંચત કરી હતી. નાં મવનરે ઇમામે જમાનના માનમા એક સમારંભ યોજ્યો હતો.

તા. ૬-૮-૫૭ ના મોલાના હાકર ઇમામ મુબઇ જવા માટે દરમી તરફે મિલાવી થયા હતા.

મુબઇમી મુલાઝમાત

તા. ૬-૮-૫૭ ના સાંજના મોલાના હાકર ઇમામ શાહ કરીમે મુબઇ ખાતે મુબારક પધરામણી દરમાવતા હિંદવાસી ઇસમાઇલીઓ ૭ વરસના સાંખા ગાળા પછી ફરી એ વખતે મહેર નૂરના હિંદાર કરવા આગવશાળી થયા હતા.

મોલાના હાકર ઇમામે કૃપા કરી તેજ રાતના જમાતો વચ્ચે પધરામણી દરમાવી આ પ્રસંગે હજરત ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની પવિત્ર યાદ સદુના હૃદયે ભીના કરી રહી હતી. મોલાના હાકર ઇમામે જમાતોને દરમાવ્યું: "અમારા વહાલા દાદાશ્રી ૬૦૦ ઇમામ શાહ મુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની પવિત્ર રમૂતિને અમે અમારો આદરભાવ પ્રદર્શિત કરીએ છીએ અને જ્યારે પણ આપણને તેઓ નામદારની યાદ આવે છે ત્યારે ધણીએ વસ્ત્રો આપણા રમરણમાં આવે છે. સામાન્ય રીતે જે કાપ કરતા ધણીએ પેઢીઓ લાગે તેવું વિરાટ કાપ તેઓ નામદાર પોતાના જીવન દરમિયાન ક્યું હવું. જમતે તેઓ નામદારને જે અંજલિઓ આપી તે તેઓમીના મહાન જીવન અને કાપ માટે પ્રમાણિક મત છે. તેઓ નામદાર હમેશા અમારા માટે અદર્શ અને દ્રષ્ટાંતરૂપ રહેશે અને તેઓ નામદારને પગલે ચાલવા અને હમેશા પ્રવત્નથીય રહેશે.

જમતભરના ઇસમાઇલીઓની ઉન્નતિ અને વિકાસ માટે અમેએ અમારું જીવન અર્પણ ક્યું છે અને તમ રા મુબ અને સફળતા માટે અમે દુઆ દરમાવીએ છીએ."

ખંદગી, કસરત અને સહકાર: સફળતાની ચાવી

આ દિને સદા રમરણીય એવા યાદગાર વચનો દરમાવતા દરમાવ્યું: "આત્મા માટે ખંદગી અને શરીર માટે બ્યાયામ કરવા સાથે સુમેઝા અને સહકારની ભાવના કેળવશે તો તમને હમેશા સફળતા મળશે."

ઇમામે જમાનની ઝીંચત

હિંદવાસી ઇસમાઇલીઓ આ અમર અવસરે પોતાના વહાલા રહાની પિતાની ઝીંચત કરી પાવન થયા હતા. આ 'દુ'હી મુલાકાત પ્રસંગે મુબઇની આગેવાન ઇસમાઇલી સંસ્થાઓના અધિ-કારીઓને પોતાના નિવાસસ્થાને મુલાકાત આપી હતી. મુબઇની પ્રિન્સ અલીખાન ઇસમાઇલી જનરલ હોશિયરની તા. ૧૧-૮-૫૭ ના આસ મુલાકાત લીધી હતી.

નાણાની ખચત કરે

તા. ૧૨-૮-૫૭ ના મોલાના હાઝર ઇમામ મુબિનથી આફ્રિકા ભણી સિધાવી ગયા હતા. આ પહેલા જમાતોને ફરમાન ફરમાવતા ફરમાવ્યું : "તમોએ જે સુંદર અને તંદુરસ્ત બાળકોને જન્મ આપ્યો છે તે માટે અમારી ખુશી છે કે તમે પોતે પણ તેઓના બિવિખ માટે ધ્યાન આપો અને જેઓ થોડા ધણા નાણાની ખચત કરવા શકિતવાન હોય અને જેઓ માટે આ શક્ય છે એ લોકોને અમે સલાહ આપીએ છીએ કે તેઓ થોડા ધણા નાણા ખચાવે, કે જેથી તેઓના બાળકો જ્યારે પોતાનો પેપાર અથવા કામકાજ શરૂ કરે ત્યારે તેને ઉપયોગમાં લઈ શકે."

આપ નામદારે દરેક જમાતોના મુખી કામડિયાઓ, કાઉન્સીલો, એસોસિએશન, સંસ્થા, કમિટી અને બોર્ડોની તે સમગ્રે સેવા આપનારાઓની ફરી નિમજ્રૂંક ફરમાવી હતી.

એડન ખાતે ઇમામે ઝમાન

મોલાના હાઝર ઇમામ મુબિનથી આફ્રિકા જતા માર્ગમાં તા. ૧૩-૮-૫૭ ના એડન ખાતે હવાઇ મથકે જમાતોને દિવારની નવાજેશ ફરમાવી હતી. જમાતોએ આ પ્રસંગે ઇમામે ઝમાનની બોયત કરી હતી.

આફ્રિકામાં પધરામણી

મોલાના હાઝર ઇમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આમાખાનસાહેબે લિદ અને પાકિસ્તાનનો પ્રથમ અને ઝડપી પ્રવાસ પૂરો કરી, માર્ગમાં એડન અને બયરતની જમાતોને પણ દિવારની નવાજેશ ફરમાવી મુબિનથી કરાંધી થઇ તા. ૧૩-૮-૫૭ ના કેનિયાના પાટનગર નૈરોબી ખાતે મુબારક પધરામણી ફરમાવી હતી.

નૈરોબી ખાતે બોયતની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી. નૈરોબી ઉપરાંત બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકાના કેટલાક વધુ સહેરો, મોમ્બાસા, દારેસલામ ઉપરાંત જંગબાર ખાતે પણ ઇમામે ઝમાને પધરામણી ફરમાવી હતી. દરેક રથળે લાગેો મસમાખલીઓએ પોતાના ઇમામે ઝમાનની બોયત કરી હતી.

તંદુરસ્તી માટે લક્ષ આપવા ફરમાનો

આફ્રિકાની આ પ્રથમ મુલાકાત વખતે ઇમામે ઝમાને મોમ્બાસા ખાતે તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ ના તંદુરસ્તી વિષે ફરમાવ્યું : "જો દાકતર તમને એક ગોળી ચાર વાગે લેવાનું કહે તો તેનો અર્થ પાંચ વાગે કે સાડા ત્રણ વાગે એમ નથી પરંતુ ચાર વાગ્યાનો જ છે. જો એ તમને ચોક્કસ વરણ ન આવે તો એ ખાઓ જ નહિ. અમારા દાદાશ્રીએ તમારા માટે હોરિપટલો, હેલ્થ સેન્ટરો અને મેડરનિટી હોમોની નવાજેશ ફરમાવી છે, એ તમારા આરોગ્યની બલાઇ માટે છે અને તમારે એનો પૂરો લાભ ઉઠાવવો જોઇએ. વિજ્ઞાનના આજના પ્રગતિમય જમાનામાં તમારે એવી રીતે ન વર્તવું જોઇએ કે બહે વિજ્ઞાને તમારે આજ્ઞા પાળવાનું છે, કારણ એમ બની શકે નહિ."

Health
MC Form
16/1/68

આફ્રિકન પ્રબલ્યો સાથેના ઇસમાઇલીઓના સંબંધો

જંગબાર ખાતે તા. ૧૭ મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ ના ઇમામે ઝમાને આફ્રિકન પ્રબલ્યો સાથેના ઇસમાઇલીઓના ગાઢ મિત્રાચારીલયા સંબંધો તેમ જંગબાર રાજ્ય સાથેના પોતાના પૂર્વજોના રનેહલયા સંબંધો વિષે ઉલ્લેખ કરતા ફરમાવ્યું : “જંગબારના અણુસંઘ અને અમારા કુટુંબ વચ્ચે અમારા દાદાશ્રીના દાદાશ્રીના વખતથી નિકટતા અને ગાઢ મિત્રતાલયા સંબંધો રહેલ છે, કે જેને અમારા દાદાશ્રીએ વધુ દૃઢ બનાવ્યા હતા. અમે પણ એને વધુ ગાઢ બનાવવાની ઉમેદ રાખીએ છીએ.

અમને એ નક્કીને આનંદ થાય છે કે જંગબારના ઇસમાઇલીઓ બસોથી વધુ વરસો થયા નાં સુખતાનોના અમલ તથા સુખ, શાંતિમાં રહેતા આવ્યા છે અને સક્ષતનતની ગાદી તરફ વફાદારી તથા સરકાર સાથે સદ્કાર બતાવતા આવ્યા છે.”

આફ્રિકાનો પ્રવાસ પૂરો કરી મોલાના હાજર ઇમામે લંડન ખાતે પધરામણી ફરમાવી હતી. તા. ૨૧મે ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ ના લંડનની શાહજહાન મરિજદમાં થયેલી ૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ.ની અહેલૂમ-જુરમ મુબારકના ચાલીસમાની-કિવામાં આપે હાજરી આપી હતી. આપના પિતાશ્રી, કાકાશ્રી અને નાનાભાઈ પણ આ પ્રસંગે હાજર હતા.

“અમારા દાદાશ્રીના છત્રથી વંચિત નથી થયા”

મોલાના હાજર ઇમામ દિઅ રાયલ હાઇનેસ શાહ ફરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૨૬મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ ના ઝમાનાના ઇમામ તરીકે પ્રથમ વખત લંડનના જમાતખાનામાં મુબારક પધરામણી ફરમાવી હતી. આ પ્રસંગે આપે જમાતોને ફરમાવ્યું : આજે અમારા માટે શોક તેમજ સાથે સાથે ખુશીનો પ્રસંગ પણ છે. અમારા વહાલા દાદાશ્રીની જુરમાની રીતે આ દુનિયામાંથી વિદાય થયા પછી અમે પહેલી વાર તમને મળીએ છીએ. આપણે એક અતિ મહાન ઇમામને ખોયા છે અને જેવા કાઇના પણ દાદાશ્રી ન હોય એવા અત્યંત પૂજનિય દાદાશ્રીને અમેજો ગુમાવ્યા છે.

પરંતુ દૈહિક રીતે તેઓથી આપણા વચ્ચે ન હોવાથી તેઓશ્રીના છત્રથી તમે વંચિત થઈ ગયા છો એવું વિચારશે નહિ. અમારા જેમા દરમિયાન અમારી જગ્યાને સંપૂર્ણપણે અનુરૂપ થવા માટે અમારી શક્તિ અનુસાર તમારા માટે સંધણ કરીશું અને અમારા દાદાશ્રી તમારા માટે જે માગદશન આપી ગયા છે તે ઉપરંત ફરમાવી ઉન્નતિ સધાતી રહે તેવી અમે તકેદારી રાખશું.

સાથે સાથે અમારા માટે આ અત્યંત ખુશીનો પ્રસંગ છે. ઇમામ તરીકે આજે અમે પ્રથમ વાર તમને મળીએ છીએ અને અમે તમને માતા પિતા તરીકેના અમારા ઉત્તમ દુઆઆશિયો ફરમાવીએ છીએ.”

નાં શાહઝાદા સદરદીન સાહેબના મુબારક લગ્ન

મોલાના હાજર ઇમામના વહાલા કાકાશ્રી નાં શાહઝાદા સદરદીન આગાખાન સાહેબના મુબારક લગ્ન તા. ૨૭-૮-૫૭ ના જુનીવા ખાતે નાં પ્રિન્સેસ સિરીન સાથે થયા હતા. મોલાના હાજર ઇમામ, આપના પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને નાનાભાઈ નાં પ્રિન્સ અમીન

મહમદ સાહેબે આ પ્રસંગે હાજરી આપી હતી. અમાઉ મિસ નીના હાથર તરીકે ઓળખાતા ના. પ્રિન્સેસ શિરીને લગ્ન પૂર્વે પવિત્ર ઇસમાઇલી મઝહબ અંગિકાર કર્યો હતો. લગ્નની બે વિધિઓ થઈ હતી. પ્રથમ રવીસ મ્યુનિસિપાલટીની ઓફિસમાં ના. મેયરૂસીવીલ વિધિ કરાવી હતી. ત્યાર પછી ના. સદ્દીન સાહેબના નિવાસસ્થાને ધાર્મિક વિધિ અનુસાર લગ્નની ક્રિયા કરવામાં આવી હતી.

તા. ૨૮ ના ઇમામે ઇમાને હરી લગ્નના જમાતખાનામાં જમાતો વચ્ચે પધરામણી કરમાવી અલ્લુયુમમાં કેળવણીની મદદતા અને તેના સ્વરૂપ વિષે પ્રગતિશીલ દોરવણી આપતા કરમાવું : "જડપથી વિકાસ પામી રહેલા દેશોમાં આપણે ઇસમાઇલીઓ રહેતા હોઈ આપણને હમણા અમુક હદે એવા લોકોની જરૂરત રહેશે કે જેઓ પોતાની ઇમાને દોરવણી આપી શકે. વિદ્યાર્થીઓ તરીકે તમારે તેમાંથી જરૂર હાથદો મેળવવાની કેશિશ કરવી જોઈએ. જેમ અમારા દાદાશ્રીએ તમને કરમાન કરમાવ્યા હતા તેમ, તમે બધા કેળવણીના એકજ ક્ષેત્રમાં, એકજ જાતની દિશાએ જ પ. સાવશો નહિ. તમારું શિક્ષણ જુદી જુદી દિશાનું હોવું જોઈએ એવી અમારી સલાહ છે. આથી લગભગ બધા જરૂરી વિષયોનો તેમા સમાવેશ થઈ જશે. અલબત્ત, તમારે એ પણ ખ્યાન રાખવું કે એવી કેળવણી તમારે સંપાદન કરવી જોઈએ કે જે તમારી બાવિ જાંદગીમાં ઉપયોગી નીવડી શકે. અલબત્ત, હાલમાં તમે આ દેશમાં રહો છો પરંતુ તમે અહિં જે શિક્ષણ મેળવો તેનો લાભ તમારે ઇમાને આપવાને છે. તેમ તેમાંથી અમુક જ્ઞાન ઇમાને આપવાને બદલે જિંદગીભર અહિં બેસી રહો તે અમે જોવા માંગતા નથી. આ બાબત અમે તમને ખાસ જણાવીએ છીએ. અમને લાગે છે કે જવાબદાર વિદ્યાર્થીઓ તરીકે તમે સેવા અર્થે બહાર પડશો જે તમારી ફરજ છે."

ઇમામે ઝમાનની તખ્તનશીનીની ઉજવણી અને હૉ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહનું રમારક

TW.

મોલાના હાજર ઇમામની આફ્રિકા ખાતે તખ્તનશીનીની ઉજવણી કરવા તેમજ વહાલા ૪૮ માં ઇમામ હૉ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની પવિત્ર યાદ સમુ એક રમારક આફ્રિકા ખાતે સ્થાપવા માટે આફ્રિકાના આગેવાનોની એક પરિષદ મળી હતી. પરિષદમાં દારેસલ્લામ, નૈરોબી અને કંપાલા ખાતે તખ્તનીશીની ઉજવણી કરવા નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું.

ઉપરાંત હૉ. ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહની પવિત્ર યાદમાં બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકા ખાતે એક રમારક ઉજુ કરવાનો નિર્ણય લેતા પરિષદે આ માટે "એચ. એચ. ધી આગાખાન ધી થર્ડ મેમોરિયલ ફંડ" ના નામે એક સમિતિ રચવાનો નિર્ણય પણ લીધો હતો.

"ફિઝ હાઇનેસ" ના ઉચ્ચ ઇલકાખનું સન્માન

Files.

મોલાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા પછી તુરતજ વિશ્વ આખું આપશ્રીની દિવ્ય પ્રતિભા અને લગ્ન શાનથી અન્નધ ચૂકવું હતું. મહાન દેશો અને તેના શાસનકર્તાઓ તરફથી આપશ્રીનું શાનદાર સન્માન થયું છે જેના પૂરાવા રૂપે ઇમામતની ગાદીએ બિરાજમાન થયા પછી તરતજ, માસ ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ માં મહાન રાષ્ટ્રીય ઐતિહાસિક ના. મહારાણી એલિઝાબેથ બીજીએ આપશ્રીને "ફિઝ હાઇનેસ" નો ઉચ્ચ ઇલકાખ અર્પણ કરી સન્માન કર્યું.

જા

દારેસલામ ખાતે તખ્તનશીનીની સભ્ય ઉજવણી

૧૯૫૭ ના ઓક્ટોબરમાં માસમાં બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકાના ઇસમ ઇલીઓ મોલાના હાજર ઇમામની તખ્તનશીનીની ઉજવણીના કાર્યમાં મગન બની ગયા હતા. ઇમામે ઝમાન, ઇમામતના તખ્ત ઉપર બિરાજમાન થયા પછી, તખ્તનશીનીની ઉજવણીનું પ્રથમ માન પૂર્વ આફ્રિકાને મળ્યું હોય આફ્રિકાવાસીઓ આ માટે પૂરઝડપે તૈયારીઓ કરવા લાગ્યા હતા. આ અંગેડ ઉત્સવ પ્રસંગે ઝમાનના ઇમામે તા. ૧૭-૧૦-૫૭ ના દારેસલામ ખાતે મુબારક પધરામણી ફરમાવી, આપના દાદીશ્રી નાં માતા સલામત, પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ અને માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસ તાલુદવલા અલીખાન સાહેબ પણ આ પ્રસંગે પધાર્યા હતા. ટાંગાનિકાના નાં ગવર્નર સર એડવર્ડ ટવીનીંગ અને લેડી ટવીનીંગ સહિત ઇસમાઇલીઓ અને બિન ઇસમાઇલીઓએ અદભૂત સત્કાર કર્યો.

પૂર્વ આફ્રિકાના દારેસલામ ખાતે સનિવાર તા. ૧૬ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૭, ઇસ્લામી તા. ૨૪મી રબીઉલ અવ્વલ, હિ. સ. ૧૩૭૭ ના સાંજના ત્રીસ દગરની જગી હાજરી વચ્ચે તખ્તનશીનીની પહેલી ઉજવણી થઇ. નાં બ્રિટિશ સરકારના સેક્રટરી ફાર કોલોનીઝ મી. લિનોક્ષ બોયડ, ટાંગાનિકાના નાં ગવર્નર સર એડવર્ડ ટવીનીંગ અને લેડી ટવીનીંગ, જંગબારના નાં પ્રિન્સ અબ્દુલ્લા, સરકારના આગેવાન અધિકારીઓ અને પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકો પણ આ અવસરે હાજર હતા. મોલાના હાજર ઇમામનો કુટુંબીજનોમાં આપના દાદીશ્રી, આપના પિતાશ્રી અને માતૃશ્રીએ પણ મુબારક પધરામણી ફરમાવી હતી.

ઇમામે ઝમાનની હુજુરમાં 'શમશેર', 'એન', 'પાધડી' વિગેરે પેશ કરવામાં આવ્યા હતા. ટાંગાનિકાના ઇસમાઇલીઓ, દારેસલામ મુનિસિપાલિટી અને ટાંગાનિકાના મુસ્લિમો વતી માનપત્રો પેશ કરવામાં આવ્યા હતા. ઝમાનના ઇમામે દારવણી આપતું ઐતિહાસિક પ્રવચન કર્યું હતું.

આધુનિક, માનવી અને માનવપ્રગતિ

મોલાના હાજર ઇમામે ફરમાવ્યું : "આધુનિક વિશે સહુથી મહત્વની બાબત માનવજાતના ઉપયોગ માટે મુક્ત રસ્તામાં આવેલા શક્તિના નવા અને હલવગરના ખજાના છે. યુરોપ અને અમેરિકામાં એવા પાવર સ્ટેશનો રચાયા છે કે જેને ચલાવવા કોલસા, તેલ કે પાણીની જરૂર રહેતી નથી. એ આપમેળેજ પોતામાં સક્રિય પૂરે છે, અવિરત ગતિના બેઠને આ વસ્તુ રૂપે છે."

"અમારા જીવન દરમિયાન આવા અણુ સ્ટેશનોની ટાંગાનિકા જેવા મુલ્કોમાં નિકાસ થાય એ ચોક્કસ બનવાબોગ છે તેમાંથી એવી શક્તિ વહેવા માંડશે કે જેથી નવા સહેરા, રેલમાર્ગો, કારખાના અને આધુનિક, ઔદ્યોગિક પ્રગતિના બધા પાયા નખારો. આ વસ્તુ જો કે હજી દૂર છે. પણ તે આવવાની છે. આવતી અર્ધી સદિમાં તમારા બધાના જીવનને એ સ્પર્શ કરશે. આ ભૌતિક પ્રગતિની સાથે સાથે જેમ ધણી મુશ્કેલીઓ તેમ ધણી આશીર્વાદરૂપ વસ્તુઓ આવશે અને માત્ર ઇસમાઇલીઓને જ નહિ, પણ આ દેશમાં રહેતા સબજાને, કદાચ સારાએ આફ્રિકાને અસર કરશે, આ ઝડપી પરિવર્તન કાળમાં જે બધા કાવડા ઉભા થશે તેમાં અમારી કામને દારવણી આપવા અમે અમારું આખું જીવન ખચી શકીશું."

ધમામે ઝમાન વધુમાં ફરમાવ્યું : “એમ તો નથીજ માનવાનું કે ભૌતિક પ્રગતિમાં જ બધું સમાધિ મળ્યું છે. પણ પ્રતિકારક દેશો પોતાના બોએ જોઈ રહ્યા છે કે રચુળ શક્તિઓ ઉપરના માનવીના અંકુશથી માનવીએ પોતાના ઉપરના અંકુશને ક્યાંયે ગુમાવી દીધો છે અને તેણે જે ગૂંચવણો ઉત્પન્ન કરી છે, તેનું મન આંખી શકતું નથી આજ એ કારણ છે કે જે માટે અમારા દાદાશ્રી કામમાં ફેળવણીને આટલું બધું મહત્વ આપતા હતા.”

“અમે માનીએ છીએ કે ફેળવણીનું મહત્વ કદિયે નહોતું એટલું આજે, વધારે છે. પણ યાદ રાખો કે ફેળવણી માત્ર શાળાના ઓરડામાં અટકી જતી નથી એ તો અખબારો, રેડિયો, ફિલ્મો અને મુખ્યત્વે ટેલિવીઝન દ્વારા પણ ચાલુજ રહે છે. ટેલિવીઝન સેટ દ્વારા એકજ શિક્ષક સાથે વિદ્યાર્થીઓનો સંપર્ક સાધી શકે છે. વહેલે યા મોડે આ વસ્તુ અર્ધિ-ટાંગાનિકામાં બનવાની છે. આટલી દલના પરિવર્તન માટે ઇસમાઇલી કેમે પોતેજ પોતાને તૈયાર કરવી જોઈએ. આપણે પોતાને ટાંગાનિકા સાથેજ ઓળખાવા જોઈએ અને ઝડપથી આગળ વધતા આ મુશ્કેલી ખીજ કામો સાથે પ્રગતિ કરવી જોઈએ.

અમે નથી ધારતા કે જે મહાન પ્રગતિ વિશે અમે અર્ધિ ઉલ્લેખ કરી ચયા છીએ, તેથી શૂતકાળની આપણી જિંદગી હતી તેનાથી તે ઓછી સુખમય નીવડે.

જે અધ્યાત્મી આપણે જીવી રહ્યા છીએ તેજ આપણા માટે એક ચોકકસ ખાતરી છે કે આપણે આપણા કાયડાઓ ઉપર વિજય મેળવશું. તમારામાંના યુવાનવર્ગે આ વસ્તુ ખાસ લક્ષમાં લેવી જોઈએ કે ફક્ત તમારા વડવાઓનો ધર્મજ તમને શાંતિમય જીવન જીવવા શક્તિવાન બનાવશે.”

કેનિયાના પાટનગરમાં ઐતિહાસિક ઉજવણી

ટાંગાનિકાના પાટનગર દારેસલામ ખાતે પ્રથમ ઉજવણી થયા પછી ખીજ ઉજવણી કેનિયાના પાટનગર નૌરાખી ખાતે તા. ૨૨મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૭ ના કરવામાં આવી હતી.

આ ઉજવણી પ્રસંગે પણ મોલાના હાઝર ધમામના દાદીશ્રી, પિતાશ્રી અને માતૃશ્રીએ હાજરી આપી હતી. નૌરાખીમાં અદાર દળર જેટલી હાજરી હતી. કેનિયાના નાઠ ગવર્નર સર એવેલીન એરિંગ ઉપરાંત આગેવાન સરકારી અને બિન સરકારી અધિકારીઓ આ અવસરે હાજર હતા.

ધમામે ઝમાનની ફજુરમાં ‘પાષડી’ ‘એન’, ‘સીલ’ અને ‘વી’ટી’ પેશ કરવામાં આવ્યા હતા. કેનિયાના ઇસમાઇલીઓ ઉપરાંત, આફ્રિકન મુસ્લિમ લીગ, ઇસ્ટ આફ્રિકન મુસ્લિમ વેલફેર સોસાયટી, અને આફ્રિકન મુસ્લિમ સોસાયટી તરફથી સન્માનપત્રો અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

મોલાના હાઝર ધમામે માનપત્રનો ઉત્તર વાળતા ફરમાવ્યું હતું કે: “માનવીના ઇતિહાસમાં કદિયે નહિ એવી ઔદ્યોગિક પ્રગતિ આ યુગમાં થઈ રહી છે. માત્ર ત્રીસેક વરસો પહેલાં વિમાનમાં ઉડતું એક સદાસં મંજાતું હતું, આજે એવા વિમાનો છે કે જે અવાજ કરતાં વધુ ઝડપે ઉડી રહ્યા છે અને લાંબો સમય વિતે એ પહેલાં દરિયાની સપાટી ઉપર અને નીચે, અણુશક્તિથી

માલતા જલ્દાને ફરતા હશે. પણ અને બીજા વ્યવહારમાં પણ રચના નહિ જોયેલા અને નવું પરિવર્તન નજીકનાં ભવિષ્યમાં આવશે.

આ બધાથી આફ્રિકા માટે નવા બજારો અને નવા ક્ષેત્રો ખૂલશે અને તેઓનાં શિક્ષણમાં નવી દ્રષ્ટિ અને અગત્ય અસરો લાગશે. એટલે આ મુદ્દા માટે એ ધણું જ અગત્યનું છે કે જુદા જુદા સમાજો, આ પરિવર્તન માટે, સાથે મળીને અરસપરસની સમજણથી ઉભા રહે.

ધસમાધલીઓએ આમા કેવો ભાગ લેવવાનો છે? આપણે મઝદૂર આપણને એક સંગઠિત કોમ રાખે છે. આ આપણી આધ્યાત્મિક લલાઇ માટે જરૂરી છે, 'જુ બીજી બધી રીતે તમારે એ યાદ રાખવું' જોઇએ કે તમે કેનિયાના શહેરીઓ છો. આ મુદ્દા અને તેની સરકાર પ્રત્યેજ તમારી વફાદારી હોવી જોઇએ.

જો કે એક કોમ તરીકે ધસમાધલીઓ કદિયે રાજકારણમાં સંડોવાશે નહિ, પરંતુ વ્યક્તિગત રીતે તેઓએ તેના દેશના રાજદ્વારી વિકાસમાં રચનાત્મક ભાગ, સારી રીતે લેવો જોઇએ."

વધુમાં ફરમાવું: "વિકાસના અને પરિવર્તનના જે વરસો આવી રહ્યા છે તેથી ચોક્કસજ ધણા નવા કોપડા ઉભા થશે, પરંતુ આપણે એથી ડરવું જોઇએ નહિ. જો તમે તમારા ધર્મમાં ચૂસ્ત રહેશો અને સદિશ્વરતા તથા માનવતાના જુરસાના તમારા મઝદૂરના શિક્ષણને અનુસરશો તો જરૂર તમે એ કોપડાઓને પહેંચી વળી શકશો.

ભવિષ્યનો જોજો જોઓના શિરે પડવાનો છે એ યુવાનવર્મ માટે આ ખાસ અગત્યનું છે. તમારા વડાઓનો ધર્મ જ તમને ટકાવી રાખશે. અને અહિંયા તેમજ પેલી દુનિયામાં શાંતિમય જીવન અર્પશે."

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ જંગખાર ખાતે

દારેસલામ ખાતેની ઉજવણી પછી અને નેરોબીની ઉજવણી પૂર્વે, મોલાના હાજર ધમામના વડાલા પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ જંગખારની દૂંડી મુલાકાત માટે તા. ૨૦ મી ઓક્ટોબરના જંગખાર પધારતા આપનું શાનદાર સ્વાગત કરવામાં આવ્યું. તા. ૨૨ ના તેઓશ્રી સીધાન્યા હતા. નેરોબી ખાતે તા. ૨૨ ના ઉજવણી થયા બાદ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ તા. ૨૩ ના નેરોબીથી લંડન ભણી સીધાવી ગયા હતા, જ્યારે મોલાના હાજર ધમામે આપના માવુશી સાથે તા. ૨૩ ના કંપાલા ખાતે પધરામણી ફરમાવી હતી. નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની આફ્રિકાની આ છેલ્લી મુલાકાત હતી.

કંપાલા ખાતે થયેલી ઉજવણી

મોલાના હાજર ધમામ હિઝ શાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબની તખ્તનશીનીની ત્રીજી ઉજવણી આફ્રિકામાં યુમાન્ડાના મુખ્ય શહેર કંપાલા ખાતે તા. ૨૫ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૭ ના સાંજના કરવામાં આવી. પંદર હજાર પ્રેક્ષકો અહિં હાજર હતા. આફ્રિકન ગ્રન્થઓમાં ભારે સન્માનપાત્ર એવા નાં કબાકા અને યુમાન્ડાના નાં ગવર્નર સર કાફક અને લેડી કાફક ખાસ પરાણાઓ હતા.

ઈમામ અલ હાદિથુલ મહેદી, સાહેબુલ અમ્ર નુરે ખુદાવિંદ સરકાર શાહ કરીમ હાઝર ઈમામ કરીમી ખાતે તા. ૩-૨-૫૮ ના યોગ્યએના ઐનિદાસિક દરખાસ્ત પ્રસંગે દરખાસ્તી પે પાઠમાં લેવાએલી યાદગાર તરવીર

મૌલાના હાઝર ઇમામ અને પ્રિસીડન્ટ અયુબખાન

મૌલાના હાઝર ઇમામે જ્યારે ૧૯૬૦ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં પાકિસ્તાનની મુલાકાત લીધી હતી ત્યારે પાકિસ્તાનના પ્રમુખ ફિઝ માર્શલ મોહમ્મદ અયુબખાને તેઓશ્રીના માનમાં એક શાનદાર સમારંભ યોજ્યો હતો.

અ. તરવીરમાં ઇમામે ઝમાન પ્રમુખ અયુબખાન સાથે દ્રશ્યમાન થાય છે. પાછળ ઉમેદના જનરલ ભુરખી છે.

મોલાના હાઝર ઇમામને યુગાન્ડાની ઇસમાઇલી જમાતો, કંપાલાની યુનિવર્સિટી, ઇસ્ટ આફ્રિકન મુસ્લિમ વેલફેર સોસાયટી અને મુસ્લિમ એસોસિએશની સેન્ટ્રલ કાઉન્સિલ તરફથી માનપત્રો અર્પણ કરવામાં આવ્યા હતા.

અહિં ઇમામે જમાને ફરમાવ્યું : “આજની ક્રિયા ધણીજાન અનેખા પ્રકારની છે. પવિત્ર જમાતખાનાના યોગાનમાં આજે જે ક્રિયા કરવામાં આવી છે તે સદંતર ધાર્મિક ક્રિયાજ છે. આખીયે દુનિયાનાં વિવિધ મુલકો અને જુદી જુદી સરકાર ધરાવતા રાજ્યો તેમજ યુગાન્ડામાં વસી રહેલા શિયા ઇમામી ઇસમાઇલીઓના ઇમામ તરીકેના જે ફરજોએ અમે ધરાવીએ છીએ તે રાજદારી નથી અને કોઈ કિલ્લો તેમ હશે પણ નહિ.

યુગાન્ડાની ઇસમાઇલી કામ સંગઠિત છે. તેઓની આધ્યાત્મિક પ્રગતિ માટે આ અગત્યનું છે, પણ મઝહબ ઉપરના તમારા ઇમાન સિવાય, ખીજી બધી આબતોમાં રચાનિક તેમજ પ્રાતિક સત્તાવાળાઓ તેમજ તેઓની મારફત સામાન્ય રીતે યુગાન્ડાની સરકાર પ્રત્યે તેઓની વફાદારી હોવી જોઈએ.

ઇસમાઇલી કામ સિવાય દરેક સાખ કે તેનાથી વધુ આફ્રિકન મુસ્લિમો આ મુલકમાં રહે છે. તેઓની સામાજિક તથા આધ્યાત્મિક તરફથી માટે અમારા દાદાઓએ મુસ્લિમ વેલફેર સોસાયટી દ્વારા ઉડો રસ લીધો હતો અને શિયા ઇમામી ઇસમાઇલી કામના ઇમામ તરીકે અમે પ્રભુ આ અગત્યનું કામ શક્ય તેટલું ચાલુ રાખવાની ખાતરી આપીએ છીએ.”

ઇમામે જમાને વધુમાં ફરમાવ્યું : “યુગાન્ડા મુખ્યત્વે આફ્રિકનોનો મુલક છે અને અમને ખ્યાલ છે ત્યાં સુધી, આ દેશ આજેકે થશે ત્યારે તેની સરકારમાં મુખ્યત્વે આફ્રિકનો હશે. જે આ વસ્તુ ખીજી કોમો તરફથી સ્વીકારવામાં આવે અને તેઓને તે કામને આ દેશના વિકાસ માટે, તે સરકાર તરફથી કાયદેસર ભાગ બજવવા દેવામાં આવે તો અગાઉ કહિયે નહિ કરેલી એવી આબાદીને યુગાન્ડા વરશે, પણ જે આનાથી ઉંદુ જુદી જુદી કોમો અલગ થઈ જશે અને કબજા થશે તો આ મુલક અવિશ્વાસ ગણાશે અને તેથી પરદેશીઓ અહિં મૂડી રોકવા માટે આકર્ષાશે નહિ, જેથી દેશની પ્રગતિકામમાં મંદતા આવી જશે અને બધી રીતે આ મુલકની પ્રગતિને ધકકો ગણશે અને તેથીજ અમે ખીજી કોમો સાથે હાથ મીલાવીને સહકારથી કામ કરવા ઇસમાઇલી કામને બારપૂર્વક લલામણુ કરીએ છીએ.”

પ્રવચનના અંતે ફરમાવ્યું : “ફક્ત નીલનમાંજ બધું સમાઈ નથી જતું, આપણો મઝહબ આપણને એ શીખવે છે કે માનવતા અને બહિતભાવના જુરસાની સૌ પ્રથમ જરૂર છે. તમારે ખીજાઓ સાથે અરસપરસની ઉદારતા અને માનની લાગણી ધરાવીને કામ કરવું જોઈએ. આપણી સાચી પ્રગતિ માટે જે આવશ્યક છે તે સુખ અને શાંતિ આવી રીતેજ પ્રાપ્ત થઈ શકશે.”

આફ્રિકાનો લંબાણુ પ્રવાસ

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ દોહનેસ રાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ તખ્તનીશીનીની હજવણીમાં ભાગ લીધા પછી આફ્રિકાના પ્રવાસે રવાના થયા હતા. લગભગ બે મહિનાના આ

પ્રવાસ દરમિયાન ઇમામે અમાને દેશના આંતરિક બાગેની પણ મુલાકાત લીધી હતી. કેટલાક રથજોડે જંગલોના પ્રવાસ કર્યો હતો. શરસાની રીતે આ પ્રવાસ દરમિયાન આપ નામદારે ૧૮ રતલ જેટલું આપનું વજન ગુમાવ્યું હતું. આ પ્રવાસ દરમિયાન ઇમામે અમાને ખાસ કરીને શિક્ષણ અને આરોગ્ય વિષે મહત્વના ફરમાનો ફરમાવ્યા હતા.

પૂરી જિંદગી શિક્ષણમાં પસાર કરો

શિક્ષણના વિષયમાં નેરોળી ખાતે તા. ૧૧-૧૧-૫૭ ના ફરમાવ્યું: "તમારે સમજવું જોઈએ કે દાસમાં કેળવણીની શરૂઆત ત્રણ વરસથી થાય છે અને તે આવીસ. ત્રેવીસ, અગર ચોવીસ વરસની ઉંમર સુધી રહે છે અને જ્યારે કેળવણી લેવાનો આ ખાસ સમય પૂર્ણ થઈ જાય ત્યાર પછી તમારી આકાની જિંદગી પણ કેળવણીમાં જ પસાર થવી જોઈએ."

શિક્ષણ એટલે શું ?

ઈસ્લમ આદિન મુસ્લિમ વેલફેર સંસ્થાની તા. ૧૬મી નવેમ્બર ૧૯૫૭ ના મોખાસા ખાતે મળેલી વાર્ષિક સલામાં મોલાના હાજર ઇમામે શિક્ષણનો સાચો અર્થ સમજાવ્યો હતો. આપ નામદારે ફરમાવ્યું: "શિક્ષણનો અર્થ જ્ઞાનસંગ્રહ કરવાય વધુ, પુસ્તકો, ચિત્રો અને પારત્વિકતા કરવાય વધુ થાય છે શિક્ષણ એ તો જિંદગી પર્યંતનો એવો અનુભવ બની રહે છે કે જેમાંથી નિર્મળતા, માનવના, માનસિક શિસ્ત અને પ્રમાણિકતા જેવા સદગુણોનો ખાસ કરીને ઉદ્ભવતી અવસ્થામાં ઉદભવ થાય."

લાયકાત વમરના શિક્ષકોવાલી રફૂલ તળિયા વિનાના ખૂટ જેવી છે અને લાયકાતવાળા શિક્ષકો પણ બિનઅનુકૂળ વિદ્યાર્થીઓ ધરાવતી રફૂલ દારી વિનાના ખૂટ જેવી છે, એટલે કે બન્ને અપૂર્ણ છે.

યોગ્ય સાંસારિક અને ધાર્મિક શિક્ષણ વિનાનું ફરલામી આખ્યાતમવાદનું શિક્ષણ મુસ્લિમ બાળકો માટે સંતોષકારક લેખાય એમ અમે માનતા નથી. આ બન્ને વસ્તુ એક સાથે જ થવી જોઈએ."

શિક્ષક આગેવાન છે

શિક્ષકો માટે ફરમાવ્યું: "હવે પછી તમે આ વાતને ખ્યાલમાં રાખો કે જે લોકો શિક્ષક તરીકેનું કાર્ય કરે છે તેઓને અમે હામમાં આગેવાનો તરીકે ગણીએ છીએ. શિક્ષક તરીકેના ધંધો એ પછોળ ઉપયોગી અને જીન ધંધાઓ કરતા સૌથી વધુ માનનીય છે."

બાળ આરોગ્ય

શિક્ષણ ઉપરાંત બાળ આરોગ્ય માટે પણ ઇમામે અમાને દારવણી આપતા ફરમાનો ફરમાવ્યા હતા. બાળકોને મોડામાં મોડું સાંજના સાડા સાતે સવડાવી દેવા તેમજ તેના શરીર વિકાસ પ્રત્યે જરાપણ બેફકાર ન રહેવા ફરમાવ્યું હતું. બાળકને કંઈપણ તકલીફ થાય તો તુરત પૂરતી કાળજી રાખવા ફરમાવી બીમારી વધી ન જાય તેની તકેદારી રાખવા ફરમાવ્યું હતું.

‘પ્રિન્સિપલ સ્ટાર ઓફ ઝાંઝીબાર’ નો પ્રકાશ

મોલાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબને માસ ઓગસ્ટ ૧૯૫૭ માં મેટ પ્રિન્ટના નામ મહારાણીએ “હિજ હાઇનેસ” ના પ્રકાશથી સન્માન આપતા વચ્ચે તેમણે માસ બાદ ઝાંઝીબારની મુલાકાત પ્રસંગે ઝાંઝીબારના નામ સુલતાને ‘પ્રિન્સિપલ સ્ટાર ઓફ ઝાંઝીબાર’-૬૨૮ કલાસનો ટાઇટલ અર્પણ કરી શાનદાર સન્માન કર્યું હતું.

કલચરલ સોસાયટીમાં ઐતિહાસિક પ્રવચન

મોલાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૨૫ મી નવેમ્બર ૧૯૫૭ ના દારેસલામ ખાતે કલચરલ સોસાયટીના આશ્રયે યોજાએલી એક સભામાં ૩૫ મિનિટો સુધી મધ્ય પૂર્વના ઇતિહાસ સંબંધી તવારીખી લખણ આપ્યું હતું. આપશ્રીએ આપના લખણ લખણમાં ધર્મના વિષયથી માંડીને મધ્યપૂર્વના પૂર્વકાલિન ઇતિહાસની એટલી તો આધુનિક દબે હણાવટ કરી હતી કે મહાગ આગેવાન અખબારોએ આ લખણને પ્રગટ કરી તેને ખૂબ મહત્વ આપ્યું હતું.

પાકિસ્તાનમાં તખ્તનશીની માટે તૈયારીઓ

આફ્રિકા પછી પાકિસ્તાનમાં તખ્તનશીનીની ઉજવણી માટેની તૈયારીઓ થવા લાગી હતી. કરાંચીથી ૭ માર્ચે દૂર આવેલા નેશનલ સ્ટેડિયમની ઉજવણીના રચણ તરીકે પસંદગી કરવામાં આવી અને એક લાખ માણસો બેસી શકે તેવી વ્યવસ્થા કરાઈ હતી. ૨૫૦૦૦ ઇસમાઈલીઓ રહી શકે તેવી જગ્યા માટે હાજી કેમ્પ ઉપર પસંદગી ઉતારવામાં આવી. તા. ૨૩ મી જાન્યુઆરી ૧૯૫૮ ના દિને પશ્ચિમ પાકિસ્તાનની ઉજવણી દિનના તરીકે મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ.

મોલાના હાઝર ઇમામની કરાંચી ખાતે પધરામણી

તા. ૨૧ મી જાન્યુઆરી ૧૯૫૮ ના સાંજના કરાંચીના હવાઈ મથકે મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે આપના વહાલા માવુશી સાથે મુબારક પધરામણી કરાવી. પાકિસ્તાનના પ્રમુખ વંતી તેમના લશ્કરી મંત્રી, મીર મુલામઅલીખાન તાલપૂર, હુંઝાના મિર અને ઇસમાઈલી અમેસરોએ આપશ્રીને દબદબાબયો સત્કાર કર્યો હતો.

મોલાના હાઝર ઇમામની મુબારક પધરામણીના મંગળ દિનેજ, થોડીવાર પહેલા આપશ્રીના વહાલા કાકાશ્રી નામ શાહઝાદા સદરદીન સાહેબ અને નામ પ્રિન્સેસ શિરીન સાહેબાએ પણ કરાંચી ખાતે પધરામણી કરી હતી.

ઐતિહાસિક ઉજવણી

ચુરવાર તા. ૨૩ મી જાન્યુઆરી ૧૯૫૮ ના દિને કરાંચી ખાતે નેશનલ સ્ટેડિયમમાં દોઢ લાખ પ્રેક્ષકોની હાજરી હતી. મુનાબટેઝ કિંગડમ, ફ્રાંસ, હિંદ, અફઘાનિસ્તાન, ફ્રેંચ આફ્રિકા, બ્રિટિશ આફ્રિકા, લેબેનોન, પોર્ટુગીઝ ઇન્ડિયા, મલાયા, સિલોન, એડન, મસકત, કોંગો, પોર્ટુગીઝ આફ્રિકા, ઇરાન, ઇરાક અને પૂર્વ પાકિસ્તાનથી પણ આ પ્રસંગે હાજરોની સંખ્યામાં ઇસમાઈલીઓ હાજર થયા હતા.

૪૦૦ જેટલા પત્રકારો, મુવી કેમેરામેનો, ફોટોગ્રાફરો અને ટેલિવીઝનના પ્રતિનિધિઓ જે જોઓમાં વિદેશીથી આવનારાઓ પણ હતા તેમણે આ ઐતિહાસિક પ્રસંગને ઝડપી લેવા પગપટ્ટી કરી હતી. રડિયો પાકિસ્તાને રનીંગ કેમેન્ડ્રી દ્વારા નજરે જોયેલો અહેવાલ પ્રસારિત કર્યો હતો. પાકિસ્તાનના પ્રમુખની અંગરક્ષક ફળની એક ખાસ દુકડી વહાલા ઇમામે ઝમાનને માન અપવા ખાસ હાજર રહી હતી.

મોલાના હાજર ઇમામની રેડિયમમાં પધરામણી પૂર્વે ના. પ્રિન્સ સદરદોને આપના મહારદાર સાથે પધરામણી કરી હતી. ઇમામે ઝમાનના માતૃશ્રી પણ પધાર્યા હતા.

સાંજના ૪-૧૫ કલાકે મોલાના હાજર ઇમામ પધારતા પાક પ્રમુખના અંગરક્ષક ફળની ખાસ દુકડીએ બુમલનો નાદ કરી સભાગી આપી હતી. પાકિસ્તાનના મહાન ઇસ્લામી રાષ્ટ્રના તે સમયના સર્વોપરી સત્તાધીશ પ્રમુખ મેજર જનરલ ઇરફાન મિરઝા અને મેજમ મિરઝા ઇમામે ઝમાનના સાથે હતા. ઉપરાંત તે સમયના વડા પ્રધાન મલિક ફિરોજખાન વૂન, માછ વડા પ્રધાનો જ. સુદરાવદી અને જ. ચૂંદરીમર તેમજ જ. અમનદઅલી અને જ. ગુલામઅલી તાલપૂર તેમજ પીઠ રાજપુરુષ જ. ફઝુલ રહેમાન પણ હાજર હતા.

કુરાને શરીફની તીસાવત સાથે ઉજવણીની શરૂઆત થઈ. અહિં ઇમામે ઝમાનને ત્રણસો વરસો પૂર્વે બુખારાના એક હાજીએ મદિના શરીફમાં તૈયાર કરેલી પવિત્ર કુરાને શરીફની એક પ્રત અર્પણ કરવામાં આપી હતી. ઉપરાંત કુતુરમાં ઝંબો, પાંદડી, ૪૯ હિરાનો દાર, ફાતમિ મોહર, વિગેરે પણ અર્પણ થયા હતા. આ પછી આપને સન્માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

મોલાના હાજર ઇમામે પોતાના ઐતિહાસિક પ્રવચનમાં ફરમાવ્યું: “આજે અમે જે દેશ અને જે શહેરમાંથી તમને સંબોધી રહ્યા છીએ તે અમારા માટે અને અમારા કુટુંબ માટે ખાસ મહત્વ ધરાવે છે. ૧૮૭૭ ના નવેમ્બરની બીજી તારીખે, અમારા દાદાશ્રી અહિં કરાંચીમાં જન્મ્યા હતા અને ઇમામતના બે તેર વરસો દરમિયાન તેઓશ્રીએ પોતાના રહાની ફરજદોને સુખ અને સમૃદ્ધિના પંથે દોરવ્યા હતા. તેઓશ્રીએ દશેક વરસ પહેલા એક નૂતન મુસ્લિમ રાષ્ટ્રને જન્મતા જોયું હતું અને તેઓશ્રી પાકિસ્તાનના ભવિષ્ય માટે મજબૂત રીતે ખાતરી ધરાવતા હતા. આજે ઇસમાઇલીઓ બધી મોટી સંખ્યામાં સુખેથી અહિં વસી રહ્યા છે.

૧૯૫૪ ની અમારી અહિંની પધરામણી પછી, આ મુદ્દે જે પ્રગતિ સાધી છે તે આશ્ચર્યજનક છે અને એ વિશ્વના રાજકારણના મૂળભૂત પરિવર્તન અને નૂતન એશિયન મુલકોની વધતી જતી અસરનું સ્પષ્ટરૂપ કરવે છે.

હાજો અને કરેડો લોકોએ આઝાદીના લંકો મેળવ્યા છે તેઓની અસર દરરોજ વિશ્વના રાજકારણમાં પ્રબળ બનતી જાય છે અને પશ્ચિમના પુરાતન દેશો એના અવાજ વધતા જતા માનપૂર્વક સાંભળી રહ્યા છે.

મુસ્લિમ રાષ્ટ્રો અને સમગ્ર રીતે જોતા એશિયન મુલકોમાં પાકિસ્તાનનો દરજ્જો બહુ જ ખાતર છે તેવો અને અગત્યનો છે. આ નવું જન્મેલું રાષ્ટ્ર, પછી બધી જૂની પ્રજાલોકોની અસરમાં નથા એથી કરીને એ પોતાનું ભવિષ્ય અને પોતાનું જીવન ધારણ સુધારવા પોતાના નૈતિક

ધોરણો નહીં કરવા માટે મુક્ત છે. તે એવું મુસ્લિમ રાષ્ટ્ર છે કે જેણે ઝડપથી પસલાત: વિશ્વને અનુરૂપ બનવું જોઈએ. તેના પાસે મહાન બાવિ માટેની સહયતા રહેલી છે અને અમે દુઆ કરમાવીએ છીએ કે તે પાર પડે.

પાકિસ્તાનનું કાર્ય એ છે કે નૂતન યુગના પ્રવાહો અને પસલાતા સમાજના દબાણોને મૂળભૂત ઇસ્લામી આદર્શોને અનુરૂપ બનાવવા અને આધુનિક લોકશાહીને ઇસ્લામી સ્વરૂપ આપવું. જો કે આ સહેલું નથી પણ તે સહનતા મેળવશે.

અમારી પોતાની કામને અમે કરમાવશું કે આપણે સંખ્યાની દ્રષ્ટિએ બંને થોડા હોઈએ પરંતુ આપણી અસર મહાન છે અને તમારી એ કરજ છે કે આ અસરનો ઉપયોગ વ્યક્તિગત રીતે તમારી પોતાની કે માત્ર બધા ઇસમાઇલીઓની પ્રગતિ માટેજ નહિ, પણ પાકિસ્તાનની બપ્રાઇ માટે કરવો જોઈએ. એક કામ તરીકે આપણી ખાસ વિશિષ્ટતા હમેશા આપણા ઇમાનથી રક્ષિત રહેશે પરંતુ તમે જે કરો તે તમારા માટે ખાસ હોવું જોઈએ નહિ. આ મુલકના વિકાસમાં સમગ્ર રીતે દિરસો આપવો જોઈએ. જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં અમારા રહાની કરજ હો પ્રસરી જાય એવું જોવાની અમે આશા રાખીએ છીએ. બધા ક્ષેત્રો તમારા માટે ખુલ્લા છે અને બી વાળીને તેના રીજો મેળવવાનું તમારા હાથમાં છે."

કરાંચી પૂર્વે બહેરીનમાં પધરામણી

મોસાના હાઝર ઇમામે કરાંચી ખાતે પધરામણી કરમાવી તે પૂર્વે લંડનથી કરાંચી આવતા માર્ગમાં તા. ૨૧-૧-૫૮ ના બહેરીન ખાતે પધાર્યા હતા. પેલીટીકલ એજન્ટ, સરકારી ઓફીસરો અને ઇસમાઇલી જમાતે આપમીનું બંધ સ્વાગત કર્યું હતું.

ઈમાન વગર ઈન્સાનના કોઈ મૂલ્યો નથી.

મોસાના હાઝર ઇમામે કરાંચી ખાતેની રોકાણ દરમિયાન સંખ્યાબંધ સંસ્થાઓની મુલાકાતો લીધી હતી.

તા. ૨૫-૧-૫૮ ના પાકિસ્તાનની ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશનની મુલાકાત પ્રસંગે કરમાવ્યું: "અમે તમને એ સમજવાનું કરમાવશું કે આ દુનિયામાં જો ઇમાન ન હોય તો માણસની જિંદગીની કિંમત ધૂળ કરતા વધારે નથી. જો ઇમાન નહિ હોય તો તેનું સ્થાન ક્યાંયે રહેશે નહિ અને કદાચ જીવનમાં સ્થાન મળશે તો પણ તે પાછળથી દુઃખી થશે. કારણ કે ઇમાન વગરના તમારા જીવનનો કોઈ અર્થ નથી."

ફેડરેશન ઓફ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સે યોજેલો ભોજન સમારંભ

કરાંચીના વેપારીઓની આગેવાન સંસ્થા ફેડરેશન ઓફ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સે તા. ૨૭મી જાન્યુઆરીએ મોસાના હાઝર ઇમામના માનમાં એક બંધ ભોજન સમારંભ યોજી કરાંચીના સમળાયે વેપારીઓ વતી ઇમામે ઝમાનનો સત્કાર કર્યો હતો. આ સમારંભમાં ના. શાહઝાદા સદ્દીન સાહેબ અને આપના મોદરદાર ઉપરાંત ઇમામે ઝમાનના માતૃશ્રી અને કરાંચીના આગેવાન વેપારીઓ તેમજ સરકારી અમલદારો હાજર હતા. ફેડરેશનના પ્રમુખ જ. રઘુવાલાએ

P.R

માનવત્વ અર્પણ કર્યું હતું. માનવત્વમાં હો છતાં શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહના જીવન અંતે કાર્યને પણ સંભારવામાં આવ્યું હતું અને આપની પવિત્ર યાદમાં એક સંપૂર્ણ સાધન સંપન્ન ટેકનિકલ સંસ્થા સ્થાપવાની માંગણી રજૂ કરવામાં આવી હતી. જો આવી દિલચાલ ઉપાડવામાં આવે તો કર્ગીનીના વેપારીઓ તેને સંપૂર્ણ ટેકા આપશે એવી પણ ખાતરી આપવામાં આવી હતી.

મૌલાના હાઝર છતાં માનવત્વનો જવાબ વાળતા ફરમાવ્યું : “કોઇપણ દેશની વેપારી અને ઉદ્યોગિક કામ પર ભારે જવાબદારી લદાયેલી હોય છે અને એક નવા દેશ માટે તો એ બહુ જ જરૂરી છે. આ જવાબદારી માત્ર ભૌતિક લાભમાં ફાળો આપીને નહિ પરંતુ નૈતિક ધોરણ પર રચાયેલી હોવી જોઈએ.”

તમે વેપાર અને ઉદ્યોગના સફળ થયેલા સભ્યો છો, તમારે એ જોવું જોઈએ કે આ દેશના વિકાસના કાળ અમુક પસંદગી પામેલાઓ જ ન આવે, પરંતુ એમા આખાએ રાષ્ટ્રનો યોગ્ય ફિરમો હોય. આ દેશનો ઉદ્યોગિક વિકાસ જેવી રીતે દેખાય છે એ રીતે તેની અસર પણ થવી જોઈએ અને દેશના દર દરના ખૂણે ખેડેલા સામાન્ય માનવીને પણ એનો લાભ મળવો જોઈએ.

આમા તમે નિર્ણાયક ભાગ ભજવી શકો છો. એક વાર તમે આ પ્રમાણે કરશો તો તમે આ દેશે પ્રાપ્ત કરેલી સિધ્ધિ માટે યોગ્ય ગર્વ લઇ શકશો. આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર ક્ષેત્રમાં પાકિસ્તાનના વેપારીનો અર્થ સંગીન વેપારી સોદાઓને થવો જોઈએ. બ્યાજખી વર્તાવ માટે તમે વિશ્વ બ્યાખી પ્રતિષ્ઠા મેળવશો એવી અમને આશા છે. આથી તમે તમારી જાતને જ સહાય કરશો એટલું નહિ પરંતુ તમે તમારા દેશ માટે શુભેચ્છા કેળવશો.

અ. મહત્વના વિષય પર અમે એટલા માટે ભાર આપી રહ્યા છીએ કે તમામ મોટા વેપારી ઉપર દેશની રમૂષિનો પાયો રહેશે છે.

અમારા દાદાશ્રીની યાદમાં એક ટેકનિકલ સંસ્થા સ્થાપવાની તમે માંગણી કરી છે. સ્વાભાવિક રીતે આ પ્રશ્ન એવો છે જેના પર અમે આ પહેલા થોડોક વિચાર કર્યો છે અને અત્રેની વેપારી કામ વાળ એજ વિચારી રહી છે એ જાણીને અમને અત્યંત આનંદ ઉપજે છે. પરંતુ આના પ્રકારની જે જના પૂરેપૂરી વિચારણા અને તૈયારી વિના કાચ નહિ ખરવી જોઈએ.

પ્રથમ તો આપણે એ ખાતરી કરી લેવી જોઈએ કે એ આખા દેશની સાચી અને ચાલુ જરૂરિયાતને પૂરી કરશે ? જો એ કોઇ તાલીમી સંસ્થાનું અથવા સ્કોલરશીપ ફંડનું સ્વરૂપ લેવાની હોય તો આપણને એ સ્પષ્ટ થવું જોઈએ કે રાષ્ટ્રીય તાલીમી નીતિના સામાન્ય પ્રવાહને એ અનુરૂપ છે કે કેમ ?

આજે સવારનાં અખબારમાં અમે વાંચ્યું છે કે તાલીમી નીતિ હજી એના ધડતરના સ્વરૂપમાં છે અને આપણે એ સ્પષ્ટ રીતે ખાતરી કરી લેવી જોઈએ કે આવું સમારક ઉજી કરવા માટે જરૂરી ફંડ મળી શકે એટલું જ નહિ, પણ ભવિષ્યના વરસોમાં પણ એ ટકી શકશે.

તમે ખાતરી રાખજો કે આ બધા પ્રશ્નો પર અમે મંબીર પણ વિચાર કરશું અને જ્યાં એ અસ્તિત્વમાં આવશે ત્યારે આવી શક્તિશાળી સંસ્થા પોતાનો ટેકા આપવા તૈયાર છે એ જાણીને અમને બહુ પ્રેતસાદન મળશે.”

ઇસ્લામની જૂની પ્રજ્ઞાલિકાઓને આજના સંજોગોને અનુકૂળ બનાવો

મોલાના હાઝર ઇમામના માનમાં કરાચી ખાતે યોજાએલા સંખ્યાબંધ સમારંભોમાં તા. ૨૬-૧-૫૮ ના મેટ્રોપોલિટન હોટલ ખાતે કરાચીની ઇન્ડીટ્યુટ ઓફ ઇન્ટરનેશનલ એફેર્સ યોજાએલા સમારંભ પણ મુખ્ય હતો. આ સમારંભમાં ઇમામે જમાને કરમાવ્યું: “જો ઇસ્લામે પોતાનું જૂનકાલિન ગૌરવ પાછું મેળવવું હોય તો તેણે પોતાની જૂની પ્રજ્ઞાલિકાઓને આજના સંજોગો જુદા સંજોગો માટે અનુકૂળ બનાવવી જોઈએ. જો આપણે આમ કરવામાં નિષ્ફળ જઈશું તો આપણે આપણી પોતાની તરફથી માટે નિષ્ફળ જઈશું એટલું જ નહિ, પરંતુ યુવાન પેઢી અમણાગન બનીને એવા વિદેશી તેમજ જહાદી માનનો શિકાર બની જશે જેને ઇસ્લામ સાથે કશું સામ્ય નહિ હોય.”

I. S.

રાજદ્વારી આઝાદી પ્રાપ્ત કર્યા પછી બીજું બધું જ મળી રહેશે એમ માની લેવું એ પાકિસ્તાન માટે વિઘાતક દરો. આધુનિક જગતમાં પોતાનું સ્થાન જાળવવા માટે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ઉદ્દ્યોગોમાં ઉદ્યોગ વિકાસ સાથે કદમ મિલાવવા માટે મૂળભૂત નવો માર્ગ જરૂરી બનશે.

પૂર્વ આફ્રિકાના મુસ્લિમો, આફ્રિકન, હિંદી અને અરબ એમ ત્રણ વર્ગોમાં વહેંચાએલા છે અને ત્યાં માત્ર વર્ગવાર જ વિકાસ થયો છે. જેમાં દરેક વર્ગ સરકારી નાણાકીય સંસ્થાઓ અને તેટલો મોટો દિસ્સો મેળવવાનો પ્રયાસ કરે છે. સફળતા મુસ્લિમ તરફથી માટે કોઈ પ્રયાસ થયો નથી. પરંતુ તાજેતરમાં આ પરિસ્થિતિ બદલવા માંડી છે અને જુદા જુદા વર્ગના નેતાઓ એ પીછાણવા લાગ્યા છે કે પ્રજ્ઞાલિકા અને નિષ્ક્રિયતાના બેવડા દબાણથી ઇસ્લામ મૂંગળાઈ જવાનો ભય છે.”

પ્રવચનના અંતે કરમાવ્યું: “આ નેતાઓએ કંઈક કરી છૂટવાનો નિર્ધાર કરતા મુસ્લિમ વેલફેર સોસાયટી અને પૂર્વ આફ્રિકન મુસ્લિમ સંસ્થાની સ્થાપના થઈ છે જે ત્રણ મુખ્ય વર્ગો વચ્ચે સાંકળણ બની છે. પહેલીજ વાર હિંદીઓ, આફ્રિકનો અને અરબોએ ઇસ્લામના સમાન ઉદ્દેશ સાથે મળીને કાર્ય કરે કંઈ છે જેની બારે અસર થઈ છે.”

કરાચી મ્યુનિસિપાલિટીનો સત્કાર સમારંભ

P. R.

મોલાના હાઝર ઇમામનો કરાચીના શહેરીઓ વતી સત્કાર કરવાનો એક સમારંભ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી ૩૦-૧-૫૮ ના યોજવામાં આવ્યો હતો. જેમાં મોલાના હાઝર ઇમામને શહેરીઓ તરફનું માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

ઇમામે જમાને માનપત્રના ઉત્તરમાં નિર્વાસિતોના પ્રશ્નો ઉપર કાળજી લેવા અનુરોધ કર્યો હતો. આપે જણાવ્યું: “નિર્વાસિતો માટે મુખ્ય આવશ્યકતા એ છે કે દેશમાં પૂરેપૂરા આતમિત બની જાય અને દેશના જીવનમાં રચનાત્મક દિસ્સો લેવાની તાલીમ મેળવે. અમને આશા છે કે આ શહેર તેની ઉમતી પેઢીને પૂરતી સગવડોની જોગવાઈ આપવા પૂરતી શક્તિઓનો ઉપયોગ કરશે. શાળાઓ અને એથી વિશેષ તો યોગ્ય શિક્ષકોની જરૂરત સૌથી મોટી છે, જે ઉપર તમે ભક્ષ આપી રહ્યા છો એ અમે જાણીએ છીએ.”

અમે પોતે થોડા વખત પહેલાં વિદ્યાર્થી હતા. જે બીજી પ્રવૃત્તિ માટે પશુ તો રહેતી હોય તો વિદ્યાર્થીઓ રાજકારણમાં સક્રીય દિરસો લે એ સામે અમને ખાંસ વધી લાગતો નહોતો. પણ ભય એ છે કે વિદ્યાર્થી માત્ર રાજકારણ માટે જ જીવતો હોય એવું થઈ જરી અને બીજી કાંઈ વસ્તુ માટે નહિ. બીજી મજતરીને બાજુએ મૂકતા આવી વિદ્યાર્થી બહુ દિરસ વ્યક્તિ બની જશે.

મનોરંજન અને રમતના મેદાનોની જરૂરત ઘણી વાર પીછાણવામાં આવે છે એ કરતા વધારે છે. શાળાની સંગીન કેળવણી તેમજ આપણા મજદૂર ધરણામની પ્રગતિથી લતાલીમની સાથે સાથે આ વસ્તુઓ યુવાન પેઢીના હૃદયમાં સદાય કરી રાખે છે જે જીવન જીવવાની કલાને એના સૌથી ભરપૂર અર્થમાં સમજી રાખે. અમે આપણા રાખીએ છીએ કે આ પ્રથમ પ્રત્યે પણ યોગ્ય લક્ષ અપાશે કારણ કે એનો જે પ્રત્યુત્તર તમે આપશો એના ઉપર આ મવાન દેશના ભાવિનો આધાર રહેલો છે."

પાક-ભારત વચ્ચે સહકાર જરૂરી છે

આ સમારંભમાં જ મોલાના હાજર ધમામે ફરમાવ્યું કે: પાક-ભારત એ બન્ને દેશોના પ્રજા લગભગ સરખા છે અને તેમની યુગ્મેલીઓ વધારવી ન હોય તો બન્ને વચ્ચે સહકાર જરૂરી છે.

ધમામે ઝમાન જુઝમાની નમાઝ અદા કરે છે

કરાંચીની રાજાણી ફરમિયાન ધમામે ઝમાને તા. ૩૧-૧-૫૮ ના જુઝમાની નમાઝ અદા કરી હતી. કરાંચીની બોલ્ટન માર્કેટ ખાતેની મેમણ મરિજમાં આપ નમાઝ અદા કરવા પધાર્યા ત્યારે ત્યાં હાજર રહેલા હજારો ધરણામીઓએ "અલ્લાહો અકબર" અને "ધરણામ જિંદાબાદ" તેમજ "આશાખાન જિંદાબાદ" ના ગગનભેદી નારાઓથી ભર્યું સત્કાર કર્યો હતો.

વિશ્વભરમાં રજૂ થયેલી તખ્તનશીનીની ફિલ્મ

મોલાના હાજર ધમામની કરાંચી ખાતેની તખ્તનશીનીની ફિલ્મની વિશ્વભરમાં રજૂઆત થઈ હતી પાકિસ્તાન સરકારના ફિલ્મ સંલગ્નને ઉતારેલી આ ફિલ્મને પ્રિન્ટને તા. ૨૬મી જાન્યુ. આરીએ ટેલિવીઝન ઉપર રજૂ થઈ હતી. અમેરિકામાં પણ તે ટેલિવીઝન ઉપર રજૂ થઈ હતી. આ ઉપરાંત બ્રિટિશ ન્યુઝ રીલમાં પણ આ પ્રસંગનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રિન્ટમાં ન્યુઝ રીલો બતાવતી ત્રણ મુખ્ય કંપનીઓ બ્રિટિશ મુવીટાઇન ન્યુઝ, પાથે અને એમ-૩ બ્રિટિશ તખ્તનશીની પ્રસંગની ફિલ્મ ઝાંખી હતી અને વિશ્વભરમાં તેની તુરત રજૂઆત પણ કરી હતી.

પૂર્વ પાકિસ્તાનમાં તખ્તનશીની માટે તૈયારીઓ

પશ્ચિમ પાકિસ્તાનમાં કરાંચી ખાતે તખ્તનશીનીની ઉજવણી થવા પછી પૂર્વ પાકિસ્તાનના મુખ્ય શહેર લાહોર ખાતે તા. ૧૨મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૮ ના એક વધુ ઉજવણી કરવાની મંજૂરી મળી હોય આ માટેની પૂરજોશ તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી.

સીરિયાની મુઝાકાતનું સંભારણું

મોવાના હાજર ઇમામે જુલાઈ ૧૯૫૭ માં લેબેનોન અને સીરિયાની મુઝાકાત લીધી હતી, આ તરવીર સીરિયાની મુઝાકાત વખતે લેવામાં આવી હતી.

મોહનલાલ દાસર ઇમામ અને પ્રમુખ નાસર

મોહનલાલ દાસર ઇમામે સંયુક્ત આરબ પ્રજાસત્તાકના પ્રમુખ જ નાસરની ફરેા ખાતે તા. ૧૯-૨-૪૯ના મુવાકાત રૂબરૂ હતી. પ્રમુખ નાસર એ પ્રમંડે હમણે ઇમામને આવકારી રહ્યા છે.

પૂર્વ પાકિસ્તાનમાં તખ્તનશીની માટે તૈયારીઓ

T.N.

પશ્ચિમ પાકિસ્તાનમાં કરાચી ખાતે તખ્તનશીનીની ઉજવણી થયા પછી પૂર્વ પાકિસ્તાનના મુખ્ય શહેર ઢાકા ખાતે તા. ૧૨મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૮ ના એક વધુ ઉજવણી કરવાની મંજૂરી મળી હોય આ માટેની પૂરજોશ તૈયારીઓ કરવામાં આવી હતી.

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની કરાચી ખાતે પધરામણી

F.7

૧૯૫૮ નું વરસ પાકિસ્તાન માટે ખૂબ યાદગાર અને ઐતિહાસિક રહેશે. આ વરસે અહિં મોલાના હાઝર ઇમામની તખ્તનશીનીની ઉજવણી થઇ હોવા ઉપરાંત આ પ્રસંગે મોલાના હાઝર ઇમામ સહિત આપના નૂરાની પરિવારના સભ્યોએ પણ મુબારક પધરામણી કરમાવી હતી. આ પહેલાં જ મોલાના હાઝર ઇમામ સાથે આપના માતૃશ્રી પધાર્યા હતા. ઉપરાંત નાં સાહજાદા સદરદીન સાહેબ પણ આપના મહોરદાર સાથે પધાર્યા હતા આ આનંદમાં બધારે કરવા તા. ૩૦ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૮ ના મોલાના હાઝર ઇમામના વહાલા પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે કરાચી ખાતે પધરામણી કરમાવી. હવાઇ મથકે નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને આવકારવા મોલાના હાઝર ઇમામ આપના માતૃશ્રી સાથે જાંતે પધાર્યા હતા. પિતા-પુત્રનું અહિં અદ્ભૂત મિલન થયું હતું. કરાચીના ઇસમાઇલીઓ તેમજ પાક વડા પ્રધાન વતી તેમના એ. ડી. સી. એ. પણ નાં પ્રિન્સ સાહેબનો ભવ્ય સત્કાર કર્યો હતો.

આ પહેલાં નાં સાહજાદા સદરદીન સાહેબ કરાચીથી રવાના થયા હતા.

કરાચી ખાતે તા. ૩-૨-૫૮ ના એક ભવ્ય દરબાર આગાખાન જમખાના ખાતે યોજવામાં આવ્યો હતો. સફેદ શેરવાની અને લીલા રંગનો જરિયાન સાફ પહેરી મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ આગાખાન પોતાના પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ સાથે દરબારમાં પધાર્યા હતા.

મોલાના હાઝર ઇમામનો પશ્ચિમ પાંખનો પ્રવાસ

J.A

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રોયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ કરાચી ખાતે તખ્તનશીનીની ઉજવી, કેટલાક દિવસો અહિં ખાતે રોકાઇ સિંધ અને સરહદના પ્રવાસે રવાના થયા હતા. સિંધના મુખ્ય કેન્દ્રોમાં પધરામણી કરમાવવા ઉપરાંત પેશાવર અને બયબર ઘાટ સુધીનો પ્રવાસ પણ કર્યો હતો. આપશ્રીએ દરેક સ્થળોએ જમાતોને દિદાર અને દુઆઆશિયોની નવાજેશ કરમાવી અનેક વિષયો ઉપર દારવણી આપતાં કરમાનો કરમાવ્યા હતા. આ સંબંધે પ્રવાસ પૂરો કરી લાહોર પધાર્યા અને લાહોરથી ઢાકા જવા રવાના થયા હતા.

ઢાકા ખાતે શુભાગમન

મોલાના હાઝર ઇમામ તા. ૧૧-૨-૫૮ ના ઢાકા પધારતા હવાઇ મથકે નાં ગવર્નરના લશ્કરી મંત્રી સ્વાગત માટે હાજર રહ્યા હતા. ઇસમાઇલી અમેસરોએ પણ દબદબાલયો સત્કાર કર્યો. જરમાની રીતે મુસાફરીના ચાકને ન મળુકારતા ૧૧ વાગે જમાતખાનામાં પધરામણી કરમાવી હતી. બપોર પછી આપ પુનઃ પધાર્યા અને રાતના આઠ વાગ્યા સુધી બિરાહ જમાતોના ધાર્મિક કાર્યો ઉદ્ધ્યા હતા. બીજા દિવસે તખ્તનશીની હતી છતાં એ દિને પણ સવારના પધરામણી કરમાવી ધાર્મિક કાર્યો ઉદ્ધ્યા હતા.

હાકાને આંગણે ઉજવાયો મહામહોત્સવ

તા. ૧૨ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૮ ની સંજના હાકા ખાતે ત્રીસ દળરની જનમેદની સમક્ષ મોહાના હાઝર હમામની તખ્તનશીનીની પાકિસ્તાનમાં બીજી અને દુનિયામાં પાંચમી ઉજવણી કરવામાં આવી.

હાકાની આ ઉજવણી પ્રસંગે પૂર્વ પાકિસ્તાનના ના. ગવર્નર જ. એ. કે. દક્ષુલ હક, મુખ્ય પ્રધાન જ. અતા ઉર રહેમાન અને પ્રધાન મંડળના સભ્યો, સરકારી અધિકારી, કુટુંબના ના. મિત્ર અને તેમના બેગમ સાહિબા તેમજ પ્રતિષ્ઠિત નામરિકાએ હાજરી આપી હતી.

પાક કુરાને સરીફની તિલાવત સાથે ઉજવણી શરૂ થઈ હતી. અહિં પણ આપણની દુમુરમાં પાક કુરાને સરીફ, ઝબો, પાપડી, ચેન, સમશેર અને વીંટી પેશ કરવામાં આવ્યા હતા. આ વિધિ પૂરે થયા બાદ પૂર્વ પાકિસ્તાનના હસમાધલીઓ વતી સન્માનપત્ર પેશ કરવામાં આવ્યું હતું.

“આ એક એવા મઝહબ છે અને તેનું બંધન એવું છે જેને કોઈ તોડી શકશે નહિ !”

માનવમતું વાચન પૂરું થયા બાદ હમામે જમાને પોતાનું ઐતિહાસિક પ્રવચન કર્યું હતું. આપના લખાણ પ્રવચન ફરમિયાન આપે મદાન મઝહબ ધરલામની ચેતનવંતી શક્તિ વિશે જણાવ્યું :—“આ પ્રવાસ પરથી એક વસ્તુ અમને દેખાઈ છે કે પાકિસ્તાનના બે અરધા ભાગોને સાંકળી રહેલી ઐતિહાસિક વસ્તુઓ જેટલી મુશ્કેલ છે તે માત્ર થોડા, વિમાનો, થોડા જહાજો અને રેડિયો સંપર્ક એના પર બારસો માઈલનું આ અંતર સાધવા માટે તમારે આધાર રાખવાનો છે એમ અમને લાગે છે. પરંતુ આતો એક બાબ મંતવ્યજ છે, કારણ કે આ સપાટીની નીચે એકજ મઝહબનું અગાધ જોડાણ છે અને એ પણ એવા મઝહબનું કે જેના માટે એક સમાન જીવનનો શક અમત્યનો છે. આ બંધન એવું છે કે જે કોઈ માનવીથી તૂટવું મુશ્કેલ છે. આ બંધન હાજના અંત સુધી ટકવાનું છે.”

વધુમા ફરમાવ્યું : “આ બારસો માઈલનું અંતર મોટું લાગે છે અને તે મોટું છે પણ ખરું. અજીકકિતવાળા જહાજો, ઝડપી જેટ વિમાનો અને ટેલિવીઝન જેવા વ્યવહારના આધુનિક સાધનોના ચમત્કારથી રોજ રોજ અંતર ઘટતું રહે છે. આ પ્રમાણે ચાલુ રહેશે અને એની મતિમાં મંદતા આવવાનું કોઈ કારણ અમે જોતા નથી. આથી કરીને તમે બધાએ, ખાસ કરીને યુવાન પેઢીએ એ વિચારવું જોઈએ કે તમારો દેશ માત્ર જન્મ લેવા કે મોટા થવા, પૈસા કમાવવા, લગ્નો કરવા, સંતાનો પેદા કરવા અને મૃત્યુ પામવાના રથાન કરતાંયે કંઈક વિશેષતા ધરાવે છે.”

આમળ ચાલતા ફરમાવ્યું : “દેશની પ્રગતિ યા અઘોગતિમાં કોઈપણ વ્યક્તિના વર્તનનું પ્રતિબિંબ ઝીલાય છે. એટલે કે રાષ્ટ્રના બધાજ સવાસો તમારા પ્રભો છે. જો રાષ્ટ્રની પ્રગતિ પ્રત્યે એના લોકો જાગૃતા ન રહે તો રાષ્ટ્રની પ્રગતિ થઈ શકે નહિ અને ખરેખર તો નેતાઓ, શિક્ષકો, માધ્યમો અને યુવાનો એને દ્રઢતાથી વળગી ન રહે તો કોઈ મુશ્કેલ રાષ્ટ્ર ટકી શકે નહિ.”

“શાળાઓમાં ફરજિયાત ઇસ્લામી શિક્ષણ એ હકાવજીબનું છે, અને એને મનીએ બાંધે. પરંતુ જો એ મઝહબી શિક્ષણ જૂતકાળની રદિઓમાં વધુ પડતું જરૂર પડે, તો એને પૂરતો ફાયદો ઉઠાવી શકાશે નહિ.

આપણા મઝહબની મહાન પ્રજ્ઞાસિદ્ધાઓની ઉપેક્ષા કરવાની જોખમી વસ્તુ નથી. પરંતુ એને આજના તદ્દન નિરાશા સંભળેલા પ્રજ્ઞાસને અનુરૂપ અને વધુ ચેતનવંતી બનાવવાની જરૂર છે. ભૌતિક પ્રગતિથી આપણે ડરવાનું નથી.

ઓછા વિકસિત એવા દેશોને મરીબી, અને રોગચાળા સામેની તેઓની મક્કતમા આ પ્રગતિના ફજાની પૂરતી જરૂર છે અને મુરિસમે જો આ અમત્વતાને સ્વીકાર અને સાથે સાથે તેના મઝહબનું ચેતનવંત સત્વ ઇન્સાનની પ્રગતિના દરેક કથુમાં સિંચાય તો તમે ઇસ્લામનું જૂતકાળનું મોરવ પુનઃ મેળવી શકશો.”

‘ડેલી મેલ’ ની અંગલિ

મોસાના હાઝર ઇમામની પ્રતિકાને અંગલિ આપતો એક લેખ લંડનના પ્રખ્યાત અખબાર ‘ડેલી મેલ’ માં પ્રગટ થયો હતો. આ પત્રે પોતાના લેખમાં મોસાના હાઝર ઇમામને મહાન મઝહબી નેતાની શક્તિ ધરાવતા યુગપુરુષ તરીકે ઓળખાવી લખ્યું કે “તેઓએ અત્યારે મજબૂત ઇરાદાઓ સાથે તેમના અનુયાયીઓની અલ્પસંખ્યામાં ફેરવણી કરવા તૈયાર થઈ રહ્યા છે.”

લેખમાં વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે, “નામદાર આગાખાન કે જેમણે પોતાના યૌવનકાળ યુરોપમાં વિતાવ્યો છે તેઓ સદા ચૂરત મઝહબી માન્યતાઓ ધરાવતા હતા અને તેમના માટે આમેદ પ્રમોદ કોઈ મહત્વના નથી.”

હવે હિંદને મળે છે તખ્તનશીનીની અણુમોલ તક

પૂર્વ આફ્રિકા અને પાકિસ્તાનમાં તખ્તનશીનીની ઉજવણી થવા પછી હિંદમાં મુઘલ ખાતે ઉજવણી કરવા માટે મંજૂરી બક્ષવાની અરજ કરવા [મુઘલથી કામના અગ્રેસરોના એક વમદાર પ્રતિનિધિ મંડળે હાકા ખાતે ઇમામે ઝમાનની સુલાહત લઈ અરજ સૂઝતા ઇમામે ઝમાને એ અરજને કૃપા કરી મંજૂર ફરમાવી અને તા. ૧૧ મી માર્ચ ૧૯૫૮ ના તખ્તનશીનીની ઉજવણી મુઘલ ખાતે કરવાનું નક્કી થયું. આ માટે તકમાર તૈયારીઓ મુઘલ ખાતે થવા લાગી હતી, અને એક વમદાર ઉજવણી સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. મોસાના હાઝર ઇમામને હિંદની સરકારે પોતાના પરાજી તરીકે નવી દિલ્લી પધારવા આમંત્રણ આપ્યું હતું જેનો ઇમામે ઝમાને સ્વીકાર કર્યો હતો.

ખૂણના અને ચીતાગોંગની સુલાહત અને લંડન સંલગ્ન રવાનગી

ઇમામે ઝમાને પૂર્વ પાકિસ્તાનનો પ્રવાસ દુકો હતો. તા. ૧૨ ના દિવસ ખાતે તખ્તનશીની ઉજવાયા પછી આપણી તા. ૧૩ ના ખૂણના ખાતે અને તા. ૧૪ ના ચીતાગોંગ ખાતે પધાર્યા હતા. તા. ૧૫ મી ફેબ્રુઆરીના આપણી કરાંચી જવા રવાના થયા હતા અને તેજ દિને કરાંચીથી લંડન બહી સિધારી મયા હતા.

‘યુનો’ ખાતેના પાકિસ્તાનના પ્રતિનિધિ તરીકે નાઠ પ્રિન્સ અલીખાન

‘યુનો’-યુનાઇટેડ નેશન્સ ઓરગેનાઇઝેશનમાં પાકિસ્તાનના કાયમી પ્રતિનિધિ તરીકે પાકિસ્તાન સરકારે મોલાના હાઝર ઇમામના વહાલા પિતાશ્રી નાઠ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની નિમણૂક કરી હતી. ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. જેવા મહાન પિતાના આ તેજસ્વંતા પુત્રના રાજકારણમાં થયેલ પ્રવેશની બંધ સહજતાઓ ઇત્તવામાં આવી હતી. નાઠ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ કે જેઓ તા. ૩૭ ફેબ્રુઆરીએ કરાચી ખાતે પધાર્યા હતા તેઓશ્રી તા. ૧૪મી ફેબ્રુઆરીએ કરાચીથી પેરિસ જવા સિધાવી ગયા હતા.

હિંદમાં સુખારક પધરામણી—સરકાર તરફથી ભવ્ય સત્કાર

મોલાના હાઝર ઇમામ દિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ રવિવાર તા. ૬મી માર્ચ ૧૯૫૮ ના હિંદના પાટનગર નવી દિલ્હી ખાતે પધાર્યા હતા.

સાંજના ૭ વાગે ઇમામે ઝમાને આપના માતૃશ્રી સાથે પાટનગરના પાલમ વિમાની મથકે પધરામણી કરમાતા હિંદ સરકારના અધિકારીઓ અને મુખ્યમંત્રી આગેવાન ઇસમાઇલીઓએ આપને દબલબાબરો સત્કાર કર્યો હતો.

આ પ્રસંગે હવાઇ મથકે હાજર રહેલ સંખ્યાબંધ પત્રકારોને ઇમામે ઝમાને જણાવ્યું : “શિયા ઇમામી ઇસમાઇલીઓના ઓગણપચાસમાં ઇમામ તરીકેની આ દેશમાં ઉજવાનારી અમારી તખ્તનશીની પ્રસંગે ભારતમાં પધારવા અચિતજ અમે આવુર હતા. મંગળવારે મુખ્યમંત્રી થનારી ઉજવણી માટે રવાના થતા પહેલા તમારા રાષ્ટ્રપતિએ અમને દિલ્હીની સુલાકાત લેવાનું બહુજ માયાળુ આમંત્રણ આપ્યું.”

વધુમાં જણાવ્યું : “તમારા મહાન નેતા અને વડા પ્રધાન જવાહરલાલ નહેરુની સુલાકાત લેવાની અમને પ્રથમવાર તક મળે છે, તે ખાસ ખુશીની ખાળત છે. આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોની તેમની ઉંડી સમજણથી છેલ્લા દસ વરસમાં ભારતે વિશ્વના રાજકારણના મહાન નૈતિક બળોમાંના એક તરીકે પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.”

નવી દિલ્હી ખાતે ઇમામે ઝમાને સરકારી પરોણા તરીકે હૈદરાબાદ હાઉસમાં રહેવા હતા.

મહાત્મા ગાંધીજીની સમાધિની સુલાકાત

મોલાના હાઝર ઇમામ દિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૧૦ મી માર્ચના નવી દિલ્હી ખાતે મહાત્મા ગાંધીની રાજધાટ ખાતેની સમાધિની સુલાકાત લીધી હતી. દિલ્હીની ઐતિહાસિક જુઝમા મરિજદની પથુ આપશીએ સુલાકાત લીધી હતી.

વડા પ્રધાન શ્રી નહેરુ તરફથી લોજન સમારંભ

તેજ દિને બંગોરના હિંદના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુએ ઇમામે ઝમાને માનમાં તેમના નિવાસસ્થાને એક લોજન સમારંભ યોજ્યો હતો. સાંજના યુનાઇટેડ કિંગડમના હાઇ કમિશનર તરફથી એક વિશેષ સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. દિલ્હી યુનિવર્સિટીની પણ સુલાકાત લીધી હતી.

મોહાના હાજર ઇમામે આપના માતૃશ્રી સાથે નવી દિલ્હીથી મુંબઈ ખાતે તા. ૧૧-૩-૫૮ ના મુબારક પધરામણી ફરમાવી હતી.

મુંબઈમાં ઉજવાયેલો ઐતિહાસિક મહામહોત્સવ TN

ઇસમાઇલી ઇતિહાસમાં મહામહત્વ ધરાવતા મુંબઈ શહેરમાં ૧૨ મોહાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ દિજ રાયલ હાઇનેસ નાં આગાખાન સાહેબની ઐતિહાસિક તખ્તનશીનીની ઉજવણી જે દુનિયામાં ઊઠી અને અંતિમ હતી તે મંગળવાર તા. ૧૧ મી માર્ચ ઇ. સ. ૧૯૫૮ ના સંજોગે વરસી ખાતે આવેલા સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ રોડિયમમાં ઉજવવામાં આવી હતી.

૮૦ હજાર પ્રેક્ષકો જેમા દિંદના ખુલ્લે ખુલ્લેથી આવેલા ઇસમાઇલીઓ ઉપરાંત આફ્રિકા, બરમા, મલાયા, સિંગાપુર, પાકિસ્તાન, માડાગાસ્કર, સીરિયા અને મધ્યપૂર્વથી આવેલા ઇસમાઇલીઓનો સમાવેશ થતો હતો તેનાથી રોડિયમ ખીચોખીચ બરાબ ગમું હતું.

અનેક માનવતા મહેમાનો પણ આ અવસરે હાજર રહ્યા હતા જેમા મુંબઈના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી યશવંતરાવ ચીદાણ અને તેમના પ્રધાનમંડળના સભ્યો, મુંબઈના તે સમયના ઇસમાઇલી ચીફ જરરીસ શ્રી મહમદખલી સી. ચામલા અને તેમના ધર્મપત્ની, મુંબઈ રાજ્યની વિદ્યાન સભાના માનનીય સ્પીકર શ્રી સીલમ, મુંબઈના મેયર અને ઘરીફ, ઉપરાંત દેશ પરદેશના એલચીઓ અને એલચી ખાતાના અધિકારીઓ, મુંબઈના પ્રતિષ્ઠિત આગેવાન નાગરિકો, મુંબઈના પોલિસ કમિશ્નર તેમજ નવી દિલ્હીથી આ પ્રસંગે હાજર રહેવા ખાસ આવેલા દિંદ ખાતેના તે સમયના પાકિસ્તાનના હાઇ કમિશ્નર મિયા જિયાઉદ્દીન, હુઝાના નાં મિર, તેમના બેગમ સાહેબા અને ચાહઅદાઓ ખાસ ધ્યાન ખેંચતા હતા.

પાકિસ્તાન દુરાને ઘરીફની તિલાવૃત્ત અને ચીનાન ઘરીફના માધ્યમી ઉજવણીના સંજોગે આવી મોહાના હાજર ઇમામની હુજુરમાં જુદા જુદા આગેવાનોએ દુરાને ઘરીફ અને મોહાના હાજર ઇમામની સંકળવાલી ચેન, સમરોર અને વીટી અર્પણ કર્યા હતા. આ વિધિ પૂરા થયા બાદ દિંદના ઇસમાઇલીઓ વતી ઇમામે હમાનની હુજુરમાં જાહિતભાવ અને વહાદારીના મતીકરપ માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું.

દિંદુસ્તાન અને ઇસમાઇલીઓ, ઇમામે હમાનનું પ્રવચન

માનપત્રનું વાંચન પૂરું થયા બાદ અને પૃથ્વીના ગોળાકારમાં દુનિયાના ચાલીસ જેટલા દેશો જ્યાં ઇસમાઇલીઓ વસે છે તેના ચિન્હો દર્શાવતા હાતમિ ખજના પ્રતિક સાથેની અદ્ભુત કારકેટમાં તે અર્પણ થયા બાદ આ પ્રસંગે ઇમામે હમાને ઐતિહાસિક પ્રવચન કર્યું હતું. પ્રવચનમાં આપે જણાવ્યું :-

અમને ખાતરીપૂર્વક લાગે છે કે આ દેશમાં તમારા માટે મહાન તકો રહેલી છે જ્યારે એ હકીકત છે કે દિંદે પોતે જેમ પ્રગતિ અને વિકાસ સાધ્યા છે તેમા છેલ્લા એંસી વરસમાં ઇસમાઇલીઓએ પણ વિકાસ અને પ્રગતિ સાધ્યા છે. એશિયાના દેશોમાં દિંદજ એક એવો મહાન દેશ છે કે જે આઝાદી પ્રાપ્ત કરી અને મરજિયાત રીતે રાષ્ટ્રસમૂહમાં જોડાયેલો છે. ઉપરાંત વ્યક્તિગત રાજવંત અને રાજકીય આઝાદીને અંતઃકરણથી સ્વીકારનાર પણ આજ પહેલો દેશ છે.

જે પ્રમાણે તમારી સરકાર ખાતરી આપી છે અને અપનાવ્યું છે, તે, હકત ખાતરીથી સામાન્ય નિયમોનું પાલન કરી, દરેક પુરુષ અને સ્ત્રીને, તેને ઉત્તમ કાગે તે પ્રમાણે બોધવાની, સમજાવવાની, મત આપવાના અને મજદબ પાળવાના અધિકારો હોવા જોઈએ. તે કોઈ પણ રાષ્ટ્ર માટે એક અદ્ભુત સાહસરૂપ છે. પાંત્રીસ કરોડથી વધુ વસતિ ધરાવતો આ દેશ જેની સંસ્કૃતિ જૂની છે અને સરકારી માળખું નવું છે, જે જોને વારંવાર મરીબી અને નિરક્ષરતાને બોલો સહન કરવો પડે છે, તે વિશે કહિયે નહિ જોયેલા એક દિગ્ભિતિ રાજકીય અખતરા સમાન છે. હિંદો જે પ્રમાણે આર્થિક અને રાજકીય કાર્ય આરંભ્યું છે, તેણે દરેક સ્થળની વિચારશીલ પ્રજાની કસપનનિ વણ કરી છે.

જો કે આ કંઈ એક સરખો ઝળકતો ચિતાર નથી, એમ હોય પણ એ નહિ. જૂતકાળમાં જન્મેલા પડછાયાઓ પડી રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં પણ એવું જ થશે. પરંતુ એ અનિવાર્ય છે અને એ બધું હિંદના વર્તમાન અને ભવિષ્યના નેતાઓની દિપદ્રષ્ટિ, ઉત્સાહ અને દિગ્ભિતિને પડાવેલ છે.

પણ અમે સર્વભાવે કહીશું કે જો, આ દેશ વર્તમાન સમયના સ્વતંત્ર સિદ્ધાંતો પ્રમાણે ખડો રહેશે તો તે આ પડકારને ક્ષીણ કરશે અને તેમાંથી પર ઉતરી ચકશે. જો હિંદ, અસ્થિતિના સામાન્ય હોને જળખી રાખશે અને ભૂમતીના દ્રષ્ટિબિંદુથી સધુમતીનો, ખ્યાલ રાખશે, માનવ યાતના અને મરીબાઈ નાખુદ કરવાના ચક્ર્ય એટલા પ્રયત્નો કરવાના તેના નિષ્ફળમાંથી અલિત થશે નહિ તો અમને ખાતરી છે કે તે પોતાની મરફેલીઓ નજારી ચકશે અને આવા પ્રયત્નો ધરાવતા બીજા રાષ્ટ્રો માટે એક દ્રષ્ટાંતા પૂરું પાડી ચકશે.

મહામાધલીઓ, જો કે આધુનિક દિગ્માં સિંધુની સરખામણીમાં એક મિંડુ સમાન છે. પરંતુ અમે માનીએ છીએ કે તેઓ આ દેશના ભાવિ વિકાસમાં પૂરો અને કોઈપણ રીતે ઓછો અત્યનો નહિ એવો ભાગ બંજવશે.

આજે અહિં આવેલા અજાણ મહામાધલીઓને અમે હરમાવશું કે તમારા માટે ખાસ કંઈ નથી. જ્યારે તમારું મજદબ ઉપરતું ધમાન એ હમેશા તમારા પરિચયરૂપ છે. તમારી દુન્યવી વફાદારી સંપૂર્ણ રીતે હિંદ અને તેની ચૂંટાએલી સરકાર પ્રત્યે છે. આ વસ્તુ સતત રીતે મનમાં રાખવા અમારી કામને અમે હરમાવીએ છીએ. હવે તેઓએ હજુ વધુ કરી બતાવવું જોઈએ. મહામાધલીઓને તેના ઉચ્ચ રીતે વિકાસ પામેલા સામાજિક ધડતર ઉપર હમેશા કાંઈ રહ્યો છે. આપણા મજદબ આપણને એ સિધ્ધિ છે કે આપણા પોતાના કે આપણા કુટુંબોના હિત કરતાયે આપણું કાર્ય વધુ હોવું જોઈએ. જો તમે સંગઠિત રહેશો, સામાજિક પ્રગતિ અર્થે કાર્ય કરશો, તમારા નેતાઓને માન આપશો, તો અમને ખાતરી કે તમે આગળ વધી ચકશો. હિંદ રાષ્ટ્રના એક ભાગ તરીકે તેની પ્રગતિકૃતમાં તમારે તમારો ધિરસો આપવો જોઈએ.

પરસ્પરની સહભાવના, સહિષ્ણુતા અને સન્માન, પ્રમાણિક કાર્ય તેમજ નિખાલસ વર્તનથી તમે તમારા સાથીદારોની ખરી મિત્રતા પ્રાપ્ત કરી ચકશો. તમે શીમંત હો કે મરીબ, વેપારી હો કે નોકરિયાત હો શારીરિક મથ કરતા હો કે દિમાગી કાર્ય, એનો કંઈ પ્રમ જ નથી; તમારું આત્મિક રણ સરખું જ છે.

તમે જે રીતે તમારું રાજિંદુ જીવન જીવતા હો, તમારા સાથીદાર રમી કે પુરુષ પ્રત્યે જેવો વર્તવ રાખતા હો અને સૌથી વધુ તો મદાન અલ્લાહમાં તમારા વિશ્વાસ હોય એ રીતથી તમે અંતિમ ઇન્સાફ મેળવશો."

નાં ગવર્નર તરફથી બોજન સમારંભ

અંજ રાતના મોસાના હાઝર ઇમામના માનમાં મુંબઈના નાં ગવર્નર શ્રી મી. પ્રકાશ મુંબઈના રાજ્યમંત્રી ખાતે એક ભવ્ય બોજન સમારંભ યોજાયો હતો. મુંબઈ રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન શ્રી. મોદીએ મુજબાન તરીકે કાયું બળવી ઇમામે જમાન અને આપના માનુશીનો સત્કાર કર્યો હતો.

એકવતા જાળવવા ફરમાન

એતિહાસિક તખ્તનશાની પછી ઇમામે જમાન મુંબઈ ખાતે તા. ૧૬ પર્વત રોકાયા હતા અને આ દિવસો દરમિયાન સવારના અને ત્યારબાદ બપોરના પશુ જમાતખાને પધારતા હતા. સાત વરસના લાંબા માળા પછી ઇમામે જમાને હિંદના ઇસમાઇલીઓના ધાર્મિક કાર્યો ઉઠાયા હતા.

તા. ૧૬ મી માર્ચના ઇમામે જમાને જમાતખાનાઓમાં પધરામણી ફરમાવી તે પ્રસંગે એકવતાથી જીવવા ફરમાવ્યું કે, "તમે એક બીજા આપસમાં રહાની લાઇઓ હો, તેથી એક બીજાના કામકામો પોતાના સમજીને કરજો પરસ્પર. ઔયકતા, સંપ, પ્રેમ અને સહકાર રાખશો તો અમને બધીજ ખુશી થશે, બાળકોને સારામાં સારું, ઉત્તમ શિક્ષણ આપવાની કાળજી રાખશો."

મોસાના હાઝર ઇમામે યોજેલા સમારંભો

મુંબઈ ખાતે ઇમામે જમાનના માનમાં જેમ અનેક શાનદાર સમારંભો યોજાયા હતા તેમ ઇમામે જમાને પશુ મુંબઈના નાં ગવર્નર, મુંબઈ રાજ્યના પ્રધાનમંડળના સભ્યો અને પરદેશના એલગીઓના માનમાં દરેક જુદા જુદા સમારંભો યોજાયા હતા. તા. ૧૬-૩-૫૮ ના આપમી રાજકોટ જય રવાના થયા હતા.

મોસાના હાઝર ઇમામના માનુશી નાં પ્રિન્સેસ નાનુદયસા અલીખાનસાહેબા મુંબઈથી તા. ૧૩-૩-૫૮ ના લંડનબધી રવાના થયા હતા.

મોસાના હાઝર ઇમામની રાજકોટ ખાતે પધરામણી

મોસાના હાઝર ઇમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૧૬ મી માર્ચ ૧૯૫૮ ના રાજકોટ ખાતે મુઆરક પધરામણી ફરમાવી હતી. ઇમામે જમાનની સૌરાષ્ટ્રની આ પ્રથમ પધરામણી હતી અને આ પ્રસંગે અખિલ સૌરાષ્ટ્રમાંથી રાજકોટ ખાતે પચીસ હજાર ઇસમાઇલીઓ એકઠા થયા હતા. રાજકોટ ખાતે ઇમામે જમાન તા. ૧૬ સુધી રોકાયા હતા અને આ રોકાણ દરમિયાન દરરોજ દિવસના બે વખત પધારી, કલાકો સુધી જમાતો વચ્ચે બિરાજી જમાતોના ધાર્મિક કાર્યો ઉઠાયા હતા.

ઐક્યતા, કેળવણી અને ધંધો

રાજકોટ ખાતે તા. ૧૯ મી માર્ચના ઇમામે ઝમાને મદતના હરમાનો હરમાવ્યા હતા. ઐક્યતા વિષે હરમાવ્યું : “તમારે દરેકે યાદ રાખવું જોઈએ કે તમે દરેક રહાની બાધ બહેનો છો, તમારે, દરેકે સંપ સલાહથી રહેવું જોઈએ અને કોમની બલાધના કામકાને સંપ સલાહથી કરવા જોઈએ.”

શિક્ષણ માટે દોરવણી આપતા હરમાવ્યું : “બચ્ચાઓ માટે બાર વરસથી લઇને ત્રીસ વરસ સુધીનો સમય કેળવણી લેવા માટેનો છે અને માળાપોને હરમાવીએ છીએ કે બાળકોને સારામાં સારું શિક્ષણ આપે. સાથે સાથે માનવિત્રાએ એ પણ ખ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે બચ્ચાઓ સારા અને સ્વચ્છ કપડા પહેરે છે કે નહિ. ઉપરાંત તેઓની તંદુરસ્તી માટે પણ પૂરવું ખ્યાન આપવું. બચ્ચાઓ બીમાર ન થાય એની પૂરતી કાળજી રાખવી.

જેઓ કેળવણી લેશે છે તેણે બાપદાદાના ધંધામાં ખ્યાન રાખવું. એવું ન બને કે ખેતીવાડી, નેપાર મજી સાવનસમાં આગળ વધી બાપદાદાના ધંધાને છોડી આપે.”

તા. ૨૦ ના સાંજના ઇમામે ઝમાનેના માનમાં રાજકોટના શહેરીઓ તરફથી સરદાર બાગમાં એક સન્માન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો જેમાં મુધરાઈના ધારાસભાના સભ્યો તેમજ આગેવાન નાગરિકો હાજર રહ્યા હતા. તા. ૧૯ નાં આપત્રી રાજકોટથી પુનઃ મુબઇ પધાર્યા હતા.

નવરોજનો લઘ્ય દરબાર

તા. ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૫૮, નવરોજના મુબઇ ખાતે હસનાબાદમાં લઘ્ય દરબાર યોજવામાં આવ્યો હતો. ઇમામે ઝમાને આજના દિને જમાતોને ઐક્યતા માટે ખાસ બલામણુ કરી હરમાવ્યું : “આવતા વરસ માટે તમે બધી જમાતો સુખ અને આબાદી મેળવો એવી દુઆ હરમાવીએ છીએ.”

નવરોજના શુક્રવાર પણ હતો અને ઇમામે ઝમાને આ દિને જુમ્માની નમાજ અદા કરવા મુબઇની જુમ્મા મસ્જિદ ખાતે પધરામણી હરમાવી હતી. હજારો ઇસ્લામી સાથે ઇમામે ઝમાને નમાજ અદા કરી હતી અને જ્યારે આપ સીધાવા ત્યારે રસ્તા ઉપર એકઠા થયેલા હજારો ઇસ્લામીઓએ “અલ્લાહુ અકબર” અને “ઇસ્લામ જિંદાબાદ” ના નારાઓથી વાતાવરણ ગળાવી મુક્યું હતું.

‘સમગ્ર ઇસ્લામનું જ્ઞાન જરૂરી છે’

મોલાના હાજર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આમાખાને તા. ૨૨ મી માર્ચના દિવસની ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશનની મુલાકાત લઇ મઝહબી માર્ગદર્શન આપ્યું હતું. આપે આ મુલાકાત વખતે હરમાવ્યું : “તમારે સમગ્ર ઇસ્લામ વિશે જ્ઞાન સંપાદન કરવું જોઈએ. આથી કોઇ બાબત ઉપરિચિત થાય તો તેનો જવાબ આપી શકાય. કુરાને શરીફને તેની સામાન્ય સમજૂતી સાથે સમજવું જોઈએ. તમારે એ પણ જાણવું જોઈએ કે બીજા મુસ્લિમો સાથે આપણને શું સંબંધ છે ? કુરાને શરીફના ટીલાક પ્રકરણને તો તમારે સામાન્ય અર્થ સહિત જાણવા જ જોઈએ.”

આ પ્રકરણો સાથે ઠાણ સંબંધ છે કે નહિ એ જાણવાની પધ્ધતિ જરૂર છે. ઇસ્લામના ધાર્મિક મહાન ભાગ બજવનારાઓ વિષે તમારે જાણવું જોઈએ. ઇમામ ત અને ખિલાફત એટલે શું અને ઇમામને શા માટે માનવા જોઈએ એ હકીકતનો સુધિગમ્ય રીતે અભ્યાસ કરવો જોઈએ. કાવિ પ્રજા જે આપણને આવા પ્રશ્નો કરે તો તેમને આપણા જ્ઞાન ધરી જવાઓ આપી શકાય તે માટે આ જ્ઞાન જરૂરી છે.”

તા. ૨૪ ના આપે પ્રિન્સ અલીખાન ઇસમાઇલી જનરલ હોરિપટલની મુલાકાત લીધી હતી અને હોરિપટલની બંધાનારી એક બીજી ઇમારતનો પાયો નાખવાની ક્રિયા કરી હતી.

લંડન બાણી રવાનગી

એક પખવાડિયાથી વધુ સમય દિંદ ખાતે રોકાય, મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇ નેસ શાહ કરીમ આગાખાન તા. ૨૮ મી માર્ચના મુબઇથી લંડન બાણી સીધાવી ગયા હતા. માર્ગમાં આપે કરાચી ખાતે દૂકા રોકાય કરી હતી. કરાચીની દૂકા રોકાય દરમિયાન પણ આપે જમાતોને દિદારનો લાભ આપ્યો હતો.

મુબઇની રાટરી કલબમાં પ્રવચન

મોલાના હાઝર ઇમામ મુબઇથી તા. ૨૮ ના સિધાળ્યા તે પૂર્વે તા. ૨૫ મી માર્ચની મુબઇની રાટરી કલબમાં રાટરિયો સમક્ષ “ઇસમાઇલીઓ અને આફ્રિકાના વિકાસમાં એશિયન પ્રજાનો હિસ્સો” એ વિષય ઉપર મનનીય પ્રવચન કર્યું હતું. આ પ્રવચનમાં આજના આફ્રિકાનો ગિતાર આપવા ઉપરાંત નેટીવ પ્રજામાં આવેલી જાગૃતિનો અને આફ્રિકામાં રહેલી વિકાસની તકનો આપે ઉલ્લેખ કર્યો હતો.

કેંગો ખાતે ઇમામે ઝમાન

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન હિંદનો પ્રવાસ પૂરા કરી, લંડન ખાતે આવી ફરી કેંગોના પ્રવાસે રવાના થયા હતા અને તા. ૬મી મે ૧૯૫૮ ના કેંગો ખાતે પધાર્યા હતા. અહિં આપશ્રીએ નવા જમાતે ખાનાની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી. ઇમામે ઝમાને આ દેશના ઇસમાઇલીઓને વેપાર અને નોકરીના જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં અંપલાવવા કરમાવ્યું હતું. ઇમાદત વિષે આપે કરમાવ્યું: “તમારી બંદગી અને ધાર્મિક ફરજોનું પશુ તમારા જગ્યાઓ અનુકરણ કરી આગળ વધશે. તમે જે સાથે રહીને તમારી બંદગી સમયસર ગુજારશો અને તમારી બીજી ધાર્મિક ફરજોને સંભાળશો તો અમને ખાતરી છે કે જિંદગીના દરેક કાર્યને તમારી પસંદગી મુજબ પાર પાડી શકશો.”

પોર્ટુગીઝ આફ્રિકા ખાતે પધરામણી

આ પ્રવાસ દરમિયાન પોર્ટુગીઝ આફ્રિકાની પણ મુલાકાત લીધી હતી. તા. ૧૬મી માર્ચની આ પ્રદેશના મોઝામ્બીક શહેરની મુલાકાત વખતે આપનો ઇસમાઇલીઓ ઉપરાંત બિન ઇસમાઇલીઓએ અદ્ભૂત સત્કાર કર્યો હતો. સુન્ની મુસ્લિમ બિરાદરોની એસોસિએશને આપશ્રીને માન પત્ર અર્પણ કર્યું હતું.

“આપસના ઝઘડાથી અમને ખૂબ વેદના થાય છે.”

તા. ૨૬-૫-૫૮ ના ઇમામે અમાને તાનાનારીવ ખાતે દરમાબુ: “અમે તમને ખુશી રીતે કહી દેવા માંગીએ છીએ કે જે તમે અંદરોઅંદર ઝઘડા કરશો, જે તમે અંદરોઅંદર એક બીજાને મદદ નહિ કરો તો તમે કશું કરી શકશો નહિ એટલું નથી, પરંતુ તમારા વેપારને પણ એકદમ નુકસાન પહોંચશે.”

૬૦ નખી સાહેબે જે દરમાવેલ છે તે તમને દિવસની દરેક મિનિટ તમારા મનજમા રાખવા દરમાવીએ છીએ કે: ‘તમે સવળા બાધઓ અને બહેનો છો.’

એ યાદ રાખજો કે અમારા શાહીએ તમને એક વખત દરમાવેલ છે-અને અમે પારીએ છીએ કે ધણી વખતે દરમાવેલ છે કે દરેક વખતે જ્યારે તમે પોતપોતામાં ઝઘડા કરતા ત્યારે તેમને તકલીફ થતી હતી. અમે પણ તમને ખાતરીપૂર્વક દરમાવીએ છીએ કે તેનાથી અમને પણ બહુજ તકલીફ થાય છે. દરેક વખતે જ્યારે નમારામાંથી એકબીજાના માટે કુબ્ એવો દોષભાવ, ખરાબ કે પાપી વર્તુલ રાખે છે અને ચાઠી ચૂમણી કરતા રહે છે એમ અમે સાંભળીએ છીએ તો અમને બહુજ દુઃખ થાય છે અને તેથી તમને પણ નુકસાન થાય છે કે જે તમે પોતે જોઈ શકતા નથી. આજથી બાધ બહેનની માફક જીવવાની શરૂઆત કરો.”

તાનાનારીવ ખાતે પધારતા પૂર્વે તા. ૨૭મી મેના તુલિયાર ખાતે પધરામણી કરી હતી. તુલિયારના ગ્રામીનીઓએ કમિશર તરફથી એક બચ્ચ ભોજન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

← “ઈમામ દુનિયાની સર્વે રચનાનું મૂળ છે.”

મીલાના હાઝર ઇમામ કિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ ખાગાખાનની હાજત ખાતે ૨૭ મે ૧૯૫૮ ના દિને ઇંગ્લેંડના ચાર આગેવાન અખખારો, ‘ડેલી એક્સપ્રેસ’, ‘ઇવનીંગ ન્યુઝ’, ‘ડેલી મેલ’, અને ‘ન્યુ સ્ટેટસમેન’ ના ચાર પત્રકારો અનુક્રમે, રેની મેકકોલ, જોન કોન્નેલ, માર્ચલ પુલ, અને જોન કિમેને ખાસ મુલાકાત લઈ ઇમામે અમાને અનેક વિષયો ઉપર કુલ ૧૧૫ પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા. ઇમામે અમાને એટલે શું, તેણે રહાની અને દુનવી કામ શું હોય છે, આપમીની જીવન પ્રવૃત્તિ શું છે, ભાવિ જીવનનો ખેય શું છે વિગેરે પ્રશ્નો. આપે ઉત્તરો આપ્યા હતા. આ પ્રશ્નોની હારમાળામાં આપને ૮૮ મે પ્રશ્ન એ પૂછવામાં આવ્યો હતો “આપની કામતા મનમાં આપ એક મનુષ્ય તરીકે તો ખરાને ?”

આ પ્રશ્નનો સચોટ ઉત્તર આપતા ઇમાનાના ઇમામે દરમાબુ: “ના, તેઓના હુકમમાં અમારું રચાન ઇમામ તરીકેનું છે કે જે સર્વે રચનાનું મૂળ છે.” *creation*

ઉક્લા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા દરમાબુ: હવે કે “મારા મુરીદાના જીવન તથા રહેણીકરણને ધડપી અને તેમને દુનવી તથા ધાર્મિક દોરવણી આપી મદદ કરવી એમા મને આનંદ મળે છે.”

દક્ષિણ આફ્રિકાના પત્રકારને એક વધુ મુલાકાત

ઇંગ્લેંડ ખાતેની આ અખખારી મુલાકાત બાદ કેટલાક સમય પછી આપે દક્ષિણ આફ્રિકાના જોહનસબર્ગથી પ્રગટ થતા ‘ડ્રમ’ માસિકને મુલાકાત આપી હતી. આ મુલાકાત લેનાર એ સામયિકના તંત્રીએ ઇમામે અમાને સાત પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા. આ અખખારી મુલાકાત પ્રસંગે, પહેલાજ

પ્રમના ઉત્તરમાં આપશ્રીએ ફરમાવ્યું: "મારા દાદાશ્રીના અવસાન બાદ મારે સતત મુસાફરીઓ કરવાની રહે છે. આફ્રિકાની મારી આ મુસાફરી શરૂ કર્યા પહેલા મેં સમ્પૂર્ણ તેમજ પાકિસ્તાનના મુલાકાતી લાંબી મુસાફરી કરી હતી. દાલમા મને મુસાફરીનો ખુબ યાદ લાગ્યો છે. પાકિસ્તાનમાં મને ફક્ત ચાલીસ મિનિટ જ આરામ માટે મળતી."

પ્રમ ખીમના જવાબમાં ફરમાવ્યું: "ઇમામ તરીકે કું નિર્ણય આપુ છું તેમજ કપડાઓની પતાવટ કરું છું. ઇમામ અધિકારપૂર્વક મહકમતા સાથે પોતાનો નિર્ણય આપી શકે છે અને તેમના નિર્ણયને માન્ય રાખવાનું જોઇએ."

પ્રમ ચોથાનો જવાબ આપતા ફરમાવ્યું: "આ દુનિયામાં સુખ અને શાંતિ હોય એમ હું ઇચ્છું છું. તે એવી રીતે કે આ તથા પેલી દુનિયામાં ભેદો સુખી થઇ શકે."

ઇમામત દિનની પહેલી ઉજવણી

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયસ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન ઇમામતની ગાદીએ બિરાજ્યા તેને જુલાઇ ૧૯૫૮ માં એક વરસ પૂરું થઇ ગયું હતું. મોલાના હાઝર ઇમામે આ વરસે તા. ૧૧ મી જુલાઇના બદલે તા. ૧૨મી જુલાઇના ઉજવણી કરવા ફરમાવ્યું. આ માટે ફરમાન મોકલતા ફરમાવ્યું: "અમારા વહાલા દાદાશ્રીએ જોશો સિદ્દાપાનું આ પહેલું વરસ હોવાથી આ વરસે તા. ૧૨મી જુલાઇના ઉજવણી કરવા ફરમાવીએ છીએ."

મોલાના હાઝર ઇમામની અજ્ઞા અનુસાર વિશ્વના ઇસમાઇલીઓએ તા. ૧૨ મી જુલાઇ ૧૯૫૮ ના ઇમામત દિનની ઉજવણી કરી હતી. *અનુસાર ૧૧ મી. જુલાઇ ૧૯૫૮ ના રોજ ઇમામત દિનની ઉજવણી કરી હતી*

વાર્તા માટેનું 'આગાખાન પ્રાઇઝ'

ફ્રાન્સના સાહિત્યક ત્રિમાસિક 'પેરિસ રિવ્યુ' માટે ૧૯૫૬ માં ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે "આગાખાન પ્રાઇઝ" ના નામે એક ઇનામ સુકરર કર્યું હતું. ૫૦૦ ડોલરનું આ ઇનામ 'એપ્રી. રીન' નામની વાર્તા લખવા બદલ મિ. ફિલીપ રાય નામના એક અમેરિકન લેખકે પ્રાપ્ત કર્યું હતું. પેરિસ ખાતે ના. પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબે લેખકને આ ઇનામ આપ્યું હતું.

"આગાખાન હોસ્પિટલ"નું ઇમામે ઝમાને કરેલું ઉદ્ઘાટન

૬૦ ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના ૭૦૧ રમારક તરીકે પૂર્વ આફ્રિકામાં શિલીમ એક કરોડના ખર્ચે એક જંગી અને આધુનિક તળીથી સમવડોવાળી હોસ્પિટલ ઉભી કરવામાં આવી. મોલાના હાઝર ઇમામે આ હોસ્પિટલને તદ્દન આધુનિક બનાવવા માટેની બાબતમાં ખૂબજ ઉડો રસ લીધો હતો અને લંડનની સેન્ટ જ્યોન્સ હોસ્પિટલનો સંપર્ક સાધી આ હોસ્પિટલ માટે મિ. આર. ઇ. એ. બુમેન્ટ અને મિસ ઇન લીપરની સેવાઓ મેળવી હતી.

નાત જાત કે વર્ગના કશા પણ ભેદભાવ વગર, ઇમામે ઝમાનના ફરમાન અનુસાર દરેક કામો માટે ખૂબસૂરિ એવી આધુનિક અને જંગી હોસ્પિટલનું ઉદ્ઘાટન કરવા મોલાના હાઝર ઇમામ ખાસ નેશની પધાર્યા હતા. તા. ૧૦મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૮ ના રોજ હજાર જેટલા મહેમાનોની હાજરી સમક્ષ આપશ્રીએ આ હોસ્પિટલનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

edu
F.S.
Public Health

આ પ્રસંગે હોં ધમામ સાહ સુલતાન મુહમમદશાહને અંજલિ આપતા ડેનિયાના નાવ
ગવર્નર કે જેઓ પશુ આ અવસરે આજ હાજર હતા તેમણે જણાવ્યું : 'તેમિત્રી મહારાજા પ્રેમ
અને નેતા હતા.'

મોલાના હાજર ધમામે હોસ્પિટલનું ઉદ્ઘાટન કરી આ હોસ્પિટલની ભવિ પ્રગતિમાં ખૂબ લક્ષ
આપવા હરમાવ્યું હતું. આપે હરમાવ્યું : 'ધસમાધલી કોમની તંદુરસ્તી તેમજ ધસમાધલી ડોક્ટરો
અને નર્સો તૈયાર કરવામાં આ હોસ્પિટલ જરૂર આશીર્વાદરૂપ નીવડશે. અમે આશા રાખીએ છીએ
કે આફ્રિકા, ભારત, પાકિસ્તાન, ડોન્ગો, માડગાસ્કર તથા જમતના ખીન્ન ભાગોમાંથી ધસમાધલી
યુવતીઓ અહિં આવી નર્સ તરીકેની તાલીમ લેશે.'

આપના કુટુંબે આપેલા સહકારનો ઉલ્લેખ કરતા હરમાવ્યું : 'નાં માતા સલામતે તથા
અમારા પિતાશ્રી નાં પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબે સારી જેવી રકમ અપી છે જ્યારે અમારા માતૃશ્રી
પ્રિન્સેસ તાજુદવલા, નાં પ્રિન્સ સદ્દીન અને પ્રિન્સ અમીનમહમદે પણ સારી રકમ આપવાનું
વચન આપેલ છે.'

હોસ્પિટલની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરવા પૂર્વે જે દિને એટલે તા. ૬મી સપ્ટેમ્બર નેરાખી પધાર્યા.
તેજ દિને ધરમાધિયા પ્રાયમરી સ્કૂલનું પણ ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું. સાંજના જમાતખાને પધરામણી
હરમાવી લગ્નના કાર્યો ઉજવા હતા.

તખ્તનશીની વાર્ષિક રમરજોતસવ

મોલાના હાજર ધમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ સાહ કરીમ ઓગાખાનની તખ્તનશીનીનો
વાર્ષિક રમરજોતસવ લાંડન ખાતે તા. ૧૩મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૮ ના સેવાય હોટલ ખાતે ઉજવવામાં
આવ્યો હતો. આ અવસરે મોલાના હાજર ધમામે હાજરી આપી હતી. આ સિવાય આપના
દાદીશ્રી નાં માતા સલામત, માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસ તાજુદવલા અલીખાનસાહેબા, કાકાશ્રી નાં
પ્રિન્સ સદ્દીન અને કાકાશ્રી પ્રિન્સેસ શિરીને સદ્દીન અને નાના બાઇ નાં પ્રિન્સ અમીન
મહમદસાહેબે પણ હાજરી આપી હતી.

આ ઉત્સવ સમારંભના મુખ્ય મહેમાન તરીકે નાં મહારાણીના કોમેનિયલ સેક્રેટરી ધી
રાઇટ ઓનરેબલ એલન લીનોક્સ-બોયડ હતા.

ખાસ મહેમાનોમાં લેબેનોન, ઇજિપ્ત, સિલોન, ધરાન, રાહડેશિયા, ન્યુઝીલેન્ડના એલચીઓ
અને તેમના ધર્મપત્નીઓ તેમજ જયપુરના નાં મહારાજા હતા.

જમાતખાનામાં પધરામણી

આ ઉજવણીના દિને સવારના મોલાના હાજર ધમામે લાંડનના જમાતખાનામાં પધરામણી
હરમાવી હતી. આપના દાદીશ્રી અને આપશ્રીના બાઇ નાં પ્રિન્સ અમીનમહમદસાહેબ પણ આ
વખતે હાજર હતા. આ પ્રસંગે એક મહત્વની જાહેરાત કરતા હરમાવ્યું : '૧૯૫૬ ના ફેબ્રુઆરી
માસમાં અમારા દાદાશ્રીના શુરમ મુખારકની અંતિમ ક્રિયા કરવામાં આવશે. અમારી ઇચ્છા છે કે'

અધી ફરસ કાઉન્સીલો અને સુપ્રીમ કાઉન્સીલોના સભ્યો આ ક્રિયામાં ભાગ લેવા, અવશ્ય આવે. તે ઉપરાંત જેઓ સાધન સંપન્ન હોય તેઓ પોતાની કાઉન્સીલોને જણાવે તેથી તેઓની સમગ્ર માટેની અમારા તરફથી વ્યવસ્થા થઈ શકે." આસવાન ખાતે આ ક્રિયા કરવામાં આવશે એવું પણ ફરમાવ્યું હતું.

મોલાના હાઝર ઇમામ હાવડ ખાતે

Enghed: 16

મોલાના હાઝર ઇમામ ઇમામતની ગાદિએ બિરાજ્યા પછી તુરત ઉપાડી લીધેલી મહાન કાર્યની જવાબદારીના કારણે એક વરસ સુધી અબ્યાસ મુલાત્તી રાખ્યો હતો. બુન્નવા પીતે અબ્યાસનું ઉમ્મું વરસ પૂરું કરવા સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૮ માં પુનઃ હાવડ ડુનિવર્સિટીમાં ભેડાયા. અબ્યાસ કરવા ઉપરાંત મોડી રાત સુધી આપના ખાસ મંત્રી સાથે બેસી ડુનિયાભરમાંથી મુરીદો તરફથી આવેલા પત્રવહેવાર ઉપર સતત લક્ષ આપતા હતા. હાવડ ખાતે એક વિદ્યાર્થી તરીકે મહાન ઇમામે સાદાબલ્યું જીવનધોરણ રાખ્યું હતું. 'લાઇફ' નામના સામયિકમાં આપને વિદ્યાર્થી જીવનના અતિમ વરસના ચિત્રો અને હકીકતો પ્રગટ થયા હતા જેમાં આપે વિદ્યાર્થી તરીકે સ્વધ્યેષ્ઠાથી કદિ મોટરનો ઉપયોગ ન કર્યો હોવાનું પણ રેલ માર્ગે જ પ્રવાસ કર્યો હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. અબ્યાસકાળ દરમિયાન પણ મુરીદોના હિતાથે આપ મોડી રાત સુધી આપના મંત્રી સાથે બેસી કાર્ય કરા હો એના પૂરાવા રૂપે ચિત્રો પણ પ્રગટ થયા હતા.

મોલાના હાઝર ઇમામે માસ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૮ માં હિંદુસ્તાન ખાતે સંસ્થાઓમાં નવી નિમણૂકો કરી હતી.

'મઝહબનું ઉંડું જ્ઞાન અને સાચી સમજદારી'—ઇમામે ઝમાનનો સંદેશો

Dow

પાકિસ્તાનની ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશનને ઇમામે ઝમાને તા. ૨૬ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૮ ના એક સંદેશ દ્વારા મઝહબી દોરવણી આપતા ફરમાવ્યું: "તમારામાના દરેક જણે પોતાના મઝહબ સંગથી ઉંડું જ્ઞાન અને સાચી સમજદારી ધરાવવા જોઈએ. જેઓ આ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને ખીજઓ માટેની સમજમાં ફાગો આપે છે અને જેઓને ઉદેશ પોતાના મઝહબ વિષે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો છે તેમને અમારા ઉત્તમ દુઆઆશિનો ફરમાવીએ છીએ."

'જૂતકાળના દાઇઓને લાયક બનો' સાલમેહનો સંદેશો

મોલાના હાઝર ઇમામ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબની ૨૨ મી સાલમેહની ઉજવણી ૧૯૫૮ ના ડિસેમ્બર માસની તા. ૧૩ મીએ વિશ્વભરમાં બારે આનંદ સહિત ઇસમાઇલી જગતે ઉજવી હતી. આ મુબારક પ્રસંગે હિંદની ઇસમાઇલીઆ એસોસિએશનને 'ઇસમાઇલી' અંકવાડિકના ખાસ અંક માટે સંદેશની નવાજેશ ફરમાવતા એસોસિએશનના મહાન કાર્યના બે પ્રાસાઓ વિષે દોરવણી આપી હતી. ઇમામે ઝમાને ફરમાવ્યું: "તમારે દરેકે, તમારા વર્તન અને રહેણીકરણથી જૂતકાળના દાઇઓને લાયક બનવું જોઈએ. તમારે, અમારા રહાની ફરજદોને તેઓની દુન્યવી મુશ્કેલીઓમાં સદાય કરવી જોઈએ અને તે ઉપરાંત જેઓને સદાયતાની જરૂર છે તેઓને મદદરૂપ થાય અને શક્તિશાળી બનો."

૬૦ ધમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના શરમ મુખારકની અંતિમ ક્રિયા તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬ ના કરવામાં આવશે એમ ધમામે જમાને આપશીના તા. ૫મી ડિસેમ્બરના મુખારક તાલીફ દ્વારા જમાતોને જણાવ્યું હતું.

વિદ્યાર્થીઓને વેપાર વિષયક નૂતન દોરવણી

મોલાના હાજર ધમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૧૬ જાન્યુઆરી ૧૯૬૦ ના સાંજે જમાતખાનામાં પધરામણી કરમાવી આફિકાના વિદ્યાર્થીઓને વેપાર વિષયક દોરવણી આપી હતી. વિદ્યાર્થીઓને કરમાવ્યું : "તમેએ કેનિયા, ટાંગાનિકા, મુયાન્ડા કે જમ્બારનો વિચાર કરતા રહેવું જોઈએ નહિ. પરંતુ આજના વખતમાં આખા આફિકા ખડેનો વધારે ખ્યાલ રાખવો જોઈએ તમારે હવે છટાછવાયા દેશોનો વિચાર કરવો જોઈએ નહિ, હવે એવું રહેવું નથી તમારે અને આસ કરીને તમારામાંના યુવાન માણસોએ પણ દેશોમાં કામ કરવાની રીતે અભ્યાસ કરવો જોઈએ."

આસવાન ખાતે ૬૦ ધમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહના શરમ મુખારકની થયેલી અંતિમ ક્રિયા

૬૦ ધમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. થી ગાઇડ ઓનરેબલ દિજ રાયલ હાઇનેસ પ્રિન્સ આગાખાનસાહેબ ત્રીજાના શરમની અંતિમ ક્રિયા આસવાન ખાતે શુક્રવાર તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬, ધરલામી તા. ૧૧મી શાબાન હિ. સ. ૧૩૭૮ ના બપોરના કરવામાં આવી હતી. આ ગંબીર ક્રિયામાં હાજર મોલાના હાજર ધમામે તા. ૧૬ ના સાંજે આસવાન ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી. આ ઉપરાંત ના. પ્રિન્સ સંદરદીન અને તેમના મેહરદાર ના. પ્રિન્સેસ સિરીન સાહેબા તેમજ ના. પ્રિન્સ અમીનમહમ્મદસાહેબે પણ એજ દિને આસવાન ખાતે પધરામણી કરી હતી. ના. માતા સલામત તો આસવાન ખાતે જ બિરાજમાન હતા. દુનિયાના જુદા જુદા દેશોમાંથી આવેલા ૩૦૦૦ ધસમાણી-ભાઈઓ અને બહેનો સફેદ વસ્ત્રોમાં ગંબીર વદને હાજર હતા.

તા. ૨૦ ના સવારે ધમામે જમાત કેમ્પમાં જમાતો વચ્ચે પધાર્યા હતા. એ દિન શુક્રવારનો હોઇ મોલાના હાજર ધમામે આસવાનની જામે મરિજદમાં જુમ્માની નમાજ અદા કરી હતી. આ પછી મોલાના હાજર ધમામ સહિત તરાની કુટુંબે બપોરે શરમની અંતિમ ક્રિયા કરી હતી અને બપોરે સાડાત્રણ વાગે મહાન ધમામના શરમની સંકુને નાઇલ નદીના પશ્ચિમ કાંઠે આવેલી રેકરી ઉપર બંધાએલા મકબરામાં મુકવામાં આવી હતી અને સાથેજ ક્રિયા પૂરી થઇ હતી.

રાતના કેટરેક્ટ ટેબલમાં ધમામે જમાને જુદા જુદા દેશોના પ્રતિનિધિઓને મુલાકાત આપી હતી. તા. ૩૧ ના સવારના કેમ્પમાં જમાતો વચ્ચે પધારી દુઆઆશિયો કરમાવ્યા હતા. એજ દિને આપશી સિધાવી મયા હતા. વિધવી જમાતોએ તા. ૨૦ના કામકાજ બંધ રાખી બંદગી ગુબરી હતી.

પ્રમુખ નાસર સાથે મુલાકાત

તા. ૨૦ ના આસવાન પધારવા પૂર્વે ધમામે જમાને તા. ૧૬મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૬ ના રોજ

ખાતે સયુંકત આરબ પ્રજાસત્તાક પ્રમુખ જવ-એમલ અબ્દુલ નાસરની શુભેચ્છા મુલાકાત લીધી હતી અને કેટલોક વખત ત્યાં રાહ જોયે તેમની સાથે ખુશખબરો કરી હતી.

ના. પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબ પાકિસ્તાન ખાતે

મોલાના હાઝર ઇમામનાં કાકાશ્રી ના. પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબે માસ એપ્રિલ ૧૯૫૬ માં કરાચી ખાતે પધરામણી કરી હતી. કરાચીની રાહ જુદી રમિયાન તેઓએ કેટલીક આગેવાન ઇસમાઇલી સંસ્થાઓની પણ મુલાકાત લીધી હતી. ઉપરાંત પૂર્વ પાકિસ્તાનમાં બુલના હાઝા ખાતે પણ કરાચીથી પધરામણી કરી હતી.

આ પહેલાં ફેબ્રુઆરી માસમાં ઇમામે ઝમાનના પિતાશ્રી અને યુને ખાતેના પાકિસ્તાની પ્રતિનિધિ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ પણ રાજકીય કાર્ય અંગે કરાચી પધાર્યા હતા.

૪૬-ઉલ્-અઝહા પ્રસંગે બન્ને જહાંની આખાદીને સંદેશો

દિ. સ. ૧૩૭૮ ના જલદજ માસમાં, ઇ. સ. ૧૯૫૬ ના જૂન માસમાં ઉલ્-અઝહા-અઝહા-અઝહા પ્રસંગે ઇમામે ઝમાને હિંદના પોતાના વહાલા રહાની ફરજ દો ભેગા એક સંદેશની નવાજેશ કરી ફરમાવું: "યાદ રાખો કે તમારા ભાઈઓ અને બહેનો પ્રત્યે આહવા રાખવા માટે અને ફરક પ્રસંગે એક બીજાને મદદરૂપ થવા માટે, આ અને આવતી-બન્ને જહાંમાં તમને મોટો બહેનો મળશે."

મોલાના હાઝર ઇમામે પ્રાપ્ત કરેલી ઓનર્સ સહિત બી. એ. ની પદવિ

મોલાના હાઝર ઇમામનો હાવડા ખાતેના અભ્યાસ જૂન ૧૯૫૬ માં પૂરા થયો અને ઓરિએન્ટલ દિરક્ટીમાં ઓનર્સ સહિત બી. એ. ની પદવિ પ્રાપ્ત કરી તા. ૧૧-૧-૫૬ ના પોળએલા પદવિદાન સમારંભમાં આપને આ પદવિ અર્પણ કરવામાં આવી હતી જે વખતે આપના પિતાશ્રી ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ, માતૃશ્રી ના. પ્રિન્સેસ તાજુલ્લમા સાહેબા અને નાનાભાઈ ના. પ્રિન્સ અમીન મહમદ સાહેબ પણ હાજર હતા.

૫૦,૦૦૦ ડોલરની આગાખાન રોકાલરશીય

મોલાના હાઝર ઇમામે હાવડા યુનિવર્સિટીને પોતા તરફથી "આગાખાન રોકાલરશીય" ના નામે પચાસ હજાર ડોલરની એક રોકાલરશીય અર્પણ કરી હતી. હિંદ, પાકિસ્તાન, સયુંકત આરબ પ્રજાસત્તાક, ઇરાક, સઉદી આરબ, ભેબેનાન અને ભેરડનના દેશો સહિત મધ્ય પૂર્વ, પર્શિયા અને ફિનિયા, ટર્કાનિકા, યુમાન્ડા અને જંગળારના પ્રદેશો સહિતના આફ્રિકાના દેશના ખાસ કરીને મુસ્લિમ અન્ડર મેન્જુએટ વિદ્યાર્થીઓ માટે દસ વરસ સુધી આ રોકાલરશીય આપવામાં આવે એવી ભેગવાઈ કરવામાં આવી હતી. મોલાના હાઝર ઇમામે અ. પેલા ડોલર પચાસ હજાર સામે એટલીજ રકમ હાવડાના ફંડમાંથી ઉમેરી કુલ ડોલર એક લાખની બનેલી આ રોકાલરશીયનો ભાગ દસ વરસ સુધી ચાલીસથી પચાસ અન્ડર મેન્જુએટ વિદ્યાર્થીને આપવાની યોજના કરવામાં આવી હતી.

‘ઈમામત દિન’ ની બીજી ઉજવણી

મોલાના હાજર ઇમામ ઇમામતની ગાદિએ બિશાજમાન થયા તેને તા. ૧૧મી જુલાઈ ૧૯૫૬ માં બે વરસ પૂરાં થતા હતા. આ દિવસે ઇમિયાન ખટોરમાં ખાસ દોષ તા. ૧૧ જુલાઈને ખરે તા. ૪ થી જુલાઈ ૧૯૫૬ ને સનિવારના ઇમામત દિનની ઉજવણી કરવા ઇમામે ડમાને કરમાવ્યું હતું.

આ અવસરે ઇસમાઈલીઓ અઠવાડિના ખાસ અંક દ્વારા સંદેશાની નવાજી કરતા ઇમામે ડમાને કરમાવ્યું: “અમેએ તમને જે પ્રમાણે હમેશા કરમાવ્યું છે તે પ્રમાણે તમે ખાસ ઇ. સ. પીથી બાધઓ અને બહેનો તરીકે રહેતા હશો. જ્યારે પણ આપતિનો સામનો કરવો પડે ત્યારે પરસ્પર સદાપતા અને પ્રેતસાદન સાથે, તેમજ મદદ દ્વારા અને ખરી અપાંથી તમારું જીવન આ દુનિયામાં અત્યંત યોગ્યતામયું થશે.”

લેબેનોન અને સીરિયા ખાતે ઇમામે ડમાનની પધરામણી

મોલાના હાજર ઇમામ હિજ રાવલ દાખનેસ શાહ હરીમ આગાખાન સહિત લેબેનોન અને સીરિયા ખાતે વસેતા ઇસમાઈલીઓની સુલાહાત લેવા તા. ૨૫ મી જુલાઈ ૧૯૫૬ ના લેબેનોનના પાટનગર બેરુત ખાતે પધરામણી કરમાવી હતી. ત્યાંથી બીજા દિને, એટલે તા. ૨૬ મી જુલાઈના સીરિયાના પાટનગર દમાસ્ક ખાતે પધરામણી કરી હતી.

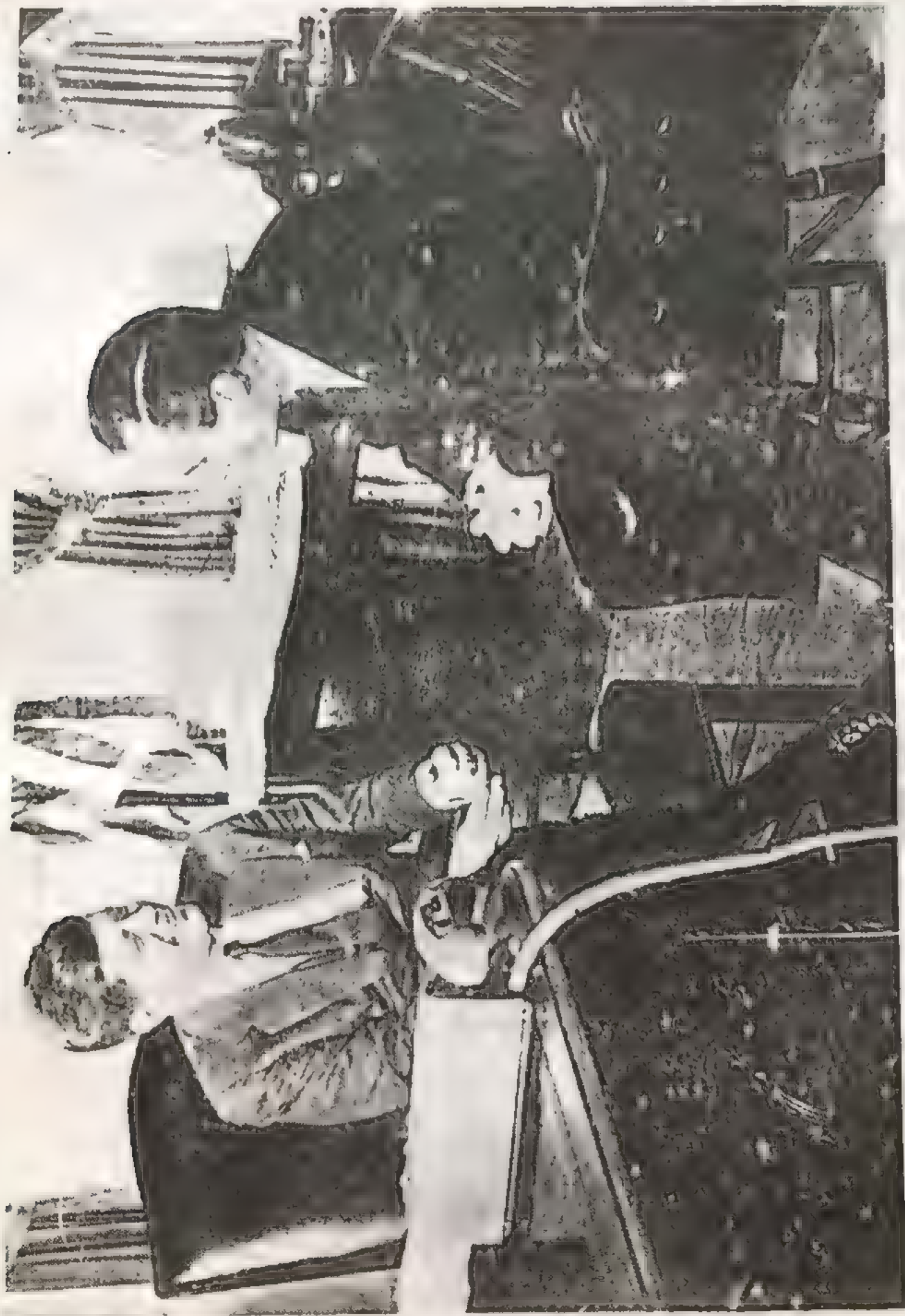
સીરિયાના સરકાર તરફથી ઇમામે ડમાનનું બાદશાહી સન્માન કરવામાં આવ્યું. તેઓશ્રી રાજ્યના શાહી પ્રેરણા તરીકે રહેવા હતા. જ્યેતનો કેલપણ દેશના મહાન રાજપુરુષ કે સમ્રાટને આપવામાં આવે તેવું માન સીરિયામાં ઇમામે ડમાનને આપવામાં આવ્યું. આપના માનમાં દખ. દબાભયો શાહી સમારોજી યોજામાં આવ્યા હતા.

સલમિયા ખાતે પધરામણી

તા. ૨૬ મી જુલાઈના ઇમામે ડમાન સલમિયા ખાતે પધાર્યા. સલમિયા ખાતે આપશ્રી ત્રણ દિવસો પશંત રોકાયા હતા. તા. ૩૧ મી જુલાઈના ઇમામે ડમાન સલમિયાથી રવાના થયા. સલમિયાથી ખવાબી ખાતે પધારવા માટે સીરિયાના ફંજરાળ પ્રદેશનો આપે પ્રવાસ કર્યો છપ ગાડીમાં સફર કરી રહેલા ડમાનાના ઇમામ મિસ્ર, ખાદમસ અને ટરદુસ થઇ રતના ખવાબી પધાર્યા ખવાબીમાં ૬૦૦૦ નેટલા ઇસમાઈલીઓ વસી રહેવા છે. તેઓને ઇમામે ડમાને દોરવણી આપી.

લેબેનોનની સરહદે શાહી સન્માન

બીજા દિવસે તા. ૧લી ઓગસ્ટ ૧૯૫૬ ના ઇમામે ડમાને ખવાબીથી રવાના થઇ લેબેનોનના પાટનગર બેરુત તરફ પ્રયાણ કર્યું. દ્રીપોલી ખાતે, લેબેનોનની સરહદે દ્રીપોલીના નાં ગવર્નરે આપતું બાદશાહી સન્માન કર્યું. લેબેનોનના પોલીસ ઇળની એક સુસજ્જ દુકાની તરફથી સલ્વ ગાર્ડ ઓફ ઓનર આપવામાં આવ્યું. આ પ્રસંગે દ્રીપોલીના નાં ગવર્નરે ઇમામે ડમાનના માનમાં એક શાહી બોજન સમારોજી પણ યોજ્યો હતો.

મોસાના હાઝર ઈમામ અમેરિકાના પ્રમુખ કેનેડી સાથે : તા. ૧૬મી માર્ચ ૧૯૬૧ના અમેરિકાના પાટનગર વોશિંગ્ટન ખાતેના ન્દાપટ્ટ દાઉરમા મોસાના હાઝર
 સાથે અમેરિકાના પ્રેસીડેન્ટ શ્રી કેનેડીની સુવાકાત લીધી હતી. તેનું રમરભુ કરાવતી એક પાદગર તરવીર.

મોસાના હાઝર મમામ ગાવાના ના. ગવર્નર જનરલ સાથે
 એપ્રિલ ૧૯૬૦ દરમિયાન પહેલીજ વખત પોર્ટુગીઝ રાજકારના ખાસ આમંત્રણથી મમામે જમાને
 ગાવાની મુલાકાત લીધી હતી. ગાવાના ના. ગવર્નર જનરલને સરકાર તરફથી કરેલા શાનદાર
 સ્વાગતના અર્ચન પુરાવા સમી આ તરવીરમાં મમામે જમાન ગાવાના ના. ગવર્નર જનરલ અને
 અન્ય સરકારી અને લશ્કરી અધિકારીઓ સાથે નજરે પડે છે.

જોરત ખાતે પધરામણી

ટીપોગ્રાફી મોજન લઘુ બપોરે ૫-૩૫ કલાકે આપશ્રી જોરત ખાતે પધાર્યા. અહિં આપશ્રી લેબેનોનની સરકારના શાહી પરાણા તરીકે રહ્યા હતા. લેબેનોનમાં જુજ સંખ્યામાં ઇસમાઇલીઓ વસતા હોવા છતાં રાજ્ય તરફથી આપશ્રીના માનમાં એટલો તો ભરતક કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો હતો કે આપશ્રી સતત કાર્યમગ્ન રહેતા હતા. જમતના કોઈ મહાન રાજપુરુષને જ પ્રભુ અને રાખ તરફથી આવું દબદબાભર્યું સન્માન મળે છે જે ઇસમાઇલીઓના ૪૯ માં ઇમામને મળ્યું હતું. તા. ૭મી ઓગસ્ટના આપશ્રી પુરોષ બણી સીધાંવા હતા.

ઉદાર સખાવત

મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાનસાહેબે સીરિયાની આ પધરામણી પ્રસંગે દમાસ્કની યુનિવર્સિટીને વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે એક લાખ સીરિયન પાઉન્ડ-આશરે ૬૭,૦૦૦ ડોલરની ઉદાર ભેટ અર્પણ કરી હતી.

લંડન ખાતે યોજાએલો ઇસમાઇલી બોલ Change the head

મેટ બિટનની ના કાઉન્સિલ તરફથી લંડન ખાતે સેવોય હોટલમાં તા. ૨૦મી ઓગસ્ટ ૧૯૫૬ ના ઇસમાઇલી બે સના નામે એક ઉત્સવની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાનસાહેબે આ અવસરે પધરામણી કરી હતી. દેશ વિદેશના લંડન ખાતેના એલચીઓ પણ હાજર રહ્યા હતા. મોલાના હાઝર ઇમામના પિતાશ્રી ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ તે દિવસે એકાએક લંડન ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા અને ઇમામે જમાન પધારે તે પહેલાં સેવોય હોટલ પહોંચી જઈ પ્રવેશદ્વાર પર ઉભા રહ્યા હતા. મોલાના હાઝર ઇમામ પધારતા ના. પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબ તેમને ભેટી પડ્યા અને ચૂંબનોથી નવરાવી નાંખી પૂછ્યું : 'વહાલા દરજ્જ કેમ છે.' More detail

મોલાના હાઝર ઇમામે રિમત વેરતા દરમાબુ : 'ખૂબ મનમાં.'

લંડનમાં યોજાએલો આ સમારંભની આ ખાસ વિશેષતા હતી. ના. પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબે પત્રકારોને જણાવ્યું : 'મારો વહાલો પુત્ર મજહબી કામકાજ અને અભ્યાસમાં મગ્ન રહે છે, બીજા કોઈ કાર્ય માટે તેને જરા પણ સમય મળતો નથી.'

મોલાના હાઝર ઇમામ આફ્રિકા ખાતે

ઇ. સ. ૧૯૫૬ ના સપ્ટેમ્બર માસમાં મોલાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ પુનઃ આફ્રિકા ખાતે પધાર્યા. આફ્રિકાનો આ પ્રવાસ એક માસનો હતો જે સમય દરમિયાન મોલાના હાઝર ઇમામે કંપાલા, મસાહા, ખાલે, કિસુમુ, નેરાબી, મેરશી, મોમ્બાસા, જંગમ્બાર, હાઈસલામ, ડોડોમા અને અન્જની મુલાકાત લીધી હતી. J.V.

મોલાના હાજર ઇમામે આ વખતે આફ્રિકા માટે ફેલ્ડીક વધારાની સોલરશીપોની નવાજીશ કરી સેકન્ડરી સ્કૂલો માટે શિક્ષકો તૈયાર કરવા, તેમજ ઇન્જિનિયરીંગ, ઇલેક્ટ્રીશિયન, એકાઉન્ટન્સી અને ટેકનિકલ તેમજ વેપારની તાલીમ મેળવવા ૨૬ શિબ્યવૃત્તિઓ જાહેર કરી જેમાં ૧૦ ટેકનિકલ માટે, ૮ યુગાન્ડા માટે અને ૮ ડેનિયા માટે હતી, આ માટે ૧૨ વરસે જે લાખ સિલીંગ મંજૂર કર્યા.

આ ઉપરાંત પૂર્વ આફ્રિકાની સવળાયે આગાખાન સ્કૂલોમાં શિક્ષક તરીકે સેવી કરતા ઇસ. માઇલી તેમજ ખિન-ઇસમાઇલી શિક્ષકોના પાંચ વરસની મુદત માટેનાં પ્રીમાંઓ મોલાના હાજર ઇમામના તેમજ ના. પ્રિન્સ અમીનમહમદ સાહેબના ખર્ચે ઉતારી આપવાની પણ ઉદ્દેશતાથી જાહેરાત થઇ.

વાન્ડેગ્યા મસ્જિદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયો *

તા. ૧૭મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૬ ના મોલાના હાજર ઇમામે દસ હજાર પ્રેક્ષકોની હાજરી વચ્ચે કંપાલા ખાતે વાન્ડેગ્યા મસ્જિદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી. યુગાન્ડાના ના. ગવર્નર અને સેડી કાફક, યુગાન્ડાના ના. કમીસાર, યુગાન્ડાના ના. ચીફ જસ્ટીસ સર ઓડી મેકીસાકી, ના. કમીસાર કાફા પ્રિન્સ બહુ કુન્થુ, તેમજ યુગાન્ડાના ના. રેસીડેન્ટ મિ. સી. એ. એલ રીચર્ડ્સ પણ હાજર હતા.

પ્રિન્સ બહુએ આ અવસરે હાજર ઇમામ મુલતાન મુહમ્મદસાહ અ. સ. નાં મહાન કારને ભવ્ય અંજલિઓ આપી આફ્રિકન યુરિસમેની પ્રગતિ તેઓશ્રીનેજ આભારી હોવાનું જણાવ્યું હતું.

મોલાના હાજર ઇમામે પણ લાખ સિલીંગના ખર્ચે બંધાએલ આ ભવ્ય મસ્જિદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કર્યા પછી હરમાલ્યું: “આજે વિજ્ઞાન બેહદ પ્રગતિ કરી રહેલ છે અને જ્યારે યુગાન્ડા પણ સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે ઝડપભેર પ્રગતિ કરી રહેલ છે ત્યારે તેણે વિજ્ઞાનિક પ્રગતિની નજીક આવવું જોઇએ.”

યુગાન્ડાને ટેકનિકલ રીતે આજળ વધેલા બીજા દેશો સાથે હનીફા કરવી પડશે પરંતુ સફળી મહત્વનું તે એ છે કે આ નરી શોધો થકી તેણે ફાયદો ઉઠાવેલો જોઇએ. આ દેશના સંતાનોએ એવી ટેકનિકલ ફેળવણી સંપાદન કરવી જોઇએ કે જેથી આધુનિક ઉદ્યોગમાં વપરાતી શક્તિ તથા રસાયણોનો તેઓ ઉપયોગ કરી શકે.

દેશની ફેળવણીમાં નાણાના અભાવે અગર બીજા કાંઈ કારણસર-દેશના કરવેરામાં ખામી પડવાના અર્થ-પ્રગતિ નહીં થઇ શકે તો આ દેશના બાળકોને બેહદ નુકસાન થશે કારણ કે તે બાળકો સમક્ષ મહાન તકો હોવા છતાં નાણાના અભાવે તેનો લાભ ઉઠાવી શકશે નહીં.”

માનવબળધુત્વનું શિક્ષણ કયાંથી મળશે?

મોલાના હાજર ઇમામે આ પ્રવચનમાં આજળ પાલતા હરમાલ્યું: “ચંદ્ર ઉપર જોરફિટ ઉતારવામાં આવ્યું છે તેથી એવા પ્રશ્નો ઉભા થયા છે કે અંતરિક્ષના તેમજ બહારના જગતમાં મનુષ્યની વતણક માટે તેમજ પોતાના માનવબળધુઓ સાથે શાંતિથી રહેવા માટે કયા નિયમો આપ્યું.”

પડશે ? મનુષ્યનતિએ આ નવા વિશાળ ક્ષેત્રમાં એક બંધુ તરીકે રહેવું જોઈએ. આ માટે આપણે કયા નિયમો પ્રદર્શ કરવા એ એક પ્રશ્ન છે. મુસ્લિમોને હમેશા આ બાબતની દોરવણી ઇસ્લામમાંથી મળી શકશે. આ ઉપરાંત સદિશ્ચતા તેમજ કામ કે જાતના બેદબાવ વગર એક બીજાના સામાન્ય હકો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અતાવવી જોઈએ કે જે જમતના સધળા મદાન ધર્મેનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત છે.”

ઈસ્લામ સહુને સમજાય તેવાં મઝહબ છે

મોલાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયસ હાધનેસ શાહ કરીમ આગમખાન સાહેબે કંપાલા ખાતે તા. ૧૮મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૬ ના ‘સન્ડે પોસ્ટ’ નામના એક અખબારના પ્રતિનિધિને એક મુલાકાત આપતા કહ્યું “ઇસ્લામમાં એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેને સાધારણ યુષ્ધિ ધરાવતો માણસ ન સમજી શકે અને આથીજ માનવી ઇસ્લામને સહેલાઈથી સમજી શકે છે. આજના સમયમાં ઇસ્લાને ધર્મને સમજવાનો છે.”

આ અખબારના પ્રતિનિધિએ આ મુલાકાત દરમિયાન એક પ્રશ્ન પૂછ્યો : “જો પૂર્વ આફ્રિકાની કોઈ સરકાર ઇસ્લામી સિદ્ધાંત સાથે અયકામણમાં આવે તો ?”

મોલાના હાઝર ઇમામે આ સવાલનો જવાબ આપતા જણાવ્યું : “જો સરકાર નારિતક દોષ તોજ આવું બની શકે. અમારા મુરીદો ધણી દેશોમાં રહે છે અને ખૂબ સહનતાપૂર્વક તેઓ પોતાના દેશની સરકારો સાથે હળીમળી રહી શકે છે.”

નાઁ પ્રિન્સ સદરૂદીન સાહેબ પાકિસ્તાન ખાતે

યુનાઇટેડ નેશન્સ ઓરગેનાઇઝેશનના નિરાશીતો માટેના પંચનો પ્રતિનિધિ તરીકે મધ્યપૂર્વના મુદ્દાનો પ્રવાસ પૂરો કરી નાઁ પ્રિન્સ સદરૂદીન સાહેબ તા. ૨૬ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૬ ના કરાચી પહોંચ્યા હતા. ચાર દિવસ કરાચી ખાતે રોકાઈ તેઓથી તા. ૨૬ મી સપ્ટેમ્બરના રંગૂન તરફ રવાના થયા હતા. તેઓથીએ રંગૂન ઉપરાંત સિંગાપૂરની પણ મુલાકાત લીધી હતી. અહીં તેઓ નામદાર જમાતોને પણ મળ્યા હતા.

મોલાના હાઝર ઇમામ ઇરાન ખાતે

મોલાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયસ હાધનેસ શાહ કરીમ આગમખાન સાહેબે તા. ૨૪ મી ઓક્ટોબર ૧૯૫૬ ના ઇરાન ખાતે હકમ અખબારક કર્યા હતા. મહેરાબાદ હવાઈ મથકે ઇરાનના નાઁ શાહના પ્રતિનિધિ તેમજ સરકારી, લશ્કરી અને ઇસમાઇલી આગેવાનોએ સત્કાર કર્યો હતો. મોલાના હાઝર ઇમામને ઇરાનના નાઁ શાહના એક ખાસ પરાણા તરીકે બાચમાહ અરસરાન મહેલ ખાતે ઉતારો આપવામાં આવ્યો હતો. મોલાના હાઝર ઇમામે આ મુલાકાત માટે આનંદ વ્યક્ત કરતા જણાવ્યું : “અમારા પૂર્વજો રોકાઓ પહેલાં હિન્દુસ્તાન થયાં તેમની પહેલાના તેમના માદરે વતન ઇરાનની મુલાકાત લેવાનો અમારો હમેશાનો ઇરાદો હતો. અહિં પધારતા અમે ધણી ખુશી થયા છીએ.”

તા. ૨૫મી ઓક્ટોબરના મોલાના હાજર ઇમામે માર્ગશ પેલેસના દરબારી દરતરમાં જાણી કરી હતી. આધુનિક ઇરાનના નિર્માતા મદાન શહેનશાહ મરહુમ રજાશાહ પહેલવીના મકબરની પણ તે દિવસે મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૨૬ મી ઓક્ટોબરના મોલાના હાજર ઇમામે ઇરાનના ના. શાહ સાથે મોળન લીધું હતું.

ઇરાનના શાહની સાલમેહ

તા. ૨૬ મી ઓક્ટોબરની સાંજ ના. શાહની સાલમેહની સાંજ હતી અને તે સાંજના શુભરતાન મહેલમાં મોળએલા એક બાદશાહી સમારંભના શાહી પદોણા તરીકે ઇમામે જમાન હતા. તા. ૨૭ મી ઓક્ટોબરના ના. શાહની સાલમેહ ઉજવાઈ હતી જેના સમારંભમાં પણ મોલાના હાજર ઇમામ રાજવંશી પદોણા તરીકે હાજર રહ્યા હતા. *

મુરીદાની મુલાકાત

મોલાના હાજર ઇમામે બિરજંદ અને ઇરાન ખાતે પધરામણી કરી અહિં ઉભી કરાએલી ડાવણીઓમાં એકત્ર થીસે ૪૦,૦૦૦ ઇરાની ઇસમાઇલીઓની મુલાકાત લીધી હતી. ફરમાન, બદખ, શીરગનન, શીર બાએખ અને યઝદઘી આ મુરીદા આવ્યા હતા.

મોલાના હાજર ઇમામે ફરમાવ્યું : “ઇસમાઇલીઓ દુનિયામાં પોતાના બે કરોડ બાઇ-બહેનો ધરાવે છે જેઓ હમેશા પોતાના ઇમામની યાદમાં રહે છે અને તેમની પ્રગતિ માટે ઉત્તમ પ્રયાસો કરાય છે.”

તા. ૧લી નવેમ્બરના ઓફિસસ કલેખ ખાતે મોળએલી એક પત્રકાર પરિષદમાં મોલાના હાજર ઇમામે જણાવ્યું : “ઇરાનમાંના ઇસમાઇલીઓમાં મોટે ભાગે ખેડૂતો છે અને ખીજા કારી-ગરો છે જેમના માટે કંઈક કરવું જોઈએ. સરકારે અનેક કાર્યો કર્યા છે પરંતુ અમે તેમને જરૂરી સદાય કરવા ઇચ્છીએ છીએ, ઇરાનમાં સગબત ૪૦,૦૦૦ ઇસમાઇલીઓ છે.”

ઇમામે જમાન વધુમાં જણાવ્યું : “અમારા દલાથીના જેમ અમે પણ ઇરાનના શહેરી છીએ. અમારા વળા ખરો વખત પ્રવાસમાં પસાર થાય છે.”

તહેરાન યુનિવર્સિટીને સખાવત

તહેરાન ખાતે અખ્યાસ માટે આવતા વિદ્યાર્થીઓને રહેવા માટે એક મકાન બાંધવા મોલાના હાજર ઇમામે તહેરાન યુનિવર્સિટીને ૫૦,૦૦૦ પાઉન્ડ આપેલ હતા. આમાંથી જે રકમ બચે તેનો ઉપયોગ વિદ્યાર્થીઓને રોકાણરશીય આપવા માટે કરવા જણાવ્યું હતું. આ ઉપરાંત આવતા પાયા વરસા સુધી રેડ લાઇન એન્ડ સન સોસાયટીને પણ વાર્ષિક ૨૦૦૦ પાઉન્ડ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

આ સખાવતની જાહેરાત પણ મંજૂર પત્રકાર પરિષદમાં કરવામાં આવી હતી. મોલાના હાજર ઇમામે આ મુલાકાત દરમિયાન શિરાઝની પણ મુલાકાત લીધી હતી અને તખ્તે જમશેદ ખાતે પણ પધાર્યા હતા.

‘હિઝ રાયલ હાઇનેસ’ નો સર્વોત્તમ ઇસ્કાળ

ઇરાનની આ મુલાકાત પ્રસંગે ઇરાનના નામ સાહે મોસાના હાઝર ઇમામ શાહ હરીમ આગાખાન સાહેબને ઇરાનના શાહી કુટુંબનો સર્વોત્તમ ઇસ્કાળ “હિઝ રાયલ હાઇનેસ” અર્પણ કરી શાહી સન્માન આપ્યું હતું. તા. ૧૯૧૧ નવેમ્બર ૧૯૫૬ ના તારીખે મોસાના હાઝર ઇમામ શાહે ઇરાનની વિદાય લેવા મથા ત્યારે આ મહાન ઇસ્કાળ અર્પણ થયો હતો.

મોસાના હાઝર ઇમામ અમેરિકા ખાતે

આફ્રિકામાં રેન્સરના રાજાને ઉપાય શોધી કાઢવા સ્થપાયેલી “આફ્રિકા રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન” નામની માનવકલ્યાણની એક આદર્શ સંસ્થાના પ્રમુખ તરીકે મોસાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ હરીમ આગાખાન સાહેબે આ પછી અમેરિકાની મુલાકાત લીધી હતી. મોસાના હાઝર ઇમામે અમેરિકાના તે સમયના ઉપ-પ્રમુખ થી રિચાર્ડ નિક્સનની પણ મુલાકાત લઈ દક્ષિણ આફ્રિકામાં પ્રવર્તતી રંગબેદની નીતિ માટે તેઓ સાથે ચર્ચા કરી હતી.

સાક્ષ્યેહની ઉજવણી

તા. ૧૩ મી. ડિસેમ્બર ૧૯૫૬ ના મોસાના હાઝર ઇમામની ૨૩ મી. સાક્ષ્યેહની ઉજવણી કરવામાં આવી. આ પ્રસંગે સંદેશો આપતા ઇમામે કહ્યું: “અમારા સમજા રહ્યાની ફરજ સાથે મળીને, જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે અને ફરજ રીતે એક બીજાને સહાયતા અને ઉપરાંત તમારે હમેશાં તમારા દેશના પ્રથમ વર્ગના યુવકોનો બનવું જોઈએ.”

કરાંચી ખાતે આલીશાન યુનિવર્સિટી માટે હેમારીઓ

કરાંચી ખાતે કન્ટ્રી ક્લબ રોડ ઉપર કરાંચી વિશ્વ વિદ્યાલયની જગ્યા મિલકતી બાંધવાનું કાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું. વિદ્યાલયની મુખ્ય ઇમારત ઉપરાંત રહેવા માટે હોસ્ટેલ, એ ગ્રાઉન્ડ વિજેરની પણ યોજના કરવામાં આવી. આ માટે એક વચ્ચાર સમિતીની ડિસેમ્બર ૧૯૫૬ માં રચના કરવામાં આવી. આ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે હિઝ એક્સેલેન્સી નામ પ્રિન્સ અલી એસ. ખાનસાહેબની વરણી થઈ. નામ પ્રિન્સ અલીખાનસાહેબે આ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે આ મહાન કાર્યમાં દેશપરદેશમાંથી મદદો મેળવી આપવા પોતાની બહોળી સામર્થ્યનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ યુનિવર્સિટી માટે કાર્ય કરવું એ તેઓઓનું એક ખાસ કાર્ય આ પછી થઈ પડ્યું હતું.

નામ પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ કરાંચી ખાતે

હિઝ એક્સેલેન્સી લેફ. ફર્નલ નામ પ્રિન્સ અલી એસ. ખાનસાહેબ તા. ૨૨મી. ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૦ ના કરાંચી પધાર્યા હતા. વફાયા શાહઝાદાએ લીધેલી કરાંચીની આ અંતિમ મુલાકાત હતી. આ પ્રસંગે તેઓથી કેટલાક દિવસો પાકિસ્તાન ખાતે રોકાયા હતા.

મોસાના હાઝર ઇમામની રંગુન ખાતે પધરામણી

મોસાના હાઝર ઇમામ હિઝ રાયલ હાઇનેસ શાહ હરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૧૬મી

માર્ચ ૧૯૬૦ ના રંગૂન ખાતે પધરામણી કરી હતી. સરકાર અને ઇસમાઇલીઓ તેમજ સાધનધર્મ કેમો તરફથી તેઓશ્રીનું શાનદાર સ્વાગત થયું હતું.

તેજ સંજોગે યુનિયન ઓફ ખમીના પ્રમુખ તરફથી ઇમામે જમાનના માનમાં એક સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે રાતના મોલાના હાઝર ઇમામ તરફથી ખરમાના પ્રમુખના માનમાં એક બોજન સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

મોલાના હાઝર ઇમામ રંગૂન ખાતે એક આવાકિયુ રોકાયા હતા. તા. ૨૧ મી માર્ચના નવરોઝ પ્રસંગે દરબાર બારમામાં આવ્યો હતો જેમાં ઇમામે જમાને સેવાભાવીઓને પહેલી વખત ટાઇટલોની નવાજેશ કરી હતી.

ટાઇટલો આપતા ઇમામે જમાને ફરમાવ્યું: “આ ટાઇટલો દુન્યવી છે. જે રહાની ફરજ દોઝે દુન્યવી રીતે અમારા રહાની ફરજ દોઝી અને અમારી ચોક્કસ સેવાઓ કરી છે તે માટેના આ ટાઇટલો છે. પરંતુ તમારામાંથી દરેક અને એક એક જણ આ બાબતને યાદ રાખે કે આ દુન્યવી ટાઇટલો એ દુન્યવી કાર્યના પ્રતીકરૂપ છે. પરંતુ તમારામાંથી જ્યો જમાતખાનાની હાજરીમાં નિયમિત છે, જેઓ પોતાની બાંહેધરીમાં નિયમિત છે, જે અમે ફરમાવીએ છીએ તે દરેક બાબતને જ્યો સમજે છે અને તે પ્રમાણે અમલ કરે છે તે એવીજ સુંદર સેવા સમાન છે કે જે પ્રમાણે અમારા બીજા રહાની ફરજ દોઝે દુન્યવી સેવાઓ કરી છે. આ પ્રમાણેનું અમલી જીવન જીવવું અને દુન્યવી ખિદમત બજાવવી એ અમારા મતથી ધણુંજ અગત્યનું છે.”

ખરમાની આ મુલાકાત વખતે રંગૂન ખાતે એક આધુનિક અને સુંદર સગવડો સહિતની શાળા સ્થાપવા ઇમામે જમાને જમાતોને ફરમાવતા ત્યાં આ કાર્ય ધુરત ઉપાડી લેવામાં આવ્યું હતું અને ઇમામે જમાનની હાજરીમાં આ માટે સારો રકમ એકત્ર થઇ હતી.

ઇમામે જમાને રંગૂનના મુરિદમ દ્વાખાનાને કે. રૂ. ૨૫,૦૦૦ ની ભેટ આપી હતી. તા. ૨૪-૭-૬૧ ના મોલાના હાઝર ઇમામ કરાચી થઇ યુરોપ જવા રવાના થયા હતા. યુરોપથી રંગૂન આવતા પછી તેઓશ્રી કેટલાક કલાકો કરાચી દેવાઇ મથકે રોકાયા હતા અને અમેસરોને મુલાકાત આપી હતી જ્યારે રંગૂનથી યુરોપ સિધાવતા પછી કરાચી રોકાયા હતા અને જમાતોને દિદારનો લાભ આપ્યો હતો.

હિંદ—પાકિસ્તાન ખાતે ટાઇટલોની નવાજેશ

તા. ૨૧ મી માર્ચના નવરોઝ પ્રસંગે મોલાના હાઝર ઇમામે હિંદ અને પાકિસ્તાનના સંખ્યાબંધ સેવાભાવીઓને પહેલી વખત ટાઇટલોની નવાજેશ કરી હતી. આ પ્રસંગે હિંદની ના. ફેઝલ કાઝિન્સીઝ મારફત જમાતજેમ એક સંદેશ મોકલતા તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યું: “તમારી આખી જિંદગી દરમિયાન તમને એમ લાગતું જાય છે કે જે ટાઇટલો મળે તેના માટે તમે પૂરેપૂરા લાગે છો. જો તમે આ ટાઇટલોને યોગ્ય નથી તો પછી ટાઇટલ તમારા માટે અર્થ વગરના છે.

બીજો મુદ્દો કે જે ધણુંજ અગત્યનો છે અને જેને તમારે હમેશા યાદ રાખવાનો છે તે એ છે કે દરેક નવા લાગતું કાર્ય કે જેનું કાર્ય તમે અમારા રહાની ફરજ દોઝ માટે, સામાન્ય રીતે, એક બીજાને મદદરૂપ બનવા માટે અથવા અમારા પોતાના માટે કરો છો તેનો પૂરો ખર્ચો તો ટાઇટલો અને દુન્યવી લાભની બાબતો સિવાય પણ મળે છે.”

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની કચ્છ વફાત

મોસાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબના અતિ વડામાં પિતાશ્રી અને હાઝર ઇમામ શાહ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. જેવા મહાન પિતાના પુત્ર, પાકિસ્તાનના યુનો ખાતેના કાયમી પ્રતિનિધિ હિજ એક્સેલેન્સી લેફ. કનૈલ નાં પ્રિન્સ અલી એસ. ખાનસાહેબની તા. ૧૨મી મે ૧૯૬૧ ના રૂસના પાટનગર પેરિસ નજીકના એક પરા ખાતે મોટર અકસ્માતથી કચ્છ વફાત થઈ હતી.

નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબ રવાનિક સમય રાતના ૧૦-૧૦ કલાકે ૩૭ માઇલની ઝડપે પોતાની મોટરમાં જઈ રહ્યા હતાં. તેઓથી જાતે ડ્રાઇવીંગ કરતા હતા. એક વચ્ચે નજીક સામેથી આવતી એક બીજી મોટર સાથે ટકકર થઈ અને નાં પ્રિન્સ સમ્પત્તિ ખાયલ થયા. આપને હોરિપટલમાં લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો પરંતુ માર્ગમાંજ આપની કચ્છ વફાત થઈ.

મોસાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન એ સમયે લંડનમાં હતા. એ સમયે લંડન ખાતે રાષ્ટ્રસભૂદના દેશોના વડા પ્રધાનોની પરિષદ યોજાઈ હતી તેથી હિંદના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ પણ લંડન ખાતે હતા અને ઇમામે ઝમાન તા. ૧૩ ના સવારના થી નહેરુ સાથે નારતો લેનાર હતા. આ હૃદયદ્રાવક બનાવ બનતા એ કાયકમ રહ થયો હતો અને ઇમામે ઝમાન તુરત પેરિસ બહી ઉપડી ગયા હતા. ત્યાંથી આપે જમાતોજોગ એક તાલીફ મોકલી આ ગમખવાર સમાચારોની જમાતને જલ્દ કરી હતી.

ઇસમાઇલી જમતમાં આ બનાવથી શોકની ઘેરી લાગણી બાપી ગઈ હતી. મોસાના હાઝર ઇમામના હરમાન અનુસાર જમાતે ત્રણ દિવસ મુધી પધી રાજગાર બંધ રાખી એ દિવસોમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરી બંદગીઓ યુગ્મરી હતી.

જમતભરમાંથી નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને અંજલિઓ આપવામાં આવી અને આપના જવામદી બર્ખા મહાન શ્રવન અને ખેલદિલી ભરપૂર માનવકલ્યાણના કાર્યને વાહ કરવામાં આવ્યું. હાં ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ના ઇમામતકાળ, હરમિયાન નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે જમતભરના ઇસમાઇલીઓની ઉન્નતિ માટે જે અણુચક પ્રયાસો કર્યા હતા તેને સભારીને ઇસમાઇલીઓએ બીના હદયે મહાન શાહઝાદાને અંજલિઓ આપી. યુનોની ખાસ સલામાં પણ નાં પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબને ભાવભરી અંજલિ અપાઈ હતી.

તા. ૨૦ મી મેના નાં પ્રિન્સના રીવેરા ખાતેના બંગલા 'સ હુ દ લાહિરાઇઝન' ખાતે શ્રસ્ત્રને વચગળાના સમય પુરવું મુપુદે ખાહ કરવામાં આવ્યું. આ સમયે મોસાના હાઝર ઇમામ, નાં પ્રિન્સ સદરદીન સાહેબ, નાં પ્રિન્સ અમીનમહમદ સાહેબ, હાજરે નાં માતા સલામત, નાં પ્રિન્સેસ તાજુદવલા અલીખાન સાહેબા, નાં પ્રિન્સ સદરદીનના માતૃશ્રી નાં પ્રિન્સેસ ફેરાન ઉપરાંત પાકિસ્તાન, ઇરાન, ન્યુ ઝીલેન્ડ, તુર્કી, રૂયેન અને પોટુગલના રાજદૂતો હાજર રહ્યા હતા.

તા. ૧૬મી જૂનના ચહેલુમની ક્રિયા કરવામાં આવી. નાં પ્રિન્સના શ્રસ્ત્રને સીમિયામાં સલમિયા ખાતે એક મકબરો બાંધી ત્યાં કાયમી આરામગાહ બનાવી મુકવામાં આવશે એવી ઇમામે ઝમાને જાહેરાત કરી હતી.

ના. પ્રિન્સ સાહેબની વફાત પછીના તુરતનાજ સમયમાં, સ્તાલિન, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ ખાતે ઇમામે અમાને 'ધી નેચન' નામના એક અખબારને મુલાકાત આપત ના. પ્રિન્સ માટે જણાવ્યું : 'અમારા પિતાશ્રી કંઈ જૂનવાણી વિચારસરણી ધરાવતા નહોતા. તેમણે અમને રફીઝન, ટેનિસ અને તરવાની રમતોમાં રસ લેતા ક્યાં હતાં. હાલમાં પાછા જોડાવા માટે પણ તેમણેજ ઉત્સાહ પૂર્યો હતો. પૌર્વાત્મિક વિષયોનો અભ્યાસ આગળ વધારવા અને જીવનની મંજીર ખાખતોને વળગી રહેવા સલાહ આપી હતી. અમારા દાદાશ્રી તેમજ અમારા પિતાશ્રી જિંદગીની મુંઝવે વરતુઓ પ્રત્યે જીવન આકર્ષણ ધરાવતા હતા.'

ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબે ૧૯૨૩-૨૪ ના વરસમાં માત્ર ૧૨ વરસની બાળવયે પોતાના પિતાશ્રી અને માતૃશ્રી સાથે હિંદની પહેલી મુલાકાત લીધી હતી. જમાતો વચ્ચે પધારવાની શરૂઆત ૧૯૩૦ થી સીરિયા ખાતે થી કરી હતી. ૬૦ ઇમામના પ્રતિનિધિ તરીકે આ સમયથી જમાતો વચ્ચે પધારવાનું તેમણે છેક ૧૯૫૭ સુધી, સતત ૨૭ વરસો સુધી આજી રાખ્યું હતું. હિંદની છેલ્લી મુલાકાત ૧૯૫૭ માં લીધી હતી. આફ્રિકાની છેલ્લી મુલાકાત ૧૯૫૮ માં અને પાકિસ્તાનની છેલ્લી મુલાકાત ૧૯૬૦ માં લીધી હતી.

મોહાના હાઝર ઇમામ આગમન

મોહાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ યાહ હરીમ આગાખાન સાહેબે મોઝાબારકરની ખીજાદી ઉજવણીમાં ભાગ લેવા ખાસ ત્યાંની આઝાદ માલગાસ સરકારના અમિરનુંથી મોઝાબારકરની ટુંકી મુલાકાત લીધી હતી.

તા. ૨૬ મી જુલાઈ ૧૯૬૦ ના મોહાના હાઝર ઇમામે તોનાનારીવ ખાતે હદમ મુબારક કર્યા હતા. અહિં તેઓએ તા. ૩૧ સુધી રોકાયા હતા જેમાં જમાતોની પણ મુલાકાત લીધી હતી અને સરકારી સમારંભોમાં પણ હાજર રહ્યા હતા. મોહાના હાઝર ઇમામે ત્યાંના ઇસમા ઇલીઓને આ અવસરે ફરમાવ્યું : "મલગાસી ઇતિહાસના સફળ મહાન ત્રણ દિવસોમાં તમેએ ભાગ લીધેલ છે અને આજથી તમે માલગાસ છે. જે કે અમારો તમે માલગાસ હતા પણ આજથી, મઝ કાલથી અને આવતી કાલથી તમારે અમારો કરતા પણ વધુ માલગાસ થઈ જવું જોઈએ. તમારી ફરજોની જિંદગીમાં તમે માલગાસ છે અને તમારા મઝદુરમાં તમે ઇસમાઇલી છે."

આ પ્રસંગે સરકારને અનેખી ભેટ આપતા ઇમામે અમાને મોઝાબારકરના ફક્ત એન્યુએટ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને ખિદન, ફક્ત કે અમેરિકા ખાતે જઈ પણ સરકાર ઇચ્છે ત્યાં, ઉચ્ચ કેળવણી માટે પોતા તરફથી સ્કોલરશીપ આપવાની જાહેરાત કરી હતી.

ઇસમાઇલી યુવાનોને ઇમામે અમાને ધંધાના નવા ક્ષેત્રો શોધવા યોગ્ય સમયનો ઉપયોગ કરવા સલાહ આપી હતી. આપસના અધ્યયોથી દૂર રહેવા પણ સલાહ આપી હતી અને વિદ્યાર્થીઓને દરેક પરીક્ષાઓમાં પાસ થવા ભલામણ કરી હતી. તા. ૩ મી જુલાઈના લંડન બજી સિધાવી મયા હતા.

મોહાના હાઝર ઇમામ કરાંચી ખાતે

મોહાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ યાહ હરીમ આગાખાન સાહેબ મેમળીવોર તા. ૨૦ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૦ ના સવારના લંડનથી પાકિસ્તાનના એક મહિના ઉપરના પ્રયોગે કરાંચી

આલે અલીની અપુર્વ શાન
 વિઝ એન્ગેલેન્સી લેફ. કર્નલ ના. પ્રિન્સ અલી એસ. ખાન
 પાકિસ્તાન સ્વતંત્રતા અમલદારના દળદલાલમાં પેલાકમાં લેવાએલી ખાસ તરતીર

મોક્ષના હાઝર હામોમ ટાંગાનિકાના વડા પ્રધાન સાથે
 મોક્ષના હાઝર હામોમ મેલેરેર દરમિયાન લીધેલી આફ્રિકાની મુક્તાદાન
 પ્રસંગે ટાંગાનિકાના વડા પ્રધાન મિ. જુલીયસ ન્યેરેર સાથે એક સમારંભ
 દરમિયાન, તેઓથી નજરે પડે છે.

ખાતે પધાર્યા હતા. પાકિસ્તાન સરકારના અધિકારીઓ, વિદેશી રાજદૂતો, જાણીતા શહેરીજનો અને ઇસમાઇલી અમ્મો સરો તરફથી ઇમામે અમાનતુ રવાનત કરવામાં આવ્યું હતું.

આ સમયે દિલ્હીના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ પણ કરાચી ખાતે હતા. દિલ્હી-પાક નહેરુ કરાર ઉપર સહી કરવા તેઓ આગલા દિવસે કરાચી આવ્યા હતા. તા. ૨૦ ના તેઓ રાવલ પીંડી જનાર હતા અને તેઓ રાવલપીંડી માટે રવાના થાય તે અગાઉ મોલાના હાઝર ઇમામે શ્રી નહેરુની મુલાકાત લીધી હતી. પાક પ્રમુખ દિલ્હી માર્શલ એયુથમાં સાથે પણ ઇમામે અમાને મુલાકાત કરી હતી.

સાંજના મોલાના હાઝર ઇમામે જમાતોની મુલાકાત લીધી હતી. આ પ્રસંગે ઇમામે અમાને એક ધર્મીજ અગત્યની જાહેરાત કરતાં જણાવ્યું : "આ મુલાકાત પ્રસંગે અમે ડેટલીક નવી યોજનાઓ અમલમાં મૂકવા માંગીએ છીએ અને આ નવી યોજનાઓનું સંચાલન અમે નવી નેતાગીરીને હસ્તક સુપ્રત કરીશું જેથી જવારે આવતાં વરસે અમે અહિં પુનઃ પધારીએ તે સમય દરમિયાન એ નવી યોજનાઓ ઉપર અમલ થઇ શકે. હોય અને તેને વિકાસ પણ થયો હોય અને તે સફળ પણ સાબિત થઇ હોય."

મોલાના હાઝર ઇમામ કરાચી ખાતે તા. ૨૭ ઓક્ટોબર સુધી રોકાયા હતા જે સમય દરમિયાન ઇસમાઇલીઓ માટે સારી અને સમવજબરી ડેટલીક કોલોનીઓની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી. અહિં વસવાટ કરવા આવેલા ઇસમાઇલીઓને કોલોનીઓ સ્વચ્છ રાખવા બલામણુ કરી હતી. હતાઓની રકમ પણ નિયમિત કરવા અને કરજથી સઘન એટલા વહેલા મુક્ત બનવા બલામણુ કરી હતી. આ ઉપરાંત ડેટલીક કોલોનીઓના પ્રાણીઓ નાખવાની પણ ક્રિયા કરી હતી.

મહાન સંખ્યાવત

કરાચીના લાલુખેર વિસ્તારમાં વસતા નિરાશીતોના ગરીબ આશ્રય માટે મોલાના હાઝર ઇમામે કપિયા પાંચ લાખના ખર્ચે એક શાળા બંધાવી આપી સરકારનો અર્પણ કરી હતી. આ અર્પણ વિધિ માટે યોજાયેલા એક સમારંભમાં પાકિસ્તાનના શિક્ષણ પ્રધાન જી. હબીબુર રહેમાન હાજર રહ્યા હતા. જેમણે સરકાર વતી શાળાના સ્વીકાર કર્યો હતો અને ઇમામે અમાને આ અર્પણ સંખ્યાવત માટે આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

મોલાના હાઝર ઇમામે આ મુલાકાત વખતે ઇસમાઇલીઓને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારના ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરવા સલાહ આપી હતી. પાકિસ્તાન ખાતે ભવિષ્યમાં થનાર મહાન ક્રોધોનો ઇમામે અમાને આ મુલાકાત પ્રસંગે પત્રકારોને આજ્ઞા ખલાસ આપ્યો હતો. કરાચી ખાતે એક અખ્યતન હાર્ડિપટેલ ખારાધર અને અગીયા વિસ્તારમાં અખ્યતન શાળાઓ, આરોગ્ય વીમા યોજના, વિગેરે વિગેરે બાબતો ભવિષ્યમાં અહિં અમલમાં આવશે એમ તેઓશ્રીએ જણાવ્યું હતું.

ઉર્દૂ વિદ્યાપીઠની કરેલી સ્થાપના

મોલાના હાઝર ઇમામ હિજ રાયસ હાધુતુલ્લાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૨૭ ઓક્ટોબર ૧૯૬૦ ના કરાચી ખાતે ઉર્દૂ વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરી હતી. આ ઉર્દૂ વિદ્યાપીઠ જનતબરમાં પહેલી વિદ્યાપીઠ છે. આ પ્રસંગે આવે ઉર્દૂ ૩૦ અબ્દુલ હકે ધર્મી મહત્વની

બાબતો રજૂ કરી હતી. તેમણે જણાવ્યું : “અલીમદ વિદ્યાપીઠના સ્થાપક સર શૈયદ એહમદે જ્યારે ૧૮૬૧ માં ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ને માનપત્ર આપ્યું હતું ત્યારે સર શૈયદની ઉંમર ૮૨ વરસની અને ૬૦ ઇમામ સુલતાન મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની ઉંમર ૧૬ વરસની હતી. આ પછી આજે ૬૦ વરસો બાદ, હું મરહુમ આગાખાન સાહેબના ખ્યાલ પીઠા નાં કરીમ આગાખાનને ઉદ્ધે વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરવા બદલ માનપત્ર આપી રહ્યો છું ત્યારે નાં આગાખાનની વય અને મારી વય વચ્ચે એટલોજ તફાવત છે જેટલો સર શૈયદ અને મરહુમ નાં આગાખાનની વય વચ્ચે હતો. આ વિદ્યાપીઠની સ્થાપના કરવાનો પ્રથમ વિચાર સર શૈયદને આવ્યો હતો પરંતુ પ્રતિકૂળ સંજોગોના કારણે તે વિચાર અમલમાં મૂકાયો નહોતો.

ચાર વરસ પહેલાં “પાકિસ્તાનમાં ઉદ્ધેની સ્થિતિ” એ વિષય ઉપર મેં જે લેખ લખ્યો હતો તેમાં જણાવ્યું હતું કે, “પાકિસ્તાનમાં ઉદ્ધે વિદ્યાપીઠની સ્થાપના એક એવી મોતેબર કરતીના મુબારક દાયે થશે જેમના આગમનનો અમને ખતેબર છે. આજે એ આગાહીને સાચી પડતી આપણે જોઈ રહ્યા છીએ અને આ માટે અમે ખુશ અને ખુશી અનુભવીએ છીએ.”

મોલાના હાજર ઇમામે માનપત્રના જવાબમાં જણાવ્યું : “અનેક સદીઓથી અમારું કુટુંબ વિદ્યાપીઠ સાથે સંકળાયેલું રહ્યું છે અમે ખાતરી આપીએ છીએ કે અમારા પૂર્વજોની જેમ અમે પણ વિદ્યાપીઠ સાથે સંકળાયેલા રહેશું.”

રેસિડેન્સ ટ્રેનમાં પ્રવાસ

મોલાના હાજર ઇમામ દિજ રાયલ હાઉસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબની પાકિસ્તાનની આ મુલાકાત વખતે પશ્ચિમ પાકિસ્તાનના આંતરિક પ્રદેશોમાં વસતા ઇસમાઇલીઓને પણ ઇમામે ઇમાનના દિવાર અને દોરવણીનો લાભ મળી શકે તે માટે એક ખાસ પ્રવાસ યોજવામાં આવ્યો હતો. આ માટે ‘આગાખાન રેસિડેન્સ’ નામની એક ખાસ ગાડી રાફવામાં આવી હતી જે ૧૬ ઇન્જીની હતી અને દિલ્હી-પાક ઉપખંડના ઇતિહાસમાં તે લાંબામાં લાંબી ટ્રેન હોવાનું કહેવાયું હતું.

તા. ૩૭ ઓક્ટોબરના સવારના આ ટ્રેન કરાંચીથી ઉપડી હતી. ઇમામે ઇમાન માટે ખાસ મેકન હતું. આ ટ્રેનમાં ૩૫૦ અન્ય ઇસમાઇલી મુસાફરો પણ હતા.

તા. ૩૭ ઓક્ટોબરથી તા. ૧૭ મી ઓક્ટોબર રૂધી ઇમામે ઇમાને સિંધનો પ્રવાસ કર્યો જેમાં જુમશાહી, ગીમ્પીર, કૌદાબાદ, તલહાર, સુલતાનાબાદ, હાદુ, મોહન-જે હરો, હારખાના, ચિત્રાપુર અને સહકર ખાતે ટ્રેન રોકાઈ હતી અને અહિં એકઠી થયેલ રથાનિક તેમજ અતરાશની જમાતોને મોલાના હાજર ઇમામે દીવાર અને દોરવણી આપ્યા હતા.

પશ્ચિમ પંજાબની આ પછી ઇમામે ઇમાને મુલાકાત લીધી હતી અને પછી લાહોર થઈ મોલાના હાજર ઇમામ હાકા પધાર્યા હતા.

પૂર્વ પાકિસ્તાનની મુલાકાત

મોલાના હાજર ઇમામે દિજ રાયલ હાઉસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે સોમવાર

તા. ૧૦મી ઓક્ટોબરના સવારના લાહોરથી ઠાકા ખાતે પધરામણી કરી હતી. પૂર્વ પાકિસ્તાન ખાતે ઇમામે ઝમાન એક અઠવાડિયા પર્મત રોકાયા હતા અને ઠાકા ઉપરાંત ચિતાગોંગ, ખુલના અને જેસોરની મુલાકાત લીધી. અહિં ઇમામે ઝમાનના માનમા સરકાર તેમજ ઇસમાઇલીઓ તરફથી સખ્યાબાંધ સમારંભો યોજવામાં આવ્યા હતા. નેઆખલી તરફ ચએસ વાવાઝોડાના રાહત ફંડમાં ઇમામે ઝમાને પોતા તરફથી રૂ. ૩૦,૦૦૦ ની સખાવત જાહેર કરી હતી. મોલાના હાજર ઇમામે પૂર્વ પાકિસ્તાનના ઇસમાઇલીઓને જીવનમાં પ્રગતિ કરવા માટેની બાબતો વિષે અમત્યની દોરવણી આપી હતી.

ગીલગીટ અને હુંઝા ખાતે

1960

જ.વ.મ

મોલાના હાજર ઇમામ દિઝ રાયલ હાઈનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ તા. ૨૦ મી ઓક્ટોબરના કારાકોરમ પહાડોની વચ્ચે આવેલ રમણીય શહેર ગીલગીટ કે જે દરિયાની સપાટીથી ચાર હજાર ફીટની ઉંચાઈએ આવેલ છે ત્યાં પધરામણી કરી હતી. ચાલીસ હજાર ઇસમાઇલીઓ આ પ્રદેશમાં વસી રહ્યા છે કે જ્યાં ૪૬ જોમા દરમિયાન પધારનાર મોલાના હાજર ઇમામે પહેલા ઇમામ હતા. આ પ્રદેશના ઇસમાઇલીઓએ ઇમામે ઝમાનના પ્રવાસમાં કોઈ તકલીફ ન થાય તે માટે જાત મહેનત કરીને હુંઝા નદી ઉપર એક પુલ બાંધ્યો હતો. આ પ્રદેશમાં ઇસમાઇલીઓના ૩૦૦ જમાતખાનાઓ છે. અહિંની ખાસ વિશેષતા એ છે કે જે ગામમાં દસ ઇસમાઇલીના ઘરો છે ત્યાં એક જમાતખાનું તો છે જ પણ સાથે સાથે એક સ્કૂલ પણ છે.

ગીલગીટ એન્જ-સીના પ્રવાસ દરમિયાન ઇમામે ઝમાને દસ જાડીઓના કાફલા સાથે પાડોશના એક રાજ્ય ગુપીસ્તની મુલાકાત પણ લીધી હતી અને ત્યાંથી પાછા ફરતા માર્ગમાં ઝમરદ, સપ્રકપુર અને વાસીન રાજ્યમાં વસતા ઇસમાઇલીઓની પણ મુલાકાત લીધી હતી. ચિતોડખંડ ખાતે પણ પાંચ હજાર જેટલા ઇસમાઇલીઓ એકઠા થયા હતા જેમની ઇમામે ઝમાને મુલાકાત લીધી હતી.

જ્યાં રસિયા અને ચીનની સરહદો મળે છે, જ્યાં ૨૦,૦૦૦ જેટલા ઇસમાઇલીઓ વસે છે જ્યાંના શાસક પોતે ઇસમાઇલી છે અને જેને દુનિયાના છાપરા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે તે હુંઝાની મુલાકાતે મોલાના હાજર ઇમામ દિઝ રાયલ હાઈનેસ શાહ કરીમ આગાખાન તા. ૨૩મી ઓક્ટોબર ૧૯૬૦ ના પધાર્યા હતા. હુંઝાના મીર જ. માલખાને પોતાના વહાલા ઇમામનું અદખબર સન્માન કયું હતું. ૪૬ ઇસમાઇલી ઇમામેમાં હુંઝાની ઇસમાઇલી જમિને પાવન કરનાર મોલાના હાજર ઇમામ પહેલા ઇમામ છે. અહિં પણ લોકોએ પખવાડિયા સુધી જાતે ગમ કરીને રસ્તો તૈયાર કર્યો હતો અને પહાડી ઓળંગવા માટે જુલો બાંધ્યો હતો.

તા. ૨૫ મી ઓક્ટોબરના ઇમામે ઝમાન ફરી ગીલગીટ આવ્યા હતા અને ત્યાંથી બીજા દિને રાવલપીંડી જવા રવાના થયા. રાવલપીંડી ખાતે મોલાના હાજર ઇમામ પાકિસ્તાનના પ્રમુખ ફિઝ માર્શલ અમુખખાનના ખાસ મહેમાન તરીકે રહ્યા હતા.

ગોવા ખાતે આનંદોત્સવ

ગીલગીટ અને હુંઝા ખાતે પધારનાર મોલાના હાજર ઇમામ પહેલા ઇમામ છે તેજ પ્રમાણે ગોવાની

મુલાકાત લેનાર પશુ તેઓશ્રીજ પહેલા ઇમામ છે. પોદુંગીજ સરકારના ખાસ આમંત્રણથી મોલાના હાજર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે કરાવીથી તા. ૨૭મી ગોશ્વેશ્વરના ગોના ખાતે પધરાવણી કરી હતી. ગોવાના ના. ગવર્નર જનરલ, ઉચ્ચ સરકારી અને મુફ્કી અધિકારીઓ, ગોવાના પ્રતિષ્ઠિત નાગરિકો, ઇસમાઇલી અમેસરો અને જાહેર જનતાએ મોલાના હાજર ઇમામનું દબદબાબયું સન્માન કર્યું હતું. મોલાના હાજર ઇમામને આમમન પ્રસંગે ૧૯ તોપોની સલામીનું શાહી માન આપવામાં આવ્યું હતું.

ગોવા ખાતે મોલાના હાજર ઇમામ જે દિવસ જ શકાયા હતા પરંતુ આ બે દિવસો દરમિયાન જમાતોની મુલાકાતો લેવા ઉપરાંત અનંક સમારંભોમાં તેઓશ્રીએ હાજરી આપી હતી. બે દિવસો સુધી ખૂબ પ્રગતિમય રહ્યા હતા. મડગામ ખાતે એક આલીશાન જમાતખાનાની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા પણ કરી હતી. ના. ગવર્નર જનરલના તેઓશ્રી મહેમાન રહ્યા હતા અને દરેક પ્રસંગે ના. ગવર્નર જનરલ ઇમામે જમાનના સાથેજ રહ્યા હતા.

સરકાર તરફથી શાહી ઇલ્કાળ

તા. ૨૭ ના મોલાના હાજર ઇમામના માનમાં ના. ગવર્નર જનરલ તરફથી સરકારી ગૃહે મોજાએલા એક સમારંભમાં ના. ગવર્નર જનરલે મોલાના હાજર ઇમામને “માન્ડે કુઝ ડા ઓરકમ ડા ઇન્સાટે હેન્રીક” (માન્ડે કોસ ઓફ ધી ઓર્ડર ઓફ ધી ઇન્ફન્ટ હેન્રી ધી નેવીગેટર) નો પોદુંગલનો સર્વોત્તમ ઇલ્કાળ અર્પણ કર્યો હતો. લોચનથી પ્રમટ થયેલ તા. ૧૫ મી નવેમ્બરના સત્તાવાર સરકારી ગેઝેટમાં આની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.

મોલાના હાજર ઇમામ તા. ૨૯ ના કરાંચી તરફ વિદાય થયા ત્યારે ના. ગવર્નર જનરલ, સરકારી અને મુફ્કી અધિકારીઓ તેમજ ઇસમાઇલીઓએ લગ્ન વિદાયમાન આપ્યું હતું. આ પ્રસંગે ફરી ૧૯ તોપોની સલામીનું માન આપવામાં આવ્યું હતું.

ગોવાથી કરાંચી ગયા મોલાના હાજર ઇમામ આ પદગાર પ્રવાસ પૂરો કરી લડન બણી સીધાવી ગયા હતા.

ના. મહારાણી એલિઝાબેથનું ઇસમાઇલીઓ તરફથી સન્માન

ગ્રેટ બ્રિટનના ના. મહારાણી એલિઝાબેથ બીજી અને તેમના પ્રતિ ડયુક ઓફ એડીનબરો જન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી ૧૯૬૩ માં હિંદ-પાકિસ્તાનની મુલાકાત આપ્યા હતા. આ અવસરે રાષ્ટ્ર સમુદના દેશોમાં વસતા ઇસમાઇલીઓ તરફથી ના. મહારાણીનું સન્માન કરવાની તકને ઝડપી લેવામાં આવી હતી. કરાંચી ખાતે તા. ૩૭ ફેબ્રુઆરીના પાકિસ્તાનના પ્રમુખશહે ના. મહારાણીને રાષ્ટ્રસમુદના દેશોમાં વસતા ઇસમાઇલીઓ તરફથી સન્માનપત્ર અર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું જે સમયે હિંદ, પાકિસ્તાન અને આફ્રિકાના ઇસમાઇલી નેતાઓ હાજર હતા.

આ પ્રસંગે ના. મહારાણીએ હાજર ઇમામ મુહમ્મદશાહ અ. સ. ની લગ્ન પ્રતિબાને અંજલિ આપી હતી અને મહાન ઇમામે બ્રિટિશ સામ્રાજ્યની જે સેવાઓ બજાવી હતી તેને યાદ કરી હતી આ ઉપરાંત મોલાના હાજર ઇમામ શાહ કરીમ કુત્બવી રીતે નાની વય છતાં જે કુનેદયા ઇસમાઇલીઓની રહેબરી કરી રહ્યા છે તેની પણ તારીફ કરી હતી.

હિંદના વડા પ્રધાન સાથે લંડનમાં મુલાકાત

માર્ચ ૧૯૬૧ માં લંડન ખાતે રાષ્ટ્રસમૂદના દેશોના વડાઓની પરિષદ યોજાઈ હતી. આ પરિષદ વખતે હિંદના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ પણ લંડન ગયા હતા. પાકિસ્તાનના પ્રમુખ ફિરોઝ મહસૂલ ઐયુબખાન પણ આ સમયે લંડન આવ્યા હતા.

P.R

મોસાના હાજર ઇમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે તા. ૮મી માર્ચ ૧૯૬૧ ના સવારના હિંદના વડા પ્રધાન શ્રી જવાહરલાલ નહેરુને તારતા માટે આમંત્રણ દત્તા અને આદેશ ત્યાં બંનેની મુલાકાત થઈ હતી. ત્યાં વરસે પણ આવાજ પ્રસંગે, ખાન પ્રકાશની મુલાકાત યોજાઈ હતી પરંતુ ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબની થયેલી કમજોર વસ્થાતને કારણે એ કાર્યક્રમ રદ થયો હતો.

મોસાના હાજર ઇમામ સાથે પાકિસ્તાનના પ્રમુખ ફિરોઝ મહસૂલ ઐયુબખાનની પણ તેજ દિને મુલાકાત થઈ હતી.

અમેરિકાના પ્રેસીડેન્ટ કેનેડી સાથે મુલાકાત

અમેરિકા જેવા જગતના સુધી પહેલા નંબરના બળવાન અને સમૃદ્ધ દેશના પ્રમુખ પટે નાન્યુઆરી ૧૯૬૧ થી બિરાજનાર નવયુવાન પ્રમુખ સાથે મોસાના હાજર ઇમામની આ પછી વેશિગટન ખાતેના હાઇટ હાઉસમાં મુલાકાત થઈ હતી.

P.R

મોસાના હાજર ઇમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ માસ માર્ચ ૧૯૬૧ દરમિયાન અમેરિકાની મુલાકાતે ગયા હતા અને આ પ્રવાસ પ્રસંગે તા. ૧૬મી માર્ચ ૧૯૬૧ ના હાઇટ હાઉસ ખાતે અમેરિકાના નવયુવાન પ્રેસીડેન્ટ જોન કેનેડીએ મોસાના હાજર ઇમામને મુલાકાત આપી હતી. આના આગલા દિવસે ઇમામે જમાને અમેરિકાના પરદેશ પ્રધાન શ્રી ડીન રસ્કની પણ મુલાકાત લીધી હતી.

પ્રમુખ કેનેડી સાથેની આ મુલાકાત દરમિયાન ઇમામે જમાને પુરાયુક્તેશ કરી હતી. જમ. તના જુદા જુદા કાર્યોમાં રહેતા મોસાના હાજર ઇમામના ઇસજાઇલો મુરદોના વિકાસને સમતા પ્રશ્નોમાં પ્રેસીડેન્ટ કેનેડીએ કારે રસ દાખવ્યો હતો. મોસાના હાજર ઇમામે જેમ હાવર્ડ યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કરેલ છે તેમ પ્રેસીડેન્ટ કેનેડી પણ આ વિદ્યાપીઠના જ વિદ્યાર્થી છે.

મોસાના હાજર ઇમામે પત્રકારોને જણાવ્યું : "પ્રેસીડેન્ટ કેનેડી અમારા પિતાશી ના. પ્રિન્સ અલીખાન સાહેબથી સારી રીતે પરિચિત હતા."

પાકિસ્તાન ખાતે જનરલ ફેરહાદે

મોસાના હાજર ઇમામ દિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબે પાકિસ્તાનની ઉશ્કેલી મુલાકાત વખતે જેમ જાહેર કયું હતું તેમ માર્ચ ૧૯૬૧ ના નવરોજ પ્રસંગે પાકિસ્તાનના જમાતી મળખામાં જનરલ ફેરહાદે કરવામાં આવ્યા હતા. નવી નેતાગીરીને હસ્તક જમાતી બાજતો સોંપવામાં આવી. અખિલ પાકિસ્તાન માટેની એક વરિષ્ઠ ફેરહાદે કાઉન્સિલની પહેલી વખતે રચના થઈ તેમ જાહેરાત પ્રમાણમાં થતા સામાજિક કાર્યોમાં માર્ગદર્શન આપવા, નિર્દેશન

Modar

Organized

કરવા અને ચોજનાઓ ધડવા માટે એક નવી આર્થિક, પ્લાનીંગ અને માન્ટેસ કાઉન્સિલની પથ રચના કરવામાં આવી. સમગ્ર પૂર્વ અને પશ્ચિમ પાકિસ્તાનની જુદી જુદી કાઉન્સિલોમાં પણ નવા નેતાઓ આવ્યા અને જમાતોના હોદ્દાઓમાં પણ ફેરફાર કરવામાં આવ્યા.

ઇમામે ઝમાનનું આફ્રિકા ખાતે આગમન

મોલાના હાજર ઇમામ હિજ રાયલ હાઇનેસ શાહ કરીમ આગાખાન સાહેબ તા. ૫મી મે ૧૯૬૧ ના ત્રણ અઠવાડિયાથી વધુ રિવરેના પ્રવાસ માટે પૂર્વ આફ્રિકા ખાતે પધાર્યા હતા. નેરોબી ખાતે આ પ્રવાસની શરૂઆત થઈ હતી. આ પ્રવાસ દરમિયાન ઇમામે ઝમાને નેરોબી ઉપરાંત, મોશી, મોમ્બાસા, લાગો, નજરબાર, હારેસલામ, ડોડોમા, મેપેલા, દમોરા, મ્યાન્ગા, કંપાલા, મસાકા, કોમ્બુ વિગેરે શહેરોની મુલાકાત લીધી હતી.

નૂતન આફ્રિકાના થઈ રહેલા મહત્તરકાળમાં ઇસમાઇલીઓના વિકાસ સંબંધી આપણીએ ઇસમાઇલીઓને દોરવણી આપી હતી. આ ઉપરાંત નૂતન આફ્રિકાના નેતાઓ સાથે પણ ઇસમાઇલીઓ અને ઇસ્લામીઓના જીવન સંબંધી વાટાઘાટો કરી હતી. વળીએ સંસ્થાઓની ઉદ્ધારન કિયાઓ ઇમામે ઝમાનના મુબારક હસ્તે કરવામાં આવી હતી.

આજના સમયના આફ્રિકાની રિયલિતે અતુરપ મોલાના હાજર ઇમામે પોતાના રહા-પે રરજાને રરમાનો દારા દોરવણી આપી હતી. શિક્ષણ, આરોગ્ય, વેપાર અને આર્થિક બાબતો અંગે ઇમામે ઝમાને ખાસ કરીને મોર્ગેન્સ્ટ્રોમ આપ્યું હતું.

સતત ચાલુ રહેલી દોરવણી

ગુરુવાર તા. ૧૧ મી જુલાઈ ૧૯૫૭ ના સાંજના જીનીવા ખાતેના બરકત વિલામાં પરમ પ્રતિબાશાળી અને મહાન ઇમમ ૪૮ ઇમામોમાં લાંબામાં લાંબો સમય ઇમામત ભોગવી ઇસમાઇલીઓને રિશ્દિ અને સિખ્શના શીખરે લઈ જનાર હાજર ઇમામ સરકાર શાહ મુસતાફ મુહમ્મદશાહ રાઇટ ઓનરેબલ હીજ રાજલ હાઇનેસ તા. આગાખાન સાહેબ ત્રીજાએ જોમે સિદ્દીકો અને મદાન ઇમામની મુકામિલ વસિયત મુજબ ૪૯ માં ઇમામ તરીકે, અબુમુમના મુવાન સમયના નવયુવાન ઇમામ તરીકે, લેફ. જર્નલ હિજ સારીત હાઇનેસ તા. ગ્રિન્સ અલીખાન સાહેબના વડા શાહઝાદા અને સરકાર મુસતાફ મુહમ્મદશાહ અ. સ. તા. વડા પોતા ઇમામ અલ હાદિથલ મહેદી, સાહેબુલ અમ, તરે મુદ્દવીદ સરકાર તરે મોલાના શાહ કરીમ હાજર ઇમામ અલ-હુસેની ઇમામતની મસનદે બિરાજમાન થયા અને તા. આગાખાન ચોથા તરીકે જાહેર થયા પછી પુરત અ પે રરમાબુ : "અમારા પ્યારા દુદાગીના જેમ અમે પણ ઇસમાઇલીઓની ઉન્નતિ માટે અમારું જીવન અર્પણ કરીશું."

મોલાના હાજર ઇમામે ઇમામતકાળના પુરતનાજ સમયમાં કરેલી આ જાહેરાત અનુસાર આપે ઇસમાઇલીઓની સર્વજેવની અહેતરી માટે ચાર વરસના આ સમય દરમિયાન જે અબુમુક કાર્ય કર્યું છે તેને આજે પૂરું જમત ભારે પ્રેમ અને અધ્યાત્મિક અન્જલિ આપી રહેલ છે. જમતના પ્રથમ વર્ષના મદાન રાખૂ સિદ્દીકો તા. મહારાણી એલિઝાબેથ જેવા પ્રતાપી સામ્રાજીથી માંડીને પ્રેસીડેન્ટ ફેનેડી જેવાએએ મદાન ઇમામના મદાન કાર્યને દિલ્લછટી દાદ આપી છે. જમતભરના શાસકો, સચાલકો અને સમારો તરફથી ઇમામે ઝમાનનું માદસાદી સન્માન થયું છે કે જેવું સન્માન આજ સુધી કોઈ પણ ઇમમ યુઝુનું થયું હોવાનું ઇતિહાસના કોઈ પાના ઉપર નથી.

ઇસમાઇલીઓએ વિજ્ઞાનની બેદર પ્રગતિયા પળે પળે પલટાતા આ સમયમાં મોસાના હાઝર ઇમામની દોરવણી હેઠળ જે પ્રગતિ કરી છે તેની નોંધ આવતી કાલનો ઇતિહાસકાર સર્વ લેશે. હિંદ અને પાકિસ્તાન, ખરમા અને આફ્રિકા, સીરિયા અને ઇરાન, કુંઝા, ગીલગીટ, ગોવા અને મલાયા તેમજ દરેક દરેક યુરોપ અને પૂર્વ-પશ્ચિમના અન્ય મુલકોમાં વસતા ઇસમાઇલીઓના ધાર્મિક અને સામાજિક જીવનમાં આજે જે નવા નવા પરિવર્તનો આવી રહેલ છે અને દરેક દેશના ઇસમાઇલીઓ જે સંગીન અને નોંધપાત્ર પ્રગતિ કરી રહેલ છે તે સધળો પ્રતાપ મોસાના હાઝર ઇમામનો છે.

આજે દરેક દેશમાં વસતા ઇસમાઇલીઓ જાતે વિકસી રહ્યા છે તેમ ઇમામે ઝમાનની તેમજ ઇસમાઇલી ઇમામેની દોરવણી અનુસાર પોતાના દેશ અને રાજ્ય તરફ સંપૂર્ણ વફાદારી જતાલીને દેશ અને દેશજનોના વિકાસમાં પણ નાત, જાત કે વર્ગના બેદલાવ સિવાય કાંઈ કરી રહ્યા છે.

આજે ચાર વરસના દરેક સમયમાં જે કાર્ય થયું છે, સિધ્ધિના જે શીખરે ઇસમાઇલીઓ પહોંચ્યા છે તેથી વધુ કાર્ય અને વધુ સિધ્ધિઓ અવિશ્વના આવતા ધણા વરસો દરમિયાન પ્રતિ થનાર છે. વિકાસ અને સિધ્ધિની મંજીરે મંજીએલા આ કદમો ઇમામે ઝમાનની રહેબરી હેઠળ જમણા વેગથી રાજબરોજ ઉપડી રહ્યા છે અને આના પરિણામે જે મહાન અવિશ્વનું ઘડતર થશે તેના વડે ઇસમાઇલીઓની હવે પછીની પેઢી વધુ સુખી, વધુ આબાદ અને વધુ સમૃદ્ધ હશે આવતી કાલની આપણી સમૃદ્ધિની નોંધ આવતી કાલનો ઇતિહાસકાર સર્વ લેનાર છે.

